॥ શ્રી સ્વામિનારાયણો વિજયતેતરામ્ ॥

વડતાલ પીઠાધિપતિ પ.પૂ.ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી વિદ્યમાન સમર્થ આચાર્ય

શ્રી અજેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રી તથા પ.પૂ. ૧૦૮

શ્રી ધર્મકુળ મુગટમણિ શ્રી નૃગેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રીના

રૂડા **આશીર્વાદ** સહ **આજ્ઞા**થી પ્રકાશિત

શ્રી નિષ્કુળાનંદ કાવ્ય

(સદ્. શ્રી નિષ્કુળાનંદસ્વામી કૃત ૨૨ ગ્રંથોનો કાવ્યસંગ્રહઃ)

: સંશોધક :

સ્વામી આનંદસ્વરૂપદાસજી (વેદાંતાચાર્ય)

: પ્રયોજક :

પૂ.સ.ગુ. સ્વામી શ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજી

: પ્રસિદ્ધ કર્તા :

શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયસ્ય શ્રી લક્ષ્મીનારાયણ દેવ પીઠસ્થાન

સંસ્થાન - વડતાલ વતી

શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિર - સરધાર,

તા.જી. રાજકોટ - ૩૬૦૦૨૫.

શ્રી નિષ્કુળાનંદ કાવ્ય
સંશોધક :- સ્વામી આનંદસ્વરૂપદાસજી (વેદાંતાચાર્ય)

પ્રકાશક :-
શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયસ્ય શ્રી લક્ષ્મીનારાયણ દેવ પીઠસ્થાન સંસ્થાન - વડતાલ વતી **કો. સ્વામી શ્રી વિરક્તસ્વરૂપદાસજી** - શ્રી સ્વા. મંદિર - સરધાર.

પ્રથમ આવૃત્તિ પ્રત :- ૩૦૦૦

પ્રકાશન તિથિ :-
સં. ૨૦૬૮, તા. ૦૧-૦૩-૧૨ થી ૦૮-૦૩-૧૨ શ્રી સુરતને આંગણે ઉજવાયેલ પ.પૂ.સ.ધ.ધુ. આદિ આચાર્યશ્રી રઘુવીરજી મહારાજના **દ્વિશતાબ્દી કૃતાંજલિ મહોત્સવ પ્રસંગે** પ.પૂ. ૧૦૮ શ્રી ધર્મકુળ મુગટમણિ **શ્રી નૃગેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રી**ના વરદ હસ્તે વિમોચન કરવામાં આવ્યું છે.

પડતર કિંમત :- ૧૩૫/-

સત્સંગ સાહિત્ય સેવા મૂલ્ય :- શ્રી રઘુવીરજી મહારાજ **દ્વિશતાબ્દી કૃતાંજલિ મહોત્સવ સમિતિ**-સુરતના આર્થિક સૌજન્ય સહકારથી

ઘટાડેલ કિંમત : રૂા. ૭૫/-

પ્રાપ્તિ સ્થાન :-

સરધાર	: શ્રી સ્વા. મંદિર, ફોન નં. ૦૨૮૧-૨૭૮૧૨૧૧, મો.નં. ૯૮૭૯૭૫૮૫૦૩.
સુરત	: શ્રી સ્વા. મંદિર - શ્રીજીનગર (વરાછા રોડ) મો.નં. ૮૧૨૮૬૯૧૫૧૩
ડોંબીવલી	: શ્રી સ્વા. મંદિર, મુંબઈ. ફોન નં. ૦૨૫૧-૨૪૫૩૮૭૫.
વડતાલ	: શ્રી રઘુવીર વાડી, ફોન : ૭૬૦૦૦૨૭૧૩૪, ૯૮૨૫૧૩૪૧૦૮.
મહુવા	: શ્રી સ્વા. મંદિર, ફોન નં. ૦૨૮૪૪-૨૨૨૨૪૨ મો. ૮૧૨૮૬૯૧૫૧૫

મુદ્રક :- શ્રીજી આર્ટ - અમદાવાદ
ફોન. નં. (ઓ.) ૦૭૯-૨૬૫૮૦૯૧૬,
(મો.) ૯૮૭૯૬૦૬૬૮૬.
E-mail :- shreejiart_fine@yahoo.com

પ્રસ્તાવના

આ લોકમાં **મહાપુરુષોનું આગમન** શા માટે હોય છે, અને મહાપુરુષો કેવી કળા વાપરી મુમુક્ષુને વિષયાસક્તિમાંથી મુક્ત કરી ભગવાનમાં જોડી દે છે; તે બાબત સ.ગુ. શ્રી નિષ્કુળાનંદ સ્વામી રચિત કૃતિમાંથી આપણને **સ્પષ્ટ** દેખાઈ આવે છે.

આ સૃષ્ટિમાં સામાન્ય મનુષ્ય, મહાપુરુષો અને પરમાત્માનું **અવતરણ** થતું જ રહે છે. ભગવાન શ્રીહરિ વડતાલના ૧૯મા વચનામૃતમાં બતાવે છે કે, “જીવાત્માને જ્યારે જ્યારે મનુષ્યદેહની પ્રાપ્તિ થાય ત્યારે આ પૃથ્વી ઉપર જરૂરને જરૂર ભગવાનના અવતારો કે ભગવાનના સાચા સાધુ વિચરણ કરતા જ હોય પણ જીવાત્માને તેની **ઓળખાણ** થાવી જોઈએ; તો એ જીવાત્મા ભગવાનનો **ભક્ત** થાય ને **મુક્ત** બની શકે છે.”

સામાન્ય **જીવાત્મા** કર્મને આધીન બનીને આ લોકમાં આવે છે અને નિજી સ્વાર્થ માટે જીવનને વ્યતીત કરી કર્મને આધીન બનીને આ લોકમાંથી વિદાય લે છે; જ્યારે **મહાપુરુષો** ભગવાનની આજ્ઞાથી આ પૃથ્વી ઉપર આવે છે, અને **પરમેશ્વર** પોતે સ્વતંત્ર થકા જ આ પૃથ્વી ઉપર પધારે છે અને તેમની **પ્રત્યેક ક્રિયા** (લીલા) અનંત આત્માના **શ્રેયને માટે** હોય છે અને પોતાનું કાર્ય પૂર્ણ થતાં સ્વતંત્ર થકા જ આ લોકમાંથી વિદાય લે છે. તેમની પ્રત્યેક ક્રિયા, પ્રત્યેક કાર્ય અને પ્રત્યેક ક્ષણ અનંત આત્માના શ્રેયને માટેજ **વ્યતીત** થતી હોય છે.

સદ્ગુરુવર્ય શ્રી નિષ્કુળાનંદ સ્વામીની **પ્રત્યેક કૃતિ;** પછી તે સારસિદ્ધિ હોય, પુરુષોત્તમ પ્રકાશ હોય, ચોસઠપદી હોય વગેરે વગેરેમાં મુમુક્ષુ આત્મા ઉપર વહેતી **કરુણાની વર્ષા** સિવાય બીજું કાંઈ

જ નથી. (અર્થાત્ કરુણા જ વરસે છે.) જે તે પ્રકારે કરી મુમુક્ષુ જીવાત્મા વિષયમાંથી પાછો વળી ભગવાન શ્રીહરિના સ્વરૂપમાં પોતાનું ચિત્ત જોડી શકે, અને માયિક દુઃખમાંથી મુક્ત થઈ પરમાત્મા-ભગવાન શ્રીહરિના સર્વોપરી સુખના રસમાં ડૂબી મહા અલૌકિક આનંદની **અનુભૂતિ** કરી શકે તેજ હેતુ સ્વામીની કાવ્યાદિક-કૃતિમાં જણાય છે.

સ.ગુ. શ્રી નિષ્કુળાનંદ સ્વામી જેવા મહાન વિભૂતિ સંત માટે કાંઈ પણ લખતાં પહેલાં જરૂર આપણને મનમાં સંકોચ થાય કે, 'રખેને આ વિરલ સંતને માટે કંઈ અજુગતુ કે ઓછું અદકું તો નહિ લખી જવાયને !!!' એવી તેમની **મહાનતા** છે, અને તેવી જ તેમની અલૌકિક **કૃતિ** પણ છે. વધારે નહિ પરંતુ એટલું તો હું જરૂર કહીશ કે **'જેને જન્મ મરણનો ખરેખર થાક લાગ્યો હોય અને હવે પરમ વિરામની આશા હોય તેમણે** સ.ગુ. શ્રી નિષ્કુળાનંદ સ્વામીની કૃતિમાં મનને જોડી, પરમાત્માને પામી પરમશાંતિની અનુભૂતિ કરી જન્મ મરણના થાક થકી **વિરામ** પામી જવું જોઈએ.'

ખરેખર સ્વામીની કૃતિએ **અજોડ કાર્ય** કર્યું છે. મોક્ષના પથે હિંમત હારેલાને હિંમત આપી છે, વિષયાનુરાગીને ભગવાન શ્રીહરિ-અનુરાગી બનાવ્યા છે; મોક્ષના પથે ભૂલા પડેલાને સાચો **રાહ** બતાવ્યો છે, સકામને નિષ્કામ બનાવ્યા છે અને માટે જ સ્વામીની કૃતિ વિદ્વાનને માટે જેટલી મોક્ષમાર્ગે **સહાયક** છે તેટલી જ અભણ અને અજ્ઞાની ગણાતા ગામડાના ભોળા ભક્તો માટે પણ સહાયક છે. સ્વામીએ પીરસેલ ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, ભક્તિ, ઉપાસના અને આજ્ઞા વગેરેની **અજોડ રચના** ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણની મહાનતાના દર્શન કરાવતા કરાવતા સહેજે જ સ્વામીની **મહાનતા**ના પણ આપણને **દર્શન** કરાવી દે છે.

આવા મહાન વિભૂતિ સંતવર્ય સ.ગુ. શ્રી નિષ્કુળાનંદ સ્વામીની કૃતિ આ **'નિષ્કુળાનંદ કાવ્ય'**નું પ્રકાશન કરવા માટે જેની પ્રતીક્ષા કરવા છતાં પણ ન મળે તેવો **અતિ શુભ અવસર** જ્યારે પ્રાપ્ત થયો છે ત્યારે; ભગવાન શ્રીહરિના પરમ લાડીલા અને આપણા સર્વેના આદિઆચાર્ય શ્રી પ.પૂ. સનાતન ધર્મધુરંધર - ધર્મમાર્તંડ - ધર્મકુળભૂષણ ૧૦૦૮ **શ્રી રઘુવીરજી મહારાજશ્રી**ના

પ્રાગટ્યનો **'દ્વિશતાબ્દી કૃતાંજલિ મહોત્સવ'** પ્રસંગે પ્રકાશન કરવાનો અમોને સંકલ્પ થયો અને વિદ્યમાન **પ.પૂ. સનાતન ધ.ધુ. ૧૦૦૮ શ્રી આચાર્ય શ્રી અજેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રી** તથા સંપ્રદાયના કર્ણધાર સમાન **પ.પૂ. ૧૦૮ શ્રી ધર્મકુળ મુગટમણિ શ્રી નૃગેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજશ્રી**ની આજ્ઞા અને રૂડા આશીર્વાદ પણ પ્રાપ્ત થયા; અને અમારા નાના ગુરુભાઈ **પૂ. આનંદસ્વરૂપદાસજી સ્વામી** (વેદાંતાચાર્ય)ને ઘણા સમય પહેલા સંશોધન માટે સોંપાયેલ કાર્ય જાણે એકાએક કામે લાગી ગયું અને સ્વામીએ પણ ઘણોજ દાખડો કરી હસ્તલેખિત પ્રતોને આધારે તથા પૂર્વે આચાર્ય મહારાજશ્રીઓની આજ્ઞાથી છપાવી પ્રસિદ્ધ થયેલા - પુસ્તકોની પ્રમાણિત પ્રતોને આધારે પણ સમન્વયથી આ ગ્રંથનું **સંશોધન** કર્યું છે. સાથે સાથે કઠિન શબ્દોના અર્થોને પણ સહેલાઈથી સમજવા માટે **સુગમ ટીપ્પણી** (ફૂટનોટ) પણ મૂકેલી છે, તેમજ દરેક ગ્રંથોની આગળ તે તે ગ્રંથોના મહિમાસભર પરિચય માટે ભૂમિકારૂપે **ગ્રંથસાર** પણ મુકવામાં આવ્યો છે.

આ તમામ કાર્યમાં સાધુ અમૃતસ્વરૂપદાસ તથા પાર્ષદ ખુશાલ ભગત તેમજ સાં. ચતુર ભગતે પણ ઘણો જ સરસ **સહયોગ** આપ્યો છે, અને પ.ભ. શ્રી અરવિંદભાઈ ડુંગરાણી (શ્રીજી આર્ટ - અમદાવાદ)એ પણ સુંદર સંકલન કરી નિર્ધારિત મહોત્સવને લક્ષમાં રાખી સમયસર પુસ્તક છાપી આપ્યું જેને લઈને આ ગ્રંથ શુભ પર્વે અમો પ્રકાશન કરી શક્યા; આ ગ્રંથની શુદ્ધિકરણમાં ઘણોજ ખટકો રખાવ્યો છે, તેમ છતાં કોઈ જગ્યાએ **ક્ષતિ** જણાય તો સુજ્ઞ ભક્તો તે **ક્ષમ્ય** ગણજ્યો અને આ ગ્રંથના પ્રકાશન બદલ પુરુષાર્થ કરનાર પૂ. આનંદ સ્વામી સહિત બધાના ઉપર **ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ** તથા **આદિઆચાર્ય મહારાજશ્રી સહિત** તેમના સ્થાને બિરાજતા એવા બંને દેશ-ગાદીના વિદ્યમાન **પ.પૂ. આચાર્ય મહારાજશ્રી** તથા **પ.પૂ. ધર્મકુળ મુગટમણિ શ્રી લાલજી મહારાજશ્રી** તથા તેમને વ્હાલા એવા સર્વે સંતો-ભક્તો ખૂબજ **પ્રસન્ન** થાય એજ **અભ્યર્થના** સહ...

લી. **સાધુ નિત્યસ્વરૂપદાસ**ના ખૂબજ હેતપૂર્વક

જય શ્રી સ્વામિનારાયણ.

॥ श्री स्वामिनारायणो विजयतेतराम् ॥

ગ્રંથકર્તા શ્રી નિષ્કુળાનંદ મુનિનું જીવનચરિત્ર

પૂર્ણ પુરુષોત્તમ સર્વાવતારી પરબ્રહ્મ પરમાત્મા ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ મહાપ્રભુનાં દિવ્ય તેમજ માનુષી લીલાચરિત્રોથી સભર અને સંપ્રદાયના હાર્દ સમા ભક્તપ્રિય ભક્તચિંતામણિ તથા પુરૂષોત્તમ પ્રકાશ, હરિસ્મૃતિ, યમદંડ જેવા અનેકાનેક મોક્ષપથના પાથેય સમાન ગ્રંથોના કર્તા તેમજ જેમના **'ત્યાગ ન ટકે રે વૈરાગ્ય વિના'** જેવા પદોએ ભારતના રાષ્ટ્રપિતા મહાત્મા ગાંધીજીને ગુલતાન કરી દીધા હતા અને આજે પણ **'જનની જીવો રે ગોપીચંદની...'** વગેરે અનેક કીર્તન પદોથી અનેક સંસારીઓને વિટંબણામાંથી મુકાવીને ભગવદ્ભક્તિના સુખના હિંડોળે ઝુલતા કરી દેનારા; વૈરાગ્યમૂર્તિ સદ્ગુરુ શ્રી નિષ્કુળાનંદ સ્વામીનો જન્મ સંવત્ ૧૮૨૨માં જામનગર જિલ્લાના જોડિયા તાલુકાના **શેખપાટ** ગામે થયો હતો. માતાનું નામ **અમૃતબા** અને પિતાનું નામ **રામભાઈ** હતું. પોતાનું પૂર્વાશ્રમનું નામ **લાલજી** હતું. વ્યવસાયે ગુર્જર સુથાર હતા.

રામભાઈ સુથાર આમ તો મૂળ **લતીપુર** ગામના રહેવાસી અને વચનસિદ્ધ અને સમાધિનિષ્ઠ સમર્થ સંત આત્માનંદ મુનિના એ કૃપાપાત્ર શિષ્ય હતા. ગામના કેટલાક આસુરી લોકોએ આત્માનંદ મુનિ અને એમના શિષ્યોની ભારે કનડગત આદરી. આથી ગુરુના આદેશથી બધા શિષ્યોએ પોતાનું મૂળ વતન છોડ્યું. ત્યારે રામભાઈ પણ લતીપુર છોડી **શેખપાટ** આવીને વસ્યા હતા. એ વખતે રામભાઈ પર પ્રસન્ન થઈ ગુરુએ આશિર્વચન ભરી **ભવિષ્યવાણી** ભાખતાં કહેલું કે તમારે ત્યાં એક સમર્થ મહા મુક્તનો જન્મ થશે.

પુત્રનાં લક્ષણ પારણામાંથી જણાય એમ બચપણથી જ લાલજીમાં તપ, ત્યાગ અને જ્ઞાન વૈરાગ્યની **ઝલક** જણાતી હતી. પોતાની ઈચ્છા ન હોવા છતાંય નાતના રિવાજ મુજબ નાની વયમાં પિતાએ કંકુબાઈ નામની કન્યા સાથે એમના લગ્ન કરાવી નાખ્યા અને આમ તેમનો ગૃહસંસાર ચાલુ થયો. એમને ત્યાં **માધવજી** અને **કાનજી** એમ બે પુત્રનો જન્મ થયેલો. જ્ઞાની લાલજી ભક્તને પૂર્વસંસ્કાર ને સંતોના સમાગમથી

તીવ્ર વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો. આથી તેમણે લોજ આવી આત્માનંદ સ્વામીના કૃપાપાત્ર મનાયેલા સદ્ગુરૂ શ્રી રામાનંદ સ્વામીને **પ્રાર્થના** કરી. મારે સંસાર છોડીને ત્યાગી થઈ આપના ભેળું રહેવું છે. ગુરુશ્રી પણ મુમુક્ષુ લાલજી ભક્તની સંસારમાં જળકમળવત્ જક્તવિરક્ત સ્થિતિથી **વાકેફ** તો હતા જ છતાં નાનાં બાળબચ્ચાંનો **વિચાર** કરીને કહ્યું, 'જરૂર પડ્યે તમને બોલાવી લેશું હમણા ઘેર રહો.' એમ કહી ઘેર પાછા મોકલ્યા.

પિતાના અવસાન પછી કુટુંબનો સઘળો ભાર લાલજી ભગત ઉપર આવ્યો છતાંય જનકરાજાની પેઠે સમજણથી સઘળો ઘર વ્યવહાર ચલાવ્યો. દિવસ ભર સુથારીકામ કરે અને રાતે શેખપાટથી પગે ચાલી ત્રણ ગાઉ દૂર **ખીરી ગામને સીમાડે** આ ભાદરા ગામથી પગે ચાલી આંહીં આવતા મહામુક્ત મૂળજીશર્મા આદિ ભક્તો સાથે વાવકાંઠે વડના વૃક્ષતળે બેસી ભજન સ્મરણ અને કથાવાર્તા કરી **સત્સંગ** કરે. પ્રસંગોપાત લાલજી ભગત સેવા ભક્તિ ને **સમાગમ** માટે ઉદ્ધવાવતાર રામાનંદ સ્વામી પાસે પણ જતા. અનુવૃત્તિમાં રહી પૂજ્ય ગુરુવર્યમાં પ્રભુપણાની નિષ્ઠા દૃઢ કરતા રહેતા.

સં. ૧૮૫૬માં નિલકંઠવર્ણી જ્યારે લોજમાં મુક્ત મુનિને મળ્યા અને વનવિચરણ પૂર્ણ કરીને ત્યાં સંતો ભેળા રહી ગુરુ રામાનંદ સ્વામીની રાહ જોવા લાગ્યા ત્યારે રામાનંદ સ્વામીએ પણ પોતાના શિષ્યોને લોજ જઈ પ્રતાપી વર્ણિના દર્શન કરવાની આજ્ઞા કરેલી છતાં લાલજી લોજ ન જતાં ગુરુના દર્શને ભૂજ આવ્યા ત્યારે રામાનંદ સ્વામીએ લાલજીને **મીઠો ઠપકો** આપી વર્ણિનો **મહિમા** કહી સંભળાવ્યો હતો. આથી જિજ્ઞાસુ લાલજી લોજ આવ્યા અને ભાવવિભોર બની વર્ણિને દંડવત્ પ્રણામ કર્યા ત્યારે વર્ણિરાજે લાલજીને આશિષ આપતાં કહેલું જે તમે વૈરાગ્યમાં શુકજી અને જડભરત સમાન થશો. લાલજી થોડો સમય લોજમાં રહ્યા. વર્ણિજીનો પ્રતાપ નિહળ્યો. સેવા ને સમાગમ કરી પાછા પોતાને ગામ **શેખપાટ** આવ્યા.

લાલજીનું ચિત્ત વર્ણિમાં ખેંચાતું હતું એટલે એમના પ્રતિ આદર વધ્યો અને પૂજ્યભાવ પણ જાગ્યો. એવામાં ગુરુ રામાનંદ સ્વામીએ પોતાની ધર્મધુરા આ વર્ણિરાજને સોંપી એ પ્રસંગે જેતપુરમાં યોજેલ મહોત્સવમાં લાલજીભાઈ ખાસ આવ્યા અને પોતે ભક્તિભાવથી તૈયાર કરેલ મજૂસ

(કલાત્મક પેટી)ને ડામચિયો સહજાનંદ સ્વામીને અર્પણ કર્યાં ને પોતાનું ઘર પાવન કરવા શેખપાટ પધારવા **પ્રાર્થના** પણ કરી.

રામાનંદ સ્વામીના અક્ષરવાસ બાદ ઉદ્ધવ સંપ્રદાયના પ્રચાર માટે ઠેરઠેર વિચરણ કરી રહેલા સ્વામી સહજાનંદજી સોરઠમાં થઈને હાલારમાં લાલજી સુથારને ત્યાં **શેખપાટ** પધાર્યા. આથી હર્ષઘેલા બની લાલજીએ પ્રભુનું **ભાવભીનું સ્વાગત** કરીને પોતાને ત્યાં રાખ્યા અને શ્રીહરિની **સેવા** તેમજ **સમાગમ** કરી જીવનમાં ભારે **ધન્યતા** અનુભવી. ભક્તાધિન ભગવાન શ્રીસ્વામિનારાયણે લાલજીની પ્રાર્થનાથી સંત-હરિભક્તોને શેખપાટ તેડાવી સં. ૧૮૬૦નો **વસંતોત્સવ** ઉજવી પોતાના આ ભક્તના મનનો મનોરથ પૂરો કર્યો.

શેખપાટમાં થોડા દિવસ રહ્યા બાદ શ્રીહરિએ **કચ્છ તરફ** જવાનો પોતાનો વિચાર લાલજી સુથારને જણાવી ને રસ્તાના જાણકાર ભોમિયાની તપાસ કરવા જણાવ્યું. શ્રીહરિની સેવા ને સહવાસનો સુઅવસર પ્રાપ્ત થયો જાણી, ભોમિયા તરીકે સાથે જવાનો પોતે જ મનોમન નિર્ણય કરી લીધો. વિકટ વાટમાં જરૂર પડ્યે કામ લાગે એ માટે સુખડીનું ભાતું તૈયાર કરાવી લીધું. પાણીની બતક (માટીની ભંભલી) ભરી લીધી. અણધારી આફતમાં કામ આવે એ માટે ૧૨ કોરી (નાણું) ચોરની બીકે પગરખાંની સગથરીમાં સંઘરી લીધી અને વહેલી સવારે પોતે **ભોમિયા તરીકે** પ્રભુ સાથે **ઉત્સાહભેર** ચાલી નીકળ્યા.

રણવાટે **ગુરુ** સહજાનંદ સ્વામી અને **શિષ્ય** લાલજી સુથાર ચાલ્યા જાય છે. રસ્તામાં ભૂખથી પીડાતા કોઈ અન્નાર્થીએ યાચના કરતા દયાળુ શ્રીહરિએ લાલજી પાસેનું બધુંય ભાતું એને અપાવી દીધું. રસ્તે આગળ જતાં એક **લૂટારા ટોળી**નો ભેટો થયો. શ્રીહરિને તો સાધુ જાણી કાંઈ **તપાસ** ન કરી પણ લાલજીનાં તો લુગડાં તપાસ્યાં, પણ કાંઈ ન મળતાં ચોરોએ ચાલતી પકડી. આ જોઈને શ્રીહરિએ ચોરોને કહ્યું, 'એની પાસે નાણું તો છે છતાંય તમને જડ્યું નહિ માટે તમે નવા ચોર લાગો છો. એનાં પગરખાં તો તપાસી જુઓ.'

આ સાંભળી લાલજી જરા હેબતાઈ ગયા પણ ચોરોએ લાલજીનાં

પગરખામાંથી કોરીઓ કાઢી લીધી ને રવાના થઈ ગયા. આથી ખિન્ન થયેલા લાલજીએ કહેવા માંડ્યું, 'આમ ઉદાર થઈને ભાતું તથા નાણું મફતિયાઓને અપાવી દીધું તો હવે રસ્તામાં ભૂખ લાગશે ત્યારે શું કરશો ? મેં તો બધું આપને વાસ્તે લીધું હતું. 'આ સાંભળી શ્રીહરિએ લાલજીને **ધીરજ** બંધાવતા કહ્યું, 'તમારા માથે આજે મોટું વિઘ્ન આવે તેમ હતું એ ટાળવા માટે આમ કર્યું.' વિશ્વાસુ લાલજી આ લાગણીસભર વચનો સાંભળી મનોમન નવાઈ પામી અંતરમાં રાજી થયા.

આમ હાસ્ય વિનોદ સાથે ગુરુ-શિષ્ય રણવાટે આગળ વધી રહ્યા છે. એવામાં કોઈ તૃષાતુર વટેમાર્ગુએ પાણી માટે યાચના કરી. દયાળુ શ્રીહરિએ લાલજીને કહ્યું, 'એને **જળપાન** કરાવો.' આથી લાલજીભાઈએ એને થોડું પાણી પાયું એથી પ્રભુએ કહ્યું, 'એ બિચારો તરસ્યો છે તો બધું જ પાણી પાઈ એની તૃષા દૂર કરો !' આથી લાલજીએ બધુંય પાણી પાઈ દીધું. અભ્યાગતને સંતોષ પમાડી પંથે આગળ પ્રયાણ કર્યું. સૂર્ય તપતો હતો. આકાશમાંથી આગ વરસી રહી હતી. લૂ ભર્યો પવન આંખ મોં દઝાડી જતો હતો. લાલજીને તૃષા લાગી હતી. મોં સુકાતું હતું. અંતરમાં અકળામણ થતી હતી. થાકીને લોથપોથ થયેલ લાલજીને કંઠે પ્રાણ આવી ગયા. ચાલી શકાય એવી સ્થિતિ ન રહી. આથી દયાળુ શ્રીહરિએ લાલજીને કહ્યું, 'જુઓ, આ ખારા પાણીમાં **મીઠા પાણીની સેર** ચાલી જાય છે માટે **જળપાન** કરી લ્યો અને બતક ભરી લ્યો.'

લાલજીએ મોં આડું કપડું રાખી પાણી ચાખી જોયું તો મીઠું લાગ્યું. કોગળા કર્યા. પાણી પીધું ને બતક પણ ભરી લીધી. ફરી જ્યાં પાછો કોગળો કરવા ગયા ત્યાં તો પાણી ખારું જણાયું એટલે લાલજીને મનમાં થયું. અહોહો ! પ્રભુએ મારા માટે જ કૃપા કરી ! આથી લાલજીના અંતરમાં પ્રભુ પ્રત્યે અદકેરો **અહોભાવ** અનુભવાયો.

આમ ઘણા પરિશ્રમથી **રણવાટ** પસાર કરીને આગળ જતાં એક **તળાવ** આવ્યું. તેને કાંઠે બાવળને છાંયે બેસી થોડો આરામ કર્યો. શ્રીહરિના અડવાણા ચરણમાં કાંટા વાગ્યા હતા. તેને લાલજીને પોતાના ચિપિયાથી ખેંચી કાઢ્યા. આ સેવા કરતી વખતે લાલજીને પ્રભુના ચરણમાં

સોળ ચિહ્નોનાં **અદ્‌ભુત દર્શન** થયાં. થોડી વિશ્રાંતિ બાદ લાલજીએ પોતાના મનમાં ઘુંટાતું ને માર્ગમાં બનેલા એ બનાવોનું **ગૂઢ રહસ્ય** પ્રભુને પૂછ્યું ત્યારે શ્રીજીએ એની જિજ્ઞાસાને સમાવતાં કહ્યું. 'માર્ગમાં આપણે સામા મળ્યા એ મહાપુરુષ રામાનંદ સ્વામી પોતે હતા અને તમારી તૃષા હરવા માટે અમે જ ખારાજળને મીઠું કર્યું હતું.' આ **કૃપાવચનો** સાંભળી લાલજીને પ્રભુનો **અપાર મહિમા** સમજાયો ને અંતરમાં ભારે અદકેરી ધન્યતા અનુભવી.

ત્યાંથી આગળ ચાલી **આધોઈ** ગામ આવી ગામના ચોરામાં મુકામ કર્યો. શ્રીજીએ લાલજીને ગામમાંથી ભિક્ષા માગી લાવવાનું કહ્યું. ત્યારે લાલજીએ જરા સંકોચ પામીને કહ્યું. 'પ્રભુ, આ ગામમાં તો મારું સાસરું હોવાથી ઘણાય લોકો મને ઓળખે છે.'

'તમને કોઈપણ ઓળખી શકે નહિ એમ કરી દઈએ પછી તો કાંઈ વાંધો નથી ને ?' આમ કહી શ્રીહરિએ પોતે એજ વખતે લાલજીની મૂછો અને ચોટલી કાતરી નાખી ને ભગવી અલ્ફી પહેરાવી **પરમહંસી દીક્ષા** આપી **નિષ્કુળાનંદજી** નામ પાડ્યું. ત્યાર પછી ગુરુ આજ્ઞાથી આ નવા પરમહંસ **ભિક્ષા** માગી લાવ્યા ને ગુરુ શિષ્ય બંનેએ આ **માધુકરી** આરોગી. શ્રીહરિએ ટકોર કરતાં કહ્યું, 'જરૂર પડશે ત્યારે બોલાવી લઈશું એમ ગુરુ રામાનંદ સ્વામીએ કહેલું એ તમને યાદ તો છે ને ?'

'હા ! મહારાજ, હું તો કેટલાય દિવસથી એ તકની રાહ જોઈ રહ્યો હતો. આપે આજે ગુરુવચનને **પૂર્ણ** કરી મને **કૃતાર્થ** કરી દીધો.'

'આપ તો કૃતાર્થ થયા હવે બીજાઓને કૃતાર્થ કરવા સારુ અહીં રહી **યમદંડ** ગ્રંથની **રચના** કરો.' પ્રભુએ પ્રેરણા આપતાં કહ્યું.

'અરે મહારાજ, હું તો કાંઈ ભણ્યો નથી. આપ જાણો છો તેમ કાળા અક્ષરને તો મેં કુહાડે માર્યા છે. તેમાં વળી ગ્રંથ કેવી રીતે બની શકે ?' મુનિએ પોતાની મૂંઝવણ જણાવતાં કહ્યું.

'તમે ભલે ભણ્યા નથી પણ ગણ્યા છો-જ્ઞાની છો. તમારામાં **કવિત્વ શક્તિ** પડી છે. તમે જે કાંઈ રચના કરવા માંડશો એટલે સરળ રીતે વિવિધ રાગ કે છંદ છપઈમાં ગોઠવાઈ જશે. તમારે પ્રાસ, પદલાલિત્ય કે વર્ણન

અલંકાર ખોળવા નહિ પડે પણ સહજે જ મળી રહેશે.' અંતરના **આશીર્વાદ** આપતા શ્રીહરિએ કહ્યું. આથી મહામુનિએ ગુરુ શ્રીહરિની આજ્ઞાને સહર્ષ સ્વીકારી લીધી ને ત્યાં આધોઈ ગામના ચોરામાં રહી શ્રીહરિને સંભારીને **'યમદંડ'** ગ્રંથની **રચના**નો **પ્રારંભ** કર્યો.

પ્રભુ ગયા પછી મુનિને મનાવીને ઘેર પાછા લઈ જવા એમના માતા અમૃતબા તથા ધર્મપત્ની કંકુબાઈ અને સંબંધીઓ આધોઈ ગામે આવ્યા. માતા ને પત્નીએ માયા અને મમતાભરી અનેક વિનવણીઓ કરી છતાં પણ મુનિ ચલાયમાન ન થયા એટલે કંકુબાઈએ નાના પુત્ર કાનજીને મુનિના ખોળામાં નાખ્યો એટલે મુનિ હસ્યા ને બોલ્યા 'હેતનો પારસો મુકે એવી આ ગાવડી નથી, આ તો ગોધો છે.' સગાંસંબંધીઓએ સ્નેહ દાખવતો આગ્રહ તેમજ શેખપાટના આગેવાન દરબાર સોઢા બાપુએ પણ પોતાની દાદાગીરી અજમાવી જોઈ. આમ છતાં મુનિ મનથી મક્કમ રહ્યા ને પોતાના **વૈરાગ્ય**નું ખરું **વાસ્તવિક રૂપ** બતાવવા એમણે નીચેનું કીર્તન ગાઈ સંભળાવ્યું.

'મને સ્વપ્ને ન ગમે રે સંસાર, કહોને કેમ કીજીએ;
વમન થયું મન ઉતર્યું, એવો લાગ્યો રે સંસાર કહોને કેમ કીજીએ.

પોતાના અંતરમાં અંકાઈ ગયેલી સંસારની અસારતાનુ મુનિએ એવું સચોટ અને વેધક વર્ણન કર્યું કે સહુને મુનિના તીવ્ર વૈરાગ્યનો પુરો ખ્યાલ આવી ગયો. એમને પરત લઈ જવાની આશા છોડીને સગાં સંબંધીઓ ત્યાંથી ચાલતા થઈ ગયા. ત્યારપછી આ નિઃસ્પૃહી વિતરાગી સંતવર્યનું વિરલ વ્યક્તિત્વ સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયમાં ઝગમગી ઊઠ્યું. એમનામાં પડેલી સુષુપ્ત કવિત્વ શક્તિને શ્રીહરિએ પારખી, પોષી અને પ્રેરણા પાથેય પૂરું પાડી એને રચનાત્મક માર્ગે વાળી. જેને પરિણામે સંપ્રદાયમાં અતિ ઉપયોગી અને અમૂલ્ય **વિપુલ સાહિત્ય**નું **સર્જન** થયું.

આ સાહિત્યના ગ્રંથો વેદ-ઉપનિષદ-ઈતિહાસ-પુરાણાદિ તમામ શાસ્ત્રોના સારરૂપ **દૃષ્ટાંત-સિધ્ધાંતો**થી ભરપૂર તેમજ સરળ ભાષામાં હોવાથી **સર્વગ્રાહ્ય** બનીને ભક્તજનોને સૌથી વિશેષ **રૂચિકર** હોવાથી બહુધા કાવ્યગ્રંથોમાં શ્રી સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયમાં તે ગ્રંથોની જ **કથાવાર્તા** વિશેષ થાય છે. એવા આ ગ્રંથો **લોકપ્રિય** બન્યા છે.

સ્વામીશ્રીએ વિવિધ વિષયો ઉપર રચેલા ૨૩ ગ્રંથો

(૧) ભક્તચિંતામણિ

(૨) નિષ્કુળાનંદ કાવ્યાન્તર્ગત ૨૨ ગ્રંથો જેમકે :-

૧. પુરુષોત્તમપ્રકાશ
૨. સ્નેહગીતા
૩. વચનવિધિ
૪. સારસિધ્ધિ
૫. ભક્તિનિધિ
૬. હરિબળગીતા
૭. હૃદયપ્રકાશ
૮. ધીરજાખ્યાન
૯. હરિસ્મૃતિ
૧૦. ચોસઠપદી
૧૧. મનગંજન
૧૨. ગુણગ્રાહક
૧૩. હરિવિચરણ
૧૪. અરજીવિનય
૧૫. કલ્યાણનિર્ણય
૧૬. અવતાર ચિંતામણિ
૧૭. ચિહ્‌ન ચિંતામણિ
૧૮. પુષ્પચિંતામણિ
૧૯. લગ્નશકુનાવલિ
૨૦. યમદંડ
૨૧. વૃત્તિવિવાહ
૨૨. શિક્ષાપત્રી ભાષા (પદ્યરૂપ)

(આ નિષ્કુળાનંદ કાવ્ય પ્રથમ **વીશ ગ્રંથી** તરીકે ઓળખાતુ હતું પરંતુ થોડા સમય પહેલા તેમાં (૧) વૃત્તિવિવાહ અને (૨) શિક્ષાપત્રી ભાષા આ બે ગ્રંથોનું અપૂર્વ **સંશોધનપૂર્વક** સંયોજન થવાથી કુલ ગણત્રીમાં **બાવીશ ગ્રંથો**નો સમાવેશ થયેલ છે. આ બાવીશેય ગ્રંથોનો **સારરૂપ પરિચય** પ્રસ્તુત ગ્રંથમાં ભક્તજનોને સમજવામાં સુગમતા માટે દરેક ગ્રંથના પ્રારંભમાં જ આગલા પાને **ગ્રંથસાર** (ભૂમિકા) રૂપે આપેલ હોવાથી અત્રે એક માત્ર ભક્તચિંતામણિ ગ્રંથનો જ વિશેષ પરિચય આપવામાં આવેલ છે.)

વૈરાગ્યમૂર્તિ નિષ્કુળાનંદ સ્વામીએ રચેલ ગ્રંથો સંપ્રદાયનું હાર્દ સમજવામાં **પરિપૂર્ણ** છે. એમણે રચેલ ભક્તચિંતામણિ ગ્રંથમાં સંપ્રદાયનું સંપૂર્ણ અને સર્વોત્તમ **દર્શન** થાય છે. પ્રાકૃત ભાષામાં આવું ભાવવાહી, રસસભર, પ્રેરણાદાયી, ગહન છતાં સરલ તેમજ સર્વભોગ્ય **પદ્ય સાહિત્ય** બીજું કોઈ દેખાતું નથી. શ્રીજીએ મધ્યના ૫૮મા વચનામૃતમાં સંપ્રદાયની **પુષ્ટિ**નો જે **હેતુ** દર્શાવ્યો છે તે નિષ્કુળાનંદ સ્વામીના ગ્રંથોમાં સ્પષ્ટ ને સોળે કળાએ **ચરિતાર્થ** થયેલો જોવા મળે છે. એમણે ઈષ્ટદેવને જેવા જાણ્યા તેવા વિના સંકોચે ઉઘાડે છોગે વર્ણવ્યા છે. આથી એમના ગ્રંથોમાં શ્રીહરિનું સર્વોપરિ અને સર્વાવતારી પૂર્ણ પુરૂષોત્તમપણું જોવા મળે છે. આજ કારણથી સત્સંગમાં પ્રારંભથી જ એમનું સાહિત્ય **મહિમાપૂર્વક** વંચાતું રહ્યું છે એટલું જ નહિ એ પ્રમાણભૂત પણ મનાય છે.

ભક્તચિંતામણિ : આ ગ્રંથરત્ન વૈરાગ્યમૂર્તિ, નિષ્કુળાનંદ મુનિએ રચેલા સુપ્રસિધ્ધ ૨૩ ગ્રંથોમાં સર્વથી મોટો **પરિપૂર્ણ** અને **અર્થસભર** અદ્‌ભુત ગ્રંથ છે. તેમાં ભક્તજનને ચિંતામણિરૂપ એવાં અને નજરો નજર નિહાળેલાં પ્રગટ પુરૂષોત્તમ સ્વામિનારાયણ પ્રભુના દિવ્ય તેમજ માનુષી ચરિત્રોનું રસભર્યું હૃદયંગમ નિરૂપણ થયું છે. આ ચરિત્રોનું ચિંતન કરનારા ભક્તજનોના મનોરથોને પૂર્ણ કરનાર આ ગ્રંથનું **નામ** પણ એવું જ **સાર્થક** અપાયેલું છે. સ્વામી પોતે જ કહે છે કે, **'છે આ ભક્તચિંતામણિ નામ રે, જે જે ચિંતવે તે થાય કામ રે, હેતે ગાય સુણે આ ગ્રંથ રે, તેનો પ્રભુ પૂરે મનોરથ રે.'** (ભ.ચિં.પ્ર.૧૬૪)

ભક્તપ્રિય આ ભક્તચિંતામણિ **ગ્રંથનું ગૌરવ** ગાતા સ્વામી પોતે કહે છે કે 'ભક્તચિંતામણિ ગ્રંથ કહ્યો, સત્સંગીને સુખરૂપ; જેમાં ચરિત્ર પ્રગટનાં, અતિ પરમ પાવન અનુપ. **બીજા ગ્રંથતો બહુ જ છે, સંસ્કૃત પ્રાકૃત સોય; પણ પ્રગટ ઉપાસી જનને, આ જેવો નથી બીજો કોય.** જેમાં ચરિત્ર મહારાજનાં, વળી વર્ણવ્યાં વારંવાર; વણસંભાર્યે સાંભરે, હરિમૂર્તિ હૈયા મોઝાર.' (ભ.ચિં.પ્ર.૧૬૪)

સંપ્રદાયની **પુષ્ટિ** અંગે **નિર્દેશ** કરતાં એમાં કહેવાયું કે **'રામ ઉપાસીને રામચરિત્ર રે, સુણી માને સહુથી પવિત્ર રે; કૃષ્ણ ઉપાસીને કૃષ્ણલીલા રે, માને મુદ સુણે થઈ ભેળા રે. તેમ સહજાનંદી જન જેહ રે, સુણી આનંદ પામશે એહરે.'** (ભ.ચિં.પ્ર.૧૬૩)

આમ આ ગ્રંથનો અપૂર્વ મહિમા છે. જ્ઞાન માટે જેમ વચનામૃત પરિપૂર્ણ છે તેમ શ્રીજીનાં **લીલાચરિત્રો** માટે આ ગ્રંથ **પરિપૂર્ણ** છે. સંપ્રદાયનું સંપૂર્ણ રહસ્ય આ ગ્રંથમાં પ્રતિબિંબિત થાય છે. ઈષ્ટદેવ શ્રીહરિની હયાતીમાં અને એમની છત્રછાયામાં આ **અનુપમ ગ્રંથ**ની રચના થઈ હોવાથી વચનામૃતની સાથોસાથ આ ગ્રંથ પણ પહેલેથી જ વ્યાપક પ્રસિદ્ધિ પામ્યો છે અને આજે પણ એ સારાયે સત્સંગ સમાજને પ્રેમલક્ષણા ભક્તિના **પ્રેમવિભોર** ભાવે ભીંજવી રહેલ છે.

આ ઉપરાંત પૂ. નિષ્કુળાનંદ મુનિએ **ત્રણેક હજાર** જેટલાં **કીર્તનો** પણ રચ્યા છે. જે પૈકી કેટલાંક કીર્તનોનું **'શ્રી નિષ્કુળાનંદ કાવ્ય - કીર્તન'** નામથી પુસ્તકરૂપે પ્રકાશન (ભુજ શ્રી સ્વા. મંદિર દ્વારા સં. ૧૯૬૮ થી આરંભીને) થયેલું છે.

આ વિતરાગી સંત, સાહિત્યની સાધનામાં જેવા કુશળ હતા એથીય વિશેષ સુથારીકામની કલા કારીગરીમાંય નિપુણ હતા. કલાકારીગરીની સૂઝથી તેઓ ઉત્તમ શિલ્પકૃતિઓ સર્જી શકતા. ધોલેરાના મંદિરમાં ઠાકોરજી આગળના બારણાની **કમાનો** તેમજ પગથિયાં પરની પથ્થરની કમાનો સ્વામીજીએ પોતે જ એક પથ્થરમાંથી કોતરીને બનાવેલ છે. એ સિવાય આ મંદિરની શોભામાં અભિવૃદ્ધિ કરવા સ્વામીશ્રીએ ઘણીઘણી સેવાઓ કરી છે.

સમૈયા ઉત્સવ વેળાએ શ્રીજીને બેસવા માટેના મંચો તેમજ ઝુલવાના હિંડોળા આ સંતની દોરવણી મુજબ તૈયાર થતા. વડતાલમાં એમણે ૧૨ બારણાનો કલાત્મક **અદ્‌ભુત હિંડોળો** બનાવેલો ને પ્રભુ એમાં બાર સ્વરૂપે ઝુલ્યા હતા ને સહુને વિવિધ બાર દિવ્ય સ્વરૂપે દર્શનનું ભારે સુખ આપ્યું હતું.

સંસારની અસારતાથી પૂરેપૂરા વાકેફ આ તીવ્ર વૈરાગી સંતે સારસિદ્ધિ ગ્રંથમાં તેમજ સ્વરચિત પદોમાં તીખા તીવ્ર **વૈરાગ્ય**ને સચોટ અને અસરકારક રીતે વર્ણવ્યો છે. એમના ઉપદેશના પદો ફુલધાર તલવારની પેઠે અડતામાંજ માયાનો લોચો અંતરમાંથી અળગો કરી નાખે એવાં છે. તાક્યું નિશાન પાડે જ, એવી લક્ષ્યવેધિ એમની સુંદર શૈલી છે. સનાતન ધર્મનો ખરો મર્મ, પ્રેમલક્ષણા ભક્તિભાવથી ઉભરાતો અનુરાગ ને દૃઢ ભરોસાભરી સંપૂર્ણ શરણાગતિ તેમજ ત્યાગ-વૈરાગ્યની સાચી ને સૂક્ષ્મ મીમાંસા એ બધું આ કવિવર્યનું **સાહિત્યક્ષેત્રે મહત્વનું પ્રદાન** છે.

આ લોકની મોટાઈથી સ્વામી હંમેશાં **અલિપ્ત** રહ્યા. આ નિઃસ્પૃહી સંતને શ્રીજીએ ગઢપુરના મહંત બનાવવાનો વિચાર કર્યો. આ બાબતની જાણ થતાં આ સંતવર્યને હર્ષ થવાને બદલે **ધર્મસંકટ** આવ્યાની ઉપાધિ થઈ. આથી પોતે વહેલા પાછા ગઢડાથી ગઢાળી જતા રહ્યા. શ્રીહરિને આની ખબર પડતાં સ્વામીને ગઢાળીથી પાછા બોલાવ્યા ને મહંત બનાવવાની વાત માંડી વાળી.

વળી સ્વામી ધર્મની બાબતમાં કોઈની શેહ કે શરમમાં લેવાઈ જતાં નહિ. વડોદરામાં એકવાર એમના આગમનથી હરખાઈને હરિભક્તોએ ખાસ દૂધપાક પૂરીની **રસોઈ** આપી. આની જાણ થતાં સદ્‌ગુરુ ગોપાળાનંદ સ્વામી અને હરિભક્તોના આગ્રહથી બચવા પોતે વહેલા ઉઠીને બાજુના કલાલી ગામે જતા રહ્યા હતા. બોટાદના નગરશેઠ ભગા દોશીએ સ્વામીના પતરમાં આગ્રહ કરાવીને સંતો પાસે બિરંજ પીરસાવ્યો ત્યારે આ ધર્મસંકટમાંથી બચવા સ્વામીએ સહુ સાંભળે એમ પોતાના મનને કહેવા

માંડ્યું. 'નિષ્કુળાનંદ, તું જમી લે. તારાથી આ મોટા શેઠની મહોબત નહિ મૂકાય.' આમ બે ત્રણવાર બોલ્યા પણ એકેય કોળિયો મોંમાં ન મૂક્યો એટલે સ્વામીજી કોચવાયા જાણી શેઠે વધારે આગ્રહ ન કર્યો ને સ્વામી જારનો રોટલો ને છાશ જમ્યા. આવા તો એ વિતરાગી ને સંયમી સંતપુરુષ હતા. પોતાના વૈરાગ્યને બાધક એવું ગળ્યું, ચીકણું કે સ્વાદિષ્ટ ભોજન કદિ જમતા નહિ, ખાનપાનમાં એમને સદાય **અરૂચિ** રહેતી.

ધોલેરામાં એ વખતે પાણી ખારા તેમજ પ્રદેશ **નીરસ** હોવાથી ત્યાગ વૈરાગ્યે યુક્ત સંતો સિવાય બીજા ભાગ્યે જ જવાનું પસંદ કરતા. શ્રીજીની આજ્ઞાથી આ વિતરાગી સંત સદ્. ભાયાત્માનંદ સ્વામીની સહાયમાં અહીં રહ્યા હતા. સહેજે તપ થાય એવું આ સ્થાન એમના અંગને **અનુકૂળ** થઈ પડયું.

ઈષ્ટદેવ શ્રીહરિ સ્વધામ પધાર્યા એ **વજ્રઘાત** સમા **પ્રસંગ**નું આ સંતવર્યે વ્યથિત અને વિરહપૂર્ણ **અશ્રુભીનું વર્ણન** ભક્તચિંતામણિ ગ્રંથના પ્રકરણોમાં આલેખ્યું છે જે વાંચતા આજેય આપણી આંખોમાં આંસુ ઉભરાઈ આવે છે. ઈષ્ટદેવના અંતર્ધ્યાન પછી આ સંતવર્યે વિરહમાં અંતિમ આયુષ્ય ધોલેરામાં વિતાવ્યું. કાળે કરીને સત્સંગમાં કેવું **પરિવર્તન** આવશે એના ઓળા આ ત્રિકાળદર્શી સંતવર્યને જણાઈ ગયા હતા. એથી એમણે સાવધાનીથી ટકોર કરવાના હેતુથી **'શ્રીજી પધાર્યા સ્વધામમાં મેલી પોતાના મળેલ'**. આ કીર્તનમાં સત્સંગનું ભાવિ ભાખી પોતાના અંતરની અકળામણ ઠાલવી છે. આજે સહુ કોઈને એની **પ્રતીતિ** થઈ ચૂકી છે.

પોતાની ઉતરાવસ્થા સત્સંગ સાહિત્ય સેવામાં વિતાવી આ સંતવર્ય સંપ્રદાયની પુષ્ટિ માટે દેહપર્યંત **વિવિધ ગ્રંથો** અને **કીર્તનો**ની **રચના** કરતા જ રહ્યા. ભક્તિનિધિ એ એમનો છેલ્લો ગ્રંથ અને **'કહે નિષ્કુળાનંદ છેલ્લી છંદ રે વીર વિચારે'** એ એમનું વૈરાગ્યપૂર્ણ છેલ્લુ પદ. શ્રીજીના દેહોત્સર્ગ પછી ૧૮મે વર્ષે સં. ૧૯૦૪ (સને ૧૮૪૮)માં ધોલેરામાં ભૌતિક દેહનો ત્યાગ કરી સત્સંગના એક **અડીખમ સ્તંભ** સમા આ અક્ષરમુક્તે વિદાય

લીધી, ત્યારે સમગ્ર સત્સંગમાં સન્નાટો છવાઈ ગયો હતો.

આ નિષ્કામ કર્મયોગી સંતવર્યે આ ભૂમિ ૮૨ વર્ષ સત્સંગ સેવામાં વિતાવ્યાં. શરીરે ગૌર વર્ણા ને કાયાએ કૃશ હોવા છતાં તેઓશ્રી તેજસ્વી, ઓજસ્વી ને સૌમ્યમૂર્તિ સંત હતા. તેમના જીવનની પ્રત્યેક ઝલકમાં ત્યાગ-વૈરાગ્યની **આભાપ્રભા** સદાય જોવા મળતી.

શ્રીહરિની સોહામણી સંતમાળામાં શુક્રતારાની જેમ ઝળહળતા આ તેજસ્વી સિતારા સંતના વિરલ અને ભાતીગળ સંતજીવનમાં **કલ્યાણકારી** અનેક **શુભગુણો**નો સમન્વય જોવા મળતો હતો.

લોકમાતા ગંગાના પુનિત પાવનકારી વારિપ્રવાહ સમા આ સંત વિભૂતિના પાવનકારી પ્રેરક જીવન અને કવને અનેકને પ્રભુપ્રેમના પિયૂષ પાયાં છે અને વિશેષ **પ્રેરણા પાથેય** પૂરું પાડ્યા કરશે.

ધર્મ, જ્ઞાન, ત્યાગ, વૈરાગ્ય ને પ્રેમલક્ષણા ભક્તિથી મઘમઘતું આ સંતવર્યનું - જેનો પાર ન પામી શકાય તેવું દિવ્યજીવન આપણા જીવનપથને સદાય અજવાળતું રહે એવી અપેક્ષા સહ પૂજ્ય સ્વામીશ્રીના નિર્મળ અને વિશુધ્ધ ચારિત્ર્યશીલ, આજ્ઞાંકિત જીવન ચરિત્રને સંભારતા રહીએ એમાં જ આપણા જીવનનું **સાર્થકપણું** સમાયેલું છે.

અંતમાં સર્વાવતારી ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણના શ્રીચરણોમાં સદ્. શ્રી નિષ્કુળાનંદ સ્વામીના જેવા સદ્ગુણોની કંઈક અંશે આપણામાં પણ પ્રાપ્તિ માટે **કોટિ કોટિ સાષ્ટાંગ વંદન સહ** પ્રાર્થનાપૂર્વક અક્ષરધામના આ મહામુક્તના ચરણોમાં **હજારોહજાર** વંદનપૂર્વક...

લી. **સાધુ આનંદસ્વરૂપદાસના**

જય શ્રી સ્વામિનારાયણ

શ્રી નિષ્કુળાનંદકાવ્ય ગ્રંથસ્ય સંશોધન હેતુ

નમ્ર નિવેદન

ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ ગઢડા મધ્ય પ્રકરણના ૫૮મા વચનામૃતમાં કહે છે તેમ 'સંપ્રદાયની પુષ્ટિ તો સંપ્રદાયના ઈષ્ટદેવના જન્મથી આરંભીને અંતર્ધાન સુધીના **ચરિત્ર**ના **ગ્રંથ**થી જ થાય છે.' આ હેતુથી જ ભગવાન શ્રીહરિએ આ વચનામૃતમાં સત્સંગની માતા સમાન મનાયેલા સાધુતાની મૂર્તિ સમા સદ્. શ્રી મુક્તાનંદ સ્વામીને ઉદ્દેશીને અનેક જીવાત્માઓના આત્યંતિક મોક્ષ માટે સ્વસ્થાપિત સંપ્રદાયની **સહેતુક પુષ્ટિ** સર્વકાળે થતી જ રહે તે માટે સુંદર **ભલામણના** શબ્દો આ પ્રમાણે કહેલા છેઃ '' પોતાના સંપ્રદાયની રીતનું જે શાસ્ત્ર હોય તેજ પાછલે દહાડે પોતાના સંપ્રદાયની પુષ્ટિ કરે છે...'' માટે ''તમે પણ પોતાના સંપ્રદાય **સંબંધી** ને પોતાના **ઈષ્ટદેવ સંબંધી** જે વાણી તથા શાસ્ત્ર તે જ **દેહપર્યંત** કર્યા કરજ્યો ને તમારો દેહ રહે ત્યાં સુધી તમને એ જ આજ્ઞા છે.

આ પ્રમાણે ભગવાન શ્રીહરિએ મુક્તાનંદ સ્વામીને પોતાના આ લોકમાં અવતરણહેતુના કાર્યની સિધ્ધિ માટે **શુભ આજ્ઞા** આપેલી છે અને સદ્. શ્રી મુક્તાનંદ સ્વામીએ પણ એ આજ્ઞાને **શિરોમાન્ય** રાખીને પોતાના અંતિમ શ્વાસોની ક્ષણ પર્યંત પાલન કરેલી છે. એજ પ્રમાણે સદ્. શ્રી **નિષ્કુળાનંદ સ્વામી** જે આ **'નિષ્કુળાનંદ કાવ્ય'** વગેરે ૨૩ ગ્રંથોના **કર્તા** છે તેમને પણ ભગવાન શ્રીહરિએ પરમહંસની **ભાગવતી દીક્ષા** ધારણ કરાવતી વખતે **ગળથૂથીમાંજ** સંપ્રદાયની પુષ્ટિનો **ઉમદા હેતુ** – ગ્રંથરચના રૂપ **શુભ ઉદ્દેશ** પાયેલો જણાય છે. જેથી પૂ. સ્વામીશ્રીએ ભક્તચિંતામણિ તેમજ પુરૂષોત્તમપ્રકાશ વગેરે ૨૨ ગ્રંથો પૈકી કેટલાક ગ્રંથો શ્રીહરિની પ્રત્યક્ષ સંનિધિમાં તેમજ તેમના અંતર્ધાન બાદ પણ (સંવત્ ૧૮૬૦ થી ૧૯૦૨ સુધી, ૮૦ વર્ષની ઉંમરે પણ ભક્તિનિધિ ગ્રંથ) લખતા જ રહેલા છે.

હાલના વિજ્ઞાનયુગની માફક પૂર્વે સાધન સામગ્રી - કોમ્પ્યુટરાદિ નહિ હોવાથી નંદસંતોએ લખેલા ગ્રંથો જેમ છે તેમ **યથાર્થ** જાળવી શકાયા નથી, એ સંપ્રદાય માટે થોડી **અફસોસની વાત** કહેવાય પરંતુ સાધનથી ભરપૂર

હાલના યુગમાં પણ જો મનુષ્યોને સમયાભાવ વગેરે કોઈ પણ કારણસર જો તે **નંદસંતોનું સાહિત્ય** જાળવવા તરફ **લક્ષ** આપવામાં નહિ આવે તો સંપ્રદાયને ક્યારેય ન પૂરી શકાય તેવી મોટી ખોટ પડશે એ તદ્ન **સત્ય હકીકત** છે.

વિ.સં. ૧૯૩૫ માં આચાર્યશ્રી વિહારીલાલજી મહારાજની આજ્ઞાથી રાજકોટમાં સ્વદેશબંધવ પ્રેસમાં ઠક્કર દામોદર ગોવરધનદાસે છપાવેલો **હૃદેપ્રકાશ** ગ્રંથ તથા અમદાવાદના આચાર્યશ્રી કેશવપ્રસાદજી મહારાજની આજ્ઞાથી અમદાવાદમાં મનસુખરામ મૂળજી નામના ભક્તે સંવત ૧૯૩૫ માં છપાવેલા **હરિસ્મૃતિ, હરિબળગીતા, સારસિદ્ધિ, ભક્તિનિધિ, કલ્યાણનિર્ણય વગેરે** (આ સંપાદકને વડતાલથી જૂના સંતો પાસેથી મળેલા) ઉપલબ્ધ થાય છે. આ રીતે તે સમયમાં ખાસ ઉપયોગી ગ્રંથો છૂટક છૂટક પાનાત્મક અથવા કોઈ થોડા બાઈન્ડીંગ યુક્ત છપાતા હશે એવું તત્કાલીન પુસ્તકો ઉપરથી જાણવા મળે છે.

ત્યારબાદ સં. ૧૯૫૮ માં આ તમામ વીશેય ગ્રંથોને એક જ પુસ્તકમાં સમાવેશ કરીને સૌપ્રથમ **એકસાથે** અને **સંશોધનપૂર્વક** છપાવવાનું **શ્રેયઃકાર્ય** વડોદરાના શ્રી ઘનશ્યામભાઈ બાપુભાઈ વૈદ્યે કરેલું છે. આ તમામ ગ્રંથોને એ સમયમાં એકત્રિત કરીને એક સાથે **પ્રકાશન** કરવાનું કામ કેટલું કઠિન હશે ? એ બાબત તેમણે લખેલી **ગ્રંથની પ્રસ્તાવના** ઉપરથી તત્કાલીન સાહિત્યના ઈતિહાસ સહિત સ્પષ્ટ જાણી શકાય છે.

(અત્રે પ.ભ. શ્રી વૈદ્ય ઘનશ્યામભાઈએ લખેલી પ્રસ્તાવના તેમના શબ્દોમાં **અક્ષરશઃ** રજુ કરવામાં આવેલ છે.)

પ્રસ્તાવના

શ્રીમદ્સદ્ગુરૂ શ્રીનિષ્કુળાનંદ સ્વામીએ ઉદ્ધવી સંપ્રદાય પુષ્ટિના **ઘણા ગ્રંથો** કર્યા છે. આ ગ્રંથો વડતાલ ગાદીના ધર્મધુરંધર આચાર્ય શ્રીમદ્વિહારીલાલજી મહારાજને પ્રસિદ્ધ કરવાની **ઘણી ઈચ્છા** હતી. તેઓશ્રીએ એ તમામ ગ્રંથો લખાવી પોતાના **પુસ્તક સંગ્રહ**માં રાખ્યા હતા.

આ સંબંધમાં મારે તથા શ્રીમદ્ વિહારીલાલજી મહારાજને **રૂબરૂ વાતચીત** થઈ હતી કે, ''**આ તમામ ગ્રંથો સ્વામીએ ઘણા પ્રયાસથી જીવોના મોક્ષને સારુ કરેલા છે. એ ગ્રંથોમાંથી કેટલોક ભાગ છપાયેલો છે જેને હરિજનો હોંસથી વાંચે છે. લોકોમાં પણ તે ઘણા પ્રિય થઈ પડ્યા છે.** એમ છતાં તેમાં જોઈએ તેવી શુદ્ધતા નથી; તેથી એ **તમામ ગ્રંથો** કોઈને હાથે શુદ્ધ છપાય તો ઘણું સારું. **આ સંગ્રહ મેં જે વાસ્તે કર્યો છે તે ભગવાનની મરજી હશે તો પાર પડશે, ઈત્યાદિ.''** ભગવાનની અગાધ લીલા કળી શકાતી નથી અને મને લખવાને ઘણીજ **દિલગીરી** થાય છે કે, પોતે મહારાજશ્રી ત્યાર પછી થોડાજ માસમાં **અક્ષરવાસી** થયા, અને આખા ગૂજરાતમાં હાહાકાર વર્તાયો. શ્રીજી મહારાજની મરજીને આધીન આખા જગતને થવું પડે છે તેમ આ પ્રેમમૂર્તિ, ધર્મમૂર્તિ, દયાળુમૂર્તિ એવા મહારાજના વિયોગની દિલગીરીમાં કેટલોક કાળ ગત થયા પછી મારા મનને એમ લાગ્યું કે તે **મહારાજશ્રીની ઈચ્છા** પૂર્ણ કરવી. કોઠારી શ્રી ગોવર્દ્ધનભાઈને આ સંબંધે વિનવતાં તેમણે પણ પૂર્ણ ઉત્સાહથી આ કામમાં મદદ આપી જેથી યથામતિ આ **વીશ ગ્રંથોનો ચોપડો** મારા પરમ પૂજ્ય સંતો તથા હરિભક્તોની સેવામાં રજુ કરી શક્યો છું.

આ વીશ ગ્રંથો **લેખી તથા છાપેલી પ્રતો ઉપરથી** શુદ્ધ કરી છપાવવામાં જે **શ્રમ** પડ્યો છે તે લખ્યે સમજાય તેમ નથી. વળી મારા વૈદ્યના ધંધા આગળ મને **અવકાશ** થોડો હોવાથી અને છાપેલા ગ્રંથો ઘણા અશુદ્ધ હોવાથી હજી પણ કોઈ કોઈ ઠેકાણે કંઈ **ન્યૂનતા** હોય તો સુજ્ઞ પુરુષો તેની **ક્ષમા** કરશે એવી ઉમેદ છે.

આ ચોપડો સર્વને વધારે અનુકૂળ થાય એ સારુ ચિન્હચિંતામણિ આગળ ચિન્હનું ચક્ર, શોડષ ચિન્હેયુક્ત શ્રીજીમહારાજનાં ચરણારવિંદ, અવતારચિંતામણિ આગળ અવતારનાં ચક્રો, પુષ્પચિંતામણિ આગળ પુષ્પનાં ચક્રો તથા આ ગ્રંથો શ્રીમદ્સદ્ગુરુ શ્રીનિષ્કુળાનંદસ્વામીએ કરેલા હોવાથી તેમની મૂર્તિ વગેરે **ચિત્રો** મૂકયાં છે.

આ ગ્રંથો શુદ્ધ કરવામાં તથા પડતી શંકાઓ દૂર કરવામાં તથા ગ્રંથોનો ફેલાવો કરવા વગેરેના કામમાં સદ્ગુરૂ બ્રહ્મચારી મહારાજ શ્રી હરિપ્રસાદાનંદજીના શિષ્ય વડોદરાના મહાનતસંત **બ્રહ્મચારી શ્રી શાંતાનંદજી** તથા સદ્ગુરૂ સ્વામી શ્રીહરગોવિંદદાસજી તથા વડતાલના પુરાણી શ્રીપતિતપાવનદાસજીએ ખરા અંતઃકરણથી વારંવાર **મદદ** કરી છે તેથી આ ઠેકાણે તેમનો ઘણો **ઉપકાર** માનું છું.

વૈદ્ય ઘનશ્યામ બાપુભાઈ વડોદરાવાળા.

* * * * *

આ ઉપરોક્ત સંવત ૧૯૫૮ માં મોટી સાઈઝમાં મોટા ટાઈપથી પ્રસિધ્ધ થયેલ વડોદરાની પ્રત મુજબ જ છતાં થોડી નાની ગુટકા સાઈઝમાં, ધ.ધુ. આચાર્યશ્રી શ્રીપતિમહારાજની આજ્ઞાથી સુરતના **'દેશીમિત્ર'** પ્રેસમાં મગનલાલ કીકાભાઈએ એક પ્રત પ્રકાશન કરી (પ્રસ્તુત આવૃત્તિનું આ પુસ્તક તૈયાર કરવામાં સૌપ્રથમ તેને જ સૌથી **જૂનું પુસ્તક** જાણીને પાઠાંતર દોષ પરિહારમાં ઉપયોગ કરેલ છે) આ પુસ્તકમાં પ્રકાશન સંવત્ લખેલી નથી. ત્યારબાદ સંવત્ ૧૯૮૪માં સંપ્રદાયમાં જેમની નામના બંને દેશમાં પ્રસિધ્ધ થયેલી હતી એવા એક વડતાલના વિદ્વાન સંત-શાસ્ત્રી હરિજીવનદાસજી દ્વારા આ પુસ્તકનું (વૃત્તિવિવાહ તથા શિક્ષાપત્રીભાષા આ બે ગ્રંથોના ઉમેરા સહિત) વિશેષ સંશોધનપૂર્વક પ્રકાશન કરવામાં આવ્યું. ત્યારબાદ અક્ષરશઃ એજ આવૃત્તિનું સં.૨૦૧૦ માં ભુજ મંદિર તરફથી આચાર્યશ્રી દેવેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજની આજ્ઞાથી પ્રકાશન કરવામાં આવેલ છે. તેમજ તેની કેટલીક આવૃત્તિઓ પણ અમદાવાદ અને વડતાલદેશમાં પણ યથાસમય પ્રસિધ્ધ થયેલી જણાય છે.

આ છેલ્લી આવૃત્તિ (સં. ૧૯૮૪ થી સંશોધિત) ભુજના સદ્. શાસ્ત્રી ધર્મજીવનદાસજી તેમના નિવેદનમાં લખે છે તેમ એકંદરે કેટલીક પ્રત્યક્ષ જણાતી અશુધ્ધિનો પરિહાર તથા વાચકોની સગવડ માટે પદચ્છેદ, પેરેગ્રાફ તેમજ અપરિચિત શબ્દો ઉપર ટીપ્પણી અર્થાત્ કઠિન શબ્દોના અર્થ આપીને સારૂં એવું **નૂતન સંસ્કરણ** તૈયાર કરેલ છે.''

પરંતુ આ નૂતન તૈયાર કરેલ **બાવીશ ગ્રંથો**ના **સંસ્કરણ**માં પણ કેટલીક તદ્દન નવી જ જણાતી **સુધારા-વધારાની ભૂલોએ** પ્રવેશ કરવાનો કેડો મૂકેલો જણાતો નથી. પુરાણગ્રંથોમાં જેમ લાંબોકાળ અને સંપ્રદાયવાદથી ક્ષેપક શ્લોકોનો વધારો થાય છે અને પાઠાંતરો બદલાઈ જાય છે. તેમજ એક જ સંપ્રદાયમાં પણ લેખકદોષથી અથવા કોઈ ઠેકાણે વ્યક્તિપ્રાધાન્યથી પણ આવો **પાઠાંતરદોષ** ઉત્પન્ન થતો જોવા મળે છે. આવા **દોષપરિહાર** માટે આપણા સંપ્રદાયમાં નંદસંતોએ લખેલું **હસ્તલિખિત સાહિત્ય** સાચવીને જાળવી રાખવું ખૂબ જ **જરૂરી** છે. જેથી મૂળ ગ્રંથોની વાસ્તવિકતા કાયમીક જળવાઈ રહે છે.

આ શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિર સરધારથી સંશોધિત કરાયેલી આવૃત્તિમાં પ.પૂ. ધર્મકુળ મુગટમણિ ૧૦૮ શ્રી લાલજી શ્રી નૃગેન્દ્રપ્રસાદજી મહારાજની શુભ પ્રેરણાથી જૂનાગઢ શ્રી સ્વામિનારાયણ મંદિરેથી પ્રાપ્ત થયેલ નીચે મુજબની ૧૪ ગ્રંથોની **હસ્તલિખિત પ્રતો** જે નંદસંતોના સમકાલીનમાં કે **સામીપ્યકાળમાં** જ લખાયેલી છે તે ખૂબ જ ઉપયોગી થયેલ છે.

(૧) પુરૂષોત્તમપ્રકાશ (વિવિધ કુલ સાત પ્રતો) (૨) સ્નેહગીતા (કુલ બે પ્રત) (૩) વચનવિધિ (કુલ ચાર પ્રત) (૪) સારસિધ્ધિ (બે પ્રત) (૫) ભક્તિનિધિ (કુલ બે પ્રત) (૬) હરિબળગીતા (૭) હૃદયપ્રકાશ (બે પ્રત) (૮) ધીરજાખ્યાન (બે પ્રત) (૯) હરિસ્મૃતિ (ત્રણ પ્રત) (૧૦) મનગંજન (કુલ પાંચ) (૧૧) વૃત્તિવિવાહ (૧૨) યમદંડ (કુલ-૪) (૧૩) અરજી વિનય (૧૪) ગુણગ્રાહક.

આ સિવાય બીજી પણ કેટલીક કલ્યાણનિર્ણય, ચોસઠપદી વગેરે ગ્રંથોની **હસ્તલિખિત** પ્રતો તેમજ સંવત્ ૧૯૩૫માં તત્કાલીન આચાર્યશ્રીની આજ્ઞાથી પ્રકાશન થયેલા **છૂટક પુસ્તકો** અને સં.૧૯૫૮ થી આરંભીને પ્રકાશન થયેલા ૨૦ ગ્રંથીના બે આવૃત્તિના **પૂર્વોક્ત પુસ્તકો** પણ આ નૂતન આવૃત્તિના સંશોધનમાં કંઈક થોડે ઘણે અંશે પણ (ખૂબજ મહત્ત્વની કડી રૂપે) ઉપયોગી થયા છે.

જ્યારે કોઈ પણ ઠેકાણે પુસ્તક કે કડીમાં કાંઈ **પાઠાંતર** જેવું જણાયેલ છે ત્યારે તે તે પુસ્તકની પ્રસિધ્ધ થયેલી (પ્રમાણિત) અથવા

હસ્તલિખિત ઉપરોક્ત તમામ આવૃત્તિઓમાં જે સૌથી **વિશેષ સારૂં** અને **યોગ્ય** જણાયું છે. તેનો જ પાઠ આ નૂતન આવૃત્તિમાં **સ્વીકૃત** કરવામાં આવેલ છે.

આગલી આવૃત્તિઓમાં ક્યાં ક્યાં ? કોણે ? અને કેટલી અશુધ્ધિ કરેલી છે કે અશુધ્ધિ રહી ગઈ છે. તે અત્રે વર્ણન કરવાનો વિષય નથી પરંતુ ભવિષ્યમાં તેવી **અશુધ્ધિ**ની **ભૂલના ભોગી** આપણે ન બનીએ તે માટે માત્ર સમજી રાખવાનો જ વિષય છે. તે માટે અત્રે તેના **એક બે દૃષ્ટાંતો** જ અત્રે રજૂ કરીએ છીએ વિશેષ તો **ઉપરોક્ત ગ્રંથો** સાથે સરખાવવાથી આપમેળે જ **હકીકત વસ્તુને** જાણી શકાય છે. જેમ કે પુરૂષોત્તમપ્રકાશ પ્રકાર ૧૫ કડી નં.૧૮ માં. **'મંદિર મંડપ દલિચા ચાદરે રે, તંબુ રાવટીયે બહુ વેરે રે.'**

અહીં (સંવત્ ૧૯૫૮ થી આરંભીને સં.૨૦૧૦ પર્યંતની તમામ પ્રતોમાં આ પ્રમાણે પાઠ હતો પરંતુ આ કડીમાં મંદિર, મંડપ, દલિચા (ઓટો કે ચોતરો) એ શબ્દોની સાથે **'ચાદરે'** શબ્દનો અર્થ બંધબેસતો આવતો ન હોવાથી અત્રે **લેખનદોષાદિની સંભાવના** હતી, તેમજ **હરિસ્મૃતિ** ગ્રંથમાં દ્વિતીય ચિંતામણિમાં આ જ હકીકત **'મંદિર મંડપ દલિચા દેરે, ભૂધર ભાળ્યા છે.'** આ પ્રકારે વર્ણવેલી હતી પરંતુ કોઈ બીજા (હસ્તલિખિત આદિક) આધાર વિના અહીં સુધારો કેમ કરવો ? એ **પ્રશ્ન** હતો ત્યારબાદ જૂનાગઢની હસ્તલિખિત પ્રતોમાંથી સંશોધન કરવાથી ત્યાંની પુરૂષોત્તમપ્રકાશ ગ્રંથની સાતેય વિવિધ હસ્તલિખિત પ્રતોમાં 'દલિચા ચાદરે' ને સ્થાને **'દલિચા દેરે'** એવો જ પાઠ હતો. તે જોઈને ખૂબ જ આનંદ થયો અને ઉપરોક્ત પાઠને સુધારી લીધો. આ જ રીતે (પુ.પ્ર. ૨૭/૫), (પુ.પ્ર. ૩૭/૪) વગેરેમાં તથા (સ્નેહગીતા : ૧/૧૦), (વચનવિધિ ક.૪૯/પદ:૧૨/૪), (સારસિધ્ધિ, કડવા નં.૧૨, ૧૬, ૨૪, ૨૭, ૨૮, ૪૪ આ તમામ કડવાઓમાં જે જે કડીઓમાં **પાઠભેદ** હતો તે સં. ૧૯૩૫માં અમદાવાદ અને વડતાલથી પ્રસિધ્ધ પુસ્તક અનુસાર **પરિહાર** કરેલ છે. તેમજ જૂનાગઢથી પ્રાપ્ત હસ્તલિખિત સાથે પણ તપાસી લીધેલ છે.), વિશેષમાં (હરિબળગીતા ગ્રંથમાં ક.૬/૪ માં સં. ૧૯૩૫ની અમદાવાદની પ્રત તેમજ સં. ૧૯૫૮માં સંશોધનપૂર્વક વડોદરા-સુરત આદિક સ્થાનેથી પ્રસિધ્ધ થયેલ (શા. હરિજીવનસ્વામી સંશોધિત

સં.૧૯૮૪ની પ્રત પહેલાની) **મુદ્રિત** પ્રતો મુજબ યોગ્ય સુધારણા કરેલ છે. (હરિબળગીતા કડવું ૧૯/૮ માં અત્રે જૂનાગઢથી પ્રાપ્ત હરિબળગીતાની હસ્તલિખિત પ્રત શાસ્ત્રી હરિજીવનદાસજીના સંશોધિત ગ્રંથને બહુધા મળતી આવતી હોવા છતાં અહીં તે હસ્તલિખિત પ્રતના પાઠથી પણ જુદો જ **પાઠાંતર ભેદ** છે. **'નિષ્કુળાનંદ કે' કર્ણ દાની, જરાસંઘ બ્રહ્મણ્ય જગમાંય'** (હરિબળગીતા - હરિજીવનદાસજી સંશોધિત) અહીં અન્ય તમામ મુદ્રિતોમાં તથા જૂનાગઢની હસ્તલિખિત પ્રતમાં પણ **'નિષ્કુળાનંદ કે' ન માનવું, એનું માહાત્મ્ય તે મનમાંય'** આવો જ પાઠ છે. આ રીતે અહીં થોડો વધારે પડતો સુધારો પણ થઈ ગયેલો જણાય છે. તેમજ આગળ જતા 'અરજીવિનય' ગ્રંથમાં કડીઓ અને અષ્ટકોનો પણ અનુક્રમભેદ; તથા 'વૃત્તિવિવાહ' ગ્રંથમાં તો જેનું વર્ણન પણ ન થઈ શકે તેવો **પાઠભેદ** થવાથી **અર્થાંતરભેદ** પણ વિદ્વાનોને હાસ્યાસ્પદ થાય તેવો થઈ જ ગયેલો છે. (જે આ પુસ્તકમાં હાલ હ.લિ. પ્રતને આધારે યથાશક્ય સુધારી લીધેલ છે.) સદ્. શ્રી નિષ્કુળાનંદ સ્વામીની ગ્રંથોની હસ્તલિખિત પ્રતોમાં પણ આ રીતે આપમેળે પાઠાંતર બદલવાનું કોને સૂઝતું હશે એ તો ભગવાન શ્રીહરિ પોતે જ જાણી શકે. પરંતુ આટલા વિસ્તૃત વર્ણનથી કહેવાનો **અભિપ્રાય** એટલો જ છે કે એ આપણે માનવમાત્રને સૌના હિત માટે સારૂં ન ગણી શકાય ! એટલો જ **સાર** છે.

આ નિષ્કુળાનંદ કાવ્ય ગ્રંથની આવૃત્તિ છપાવવાની શરૂઆત તો સને ૨૦૦૩ (સં. ૨૦૫૯) થી કરવામાં આવી હતી. પરંતુ વચ્ચે અન્ય ગ્રંથોના પ્રકાશન, જેવા કે સત્સંગિજીવન, ગોપાળાનંદસ્વામીની વાતો, ગુણાતીતાનંદસ્વામીની વાતો, કીર્તનામૃત-૨૦૧૦ પ્રકાશન વગેરે પુસ્તકોના સંશોધનમાં સમયનો ઉપયોગ કરવાની જરૂર હોવાથી આ નિષ્કુળાનંદકાવ્યની પ્રુફો તપાસવાનું કાર્ય મારા વડીલ ગુરૂબંધુ પૂ. સ્વામીશ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજીએ પાર્ષદ ખુશાલ ભગતને સોંપ્યું અને તેમણે પણ એકાદ પ્રુફ તૈયાર કરીને **ફાઈનલ પ્રુફ** તપાસવા તેમજ કેટલાક કઠિન શબ્દોના અર્થને **સંશોધનપૂર્વક** સંયોજીત કરવા માટે સને ૨૦૦૯ની સાલમાં આ કામ ફરીથી મને સોંપ્યું ત્યારે હાલના સમયમાં શ્રીહરિલીલા કલ્પતરૂ ગ્રંથનું મૂળ સંસ્કૃત સહિત ગુજરાતી ભાષાંતર સંશોધન કરવાનું કાર્ય વડીલ ગુરૂબંધુ - સ્વામીશ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજી દ્વારા વહેલી તકે તૈયાર કરવાની આજ્ઞા હોવા છતાં વચ્ચે વચ્ચે થોડો **સમયાવકાશ** લઈને

અર્થસંયોજનની સાથે જૂનાગઢથી **હસ્તલિખિત પ્રતો** સંતો દ્વારા પ્રાપ્ત કરીને આ ગ્રંથનું સારૂ એવું સંશોધન પણ થઈ ગયું છે, તેમ છતાં કોઈ ઠેકાણે ક્યાંઈક (હરિ વિચરણાદિ ગ્રંથમાં) પ્રયત્ન કરવા છતાં મૂળ હસ્તલિખિતાદિ પ્રતોના અભાવે **પુરતું સંશોધન** થઈ શક્યું ન હોય ત્યાં સંપ્રદાયના કોઈપણ સારા વિદ્વાન-સંતો દ્વારા આ કાર્ય શ્રીહરિ પૂર્ણ કરાવશે એવી **અપેક્ષા** રાખું છું. સર્વાવતારી ભગવાન શ્રીહરિ તથા પ.પૂ. આચાર્ય મહારાજશ્રીના રાજીપા માટે જ જેમનું સમગ્ર જીવન પણ **સમર્પિત** થયેલું છે એવા મારા વડીલ ગુરૂબંધુ **પૂજ્ય સદ્. સ્વામીશ્રી નિત્યસ્વરૂપદાસજીની પ્રેરણાથી** આરંભેલા આ કાર્યમાં અમારા સંતમંડળના દરેક સંતો-પાર્ષદોના **સંપૂર્ણ સહકાર**થી આ કાર્ય સંપૂર્ણતાને આરે પહોંચી શક્યું છે. પ.પૂ. ધર્મકુળ મુગટમણિ ૧૦૮ શ્રી લાલજી મહારાજ દ્વારા પણ આ કાર્યમાં **હસ્તલિખિત પ્રતો** પ્રાપ્ત કરવી તથા ફાઈનલ પ્રુફ તપાસવું વગેરે કાર્યમાં **સહકાર** પ્રાપ્ત થયો છે તે બદલ તેમનો તથા સમગ્ર ધર્મકુળ સહિત ભગવાન શ્રીહરિનો સંપૂર્ણ **આભાર** માનું છું. આ ગ્રંથના **ગ્રંથસાર** પરિચય-ભૂમિકા વગેરેના સંયોજનમાં સાધુ અમૃતસ્વરૂપદાસજી તથા પ્રુફો તપાસવામાં પાર્ષદ ખુશાલ ભગતનો સહકાર પ્રાપ્ત થયો છે.

અંતમાં આચાર્યશ્રી **રઘુવીરજી મહારાજ**ના **કૃતાંજલિ મહોત્સવ પ્રસંગે** સૌપ્રથમ પ્રકાશિત કરવામાં આવતા આ ગ્રંથના સંપાદન-સંયોજનમાં શ્રીજી આર્ટવાળા - શ્રી અરવિંદભાઈ ડુંગરાણી વગેરેની માફક યેનકેન પ્રકારેણ સહાયરૂપ થનાર તેમજ આ ગ્રંથનો વાંચનાદિ **સદ્ ઉપયોગ** કરનાર સર્વને **ભગવાન શ્રીહરિ** સદા સુખી રાખે અને મારી ઉપર - બંને દેશ ગાદી પરંપરાના સન્માર્ગના પ્રેરક અને પ્રપોષક એવા **સ.ધ.ધુ.પ.પૂ. આચાર્ય મહારાજશ્રી** તથા **સંતો-ભક્તો** સહિત સદા **પ્રસન્ન** રહે એવી અપેક્ષા સહ...

લી. **સાધુ આનંદસ્વરૂપદાસ**ના સસ્નેહ **જયશ્રી સ્વામિનારાયણ...**

અનુક્રમણિકા

ક્રમાંક	ગ્રંથનું નામ	પેજ નં.
૧.	પુરુષોત્તમપ્રકાશ	૦૦૧-૧૦૯
૨.	સ્નેહગીતા	૧૧૦-૧૫૯
૩.	વચનવિધિ	૧૬૦-૨૧૦
૪.	સારસિદ્ધિ	૨૧૧-૨૬૬
૫.	ભક્તિનિધિ	૨૬૭-૩૧૮
૬.	હરિબળગીતા	૩૧૯-૩૬૦
૭.	હૃદયપ્રકાશ	૩૬૧-૪૧૪
૮.	ધીરજાખ્યાન	૪૧૫-૪૮૮
૯.	હરિસ્મૃતિ	૪૮૯-૫૫૦
૧૦.	ચોસઠપદી	૫૫૧-૫૮૧
૧૧.	મનગંજન	૫૮૨-૬૦૨
૧૨.	ગુણગ્રાહક	૬૦૩-૬૧૪
૧૩.	હરિવિચરણ	૬૧૫-૬૪૯
૧૪.	અરજીવિનય	૬૫૦-૬૬૪
૧૫.	કલ્યાણનિર્ણય	૬૬૫-૭૨૧
૧૬.	અવતાર ચિંતામણિ	૭૨૨-૭૨૭
૧૭.	ચિહ્નચિંતામણિ	૭૨૮-૭૩૩
૧૮.	પુષ્પચિંતામણિ	૭૩૪-૭૩૯
૧૯.	લગ્ન શકુનાવલિ	૭૪૦-૭૪૨
૨૦.	યમદંડ	૭૪૩-૮૪૮
૨૧.	વૃત્તિવિવાહ	૮૪૯-૮૬૬
૨૨.	શિક્ષાપત્રી ભાષા (પદ્યરૂપ)	૮૬૭-૮૯૨
*	તીર્થધામ સરધાર પરિચય	૮૯૩-૯૦૨

ॐ

॥ श्री स्वामिनारायणो विजयतेतराम् ॥

श्रीनिष्कुळानंदमुनिकृत-काव्यसंग्रहे–

પુરુષોત્તમપ્રકાશઃ

(૧)

દોહા : ભક્તિધર્મસુત શ્રીહરિ, **સહજાનંદ** સુખરૂપ ।
વિનય સહિત વંદન કરૂં, પાવન પરમ અનુપ ॥૧॥

ચિંતવી ચરણ નખચંદ છટા, લખી[1] ઉર અમિત[2] પ્રતાપ ।
વંદું વિઘ્ન વિનાશકર, હરણ વિપત અણમાપ ॥૨॥

સ્વામિનારાયણ સુખદ, પ્રગટ વિદિત[3] જગ સૂર[4] ।
ત્રિવિધ તાપ અજ્ઞાન તમ[5], કળિમળ મત[6] કર ચૂર[7] ॥૩॥

આપો વાણી રસભરી, વિમળ મતિ અવિનાશ ।
ચરણ વંદી આદર કરૂં, **પુરુષોત્તમપ્રકાશ** ॥૪॥

ચોપાઈ :

રચું ગ્રંથ પ્રગટ ગુણજુક્ત રે, કૃપા કરો હરિજન મુક્ત રે ।
આ ગ્રંથ પ્રગટ પર જાણી રે, લેજ્યો **પ્રગટ મહિમા** ઉર આણી રે ॥૫॥

નામ પુરૂષોત્તમપ્રકાશ રે, પુરૂષોત્તમ મહિમા નિવાસ રે ।
પુરૂષોત્તમ પરમ દયાળ રે, તે જ ભક્તિ-ધર્મના બાળ રે ॥૬॥

એ છે દિવ્ય સદા સાકાર રે, એના મહિમાનો વાર[8] ન પાર રે ।
નવ પો'ચે મન-વાણી-વિચાર રે, એવા અગમ શ્રીધર્મકુમાર રે ॥૭॥

જેને નિગમ નેતિ નેતિ કહે રે, અલ્પ બુદ્ધિ પાર કેમ લહે રે ।
એનાં ચરણકમળ પરતાપ રે, કરૂં કંઈક અમાપનો માપ રે ॥૮॥

---

૧. જાણી, ધારી ૨. અમાપ - પાર રહિત ૩. જાણેલા છે એવા ૪. સમગ્ર જગતના સૂર્ય સમાન
૫. અજ્ઞાનરૂપ અંધકાર ૬. કળિયુગના પાપરૂપી પંથો ૭. નાશ કરનાર ૮. અવધિ, અંત.

લખું દિશમાત્ર તે વિચારી રે, કૃપા કરજ્યો સંત સુખકારી રે ।
જ્યાં રે' છે સદા સુખકારી રે, વરણવું ધામ તે મૂર્તિ સંભારી રે ॥૯॥
શ્રીગોલોક ધામ મોઝારરે, અક્ષર ધામ છે હરિનું સાર રે ।
કોટિ રવિ શશી તડિત[1] અનળ[2] રે, તેમના તેજથી અતિ નિરમળ રે ॥૧૦॥
એ છે પરમ દિવ્ય અતિ શ્વેત રે, સચ્ચિદાનંદ રૂપનિકેત[3] રે ।
જેને **બ્રહ્મપુર** કહે અમૃતધામ રે, પરમપદ આદિ અનંત નામ રે ॥૧૧॥
જેને કે' છે બ્રહ્મ ચિદાકાશ રે, એમાં સદાય શ્રીહરિનો વાસ રે ।
એ શ્રીકૃષ્ણનું અક્ષર ધામ રે, પરમ પાવન પૂરણકામ રે ॥૧૨॥
એમાં સદાય શ્રીહરિ વિરાજે રે, નીરખી કોટિ કામ છબિ લાજે રે ।
એ છે **પુરૂષોત્તમ** અધિરાય રે, વાસુદેવ નારાયણ કે'વાયરે ॥૧૩॥
પરમાત્મા પરબ્રહ્મ નામ રે, બ્રહ્મ ઈશ્વર પરમેશ્વર શ્યામ રે ।
કહે વિષ્ણુ વૈકુંઠપતિ સ્વામી રે, એ છે અનંત નામના નામી રે ॥૧૪॥
એ છે અક્ષર પર અવિનાશ રે, સર્વકર્તા નિયંતા નિવાસ રે ।
કારણકારણ[4] કળા વિકાશ[4] રે, અંતરજામી નિર્ગુણ સ્વયંપ્રકાશ રે ॥૧૫॥
એ છે સ્વતંત્ર સર્વાધાર રે, એવા ભક્તિધર્મના કુમાર રે ।
અનંત કોટિ મુક્ત બ્રહ્મરૂપ રે, તેમને ઉપાસ્યા યોગ્ય અનુપ રે ॥૧૬॥
અનંત કોટિ બ્રહ્માંડની જેહ રે, ઉત્પત્તિ સ્થિતિ લય કહિયે તેહ રે ।
એવી લીલા જેની અતિ સાર રે, એવા ધર્મકુંવર કિરતાર રે ॥૧૭॥
માયા પુરૂષ કૃતાંત[5] અનાદિ રે, પ્રધાન પુરૂષ મહત્તત્ત્વ આદિ રે ।
એ આદિ અનંત શક્તિધાર રે, એના પ્રેરક ધર્મકુમાર રે ॥૧૮॥
અનંત કોટિ બ્રહ્માંડના જેહ રે, સ્વામી **રાજાધિરાજ** છે તેહ રે ।
સદા કિશોર મૂર્તિ શોભાધામ રે, પરમ પાવન પૂરણકામ રે ॥૧૯॥

૧. વિજળી ૨. અગ્નિ ૩. રૂપનું સ્થાન ૪. પ્રકૃતિ પુરૂષનાં કારણ/અક્ષરનાં પ્રકાશક ૫. કાળ-યમ.

દેખી કોટિ રતિપતિ[1] લાજે રે, મેઘ નવીન શ્યામ છબી છાજે રે ।
ભક્તવત્સલ મહા ભયહારી રે, એવા ધર્મકુંવર સુખકારી રે ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રી સહજાનંદ સ્વામિ ચરણકમલસેવક નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે પુરૂષોત્તમપ્રકાશ મધ્યે પ્રથમઃ પ્રકારઃ ॥૧॥

દોહા : સુંદર મૂર્તિ શ્રીહરિ, લાવણ્યતાનું ધામ ।
દયાસુધા પૂરિત નયન[2], નટવર છબી ઘનશ્યામ ॥૧॥
શોભા કીરતિ ઉદારતા, અનંત ભુવનની આય ।
ઉમંગ ભરી ઉદે થઈ, નવ નીરદ[3] તનમાંય ॥૨॥
નવ રસ નવ મૂર્તિ ધરી, આણી અનુપમ હેત ।
સજળ જળદ[3] શ્યામ તનુ, મન કર્મ કર્યું નિકેત ॥૩॥
વસ્યા વાસ જુક્તે કરી, નવ રસ નવે પ્રકાર ।
ભ્રકુટિ નેત્ર મુખહાસ ગતિ, ઉર તન બાહુ ઉદાર ॥૪॥

ચોપાઈ :

નવ રસને જાણી નિજ દાસ રે, આપ્યો નિજ તનમાંહી નિવાસ રે ।
રૂદ્ર વીર ભયાનક તીન રે, વસે ભ્રકુટિ માંહી પ્રવીન રે ॥૫॥
રસ શૃંગાર વસે તનમાંઈ રે, કરૂણા શાંતિ નેણે સુખદાઈ રે ।
રસ હાસ્ય ને અદ્ભુત કા'વેરે, હરે ચિત્ત હરિ હેતે બોલાવે રે ॥૬॥
રસ વિષે અસુર રહ્યા મોઈ રે, હરિનાં દિવ્ય ચરિત્રને જોઈ રે ।
એમ રસ ને અમિત અલંકાર રે, ધર્યા નિજ ઈચ્છાએ અપાર રે ॥૭॥
રસ અલંકાર તે વિનાય રે, હરિનું રમણીય રૂપ સદાય રે ।
દિવ્ય અમાયિક અભિરામ[4] રે, હરિનું રૂપ સદા છબિધામ રે ॥૮॥

૧. કામદેવ ૨. દયારૂપી અમૃતથી ભરપૂર નેત્રવાળા ૩. નવીન મેઘ સમાન ૪. સુખદાયક.

કરે ગ્રહણ જ્યારે કિરતાર રે, શોભા પામે રસ ને અલંકાર રે ।
વસ્ત્ર ભૂષણ વાહન જેહ રે, કરે ગ્રહણ શોભે ત્યારે તેહ રે ॥૯॥

સદા પૂરણકામ મોરાર રે, કરે ભક્તભાવે અંગીકાર રે ।
ઉપમા અલંકાર દેવાની રીતરે, ભક્તભાવ જણાયે પ્રીત રે ॥૧૦॥

કોટિ કામ તણી છબિ છાજે રે, હરિનું હસવું જરા જોઈ લાજે રે ।
હરિનાં દિવ્ય વસ્ત્રને જોઈ રે, લાજે તડિત[૧] ચામીકર[૨] દોઈ રે ॥૧૧॥

હરિનાં અમૂલ્ય આભૂષણ જોઈ રે, રહ્યાં સુર નર મુનિ મન મોઈ રે ।
કરણે કુંડળ મકરાકાર રે, મહા તેજ તણો અંબાર રે ॥૧૨॥

નિરખિ લાજ પામ્યા વારમવાર રે, વસ્યા રવિ શશી ગગન મોઝાર રે ।
શોભાસાગર શોભાના ધામ રે, ભક્તવત્સલ દીનબંધુ નામ રે ॥૧૩॥

રસરૂપ ગુણાકર[૩] દેવ રે, મહામુક્ત કરે જેની સેવ રે ।
સર્વ સુખમય મૂર્તિને જાણી રે, મહામુક્ત ધારે ઉર આણી રે ॥૧૪॥

જોઈ રૂપછટા સુખદાઈ રે, રમા રાધા કરે સેવકાઈ રે ।
તજી ચંચળતા રમા પ્યારી રે, સેવે સ્થિર થઈને સુકુમારી રે ॥૧૫॥

શું હું વર્ણવું રસના એક રે, અલ્પ બુદ્ધિ વિચાર વિવેક રે ।
સહસ્રવદન[૪] પાર નહિ પાવે રે, શુક નારદ નિગમ[૫] નિત્ય ગાવે રે ॥૧૬॥

એવા કૃષ્ણ કમળદલ નેણ રે, મુખ મધુર મનોહર વેણ રે ।
અઘમોચન[૬] લોચન[૭] વિશાળ રે, કૃપાસિંધુ શ્રીકૃષ્ણ કૃપાળ રે ॥૧૭॥

ચાલે સુંદર ગજગતિ ચાલ રે, લાજે નિરખિને રાજ મરાલ[૮] રે ।
કરલટકાં જોઈને જન રે, પામે આનંદ સ્થિર થાય મન રે ॥૧૮॥

એવા દિવ્ય વિગ્રહ[૯] દીનાનાથ રે, ભેટે મુક્ત મુનિને ભરી બાથરે ।
સદા પ્રસન્ન પ્રપન્ન[૧૦] પ્રતિપાળ રે, કરે ચરિત્ર તે દીનદયાળ રે ॥૧૯॥

૧. વિજળી ૨. સુવર્ણ ૩. ગુણની ખાણરૂપ ૪. શેષજી (જેને બે હજાર જીભ છે.) ૫. વેદ ૬. પાપથી મુકાવનાર ૭. નેત્ર ૮. હંસ ૯. શરીર-દેહ ૧૦. શરણાગત.

વા'લો અક્ષરધામના ધામીરે, અસંખ્ય મુક્ત તણા એક સ્વામી રે ।
સદા સ્વતંત્ર સ્વરાટ વિરાજે રે, સર્વોપરિ શ્રીહરિ છાજે રે ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રી સહજાનંદ સ્વામિ ચરણકમલસેવક નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે પુરુષોત્તમપ્રકાશ મધ્યે દ્વિતીયઃ પ્રકારઃ ॥૨॥

દોહા : શોભાસાગર સુખસદન[૧], રમારમણ ઘનશ્યામ ।
કંદર્પદર્પ વિમોચન[૨], પરમ પુરુષ અભિરામ[૩] ॥૧॥

રાજત મસ્તક દિવ્ય અતિ, કિરીટ[૪] મુગટ કમનીય[૪] ।
અતિ ચતુરાઈએ જુક્ત છે, શોભા સરસ બનીય ॥૨॥

નાના રત્ન વૈદૂર્યમણિ[૫], કૌસ્તુભ સ્ફટિક[૬] પીત[૭] ।
ઈન્દ્રનીલ મરકતમણિ[૮], મણિગણ કણ[૯] અગણિત ॥૩॥

ગજમોતિ ગણ છીપસુત[૧૦], પન્ના[૧૧] પિરોજા[૧૨] લાલ ।
વર પોખર[૧૩] માણિક[૧૪] મધ્ય, કંચન જડિત પ્રવાલ ॥૪॥

ચોપાઈ :

એવી શોભા મુગટની જોઈરે, રહ્યાં મુક્ત તણાં મન મોઈ રે ।
એવો મુગટ ધર્યો છે માથે રે, રૂડા શોભે છે મુક્તોના નાથે રે ॥૫॥

કર્યું કેસર તિલક ભાલ રે, વચ્ચે કુંકુમ ચંદ્રક લાલ રે ।
શોભે અધર અરૂણ પ્રવાલ રે, મૃગમદની[૧૫] ટિબકડિ છે ગાલ રે ॥૬॥

શરદઋતુ તણું જે કમળ રે, પરમ પુનિત અરૂણ અમળ[૧૬] રે ।
તેની પાંખડી સરખાં શોભિત રે, અણિયાળાં લોચન ચોરે ચિત્તરે ॥૭॥

૧. સુખનું ઘર ૨. કામનો ગર્વ ઉતારનાર ૩. સુખદાયક ૪. છત્રી કે પાન આકારનો/મનમોહક-સુંદર ૫. લાલ નંગ/લાલ મણિ ૬. મણિ ૭. પીળું ૮. વાદળી રંગનો હીરો ૯. તેજસ્વી નંગ ૧૦. છીપમાં થયેલું મોતી ૧૧. લીલા રંગનો મણિ ૧૨. વાદળી રંગનો નીલમણિ ૧૩. પીળો મણિ ૧૪. લાલ રંગનું રત્ન ૧૫. કસ્તુરીની ૧૬. મળ રહિત, સ્વચ્છ/સુંદર.

નેણે વરસે અમૃત અવિનાશ રે, કરે પાન નિત્ય નિજદાસ રે ।
નિરખિ નેણાં તૃપ્ત ન થાય રે, તેમને કલ્પ પલક સમ જાય રે ॥૮॥

શોભે ગલુબંધ કૌસ્તુભમણિ રે, શોભા સરસ જોયા જેવી બણી રે ।
રૂડું સરસ સુગંધિમાન રે, એવું શિતળ ચંદન ગુણવાન રે ॥૯॥

તેણે ચરચ્યાં છે સર્વ અંગ રે, નિરખિ લાજે કોટિ અનંગ[૧] રે ।
એવી શોભાને ધરતા શ્યામ રે, પુરુષોત્તમ પૂરણકામરે ॥૧૦॥

આજાનુ ભુજા[૨] અભિરામ રે, બાંધ્યા બાજુ શોભે સુખધામ રે ।
મણિ નંગ જડિત બાજુ રાજે રે, જોઈ કોટિ રવિ શશી લાજે રે ॥૧૧॥

કર પોંચિ કનક કડાં શોભે રે, વેઢ વીંટિ જોઈ મન લોભે રે ।
ઉર ઊતરી મોતિની માળા રે, શોભે રાજીવનેણ[૩] રૂપાળા રે ॥૧૨॥

જોઈ શોભા અંગોઅંગ તણી રે, થયો મૂર્છિત રતિનો ધણી રે ।
મલ્લિકા[૪] માલતી રાય વેલી રે, જાઈ જુઈ ને ચંપા ચંમેલી રે ॥૧૩॥

કુંદ[૫] કેતકી[૬] બકુલ[૭] ને નુત રે, પોપ પારિજાત પ્રસૂત[૮] રે ।
નવ કંજ[૯] કેસર સેવતિ રે, ગુલછવિ ગુલદાવદી અતિ રે ॥૧૪॥

એવાં પુષ્પ સુગંધિ સાર રે, ગણતાં ન આવે વાર ને પાર રે ।
એનાં ભૂષણ રચિ અતિ ભારી રે, પૂજે રાધા રમા સુકુમારી રે ॥૧૫॥

એવી શોભાને ધરતા દયાળ રે, શોભે ભક્ત તણા પ્રતિપાળ રે ।
ગ્રહિ કર વર વેણુ મુરારિરે, ધરિ અધર મધુર સ્વરકારી રે ॥૧૬॥

કરે મધુરે મધુરે સ્વર ગાન રે, સુણિ શ્રવણ છુટ્યાં મુનિધ્યાન રે ।
સપ્ત સ્વર સરસ ત્રણ ગ્રામ રે, એકવીશ મુર્ઈના વિશ્રામ રે ॥૧૭॥

તાળ કાળ માન ગતિ જાણી રે, બાવિશ સુરતિના ભેદ આણી રે ।
આરોહિ અવરોહિ લે છે રે, અસ્તાઈ સચાઈ કે' છે રે ॥૧૮॥

૧. કામદેવ ૨. ઢીંચણ સુધી લાંબા હાથ ૩. કમળની પાંખડી જેવા નેત્ર ૪. મોગરો ૫. મોગરાની એક જાત ૬. કેવડો ૭. બોરસડી ૮. ફૂલ/પુષ્પ ૯. કમળ.

છો રાગ ને બત્રિશ રાગણિ રે, છતરિશ કે'છે કવિ ભણિ રે ।
તેનાં નામ રીતુ સ્વર તાલ રે, વસ્ત્ર ભૂષણ રૂપ રસાલ રે ॥૧૯॥

એમ વેણુમાં ગાયે વિહારી રે, સુખ આપે છે શ્રીગિરિધારી રે ।
એમ ગોપ ગોપીના નાથ રે, શ્રીદામાદિ સખા છે સાથ રે ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રી સહજાનંદ સ્વામિ ચરણકમલસેવક
નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે પુરુષોત્તમપ્રકાશ મધ્યે
તૃતીયઃ પ્રકારઃ ॥૩॥

દોહા : ચક્ર સુદરશન આદિ જે, આયુધ મૂર્તિમાન ।
દિવ્ય દેહે સેવે સદા, પ્રભુપદ પરમ સુજાન ॥૧॥

નંદ સુનંદ શ્રીદામવર, શક્રભાનુ[૧] શશિભાન[૧] ।
એ આદિક અસંખ્ય ગણ, રૂપ ગુણ શીલવાન ॥૨॥

સેવત પ્રભુપદ પ્રીત કરી, પાર્ષદ પરમ પ્રવીર ।
રાજત સદા સમીપમાં, મહા સુભટ રણધીર ॥૩॥

કોટિ ચંદ્ર રવિસમ દ્યુતિ[૨], નવ નીરદ[૩] તનમાંય[૩] ।
નિરખી નાથ શોભાનિધિ, આનંદ ઉર ન સમાય ॥૪॥

ચોપાઈ :

અનંત કોટિ કલ્યાણકારી ગુણ રે, તેણે જુક્ત છે મૂર્તિ તરૂણ રે ।
ધર્મ જ્ઞાન ને વૈરાગ્ય આદિ રે, નવ નિધિ સિદ્ધિ અણિમાદિ રે ॥૫॥

એ આદિક ઐશ્વર્ય અપાર રે, સેવે પ્રભુપદ કરી બહુ પ્યાર રે ।
મૂર્તિમાન વેદ ચ્યારે ગાય રે, હરિનાં ચરિત્ર કીર્તિ મહિમાય રે ॥૬॥

વાસુદેવાદિ વ્યૂહ અનુપ રે, કેશવાદિક ચોવીસ રૂપ રે ।
વારાહાદિક બહુ અવતાર રે, એ સર્વના હરિ ધરનાર રે ॥૭॥

૧. પાર્ષદના નામ છે. ૨. પ્રકાશ ૩. નવીન મેઘ સમાન શ્યામ શરીરમાં.

એવા શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાન રે, પુરુષોત્તમ કૃપાનિધાન રે ।
આ જે ઐશ્વર્ય સર્વ કે'વાય રે, તેણે જુક્ત થકા હરિરાય રે ॥૮॥
ભુવિ પર એકાંતિક ધર્મ રે, તેને પ્રવર્તાવવો એ છે મર્મ રે ।
બદરિકાશ્રમને માંઈ રે, થયો શાપ અતિ દુઃખદાઈ રે ॥૯॥
ઋષિ દુર્વાસાને શાપે કરી રે, ભુવિ પ્રગટ્યા મનુષ્ય તનુ ધરી રે ।
નિજ એકાંતિક ભક્ત જાણી રે, ભક્તિ ધર્મ ઉપર હેત આણી રે ॥૧૦॥
વળી મરીચ્યાદિક ઋષિરાજ રે, હરિના એકાંતિક ભક્ત સમાજ રે ।
અસુરગુરૂ નૃપ થકી ભારિ રે, તેમની રક્ષા કરવાને મુરારિ રે ॥૧૧॥
ભક્તિ-ધર્માદિકને દયાળ રે, સુખ આપવા પરમ કૃપાળ રે ।
નિજ પ્રબળ પ્રતાપે કરિ રે, અસુરગુરૂ નૃપનો મદ હરિ રે ॥૧૨॥
એમનો નાશ કરવાને કાજ રે, શસ્ત્ર ધાર્યા વિના મહારાજ રે ।
કરવા નાશ તે સર્વ ઉપાય રે નિજ બુદ્ધિબળે મુક્તરાય રે ॥૧૩॥
ગ્રહી કળિબળને વારંવાર રે, પામ્યો અધર્મ વૃદ્ધિ અપાર રે ।
તેનો કરવા અતિશે નાશ રે, કરવા સુખિયા સર્વે નિજ દાસ રે ॥૧૪॥
નિજ દર્શ સ્પર્શાદિકે કરી રે, વળી રચી વચનરૂપ પતરી રે ।
કરવા અનેક જીવનો ઉદ્ધાર રે, ઈચ્છા કરિ ધરવા અવતાર રે ॥૧૫॥
નિજ ધામ પમાડવા સારૂ રે, દેવા અખંડ સુખ ઉદારૂ રે ।
ઉર ધારી અચળ એવી ટેક રે, એવા પરમ દયાળ છે એક રે ॥૧૬॥
કરવા કરૂણા કળિમધ્યે ભારી રે, દીનબંધુ દયા દિલ ધારી રે ।
મોટો અર્થ વિચાર્યો છે એહ રે, કરવા અભય નારી નર તેહ રે ॥૧૭॥
એમ પૂર્ણ પુરુષોત્તમરાય રે, દિધો કોલ વૃંદાવનમાંય રે ।
ભક્તિ ધર્મને આપ્યું વચન રે, સત્ય કીધું તે જગજીવન રે ॥૧૮॥
કોશળ દેશ અયોધ્યા પ્રાંત રે, પ્રભુ પ્રગટ થયા કરી ખાંત રે ।
ધર્યો નર વિગ્રહ સ્વછંદ રે, પરમ પાવન પરમાનંદ રે ॥૧૯॥

શ્રીનારાયણ ઋષિરૂપ રે, થયા પ્રગટ તે પરમ અનુપ રે ।
થયા ભક્તિ ધર્મના બાળ રે, શ્રીકૃષ્ણ ભક્ત પ્રતિપાળ રે ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રી સહજાનંદ સ્વામિ ચરણકમલસેવક
નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે પુરુષોત્તમપ્રકાશ મધ્યે
ચતુર્થઃ પ્રકારઃ ॥૪॥

દોહા : ભક્તિ-ધર્મને ભુવને, થયા પ્રકટ પૂરણ બ્રહ્મ ।
આપ ઈચ્છાએ આવિયા, જેને નેતિ કહે નિગમ ॥૧॥
સુંદર દેશ સરવારમાં, છપૈયા છબીનું ધામ ।
તિયાં પ્રભુજી પ્રગટ્યા, પુરુષોત્તમ પૂરણકામ ॥૨॥
સંવત અઢાર સાડત્રિશના, ચૈત્ર સુદિ નવમીને દિન ।
તે દિન જીવન જનમ્યા, ભક્ત ભયહારી ભગવન ॥૩॥
વસંતઋતુ વિરોધી સંવત્સર, ઉત્તરાયણ અર્ક[1] અનુપ ।
શુક્લ પક્ષ પુષ્ય નક્ષત્રે, સોમવાર તે સુખરૂપ ॥૪॥

ચોપાઈ :

વૃશ્ચિક લગ્ન ને કૌલવ કરણ રે, યોગ શુક્રમાં દુઃખહરણ રે ।
દશ ઘડી રૂડી રાત્ય જાતાં રે, સુખ સેજમાં સૂતાં'તાં માતા રે ॥૫॥
તે સમે પ્રગટ્યા મહારાજ રે, કરવા અનેક જીવનાં કાજ રે ।
વ્યોમે[2] વિબુધ[3] વાજાં વજાવી રે, કરે દર્શન વિમાન લાવી રે ॥૬॥
સુરવનિતા[4] ગાય વધાઈરે, અતિ મોદ ભરી મનમાંઈરે ।
મંદ સુગંધ શીતળ વાય રે, વાયુ સુંદર જન સુખદાય રે ॥૭॥
સ્વર્ગ શોભી રહ્યું છે અપાર રે, થાય જય જય શબ્દ ઉચ્ચાર રે ।
કરે પુષ્પવૃષ્ટિ પુરંદર[5] રે, વર્ષે સુગંધિ સુમન[6] સુંદર રે ॥૮॥

૧. સૂર્ય ૨. આકાશમાં ૩. દેવતાઓ ૪. દેવતાની પત્નીઓ ૫. ઈન્દ્ર ૬. પુષ્પ.

તાંડવ નૃત્યે ત્રોડે શિવ તાન રે, ગાયે ગાંધર્વ અપ્સરા ગાન રે ।
થયા નિર્ધૂમ[1] યજ્ઞ હુતાશન[2] રે, હવાં નિર્મળ જનનાં મન રે ॥૯॥
એમ અમર પામ્યા આનંદ રે, તેમ ભૂમિ મગન જનવૃંદ રે ।
ગાય ઘર ઘર મંગળ વધાઈ રે, હરખ ભરી માનિની મનમાંઈરે ॥૧૦॥
રહ્યો ચૌ દિશે આનંદ છાઈ રે, પ્રભુ પધારિયા ભૂમિમાંઈરે ।
કરવા કોટિ કોટિનાં કલ્યાણ રે, પોતે પધાર્યા પરમ સુજાણ રે ॥૧૧॥
માત તાત પામ્યાં છે આનંદ રે, જોઈ પુત્ર તે પૂરણ ચંદ રે ।
મનોહર મૂર્તિ મરમાળી રે, થાયે મન મગન જન ભાળી રે ॥૧૨॥
જે જે જુએ છે નયણાં ભરિને રે, તેનાં મન ચિત્ત લે છે હરિને રે ।
મુખ મૃગાંકસમ[3] સુખદેણ રે, શોભે કર ચરણ ચારૂ[4] નેણ રે ॥૧૩॥
અંગોઅંગ શોભા છે અનૂપ રે, નખશિખ છબી સુખરૂપ રે ।
જોઈ સફળ કરે જન જન્મ રે, એવી રૂપાળી મૂર્તિ છે રમ્ય રે ॥૧૪॥
જુએ હેતે જે જન હુલસી રે, તેના અંતરમાં જાયે વસી રે ।
પછી વિસાર્યા પણ ન વિસરે રે, સૂતાં-બેઠાં સદાયે સાંભરે રે ॥૧૫॥
એવી મૂર્તિ આજ અલૌકિક રે, ધરી બહુની ટાળવા બીક રે ।
સહુ ભક્તજનને સુખ દેવા રે, આપે અક્ષરપતિ થયા એવા રે ॥૧૬॥
દિન દિન પ્રત્યે જો દયાળ રે, વધે નિત્ય ચંદ્ર જેમ બાળ રે ।
મુખહાસે જુક્ત છે હમેશ રે, શોભે છે બહુ બાલુડે વેષ રે ॥૧૭॥
રૂવે નહિ રાજી રહે ઘણું રે, તેણે મન હરે છે સહુ તણું રે ।
સુખમય મૂર્તિ મહારાજ રે, આવ્યા સૌને સુખ દેવા કાજ રે ॥૧૮॥
મોટે ભાગ્યે આવ્યા ભગવાન રે, દેવા સૌ જનને અભે દાન[5] રે ।
જેમ આવ્યા છે ધામથી ધારી રે, તેમ તારશે નર ને નારી રે ॥૧૯॥

૧. ધુમાડાં રહિત ૨. અગ્નિ ૩. ચંદ્રસમાન ૪. સુંદર ૫. નિર્ભયપદ, મોક્ષ.

સહુ જનને કરવા છે સુખી રે, નથી રાખવા કોઈને દુઃખી રે ।
સહુ જીવની લેવી છે સંભાળ રે, એહ અર્થે આવ્યા છે દયાળ રે ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રી સહજાનંદ સ્વામિ ચરણકમલસેવક
નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે પુરુષોત્તમપ્રકાશ મધ્યે
પંચમઃ પ્રકારઃ ॥૫॥

દોહા : જનમિ જનક જનની ઘરે, રહ્યા દયા કરી કાંઈક દિન ।
રમ્યા જમ્યા રૂડી રીત્યશું, **ભક્તિ-ધર્મને ભવન** ॥૧॥
ત્યાં **બાળચરિત્ર** બહુ કર્યાં, પછી આઠમે વર્ષે આપ ।
પિતા થકી તે પામિયા, ઉપવીત અતિ નિષ્પાપ ॥૨॥
ત્રણ વર્ષ તપાસિને રહ્યા, તાત ભવન શ્રીઅવિનાશ ।
પછી પ્રભુજી પધારિયા, જઈ કર્યો **વન** માંહિ વાસ ॥૩॥
સાત વરસ વન વેઠિયું, વળતો વાલમે કર્યો વિચાર ।
જે અર્થે આ અવતાર છે, તે કરું હવે નિરધાર ॥૪॥

ચોપાઈ :

પછી જોગી ગોપાળને મળી રે, કરી એની ઈચ્છા પૂરી વળી રે ।
મળ્યા પ્રભુજી પૂરણકામ રે, તજી તન ગયા અક્ષરધામ રે ॥૫॥
પછી નવલખે પર્વત પધાર્યા રે, બહુ જોગીને મુદ વધાર્યા રે ।
જોગી નવ લાખ જોઈ જીવન રે, થયા નાથ નીરખીને મગન રે ॥૬॥
તે પણ તન તજી નિરધાર રે, અવધે ગયા અક્ષર મોઝાર રે ।
એમ જીવ ઉદ્ધારવા કાજ રે, ફરે હદ્ય-બેહદ્યે મહારાજ રે ॥૭॥
જે જે જીવ આવે છે નજરે રે, તેને ધામના નિવાસી કરે રે ।
દરશ સ્પરશે કોઈ દેહધારી રે, થાય અક્ષરના અધિકારી રે ॥૮॥
નર અમર ને જે આસુર રે, પામે પ્રભુ પેખે બ્રહ્મપુર રે ।
એમ જીવ જક્તના જેહ રે, પામે અક્ષરધામને તેહ રે ॥૯॥

તીર્થ શહેર પુર નગ્ર ગ્રામ રે, ફર્યા જે જે ધરણી પર ધામ રે ।
ત્યાં ત્યાં જેણે નિરખ્યા ઘનશ્યામ રે, તે તે પામિયા અક્ષરધામ રે ॥૧૦॥

ગિરિ ગુફામાં જે ગેબ હતા રે, કંઈ સમુદ્ર તટ સેવતા રે ।
તેનું કર્યું છે પરમ કલ્યાણ રે, પોતે મળી પ્રગટ પ્રમાણ રે ॥૧૧॥

નિજ મૂર્તિ પ્રતાપે મહારાજ રે, કર્યાં અનેક જીવનાં કાજ રે ।
એમ ઉદ્ધારતા બહુ જન રે, આવ્યા **સોરઠ**માં ભગવન રે ॥૧૨॥

સોરઠ દેશે સોયામણું ગામ રે, મન લોભે શોભે **લોજ** નામ રે ।
તિયાં અલબેલો આવી રહ્યા રે, કરી બહુ જીવ પર દયા રે ॥૧૩॥

એમ પધારિયા પ્રાણનાથ રે, પછી સંભારિયો મુક્ત સાથ રે ।
કરી સુરત્ય ને જોયા સંભાળી રે, મુનિ **મુક્ત**ની **મંડળી** રૂપાળી રે ॥૧૪॥

જ્યારે નાથે કર્યું ચિંતવન રે, આવ્યા જ્યાં હતાં ત્યાંથી જન રે ।
આવી મળ્યા મહારાજ સંગ રે, મુક્તમંડળ અતિ ઉછરંગ રે ॥૧૫॥

લાગ્યા પાયે જોડી જુગ પાણ રે, બોલ્યા વિનતિ કરી મુખ વાણ રે ।
આવ્યાં હરષનાં નયણે નીર રે, જોઈ બોલિયા શ્યામ સુધીર રે ॥૧૬॥

મુનિ સર્વે સુખી છો તમે રે, તમે મળે રાજી થયા અમે રે ।
પછી મરીચ્યાદિ મુનિ સાથ રે, રહ્યા પ્રભુ પાસે જોડી હાથ રે ॥૧૭॥

પછી મુનિ કહે મહારાજ રે, જેમ કો' તેમ કરીએ આજ રે ।
ત્યારે નાથ કે' તારવા જંત રે, દેશોદેશ ફરો બુદ્ધિવંત રે ॥૧૮॥

અહિંસાદિક નિયમ પળાવો રે, જન્મમર્ણનાં ખાતાં વળાવો રે ।
વળિ અન્નજળ દેશે જે તમને રે, તે સહુ પ્રાણી પામશે અમનેરે ॥૧૯॥

દરશ સ્પરશ કરી પડશે પાય રે, તેની જરૂર કરીશ હું સા'ય રે ।
તમારા ને મારા જે મળેલ રે, તેને થાશે કહું બહુ સે'લ રે ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રી સહજાનંદ સ્વામિ ચરણકમલસેવક
નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે પુરુષોત્તમપ્રકાશ મધ્યે
ષષ્ઠઃ પ્રકારઃ ॥૬॥

દોહા : વળતા મુનિ બોલિયા, શું શું ધરાવીએ વ્રતમાન ।
કઈ પેર્યે ભજન કરાવીએ, કઈ પેર્યે ધરાવીએ ધ્યાન ॥૧॥

કેવી રીતે અમે વરતીએ, કેવો રાખીએ વળિ વેષ ।
કેવી રીતે વાત કરીએ, કેવો આપીએ ઉપદેશ ॥૨॥

જગમાં જે જિજ્ઞાસુ જન, નરનારી હશે અપાર ।
કે'શું નરને કલ્યાણનું, નહિ કહીએ નારીને નિરધાર ॥૩॥

મુક્તને માનિની મળી, વળી કરે પરસ્પર વાત ।
દર્શ સ્પર્શ દારા હાસ્યથી, થાય નરને જ્ઞાનની ઘાત ॥૪॥

ચોપાઈ :

માટે નર આગે નિરધાર રે, કે'શું વાત કરી અતિ પ્યાર રે ।
પુરુષ પ્રબોધશું બહુ પેર રે, ફરી દેશદેશ ગ્રામ શહેર રે ॥૫॥

રૂડો રહસ્ય પુરુષને કે' શું રે, દારા સંગ થકી દૂર રે'શું રે ।
આજ મોર્યની અમે સાંભળી રે, ખાધી મોટે મોટે ખોટ વળી રે ॥૬॥

બ્રહ્મા ભૂલ્યા તનયા તન જોઈ રે, તેણે ખરી લાજ વળી ખોઈ રે ।
શિવ મોહિની જોઈ મન મોહ્યું રે, તેણે જોગકળા બળ ખોયું રે ॥૭॥

ઈન્દ્ર અહલ્યા રૂપ નિહાળી રે, થયો ભ્રષ્ટ હતો ભાગ્યશાળી રે ।
જોઈ મોહિની રૂપને અસુર રે, નેણે વેણે થયા ચકચુર રે ॥૮॥

પરાશર ઋષિ તપોધન રે, મોહ્યા મત્સ્યગંધા જોઈ મન રે ।
એકલશૃંગી વસે વનમાંઈરે, જેને ભામિની ભાન ન કાંઈ રે ॥૯॥

દેખી સુંદરીને દિલે ડૂલ્યા રે, જેણે જ્ઞાન ધ્યાન નિ'મ ભૂલ્યા રે ।
ઋષિ સૌભરી શફરી[1] સંગ રે, જોઈ તર્ત વ્રત કર્યું ભંગ રે ॥૧૦॥

નારદ પર્વતે નિરખિ સુંદરી રે, ઈચ્છા બેઉએ વરવા કરી રે ।
દેવગુરૂ[2] ભૂલ્યા દિશ પોતે રે, નિજ અનુજ વધૂ[3] રૂપ જોતે રે ॥૧૧॥

૧. માછલી ૨. બૃહસ્પતિ ૩. નાના ભાઈની પત્ની.

યયાતિ સુંદરી સુખ આશ રે, માગ્યું જોબન પુત્રને પાસ રે ।
આગ્નિધ્ર ને દીર્ઘતમા જેવા રે, એહ આદ્ય બીજા કંઈ એવા રે ॥૧૨॥
નર અમર નારીને સંગે રે, કોઈ રહ્યા નહિ શુદ્ધ અંગે રે ।
જોગી જતિ તપસી સંન્યાસી રે, વનવાસી નિરાશી ઉદાસી રે ॥૧૩॥
ડાહ્યા શાણા ચતુર સુજાણ રે, કવિ કોવિદ નારીના વેચાણ રે ।
ભટ પંડિત પ્રવીણ પુરાણી રે, જેની સુધા સમાન છે વાણી રે ॥૧૪॥
હોય જશ જગતમાં જેનો રે, નારી ન મળી ત્યાં લગી તેનો રે ।
ઋષીશ્વર મુનીશ્વર મને રે, ડરી વનિતાથી વસે વને રે ॥૧૫॥
જાણે એનો સંગ છે એવો રે, ભારે હેડ્યબેડી **બન્ધ** જેવો રે ।
માટે એથી ઉગારી લેજો રે, બીજું કે'વું ઘટે તે સુખે કે' જો રે ॥૧૬॥
નથી એવું કઠણ કાંઈ કામ રે, તમે કો' ને ન થાયે ઘનશ્યામ રે ।
જે જે કહો તે તે અમે કરિએ રે, સર્વે વચન શિશ પર ધરિએ રે ॥૧૭॥
તન મનના સુખને ત્યાગી રે, રે'શું વચનમાં અનુરાગી રે ।
જેહ અર્થે મોકલ્યા છે આંઈરે, તેમાં કસર ન રાખિએ કાંઈ રે ॥૧૮॥
પણ અરજી કરી તમને અમે રે, દીલ ધારજો દીનબંધુ તમે રે ।
અમે કહ્યો તે અમારો આશે રે, મારા પ્રાણપતિ તમ પાસે રે ॥૧૯॥
એમ બોલ્યા મુનિ સહુ મળી રે, લીધું સર્વે પ્રભુએ સાંભળી રે ।
પછી હસિ બોલ્યા અવિનાશ રે, ધન્ય નિરમોહી મારા દાસ રે ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રી સહજાનંદ સ્વામિ ચરણકમલસેવક
નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે પુરુષોત્તમપ્રકાશ મધ્યે
સપ્તમઃ પ્રકારઃ ॥૭॥

દોહા : શ્રીહરિ કે' સંત સાંભળો, એવો કરવો નથી ઉપાય ।
જેણે કરીને જકતનું, બંધન તમને થાય ॥૧॥
એવી રીતને રાખશું, જેહ રહ્યા ન રે'શે કોઈ ।
શાસ્ત્રમાં પણ શોધતાં, કિયાં હોય કે વળી નો' ય ॥૨॥

જેમ અલૌકિક અવતાર છે, તેમ કાઢું અલૌકિક રીત ।
સહુ ઉપર શિરોમણિ, વળિ ઘણી પરમ પુનિત ॥૩॥
તે રીત કહું તે હૃદે ધરી, સહુ રહો થઈ સાવધાન ।
એમ મુનિમંડળને આગળે, શ્રીમુખે કહે ભગવાન ॥૪॥

ચોપાઈ :

રે'જો **પંચવ્રત**[૧] પ્રમાણ રે, ધારી વિચારી સહુ સુજાણ રે ।
પંચવ્રત છે સહુને પાર રે, નથી એથી બીજું કાંય બા'ર રે ॥૫॥
જોશો વિધવિધે જો વિચારી રે, ભર્યાં અર્થે છે એ અતિ ભારી રે ।
તેમાં ધન ને ત્રિયાનો ત્યાગ રે, ઘણો કહ્યો છે કરી વિભાગ રે ॥૬॥
અષ્ટ પ્રકારે તજવી નારી રે, તેમ ધન તજવું વિચારી રે ।
કોઈ દેશ કાળ ક્રિયા સંગે રે, એથી અળગું રે'વું અષ્ટ અંગે રે ॥૭॥
સહુ જાણજો જન એમ પંડ્યે રે, ધન ત્રિયા બે નથી બ્રહ્માંડે રે ।
એમ નક્કી કરી નિરધાર રે, ફરો પરહિતે પૃથવી મોઝાર રે ॥૮॥
અંગે રાખજો અંબર[૨] એટલાં રે, શીત ઉષ્ણ ન પીડે તેટલાં રે ।
કંથા[૩] કૌપીન ને કટિપટ[૪] રે, એટલાં તો રાખજો અમટ[૫] રે ॥૯॥
તે પણ જાચીને જીરણ લેજો રે, એવી રીત્યે સહુ મુનિ રે'જો રે ।
અન્ન માગીને જમજો મધ્યાહ્નને રે, રસે રહિત સહિત જળપાને રે ॥૧૦॥
સર્વે મેળવી ભેળું તે કરીરે, જમજો એક વાર ભાવ ભરી રે ।
એમ રહી સહુ મુનિરાય રે, ફરજો દેશ પરદેશને માંયરે ॥૧૧॥
કરજો પુરુષ આગળે વાત રે, જેમ છે તેમ વળી સાક્ષાત રે ।
જ્યારે નિ'મ ધારે જાણો જન રે, કે'જો કરે પ્રગટ ભજન રે ॥૧૨॥

૧. નિર્લોભ, નિષ્કામ, નિઃસ્વાદ, નિઃસ્નેહ, નિર્માન. ૨. વસ્ત્ર ૩. ગોદડી ૪. કૌપીન ઉપર પહેરવાનું વસ્ત્ર ૫. અવશ્ય.

ધરે પ્રગટ પ્રભુનું ધ્યાન રે, જેવા ભૂમિએ છે ભગવાન રે ।
ધરતાં ધ્યાન થાશે પ્રકાશ રે, તેણે મગન થાશે મને દાસ રે ॥૧૩॥
આપે દેખશે અક્ષરધામ રે, દેખી માનશે પૂરણકામ રે ।
એમ અનંત જીવ આશરીરે, જાશે અખંડ ધામે કામ કરી રે ॥૧૪॥
તેના સંગી બીજા જે જન રે, કરશે ભાવ કરીને ભજન રે ।
તે તો પામશે એ ધામ આપ રે, એવો મોટો છે આજ પ્રતાપ રે ॥૧૫॥
વળી અન્નજળ તમને જે દેશે રે, આપી અંબર અક્ષર ઘર લેશે રે ।
જેહ ધામના અમે રે'નાર રે, લઈ જાશું તે ધામ મોઝાર રે ॥૧૬॥
નથી જોવી જીવની **કરણી** રે, રીત આ વારની **દોષહરણી** રે ।
જ્યારે ભરવું હોય મોટું વા'ણ રે, વો'રે શાલ[1] દાળ્ય[2] લોહ પાષાણ રે ॥૧૭॥
જેવો માલ મળે તેવો વો'રે રે, તોયે ઠાલું છે કહી બકોરે રે ।
એવો આજ મોટો છે અવતાર રે, બહુ જીવ કરવા **ભવપાર** રે ॥૧૮॥
તે તો સર્વે જાણો છો તમે જન રે, સમજી રહો મનમાં મગન રે ।
નિર્ભય નિઃશંક થૈ સહુ રે'જો રે, વાતો **પ્રગલ્ભ**[3] મન કરી કે'જો રે ॥૧૯॥
એમ મુનિને કહ્યું મહારાજે રે, સુખસાગર ગરીબનિવાજે[4] રે ।
આવ્યા લેર્ય મેર્યમાં આ વાર રે, પરમ સનેહી પ્રાણઆધાર રે ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રી સહજાનંદ સ્વામિ ચરણકમલસેવક
નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે પુરુષોત્તમપ્રકાશ મધ્યે
અષ્ટમઃ પ્રકારઃ ॥૮॥

દોહા : પછી મુક્તને આપી આગન્યા, તમે ફરો **દેશપ્રદેશ** ।
જેમ કહ્યું તેમ વર્તજો, રાખજો સાધુનો વેષ ॥૧॥
પછી મુનિ પરવર્યા[5], જેમ હાલ્યાં **હુડિયાં વા'ણ** ।
ભારે વા'ણને ભરવા સહુ, સજ્જ થયા છે સુજાણ ॥૨॥

૧. ડાંગર ૨. દાળ ૩. ઉત્સાહયુક્ત, નીડર ૪. ગરીબો ઉપર દયા કરનારાં ૫. ચાલ્યા.

પછી પોતે પ્રભુજીએ, ઉર વિચારિયું એમ ।
બહુ જીવ જેમ ઉદ્ધરે, મારે કરવું તર્ત તેમ ॥૩॥
બંધાવું બહુ પેરે કરી, સુંદર સદાવરત[1] ।
જે જમે અન્ન અમ તણું, તે પામે પરમ ગતિ તરત ॥૪॥

ચોપાઈ :

એમ કૈ' બંધાવ્યાં **અન્નક્ષેત્ર**રે, જમે જન અન્ન પવિત્ર રે ।
ઝાઝે હેતે જનને જમાડે રે, કરી વાત આનંદ પમાડે રે ॥૫॥
સુણી વાત રળિયાત થાય રે, પછી સમજી રહે સત્સંગમાંય રે ।
એમ **સદાવ્રત**[1] બાંધ્યાં બહુ રે, તેહ ગામ તણાં નામ કહું રે ॥૬॥
લોજ માંગરોળ અગત્રાઈરે, સદાવ્રત માણાવદ્રમાંઈ રે ।
મેઘપુર ધોરાજી સાંકળી રે, અન્ન આપે ભાડેરમાં વળી રે ॥૭॥
જાંમવાળી ને નવેનગરે[2] રે, બ્રાહ્મણ ભેખ ત્યાં ભોજન કરે રે ।
ફણેણી ને જાણો જેતપર રે, જમે જન સરધાર સુંદર રે ॥૮॥
કોટડું ગઢડું કારિયાણી રે, જમી બોલે જેજે જન વાણી રે ।
માણેકવાડે ને મેથાંણમાંઈરે, જેતલપુર શ્રીનગર ત્યાંઈ રે ॥૯॥
એહ આદિ ગામે આપે અન્ન રે, જેહ જમે તે થાય પાવન રે ।
તેણે તજે બીજું ભજે શ્યામ રે, તન મૂકે પામે પર્મ ધામ રે ॥૧૦॥
એમ અનેક જીવ ઉદ્ધાર્યા રે, ભય ટાળી ભવજળ તાર્યા રે ।
તોયે ન માન્યું નાથનું મન રે, કર્યા જન તારવા **જગન**[3] રે ॥૧૧॥
જાણ્યું જગ્નમાં જમશે જે અન્ન રે, જાશે ધામે તે થાશે પાવન રે ।
એમ જગ્ન[3] કર્યા બહુ જાગેરે, જમ્યા દ્વિજ અતિ અનુરાગે રે ॥૧૨॥
ક્ષત્રી વૈશ્ય ને શૂદ્ર વળી રે, જમ્યા બહુ જન એ આદિ મળી રે ।
લેખું ન થાય લાખ હજારે રે, એમ જમાડ્યા જગ આધારે રે ॥૧૩॥

૧. અન્નાર્થીને ભોજન આપવાનું સ્થાન ૨. જામનગર ૩. યજ્ઞ.

જે જે જમ્યા એ જગનનું અન્ન રે, પામ્યા પરમ પ્રાપ્તિ પાવન રે ।
એમ વે’તી કીધી છે જો વાટ[1] રે, બ્રહ્મમોહોલ માંહી જાવા માટ રે ॥૧૪॥

જે જે જીવ પામિયા સંબંધ રે, તેના છોડાવિયા ભવબંધ રે ।
આપ પ્રતાપે અક્ષરધામે રે, સહુને પોં’ચાડિયા ઘનશ્યામે રે ॥૧૫॥

કેના જોયા નહિ ગુન્હા વાંક રે, એવો આજ વાળ્યો[2] આડો આંક[2] રે ।
આ સમામાં જેનો અવતાર રે, તેના ભાગ્ય તણો નહિ પાર રે ॥૧૬॥

ત્યાગે કરી તપી ખપી જાય રે, તોયે પણ એ ધામે ન જવાય રે ।
સર્વે પાર છે સુખની સીમા રે, જન સે’જે સે’જે જાય તેમાં રે ॥૧૭॥

સે’જે સે’જે આપે છે આનંદ રે, સમરથ સ્વામી સહજાનંદ રે ।
સિંધુ પર્યંત ભૂમિનાં વાસી રે, સહુ થયાં એ ધામનાં નિવાસી રે ॥૧૮॥

એવો પ્રગટાવ્યો પોતે પ્રતાપ રે, તેણે ઉદ્ધારિયા જન આપ રે ।
એવાં કર્યાં અલૌકિક કાજ રે, તોયે રીઝ્યા નહિ મહારાજ રે ॥૧૯॥

જાણે હજીયે કાંયે ન કીધું રે, મને સેવીને સુખ ન લીધું રે ।
પામે સુખ મારી પૂજા કરી રે, અશન વસન ભૂષણે ભાવ ભરી રે ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રી સહજાનંદ સ્વામિ ચરણકમલસેવક
નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે પુરુષોત્તમપ્રકાશ મધ્યે
નવમઃ પ્રકારઃ ॥૯॥

દોહા : પ્રેમે કરીને પૂજા તણી, હરિજને ન પૂરી હોંસ ।
સેવી ન શક્યા સ્વામીને, અતિ રહી ગયો અપશોષ ॥૧॥

મત્સ્યાદિક મોર્યે ધર્યા, અસંખ્યાત અવતાર ।
કારજ નિમિત્ત નવાં નવાં, તન ધર્યાં નિરધાર ॥૨॥

જળ સ્થળમાં જાણજો, અવતાર ધર્યા છે અનેક ।
સર્વે જીવને સુખ આપવા, હોયે ન હોયે એ એક ॥૩॥

૧. મહા માર્ગ, મોટો રસ્તો ૨. કૃપા કરવામાં હદ વટાવી દીધી.

સેવકને સેવી સુખ લેવું, કેવું થયા પૂરણકામ ।
એમ ન માન્યુ જન મન, ત્યારે પ્રગટિયા ઘનશ્યામ ॥૪॥

ચોપાઈ :

મહા મોટા મત્સ્ય અવતાર રે, પણ રહ્યા તે જળ મોઝાર રે ।
માનવીએ તેને ન મળાય રે, વણ મળ્યે અજ્ઞાન ન જાય રે ॥૫॥

અન્ન જળ અંબર આભૂષણ રે, તેલ ફુલેલ સુગંધી પણ રે ।
અત્તર ચંદન પુષ્પની માળા રે, તેણે પૂજી શું થયા સુખાળા રે ॥૬॥

કર્યાં કાંયેક જીવનાં કાજ રે, પછી પધાર્યા ધામ મહારાજ રે ।
કચ્છ પ્રભુ પણ કૃપા કરી રે, આવ્યા જન અર્થે તન ધરી રે ॥૭॥

જે અર્થે આવ્યા અવિનાશ રે, કર્યો તે તને તેવો સમાસ[1] રે ।
બહુ જીવને અર્થ ન આવ્યા રે, આવી દેવ દાનવ સમજાવ્યા રે ॥૮॥

વપુ વરાહ વાલમે લીધું રે, પૃથવીનું તે કાર્ય કીધું રે ।
તેને પણ બીજાં બહુ મળી રે, સુખ ન લીધું સેવીને વળી રે ॥૯॥

નૃસિંહ રૂપ નઉત્તમ તન રે, ધારી ઉદ્ધારિયાં નિજ જન રે ।
પણ ક્રોધે ભર્યા ભયંકાર રે, કેમ સેવી શકે નરનાર રે ॥૧૦॥

વામનજીએ વપુને ધારી રે, લીધી પૃથવી પિંડ વધારી રે ।
બલિ બોલે બાંધ્યો બહુ પેર રે, પછી વર દઈ વસિયા ઘેર રે ॥૧૧॥

પરશુરામ રૂપે પ્રગટ થઈ રે, કરી નક્ષત્રી પૃથવી લઈ રે ।
તેમાં સહુનો ન થયો સમાસ રે, સેવી સુખ ન પામિયા દાસ રે ॥૧૨॥

રામરૂપ ધરી થયા રાજ રે, કર્યાં મોટાં મોટાં બહુ કાજ રે ।
તે તો લખાણાં લાખો ઠેકાણે રે, દેવ દાનવ માનવ જાણે રે ॥૧૩॥

પણ દીન દાસ રહી પાસ રે, પૂજી પૂરી કરી નહિ આશ રે ।
શું આપીને ઓશીંગલ[2] થાય રે, રાંકે રાજાને કેમ પૂજાય રે ॥૧૪॥

૧. વૃધ્ધિ, વિકાસ કે પોષણનો લાભ ૨. ઉપકાર માનનાર, આભારી.

કૃષ્ણાવતારમાં ક્રીડા કરી રે, બહુ તાર્યાં એ અવતાર ધરી રે ।
તે છે વાત પુરાણે પ્રસિદ્ધ રે, લખી વ્યાસજીએ બહુવિધ રે ॥૧૫॥

દીધાં સેવકને સુખ ભારી રે, સેવી સુખ પામ્યાં નરનારી રે ।
પણ એમના એમ ન રહ્યા રે, પછી રાજઅધિરાજ થયા રે ॥૧૬॥

ત્યારે સહુને મળ્યાનું સુખ રે, ન રહ્યું થયું દાસને દુઃખ રે ।
બુદ્ધ કલ્કિ બે અવતાર રે, પ્રયોજને પૃથવી મોઝારરે ॥૧૭॥

તે તો કરી લિયે જ્યારે કામ રે, પાછા પધારે પોતાને ધામ રે ।
એહ આદિ બહુ અવતાર રે, તેતો અવતારીના નિરધાર રે ॥૧૮॥

પણ સર્વે રીતે સુખકારી રે, તે તો પુરુષોત્તમ અવતારી રે ।
તેહ પોતે પધાર્યા છે આજ રે, અક્ષરધામના ધામી મહારાજ રે ॥૧૯॥

માટે સર્વે રીતે સેવ્યા જેવા રે, આજ અલબેલો થયા છે એવા રે ।
સહુ જનની પૂરવા હામ રે, આવ્યા આપે કહું **ઘનશ્યામ** રે ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રી સહજાનંદ સ્વામિ ચરણકમલસેવક
નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે પુરુષોત્તમપ્રકાશ મધ્યે
દશમઃ પ્રકારઃ ॥૧૦॥

દોહા : પુરુષોત્તમ પધારિયા, સર્વે અવતારના આધાર ।
અગણિત જીવ આ જગતના, તે સહુની લેવા સાર ॥૧॥

સ્થૂળ સૂક્ષ્મ જે જળે સ્થળે, જિયાં જિયાં રહ્યા’ તા જન ।
તિયાં તિયાંથી તારિયા, આવી ભૂમિ પર ભગવન ॥૨॥

કોઈ પ્રકારનો પ્રાણધારી, પામિયા જે પ્રસંગ ।
તે સહુ સુખિયા થયા, ગયા અક્ષરે થૈ શુદ્ધ અંગ ॥૩॥

જેમ અર્કને ઉગવે કરી, રહે નહિ અણુએ અંધાર ।
તેમ સહજાનંદ સૂર્યથી, જન પામ્યાં સુખ અપાર ॥૪॥

ચોપાઈ :

બહુ અવતારના જે દાસ રે, તેની પૂરી કરવાને આશ રે ।
ધર્યું રૂપ અલૌકિક એવું રે, સહુને **પૂજવા સેવવા** જેવું રે ॥૫॥

સહુ લોકને આવિયો લાગ રે, મળ્યો મહા સુખ લેવાનો માગ રે ।
મત્સ્યાદિકના રહ્યા’તા મુંઝાઈ રે, સેવી સુખ લેવા મનમાંઈરે ॥૬॥

તે સહુનું ઉઘડિયું બાર રે, નાના મોટાનું એક જ વાર રે ।
લિયો લા’વો દાવો ભલો આવ્યો રે, આવ્યો અવસર આજ મન ભાવ્યો રે ॥૭॥

જેવી સમૃદ્ધિ જેવી સામગરી રે, તેવે પૂજો પ્રસન્ન થાશે હરિ રે ।
અશન[૧] વસન[૨] ભૂષણે ભાવ ભરી રે, પૂજો ફળ ફુલ મૂળ કંદે કરી રે ॥૮॥

જળ દળ[૩] જે જે કાંઈ મળે રે, પૂજો પૂજાશે આજ સઘળે રે ।
કુંકુમ કસ્તૂરી કપૂર કેસર રે, અર્ઘ્ય અગર ચંદન અત્તર રે ॥૯॥

ધનધાન્ય વૃક્ષ ને વાહને રે, ગાયે[૪] ગવા[૫] મહિષી[૬] સદને[૭] રે ।
વાડી ખેત્ર વસુંધરા વળી રે, સેજ પલંગ પથરણાં મળી રે ॥૧૦॥

ગાદીતકિયા ઓછાડ ઓસિસે રે, જે જે આપશો તે આજ લેશે રે ।
કમળનાળ ડોડાં ડોડી પાન રે, લઈ રાજી થાશે ભગવાન રે ॥૧૧॥

દૂધ મધ દહીં મહી વળી રે, ઘી ગોળ શર્કરા ગળી રે ।
ઈક્ષુદંડ[૮] ખાંડ ને ખારેક રે, એહ આદિ વસ્તુ જે અનેક રે ॥૧૨॥

પાનબીડી લવિંગ સોપારી રે, જાયફળ એલા[૯] તજ સારી રે ।
એહ આદિ જમવાનાં જેહ રે, આવે ઉત્તમ પૂજવામાં તેહરે ॥૧૩॥

જે જે શુદ્ધ વસ્તુ સુખદાઈ રે, તે તે આવે સર્વે સેવામાંઈ રે ।
એવો આજનો છે અવતાર રે, સહુ જીવને સુખ દેનાર રે ॥૧૪॥

હળીમળી પાસે રહિયે રે, પગ પૂજી સ્પર્શી સુખ લૈયે રે ।
એમ સહુને બહુ સુગમ રે, થયા પોતે તે પૂરણ બ્રહ્મ રે ॥૧૫॥

---

૧. ભોજન ૨. વસ્ત્ર ૩. પત્ર, ભાજી વગેરે ૪. ગાય ૫. બળદ ૬. ભેંસ ૭. ઘર, મકાનથી ૮. શેરડીનો સાંઠો ૯. એલચી.

સર્વે અવતારનો જે સંકોચ રે, ભાંગ્યો ભક્તનો ન રાખી પોચ રે ।
મત્સ્ય કચ્છ વરાહ નરસિંગ રે, તે તો મનુષ્યથી વિજાતિ અંગ રે ॥૧૬॥
સજાતિ વિના સુખ ન આવે રે, માટે નરપ્રભુ ભક્તને ભાવે રે ।
ધરે નરતન હોય નરેશ રે, તોયે બહુને ન હોયે ઉપદેશ રે ॥૧૭॥
વિપ્ર ક્ષત્રિ ન સાંભળે વાત રે, વૈશ્ય શૂદ્ર કરે વાત ઘાત રે ।
માટે આ જે લીધો અવતાર રે, શોધી સાર તણું ઘણું સાર રે ॥૧૮॥
સૌને સુગમ અગમ નહિ અણું રે, સર્વે આગમે[1] નિગમે[2] ઘણું રે ।
થયા એવા પોતે પૂર્ણકામ રે, પૂરી સર્વે જીવની હામ રે ॥૧૯॥
તોયે વળતું વિચાર્યું છે એમ રે, બહુ જીવ તે ઉદ્ધરે કેમ રે ।
દઈ દર્શન દોષ નિવારૂં રે, તેણે પામે પરમ ધામ મારૂં રે ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રી સહજાનંદ સ્વામિ ચરમકમલસેવક
નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે પુરુષોત્તમપ્રકાશ મધ્યે
એકાદશઃ પ્રકારઃ ॥૧૧॥

દોહા : મોટી મે'ર કરી હરિ, પધારિયા પૂરણકામ ।
અનેક જીવને આપવા, પોતાનું પરમ ધામ ॥૧॥
દયાનિધિ દયા કરી, જીવ જક્તના ઉપર જોર ।
તાન એક જીવ તારવા, ધારી વપુ[3] ધર્મકિશોર[4] ॥૨॥
અહોનિશ એ ઉપાયમાં, રહ્યા છે રાજઅધિરાજ ।
અમિતને અભય કરવા, સોંપવા સુખ સમાજ ॥૩॥
પડતું મેલ્યું પૂજા સ્પર્શનું, દરશનનું રાખ્યું દાન ।
જે જન નીરખે નાથને, તે પામે સુખ નિદાન ॥૪॥

૧. શાસ્ત્રોમાં ૨. વેદોમાં ૩. શરીર, નરદેહ ૪. ધર્મપુત્ર.

ચોપાઈ :

એહ અર્થે કરે છે ઉપાય રે, નિત્ય નવા નવા મનમાંય રે ।
જાણે સૌ જન દરશન કરે રે, ભાવે અભાવે નામ ઓચરે રે ॥૫॥
લેતાં સ્વામિનારાયણ નામ રે, થાયે પ્રાણી તે પૂરણકામ રે ।
લેશે નામ નિરખશે નેણે રે, પરમ પ્રાપ્તિ પામશે તેણે રે ॥૬॥
માટે મોટા **ઉત્સવ સમૈયા** રે, કરું જાયે નહિ કેણે કૈ'યા રે ।
પછી ફૂલદોલ રામનૌમી રે, પ્રબોધની એકાદશી સૌમી રે ॥૭॥
તે' દિ આવે લાખો લેખે જન રે, કરે મહાપ્રભુનાં દરશન રે ।
જુએ સભા સામું સુખકંદ[1] રે, અમૃતદૃષ્ટિએ આપે આનંદ રે ॥૮॥
સહુ જન તણા તાપ હરે રે, સુખશાંતિ અંતરમાં કરે રે ।
સહુ સુખિયા થઈ જન મને રે, જાયે પોતપોતાને ભવને રે ॥૯॥
રાત્યદિ સાંભરે સ્વામી સંત રે, તેણે રાજી રહે છે અત્યંત રે ।
કરતાં એ લીલાનું ચિંતવન રે, તેણે પામે પરમધામ જન રે ॥૧૦॥
એવા સમૈયા **વરસોવરસ** રે, કરે એકબીજાથી સરસ રે ।
તેમાં કૈંક પૂજે કૈંક સ્પરશે રે, સૌને આનંદનાં ઘન વરસે રે ॥૧૧॥
નિત્ય નવી કરે નાથ લીળા રે, ત્યાગી ગૃહી કરી બહુ ભેળા રે ।
સંત બટુ સંન્યાસી સમોહ રે, જેને કામ લોભ નહિ મોહ રે ॥૧૨॥
જોઈ એવાને જક્તના જન રે, સહુ કે' છે કરી ધન્ય ધન્ય રે ।
સંત શ્રીહરિને દરશને રે, પામે મહામોટો **આનંદ** મને રે ॥૧૩॥
એવા જન જગતમાં જેહ રે, પામ્યા અક્ષરધામને તેહ રે ।
એવો કર્યો મોટો ઉપકાર રે, બહુ જીવ કરવા ભવપાર રે ॥૧૪॥
બંધ થઈ ગયાં બીજાં બાર રે, પરમ પદ પામ્યાં નરનાર રે ।
જીવ સંયમનીએ[2] શીદ જાય રે, પ્રગટ પ્રભુ છે પૃથવીમાંય રે ॥૧૫॥

૧. સુખનું મૂળ ૨. જમપુરી.

આજ શક્કો[1] સહજાનંદ તણો રે, બેઠો બળવંત બળિયાનો ઘણો રે ।
જ્યારે પ્રગટિયા પ્રભુ પોતે રે, જોયા નજરે આવ્યા જીવ જોતે રે ॥૧૬॥

સ્વર્ગ મર્ત્યલોક ને પાતાળ રે, દીઠા તેને દુઃખિયા દયાળ રે ।
તેને છોડાવ્યા બંધથી છેક રે, ગયા એ પણ ધામે અનેક રે ॥૧૭॥

બેસે રાજા ગાદી પર કોય રે, છોડે બંદીવાનના[2] બંધ[3] સોય રે ।
તેમ બંધથી છોડ્યા બહુ જન રે, પોતે પ્રગટી શ્રીભગવન રે ॥૧૮॥

મહામોટો પ્રતાપ પ્રગટાવી રે, રીત નૌતમ ન્યારી ચલાવી રે ।
જેને ઉપર નહિ બીજો કોય રે, તે તો જેમ કરે તેમ હોય રે ॥૧૯॥

સૌના નાથ નિયંતા સ્વામી રે, સૌ ધામ તણા પણ ધામી રે ।
તે તો અઢળક આજ ઢળિયા રે, થયા સુખી જન જેને મળિયા રે ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રી સહજાનંદ સ્વામિ ચરણકમલસેવક
નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે પુરુષોત્તમપ્રકાશ મધ્યે
દ્વાદશઃ પ્રકારઃ ॥૧૨॥

દોહા : દેશોદેશથી આવે દરશને, નિ'મધારી સહુ નરનાર ।
આવીને નીરખે નાથને, તેણે લિયે સુખ અપાર ॥૧॥

સમૈયે સમૈયે સુખ દેવા, ઉત્સવ કર્યા અનેક ।
દયા કરી દીનબંધુએ, જીવ નિર્ભય કરવા નેક ॥૨॥

તેહ જ અર્થે તાન છે, જીવ મોકલવા નિજ ધામ ।
આવ્યા કારજ એ કરવા, ઘણે હેતે કરી ઘનશ્યામ ॥૩॥

એટલા માટે અનેક રીતે, કરે ઉપાય આઠું જામ[4] ।
જ્યાં જ્યાં **ઉત્સવ સમૈયા** કર્યા, કહું તે તે **ગામ**નાં નામ ॥૪॥

૧. સિક્કો, સામેના વ્યક્તિના મન ઉપર છાપ પાડવી તે ૨. કેદીઓના ૩. બંધન ૪. આઠે પહોર = ૨૪ કલાક.

ચોપાઈ :

સહુથી મોર્યે ઉત્સવ માંગરોલ રે, થયા જન ત્યાં ભેળા અતોલ રે ।
પછી લોજે કરી બહુ લીળા રે, ત્યાં પણ થયા'તા જન બહુ ભેળા રે ॥૫॥

અગત્રાયે આઠમ ઉત્સવ રે, કરી તાર્યા જીવ કૈં ભવ રે ।
ભલી ભાડેરે આઠમ ભજાવી રે, કરી લીલા માણાવદ્ર આવી રે ॥૬॥

મેઘપુરમાં ઉત્સવ માંઈ રે, દ્વિજ જમાડી કરી ભલાઈ રે ।
પંચાળાનો સમૈયો પ્રસિદ્ધ રે, આપ્યાં સુખ સહુને બહુવિધ રે ॥૭॥

જૂનેગઢ જઈ મહારાજ રે, કરી ઉત્સવ કર્યાં બહુ કાજ રે ।
ધોરાજીની લીલા ધન્ય ધન્ય રે, જોઈ જન થયા છે મગન રે ॥૮॥

કરિયાણામાં ઉત્સવ કીધો રે, બહુ જનને આનંદ દીધો રે ।
ગઢડાની તો નહિ આવે ગણતી રે, ત્યાં તો ઉત્સવ કર્યા છે અતિ રે ॥૯॥

કારિયાણીના કેટલાક કહું રે, યાં તો લીલા કરી બહુ બહુ રે ।
સારંગપુર છે સારું ગામ રે, કરી ઉત્સવ સાર્યું સૌનું કામ રે ॥૧૦॥

બોટાદમાં લીલા બહુ બની રે, ભલી ભજાવી છે હુતાશની રે ।
લોયે લીધો સહુ જને લાવ રે, પૂરા કર્યા છે ભક્તના ભાવ રે ॥૧૧॥

નાગડકાની લીલા જન જાણે રે, સારો સમૈયો સુંદરિયાણે રે ।
કરમડની વાત શું કહું રે, નાથ નીરખી સુખી થયાં સહુ રે ॥૧૨॥

કાળુતળાવ માંડવી તેરા રે, કર્યા ભુજે ઉત્સવ કઈ વેરા રે ।
મછિયાવ્યમાં મહારાજ આવી રે, ભલી હુતાશની ત્યાં ભજાવી રે ॥૧૩॥

જેતલપુરમાં જગન કીધા રે, કંઈ જનને શરણે લીધા રે ।
અમદાવાદની ચોરાશી કીધી રે, કર્યું ખોખરે કામ પરસિધિ રે ॥૧૪॥

આદરોજનો અન્નકૂટ કીધો રે, કર્જીસણે જને લાવો લીધો રે ।
સિદ્ધપુરનો સમૈયો સુંદર રે, કર્યો અલબેલે આનંદભર રે ॥૧૫॥

વડથલ પીપળી તવરા કાવ્યા રે, થયા સમૈયા પોતે ન આવ્યા રે ।
ડભાણની લીલા કહી દાખું રે, જિયાં જન મળ્યાં હતા લાખું રે ॥૧૬॥
વડતાલની લીલા વખાણી રે, લખે લખતા મેં ન લખાણી રે ।
વડોદરામાં વાલ્યમ જઈ રે, તાર્યા જન દરશન દઈ રે ॥૧૭॥
સુરત પધારી શ્યામસુંદર રે, તાર્યાં દરશને કઈ નારી નર રે ।
ધર્મપુરમાં ધરિયો મુગટ રે, કર્યો વાંસદે ઉત્સવ અમટ રે ॥૧૮॥
એહ રીત્યે બીજે ઘણે ગામ રે, સંગે સંત લઈ ફર્યા શ્યામ રે ।
એમ પવિત્ર કરી પૃથ્વી રે, તાર્યા જીવ કાઢી રીત નવી રે ॥૧૯॥
અતિ આનંદ જનને પમાડ્યું રે, બ્રહ્મમો'લનું બાર ઉઘાડ્યું રે ।
સહુ જાઓ ધામમાં આ સમે રે, સ્વામી સહજાનંદને હુકમે રે ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રીસહજાનંદ સ્વામિ ચરણકમલસેવક
નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે પુરુષોત્તમપ્રકાશ મધ્યે
ત્રયોદશઃ પ્રકારઃ ॥૧૩॥

દોહા : એમ અનેક ઉત્સવ કર્યા, ફર્યા વળી ગામોગામ ।
આપી દરશન આપનું, જન કર્યા પૂરણકામ ॥૧॥
દેશ પ્રદેશે પધારિયા, જનહેતે જીવનપ્રાણ ।
પરમારથ અર્થે કરી, પ્રગટ્યા શ્યામ સુજાણ ॥૨॥
દયાળે દયા કરી, ધરી મૂરતિ મંગળરૂપ ।
જે જે પ્રસંગ જન પામિયા, તે થયા શુદ્ધ સ્વરૂપ ॥૩॥
નખશિખ રૂપ નાથનું, જાણો કલ્યાણના છે કોટ ।
જેણે નીરખ્યા નયણે ભરી, તેને ના રહી કંઈ ખોટ ॥૪॥

ચોપાઈ :
જેણે જોયાં ચરણ રૂપાળાં રે, સોળે ચિહ્ન સહિત શોભાળાં રે ।
પગ જમણા અંગોઠામાં રેખ રે, જોઈ મીટે તે મેષોનમેષ રે ॥૫॥

જેણે પગ આંગળી વળી પેખી રે, પામ્યા ધામ ધન્ય કમાઈ લેખી રે ।
નખ જોયા છે જેણે નિહાળી રે, જોઈ ફણાની શોભા રૂપાળી રે ॥૬॥
ઘૂંટી પેની પિંડી પેખી હામે રે, તે તો પો'તા છે અક્ષરધામે રે ।
જાનું ઉરૂ જોયાં જેણે ઝાંખી રે, દુંદ ફાંદ જોઈ હૃદે રાખી રે ॥૭॥
કટિ જોઈ મોહ્યું મન જેનું રે, થયું અક્ષરમાં ઘર તેનું રે ।
જોઈ નાભિને નયણાં ભરી રે, વળી પેટ જોયું પ્રેમે કરી રે ॥૮॥
નલ સ્તન નીરખિયાં જેણે રે, કર્યો વાસ અક્ષરમાં તેણે રે ।
છાતી હૈયું જોયું જેણે હેરી રે, પામ્યા પ્રાપ્તિ તે ધામ કેરી રે ॥૯॥
કુખ પડખાં બે જે બગલું રે, તે જોઈ કરી લીધું છે ભલું રે ।
ખભા ભુજા જોઈ જેણે દગે રે, તેહ પામ્યા ધામ ઉછરંગે રે ॥૧૦॥
બેઉ ડેડરિયો[૧] બહુ રૂપાળી રે, કોણી કળાઈ જેણે નિહાળી રે ।
કાંડાં કરભ[૨] જોઈ મન મોહ્યું રે, હાથ હથેળિયે ચિત્ત પ્રોયું રે ॥૧૧॥
જોઈ જે જને રેખા રૂપાળી રે, પામ્યાં બ્રહ્મમો'લ ભાગ્યશાળી રે ।
પોંચે પાંચ આંગળી પ્રવર રે, નિરખિ તસુ ટેરવાં સુંદર રે ॥૧૨॥
નખ નીરખી હરખશે ઉર રે, જાશે બ્રહ્મમો'લે તે જરૂર રે ।
કર સુંદર જોશે બે સાર રે, નીરખે પરમ સુખના દેનાર રે ॥૧૩॥
કંઠ ખાડા વચ્ચે એક તિલ રે, દાઢી હોઠ દાંત જે અવલ રે ।
જિહ્વા નાસિકા કપોળ[૩] સારા રે, જોયે પરમ સુખના દેનારા રે ॥૧૪॥
ડાબા કાનમાં બિંદુ જે શ્યામ રે, જે જુએ તે પામે સુખધામ રે ।
વાંસે તિલ મોટો જોયો જેણે રે, ખરૂં કર્યું ધામે જાવા તેણે રે ॥૧૫॥
આંખ્યો પાંપણો ભ્રકુટિ ભાળી રે, ભાલ વચ્ચે રેખા જે રૂપાળી રે ।
નલવટ[૪] તાળું[૫] છે રૂપાળું રે, જેણે જોયું મુખ મરમાળું રે ॥૧૬॥

૧. હાથના ખભા ને કોણી વચ્ચેનો ભાગ ૨. કાંડાથી ટચલી આંગળી સુધીનો હથેળીનો બહારનો ભાગ ૩. ગાલ, લમણું ૪. કપાળ, ભાલ ૫. તાળવું.

વળી કેશ જોયા શ્વેતશ્યામ રે, તે સહુ પામિયા પરમધામ રે ।
જેણે નખશિખ નિરખ્યા નાથ રે, તે તો સૌ જન થયા સનાથ રે ॥૧૭॥

એવા સર્વે અંગે સુખકારી રે, જેણે જોયા તેનાં ભાગ્ય ભારી રે ।
એવી મૂરતિ મંગળરૂપ રે, નખશિખા લગી સુખસ્વરૂપ રે ॥૧૮॥

નથી એમાં અમંગળ અણું રે, શું હું કહી દેખાડું ઘણું ઘણું રે ।
મૂર્તિ મનોહર છે મરમાળી રે, બ્રહ્મમો'લ જવાય એને ભાળી રે ॥૧૯॥

અતિ અનુપમ છે જો અકળ રે, બહુ સહુથી છે જો સબળ રે ।
એ તો સર્વના કારણ આવ્યાં રે, જે કોઈ સ્વામી સહજાનંદ કાવ્યાં રે ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રી સહજાનંદ સ્વામિ ચરણકમલસેવક નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે પુરુષોત્તમપ્રકાશ મધ્યે ચતુર્દશઃ પ્રકારઃ ॥૧૪॥

દોહા : જગજીવન જગ કારણે, પોતે પ્રગટિયા પરબ્રહ્મ ।
સુખદાયક જન સહુના, પૂરણ પુરુષોત્તમ ॥૧॥
સુંદર મૂર્તિ સોયામણી, અતિ રૂપાળી રંગરેલ ।
મનભાવન મહારાજની, છબિ શોભાએ ભરેલ ॥૨॥
એવી મૂર્તિ અવલોકીને, કહો કોણ ન કરે પ્રીત ।
જન જુએ જે ઝાંખી કરી, તેનું ચોરાઈ જાયે ચિત ॥૩॥
જે જે ક્રિયા જગદીશ કરે, જન ધરે તેનું ધ્યાન ।
તે તે જાયે હરિધામમાં, નક્કી વાત નિદાન ॥૪॥

ચોપાઈ :

જે જે રીતે જોયા જગપતિ રે, તે તે પામિયા પરમ પ્રાપતિ રે ।
સુતાં જાગતાં દાતણ કરતાં રે, તેલ ફુલેલ અત્તર ચોળતાં રે ॥૫॥

ના'તાં અંગે અંબર પે'રતાં રે, વળી ચાખડી પર ચડતાં રે ।
શ્વેત પછેડી અંગે ઓઢતાં રે, દીઠા જીવન જેણે જમતાં રે ॥૬॥

જમ્યા જે જાયગા જેને ઘેર રે, શાક પાક સુંદર સારી પેર રે ।
લેહ્ય ચોષ્ય ભક્ષ્ય ભોજન રે, દીઠા જમતાં જેણે જીવન રે ॥૭॥

એવી મૂર્તિ જે જને જોઈ રે, પામ્યા પરમ ધામને સોઈ રે ।
જોયા જીવનને પૂજ્યા જને રે, કુંકુમ કસ્તુરી સુગંધી ચંદને રે ॥૮॥

અંગે દિગંબર[૧] વાઘાંબર[૨] રે, મૃગાજિન[૩] ને દીઠા ટાટાંબર[૪] રે ।
ગોદડી ને ચાદર ચોફાળ રે, દીઠા ઓઢેલે દીનદયાળ રે ॥૯॥

ધોતી ગુડકિ[૫] ગૂઢે રંગ રેંટે રે, કસી કમર દૂસાલ ફેંટે રે ।
અંગરખી સુરવાળ જામે રે, જોઈ કૈંક ગયા હરિધામે રે ॥૧૦॥

ડગલી સોનેરી રૂપેરિયે રે, કિનખાબની હૈયે ધારિયે રે ।
ડગલી જરીની બોર[૬] કસુંબા વાળી રે, ચકમો[૭] પટુ પાંમરી રૂપાળી રે ॥૧૧॥

બોરી ચોફાળ[૮] શાલ દુશાલે રે, ડગલી ગરમ પોસની રૂમાલે રે ।
પાઘ કસુંબી સોનેરી સારી રે, બાંધી બોકાની લિયે ઉર ધારી રે ॥૧૨॥

મુગટ કુંડળ મનમાં ધારે રે, ટોપી કેવડા ફુલની સંભારે રે ।
ગુંજાહાર[૯] જોયા કરી હામે રે, તે તો જન ગયા હરિધામે રે ॥૧૩॥

તોરા ગજરા ને કંકણ રે, હાર ફુલના જોયા અનકણ[૧૦] રે ।
મોતી પરવાળાં ને કપૂર રે, તેના અતિ શોભે હાર ઉર રે ॥૧૪॥

વેઢ વીંટી ને કડાં સોનાને રે, ખોશ્યાં ફુલ સોનાનાં બે કાને રે ।
એહ આદિ આભૂષણ ભારી રે, ધર્યાં અંગે એવી છબી ધારી રે ॥૧૫॥

જેહ જન કરે છે ચિંતવન રે, તે થાય છે પરમ પાવન રે ।
બેઠા ખાટ પાટ ને પલંગે રે, જોયા ખુર્સિ ઢોલિયે ઉમંગે રે ॥૧૬॥

સાંગામાંચી[૧૧] ગાદી ચાકળે રે, મેડે મંચે આસન સઘળે રે ।
ગોખ[૧૨] વાણ[૧૩] વંડી દેવળે[૧૪] રે, કુબા ઘર મેડી આદિ હિંડોળે રે ॥૧૭॥

---

૧. વસ્ત્રરહિત ૨. વાઘચર્મ ૩. મૃગચર્મ ૪. કંતાનનાં વસ્ત્રો ૫. ચોરણી, સુરવાળ ૬. બટન કે ડોરણું ૭. ઊનનું જાડું વસ્ત્ર ૮. અંદર વણાટમાં ચોકડીઓ પાડેલો; ઓઢવાનો ચોફાળ ૯. ચણોઠીના હાર ૧૦. અનાજનાં દાણાનો હાર ૧૧. નાની ખાટલી ૧૨. ગોખલો અથવા ઝરૂખો ૧૩. વહાણ, નાવ ૧૪. દેવાલય, મંદિર.

મંદિર મંડપ દલિચા[1] દેરે રે, તંબુ રાવટિયે બહુ વેરે રે ।
અટારી અગાશી ઓટે આંગણે રે, દીઠા તિયાં બેઠા ભાવ ઘણે રે ॥૧૮॥

ગાડી વે'લ્ય આદિ જે વાહન રે, ગજ બાજે[2] બેઠા જોયા જન રે ।
તે જન જાશે બ્રહ્મમો'લમાંઈ રે, તેમાં સંશય કરશો માં કાંઈ રે ॥૧૯॥

એમ શ્રીમુખે કહ્યું તે સંભારી રે, વાત લખી છે સારી વિચારી રે ।
તે તો જુઠી નથી જરા ભાર રે, સહુ નિશ્ચે જાણો નિરધાર રે ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રી સહજાનંદ સ્વામિ ચરણકમલસેવક
નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે પુરુષોત્તમપ્રકાશ મધ્યે
પંચદશઃ પ્રકારઃ ॥૧૫॥

દોહા : એમ કહ્યું'તું કૃપા કરી, હરિજન પર કરી હિત ।
જે જે મેં લીલા કરી, તે જન ચિંતવજો નિત ॥૧॥

જનમ કરમ જે માહેરાં, ગાયે સાંભળે સંભારે સોચ ।
તે જન જરૂર જાણજો, મારા ધામના વાસી હોય ॥૨॥

એમાં કાંઈ અટપટું નથી, જાણી લેજો જન જરૂર ।
અન્ય ઉપાય અળગા કરી, ધારી લિયો એટલું ઉર ॥૩॥

ભવજળ પાર ઉતરવા, જાણો મારાં ચરિત્ર છે ઝાજ ।
માટે સૌને સંભારવાં, એમ શ્રીમુખે કહે મહારાજ ॥૪॥

ચોપાઈ :

એ છે વાત ધારવા જેવી રે, વિચારી સહુને લેવી રે ।
જોવા મુક્તને મધ્યે મહારાજ રે, સહુ લઈ પોતાનો સમાજ રે ॥૫॥

પૂજ્યા મુનિએ બહુ પરકારે રે, સુંદર લઈ ષોડશ ઉપચારે રે ।
કરે સ્તુતિ મુનિ જોડી હાથ રે, એવી રીત્યે સંભારે જે નાથ રે ॥૬॥

૧. દલિચો = ઓટલો ૨. ઘોડા ઉપર.

એ તો ચિંતવન છે જો એવું રે, બ્રહ્મમો'લે લઈ જાવા જેવું રે ।
વળી મળતા મુનિને મહારાજ રે, લેતા ચરણ છાતીએ મુનિરાજ રે ॥૭॥

વળી જમાડતા મુનિરાજ રે, ભાત્યભાત્યનાં લઈ ભોજન રે ।
પ્રેમે પીરસતા પોતે નાથ રે, લઈ લાડવા જલેબી હાથ રે ॥૮॥

ના ના કરતા જમાડતા જોરે રે, એવી મૂર્તિ સંભારો નિશભોરે[1] રે ।
આપે મુખમાં લાડું જલેબી રે, આવે સુખ સંભારે એ છબી રે ॥૯॥

દેતા દહીં દુધ દોવટ[2] રે, ઢોળી માથે હસિ ચાલે ચટ રે ।
ખાંડ સાકર દેતા પોશ ભરી રે, એવી મૂર્તિ રાખો રૂદે ધરી રે ॥૧૦॥

એમ સંભારતાં ઘનશ્યામ રે, નિશ્ચે પામશો પરમ ધામ રે ।
વળી ચિંતવો ચટકતી ચાલ રે, જોતાં લટકાં થાશો નિહાલ રે ॥૧૧॥

હસવું બોલવું રમવું સંભારી રે, ત્રોડે તાન તાળી સુખકારી રે ।
અંગ દબાવતાં અવિનાશ રે, બહુ બળે દાબતા તે દાસ રે ॥૧૨॥

શીત ઋતુ માંહિ સંભારતાં રે, જોયા છાતી કાઢીને તાપતાં રે ।
ચકમો ચોફાળ ને રજાયે રે, એવા સંભારી રાખો ઉરમાંયે રે ॥૧૩॥

ઉષ્ણ ઋતુ માંહી અવિનાશી રે, સંભારતાં મૂર્તિ સુખરાશી રે ।
નાખે પંખેશું દાસ પવન રે, શીતલ છાયાયે બેસી જીવન રે ॥૧૪॥

પીતા નીર નિર્મળ નાથ રે, પેટ ઉપર ફેરવતા હાથ રે ।
પીતા પય શરકરા સારી રે, એવી મૂર્તિ રાખો ઉર ધારી રે ॥૧૫॥

ચોમાસામાં ઓઢેલ કામળી રે, ધરી છતરી શિર પર વળી રે ।
એમ સંભારી શ્યામ સુખકારી રે, થાયે અક્ષરધામ અધિકારી રે ॥૧૬॥

હૈયે હાર અપાર સહિતે રે, રાખે હરિમૂર્તિ હેતે પ્રીતે રે ।
સુંદર ચાંદલા સહિત લલાટ રે, જોવું બ્રહ્મમોહોલ જાવા માટ રે ॥૧૭॥

૧. રાત્રિદિવસ ૨. બમણું અથવા છૂટથી.

જે જે રીત્યે જોયા જન જેણે રે, કરી લીધું નિજ કાજ તેણે રે ।
જે જે એમ ચિંતવે છે જન રે, તે તે પામે અક્ષર પત્તન રે ॥૧૮॥
એવો મોટો છે આ અવતાર રે, સર્વે રીતે છે સહુને પાર રે ।
ઘનશ્યામ નામનો એ અર્થ રે, કરવા હરિ સહુને સમર્થ રે ॥૧૯॥
તેમ સહુ જનને સુખ દેવા રે, પ્રભુ પ્રગટ્યા આ સમે એવા રે ।
આપ્યો બહુ જનને આનંદ રે, સુખદાયક શ્રી સહજાનંદ રે ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રી સહજાનંદ સ્વામિ ચરણકમલસેવક
નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે પુરુષોત્તમપ્રકાશ મધ્યે
ષોડશઃ પ્રકારઃ ॥૧૬॥

દોહા : વળી સંભારવા શ્રીહરિ, જેવી રીતે જોયા હોય ।
સુખ થાવાની સંપત્તિ, એહ જેવી બીજી નહિ કોય ॥૧॥
અન્ન વિના જેમ ભૂખ ન ભાંગે, તૃષા જાયે નહિ વણ તોય[1] ।
શીત ન વીતે વહ્નિ[2] વિના, તેમ નાથ વિના સુખ નોય ॥૨॥
ઈચ્છે સુખ કોઈ અંતરે, તે સંભારે સુંદર શ્યામ ।
જે સંભારે સુખ ઉપજે, વળી પામિયે પરમ ધામ ॥૩॥
જેમ રવિમંડળે રજની નહિ, શશિમંડળે નહિ તલ[3] તાપ ।
તેમ મૂર્તિ મહારાજની, હરણ સર્વે સંતાપ ॥૪॥

ચોપાઈ :

એવી મૂર્તિ અતિ સુખકારી રે, સહુને રાખવી હૃદે સંભારી રે ।
બેઠા દિઠા દિવી અજવાળે રે, હાંડી મેતાબ રૂડે રૂપાળે રે ॥૫॥
જોયા શશિ સૂર્યને તેજે રે, એહ વિના પ્રકાશ બીજે રે ।
ઝળમળતી મૂરતિ જોવી રે, જોઈ ચિત્ત માંહી પરોવી રે ॥૬॥

૧. પાણી ૨. અગ્નિ ૩. લેશમાત્ર.

વસંત ઋતુએ વસન વસંતિ રે, પેર્યાં હોય અનુપમ અતિ રે ।
રમતાં દીઠા હોય સખા સંગે રે, રંગભીનો ભર્યા અતિ રંગે રે ॥૭॥
નાખે પિચકારી વારિ[1] ભરી રે, નિજ જન પર હેતે હરિ રે ।
વળી નાંખે ગુલાલ લાલ ઘણો રે, સંભારે એ સમો સોયામણો રે ॥૮॥
એહ મૂર્તિ ધારતાં ઉર રે, બ્રહ્મમો'લે જાવાનું જરૂર રે ।
વળી રંગભીનો ભર્યા રંગે રે, જેવા જોયા હતા સખા સંગે રે ॥૯॥
ના'તાં નદી નદ[2] ને તળાવે રે, કુંડ કૂવા ને સાગર વાવ્યે રે ।
તે તો થયાં સરવે તીરથ રે, જેમાં ના'યા શ્રીહરિ સમરથ રે ॥૧૦॥
એવી મૂર્તિ મળી છે જેને રે, કાંઈ બીક ન રાખવી તેને રે ।
કરી લીધું છે સર્વે કામ રે, તન છૂટે જાશે નિજધામ રે ॥૧૧॥
વળી સંભારવા સખા સાથે રે, ચડ્યા ઘણામૂલા ઘોડા માથે રે ।
ધરી ઢાલ અલૌકિક અસિ[3] રે, છડી લાકડી ને વળી બંસિ રે ॥૧૨॥
ખેલે શાંગ્ય કમાન ને તીરે રે, બાંધ્યો કટાર તે મહાવીરે રે ।
છતર ચમર અબદાગરિયે રે, એવી મૂર્તિ અંતરમાં ધરિયે રે ॥૧૩॥
બેઠા આંબા આંબલી છાંયડે રે, આસોપાલવ પિંપર વડે રે ।
પિપલ બકોલ ને બોરસડિયે રે, બીજાં બહુ તરું બોરડિયે રે ॥૧૪॥
જે જે વૃક્ષે બેઠા દીઠા નાથ રે, ત્યાં ત્યાં સંભારવા સખા સાથ રે ।
એહ સંભારતાં અહોનિશ રે, થાય બ્રહ્મમો'લે પરવેશ રે ॥૧૫॥
એમ અનેકવિધે આ વાર રે, ઉઘાડ્યું છે કલ્યાણનું બાર રે ।
વળી બેઠા હોય જે તે જાગે રે, ફૂલવાડી ઝાડી બહુ બાગે રે ॥૧૬॥
વન ઉપવન એહ આદિ રે, દીઠી મૂર્તિ રૂપાળી રાયજાદિ રે ।
વળી રાજા રંકને ભવન રે, શેઠ શાહુકારને સદન રે ॥૧૭॥

૧. મોટી નદી ૨. જળ ૩. તલવાર.

જોયા લોક પટેલને ઘેર રે, વળી બ્રહ્મસભામાં બહુ વેર રે ।
એમ જ્યાં જ્યાં જોયા જગપતિ રે, મહામનોહર મૂરતિ રે ॥૧૮॥
ત્યાં ત્યાં સંભારતાં ઘનશ્યામ રે, સરે જાણજો સઘળાં કામ રે ।
એમ સોંઘું કર્યું છે કલ્યાણ રે, સહુ જાણજો જન સુજાણ રે ॥૧૯॥
જે જે આ સમે પામ્યા જનમ રે, નથી કોય કે'વાતું તેને સમ રે ।
જેમ પારસને[1] કોઈ પામે રે, તેનાં સર્વ સંકટ વામે રે ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રી સહજાનંદ સ્વામિ ચરણકમલસેવક
નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે પુરુષોત્તમપ્રકાશ મધ્યે
સપ્તદશઃ પ્રકારઃ ॥૧૭॥

દોહા : એમ અનેક રીત્યે વળી ઉરમાં, જે સંભારે સુંદર શ્યામ ।
તે તન છૂટે પામશે, અખંડ અક્ષરધામ ॥૧॥
મંગળકારી સારી મૂરતિ, ધરી આજ દેવા આનંદ ।
એહ મૂર્તિની સ્મૃતિયે, તર્યાં કૈક જનનાં વૃંદ ॥૨॥
સુખનિધિ આ સંસારમાં, સહુ જન જાણજો જરૂર ।
મૂરતિ શ્રી મહારાજની, દૃઢ ધારવા જેવી ઉર ॥૩॥
જેમ જેમ જોયા જગદીશને, તેમ તેમ સંભારે સંત ।
સર્વે આચરણને સંભારતાં, પામે સુખ અત્યંત ॥૪॥

ચોપાઈ :

વળી સંભારવા ઘનશ્યામ રે, પુરુષોત્તમ પૂરણકામ રે ।
કેને દેતા ફૂલડાંની માળ રે, કેને દેતા પ્રસાદીના થાળ રે ॥૫॥
કેને દેતા વસ્ત્ર ને ઘરેણાં રે, કેને ફળ દલ[2] સુખદેણાં રે ।
કેને અન્નકણ કોરી રૂપૈયા રે, દિયે નાથ દેખીને દુઃખિયા રે ॥૬॥

૧. જેના સ્પર્શથી લોખંડ સોનું બને તેવો મણિ ૨. પત્ર અથવા પાન.

કેને આપે છે ઘોડા ઘરેણાં ભારી રે, કેને આપે છે પાઘ ઉતારી રે ।
એવા દીનબંધુ છે દયાળુ રે, સંભારતાં થાયે જો સુખાળુ રે ॥૭॥
કેને મળે છે બાથમાં ઘાલી રે, કેને મગન કરે ચરણ આલી રે ।
કેને મીઠી વાણ્યે બોલાવે રે, કહે એવું જેવું એને ભાવે રે ॥૮॥
કેને અમૃત દૃષ્ટે નિહાળે રે, જોઈ જન તણા તાપ ટાળે રે ।
કેને બેસારે પ્રભુજી પાસ રે, કેને સાથે કરે હરિ હાસ રે ॥૯॥
એવી મૂરતિ અંતર ધારી રે, સૂતાં બેઠાં રાખે જે સંભારી રે ।
તે સૌ અક્ષરના અધિકારી રે, થાશે નિશ્ચે કરી નરનારી રે ॥૧૦॥
જાણો આદ્ય અંત ને મધ્યે રે, સુખી થયા શ્યામ સંબંધે રે ।
જેણે જોયા જગનો આધાર રે, તેનો બેડો થયો ભવપાર રે ॥૧૧॥
હસતા રમતા ભમતા ભોમે રે, દીઠા જોઈ રે'તા વા'લો વ્યોમે રે ।
વળી ગાતાવાતા ને ફરતા રે, કાજુ કરનાં લટકાં કરતા રે ॥૧૨॥
નીર ક્ષીર સમીર[1] પીતા રે, આસન કરતા ને મૌન ગ્રહેતા રે ।
એમ જે જે રીત્યે જને જોયા રે, નીરખી નાથને નયણે મોહ્યા રે ॥૧૩॥
તે તો પામિયા પરમ પ્રાપતિ રે, કરી અક્ષરધામમાં ગતિ રે ।
આજ અનેક રીત્યે અવિનાશ રે, જોઈ સુખ પામ્યા બહુ દાસ રે ॥૧૪॥
એવો મોટો મહિમા મૂર્તિનો રે, નવીન સુખ પામવા નગીનો[2] રે ।
કહી કહીને કહ્યું જે ઘણું રે, મોટું માહાત્મ્ય મૂર્તિ તણું રે ॥૧૫॥
તોયે જથારથ છે જેમ રે, કે'તાં કે'તાં ન કે'વાય તેમ રે ।
આજ પ્રગટાવી પ્રતાપ રે, તાર્યા અનેક જીવને આપ રે ॥૧૬॥
સામર્થિ સહુથી ન્યારી રે, વાવરી છે સમર્થ સુખકારી રે ।
અનંત પો'ચાડયા અક્ષરધામે રે, સુખદાયક શ્રીઘનશ્યામે રે ॥૧૭॥

૧. પવન ૨. કિંમતી રત્ન, મણિ અથવા હીરો.

ધર્મ એકાંતિક તે સ્થાપિયો રે, નિજ આશ્રિતમાં તે વ્યાપિયો રે ।
અસુરગુરૂ નૃપનો કીધો નાશ રે, નિજ સામર્થિએ અવિનાશ રે ॥૧૮॥

પુરુષોત્તમ પોતે પધારી રે, લીધા અનેક જીવ ઉદ્ધારી રે ।
આપ સામર્થિ વાવરી ઘણી રે, જોઈ નહિ કરણી જીવ તણી રે ॥૧૯॥

આજ બહુ જન તારવા આવ્યા રે, આવી સ્વામી સહજાનંદ કા'વ્યા રે ।
જે જન સમરશે સહજાનંદ રે, તે જન પામશે પરમ આનંદ રે ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રી સહજાનંદ સ્વામિ ચરણકમલસેવક
નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે પુરુષોત્તમપ્રકાશ મધ્યે
અષ્ટાદશઃ પ્રકારઃ ॥૧૮॥

દોહા : દરશનનું કહી દાખિયું, કહું સ્પરશનું જે પુનિત ।
સ્પર્શ કરી જન પામિયા, અતિ સુખ અમિત ॥૧॥

સ્પર્શ પુરુષોત્તમનો, કહો જીવને થાયે કેમ ।
એ વાત નથી વાત સરખી, સહુ ઉર વિચારજો એમ ॥૨॥

અમાયિક માયિકનો, જાણો મોંઘો થાવો મેળાપ ।
ભાનુ[1] રજની[2] ભેળાં મળે, એવો કર્યો નથી કેણે થાપ ॥૩॥

તે અમળતી વાત મળી, વળી સ્પર્શ્યા પુરુષોત્તમ ।
ત્રિલોકમાં વળી તેહની, શોધતાં ન મળે સમ ॥૪॥

ચોપાઈ :

પુરુષોત્તમ જે પરબ્રહ્મ રે, જેને નેતિ નેતિ કે' નિગમ રે ।
અતિ દુર્લભ દર્શન જેનાં રે, ભવ બ્રહ્માને ન થાય તેનાં રે ॥૫॥

જ્યારે અજ[3] ઈશને[4] અગમ રે, ત્યારે મનુષ્યને ક્યાંથી સુગમ રે ।
જેનાં દરશન પણ ન થાય રે, ત્યારે તેને કેમ સ્પર્શાય રે ॥૬॥

૧. સૂર્ય ૨. રાત્રિ ૩. બ્રહ્મા ૪. શંકર.

અતિ દરશ સ્પરશ જેનાં દૂર રે, તે તો કર્યા હરિયે હજૂર રે ।
માટે જે પ્રાણી પામિયાં સ્પર્શ રે, તે તો થયાં સહુથી સરસ રે ॥૭॥

જેને મળિયા હૈયામાં ઘાલી રે, તેને બેઠા છે અક્ષર આલી રે ।
જેની છાપી છે ચરણે છાતી રે, તેની પ્રાપતિ નથી કે'વાતી રે ॥૮॥

જેને માથે હાથ મૂક્યો નાથે રે, તે તો મળી બેઠા મુક્ત સાથે રે ।
જેને ચાંપવા આપ્યાં છે ચરણ રે, તેને રહ્યું નહિ જન્મ મરણ રે ॥૯॥

જેણે અત્તર ચોળ્યાં છે અંગે રે, થયો સ્પર્શ એહ પ્રસંગે રે ।
જેણે ચોળ્યું છે તેલ ફૂલેલ રે, અતિ સારી સુગંધી ભરેલ રે ॥૧૦॥

અંગે ચોળ્યું તેલ મીણ તણું રે, એમ સ્પર્શાણું અંગ આપણું રે ।
એહ સ્પર્શનું ફળ જે પામે રે, જાયે તે જન અક્ષરધામે રે ॥૧૧॥

વળી નવરાવતાં નાથને રે, થયો સ્પર્શ તેનો હાથને રે ।
અંગ ચોળી નવરાવ્યા નીરે રે, સ્પર્શ્યા હાથ તે નાથ શરીરે રે ॥૧૨॥

વસ્ત્ર પે'રાવતાં થયો સ્પર્શ રે, તે આપનાર સુખનો સરસ રે ।
ચર્ચ્યાં ચંદન મળિયાગર રે, સારી સુખડ્ય કાજુ કેસર રે ॥૧૩॥

કર્યો કુંકુમનો ચાંદલો રે, ભાવે કરી હરિભક્તે ભલો રે ।
માળા પે'રાવતાં સ્પર્શ થયો રે, કુંડળ ધરતાં કર અડી ગયો રે ॥૧૪॥

બાજુ બેરખા બાંધતાં બાંયે રે, પૂજા કરીને લાગતાં પાયે રે ।
પૂજા કરતાં સ્પર્શાણું પંડ રે, તે તો પામશે ધામ અખંડ રે ॥૧૫॥

લેતાં હાથોહાથ વળી તાળી રે, સ્પર્શી સુંદર મૂર્તિ રૂપાળી રે ।
નખશિખા સ્પર્શતાં નાથ રે, ગયા સ્વધામે થઈ સનાથ રે ॥૧૬॥

એવો સ્પર્શ પુરુષોત્તમ તણો રે, નથી કે'વાતો છે અતિ ઘણો રે ।
સ્પર્શ્યાં ચરણારવિંદ પાવન રે, સહુ જતને પૂજે છે જન રે ॥૧૭॥

સ્પર્શ્યાં વસ્ત્ર છે પૂજવા જેવાં રે, પૂજ્યાં ચંદન અંગ ધારી લેવાં રે ।
પૂજ્યા હાર તે પે'રવા હૈયે રે, જેથી અક્ષરધામમાં જૈયે રે ॥૧૮॥

જે જે વસ્તુ સ્પર્શી હરિઅંગ રે, તે તો કલ્યાણકારી જેમ ગંગ રે ।
સ્થાવર જંગમ જળ સ્થળ જેહ રે, થયાં હરિ સંબંધે શુદ્ધ તેહ રે ॥૧૯॥

સ્પર્શી વસ્તુ એ મંગળકારી રે, ત્યારે પુરુષોત્તમની રીત્ય ન્યારી રે ।
માટે જેને સ્પર્શ્યા પરબ્રહ્મ રે, તેને પરમધામ છે સુગમ રે ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રી સહજાનંદ સ્વામિ ચરણકમલસેવક
નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે પુરુષોત્તમપ્રકાશ મધ્યે
એકોનવિંશઃ પ્રકારઃ ॥૧૯॥

દોહા : અશન વસન ભૂષન, વાહન વાસન જેહ ।
પુરુષોત્તમને સ્પર્શતાં, થયાં શુદ્ધ સહુએ તેહ ॥૧॥
માયિક તે અમાયિક થયાં, થયાં ગુણમય ગુણાતીત ।
સ્પર્શતાં પરબ્રહ્મને, સહુ થયાં પરમ પુનિત ॥૨॥
એવી રીત્યે અવિનાશીયે, કર્યો અનેક જીવનો ઉદ્ધાર ।
પરમ ધામે પોં'ચાડિયા, અલબેલે આ વાર ॥૩॥
દરશ સ્પર્શ દયાળ દઈ, કર્યું કોટિ[૧] કોટિનું કલ્યાણ ।
તેમ પરમ પરસાદિ થકી, પમાડ્યા પદ નિર્વાણ ॥૪॥

ચોપાઈ :

દીધા પરસાદીના બહુ થાળ રે, દયા કરીને દીનદયાળ રે ।
ભોજન બહુ ભાત્ય ભાત્યનાં રે, આપ્યાં જેને જુજવી જાત્યનાં રે ॥૫॥

મુકી માથે હાથ નાથ દિયે રે, જન મગન મન કરી લિયે રે ।
વળી આપે મુખમાંહી પાક રે, સુંદર ભોજન ને વળી શાક રે ॥૬॥

જે જે જન પ્રસાદી એ પામ્યા રે, તે તો સર્વે સંતાપને વામ્યા રે ।
થયા નિર્ભય ભય બેઠા ટાળી રે, પામ્યા બ્રહ્મમોહોલ ભાગ્યશાળી રે ॥૭॥

૧. કરોડ.

વળી પય પાણી પીધેલ રે, તેહ જે જનને દીધેલ રે ।
તેહ જન જાશે બ્રહ્મમો'લ રે, તિયાં પામશે સુખ અતોલ રે ॥૮॥

દહીં મહી દૂધ ને જે ઘૃત રે, આપ્યાં પોતાનાં જમેલ તર્ત રે ।
જે જે જમેલ પ્રસાદી આલી રે, લાગી જમતાં પોતાને જે વા'લી રે ॥૯॥

તે પ્રસાદીને પરતાપે રે, જાશે અક્ષરે જમતલ[૧] આપે રે ।
વળી ફળ મૂળ દલ[૨] દીધાં રે, જે જે જને હાથોહાથ લીધાં રે ॥૧૦॥

ગોળ ખાંડ સાકર શેલડી રે, જમેલ નાથની જેહને જડી રે ।
ચણેચી ને વળી ચોળાફળી રે, મેથી મૂળા ને મોગરી વળી રે ॥૧૧॥

જે જે વસ્તુ પોતાની જમેલ રે, અર્ધી જમીને અરધી આપેલ રે ।
એવી પોતાની જે પરસાદી રે, અનેક રીતની જે એહ આદિ રે ॥૧૨॥

જે જે પામિયા છે એહ જન રે, તે તો પો'ત્યા છે બ્રહ્મસદન રે ।
ચણા ચણોલિ મગ પરદેશિ રે, રૂડાં સિંઘોડાં જમ્યા જ્યાં બેશિ રે ॥૧૩॥

પોંક ઘઉં ચણા બાજરીનો રે, ગળી ગુંદલી વળી મકાઈનો રે ।
પોતે જમી આપી જે જીવને રે, તેહ લીધી હેતે કરી જને રે ॥૧૪॥

તેનાં ભાગ્ય નથી કે'વા લાગ્ય રે, થઈ બ્રહ્મમો'લ માંઈ જાગ્ય રે ।
વળી હરિ જમેલ મુખવાસ રે, આપ્યો નાથે જાણી નિજ દાસ રે ॥૧૫॥

તે મુખવાસની વાત શી કહું રે, જે પામી સુખ પામિયા સહું રે ।
એમ બહુ રીતના મુખવાસ રે, પામી પામીયા બ્રહ્મમો' લે વાસ રે ॥૧૬॥

પ્રીતે પોતાની પ્રસાદિ દઈ રે, જગે જીવ ઉદ્ધારિયાં કંઈ રે ।
દરશ સ્પરશ ને પ્રસાદિ રે, જે જે જન પામ્યા રાયજાદિ રે ॥૧૭॥

તે તો થયા અક્ષરના વાસી રે, એમ ઉદ્ધાર્યા આવી અવિનાશી રે ।
વે'તી કીધી છે અક્ષરવાટ રે, જાવા જીવ સહુને એ માટ રે ॥૧૮॥

૧. પ્રસાદી જમનારા ૨. પાન, ભાજી વગેરે.

એમ અનેકને જો ઉદ્ધાર્યા રે, આપ પ્રતાપે પાર ઉતાર્યા રે ।
છોટા મોટાને થઈ છે છૂટી રે, સૌને મળે છે પ્રાપતિ મોટી રે ॥૧૯॥
એમાં કૃપાનું કામ ન રહ્યું રે, સૌને એ ધામ સુગમ થયું રે ।
મેલ્યા મોક્ષના છોડી વાવટા રે, તાર્યા જગના જીવ સામટા રે ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રી સહજાનંદ સ્વામિ ચરણકમલસેવક
નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે પુરુષોત્તમપ્રકાશ મધ્યે
વિંશતિતમઃ પ્રકારઃ ॥૨૦॥

દોહા : એહ રીતે અગણિતને, તાર્યા પોતાને પ્રસંગ ।
તે પો'ચાડ્યા પરમ ધામમાં, સહુને કરી શુદ્ધ અંગ ॥૧॥
જે જે જનને જાણજો, થયો શ્રીહરિનો સંબંધ ।
તરત તેહ પ્રાણિ તણા, છૂટિ ગયા ભવબંધ ॥૨॥
અતિશે સામર્થિ આ સમે, વાવરતાં ન કર્યો વિચાર ।
ઉદાર મને આવિયા, જન તારવા જગઆધાર ॥૩॥
સુખનિધિ સહજાનંદજી, કીધી ઈચ્છા આણી ઉમંગ ।
અનંત જીવ ઉદ્ધારિયા, એમ પોતાને પ્રસંગ ॥૪॥

ચોપાઈ :

મોટો પરતાપ મૂર્તિ તણો રે, કહ્યો થોડો ને રહી ગયો ઘણો રે ।
હવે પોતાને સંગાથે સંત રે, આવ્યા છે જે મુક્ત અનંત રે ॥૫॥
તેહ દ્વારે ઉદ્ધાર્યા જે જન રે, તે પણ થયા પરમ પાવન રે ।
જ્યાં જ્યાં ફરી **મુક્તની મંડળી** રે, કરી વાત જે જને સાંભળી રે ॥૬॥
સુણી વાત લાગી અતિ સારી રે, તે તો હેતે લીધી હૈયે ધારી રે ।
પછી નિ'મ ધારી નકી મને રે, રહ્યા જે જે જન વચને રે ॥૭॥

તે તો તન તજે જેહ વારે રે, આવે નાથ તેડવાને ત્યારે રે ।
તેડી જાયે તે પોતાને ધામ રે, થાય તે જન પૂરણકામ રે ॥૮॥
વળી જેણે આપ્યું અન્નજળ રે, કંદ મૂળ પાન ફુલ ફળ રે ।
એહ આપનાર જેહ જન રે, જાય ધામમાં થાય પાવન રે ॥૯॥
વળી હાથ જોડી પાયે લાગે રે, શીશ નમાવિને બેસે આગે રે ।
સુણે શ્રદ્ધાયે વાત સંતની રે, બહુ પેરે સુબુદ્ધિવંતની રે ॥૧૦॥
સુણી વાત લિયે ગુણ હૈયે રે, તે પણ ધામના નિવાસી કહિયે રે ।
વળી સંતને કોઈ સંતાપે રે, નિરમાની જાણી દુઃખ આપે રે ॥૧૧॥
તેની ભીડ્ય માંહી પોતે ભળી રે, કરે સંત તણી સા'ય વળી રે ।
એવી રક્ષાના કરનાર રે, એવા જન ઉદ્ધાર્યા અપાર રે ॥૧૨॥
વળી સંત જાણી શીલવંત રે, નાખે માથે આળ અત્યંત રે ।
ખોટાં કલંક ધરે સંત શિર રે, પાપી આળ ચડાવી અચિર રે ॥૧૩॥
તેનો પક્ષ લઈ પોતા માથે રે, કરે લડાઈ લબાડ સાથે રે ।
એહ પક્ષના જે લેનાર રે, જાય તે જન ધામ મોઝાર રે ॥૧૪॥
વળી ખાતાં પીતાં સંત જોઈ રે, લીધો ગુણ કે' આવા ન કોઈ રે ।
જોઈ વર્તવું ને વળી વેશ રે, સુણી સારો લાગ્યો ઉપદેશ રે ॥૧૫॥
જેને વા'લિ લાગિ સંત વાત રે, રાખ્યાં નિ'મ થઈ રળીયાત રે ।
તેને તન છૂટે તતકાળ રે, આવે તેડવા દીનદયાળ રે ॥૧૬॥
તેને આપે અક્ષરમાં વાસ રે, મહાસુખ પામે છે તે દાસ રે ।
કર્યો સંતનો દરશ સ્પરશ રે, ગાયા જીહ્વાએ સંતના જશ રે ॥૧૭॥
તે પણ ધામના છે અધિકારી રે, ખરી વાત લખી છે વિચારી રે ।
વાત શ્રીમુખથી સાંભળેલ રે, નથી બીજે તે ક્યાંયે લખેલ રે ॥૧૮॥
કહ્યું શ્રીમુખે શ્રીભગવાને રે, તે મેં સાંભળ્યું છે મારે કાને રે ।
આજ જીવ અનેક પરકારે રે, લઈ જાવા છે જો ધામ મારે રે ॥૧૯॥

એમ મને કહ્યું તું મહારાજે રે, રાજી થઈને રાજ અધિરાજે રે ।
તે પ્રમાણે લખ્યું છે લઈ રે, નથી મારા હૈયાની મેં કઈ રે ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રી સહજાનંદ સ્વામિ ચરણકમલસેવક
નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે પુરુષોત્તમપ્રકાશ મધ્યે
એકવિંશતિતમઃ પ્રકારઃ ॥૨૧॥

દોહા : શ્રીમુખથી સુણી સામ્પ્રથી, નથી કે'વાતિ તે કોએ રીત ।
કહીએ હૈયે સમાય નહિ, છે એવી આજની અગણિત ॥૧॥
એક સૂર[1] પ્રકાશે સહુને, એક શશિ[2] કરે શીતળ ।
એક મેઘ પલાળે પૃથવી, વરસાવી સુંદર જળ ॥૨॥
એહ એક પણ કરે એટલું, સહુને સરખો સમાસ ।
આ તો અનેક રીતશું, આવ્યા ઉદ્ધારવા અવિનાશ ॥૩॥
જેમ જવાળા બાળે શુદ્ધાશુદ્ધને, શુદ્ધાશુદ્ધ પલાળે મેઘ ।
શુદ્ધાશુદ્ધ સમઝે નહિ, જયારે વાયુ વાય કરી વેગ ॥૪॥

ચોપાઈ :

એમ આજ તાર્યા છે અપાર રે, ગુણાગુણ ન જોયા લગાર રે ।
જેમ મોટો સદાવ્રતી હોય રે, તો ભુખ્યાનું મુખ ન જોય રે ॥૫॥
તેમ આજ સદાવ્રત મોટું રે, બાંધ્યું છે તારવા જીવ કોટ્યું રે ।
પશુ પંખી પન્નગ[3] નર નારી રે, લિધા આપ સામર્થિયે તારી રે ॥૬॥
દેવ દાનવ ભૂત ભૈરવ રે, એહ આદિ ઉદ્ધારિયા સરવ રે ।
કીટ પતંગ પરજંત પ્રાણી રે, તાર્યા અગણિત લિયો જાણી રે ॥૭॥
જે જે આ સમે જગમાંયે જીવ રે, થયા સત્સંગ સંબંધે શિવ[4] રે ।
જેમ એક હોય ચિંતામણિ રે, ટાળે પીડા તે ત્રિલોકતણિ રે ॥૮॥

૧. સૂર્ય ૨. ચંદ્ર ૩. સર્પ ૪. પવિત્ર, કાળ-માયા-કર્મથી રહિત મુક્ત.

તેમ બહુ ચિંતામણિ હોય રે, ત્યારે દુઃખી રહે નહિ કોય રે ।
સંત સંન્યાસી સતસંગી બટુ[1] રે, એને સંબંધે પામે છે સુખ મોટુ રે ॥૯॥
ચિંતામણિ ઘણી ઘણી હરિ રે, તેની વાત જાતી નથી કરિ રે ।
માટે હરિ હરિના જે દાસ રે, તેથી પામ્યા કૈ બ્રહ્મમો'લે વાસ રે ॥૧૦॥
એનું આશ્ચર્ય માનો ન કોય રે, સમર્થથી શું શું ન હોય રે ।
સમર્થ સરવ પરકારે રે, કરે તે તે જે જે મન ધારે રે ॥૧૧॥
તેની કોણ આડી કરનાર રે, ના હોય ધણીનો ધણી નિરધાર રે ।
માટે સહુ માની લેજો સઈ રે, આજ એમ ઉદ્ધાર્યા છે કંઈ રે ॥૧૨॥
જેમ દરશ સ્પરશ પરસાદિ રે, આપી તાર્યા નરનારી આદિ રે ।
તેમ હરિજન ત્યાગી ગૃહી રે, તેથી પણ ઉદ્ધારિયાં કહી રે ॥૧૩॥
વળી આ સમે ધરિયું જે **નામ** રે, તેને જપતાં જાયે અક્ષરધામ રે ।
નીલકંઠ નામ ઘનશ્યામ રે, સદા સર્વ સુખનું ધામ રે ॥૧૪॥
જેહ નામે પામે સુખ સહુ રે, એવું નામ અનુપમ કહું રે ।
સહજાનંદ આનંદ સુખકારી રે, એહ નામ જપે છે નરનારી રે ॥૧૫॥
સ્વામિનારાયણ નારાયણ રે, ભજી કૈં થયા ધામ પારાયણ રે ।
લેતાં નારાયણમુનિ નામ રે, પામ્યા કંઈ સુખ વિશ્રામ રે ॥૧૬॥
હરિ હરિકૃષ્ણ કૃષ્ણ કે'તાં રે, તર્યા અપાર એ નામ લેતાં રે ।
એવા નામના નામી જે સ્વામી રે, તે છે અક્ષરધામના ધામી રે ॥૧૭॥
સહુના નિયંતા સહુના નાથ રે, સહુના સ્વામી સુખની મીરાંથ[2] રે ।
એવું નામ જપે જન જેહ રે, પામે પૂરણ સુખને તેહ રે ॥૧૮॥
હાલે હૂકમ એ નામ તણો રે, આજ અમલ[3] એહનો ઘણો રે ।
શક્કો[4] સર્વે પ્રકારે છે એનો રે, નથી અમલ આજ બીજા કેનો રે ॥૧૯॥

૧. બ્રહ્મચારી ૨. સંપત્તિ ૩. પ્રભાવ; અધિકારનો કેફ ૪. વિજયની છાપ કે ડંકો.

કોઈ મા લિયો બીજાની ઓટ રે, જેમાં જાયે જાણો જન ખોટ રે ।
ખરાખરી એ વાત ખોટી નથી રે, વારે વારે શું કહીએ જો કથી રે ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રી સહજાનંદ સ્વામિ ચરણકમલસેવક
નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે પુરુષોત્તમપ્રકાશ મધ્યે
દ્વાવિંશઃ પ્રકારઃ ॥૨૨॥

દોહા : પુરુષોત્તમ પધારિયા, બહુ જીવનાં કરવા કાજ ।
સર્વે સામર્થિ સહિત પોતે, આજ આવિયા મહારાજ ॥૧॥

અનેક ઉપાયે કરી હરિ, ખરી આદરી છે વળી ખેપ ।
આ સમે જેનો જન્મ છે, તેને આવી ગયું ઘણું ઠેપ ॥૨॥

દાસના દરશ સ્પરશથી, કર્યાં છે બહુનાં કલ્યાણ ।
ત્રિલોકના જીવ તારવા, વડુ મંડાણું છે વા'ણ ॥૩॥

પાર ઉતાર્યાં પરિશ્રમ વિના, બેસી **નામરૂપિયે** નાવ ।
જે જને જપ્યા જીભથી, તે તરી ગયા ભવ દરિયાવ ॥૪॥

ચોપાઈ :

એવો નામનો છે પરતાપ રે, ધન્ય જે જન જપે આપ રે ।
પૂર્ણ પુરુષોત્તમ સુખધામ રે, તેણે ધર્યું **સહજાનંદ** નામ રે ॥૫॥

સહજાનંદ સહજાનંદ ગાય રે, તે તો અક્ષરધામમાં જાય રે ।
સહજાનંદ નામ જેને મુખે રે, તે તો બ્રહ્મપુર જાશે સુખે રે ॥૬॥

જેહ મુખે એ નામ ઉચ્ચાર રે, તે તો પામી ગયા ભવપાર રે ।
સહજાનંદ નામ સમરતાં રે, નથી પરિશ્રમ પાર ઉતરતાં રે ॥૭॥

સહજાનંદ નામ જે વદને રે, તે તો પહોંત્યા બ્રહ્મસદને રે ।
સહજાનંદ સહજાનંદ ગાતાં રે, નથી કઠણ એને ધામ જાતાં રે ॥૮॥

સહજાનંદ સહજાનંદ કહિયે રે, જાણે એથી પરમપદ લહિયે રે ।
જેને અખંડ એ છે રટન રે, તેને ન રહે ભવ અટન[1] રે ॥૯॥

સ્વામિનારાયણ શબદે રે, પ્રાણી વાસ કરે છે બેહદે રે ।
સહજાનંદ નામ સુણ્યું કાને રે, તેને આવ્યું છે એ ધામ પાને રે ॥૧૦॥

સહજાનંદ એ નામ સાંભળી રે, જાયે પાપ પૂરવનાં બળી રે ।
સુણી સ્વામિનારાયણ નામ રે, સર્યાં કંઈક જીવનાં કામ રે ॥૧૧॥

કાને એ નામની ભણક પડી રે, તેને અક્ષરપોળ ઉઘડી રે ।
સ્વામિનારાયણની કીરતિ રે, સુણી રહે નહિ પાપ રતિ રે ॥૧૨॥

સ્વામિનારાયણની જે કથા રે, સુણે જાયે નહિ જન્મ વૃથા રે ।
સ્વામિનારાયણ નામ પદ્ય રે, સાંભળતાં આવે સુખ સદ્ય રે ॥૧૩॥

છંદ અષ્ટક ને વળી શ્લોક રે, સુણે ભણે પો'ચે બ્રહ્મલોક રે ।
સાખી શબ્દ સ્વામિનામે જેહ રે, સર્વે કલ્યાણકારી છે તેહ રે ॥૧૪॥

શ્વાસ-ઉચ્છ્વાસે સમરે સ્વામી રે, તેની વ્યાધિ જાયે સર્વે વામી રે ।
રહે રસનાએ રવ[2] એનો રે, ધારા અખંડ ઉચ્ચાર તેનો રે ॥૧૫॥

તે તો પામે છે પરમ પ્રાપતિ રે, નથી ફેર તેમાં એક રતિ રે ।
એવો નામ તણો પરતાપ રે, કહ્યો સહુથી અધિક અમાપ રે ॥૧૬॥

જાણે અજાણે જપશે જેહ રે, પરમ ધામને પામશે તેહ રે ।
એવું આજ ઉઘાડ્યું છે બાર રે, કરવા બહુ જીવને ભવપાર રે ॥૧૭॥

સકાર કે'તાં સર્વે દુઃખ વામે રે, હકાર કે'તાં હરિધામ પામે રે ।
જકાર કે'તાં જય જય જાણો રે, નકાર કે'તાં નિર્ભય પ્રમાણો રે ॥૧૮॥

દકાર કે'તાં દદામા[3] દઈને[4] રે, પામે ધામ સહજાનંદ કહીને રે ।
સ્વામિનારાયણ નામ સાર રે, જેથી જીવ તર્યા છે અપાર રે ॥૧૯॥

---

૧. ફરવું ૨. શબ્દ ૩. મોટો ડંકો કે ઢોલ ૪. વગાડીને (જાહેર કરીને.)

કલિયુગમાં કર્યું છે વા'ણ[1] રે, રે'વું નારાયણ પરાયણ રે ।
નથી એથી વાત કાંય મોટી રે, મર કરે ઉપાય કોઈ કોટિ રે ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રી સહજાનંદ સ્વામિ ચરણકમલસેવક
નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે પુરુષોત્તમપ્રકાશ મધ્યે
ત્રયોવિંશતિતમઃ પ્રકારઃ ॥૨૩॥

દોહા : એમ આજ અવિનાશીએ, કર્યું સોંઘું કલ્યાણ ।
જે જડે નહિ મોટા જોગીને, તે વણ શ્રમે કર્યું વાણ[1] ॥૧॥
દેહ દમ્યા વિના દાસને, આપ્યું ધામ અવિનાશ ।
તોયે મન માન્યું નહિ, થયું નહિ હૈયું હુલ્લાસ ॥૨॥
પછી ઉત્સવ આદર્યા, વરસોવરસ વરતાલ ।
દેઈ દરશન દાસને, કરવા કોટિક નિહાલ ॥૩॥
રામનવમી પ્રબોધની, ઉત્સવના દિન એહ ।
અણ તેડ્યે સહુ આવજો, કહ્યું શ્રીમુખે કરી સ્નેહ ॥૪॥

ચોપાઈ :

અમે પણ આવશું જરૂર રે, થાશે દરશને દુઃખ દૂર રે ।
સંત સહિત નિરખશો નેણે રે, અતિ સુખી થાશો સૌ તેણે રે ॥૫॥
એમ કહ્યું આપે અવિનાશ રે, સુણી રાજી થયા સહુ દાસ રે ।
પછી ઉત્સવ ઉપર એહ રે, થયા સાબદા સૌ મળી તેહ રે ॥૬॥
પૂર્વ પશ્ચિમ ઉત્તર દક્ષિણ રે, ચાલ્યાં ઉત્સવ પર તતક્ષણ રે ।
સુણ્યો સમૈયો શ્રવણે જેણે રે, કરી તરત તૈયારી તેણે રે ॥૭॥
આવ્યા વાયદે[2] વરતાલ ગામ રે, ત્યાગી ગૃહી પુરુષ ને વામ[3] રે ।
પછી વા'લમ પણ વરતાલ રે, આવ્યા કરવા સહુને નિહાલ રે ॥૮॥
આવ્યા હતા જે જન અપાર રે, દરશન કરવાને નર નાર રે ।
તે સહુને દરશન દીધાં રે, જને નેણે નીરખી સુખ લીધાં રે ॥૯॥

૧. વહાણ અથવા સોંઘું કે સહેલું ૨. નક્કી સમયે ૩. સ્ત્રીઓ.

બેઠા મોટે મેડે મહારાજ રે, સૌને દરશન દેવાને કાજ રે ।
ઉભા થઈને આપે દયાળ રે, લિયે સહુ જનની સંભાળ રે ॥૧૦॥
પે'રી સુંદર વસ્ત્ર સોનેરી રે, જોયા જેવી શોભા જાંમા કેરી રે ।
પે'રી પાયે જામો જરીનો રે, નૌતમ નાડીનો રંગ નવીનો રે ॥૧૧॥
કસી કમર સોનેરી શાલે રે, બાંધ્યો સોનેરી રેંટો વા'લે રે ।
ધર્યાં છોગાં તેમાં ફૂલનાં રે, લટકે તોરા મોંઘા મૂલના રે ॥૧૨॥
કંઠે કનક કુસુમના હાર રે, આપે પરવાળાં તે અપાર રે ।
બાજુ કાજુ કુંડળ કાને રે, શોભે સારાં ઘરેણાં સોનાને રે ॥૧૩॥
વેઢ વીંટી કર કડાં શોભે રે, જોઈ જન તણાં મન લોભે રે ।
હૈયે હાર ને હીરાસાંકળી રે, મોતીમાળા શોભે વળી વળી રે ॥૧૪॥
એવાં વસ્ત્ર ઘરેણાંને પહેરિ રે, જુવે સહુ જનને વા'લો હેરિ રે ।
જન જોઈ એવી મૂરતિ રે, હૈયે હેત વાધે છે જો અતિ રે ॥૧૫॥
નિર્ખી હર્ખી અંતર ઉતારે રે, જેવા જોયા તેવા ઉર ધારે રે ।
જેણે જેણે જોયા જગદીશ રે, નિર્ખી જેણે નમાવિયાં શીશ રે ॥૧૬॥
તે તો અક્ષરના અધિકારી રે, થયાં બહુ સહુ નરનારી રે ।
એવી મૂર્તિ ઉર જેને રહી રે, તેને સર્વે કમાણી જો થઈ રે ॥૧૭॥
ભાગે આવ્યો તેને બ્રહ્મમો'લ રે, જિયાં અતિ સુખ છે અતોલ રે ।
એહ સુખને આપવા કાજ રે, આપે આવિયા છે જો મહારાજ રે ॥૧૮॥
માટે કરે છે મોટા જો મેળા રે, બહુ જન કરવાને ભેળા રે ।
માટે જેણે જોયા એ સમૈયા રે, તે તો બ્રહ્મમો'લવાસી થયા રે ॥૧૯॥
ઘણી રીતે હેતે ઘનશ્યામ રે, લઈ જાવા છે પોતાને ધામ રે ।
જીવ અર્થે આવ્યા છે આપે રે, તાર્યા જીવ આપ પ્રતાપે રે ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રી સહજાનંદ સ્વામિ ચરણકમલસેવક
નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે પુરુષોત્તમપ્રકાશ મધ્યે
ચતુર્વિંશઃ પ્રકારઃ ॥૨૪॥

દોહા : વળતું વાલમે વિચારિયું, ઉત્સવ કરવા અનેક ।
સહુ જન મળે સાંમટા, સમઝાય સહુને વિવેક ॥૧॥

વરસોવરસ વેગે કરી, આવે દરશને દોય વાર ।
એવી કરું હવે આગન્યા, મારા જનને નિરધાર ॥૨॥

અખંડ રહેશે ઉત્સવ એહ, નથી એક બે વરસની વાત ।
માટે ઉપાય બીજો કરું, જેથી થાશે સહુ રળીયાત ॥૩॥

મંદિર કરાવું મોટાં અતિ, મૂર્તિયો બેસારું માંય ।
સુગમ સહુ નરનારને, પૂજે સ્પરશે લાગે પાય ॥૪॥

ચોપાઈ :

જિયાં લગી દર્શન અમે દૈયે રે, વળી સમૈયે અમે આવિયે રે ।
પણ અવાય નહિ સમૈયે રે, દર્શન વિના દાઝે જન હૈયે રે ॥૫॥

માટે મૂર્તિયો અતિ સારી રે, કરી મંદિર દિયો બેસારી રે ।
તેને પૂજે પ્રેમ વધારી રે, ત્યાગી ગૃહી વળી નરનારી રે ॥૬॥

એમ વાલમે કર્યો વિચાર રે, માંડ્યાં મંદિર કરાવા તે વાર રે ।
અમદાવાદમાં કરાવી મંદિર રે, તિયાં બેસારિયા બેઉ વીર રે ॥૭॥

નરનારાયણ સુખરાશી રે, પધરાવી કરાવી ચોરાશી રે ।
જે જે દર્શન કરશે એનાં રે, મોટાં ભાગ્ય માનવાં જો તેનાં રે ॥૮॥

દોહા : (મંગલમૂર્તિ મહાપ્રભુ, શ્રીસહજાનંદ શ્યામ ।
સુખસાગર સંતાપ હરન, રટુ નિરંતર નામ ॥૧॥
ગોવિંદને ગમતું સદા, ગામ વ્રતાલ વિશેષ ।
જળ છાયા ફળ ફુલ કરી, ગુણવંત ગુર્જર દેશ ॥૨॥)

ચોપાઈ :

વરતાલ મંદિર આદર્યું રે, તે તો સહુથી સરસ કર્યું રે ।
નવ મંદિર[1] સુંદર સારાં રે, કર્યાં નૌતમ તે ન્યારાં ન્યારાં રે ॥૯॥

પૂરવ દિશનાં મંદિર ત્રણ રે, માંય મૂર્તિયો મન હરણ રે ।
લક્ષ્મીનારાયણ જાણો જોડ્ય રે, એ તો બેસાર્યા શ્રીરણછોડ રે ॥૧૦॥

ઉત્તર મંદિરે ધર્મ ભગતિ રે, પાસે પોતાની મૂરતિ રે ।
દક્ષિણ દે'રા માંહી રાધાકૃષ્ણ રે, જોઈ જન મન થાય પ્રશ્ન[2] રે ॥૧૧॥

વળી પોતાની[3] મૂર્તિ બેસારી રે, તે તો સહુથી છે બહુ સારી રે ।
એહ મૂર્તિ મંગળરૂપ રે, સહુ જનને સુખસ્વરૂપ રે ॥૧૨॥

વસ્યા આવી વરતાલ ગામ રે, ધર્મનંદને કર્યું નિજ ધામ રે ।
તિયાં વર્ષોવરષ આવે જન રે, આવે ઉત્સવે કરે દરશન રે ॥૧૩॥

ઉત્સવ વિના પણ આડે દિને રે, આવે અનેક જન દરશને રે ।
જે જે દરશન કરે કોય દાસ રે, તે તો પામે બ્રહ્મમો'લે વાસ રે ॥૧૪॥

એવું ધાર્યું છે ધર્મનંદને રે, તેની કોણ કરે કહો મને[4] રે ।
જેનો હુકમ પાછો ન ફરે રે, તે તો જેમ ધારે તેમ કરે રે ॥૧૫॥

આજ મહારાજે ધાર્યું છે એમ રે, કેનું ફેરવ્યું ફરશે કેમ રે ।
માટે એ વાટે કલ્યાણ જાણો રે, કહ્યું શ્રીમુખે સત્ય પ્રમાણો રે ॥૧૬॥

નથી વાત આ વડાઈ સારું રે, સાચી લખતાં શીદ શંકા ધારૂં રે ।
માટે બહુ રીતે તારવા કાજ રે, આજ આવ્યા છે પોતે મહારાજ રે ॥૧૭॥

તાર્યા આવીને જીવ અનેક રે, વરતાલે તો વાળ્યો વસેક[5] રે ।
જોયા ઉત્સવ સમૈયા જેણે રે, કરી લીધું છે કારજ તેણે રે ॥૧૮॥

જેણે કરી મંદિરની સેવા રે, વળી પૂજ્યાં સંત મુક્ત જેવા રે ।
કરી ભક્તિ અતિ ભલે ભાવે રે, તેને તુલ્ય કહો કોણ આવે રે ॥૧૯॥

૧. શિખર ૨. પ્રસન્ન ૩. શ્રીહરિકૃષ્ણ સ્વરૂપ ૪. ના, મનાઈ કે નિષેધ ૫. વિશેષતા.

એનું ફળ છે અક્ષરધામ રે, પામી થાશે તે પૂરણકામ રે ।
એ તો વાત છે સાચી સઘળી રે, શ્રીમુખથી મેં જો સાંભળી રે ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રી સહજાનંદ સ્વામિ ચરણકમલસેવક
નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે પુરુષોત્તમપ્રકાશ મધ્યે
પંચવિંશઃ પ્રકારઃ ॥૨૫॥

દોહા : ચલ ઉત્સવ ચડોતરે[1], વરતાલે વારમવાર ।
ઠીક પોતે ઠરાવિયા, જગ તારવા જીવ અપાર ॥૧॥
રામનૌમી એકાદશી, પ્રબોધની જે પાવન ।
આવે અગણિત એ સમે, સહુ જન કરે દરશન ॥૨॥
સંત અનંત સૌ મળે, વળી ભેળા હોય ભગવંત ।
તેનાં દરશન કરતાં, પામે પરમ પદ અનંત ॥૩॥
વળી મનોહર મૂર્તિયો, મંદિરમાં સુંદર સાર ।
જે નિરખે નયણાં ભરી, તે પામી જાય ભવપાર ॥૪॥

ચોપાઈ :

ધન્ય ધન્ય ધામ વરતાલ રે, સારો આવ્યો છે સર્વે તાલ રે ।
જેમ મંદિર સારૂં સુંદર રે, તેમ મૂર્તિયો મનહર રે ॥૫॥
નિર્ખી જન મગન થાય રે, હર્ખી હર્ખી હરિગુણ ગાય રે ।
જળ અમળ ના'યે ગોમતી રે, જિયાં નાહ્યાં પોતે જગપતિ રે ॥૬॥
કરે ઓટા દેરીનાં દર્શન રે, લિયે છાપ[2] તે થાય પાવન રે ।
અતિ અમૂલ્ય આંબલા છાંય રે, બેઠા હરિ કરી જ્યાં સભાય રે ॥૭॥
સુંદર સારૂં શોભે છે તળાવ રે, જિયાં જોયા મનોહર માવ રે ।
તિયાં આંબલી એક રૂપાળી રે, બેઠાં સંતપતિ પાટ ઢાળી રે ॥૮॥
આંબા ઉભે[3] શોભે છે અતોલે રે, જિયાં હરિ બેઠા હિંડોળે રે ।
પ્રેમે પે'ર્યાતાં સોનેરી પટ રે, વળી માથે ધર્યો'તો મુગટ રે ॥૯॥
એવી જુએછે જે સર્વે જાગ્ય રે, તેનાં કહ્યાં ન જાયે ભાગ્ય રે ।
ધન્ય કૂપ અનુપ એ બહુ રે, નાહ્યા નાથ સાથે સંત સહુ રે ॥૧૦॥
ધન્ય ભૂમિકા ભાગ્ય અમિત રે, થઈ હરિચરણે અંકિત રે ।
ધન્ય ધન્ય એ શેરી બજાર રે, જિયાં હરિ ફર્યા બહુવાર રે ॥૧૧॥

૧. ચરોતર પ્રદેશમાં ૨. તપ્તમુદ્રા; શંખ-ચક્ર-ગદા-પદ્મના ચિહ્‌ન ૩. બે, બંને.

ધન્ય ઘર ઓસરી આંગણાં રે, જિયાં પગલાં થયાં પ્રભુતણાં રે ।
ધન્ય રાણ્ય વાડી ધર્મશાળા રે, જિયાં જમ્યા છે સંત સઘળા રે ॥૧૨॥
(લાડુ જલેબી સુતરફેણી રે★, સેવદલ શિરો ને રોટલી ઝીણિ રે ।
દુધપાક ને પુરી કંસાર રે, હરિયે હાથે ફેર્યા વારંવાર રે ॥
સાટા ઘેબર ને માલપુડા રે, રસ દહી દુધ મોતિયા રુડા રે ।
ફર્યા પંગતમાં પંચ વાર રે, જમ્યા સંત થયો જેજેકાર રે ॥)
એહ આદિ બીજાં બહુ સ્થાન રે, જિયાં જમ્યા રમ્યા ભગવાન રે ।
જુવે સર્વે સ્થળ એ સંભારી રે, એકએકથી કલ્યાણકારી રે ॥૧૩॥
ભારે ભાગ્ય છે એ ભૂમિતણાં રે, રમ્યા રાજ રાખી નહિ મણા રે ।
જે જે જન જાયગા એ જોશે રે, તે તો અતિ મોટી ખોટ ખોશે રે ॥૧૪॥
લેશે અલભ્ય લાભ અપાર રે, તે તો નિશ્ચે જાણો નિર્ધાર રે ।
બ્રહ્મમો'લ જાવાને નિસરણી રે, એવી ઘનશ્યામે કરી ઘણી રે ॥૧૫॥
બહુ પેરે ઉઘાડ્યા છે બાર રે, અક્ષરધામે જાવા આ વાર રે ।
બહુ રીત કરી બહુનામી રે, આપ્યાં સુખ રાખી નથી ખામી રે ॥૧૬॥
જે અર્થે અક્ષરથી આવ્યા રે, સંગે મુગત સરવે લાવ્યા રે ।
તતપર છે તેહ કરવા રે, કર્યું એ ધામ બહુ જન તરવા રે ॥૧૭॥
કેંક કરશે દર્શન આવી રે, કેંક પૂજશે પૂજા લાવી રે ।
કેંક જોડશે આવીને હાથ રે, તે તો થઈ ચૂક્યા છે સનાથ રે ॥૧૮॥
બેઠા માથેથી મટાડી બીક રે, ઠરી બેસશે ધામમાં ઠીક રે ।
અવશ્ય કરવાનું હતું તે થયું રે, પામ્યા ધામ કામ સરી ગયું રે ॥૧૯॥
તે તો પુરુષોત્તમ પ્રતાપે રે, બહુ ઉદ્ધરિયાં જન આપે રે ।
હરિ ધારે તે શું શું ન થાય રે, તેનું આશ્ચર્ય ન માનો કાંય રે ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રી સહજાનંદ સ્વામિ ચરણકમલસેવક
નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે પુરુષોત્તમપ્રકાશ મધ્યે
ષડ્વિંશઃ પ્રકારઃ ॥૨૬॥

★ અત્રે કૌંસમાં રહેલી બંને કડીઓ; જુનાગઢથી પ્રાપ્ત થયેલ હ.લિ. કુલ સાત પ્રતો પૈકી (એક પ્રત તો સં.૧૯૩૧માં લખાયેલી છે, તેમાં પણ) એકેય પ્રતમાં આ બંને કડીઓ જોવા મળતી નથી. માત્ર ૧૯૫૮ પછીથી મુદ્રિત થયેલી પ્રતોમાં (કડી નંબરમાં અન્યોન્ય થોડા ફેરફાર સહિત) જોવા મળે છે.

દોહા : વરણવી વાત વરતાલની, કોટિ ઘણિમાંથી કિંચિત ।
ગાઉં રીતિ ગઢડા તણી, જિયાં ઉદ્ધારિયા અગણિત ॥૧॥

ઘણું ઘણું ઘનશ્યામ જિયાં, રહી કર્યાં માંગલિક કાજ ।
અનંત જીવ ઉદ્ધારિયા, મહા નિજ બળે મહારાજ ॥૨॥

પાપી સુરાપી[1] પલલભક્ષી[2], લખી ન જાયે અવળાઈ લેશ ।
એવા જન ઉદ્ધારિયા, આપી આપે ઉપદેશ ॥૩॥

વળી ઉત્સવ સમૈયા અતિ કર્યા, તેમાં આવિયાં જે જે જન ।
તે જનને પણ તારિયાં, દઈ પોતે દરશન ॥૪॥

ચોપાઈ :

કર્યા ઉત્સવ અતિ અપાર રે, જગજીવન જગ આધાર રે ।
અષ્ટમી અન્નકોટ ઉત્સવ રે, કર્યા બહુજન તારવા ભવ રે ॥૫॥

વસંતપંચમી ને ફુલદોલ રે, તે દિ રંગ ઉડાડ્યો અતોલ રે ।
રામનૌમી એકાદશી આદિ રે, તે દિ લીલા કરી રાયજાદિ રે ॥૬॥

અષ્ટમી ઉત્સવે આવ્યા દાસ રે, રાખ્યા ચોમાસાના ચાર માસ રે ।
નિત્ય ના'વા જાતા સંત સાથ રે, જન જોઈને થાતા સનાથ રે ॥૭॥

ના'તા નૌતમ કરતા લીલા રે, ભળી વળી પોતે સંત ભેળા રે ।
ગાતા વાતા આવતા ઉતારે રે, જન જમાડતા તેહ વારે રે ॥૮॥

જમી આપે જમાડતા જન રે, ભાત્ય ભાત્યનાં અન્ન વ્યંજન[3] રે ।
દેતા દહીં દૂધ તે દોવટે[4] રે, સારા શોભતા સોનેરી પટે રે ॥૯॥

બહુ વાર પંગત્યમાં ફરતા રે, એમ અષ્ટમી ઉત્સવ કરતા રે ।
અન્નકોટ ઉપર આવે દાસ રે, તેને ઊઠી મળે અવિનાશ રે ॥૧૦॥

હાર ઉતારી હૈયેથી દિયે રે, જન નમાવી મસ્તક લિયે રે ।
પછી પૂછે સુખ સમાચાર રે, એમ આપે સુખ અપાર રે ॥૧૧॥

૧. મદિરા પીનારા ૨. માંસભક્ષણ કરનારા ૩. શાક-દાળ વગેરે ૪. બમણું (ખૂબ આગ્રહથી)

પછી અનેક ભાત્યનાં અન્ન રે, કરી રાખ્યાં જે ભરી ભાજન[1] રે ।
તે તો પંક્તિ કરી પીરસ્યાં રે, જમી જન મનમાં હુલસ્યાં[2] રે ॥૧૨॥

નિજ હાથે જમાડે છે નાથ રે, મૂકી જન માથે હરિ હાથ રે ।
એમ આપે છે સુખ અલેખે રે, તે તો નર અમર સૌ દેખે રે ॥૧૩॥

એહ ઉત્સવમાં હતા જન રે, તેનાં ભાગ્ય માનો ધન્ય ધન્ય રે ।
પણ એમાં તો ન હોય ભેળા રે, કેડે સાંભળી જેણે એ લીળા રે ॥૧૪॥

તે તો બ્રહ્મમો'લે ભલી ભાત્ય રે, જાશે બીજાને લઈ સંગાત્ય રે ।
તેમાં સંશે કરશો મા કાંઈ રે, હરિએ ઈચ્છા કરી ઉરમાંઈ રે ॥૧૫॥

વળી વસંતપંચમીએ વાલે રે, બહુ સખા રંગ્યા'તા ગુલાલે રે ।
પોતે ભરી ગુલાલની ઝોળી રે, નાંખી રંગ્યા હતા સંત ટોળી રે ॥૧૬॥

એહ સમો સંભારે જે જન રે, વળી સાંભળી કરે ચિંતવન રે ।
તેને અક્ષરધામનું બાર રે, જાણો ઉઘડિયું છે આ વાર રે ॥૧૭॥

શીદ શંકા રાખે જન મન રે, મળ્યે સહજાનંદ ભગવન રે ।
આજ બહુ જીવ તારવા સારૂં રે, કર્યા અલબેલે ઉપાય હજારૂં રે ॥૧૮॥

જીવ જોરેશું જાવા છે લઈ રે, સુખી કરવા છે સુખ દઈ રે ।
હશે જીવને જાવાનું બીજે રે, પણ જાવું પડશે રીઝે ખીજે રે ॥૧૯॥

એમાં નહિ પડે કેણે ફેર રે, શીદ કહેવરાવો વેર વેર[3] રે ।
હરિપ્રતાપે બ્રહ્મમો'લમાં રે, જાવા આવી ગયા છે તોલમાં[4] રે ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રી સહજાનંદ સ્વામિ ચરણકમલસેવક
નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે પુરુષોત્તમપ્રકાશ મધ્યે
સપ્તવિંશઃ પ્રકારઃ ॥૨૭॥

દોહા : ગણિયે વળી ગઢપુરથી, જીવ ઉદ્ધારિયા અપાર ।
તે લેખે ન આવે લેખતાં, વળી થાય નહિ નિરધાર ॥૧॥

૧. વાસણ ૨. આનંદ પામ્યા ૩. વારંવાર ૪. ગણત્રીમાં.

નિત્ય પ્રત્યે નવા નવા, ઉત્સવ થાયે અહોનિશ ।
જોઈ જન મગન મને, વળી ન્યૂન ન માને લેશ ॥૨॥
અનેક ભાત્યને ભોજને, જન જમાડે જીવનપ્રાણ ।
પછી જમાડે જગપતિ, જમે સંત સહુ સુજાણ ॥૩॥
સંતમંડળ વળી શ્રીહરિ, ભરી નયણે નીરખે જન ।
તેને તરત તૈયાર છે, હરિધામ માંહી સદન ॥૪॥

ચોપાઈ :

એમ અનેક રીત્યે મહારાજ રે, કર્યાં બહુ બહુ જીવનાં કાજ રે ।
વળી કરવા બહુનાં કલ્યાણ રે, શું શું કરિયું શ્યામ સુજાણ રે ॥૫॥
કર્યો હુતાશનીનો સમૈયો રે, તે તો કોયથી ન જાય કૈ'યો રે ।
મળ્યાં સંત હરિભક્ત સહુ રે, આવ્યા બીજા પણ જન બહુ રે ॥૬॥
પોતે પે'રી અંબર અમૂલ રે, શોભે પાઘના પેચમાં ફૂલ રે ।
હૈયે હાર અપાર ગુલાબી રે, શોભે અતિ સુંદર અજાબી[1] રે ॥૭॥
એવી મૂરતિ મનભાવન રે, રમે જનને સાથે જીવન રે ।
હાથે લઈ પોતે પિચકારી રે, નાખે રંગ સોરંગનાં વારિ રે ॥૮॥
વળી ઉપર નાખે ગુલાલ રે, તેણે સખા થાય રંગ લાલ રે ।
નાખે સખા તે રંગ સોરંગ રે, તેણે રંગાય વાલાનું અંગ રે ॥૯॥
લાલ ગુલાલની ભરી ઝોળી રે, નાખે જન પર રમે હોળી રે ।
એવા દીઠા જેણે દગ[2] ભરી રે, તે તો ગયા ભવજળ તરી રે ॥૧૦॥
એવી લીલા કરે છે મહારાજ રે, તે તો સહુ જનનાં સુખ કાજ રે ।
કે'શે સુણશે જે સંભારશે રે, તેણે સંસારસિંધુ તરશે રે ॥૧૧॥
એમ સહુ જનને સુખ થાવા રે, ચાલ્યા રંગે રમી નાથ ના'વા રે ।
નાહ્યા નાથ સાથે સખા સહુ રે, એહ સમાની શી વાત કહુ રે ॥૧૨॥

૧. આશ્ચર્યકારી ૨. દૃષ્ટિ, નેત્ર.

શોભે સખા મધ્યે ઘનશ્યામ રે, જોયા જેણે તેણે કર્યું કામ રે ।
શોભા બહુ પ્રકારની બની રે, એવી રીતે રમ્યા હુતાશની રે ॥૧૩॥
પછી આવી રામનૌમી રૂડી રે, સંભારતાં સહુને સુખમુડી રે ।
મળ્યા જન હજારોહજાર રે, સત્સંગી કુસંગી અપાર રે ॥૧૪॥
તે તો સહુને દરશન થયાં રે, દર્શન વિના તો કોઈ ન રહ્યાં રે ।
જોયા જેણે જેણે નયણે નાથ રે, તે તો સર્વે થયા છે સનાથ રે ॥૧૫॥
તે તો ભવ માંહી નહિ ભમે રે, એમ શ્યામે ધાર્યું છે આ સમે રે ।
જન જક્તનાં તારવા કાજ રે, એવું પણ લીધું છે મહારાજ રે ॥૧૬॥
માટે દરશ સ્પરશ દઈને રે, બ્રહ્મમો'લે જાવા છે લઈને રે ।
વળી એકાદશી કપિલા છઠે રે, દીધાં દર્શન પોતે રૂડી પઠે રે ॥૧૭॥
લાખો લેખે લોકે લીધો લાવ રે, નિરખિ નયણે મનોહર માવ રે ।
એહ દર્શનને પરતાપે રે, જાય અક્ષરધામમાં આપે રે ॥૧૮॥
એમ સોંઘું કીધું છે સહુને રે, આજ તારવા જન બહુને રે ।
નથી જોતા નરસાને સારા રે, અક્ષરમાં જાય છે એકધારા રે ॥૧૯॥
કર્યો ચાલતો મોક્ષ મારગ રે, ભૂમિ થકી બ્રહ્મમો'લ લગ રે ।
આવે અંતકાળે નાથ આપે રે, તેડી જાય છે નિજ પ્રતાપે રે ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રી સહજાનંદ સ્વામિ ચરણકમલસેવક
નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે પુરુષોત્તમપ્રકાશ મધ્યે
અષ્ટાવિંશઃ પ્રકારઃ ॥૨૮॥

દોહા : એમ ઉત્સવ કરી હરિ, ફરી ફરી દિયે દરશન ।
અનેકને સુખ આપવા, અતિ પોતે છે પરસન ॥૧॥
મહા મનોહર મૂરતિ, અતિ સુખદ સહજાનંદ ।
સહુ જનને સામટું, જાણે આપું મારો આનંદ ॥૨॥

લે'રી આવ્યા બહુ લે'રમાં, અતિ મે'ર કરી મે'રવાન ।
દુઃખિયા જીવ સુખિયા કર્યા, વળી પાપી કર્યા પુણ્યવાન ॥૩॥

ભાગ્ય મોટાં એ ભૂમિનાં, જિયાં હર્યાફર્યા હરિ આપ ।
પાવન થઈ એ પૃથવી, હરિ ચરણને પ્રતાપ ॥૪॥

ચોપાઈ :

ધન્ય ધન્ય ઉત્તમ દરબાર રે, જિયાં પોતે રહ્યા કરી પ્યાર રે ।
રમ્યા ભમ્યા જમ્યા જિયાં નાથ રે, જમ્યો મહામુક્તનો જ્યાં સાથ રે ॥૫॥

ધન્ય ઓરડા ધન્ય ઓસરી રે, જિયાં હરિ બેઠા સભા કરી રે ।
દિયે દર્શન પોતે પરબ્રહ્મ રે, જેને નેતિ નેતિ કે' નિગમ રે ॥૬॥

એહ ભૂમિકાનાં મોટાં ભાગ્ય રે, નથી જાણજો એ કહ્યા લાગ્ય રે ।
ફળી ચોક વળી શું વખાણું રે, શ્વેત વૈકુંઠ સમ સહુ જાણું રે ॥૭॥

ચરણરજે ભર્યા ભરપૂર રે, સ્પરશે રજ કરે દુઃખ દૂર રે ।
તિયાં પાપી તજે કોઈ પ્રાણ રે, તે પણ પામે પદ નિર્વાણ રે ॥૮॥

સોય અગ્ર સમાન અવની રે, નથી વણ સ્પરશ્યે પાવની રે ।
ધન્ય શેરી બજાર ને હાટ રે, ધન્ય ઉન્મત્ત ગંગાનો ઘાટ રે ॥૯॥

ધન્ય ગઢપુરનાં ઘર ફળી રે, ચરણઅંકિત ભૂમિ છે સઘળી રે ।
ધન્ય વાડી વૃક્ષની છાંય રે, હરિસ્પર્શ વિના નથી કાંય રે ॥૧૦॥

ધન્ય ધન્ય નારાયણ હ્રદ[૧] રે, સહુ પ્રાણધારી સુખપ્રદ રે ।
ધન્ય સીમ ક્ષેત્ર[૨] વાવ્ય ખળાં રે, કર્યાં હરિએ પવિત્ર સઘળાં રે ॥૧૧॥

ધન્ય ઘેલા નદીના ઘાટ રે, કર્યા પંચ પવિત્ર ના'વા માટ રે ।
તિયાં જે જે જન આવી ના'શેરે, તે તો અંતરબાહ્ય શુદ્ધ થાશે રે ॥૧૨॥

ના'શે નિરમળ જળ જેહ રે, પરમ ધામને પામશે તેહ રે ।
જિયાં ના'યા છે જગજીવન રે, એથી નથી નીર કોય પાવન રે ॥૧૩॥

૧. નારાયણ ધરો ૨. ખેતર, વાડી.

પુરુષોત્તમ સ્પરશની જે વસ્તુ રે, ન મળે જ્યાં લગી ઉદે ને અસ્તુ[૧] રે ।
બહુ દેશ બહુ ગામ ઘર રે, કર્યાં સ્પરશિ પવિત્ર સુંદર રે ॥૧૪॥

જિયાં જિયાં વિચર્યા વાલમ રે, કર્યા ઘર તે વૈકુંઠ સમ રે ।
સ્પરશિ જાગ્યે[૨] ત્યાગે કોઈ તન રે, જાય બ્રહ્મમો'લે તેહ જન રે ॥૧૫॥

એમ ધારી આવ્યા છે અવિનાશી રે, કરવા બહુને ધામના વાસી રે ।
નિજ બળને પ્રતાપે કરી રે, બહુ જીવને તારે છે હરિ રે ॥૧૬॥

તેહ સારૂ વિચરે વસુધાય[૩] રે, બીજો અર્થ નથી એને કાંય રે ।
અર્થ એ જ ઉદ્ધારવા પ્રાણી રે, આવ્યા શ્યામ એ કામે લિયો જાણી રે ॥૧૭॥

માટે જિયાં જિયાં હરિ રહ્યા રે, જે જે સ્થાનકે પોતે હરિ ગયા રે ।
તે તો સ્થાનક કલ્યાણકારી રે, જે જે જોયાં તે રાખવાં સંભારી રે ॥૧૮॥

એ છે દોયલા દનની દોલત્ય રે, સહુ માની લેજો વાત સત્ય રે ।
હરિને આગ્રહ છે આજ અતિ રે, કરાવવા પોતાની પ્રાપતિ રે ॥૧૯॥

એ જ અર્થ કરવો છે સિદ્ધ રે, જીવ તારવા છે બહુ વિધ્ધ[૪] રે ।
એહ સારું આવ્યા છે આ વાર રે, તે તો નિશ્ચે જાણો નિરધાર રે ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રી સહજાનંદ સ્વામિ ચરણકમલસેવક
નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે પુરુષોત્તમપ્રકાશ મધ્યે
એકોનત્રિંશઃ પ્રકાર ॥૨૯॥

દોહા : વળતું વાલમે વિચારિયું, આંહી મંદિર કરીએ એક ।
માંહી બેસારિયે મૂરતિ, અતિ સારી સહુથી વિશેક ॥૧॥

ગઢડે મહારાજ ઘણું રહ્યા, એમ જાણે છે સહુ જન ।
માટે મંદિર કરાવીએ, મર[૫] આવી કરે દરશન ॥૨॥

મૂરતિ દ્વારે મનુષ્યનું, થાશે કોટિનું કલ્યાણ ।
એહ ઉત્તમ ઉપાય છે, એમ બોલિયા શ્યામ સુજાણ ॥૩॥

૧. સૂર્ય ઉગીને આથમે છે તેટલી પૃથ્વીમાં ૨. પ્રસાદીના સ્થાનમાં ૩. પૃથ્વી પર ૪. રીતે ૫. ભલે.

સુણી સંત રાજી થયા, રાજી થયા સહુ હરિજન ।
પછી મોટું મંદિર કરાવવા, અતિ ઉતાવળું ભગવન ॥૪॥

ચોપાઈ :

કર્યું ખાતમુહૂર્ત હરિ હાથે રે, તિયાં હું પણ હતો સંગાથે રે ।
નાખી નાથે પાયો નક્કી કર્યું રે, એમ આપે મંદિર આદર્યું રે ॥૫॥
હાં હાં કરતાં થયું તૈયાર રે, વળી ઘણી લાગી નહિ વાર રે ।
કર્યું મોટું મંદિર બે માળ રે, કરાવિયું હેતેશું દયાળ રે ॥૬॥
થયું મંદિર પુરૂં જે વાર રે, માંહી મૂરતિ પધરાવી તે વાર રે ।
ગુણસાગર જે ગોપીનાથ રે, તે તો પધરાવ્યા પોતાને હાથ રે ॥૭॥
રાધાસહિત શોભે અતિ સારા રે, જે જુએ તેને લાગે છે પ્યારા રે ।
એ તો વાસુદેવ ભગવાન રે, જે જુએ તે થાય ગુલતાન રે ॥૮॥
એ જે ગોપીનાથની મૂરતિ રે, એ તો સુંદર શોભે છે અતિ રે ।
એવી મૂરતિ એમ પધરાવી રે, સુંદર મંદિર સારું બનાવી રે ॥૯॥
બાંધ્યું ધામ શ્યામે સહુ કાજ રે, મે'ર કરીને પોતે મહારાજ રે ।
કંક[1] દેશનું કરવા કલ્યાણ રે, કર્યું કામ એ શ્યામ સુજાણ રે ॥૧૦॥
જે જે જન કરે દરશન રે, મૂરતિ જોઈ થાય મગન રે ।
કરે દંડવત પરણામ રે, તે તો પો'ત્યાં છે પરમ ધામ રે ॥૧૧॥
વળી મન કર્મ ને વચને રે, નિરખ્યા ગોપીનાથ જે જને રે ।
તે તો પામશે અક્ષરધામ રે, થાશે જન તે પૂરણકામ રે ॥૧૨॥
એમ દયા કરીને દયાળે રે, કર્યાં કલ્યાણ બહુનાં આ કાળે રે ।
કોઈ ભાવ અભાવે આજ ભજે રે, આવે હરિ તેડવા તન તજેરે ॥૧૩॥
ભાવે કરી કરે જે ભગતિ રે, તે તો પામે પરમ પ્રાપતિ[2] રે ।
અન્ન ધન વાહન વસને રે, વાસણ ભૂષણાદિ પૂજ્યા જને રે ॥૧૪॥

૧. કાઠિયાવાડ ૨. આત્યંતિક મોક્ષ, અક્ષરધામ.

ફળ ફુલ આદિક જેહ રે, હેતે કરી આપે જન તેહરે ।
કુસુમ હાર તોરા ને ગજરા રે, બાજુ કાજુ કુંડળ ગુછ ખરા રે ॥૧૫॥
આપી નાથને જોડિયા હાથ રે, તે તો થઈ ચૂક્યા છે સનાથ રે ।
થાય સેવા તે સર્વે જો રીતે રે, કર્યું જન હેતે પોતે પ્રીતે રે ॥૧૬॥
કર્યું કામ એ મોટું મહારાજે રે, સહુ જીવના કલ્યાણ કાજે રે ।
એમ બહુ બહુ કર્યા ઉપાય રે, જીવ લઈ જાવા ધામમાંય રે ॥૧૭॥
તેનો આગ્રહ છે આઠુ જામ રે, નથી પામતા પળ વિશરામ રે ।
જાણે બાંધી ધામ ઘણાં ઘણાં રે, કરું બાર અપાર મોક્ષ તણાં રે ॥૧૮॥
ચાર વર્ણ ને આશ્રમ ચાર રે, સહુ પામે ભવજળ પાર રે ।
મારો આવવાનો અર્થ શિયો રે, જ્યારે જીવને સંકટ રિયો રે ॥૧૯॥
ગઢપુર મંદિરથી અપાર રે, કૈક જીવનો કર્યો ઉદ્ધાર રે ।
ખાયેપીયે રહે ખુશી રમે રે, આવે નાથ તેડવા અંત સમે રે ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રી સહજાનંદ સ્વામિ ચરણકમલસેવક
નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે પુરુષોત્તમપ્રકાશ મધ્યે
ત્રિંશત્તમઃ પ્રકારઃ ॥૩૦॥

દોહા : ગણ્યો ન જાય ગઢપુરનો, માનો મા'ત્મ્ય ને મહિમાય ।
જિયાં સંત હરિજન સહુ મળી, વળી નિરખે નાથ સદાય ॥૧॥
સતસંગી બાઈ ભાઈને, થયાં દર્શન ગઢડે ગામ ।
દર્શન વિના કોય દેશનાં, નથી રહ્યાં પુરૂષ ને વામ ॥૨॥
અઢળક ઢળ્યા મળ્યા જિયાં, વળી આપ્યાં છાતીમાં ચર્ણ ।
તે ચરણ ચિત્તો ચિંતવતાં, જાણો જાયે જન્મ ને મર્ણ ॥૩॥
બહુ પેર પરસાદિયો, વળી ઈયાં મળી છે જરૂર ।
તેનું ઘસાતું બોલવું, એથી બીજો કોણ અસુર ॥૪॥

ચોપાઈ :

એ તો ભોગવશે એનું પાપ રે, તેનો આપણે શો સંતાપ રે ।
વળી જે જે કર્યું જગતાત રે, કહું સાંભળજો તેની વાત રે ॥૫॥

સોરઠ દેશવાસી જન કાજે રે, કરાવિયું મંદિર મહારાજે રે ।
જોઈ જીરણગઢ માંઈ જાગ્ય રે, દીઠી દેવળ કરવા લાગ્ય રે ॥૬॥

જાણ્યું આ જાગ્યે મંદિર થાય રે, તેનો મોટો વધે મહિમાય રે ।
મોટું શહેર તીરથ વળી મોટું રે, જિયાં આવે મનુષ્ય કોટાનકોટું રે ॥૭॥

તેહ સહુને થાયે દરશન રે, તેણે કરી તરે બહુ જન રે ।
વળી દેશમાં સારા સતસંગી રે, જેની પ્રીત પ્રભુમાં અભંગી રે ॥૮॥

સ્વામી રામાનંદજીના શિષ્ય રે, હેતે હરિ ભજે છે હંમેશ રે ।
સહુ સિદ્ધ સમાધિ સંપન્ન રે, અતિ અનઘ[1] જાણો એ જન રે ॥૯॥

વળી આવી અમે એહ દેશ રે, રહી ગયા વરણિને વેશ રે ।
જોઈ પવિત્ર દેશ પાવન રે, ઘણું ઘણું માની ગયું મન રે ॥૧૦॥

પછી લોભી રહ્યા લોજ ગામ રે, કરવા અનેક જીવનાં કામ રે ।
કરતા બહુ બહુ અમે વાત રે, સુણી સહુ થાતા રળિયાત રે ॥૧૧॥

વળી દેખાડતા પરતાપ રે, થાય સમાધિ ટળે સંતાપ રે ।
સમાધિયે સુખી નરનાર રે, ના'વે સમાધિથી કોઈ બા' ર રે ॥૧૨॥

કોઈ સુરપુર અવલોકે રે, કોઈ રહી જાય સત્યલોકે રે ।
દેખે કૈલાસ ને બદ્રિવન રે, કોઈ દેખે છે મુક્ત નિરઞ્ન રે ॥૧૩॥

દેખે સ્વર્ગ મૃત્યુ ને પાતાળ રે, એવું દેખાડતા તતકાળ રે ।
કોઈ દેખે છે ગોલોકધામ રે, જોઈ માને છે પૂરણકામ રે ॥૧૪॥

કોઈ અક્ષરધામ અવલોકે[2] રે, જોઈ મીટ થકી તે ન મૂકે રે ।
દેખે પર ને પોતાનું મન રે, દેખે ઘાટ પરસ્પર જન રે ॥૧૫॥

૧. પાપ રહિત ૨. જુએ.

એવો પ્રગટ કર્યો'તો પ્રતાપ રે, સૌ જન કરવા નિષ્પાપ રે ।
રહ્યા એ દેશમાં અમે ઘણું રે, સહુને દર્શન થયું અમ તણું રે ॥૧૬॥

તેહ દેશ માંહી હવે દાસ રે, અમ વિના થયા છે ઉદાસ રે ।
માટે મંદિર થાય એક સારૂં રે, એમાં બહુ છે ગમતું અમારૂં રે ॥૧૭॥

માટે જીરણગઢ[1]માં જઈ રે, કરાવું મંદિર સુંદર સઈ રે ।
પછી મંદિર કરવા કાજ રે, મોકલ્યા છે મોટા મુનિરાજ[2] રે ॥૧૮॥

કર્યો આદર થાવા દેવળ રે, અતિ સરસ અનુપ અકળ રે ।
થયું થોડાક દિનમાં તૈયાર રે, ત્યાં તો પધાર્યા પ્રાણ આધાર રે ॥૧૯॥

સંતો મૂર્તિયો સારી સારી રે, મારે હાથે હું દિયું બેસારી રે ।
એહ મૂર્તિનો મહિમાય રે, કે'તાં કેડ્યે કેણે ન કે'વાય રે ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રી સહજાનંદ સ્વામિ ચરણકમલસેવક
નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે પુરૂષોત્તમ પ્રકાશ મધ્યે
એકત્રિંશઃ પ્રકારઃ ॥૩૧॥

દોહા : પછી મંદિર માંહી મૂરતિયો, પધરાવી કરી બહુ પ્રીત ।
સુખકારી તે મૂરતિ, અતિ સારી સુંદર શોભિત ॥૧॥

મધ્યના મંદિરમાં મનોહર, જોયા જેવી જે જોડ ।
પ્રેમે કરી પધરાવિયા, ત્રિકમરાય રણછોડ ॥૨॥

પૂર્વ દે'રે પધરાવિયા, રાધારમણ કૃષ્ણ કૃપાળ ।
આવી બેઠા ગરૂડાસન, અતિ દયા કરીને દયાળ ॥૩॥

પશ્ચિમ દે'રે પધરાવિયાં, શિવ પારવતી સુખરૂપ ।
ગણપતિ વૃષભ વળી, મળી શોભે છે અતિ અનુપ ॥૪॥

૧. જૂનાગઢ ૨. બ્રહ્માનંદસ્વામી.

ચોપાઈ :

સુંદર મૂરતિયો સરખી સારી રે, તે તો મંદિરમાંય બેસારી રે ।
જોયા જેવી મૂર્તિ જુનેગઢ રે, જે જે જુએ તેને લાગે રઢ રે ॥૫॥

એવી પોતે મૂર્તિ પધરાવી રે, ગઢડેથી જૂનેગઢ આવી રે ।
કરવા અનેક જીવનું કલ્યાણ રે, કર્યું કામ શ્યામ સુજાણ રે ॥૬॥

કર્યો ઉત્સવ અતિ ત્યાં ભારી રે, આવ્યાં દર્શને સૌ નર નારી રે ।
તેને ભોજન કરાવ્યાં ભાવતાં રે, પછી નાહી નાથ જમ્યા હતા રે ॥૭॥

જમી પોતે જમાડિયા જન રે, ભાવે પીરસિયું ભગવન રે ।
ફરી ફરી ફેરવે મોદક રે, દિયે દોય માગે કોઈ એક રે ॥૮॥

અતિ હેત છે હરિજન માથે રે, માટે જમાડે છે જન હાથે રે ।
એમ જમાડિ રહ્યા જન જ્યારે રે, મળ્યા સહુ સંતને તે વારે રે ॥૯॥

મળી વળી સંત પાયે પડ્યા રે, વળતા નાથ રૈવતાચળ[1] ચડ્યા રે ।
એમ હરે ફરે કરે કાંઈ રે, સહુ જનને છે સુખદાઈ રે ॥૧૦॥

મંદિર કરાવ્યું જે મહારાજ રે, સહુ જીવના કલ્યાણ કાજે રે ।
કોઈ આવી દર્શન કરશે રે, તે તો અપાર સંસાર તરશે રે ॥૧૧॥

એહ મોટો કર્યો ઉપકાર રે, બહુ જીવ તારવા આ વાર રે ।
પશ્ચિમ દેશ કરવા પુનિત રે, કર્યું મંદિર સારૂં શોભિત રે ॥૧૨॥

વળી સંતને[2] આપી આગન્યા રે, રે'વું નહિ આંહી આવ્યા વિના રે ।
વરષોવરષ એક માસ રે, કરવો આ મંદિરમાંહિ વાસ રે ॥૧૩॥

એવી આગન્યા આપી દયાળે રે, તે તો માની લીધી છે મરાળે[3] રે ।
વળી કરી છે હેતની વાત રે, તેણે સહુ થયાં રળિયાત રે ॥૧૪॥

કહે આ દેશ છે બહુ સારો રે, સહુ જન મનમાં વિચારો રે ।
ઈયાં રામાનંદ સ્વામી રે'તા રે, જીવ બહુને અભયદાન દેતા રે ॥૧૫॥

૧. ગિરનાર ૨. સદ્. શ્રી ગોપાળનંદસ્વામીને; સ.ગુ. ગુણાતીતાનંદ સ્વામીને સત્સંગનો લાભ આપવા માટે ૩. સંતોએ.

સોરઠ દેશનાં સર્વે ગામ રે, તેમાં વસે છે પુરૂષ ને વામ રે ।
તે સહુને દરશન થયાં રે, કોઈ દરશન વિના ન રહ્યાં રે ॥૧૬॥

વળી અમે પણ જો સોરઠે રે, સરવે ફર્યા છીએ સારી પેઠે રે ।
સહુ જાણે છે અમને જન રે, વળી થયાં છે સહુને દર્શન રે ॥૧૭॥

જે જે જપે છે અમારૂં નામ રે, તે તો પામશે પરમ ધામ રે ।
વળી આ મૂરતિ જે બેસારી રે, તે નિરખશે જે નર નારી રે ॥૧૮॥

તેને શીદ રાખી જોઈએ શંકારે, જાશે બ્રહ્મમો'લે દઈ ડંકા રે ।
એમ ધારીને આવ્યા છીએ અમે રે, સત્ય માનજ્યો સૌ જન તમે રે ॥૧૯॥

આ વારનો જે[1] અવતાર રે, એવો ન થાયે વારમવાર રે ।
નથી આવ્યા ને આવશું ક્યાંથી રે, જન જાણજ્યો સૌ મનમાંથી રે ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રી સહજાનંદ સ્વામિ ચરણકમલસેવક
નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે પુરૂષોત્તમપ્રકાશ મધ્યે
દ્વાત્રિંશઃ પ્રકારઃ ॥૩૨॥

દોહા : એવી વાત વાલમે કરી, ધરી હરિ હૈયે ઘણું હેત ।
સુણી મગન મુનિ થયા, વળી સતસંગી સમેત ॥૧॥

આશ્ચર્ય પામ્યા સહુ અંતરે, એવાં સુણી વાલાનાં વેણ ।
જાણું જીવ ઉદ્ધારવા, આવ્યા આપે શ્યામ સુખદેણ ॥૨॥

પ્રાણધારી જે પ્રથવિયે, તે સહુને લેવા સ્વધામ ।
એહ આગ્રહ ઉરમાં, ઘણો ઘણો કરે ઘનશ્યામ ॥૩॥

જોઈ મહારાજની મરજી, હાથ જોડી કહે મુનિરાજ ।
જેમ કહો તેમ કરિયે, કે'જો કૃપા કરી હરિ આજ ॥૪॥

ચોપાઈ :

ત્યારે નાથ કહે સુણો સંત રે, આજ તારવા જીવ અનંત રે ।
માટે જેમ જેમ જીવ તરે રે, એમ કરવું છે સહુને સરે[2] રે ॥૫॥

માટે દેશોદેશમાં દેવળે રે, માંડો સારી મૂર્તિયો સઘળે રે ।
એહ મૂર્તિનાં દર્શન કરશે રે, તે તો અપાર પ્રાણી ઉદ્ધરશે રે ॥૬॥

૧. શ્રી સ્વામિનારાયણ નામે પ્રસિધ્ધ, સ્વયં સર્વાવતારી ૨. સર્વથી શ્રેષ્ઠ રીતે.

જાણો એહ ઉપાય છે ભારી રે, સહુ જુઓ મનમાં વિચારી રે ।
માટે કચ્છમાં મંદિર કરવું રે, થાય પ્રાણીને પાર ઊતરવું રે ॥૭॥

એવું સુણી સંત સજ્જ થઈ રે, કર્યું ભુજમાં મંદિર જઈ રે ।
માંહી બેસાર્યા નરનારાયણ રે, કચ્છ દેશ તારવા કારણ રે ॥૮॥

વળી ધોળકે મંદિર કરાવી રે, તેમાં મૂર્તિ સારી પધરાવી રે ।
એવો કરિયો એહ ઉપાય રે, જેણે કરી જન સુખી થાય રે ॥૯॥
(મોરલીમનોહર★ હરિકૃષ્ણરે, પોતે શ્રીજી થઈ અતિ પ્રશ્નરે ।
જીવ અનંત ઉધ્ધારવા કાજરે, આવ્યા ત્યાં ઘણીવાર લઈ સમાજ રે ॥)

કરાવ્યું એ કાજ સંતરાજે રે, બહુ જીવને તારવા કાજે રે ।
વળી નાથ કે' કહું છું અમે રે, કરજો થાય તો મંદિર તમે રે ॥૧૦॥

પછી સંત જોઈ જોઈ જાગ્યા રે, દેશોદેશ દેરાં કરવા લાગ્યા રે ।
જે જે દેશમાં દેવળ થયાં રે, તે તે દેશમાં જન જે રહ્યાં રે ॥૧૧॥

તે તો ઉત્સવ સમૈયા માથે રે, આવે સહુ દરશને સાથે રે ।
કરી દર્શન પ્રસન્ન થાય રે, મુખે સ્વામિનારાયણ ગાય રે ॥૧૨॥

લેતાં સ્વામિનારાયણ નામ રે, થાય શુદ્ધ સહુ નર વામ રે ।
સ્વામિનારાયણ નામ જેવું રે, નથી બીજું નામ કોઈ એવું રે ॥૧૩॥

માટે જે જપશે એ નામ રે, તે તો પામશે અક્ષરધામ રે ।
એવો એ નામનો પરતાપ રે, પ્રગટાવ્યો પૃથ્વી પર આપ રે ॥૧૪॥

બહુ પ્રકારે કરવા કલ્યાણ રે, નાથે ધારિયું છે નિરવાણ રે ।
માટે જે જે ક્રિયાઓ કરે છે રે, તેમાં અનંત જીવ તરે છે રે ॥૧૫॥

એમ જીવ જગતના સહુ રે, કર્યા તારવા ઉપાય બહુ રે ।
એહ ઉપાયમાં જે આવી ગયા રે, તે સહુ ભવપાર થયા રે ॥૧૬॥

એહ અર્થે આપે આવિયા રે, કરી બહુ જીવ પર દયા રે ।
આજ જક્તના જીવ છે જેહ રે, તર્યા પ્રભુપ્રતાપથી તેહ રે ॥૧૭॥

★ નોંધ :— આ કૌંસમાં રહેલી કડી વિ.સં. ૧૯૫૮ પછીની મુદ્રિત પ્રતોમાં જોવા મળે છે પરંતુ જૂની હસ્તલિખિત પ્રતો (જૂનાગઢથી પ્રાપ્ત કુલ સાત પ્રતો)માં આ કડી જોવા મળતી નથી.

અતિ સામર્થી વાવરી છે આજ રે, આવી પુરુષોત્તમ મહારાજ રે ।
સહુ પાર[1] સહુને સરે[1] રે, આજ એવી સામર્થી વાવરે રે ॥૧૮॥

જે જે જાણશે તે તે વખાણશે રે, બીજા જન તેહ શું જાણશે રે ।
નથી વાત જેવડી એ વાત રે, એમ જાણે છે સંત સાક્ષાત રે ॥૧૯॥

તે તો કહે છે કર વજાડી રે, ચોખાચોખી જો વિગતિ પાડી રે ।
તેની પ્રતીતિ ન પડે જેને રે, ના'વે અલૌકિક સુખ તેને રે ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રી સહજાનંદ સ્વામિ ચરણકમલસેવક
નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે પુરુષોત્તમપ્રકાશ મધ્યે
ત્રયસ્ત્રિંશઃ પ્રકારઃ ॥૩૩॥

દોહા : વળી શ્રીહરિ કે' સંત સાંભળો, મોટાં કરાવિયાં મંદિર ।
તેમાં બેસારી મૂરતિયો, અતિ સારી સુંદિર ॥૧॥

જે જે દેશે મંદિર કર્યાં, તે તે દેશને આવ્યાં કામ ।
હવે સરવે દેશને અરથે, એક બંધાવીએ સારું ધામ ॥૨॥

દેશી પ્રદેશી દર્શન કરે, તેનાં પ્રજાળવાં[2] વળી પાપ ।
એવું મંદિર એક કરવું, એમ બોલ્યા શ્રીહરિ આપ ॥૩॥

ભાગ્ય જગાડવા ભાલનાં, ધોલેરે બાંધિએ ધામ ।
તેમાં બેસારિયે મૂરતિ, અતિ શોભિત સુંદર શ્યામ ॥૪॥

ચોપાઈ :

એહ બંદર સુંદર સારૂં રે, જિયાં આવે છે લોક હજારૂં રે ।
તિયાં મંદિર કરવું એક રે, સારું સહુથી વળી વશેક[3] રે ॥૫॥

એમ નાથે કરી નિરધાર રે, પૂછ્યું પૂંજાભાઈને તે વાર રે ।
સુણો પુણ્યવાન પૂંજાભાઈ રે, કરીએ મંદિર ધોલેરામાંઈ રે ॥૬॥

૧. સર્વથી પર = વિલક્ષણ, શ્રેષ્ઠ ૨. બાળવા ૩. વિશેષ.

વળી સતસંગીને કહે શ્યામ રે, કો'તો ધોલેરે બાંધિયે ધામ રે ।
સહુ બોલો શુદ્ધ ભાવે કરી રે, એમ હરિજનને કહે હરિ રે ॥૭॥
ત્યારે હરિજને જોડ્યા હાથ રે, ધન્ય ધન્ય કહે સહુ સાથ રે ।
જાગે ભાગ્ય મોટું જો અમારું રે, કરો મંદિર તો બહુ સારું રે ॥૮॥
મંદિરના જોગે મહારાજ રે, રહે સંતનો સહુ સમાજ રે ।
હરતાં ફરતાં દર્શન થાય રે, અતિ મોટો એ લાભ કે'વાય રે ॥૯॥
નથી એથી બીજું કાંઈ સારું રે, એમાં અતિ રૂડું છે અમારું રે ।
એમ બોલ્યા સતસંગી સહુ રે, સુણી નાથ રાજી થયા બહુ રે ॥૧૦॥
પછી આપ્યાં છાતીમાં ચરણ રે, જેહ ચરણ ભવભયહરણ રે ।
કર્યા નિરભય છાપી છાતી રે, કહ્યે વાત એ નથી કે'વાતી રે ॥૧૧॥
કર્યા બ્રહ્મમો'લના નિવાસી રે, રાજી થઈ આપે અવિનાશી રે ।
પછી કહ્યું સહુ બાઈ ભાઈ રે, રે'જો મંદિરની સેવામાંઈ રે ॥૧૨॥
પછી પૂંજોભાઈ જે પવિત્ર રે, અતિ ડાહ્યા છે સહુના મિત્ર રે ।
જેને જક્તસુખ લાગ્યું ઝેર રે, પંચવિષય સાથે રાખ્યું વેર રે ॥૧૩॥
અન્ન ધન ને આયુષ જેહ રે, કર્યું હરિપરાયણ તેહ રે ।
એવાં અતિ ઉદાર દંપતિ રે, કરી હરિને અર્પણ સંપતિ રે ॥૧૪॥
ધન્ય ધન્ય ભક્તિ ભાઈયોની રે, તેથી અતિ અધિક બાઈયોની રે ।
એવાં જન જોઈ શ્રદ્ધાવાન રે, બહુ રાજી થયા ભગવાન રે ॥૧૫॥
દીઠા હરિજન ઠાઉકા ઠીક રે, એક એક થકી જો અધિક રે ।
પછી બોલ્યા શ્યામ સુખદાઈ રે, કરશું મંદિર જરૂર આંઈ રે ॥૧૬॥
સહુ સેવામાંઈ તમે રે'જો રે, આ તો મોટો પરમાર્થ છે જો રે ।
યાંથી ઉદ્ધરશે લાખુ ક્રોડી રે, એ તો નથી કમાણી કાંઈ થોડી રે ॥૧૭॥
બીજાં કોટિ કોટિ કરે દાન રે, ના'વે જીવ ઉદ્ધાર્યા સમાન રે ।
જેથી જન્મમરણ દુઃખ જાય રે, પામે અભયપદ સુખી થાય રે ॥૧૮॥

એ તો પરમારથ મોટો ભારી રે, સહુ જુવો મનમાં વિચારી રે ।
એમ પોતે બોલ્યા પરબ્રહ્મ રે, પૂર્ણકામ જે પુરુષોત્તમ રે ॥૧૯॥
તમે સાંભળો સૌ નર નાર રે, અમે કર્યો છે જે આ વિચાર રે ।
એવું સુણી હરખ્યા સહુ જન રે, સુખદાયક સ્વામી ધન્ય ધન્ય રે ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રી સહજાનંદ સ્વામિ ચરણકમલસેવક નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે પુરુષોત્તમપ્રકાશ મધ્યે ચતુસ્ત્રિંશઃ પ્રકારઃ ॥૩૪॥

દોહા : પછી અલબેલે આગન્યા કરી, મંદિર કરવા માટ ।
ઈયાં મંદિર કરવું, જિયાં અમે ઢાળી છે પાટ ॥૧॥
અતિ ઉત્તમ છે આ ભૂમિકા, મોટા ભાગ્યવાળી ભરપૂર ।
ઓછું માહાત્મ્ય આનું નથી, જન મને જાણજો જરૂર ॥૨॥
જિયાં બેસી અમે જમિયા, વળી ઢાળ્યો ઢોલિયો અમૂલ્ય ।
જુવો વિચારી જીવમાં, કોણ આવે આ ભૂમિને તુલ્ય ॥૩॥
માટે મંદિર આંહી આરંભો, અતિ ઉરે આણી આનંદ ।
થાશે સરસ સહુથી, એમ બોલિયા સહજાનંદ ॥૪॥

ચોપાઈ :

પછી આદરિયું છે મંદિર રે, અતિ ઉતાવળું તે અચિર રે ।
ખાતમુહૂર્ત ખાંત્યે શું કીધું રે, પછી મંદિરનું કામ લીધું રે ॥૫॥
થાય અહોનિશ કામ એહ રે, કરે જન કરીને સનેહ રે ।
થયું તૈયાર વાર ન લાગી રે, ત્યાં તો પધાર્યા શ્યામ સુહાગી રે ॥૬॥
જોઈ મંદિર મગન થયા રે, સારું સારું કર્યું કે'છે રહ્યા રે ।
હવે બેસારિયે જો મૂરતિ રે, રાધાકૃષ્ણની સારી શોભતિ રે ॥૭॥

પછી સમે સિંહાસન માથે રે, મદનમોહન પધરાવ્યા હાથે રે ।
કરી પૂજા આરતી ઉતારી રે, થયો જય જય શબ્દ ભારી રે ॥૮॥
મદમોહનની જે મૂરતિ રે, તે તો સુંદર શોભે છે અતિ રે ।
જે જે નીરખે નયણાં ભરી રે, તેનું મન ચિત્ત લિયે હરી રે ॥૯॥
એવી મૂરતિયો છે અતિ સારી રે, પ્રતિપક્ષીને[1] પણ લાગે પ્યારી રે ।
મદનનું[2] પણ મોહે મન રે, ત્યારે બીજા ન મોહે કેમ જન રે ॥૧૦॥
શોભાસાગર સુખની ખાણી રે, છબી જાતી નથી જો વખાણી રે ।
જોઈ જોઈ જન મન લોભે રે, એવા મદનમોહન શોભે રે ॥૧૧॥
મહા મનોહર જે મૂરતિ રે, તે તો બેસારી કરી હેત અતિ રે ।
કર્યો મોટો ઉત્સવ એહ દન રે, સહુને કરાવ્યાં ભોજન રે ॥૧૨॥
કર્યો સમૈયો બહુ સારો રે, લાગ્યો પ્રેમી જનને પ્યારો રે ।
જમ્યા રમ્યા સંત રૂડી રીતે રે, પરિપૂરણ થયા સહુ પ્રીતે રે ॥૧૩॥
જાણો જમ્યા તે હરિને હાથે રે, સંત સર્વે સતસંગી સાથે રે ।
જે કોઈ ઉત્સવ પર આવિયું રે, તે તો જમ્યા વિના તે ન રહ્યું રે ॥૧૪॥
જમ્યા સહુ ઉત્સવનું અન્ન રે, એવો સમૈયો કર્યો ભગવન રે ।
જે જે જમિયા જન અન્ન એહ રે, થયા મોક્ષભાગી સહુ તેહ રે ॥૧૫॥
વળી કર્યાં જેણે દરશન રે, તે તો થયા પરમ પાવન રે ।
એવો કર્યો મોટો ઉપકાર રે, જગજીવ તારવા આ વાર રે ॥૧૬॥
મૂરતિ બેસારી સારી સુંદર રે, અતિ શોભિત મહા મનોહર રે ।
નિજ ભક્તની પૂરવા આશ રે, મૂર્તિ બેસારી ધોલેરે વાસ[3] રે ॥૧૭॥
કરવા અનેક જીવનું કલ્યાણ રે, આપે ઉઘાડી મોક્ષની ખાણ રે ।
આવે દેશી પરદેશી દર્શને રે, નિરખે હરખિ હરખિ મને રે ॥૧૮॥
જેણે જેણે જોયા નયણે નાથ રે, વળી પાયે લાગ્યા જોડી હાથ રે ।
તેનાં સરી ગયાં સર્વે કામ રે, વળી પામશે પરમ ધામ રે ॥૧૯॥

૧. સામા પક્ષવાળા, વિરોધીને ૨. કામદેવનું ૩. મંદિરમાં, ધામમાં.

એમ ઈચ્છા કરી છે હરિ આપ રે, જીવ તારવા આપ પ્રતાપ રે ।
બહુ જનની કરવી છે સાર રે, એવો કરી આવ્યા છે નિરધાર રે ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રી સહજાનંદ સ્વામિ ચરણકમલસેવક
નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે પુરુષોત્તમપ્રકાશ મધ્યે
પંચત્રિંશઃ પ્રકારઃ ॥૩૫॥

દોહા : વળી શ્રીહરિ કે' સહુ સાંભળો, બહુ બહુ બનાવ્યાં મંદિર ।
અનેક જીવ ઉદ્ધારવા, કર્યું કામ અનામ[1] અચિર[2] ॥૧॥
સુંદર મંદિર સારાં થયાં, સ્થાપી મૂરતિયો મનોહર ।
પણ મદનમોહન મારા મનમાં, અતિ સારા લાગે છે સુંદર ॥૨॥
નાનો દેશ નિરસ અતિ, દેહાભિમાનીને દુઃખરૂપ ।
તિયાં ત્યાગી હોય તે ટકે, બીજાને સંકટરૂપ ॥૩॥
માટે મારે એ મંદિર પર, ઘણું ઘણું રહે છે હેત ।
ધન્ય ધન્ય એહ સંતને, જે ઈયાં રહે કરી પ્રીત ॥૪॥

ચોપાઈ :

મારે વચને જે ઈયાં રહે છે રે, સુખ દુઃખ શરીરે સહે છે રે ।
એક મને કરવાને રાજી રે, નથી રાખી શરીરશું સાજી[3] રે ॥૫॥
એહ સંત બીજા સંત જેહ રે, બરોબર માનું કેમ તેહ રે ।
હોય બરોબર બેહુ જ્યારે રે, ત્યારે તમ[4] ઘણું ઘેર મારે રે ॥૬॥
પણ એમ જાણશો મા કોય રે, જેહ ત્યાગ વા'લો મને નો'ય રે ।
માટે સે'જે સે'જે તપ થાય રે, એવું છે જો એ મંદિરમાંય રે ॥૭॥
એહ સંતને જમાડશે જેહ રે, મોટા સુખને પામશે તેહ રે ।
બીજા જક્તના જમાડે ક્રોડ્ય રે, તોયે આવે નહિ એની જોડ્ય રે ॥૮॥
એને પૂજી ઓઢાડે અંબર રે, વળી પાયે લાગે જોડી કર રે ।
તે તો જન જાયે બ્રહ્મમો'લ રે, સત્ય માનજો છે મારો કોલ[5] રે ॥૯॥

૧. અતિ ઉત્તમ ૨. તત્કાળ ૩. પ્રીતિ, સ્પૃહા ૪. અંધારૂં, અન્યાય ૫. વચન, બોલ.

જેહ જન મારા રાજીપામાં રે, રહે હાથ જોડી ઉભા સામા રે ।
એથી સંત બીજા કોણ સારા રે, એવા સંત લાગે મને પ્યારા રે ॥૧૦॥
દેહાભિમાની તો દીઠા ન ગમે રે, જે કોઈ ભક્તિથી ભાગતા ભમે રે ।
એમ શ્રીમુખે કહે વળી વળી રે, સત્ય લખ્યું જાણજો સાંભળી રે ॥૧૧॥
જેવો સંતનો કર્યો સતકાર રે, તેવો મૂરતિમાં છે ચમત્કાર રે ।
જેહ દિનથી બેઠી એ મૂરતિ રે, તેહ દિનથી થયું સુખ અતિ રે ॥૧૨॥
શે'રમાં પણ થયો સમાસ રે, દેશીપ્રદેશી વસ્યા કરી વાસ રે ।
જિયાં હતાં વાંસડાનાં ઘર રે, તિયાં થઈ હવેલિયો સુંદર રે ॥૧૩॥
તે તો મદનમોહન પ્રતાપ રે, સહુ સુખિયાં થયાં છે આપ રે ।
તે તો જાણે છે પોતાના જન રે, બીજાને તો મનાયે નહિ મન રે ॥૧૪॥
પણ જાણે અજાણે જે જન રે, કરશે મદનમોહનનાં દર્શન રે ।
તે તો આ લોક પરલોક માંઈ રે, મોટા સુખને પામે સદાઈ રે ॥૧૫॥
જાણે અજાણે લેશે જે નામ રે, તે તો જન છે પૂરણકામ રે ।
ભાવ સહિત કરશે ભજન રે, તેનું બ્રહ્મમો'લે છે સદન રે ॥૧૬॥
તેહ સારું છે ધોલેરે ધામ રે, બહુ જીવનું કરવા કામ રે ।
દેશી પ્રદેશી આવી ત્યાં બહુ રે, કરે હરિનાં દર્શન સહુ રે ॥૧૭॥
પૂર્વ પશ્ચિમ ઉત્તર દક્ષિણ રે, આવે ત્યાંથી તણાઈ તતક્ષણ રે ।
સો સો જોજનથી આવે જન રે, કરે મદનમોહનનાં દર્શન રે ॥૧૮॥
તે તો અવિચળ ધામમાં આપે રે, જાશે પ્રગટ પ્રભુ પ્રતાપે રે ।
તેમાં સંશય કરશોમાં કોય રે, હરિ ધારે તે શું શું ન હોય રે ॥૧૯॥
માટે એ મૂરતિ દ્વારે કરી રે, જાશે બહુ જીવ ભવ તરી રે ।
તેહ સારું કર્યું છે મહારાજે રે, અમૃતપદ પમાડવા કાજે રે ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રી સહજાનંદ સ્વામિ ચરણકમલસેવક
નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે પુરુષોત્તમપ્રકાશ મધ્યે
ષટ્ત્રિંશઃ પ્રકારઃ ॥૩૬॥

દોહા : એમ અનેક પ્રકારનાં, બહુ બહુ ઉઘાડ્યાં બાર ।
કલ્યાણ કરવા કારણે, અલબેલે જાણો આ વાર ॥૧॥
આપ સંબંધે સંત સંબંધે, વર્ણી સંન્યાસી સંબંધે સોય ।
સાંખ્યજોગી[1] સત્સંગી સંબંધે, શ્રેય પામ્યાં સહુ કોય ॥૨॥
મંદિર મૂર્તિ સંબંધે, કર્યા કલ્યાણના ઉપાય ।
એ માંહેલો પ્રસંગ પ્રાણીને, થાય તો ભવદુઃખ જાય ॥૩॥
જેમ અન્ન ધન આપી આપણું, કરે કંગાલને કોટિધ્વજ[2] ।
એમ સમાજ દૈ તારે જીવને, એની તે સઈ[3] આચરજ[3] ॥૪॥

ચોપાઈ :

એમ બહુ બહુ પરકાર રે, વા'લે જીવ તાર્યા આ વાર રે ।
બહુ હરિ કરી પરમાર્થ રે, તાર્યા જીવ વાવરી સામર્થ્ય રે ॥૫॥
વળતો વિચાર કર્યો છે વા'લે રે, આવું આવું ઘણું કેમ ચાલે રે ।
મોટાં મોટાં કરાવ્યાં મંદિર રે, તેમાં રાખિયા સંત સુધીર રે ॥૬॥
પણ તે તો સંત છે જો ત્યાગી રે, વસી કેમ શકશે વિતરાગી રે ।
મમત વિના મંદિર કેમ રે'શે રે, વાત બંધ એ કેમ બેસશે રે ॥૭॥
જેહ ત્યાગી છે ત્રિયાધન તણા રે, દેહસુખથી નિરાશી ઘણા રે ।
તેણે નહિ જળવાય જાગ્ય રે, નથી વાત એ બનવા લાગ્ય રે ॥૮॥
માટે એના કરું એક ધણી રે, તો રાખે ખબર એની ઘણી રે ।
પછી સરવાર દેશથી[4] સંબંધી રે, તેને તેડાવી જાયગા દીધી રે ॥૯॥
સ્થાપ્યા દત્તપુત્ર પોતે સ્થિર રે, અવધપ્રસાદ ને રઘુવીર રે ।
તેને આપે કર્યા આચારજ રે, કરવા બહુ જીવનાં કારજ રે ॥૧૦॥
આપ્યાં વેં'ચી મંદિર ને દેશ રે, જેમાં કોઈને ન થાય ક્લેશ રે ।
સાધુ સત્સંગીના ગુરુ કીધા રે, દેશ ઉત્તર દક્ષિણ વેં'ચી દીધા રે ॥૧૧॥

૧. સંસારમાં (લોક-કુટુંબમાં) રહેવા છતાં પણ ત્યાગી જેવા નિયમો પાળી સવિશેષ સંતસમાગમપૂર્વક ભગવદ્ભજન કરનાર ૨. કરોડપતિ (પૂર્વે કરોડપતિને ઘેર ધજા ફરકતી રહેતી માટે તે કોટિધ્વજ કહેવાતા) ૩. એના આશ્ચર્યની તો શું વાત કરવી... એવો ભાવાર્થ છે. ૪. અયોધ્યા પ્રાંતથી.

કહે સહુ સહુને દેશે રે'જો રે, સારો સહુને ઉપદેશ દેજો રે ।
તમને માનશે પૂજશે જેહ રે, મોટા સુખને પામશે તેહ રે ॥૧૨॥

અન્ન ધન આપશે અંબર રે, પશુ વાહન ને વળી ઘર રે ।
ફળ ફુલ દલ જળ દેશે રે, તે તો અખંડ ધામને લેશે રે ॥૧૩॥

એહ આદિ જે આપશે વસ્ત રે, એવા ઘરધારી જે ગૃહસ્થ રે ।
વળી પધરાવશે પોતાને ઘેર રે, કરશે સેવા વળી સારી પેર રે ॥૧૪॥

વળી કરશે સનમાન એનું રે, મારે કરવું છે કલ્યાણ તેનું રે ।
એમ આચારજથી કલ્યાણ રે, થાશે સહુ જીવનું સુજાણ રે ॥૧૫॥

માનો મોક્ષનો છેલ્લો ઉપાય રે, એહ ઉપરાંત નથી કાંય રે ।
મૂર્તિ આચારજ ધર્મપાળ રે, રે'શે કલ્યાણ તે બહુ કાળ રે ॥૧૬॥

જે જે એને કોઈ આશરશે રે, તે તો જરૂર ભવજળ તરશે રે ।
કરશે દર્શન ને ગુણ લેશે રે, વળી પો'ચ્ય પ્રમાણે કાંઈ દેશે રે ॥૧૭॥

શ્રદ્ધા સહિત સેવા કરે સોઈ રે, વળી રાજી થાશે એને જોઈ રે ।
એવા જન જે જે જગમાંય રે, તેની કરવી મારે સહાય રે ॥૧૮॥

મારી ઈચ્છા છે હમણાં એવી રે, પરમ પ્રાપતિ સહુને દેવી રે ।
માટે મોક્ષનું મોટું દ્વાર રે, અમે ઉઘાડિયું છે આ વાર રે ॥૧૯॥

આચારજથી બહુ ઉદ્ધરશે રે, જાણો બ્રહ્મનગર વાસ કરશે રે ।
એમ શ્રીમુખે કહ્યું શ્રીજીયે રે, જન સૌ સત્ય માની લિજિયે રે ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રી સહજાનંદ સ્વામિ ચરણકમલસેવક
નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે પુરુષોત્તમપ્રકાશ મધ્યે
સપ્તત્રિંશઃ પ્રકારઃ ॥૩૭॥

દોહા : એમ મોટપ્ય આચારજની, ઘણી ઘણી કહી ઘનશ્યામ ।
એહ દ્વારે અનેકને, આપવું છે આજ નિજ ધામ ॥૧॥

ધામધણીએ એમ ધારિયું, જન ઉદ્ધારવા છે અપાર ।
પાર પમાડવા પ્રાણીને, એહ કર્યા આપે ઉપકાર ॥૨॥

આચારજથી અનેક જનનો, અવશ્ય સરશે અર્થ ।
એમ આપે આ સમે, વાવરી અતિ સામર્થ ॥૩॥

ધર્મકુળને જે અનુસરે, ત્યાગી ગૃહી નર કોઈ નાર ।
પરિશ્રમ વિના તે પામશે, અપાર ભવનો પાર ॥૪॥

ચોપાઈ :

આચારજ કર્યા છે જે અમે રે, તેની રીત સુણી લિયો તમે રે ।
નથી અન્ય આચારજ જેવા રે, જાય શ્રદ્ધા કરતાં સેવા રે ॥૫॥

લાવો લાવો એમ વળી કરે રે, ધન લેવા ધરણિએ ફરે રે ।
લિયે ધન ને તાકે ત્રિયને રે, તે કેમ કરે જીવના પ્રિયને રે ॥૬॥

માટે એવા આચારજ આ નહિ રે, એ પણ વાત સમઝવી સહિ રે ।
આ તો ત્રિયાધનના તાકુ નથી રે, તેની વાત કહિએ છીએ કથી રે ॥૭॥

અમે બાંધી દિધી છે જે રીત રે, તેમાં રે'છે કરી અતિ પ્રીત રે ।
શિષ્ય શ્રદ્ધાએ કરશે સેવા રે, ધન ધાન્યાદિ આવશે દેવા રે ॥૮॥

તે તો સંતોષ સહિત લેશે રે, પણ કોઈને દુઃખ ન દેશે રે ।
એમ વરતશે એહ આપ રે, પણ નહિ કરે કોઈને સંતાપ રે ॥૯॥

નિજ સંબંધી વિના બાઈયો સંગે રે, કેદી ન બોલે ન અડે અંગે રે ।
કોઈ ઉપર રોષ ન રાખે રે, વળી કોઈને કલંક નહિ નાખે રે ॥૧૦॥

કેની જમાની પણ નહિ કરે રે, જૂઠી સાખ્ય પણ નહિ ભરે રે ।
પડશે આપત તો માગી ખાશે રે, કરજ કેનું ન કાઢવા જાશે રે ॥૧૧॥

નહિ રાખે કોઈની થાપણ રે, નહિ વેચે ધર્માદાના કણ રે ।
સહુ ઉપર રાખશે દયા રે, રે' શે એ ગુણે જે ગુણ કહ્યા રે ॥૧૨॥

કળ છળ કપટ દગાઈ રે, તે તો રાખશે નહિ ઉરમાંઈ રે ।
ઈરષા અદેખાઈ ને અમર્ષ[1] રે, રાખી નહિ ખુવે પોતાનો જશ રે ॥૧૩॥

નહિ રાખે કોઈ પર રોષ રે, એમ વર્તશે સદા અદોષ રે ।
એવા શુભ ગુણ જે અપાર રે, આપ્યો એવાને અમે અધિકાર રે ॥૧૪॥

સહુના ગુરુ કરી સોંપી ગાદી રે, રીત રાખશે એ રાયજાદી[2] રે ।
ધર્મવંશી ધર્મ થાપશે રે, સારો ઉપદેશ સૌને આપશે રે ॥૧૫॥

એ તો કર્યું છે કલ્યાણ સારૂં રે, એમાં બહુ ગમતું છે અમારૂં રે ।
કાં જે કરવું છે બહુનું કારજ રે, નથી રાખવો ફેર એક રજ રે ॥૧૬॥

એહ આચારજથી અપાર રે, બહુ જીવનો થાશે ઉદ્ધાર રે ।
એમાં નહિ પડે કાંઈ ફેર રે, શીદ કે'વરાવો વેર વેર રે ॥૧૭॥

એમ જન પર હેત કરી રે, આપ ઈચ્છાએ આવ્યા છે હરિ રે ।
ગમે ત્યાંથી તારશે પ્રાણી રે, તેની ગતિ લેશે કોણ જાણી રે ॥૧૮॥

ધાર્યું ધર્મસુતે ધામ દેવા રે, સહુ જનને શરણે લેવા રે ।
અતિ અસમર્થ જીવ અંગે રે, પોં'ચી ન શકે સુરપુર લગે રે ॥૧૯॥

તેને તેડી જાવા અક્ષરધામ રે, એવું ધાર્યું છે જો ઘનશ્યામ રે ।
તેહ સારું આવ્યા છે આપે રે, જીવ તારવા નિજ પ્રતાપે રે ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રી સહજાનંદ સ્વામિ ચરણકમલસેવક
નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે પુરુષોત્તમપ્રકાશ મધ્યે
અષ્ટત્રિંશઃ પ્રકારઃ ॥૩૮॥

દોહા : એમ કહી રીત કલ્યાણની, આ સમાની અગણિત ।
તે સૌએ શ્રવણે સાંભળી, અતિ ઉત્તમ પરમ પુનિત ॥૧॥

એહ રીતમાં જે આવી ગયા, તે થયા પૂરણકામ ।
તે તો તન જયારે તજશે, ત્યારે પામશે પ્રભુનું ધામ ॥૨॥

૧. ક્રોધ અથવા રીસ ૨. ઉત્તમ પ્રકારની, શ્રેષ્ઠ.

જેહ ધામને પામીને, પાછો ન પડે જન કોય ।
એવું અખંડ એ ધામ છે, ત્યાં સુખે વસે જન સોય ॥૩॥

તે ધામને ધામીએ ધારિયું, દેવા સ્વધામનું જો સુખ ।
જીવ જગતના જોઈને, દયા આણી ટાળવા દુઃખ ॥૪॥

ચોપાઈ :

મારા ધામમાં આવવા સહુ રે, એવા કર્યા ઉપાય મેં બહુ રે ।
સર્વે ઉપાય કીધા છે સારા રે, તેમાં તરશે જીવ અપારા રે ॥૫॥

પણ છેલ્લો છે આ જે ઉપાય રે, બહુ જીવ તરશે આ માંય રે ।
ધર્મવંશી આચારજ ધાર્યા રે, ગુરુ કરી ગાદીએ બેસાર્યા રે ॥૬॥

કામ કર્યું છે એહ સારું રે, મન માન્યું છે બહુ અમારું રે ।
કાં જે એ છે ધર્મનું કુળ રે, માટે એ વાતનું ઉંડું મૂળ રે ॥૭॥

જેવું અમારું કુળ મનાશે રે, તેને તુલ્ય બીજું કેમ થાશે રે ।
માટે વિચારીને વાત કીધી રે, ઘણું સમજીને ગાદી દીધી રે ॥૮॥

ધર્મવંશી તે ધર્મમાં રે'શે રે, અધર્મ વાતમાં પગ ન દેશે રે ।
ધર્મ પાળશે ને પળાવશે રે, અધર્મની રીત ટળાવશે રે ॥૯॥

આપ આપણે ધર્મ રાખશે રે, નરનારીનાં નિ'મ કૈ' દાખશે[1] રે ।
ત્યાગીગૃહીના ધર્મ સૂચવી રે, કે'શે જુજવા જુજવા ચવી[2] રે ॥૧૦॥

કાં જે બેઠા છે ધર્મની ગાદી રે, કે'શે ધર્મની રીતિ જે અનાદિ રે ।
તેણે સૌ રહેશે ધર્મ ધારી રે, ત્યાગી ગૃહી નર ને જે નારી રે ॥૧૧॥

ધર્મ અમને છે બહુ વા'લો રે, એમ કહે છે ધર્મનો લાલો રે ।
ધર્મવાળા સાથે હેત મારે રે, એમ વા'લો કહે વારે વારે રે ॥૧૨॥

અધર્મી સાથે મારે અદેખાઈ[3] રે, રે'છે રાત દિવસ મનમાંઈ રે ।
અધર્મી જનની જેહ ભગતિ રે, નથી ગમતી મને જો રતિ રે ॥૧૩॥

૧. કહી બતાવશે ૨. વિગતથી વર્ણવી ૩. અણગમો, કુરાજીપો.

એના હાથનું અન્ન ન ભાવે રે, મર બહુ સારું કરી લાવે રે ।
અધર્મીના હાથનું જે પાણી રે, નથી પીતા તે અશુદ્ધ જાણી રે ॥૧૪॥

એનું ચંદન પૂજા ને હાર રે, નથી લેતા અમે કરી પ્યાર રે ।
લાવે અઘવંત[1] સેવા સાજ[2] રે, તેનો તર્ત કરું છું હું ત્યાજ[3] રે ॥૧૫॥

ધર્મવાળા આપે અન્નજળ રે, બહુ સ્વાદુ લાગે એ સકળ રે ।
ધર્મવાનનું ફળ દળ ફુલ રે, જે દિયે તે જાણું છું અમૂલ[4] રે ॥૧૬॥

માટે ધર્મવાળાની જે ભક્તિ રે, તે તો મુને ગમે છે જો અતિ રે ।
માટે ધર્મવાળા જીવ જોઈ રે, કર્યા છે મેં આચારજ દોઈ રે ॥૧૭॥

એહ અધર્મ નહિ આચરશે રે, ઘણું અધર્મ સર્ગથી ડરશે રે ।
ધર્મવંશીની ગાદીએ બેસી રે, વળી કા'વશે ધર્મ ઉપદેશી રે ॥૧૮॥

માટે એથી તરશે અપાર રે, નિશ્ચે જાણજો એ નિરધાર રે ।
બહુ કાળ લગી કલ્યાણ રે, થાશે નિશ્ચે જાણો નિરવાણ રે ॥૧૯॥

એવી ઈચ્છા છે જો અમારી રે, એવું ધામથી આવ્યા અમે ધારી રે ।
એમ બોલ્યા શ્રીહરિ હરખિ રે, સુણી વાત લિધિ છે જો લખિ રે ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રી સહજાનંદ સ્વામિ ચરણકમલસેવક
નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે પુરુષોત્તમપ્રકાશ મધ્યે
એકોનચત્વારિંશઃ પ્રકારઃ ॥૩૯॥

દોહા : માટે સહુ ધર્મકુળ માનજો, સહુ કરજો એની સેવ ।
અન્ય જન જેવા એહ નહિ, એ છે જાણજો મોટા દેવ ॥૧॥

એક બ્રાહ્મણ ને જાણો ભક્ત અતિ, વળી કા'વે અમારું કુળ ।
એને સેવતાં સૌ જન તમો, પામશો સુખ અતુળ ॥૨॥

મનવાંછિત વાત મળશે, વળી સેવતાં એનાં ચરણ ।
એ છે અમારી આગન્યા, સર્વે કાળમાં સુખકરણ ॥૩॥

૧. પાપી ૨. સામગ્રી ૩. ત્યાગ ૪. અમૂલ્ય, કિંમતી.

મન કર્મ વચને માનજો, એમાં નથી સંશય લગાર ।
એહ દ્વારે મારે અનેકનો, આજ કરવો છે ઉદ્ધાર ॥૪॥

ચોપાઈ :

માટે સૌ રે'જો એને વચને રે, ત્યાગી ગૃહી સહુ એક મને રે ।
રે'જો ધર્મવંશીને ગમતે રે, વર્તશો મા કોયે મન મતે[1] રે ॥૫॥

એહ કહે તેમ સહુ કરજો રે, પુછ્યા વિના તો પગ ન ભરજો રે ।
હાથ જોડીને રે'જો હજૂર રે, કરી ડા'પણ પોતાનું દૂર રે ॥૬॥

વિદ્યા ગુણ બુદ્ધિને બળે રે, એને દબાવવા નહિ કોઈ પળે રે ।
ત્યાગી રાગી[2] ને કવિ કોય હોય રે, તોય એને માનજો સહુ કોય રે ॥૭॥

વાદ વિવાદ કરી વદને રે, એશું બોલશો મા કોઈ દને રે ।
એની વાત ઉપર વાત આણી રે, કેદિ વદશો માં મુખે વાણી રે ॥૮॥

એને હોડ્યે[3] હઠાવી હરવી રે, પોતાની સરસાઈ[4] ન કરવી રે ।
પોતે સમઝી પોતાને પ્રવિણ રે, એને સમઝશો માં ગુણે હીણ રે ॥૯॥

જેમ એ વાળે તેમ વળજો રે, એનાં કામકાજમાં ભળજો રે ।
એની માનજો સહુ આગન્યા રે, વર્તશો માં કોયે વચન વિના રે ॥૧૦॥

એને રાજી રાખશો જો તમે રે, તો તમ પર રાજી છીએ અમે રે ।
એને રાજી રાખશે જે જન રે, તેણે અમને કર્યા પરસન રે ॥૧૧॥

કાં જે અમારે ઠેકાણે એ છે રે, તે તો પ્રવિણ હોય તે પ્રીછે[6] રે ।
બીજા જન એ મર્મ ન લહે રે, ભોળા મનુષ્યને ભોળાઈ રહે રે ॥૧૨॥

પણ સમજવી વાત સુધી રે, અતિ મતિ ન રાખવી ઉંધી રે ।
વચન દ્વારે વસ્યા અમે એમાં રે, તમે ફેર જાણશો માં તેમાં રે ॥૧૩॥

અમે એમાં એ છે અમમાંઈ રે, એમ સમઝો સહુ બાઈ ભાઈ રે ।
એથી અમે અળગા ન રૈ'યે રે, એમાં રહીને દર્શન દૈયે રે ॥૧૪॥

૧. મન ગમતા પ્રમાણે ૨. ગૃહસ્થ ૩. હરિફાઈમાં ૪. શ્રેષ્ઠતા ૫. રહિત, ઊતરતા ૬. જાણે.

જે જે જનને થાય સમાસ રે, તે તો અમે કરી રહ્યા વાસ રે ।
શે'ર પાટણે સનમાન જડે રે, તે તો અમારી સામર્થી વડે રે ॥૧૫॥

દેશ પરદેશે પૂજાયે આપ રે, તે તો જાણો અમારો પ્રતાપ રે ।
જિયાં જાય તિયાં જય જીત રે, તે તો અમે રહ્યા રૂડી રીત રે ॥૧૬॥

એમ સમઝો સહુ સુજાણ રે, અમ વિના ન હોય કલ્યાણ રે ।
ધર્મવંશી આચારજમાંય રે, સદા રહ્યો છું મારી ઈચ્છાય રે ॥૧૭॥

અતિ ધર્મવાળા જોઈ જન રે, રે'વા માની ગયું મારું મન રે ।
માટે એને પૂજે હું પૂજાણો રે, તે તો જરૂર જનમન જાણો રે ॥૧૮॥

એનું જેણે કર્યું સનમાન રે, તેણે મારું કર્યું છે નિદાન રે ।
એમ જાણી લેજો સહુ જન રે, એમ બોલિયા શ્રીભગવન રે ॥૧૯॥

સુણી જન મગન થયા રે, ધન્ય ધન્ય સ્વામી કે'વા રહ્યા રે ।
પછી સહુએ આચારજ સેવ્યા રે, તે તો મોટા સુખને લેવા રે ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રી સહજાનંદ સ્વામિ ચરણકમલસેવક
નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે પુરુષોત્તમપ્રકાશ મધ્યે
ચત્વારિંશઃ પ્રકારઃ ॥૪૦॥

દોહા : એમ આચારજનું અધિકપણું, શ્રીમુખે કહ્યું ઘનશ્યામ ।
એહ દ્વારથી અનેકને, કરવા છે પૂરણકામ ॥૧॥

ઘણા જીવ એહ ગૃહસ્થથી, ઉદ્ધારવા છે આ વાર ।
નરનારી જે જકતમાં, તે સહુના એ તારનાર ॥૨॥

એહ વિના વળી ત્યાગીથી, આજ ઉદ્ધારવા છે અનેક ।
એમાં પણ અમે રહી, ભવપાર કરવાં છે છેક ॥૩॥

ત્યાગી તે સમઝો સંતને, એમાં અમે કરી પરવેશ ।
બહુ જીવને તારશું, આપી ઉજ્જવળ ઉપદેશ ॥૪॥

ચોપાઈ :

ધર્મકુળમાં કરી રહ્યા ધામ રે, તેમ સંતમાં છઉં કહે શ્યામ રે ।
સર્વે રીતે સંતમાં રહું છું રે, એમાં રહી ઉપદેશ દઉં છું રે ॥૫॥

સંત બોલે તે ભેળો હું બોલું રે, સંત ન ભુલે હુંયે ન ભુલું રે ।
સંત વાત ભેળી કરું વાત રે, એમ સંતમાં છઉં સાક્ષાત રે ॥૬॥

સંત જુવે તે ભેળો હું જોઉં રે, સંત સૂતા પછી હું સોઉં રે ।
સંત જાગે તે ભેળો હું જાગું રે, સંત જોઈ અતિ અનુરાગું[1] રે ॥૭॥

સંત જમે તે ભેળો હું જમું રે, સંત ભમે[2] તે કેડ્યે[3] હું ભમું રે ।
સંત દુઃખાણે હું દુઃખાણો રે, એહ વાત સત્ય જન જાણો રે ॥૮॥

સંત હું ને હું તે વળી સંત રે, એમ શ્રીમુખે કહે ભગવંત રે ।
સંત માનજો મારી મૂરતિ રે, એમાં ફેર નથી એક રતિ રે ॥૯॥

અંતરજામીપણે રહું એમાં રે, માટે નથી બંધાતા એ કેમાં રે ।
સંકલ્પ સ્વપન[4] ઉપવાસ રે, તે તો કરે છે જાણી મને પાસ રે ॥૧૦॥

માટે અખંડ એમાં રહું છું રે, સારી સત્ય સુબુદ્ધિ દઉં છું રે ।
વળી જે જે મેં નિ'મ રખાવ્યાં રે, તેમાં રહી એણે તન તાવ્યાં[5] રે ॥૧૧॥

માટે સંત વા'લા મને બહુ રે, ઘણી ઘણી વાત શું કહું રે ।
એને અન્નજળ અંબર આપે રે, તે તો તપશે નહિ ત્રય તાપે રે ॥૧૨॥

લાગી પાયે ને જોડિયા હાથ રે, તે તો સહુ થાય છે સનાથ રે ।
જોઈ રીત ને રાજી થાશે રે, વળી ગુણ તે સંતના ગાશે રે ॥૧૩॥

કે'શે સંત તો એ બહુ સારા રે, ખરા કલ્યાણના કરનારા રે ।
એટલો જ ગુણ કોઈ ગ્રે'શે રે, તે તો બ્રહ્મમો'લે વાસ લેશે રે ॥૧૪॥

એવા સંતની કરે પ્રશંસા રે, નિર્ખી હર્ખિ હૈયામાં હુલસ્યા રે ।
વળી વિનતિ વારમવાર રે, કરે સ્તુતિ તેહ અપાર રે ॥૧૫॥

૧. રાજી થાઉં છું ૨. ચાલે, ફરે ૩. પાછળ ૪. સ્ત્રી સંબંધી ખરાબ સ્વપ્નનાં ૫. કષ્ટ સહ્યાં.

તે તો પામશે પરમ ધામ રે, વળી થાશે તે પૂરણકામ રે ।
કાં જે એ સંતમાં અમે છીએ રે, સાચા સંતથી દૂર ન રહીએ રે ॥૧૬॥

માટે સંત એ કલ્યાણકારી રે, યાંથી[૧] બહુને લેવા છે ઉદ્ધારી રે ।
મોટો માર્ગ જે મોક્ષ તણો રે, આજ કર્યો છે ચાલતો ઘણો રે ॥૧૭॥

એમ માંડ્યો છે મોટો અખાડો રે, બ્રહ્મમો'લ જાવા રાત્યદા'ડો રે ।
એવો અભાગી કોઈ ન કે'વાય રે, જે કોઈ આ સમામાં રહી જાય રે ॥૧૮॥

સંત દેશપરદેશ ફરે છે રે, સહુ જીવનાં અઘ હરે છે રે ।
એનાં દર્શન સ્પર્શ જે કરશે રે, તે તો ભવજળ પાર ઉતરશે રે ॥૧૯॥

એ તો વિશ વસાની છે વાત રે, સહુ સમજજો સાક્ષાત રે ।
કહ્યું શ્રીમુખે એમ મહારાજ રે, સાકટમ[૨] નોતરૂં[૩] છે આજ રે ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રી સહજાનંદ સ્વામિ ચરણકમલસેવક
નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે પુરુષોત્તમપ્રકાશ મધ્યે
એકચત્વારિંશઃ પ્રકારઃ ॥૪૧॥

દોહા : વળી કહું કોય સંતને, સેવશે શ્રદ્ધાવાન ।
તેના અંતરથી ઊંચલિ, વળી જાશે જાણો અજ્ઞાન ॥૧॥

સંત સેવ્યાથી સુખ મળે, વળી ટળે તન મન તાપ ।
પરમ ધામને પામિયે, તે પણ સંત પ્રતાપ ॥૨॥

તે સંત શ્રીહરિ તણા, પ્રભુ પ્રગટના મળેલ ।
શૂરા સત્ય ધર્મ પાળવા, પંચવિષયથી પાછા વળેલ ॥૩॥

પરમાર્થ અર્થે આવિયા, નિજ સ્વાર્થ નહિ લવલેશ ।
એવા થકા ભમે[૪] ભૂમિમાં, આપે સહુને સારો ઉપદેશ ॥૪॥

૧. સંત દ્વારા ૨. સાગમટે, કુટુંબ સહિત, સર્વેને ૩. આમંત્રણ ૪. ફરે, વિચરણ કરે.

ચોપાઈ :
આપે જ્ઞાનદાન જનને રે, કહી વા'લપનાં વચનને રે ।
હિતકારી છે સહુના સનેહિ રે, જાણો પર ઉપકારી એહિ રે ॥૫॥

સાચા સંત સગા સૌ જનના રે, ઉદાર છે અપાર મનના રે ।
જેને શત્રુ મિત્ર સમતોલે રે, સુખે દુઃખે દિલમાં ન ડોલે રે ॥૬॥

હાનિ વૃદ્ધિને સમ[૧] વિષમ[૧] રે, નથી આપ અરથે[૨] ઉદ્યમ રે ।
હર્ષ શોક ને નૈ હાર્ય જીત રે, માન અપમાને સમ ચિત્ત રે ॥૭॥

અહંમમત ને મારું તારું રે, એહ નથી લાગતું જેને સારું રે ।
જક્તદોષ નથી જેમાં જરા રે, એવા સંત તે સંત મારા ખરા રે ॥૮॥

એમાં રહું છું હું રાત્યદન રે સત્ય માનજો મારું વચન રે ।
અતિ પવિત્ર અંતર પેખિ[૩] રે, સદા રહ્યો છું શુદ્ધ લેખિ[૪] રે ॥૯॥

એવા સંતને હૃદિયે રઈ રે, કરું જીવનાં કલ્યાણ કંઈ રે ।
એહ સંત મળે જે જનને રે, કરે પળમાંહી પાવન તેને રે ॥૧૦॥

એવા સંત છે સગા સહુના રે, સુખદાયક જન બહુના રે ।
જેવી એ સંત કરે છે સા'ય રે, તેવી કોઈ થકી કેમ થાય રે ॥૧૧॥

માત તાત ને સગાં સંબંધી રે, કરે હિત એહ બહુ વિધિ રે ।
એનું હિત રહે યાંનુ યાંહિ[૫] રે, ના'વે કલ્યાણના કામ માંહિ રે ॥૧૨॥

દેવ ગુરુ કુળ ને કુટુંબ રે, એહ નહિ સાચા સંત સમ રે ।
સાચા સંત તેમાં અમે રૈ'યે રે, મળી જીવને અભયદાન દૈયે રે ॥૧૩॥

અભયદાન તો એવું કે'વાય રે, કાળ માયાથી નાશ ન થાય રે ।
એવું કોઈ વિઘન ન કા'વે રે, જે કોઈ નિર્ભયને ભય ઉપજાવે રે ॥૧૪॥

એવું નિર્ભય પદ નિર્વાણ રે, તેના દેનારા સંત સુજાણ રે ।
એવા સંતનો જેને આશરો રે, તે તો સંશે પરો[૬] પરહરો રે ॥૧૫॥

૧. અનુકૂળતા-પ્રતિકૂળતા ૨. પોતાના માટે ૩. જોઈ ૪. જાણી ૫. અહિંનું અહિં જ ૬. દૂર અથવા સંપૂર્ણ.

જાણો જનમ મરણ ભય ટાળી રે, જાશું ધામે વજાડતાં તાળી રે ।
સંત સમાગમ પરતાપે રે, જાશું બ્રહ્મમો’લ માંહિ આપે રે ॥૧૬॥

એમ સહુને કહે શ્રીહરિ રે, સત્સંગ મહિમા ભાવ ભરિ રે ।
મોટું દ્વાર છે એ મોક્ષ તણું રે, આજ ઉઘાડ્યું છે અતિ ઘણું રે ॥૧૭॥

કહ્યું બહુ પ્રકારે કલ્યાણ રે, અતિ અગણિત અપ્રમાણ રે ।
પણ સહુથી સરસ સંતમાં રે, રાખ્યું વાલમે એની વાતમાં રે ॥૧૮॥

એમ ઉઘાડ્યાં અનંત બાર રે, વા’લે કલ્યાણનાં આ વાર રે ।
જે જે ધારી આવ્યા હતા વાત રે, તે તો પૂરી થઈ સાક્ષાત રે ॥૧૯॥

જ્યારે થયું છે પુરું એ કામ રે, ત્યારે રાજી થયા ઘનશ્યામ રે ।
કર્યો જેજેકાર જીવ તારી રે, વળતી વાલમે વાત વિચારી રે ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રી સહજાનંદ સ્વામિ ચરણકમલસેવક
નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે પુરુષોત્તમપ્રકાશ મધ્યે
દ્વિચત્વારિંશઃ પ્રકારઃ ॥૪૨॥

દોહા : વળતું વાલમે વિચારિયું, થઈ રહ્યું સર્વે કામ ।
કેડ્યે કાંયે રહ્યું નહિ, થયું સારૂં કહે ઘનશ્યામ ॥૧॥

જે અરથે આંહિ આવિયા, તે સારિયો સરવે અર્થ ।
અગણિત જીવ ઉદ્ધારિયા, વાવરી પોતાની સામર્થ ॥૨॥

કેડ્યે વળી કલ્યાણના, બહુ બહુ કર્યા ઉપાય ।
કસર ન રાખી કોઈ વાતની, એમ નાથે માન્યું મનમાંય ॥૩॥

જણજણ પ્રત્યે જુજવું, કર્યું ચાલતું મોક્ષનું કામ ।
પરિશ્રમ વિના પામવા, અખંડ અક્ષરધામ ॥૪॥

ચોપાઈ :

કર્યા કોટિકોટિ ઉપાય રે, અમે આવી અવનિ માંય રે ।
અમારી મૂરતિને પ્રસંગે રે, કર્યું કલ્યાણ જીવનું જગે રે ॥૫॥

સંત સંબંધે કલ્યાણ કીધું રે, તેને પણ અખંડ ધામ દીધું રે ।
વળી બાંધ્યાં સદાવ્રત ઘણાં રે, તે પણ બારણાં કલ્યાણ તણાં રે ॥૬॥

વળી ધ્યાન ધારણા સમાધિ રે, કરાવી વિસરાવી ઉપાધિ રે ।
વળી પ્રગટ કરી પંચવ્રત રે, આપ્યું પળાવી પદ અમૃત રે ॥૭॥

બહુ દેશ તીર્થ ગામ શે’ર રે, તાર્યા ફરી હરિ કરી મે’ર રે ।
કરી ઉત્સવ બહુ સમૈયા રે, તાર્યા જીવ જાયે નહિ કહ્યા રે ॥૮॥

કર્યા જગન[1] ને બહુ જાગ[1] રે, તે પણ જીવ ઉદ્ધારવા કાજ રે ।
વરષોવરષ કર્યા વળી મેળા[2] રે, કરવા જીવ બ્રહ્મમો’લે ભેળા રે ॥૯॥

બાંધ્યાં કલ્યાણ સારું બહુ ધામ રે, શ્રી ઠાકોરજીનાં ઠામોઠામ રે ।
તેમાં બેસારી સારી મૂરતિ રે, તે પણ જીવના કલ્યાણ વતી રે ॥૧૦॥

કર્યા આચારજ મહારાજે રે, તે પણ જીવને તારવા કાજે રે ।
બહુ બાંધી કલ્યાણની સડક રે, જાય ધામે જીવ થૈ નિધડક રે ॥૧૧॥

થઈ વાત સરવે એ મોટી રે, તરશે જીવ કોટાન જો કોટિ રે ।
એ તો બહુ કહ્યું થયું સારું રે, હવે માનિયું મન અમારું રે ॥૧૨॥

સારા સારા કર્યા છે સમાજ[3] રે, કેડ્યે કલ્યાણ કરવા કાજ રે ।
કર્યાં બંધ અમંગળ બાર રે, આવી ભૂમિએ અમે આ વાર રે ॥૧૩॥

કેને લેવા ન આવે કૃતાંત રે, એમ જાણજો આજ વૃતાંત રે ।
તરણિ[4] ઉગે રહી જાય તમ[5] રે, ત્યારે માર્તંડ[4]નું શું મા’તમ રે ॥૧૪॥

તેમ અમે આવ્યે અઘ રહે રે, ત્યારે પતિતપાવન કોણ કહે રે ।
દીનબંધુ કહે છે દયાળ રે, તે તો કુડુ[6] ન પડે કોઈ કાળ રે ॥૧૫॥

માટે સર્વે એ નામ સત્ય કિધાં રે, જન અપાર ઉદ્ધારી લિધાં રે ।
સારો ફેરો ફાવ્યો છે આ વાર રે, બહુ જીવ કર્યા ભવપાર રે ॥૧૬॥

---

૧. યજ્ઞ-યાગ ૨. ઉત્સવ-સમૈયા ૩. ઉપાય ૪. સૂર્ય ૫. અંધારૂં ૬. ખોટું.

વળી કલ્યાણકારી જે વસ્ત રે, તે પણ પૃથ્વી પર છે સમસ્ત રે ।
બહુ તે વડે થાશે કલ્યાણ રે, સ્પર્શિ પામશે પદ નિરવાણ રે ॥૧૭॥
અમે હૈયે ન હૈયે જો આંઈ રે, નથી રાખ્યું કેડ્યે કામ કાંઈ રે ।
સર્વે કરીને લીધું છે કાજ રે, એમ કહે છે શ્રીમહારાજ રે ॥૧૮॥
જે જે કર્યા છે અમે ઉપાય રે, જે કોઈ આવી જાશે એ માંય રે ।
તેને અંતકાળે અમે આવી રે, તેડી જાવું છે તન તજાવી રે ॥૧૯॥
અશ્વ રથ વિમાન વે'લ સારી રે, લૈ જાવા સુખપાલે બેસારી રે ।
એ તો અવશ્ય બિરૂદ છે હમારું રે, ધાર્યું છે સહુ જીવને સારું રે ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રી સહજાનંદ સ્વામિ ચરણકમલસેવક નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે પુરુષોત્તમપ્રકાશ મધ્યે ત્રિચત્વારિંશઃ પ્રકારઃ ॥૪૩॥

દોહા : વળી શ્રીહરિ હેતે કરી, મોટી કહી માહાત્મ્યની વાત ।
પવિત્ર છે સ્પર્શે કરી, આ પૃથવી સાક્ષાત ॥૧॥
જિયાં જિયાં અમે વિચર્યા, વળી રહ્યા જે જે ગામ ।
તે જરૂર જન જાણજો, સરવે થયાં છે સ્વધામ ॥૨॥
તિયાં પ્રાણી કોઈ તન તજે, જાણ્યા વિના એહ જાગ્ય ।
કહ્યાં ન જાય વળી કોઈથી, એવાં ઉઘડિયાં એનાં ભાગ્ય ॥૩॥
ચરણે અંકિત જે અવનિ, વળી પદની સ્પર્શેલ રજ ।
તે જોતાં ન જડે જાણજો, જેને ઈચ્છે છે ઈશ્વર અજ ॥૪॥

ચોપાઈ :
પદરજના સ્પર્શ પ્રતાપે રે, જન અભય થાય છે આપે રે ।
ભવભય હરણી એ રજ રે, થાય નિર્ભય એમાં શું આશ્ચરજ રે ॥૫॥
જન ભવનમાં જ્યાં જ્યાં ગયા રે, તિયાં દિનરજની જે રહ્યા રે ।
એહ ભૂમિકાનાં ભાગ્ય ભારી રે, થઈ ધામરૂપ સુખકારી રે ॥૬॥

એહ પૃથવી પર તજે પ્રાણ રે, તેતો પામે પદ નિરવાણ રે ।
વળી નદી નદ[1] ને તળાવ રે, સિંધુ કુંડ કુવા વળી વાવ રે ॥૭॥
તિયાં જિયાં જિયાં અમે ના'યા રે, સ્પરશું પાણી જે અમારી કાયા રે ।
તેહ સ્પર્શનું જેહ પાણી રે, જન ઉદ્ધારણ લિયો જાણી રે ॥૮॥
તેહ તટે તજે કોઈ તન રે, પામે અમૃતધામે સદન રે ।
એમ કલ્યાણના જે ઉપાય રે, બહુ કર્યા છે આ જગમાંય રે ॥૯॥
બાગ બગીચા ને ફૂલવાડી રે, વૃક્ષ વેલી વન વળી ઝાડી રે ।
એહ આદિ જાયગા અપાર રે, જિયાં રહ્યાં અમે કરી પ્યાર રે ॥૧૦॥
એ તો સ્થાનક છે તીર્થરૂપ રે, અતિ પવિત્ર જાણો અનુપ રે ।
એહ સ્થાને મૂકે કોઈ દેહ રે, પામે અક્ષરધામને તેહ રે ॥૧૧॥
એમ અનેક પ્રકારે આજ રે, કર્યા ઉપાય કલ્યાણ કાજ રે ।
સર્વે તીર્થનાં તીર્થ કહીએ રે, જિયાં સંત અમે ના'યા છીએ રે ॥૧૨॥
તિયાં જન કોઈ જઈ ના'શે રે, થઈ પાવન ધામમાં જાશે રે ।
એહ જળમાં જંતુ જેરે'છે રે, ધન્યભાગ્ય સંત તેના કે'છે રે ॥૧૩॥
એહ પર અંડજ[2] ઉડી જાશે રે, તેહ પરમ પાવન થાશે રે ।
અવધિ આવ્યા સમે તન ત્યાગી રે, જાશે સ્વધામમાંઈ સુભાગી રે ॥૧૪॥
સર્વે ધામનાં ધામ એ થિયાં રે, રહ્યા સંત સહિત અમે જિયાં રે ।
બીજાં તીર્થ ધામ બહુ કા'વે રે, પણ અમે રહ્યા તે તુલ્ય ના'વે રે ॥૧૫॥
કાં જે પામ્યા અમારો પ્રસંગ રે, તેને તુલ્ય આવે કેમ ગંગ રે ।
એને સ્પર્શ્યા'તા વામન પાવે[3] રે, તે તો હરિઅવતાર કા'વે રે ॥૧૬॥
પણ અવતારના જે અવતારી[4] રે, વાત તેની તો જાણજો ન્યારી રે ।
જાણો પુરુષોત્તમનો સ્પરશ રે, તે તો સહુ થકી છે જો સરસ રે ॥૧૭॥
સર્વે ધામના જે કોઈ ધામી રે, તે તો અમે નારાયણ સ્વામી રે ।
વાત આજની છે અતિ મોટી રે, જેથી જીવ તર્યા કોટિ કોટિ રે ॥૧૮॥

---
૧. મોટી નદી ૨. પક્ષી ૩. ચરણથી ૪. સર્વાવતારી-પ્રત્યક્ષ શ્રી સહજાનંદ સ્વામી.

ચરાચર સ્થાવર ને જંગમ રે, તે સહુને થયું છે સુગમ રે ।
સહુ ચાલ્યા જાય છે સ્વધામ રે, નથી પડતું કોઈનું કામ રે ॥૧૯॥

એમ વે'તી કરી છે અમે વાટ રે, બ્રહ્મમો'લમાં જાવાને માટ રે ।
શ્રીમુખે કહે એમ શ્રીહરિ રે, સહુ વાત માનજો એ ખરી રે ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રી સહજાનંદ સ્વામિ ચરણકમલસેવક
નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે પુરુષોત્તમપ્રકાશ મધ્યે
ચતુશ્ચત્વારિંશઃ પ્રકારઃ ॥૪૪॥

દોહા : વળી વળી શું વર્ણવું, વળી આ સમાની વાત ।
જીવ જગતના ઉપરે, આજ અમે છીએ રળિયાત ॥૧॥

જાણિયે આખા જક્તને, લઈ જાયે અમારે ધામ ।
કેડે ન રાખિયે કોઈને, એમ હૈયે છે ઘણી હામ ॥૨॥

તે સારું ભૂમિ ઉપરે, કંઈ રાખ્યા સુખના સમાજ ।
અમારા અંગસંગની વસ્તુ, રાખી જીવના કલ્યાણ કાજ ॥૩॥

ફરી ફરી ફેરો પડે, એવું કરવું નથી આ વાર ।
સહુ જીવનો સામટો, આજ કરવો છે ઉદ્ધાર ॥૪॥

ચોપાઈ :

તેહ સારું છાપી દીધાં ચરણ રે, જે છે મોટા સુખનાં કરણ રે ।
ચરણ ચિંતવે ચિહ્નને સહિત રે, વળી પૂજે કોઈ કરી પ્રીત રે ॥૫॥

પાન ફૂલે પૂજશે જે જન રે, એકાગ્ર રાખી શુદ્ધ મન રે ।
તેને અંતરે થાશે પ્રકાશ રે, લેશે સુખ અલૌકિક દાસ રે ॥૬॥

તેણે માનશે પૂરણકામ રે, વળી પામશે અખંડ ધામ રે ।
એવો ચરણ તણો છે પ્રતાપ રે, શ્રીમુખે કહે શ્રીહરિ આપ રે ॥૭॥

સત્ય માનજો સૌ તમે જન રે, આ છે અતિ હિતનાં વચન રે ।
આથી આપશું સુખ અંતર રે, રાખો ભારે ભરૂંસો ભીતર રે ॥૮॥

વળી પૂજવા પટ[1] મૂરતિ રે, આપી સહુને કરી હેતે અતિ રે ।
તેને પૂજશે પ્રેમ વધારી રે, પૂજાવિધિ સુંદર લઈ સારી રે ॥૯॥

કરી પૂજા ઉતારશે આરતી રે, કરશે ધૂન ને વળી વિનતી રે ।
તેહ મૂરતિમાં આપે રહી રે, સર્વે પૂજાને માનશું સહી રે ॥૧૦॥

લેશું પૂજા એની કરી પ્રીત રે, પછી દેશું સુખ રૂડી રીત રે ।
નિર્મળ અંતરવાળા જે જન રે, તેની પૂજા લેતાં હું પ્રસન્ન રે ॥૧૧॥

એમ પ્રગટ પટ મૂરતિમાં રે, પૂજી પામશે સુખની સીમા રે ।
બીજી મૂરતિયો બહુ જગે રે, મર[2] સેવે પૂજે સરાલગે[3] રે ॥૧૨॥

તોય એવો પરિચય ન પામે રે, જેથી સરવે સંકટ વામે રે ।
બીજી મૂરતિ ને આ જે મૂરતિ રે, તેમાં ફેર જાણજો છે અતિ રે ॥૧૩॥

કાં જે આ મૂરતિને સ્પરશ રે, થયો અમારો માટે સરસ રે ।
જાણો આ મૂરતિને સેવતાં રે, દુષ્ટ શમી જાશે દુઃખ દેતાં રે ॥૧૪॥

કામ ક્રોધ લોભ ને જે મોહ રે, એવો અધર્મસર્ગનો સમોહ રે ।
એહ અંતરે રહ્યો છે છાઈ રે, તેણે ભીંતર રહ્યું છે ભરાઈ રે ॥૧૫॥

તે તો પટ મૂરતિ પૂજવે રે, પાપ નાસે કે' નૈ રૈ'યે હવે રે ।
એવો પટ મૂરતિ પ્રતાપ રે, જાણો સહુ હરણ સંતાપ રે ॥૧૬॥

એ પણ માનો મોક્ષની નિસરણી રે, કરી છે જો ધામ જાવા તણી રે ।
એહ વિના અનેક જે ઉપાય રે, કર્યા જાવા બ્રહ્મમો'લ માંય રે ॥૧૭॥

સર્વે ઉપાય થયા છે સારા રે, નથી એના બીજા કરનારા રે ।
એ તો કર્યા છે અમે વિચારી રે, સહુ કરવા અક્ષર અધિકારી રે ॥૧૮॥

એમ જાણો જન નિરધાર રે, આજ તરે છે જીવ અપાર રે ।
જે જે અમે કર્યા છે ઉપાય રે, નથી એકે તે અર્થ વિનાય[4] રે ॥૧૯॥

---

૧. ચિત્રામણની ૨. ભલે ૩. અંતસમય સુધી, મરણપર્યંત ૪. પ્રયોજન રહિત.

સર્વે સમઝી વિચારી કર્યા છે રે, એને આશરી કંઈક તર્યા છે રે ।
તે તો સહુ જાણે છે સાક્ષાત રે, નથી મુખના કહ્યાની વાત રે ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રી સહજાનંદ સ્વામિ ચરણકમલસેવક નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે પુરુષોત્તમપ્રકાશ મધ્યે પંચચત્વારિંશઃ પ્રકારઃ ॥૪૫॥

દોહા : વળી એક કહું ઉપાયને, તમે સાંભળજો સહુ જન ।
કર્યો કલ્યાણને કારણે, અતિ અમે થઈ પ્રસન્ન ॥૧॥
જેહ ઉપાયે આ જીવને, સર્વે પ્રકારે શ્રેય થાય ।
મોટા સુખને ભોગવે, આ લોક પરલોક માંય ॥૨॥
લાજ ન જાયે આ લોકમાં, પરલોકે પરમ આનંદ ।
કર્યો ઉપાય એવો અમે, સહુ જાણજો જનવૃંદ ॥૩॥
સત્ય શાસ્ત્ર સારાં કર્યાં, ભર્યાં અર્થે અતિ અનુપ ।
તેમાં બાંધી રૂડી રીતને, ત્યાગી ગૃહીને સુખરૂપ ॥૪॥

ચોપાઈ :

ત્યાગી ગૃહીને તારવા અર્થ[1] રે, બાંધ્યા ઘણા સુખદાઈ ગ્રંથ રે ।
તેમાં બહુ પ્રકારની વાત રે, સૂચવી છે અમે સાક્ષાત રે ॥૫॥
કહ્યા ત્યાગી ગૃહીના વળી ધર્મ રે, સહુને પાળવા સારૂ પર્મ રે ।
રીત જુજવી[2] કહી જણાવી રે, વર્ણાશ્રમ ધર્મની કહી સંભળાવી રે ॥૬॥
સહુ સહુના ધર્મમાં રે'વા રે, અમે ગ્રંથ કર્યા કહું એવા રે ।
દ્વિજ ક્ષત્રિય વૈશ્ય ને શૂદ્ર રે, તેને તરવા સંસારસમુદ્ર રે ॥૭॥
વળી બટુ[3] ગૃહી વાનપ્રસ્થ રે, સંન્યાસી આશ્રમ સુજશ[4] રે ।
દ્વિજ વર્ણના ધર્મ વિચારી રે, સર્વે અમે કહ્યા સુખકારી રે ॥૮॥

૧. માટે ૨. અલગ અલગ, વિવિધ ૩. બ્રહ્મચારી ૪. પ્રખ્યાત.

શમ દમ ક્ષમા ને સંતોષ રે, અધર્મસર્ગથી રે'વું અદોષ રે ।
એહ આદિ ધર્મ અપાર રે, કહ્યા વાડવના[1] નિરધાર રે ॥૯॥
ક્ષત્રી વર્ણના ધર્મ વર્ણવી રે, કહ્યા સર્વે રીતના સૂચવી રે ।
કરવી સહુ જનની રખવાળ રે, અતિ દિલમાં થઈ દયાળ રે ॥૧૦॥
ધારી વિચારી ધરવી ધીર રે, કામ પડે થાવું શૂરવીર રે ।
એહ આદિ જે ક્ષત્રીના ધર્મ રે, રાખે જરૂર રાખવા શ્રમ રે ॥૧૧॥
વૈશ્ય વર્ણના ધર્મ છે જેહ રે, રાખે ગૌધન વે'પાર તેહ રે ।
ખેતી વ્યાજ વોરાં[2] પણ કરે રે, દગા કપટ પાપ પરહરે રે ॥૧૨॥
એવી રીતે વરતે વૈશ્ય વળી રે, એવી રીત લખી છે સઘળી રે ।
શૂદ્ર સેવા કરે તે સહુની રે, ત્રણ વર્ણ કહ્યા તેહુની રે ॥૧૩॥
એમ ચારે વર્ણની જો રીત રે, અમે લખાવી ગ્રંથ પુનિત રે ।
વર્ણિધર્મ કહ્યા જે વખાણી રે, તે પણ ગ્રંથમાં છે લિયો જાણી રે ॥૧૪॥
અષ્ટ પ્રકારે ત્રિયા ધન ત્યાગ રે, વિષયસુખ સાથે છે વૈરાગ રે ।
ભારે બ્રહ્મચર્યવ્રત ધારી રે, રાખે ભાવે કરી બ્રહ્મચારી રે ॥૧૫॥
ગૃહસ્થાશ્રમના ધર્મ છે ઘણા રે, તે પણ સર્વ લખ્યા તેહ તણા રે ।
વાનપ્રસ્થના વિવિધ પ્રકારે રે, લખ્યા એહ આશ્રમ અનુસારે રે ॥૧૬॥
એને સરે[3] સંન્યાસી આશ્રમ રે, તેના પણ લખાવ્યા છે ધર્મ રે ।
ચારે વર્ણને આશ્રમ ચાર રે, તે પણ લખ્યા છે કરી વિચાર રે ॥૧૭॥
સહુનાં કલ્યાણ કરવા સારૂં રે, અતિ તાન માનો છે અમારું રે ।
વળી અતિ ત્યાગીના જે ધર્મ રે, તે પણ લખ્યા છે કરી શ્રમ રે ॥૧૮॥
તેહ શાસ્ત્રનાં સાંભળો નામ રે, સહુને સુણતાં છે સુખધામ રે ।
ધર્મામૃત નિષ્કામશુદ્ધિ રે, વળી શિક્ષાપત્રી લખી દિધિ રે ॥૧૯॥

૧. બ્રાહ્મણના ૨. વ્યાજવોરું=વ્યાજ કે ધીરધારનો ધંધો ૩. અંતે, છેલ્લે.

એહ વિના બીજા છે જે ગ્રંથ રે, કર્યા અમે કલ્યાણને અર્થ રે ।
એમ કહ્યું શ્રીજીયે શ્રીમુખે રે, સહુ જનને તારવા સુખે રે ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રી સહજાનંદ સ્વામિ ચરણકમલસેવક
નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે પુરુષોત્તમપ્રકાશ મધ્યે
ષટ્ચત્વારિંશઃ પ્રકારઃ ॥૪૬॥

દોહા : વળી અમારે જે આશરે, બાયું[1] આવિયું બહુ બહુ ।
તેને કહ્યા ધર્મ તેહના, તેણે પામી પરા[2] ગતિ[2] સહુ ॥૧॥
સતીગીતામાં જે સૂચવ્યા, સધવા વિધવાના ધર્મ ।
તેમજ રહી ત્રિયા સહુ, પામિ છે ધામ જે પર્મ ॥૨॥
જે ધર્મ નો'તા ધરા ઉપરે, નરનારીના નિરધાર ।
તે અમે પ્રગટ કરી, બહુ તારિયાં નરનાર ॥૩॥
એમ અનેક રીતશું, અતિ કર્યો છે ઉપકાર ।
જીવ આખિ જક્તના જેહ, તેહ કરવા ભવપાર ॥૪॥

ચોપાઈ :
અતિ અતિ કર્યા મેં ઉપાય રે, તે તો કે'તાં કે'તાં ન કે'વાય રે ।
જે જે કર્યું અમે આ જગમાં રે, તે તો ચલાવા મોક્ષ મગમાં[3] રે ॥૫॥
જે જે અમે કરાવિયા ગ્રંથ રે, નરનારીને તારવા અર્થ રે ।
વળી પદ છંદ કીરતન રે, અષ્ટક ને સ્તુતિ જે પાવન રે ॥૬॥
તેને શીખે સુણે ભણે ગાય રે, તે તો અક્ષરધામમાં જાય રે ।
કાં જે અંકિત[4] અમારે નામે રે, માટે પોં'ચાડે એ પરમધામે રે ॥૭॥
જેમાં સ્વામિનારાયણ નામ રે, એવી કથા સુણે નર વામ રે ।
એવી કીર્તિ સાંભળતા જન રે, થાય અતિ પરમ પાવન રે ॥૮॥
વળી પદ જે નામે અંકિત રે, તેને ગાયે સુણે કરી પ્રીત રે ।
જેમાં સહજાનંદસ્વામી નામ રે, આવે જે કાવ્યમાં ઠામોઠામ રે ॥૯॥

૧. સ્ત્રી ભક્તો ૨. શ્રેષ્ઠ પ્રાપ્તિ ૩. માર્ગમાં ૪. સંયુક્ત, ચિહ્નિત.

એવી કાવ્ય કે'તાં ને સાંભળતાં રે, વાર ન લાગે મહાસુખ મળતાં રે ।
મહા મંત્રરૂપ એહ કા'વે રે, તેને તુલ્ય બીજું કેમ આવે રે ॥૧૦॥
નામ પ્રભુનાં અનંત અપાર રે, સહુ ભાવે ભજે નરનાર રે ।
પણ સ્વામિનારાયણ કે'તાં રે, નથી વાર ભવપાર લેતાં રે ॥૧૧॥
આજ એ નામનો છે અમલ રે, તે ન વિસારવું એક પલ રે ।
લેતાં નામ નારાયણ સ્વામી રે, જાણો તે બેઠા ધામને પામી રે ॥૧૨॥
જેહ મુખે એનો ઉચ્ચાર રે, તે તો જાણો પામ્યા ભવપાર રે ।
માટે એ નામની કાવ્ય કા'વે રે, તેને શીખવી સુણવી ભાવે રે ॥૧૩॥
વળી અમારા અંગનું અંબર રે, બહુ સ્પરશેલ સારું સુંદર રે ।
એહ પ્રસાદીનું જેહ પટ રે, મળે ટળે સર્વે સંકટ રે ॥૧૪॥
એહ વસ્ત્ર અનુપમ અતિ રે, થાય પૂજતાં પરમ પ્રાપતિ રે ।
અતિ માહાત્મ્ય એનું અતુલ્યે રે, કહો ક્યાંથી મળે એહ મૂલ્યે[1] રે ॥૧૫॥
જે જે અમારા સંબંધની વસ્ત[2] રે, ન મળે ગોતતાં ઉદે[3] ને અસ્ત[3] રે ।
જણસ[2] અમ સંબંધની જે જે રે, છે એ કલ્યાણકારી માની લિજે રે ॥૧૬॥
તે તો રાખી છે અમે અપાર રે, સહુ જન અરથે આ વાર રે ।
નખશિખા લગી નિરધાર રે, રાખી સ્પરશિ વસ્તુ કરી પ્યાર રે ॥૧૭॥
સ્પરશી ચીજ જે બહુ પરકારે રે, અડી હોય જે અંગે અમારે રે ।
તે તો સર્વે છે કલ્યાણકારી રે, માટે રાખી છે અમે વિચારી રે ॥૧૮॥
એમ અનેક પ્રકારે આજ રે, બહુ જીવનાં કરવાં છે કાજ રે ।
આવ્યા છીએ અમે એમ ધારી રે, સર્વે જીવને લેવાં ઉદ્ધારી રે ॥૧૯॥
એમ કહ્યું આપે અવિનાશે રે, તે તો સાંભળીયું સહુ દાસે રે ।
સુણી સહુ થયાં પરસન રે, કહે સ્વામી શ્રીજી ધન્ય ધન્ય રે ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રી સહજાનંદ સ્વામિ ચરણકમલસેવક
નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે પુરુષોત્તમપ્રકાશ મધ્યે
સપ્તચત્વારિંશઃ પ્રકારઃ ॥૪૭॥

૧. પુષ્કળ ધન આપવા છતાં ૨. વસ્તુ ૩. સમગ્ર પૃથ્વી ઉપર.

દોહા : પછી જોયું વિચારી જીવને, કરી રહ્યા સર્વે કામ ।
સહુ જનને સુગમ થયું, સે'જે પામશે સ્વધામ ॥૧॥
જે અરથે અમે આવિયા, તે અરથ સરિયો આજ ।
ધારી આવ્યા'તા જે ધામથી, તે કરી લિધું છે કાજ ॥૨॥
બાંધી બળવંત પીઠિકા[1], કેડે તારવા કોટાનકોટ ।
કર્યું હિત અતિ આ સમે, અમે રાખી નથી કાંઈ ખોટ ॥૩॥
ફેરો અમારો સુફળ થયો, ગયા સહુ જનના સંતાપ ।
અનેક જીવ ઉદ્ધર્યા, આજ અમારે પરતાપ ॥૪॥

ચોપાઈ :

કરી લીધું છે સર્વે જો કામ રે, એમ વિચારિયું ઘનશ્યામ રે ।
કે'વા રાખ્યું નથી કેડે કાંઈ રે, જાવા મોક્ષના મારગમાંઈ રે ॥૫॥
બહુવિધ ઉઘાડિયાં બાર રે, કરવા કલ્યાણને આ વાર રે ।
હવે પધારું હું મારે ધામ રે, જે સારું આવ્યા'તા તે થયું કામ રે ॥૬॥
પછી જે જે પાસે હતા જન રે, તેને કે'છે એમ ભગવન રે ।
સહુ ધારજો અંતરે ધીર રે, હવે નહિ રહે આ શરીર રે ॥૭॥
થોડે ઘણે દિને ધામ જાશું રે, અમ કેડ્યે ભરશો માં આંસું રે ।
જો રાજી કરવા હોય અમને રે, રે'જો એમ જેમ કહ્યું તમને રે ॥૮॥
ત્યાગી ગૃહી વળી નર નારી રે, રે'જો સહુ સહુના ધર્મ ધારી રે ।
ધર્મવાળાં જન મને વા'લાં રે, બીજાં જાણું છું નરસાં નમાલાં રે ॥૯॥
છેલ્લી વાત એ છે માની લેજો રે, શિક્ષાપત્રી પ્રમાણે સહુ રે'જ્યો રે ।
શિક્ષાપત્રી માંહી અમે રે'શું રે, રહી એમાં સહુને સુખ દેશું રે ॥૧૦॥
રે'શું સતસંગ માંહી સદા રે, હરવા સત્સંગની આપદા રે ।
પણ હમણે જેમ દેખો છો રે, દેખી જન્મ સુફળ લેખો[2] છો રે ॥૧૧॥

૧. ભૂમિકા, આધારરૂપ પાયો ૨. જાણો, સમજો.

એમ નહિ દેખો હવે અમને રે, સાચી વાત કહું છું તમને રે ।
એવી રીત્યે કહ્યું અવિનાશે રે, તે તો સાંભળીયું સહુ દાસે રે ॥૧૨॥
આપી ભલામણ ભલિ વિધિ રે, પછી કરવાની હતી તે કીધિ રે ।
ગયા અક્ષરધામમાં આપે રે, જન બહુ તપ્યા એહ તાપે રે ॥૧૩॥
નવ રહી શરીરની સાધ રે, પામ્યાં અંતરે દુઃખ અગાધ રે ।
રહે ધારતાં કેમ કરી ધીર રે, નથી સુકાતાં નયણે નીર રે ॥૧૪॥
પછી વા'લાનાં વચન સંભારી રે, ઘણી વારે ધીરજ પછી ધારી રે ।
જે જે કહ્યાં છે જેને વચન રે, તે તે રીતે રહ્યાં સહુ જન રે ॥૧૫॥
પોતે પધાર્યા પોતાને ધામ રે, કરી જીવ અનેકનાં કામ રે ।
જે ધારી આવ્યા' તા ધામથી રે, કર્યું કામ તે હૈયે હામથી રે ॥૧૬॥
મુનિમંડળ સહિત આવ્યા'તા રે, સંગે સમાજ સારો લાવ્યા'તા રે ।
જેહ અર્થે આવ્યા' તા આંઈ રે, સર્યો અર્થ ન રહ્યું કેડે કાંઈ રે ॥૧૭॥
એવો અલૌકિક અવતાર રે, બહુ જીવ કર્યા ભવપાર રે ।
એહ મૂરતિ મળી છે જેને રે, કાંઈ ખામી રહી નહિ તેને રે ॥૧૮॥
એવી મૂરતિ મંગળકારી રે, તેહ જેહ રહ્યા છે ઉર ધારી રે ।
એવા જન મળે જેને જેને રે, અક્ષરધામે આપે વાસ તેને રે ॥૧૯॥
તે તો શ્રીમુખે કહ્યું'તું સો વાર રે, નિશ્ચે કરાવ્યું'તું નિરધાર રે ।
વળી રહ્યા છે સતસંગ માંય રે, અંત સમે કરે આપે સા'ય રે ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રી સહજાનંદ સ્વામિ ચરણકમલસેવક
નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે પુરુષોત્તમપ્રકાશ મધ્યે
અષ્ટચત્વારિંશઃ પ્રકારઃ ॥૪૮॥

દોહા : એહ રીતે અલબેલડે, કર્યાં કંઈ કંઈક કામ ।
આપી આનંદ આશ્રિતને, વળી પૂરી હૈયાની હામ ॥૧॥

અમાયિક સુખ આપિયાં, માયિક દેહની માંય ।
તે પ્રસિદ્ધ જાણે છે પૃથવી, નથી છાની છપાડી કાંય ॥૨॥
દેશદેશમાં ડંકો દઈ, વળી બેહદ ચલાવી વાત ।
જે નાવે બુદ્ધિની બાથમાં, તે સોંઘી કરી સાક્ષાત ॥૩॥
અભર તે સભર ભર્યાં, અતર[1] તાર્યાં કંઈ જન ।
અગમ તે સુગમ કર્યાં, પ્રભુ થઈ પોતે પરસન ॥૪॥

ચોપાઈ :

આવી કર્યાં અલૌકિક કામ રે, પછી પધારિયા નિજ ધામ રે ।
કર્યાં કારજ આશ્ચર્યકારી રે, જેવાં આવ્યા'તા ધામેથી ધારી રે ॥૫॥
એવો માંડ્યો'તો આવી અખાડો રે, જીવ તારવાને રાત્યદા'ડો રે ।
બહુ આખેપ[2] આગ્રહ કરી રે, ભવે જીવ તાર્યા ભાવ ભરી રે ॥૬॥
કરી ગયા મોટાં મોટાં કાજ રે, આવી આ ફેરે આપે મહારાજ રે ।
ખુબ ખેલિ ગયા એક ખ્યાલ રે, જોઈ અનંત જન થયા ન્યાલ રે ॥૭॥
ખરાખરો મચાવીને ખેલ રે, રુડી રમત્ય રમ્યા અલબેલ રે ।
એવા ખોળ્યે ન મળે ખેલારૂ રે, જેને જુએ હજારે હજારૂ રે ॥૮॥
બીજા બહુ વેષ બનાવ્યા રે, તે તો સહુને અર્થ ન આવ્યા રે ।
કોઈ રીઝ્યા ને કોઈ ન રીઝ્યા રે, એહ વેષે અરથ ન સિઝ્યા[3] રે ॥૯॥
આ તો સર્વે વેષના વેશી રે, જાણે નરાકૃતિની દેશી[4] રે ।
ખોટ્ય ન રાખી ખેલની માંય રે, ભલો ભજાવ્યો આપ ઈચ્છાય રે ॥૧૦॥
રૂડી રમત્ય રમી રૂપાળી રે, લીધાં જનને નિજ ધામ વાળી રે ।
એવા રમ્યા ન રમશે કોયે રે, જેહ ખેલને જોઈ જન મોયે રે ॥૧૧॥
એવા અકળ ખેલને ખેલી રે, ગયા સહુને વિલખતાં મેલી રે ।
ઘણું સાંભરે છે સમાસમે રે, તેણે બીજી વાત નવ ગમે રે ॥૧૨॥

૧. તરી ન શકે તેવા ૨. ખંત, સંભાળપૂર્વક. ૩. સર્યાં ૪. અનુકરણ લીલા.

જેમ બાજીગરની[1] બાજી રે, જોઈ જોઈ જન થાય રાજી રે ।
જાણે આવી ન દીઠી ન સાંભળી રે, તેને કેમ શકે કોયે કળી રે ॥૧૩॥
અતિ અકળ ખેલને ખેલી રે, ગયા સમેટી બાજી સંકેલી રે ।
નટરીત નાથની ન જાણી રે, જાણ્યું અમટ[2] રાખશે દયા આણી રે ॥૧૪॥
ત્યાં તો સંકેલી ગયા સ્વધામ રે, કરી જનનાં જીવિત હરામ રે ।
આંખ્યો થઈ ગઈ અભાગણી રે, ક્યાંથી નિરખે મૂરતિ નાથ તણી રે ॥૧૫॥
મુખ અભાગિયું થયું અતિ રે, ક્યાંથી પામે પ્રસાદી એ રતિ[3] રે ।
જિહ્વા અભાગણી ને અનાથ રે, ક્યાંથી બોલે હવે હરિ સાથ રે ॥૧૬॥
કાન અભાગિયા લીધા જાણી રે, ક્યાંથી સુણે ગે'રે સ્વરે વાણી રે ।
હાથ રહ્યા અભાગિયા એવા રે, ક્યાંથી કરે હરિની હવે સેવા રે ॥૧૭॥
દરશ સ્પરશ ને જે પ્રસાદી રે, કે'વું સુણવું સંબંધ એ આદિ રે ।
થયો સંબંધ પણ રહ્યો અધુરો રે, તે તો કેમ થાય હવે પૂરો રે ॥૧૮॥
ગઈ હાથથી વાત વેગળી રે, હાર્યા મહાચિંતામણિ મળી રે ।
પારસ પામ્યા'તા પરિશ્રમ પખિ[4] રે, પણ પુરી ભાગ્યમાં ન લખી રે ॥૧૯॥
થયા નિરધન ધનને હારી રે, ગયું સુખ રહ્યું દુઃખ ભારી રે ।
એમ થયું સૌ જનને આ વાર રે, પધારતાં તે પ્રાણ આધાર રે ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રી સહજાનંદ સ્વામિ ચરણકમલસેવક
નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે પુરુષોત્તમપ્રકાશ મધ્યે
એકોનપંચાશત્તમઃ પ્રકારઃ ॥૪૯॥

દોહા : પુરુષોત્તમ પધારિયા, કરી કામ અલૌકિક આપ ।
અનેક જીવ ઉદ્ધારિયા, પ્રગટાવી પ્રબળ પ્રતાપ ॥૧॥
થોડાક દનમાં સ્થાવર જંગમ, તારિયા જીવ તતકાળ ।
કળ ન પડી કોઈને, એવું કરિયું દીનદયાળ ॥૨॥

૧. નટ, ખેલાડી કે જાદૂગર ૨. કાયમ, સદાય ૩. લેશ, થોડી પણ ૪. વિના.

અનેક જીવને ઉપરે, અઢળ ઢળ્યા અવિનાશ ।
જગજાળ કાપી આપી પદવી, બ્રહ્મમો'લે કરાવ્યો નિવાસ ॥૩॥

અણચિંતવે આવી ગયા, અતિ અચાનક અલબેલ ।
ખબર ન પડી ષટ મતને[1], એવો ખેલી ગયા એક ખેલ ॥૪॥

ચોપાઈ :

સૌ શાણા[2] રહ્યા છે વિચારી રે, આ તો વાત થઈ વણધારી રે ।
એણે ઠીક કર્યું' તું ઠરાવી રે, એ તો સમઝણ અર્થ ન આવી રે ॥૫॥

જોઈ રહ્યા'તા જુજવી વાટ રે, તે તો વાત ન બેઠી કોઈ ઘાટ રે ।
કોઈ કે'તા હરિ થઈ ગયા રે, થાશે હવે કે'છે બીજા રહ્યા રે ॥૬॥

કોઈ કે'તા છે કળિનું રાજ રે, પ્રભુ ન હોય પ્રગટ આજ રે ।
જોગી કે'તા જોગકળા પખિ રે, નથી કલ્યાણ રાખ્યું છે લખિ રે ॥૭॥

જૈન કે'તા પાંચમો છે આરો[3] રે, આજ નોય કલ્યાણનો વારો રે ।
કે'તા તપી તપ્યા વિના તન રે, ક્યાંથી કલ્યાણ જાણજો જન રે ॥૮॥

કે'તા સંન્યાસી સર્વે નાશ થાય રે, તારે જનમમરણ તાપ જાય રે ।
કે' તા પંડિત એમ પુરાણી રે, પ્રભુ પ્રગટ હશે તો લેશું જાણી રે ॥૯॥

જંગમ[4] કે'તા છે અગમ વાત રે, આજ નો'યે પ્રભુ સાક્ષાત રે ।
શેખ કે'તા છે તેરમી સિદ્ધિ રે, આજ પામે મુકામ[5] કોણ વિદ્ધિ[6] રે ॥૧૦॥

ભક્ત કે'તા ભક્તિ કર્યા વોણું રે, શીદ કરો કલ્યાણનું વગોણું રે ।
કે'તા વેદાંતિ વણ જાણે બ્રહ્મ રે, શાને કરો છો ઠાલો પરિશ્રમ રે ॥૧૧॥

કે'તા મારગિ નકલંક થાશે રે, કૂડિયા કપટિ ઘાણે ઘલાશે રે ।
કે'તા પ્રણામિ રાજ્ય સખિ પખિ રે, નહિ પામે ધામ નવી સખિ રે ॥૧૨॥

કે'તા ગોસ્વામીના[7] સહુ એમ રે, સમાશ્રય વિના તરે કેમ રે ।
રામાનુજના કે'તા એહ રીત રે, જીવ તરશે ચકરાંકિત[8] રે ॥૧૩॥

૧. સાંખ્ય, યોગ, વેદાંતાદિ છ દર્શનને માનનારને ૨. ચતુર, ડાહ્યા ૩. કળિયુગ ૪. શિવપંથી સાધુ ૫. વિશ્રાંતિ સ્થાન ૬. કઈ રીતે ૭. વિઠ્ઠલનાથજીના આશ્રિત ૮. ચક્રની છાપ લેનારા.

વામી કે'તા કલ્યાણ છે તારે રે, માનો મળવે[1] પંચ મકારે[1] રે ।
ભેખધારી કે'તા વણ ભેખે રે, તર્યા ના'વ્યા નજરે કોઈ દેખે રે ॥૧૪॥

તુરક[2] કે'તા આવશે આખરી[3] રે, તે'દિ ઉદ્ધારશે કજા[4] કરી રે ।
એમ બહુ પ્રકારે બહુ બહુ રે, વાટ જોઈ રહ્યા'તા સહુ રે ॥૧૫॥

પણ કોઈનું ધાર્યું ન રહ્યું રે, વણધારે વચ્ચે બીજું થયું રે ।
એવો લીધો અલૌકિક અવતાર રે, સહુના ધાર્યા વિચાર્યાથી બા'ર રે ॥૧૬॥

બહુ રહ્યા સહુ વાટ જોતા રે, પીર મુરીદ[5] ગુરુ શિષ્ય સોતા રે ।
અણચિંતવી આનંદ એ'લિ રે, થઈ અમૃતરસ ચાલ્યો રેલિ રે ॥૧૭॥

તેમાં પડ્યા સાકરના કરા રે, વરસ્યા મોતિડાંના મેઘ ખરા રે ।
ભાંગી સરવે ભૂખ્યાની ભૂખ રે, કર્યું દૂર દારિદ્ર દુઃખ રે ॥૧૮॥

આપે આવિ ગયા અણધાર રે, જન ઉદ્ધારવા આણિ વાર રે ।
અકળ કળા એની ન કળાણિ રે, ડાહ્યા શ્યાણાને રહી અજાણિ રે ॥૧૯॥

ન પડી ગમ રહ્યા ગમ ખાઈ રે, ના'વી વાત મતિના મત માંઈ રે ।
અગમ અપાર કા'વે અકળ રે, કહો કેને પડે એની કળ રે ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રી સહજાનંદ સ્વામિ ચરણકમલસેવક નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે પુરુષોત્તમપ્રકાશ મધ્યે પંચાશત્તમઃ પ્રકારઃ ॥૫૦॥

દોહા : અવતારી અકળ અમાપને, વંદુ હું વારમવાર ।
અજર અમર અવિનાશીને, જાઉં વારણે વાર હજાર ॥૧॥

અગોચર અતોલ અમાયિક, અખંડ અક્ષરાતીત ।
અગમ અપાર અખિલાધાર, અછેદ્ય અભેદ્ય અજીત ॥૨॥

પુરુષોત્તમ પરબ્રહ્મ પૂરણ, પરાત્પર પરમ આનંદ ।
પરમેશ્વર પરમાતમા, પૂરણ પૂરણાનંદ ॥૩॥

૧. મદ્ય, માંસાદિ પંચમકારના સેવનથી ૨. ઈસ્લામી, મુસલમાન ૩. કયામત (પ્રલય કે ઈન્સાફ)નો દિવસ ૪. હકૂમત કે હિસાબ ૫. ઈસ્લામમાં પીર=ગુરૂ, મુરીદ=શિષ્ય.

સુખદ સરવેશ્વર સ્વામી, સરવાધાર સદા સુખકંદ ।
સત ચિત્ત આનંદમય, શ્રીહરિ સહજાનંદ ॥૪॥

ચોપાઈ :

એવા અનેક નામના નામી રે, વળી અનંત ધામના ધામી રે ।
એવા સ્વામી જે સહજાનંદ રે, જગજીવન જે જગવંદ રે ॥૫॥

તેતો આવ્યા હતા આપે આંહિ રે, અતિ મે'ર આણી મનમાંહિ રે ।
આવી કરિયાં અલૌકિક કાજ રે, ધન્ય ધન્ય હો શ્રીમહારાજ રે ॥૬॥

ધન્ય ધન્ય પરમ કૃપાળુ રે, ધન્ય દીનના બંધુ દયાળુ રે ।
ધન્ય પ્રભુ પતિતપાવન રે, ધન્ય ભવતારણ ભગવન રે ॥૭॥

ધન્ય દાસના દોષ નિવારણ રે, ધન્ય ભૂધર ભવતારણ રે ।
ધન્ય આશ્રિતના અભય કરતા રે, ધન્ય સર્વેના સંતાપ હરતા રે ॥૮॥

ધન્ય અખિલ બ્રહ્માંડના ઈશ રે, ધન્ય કર્યા ગુના બકશિશ રે ।
ધન્ય નોધારાંના આધાર રે, આવી ઉદ્ધાર્યા જીવ અપાર રે ॥૯॥

ધન્ય ભક્તવત્સલ ભગવાન રે, આવ્યા હતા દેવા અભય દાન રે ।
ધન્ય દુર્બળના દુઃખહારી રે, ધન્ય સંત તણા સુખકારી રે ॥૧૦॥

શરણાગત જે સર્વે જનના રે, મોટા મે'રવાન જે મનના રે ।
સર્વે જીવની લેવા સંભાળ રે, આવ્યા હતા જો આપે દયાળ રે ॥૧૧॥

કરી બહુ જીવનાં જો કાજ રે, પછી પધારિયા મહારાજ રે ।
એવા પૂરણ પરમારથી રે, ધર્મ એકાંતિક સ્થાપ્યો અતિ રે ॥૧૨॥

તેનો જેને થયો છે સંબંધ રે, તેના છૂટિયા છે ભવબંધ રે ।
થઈ રહ્યા તેનાં સર્વે કામ રે, તન છૂટે પામશે પર્મ ધામ રે ॥૧૩॥

એવો મોટો પ્રતાપ પ્રગટાવી રે, ગયા મોક્ષનો માર્ગ ચલાવી રે ।
પૂરણ પ્રગટાવી પ્રતાપ રે, પછી પધારિયા પ્રભુ આપ રે ॥૧૪॥

સહુ જનની કરવા સાર રે, હરિ આવ્યા હતા આણિ વાર[૧] રે ।
પામર પ્રાણી પામ્યાં ભવપાર રે, જન સ્પરશતાં પ્રાણ આધાર રે ॥૧૫॥

ધન્ય ધન્ય પ્રભુ પરતાપ રે, જનમન હરણ[૨] સંતાપ રે ।
દેશોદેશ રહ્યો જશ છાઈ રે, પ્રબળ પ્રતાપ પ્રથવી માંઈ રે ॥૧૬॥

ધન્ય ધન્ય ધર્મના બાળ રે, ધન્ય ધન્ય જન પ્રતિપાળ રે ।
ધન્ય ધન્ય ધર્મધુરંધર રે, ધન્ય ધર્મવર્મ[૩] દુઃખહર રે ॥૧૭॥

ધન્ય ધરણી પર ધર્યું તન રે, ધન્ય આપ સંબંધે તાર્યા જન રે ।
ધન્ય ધન્ય ધામના ધામી રે, ધન્ય ધન્ય સહજાનંદ સ્વામી રે ॥૧૮॥

કર્યો પરિપૂરણ પરમાર્થ રે, તેમાં કૈ જીવનો સર્યો અર્થ રે ।
ધન્ય રાખી ગયા રુડી રીત રે, તેમાં ઉદ્ધાર્યા જીવ અમિત રે ॥૧૯॥

ધન્ય ધન્ય સર્વેના ધણી રે, મહિમા મોટપ્ય ન જાય ગણી રે ।
ધન્ય ધન્ય બિરૂદને ધારી રે, ગયા અનેક જીવ ઉદ્ધારી રે ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રી સહજાનંદ સ્વામિ ચરણકમલસેવક
નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે પુરુષોત્તમપ્રકાશ મધ્યે
એક પંચાશત્તમઃ પ્રકારઃ ॥૫૧॥

દોહા : જય જય જગજીવનને, જય જય જગપતિરાય ।
જય જય જગદીશને, જય જય કહી જન ગાય ॥૧॥

જય કૃપાળુ જય દયાળુ, જય દીનબંધુ દુઃખહર ।
જય જય સમર્થ શ્રીહરિ, જય સુખદ શ્યામસુંદર ॥૨॥

જય પ્રતાપ પ્રગટ પ્રબળ, જય પરાત્પર પરબ્રહ્મ ।
જય જય જગકારણ, જય જય કહે નિગમ[૪] ॥૩॥

જયકારી પ્રગટ્યા પૃથવી પર, જયકારી કિધાં કૈક કામ ।
જયકારી ધારી મૂરતિ, પુરી સહુનાં હૈયાની હામ ॥૪॥

૧. આ વખતે ૨. હરનારા ૩. ધર્મનાં કવચ-રક્ષક ૪. વેદો.

ચોપાઈ :

જય જય જગના જીવનરે, જય જય પ્રભુજી પાવન રે ।
જય જય જનહિતકારી રે, જય જન્મમરણ દુઃખહારી રે ॥૫॥
જય જય જનક[1] જીવના રે, સુખદાયક છો સદૈવના રે ।
જય જનના જનની[2] જેવા રે, જય સદા ઈચ્છો છો સુખ દેવા રે ॥૬॥
જય જય જીવન જગવંદ રે, જય જય સ્વામી સહજાનંદ રે ।
જય જય સુખદ ઘનશ્યામ રે, જય જય કર્યાં બહુ કામ રે ॥૭॥
જય જે કર્યાં આવી કારજ રે, જોઈ જન પામ્યા છે આચરજ રે ।
અતિ અલૌકિક કામ કિધાં રે, આશ્રિતને અભયદાન દિધાં રે ॥૮॥
બહુ ઉપાય કલ્યાણ કેરા રે, કર્યા આવી આ જગે ઘણેરા રે ।
તે તો લખ્યા જેટલા લખાણા રે, કૈંક રહ્યા ને કૈંક કે'વાણા રે ॥૯॥
બહુ પ્રકારે ઉદ્ધાર્યાં પ્રાણી રે, તેની લેશ લખી છે એંધાણી રે ।
સાંગોપાંગ[3] અથ ઈતિ કે'વા રે, નથી વાલમિક વ્યાસ જેવા રે ॥૧૦॥
જે જે દીઠી આવી જાણ્યા માંઈ રે, તે તે લખી થોડી ઘણી કાંઈ રે ।
એક દિવસની વાત વળી રે, લખતાં ન લખાયે સઘળી રે ॥૧૧॥
તેવાં વરસ ઓગણપંચાસ રે, તે પર એક દિન દોય માસ રે ।
એટલામાં કર્યાં જે જે કાજ રે, તેને કોણ લખે કવિરાજ રે ॥૧૨॥
થોડા માંયે લેજો ઘણું જાણી રે, સર્વે વાત કેથી ન કે'વાણી રે ।
આ છે ગ્રંથ માહાત્મ્યનો ઘણો રે, તેમાં કહ્યો પ્રતાપ પ્રભુ તણો રે ॥૧૩॥
તે તો સર્વે જાણજો સત્ય રે, નથી અક્ષર એકે અસત્ય રે ।
પણ પૂરી પ્રતીતિ જેને નોય રે, તેને આગળ્ય કે'શો માં કોય રે ॥૧૪॥
એને લખી લખાવી મ દેશો રે, જેને હોય હરિમાં અંદેશો[4] રે ।
તેને અર્થે આ વાત નહિ આવે રે, જેનું મન માન્યું કાવે દાવે[5] રે ॥૧૫॥

૧. પિતા ૨. માતા ૩. સમગ્રપણે ૪. સંશય, સંદેહ ૫. પ્રપંચની યુક્તિમાં.

જે નો'ય પૂરી પ્રતીતિવાળા રે, તે તો ક્યાંથી થાય સુખાળા રે ।
સુખ લેશે સાચા સતસંગી રે, સુણશે કે'શે આ ગ્રંથ ઉમંગી રે ॥૧૬॥
ગાશે કે'શે સુણશે આ ગ્રંથ રે, તેના સર્વે સરશે અર્થ રે ।
આ લોકમાં આનંદ રે'શે રે, પરલોકે મોટું સુખ લેશે રે ॥૧૭॥
માહાત્મ્ય કહ્યું છે અતિશે મોટું રે, ખરાખરૂં જાણો નથી ખોટું રે ।
રખે અપોચિયા[1]ની લઈ ઓટ[2] રે, પરિપૂરણમાં ખોળો ખોટ રે ॥૧૮॥
સમર્થથી શું શું ન થાય રે, એમ સહુ સમજો મનમાંય રે ।
એમ સમઝી સરવે સુજાણ રે, વાત પકી કરી છે પ્રમાણ રે ॥૧૯॥
તેને તક પાકી ગઈ પૂરી રે, કોઈ વાત ન રહી અધુરી રે ।
પામ્યા પૂરણ પરમાનંદ રે, થયાં ન્યાલ કે' નિષ્કુળાનંદ રે ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રી સહજાનંદ સ્વામિ ચરણકમલસેવક
નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે પુરુષોત્તમપ્રકાશ મધ્યે
દ્વિપંચાશત્તમઃ પ્રકારઃ ॥૫૨॥

દોહા : ધન્ય ધન્ય આ અવતારને, ઉદ્ધાર્યા જીવ અપાર ।
દયા આણી દીનબંધુએ, સર્વેની લીધી સાર ॥૧॥
અક્ષરધામથી આવિયા, કા'વિયા ધર્મના લાલ ।
પ્રીતે કરીને પધારિયા, કૈકને કર્યા નિયાલ ॥૨॥
અક્ષરાતીત અગમ જે, સુગમ થયા ઘનશ્યામ ।
અનંત અચ્યુત અવિનાશી જે, ધર્યું સહજાનંદ નામ ॥૩॥
અખંડ અકળ અપાર જે, તે થયા મનુષ્યાકાર ।
અજર અમર અમાપ જે, તેણે લીધી સૌની સાર ॥૪॥

૧. નમાલા, અધૂરીયા; અશક્ત ૨. ઓથ, આધાર.

રાગ સામેરી :

અછેદ્ય અભેદ્ય અક્ષરાતમા, અગોચર થયા ગોચર ।
અરૂપ[1] અનુપમ અતિ ઘણા, તે થયા શ્યામ સુંદર ॥૫॥
અતોલ અમોલ આગમે કહ્યા, તે થયા ધર્મના બાળ ।
નેતિ નેતિ નિગમ કહે, તેણે લીધી છે સંભાળ ॥૬॥
બાલા ભક્તિ જે પ્રેમવતી, તેના થયા છે તન[2] ।
ધર્મવૃષના ધામમાં[3], રમ્યા જમ્યા જીવન ॥૭॥
અલૌકિક આપે આવી કરી, આપ્યાં અલૌકિક સુખ ।
માત તાતના મનનાં, દૂર કર્યાં છે દુઃખ ॥૮॥
સુખી કરી જન સહુને, પછી પધારિયા ભગવન ।
સઘન વન વસમાં વળી, તે જોયાં સર્વે જીવન ॥૯॥
કૈં કૈં કારજ કરિયાં, વાલે વળી વનમાંય ।
ત્યાગી ગૃહી તેમાં મળ્યા, તેની કરી પોતે સા'ય ॥૧૦॥
અનેક જીવ ઉદ્ધારવા, ફરિયા દેશ વિદેશ ।
નિર્ભય કર્યાં નારી નરને, આપી ઉત્તમ ઉપદેશ ॥૧૧॥
ધામ તીરથ ધરા ઉપરે, જોયાં તેહ જીવનપ્રાણ ।
દૈવી આસુરી જીવનાં, કર્યાં છે કોટિ કલ્યાણ ॥૧૨॥
કલિજુગનું રાજ્ય કાઢિયું, સતજુગ વરતાવ્યો સોય ।
શુદ્ધ ધર્મમાં સહુ રહે, અશુદ્ધ ન આચરે કોય ॥૧૩॥
મનુષ્ય પશુધર્મ પાળતાં, તે શુદ્ધ કર્યાં નર નાર ।
સત અસત ઓળખાવિયું, સમજાવ્યું સાર અસાર ॥૧૪॥
પંચ વ્રત પ્રગટ કરી, પ્રવર્તાવ્યાં પૃથવી માંય ।
નિ'મ ધાર્યાં નરનારિયે, કળિમળ[4] ન રહ્યું ક્યાંય ॥૧૫॥

૧. માયિક દૃષ્ટિથી ન દેખી શકાય તેવા ૨. પુત્ર ૩. ઘરમાં ૪. પાપ, કૂડ-કપટાદિ અધર્મ.

પવિત્ર પ્રાણધારી[1] કર્યાં, તે તો પોતાને પ્રતાપ ।
જે અરથે આપે આવિયા, તે અર્થ સારિયો આપ ॥૧૬॥
કૈં કૈં કારજ કરિયાં, જીવના કલ્યાણ કાજ ।
ધ્યાન ધારણા સમાધિયે, સુખી કર્યા જન આજ ॥૧૭॥
રીત અલૌકિક લોકમાં, દેખાડી દીનદયાળ ।
સુખી અંતરે સૌને કર્યાં, ધન્ય ધન્ય ધર્મના બાળ ॥૧૮॥
ઉત્સવ સમૈયે ભેળા કર્યા, સતસંગી વળી સંત ।
દરશ સ્પરશ દઈ આપનું, આપિયાં સુખ અત્યંત ॥૧૯॥
જુગત્યે[2] જન જમાડિયા, પોતે લઈ પકવાન ।
મગન કર્યા સંત સહુને, દઈને દરશન-દાન ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રી સહજાનંદ સ્વામિ ચરણકમલસેવક નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે પુરુષોત્તમપ્રકાશ મધ્યે ત્રિપંચાશત્તમઃ પ્રકારઃ ॥૫૩॥

દોહા : આજ લે'રી આવિયા છે લે'રમાં, મે'ર કરી છે મહારાજ ।
અઢળ ઢળ્યા અલબેલડો, કર્યાં કઈકનાં કાજ ॥૧॥
દુઃખ કાપ્યાં દુઃખી દાસનાં, સુખી કર્યાં સહુ જન ।
બ્રહ્મમો'લે તેને મોકલ્યા, પોતે થઈ પરસન ॥૨॥
પૂરણ બ્રહ્મ પધારીને, ભાંગી છે સર્વની ભૂખ ।
આ સમામાં જે આવિયા, ટાળિયાં તેહનાં દુઃખ ॥૩॥
ધન્ય ધન્ય પાવન પૃથવી, જે પર વિચર્યા નાથ ।
ચરણ અંકિત જે અવનિ, સદા માને છે સનાથ ॥૪॥

૧. જીવાત્માઓને, દેહધારીને ૨. પ્રેમપૂર્વક—યુક્તિ કે કળાથી.

રાગ સામેરી :

ધન્ય દેશ સોઈ શે'રને, જિયાં રહ્યાં અવિનાશ ।
ધન્ય ધન્ય ગામ નગરને, જિયાં કર્યો વા'લે વાસ ॥૫॥
ધન્ય ધન્ય વારિ વહનિ, ના'યા તાપ્યા પ્રભુ પંડ ।
ધન્ય ધન્ય શૂન્ય સમીર[1]ને, ભાગ્યશાળી આ બ્રહ્માંડ ॥૬॥
ધન્ય ધન્ય બ્રહ્મા ભવ[2]ને, જેણે જોયા જીવન ।
ધન્ય ધન્ય મઘવા[3] મેઘને, ભીંજ્યા ભાળ્યા ભગવન ॥૭॥
ધન્ય ધન્ય શશી સૂરને, ઉડુ[4] પામિયા આનંદ ।
દેવ દાનવ મુનિ માનવી, સુખી કર્યા સહુ વૃંદ ॥૮॥
સ્થાવર જંગમ ચરાચર, સહુની લીધી છે સાર ।
સ્થૂળ સૂક્ષ્મ જીવ જગમાં, ઉતારિયા ભવપાર ॥૯॥
ભોગી કર્યા બ્રહ્મમો'લના, આપિયું અક્ષરધામ ।
આપ પ્રતાપે ઉદ્ધારિયા, કરિયા પૂરણકામ ॥૧૦॥
વેરો[5] ન કર્યો વર્ષતાં, ઘન પઠ્યે[6] ઘનશ્યામ ।
શુદ્ધ કરી સહુ જીવને, આપિયું ધામ ઈનામ ॥૧૧॥
કોટ ઉઘાડ્યા કલ્યાણના, ભાગ્યના ખોલ્યા ભંડાર ।
ભૂખ ભાંગી ભૂખ્યા જનની, જગે કર્યો જેજેકાર ॥૧૨॥
ડંકા દીધા જગે જીતના, શ્યામે સહુને ઉપર ।
પ્રબળ પ્રતાપ જણાવિયો, દેશ ગામ ને ઘરોઘર ॥૧૩॥
બૃહદ રીત આ વિશ્વમાં, વરતાવી છે બહુવિધ ।
ચાલી વાતો ચારે દેશમાં, પ્રભુપણાની પ્રસિદ્ધ ॥૧૪॥
સ્વામિનારાયણ સહુને, નક્કી લેવરાવ્યું નામ ।
ભજન કરાવી આ ભવમાં, આપિયું અક્ષરધામ ॥૧૫॥

૧. વાયુ ૨. શંકર ૩. ઈન્દ્ર ૪. તારા અથવા નક્ષત્ર ગણ. ૫. પક્ષપાત કે વિભાગ ૬. મેઘની માફક.

સંભળાવ્યું વળી શ્રવણે, સહજાનંદ નામ સોય ।
કે'શે સુણશે એ નામને, તેને દુઃખ કોય નો'ય ॥૧૬॥
એમ અનેક અભય કર્યાં, પોતા તણે પરસંગ ।
અખંડ ધામ તેને આપિયું, સહુ કરી શુદ્ધ અંગ ॥૧૭॥
અણતોળ્યાં સુખ આપિયાં, આશ્રિતને આ વાર ।
અનેક પ્રકારે અંતરે, સુખી કર્યાં નર નાર ॥૧૮॥
રૂડી મુડી પામ્યાં રોકડી, નહિ ઉધારાની વાત ।
અમલ[1] ભર્યાં સહુ ઉચ્ચરે, પ્રભુ મળ્યા છે સાક્ષાત ॥૧૯॥
ઓશિયાળું[2] શીદ ઓચરે[3], બોલે મગન થઈને મુખ ।
જન્મ મરણનું જીવમાં, રહ્યું નહિ જરા કેને દુઃખ ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રીસહજાનંદ સ્વામિ ચરણકમલસેવક
નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે પુરુષોત્તમપ્રકાશ મધ્યે
ચતુઃપંચાશત્તમઃ પ્રકારઃ ॥૫૪॥

દોહા : અમલ ભર્યાં સૌ અંતરે, આવે અંત્યે અવિનાશ[4] ।
દેહ તજાવી દાસને, આપે છે અક્ષરવાસ ॥૧॥
નર નારી નિઃશંક થયાં, ભાંગી બેઠાં સહુ ભય ।
શરણ લીધું જેણે સ્વામીનું, તેને કર્યાં નિરભય ॥૨॥
સહુને ઉપર શ્રીહરિ, શકો[5] બેસાર્યો સુંદર ।
ભક્તિ કરાવી આ ભવમાં, તાર્યાં કંઈક નારી નર ॥૩॥
નૌતમ[6] રીતને નાથજી, પ્રગટાવી પૃથવીમાંય ।
સાંભળ્યું નો'તું જે શ્રવણે, એવું કર્યું આવી આંય ॥૪॥

૧. કેફ ૨. દુઃખભર્યું ૩. બોલે ૪. ભગવાન શ્રીહરિ પોતે ૫. પોતાનો અજોડ પ્રભાવ ૬. સર્વોત્તમ.

પદ (રાગ ધોળ : વધામણાનું :–)

આનંદ આપ્યો અતિ ઘણો રે, આ સમામાં અલબેલ;
પુરુષોત્તમ પ્રગટી રે ।
અમૃતના સિંધુ[1] ઉલટ્યા રે, રંગડાની વાળી છે રેલ; પુ૦ ॥૫॥
નિર્ભયની નોબત્યું વાગિયું રે, મળિયા મોહનરાય; પુ૦ ।
વિધવિધ થયાં વધામણાં રે, કસર ન રહી કાંય; પુ૦ ॥૬॥
ખોટ્ય ગઈ છે ખોવાઈને રે, જીત્યનાં જાંગિર[2] ઢોલ; પુ૦ ।
દુઃખ ગયું બહુ દનનું રે, આવિયું સુખ અતોલ; પુ૦ ॥૭॥
કળશ ચઢાવ્યો કલ્યાણનો રે, સહુના મસ્તક પર મોડ[3]; પુ૦ ।
ધન્ય ધન્ય આ અવતારને રે, જોવા રાખી નહીં જોડ; પુ૦ ॥૮॥
સહુને પાર સહુ ઉપરે રે, એવી ચલાવી છે રીત; પુ૦ ।
નો'તી દીઠી નો'તી સાંભળી રે, પ્રગટાવી એવી પુનિત; પુ૦ ॥૯॥
સર્વના સ્વામી જે શ્રીહરિ રે, સર્વના કા'વિયા શ્યામ; પુ૦ ।
સર્વેના નિયંતા નાથજી રે, સર્વેનાં કરિયાં કામ; પુ૦ ॥૧૦॥
સ્વામિનારાયણ નામનો રે, શક્કો બેસારિયો આપ; પુ૦ ।
એ નામને જે આશર્યા રે, તેના તે ટાળિયા તાપ; પુ૦ ॥૧૧॥
ધામી જે અક્ષરધામના રે, તેણે આપ્યો છે આનંદ; પુ૦ ।
અખંડ આનંદ આપી જીવને રે, કાપ્યાં ભારે ભવફંદ; પુ૦ ॥૧૨॥
ખાતાં વળાવ્યાં છે ખોટ્યનાં રે, ખરી કરાવી છે ખાટ્ય; પુ૦ ।
બંધ કીધાં બીજાં બારણાં રે, વે'તી કીધી અક્ષરવાટ્ય; પુ૦ ॥૧૩॥
તમ ટાળ્યું ત્રિલોકનું રે, પ્રકાશી પૂરણબ્રહ્મ; પુ૦ ।
અંધારું રહ્યુંતું આવરી રે, તે ગયું થયું સુગમ; પુ૦ ॥૧૪॥

૧. સાગર ૨. મોટો ઢોલ, જીતનું નગારૂં ૩. સૌભાગ્ય સૂચક મુગટ/ગૌરવ.

સૂરજ સહજાનંદજી રે, આપે થયા છે ઉદ્યોત;[1] પુ૦ ।
પૂર્વની દિશાએ પ્રગટી રે, ખોટા મોટા તે કર્યા ખદ્યોત;[2] પુ૦ ॥૧૫॥
અષાઢી મેઘે આવી કર્યાં રે, ઝાઝાં[3] બીજાં ઝાકળ; પુ૦ ।
પૂર ચાલ્યાં તે પૃથવિયે રે, ધોયા ધરતીના મળ; પુ૦ ॥૧૬॥
ગાજવીજ ને વર્ષવું રે, અગમ સુગમ કર્યું સોય; પુ૦ ।
સહુ જનને સુખ આપિયાં રે, દુઃખી રહ્યું નહિ કોય; પુ૦ ॥૧૭॥
શર્મ[4]નો ઢોલ સુણાવિયો રે, દેવા લાગ્યા પોતે દાત્ય;[5] પુ૦ ।
દુરબળનાં દુઃખ કાપીયાં રે, ન જોઈ જાત્ય કુજાત્ય; પુ૦ ॥૧૮॥
ધન્ય ધન્ય મારા નાથજી રે, ધન્ય ઉદ્ધારિયા જન; પુ૦ ।
ધન્ય ધન્ય આ અવતારને રે, ભલે મળ્યા ભગવાન; પુ૦ ॥૧૯॥
વારે વારે જાઉં વારણે રે, કર્યાં અમારાં કાજ; પુ૦ ।
ઘણે હેતે ઘનશ્યામજી રે, મળ્યા અલબેલો આજ; પુ૦ ॥૨૦॥
કહિયે મુખથી કેટલું રે, આપિયો છે જે આનંદ; પુ૦ ।
નિષ્કુળાનંદ જાય વારણે રે, સે'જે મળ્યા સહજાનંદ; પુ૦ ॥૨૧॥

ઈતિ શ્રી સહજાનંદ સ્વામિ ચરણકમલસેવક નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિતે પુરુષોત્તમપ્રકાશ મધ્યે પંચપંચાશત્તમઃ પ્રકારઃ ॥૫૫॥

પુરુષોત્તમપ્રકાશઃ સમાપ્તઃ ॥

૧. ઉદય ૨. તારાઓ ૩. ઘણાં ૪. કલ્યાણ ૫. વિવાહાદિ પ્રસંગે અપાતું દાન, બક્ષિસ.

ૐ

॥ श्री स्वामिनारायणो विजयतेतराम् ॥

श्रीनिष्कुळानंदमुनिकृत-काव्यसंग्रहे—

સ્નેહગીતા

(૨)

રાગ ધન્યાશ્રી-

મંગલ મૂર્તિ છે શ્રીમહારાજજી, વ્રજજન વલ્લભ શ્રીવ્રજરાજજી ।
મે'ર મુજ ઉપર કરો એવી આજજી, અંતર ઇચ્છે છે ગાવા ગુણ કાજજી ॥૧॥

ઢાળ-ગુણ ગાવા ગોવિંદ તમારા, ઈચ્છા તે મુજને અતિ ઘણી ।
ચવું[૧] ચરિત્ર સ્નેહગીતા, જેવી મતિ ગતિ છે મુજતણી ॥૨॥
સ્નેહે કથા હવે સુણો સહુ, બહુ પ્રકારે મેં પેખિયું[૨] ।
જપ તપ તીરથ જોગ[૩] જજ્ઞ, સ્નેહ સમાન નવ દેખિયું ॥૩॥
દાન પુણ્ય ને વ્રતવિધિ, કરે ભક્તિ નવધા કોય ।
સ્નેહ વિના સરવે સૂનું, જેમ ભોજન ઘૃત વીણ હોય ॥૪॥
નીર વિના જેમ સૂકું સરોવર, સુગંધ વિના શિયાં ફૂલ ।
તેમ સ્નેહ વિના સૂનું હૃદય, શું થયું ચવે છે ચંડૂલ[૪] ॥૫॥
પ્રેમ પખિ[૫] છે લૂખી જો ભગતિ, કોઈ અનેક ગુણ ભાખે[૬] ભણે ।
ચૌદ વિદ્યાવાન ચતુર જન, વળી કવિ કોવિદ[૭]ને કોણ ગણે ॥૬॥
સ્નેહ વિના લુખું લાગે, કથતાં તે કોરૂં જો જ્ઞાન ।
હેત વિનાનું હૃદય એવું, જેવી વર વિનાની જાન ॥૭॥

૧. ગાવું-વર્ણવું ૨. વિચાર્યું ૩. જોગ - અષ્ટાંગયોગ ૪. ચકલી જેવું એક જાતનુ પક્ષી ૫. વિના ૬. કહે ૭. પંડિત-ચતુર.

સ્નેહ વિના શોભે નહિ, હૃદય તે હરિદાસનું ।
પંકજ નયનની[૧] પ્રીત વિના, અમથું શું રહેવું ઉદાસનું ॥૮॥
નેહનાં નયણે નીર વરસે, ગાતાં ગદગદ ગિરા[૨] નિસરે ।
કૃષ્ણ કૃષ્ણ કહેતાં મુખે, વળી વપુ[૩] વિકારને વિસરે ॥૯॥
પ્રીતે ચિત્ત ચરણે સોંપી, અને સ્નેહ સાચો જે કરે ।
નિષ્કુળાનંદના નાથ સાથે, સ્નેહી સદા સંગે ફરે ॥૧૦॥

કડવું ॥૧॥

સ્નેહની મૂર્તિ સુંદર શ્યામજી, પ્રેમે કરી પ્રગટ્યા ગોકુળ ગામજી ।
સ્નેહી જનનાં સારવા કામજી, નટવર નાગર સદા સુખધામજી ॥૧॥

ઢાળ-સુખના સાગર શ્રીહરિ, જેને દેખતાં દિલડું ઠરે ।
મૂર્તિ જોતાં માવજીની, હેલામાં[૪] મન મુનિનું હરે ॥૨॥
જેને જોઈ મોહી જનજુવતી, અતિ પ્રીત કરી હૈયે હેતશું ।
સ્નેહ બાંધ્યો શ્યામ સંગે, સોંપી તન મન ધન સમેતશું[૫] ॥૩॥
વળી પશુ પંખી ને વૃક્ષ વેલી, હરિપ્રીતમાં પરવશ થયાં ।
સરિતા સર[૬] ને નાગ[૭] નગ[૮] જે, સ્નેહમાં સંકુલાઈ[૯] રહ્યાં ॥૪॥
ગાયો ગોપી ને ગોવાળીએ, હરિ આત્માથી અધિક કર્યા ।
સ્નેહ બાંધ્યો પ્રેમ વાધ્યો, પ્રીત રીત અતિ આચર્યા ॥૫॥
મીનનું જીવન જળ જોને, જેમ ચકોર સ્નેહી ચંદ છે ।
તેમ વ્રજ જુવતીનું જીવન જાણો, શ્રીનંદજીનો નંદ છે ॥૬॥
જેમ મોરનું મન મળ્યું મેઘશું, જેમ બપૈયો[૧૦] સ્નેહી સ્વાંતનો[૧૧] ।
તેહ થકી અધિક અંગે, સ્નેહ જુવતી જાતનો ॥૭॥

૧. કમળ જેવા નેત્રવાળા પ્રભુની ૨. વાણી ૩. શરીર ૪. લટકામાં ૫. સહિત ૬. સરોવર ૭. સર્પ, હાથી, પર્વતમાં રહેનાર ૮. પર્વત ૯. સાંકળની માફક બંધાઈને ૧૦. ચાતક પક્ષી ૧૧. સ્વાંતનો - સ્વાતિ નક્ષત્રનાં વરસાદનાં પાણીનો.

જેમ અગ્નિને સંગે ઓગળે, મીણ માખણ ને ઘણું ઘૃત ।
તેમ કૃષ્ણ મળે મન ગળે, અને ટળે તે તનશુદ્ધ[1] તરત ॥૮॥
જેહ નયણે નિરખે નાથને, તેનું હાથ હૈયું કેમ રહે ।
તે લાજ તજે કૃષ્ણ ભજે, એવી સ્નેહમૂર્તિ છે સુખમહે[2] ॥૯॥
નટવર નાગર સુખસાગર, મનોહર મૂર્તિ મદનજી[3] ।
નિષ્કુળાનંદ ગોવિંદ છબી, સુખતણું જો સદનજી ॥૧૦॥

કડવું ॥૨॥

સુખમય મૂર્તિ જોઈ જન ગોપીજી, રહી હરિ ચરણે તન મન સોંપીજી ।
અંતરની વૃત્તિ હરિમાં આરોપીજી, લોક કુટુંબની લજ્જા જેણે લોપીજી ॥૧॥
ઢાળ-લોપી લજ્જા જેણે લોકની, અને સ્નેહવશ થઈ સુંદરી ।
સોબત કીધી શિશ માટે, એવી અચળ પ્રીત હરિશું કરી ॥૨॥
હરતાં ફરતાં કામ કરતાં, કૃષ્ણ કૃષ્ણ કરે કામિની[4] ।
પ્રીત વશ થઈ પ્રમદા[4], જાતિ[5] જાણે નહિ દિન જામની[6] ॥૩॥
ખાતાં પીતાં બોલતાં, વળી સ્નેહમાં શુદ્ધ વિસરી ।
સૂતાં સૂતાં જાગે ઝબકી, ઉઠે કૃષ્ણકૃષ્ણ મુખે કરી ॥૪॥
વાટે ઘાટે વન જાતાં, મન તન મોહનશું મળ્યું ।
લોકલાજ વેદવિધિ વિસરી, વળી ભાન તનનું તે ટળ્યું ॥૫॥
વળી શ્રવણમાં ભણકાર સુણે, જાણે નયણે નિરખું છું નાથજી ।
મુખવાંણે વળી એમ જાણે, વાત કરૂં છું વાલા સાથજી ॥૬॥
અંગોઅંગે એમ ગોપી, પરિપૂર્ણ થઈ પ્રીતમાં ।
સાધન તે હવે શું કરે, જેને કૃષ્ણ વિના ના'વે બીજું ચિત્તમાં ॥૭॥

૧. દેહભાન ૨. સુખમય ૩. અતિ હર્ષ પમાડનાર ૪. ગોપીઓ, સ્ત્રીઓ ૫. જાતિ - ભેદ ૬. દિવસ રાત્રિ.

મરજાદા મેલી થઈ ઘેલી, ઉન્મત્ત દશા આવી અંગે ।
તેણે કરી તનત્રાસ ટળિયો, મળ્યો પ્રાણ[1] કૃષ્ણને સંગે ॥૮॥
આપ[2] ગળ્યું મન મળ્યું, ટળ્યું કાયાકલેશનું કરવું ।
એક સ્નેહ માંહિ સર્વે આવ્યું, અન્ય ન રહ્યું આચરવું ॥૯॥
પ્રીતની રીતને પ્રેમનું લક્ષણ, તેતો શિખવ્યું આવે નહિ ।
નિષ્કુળાનંદ નાવે કહિએ, સ્નેહી જનનો સ્નેહ સહિ ॥૧૦॥

કડવું ॥૩॥

પ્રીત કરી પ્રમદા તે પરસ્પર પડીજી, જગના જીવન સંગે મોબત જડીજી ।
ચિત્તે રંગ ચટકી તે ચોળની[3] ચડીજી, નિત્યપ્રત્યે નવલો નેહ ઘડી ઘડીજી ॥૧॥
ઢાળ-ઘડિયે ઘડિયે ઘણોઘણો, સનેહ વાધ્યો શ્યામશું ।
વણ દિઠે વળી વિલપે વનિતા, રહે ઉદાસી ધન ધામશું ॥૨॥
અર્ધ ક્ષણ રહી ન શકે, વણ દિઠે વદન વ્રજરાજનું ।
શેરિયે શેરિયે શોધે સુંદરિ, લેશ ન લાવે વળી લાજનું ॥૩॥
માંહો માંહી વળી પૂછે, બાઈ કૃષ્ણજી તે ક્યાં હશે ।
કોઈ બતાવો કાન મુજને, જોઉં મુખ કાંઈક લઈ મસે[4] ॥૪॥
વન ભવન વાટ વીથિનિ[5], વળી જુવે યમુનાં તીર ।
અણ દિઠે અલબેલડો, કોઈ ધરી ન શકે ધીર ॥૫॥
વણ દિઠે ઘડી વીતે વસમી, જુગતુલ્ય પળ એક જાય ।
પ્રાણ ગતવત[6] થઈ પડે, એમ ગરક[7] સ્નેહમાંય ॥૬॥
એમ કરતાં આવિ અચાનક, જો દેખે દગે[8] દયાળને ।
પણ નાથ નયણે નિરખ્યા વિના, સ્નેહી ન કરે શરીર સંભાળને ॥૭॥
માંસ વિના શ્વાસ રહે, જન સ્નેહીના શરીરમાં ।
પ્રાણ જેના પડ્યા પરવશ, તેનાં નયણાં ભર્યાં રહે નીરમાં ॥૮॥

૧. આત્મા, જીવ ૨. દેહાભિમાન, હું પણું ૩. મજીઠનાં રંગની જેમ ઊતરે નહિં તેવી ૪. બહાનું, મિષે ૫. શેરી, બજારનો રસ્તો ૬. જતા રહ્યા હોય તેવા ૭. નિમગ્ન ૮. આંખે, નયણે.

અતિ ઉદાસ નિઃશ્વાસ મુકે, અને સુકે નહિ નીર નયણે ।
હે સખા હે સુખકારી, એમ વદે વળી વળી વયણે[1] ॥૯॥
પ્રીતની તો રીતે એહવી, જેનું મન મોહનશું મળ્યું ।
નિષ્કુળાનંદ સ્નેહી જનનું, કારણ નવ જાયે કળ્યું ॥૧૦॥

કડવું ॥૪॥

પદ-૧ (રાગ : ગોડ મલાર-)

પ્રીતની રીત છે જો ન્યારીરી, પ્રી૦ ।
જેહની બંધાણી તેણેરે જાણી, બિજા ન જાણે લગારીરી; પ્રી૦ ॥૧॥
ચકોર સ્નેહી ચંદ્ર વદનનો, વણ[2] દિઠે દુઃખ ભારી ।
મીન[3] સ્નેહી જાણોરે જળનો, પ્રાણ તજે વિન વારીરી[4]; પ્રી૦ ॥૨॥
પ્રીત પતંગ[5] પ્રાણ પાવકમાં[6], દેખત દગ દેત જારી[7] ।
ચાતક સ્નેહી સદાયે સ્વાંતનો, મરે પિયુપિયુ પોકારીરી; પ્રી૦ ॥૩॥
પ્રીતિની રીત પ્રસિદ્ધ પ્રતીજે[8], કીજે તો કીજે વિચારી ।
નિષ્કુળાનંદ એવા સ્નેહીની સંગે, સદાયે રહે છે મુરારીરી; પ્રી૦ ॥૪॥

પદ ॥૧॥

સ્નેહને વશ સદાય છે શ્રીહરિજી, ભાવે આવે ભૂતળ ભૂધર દેહ ધરીજી ।
તેતો પ્રેમિ જનને પ્રેમે કરીજી, ધન્ય ધન્ય પ્રેમે વ્રજજુવતી ભરીજી ॥૧॥
ઢાળ-ભરી પૂરણ પ્રેમમાં અંગે, અને રંગે રાતિ[9] રાજને ।
સ્નેહમાંયે ન સૂઝે કાંયે, તેણે ભૂલિ ભુવનનાં કાજને ॥૨॥
ખાન પાનની ખબર ભૂલી, વળી વસ્ત્ર પે'રવાં વિસરી ।
આભૂષણ અંગે ધરે અવળાં, એમ શુદ્ધ ભૂલી સ્નેહે કરી ॥૩॥
પય[10] જમાવે જળપાત્રમાં, અને નીર ભરે ક્ષીર[10] ઠામમાં ।
એમ સર્વે અંગે શુદ્ધ વિસરી, વળી ચિત્ત ન રહ્યું ધન ધામમાં ॥૪॥

૧. મુખે, વાણીમાં ૨. વિના, નહિ ૩. માછલું ૪. પાણી વિના, જળ વિના ૫. પતંગિયું ૬. અગ્નિમાં ૭. બાળી દે ૮. જાણવી ૯. રસબસ, તરબોળ ૧૦. દૂધ.

સુત વિત્ત ને સગાં સંબન્ધી, વળી એ ઉપરથી મન ઉતર્યું ।
જેહ જુવે તે એમ જાણે, કહે મન ચિત્ત આનું ફર્યું ॥૫॥
વળી ગોરસ મથતાં ગોપિકા, અને જુવે વા'લાની વાટ રે ।
હમણાં આવે મને બોલાવે, એમ તલપે મોહન માટ રે ॥૬॥
કસણ[1] તૂટે કેશ છૂટે, તેને નેક ન રહે સંભાળવા ।
વત્સ છોડાવે ધેનુને ધાવે, તેને ન જાયે વાળવા ॥૭॥
વળી અગ્નિથકી અતિ ઉછળે, અને આવે ઉફાણે[2] દુધ ।
પણ હરિ હેતમાં ચિત્ત ચોરાણું, તેહની ન લહે કાંયે શુધ ॥૮॥
લક્ષ[3] લાગ્યો લાડિલાશું, અંતર મળ્યું અલબેલશું ।
રહી હેતે પ્રીતે હળી મળી, જેમ વૃક્ષ વિંટ્યું વેલ્યશું ॥૯॥
રાત્ય દિવસ રહે રાતિ, અને માતિ પ્રેમમાં પ્રમદા ।
નિષ્કુળાનંદ નાવે નવધા[4], સમતોલ સ્નેહને સદા ॥૧૦॥

કડવું ॥૫॥

વળી વ્રજવનિતા પ્રેમે પરવશ થઈજી, રસિયાજી વિના રંચ નવ શકે રહીજી ।
કૃષ્ણ ક્યાં કૃષ્ણ ક્યાં જેને તેને પુછે જઈજી, એમ સ્નેહની સાંકળી શુદ્ધ ભુલી ગઈજી ॥૧॥
ઢાળ-શુદ્ધ ભૂલિ ગઈ શરીરની, વળી ગોવિંદને ગોતે ઘણું ।
આવો રસિયા આવો રૂડા, નિરખું હું મુખ તુજતણું ॥૨॥
વાટે ઘાટે પુછે વનિતા, વળી કોઈ બતાવો કૃષ્ણને ।
નાથ વિના નથી રે'વાતું, ઘણું દિલ દાઝે છે દષ્ણને[5] ॥૩॥
ખોળતાં તે ખરી ખબર પામી, જાણ્યું વાલો સધાવ્યા વનમાં ।
કાંઈક મષ લઈ જાયે કેડે, એમ વિચાર્યું વળી મનમાં ॥૪॥
ગોરસ રસની ભરી ગોળી, વળી જાય મથુરાં મારગે ।
એહ મષે ચાલિ વાંસે, દયાળુને દેખવા દગે ॥૫॥

૧. ચોળી-કમખાની દોરી, કસ (પહેરેલા વસ્ત્રને બાંધવાની દોરી) ૨. ઊભરાવાં, ઉભારે ૩. એકતાર વૃત્તિ ૪. નવ પ્રકારની ભક્તિ ૫. દર્શન કરવા માટે.

નાથજીને નિરખ્યા વિના, ઘણું દિવસ જાયે દોયલો[1] ।
ભૂધરજીને ભેટે જ્યારે, ત્યારે જ સુખ દિન સોયલો[2] ॥૬॥
હરિમુખ જોયે સુખ ઉપજે, વળી શાંતિ વળે શરીરને ।
અસ્થિર મન તે સ્થિર થાયે, જ્યારે જુવે હલધર વીરને[3] ॥૭॥
એમ પ્રીત પાવકે[4] પંડ્ય પ્રજળ્યું, વળી વિરહમાં વિલખ્યા કરે ।
પ્રેમદોરિયે બાંધી પ્રમદા, વાલમને વાંસે ફરે ॥૮॥
શ્યામ વિના કાંઈ કામ ન સુઝે, વળી કળ ન પડે કોઈ ।
પિયુ વિના પળ પ્રેમીને, વળી વીતે તે વસમી સોઈ ॥૯॥
સ્નેહી જનને સુખ ક્યાંથી, જેના પ્રાણ પરને સાથ છે ।
નિષ્કુળાનંદ પ્રેમી જનનું, જીવિતવ્ય હરિને હાથ છે ॥૧૦॥

કડવું ॥૬॥

વ્રજ વનિતાના પ્રેમને જોવા વળીજી, વાલ્યમે વગાડિ વનમાંયે વાંસળીજી ।
સુણી સર્વ સુંદરી મોહનને જૈ મળીજી, એક રહી આવરી નવ શકી નિકળીજી ॥૧॥

ઢાળ-નીકળી ન શકી સુંદરી, ગોપી ઘેરીને ઘાલી ઘરમાં ।
દેહ ગેહમાં[5] ગ્રહિ ઘાલ્યું, પણ પ્રાણ કાંઈ છે તેનાં કરમાં ॥૨॥
તેહને વિરહ ઉપન્યો અંગમાં, વળી વિયોગ રોગ વાધ્યો ઘણું ।
આ સમે હું તો રહી અમથી, અહો અભાગ્ય એવું મુજતણું ॥૩॥
એમ સ્નેહમાં શોચે[6] ઘણું, વનિતા કહે રહી વાંસળ્યે ।
પછી મેલ્યું દેહ મંદિરમાંયે[7], પ્રાણ પો'તા[8] પિયુને પાસળ્યે ॥૪॥
એહ રીતે પો'તી અબળા, મોહનજી સંગે જૈ મળી ।
ભૌતિક દેહનું ભાન ભૂલી, અતિવાક્ય[9] દેહ પામી વળી ॥૫॥

૧. દુઃખ સભર ૨. સુખમય, સુખદાયી ૩. બળરામજીનાં ભાઈ શ્રીકૃષ્ણને ૪. અગ્નિમાં ૫. ઘરમાં ૬. શોક કરે ૭. ઘરમાં ૮. પહોંચ્યા ૯. અવર્ણનીય, દિવ્ય.

પ્રેમી જનનું એહ પારખું, પ્રિતમ વિના પળમાં મરે ।
પિયુ વિયોગે પ્રાણ રહે, તે સ્નેહ શઠ[1] શાને કરે ॥૬॥
પ્રીતની તો રીત એહવી, જેના પ્રિતમ સાથે પ્રાણ છે ।
જીવન વિના જરૂર જેને, પંડ્ય પાડવું પ્રમાણ છે ॥૭॥
ધન્ય એ નારી પ્રેમ પ્યારી, જેણે વા'લા વિયોગે તન ત્યાગિયું ।
અલ્પ સુખની આશા મેલી, મન મોહનજી શું લાગિયું ॥૮॥
એવા જનથી અર્ધ ઘડી, વાલમ ન રહે વેગળા ।
હેતે હળ્યા રહે મળ્યા, જો અંગે હોય કોયે અબળા ॥૯॥
શું થાયે કૈયે હેત જો હૈયે, અને પ્રેમ વિના તો સુકું સરે[2] ।
નિષ્કુળાનંદ સરવે સાધન, સ્નેહી સમતા કોણ કરે ॥૧૦॥

કડવું ॥૭॥

જેને અંગે રંગ ચડિયો સ્નેહનોજી, પ્રીતે જો પ્રિતમશું પ્રાણ મળ્યો જેહનોજી ।
અંતરે અભાવ ન થાય તેને તેહનોજી, જો પ્રીત રીતે પાત[3] થાય આ દેહનોજી ॥૧॥

ઢાળ-દેહતણે દુઃખે કરીને, દલગીર ન થાયે દલમાં ।
દરદ દુઃખે દોષ હરિનો, પરઠે નહિ કોઈ પલમાં ॥૨॥
ગુણ ગ્રે'વા વળી ગોપિકાના, જેને અભાવ કોઈ આવ્યો નહિ ।
સરવે અંગે સુખકારી, શ્યામળાને સમઝી સહિ ॥૩॥
જેનાં પય પિધાં મહી લીધાં, વળી ફોડી ગોરસની ગોળીયો ।
વાટે ઘાટે ઘેરી ઘરમાં, જેને લાજ તજાવી રંગે રોળીયો ॥૪॥
વેણ વજાડી વ્રેહ જગાડી, વળી વનમાં તેડી વનિતા ।
તરત તિયાં તિરસ્કાર કીધો, તોય ન આવી અંતરે અસમતા[4] ॥૫॥
કોઈ વાતે કૃષ્ણ સાથે, અવગુણ ન આવ્યો અંતરે ।
દિન દિન પ્રત્યે પ્રેમ પ્રગટ્યો, નિત્ય નિત્ય નવો નિરંતરે ॥૬॥

૧. કપટી ૨. અંતે, છેવટે ૩. પતન, મરણ ૪. ક્ષોભ, વિષમતા.

રાસ રચિ ખેલ મચિ, વળી વિછોઈ[૧] ગયા વનમાં ।
રોઈ રોઈ ખોઈ રજની, તોય ક્ષોભ ન પામી મનમાં ॥૭॥

નાથનાથ મુખ ગાથ ગાતાં, વળી વિયોગે વિલખે ઘણી ।
તોયે હરિનો દોષ ન પરઠે, એવી રીત જો પ્રીત તણી ॥૮॥

પ્રીતને મગે[૨] પગ પરઠી[૩], વળી પાછી ન ભરી જેણે પેનિયો ।
શીશ સાટે ચાલી વાટે, ખરી પ્રીત પૂરણ તેનિયો ॥૯॥

લાગી લગન થઈ મગન, વળી તગન[૪] કર્યાં તન સુખજી ।
નિષ્કુળાનંદ સ્નેહી સમતોલ, કહે કવિ જન કોણ મુખજી ॥૧૦॥

કડવું ॥૮॥

પદ-૨ (રાગ : મારૂ-)

સ્નેહને રે સમાન, ના’વે કોઈ સ્નેહને રે સમાન ।
રાગી ત્યાગી ને તપસ્વી રે, વળી ધરે વન જઈ ધ્યાન; ના’વે૦ ॥૧॥

જોગ જગન બહુ જજતાં[૫] રે, તજતાં તેનું મને માન ।
તજી ઘરવાસ ઉદાસ ફરે કોય, કરે તીરથ વ્રત દાન; ના’વે૦ ॥૨॥

માળા તિલક ધરે ફરે ફક્ત, નખ શિખા વધારી નિદાન ।
કરે અટન[૬] રટન[૭] નિરંતર, વળી કરે ગંગાજળ પાન; ના’વે૦ ॥૩॥

સ્નેહ નહિ જેને નાથશું રે, શું થયું કરતાં રે જ્ઞાન ।
નિષ્કુળાનંદ સ્નેહી જનને, વશ સદા ભગવાન; ના’વે૦ ॥૪॥

પદ ॥૨॥

સ્નેહ સાંકળે પલાંણી[૮] છે પ્રમદાજી, તેહને અંતરે નહિ કોઈ આપદાજી ।
સ્નેહે શ્યામળીયા સંગે ડોલી સદાજી, હળી મળી હરિશું રહી અતિ મન મુદાજી ॥૧॥

ઢાળ-મુદા સદાયે મનમાંયે, જાયે અહરનિશ રાણીપ[૯] રે ।
રંગ રાતી મન માતી[૧૦], ગાતી ગોવિંદ ગુણ ઘરે ઘરે ॥૨॥

૧. તજીને, અળગા કરી ૨. માર્ગે ૩. ચાલીને ૪. ત્યાગ ૫. કરતાં ૬. યાત્રા ૭. સ્મરણ ૮. બંધાણી ૯. રાજીખુશીથી ૧૦. આનંદ મગ્ન.

વળી વનવાટે ઘરે ઘાટે, દિયે દયાળુ દરશન દાન ।
નાથ નિરખી હૈયે હરખી, વળી રહે મને ગુલતાન ॥૩॥

હરતાં ફરતાં કામ કરતાં, હરિ અચાનક આવી મળે ।
મગન રે’તાં સુખ લેતાં, એમ પ્રેમ આનંદમાં દિન પળે[૧] ॥૪॥

હસતાં રમતાં જોડે જમતાં, વળી વીતે ઘડી ઘણું સુખની ।
પળે પળે પ્રેમ પ્રગટે, જોતાં શોભા શ્રીહરિ મુખની ॥૫॥

હાસ વિલાસ હરિની સાથે, વળી કે’વું સુણવું તે કાનને ।
તાળી વળી લેવી તેહશું, ત્રોડવું હરિશું તાનને ॥૬॥

રાત દિવસ વીતે રંગે, વળી અંગે આનંદ અતિ ઘણું ।
સંસાર સુખની ભૂખ ભાગી, જોતાં મુખ જીવન તણું ॥૭॥

વિયોગની વળી વાતને, કોયે સ્વપને પણ સમઝે નહિ ।
એહ રીતે પ્રીત વાધી, સ્નેહની અતિશે સહિ ॥૮॥

પ્રીતની રીતને પારખવા, એક સમયને વિષે શ્રીહરિ ।
મથુરાં જાવાનું મન કીધું, ઇચ્છા એવી ઉરમાં ધરી ॥૯॥

ઘણા દિવસ ગોપી સંગે, રંગે રમિયા રસબસશું ।
નિષ્કુળાનંદ સ્નેહ જોવા, વા’લો કે’ વેગળા વસશું ॥૧૦॥

કડવું ॥૯॥

વેગળાં ગયા વિના પ્રીત ન પ્રિછાયજી, વા’લ્યમે વિચાર્યું એવું મન માંયજી ।
અલબેલે માંડ્યો પછી એહ ઉપાયજી, અક્રૂર આવિયા તેહ સમે ત્યાંયજી ॥૧॥

ઢાળ-તેહ સમે અક્રૂર આવ્યા, અને રથ લઈ રૂડા રૂપને ।
રામ કૃષ્ણને તેડવાને, મોકલ્યો કંસાસુર ભૂપને ॥૨॥

આવીને છોડ્યો આંગણે, નંદરાયને નિરધાર ।
ગોપી વળી ટોળે મળી, વળી કરે છે વિચાર ॥૩॥

૧. વીતે.

આ દિન મોર્યે આવો કોઈ, નંદ ભવન નથી જો આવિયો ।
બાઈ ગામ નામ પુછો એહનું, આ શે અર્થે રથ લાવિયો ॥૪॥
બાઈ સગો નહિ એ શત્રુ છે કોઈ, નંદ જશોદા ગોપને ।
નિશ્ચે કાંઈક નવું નિપજશે, તમે દેખજો દૈવના કોપને ॥૫॥
જાવો બાઈ જુવો જૈને, સુણજો વળી એની વાતડી ।
વા'લો થઈ કોઈ વૈરિ વસે, આવ્યો એ કરવા ઘાતડી[1] ॥૬॥
કોરે તેડી બાઈ કૃષ્ણને, વળી વાત કરો વાલપ વડે ।
હેત દેખાડી રાખો સંતાડી, જે નજરે એને નવ પડે ॥૭॥
વ્રજજનનું જીવન જેહી, તેની જતન ઝાઝી કિજીયે ।
વિઘન માંયથી વા'લી વસ્તુ, બાઈ બચાવિને લીજિયે ॥૮॥
એમ આકુળ વ્યાકુળ થાય અબળા, માંહોમાંહિ મનસુબો કરે ।
આતો આવ્યો કાળરૂપે કોય, રખે પ્રાણ બાઈ આપણા હરે ॥૯॥
પછી ગોપીયે તેની ગમ્ય[2] કાઢી, બાઈ અક્રૂર એનું નામ છે ।
નિષ્કુળાનંદના નાથ સાથે, કાંઈક એને કામ છે ॥૧૦॥

કડવું ॥૧૦॥

આવ્યો અક્રૂર એ ખબર પામી ખરીજી, કાંઈક કપટ ભીંતરે આવ્યો ભરીજી ।
કોરે જઈ કૃષ્ણને કાંઈક વાત કરીજી, તેહ નથી કે'તા હૈયાનું આપણને હરિજી ॥૧॥
ઢાળ-હરિ[3] હળધર[3] હૈયા કેરી, વળી વાત નથી વરતાવતા[4] ।
પણ અક્રૂર સાથે એકાંત કીધી, તેહની થાય ચિત્તમાં ચિંતા ॥૨॥
કોણ જાણે બાઈ કેમ કરશે, કળ પડતી નથી કાંય ।
પુછો જઈ પ્રાણજીવનને, શું છે એના બાઈ મનમાંય ॥૩॥
એમ કરતાં અક્રૂરના, મનનો તે મર્મ જાણિયો ।
શ્રી કૃષ્ણજીને તેડવાને, એણે રથ આંઈ આણિયો ॥૪॥

૧. દગો, છળ, કપટ ૨. સ્પષ્ટ ઓળખાણ ૩. શ્રીકૃષ્ણ અને બળરામ ૪. જણાવતાં.

એવું સુણીને અબળા, અતિ અકળાણી અંતરે ઘણી ।
જેમ પ્રાણ રહિતવત પુતળાં, એવી ગત્ય થઈ ગોપીતણી ॥૫॥
લડથડે કોઈ પડે પૃથવી, એમ શુદ્ધ ન રહી શરીરની ।
શ્યામ સધાવ્યાનું શ્રવણે સુણતાં, નિંક[1] નયણે ચાલી નીરની ॥૬॥
વલવલી[2] ટોળે મળી, વળી વનિતા કહે કેમ કરશું ।
જીવન જાતાં અંતરે આપણે, ધીરજ કઈ પેરે ધરશું ॥૭॥
આવ્યો અક્રૂર કાળરૂપે, હમણાં પ્રાણ લઈને હાલશે ।
પછી સ્નેહનું જે સુખ સજની, તે સમે સમે ઘણું સાલશે ॥૮॥
ગયું ધન જોબન દિન જે, તે પાછું નથી કોઈ પામતાં ।
એમ આપણે થાશે અબળા, હરિ હીરો વામતાં[3] ॥૯॥
નિરધન થાશું નાથ જાતાં, પછી ઓશિયાળાં રે'શું અંગે ।
નિષ્કુળાનંદના નાથ સાથે, હવે ક્યાંથકિ રમશું રંગે ॥૧૦॥

કડવું ॥૧૧॥

અહો કષ્ટ અચાનક આવિયોજી, જ્યારે હરિવરને કંસે બોલાવિયોજી ।
મથુરાંની નારીનો દાવો બાઈ ફાવિયોજી, આપણે તો લેખ એવો જો લખાવિયોજી ॥૧॥
ઢાળ-લેખ લખતાં ભુલ્યો તું બ્રહ્મા, અને અકલ ગઈ તારી ઉચળી[4] ।
જોડ્ય જોડિ નાખે છે ત્રોડી, તારી અસત મત્ય એવી વળી ॥૨॥
વિવેક હોય જો વિધિ તુંમાં, તો એવું ન કરે કોઈ દિને ।
જોગ મેળિ દે છે ઉબેળિ[5], તેની મે'ર નથી તારે મને ॥૩॥
મન ગમતું સુખ મેળવીને, વળી વિછોહ[6] પાડછ[7] વળતો ।
માટે મૂરખ મોહોટો ભાઈ, નથી કોઈ તુંજ ટળતો ॥૪॥
જેમ કલ્પાંકરે[8] કાંઈ કરિયાં, ઘણાં ઘણાં રચે ઘરઘોલિયાં[9] ।
રમતાં રમતાં રોષ ઉપનો, ત્યારે ભાંગતાં તે કાંયે ભુલિયાં ॥૫॥

૧. પ્રવાહ, ધારા ૨. અધીરી થઈને ૩. ખોઈ બેસતાં, જાતાં ૪. ઊઠી ગઈ ૫. જુદા પાડે છે ૬. વિયોગ ૭. દે છે ૮. છોકરાઓએ, બાળકોએ ૯. રમવા માટે બનાવેલાં ધૂળનાં નાનાં ઘર.

તેહ માટે તુંને બ્રહ્મા ભાઈ, ઉપમા તે એહની આપિયે ।
હરિવર તેં આપ્યો અમને, તો અસન[1] પેઠે ન ઉથાપિયે ॥૬॥

હોંસ અમારી હૈયા કેરી, નથી પુરી કરી નાથને ।
વાલાથી કેમ કરે છે વેગળાં, એવો વેરી થયો શું વ્રજસાથને ॥૭॥

નયણે નિરખતાં નાથને, જેહ મટકે કરી પાંપણ મળે ।
તેહજ બ્રહ્મા ભૂલ્ય તારી, કાંરે ભાઈ તું નવ કળે[2] ॥૮॥

એટલી ખોટ તે ખરખરે[3], તો વેગળે[4] મન કેમ વાળીયે ।
તેહ માટે ભાઈ કહ્યું તુજને, દયા દલથી નવ ટાળીયે ॥૯॥

કૃષ્ણ વિના કેમ કરીને, વળી વિકટ ઘડી વામશે ।
નિષ્કુળાનંદનો નાથ ચાલતાં, પ્રાણ પ્રીતે દુઃખ પામશે ॥૧૦॥

કડવું ॥૧૨॥

પદ-૩ (રાગ : મેવાડો-)

મથુરાં મ જાશો રે પ્રિતમ પાતળારે, નાખી અમને નોધારાં મારા નાથ; ॥
જરૂરને જાવું રે હોય તિયાં તમનેરે, તો લેજો શ્યામળા અમનેરે સાથ...મ૦ ॥૧॥

પ્રીત કરીને રે પિયુજી મા પરહરોરે, રાખો પ્રિતમ અમનેરે પાસ; ॥
અળગાંને રે'તાંરે અધીર અતિ અમનેરે, વણ દિઠે રહે અંતર ઉદાસ...મ૦ ॥૨॥

જેમ મણિ વિના ફણિરે અણદિઠે આંધળોરે, વળી કોઈ લિયે લોભિનું ધન; ॥
વણ મૃત્યુએ મૃત્યુ તેને માનવુંરે, જેનું કાંઈ જાતું રહ્યું રે જીવન...મ૦ ॥૩॥

જળવાસી જીવરે જ્વાળામાં જીવે નહિરે, અમારે છે તમ વિના હરિ તેમ; ॥
નિષ્કુળાનંદનારે સ્વામીજી સુજાણ છોરે, અજાણ જે હોય તેને કે'વું એમ...મ૦ ॥૪॥

પદ ॥૩॥

પિયુ પરિયાણિયા મથુરાં જાવા માવજી, રથે બેઠા રસિયો અંતરે છે ઉછાવજી ।
આપણ ઉપરથી ઉતારિયો ભાવજી, પિયુ વિના પ્રમદા લેશું કેશું[5] લાવજી ॥૧॥

---

૧. અજ્ઞાન, અણસમજુ છોકરાની ૨. જાણે ૩. દુઃખ આપે ૪. દૂર રહેવામાં ૫. કોની સંગાથે.

ઢાળ-લાવો લેતાં લાડિલાશું, ઘણું આનંદે ઘડી નિગમતાં ।
દિન જાતા વદન જોતાં, વળી રજની જાતી એશું રમતાં ॥૨॥

એહ સુખ બાઈ ક્યાંથી સાંપડે, અક્રૂર મૂલે[1] આવિયો ।
પ્રાણ લેવા પાપિયો, આ રથ જોને લાવિયો ॥૩॥

જાદવકુળના વૃદ્ધ વે'લા, આને મોર્યે બહુ મરી ગયા ।
આપણે ભાગ્યે અક્રૂર જેવા, વેરી કેમ વાંસે રહ્યા ॥૪॥

બાઈ ઘણા દિવસનો જે હોય ઘરડો, તેને મે'ર ન હોયે મનમાં ।
નિર્દય હોય દગ્ધ[2] દિલનો, બાઈ ત્રાસ ન હોય તેના તનમાં ॥૫॥

હમણાં રથને હાંકશે, બાઈ ધાઈને[3] આડાં ફરજો ।
આ જો લુંટી જાયે અમને, એમ પ્રગટ પોકારજો ॥૬॥

માત તાત સુત સંબન્ધિની, વળી લોકની લાજ મ લાવજો ।
મરજાદા મુકી રથને રોકી, વળી વા'લાને વાળી લાવજો ॥૭॥

જેહ લાજમાં બાઈ કાજ બગડે, તે લાજને શું કિજીયે ।
પ્રિતમ રે'તાં જો પત્ય[4] જાયે, તો જોકશું[5] જાવા દીજિયે ॥૮॥

પ્રેમને બાઈ નેમ ન હોય, જેના પ્રાણ પ્રિતમશું મળ્યા ।
લોકલાજ વેદ વિધિ કર્મ, તેતો તેને કરવાં ટળ્યાં ॥૯॥

એટલા માટે આપણે, રાખો રસિયાનો રથ રોકીને ।
નિષ્કુળાનંદનો નાથ સજની, કેમ જાશે વિલખતાં મુકીને ॥૧૦॥

કડવું ॥૧૩॥

આ વૃદ્ધ સઘળાની મત[6] વામી[7] ગઈજી, નંદ જશોદાની અકલ કાંઈ ન રઈજી ।
શું એને આપણે સમઝાવિયે કહીજી, એણે કોઈ વિચાર અંતર કર્યો નહીજી ॥૧॥

ઢાળ-વિચાર ન કર્યો વ્રજવાસીએ, તેમ વિઘ્ન પણ કોઈ નવ પડ્યું ।
કેમ કરી રહે કૃષ્ણ બાઈ, અપરાધ આપણું આવી નડ્યું ॥૨॥

---

૧. વેંચાતો, ભાડે ૨.દાઝેલો, દુષ્ટ, કઠોર ૩. દોડીને ૪. લાજ, આબરૂ ૫. વિના વિલંબે, તત્કાળ
૬. બુદ્ધિ ૭. ટળી.

આ સમે કોઈ મરે અચાનક, તો કૃષ્ણ રહે તેહ કારણે ।
મોડાં વે'લાં મરશે ખરાં પણ, આજ મરે તો જાઉં વારણે[1] ॥૩॥
અન્ય ઉપાયે અલબેલડો,વળી નથી રે'વા કોઈ રીતડી ।
અહો બાઈ અભાગ્ય આપણાં, પિયુ ત્રોડી ચાલ્યા પ્રીતડી ॥૪॥
આ જો રથે બેઠા રસિયો, વળી ખેડાવિયો[2] પણ તે ખરો ।
ધ્રોડો બાઈ જાઈયે ધાઈ, વનિતા વિલંબ જો મા કરો ॥૫॥
બાઈ રોકી રાખીયે રથને, વળી વા'લાને પાછા વાળીયે ।
સાન કરીને કહિયે હરિને, પિયૂ પ્રીત તો નવ ટાળિયે ॥૬॥
એમ ટોળે મળો વિંટી વળો, મેલી માનિની મરજાદને ।
જીવન જાતાં નથી ખમાતું, મર લોક કરે અપવાદને ॥૭॥
મર જણાયે આ જગ્તમાંહે, હવે શીદને શાંતિ રાખશું ।
છાનું છે તે મર થાય છતું, આજ નેક[3] ઉઘાડું નાખશું ॥૮॥
નિંદક જન મર નિંદા કરે, વળી દુરિજન મર દાઝતાં ।
કૃષ્ણ ધણી મારો કૃષ્ણ ધણી, એમ કે'શું મુખે ઘણું ગાજતાં ॥૯॥
લોક મળી વળી ચળી[4] કે'શે, તેતો સાંભળી રે' શું શ્રવણે ।
પણ નિષ્કુળાનંદના નાથની, બાઈ ખોટ્ય ન ખમાયે આપણે ॥૧૦॥

કડવું ॥૧૪॥

અબળાનો આશય અલબેલે ઓળખીજી, વિયોગે વનિતા દીઠી અતિશય દુઃખીજી ।
પ્રમદાના પ્રાણ નહિ રહે મુજ પખીજી[5], કહું એને કાંઈક ધીરજ ધારે સખીજી ॥૧॥
ઢાળ-ધીરજ ધારો કૃષ્ણ કહે, સહુ દેખતાં મ કરો શોર ।
હેત રાખો હૈયામાંહે, બા'રે મ કરો બકોર ॥૨॥
મારે તમારે પ્રીત છે તે, છાનિ છપાડિને રાખિયે ।
લાજ જાય ને હાંસી થાયે, એવું ભેદ વિના કેમ ભાખીએ ॥૩॥

૧. તેને ન્યોછાવર થઈ જાઉં ૨. ચલાવરાવ્યો ૩. નક્કી ૪. વ્યભિચારિણી ૫. વિના, મૂકીને.

લોક મુજને એમ લેખે, છે બ્રહ્મચારી ભગવાન ।
આજ લાજ તે ખોઈ ખરી, મારૂં મોંડિયું[1] તમે માન ॥૪॥
તમ સાથે મેં સ્નેહ કીધો, તેતો હળવું થાવા હેસખી ।
પણ સ્ત્રી હોય આપ સ્વારથી, એમ સરવે શાસ્ત્રમાં લખી ॥૫॥
પ્રીતનું આજ ફળ પ્રગટ્યું, મને છાનાને છતો કર્યો ।
સ્નેહ કરતાં તમ સાથે, અંતે અર્થ[2] એ નિસર્યો ॥૬॥
હજી કહું છું જે કેણ માનો, અને જાઓ વળી ઘેર જુવતી ।
એક વાર આપણ મળશું, હૃદે રાખજો સ્નેહ સતી ॥૭॥
એમ ધીરજ દિધી વાત કિધી, તમે પ્યારી છો મને પ્રાણથી ।
તમ વિના ત્રિલોકમાંહિ, વા'લું તે મને કોઈ નથી ॥૮॥
હું તો વશ છઉં હેતને, સાચું કહું છું સુંદરી ।
હું છઉં જેને તે છે મારે, એતો વાત અંતે છે ખરી ॥૯॥
પ્રેમની દોરિયે પ્રમદા, હું તો બંધાણો બેઉ હાથજી ।
એમ કહિને ચાલિયા, નિષ્કુળાનંદનો નાથજી ॥૧૦॥

કડવું ॥૧૫॥

હરિવર હાલિયા મથુરાં મારગેજી, જુવે રૂવે જુવતી ઉભી રહી એક પગેજી ।
નયણે ન મળે[3] પળેપળે જળ વહે દોય દ્રગેજી, રથ જાતાં રસિયાનો દીઠો છે દૂર લગેજી ॥૧॥
ઢાળ-દૂર લગી તો રથ દીઠો, પછી ખેહ[4] તેહ રહી જોઈ ।
જ્યારે નયણે ગરદ[5] ન દીઠી, ત્યારે પડી પૃથવિયે રોઈ ॥૨॥
જેમ પ્રાણ જાતાં પંડને, અતિશય પીડા ઉપજે ।
એવી ગત્યને પામી ગોપીકા, જાણે તન તજ્યું કે તજે ॥૩॥
શુદ્ધ ન રહી શરીરની, મૂર્છા ખાઈ પડી માનિની ।
ઉઠી ન શકે અવનિ થકી, વળી ભૂલી દશા દેહભાનની ॥૪॥

૧. ટાળ્યું, ભાંગ્યું ૨. લાભ ૩. મટકું ન મારે ૪. ધૂળ ૫. રજ, ધૂળની ડમરી.

હંસ[1] ગયો હરિની સાથે, રહ્યું દેહ તેહ પડી પૃથવી ।
જેમ દોરી તુટી દારૂકની[2], ચાલ્ય રહિત પૂતળી હવી ॥૫॥
એવી અવસ્થા પામી અબળા, વળી શ્યામળીયો સધાવતાં ।
વણ દરદે દરદ વ્યાપ્યું, લાલશું લેહ[3] લગાવતાં ॥૬॥
એટલા પછિ અંગ સંભાળી, અને ઉઠી સરવે અબળા ।
માંહોમાંહિ મળી વળી કહે જે, નાથજી પાછા નવ વળ્યા ॥૭॥
અહો આ શું થયું બાઈ, હવે ભૂધરને કૈયે ભાળશું ।
સદનમાંહી સખી આપણે, શું જોઈને મન વાળશું ॥૮॥
ઘેર જાતાં ચરણ ન ચાલે, આઘી ચાલીને પાછી વળે ।
પછી પગલાં જોઈને પિયુજીનાં, વારંવાર તિયાં ટળવળે ॥૯॥
રજ લઈ લઈ મસ્તક મુકે, વળી વળી કરે બહુ વંદના ।
વે'લા વળજો વા'લા મારા, નાથ નિષ્કુળાનંદના ॥૧૦॥

કડવું ॥૧૬॥

પદ-૪ (રાગ : મલાર-)

બાઈ પ્રીત કરતાં પ્રિતમશું, જ્યારે પીડાયે પંડ ।
ઓષડ[4] એનું એકોઈ ન મળેરે, જો ભમિયે બ્રહ્માંડ; પ્રીત૦ ॥૧॥
બાઈ મીન જળે[5] જ્યારે જળમાં, ત્યારે ઠરે કોણ ઠામે ।
ચકોર દુઃખી થયો ચંદ્રથીરે, ત્યારે ક્યાં સુખ પામે; પ્રીત૦ ॥૨॥
બાઈ ચકવો[6] દુઃખ પામ્યો દિનેશ[7]થી, પિયૂષ[8]થી માનવી ।
કોણ ઉપાય હવે કીજિયેરે, ગજ જળિયો[9] જાહ્નવી[10]; પ્રીત૦ ॥૩॥
એમ નિષ્કુળાનંદના નાથથી, પીડા આપણે પામી ।
શું કરિયે હવે સજનીરે, આશા ઉગર્યાની વામી; પ્રીત૦ ॥૪॥

પદ ॥૪॥

૧. આત્મા ૨. લાકડાના પૂતળાની ૩. લગની, સ્નેહ ૪. ઔષધ ૫. બળે ૬. એક પક્ષી ૭. સૂર્ય ૮. અમૃત ૯. બળવા લાગ્યો, દાઝ્યો ૧૦. ગંગાજીમાં.

એમ વળી વનિતા વિલખી પાછી વળીજી, ચરણ ન ચાલે ધરણિયે પડે ઢળીજી ।
અંબર[1] આભૂષણ સંભાળવા શુદ્ધ ટળીજી, વાયદો વાલાનો કોઈ ન શકી કળીજી ॥૧॥
ઢાળ-કળી ન શકી જે કૃષ્ણે કહ્યું, તેને વિચારવા વનિતા મળી ।
શું કહ્યું બાઈ શ્યામળે, ક્યારે આવશે વ્રજમાં વળી ॥૨॥
અચેત હતી સહુ આપણે, પ્રિછ પડી નહિ તેહ પળમાં ।
કાંઈક કુડું સાચું સજની, કહ્યું છબિલે છળમાં ॥૩॥
એણે કહ્યું એકવાર મળશું, એમાં કપટ કાંઈક છે સહિ ।
એકવાર તે કોણ જાણે કૈયે, એનો કાંઈ નિરધાર નહિ ॥૪॥
બાઈ જાતાં જાતાં જુઠું બોલ્યા, અને કોલ બોલ કુડા[2] કર્યા ।
નખશિખલગી નાથ બાઈ, ઘણું છબિલોજી છળમાં ભર્યા ॥૫॥
હાથ ન આવે હવે હરિ, ખોઈ બેઠાં ખરી મીરાંથ[3]જી ।
મણિ ચોરાણી મળે નહિ બાઈ, પિયુ ગયા પરને હાથજી ॥૬॥
શુકન જુવો સહુ મળીને, અલબેલોજી કૈયે આવશે ।
પોતે પધારશે પ્રેમશું કે, આપણને ત્યાં તેડાવશે ॥૭॥
એમ માંહોમાંહિ મળી વળી, મનસુબો કરે મનમાં ।
એમ વિલખી વિલખી વનિતા, પછી ભામિની ગઈ ભવનમાં ॥૮॥
તિયાં મહી માખણ દુધ દેખી, ઘણો શોક કરી રુવે સુંદરી ।
હવે ગિરિધર વિના ઘરમાં, આ પિશે કોણ પ્રેમે કરી ॥૯॥
અંતર પ્રીતને ઉપર કે'તાં, લાજ લોકની વળી લાવતાં ।
નિષ્કુળાનંદના નાથને બાઈ, કાંઈ મષ લઈને બોલાવતાં ॥૧૦॥

કડવું ॥૧૭॥

વનિતાને વેદના વ્યાપી વિયોગનીજી, પળ વીતે પંડ્યને વણ રોગે રોગનીજી ।
કરે અતિ જંખના શ્યામ સંયોગનીજી, ભૂલી ગઈ ભામિની ભવવૃત્તિ વૈભોગનીજી ॥૧॥

૧. વસ્ત્રો ૨. ખોટા ૩. સંપત્તિ.

ઢાળ-ભવ વૈભવની ભૂલી વૃત્તિ, જેની સુરતિ લાગી લાલશું ।
રહે ઉદાસી થઈ નિરાશી, મન મોહે નહિ ધન માલશું ॥૨॥
જેહનું પ્રીતે ચિત્ત ચોરાણું, અને ઈશક લાગી જેના અંગમાં ।
તેનું માશુક વિના મન બીજે, રાચ્યુ નહિ કોઈ રંગમાં ॥૩॥
બોલ્યું ન ગમે બીજું તેહને, પ્રિતમના ગુણગાન પખી ।
અન્યકથા કાને સુણતાં, દાઝે દલ ને થાય દુઃખી ॥૪॥
જેમ મીન ને નેક નીર વિના, વળી ક્ષીરે ક્ષણું સુખ નવ વળે ।
તેમ પ્રેમી જનને પિયુ વિના, અન્ય ઉપાયે અંતર જળે ॥૫॥
જેનું પ્રેમબાણે પ્રાણ પ્રોયું, ભાવભલકે[1] ભિંતર ભેદિયું ।
તેહને તે જંપ ક્યાંથી હોય તનમાં, જેનું રંગ ને રૂપ છેદિયું ॥૬॥
ફરે ઉદાસ મૂકે નિઃશ્વાસ, પાસે નથી પિયુ જેહને ।
ઉન્મત્તવત ગતિ હોયે અંગની, અન્ય જન ન જાણે તેહને ॥૭॥
એવા ભાવને પામી અબળા, હરિ વિયોગે વળી વિરહિણી ।
પિયુપિયુ પોકાર કરતાં, વણદીઠે પ્રિતમ વિલખે ઘણી ॥૮॥
લોહી માંસને લાલી મુખની, હરિ જાતાં એટલું હરિ ગયા ।
અસ્થિ ત્વચા ને પ્રાણ પ્રેમીનાં, વળતાં તનમાં તે રહ્યાં ॥૯॥
પ્રાણને પિયુ વિયોગે, પ્રેમી ન રહે રાખીને ।
નિષ્કુળાનંદના નાથને, જાણું જોશું ક્યારે કરી ઝાંખીને ॥૧૦॥

કડવું ॥૧૮॥

એમ વિયોગરોગ તે વનિતાને વાધિયોજી, જેનો પ્રાણ પ્રિતમશું બાંધિયોજી ।
જેણે શ્યામ સાથે સ્નેહડો સાંધિયોજી, પ્રમદાના પ્રેમનો પાર નવ લાધિયોજી ॥૧॥
ઢાળ-પાર ન લાધ્યો પ્રેમ કેરો, વળી સુંદરીના સ્નેહનો ।
પ્રેમવશ પરવશ થઈ, ન કર્યો સંભાળ જેણે દેહનો ॥૨॥

૧. ભાવરૂપી ભાલાથી.

જળ ભરવા જાય જુવતી, સ્થળસ્થળ પ્રત્યે થોભે ઘણું ।
ઈયાં રહી મારી આળ કરતા, ઈયાં તાણ્યુંતું અંબર અંગતણું ॥૩॥
ઈયાં મુજને આડા ફરતા, ઈયાં રોકી મુજને રાખતા ।
હેત દેખાડી લોભ લગાડી, ઈયાં ફંદમાં મને નાખતા ॥૪॥
ઘડો ચઢાવી ઘણા હેતે, વળી સાનમાં સમઝાવતા ।
કોયે ન જાણે જન બીજો, એમ મંદિર મારે આવતા ॥૫॥
એવાં સુખ સંભારતાં, વળી હૃદયે ભરાય છે રોદને ।
એકાંત જાઈ રુવે અબળા, કરી વિલાપ ઉચ્ચે વદને ॥૬॥
રોઈ રોઈને રાતાં કરે, લોચન લાલ ગુલાલ રે ।
સ્નેહ સાલે[1] શરીરમાંયે, જેને વા'લા સાથે છે વા'લ રે ॥૭॥
ઘણીવાર જાણી[2] ભરે પાણી, વળી વનિતા પાછી વળે ।
રહે આતુરતા અંતરમાંયે, જાણે મોહનજી કયારે મળે ॥૮॥
ઘટ ગાગર સોતી ઘેર પો'તી, વિસરતો નથી વિયોગ વળી ।
ભાર ન ગણે ઉભી આંગણે, જાણિયે પ્રાણ વિનાની પૂતળી ॥૯॥
સ્નેહ એનો હું શું કહું, જેને પિયુશું પૂરણ પ્રીત છે ।
નિષ્કુળાનંદ નથી કે'વાતું, જથારથ જેવી એની રીત છે ॥૧૦॥

કડવું ॥૧૯॥

એ દિન જાયે બહુ દિલ દાઝતાંજી, ભૂલી શુદ્ધ ભામિની હરિ સંગે હેત બાંધતાંજી ।
વિયોગે વિલખે રુવે ધુમ મષે[3] રાંધતાંજી, એમ અહોનિશ વીતે પિયુને આરાધતાંજી ॥૧॥
ઢાળ-અલબેલાને આરાધતાં, અતિવ્યાકુળ થાયે વનિતા ।
જાણે જાઉં વનમાં જીવન હશે, એમ અંતરે થઈ આતુરતા ॥૨॥
ગોરસ રસ ભરી ગોળીયે, મહી વેચવાનો મષ લઈ ।
પછી કુંજકુંજમાં કામિની, જીવનને ગોતે જઈ ॥૩॥

૧. ખૂંચે, ખટકે ૨. મોડું થઈ ગયું એમ સમજી ૩. ધૂમાડો પણ કૃષ્ણ જેવો કાળો જોઈને.

ક્યાં હશે બાઈ કૃષ્ણ કહોને, એમ માંહોમાંહિ પુછે મળી ।
જ્યારે ખબર ન પામે ખોળતાં, ત્યારે વલવલે વિલખે વળી ॥૪॥
કહે આજ વનમાં ક્રીડા કરતાં, કહે આજ વનમાં રાસ રમિયાં ।
તેહજ વનમાં જીવન જાતાં, સર્વે સ્થળ ખાવા થયાં ॥૫॥
જેમજેમ વન જુએ જુવતી, તેમતેમ કૃષ્ણ સાંભરે ।
વિરહ વાધે અંગ બાધે[1], પછી આંખડિયે આંસુ ઝરે ॥૬॥
સજ્જન[2] થોડા સાલે શરીરે, અંગે સાલે ઘણાં એંધાણ[3] ।
સંયોગમાં એ નવ જણાએ, પણ વિયોગે વિલખે પ્રાણ ॥૭॥
એમ વૃક્ષ વેલી વન સરવે, ઘણું શોધતાં સંધ્યા પડે ।
પણ કૃષ્ણ વસે મથુરાંમાંહે, તે વનમાં જોતાં કેમ જડે ॥૮॥
એમ વન જોઈને જુવતી, વળી ભવન આવી ભામિની ।
રાજ વિના કાંઈ કાજ ન સુઝે, જેને લાગી લગન શ્યામની ॥૯॥
પ્રાણ પ્યારાની પ્રીતિ લાગી, તેણે ત્યાગી તનની આશ જો ।
નિષ્કુળાનંદ એહ સ્નેહે નારી, પડી પ્રેમને પાશ જો ॥૧૦॥

કડવું ॥૨૦॥

પદ-૫ (રાગ : આશાવરી-)

પ્રાણ મરે જો પ્રિતમ વિના, વળી પિયુ વિયોગે પે'લા જાજોરે ।
મગન થઈને હું માગુ છું મનમાં, એવું બાઈ મારે થાજોરે; પ્રાણ૦ ॥૧॥
સખીરે મણિ નિગમતાં[4] મણિધર જીવે, તેને તે સુખ સખી કયુંરે ।
ધનહારી નિર્ધન નર રે' તારે, તેને સુખ રતિ ક્યાં રહ્યું રે; પ્રાણ૦ ॥૨॥
સખીરે જત[5] ગયા પછી જતી મરે જો, સત ગયા પછી સતીરે ।
પત[6] ગયા પછી કોય મરે જો, નગર ગયા પછી નરપતિરે; પ્રાણ૦ ॥૩॥

૧. બંધાઈ જાય, જકડાઈ જાય ૨. સાથે જ રહેલા પ્રીતિપાત્ર પ્રિયતમ ૩. પ્રિયતમના સંબંધવાળા નિશાન - વસ્તુ પદાર્થ ૪. ખોવાતાં, નીકળી જતાં ૫. બ્રહ્મચર્યાદિ નિયમ ૬. આબરૂ.

સખીરે ફળરહિત રંભા[1] જે કોયે રહે, તેતો અર્થ શે આવેરે ।
નિષ્કુળાનંદના નાથ વિયોગે, માગ્યું મોત ક્યારે ન આવેરે; પ્રાણ૦ ॥૪॥

પદ ॥૫॥

એમ અબળા અકળાય અતિ ઘણુંજી, મન કરે મોહન મુખ જોવાતણુંજી ।
વણ દીઠે વા'લમ અંતર સુખ નહિ અણુંજી, મેલી નિઃશ્વાસ ધિક્કારે આપ્યું ઘણુંજી ॥૧॥
ઢાળ-આપણો અવગુણ પરઠી, અબળા મુખે એમ ઉચ્ચરે ।
અહો બાઈ કૃષ્ણ વિના, હેત આપણે એવું કોણ કરે ॥૨॥
જેદિ અસન[2] હતાં બાઈ આપણે, પિયુસુખને નવ પ્રિછતાં[3] ।
અસત્યને ઓળખ્યા વિના, વળી અનેક વસ્તુને ઈચ્છતાં ॥૩॥
ખબર નહોતી ખોટ વૃદ્ધિની, વળી ન્યાય અન્યાય નવ જાણતાં ।
સુખ દુઃખને સમજ્યા વિના, વળી વિષ એ અમૃતવત માણતાં ॥૪॥
એમ વિમત[4] હતી આપણી, બાઈ એશું અવળાં ચાલતાં ।
હેત કરી હરિ મંદિર આવતા, તેને તસ્કર[5] કરીને ઝાલતા ॥૫॥
એનો આપણે અભાવ લઈ, જઈ કહેતાં જશોદા આગળે ।
તોયે હૃદયે રોષ નવ ધરતા, કરતા પ્રીત હેતે પળેપળે ॥૬॥
પરાણે એણે પ્રીત કીધી, અલબેલે આપણે સાથજી ।
જાત બાઈ ભવવારિમાંહી[6], તેતો હરિએ રાખ્યાં ગ્રહી હાથજી ॥૭॥
સમે સમે એણે સુખ દિધાં, વળી લાડિલાએ લાડ લડાવિયાં ।
આપણું ગમતું કીધું એણે, માન દઈને મન મનાવિયાં ॥૮॥
વળી આપણી અવળાઈ જુવો, એને બંધાવિયાતા આગળે ।
એના ગુણ અવગુણ આપણા, કેટલાક લખીએ કાગળે ॥૯॥
જેજે હેત કર્યું હરિયે, તેતો કહ્યો કેમ આવશે ।
હવે નિષ્કુળાનંદના નાથ વિના, બાઈ લાડ કોણ લડાવશે ॥૧૦॥

કડવું ॥૨૧॥

૧. કેળ ૨. અજ્ઞાની ૩. જાણતાં ૪. અવળી મતિ ૫. ચોર ૬. સંસાર સાગરમાં.

વળી વા'લપ વા'લાની કહ્યે નથી આવતીજી, જેજે કાંઈ કરિયું એણે આપણી વતીજી ।
અલબેલે આપિયું સુખ સમેસમે અતિજી, આપણે ન જાણ્યું માનિની મહા મૂઢમતિજી ॥૧॥

ઢાળ-મૂઢમતિ અતિ આપણી, એને કાળો કહીને બોલાવતી ।
કંઈક વાતની વાતમાંયે, એને હા કહીને હુલાવતી ॥૨॥

વળી મહી મથાવ્યાં વત્સ[૧] ચરાવ્યાં, વળી કરાવ્યાં ઘરનાં કામને ।
કઠણ કહેતાં મ્હેણાં દેતાં, વળી લેતાં ટુંકારે નામને ॥૩॥

છાસ ખાટી વાટિ[૨] દેતાં, વળી માંખણ દઈને નચાવતાં ।
નટની પેરે નૃત્ય કરાવી, ઘેરઘેરથી જોવા આવતાં ॥૪॥

વળી ડાહી થઈ બાઈ આપણે, એને કાલો જાણીને કલાવતી[૩] ।
અંતરે ભાર એનો આપણે, લેશપણ નવ લાવતી ॥૫॥

કપટી લંપટ કુડા[૪] બોલો, વળી તસ્કર કહેતી તેહને ।
અનાદર બાઈ કરતાં એનો, તોયે તે નવ તજતો સ્નેહને ॥૬॥

વળી ભલાઈ બાઈ ભૂધરજીની, જોને કહીએ મુખથી કેટલી ।
નથી કહેવાતી હેત પ્રીતની રીત, જેહ એણે કરી છે એટલી ॥૭॥

આપણારે અપરાધનો, બાઈ પાર ન આવે પેખતાં ।
તેમ મોટપ જોતાં મહારાજની, કાંઈ લેખું[૫] ન આવે લેખતાં ॥૮॥

એમ મળી વળી અબળા, અવગુણ પરઠે આપણા ।
અહો બાઈ કહીએ કેટલા, ગિરાએ[૬] ગુણ ગોવિંદતણા ॥૯॥

બાઈ સાંભરતા હશે શ્યામને, સર્વે ગુણ ગોપીજનતણા ।
નિષ્કુળાનંદના નાથ સાથે, રાખી નથી કોઈ રીતે મણા ॥૧૦॥

કડવું ॥૨૨॥

બાઈ આપણશું એણે અતિશય હેત કર્યુંજી, ગોપી ને ગોવાળ હેતે સ્વધામ પરહર્યુંજી ।
મેલી માન મોટપને મનુષ્યનું દેહ ધર્યુંજી, જોને બાઈ એનું આપણથકી શું સર્યુંજી ॥૧॥

૧. વાછરડાં ૨. વાટકી ૩. ફોસલાવતી ૪. ખોટા ૫. માપ ૬. વાણી.

ઢાળ-સર્યું નહિ કંઈ શ્યામનું, આપણ માંયેથી એક રતિ ।
કેવળ હેત એક કર્યું એણે, આપણે ન જાણ્યું મૂઢમતિ ॥૨॥

બાઈ ભવ બ્રહ્મા જેને ભજે, વળી નેતિનેતિ નિગમ કહે ।
તેહને જાણ્યા જાર[૧] જુવતી, બીજું અજ્ઞ[૨] આપણથી કોણ છહે[૩] ॥૩॥

બાઈ ઈંદ્ર આદિ અમર સરવે, જેની અહોનિશ આજ્ઞા કરે[૪] ।
વળી શશિસહિત સૂર્ય સદા, જેના વચનમાં ફેરા ફરે ॥૪॥

સરસ્વતી કહે ઉત્તમ કીર્તિ જેની, વળી નારદ ગુણ જેના ગાય છે ।
સહસ્રફણીમાં જુગલ જીભે, શેષ સમરે જેને સદાય છે ॥૫॥

સર્વે સુખનું એહ સદન સજની, અને પ્રીતનો વળી પુંજ છે ।
પૂરણકામ ને ઠામ ઠર્યાનું, વળી ઓછપ એહમાં શુંજ છે ॥૬॥

જેમ નદી સર ને કૂપ વાપી, ભરપૂર જો હોયે ભરી ।
પણ વારિધિ[૫] કોય વારિવડે, સુખ ન માને સુંદરી ॥૭॥

તેમ સુખ સરવે સજની, રહ્યાં અલબેલાને આશરી ।
એવા જાણીને જુવતી, રતિ[૬] કૃષ્ણ સાથે નવ કરી ॥૮॥

જેમ મૂરખને કોઈ મિરાંથ મળે, પારસ કે ચિંતામણિ ।
શિલા[૭]સમ તેનું સુખ સમઝે, જેને બાળક બુદ્ધિ છે ઘણી ॥૯॥

એમ થયું બાઈ આપણે, ઓળખી ન શકયાં એહને ।
નિષ્કુળાનંદને નાથે સજની, તેહ સારૂ દીધો છે છેહને[૮] ॥૧૦॥

કડવું ॥૨૩॥

છબીલોજી દઈ ગયા બાઈ છેહજી, જાણી જન અજ્ઞ આપણે અતિ સેહજી ।
મૂઢમતિ જોઈ અબળાનો દેહજી, શિયા ગુણ જોઈ રાખે આપણશું નેહજી ॥૧॥

ઢાળ-શિયો ગુણ જાણી શ્યામળો, અલબેલો આપણશું આચરે ।
જોઈ જોઈને જોયું અંતે, સાર નવ દીઠું સરે[૯] ॥૨॥

૧. વ્યભિચારી ૨. અણસમજુ ૩. છે ૪. આજ્ઞા પ્રમાણે કાર્ય કરે ૫. સમુદ્ર ૬. પ્રીત ૭. પથ્થર ૮. વિયોગ ૯. છેવટે.

બાઈ અસન અતિ જડમતિ, તેતો શું સમઝિયે સ્નેહને ।
જાડાબોલી પાલવખોલી[1], તેણે કરી ન ગમી તેહને ॥૩॥

વાટે ઘાટે વનમાં વિચરૂં, વળી છુટે છેડે ફરીએ ।
એવા ગુણ જાણી આપણા, બાઈ હેત તોડ્યું છે હરિએ ॥૪॥

સરવે જાતમાં જડ[2] જંગલી, વળી તેથી જડ તેની જુવતી ।
બાઈ એવા કુળમાં ઉપન્યાં, તેહ ન સમજું સ્નેહ રતિ ॥૫॥

રૂપ રંગ અંગે નહિ આપણે, વળી પ્રીતમાંહિ પ્રીછું નહિ ।
એવાં કઠોર નઠોર[3] નગણાં[4] જાણી, નંદલાડીલે તજ્યાં લહિ ॥૬॥

બાઈ વનચરિયો નિર્લજ્જ ફરિયો, વળી વ્યભિચારભાવે એને ભજી ।
એવા ગુણ જાણી આપણા, બાઈ તેહ સારૂ તેણે તજી ॥૭॥

ક્યાં પારસ ને ક્યાં પથરો, ક્યાં કાચ ને ક્યાં કંચન ।
એહ આગળ બાઈ એમ આપણે, તેણે માન્યું નહિ એનું મન ॥૮॥

દૈવ જોગે દોયજ દહાડા, પ્રકટ્યો હતો થર સુખનો ।
પલટિ પળ ને પ્રિયે પરહર્યાં, દઈ ગયા દિવસ દુઃખનો ॥૯॥

વળી અવગુણ જોયા આપણા, ના'વ્યો સંદેશો નવ લહી સારને ।
નિષ્કુળાનંદને નાથે સજની, વિસારી બાઈ વ્રજનારને ॥૧૦॥

કડવું ॥૨૪॥

પદ-૬ (રાગ : આશાઘોળ-)

ના'વ્યો સંદેશો નાથનોજીરે, જુવતી જોતાં જો વાટ (૨) આશું થયું રે આપણે ।
આશું થયું જો આપણે જીરે, પ્રાણ રહે છે શામાટ (૨) ના'વ્યો૦ ॥૧॥

બાઈ મીન મરે જળ મૂકતાંજીરે, ધન્ય એ પ્રીત પરમાણ (૨) પિયુ વિયોગે પ્રમદા ।
પિયુ વિયોગે પ્રમદાજીરે, પાપી રહ્યા કેમ પ્રાણ (૨) નાવ્યો૦ ॥૨॥

---

૧. સાડલાનાં છેડા છૂટા રાખનારી, નિર્લજ્જ ૨. શિષ્ટાચાર રહિત, મૂઢ ૩. નફટ, નિર્લજ્જ ૪. ગુણ રહિત, કૃતઘ્ની.

કુંજતણાં બાઈ બાળકાંજીરે, જુવે વાટ ષટ માસ (૨) અવધે ન આવે જો જનની ।
અવધે ન આવે જો જનનીજીરે, તજે તન થઈ નિરાશ (૨) ના'વ્યો૦ ॥૩॥

જીવન વિના જે જીવવુંજી રે, એતો અણઘટતી વાત (૨) નિષ્કુળાનંદના નાથ વિના ।
નિષ્કુળાનંદના નાથ વિનાજીરે, પંડડું નવ થયું પાત (૨) ના'વ્યો૦ ॥૪॥

પદ ॥૬॥

અંતરજામીએ અંતરની જાણીજી, ઉદ્ધવ પ્રત્યે ઉચ્ચરિયા વાણીજી ।
સુણો શુભમતિ વાત ચિત્ત આણીજી, પ્રેમવશ પ્રમદા અમે ચાલ્યે અકળાણીજી ॥૧॥

ઢાળ-અકળાણી અતિ અમ કાજે, વળી પ્રાણગતવત થઈ પડી ।
તે મુજ વિના એ માનિનીને, કેમ નિગમતી હશે ઘડી ॥૨॥

એટલા માટે ઉદ્ધવજી, તમે વ્રજ જઈ કરો વાતડી ।
સમઝાવજો તમે સહુ જનને, વળી રે'જો તિયાં પંચ રાતડી ॥૩॥

અધ્યાત્મ[1] એને જ્ઞાન આપી, સમઝાવજો બહુપેરજી ।
એટલો પરમારથ કરો ઉદ્ધવ, તમે મનમાં આણી મે'રજી ॥૪॥

સર્વે પેરે સુજાણ છો, વળી ઘણું કહેવાનું કામ નથી ।
સમાસ કરજો સારીપેરે, કે'જો તત્ત્વને તમે કથી ॥૫॥

જેણી રીતે વળી જુવતી, અતિ સુખ પામે સુંદરી ।
ઉદ્ધવજી જઈ એટલું, વળી આવજો કારજ કરી ॥૬॥

સગુણ[2] જાણી એણે સ્નેહ કીધો, નિર્ગુણ[3] ન જાણ્યો નારીએ ।
તેણે એનું તન તપીયું, એણે એમ સમજાણું સખી સારીએ ॥૭॥

આવ્યા ગયા જાણ્યા અમને, એક પ્રેમના વશમાંય ।
તમો ગયે ગુણ થાશે ઘણો, વળી કસર નહિ રહે કાંય ॥૮॥

અમે ગયાનો અર્થ સરશે, પ્રતીત પડે છે તમતણી ।
ઉદ્ધવ એમાં વિલંબ ન કીજે, જાઓ તમે વળી વ્રજભણી ॥૯॥

---

૧. આત્મા-પરમાત્મા સંબંધી ૨. દેહધારી, એક દેશસ્થ ૩. પોતાની શક્તિથી સર્વત્ર વ્યાપક, માયિક ગુણોથી રહિત.

એવી રીતે ઉદ્ધવજીને, હેતેશું તે કહ્યું હરિ ।
નિષ્કુળાનંદના નાથની, પછી આજ્ઞા એહ શિર ધરી ॥૧૦॥

કડવું ॥૨૫॥

એહ જો આજ્ઞા ઉદ્ધવે શિર ધરીજી, જેવી શ્રીમુખે કહિ છે જો શ્રીહરિજી ।
પછી વ્રજ જાવાને અર્થે રથ આણ્યો જોતરીજી, તૈયે ઉઠિયા ઉદ્ધવજી વંદના કરીજી ॥૧॥

ઢાળ-કરી વંદના ઉઠિયા ઉદ્ધવ, કર જોડી ઉભા વળી આગળે ।
કૃષ્ણે કહ્યું તે કરવું ખરૂં, પણ અળગે ગયે અંતર જળે ॥૨॥
શિષ નમાવીને શીખ[1] માગી, જુતો[2] રથ ઉપર બેઠા જઈ ।
ત્યારે કૃષ્ણ કહે સુણો ઉદ્ધવ, એક સંદેશો કહું તે સઈ ॥૩॥
નંદ જશોદાને ઝાઝાઝાઝા, પ્રણામ કે'જો પાયે પડી ।
એહના ગુણ ઓશિંગણ[3] અમે, થઈ ન શકિયા એક ઘડી ॥૪॥
બહુપેરે એણે બેઉ જણે, ઘણુંઘણું કરી જો જતનને ।
અર્ધ ઘડી અળગો ન મુકતાં, જેમ રંક જાળવે રતનને ॥૫॥
અસનપણે અમે હતા અટારા[4], નિત્ય રાવ[5] નવલી લાવતા ।
તોએ અમને કાંઈ ન કહ્યું એણે, સામું સ્નેહ કરીને બોલાવતાં ॥૬॥
વળી ગોળી ઢોળી મહી પીતા, ખાતા મનમાન્યું માખણજી ।
અચપળાઈ અમે એવી કરતા, તોએ ન આણ્યો એણે અવગુણજી ॥૭॥
એહ માત પિતાની મોટપ, મુખે ઉદ્ધવ કહ્યે નથી આવતી ।
અમે ન થઈ સેવા એહની, એતો અમને ખટકે છે અતિ ॥૮॥
તેને લળીલળી તમે પાય લાગી, વળી ચરણમાં શિશ ધરજો ।
પછી ગોપીજનને અમારા, ઘણાઘણા પ્રણામ કરજો ॥૯॥
શિશ નમાવિ વળી સર્વેને, કે'જો પ્રણામ વ્રજસાથને ।
કુશળ છે ને કુશળ પુછ્યું, નિષ્કુળાનંદના નાથને ॥૧૦॥

કડવું ॥૨૬॥

૧. વિદાય ૨. ઘોડા જોડેલ ૩. આભારી, ઋણી ૪. તોફાની ૫. ફરિયાદ.

શ્રીકૃષ્ણે કહ્યું તે શ્રવણે સાંભળીજી, પછી પ્રભુ પાયે ઉદ્ધવ લાગ્યા લળીજી ।
ચરણ ચિંતવી ચાલિયા વ્રજમાં વળીજી, સંધ્યા સમે આવિયા ગોકુળની ગલીજી ॥૧॥

ઢાળ-ગોકુળ ગામની ગલીએ આવી, નંદને ભવન રથ છોડિયો ।
મળી લળી નંદપાયે લાગ્યા, વળી કરપુટ[1] તે જોડિયો ॥૨॥
ત્યારે નંદ કહે કૃતારથ કીધો, ઉદ્ધવજી ભલે આવિયા ।
આજ ભાગ્ય જાણું અમારાં, તમે આવતાં ઉદે થયાં ॥૩॥
આજ કષ્ટ મટ્યાં અમારાં, તમે પધારિયા પ્રેમે કરી ।
રામ કૃષ્ણ બંધવ બેઉની, ખબર અમને આપો ખરી ॥૪॥
કુશળ છે બળ કૃષ્ણ બેઉ મળી, વીરા કરો એહ વારતા ।
અમે દોયે રંકને વળી, કંઈએ કૃષ્ણજી સંભારતા ॥૫॥
એવું સુણીને ઉદ્ધવ પાયે, લાગ્યા તે જશોદા નંદને ।
અર્ધક્ષણ ગુણ તમારા, નથી વિસરતા ગોવિંદને ॥૬॥
વળી બહુ પેરે પ્રણામ કહ્યા, કહે મારીવતી પાયે લાગજો ।
અમારા અનુગ્રહનું વચન, કર જોડી કૃષ્ણ કહે માગજો ॥૭॥
અમે કુશળ છીયે અંગે, તેહ તો પુણ્ય તમતણે ।
અતિ સ્તુતિ કરી કહ્યું, બળ કૃષ્ણજી બેઉ જણે ॥૮॥
એમ વાત કરતાં વીતી રજની, પછી ઘેરઘેર ગોપીજન જાગીયાં ।
કૃષ્ણકૃષ્ણ કહેતાં કાંઈ, મહી મથવા લાગિયાં ॥૯॥
ઉદ્ધવ સુણી આશ્ચર્ય પામ્યા, આતો વશ સહુ છે સ્નેહને ।
નિષ્કુળાનંદને નાથે કહ્યું, તેતો કેમ કહેવાશે એહને ॥૧૦॥

કડવું ॥૨૭॥

પછી ઉઘો અર્ક[2] ને જાતી રહી જામનીજી[3], ભવન ભવનથી ભેળી થઈ ભામનીજી[4] ।
નંદ ઘરે નવલો રથ કેનો આવ્યો કામનીજી[5], અલબેલો આવ્યા જાણી ધામધામનીજી ॥૧॥

૧. બંને હાથ જોડીને કરેલી નમનમુદ્રા ૨. સૂર્ય ૩. રાત્રિ ૪. સ્ત્રીઓ ૫. સ્ત્રીઓ.

ઢાળ-ધામધામથી ધાઈ ગોપી, વળી રથ જાણીને રાજનો ।
ટોળે મળી વળી વનિતા, મેલ્યો ધંધો ઘર કાજનો ॥૨॥
આવી જોયું ત્યાં ઉધ્ધવ દીઠા, પછી ભેટી તેને ભાવશું ।
પછી પ્રેમે કરીને પ્રમદા, પુછે ઉદ્ધવને ઉત્સાવશું ॥૩॥
શિયો સંદેશો સુખનો, કૃષ્ણજીએ અમને કા'વિયો ।
તમને મુક્યા તે ન આવ્યા, એવો શિયો અભાવ આવિયો ॥૪॥
સાચું કહેજો સમ અમારા, અમે પુછું છું એ પ્રશ્નને ।
અમ ઉપરે ઉદ્ધવ એણે, કહો કેમ ધાર્યું છે કૃષ્ણને ॥૫॥
અહોનિશ ઉદ્ધવ તમે, મોહનશું રહો છો મળી ।
કોઈ વારે કૃષ્ણજી કહેતા, વ્રજમાં જાશું વળી ॥૬॥
ઉદ્ધવ કહેજો અમને, હોય જથારથ જેવું સહિ ।
શિયે વાંકે શ્યામળો, વળી વ્રજમાં આવ્યા નહિ ॥૭॥
સ્નેહ છે એને કોણ સાથે, કેની પ્રીત કરી પિયુ વાધિયા ।
કેને વશ થઈ રહ્યા વહાલો, જે અમને તજી તેના થયા ॥૮॥
ઉદ્ધવ અમને અલબેલાની, કથા તે સર્વે કહો કથી ।
કોણ કારણ ઉદ્ધવ અમને, મોહને ઉતાર્યા મનથી ॥૯॥
ઉદ્ધવજી હવે ઉચ્ચરો, રખે વા'લે કહ્યું તે વિસારતા ।
નિષ્કુળાનંદના નાથજીની, કરો વિધવિધ વારતા ॥૧૦॥

કડવું ॥૨૮॥

પદ-૭ (રાગ : સોરઠા-)

ઉદ્ધવજી હવે ઉચ્ચરો, કરો વા'લાની વાત ।
જેરે કરો તે જીવાડજો, અમો છીએ અબળાની જાત; ઉદ્ધવ૦ ॥૧॥
સહુ મળી અમે સુણવા, લેવા સુખ શરીર ।
ઉદ્ધવ અમે છીએ અધિરિયાં, તેને આપજો ધીર; ઉદ્ધવ૦ ॥૨॥

એક વાતે શાંતિ ઉપજે, એકે ઉઠે છે ઝાળ ।
વિવેકે કહેજો તે વીરા વળી, થઈ દિલના દયાળ; ઉદ્ધવ૦ ॥૩॥
વલવલું છું અમે વનિતા, તેતો કૃષ્ણને કાજ ।
નિષ્કુળાનંદનો નાથજી, ક્યારે મળશે મહારાજ; ઉદ્ધવ૦ ॥૪॥

પદ ॥૭॥

ઉદ્ધવ કહે વળી સુંદરી સુણો સહુજી, તમે છો હરિને બાઈ વ્હાલી બહુજી ।
નિશદિન નાથની સાથે બાઈ હું રહુંજી, કહ્યું મને કૃષ્ણે તે તમને કહુંજી ॥૧॥
ઢાળ-કહ્યું છે બાઈ કૃષ્ણજીએ, કરજો કર જોડી પ્રણામ ।
વળી વળી શું કહું કૃષ્ણ કહે, મારે સુંદરી સુખધામ ॥૨॥
રાત દિવસ રટણ રહે છે, વારંવાર વ્રજસાથને ।
તમારા પ્રેમની વાત પ્રમદા, નથી વિસરતી નાથને ॥૩॥
વળી ઉઠતાં બેસતાં એમ બોલે, શું કરતી હશે વ્રજ સુંદરી ।
સુતાંસુતાં જાગે જ્યારે, ત્યારે ગોપીગોપી ઉઠે કરી ॥૪॥
એમ સંભારે છે શ્યામળો, વળીવળી વ્રજજનને ।
પ્રાણથકી અધિક અબળા, જણાવો છો જીવનને ॥૫॥
ભવ બ્રહ્મા ભજે છે જેને, તેતો ભજે છે બાઈ તમને ।
તમારી તેની ખબર ખરી, કાંઈ પડતી નથી અમને ॥૬॥
કોણ જાણે જે કેમ હશે, વળી નથી કળાતી વારતા ।
રાત દિવસ હૃદયથી, હરિ તમને નથી વિસારતા ॥૭॥
ઉદ્ધવ કહે હું આશ્ચર્ય પામ્યો, શિયાં પુણ્ય તમારાં છે સજની ।
સુતાં બેઠાં જાગતાં, વ્હાલો વાત કરે છે વળી વ્રજની ॥૮॥
બાઈ પ્યારી છો તમે પ્રાણથી, કૃષ્ણે કહ્યું ને હું પણ કહું ।
હરિ તમારા હેતનો હું, પાર કઈ પેરે લહું ॥૯॥

પણ હેત કરી હરિ હૈયાનું, હારદ કહ્યું છે અમને ।
નિષ્કુળાનંદના નાથનું ગમતું, તે સાંભળો તો કહું તમને ॥૧૦॥

કડવું ॥૨૯॥

ઉદ્ધવ કહે સુણો સરવે સુંદરીજી, કેવા જાણી કૃષ્ણને કહો તમે પ્રીત કરીજી ।
સમઝ્યા વિના સુખ ના'વે જો જાયે મરીજી, જૂંઠું નથી જુવતી વાત અંતે એ ખરીજી ॥૧॥

ઢાળ-ખરી કહું ખોટી નથી, તમે સમજ્યા નહિં કાંઈ સુંદરી ।
પરાપર જે બ્રહ્મ પૂરણ, તેને તમે જાણિયો જાર કરી ॥૨॥
પૃથ્વી જળ ને તેજ વાયુ, વળી વ્યોમ ત્રિગુણ અહંકાર ।
એહ મળી મહત્તત્વ માયા, એક પુરૂષને આધાર ॥૩॥
પુરૂષ રહે પરબ્રહ્મમાંહિ, પરબ્રહ્મ રહે નિરાધાર ।
તેહ જે શ્રીકૃષ્ણ મૂરતિ, તેને જાણિયો તમે જાર ॥૪॥
વળી વિશ્વમાંહિ વ્યાપી રહ્યો, પિંડ બ્રહ્માંડમાં ભરપૂર ।
કૃષ્ણ વિના તો કોયે નથી, તેને દેખિયો તમે દૂર ॥૫॥
હવે એકાગ્ર ચિત્ત આણો, તમે ધરો અંતરે ધ્યાન ।
બાહ્ય વૃત્તિ મેલો બાઈ, ભીતર છે ભગવાન ॥૬॥
મન કૃત્ય મિથ્યા કરીને, અંતર વૃત્તિ વાળીયે ।
તો સાક્ષી રૂપે સરવમાંહિ, વ્યાપક વસ્તુને ભાળીયે ॥૭॥
આંખ્ય મીચી જુવો અબળા, તો ધ્યેય[1] ધ્યાતા[2] ધોખો[3] ટળે ।
અણછતાં[4] શું થાઓ ઉભાં, એક વિના અન્ય નવ મળે ॥૮॥
વેદ વેદાંત ને સાંખ્યનું, સુંદરી એહ સાર છે ।
એમ સમઝે થાશો સુખિયાં, અંતે એહ નિરધાર છે ॥૯॥

૧. ધ્યાન કરવા યોગ્ય - ભગવાન ૨. ધ્યાન ધરનાર - જીવ ૩. ધ્યેય અને ધ્યાતા વચ્ચેનો ભેદ, ભ્રમ, ભ્રાંતિ ૪. જુદા નહિ હોવા છતાં.

દેહ બુદ્ધિ બાઈ દૂર કરી, વળી વિષય વાસના પરહરો ।
નિષ્કુળાનંદના નાથે કહ્યું, તમે જોગ જુગતે શું આદરો ॥૧૦॥

કડવું ॥૩૦॥

ઉદ્ધવજી તમે એશું બોલીયુંજી, અમને એ કહ્યું તમે અણતોળિયુંજી ।
ભાઈ અમને ભામિનીને શીદ પાડો છો ભૂલીયુંજી, છતે કંથે[1] છાર[2] કો'ને કેણે ચોળીયુંજી ॥૧॥

ઢાળ-છાર ન ચોળ્યું છતે ધણીએ, એતો વિધવા કેરો વેપાર છે ।
કંથ વિયોગી અંતર રોગી, તેને ભુંસવી ભલી છાર છે ॥૨॥
વળી નર કોઈ નિરભાગી, સુત વિત્ત દારાનો દુઃખિયો ।
તેહ જોગ લઈને જાય જંગલે, થાવાને કોઈ સ્થળે સુખિયો ॥૩॥
વળી ભવવૈભવ જેને હોય વા'લા, તે તો એક બ્રહ્મ કહી ઉચ્ચરે ।
ભાત્ય ઉભયે ભ્રષ્ટ થઈને, પછી મનમાન્યા વિષય કરે ॥૪॥
વળી ધણી વિના જે ધ્યાન ધરે, તે તો કોઈકનું ઘર ઘાલવા ।
જેમ આંખ્ય મિચી બેસે બલાડી, તેતો ઝડપી ઉંદરને ઝાલવા ॥૫॥
ડગમગ દિલ ચળ ચિત્તવાળા, જેને પ્રતીતિ નહિ પ્રગટતણી ।
તેતો વણ કહ્યે વેપાર એહવો, ભાઈ ધાઈને કરશે તેના ધણી ॥૬॥
ઉદ્ધવજી તમે કહ્યું જે અમને, તેમાં સાર ન દીઠો કાંઈ શોધતાં ।
અમને કહ્યું એવું જે જ્ઞાન, તમને કેટલું થયું પરમોદતાં[3] ॥૭॥
બહુ સાધને સાધ્યું હશે, ઉદ્ધવજી એવું જ્ઞાન ।
આટલા દિવસ આવા[4] વેષનું, કેમ અળગું ન કર્યું અજ્ઞાન ॥૮॥
બીજાને તો જોગ ધરાવો, ભાઈ તમે તે ભોગી કેમ રહ્યા ।
અમે કંગાલની ઉપરે, છેક ન થઈએ નિર્દયા ॥૯॥

૧. પતિ જીવતો હોય છતાં ૨. રાખ, ભસ્મ ૩. પરને ઉપદેશ દેતાં ૪. રાજવી ઠાઠમાઠવાળા - સંસારી.

એવા સંદેશા સાટે ઉદ્ધવ, કેમ ના'ણ્યો કૂપ[1] વિષનો ભરી ।
નિષ્કુળાનંદના નાથનું મોકલ્યું, ખાત અમે ખાંતે કરી ॥૧૦॥

કડવું ॥૩૧॥

ઉદ્ધવજી અમે જોગ કેમ કરીએજી, અમે કૃષ્ણકામિની કાષાયાંબર કેમ ધરીએજી ।
તેથકી વીરા મર વિષ ખાઈને મરીએજી, ગજથી ઉતરી કેમ ચડીએ ખરીએજી ॥૧॥

ઢાળ-ખરીએ ન બેસાયે કરિ[2] તજી, કણ મૂકી કુકસ[3] કોણ ગ્રહે ।
કંચન મુકીને કાદવ કોઈ, લોભાવે પણ નવ લહે ॥૨॥
મણિરત્નની માળા મૂકી, શંખલાનો શણગાર કોણ કરે ।
બાવના ચંદન તજી તનમાં, ભસ્મ કોણ ભૂંશી ફરે ॥૩॥
અંબર અંગે ઓઢવાં મેલી, વળી કોણ ધરે મૃગચર્મને ।
ઉત્તમ ક્રિયા મુકી અંગની, કોણ કરે મલિન વળી કર્મને ॥૪॥
ખીર ખાંડ ઘૃત[4] ખાવું તજીને, ખાયે કોણ આક ધંતુરા પાન ।
સેજ પલંગને પરહરીને, કોણ સૂવે જઈ સ્મશાન ॥૫॥
જેહ મુખે અમે પાન ચાવ્યાં, તેહ મુખે આવળ કેમ ચાવશું ।
કૃષ્ણ વિના ઉદ્ધવ અમે, બીજું અંતરે કેમ ઠેરાવશું ॥૬॥
પ્રીતે પતંગ[5] અંગ પાવકે[6] આપે, મૃગ મરે નિઃશંક થઈ નાદમાં ।
ઉદ્ધવજી સુખ એટલું, શું નહિ જાણિયે શ્યામના સ્વાદમાં ॥૭॥
આતો તન મન આપ્યું છે એહને, એક રતિ અમે રાખ્યું નથી ।
શ્રીકૃષ્ણ કૃષ્ણ કે'તાં મરશું, પણ બીજું નહિ થાય અમથી ॥૮॥
આ જિહ્વા તો અન્ય ન ઉચ્ચરે, પણ મુવા પછી પારખું કોઈ લેશે ।
નળી[7] ભુંગળી વળી વાંસળી કરે કોય, તોએ કૃષ્ણ કૃષ્ણ એમ બોલશે ॥૯॥

૧.વાસણ, કટોરો ૨. હાથી ૩. કુચકા, ફોતરા, ઢૂંસા ૪. ઘી ૫. પતંગિયું ૬. અગ્નિમાં ૭. પોલું હાડકું.

અમો અબળાનું અંતર એવું, જેણે ઢાળે ઢળિયું તેણે ઢળિયું ।
નિષ્કુળાનંદના નાથ સાથે, મન મળિયું તેહ મળિયું ॥૧૦॥

કડવું ॥૩૨॥

પદ-૮ (રાગ : ગોડી-)

શ્રીનાથ સાથે મન માનિયું, ઉદ્ધવ એ વિના અમે ન રહેવાયે હો ।
વાલાને વિયોગે વીતે પળ વળી, તેતો જુગતુલ્ય જાયે હો; શ્રી૦ ॥૧॥
સુતાં બેઠાં સાંભરે છે સલુણો, સુખકારી શ્યામ સદાયે હો ।
ખાતાં પીતાં ખટકે હૃદયે, અલબેલો અંતરમાંયે હો; શ્રી૦ ॥૨॥
દર્શન વિના જે દલડું દાઝે છે, તેતો કેને ન કહેવાયે હો ।
અવર કોયે ઓષડ ઉસતાદે[1], શરીર સુખ નવ થાયે હો; શ્રી૦ ॥૩॥
પ્રેમના પાશમાં પાડી ઉદ્ધવ અમને, ઘેરીને માર્યું છે ઘાયે હો ।
નિષ્કુળાનંદના નાથે નથી રાખ્યો, ઉગરવાનો ઉપાયે હો; શ્રી૦ ॥૪॥

પદ ॥૮॥

ઉદ્ધવ અમે અંતરે થઈછું જાજરી[2]જી, તેતો શ્યામ સલુણાને સ્નેહે કરીજી ।
ધીર અંગે અબળા નથી શકતી ધરીજી, અધુરું પુરું કરવા આવિયા તમે ફરીજી ॥૧॥

ઢાળ-અધુરું પુરું કરવા કાજે, એ સંદેશો કૃષ્ણે કહાવિયો ।
કાળજું તો કાપીને ગયા'તા, વળી મારી ને પ્રાણ મંગાવિયો ॥૨॥
પ્રાણ અમારા લઈને ઉદ્ધવ, અલબેલોજી શું કરશે ।
અમો અબળાનો અંત આણે, એનું કારજ તે શું સરશે ॥૩॥
માશી[3] મલ્લ[4] મામા[5]ને માર્યો, એમ આવી મારે મર અમને ।
પણ દૂર રહીને દગા રચે છે, તેતો ઘટતું નથી ત્રિકમને[6] ॥૪॥
સ્વારથ વિના શાને માટે, અમ ઉપર એણે આદર્યું ।
અમે અબળાએ ઉદ્ધવ એનું, ભુંડું તે ભાઈ કહો શું કર્યું ॥૫॥

૧. ઔષધ આપવામાં પ્રવિણ વૈદ્યથી ૨. જર્જરિત, બળેલી ૩. પૂતના માસી ૪. ચાણૂર તથા મુષ્ટિક નામનાં મલ્લ ૫. કંસ મામા ૬. ત્રિવિક્રમ ભગવાનને.

અનેક અપરાધ હોય અબળાના, તોયે નર નથી કોઈ મારતા ।
ભણી આવ્યા છે ભાઈ બહુ, કેમ એટલું નથી વિચારતા ॥૬॥
પારાધી બાંધી મારે પશુને, તેતો માંસ ચર્મને માટ જો ।
એતો અમારૂં અર્થ નહિ આવે, શું મારી કરશે ખાટ[1] જો ॥૭॥
નો'તું દીઠું નો'તું સાંભળ્યું, જે પ્રીત કરીને પ્રાણ હરવા ।
ઉદ્ધવજી એવું અલબેલાને, કોણે શીખવ્યું જો કરવા ॥૮॥
કેને કહીએ કોણ સાંભળે, જ્યારે અલબેલે એવું આદર્યું ।
ઉગરવાની અમે આશા મેલી, મરવાનું મન નિશ્ચે કર્યું ॥૯॥
અધુરે સુખે મરશું અમે, રે'શે આશા અમારી એહશું ।
નિષ્કુળાનંદના નાથ સાથે, નથી પડવું નોખું સ્નેહશું ॥૧૦॥

કડવું ॥૩૩॥

ઉદ્ધવજી એહની વાત કહું કથીજી, કોઈ રીતે કૃષ્ણમાંહિ જો કાચું નથીજી ।
અમે તો વિચાર્યું અમારા મનથીજી, અર્થ સારી ગયા એહ આપ સ્વારથીજી ॥૧॥

ઢાળ-અર્થ સારી અલબેલડો, અળગા જાઈને એ રહ્યા ।
વિયોગે અમે વિલખી વિલખી, શરીરના સુખથી ગયા ॥૨॥
જેમ પુષ્પની વાસ લઈ વેગળો, અલિ[2] ઉડીને આઘો ફરે ।
જેમ ફળ ખાઈ ખગ[3] તજે તરૂ, તેમ કૃષ્ણજી પણ એમ કરે ॥૩॥
દાહક[4] વનને જેમ મૃગ મેલે, વિન તેજ રાજન રૈયત તજે ।
જેમ નિર્ધન પુરૂષ પરહરે પુંશ્ચલી[5], એમ અમને તજ્યાં બાંધી ધ્વજે ॥૪॥
જેમ સૂકા સર[6]ને પરહરીને, મેલીને જાય છે મરાલ[7] ।
જેમ ભીક્ષા લઈને તજે ભવન ભીક્ષુ, એવો નેહ કરે નંદલાલ ॥૫॥
વિદ્યાર્થી જેમ વિદ્યા ભણીને, વળી તજે છે વિદ્યાવાનજી ।
જેમ દક્ષિણા લઈ યજમાન તજે, તેમ કરે છે એહ કાનજી ॥૬॥

૧. લાભ પ્રાપ્તિ, ફાયદો ૨. ભમરો ૩. પક્ષી ૪. સળગી રહેલા ૫. વેશ્યા, વ્યભિચારિણી સ્ત્રી ૬. સરોવર ૭. હંસ.

એમ અમને પરહર્યાં, અલબેલે ઉદ્ધવ આજરે ।
અમારૂં સુખ રાખ્યું અધુરૂં, એણે સાર્યું એનું કાજરે ॥૭॥
હવે છેટે રહી છેદે છે છાતી, દૂર રહિને દિયેછે દુઃખજી ।
પ્રીત કરી પ્રાણ હરિ મેલ્યા, પછી શાનું રહે હવે સુખજી ॥૮॥
સુતાં બેઠાં સ્નેહ સાલે, પળેપળે પિંડ ઘણું પરજળે ।
ઉદ્ધવજી અંતરની વાતો, તે બા'રે બીજું કોણ કળે ॥૯॥
ભરી કસી બાણ ભીતરે, માર્યાં છે એણે મર્મનાં ।
નિષ્કુળાનંદના નાથે અમને, ટાળ્યાં લોક કુળ ધર્મનાં ॥૧૦॥

કડવું ॥૩૪॥

ઉદ્ધવજી એવું હતું એને મનજી, જે કલપાવી કલપાવી તજાવશું તનજી ।
તો ઠોરઠોર નહોતી કરવી જતનજી, જ્યારે એને આપવોતો અમને આવો દિનજી ॥૧॥

ઢાળ-દિન દેવોતો જો દુઃખનો, વળી વણ મોતે હતાં મારવાં ।
તો અનેક વિઘ્નમાંહિથી અમને, આગે નોતાં ઉગારવાં ॥૨॥
ભયાનક વ્યોમાસુર ભયથી, વળી રાખિયાં રૂડી રીતશું ।
શકટાસુર તૃણાવર્ત તેથી, પહેલાં ઉગારિયાં એણે પ્રીતશું ॥૩॥
કેશી વૃષભ અઘાસુરથી, અમને અલબેલે ઉગારિયાં ।
વત્સાસુર બગાસુર બીજાથી, વળી વ્રજનાં વિઘ્ન નિવારિયાં ॥૪॥
વિષ નિરવિષ ઘર વરૂણથી, કરી વ્રજવાસિની એણે સાર ।
અમારે કારણે ઉદ્ધવ એણે, દાવાનળ પીધો દોય વાર ॥૫॥
વળી ઈંદ્ર કોપ્યો વ્રજવાસી ઉપરે, મહાપ્રલયનો મેઘ મેલિયો ।
વીજ ઝભકે નીર ખળકે, વળી અંધકાર અતિશે થયો ॥૬॥
ઘોર ગર્જના સુણી થયાં ઘાંઘાં, જાણ્યું આજ કલ્પાંત[1] આવિયો ।
ત્યારે ધરી ગોવર્ધન કર ઉપરે, વ્રજસાથ એણે બચાવિયો ॥૭॥

૧. પ્રલયકાળ.

ઉદ્ધવ એણે અમને, અનેક વિઘ્નથી ઉગારિયાં ।
આવું હતું જો મનમાં એને, તો મોર્યે કેમ ન મારિયાં ॥૮॥
નથી ખમાતું ઉદ્ધવ અમે, પીડા પીડી જે લેશે પ્રાણ ।
અંતરની શું કહીએ ઉદ્ધવ, તમે નથી અમારા અજાણ ॥૯॥
કૃષ્ણે કર્યું એવું કોઈ ન કરે, ઉદ્ધવજી કહું અમને ।
નિષ્કુળાનંદના નાથના સખા, છો ત્યારે કહ્યું તમને ॥૧૦॥

કડવું ॥૩૫॥

વીરા નથી વિસરતી ઉદ્ધવ એહ વારતાજી, દિલડું દાઝે છે એ સુખ સંભારતાંજી ।
વિસરતું નથી વળી અમને વિસારતાંજી, ચાલોને દેખાડીએ જ્યાં હરિ ગાયો ચારતાજી ॥૧॥

ઢાળ-ગાયો ચારતા ગોવિંદ જિયાં, તિયાં ઉદ્ધવને તેડી ગયાં ।
વનિતા વળી ટોળે મળી, સર્વે સ્થળ વનનાં દેખાડિયાં ॥૨॥
ઈયાં એણે અઘાસુર માર્યો, ઈયાં બ્રહ્માજીએ વત્સ હરિયાં ।
ઈયાં બેશી અન્ન જમિયા, ઈયાં વત્સ બાળક બીજાં કરિયાં[1] ॥૩॥
આ સ્થળે એણે ગાયો ચારી, આ સ્થળે પાયાં એણે નીર ।
આ સ્થળે એ સ્નાન કરતા, સુંદર શ્યામ સુધીર ॥૪॥
આ ઠામે એણે અમને રોક્યાં, આ ઠામે મહી લઈ લુટિયાં ।
આ ઠામે એણે અંબર તાણ્યું, તેણે કરી માંટ મારાં ફુટિયાં ॥૫॥
ઈયાં એણે વેણ વગાડી, ઈયાં રમાડ્યાં એણે રાસજો ।
ઈયાં તજી ભાગી ગયા ભૂધર, ત્યારે અમે થયાં ઉદાસજો ॥૬॥
પછી ઈયાં જોયાં એનાં પગલાં, તિયાં લાધી અમને એની ભાળ ।
જુવતી સહિત જાતા જાણ્યા, વળી વળગાડી તેને ડાળ ॥૭॥
ઈયાં વશ કીધા અમે, ઈયાં આવ્યા હતા અલબેલ ।
ઈયાં રાસ ફરી રચિયો, પછી રમાડિયાં રંગરેલ ॥૮॥

૧. શ્રીકૃષ્ણ પોતે વાછડાં અને બાળકોના રૂપે થયાં.

ઉદ્ધવને સર્વે સ્થળ દેખાડતાં, અતિ આંખડિયે આંસુ ઝરે ।
ઉદ્ધવ અમે કેમ કરીએ, એમ કહી કહીને રુદન કરે ॥૯॥
એવાં સુખ નથી દીધાં એણે, જે વિસાર્યાં પણ વિસરે ।
નિષ્કુળાનંદના નાથ વિયોગે, પાપી પ્રાણ પણ નવ નિસરે ॥૧૦॥

કડવું ॥૩૬॥

પદ-૯ (રાગ : મેવાડી-)

વાલીડો વિજોગી ગયારે, હો ઉદ્ધવજી અમને ।
વિસામો વિજોગી ગયારે; હો ઉદ્ધવ૦ ।
ટેક- અમને કરી અનાથ, નેક નાખી ગયા નાથ ।
હવે કેમ આવે હાથ, કુબજ્યાના નાથ થયારે; હો ઉદ્ધવ૦ ॥૧॥
પિયુ સંગે પળેપળ, કોયે નવ પડિ કળ ।
અંતરે આવે છે વળ, દેખો દૂર રહ્યારે; હો ઉદ્ધવ૦ ॥૨॥
કો’ને અમે કરૂં કેમ, અલબેલે કર્યું એમ ।
અંતર જળેછે જેમ, ડુંગર દાઝિયારે; હો ઉદ્ધવ૦ ॥૩॥
નિષ્કુળાનંદનો નાથ, અમારી એ મિરાંથ હાથ ।
વિસારી વ્રજનો સાથ, દિલમાં નાણી દયારે; હો ઉદ્ધવ૦ ॥૪॥

પદ ॥૯॥

ઉદ્ધવનું અંતર મન આશ્ચર્ય પામિયુંજી, આપણું ડહાપણપણું દેખી ગોપીને વામિયુંજી ।
જાણ્યું હરિનું હેત જુવતી ઘટ જામિયુંજી, પછિ પ્રમદાને ચરણે ઉદ્ધવે શિષ નામિયુંજી ॥૧॥

ઢાળ-શિશ નમાવી વળી વંદના કીધી, ધન્યધન્ય બાઈ તમે ધન્ય છો ।
સ્નેહપણ સાચો તમારો, વળી તમે હરિનાં તન છો ॥૨॥
તમારા પ્રેમને પાશળે, વળી સર્વે સાધન ન્યૂન છે ।
મને થયું દરશન તમારૂં, તેહ મારાં મોટાં પુણ્ય છે ॥૩॥

પ્રીત તમારી પ્રમદા, તેની રીત અલૌકિક અબળા ।
તમારી શ્રીકૃષ્ણ સ્વામીની, કોયે કળાતી નથી કળા ॥૪॥
એટલું તો જાણું જો અમે, તમે ગોપી છો ગોલોકની ।
એહ વિના તો ન હોય આવું, હોય બીજે બુદ્ધિ તો કોકની ॥૫॥
મોટાં ભાગ્ય માતાજી મારાં, જે કૃષ્ણે મુજને મોકલ્યો ।
સુણી સુધાસમ વાણી તમારી, પ્રેમેશું પીતાં હું છળ્યો[1] ॥૬॥
તમારી પદ રજ માગવા, બાઈ લલચાણું મારું મન ।
તમારા દાસનું દાસપણું, એહ આપજો જુવતી જન ॥૭॥
બાઈ બાળક બુદ્ધિએ હું બોલિયો, તેનો હૃદયે ન ધરશો રોષ ।
કાલું બોબડું કહ્યું મે જેહ, તેહ દાસનો નિવારિએ દોષ ॥૮॥
સાચી તમારી પ્રીત સજની, વળી સાચો તમારો સ્નેહ ।
સાચી ભક્તિ તમે કરી સુંદરી, આવો પામી અબળાનો દેહ ॥૯॥
મે'ર કરો માતા મુજને, આપો આજ્ઞા તે શિર ધરૂં ।
નિષ્કુળાનંદના નાથ પાસે, કહો તો જાવાનું હવે કરૂં ॥૧૦॥

કડવું ॥૩૭॥

ઉદ્ધવ ઉચ્ચરિયા કરી અતિ વિનતિજી, માતાજી મારી છે જો થોડી મતિજી ।
મૂઢ નવ જાણે ગૂઢ તમારી ગતિજી, આપો મુને આજ્ઞા જાઉં હવે જુવતિજી ॥૧॥
ઢાળ-જાઉં હવે જગદીશ પાસે, એવી આજ્ઞા કરો તમે ।
ત્યારે સુંદરી કહે સારું વીરા, સુખે પધારો રાજી અમે ॥૨॥
પછી ભવન ભવન ગઈ ભામિની, લાવી ભેટ ભૂધર અરથે ।
મહી માંખણ દુધ ઘૃત ગાડવા, વળી લાવીને બાંધ્યા રથે ॥૩॥
કોઈક કુરમલડો[2] લાવી, કોઈક તલ બાજરી તલ સાંકળી ।
કોઈક ધોતી પોતી પીતાંબર, કોઈ લાવી કાળી કાંબળી ॥૪॥

૧. આશ્ચર્યથી ચોંકી ગયો ૨. કુલેર

ભર્યો રથ લઈ ભેટશું, લાવી વસ્તુ બહુ પ્રકારની ।
અગર ચંદન માળા આપી, ઉદ્ધવ કરજો પૂજા મોરારની ॥૫॥
કોઈક કહે ચરણ હૃદે ધરજો, કોઈ કહે અંગોઅંગ ભેટજો ।
કોઈક કહે હેયે હાથ ચાંપી, કોઈ કહે ચરણમાં લોટજો ॥૬॥
કોઈ કહે જઈ બકી લેજો, કોઈ કહે ગાલ ઝાલી તાણજો ।
કોઈક કહે હાથ જોડી કહેજો, હરિ અમને પોતાનાં જાણજો ॥૭॥
જેને જેવું અંગ હતું, તેણે તે તેવું કા'વિયું ।
હેત છુપાડ્યું નવ છુપે, હૈયાનું તે હોઠે આવિયું ॥૮॥
વળી સહુ મળી પ્રણામ કહ્યા, ઉદ્ધવ કહેજો જઈ કૃષ્ણને ।
દયાનિધિ દયા કરીને, દેજો વહેલાં હરિ દર્ષણને ॥૯॥
ઉદ્ધવજી સ્તુતિ કરજો, કર જોડી અમારી વતી ।
નિષ્કુળાનંદના નાથ આગળે, વિધવિધ કરજો વિનતિ ॥૧૦॥

કડવું ॥૩૮॥

પ્રમદાનો પ્રેમ તે કેમ કરી જાયે કહ્યોજી, સુંદરીનો સ્નેહ દેખી દિગમૂઢ થયોજી ।
ધન્યધન્ય અહો ઉદ્ધવ એમ કરે રહ્યોજી, જોયું હેત જુવતીનું અપાર પાર નવ લહ્યોજી ॥૧॥
ઢાળ-પાર ન લહ્યો પ્રેમ કેરો, જોઈ જોઈ જોયું ઉદ્ધવે ।
શ્રીકૃષ્ણ વિના પ્રાણ આના, કેમ કરીને રે'શે હવે ॥૨॥
કોઈક મુખ નિશ્વાસ મૂકે, કોઈ આંખડીએ આંસુ ભરે ।
કોઈક વદન કરી ઊંચું, ગાઢે સ્વરે રુદન કરે ॥૩॥
ઉદ્ધવ કહે બાઈ એમ મ કરો, તમે ધરો અંતરે ધીર ।
તમને હરિ સુખ આપશે, લુઈ નાખો નયણાંનાં નીર ॥૪॥
ત્યારે સુંદરી કહે અમે શું કરું, કેમ રહે નયણાંનાં નીર ઝાલિયાં ।
તમે હતા જે કથા કે'તા, તેહ પણ વીરા તમે ચાલિયા ॥૫॥

સારું સધાવો સ્નેહી શ્યામના, દરશ સ્પરશ કરો હરિચરણને ।
અમારાં આશિષ વચન, કે'જો અશરણ શરણને ॥૬॥

પછી ઉદ્ધવ ગોપીને પાયે લાગી, માગી શીખ રથ ચલાવિયો ।
અહો સ્નેહ સુંદરીનો, મનન કરતાં મથુરાં આવિયો ॥૭॥

ઉદ્ધવ આવીને ભેટ્યા ભૂધરને, નયણાં તૃપ્ત ન થાયે નિરખતાં ।
ત્યારે કૃષ્ણ કહે ભલે આવ્યા ઉદ્ધવ, શું કરે છે વ્રજવનિતા ॥૮॥

સ્નેહ મુજશું સુંદરીને હતો, અતિ ઘણો અતોલજો ।
કોઈ હવે સંભારે છે વ્રજમાં મને, તમે ઉદ્ધવજી સાચું બોલજો ॥૯॥

ઉદ્ધવ કહે સુણો શ્રીહરિ, ધન્ય ધન્ય વ્રજની વિરહિણી ।
નિષ્કુળાનંદના નાથ કે'તાં, વીતે છે દિન ને રેહણી ॥૧૦॥

કડવું ॥૩૯॥

ઉદ્ધવ કહે હું શું કહું શ્રીહરિજી, તમારા સ્નેહવશ વ્રજસુંદરીજી ।
હેકૃષ્ણ કૃષ્ણજી કરે છે ભાવે ભરીજી, નાથ નથી રહી એને ખાન પાનની ખબર ખરીજી ॥૧॥

ઢાળ-ખાનપાનની ખબર નથી, ઉન્મત્ત ગત છે અંગની ।
લોકલાજ કાજ ત્યાગ કરી, રાતી છે તમારા રંગની ॥૨॥

જેમ નર કોઈ માદક પીયે, તેને તનતણી શુદ્ધ વિસરે ।
તેમ તમારા સ્નેહની કેફે કરી, એને દેહ દશા નવ દિસે સરે ॥૩॥

જોગ જજ્ઞ જપ તપ તીરથ, વળી વેદ વિધિ કરી કેમ શકે ।
સ્નેહ માંહિ રહે સમાઈ, બોલે નહિ બોલાવી બોલ્યે થકે ॥૪॥

પ્રેમ જોઈને પ્રમદાનો, મારો ગર્વ સર્વે ગળીયો ।
હુંતો ગયો તો શીખ દેવા, પણ સામુ શીખ લઈને વળીયો ॥૫॥

એવા નિર્મળ અંતર વિના, સ્નેહ રસ શેમાં રહે ।
ચારણી ચિત્તો[1] લટક[2] પ્રીતે, પ્રેમ સુધારસ શું ગ્રહે ॥૬॥

૧. સારું છોડી નબળું ગ્રહણ કરવાનાં સ્વભાવવાળા ચિત્તમાં ૨. ઉપરછલી, દેખાવ માત્ર.

એવા સ્નેહ વિના શીદને, મૂરખ કોયે મકલાય છે ।
હજી પશુ જેવી પણ પ્રીત નથી, તો હરિજન હોડ[1] કાંયે થાય છે ॥૭॥

પ્રિતમ વિના પ્રેમીના પ્રાણ ન રહે, અને રહે તો પ્રીત ન હોય ।
જેમ જળ વિયોગે ઝષ[2] ન જીવે, પણ જીવે દાદુર[3] કૂરમ[4] દોય ॥૮॥

તેમ તમ વિના ગોપીના પ્રાણ ન રહે, પણ રહેવા છે એક રીત ।
જાણે હમણાં હરિ આવશે, એવું ચિંતવે છે ચિત્ત ॥૯॥

પછી ભેટ દીધી પૂજા કીધી, કહ્યું વા'લા આપી છે વ્રજસાથને ।
વળી કહ્યું અંગોઅંગ મળજો, નિષ્કુળાનંદના નાથને ॥૧૦॥

કડવું ॥૪૦॥

પદ-૧૦ (રાગ : ધોળ-)

અલબેલા આગળે ઉદ્ધવજીરે કહે છે, ।
પ્રમદાના પ્રાણ કોણ જાણે કેમ રહે છે રે; ઉદ્ધવ૦ ॥૧॥

નીર વિના નયણાં મેં કેદિયે ન દીઠાં, ।
આંખડિયેથી આંસુ ઝરીઝરી પડે છે હેઠાંરે; ઉદ્ધવ૦ ॥૨॥

રોઈરોઈ ખોયાછેરે દેહના રે હાલ, ।
તમ વિના કૃપાનિધિ થઈછે કંગાલરે; ઉદ્ધવ૦ ॥૩॥

તમારા વિયોગ રોગે મણા નથી રાખી, ।
ઝુરીઝુરી જુવતીરે પડીછે ઝાંખીરે; ઉદ્ધવ૦ ॥૪॥

પ્રાણ ગયાની પેર એનીરે મેં દીઠી, ।
વા'લા વધામણી મેલો રે તમે મીઠીરે; ઉદ્ધવ૦ ॥૫॥

નિષ્કુળાનંદના નાથજીરે તમને, ।
કહ્યું કર જોડી જેવું જણાણુંરે અમનેરે; ઉદ્ધવ૦ ॥૬॥

પદ ॥૧૦॥

૧. બરાબરી ૨. માછલું ૩. દેડકો ૪. કાચબો.

શ્રીહરિ કહે ઉદ્ધવ એહ સત્ય છેજી, મુજ સાથે સુંદરીને અતિશે આરત[1] છેજી ।
દેહ ગેહ સુખથી એહ વનિતા વિરક્ત છેજી, અચળ અડગ એની મુજવિષે મત છેજી ॥૧॥

ઢાળ-મત એની મુજમાંહિ છે, તેણે કરી તનસુખ ત્યાગ છે ।
વન જઈ શું કરે વનિતા, એને વણ લીધો વૈરાગ્ય છે ॥૨॥

કામ ક્રોધ ને લોભ મોહ, તેતો વિરહ વહ્નિએ[2] બળિયા ।
આતુરતાના અનિલે[3] કરીને, તન વિકાર તેહના ટળીયા ॥૩॥

એકાદશ ઈંદ્રિય એની, ઉદ્ધવ આવી એહને મનમાં ।
સંસાર સંકલ્પ ના'વે સ્વપને, રહે સદાયે બુડી પ્રેમમાં ॥૪॥

પ્રીત વશ છે પ્રાણ એના, જેની ચિત્તવૃત્તિ મુજમાં મળી ।
સ્નેહ મુજ સાથે કરતાં, તેણે બીજી વાસના ગઈ બળી ॥૫॥

ઈચ્છા નથી કોઈ એને અંતરે, મુજ ચરણ વિના ચૌદ લોકની ।
ચતુરધાની[4] એણે ચાહના મૂકી, રાખી ભક્તિ એણે રોકની[5] ॥૬॥

મુજ વિયોગે વિલખી વિલખી, તજ્યાં સુખ સર્વે તનથી ।
ઉદ્ધવજી એવા જન જેવું, વા'લું તે મુજને કોઈ નથી ॥૭॥

હું જ છઉં પ્રાણ પ્રેમીના, અને પ્રેમી જ મારું તન ।
ઉદ્ધવજી એમાં અસત્ય નથી, સત્ય માનજે તું મન ॥૮॥

મને પ્યાર છે પ્રેમીનો, હું તો પ્રેમીજનને પૂઠે[6] ફરું ।
સ્નેહસાંકળે સાંકળ્યો[7] હું, જેજે જન કહે તેતે કરૂં ॥૯॥

પ્રેમીનું પણ પાળવાને, મારૂં પણ[8] મેલ્યું પ્રેમી પાસળે ।
નિષ્કુળાનંદનો નાથ કહે છે, એમ ઉદ્ધવની આગળે ॥૧૦॥

કડવું ॥૪૧॥

૧. પ્રીતિ ૨. અગ્નિથી ૩. વાયુથી ૪. ચાર પ્રકારની મુક્તિની ૫. નક્કરતાવાળી, નિષ્ઠાવાળી ૬. પાછળ ૭. બંધાયેલો ૮. પ્રતિજ્ઞા, ટેક.

ભક્તિ મારી છે બહુ ભાતનીજી, જન મળી કરે છે જુજવી જાતનીજી ।
પણ પ્રેમની ભક્તિ છે પ્રાણ ઘાતનીજી[1], તે કેમ કરી કરે કોયે નથી મુખ વાતનીજી ॥૧॥

ઢાળ-મુખવાત તેની નથી થાતી, એતો પ્રાણ ગયાની પેર છે ।
એવી જે જન આદરે, તેહ ઉપર મારી મે'ર છે ॥૨॥

સ્નેહ કરે જે મુજ સાથે, તન મન કરી કુરબાણ ।
ઉદ્ધવ મારે ધન એહ છે, વળી જાણું છું જીવન પ્રાણ ॥૩॥

મને સંભારે છે સ્નેહી જન, તેમ સંભારું હું સ્નેહીને ।
અરસ પરસ રહે એકઠાં, જેમ પ્રીત છે દેહ દેહીને ॥૪॥

અંતર પ્રીત સરળ ચિત્ત, વળી હૈયે હેત અતિ ઘણું ।
ઉદ્ધવ એવા જન જેહ છે, તેહ રે'વા ઘર છે મુજતણું ॥૫॥

જેનું અંતર લુખુ હૃદય સૂકું, વળી નેહ નહિ જેના નેણમાં ।
ઉદ્ધવજી હું તો ત્યાં ન રહું, મર ધરે ધ્યાન દિન રેણમાં ॥૬॥

જપ તપ તીરથ જોગ જજ્ઞ, જેહમાં તે ફળની આશ છે ।
એહને ધાયે[2] ભક્ત કહેવાયે, પણ તેશું મારો કાંય દાસ છે ॥૭॥

કોય નર નિરાશી[3] ચરણ ઉપાસી, મમતા રહિત મુજને ભજે ।
એવા ભક્ત જક્તવિરક્ત જેહ, તેહ ઉદ્ધવજી મુજને રજે[4] ॥૮॥

હુંતો વશ છઉં પ્રેમને, કહું ગોપ્ય[5] મારો મત છે ।
સ્નેહ વિના હું શિયે ન રીઝું, એહ માનજે સત્ય સત્ય છે ॥૯॥

વ્રજવનિતા પ્રેમરતા[6], પ્રીતે અજિત મને જિતિયો ।
નિષ્કુળાનંદનો નાથ કહે છે, ઉદ્ધવ હેતે હું એનો થયો ॥૧૦॥

કડવું ॥૪૨॥

ધન્યધન્ય ગોપિકા સ્નેહની મૂરતિજી, જેને અલબેલો સંભારે છે અતિઅતિજી ।
જેહનો અપાર સ્નેહ ને અપાર મતિજી, જેના જશ ગાય છે નિત્યે નિત્યે શ્રુતિજી ॥૧॥

૧. શિર સાટાની ૨. જપતપાદિને ધારણ કરવાથી ૩. નિષ્કામ ભક્ત ૪. ગમે ૫. ગુપ્ત, ખાનગી ૬. પ્રેમમાં મગ્ન.

ઢાળ-શ્રુતિ ગાય છે જશ જેનો, વળી સરાયે[1] છે જેને શ્રીહરિ ।
ધન્યધન્ય સ્નેહ એહનો, વળી સાચી ભક્તિ એણે કરી ॥૨॥

ધન્યધન્ય એહનો પ્રેમ કહીએ, ધન્યધન્ય એહની પ્રીતને ।
ધન્યધન્ય હેત એના હૈયાનું, ધન્યધન્ય એહની રીતને ॥૩॥

ધન્યધન્ય ભાવ ભલો એહનો, ધન્યધન્ય એહની મત્યને ।
ધન્યધન્ય સમજણ એહની, ધન્યધન્ય એહનાં કૃત્યને ॥૪॥

ધન્યધન્ય અંતર એહનું, ધન્યધન્ય એહના મનને ।
ધન્યધન્ય બુદ્ધિ ચિત્ત સમેતને, જે કર્યું અર્પણ કૃષ્ણને ॥૫॥

શ્રવણ નયન નાસિકા, ધન્ય ત્વચા રસના તેહને ।
પાદ પાણિ ધન્ય એહના, ધન્યધન્ય એહનાં દેહને ॥૬॥

સર્વે અંગે અતિ રંગે, કરી કૃષ્ણની જેણે ભગતિ ।
ત્રિલોકશું તોડી હરિશું જોડી, કરી પ્રીત અચળ અડગ અતિ ॥૭॥

ભવરોગ વામી કૃષ્ણ પામી, સ્વામી સદા સુખકંદને ।
દાઝ ટળી શાંતિ વળી, મળી પરમાનંદને ॥૮॥

કરી પ્રીત પૂરણ રીતે, જીતી ગઈ જશ જુવતી ।
જશ જેના ઉત્તમ એના, ગુણ ગાયછે ગૃહસ્થ ને જતિ[2] ॥૯॥

ભૂત ભવિષ્ય વર્તમાનમાં, કોઈએ સ્નેહ તુલ્ય નથી આવતું ।
નિષ્કુળાનંદના નાથજીને, સ્નેહ વિના નથી ભાવતું ॥૧૦॥

કડવું ॥૪૩॥

સ્નેહગીતા જે જન ગાશેજી, સુણતાં સઘ આનંદ ઉપજાવશેજી ।
પ્રિતમની પ્રીતની રીત જો જણાવશેજી, સ્નેહ જનને સુધાસમ ભાવશેજી ॥૧॥

ઢાળ-જણાવશે રીત પ્રીત કરી, હશે કાસલ[3] તે કલાવશે[4] ।
પછી સ્નેહી જન સજ્જ થઈને, ચિત્ત હરિચરણ લાવશે ॥૨॥

૧. વખાણે ૨. ત્યાગી, બ્રહ્મચારી ૩. કસર, આડખીલીરૂપ અંતરાય ૪. કળાવશે, જણાવશે.

વળી દેહ ઈન્દ્રિય મન પ્રાણની, કોઈ રૂંધવાની રીત કરે ।
તો સર્વે સાધન મેલી મનનાં, પ્રીતે ચિત્ત હરિચરણે ધરે ॥૩॥

અંતઃકરણ ને ઈંદ્રીની વૃત્તિ, લોલુપ કિયાં નથી લોભતી ।
પ્રગટ મૂર્તિ વિના વળી, અન્ય સ્થળે પળ નથી થોભતી ॥૪॥

સર્વે વાસના ત્યારે ગળે, જ્યારે મળે મનોહર મૂરતિ ।
સાધન સર્વે થાય પુરાં, એમ ગાયે સત્ય નિત્ય સુરતિ[1] ॥૫॥

પ્રભુપદની પ્રીત વિના, વિકાર તે નવ વિસમે[2] ।
વ્રેહ વિના વાસના ન બળે, અન્ય ઉપાયે શીદ દેહ દમે ॥૬॥

સ્નેહ સાચો સ્નેહી જનનો, શ્રીકૃષ્ણ સાથે કરજો ।
પ્રીત રીતે જો પંડ પડે, તોયે દિલમાંહિ માં ડરજો ॥૭॥

સ્નેહગીતા ગ્રંથ ગાવા, ઇચ્છા કરી અવિનાશ ।
નિષ્કુળાનંદને નિમિત્ત દેઈ, કર્યો ગ્રંથ એહ પ્રકાશ ॥૮॥

એકાદશ પદ ને ચુંવાળીસ કડવે, કહી સ્નેહની કથા કથી ।
પંચ દોયે કમ[3] જે પાંચસે[3], છે ચરણ પુરાં ઓછાં નથી ॥૯॥

સર્વે ચરણે સ્નેહકથા, વરણવી વિવિધે કરી ।
હરિજન મન હેતે[4] સાંભળી, કરજો પ્રીત હરિ સાથે ખરી ॥૧૦॥

સંવત અઢાર બોતેરના, વૈશાખ શુદ ચતુરથી ।
હરિજનના હેત અર્થે, સ્નેહગીતા કહી કથી ॥૧૧॥

કડવું ॥૪૪॥

૧. શ્રુતિ, વેદ ૨. વિશમે=વિરમે, ટળે ૩. બે વાર પાંચ ઓછા અર્થાત્ ૪૯૦. ૪. મન દઈને, અતિ હેતપૂર્વક. (**નોંધ** :- અહીં કેટલીક મુદ્રિત પ્રતોમાં ‘હરિને મને હેતે સાંભળી’ આવો **પાઠાંતર** જ બહુધા પ્રસિધ્ધ થયેલો છે. પરંતુ તેનો અર્થ યથાર્થ બંધ બેસતો જણાતો નથી; અને તે હેતુથી જ કોઈએ (સને-૨૦૦૭ પ્રકાશન-નિ.કા.માં) ટિપ્પણી મુકીને અર્થ બંધ બેસતો કરવા પોતાની રીતે યથાશક્ય પ્રયત્ન કર્યો છે. પણ તેમાં ‘શ્રીહરિને જ આ ગ્રંથના રચયિતા, વક્તા અને શ્રોતા પણ એજ છે. એવો ભાવ રાખવો’ એ બાબત પર વધારે પડતો ભાર મુકેલ છે. તેથી એ અર્થ પણ અતિવ્યાપ્તિ દોષ યુક્ત જણાવાથી - હાલમાં જૂનાગઢથી પ્રાપ્ત સં.૧૯૩૬માં લખાયેલ એક હસ્તલિખિત પ્રતના આધારે સંશોધનપૂર્વક **‘હરિજન મન હેતે સાંભળી’** એવો વાસ્તવિક પાઠ જ વધારે સારો લાગવાથી તે જ મુકેલ છે.)

પદ-૧૧ (રાગ : ધોળ-)

ધન્યધન્ય સ્નેહ શિરોમણિ, ના'વે સાધન કોઈ સમતોલ ।
સાંભળજો સ્નેહ સમાન તે શું કહું, ।
જપ તપ તીર્થ વ્રત જોગ જે, કોઈ કરે જો જજ્ઞ અતોલ; સાંo ॥૧॥
અપવાસી ઉદાસી વાસી વન, કોઈ તનમાં ન ધરે પટત[૧]; સાંo ।
કોઈ ફળ ફૂલ પય પાનશું, કરી આહાર આણે તન અંતર; સાંo ॥૨॥
પુણ્ય દાન પાળે કોઈ ધર્મને, રહે નિ'મધારી નરનાર; સાંo ।
સર્વે સુનું એક સ્નેહ વિના, એતો પ્રપંચ[૨]નો પરિવાર; સાંo ॥૩॥
જોગી થાક્યા જોગીપણું પાળતાં, તપી થાક્યા સહી શિત તાપ; સાંo ।
ધ્યાની થાક્યા ધરતાં ધ્યાનને, જપી થાક્યા જપતાં જાપ; સાંo ॥૪॥
જતિ[૩] થાક્યા જત[૪]ને જાળવતાં, મુનિ થાક્યા રે'તા વળી મુન્ય; સાંo ।
બીજાં અવર સાધન અનેક જે, એક સ્નેહ વિના સર્વે શૂન્ય; સાંo ॥૫॥
કોટિ કાયા ક્લેશને કરતાં, હરિ કેને ન આવ્યા હાથ; સાંo ।
પ્રેમ વશ થઈ પિયુ પાતળો, સદા રમિયા વ્રજજન સાથ; સાંo ॥૬॥
હેત પ્રીતે સ્નેહીની સંગે, અલબેલો આપેછે આનંદ; સાંo ।
વા'લો નિષ્કુળાનંદનો નાથજી, સ્નેહવશ શ્રીસહજાનંદ; ।
સાંભળજો સ્નેહ સમાન તે શું કહું ॥૭॥

પદ ॥૧૧॥

ઈતિ શ્રીમદેકાંતિકધર્મપ્રવર્તકશ્રીસહજાનંદસ્વામિશિષ્ય નિષ્કુળાનંદમુનિવિરચિતા સ્નેહગીતા સંપૂર્ણા ॥

સ્નેહગીતા સમાપ્તા ।

૧. વસ્ત્ર ૨. આડંબર, દંભ ૩. યતિ, સંન્યાસી ૪. બ્રહ્મચર્યને.

ૐ

॥ श्री स्वामिनारायणो विजयतेतराम् ॥

श्रीनिष्कुळानंदमुनिकृत-काव्यसंग्रहे–

વચનવિધિઃ

(૩)

રાગ ધન્યાશ્રી-

સમરો સુખદ શ્રીહરિદેવજી, જેથી પામિએ આનંદ અભેવજી[૧] ।
જેહ આનંદનો નાવે કેદિ છેવજી[૨], તેહ સુખ આપે હરિ તતખેવજી[૩] ॥૧॥
ઢાળ-હરિ હરખી સુખ આપે, જો વર્તિએ વચન માંય ।
મેલી ગમતું મનતણું, રહીએ શ્યામ ગમતે સદાય ॥૨॥
પૂરણ સુખને પામવા, રહીએ હરિઆજ્ઞા અનુસાર ।
તે વિના મોટપ્ય નવ મળે, જન જોવું કરી વિચાર ॥૩॥
ભવ બ્રહ્મા આ બ્રહ્માંડમાં, મહામોટા કહે સહુ કોય ।
તે મોટપ્ય શ્રીમહારાજથી, એહ સમઝવું જન સોય ॥૪॥
શશી સૂર્ય સમર્થ સહિ, કરે સર્વે લોકે પ્રકાશ ।
તે પ્રસન્ન કરી પરબ્રહ્મને, અંગે પામ્યા એવો ઉજાસ ॥૫॥
શેષ સુરેશ[૪] ને શારદા[૫], ગણપતિ ગુણભંડાર ।
રામ રાજિયે હનુમાન હુવા, અતિ મોટા ઉદાર ॥૬॥
ભૂત ભવિષ્ય વર્તમાનમાં, હરિ રાજીપામાં જે રહ્યા ।
દેવ દાનવ માનવ મુનિ, તે સર્વે મોટા થયા ॥૭॥

૧. ભય રહિત, નિર્ભય ૨. છેડો, અંત ૩. તત્કાળ ૪. દેવોનો રાજા - ઈન્દ્ર ૫. સરસ્વતી.

મોટું થાવાનું હોય મનમાં, તો હરિવચનમાં હમેશ રૈ’યે ।
નિષ્કુળાનંદ કહે ન લોપિયે, વાલમનું વચન કૈયે[1] ॥૮॥

કડવું ॥૧॥

વચને કરી છે વર્ણાશ્રમજી, વચને કરી છે ત્યાગી ગૃહી ધર્મજી ।
વચને કરી છે કર્મ અકર્મજી[2], એહ જાણવો જન મને મર્મજી ॥૧॥

ઢાળ-મર્મ એમ જન જાણીને, રહેવું વચન માંહે વળગી ।
વચન લોપી જાણે સુખ લેશું, એવી અવિદ્યા કરવી અળગી ॥૨॥

વચને ઈંદુ[3] અર્ક[4] ફરે, હરે તમ[5] કરે પ્રકાશ ।
વચને ઈંદ્ર વૃષ્ટિ કરે, માની વચનનો મને ત્રાસ ॥૩॥

શેષજી શિરે ધરી રહ્યા, ચૌદ લોક ભૂમિનો ભાર ।
વચને કાળશક્તિ કરે, ઉત્પત્તિ સ્થિતિ સંહાર ॥૪॥

વચને બાંધ્યો સિંધુ રહે, પાળ વિનાનું પાણી વળી ।
તેણે કરી શું તુચ્છ થયા, એહ આદ્યે સરવે મળી ॥૫॥

વચનમાંહિ વર્તતાં, વણતોળી મોટપ્ય મળે ।
વચનવિરોધી વિમુખ નર, તાપત્રયમાં[6] તેહ બળે ॥૬॥

વચને નિવૃત્તિ વચને પ્રવૃત્તિ, વચને બદ્ધ મુક્ત કહિયે ।
તે વચન શ્રીહરિ મુખનાં, સુખદાયક સરવે લહિયે ॥૭॥

એમ સમઝી સંત શાણા, વર્તે છે વચન પ્રમાણ ।
નિષ્કુળાનંદ તે ઉપરે, સદા રાજી રહે શ્યામ સુજાણ ॥૮॥

કડવું ॥૨॥

વચનમાં વરતે સંત શાણાજી, દેહ ગેહ સુખમાં જે ન લોભાણાજી ।
મન કર્મ વચને હરિ બોલે બંધાણાજી, એવા જન જેહ તેહ મોટા ગણાણાજી ॥૧॥

૧. ક્યારેય ૨. કેવળ પ્રભુ પ્રસન્નતા માટે જ કરવામાં આવતું કર્મ જ્ઞાનરૂપ નિષ્કામ કર્મ છે. તેથી અકર્મ છે. ૩. ચંદ્ર ૪. સૂર્ય ૫. અંધારૂં દૂર કરે ૬. **આધ્યાત્મિક**=શરીરના તથા મનનાં દુઃખ, **આધિદૈવિક**=અતિવૃષ્ટિ, દુષ્કાળ, ધરતીકંપ આદિક દેવપ્રેરિત દુઃખ, **આધિભૌતિક**=સાપ, સિંહ, ચોર આદિક તથા સરકાર, શત્રુ વગેરે તરફથી થતાં દુઃખ.

ઢાળ-મોટા ગણાણા તે માનવું, કર્યું ગમતું જેણે ગોવિંદતણું ।
તે વિના મોટપ્ય નવ મળે, ફરી ફરી શું કહિયે ઘણું ॥૨॥

રાધાજીયે રાજી કર્યા, શ્રીકૃષ્ણ કૃપાનિધાન ।
તેણે કરીને મોટપ્ય મળી, વળી પામિયાં બહુ સનમાન ॥૩॥

કમળાએ કૃષ્ણને રિઝવ્યા, રિઝ્યા અલબેલો અવિનાશ ।
તેણે કરીને તેહ પામિયાં, હરિ ઉરે અખંડ નિવાસ ॥૪॥

વૃંદા[1] વચનમાં વરતી, કર્યા પ્રભુને પ્રસન્ન ।
તેણે કરી હરિ અંઘ્રિમાં[2], રહ્યાં કરી સુખ સદન ॥૫॥

વ્રજવનિતા વચને રહી, વળી વા’લા કર્યા વ્રજરાજ ।
તેણે કરીને તોલે તેને, ના’વે શિવ બ્રહ્મા સુરતાજ[3] ॥૬॥

પંચાલિયે[4] પ્રસન્ન કર્યા પ્રભુને, આપી ચીરી[5] ચિંથરી[6] ચીરતણિ[7] ।
તેણે કરી તને નગ્ન ન થયાં, વળી ભક્ત કા’વ્યાં શિરોમણિ ॥૭॥

એહ રીતે મોટપ્ય મળે, પહેલા રાજી કરે પરબ્રહ્મ ।
નિષ્કુળાનંદ કહે તે વિના, ઠાલો પડે જાણો પરિશ્રમ ॥૮॥

કડવું ॥૩॥

માની વચન મોટા થયા કઈજી, જે મોટપ્ય કહેતાં કહેવાય નઈજી ।
તેહ પામ્યા વા’લાને વચને રહીજી, એ પણ મર્મ સમઝવો સહીજી ॥૧॥

ઢાળ-સહિ સાબિત કરી શિરસાટે, રહ્યા વચનમાં કરી વાસ ।
ઉન્મત્તતાઈ અળગી કરી, થઈ રહ્યા દાસના દાસ ॥૨॥

મોટા સુખને પામવા, વામવા કષ્ટ કલેશ ।
તેને વચનમાં વર્તતાં, નથી કઠણ કાંઈ લવલેશ ॥૩॥

પામર પ્રાણી પામ્યા પ્રભુતા, રહી હરિ આજ્ઞાનુસાર ।
આદ્યે અંત્યે મધ્યે મોટા થયા, તેતો વચનથી નિરધાર ॥૪॥

૧. તુલસી ૨. ચરણમાં ૩. ઈન્દ્ર ૪. દ્રૌપદીએ ૫. ફાડીને ૬. વસ્ત્રની પટ્ટી ૭. સાડીની.

સો વાતની એક વાત છે, નવ કરવો આજ્ઞાલોપ ।
રાજી કરવાનું રહ્યું પરૂ, પણ કરાવિયે નહિ હરિને કોપ ॥૫॥
મોટપ્ય માનવિ કેમ મળે, વાઢી કાઢે વચનનાં મૂળ ।
સુખ થાવાનું શાનું રહ્યું, થયું સામું સો ઘણું શૂળ ॥૬॥
અલપ સુખસારૂ આગન્યા, લોપે છે શ્રીહરિતણી ।
પરમ સુખ કેમ પામશે, ભાઈ ધારજો તેના ધણી[1] ॥૭॥
વસી નગર નરેશને, વેર વાવરે[2] નરનાથશું ।
નિષ્કુળાનંદ કહે નરસું[3], એણે કર્યું એના હાથશું ॥૮॥

કડવું ॥૪॥

પદ-૧ (રાગ : જકડી-)

નહિ પામે પામર નર સુખરે, રહી હરિવચનથી વિમુખ રે; નહિ૦ ।
ટેક-સુખ પામશે સંત સુજાણરે, જે કોય વર્તે છે વચન પ્રમાણરે ।
થઈ રહી વા'લાના વેચાણરે; નહિ૦ ॥૧॥
કર્યું ધ્વજપટ[4] ઘટ[5] મનરે, વળે જેમ વાળે છે પવનરે ।
એમ માને વાલાનાં વચનરે; નહિ૦ ॥૨॥
જેમ નરમ તૃણ નદીતટરે, વારિવેગે વળિ જાય ઝટરે ।
તેને શીદને આવે સંકટરે; નહિ૦ ॥૩॥
એમ વચન વશ થઈ રહેરે, તેતો મોટા સુખને લહેરે ।
નિશ્ચે નિષ્કુળાનંદ એમ કહેરે; નહિ૦ ॥૪॥

પદ ॥૧॥

વચનદ્રોહિનાં જો થાય વખાણજી, તો શીદને કોયે વરતે વચન પ્રમાણજી ।
જેમાં તન મને થાવું હેરાણજી, સુખ મુકી દુઃખ ન ઈચ્છે અજાણજી ॥૧॥

૧. આજ્ઞા લોપનાર ગાફલ વ્યક્તિ પોતે અથવા તેમાં જવાબદારી ધરાવતાં ગુરૂ કે વડીલ ૨. કરે ૩. ભૂંડું ૪. ધજાની પૂંછડી ૫. દેહ, શરીર.

ઢાળ-અજાણ પણ ઈચ્છે નહિ, કાયાને કારસો[1] આપવા ।
વણ કારસે વારિ મળે તો, કોણ જાયે કૂપ કાપવા[2] ॥૨॥
ત્યારે દમે શીદ કોઈ દેહને, વણ દમે વિરમે વિપતિ ।
શીદ વરતે વચનમાં, વણ વરતે પામે સુખ સંપતિ ॥૩॥
વચનમાં વસમું ઘણું, વરતવું નર અમરને ।
મોકળ્યમાં મજા ખરી, ચોખી જાણો ચરાચરને ॥૪॥
પણ મોટી મોજ મળે નહિ, મોટાની મરજી મુકતાં ।
મૂળગા મૂળમાંથી મટે, વડાના વચનમાંથી ચુકતાં ॥૫॥
એમ સમઝી સમઝુ, વરતેછે વચનમાંય ।
મોટામોટા બિવેછે મનમાં, રખે ફેર પડતો કાંય ॥૬॥
બની વાત જાય બગડી, જો લેશ લોપાય વચન ।
લેખે ન આવે દાખડો, વળી થઈ જવાય નિરધન ॥૭॥
એહ મત શાણા સંતનો, નવ પાડે વચનમાં ફેર ।
નિષ્કુળાનંદ નિશ્ચે કરી, કહ્યું એ વેરમવેર ॥૮॥

કડવું ॥૫॥

વચન વાલાનું લોપશો માં લેશજી, એટલો તો માની લેજો ઉપદેશજી ।
લોપતાં વચન આવશે કલેશજી, હેરાન ગતિ પછી રહેશે હમેશજી ॥૧॥
ઢાળ-હમેશ રહેશે હેરાન ગતિ, અતિ તુચ્છ કરશે તિરસ્કાર ।
આજ્ઞા હરિની લોપતાં, ભવમાં નહિ રહે ભાર ॥૨॥
બ્રહ્માએ ભાંગી હરિ આગન્યા, જોયું નિજસુતાનું[3] શરીર ।
જોતાં મતિ રતિ નવ રહી, વળી ગઈ હૈયેથી ધીર ॥૩॥
અણઘટિત ઘાટ ઉપજ્યો, જે મટાડતાં મટ્યો નહિ ।
તે પાંચમે મુખે પ્રકાશિયો, નેક અતિ નિર્લજ્જ થઈ ॥૪॥

૧. દુઃખ ૨. ખોદવા ૩. પોતાની દીકરી સરસ્વતીનું.

એવાને પણ એમ થયું, મરજાદા હરિની મેલતાં ।
બીજાની બકાત્ય[1] સહી, ખેલ અખેલ્યા ખેલતાં ॥૫॥
એવી અભંગ છે આગન્યા, અખંડ હરિની આકરી ।
તેને લોપતાં ત્રિલોકમાં, કહો કોણ બેઠો ઠરી ॥૬॥
સુખકરણી છે દુઃખહરણી, આગન્યા શ્રીમહારાજની ।
આસુરી જનને અર્થ ન આવે, છે દૈવી જીવના કાજની ॥૭॥
આસુરી મતિને જે આશર્યા, તેને આજ્ઞાની આડી[2] કશી[3] ।
નિષ્કુળાનંદ એ નરનું, નાક કાપવું ઘટે ઘશી ॥૮॥

કડવું ॥૭॥

વણ કાપે નાક ગયુંછે કપાઈજી, તે જાણજો જરૂર જન મન માંઈજી ।
તેની અપકીર્તિ ગ્રંથમાં ગવાઈજી, એથી નરસું નથી બીજુ કાંઈજી ॥૧॥
ઢાળ-નથી બીજું કાંઈ નરસું, હરિઆજ્ઞામાં હાલવું નહિ ।
એવા નર અમર અજ ઈશ, સુખ કયાંથી પામે સહિ ॥૨॥
મહેશ મોટા દેવતા, પણ ભોળાનામની ભોળપ્ય રઈ ।
મોહિનીરૂપની મનમાં, જોવાને ઈચ્છા થઈ ॥૩॥
ત્યારે હરિયે વાર્યા ઘણું હરને, નથી રૂપ એ જોવા સરખું ।
પણ સનો[4] લિધો સમઝ્યા વિના, હરિવચનને નવ પરખ્યું ॥૪॥
પછી ધરી હરિ રૂપ મોહિનીનું, આગળ આવી ઉભા રહ્યા ।
શિવ જોઈ શુદ્ધ બુદ્ધ ભૂલ્યા, વિવેક વિના વ્યાકુળ થયા ॥૫॥
નૈષ્ઠિક વ્રત તે નવ રહ્યું, થયું જોગકળા માંહી જ્યાન[5] જો ।
તે લખાણું છે કાગળે, સહુ જન એ સાચું માનજો ॥૬॥
વળી ભવનું વચન લોપી ભવાની, ગયાં દક્ષના જગનમાં ।
ત્યાં અતિ અનાદરે તન ત્યાગિ, બળીમુવાં આપે અગનમાં ॥૭॥

૧. તાકાત શી અથવા બીજા કોણ બચી શકે ? ૨. પ્રતિબંધ, બંધન ૩. કોઈ (નથી) ૪. હઠ, દુરાગ્રહ ૫. હાનિ-ખોટ.

વચન લોપતાં દુઃખ લહે, દેવ દાનવ અહિ[1] અતિ ।
નિષ્કુળાનંદ ન કીજિયે, વચનલોપ રાઈ રતિ ॥૮॥

કડવું ॥૮॥

ઈચ્છે કોઈ કરવા અવળું આપણુંજી, તે જન લોપે વચન હરિતણુંજી ।
જેણે કરી થાય દુઃખ ઘણુંઘણુંજી, પામી દુઃખ મુખ પછી થાય લજામણુંજી ॥૧॥
ઢાળ-લજામણું મુખ લઈને, જન જીવે જે જગમાંઈ ।
ધિકધિક એ જીવિતવ્યને, કામ ન આવ્યું કાંઈ ॥૨॥
સારપ્ય એની શું રહી, આવ્યો હરિવચનના વાંકમાં ।
મોર્યથી નાખી કર મુછ પર, પછી છરી મંડાવી નાકમાં ॥૩॥
શું થયું જપ તપ તીરથે, શું થયું વળી જોગ જગને ।
શું થયું વિદ્યા ગુણ ડહાપણથી, જો ન રહ્યો હરિને વચને ॥૪॥
સુરગુરુ[2] સરિખો નહિ, વળી બીજો કોઈ બુદ્ધિમાન ।
વીરની વધુ[3] વિલોકીને, ઉર આવિ ગયું અજ્ઞાન ॥૫॥
વિચાર વિના વચનનો, લોપ કર્યો લજ્જા તજી ।
માથે મેષ બેશી ગઈ, તે હરકોઈ કે'છે હજી ॥૬॥
જેજે વચન જેને કહ્યાં, તેમાં રે'વું સહુને રાજી થઈ ।
આજ્ઞા અદ્રિ[4] ઉલ્લંઘતાં, સમઝો સહુને સારૂ નઈ ॥૭॥
શીદ લૈયે સંતાપને, વચનથી વરતિ બા'ર ।
નિષ્કુળાનંદ ન લોપિયે, વચન હરિનું લગાર ॥૮॥

કડવું ॥૮॥

૧. શેષાદિક, સર્પગણ ૨. દેવતાનાં ગુરુ, બૃહસ્પતિ ૩. ભાઈની પત્ની ૪. આજ્ઞા રૂપી પર્વત.

પદ-૨ (રાગ : જકડી-)

વચન લોપી જાણે સુખ લેશુંરે, તેતો કે'શું કે'વાને જો રે'શુરે; ।
ટેક-જ્યારે પશ્ચિમે પ્રગટશે રવિરે, થાશે બીજ રહિત પૃથવીરે ।
તોયે નહિ થાય રીત એ નવીરે; વચન૦ ॥૧॥
જ્યારે શૂન્ય[૧] સુમન[૨]ની સ્રજ[૩] થાશેરે, ઝાંઝુજળ[૪] પાને જન ધ્રાશે[૫]રે ।
તોયે એ વાત કાંઈ મનાશેરે; વચન૦ ॥૨॥
સુત ષંઢ[૬]થી પામશે નારીરે, મળશે માખણ વલોવતાં વારીરે ।
તોયે વિમુખ સુખ રે'શે હારીરે; વચન૦ ॥૩॥
એહ વાત પ્રમાણ છે પકીરે, તેતો ખોટી ન થાય કોઈ થકી રે ।
કહે નિષ્કુળાનંદ એમ નકી રે; વચન૦ ॥૪॥

પદ ॥૨॥

આજ્ઞા ઉલ્લંઘી શઠ સુરપતિજી, ગૌતમ ઘરમાંયે કરી ગતિજી ।
તેણે દુઃખ પામ્યો અંગમાંયે અતિજી, રહ્યું નહિ સુખ શરીરમાં રતિજી ॥૧॥
ઢાળ-સુખ શરીરે શાનું રહે, લોપી અવિનાશીની આગન્યા ।
શચી[૭] સરખી ત્રિયા તજી, રાચ્યો અહલ્યારૂપે વિવેક વિના ॥૨॥
પુરંદર[૮]ને ઋષિપતની, ભોગવવું એ ભલું નહી ।
પણ અમરેશના[૯] અભિમાનમાં, ખોટ્યની ખબર નવ રહી ॥૩॥
એવી અવળાઈ જોઈ ઈંદ્રની, આપ્યો શાપ ઋષિએ રોષમાં ।
કહ્યું સહસ્ર[૧૦] ભગ[૧૧] પામી પુરંદર, રે'જે સદા સદોષમાં ॥૪॥
પરણીને ઘરૂણી[૧૨] ઘણી રાખે, તોય ન થાય આજ્ઞાલોપ ।
અવર નારી એકમાં પણ, થયો ઋષિનો કોપ ॥૫॥

૧. આકાશ ૨. ફૂલ, પુષ્પ ૩. માળા ૪. ઝાંઝવાનાં જળ, આભાસી જળ ૫. તૃપ્ત થશે ૬. નપુંસક ૭. ઈન્દ્રની પત્ની ૮. ઈન્દ્ર ૯. દેવોનાં રાજાના, ઈન્દ્રપણાના ૧૦. હજાર ૧૧. જેમાંથી પરૂ ટપકે તેવા છિદ્ર ૧૨. સ્ત્રી-પત્ની.

વળી ભુંડાં દુઃખને ભોગવવા, કર્યો કમળના વનમાંઈ વાસ ।
જ્યાં જ્યાં હતિ એની કીરતી, ત્યાં ત્યાં થાવા લાગી હાસ ॥૬॥
એમ વચન લોપે જો લજ્જા રહે, તો કોણ માને વચનને ।
મહાપ્રભુની મરજાદ મુકી, સહુ વર્તે ગમતે મનને ॥૭॥
મનમાને રે'તાં મોટપ્ય મળે, તો કોણ વેઠે વચનનું દુઃખ ।
નિષ્કુળાનંદ તો નર અમર, વર્તે હરિથી સહુ વિમુખ ॥૮॥

કડવું ॥૯॥

ભૂમાં એક ભૂપતિ નહુષ રાજનજી, તે પુણ્યે કરી પામ્યો ઈંદ્રાસનજી ।
ત્યારે કર્યું ઈંદ્રાણી વરવાનું મનજી, ઉનમત્ત થઈ કહ્યું એમ વચનજી ॥૧॥
ઢાળ-વચન કહ્યું વિકટ અતિ, તું વર્ય મને વેગે કરી ।
ત્યારે ઈંદ્રાણી કહે વરી હું ઈંદ્રને, હવે કેમ વરૂં નરને ફરી ॥૨॥
ત્યારે નહુષ અમલે[૧] થયો આંધળો, ખરાખરી ખબર નવ પડી ।
ત્યારે જાણ્યું ઈંદ્રાણિયે જોરે વરશે, કહ્યું આવ્ય કોરે[૨] વાહને ચડી ॥૩॥
પછી વાહન સારૂ વિલખાં કર્યાં, પણ કોરૂ વાહન નવ જડ્યું ।
ત્યારે શિબિકાયે[૩] ઋષિરાય જોડ્યા, તેનું પાપ તર્ત નડ્યું ॥૪॥
પછી ઈંદ્રપણું આળશી ગયું, સર્પસર્પ કે'તાં[૪] સર્પ થયો ।
વચનદ્રોહીનું ફળ જોઈ, રખે કોઈ વચન લોપો ભયો[૫] ॥૫॥
પણ અટપટી છે એ વારતા, કરવું ગમતું ગોવિંદતણું ।
મન કર્મ વચને કરીને, મેલવું ગમતું આપણું ॥૬॥
અતિ રાજી થઈ રળીયાત રહિ, જે કોઈ વર્તે છે વચનમાં ।
ફેર પડે તો ફડકિ મરે, અતિ તાપ થાયે તનમાં ॥૭॥

૧. સત્તાનાં કેફમાં ૨. આજ સુધીમાં ક્યારેય કોઈએ વાપર્યુ ન હોય તેવું ૩. પાલખીએ ૪. જલ્દી ચાલ - જલ્દી ચાલ એમ કહેતા ૫. ભાઈઓ.

એમ પાળે હરિની આગન્યા, એ માનો વચનની મૂરતિ ।
નિષ્કુળાનંદ એને નિરખતાં, રહે નહિ પાપ એક રતિ ॥૮॥

કડવું ॥૧૦॥

વચન આધારે વર્તે છે જેહજી, મોટા સુખને પામશે તેહજી ।
એહ વાતમાં નહિ સંદેહજી, લોકે પરલોકે પૂજ્યાજોગ્ય તેહજી ॥૧॥

ઢાળ-લોક અલોકમાં આબરૂં, રે'શે એની રૂડી રીતશું ।
વચન વા'લાનાં વા'લાં કરી, પ્રસન્ન મને રાખ્યાં પ્રીતશું ॥૨॥

વચન પાળતાં જો વિપત્તિ પડે, તો સહે શ્રદ્ધાયે કરી ।
વચન લોપતાં જો સુખ મળે, તો ઘોળ્યું પરૂં[1] મેલે પરહરી ॥૩॥

અશન[2] વસન[3] ભૂષણ ભૂમી, મર મળે ત્રિલોકિનું રાજ ।
વચન જાતાં જાતું કરે, જાણે થાય એથી અકાજ ॥૪॥

પ્રહ્‌લાદને કહ્યું એના પિતાયે, તને આપું રાજ અધિકાર ।
નામ મેલીદે નરહરિનું, આજથી માં કર્ય ઉચ્ચાર ॥૫॥

પણ હળવાં સુખ સારૂં હરિજન, મુકે કેમ મોટા સુખને ।
લોપી વચન મન લલચે, એવું ઘટે ઘણું વિમુખને ॥૬॥

નાક કપાવી નથ પે'રવી, એતો નારી નઠારીનું કામ છે ।
એથી મર રહિયે અડવાં[4], એવાં ભૂષણ પે'રવાં હરામ છે ॥૭॥

એમ વચન ગયે વડાઈ મળે, તેને પાપરૂપ જાણી પરહરો ।
નિષ્કુળાનંદ નિશ્ચે કરી, હરિવચનમાં વાસ કરો ॥૮॥

કડવું ॥૧૧॥

વચનવિરોધિની વડાઈ કશીજી, જે જન વચનમાંથી ગયા ખશીજી ।
મનમુખી થઈ મુખે ભુંશી મશીજી, જુવે જે વદન તે જન દિયે હશીજી ॥૧॥

૧. દૂર ૨. અન્ન ૩. વસ્ત્ર ૪. આભૂષણ વિનાનાં.

ઢાળ-હસી હસી હાંસી કરે, જોઈ એવા જનનું જોણ[1] ।
કરી કાળું મુખ માન્યું રૂપાળું, કહો કહે હવે એને કોણ ॥૨॥

વિધવા નારી કરે વડાઈ, સુત એક સારો જણી ।
પણ જાણતી નથી એ યોષિતા[2], જે શિર ઉપર નથી ધણી ॥૩॥

વળી બીજીનો પતિ પરદેશ છે, ઈયાં સુત જનમ્યા છે સાત ।
નથી ખબર એહ ખોટ્યતણી, ધણી કેમ થાશે રળીયાત ॥૪॥

એમ વચન ઉલ્લંઘી વા'લાતણું, જેજે જન કરે છે કામ ।
તે લાજ જાશે આ લોકમાં, વળી થાશે જીવિત હરામ ॥૫॥

હરામી જીવને હોય નહિ, હૈયે ડર હરિના વચનનો ।
આસુરી મતિ આવી અતિ, તેણે જોરો દેખાડે જોબનનો ॥૬॥

કહો કામદુઘાનું ત્યાં કામ કશું, જ્યાં ઘણા ગદ્ધા ઘર બારણે ।
એમ આજ્ઞાકારીનું શું ઉપજે, જ્યાં વિમુખ હોય કાજ કારણે ॥૭॥

પણ હરિજનને હંમેશ કરવો, વિચાર વારમવાર ।
હરિવચન વિમુખ ન થાવું, કહે નિષ્કુળાનંદ નિરધાર ॥૮॥

કડવું ॥૧૨॥

પદ-૩ (રાગ : ધોળ -)

'સંતો આવોજી દેશ અમારડે' એ ઢાળ છે –

સંતો વિમુખ થકી રહીએ વેગળા, ડરિયે દિવસ ને રાતરે ।
સંતો વિશ્વાસ કરતાં વિમુખનો, વણશી જાયે જો વાતરે; સંતો૦ ॥૧॥

સંતો વિમુખ વિખ આપે વાતમાં, કરી હેત અપારરે ।
સંતો રગરગમાં તે રમી રહે, ન રહે વચનનો ભારરે; સંતો૦ ॥૨॥

સંતો સોબત ન ગમે પછી સંતની, વા'લા લાગે વિમુખરે ।
સંતો નિયમ ન ગમે નાથનાં, માને મોકળે સુખરે; સંતો૦ ॥૩॥

૧. દૃશ્ય, દેખાવ, સમજણ ૨. સ્ત્રી, નારી.

તારે કરવાનું છે તે ક્યાંથી કરે, થાયે ન કર્યાનું કામરે ।
કહે નિષ્કુળાનંદ નિશ્ચે નર, ન પામે સુખ ઠામરે[1]; સંતો૦ ॥૪॥

પદ ॥૩॥

વચનવિમુખ મા થાશો કોઈજી, નર અમર વિમુખનાં સુખ જોઈજી ।
મોટા બેઠા મોટપ્ય વચન વિના ખોઈજી, માટે હરિવચને રહો રાજી હોઈજી ॥૧॥

ઢાળ-રાજી થઈ રહો વચનમાં, લોપશો માં વચન લગાર ।
વચન લોપતાં મોટામોટા, પામ્યા દુઃખ અપાર ॥૨॥
નારદ સરિખા નહિ કોયે, બીજા મહામોટા મુનિજન ।
તેણે પણ ન તપાશિયું, લોપ્યું વા'લાનું વચન ॥૩॥
ત્યાગી થઈ ત્રિયા કર જોયો, ખોયો વિચાર વરવા કર્યું ।
પર્વત પણ ઈચ્છયા પરણવા, બેઉનું સિદ્ધાંત એક ઠર્યું ॥૪॥
ત્યારે કન્યાતાતે વાત કહી, સ્વયંવર રચીશ સવારમાં ।
ઈચ્છાવર કન્યા વરશે, તમે બેઉ રે'જો તૈયારમાં ॥૫॥
ત્યારે બેઉ ધાયા હરિપાસળે, રૂડું માગવા રૂપ અનુપને ।
વળી પરસ્પર ઈચ્છયા, થાવા રૂપ કુરૂપને ॥૬॥
ત્યારે હસીને હરિ બોલિયા, થાશે અવસરપર રૂપ એમ ।
પછી મર્કટ મુખ બન્યાં બેઉનાં, કહો કન્યા વરે તેને કેમ ॥૭॥
લાજ ગઈ ને કાજ ન સર્યું, વળી લોપાણું હરિનું વચન ।
નિષ્કુળાનંદ કહે એ નિપજ્યું, તે જગે જાણે છે સહુ જન ॥૮॥

કડવું ॥૧૩॥

વળી એક વચનવિરોધીની વાતજી, સતી પતિવ્રતા સીતા સાક્ષાતજી ।
આપે ઇંદિરા[2] જગે જાનકી વિખ્યાતજી, તેણે પણ કરી આજ્ઞાની ઘાતજી ॥૧॥

૧. સુખનું સ્થાન (અક્ષરધામ) ૨. લક્ષ્મી.

ઢાળ-ઘાત થઈ તેની વાત કહું, જાનકી બોલિયાં એમ ।
લછમણ તમારા ભાઈની ભિડ્યે[1], જાઓ બેશી રહ્યા કો કેમ ॥૨॥
ત્યારે રામાનુજ[2] કહે રામને, નથી લોપનાર ત્રિલોકમાં ।
વચન માની મગન રહો, શીદ રહોછો શોકમાં ॥૩॥
ત્યારે વૈદેહીએ વચનનાં, લછમનને લગાડ્યાં બાણ ।
તું જાણે રામ મરે વરે મુજને, તે ન વરૂં તજીશ હું પ્રાણ ॥૪॥
ત્યારે રામાનુજે હૃદે ધારિયું, ઈંદિરા તોયે પણ સ્ત્રી ખરી ।
પછી રામની આણ્ય[3] આપી ચાલિયા, કેડે લંકેશ વેષ આવ્યો ધરી ॥૫॥
સંન્યાસી રૂપે કહ્યું સીતાને, આપ્ય ભિક્ષા મને આદર કરી ।
છુટી ભિક્ષા હું છોડીને ચાલીશ, નૈ'તો આપ્ય આણયથી બા'ર નિસરી ॥૬॥
આજ્ઞા લોપી શ્રીરામની, ભિક્ષા આપવા નિસરી બા'ર ।
તર્ત રાવણ તેડી ચાલિયો, પછી પામિયાં દુઃખ અપાર ॥૭॥
વિપત્તિ પડી વિયોગ થયો, રહ્યાં રામજીથી વળી દૂર ।
નિષ્કુળાનંદ કહે વચન લોપતાં, આવે દુઃખ જાણજો જરૂર ॥૮॥

કડવું ॥૧૪॥

પછી સીતા સારૂં શ્રીરઘુવીરજી, બાંધી પાજ ઉતર્યા સિંધુતીરજી ।
લીધી લંકા છેદી રાવણનાં શિરજી, પછી સીતા તેડાવ્યાં મળવા અચિરજી[4] ॥૧॥

ઢાળ-સીતાને કહ્યું રામજીયે, જેમ હોય તેમ રાખી વેષ ।
આવી મળો તમે અમને, ફેર પાડશો માં વળી લેશ ॥૨॥
ત્યાંતો વિભીષણે ભાવે કરી, સજાવ્યો સુંદર શણગાર ।
તેડી આવ્યા રામ પાસળે, ત્યાં તો રામે કર્યો તિરસ્કાર ॥૩॥
આજ્ઞા લોપીને આવિયાં, તેણે રાજી ન થયા રામ ।
પછી અગ્નિમાં અંગ અરપ્યું, એવું કરવું પડ્યું કામ ॥૪॥

૧. સંકટમાં સહાય કરવા, મદદમાં ૨. લક્ષ્મણ ૩. લક્ષ્મણરેખા ૪. તત્કાળ.

ત્યારે દશરથ આદિ દેવતા, સહુએ કર્યો સતકાર ।
ત્યારે રામજિયે રાખિયાં, શુદ્ધ જાણી સીતા નાર ॥૫॥
વચન લોપતાં વિપત્ય પડી, શણગારનું ન રહ્યું સુખ ।
એમ આજ્ઞા ઉલ્લંઘીને, ન થાવું વચનથી વિમુખ ॥૬॥
મોટાને પણ માનવા જોગ્ય, આજ્ઞા શ્રીજગદીશની ।
છોટી મોટી જે આગન્યા, તે સરવે છે વસા વિશની ॥૭॥
આજ્ઞામાં આનંદ ઘણો, આવે નર નિર્જરને[1] અતિ ।
નિષ્કુળાનંદ કહે ન લોપવી, આજ્ઞા હરિની એક રતિ ॥૮॥

કડવું ॥૧૫॥

વળી એક વારતા સાંભળો સારીજી, લીધી લંકાપુરી રાવણને મારીજી ।
પછી કહ્યું રામે રામાનુજને વિચારીજી, વે'લા આવો વિભીષણને પાટે બેસારીજી ॥૧॥
ઢાળ-પાટે બેસારી વે'લા આવજો, વિસારશો માં એહ વચનને ।
વળી વારૂં છું તમને, બેસશો માં રાવણ આસને ॥૨॥
પછી જઈ જોઈ લંકાપુરી, દીઠી રાવણની રિદ્ધિ[2] અતિ ।
ગમ વિના બેઠા ગાદિયે, તિયાં તર્ત ફરી ગઈ મતિ ॥૩॥
ત્યાં તો સુણ્યું નગારું સેનનું, શ્રી રામનું શ્રવણે કરી ।
કહે કેનું નગારું એ કોણ છે, મારી કાઢો એ સેના પરી ॥૪॥
એમ વચન વિસારતાં, મતિ રતિ પણ નવ રઈ ।
પછી આસનથી ઉતર્યા, ત્યારે ભારે અતિ ભોંઠપ થઈ ॥૫॥
વળી અયોધ્યાની વારતા, રામે કહ્યું રામાનુજને ।
આવવા મા દેશો અમ પાસળે, વળી પુછ્યા વિના મુજને ॥૬॥
અણપુછ્યે દીધી આગન્યા, દુર્વાસાને દર્શનતણી ।
તે વચન લોપાણું જાણી રામજી, કહ્યું જ્યારે મુનિસભા બણી ॥૭॥

૧. દેવતા ૨. સમૃદ્ધિ.

ત્યારે ઋષિ કહે વચનદ્રોહીનું, મુખ ન જોવું પાછું ફરી ।
નિષ્કુળાનંદ પછી રામાનુજે, વાત સત્ય એ માની ખરી ॥૮॥

કડવું ॥૧૬॥

પદ-૪ (રાગ : ધોળ -)

'સંતો આવોજી દેશ અમારડે' એ ઢાળ છે –
સંતો વચનદ્રોહિનો ધણી નહિ, ઘણુંરે ગુનેગારરે ।
સંતો જ્યાંજ્યાં જાયે ત્યાં જન મળી, વળી કરે તિરસ્કારરે; સંતો૦ ॥૧॥
સંતો લેશ વચન જો લોપિયે, અતિ થઈ ઉનમત્ત રે ।
સંતો એક એકડો જેમ ટાળતાં, ખોટું થઈ જાયે ખત[1]રે; સંતો૦ ॥૨॥
કોઈ સો કન્યા પરણાવે સુતને, પછી મરે મોટિયાર[2] રે ।
રાંડ્યા વિના એમાં કોણ રહે, રાંડે સૌ એક હારરે; સંતો૦ ॥૩॥
એમ વચન વિના આ વિશ્વમાં, વરતે છે જે વિમુખ રે ।
નિષ્કુળાનંદ તેને નિરખતાં, સંત ન માને સુખ રે; સંતો૦ ॥૪॥

પદ ॥૪॥

વિમુખનું મુખ અતિ દુઃખદેણજી, નજરો નજર ન જુવો એનાં નેણજી ।
કાને કરી કેદિ ન સુણો એનું કે'ણજી, વદને ન વદો વિમુખ શું વેણજી ॥૧॥
ઢાળ-વદને ન વદવું વિમુખ શું, તેમ સ્પર્શવું નહિ પંડ્યે કરી ।
સર્વે પ્રકારે સમજી, પાપીને મુકવા પરહરી ॥૨॥
કોઈ રીતે કુપાત્રનો, ગુણ ગરી જાય જો ઘટમાં ।
તો પાર પોત[3] પામતાં, તરી ભાંગ્યું જાણો જઈ તટમાં ॥૩॥
પય સાકર સુંદર ત્યાંલગી, જ્યાંલગી ન ભળી લાળ ભોયંગની[4] ।
તેમ હરિજન સારો ત્યાંલગી, જ્યાંલગી નથી સોબત કુસંગની ॥૪॥

૧. હૂંડી, ચેક ૨. પતિ ૩. વહાણ ૪. સર્પની.

શોભનિક શરીર ત્યાંલગી, જ્યાંલગી નથી કોઢ કપાળમાં ।
તેમ સંતશિરોમણિ ત્યાંલગી, જ્યાંલગી ના'વ્યો વિમુખની જાળમાં ॥૫॥

વાવ્યો મોલ સારો ત્યાંલગી, જ્યાંલગી નથી ખવાણો ખડજ[૧]માં ।
તેમ ભક્તની ભલાઈ ત્યાંલગી, જ્યાંલગી ના'વ્યો વિમુખની વડજ[૨]માં ॥૬॥

તેમ મુક્તની મોટપ ત્યાંલગી, જ્યાંલગી નથી પંચ વિષયનો પ્રસંગ ।
દેહ ઈન્દ્રિય મન પ્રાણથી, અતિ રહે છે અસંગ ॥૭॥

જેવા વિમુખ છે બા'રના, તેવા વિમુખ છે ઉરમાંય ।
નિષ્કુળાનંદ કહે ન કરીયે, એનો વિશ્વાસ કાંય ॥૮॥

કડવું ॥૧૭॥

વિમુખનો સંગ તજો તતકાળજી, હૈયે જાણી હડકાયા શ્વાનની લાળજી ।
વળગી અળગી કરતાં જંજાળજી, જાણજો જરૂર એજ જમ જાળજી ॥૧॥

ઢાળ-જમની જાળ જાણીને, તન મનમાં રાખવો ત્રાસ ।
ભૂલ્યે પણ હરિભકતને, નવ બેસવું એહને પાસ ॥૨॥

જેમ રાહુ સંગે રાકેશ[૩] રવિનું, અતિ તમે[૪] થાય તેજ લીન ।
તેમ હરિવિમુખના સંગથી, થાય મતિ અતિ મલિન ॥૩॥

પ્રાવૃટ્[૫] ઋતુઅંત પરખિયે, જ્યારે ઉગે અગસ્ત્ય[૬] આકાશ ।
જળ સંકોચાયે સ્થળથી, તેમ વિમુખથી મતિ નાશ ॥૪॥

જેમ વાયુના વેગે કરીને, વિખાઈ જાયે વળી વાદળાં ।
તેમ વિમુખ વચનના વેગથી, જાય શુભ ગુણ આદિ સઘળાં ॥૫॥

વાંસ[૭] વિછણ્ય વિયા[૮] જણ્યે[૯], સુકે એક મુકે શરીરને ।
એમ કુસંગ અંગમાં આવતાં, મારે મોટા મુનિ ધીરને ॥૬॥

૧. મોલમાં બિનજરૂરી ઊગેલું ઘાસ, ખડ ૨. ઝપટમાં ૩. ચંદ્ર ૪. અંધકારમાં ૫. વર્ષાઋતુ ૬. એ નામનો તારો ૭. એક વૃક્ષ ૮. બચ્ચાં, સંતાન ૯. જન્માવે ત્યારે.

કહી કહીને કહીએ કેટલું, રે'જો હરિવિમુખથી વેગળા ।
પરમપદ તો પામશો, વામશો વળી દુઃખ સઘળાં ॥૭॥

નિર્વિઘ્ન થાવા નરને, ન કરવો સંગ વિમુખનો ।
નિષ્કુળાનંદ નિશ્ચે કહે, એ છે ઉપાય સુખનો ॥૮॥

કડવું ॥૧૮॥

શિયા સુખ સારૂં લોપે છે વચનજી, એમ મોટા મુનિ વિચારે છે મનજી ।
જુવો જડબુદ્ધિવાળા જનજી, પોતાના સુખમાં પાડે છે વિઘનજી ॥૧॥

ઢાળ-વિઘન પાડે છે વણ સમઝે, કાપે છે ડાળ બેસવા તણી ।
તેને પડ્યાનું શું પુછવું, પડશે જરૂર એના ધણી ॥૨॥

બહુ બુકી[૧] બીજ ધત્તુરનાં, જાણે ખાઈ ભાંગીશ ભુખને ।
પણ ઘડીક પછી ઘાંટો[૨] ઝલાઈ, મરીશ પામી બહુ દુઃખને ॥૩॥

કાપે છે સર્પનો કંડિયો, માગ થાતાં મૂષો[૩] મકલાય છે ।
પણ જાણતો નથી આખુ[૩] આંધળો, જે હમણાં ખીજી નાગ ખાય છે ॥૪॥

ચાલે છે ચોરને મારગે, ખરાખરૂં માને છે ક્ષેમ રે ।
પણ શિશ કપાણાં જ્યાં સોયેસોયનાં, ત્યાં કુશળ રહીશ કેમ રે ॥૫॥

એમ વાઢિ વેલી વચનની, ફેર પાકેલ ફળ કેમ મળશે ।
ફળ એનું ફજેત થઈને, વેઠચે વેકર્ય[૪] દળશે ॥૬॥

કાંતો ખર ઊંટ અવતાર પામી, અણતોળ્યો ભાર ઉપાડશે ।
કસર કરશે ચાલતાં તો, ધણી એનો ધોકે તાડશે ॥૭॥

માટે જોઈ વિચારી જગદીશનાં, વિમુખ રે'જોમાં વચનથી ।
નિષ્કુળાનંદ કહે નાથના, ઘરમાં અંધારૂં ઘોર નથી ॥૮॥

કડવું ॥૧૯॥

૧. બુકડા ભરીને-ખાઈને ૨. ગળું, અવાજ ૩. ઉંદર ૪. રેતી.

જો જો આ જગતમાં જીવનાં સુખજી, દેહ પરજંત ભોગવે છે દુઃખજી ।
અન્ન જળ તૃણ આહાર વિના વેઠે છે ભુખજી, તેતો જન જાણજો હતા હરિથી વિમુખજી ॥૧॥

ઢાળ-હરિ વિમુખની વારતા, સાંભળો તો સર્વે કઉં ।
નથી ઉધારો એહનો, નજરો નજર દેખાડી દઉં ॥૨॥
જન્માંતરે જન જાણજો, હરિકથા ન સાંભળી કાન ।
તે તો નર બધિર[1] થયા, એહ દંડ દિધો ભગવાન ॥૩॥
જન્માંતરે હરિ હરિજનનું, રૂપ ન જોયું નયણે ।
તેણે કરી થયા આંધળા, હવે સુજે નહિ દિન રયણે[2] ॥૪॥
જિહ્વાયે નામ જગદીશનું, અજાણે પણ ઉચ્ચર્યા નઈ ।
તે જન માનો મૂંગા થયા, બોલવાની હવે બંધી થઈ ॥૫॥
જે જને હરિકથા સાંભળી, કાઢી દેશી કાલું કાલું કથી ।
તે જન થયા તોતળા, હવે બોલી સમઝાતી નથી ॥૬॥
લુલા પાંગળા રોગી વિયોગી, દુઃખી દીન દરિદ્રી અતિ ।
તેતો પૂર્વના પાપથી, દુઃખ ભોગવે છે દુર્મતિ ॥૭॥
એહ દંડ જાણો દૈવનો, ભોગવે છે વિમુખ વળી ।
નિષ્કુળાનંદ ન લોપિયે, હરિવચન આવું સાંભળી ॥૮॥

કડવું ॥૨૦॥

પદ-૫ (રાગ : સિંધુ રામગ્રી-)

સમઝીને સમઝુરે, વા'લાં કરો હરિનાં વચન ।
દેખી પેખીને[3] દુઃખમાં, શીદ પરાણે પડિયે જન; સમ૦ ॥૧॥
જેને વચને વિઘન વિરમે, પામિયે પરમ આનંદ ।
એવાં વચન જે ઉલ્લંઘે, તેતો કા'વે મુરખ મતિમંદ; સમ૦ ॥૨॥

૧. બહેરા ૨. રાત્રે ૩. જાણી જોઈને.

અસમર્થની જે આગન્યા, મનાયે ન મનાયે મન ।
પણ સમર્થના વચનમાં, રહિયે રાજી થઈ નિશદિન; સમ૦ ॥૩॥
શ્રીહરિ રિઝવી સુખ લૈયે, ખિજવીને ન ખાય ખોટ ।
નિષ્કુળાનંદ કહે ન કીજિયે, એવું લઈ અવરની ઓટ; સમ૦ ॥૪॥

પદ ॥૫॥

ખિજવે હરિને ખાટ્ય ન થાયજી, એપણ જાણવું જન મન માંયજી ।
જેથી થાય દુઃખ સુખ સર્વે જાયજી, એવો નવ કરવો કોઈ ઉપાયજી ॥૧॥

ઢાળ-ઉપાય એવો કરવો નહિ, જેણે કરી ખિજે જગદીશ ।
રાજી કર્યાનું રહ્યું પરૂં, પણ હરિને ન કરાવો રીશ ॥૨॥
હઠ કરી હરિ ઉપરે, કોઈ સેવક કરે સેવકાઈ ।
તે સેવક નહિ શ્રીહરિતણો, એ છે દાસ જાણો દુઃખદાઈ ॥૩॥
મન ગમતું મુકે નહિ, કરે હરિ હઠાડવા હોડ ।
એવા ભક્ત જે ભગવાનના, તેને કહિયે કપાળના કોડ ॥૪॥
ન કરે ગમતું ગોવિંદનું, નિજ ગમતું કરાવે નાથને ।
જો મોડે ગમતું એના મનનું, તો શોધે વિમુખના સાથને ॥૫॥
હરકોઈ વાતે હટકિ[1], ચટકિને[2] ચાલી નિસરે ।
હેત તોડી હરિ હરિજનશું, વિમુખશું વાલ્યપ કરે ॥૬॥
એવા જાલમ[3] જનને, જાળવ્યા જોયે જગદીશને ।
રીઝે તો ન રહે રીતમાં, ખિઝે તો કાપે શીશને ॥૭॥
વચનદ્રોહીથી લાગે વસમી, એવા સેવકની સેવકાઈ ।
નિષ્કુળાનંદ એવી ભગતી, ભક્તને ન કરવી ભાઈ ॥૮॥

કડવું ॥૨૧॥

૧. હઠથી પાછા ફરી, અચકાઈને ૨. રિસાઈને કે ખિજાઈને ૩. અવળાઈ કરનાર, જુલમી.

હઠ કરી હરિશું રાધિકા રાણીજી, શ્રીકૃષ્ણ સાથે બોલ્યાં રીશ આણીજી ।
હતાં ગોલોકે પોતે પટરાણીજી, આવ્યાં અવનિપર થયાં આહીર રાણીજી ॥૧॥

ઢાળ-આહીરને ઘેર અવતર્યાં, રહ્યાં દીનબંધુથી દૂર ।
એવી મોટપ મટો પરી, નથી જોઈતી જનને જરૂર ॥૨॥

એતો ભક્ત હતાં ભગવાનનાં, રાધિકા તે રમાસમાન ।
એને અરથે આવિયા, શ્રીકૃષ્ણ કૃપાનિધાન ॥૩॥

પણ અતિ અવળાઈ આરંભી, શ્રીહરિથી લેવું સુખ ।
એવું ભક્ત ન કરે ભગવાનના, કરે હોય હરિથી વિમુખ ॥૪॥

વળી એક સમામાં ઉમાએ, રોતા દીઠા રામજીને રાન ।
પિનાકી[1] જઈ પાયે પડ્યા, થયાં સતી અતિ સંશયવાન ॥૫॥

તેને શિવે ઘણું સમઝાવિયાં, પણ સમજ્યાં નહિ લવલેશ ।
પારખું લેવા પરબ્રહ્મનું, લિધો વૈદેહીનો[2] વેશ ॥૬॥

ત્યારે રામ કહે દાક્ષાયણી[3], એકલાં કેમ છો ઈશ[1] કિયાં ।
ત્યારે પામી લજ્જા ગયાં પિનાકિપાસળે, જેમ થયું તેમ કે'વા રહ્યાં ॥૭॥

ત્યારે જાનકી થયાં જાણી જટીએ[4], તર્ત ત્યાગી દિધાં તેહને ।
નિષ્કુળાનંદ એવું નિપજ્યું, અવળાઈનું ફળ એહને ॥૮॥

કડવું ॥૨૨॥

મનનું ગમતું મુકવું મોટાને પાસજી, વર્તવું વશ્ય થઈ દાસના દાસજી ।
તો તન મને નાવે કેદિ ત્રાસજી, જો રહે એવો અખંડ અભ્યાસજી ॥૧॥

ઢાળ-અભ્યાસ એવો રાખવો, મોટા આગળ મેલવું માન ।
જોઈ લિયો સહુ જીવમાં, એમાં જાણો નથી કાંઈ જ્યાન ॥૨॥

માન મૂકે માન વધે, માન રાખ્યે ઘટિ જાય માન ।
એમ સમઝી સંત શાણા, માન મૂકવા છે અતિ તાન ॥૩॥

૧. શંકર ૨. સીતાજીનો ૩. પાર્વતી ૪. શિવજીએ.

દેહધારી દુઃખી માનથી, નિરમાની રે' સુખી સદાઈ ।
વિઘન રહે એથી વેગળાં, વળી કષ્ટ ન આવે કાંઈ ॥૪॥

માને કરી મોટાતણો, અપરાધ તે આવે બની ।
તે કથા સુણી છે શ્રવણે, ચિત્રકેતુ સુરેશ ને શિવની ॥૫॥

વચનદ્રોહી વિમુખથી, ખોટ્ય માનીની મોટી અતિ ।
અવગુણ લિયે હરિજન હરિનો, એવી માન ફેરવે છે મતિ ॥૬॥

માની કેનું માને નહિ, મર હોયે વાલપ્યનાં વેણ ।
આપ ડા'પણમાં દેખે નહિ, રહે અંધધંધ દિનરેણ ॥૭॥

કામી ક્રોધી લોભીને લજ્જા, કેદિ આવિ જાયે ઉરમાંઈ ।
નિષ્કુળાનંદ માનીને મને, લાજ શરમ નહિ કાંઈ ॥૮॥

કડવું ॥૨૩॥

હરિના જનને જાણજો એહ ખોટ્યજી, ગુણ વિના ગણે છે મનમાં મોટ્યજી ।
તેમાં તો રહ્યા છે કલેશ કોટ્યજી, દૃગહીણા[1] દિયે છે તેમાંહી દોટ્યજી ॥૧॥

ઢાળ-દોટ્ય દિયે છે ખોટ્ય ટાળવા, પણ ખોટ્ય રજ ખસતી નથી ।
ઈર્ષ્યા રહી તેને આવરી, તે અળગી ન થાયે ઉરથી ॥૨॥

ઈર્ષ્યા દેખે દોષ પરના[2], ભાળે નહિ પોતાની ભૂલ ।
અમાપને જાય માપવા, વળી કરે અમૂલનું મૂલ ॥૩॥

ત્રાજું લઈ બેસે તોળવા, સહુનો કાઢવા સમાર[3] ।
બીજાથકી વળી બમણો, ભાળે પોતામાં ભાર ॥૪॥

એવી અભાગણી ઈરષ્યા, જેને ગુરુ સંતની ગણતી નહિ ।
વિનાશ એવો નહિ વિમુખ સંગથી, જેવો ઈર્ષ્યા કરે છે રહી ॥૫॥

જે જળમાંહિ મળ ટળે, તે જળમાં મળ ભુંસે જઈ ।
તેને શુદ્ધ થાવા શરીરે કરી, ઉપાય એકે મળે નઈ ॥૬॥

૧. દૃષ્ટિ વિનાનાં, અજ્ઞાની, અંધ ૨. બીજાનાં ૩. અંદાજે કરેલું માપ, અડસટ્ટો.

જેવી વચનદ્રોહીની ખોટ્ય વર્ણવી, તેવી જ માન માંહિ રહી ।
તેમ ઈર્ષ્યામાંહિ ઓછી નથી, છે પરિપૂર્ણ માનો સહી ॥૭॥
હરિજનને હાણ હમેશે, ઈર્ષ્યા કરે છે ઉરતણી ।
નિષ્કુળાનંદ કહે નિત્યપ્રત્યે, ખાટ્ય નથી છે ખોટ્ય ઘણી ॥૮॥

કડવું ॥૨૪॥

પદ-૬ (રાગ : સિંધુ રામગ્રી-)

સંત સાચા તે કહિયેરે, કાઢે ખોટ્ય ખોળીખોળી બા'ર ।
અંતરમાં રહે ઉજળા, ડાઘ લાગવા ના'પે લગાર; સંત૦ ॥૧॥
દેખે નહિ દોષ પારકા, ભાળે પોતાની ભૂલ ।
ગણે અવગુણ આપણા, માને સંત હરિના અમૂલ; સંત૦ ॥૨॥
સમઝે સુખદાયિ સંતને, દુઃખદાયિ પોતાનું મન ।
અરિ[1] મિત્રને ઓળખી, તજે ભજે તે હરિજન; સંત૦ ॥૩॥
અંતરે ન પડે અવળી, આંટી હરિજન સાથ ।
નિષ્કુળાનંદ નિશ્ચે કરી, રિઝે એવા જનપર નાથ; સંત૦ ॥૪॥

પદ ॥૬॥

હરિ રાજી કરવા હોય હૈયે હામજી, તો સંતસંગે હેત રાખો આઠું જામ[2]જી ।
સંત છે સર્વે સુખના ધામજી, તેહ વિના કેદિયે ન સરે કામજી ॥૧॥
ઢાળ-કામ ન સરે સતસંગ વિના, ત્યારે તેને જ સોંપવા પ્રાણ ।
મન કર્મ વચને કરી, થઈ રે'વા સંતના વેચાણ ॥૨॥
આ લોક પરલોકમાં પડે, જાણો જરૂર જેનું કામ ।
તેને સંગાથે કેમ ત્રોડિયે, જાણી સદાય સુખનું ધામ ॥૩॥
વિવાદ કરી કેમ વદિએ, અતિ વચન અકડથી ।
જેને ફળે ફુલે દળે દુઃખ ટળે, તે તરૂ ન છેદિયે થડથી ॥૪॥

૧. શત્રુ ૨. આઠે પહોર, ચોવીશે કલાક, નિરંતર.

જે બારણેથી બંધ છુટિયે, તે બંધ ન કરિયે બારણું ।
જેને આધારે જીવિયે, તેને ન કરિયે મારણું ॥૫॥
જેમ કોઈ રાખે અન્નપર રૂષણું, વળી વારિશું રાખે વેર ।
તે જન એમ નથી જાણતો, જે હું જીવીશ તે કઈ પેર ॥૬॥
એમ સંત સાથે રાખી શત્રુતા, વળી કરે સુખની આશ ।
તે દિન થોડે દુઃખ પામશે, કાં કરતો નથી તપાસ ॥૭॥
મળવું છે મહારાજને, રાખી સંત સંગાથે રોષ ।
નિષ્કુળાનંદ કહે એ નહિ બને, રખે દેતા કોઈને દોષ ॥૮॥

કડવું ॥૨૫॥

સંતને સોંપિયે સર્વે આપણુંજી, એથી અંતરાય ન રાખીયે અણુંજી ।
કરિયે ગમતું સાચા સંતતણુંજી, તો સંત અત્યંત રાજી થાય ઘણુંજી ॥૧॥
ઢાળ-ઘણું રાજી કરી સંતને, કૈક પામિયા પરમ ધામ ।
સંત વિના શોધી જુવો સઘળે, કહો કેનું સરિયું કામ ॥૨॥
જેમ નાવ વિના નીરનિધિમાં[1], નથી તરવા અન્ય ઉપાય ।
તેમ સંત વિના સંસાર તરવા, શીદ ઈચ્છે કોઈ ઉરમાંય ॥૩॥
જેમ રવિ વિનાની રજની, જાણો નથી જાવાની જરૂર ।
તેમ સંત વિના અજ્ઞાન અંધારૂં, કેદિ ન થાયે દૂર ॥૪॥
જેમ વરસાત વિના વસુંધરા[2], સદાયે સૂકી રહે ।
તેમ સંત વિના જીવ જગતના, કહો સુખ ક્યાંથી લહે ॥૫॥
તેવા સંતશું ત્રોડિયે, જોડિયે પાપીશું પ્રીત ।
તેને સુખ થાવાનું નથી સુજતું, ચિતવિ જોયે છૈયે ચિત્ત ॥૬॥
ફોડી આંખ્ય થાય આંધળો, પછી ઈચ્છે જોવા રૂપને ।
રૂપ જોયાનું રહ્યું પરૂં, જો ભરે[3] નહિ ઉંડા કૂપને[4] ॥૭॥

૧. સમુદ્રમાં ૨. પૃથ્વી ૩. પડે ૪. કૂવામાં.

માટે સાચા સંત સેવીને, કરિયે રાજી રળિયાત ।
નિષ્કુળાનંદ તો નરને, સુધરી જાયે સર્વે વાત ॥૮॥

કડવું ॥૨૬॥

સાચા સંત જાણો જગતમાં થોડાજી, બીજા બહુ ઘરોઘર ફરે માથાફોડાજી ।
જ્યાં ત્યાં ખાય છે જગતના જોડાજી, તોય નથી લાજતા પ્રજાપતિ[1] ઘર ઘોડા[2]જી ॥૧॥

ઢાળ-ઘોડા પ્રજાપત ઘરના, ખાયે ખતા[3] ખણુંખણું[4]એ ઘણા ।
એવા સાધુ કે'વાય છે સંસારમાં, અતિ લબાડ લજામણા ॥૨॥
ખાન પાનને રહે ખોળતા, ત્રિયા ધનને તાકે ઘણું ।
માળા તિલક ને મુદ્રા એની, ધારે છે ધીરવવાપણું[5] ॥૩॥
વેષ ઉપદેશ વારતા, કરે સાચા સંતના સરખી ।
પણ ભરી ભુંડાઈ ભિંતરે, તેતો કોણે પણ નવ્ય પરખી ॥૪॥
ફેલમાં બહુ ફશી રહ્યા, વ્યસની ને વળી વટાળ ઘણો ।
તીર્થ વ્રત નિયમ ન માને, કરે દ્રોહ તે ધર્મતણો ॥૫॥
એવા સાધુ થઈ સંસારમાં, પૂજાય છે પાપી મળી ।
પ્રભુની બાંધી મરજાદને, ત્રોડવા છે ત્યાર વળી ॥૬॥
એવા સાધુને સેવતાં, પુણ્ય પૂર્વનાં પરજળે[6] ।
આપે ખોટ્ય મોટી અતિ, જે જનને એવા મળે ॥૭॥
ગદ્ધા ધોળા ઘોળ્યા પરા, સારી લાગે શ્યામળી ગાય ।
નિષ્કુળાનંદ ગાય પૂજીએ, પણ ખર[7] ખરા ન પૂજાય ॥૮॥

કડવું ॥૨૭॥

સાચા શુદ્ધ સંતનો સમાગમ ક્યાંથીજી, થોડે પુણ્યે કરી એ થાતો નથીજી ।
જેણે કરી છુટિયે મહા દુઃખમાંથીજી, જરૂર જીવના એ સાચા સંગાથીજી ॥૧॥

૧. કુંભાર ૨. કુંભારનાં ઘેર બાંધેલા ગધેડા ૩. ધોકા ૪. ક્ષણે ક્ષણે; વારંવાર ૫. બીજાને વિશ્વાસમાં લઈને કાંઈક લેવાનું ૬. બળે, નાશ પામે ૭. ગધેડા.

ઢાળ-સાચા સંગાથી સંત છે, જાણો જીવના જગમાંય ।
ભવસાગરમાં ડુબતાં, સાચા સંત કરે છે સા'ય ॥૨॥
વા'રું[1] છે વસમી વેળાતણા, જ્યારે આવે પળ વળી આકરી ।
તે સમે સાચા સંત સગા, કાં તો સગા છે શ્રીહરિ ॥૩॥
તેહ વિના ત્રિલોકમાં, નથી જીવને ઠરવા ઠામ ।
આદ્યે અંત્યે મધ્યે માનજો, સર્યાં સહુનાં એથી કામ ॥૪॥
તે સંત શાણા શુભગુણે, જેમાં અશુભ ગુણ નહિ એક ।
પરઉપકારી સગા સહુના, ધર્મ નિયમવાળા વિશેક ॥૫॥
કામ ક્રોધ લોભે કરી, જેને અંતરે નથી ઉત્તાપ ।
નિર્માની નિઃસ્પૃહી નિઃસ્વાદી, નિર્મોહી વળી નિષ્પાપ ॥૬॥
જક્તદોષ જેના જીવમાં, વળી અડ્યો નથી અણુભાર ।
એવા સંત શુદ્ધ શિરોમણિ, ત્રિલોકના તારનાર ॥૭॥
વચન ન લોપે વાલાતણું, હોય પંડ્યમાં જ્યાંલગી પ્રાણ ।
નિષ્કુળાનંદ એવા સંતનાં, શ્રીહરિ કરે છે વખાણ ॥૮॥

કડવું ॥૨૮॥

પદ-૭ (રાગ : ધોળ-)

'ભક્તિ જોઈને વ્રજનાર્યની' એ ઢાળ છે -

સંત સાચા તે સંસારમાં, રહે હરિવચને હમેશરે ।
આપત્કાળ જો આવે આકરો, તોયે વચન લોપે નહિ લેશરે; સંત૦ ॥૧॥
અખંડ પાળે જો હરિ આગન્યા, ઈચ્છે નહિ આ લોકનાં સુખરે ।
દેહ અભિમાનને દૂર કરી, સદા રહે હરિ સનમુખરે; સંત૦ ॥૨॥
મરજી ન લોપે મહારાજની, આવે અંગે દુઃખ જો અતોલરે ।
સાબિત કિધી છે સાટે શિશને, ખરી કરી મનમાંય ખોળ[2]રે; સંત૦ ॥૩॥

૧. વ્હારે આવનારા, રક્ષા કરનારા ૨. તપાસ.

એવું એક અંગ રંગ ઉતરે નહિ, એક રે'ણી કે'ણી ટેક એક ઉરરે ।
નિષ્કુળાનંદ કહે એવા સંતને, દરશને થાયે દુઃખ દૂરરે; સંત૦ ॥૪॥

પદ ॥૭॥

એવા સાચા સંતનો સમાગમ સારોજી, જેથી આવે જાણજો દુઃખનો આરોજી ।
પ્રભુ પામવાનો ન રહે ઉધારોજી, બીજાનો સંગ છે બહુ નઠારોજી ॥૧॥

ઢાળ-નઠારો સંગ નરસાતણો, કહું છું કોઈ કરશો નહિ ।
નાગ વાઘ વિષ વહનિ, એ વિમુખથી સારાં સહિ ॥૨॥
ગાળે હિમાળે બાળે વિજળી, વળી કુવે પડે નર કોય ।
શિશ કાપે આપે સુળિયે, તોયે વિમુખ દુઃખસમ નોય ॥૩॥
એથી મરવું એકવાર પડે, પછી પામીયે એહનો પાર ।
પણ જનમ મરણ જીવને, વિમુખથી વારમવાર ॥૪॥
ઢેઢ ઢેમર[1] ઢોલવી, મ્લેછ[2] પારાધિ[3] ગઉમાર[4] ।
એના સ્પર્શના પાપથી, વિમુખનું પાપ અપાર ॥૫॥
પાપી વિમુખના સ્પર્શનું, ક્યાં જઈ ધોએ કિલબિષ[5] ।
ટાળિ ન ટળે કોઈની, જેમ ગળી મળીની[6] મષ[6] ॥૬॥
પૂરણ પાપે સ્પર્શ એનો, પામે કોઈ પ્રાણી મળી ।
અનંત જનમનું સુકૃત[7] સર્વે, વિમુખ સ્પર્શે જાયે બળી ॥૭॥
એમ સરવે પ્રકારે સમઝીને, તજવો તે સંગ વિમુખનો ।
નિષ્કુળાનંદ કહે તો પામશો, સારો દિવસ સુખનો ॥૮॥

કડવું ॥૨૯॥

વચનદ્રોહીનો વિશવાસ કરતાંજી, પાર ન આવે ચોરાશી ફરતાંજી ।
મહાદુઃખ પામિયે જનમતાં મરતાંજી, માટે દિલમાં રહિયે એથી સદાય ડરતાંજી ॥૧॥

૧. માછીમાર અથવા ઢીમર ૨. મુસલમાન ૩. પક્ષીનો શિકાર કરનાર ૪. ગાયને મારનાર ૫. પાપ ૬. તેલનો જૂનો, ચીકણો કાળો મેલ ૭. પુણ્ય.

ઢાળ-ડરતા રહિયે અતિ દુષ્ટથી, દ્રગે દેખી લૈયે દગાદાર ।
સમો આવે તો શત્રુપણું, વાવરતાં ન કરે વાર ॥૨॥
જેમ ચીત્ર[1] ચાપ[2] આપે નમે, પણ લિયે બીજાના પ્રાણ ।
તેમ વિમુખ મુખ મીઠું વદે, પણ ફેરવે ચારે ખાણ[3] ॥૩॥
જેમ ભરી બંધુક બરીયાનમાં[4], કપિ[5] કળિ[6] વળિ મુકે કાનમાં[7], ।
અડાડિને રહે અળગો, પણ સામાને રોળે[8] રાનમાં[9] ॥૪॥
સમઝી સુંવાળા સર્પને, કોઈ સુવે વળી લઈ સોડ્યમાં[10] ।
માનજો મને તેને મારશે, અવશ્ય કરડી ઓડ્યમાં[11] ॥૫॥
વિકટ અટવિ[12] વાટમાં, વેરી લિયે વળાવડે[13] ।
તેને કહો કુશળ રે'વાની, પ્રતીતિ તે કેમ પડે ॥૬॥
તેમ વચનદ્રોહીનો વિશ્વાસ કરે, રાખે હરિ વિમુખશું હેત ।
તેને સુખ થાવા શીદ પૂછવું, જે વશ્યો દુઃખને નિકેત[14] ॥૭॥
માટે સર્વે પ્રકારે સમઝી, વર્જો[15] સંગ વચનદ્રોહીનો ।
નિષ્કુળાનંદ કહે નિર્ભય થાવા, રાખો સંગ સંત નિર્મોહીનો ॥૮॥

કડવું ॥૩૦॥

હરિવિમુખ થાશે હેરાણજી, મરશે ફરશે ભરશે ચારે ખાણજી ।
થાશે પરવશ પરનો વેચાણજી, ત્યારે પડશે એ પાપની પેચાણજી[16] ॥૧॥

ઢાળ-પેચાણ પડશે પાપની, જયારે જડશે[17] જોડા મુંડમાં[18] ।
ત્યારે આંખ્ય ઉઘડશે, પડશે માર જયારે પંડમાં ॥૨॥
જાણી જોઈ જગદીશનાં, વિમુખ લોપે છે વચનને ।
મર માણે આજ મોજને, પણ પડશે ખબર તજે તનને ॥૩॥

૧. ચિત્તો ૨. ધનુષ્ય ૩. લખચોરાશીમાં (૧) અંડજ (૨) ઉદ્‌ભિજ (૩) સ્વેદજ (૪) જરાયુજ ૪. બંદૂકની નાળમાં ૫. વાંદરો ૬. સળગતી વાટ, જામગરી ૭. બંદૂકની નાળનાં મોંઢે ૮. મારે ૯. જંગલમાં ૧૦. પડખામાં ૧૧. ગરદનમાં, કાંધમાં ૧૨. વન ૧૩. અંગ રક્ષક તરીકે સાથે આવનાર વળાવીયો ૧૪. ઘર ૧૫. ત્યાગ કરો ૧૬. પહેચાન, ઓળખાણ ૧૭. પડશે ૧૮. માથામાં.

ટીપ[1] થાશે ત્રણે કાળમાં, અન્ન વસન વિના રે'શે વનમાં ।
રાત દિવસ રડવડશે, ત્યારે વિચારશે મનમાં ॥૪॥
શીશ ડોલાવી શોક કરશે, કે'શે ક્યાંથી વચન દ્રોહી થયો ।
સંત ઘણું સમઝાવતા, પણ હું તો દેહમાની રહ્યો ॥૫॥
કિયાં જાઉં હવે કેમ કરૂં, સરું દુઃખનું નથી આવતું ।
મોટાની મરજાદ મુકી, કર્યું મેં મન ભાવતું ॥૬॥
એમ પસ્તાશે પાપિયો, લેશે ફળ વચન લોપ્યાતણું ।
દુઃખના દરિયા ઉલટશે, સુખ નહિ રહે એક અણું ॥૭॥
એમ કે' છે આગમમાં, સંત વળી મોટા મુનિ ।
નિષ્કુળાનંદ કે' હરિદ્રોહી સમ, ખોળતાં વળી ન મળે ખુની[2] ॥૮॥

કડવું ॥૩૧॥

વચનદ્રોહીની વાત સાંભળીજી, વચનમાં રે'જો સહુ જન મળીજી ।
નહિતો વાત બગડશે સઘળીજી, કે'શો કેમ કહ્યું નહિ વે'લું તે વળીજી ॥૧॥
ઢાળ-વળીવળી વાત વર્ણવી, વિમુખની વારમવાર ।
તે સરવે સાચી માનજો, જુઠી જાણશો મા જવભાર ॥૨॥
માની ઈરષ્યાવાનની, સંત અસંતની વાત વર્ણવી ।
તે પ્રસિદ્ધ છે પુરાણમાં, નથી કહી કાંઈ એ નવી ॥૩॥
જેજે ગયા જમપુરીયે, તે તો વિમુખને વચને કરી ।
માટે સમઝુ સમઝી, મેલો પાપીને પરહરિ ॥૪॥
ભોળા મનુષ્યને ભોળવી, વળી ફાંસી નાંખશે કોટમાં[3] ।
જીવ બિચારા જીવિતવ્ય હારી, ખ્વાર થાય છે ખરી ખોટમાં ॥૫॥
એટલા માટે ઓળખાવિયું, વિમુખનું વિઘન વળી ।
સહુ જન એ સાવચેત રે'જો, શિખની[4] વાત આવી સાંભળી ॥૬॥

૧. સજા-દંડ ૨. પાપી, ખતરનાક ૩. ડોકમાં, ગળામાં ૪. હિતની, ઉપદેશની.

જેમ છે તેમ જણાવિયું, સર્વે વાતનું સ્વરૂપ ।
હિતકારી છે હરિજનને, છે વિમુખને વિષરૂપ ॥૭॥
પૂરણ સુખને પામવા, ઈચ્છા કરો કોઈ ઉર ।
નિષ્કુળાનંદ તે જનને, જોઈએ જાણવું આટલું જરૂર ॥૮॥

કડવું ॥૩૨॥

પદ-૮ (રાગ : ધોળ-)

'ભક્તિ જોઈને વ્રજનારીની' એ ઢાળ છે -

જ્યાન[1] છે જરૂર તે જાણજો, વસતાં તે વિમુખની પાસરે ।
આળ આવિચડે અણચિંતવી, થઈ જાયે ધર્મનો નાશરે; જ્યાન૦ ॥૧॥
વિમુખ આપેછે પાંતિ[2] પાપમાં, ભોળવીને કરે ભાગદારરે ।
અણકર્યું પડે આવી ઉપરે, ચાલતાં મારગે ચોરહાર[3]રે; જ્યાન૦ ॥૨॥
ન હોય ઘાટ એવો ઘટમાં, થાવા વળી વચનથી બા'રરે ।
વિમુખની વાત ઉર ઉતરે, તો થાયે પાપમાંહિ પ્યારરે; જ્યાન૦ ॥૩॥
પછી અટક[4] ન રહે આજ્ઞાતણી, રાખે જ્યાં ત્યાં ન રે'વાયરે ।
નિષ્કુળાનંદ કહે તે નર નિશ્ચે, માનો ખરો મનમુખી થાય રે; જ્યાન૦ ॥૪॥

પદ ॥૮॥

મનમુખી દુઃખી ભેળા થાય જ્યારેજી, પરસ્પર નર કરે વાત ત્યારેજી ।
હું તો નિસર્યો વચનથી બા'રેજી, સર્વે અંગે સુખ પામ્યો તે વારેજી ॥૧॥
ઢાળ-સુખ પામ્યો સાંકડ્ય ટળી, નિસર્યો બંધનથી બારણે ।
કેક ઉપાય કર્યા'તા કહું છું, મુજને રાખવા કારણે ॥૨॥
ડાહ્યા સાધુએ આપડા'પણે, વળી રાખ્યો' તો મને રોકીને ।
પણ કેણ ન માન્યું મેં કોઈનું, આવ્યો હું મંડળી મુકીને ॥૩॥

૧. નુકસાન ૨. ભાગ, હિસ્સો ૩. ચોરની સાથે ૪. લટક, દઢતા, ટેક.

માહાત્મ્ય મહિમા મોટપ્ય દેખાડી, જકડી બાંધ્યો'તો મારા જીવને ।
નિસર્યાનું નો'તું બારણું, કોણ જાણે કર્યું કેમ દૈવને ॥૪॥
ઠામોઠામ મારા ઠાઉકા, ઓડા[૧] બાંધ્યા'તા અતિ ઘણા ।
પાસલામાં[૨] મને પાડવા, રાખિ નો'તી કાંઈ મણા ॥૫॥
પણ સમો જોઈને હું સબક્યો[૩], પાછો ખોળતાં ખોજ[૪] નવ જડ્યો ।
ઝાઝી જતન રાખતાં પણ, એના પેચમાં હું નવ્ય પડ્યો ॥૬॥
અર્ધી રાતે હું ઉઠિયો, લખ્યાં હતાં તે પુસ્તક લઈને ।
સુતાં મુકી હું સહુને વળી, આવ્યો છું દાંતુમાં દઈને[૫] ॥૭॥
એમ વિમુખ જન કરે વડાઈ, વિમુખ જનને આગળ્યે ।
નિષ્કુળાનંદ કહે નિશ્ચે જેને, જાવું છે જમની ભાગળ્યે[૬] ॥૮॥

કડવું ॥૩૩॥

વળી વદે વિમુખ મનફરજી, ઘણે દુઃખે ભર્યું મુક્યુ'તું ઘરજી ।
અંગને ન મળતું અન્ન ને અંબરજી, જાણ્યું સતસંગમાં એ છે સભરજી ॥૧॥
ઢાળ-સભર છે સતસંગમાં, ખાવા પીવા ખુબ ખાસું મળે ।
જુનું અન્ન વસન જડે નહિ, એવું સાંભળ્યું'તું સઘળે ॥૨॥
ગળી રસોયો ગામોગામમાં, ઘણી આપશે ઘેરેઘેર ।
જનમ ધરી જે જડી નથી, તે પામશું બહુપેર ॥૩॥
એવું સુણી હું આવ્યો હતો, સુણી સુખ સતસંગ માંઈ ।
ઈયાંતો આણ્યો આંકસમાં[૭], મન ગમતું ન થાયે કાંઈ ॥૪॥
પોષ[૮] ભરી પાણી નાંખવું, અમૃતસરિખા અન્નમાં ।
ભેળું કરેલ ભાવે નહિ, અતિ મુંઝવણ્ય થાય મનમાં ॥૫॥

---

૧. રોકી રાખવાનાં ઉપાયો, સાધનો ૨. બંધનમાં, પાશમાં ૩. છટકી ગયો, ભાગી ગયો ૪. શોધખોળ, તપાસ કરતાં ૫. છેતરીને નજર ચૂંકવીને, થાપ દઈને ૬. પાસે ૭. પરાધીનતામાં, દબાણમાં, નિયમના બંધનમાં ૮. ત્રણ અંજલિ, આડો ખોબો.

વળી માહાત્મ્ય દેખાડી મંદિરનું, ઉપડાવે ઈંટ પથરા ઘણું ।
ત્યારે સંસાર મુકીને શું કમાણા, જ્યારે રહ્યું એનું એ કુટણું ॥૬॥
જાણ્યું ખાશું પિશું ખુબી[૧] કરશું, ફરશું નિત્ય નવા ગામમાં ।
ત્યાંતો અટાટ[૨] નાખી આજ્ઞાતણો, કંઠ દબાવી જોડ્યો કામમાં ॥૭॥
એમ બોલે અભાગીયા, હરિસેવામાં શ્રદ્ધા ખોઈ ।
નિષ્કુળાનંદ એવા નરનું, મુખ રખે જોતા કોઈ ॥૮॥

કડવું ॥૩૪॥

વળી વિમુખ કહે હું દેખી દુઃખ ભાગ્યોજી, સહુ મને કે' આજ્ઞામાં અનુરાગોજી ।
તન મન મમતા સર્વે ત્યાગોજી, એવો ઉપદેશ મને લેશ ન લાગ્યોજી ॥૧॥
ઢાળ-લાગ્યો નહિ લવલેશ એનો, ઉપદેશ તે મારે અંગે ।
ભોળો નહિ જે હું ભરમું, સમઝી ન રહ્યો એને સંગે ॥૨॥
પછી ગોતી કાઢ્યો મેં ગાફલ ગુરૂ, જેને અતિ ખપ ચેલા[૩] કેરડો[૩] ।
જાણે અણચેલે રહે એકલો, જેવો ઉજડ ગામનો એરડો ॥૩॥
એવો ઓશિયાળો[૪] મેંત[૫] મળ્યો, તેતો કઠણ કેમ કહિ શકે ।
દા'ડી રહિયે ડરાવતા, વળી ટોકિયે તકેતકે ॥૪॥
સ્વપન શ્રાવણ માસમાં વળી, એકાદશીના જે ઉપવાસ ।
થાયે ન થાયે થડકો નહિ, તેનો તલભાર ન રહ્યો ત્રાસ ॥૫॥
સર્વે નિયમ સતસંગના, પળે ન પળે પુરા વળી ।
કે'નાર તેનો કહો કોણ છે, કળી લિધી છે વાતો સઘળી ॥૬॥
બા'રે બણી ઠણી બેશિયે, સાધુ સુંદર સારા સરખા ।
અંતરની અસાધુતાની, કહો કોણ કરે છે પરખા[૬] ॥૭॥

---

૧. મોજ ૨. ભાર, બોજો ૩. શિષ્ય મેળવવાનો ૪. ગરજુ ૫. ગુરૂ અથવા મહંત ૬. પરીક્ષા.

એવા કપટી કુટિલનો, સંગ તે સારો નહિ ।
નિષ્કુળાનંદ નકી વારતા, કે'વાની હતી તે કહી ॥૮॥

કડવું ॥૩૫॥

વચન વા'લાનું લોપીને લબાડજી, પાપે વરતે છે જે પાપના પા'ડજી[1] ।
ભાંગી ભુંસાડી વચનની વાડ્યજી, પછી જિયાં તિયાં થાય હાડ્ય હાડ્યજી[2] ॥૧॥

ઢાળ-હાડ્ય હાડ્ય થાય છે હરિવિમુખ, વર્તતાં વચનથી બારણે ।
જિયાં તિયાં જડે છે જુતિયાં, એવું કરે છે શિયા કારણે ॥૨॥

આ લોકે પરલોકે આબરૂ, જેની જડે નહિ જરા જેટલી ।
ભવમાં જે ભુંડાઈ રહી છે, પાપી પામે છે તેટલી ॥૩॥

ખાયછે ફટકાર ખલક[3]ની, મલકનો[4] લિયે છે મેલ જો ।
એમાં ખોળી કાઢી શી ખાટ્યને, વળી શું સમઝાણું સે'લજો ॥૪॥

પ્યાજ[5] પેજારૂં[6] ખાઈને પઈસા, અંતે જેહ આપવા પડે ।
તે મો'રેથી ન જાણે જે માનવી, તે પાછળ ઘણું ઘોડા ઘડે[7] ॥૫॥

દંડ ભોગવી ડા'પણ કરે, તેને ડાયો કેદિયે ન દેખવો ।
પૂઠ્ય પખાળી પુરીષ તજે[8], તેને મોટો મૂરખ લેખવો ॥૬॥

લુંટાવી સર્વે લુગડાં, પછી નાગો થઈ ભાગ્યો ઘણો ।
એવું કર્યું એ અભાગિયે, હવે ડાયો કે ભોળો ગણો ॥૭॥

સમો ન શક્યો સાચવી, આવી તકમાં અવળું પડ્યું ।
નિષ્કુળાનંદ એ નરને, કોઈ પાપ પૂર્વનું આવી નડ્યું ॥૮॥

કડવું ॥૩૬॥

પદ-૯ (રાગ : આસાવરી-)

પાપ પૂર્વનાં પ્રગટે પ્રાણીને, ત્યારે સૂઝે તે અવળો ઉપાયરે ।
કરવાનું જે હોય તે ન કરે, ન કર્યાનું કામ કરાયરે; પાપ૦ ॥૧॥

૧. પહાડ ૨. કિંમત વગરનાં, અપમાનિત, દુઃખી ૩. સંસાર, દુનિયાની ૪. જગતનો ૫. ડુંગળી ૬. ખાસડું ૭. સંકલ્પો કરે, પસ્તાય ૮. પહેલા પાણી લઈ પછી વિષ્ટા તજે.

સુખમાંહી તે સુખ ન સુઝે, દુઃખમાંહી દુઃખ ન દેખાયરે ।
ખોટાને પણ ખરૂં કરી માને, સાચામાં સાચું ન લેખાયરે; પાપ૦ ॥૨॥

એ જે વચનથી વિપત્તિ વિરમે, તે વચન વિષસમ લાગેરે ।
જેહ વચનથી જાય જમપુરમાં, તેહ વચનને અનુરાગેરે; પાપ૦ ॥૩॥

એમ કુબુદ્ધિને ઉંધું સુઝે અતિ, વળી મોટા રાખે ત્યાં ન રે'વાયરે ।
નિષ્કુળાનંદ એ નરનું ઠેકાણું, આ લોકે પરલોકે ન કે'વાયરે; પાપ૦ ॥૪॥

પદ ॥૯॥

હરિ આજ્ઞાયે વિબુધ[1] વશ્યા વ્યોમજી, હરિ આજ્ઞાયે રહ્યા શૂન્યે[2] રવિ સોમજી ।
હરિ આજ્ઞાયે રહ્યા ભૂચર[3] ભોમજી[4], તે લોપે નહિ આજ્ઞા થઈ બફોમજી[5] ॥૧॥

ઢાળ-બફોમ થઈ બદલે નહિ, રહે સહુસહુના સ્થાનમાં ।
અતિ પ્રસન્ન થઈ મનમાં, રહ્યા રાખ્યા ત્યાં ગુલતાનમાં ॥૨॥

બ્રહ્મા રાખ્યા સત્યલોકમાં, શિવને રાખ્યા કૈલાસ ।
વિષ્ણુને રાખ્યા વૈકુંઠમાં, એમ આપ્યો જુજવો નિવાસ ॥૩॥

ઈન્દ્ર રાખ્યો અમરાવતી, શેષજીને રાખ્યા પાતાળ ।
જ્યાં જ્યાં કરી હરિયે આગન્યા, તિયાં રહ્યા સુખે સદાકાળ ॥૪॥

બદ્રીતળે[6] રાખ્યા ઋષીશ્વર[7], નિરન્નમુક્ત રાખ્યા શ્વેતદ્વીપમાં ।
ગોપી ગોપ રાખ્યા ગોલોકે, રાખ્યા મુક્ત અક્ષર સમીપમાં ॥૫॥

એમ જેમ જેને રાખ્યા ઘટે, તેમ રાખ્યા છે કરી તપાસ ।
જેવો જોયે અધિકાર જેને, તેવો આપ્યો છે અવિનાશ ॥૬॥

એતો રહ્યા છે સહુ રાજી થઈ, પોત પોતાને સ્થાન ।
લેશ વચન નથી લોપતા, જાણી સમર્થ શ્રીભગવાન ॥૭॥

૧. દેવતા ૨. આકાશમાં ૩. પૃથ્વી પર ચાલનારા ૪. પૃથ્વીએ ૫. બેફામ, ઉદ્ધત ૬. બદ્રિકાશ્રમમાં બોરડી નીચે ૭. નરનારાયણ દેવ, ઋષીશ્વર સ્વરૂપે રાખ્યા.

એમ સમઝી આપણે, રહીએ આપ આપને સ્થાનકે ।
નિષ્કુળાનંદ કહે નહિ તો, આવે દુઃખ અચાનકે ॥૮॥

કડવું ॥૩૭॥

બહુ દુઃખ પામે થઈ સ્થાન ભ્રષ્ટજી, જિયાં જિયાં જાય તિયાં પામે કષ્ટજી ।
સ્થાન ખોઈ થાય છે ખરા નર ખષ્ટજી[1], એહ વાત પુરાણે સૂચવી સુસ્પષ્ટજી ॥૧॥

ઢાળ-સુસ્પષ્ટ શાસ્ત્રે સૂચવી, ખરી સ્થાનભ્રષ્ટની જે ખોટ ।
ઈંદ્ર ઈંદ્રાસને નવ રહ્યો, ત્યારે ગયો કમળ વનની ઓટ ॥૨॥
ભવ બ્રહ્માનું ભાખતાં, લાગે લોકમાંય લજામણું ।
સ્થાનભ્રષ્ટ ભોમ વ્યોમમાં, થાય હેરાણ ઘણુંઘણું ॥૩॥
નહુષ નરેશ નિજરાજ્ય તજી, ઈચ્છ્યો બેસવા ઈંદ્રને આસને ।
ઈંદ્રાસનનું સુખ આવ્યું નહિ, આવ્યું દુઃખ ભોગવી કાશ[2]ને ॥૪॥
ત્રિશંકુ તજી રાજ્ય ભૂમિનું, ઈચ્છ્યો અમરપુરનાં જો સુખ ।
સુખ ન જડ્યું દુઃખ પડ્યું, વળી લટક્યો ઉંધે મુખ ॥૫॥
સ્થાનભ્રષ્ટનો સર્વે ઠેકાણે, અતિ અનાદર થાય છે ।
દંત ને નખ કેશ નરા, ખરા નકારા કે'વાય છે ॥૬॥
એમ સમઝુ સમઝીને, રે'વું સહુસહુના સ્થાનમાં ।
સ્થાન તજીને જે જીવવું, તે જીવિત ગયું છે જ્યાનમાં ॥૭॥
જેમ પોતાનો પિયુ પરહરી, કોઈ નારી થાય વ્યભિચારણી ।
નિષ્કુળાનંદ એ નાર નરસી, પુરૂષનું પેટ બાળણી ॥૮॥

કડવું ॥૩૮॥

કોઈ કે'શે એમ કેમ રૈ'યે જિયાં દુઃખજી, બીજે જો જાય તો પામિયે સુખજી ।
એમ કહેછે નર હરિના વિમુખજી, તેની કહું કિયાં ભાંગશે ભૂખજી ॥૧॥

૧. ફજેત, દુઃખી, માનભંગ ૨. કાશ=ઈન્દ્રાસનરૂપી ઉપાધિ-બલા; જેને કારણે અજગરનો દેહ પામ્યો.

ઢાળ-ભૂખ ભાંગવા ભમે ઘણું, જાણે ક્યાંક જઈ થાઉં સુખિયો ।
પણ દુઃખ ચાલે દશ ડગ આગળે, તે જિયાં જાય તિયાં દુઃખિયો ॥૨॥
ભાગ્ય એનાં ભેળાં રહે, સુખ દુઃખનાં દેનાર ।
તેને નથી તપાસતો, વિમુખ વણ વિચાર ॥૩॥
જેમ ચાલે કોઈક કમાણિયે, હોયે ફેલી વ્યસની વિશેષ ।
તે કેદિ નહિ ભરે કોથળી, મર ફરે દેશ વિદેશ ॥૪॥
જેમ ચોર ચાલ્યો વળી ચોરિયે, જાણે આવીશ ખરી કરી ખાટ ।
પણ જાણતો નથી જાશે જીવડો, જે સૂળી લખી છે લલાટ ॥૫॥
એમ નર અભાગિયો, ભાંગે છે વચનની જો વાડ્ય ।
પરસુખ પોતાનાં કરવા, ધાય જેમ ગાય હરાડ્ય ॥૬॥
એમ વિમુખ નર વિકળ થઈ, ભટકે છે ભવમાંહિ અતિ ।
મન કરે છે સુખ મળવા, પણ મળતું નથી સુખ રતિ ॥૭॥
એમ સ્થાનક ભ્રષ્ટ જે થયા, તેતો ગયા મૂળગા મૂળથી ।
નિષ્કુળાનંદ નિશ્ચે જાણજો, જેમ ફળ સુકાણું ફૂલથી ॥૮॥

કડવું ॥૩૯॥

હરિ આજ્ઞામાં રહ્યા જે આપજી, જાણી પ્રભુનો મોટો પ્રતાપજી ।
તેને તો મનાણું પાપિયે પાપજી, તારે સુખ થાવા શો રહ્યો જબાપજી ॥૧॥

ઢાળ-જબાપ એનો જડતો નથી, જે વર્તે છે વચનથી બા'ર ।
દેવ અદેવ દોયમાં વળી, એને ગણિયે કેની હાર ॥૨॥
દૈવી આસુરી જીવ જગમાં, તેતો જાણે છે સહુ જન ।
દૈવી વરતે વચનમાં, આસુરી ન માને વચન ॥૩॥
બીજા તો બિ'તા બહુ રહે, લોપે નહિ વચન લગાર ।
જિયાં જેને રાખિયા, તિયાં રહ્યા કરી નિરધાર ॥૪॥

હેડ્યબેડી[૧] કોટડિયે, નથી અવરાણા[૨] ઓરડિયે ।
બાંધ્યા નથી બીજે બાંધણે, બંધાણા છે વચન દોરડિયે ॥૫॥

તેને દેખવા દુઃખિયા, લેખવા સુખિયા વિમુખને ।
એવા સમઝું સહુ મરજો, પામિ પૂરણ દુઃખને ॥૬॥

સાકર ટેટીથી સારાં લાગે, અતિ રૂડાં ઈંદ્રામણાં[૩] ।
ખાવા બેસશે ખાંત્યે કરી, ત્યારે લાગશે વિષથી ભુંડાં ઘણાં ॥૭॥

આખુ[૪] જેમ અગ્નિ બળતી, લઈ જાય નિજ ઘેર વાટ્ય ।
નિષ્કુળાનંદ એવું નર કરે છે, માનેછે તેમાં ખાટ્ય ॥૮॥

કડવું ॥૪૦॥

પદ-૧૦ (રાગ : આસાવરી-)

ખોટમાં દોટ દેવી નહિ દેખી, કરી લૈયે ખરાખરી ખાટ્યરે ।
શીદ ખાયે ખોળી ખડધાન્યને, જ્યારે પામ્યા રાજ્યને પાટ્યરે; ખોટ૦ ॥૧॥

શણગાર સોનાના સજી શરીરે, ભુંશિયે નહિ મુખે ભુંડી મશરે ।
મુખ દેખે લેખે તે લજામણું, એમ શીદ ખોયે જાણી જશરે; ખોટ૦ ॥૨॥

કરિથી[૫] ઉતરી ખરી[૬]પર ચડી, મોટી વાત મુખે ન કે'વાયરે ।
કાઢી કટિપટ[૭] કોઈ કરે પતાકા[૮], તેના શરીરની શોભા જાયરે; ખોટ૦ ॥૩॥

એમ પોતાનો પતિ પરહરિ પરો, કોઈ નારી કરે વ્યભિચારરે ।
નિષ્કુળાનંદ કે' જાય જશ તેનો, વળી કોયે ન કરે પતિયાર[૯]રે; ખોટ૦ ॥૪॥

પદ ॥૧૦॥

જેમ એક પુરૂષને પુત્ર બેચારજી, તેને પરણાવી જુજવી નારજી ।
તે સહુ બાંધી બેઠાં ઘરબારજી, તેમાં એક વનિતાયે કર્યો વ્યભિચારજી ॥૧॥

૧. ગુનેગારના પગ જકડી રાખવા માટે તૈયાર કરેલી ભારે લાકડાની બેડી ૨. ઘેરાણાં ૩. દેખાવમાં સુંદર - અતિ કડવા લંબગોળ ફળ ૪. ઉંદર ૫. હાથીથી ૬. ગધેડી ૭. કમરથી નીચે પહેરવાનું વસ્ત્ર, ધોતી ૮. ધજા ૯. વિશ્વાસ.

ઢાળ-વ્યભિચાર કરી વણશી ગઈ, માંડ્યું જેઠનું જઈ ઘર ।
તેને શ્યાણી ગઈ સમઝાવવા, ત્યાંતો બોલી સામું બળભર ॥૨॥

કહે શું સમઝી શિખામણ દેવા, તું આવી અતિ ડાહી થઈ ।
ખબર વિના ખોટ ખોળે છે, એવી અક્કલ કેમ ઉઠી ગઈ ॥૩॥

સાસુ સસરો ગોર ગોત્રજ, કુળદેવ બીજાં નથી કરિયાં ।
નણંદ નાતિ જાતિ જાણો, એતો એમજ છે નથી ફરિયાં ॥૪॥

ફેરવણીમાં ફેરવણી એટલી, પાટલો[૧] કર્યો એક પતિતણો ।
એને ઉપર આગ્રહ આવો, કહો કેમ કરો છો ઘણો ॥૫॥

ઈર્ષ્યાયે કરી આળ ચડાવી, વણ વાંકે નાખોછો વાંકને ।
ફજેતી કરવા સૌ ફર્યાં છો, નાખી કલંક કાપવા નાકને ॥૬॥

મને કહ્યું એમ કહો બીજાને, તો તરત મળે તેનું ફળ ।
અમજેવાં તો અનેક છે, તેની નથી તમને કાંઈ કળ[૨] ॥૭॥

એમ અભાગણી ઉચ્ચરે, શુદ્ધ અતિ સાચી થઈ ।
નિષ્કુળાનંદ કહે એવાં નિર્લજ્જને, લાજ ને શરમ શી રઈ ॥૮॥

કડવું ॥૪૧॥

એમ બેમર્યાદી થઈ બગડેલીજી, ભક્તિ ન કરવી મર્યાદા મેલીજી ।
એતો પરઠણ[૩] કરી છે જો પે'લીજી, ન કરવું કામ કોઈ નિયમને ઠેલીજી ॥૧॥

ઢાળ-ઠેલી નિયમને કામ ન કરવું, મર હોય લાભ જો લાખનો ।
તોય લલચાવિયે નહિ લેશ મનને, જાણિયે મવાળો કાખનો ॥૨॥

વારેવારે આવી વારતા, માનજો સહુને મળતી નથી ।
તે સ્વપ્રસરખા સુખસારૂં, હારવી નહિ કહું હાથથી ॥૩॥

શરીર કપાય મર સઘળું, થાય ટુકટુક મર તન ।
પણ ન દેવું કપાવા નાકને, તેની રાખવી ઝાઝી જતન ॥૪॥

૧. બદલો, ફેરફાર ૨. જાણ, ખબર ૩. શરત, બોલી.

જેમ શૂરવીરને સંગ્રામ માંહી, લાગે ઘટમાં ઘાવ કઈ ।
પણ ભાગતાં લાગ્યું પુઠે[૧] ભલકું[૨], જાણો એ જેવું બીજું ભુંડું નઈ ॥૫॥

એમ ભક્ત થયો ભગવાનનો, પણ રહ્યો તે દેહનોજ દાસ ।
કુળ લજાવ્યું છે એ કેસરીએ, જે ખાવા લાગ્યો મુખે ઘાસ ॥૬॥

ઘરની ગોલીનો ગોલો થયો, રહ્યો હાથ જોડીને હજુર ।
રાત દિવસ રાજી રાખવા, અતિ આખેપ[૩] રાખે છે ઉર ॥૭॥

એવો ભક્ત ભગવાનને, કહો રાજી કરી કેમ શકે ।
નિષ્કુળાનંદ કે' નાદાર નર, ચડ્યો શરીરના સુખને ધકે ॥૮॥

કડવું ॥૪૨॥

ધકા બહુ ખાય છે ધર્મના હીણજી, વિષય સુખ સારૂં રે'છે મન મીણજી[૪] ।
તેણે કરી મતિ અતિ થઈ છે ક્ષીણજી, તોય પણ માને છે મનમાં પ્રવીણજી ॥૧॥

ઢાળ-પ્રવીણપણું એનું પ્રિછિયું, તેતો નથી જાતું કેને કહિયું ।
ખાય છે ખલેલાં ખારેક તજી, એવું ટળી ગયું છે વળી હઈયું[૫] ॥૨॥

કરી દિવો દિવસમાં, વળી મેલ્યું અવળું મોળીયું[૬] ।
તે જાણે મે કાંયે કર્યું નથી, પણ કુળ સમૂળું બોળીયું ॥૩॥

ઘોડું મૂકી દેઈ ઘરનું, ચાલ્યો નર ખરપર ચડી ।
તોય પોતા સરિખામાં પોરશી[૭], મરડે છે મૂરખ મુછડી ॥૪॥

લુંટાવી કસુંબી લુગડાં, પંડે પે'ર્યાં છે ગળીયલ ઘણાં ।
તે દેખાડે છે દેશોદેશમાં, કે'છે જોજો મુમાં કાંઈ છે મણાં[૮] ॥૫॥

એમ મેલી રીત સતસંગની, વળી રે'છે કુસંગની રીતમાં ।
દ્વિજ ધામ[૯] તજી વશ્યો ઢેડમાં, તોય ફુલ્યો ફરે છે ચિત્તમાં ॥૬॥

---

૧. પીઠમાં કે વાંસામાં, પાછળથી ૨. ભાલું અથવા તીર ૩. આગ્રહ, કાળજી ૪. આસક્ત, મીણની જેમ વિષયમાં ચોટવાનાં સ્વભાવવાળું ૫. હૃદય અથવા જ્ઞાન-ભાન ૬. પાઘ ૭. ફુલાઈને ૮. ખામી ૯. બ્રાહ્મણનું ઘર.

નકટે નકટા ભેળા થયા, વંઠેલમાં વંઠેલ વળી ।
એમ વિમુખ વિમુખ ભેળા વશ્યા, કરી હેત પરસ્પર મળી ॥૭॥

તેમ મનમુખીને મોજ મનમુખીમાં, લાગે આજ્ઞાકારી અળખામણા[૧] ।
નિષ્કુળાનંદ એવા નર જેવા, નથી ત્રિલોકે કોઈ લજામણા ॥૮॥

કડવું ॥૪૩॥

લજામણાને લાજ ન હોયજી, નર મુનિવર મર વળી વગોયજી ।
તિરસકાર તલભાર ન માને તોયજી, મર આવી કહે કોવિદ[૨] નર કોયજી ॥૧॥

ઢાળ-કોઈનું કેમ માને કહ્યું, થયું જેને ગોઠણ જેટલું[૩] ।
રોગ રાજના[૪] રોગીને જેમ, ખુવે ખવરાવે તેટલું ॥૨॥

જેમ ભાદરવે ભેંસ પુછલી[૫], જેમ પડ્યો ગજ આજાડિયે[૬] ।
જેમ લાગિ ગોળી લલાટ માંયે, તેને જીવવાની ના પાડિયે ॥૩॥

તેમ આવતે જોબને આવી મળ્યો, જબરા કુસંગનો જોગ ।
તેને સાધ્ય શી રહે શરીર માંહી, જેને થયો અસાધ્ય રોગ ॥૪॥

જેમ ચંદનઘોના ચાખેલની, વળી નહી ઉગરવા આશ ।
તેમ કુસંગના કરડેલનો, જાણો ના'વે વળી વિશવાસ ॥૫॥

જેમ મમોઈગર[૭] કર માનવી, ખેરી[૮] પડી વળી કર ખાટકી[૯] ।
પારાધી કર પશું પડ્યું, તે નહિનહિ જીવે નકી ॥૬॥

તેમ ખરા કુસંગને પડ્યો ખબેડે[૧૦], તેણે બુદ્ધિ ઉંધી આવી ઘણી ।
તેને સવળું કેમ સુજશે, રાખશે કેમ સત્સંગ શિરોમણિ ॥૭॥

જેમ કોઈ ખાયે ઝાઝા ઝેરને, વળી કરડી જિભ્ભ કટકા કરે ।
નિષ્કુળાનંદ એ નરને, નથી જીવવાનું જાણો સરે ॥૮॥

કડવું ॥૪૪॥

---

૧. અણગમતાં ૨. પંડિત ૩. બહુ સામાન્ય માની લેવું ૪. ક્ષય રોગનાં રોગી ૫. મરવા પડી ૬. જંગલમાં, ઘોર વનમાં ૭. માણસનું લોહી પીનાર માનવી ૮. બકરી ૯. કસાઈ ૧૦. ફાંસલામાં, બંધનમાં.

પદ-૧૧ (રાગ : કેદારો-)

સરે સાર શોધતાં તે શું મળશે, કરતાં કુસંગનો સંગ વળી ।
સુખ સ્વપને નહિ આવે શરીરને રે, આવશે દુઃખ અતોલ મળી; સરે૦ ॥૧॥

જાણી ઝગમગ ઘણી હીરાકણી[1], ખાય ખાંત્યે[2] ખૂબ પેટ ભરી ।
એમ કુસંગનો સંગ અંગમાં ઉતર્યો રે, કેમ રહે સતસંગ તેણે કરી; સરે૦ ॥૨॥

જેમ ખાય ઠગની ઠગમૂળી[3] ઠાઉકી, તેને સાધ્ય શરીરે કેમ રહે ।
તેમ વચન વિમુખનાં ઉરમાં આવતાંરે, જે ન કે'વાનું તે સર્વે કહે; સરે૦ ॥૩॥

એણે આ લોક પરલોક બેઉ બગાડિયા, ખવરાઈ[4] ગઈ ખળે આવી ખેતી ।
નિષ્કુળાનંદ કહે આવ્યે અવસરેરે, ચૂક પડી નવ શક્યો ચેતી; સરે૦ ॥૪॥

પદ ॥૧૧॥

વણ ચેતે અવસર વણસે કામજી, રાજી ન થાય શ્રી ઘનશ્યામજી ।
ત્યારે કેમ પામિયે પરમ ધામજી, વણ પામે ધામ નહિ સુખ ઠામજી ॥૧॥

ઢાળ-ઠામ નથી કોઈ ઠરવા, હરિઆજ્ઞા વિના અણું જેટલું ।
તે જડમતિ નથી જાણતો, કહિ કહિ કહિએ કેટલું ॥૨॥

વાવે છે ઝેરનાં ઝાડવાં, કરે છે અમૃત ફળની આશ ।
તે ખાઈને કેમ ખેમ[5] રે'શે, જેથી નર અમર પામ્યા નાશ ॥૩॥

મારી કુંવર નરનાથનો[6], ટિલે[7] બેસવા થાયછે તૈયાર ।
તેને રાજા રાજ કેમ આપશે, જાણી મોભિ સુતનો[8] મારનાર ॥૪॥

તેમ ભક્ત થઈ ભગવાનનો, કરે વચનની જો વિઘાત ।
પછી ઇચ્છે સુખ આવવા, એહ કેમ બનશે વાત ॥૫॥

નહિ પામે ઠેકાણું નરકમાં, શીદ કરે ધાંખના[9] ધામની ।
ધામ નહિ મળે ધકા મળશે, ત્યારે ઉઘડશે આંખ ગુલામની ॥૬॥

૧. ગંધક અને લોહનાં મિશ્રણથી બનેલો પથ્થર જે કાચ કાપવાનાં ઉપયોગમાં આવે છે. ૨. હોંશે ૩. એક માદક જડીબુટ્ટી, જેને ઠગ લોકો મુસાફરોને બેભાન કરી તેમનું ધન લૂંટવા માટે મુસાફરોને ખવરાવતા ૪. નાશ થઈ, બગડી ૫. ક્ષેમ, કુશળ, સુખી ૬. રાજાનો ૭. રાજગાદીએ ૮. મોટા કુંવરનો ૯. ઈચ્છા.

લાત લાયક તે વાત ન માને, મર હોય અતિશય હેતની ।
સમુ કે'તાં વસમુ લાગે, તેને મુખે પડો પસ[1] રેતની ॥૭॥

શરીર સુખ સારૂં સુધો વરતે, કલ્યાણમાં વરતે કાસળે[2] ।
નિષ્કુળાનંદ નિરભાગી નરને, નથી જાવું પ્રભુને પાસળે ॥૮॥

કડવું ॥૪૫॥

પ્રભુપાસ વાસ કરવા આશ જેનીજી, અતિ મતિ અવળી ન જોયે તેનીજી ।
જે સુખનીયે શીખ ન લેવી કેનીજી, શી ગતિ થાશે તપાસું છું તેનીજી ॥૧॥

ઢાળ-તપાસું છું હું તને મને, શી થાશે ગાફલ નરની ગતિ ।
અવળું કરવા છે ઉતાવળો, નથી સવળું કરવા શ્રદ્ધા રતિ ॥૨॥

શરીરના સુખ કારણે, તતપર રહે છે તૈયાર ।
હરિઆજ્ઞામાં હાલતાં, પગ ભાંગી પડે છે તે વાર ॥૩॥

પ્રભુ આજ્ઞામાં થયો પાંગળો, પંડ પોષવામાં પાંખો મળી ।
ખરી કરી રાખી વાતો ખોટિયો, સાચી વાત સર્વે ગયો ગળી ॥૪॥

જેમ હોય કોઈ અતિ અમલી[3], આફુ[4] પુરૂં શેર પીનાર ।
તેને પૈસાભાર પચાવતાં, સહુ સમઝો છે શિયો ભાર ॥૫॥

તેમ અનેક શાસ્ત્ર સાંભળ્યાં, સર્વે ગટકાવી ઉતાર્યાં ગળે ।
તેને અલપ સલપ ઉપદેશથી, કહો અજ્ઞાન કેમ ટળે ॥૬॥

ગમતું કરવા ગોવિંદનું, જેના જીવમાં જરાયે નથી ।
તેને આગે વાતો ઉપદેશની, કેટલીક કહીએ કથી ॥૭॥

મનમુખી કે'છે સૌ મુખ ઉપરે, નથી કે'તા વાત વળી વાંસળ્યે[5] ।
નિષ્કુળાનંદ નિરભાગી નરને, નથી જાવું પ્રભુને પાસળ્યે ॥૮॥

કડવું ॥૪૬॥

૧. મૂઠી, ખોબો ૨. ગાફલપણે, વાંકો ૩. વ્યસની, કેફ કરનાર વ્યક્તિ ૪. અફીણ ૫. પાછળથી.

પ્રભુપાસ વાસ કરવા વિગત્યજી, વચન વા'લાનાં સર્વે માનવાં સત્યજી ।
સુખ દુઃખ પડ્યે ન હારવી હિમત્યજી, માન અપમાને રાખવી એક મત્યજી ॥૧॥

ઢાળ-મતિ એક રતિ નવ ફરે, આવે કાયાયે કોટિ કલેશ ।
વ્યાકુળ થઈ વિપત્તિમાંહી, લોપે નહિ વચનને લેશ ॥૨॥

જેણે સાબિત કિધું છે શિશ સાટે, હરિમરજીમાં મરી મટવા ।
એવા જનને જોઈને, હરિ નહિ દિયે પાછો હઠવા ॥૩॥

પણ દેહાભિમાની દાસનો, ના'વે વાલમને વિશવાસ ।
જાણે ખરૂં કે'તાં ખમી નહિ શકે, કાંજે નથી વચનમાં વાસ ॥૪॥

હરિવચનમાં પડે વસમું, તો લોપતાં લેશ ભુલે નહિ ।
સુખ સદા રહે શરીરમાં, એમ સાબિત કિધું છે સહિ ॥૫॥

તેને વચનમાં વરતતાં, કઠણથી કઠણ પડે ઘણું ।
જેને લેવું છે સુખ આ લોકનું, નથી લેવું સુખ શ્રીહરિતણું ॥૬॥

જેમ પશુઘાતકી ઘરનું પશુ, નીલી ચાર્યપર નજર છે ।
પણ કાતે[1] કરી કંઠ કાપશે, તેની તેને કાંચ ખબર છે ? ॥૭॥

તેમ પશુવત પામર નરને, વિષયરૂપ ચાર્ય મળી ।
નિષ્કુળાનંદ નિરભાગી નરને, દુઃખમાં સુખ મનાણું વળી ॥૮॥

કડવું ॥૪૭॥

વળી વચનદ્રોહી મતિમંદજી, પંચ વિષયમાંહિ માન્યો છે આનંદજી ।
તે કેમ ટાળશે માથેથી ભવફંદજી, જેણે હરિવચનમાં માન્યું દુઃખદ્વંદ્વજી ॥૧॥

ઢાળ-દ્વંદ્વ દુઃખનાં વચનદ્રોહીને, હરિવચનમાં રે'તા વળી ।
અલપ સુખને અરથે, વાત બગાડે છે સઘળી ॥૨॥

જે વચનથી મોટપ્ય મળે, વળી આવે વચનથી સુખ ।
તે સમઝ્યા વિના શઠપણે, વરતે છે વચનથી વિમુખ ॥૩॥

૧. લોખંડનું હથિયાર.

જે વચને નર અમર સુખી, અહિ અજ ઈશ અમરેશ ।
જે વચને શશિ સૂર્ય સુખી, ગીરા[1] ગજાનન[2] મુક્ત મુનેશ ॥૪॥

એવાં વચનને ઉલ્લંઘી, બીજા આગળ કહે છે વાત ।
હુંતો આવ્યો હતો ભારે ભિડ્યમાં, પણ ભલી ઉગરિયો એ ઘાત ॥૫॥

ખાવું પીવું ને પે'રવું એહ, મુકાવ્યું હતું મનગમતું ।
એ મોટા દુઃખમાંથી નિસર્યો, હવે મનને રાખશું રમતું ॥૬॥

ભલું થયું એહ આડ્ય ભાંગી, હવે મોકળે મને મા'લશું ।
દુઃખ દેખશું જ્યાં દેહને, તો ત્યાંથી તરત ચાલશું ॥૭॥

એવા અભાગી નર અમરને, સુખ નહિ આવે સ્વપને ।
નિષ્કુળાનંદ કહે જો એમ હોય તો, શીદ કરે કોઈ તપને ॥૮॥

કડવું ॥૪૮॥

પદ-૧૨ (રાગ : કેદારો-)

તપ જેવું વા'લું છે વાલમને, તેવું વા'લું નથી બીજુ કાંઈ ।
વચનમાં રહી તને જે તપ કરેરે, તેતો સુખ પામશે સદાઈ; તપ૦ ॥૧॥

નારાયણ વચનથી વિધિએ, આદરિયું તે તપ અનુપ ।
તેણે કરી રમાપતિ રીઝિયારે, આપ્યો વર સારો સુખરૂપ; તપ૦ ॥૨॥

શ્વેતદ્વીપમાંહી મુનિ રહે, નિરન્ન મુક્ત છે જેહનું નામ ।
અન્ન પાન વિના કરે તપ આકરૂંરે, રાજી કરવા ઘણું ઘનશ્યામ; તપ૦ ॥૩॥

બદ્રિકાશ્રમે બહુ મુનિ રહે, દમે છે કાંઈ દેહ ઇંદ્રિય પ્રાણ ।
સુખ સર્વે તજી શરીરનાં, થઈ રહ્યા વા'લાના વેચાણ; તપ૦ ॥૪॥

એને ન સમઝો કોઈ અણસમઝું, તજ્યાં જેણે શરીરનાં સુખ ।
પામરને પ્રવીણ ન પ્રિછવા, જે કોઈ રહ્યા હરિથી વિમુખ; તપ૦ ॥૫॥

૧. સરસ્વતી ૨. ગણપતિ.

વચન વિમુખથી જેહ સુખ મળે, તેહ સુખ સર્વે જાજો સમૂળ ।
નિષ્કુળાનંદ એવું નવ કરો રે, જેમાં આવે દુઃખ અતૂળ; તપ૦ ॥૬॥

પદ ॥૧૨॥

અતોલ રોળ[1] રહ્યા છે જેમાંજી, શીદને તૈયાર રહોછો તેમાંજી ।
અણું એક ભાર નથી સુખ એમાંજી, દુઃખદુઃખદુઃખ છે દુઃખની સીમાજી ॥૧॥

ઢાળ-સીમા છે સરવે દુઃખની, હરિ વિમુખનો વળી સંગ ।
મહાપ્રભુ મળવાને મારગે, જાણું આડો ઉતર્યો ભોયંગ[2] ॥૨॥

જેમ આવ્યો દિન આનંદનો, ત્યાં મુવો મોટેરો સુત રે ।
તેમ અવસર આવ્યો હરિભજ્યાનો, ત્યાં મળ્યો જાણો જમદૂત રે ॥૩॥

જેમ ભોજન બહુ રસે ભર્યાં, કર્યાં જુગત્યે જમવા જેહ ।
તેમાં પડી મુઈ માખિયો, કહો કેમ ખવાય તેહ ॥૪॥

તેમ મનુષ્ય દેહ મહા મોંઘામાંહિ, વચન પડ્યાં વિમુખનાં ।
સુખ ન આવે સ્વપને, એતો દેનાર છે દુઃખનાં ॥૫॥

દૈત્ય દાનવ દનુજ[3] થયા, જક્ષ રાક્ષસ ભૂત પલિત[4] ।
તે સર્વે વિમુખનાં સંગથી, બીજી માં જાણજો કોઈ રીત ॥૬॥

જેવી વચનદ્રોહીથી વાત વણસે, તેવી વણસે નહિ વેરી થકી ।
વેરી કાપે એક કંઠને, આતો કોટિ કંઠે નથી નકી ॥૭॥

એને સંગે એવાં દુઃખ મળે, ત્યારે તેનાં તે દુઃખ કેવાં કહિયે ।
નિષ્કુળાનંદ ન કહિયે ઘણું, એતો મનમાં સમઝી લહિયે ॥૮॥

કડવું ॥૪૯॥

વિમુખ તે મરી થાશે વૈતાળજી[5], ક્ષુધા પિપાસા વધશે વિશાળજી ।
જળાશયે જાતાં રોકશે વરૂણ રખવાળજી, ત્યારે સર્વે દુઃખનો મળશે તાળજી ॥૧॥

૧. દુઃખ, સંકટ ૨. સર્પ ૩. દનુપુત્ર અસુર ૪. પ્રેત, અવગતિ પામેલ ૫. અતિ ભૂંડા ભૂતની એક જાત.

ઢાળ-તાળ મળશે તે જાણજો, પીવું પડશે પેશાબને ।
તે વિના જળ નહિ મળે, જ્યારે હરિ લેશે હિશાબને ॥૨॥

ભૂત પલિતને ભોજન કરવા, નથી વિષ્ટા વિના બીજું વળી ।
એવાં સુખ છે વિમુખનાં, લીધાં છે શાસ્ત્રથી સાંભળી ॥૩॥

વ્યોમ[1] વસુંધરા[2] વચ્ચમાં, વસવા છે વાયુ ભૂતને ।
ઘાટ[3] વાટ[4] ઉજડ[5] અગારે[6], કહ્યું રે'વાનું કપૂતને ॥૪॥

ઝાડ પાડ નિરજળ દેશે, વસશે વસમા સ્થાનમાં ।
અશુદ્ધ જળ ઉતાર[7] અન્નને[7], ખાઈ ખુશી રે'શે ખાન પાનમાં ॥૫॥

એવાં દુઃખ ભોગવશે, વચનદ્રોહી વિમુખ જન જો ।
ત્યાં નથી ઉધારો એહનો, તૈયાર છે મુકતાં તન જો ॥૬॥

હમણાં તો જાણે ખાટ્યા ખરા, વિમુખ થઈ રહ્યા વેગળા ।
પણ ખાધી મોટી ખોટ્યને, જ્યારે પ્રજળશે[8] પાપની પળા[9] ॥૭॥

આજ તો થયું છે અટપટું[10], વર્તતાં વા'લાના વચનમાં ।
નિષ્કુળાનંદ કહે પછી વિમુખને, થાયે મુંઝવણ્ય મનમાં ॥૮॥

કડવું ॥૫૦॥

તે સારૂં ડરતા રહે સૌ જન દિન રાતજી, રખે કોય વચન લોપી થાય વાતજી ।
ત્યારે તો જાણવું ઘણી થઈ ઘાતજી, હવે કેમ રે'શે હરિ રળીયાતજી ॥૧॥

ઢાળ-રળીયાત કેમ રહેશે હરિ, ફરીફરી વિચારે વાતને ।
સુખ સર્વે પરહરે પરાં, જાણી જગજીવન કળીયાતને[11] ॥૨॥

હરિ રાજી કરવા હૈયામાં, મનસુબો બહુ મનને ।
તન ધન સુખ સંપત જાતાં, રાજી કરે ભગવાનને ॥૩॥

૧. આકાશ ૨. પૃથ્વી ૩. તટ, ડુંગરાળ પ્રદેશ ૪. માર્ગ ૫. ખાલી પડેલ, વેરાન ૬. ઘરમાં ૭. વાસી, બગડી ગયેલ અન્ન ૮. અતિશય ભભૂકશે, પ્રગટ થાશે ૯. આપત્તિ, પીડા ૧૦. કઠણ ૧૧. નારાજ, અપ્રસન્ન.

પ્રસન્ન કરવા મહાપ્રભુને, રહે તનમાં બહુ બહુ તાન ।
બીજુ જાયે મર બગડી, તેનું જરાય ન માને જ્યાન ॥૪॥
સુખ નર નિરજરનાં[1], મર જાયે સમૂળાં સૌ મળી ।
હરિ કુરાજીએ કામ ન આવે, એવી વિચારે વાત વળી ॥૫॥
બીજા રાજીકુરાજીએ કરી, નથી ખાટ્ય ને ખોટ ખરી ।
માટે ગમતું કરવું ગોવિંદનું, બીજાનું મુકવું પરહરી ॥૬॥
તેજ સમજુ સંત શાણા, વળી તેજ બહુ બુદ્ધિવંત ।
તેજ ચતુર પરવીણ ડાહ્યા, જેણે રાજી કર્યા ભગવંત ॥૭॥
કરી લીધી એણે સર્વ કમાણી, કેડ્યે ન રાખ્યું કરવું ।
નિષ્કુળાનંદ હરિ રાજીયે, ફરી ન રહ્યું પાછું ફરવું ॥૮॥

કડવું ॥૫૧॥

વચનવિધિ આ ગ્રંથ છે રુડોજી, હરિવિમુખને લાગશે કુડોજી[2] ।
જેને પે'રવો છે પરનરનો ચૂડોજી[3], તે તો કે'શે આ કવિ કાલૂડોજી[4] ॥૧॥
ઢાળ-કાલુડાઈમાં ગ્રંથ કર્યો, તેમાં વગોવ્યા વિમુખ અતિ ।
દીઠા દુઃખિયા વિમુખને, ત્યારે સનમુખ શી પામ્યા ગતિ ॥૨॥
એમ કહી અભાગિયા, કોઈ વિમુખપણું તજતા નથી ।
વચનદ્રોહીપણું દૃઢ કરી, હરિ કોઈ ભજતા નથી ॥૩॥
હરિ ભજશે જન હરિના, માની મનમાં મોટા સુખને ।
સદા રહેશે સતસંગમાં, નહિ વસે પાસ વિમુખને ॥૪॥
વિમુખથી રહી વેગળા, કરી લેશે પોતાના કામને ।
સાચા સંતની શીખ લઈ, પામશે પ્રભુના ધામને ॥૫॥
જે ધામને શુક સનકાદિક, વખાણે છે વારમવાર ।
તે ધામને પામશે, વામશે સર્વે વિકાર ॥૬॥

૧. દેવતાનાં ૨. કઠણ, ખરાબ, આકરો ૩. બંગડી, જેને બીજાનું ઘર માંડવું છે તેને ૪. બાળ બુદ્ધિ, અણસમજુ.

અવશ્ય કરવાનું એજ છે, તે કરી લેશે કારજ ।
છેલ્લી શિખામણ સાંભળી, તેમાં ફેર નહિ રાખે એક રજ ॥૭॥
પૂરણ સુખને પામવા, એટલું તો ધારવું ઉર ।
નિષ્કુળાનંદ નિશ્ચે કરી, જોઈએ આ વાત જાણવી જરૂર ॥૮॥

કડવું ॥૫૨॥

પદ-૧૩ (રાગ : ધોળ -)

જરૂર જાણજો જન જીવમાં, પામવું છે પરમ આનંદ રે ।
જેરે આનંદ જાય નહિ કહ્યો, સદા સર્વે સુખનું છે કંદ[1] રે; જરૂર૦ ॥૧॥
અચળ અખંડ એનું નામ છે, અક્ષર અનંત અનુપ રે ।
જે એ પામે તે પાછો નવ પડે, એવું છે એ સત્યસ્વરૂપ રે; જરૂર૦ ॥૨॥
આવે નહિ એકે જેને ઉપમા, જડે નહિ બીજી જેની જોડ રે ।
શોધતાં ન મળે સંસારમાં, ત્રિલોકે નહિ તેની તડોવડ[2] રે; જરૂર૦ ॥૩॥
મહા મોટું સુખ માની મનમાં, મોટા મોટા મુકી ચાલ્યા રાજરે ।
તેતો સુખ મળે છે સે'જમાં, સતસંગમાંહી રે'તાં આજ રે; જરૂર૦ ॥૪॥
પૂરણ સુખને જ્યારે પામિયે, ત્યારે ઝાઝી કરવી જતન રે ।
સદાયે રહિયે એ સાચવતાં, જેમ રાંક સાચવે રતન રે; જરૂર૦ ॥૫॥
ગાફલપણે જો ઘણું ઘરમાં, જોતાં જોતાં થઈ જાયે જ્યાનરે ।
માટે પ્રમાદપણું પરહરિ, સદાય રે'વું જો સાવધાનરે; જરૂર૦ ॥૬॥
લાભ અલભ્યને લઈ કરી, બેઠા છીએ બેપરવાઈ[3]રે ।
સ્વામી સહજાનંદ સેવતાં, કસર રહી નથી કાંઈરે; જરૂર૦ ॥૭॥
સદા રે'વું મનમાં મગન થઈ, કેદિયે ન માનવું કંગાલરે ।
નિષ્કુળાનંદ કહે નીલકંઠ મળ્યે, થયાં છીએ નિર્ભય નિહાલરે[4]; જરૂર૦ ॥૮॥

પદ ॥૧૩॥

૧. મૂળ, કારણ ૨. સમાન, તુલ્ય ૩. નિષ્ફિકર થઈ ૪. નિહાલ, કૃતાર્થ, પૂર્ણકામ.

દોહા - આ ગ્રંથ અતિ અનુપમ છે, મુખ દેખાડવા દરપણ[1] ॥
પણ હબશી[2] મુખ જોઈ હૈયે, લિયે નહિ લગારે ગુણ ॥૧॥
દેખી મુખ દુઃખિયો થઈ, કરે ગ્રંથ મુકુર[3]પર રોષ ॥
જેમ છે તેમ દેખાડિયું, ગ્રંથ દર્પણનો શો દોષ ॥૨॥

ઈતિ શ્રીનિષ્કુળાનન્દમુનિવિરચિતઃ વચનવિધિઃ સમાપ્તઃ ।

વચનવિધિઃ સમાપ્તઃ ।

૧. અરીસો ૨. અતિ કાળો માણસ, આફ્રિકન ૩. આ ગ્રંથરૂપી અરીસા ઉપર.

ॐ

॥ श्री स्वामिनारायणो विजयतेतराम् ॥

श्रीनिष्कुळानंदमुनिकृत-काव्यसंग्रहे–

સારસિદ્ધિઃ

(૪)

રાગ ધન્યાશ્રી-

શ્રીપુરૂષોત્તમ પ્રસન્ન કરવા કાજજી, શુંશું જોઈએ આ જીવને સમાજજી[1] ।
જેણે કરી રીઝે શ્રીમહારાજજી, એવું શોધી સાર લે લેવું આજજી ॥૧॥

ઢાળ-શોધી સાર સર્વેતણો, લૈ લેવો લાભ લાલચ્યે કરી ।
આવ્યો અવસર ઓળખી, રાજી કરવા શ્રીહરિ ॥૨॥
શ્રીહરિ રાજીએ સહુ રાજી, રાજી કર્યા ક્રોડ તેતરીશ ।
શેષ દિનેશ, ને શશિ સુરેશ, વળી કર્યા રાજી અજ ઈશ ॥૩॥
જેમ રાજેન્દ્રને રાજી કરતાં, તેની પ્રજા પણ રાજી થઈ ।
તેમ પ્રભુને પ્રસન્ન કરતાં, કહો કમી તેને શાની રઈ ॥૪॥
જેમ મહારત્નની[2] મો'રમાં[2], અન્ય નાણું છે અતિ ઘણું ।
તેમ હરિ રીઝવતાં સહુ રીઝયા, ન રહ્યું કેનું કુરાજીપણું ॥૫॥
જેમ અનંત ઉડુ[3] ઉગે અંબરે[4], પણ અર્ક[5] વિના રહે અંધેર ।
તેમ હરિસેવા વિના સમઝો, છે નિરર્થક નહિ ફેર ॥૬॥
જેમ સોસો શૂન્ય સારાં કરે, પણ એક અંક ન કરે જો આગળે ।
તે સરવાળો શાનો મેલશે, જે કરે છે કાળપ કાગળે ॥૭॥

૧. સામગ્રી, સાધન ૨. કૌસ્તુભ મણિ જેવા અતિ કિંમતી રત્નના આકારમાં ૩. તારા ૪. આકાશમાં ૫. સૂર્ય.

તેમ એક હરિને પરહરે, બીજી કરે ચતુરાઈ કોટ[૧] ।
તેતો માથાફર[૨] ચાલે મારગે, જેમ જેમ ચાલે તેમ ખોટ ॥૮॥

માટે અન્ય ઉપાય અળગા કરી, રાજી કરિયે રૂડે રમાપતિ ।
નકી નિશાન ન ચૂકિયે, સમઝી વિચારી શુભ મતિ ॥૯॥

નિશ્ચે એમ નિર્ણય કરી, ખરી કરી લઈએ વળી ખોજ ।
નિષ્કુળાનંદ તો પામિયે, મનમાની મહારાજથી મોજ ॥૧૦॥

કડવું ॥૧॥

પ્રભુ પ્રસન્ન કરવા કરે છે ઉપાયજી, જુજવા જુજવા આ જગમાંયજી ।
જેવી રૂચી જનની જેવો અભિપ્રાયજી, તે વિના બીજું કરે નહિ કાંયજી ॥૧॥

ઢાળ-કરે નહિ બીજું કોઈ દિન, કરે તેમ માન્યું જેમ મન ।
મતિ ન પો'તી વૈરાગ્ય વિના, વણ સમઝે આદરે સાધન ॥૨॥

કોઈ કહે જપે હરિ રીઝશે, કોઈ કહે તપે તતકાળ ।
કોઈ કહે તર્ત તીર્થથી, રાજી થાશે દીનદયાળ ॥૩॥

કોઈ કહે જોગ જગ્ન કરતાં, પ્રસન્ન થાશે પરબ્રહ્મ ।
કોઈ કહે વ્રત નિયમ રાખતાં, શ્રીહરિ થાશે સુગમ ॥૪॥

કોઈ કહે કરવત લિધે, સિધે કમળપૂજાથી કામ ।
કોઈ કહે પા'ડ ચઢી પડતાં, રાજી થાય શ્રીહરિ શ્યામ ॥૫॥

કોઈ કહે હિમાળે હાડ ગાળે, બાળે દાવાનળે દેહ ।
તો જરૂર રાજી થાશે જીવન, એહ વાતમાં નથી સંદેહ ॥૬॥

કોઈ કહે ધન ત્રિયા ત્યાગે, ત્યાગે ઘર કરે વનવાસ ।
કોઈ કહે વેષ કેશ વધારે, કોઈ કહે ફરે ઉદાસ ॥૭॥

કોઈ કહે દિગંબર અન્ન અલુણે[૩], કોઈ કહે ફળ દળ જળપાન ।
કોઈ કહે પય પવન પીતાં, કેમ રાજી ન થાય ભગવાન ॥૮॥

૧. કરોડ ૨. દિશા ભ્રમથી, ઊંધી દિશામાં ૩. મીઠા વગરનું ખાવાનું વ્રત.

કોઈ કહે મુખે મુન્ય ગ્રહિયે, રહીયે અણવાણ[૧] અહોનિશ ।
કોઈ કહે પંચ અગનિ તાપી, રાજી કરીયે જગદીશ ॥૯॥

એહ વિના અનેક ઉપાયે, રાજી કરવા ઈચ્છે છે રામ ।
નિષ્કુળાનંદ એ ભક્ત ભલા, પણ નકી નથી નિષ્કામ ॥૧૦॥

કડવું ॥૨॥

કોઈક ઇચ્છે રાજ સાજ રિદ્ધિજી, કોઈક ઇચ્છે સુરપુર[૨] પ્રસિદ્ધિજી ।
કોઈક ઇચ્છે મુક્તિ ચઉ વિધિજી[૩], એમ સુખ સારૂ સૌએ દોટ દિધીજી ॥૧॥

ઢાળ-એમ દોટ સુખસારૂ દિધી, કિધિ મોટા સુખની આશ ।
અલ્પ સુખથી મન ઉતારી, નિત્ય દેહ દમે છે દાસ ॥૨॥

સહે છે સંકટ શરીરમાં, ફળ મળવા સાંધિ છે ફાળ ।
જાણ્યું રીઝવી જગદીશને, પામું અભય વર તતકાળ ॥૩॥

તેહ સારું તાવે છે તનને, રે'છે મનમાં મોટી આશ ।
કૈયે રાજી કરૂં કૃષ્ણને, કૈયે પામું સુખ વિલાસ ॥૪॥

અહોનિશ[૪] એવો અંતરે, વરતે છે અખંડ વિચાર ।
તેણે સહે સમૂહ સંકટના, તોયે પામતાં નથી હૈયે હાર ॥૫॥

સવાસનિક નર એમ સુખસારૂ, અતિ અતિ કરે છે ઉપાય ।
મોટપ્ય ઇચ્છે છે મનમાં, તેહ વિના તન ન તવાય ॥૬॥

અતિ આગ્રહે આદરી, કરે પ્રભુને પ્રસન્ન ।
પછી માગે સુખ શરીરનું, એવા પણ અજ્ઞાની જન ॥૭॥

નિર્વાસનિક વિના નરને, સમુ માગતાં સુઝે નહિ ।
જેમ વાંણાકરે[૫] વપુ[૬] વાંણાકરનું, માગ્યું કાશિયે કરવત લહિ ॥૮॥

એમ નાના વિષય ના'વ્યા નજરે, મોટા વિષય મળવા મન કર્યું ।
હતો અસાધ્ય રોગ અંગમાં, વળી વિશેષે કમળ ફર્યું[૭] ॥૯॥

૧. બોલ્યા વગર, મૌન ૨. સ્વર્ગલોક, દેવલોક ૩. ચાર પ્રકારની ૪. દિવસ-રાત્રિ ૫. મોચીએ ૬. શરીર ૭. દિશાભ્રમ થયો.

તેને પૂર્વ તે પશ્ચિમ થયું, હૈયું રહ્યું નહિ વળી હાથ ।
નિષ્કુળાનંદ એવા નર અમર[1], પામે નહિ મોટી મીરાંથ ॥૧૦॥

કડવું ॥૩॥

જેમ વનજનને વા'લુ વનજી, તેને વસતાં વસ્તીએ માને નહિ મનજી ।
ફળ દળ ફુલ ખાય નિશ દિનજી, અતિ રસે સરસ પણ ન ભાવે ભોજનજી ॥૧॥

ઢાળ-ભોજન તેને કેમ ભાવે, જેણે ખાધાં કોઠાં[2] કેરી ખાંત્ય[3] ।
ઉપર ખાધી આંબલી, તેણે અંબાઈ ગયા છે દાંત ॥૨॥
જેની વિષયકોઠાંમાં વૃત્તિ વળગી, અહંમમતરૂપ ખાધી આંબલી ।
તેને ગોળ સારો કેમ લાગશે, કેમ કે'શે સાગરને ભલી ॥૩॥
તેમ ભોગવ્યાં સુખ જેણે ભૂમિનાં, તેથી અધિક સુણ્યાં અમરેશનાં[4] ।
તેને પામવા પામર નર, સહે છે દુઃખ હમેશનાં ॥૪॥
જેમ અમલ[5] પીતાં અક્કલ નાસે, તોયે અંતરે જાણે અધિકું પિઉં ।
આવ્યું ડૂલપણું તે નથી દેખતો, એવું અતિશે ફૂટિગયું હઈઉં ॥૫॥
થોડી ઉપાધિયે પણ નથી ઠેકાણું, ઘણી ઉપાધિ કેમ ન ઘુંચવશે ।
સૂકું રણ ઉતરે સમર્થ નથી, તો કેમ ઉતરશે રણ જ્યારે વસે ॥૬॥
જાણે પેશી ઊંડા અર્ણવમાં[6], તળે જળ પીને તરષા તજું ।
પણ બહુ દુઃખ છે બા'ર આવતાં, તે પણ તપાસિયે ગજું ॥૭॥
આઘા પગ પરઠતાં, હૈયે કરવો નહિ હુલાસ ।
આગળ સુખ કે દુઃખ છે, તેનો કાઢવો તપાસ ॥૮॥
તેમ વિષય સુખની વાટે ચાલતાં, વિચારી જોવી જન વાત ।
કૈકવાર સુખ પામ્યા વામ્યા, લાખો લેખે લાગી લાત ॥૯॥

૧. દેવ ૨. કોઠીનાં ઝાડનાં ખાટાં ફળ ૩. હોંશ ૪. ઈન્દ્રનાં ૫. કેફી દ્રવ્ય, કસૂંબો ૬. સમુદ્રમાં.

માટે વાટ એ મૂકવી, ન ચુકવી આવી આ પળ ।
નિષ્કુળાનંદ કહે નાથનાં, સેવવાં ચરણકમળ ॥૧૦॥

કડવું ॥૪॥

પદ-૧ (રાગ : રામગરી -)

'લછમનને કહે જાનકી' એ ઢાળ છે.

નિર્ભય ચરણ છે નાથનાં, સેવો શ્રદ્ધાએ સંત ।
અવર ઉપાય અળગા કરી, સમઝો સાર સિદ્ધાંત; નિર્ભય૦ ॥૧॥
સુણી સુખ લોકાલોકનાં[1], શીદ કરોછો શોચ ।
એતો ઉદંબરે[2] ફળ વળગ્યાં, થડથકી તે ટોચ; નિર્ભય૦ ॥૨॥
એમ વળગ્યાં વિષય પાંચમાં, નર સુર અજ ઈશ ।
અધિક નૂન્ય એમાં નથી, રવિ શશિ સુરેશ; નિર્ભય૦ ॥૩॥
માટે ઉંડું વિચારી અંતરે, ખરી કરવી ખોળ્ય ।
નિષ્કુળાનંદ પ્રભુપદ પખી[3], જ્યાંજ્યાં જાય ત્યાં રોળ[4]; નિર્ભય૦ ॥૪॥

પદ ॥૧॥

એતો કેને અંતરે નથી વૈરાગ્યજી, જેણે કરી થાય તનસુખ ત્યાગજી ।
એક હરિચરણે હોય અનુરાગજી, એવા તો કોઈક સંત સુભાગજી ॥૧॥

ઢાળ-સંત સુભાગી સરસ સહુથી, જેના અંતરમાં નિરવેદ[5] ।
સુણી સુખ સર્વે લોકનાં, જેનું નથી પામતું મન ખેદ ॥૨॥
ઉંડું વિચારી અંતરમાં, જોઈ લીધું જીવમાં જરૂર ।
વિષય સારુ સહુ વલખાં, કરે છે સુર અસુર ॥૩॥
વૈરાગ્ય વિના વિષય સુખનો, તર્ઈટ[6] ન થાયે ત્યાગ ।
ત્રોડી પાડે પિંડ બ્રહ્માંડથી, એવો તો એક વૈરાગ્ય ॥૪॥

૧. આ લોક અને સ્વર્ગાદિ પરલોકનાં ૨. જેનાં ફળમાં જીણી જીવાત ખૂબ હોય છે તે ઉંબરાનું ઝાડ ૩. મૂકી, વિના ૪. દુઃખ ૫. વૈરાગ્ય ૬. સંપૂર્ણ, તળિયાઝાટક, તુરંત.

વૈરાગ્યવાન વિલસે નહિ, માયિક સુખની માંઈ ।
શૂન્યસુમન સમ સમઝી, ગંધ સુગંધ ન માને કાંઈ ॥૫॥

જે નિર્વેદ નિધિ[૧] નરનું, જેવું કરી દિયે છે કામ ।
તેવું ન થાય કહું કોઈથી, શું લખું ઘણાનાં નામ ॥૬॥

જેમ મળે એક ચિંતામણિ, ઘણી અગણિત વસ્તુનું ઘર ।
તેમ શુદ્ધ વૈરાગ્ય શિરોમણિ, નથી એથી બીજું કાંઈ પર ॥૭॥

સર્વે સુખની સંપત્તિ, વસી રહી વૈરાગ્યમાંઈ ।
મોટે ભાગ્યે જો આવી મળે, તો ન રહે કસર કાંઈ ॥૮॥

વૈરાગ્યવાનને વિપત શાની, જે સમઝ્યા સાર અસાર ।
જેમ તુંબુ[૨] બોળે કોઈ તોયમાં[૩], પણ નીસરી જાયે નીર બા'ર ॥૯॥

વૈરાગ્ય વિના તો વાત ન બને, શુદ્ધ સાચું ન લેવાય સુખ ।
નિષ્કુળાનંદ નિરવેદ વિના, આદિ અંતે મધ્યે દુઃખ ॥૧૦॥

કડવું ॥૫॥

વૈરાગ્ય વિના વિધિલોકથી[૪] વિધિજી[૫], સુતા સ્પર્શની ઇચ્છા ઉર કિધીજી ।
વૈરાગ્ય વિના પિનાકી[૬] પરસિદ્ધિજી, મોહિનીને મીટ[૭] જોવા લક[૮] લીધીજી ॥૧॥

ઢાળ-લક લીધી તક નવ તપાસી, વૈરાગ્ય વોણું[૯] વગોણું થયું ।
હતા અખંડ આત્મદરશી, પણ એ સમે એવું નવ રહ્યું ॥૨॥

વળી પુરંદર[૧૦] વૈરાગ્ય પખી, માગ્યાં અસ્થિ ગર્યો ઋષિ ઘરમાં ।
વૈરાગ્ય વિના વિબુધ[૧૧] વિલખે, સદા રહિ સુખના ભરમાં[૧૨] ॥૩॥

વૈરાગ્ય વિના વિધુ[૧૩] વ્યાકુલ થઈ, જઈ હરી ગુરૂની[૧૪] પતની ।
વૈરાગ્ય વિના જુવો વિચારી, સારી વાત તે શું બની ॥૪॥

---

૧. વૈરાગ્યરૂપી ખજાનો ૨. તૂંબડું ૩. પાણીમાં ૪. સત્યલોકથી ૫. બ્રહ્મા ૬. શંકર ૭. નજરે ૮. હઠ, આગ્રહ ૯. વિના ૧૦. ઈન્દ્ર ૧૧. દેવો ૧૨. સમુદાયમાં, ઉત્કર્ષમાં ૧૩. ચંદ્ર ૧૪. બૃહસ્પતિની.

વૈરાગ્ય વિના અંગે અંધારૂં, રહિ ગયું અર્કને અપાર ।
પરણ્યા વિના પતની કરી, તેનો ઉર ન આવ્યો વિચાર ॥૫॥

નારદ પારાશર સૌભરી, ભૂલી ગયા વૈરાગ્ય વિના વાત ।
એકલશૃંગીની અરણ્યમાં, થઈ વણ વૈરાગ્યે ઘાત ॥૬॥

પાંડવ ભક્ત પ્રમાણિયે, પણ વણ વૈરાગ્યે વસાવ્યું વેર ।
કૌરવ કુળ નિર્મૂળ કર્યું, તેની મને આવી નહિ મે'ર ॥૭॥

વૈરાગ્ય વિના ચિત્રકેતુ, પરણીયો પત્નીયો કોટ ।
આગ્નીધ્ર[૧] યયાતિ જેવે, વણ વૈરાગ્યે ભોગવી ખોટ ॥૮॥

બ્રહ્મા આદિ કીટપર્યંત, વણ વૈરાગ્યે વિકળ થયા ।
ત્યારે બીજાનું નવ બોલવું, જે પશુવત પામર રહ્યા ॥૯॥

વૈરાગ્ય વિના વિષય સુખનો, અંતરે ન થાયે અભાવ ।
નિષ્કુળાનંદ નિરવેદ વિના, રૂઝે[૨] નહિ વિષયના ઘાવ[૩] ॥૧૦॥

કડવું ॥૬॥

જો શુદ્ધ વૈરાગ્ય ઉપજે અંગજી, તેને ન ગમે વિષય સુખનો સંગજી ।
અંતરે ઉદાસી રહે અભંગજી, તેને ચિત્તે ચઢે હરિનો રંગજી ॥૧॥

ઢાળ-ચિત્તો રંગ જાયે ચડી, તે ઉતાર્યો ઉતરે નહિ ।
એવા વૈરાગ્યવાનને, પિંડ બ્રહ્માંડની ગણતી સહિ ॥૨॥

એવા શુદ્ધ વૈરાગ્યવાળા શુકજી, જડભરતને પણ જાણિએ ।
કદરજમાં પણ કાચું નહિ, ખરા વૈરાગ્યવાન વખાણિએ ॥૩॥

દેવ ઋષિ નરદેવની[૪], કહી ખોટ મોટી ખોળીને ।
તેથી મનુષ્યની મોટપ્ય કે'તાં, તન મને જોવું તોળીને ॥૪॥

પણ પ્રહલાદે પરબ્રહ્મથી, માયિક સુખ નવ માગિયું ।
કુંતા ભક્ત કૈ'યે ખરાં, વિદુરે નિજરાજ્ય ત્યાગિયું ॥૫॥

---

૧. પ્રિયવ્રત રાજાના મોટા પુત્ર ૨. શમે, મટે ૩. વેગ, પીડા ૪. રાજાઓની.

ગોપીચંદ બાજિંદ[1] શેખ[2] ભર્તૃહરિ, સબસ્ત બરેજ મનસુર[3] મલેચ ।
અતિ વૈરાગ્યના વેગ વડ્યે, પડ્યા નહિ માયાને પેચ ॥૬॥
શુદ્ધ વૈરાગ્ય શરીરમાં, અચાનક જેને ઉપજે ।
તેને બ્રહ્માથકી આ ભૂમિનાં, સુખ નર અમરનાં નવ રજે[4] ॥૭॥
સાચો વૈરાગ્ય છે સુખનિધિ, જો આવી જાયે અચાનકે ।
તો કસર કોઈ નવ રહે, ઠિકોઠિક પો'ચાડે સ્થાનકે ॥૮॥
મોટે ભાગ્યે મનુષ્યને, મળે નિરવેદરૂપણી નિધિ ।
રે'વા ન દીયે રંકપણું, વિષયસુખનું કોયે વિધિ ॥૯॥
વણ વૈરાગ્યે એ છે વસમું, વૈરાગ્યવાનને વસમું નથી ।
તન કરી રાખ્યું છે તૃણ તોલે, કહે નિષ્કુળાનંદ શું કહું કથી ॥૧૦॥

કડવું ॥૭॥

વૈરાગ્યવાનને વાત કઠણ કઈજી, જે કોઈ મુકતાં મુકાય નઈજી ।
એવી વસ્તુ આ બ્રહ્માંડે સહીજી, જે વિના વિતરાગી ન શકે રહીજી ॥૧॥
ઢાળ-રહી ન શકે એવું જે રુડું, ભર્યા બ્રહ્માંડમાં ભાળે નહિ ।
મહાસુખ મૂકી મહારાજનું, બીજે સુખે મન વાળે નહિ ॥૨॥

૧. **બાજિંદ** - એ નામનો બાદશાહ; જેના જન્મ સમયે જોષી બ્રાહ્મણે કહેલું કે આને કોઈનું મૃત્યુ દેખાવા દેશો નહિ, કોઈનું મૃત્યુ દેખશે તો ઘર છોડીને ચાલ્યા જશે. આથી તેના પિતાએ તેનો તેવી જ રીતે ઉછેર કરેલો પરંતુ પિતાના મરણ બાદ ગાદીએ બેસાર્યા પછી યુધ્ધમાં જતી વખતે ઊંટનું મરણ દેખીને ત્રાસ ઉપજવાથી તુરંત સંસાર ત્યાગ કરી ભેખ લીધો હતો.
૨. **શેખ** - જેનું બીજું નામ **ફરીદ અલ્વિદ** પણ પ્રસિધ્ધ છે. એવા આ સંતે પંજાબના મોલ્ટ મોગરી નામના જીલ્લામાં સતલજ નદીના કિનારે આજુધાન નામના નગરમાં જન્મ ધારણ કરેલો. નાનપણથી ભક્તિમાં જ રસબસ રહેતા હોવાથી લોકો તેમને શર્કર/સક્કર કે શર્કરગંજના હુલામણા નામથી પણ બોલાવતા હતા. તેમણે જ્યાં સાધના કરેલી તે સ્થાન આજે પાકપત્તનના નામે પ્રસિધ્ધ થયેલ છે અને ત્યાં મોહરમમાં હજારો મુસ્લિમો દેશ વિદેશથી યાત્રાએ આવે છે.
૩. **મનસુર** - એક મુસ્લિમ સંત; એમનો જન્મ નવમી સદીમાં બૈજાનગરમાં થયેલો, જન્મથી-નાનેથી 'અનલહક' 'અનલહક' એમ (હું ખુદા છું એમ) બોલે રાખતા. તેથી બગદાદના ખલીફા મક્તબીરે તેમને ઈસ્લામ ધર્મ વિરુદ્ધ સમજી શૂળીએ ચડાવી દીધા હતાં અને રાખ પણ ઉડાડી દીધી હતી.
૪. ન ગમે.

સર્વ લોકની સંપત્તિ, પાપરૂપ જાણી પેખે નહિ ।
મૂર્તિ મૂકી મહારાજની, બીજું દુઃખ જાણી દેખે નહિ ॥૩॥
મોટા નાના માયિક સુખમાં, પડ્યા પરાધીન પરવશ છે ।
સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળ પર્યંત, તેમાં કોણ કમ કોણ સરસ છે ॥૪॥
જેમ અગ્નિજ્વાળથી ઉંચા નીચા, લોહકઢામાં કણ ઉછળે ।
એમ પંચ વિષયમાં પડ્યા પ્રાણી, નાના મોટા સહુ બળે ॥૫॥
વૈરાગ્યવાન જન એવું વિલોકી, મુકિ વિષયસુખની વાટ ।
તને મને તપાશિને, ઘણી વાત બેસારી છે ઘાટ ॥૬॥
ખરૂં કર્યું એમ ખોળીને, વણ વૈરાગ્યે વણસાડ[1] ।
રૂડું જાણિને ન રોપીએ, ઘર આંગણે ગરલનું[2] ઝાડ ॥૭॥
એમ એક પ્રભુને પરહરિ, જન જેજે કરે છે ઉપાય ।
તેમાં સર્વે રીતે સંકટ છે, માનિ લેજો જન મનમાંય ॥૮॥
પણ વણ વૈરાગ્યે વરતાય નહિ, અને વર્તે તે વૈરાગ્યવાન ।
માટે અસત્ય સુખથી મન ઉતારી, ભજે છે જે ભગવાન ॥૯॥
શુદ્ધ વૈરાગ્યવાન સાચા, ભક્ત પ્રભુના ભણિયે ।
નિષ્કુળાનંદ કહે તે વિના, બિજા સર્વે સ્વાર્થિ ગણિયે ॥૧૦॥

કડવું ॥૮॥

પદ-૨ (રાગ : રામગરી-)

શુદ્ધ વૈરાગ્યે કરી સેવિયે, પ્રેમે પ્રભુના પાય ।
માયિક સુખ ન માગિયે, મોહે કરી મનમાંય; શુદ્ધ૦ ॥૧॥
નિષ્કામી જનની નાથને, સારી લાગે છે સેવ ।
જે મોક્ષઆદિ નથી માગતા, નથી તજતા તે ટેવ; શુદ્ધ૦ ॥૨॥

૧. દુઃખરૂપ, વિનાશકારી ૨. ઝેરનું.

સકામ ભક્તની શ્રીહરિ, પૂજા પરહરે દૂર ।
જાણે માયિક સુખ માગશે, જડબુદ્ધિ જરૂર; શુદ્ધ૦ ॥૩॥
શુદ્ધ વૈરાગ્ય વિના સમઝો, નર નો'યે નિરાશ[1] ।
નિષ્કુળાનંદ નિષ્કામથી, રિઝે શ્રીઅવિનાશ; શુદ્ધ૦ ॥૪॥

પદ ॥૨॥

વૈરાગ્યવાનનું વર્તવું વખાણુંજી, જેને માયિક સુખ સૌ સરખું જણાણુંજી ।
લોકાલોકે જેનું મન ન લોભાણુંજી, એક હરિચરણે ઠીક મન ઠેરાણુંજી ॥૧॥
ઢાળ-ઠેરાણું ચિત્ત હરિચરણે, તેણે કરી તનસુખ ત્યાગ છે ।
સારૂ નરસું સરખું થયું, જેને ઉર અતિ વૈરાગ્ય છે ॥૨॥
ખાતાં ન થાયે ખરખરો, જેવું અન્ન જડે તેવું જમે ।
સુકું લુખું સ્વાદુ નિરસ્વાદુ, ખાઈને દિન નિર્ગમે ॥૩॥
જળ દળ ફળ ફુલ જમી, સદાયે મને રહે સુખી ।
વૈરાગ્ય જેને ઉર ઉપજે, તે સહુ વાતે રહે દુઃખી ॥૪॥
ફાટ્યાં તુટ્યાં વિણિ વિથીથી[2], ઘણા ચીરાની[3] કંથા કરે ।
શીત ઉષ્ણ નિવારવા સારૂં, એવી અંગે ઓઢી ફરે ॥૫॥
સુવા ન શોધે સાથરો[4], સુંદર સુંવાળી જાગ્ય ।
સમ વિષમ સમ સમઝે, જેને તનસુખનો છે ત્યાગ ॥૬॥
રાત દિવસ હૃદયાવિષે, દૃઢ રે'છે હરિનું ધ્યાન ।
તેણે કરી નથી આવતું, અણુભાર અંગે અભિમાન ॥૭॥
કોઈક નંદે કોઈક વંદે, કોઈ ના'પે આપે ખાવા અન્ન ।
કોઈ ગૃદ[5] પથર ગોબર[6] નાખે, તોય સદા રાજી રહે મન ॥૮॥
એવી વૈરાગ્ય વિનાની વિપત્તિ, કહો કોણ સહિ શકે શરીર ।
વેષ લિધે વૈરાગ્યને, જાણો કેમ ધરાયે ધીર ॥૯॥

૧. માયાની આશા રહિત, નિષ્કામભક્ત ૨. રસ્તો કે શેરી - બજારમાંથી ૩. જૂના કપડાનાં ટુકડાઓની ૪. પાથરવાનું, પથારી, સાદડી ૫. ગારો, ધૂળ ૬. છાણ.

વારિવારિ જાઉ એ વૈરાગ્યને, જેણે જગસુખ દુઃખ જાણ્યું સહી ।
નિષ્કુળાનંદ નિરવેદ જેવું, બીજું હોય તો દેખાડો કહી ॥૧૦॥

કડવું ॥૯॥

વળી વૈરાગ્યવંતને જાઉ વારણેજી, તનસુખ ત્યાગ્યાં હરિ રાજી કર્યા કારણેજી ।
દેહપર્યંત રહ્યા એક ધારણેજી, અહંતા મમતા કાઢી જેણે બારણેજી ॥૧॥
ઢાળ-બારણે કાઢી જેણે દેહબુદ્ધિ, સુધી વાતને સમઝ્યા સહી ।
આપે મનાણું આતમા, કહ્યું કલેવર[1] હું કેદિ નહિ ॥૨॥
જડ ચૈતન્ય જાણ્યાં જુજવાં, ચૈતન્ય આપે ચોકસ કર્યું ।
તેહ વિના ત્રિગુણેરચિત[2], તેપરથી મન ઉતર્યું ॥૩॥
તેહ દેશે પ્રદેશે પરવરે[3], કરે ઘર પરનું કામ ।
ભૂલ્યે પણ ભાખે નહિ, જે હું નહિ આતમારામ ॥૪॥
જેમ પોત પોતાની જાત્યને, જન જાણે છે મનમાંય ।
તે સુતાં બેઠાં જાગતાં, ભૂલ્યે પણ બીજું ન મનાય ॥૫॥
નારી નર નપુંસકપણું, વળી વિસરે નહિ કોઈ વિધ ।
તેમ આતમા રૂપ જાણ્યું આપણું, પ્રગટપણું પ્રસિદ્ધ ॥૬॥
એવી વિગતિ થૈ વૈરાગ્યથી, તે ટાળી પણ ટળે નહિ ।
રાત દિવસની રીતિયે, સત્ય તે અસત્યમાં ભળે નહિ ॥૭॥
સત્ય નિત્ય એક નિજ આતમા, અસત્ય દેહાદિક આદ[4] ।
તેમાં નાનાં મોટાં કેને કહિયે, એતો સર્વે સરખી ઉંટ લાદ[5] ॥૮॥
એમ વૈરાગ્યવાનને વરતે, અખંડ એવો વિચાર ।
કેને વખાણે કેને વગોવે, દેખે માયિક સુખ એક હાર ॥૯॥

૧. શરીર, દેહ ૨. સત્વ, રજ, તમોગુણથી ઊપજેલું ૩. વિચરે, ફરે ૪. માયામય આખું જગત ૫. ઊંટની વિષ્ટા.

વખાણે તો વખાણે વળી, વિશેષે વૈરાગ્યવંતને ।
નિષ્કુળાનંદ તનસુખ તજી, જે ભજે છે ભગવંતને ॥૧૦॥

કડવું ॥૧૦॥

ભગવંત ભજશે નર નિરમોઈજી, જેને હરિ વિના વા'લું નથી કોઈજી ।
અખંડ રહ્યા છે એક હરિને જોઈજી, એવા જન જેહ તેહ હરિના હોઈજી ॥૧॥

ઢાળ-હરિના જન તેને જાણિયે, જે છતિ મતિયે[1] ઉન્મત્ત રહ્યા ।
વિવેકી પણ વૈરાગ્યવડ્યે, જાણતાં અજાણ થયા ॥૨॥
શ્રવણ છે પણ નથી સુણતા, દગ છે પણ ન દેખે રૂપ ।
ત્વચા છે પણ નથી જાણતા, શીત ઉષ્ણનું તે સ્વરૂપ ॥૩॥
જિહ્વા છે પણ નથી જાણતા, ષટ રસ ખાવાની રીત ।
વળી વચને કરી નથી વદતા, જે જાણી વાણી અનિત્ય ॥૪॥
પગ છે પણ નથી ચાલતા, કર છે પણ ન કરે કામ ।
નાસા છે પણ નથી સુંઘતા, સહુ આળસી પામ્યાં છે આરામ ॥૫॥
મન બુદ્ધિ ચિત્ત અહંકાર જે, તે અંતઃકરણ કે'વાય ।
અતિ થયાં છે આળસુ, અસત્ય મારગ માંય ॥૬॥
વૈરાગ્યે લિધિ વર્તિયો વાળીને, સમેટીને સર્વે માંયથી ।
તે રાખી હરિના રૂપમાં, તે મુકી બીજે જાતિ નથી ॥૭॥
જે પરવરી[2] ગઈતી પદાર્થમાં, વૃત્તિ થઈ તે વિષયાકાર ।
તે વાળી પાછી આણી અંતરે, તેતો નિરવેદથી નિરધાર ॥૮॥
નિરવેદ વિના ખેદ પામે, અંતર ને નિરંતર બા'ર ।
દેવ અદેવ[3] ને ઋષિ રાજવી, પશુ પન્નગ[4] ને નર નાર ॥૯॥
એક વૈરાગ્ય બીજી વજ્રમણિ, તેને તપાવી ન શકે કોઈ તાપ ।
નિષ્કુળાનંદ શીતળ સદા, વૈરાગ્ય વજ્રમણિ[5] આપ ॥૧૦॥

કડવું ॥૧૧॥

૧. બુધ્ધિ હોવા છતાં ૨. ફેલાઈ ૩. અસુર ૪. સર્પ ૫. વજ્ર જેવો કડક હીરો.

વૈરાગ્યવંતને અત્યંત સુખજી, જેની ભાંગિ ગઈ સર્વે ભુખજી ।
કોઈ વાતનું રહ્યું નહી દુઃખજી, સદાયે રહ્યા છે હરિ સનમુખજી ॥૧॥

ઢાળ-હરિ સનમુખ રહે સદા, જેણે આપદા અળગી કરી ।
સાજી[1] ન રાખી શરીરશું, ગયા અહંમમતા માયા તરી ॥૨॥
જેમ ચકોરની દષ્ટિ ચંદ્ર મુકી, અરૂપરૂ[2] પેખે નહિ ।
તેમ વૈરાગ્યવાની વરતિ, હરિમૂર્તિ વિના દેખે નહિ ॥૩॥
જેમ જળનું ઝષ[3] જળમાં રહે, બા'રે નિસરતાં બળે ઘણું ।
તેમ વૈરાગ્યવાનની વરતિ, હરિ વિના સુખ ન પામે અણું ॥૪॥
જેમ અનળ[4] રહે આકાશમાં, તેને ભોમ્યે[5] આવ્યે ભારે દુઃખ છે ।
શીદ આવે તે અવનિયે[5], જેને શૂન્યે[6] રે'વામાંહિ સુખ છે ॥૫॥
તેમ વૈરાગ્યવાનની વરતિ, હરિમૂર્તિમાંઈ રહે વસી ।
તેને દેહમાં આવે દુઃખ ઉપજે, જે વાલમમાં રહી વિલસી ॥૬॥
જેમ ભૂપભામિની[7] ભવન તજી, રડવડે એકલી અરણ્ય[8] ।
ભવનભવન હીંડે[9] ભીખતી, તેને વદવી વાઘરણ્ય ॥૭॥
તેમ હરિજનની વૃત્તિને, જોઈએ પૂરણ પતિવ્રતાપણું ।
મહા સુખમય મૂર્તિ મહારાજની, તે માંહિ ગરક રે'વું ઘણું ॥૮॥
પણ બાંધિ અલાબુ[10] દિયે ડુબકી, તે નિસરે બારો નીરથી ।
તેમ હરિમૂર્તિમાં બૂડતાં, સ્નેહ તોડવો શરીરથી ॥૯॥
એટલા માટે જરૂર જોઈએ, નરને તે નિરવેદ ।
નિષ્કુળાનંદ કહે તે વિના, મટે નહિ મનને ખેદ ॥૧૦॥

કડવું ॥૧૨॥

૧. પ્રીતિ, સ્પૃહા ૨. આજુબાજુ/અરું (ઓરું) પરું (દૂર) - આઘુંપાછું ૩. માછલું ૪. એ નામનું પક્ષી ૫. પૃથ્વી ઉપર ૬. આકાશમાં ૭. રાણી ૮. જંગલમાં ૯.ભટકે ૧૦. તૂંબડું.

પદ-૩ (રાગ : રામગરી-)

વા'લિનિધિ તો વૈરાગ્ય છે, જન જાણો જરૂર ।
તે વિના સર્વે તપાસીયું, રાખે હરિથી દૂર; વા'લિ૦ ॥૧॥
અનેક ગુણ હોય જો અંગમાં, પણ એક ન હોય વૈરાગ્ય ।
તો તનઅભિમાન ટળે નહિ, પાળ્યા પય[૧] પાઈ નાગ; વા'લિ૦ ॥૨॥
કુરકટ[૨] ફળને જળે વળી, મળ માંયેથી જાય ।
તેમ વૈરાગ્ય ઔષધિ વખાણિયે, પિતાં રોગ પળાય[૩]; વા'લિ૦ ॥૩॥
ખોળિખોળિ ખરૂં કરી, વખાણીયે વૈરાગ્ય ।
નિષ્કુળાનંદ જેને ઉપજ્યો, તેનાં જાગીયાં ભાગ્ય; વા'લિ૦ ॥૪॥

પદ ॥૩॥

તીવ્ર વૈરાગ્યની ધાર છે તિખીજી, નથી કે'વાતું એ વાતને શીખીજી ।
કાળજ કંપે છે દિશ એની દેખીજી, મોટપ્ય એની નથી જતિ લેખીજી[૪] ॥૧॥

ઢાળ-લેખી ન જાયે લેશ એની, મોટપ્ય તે માનો સહિ ।
વણ અંગે એ વારતા, બરોબર કે'તાં બેસે નહિ ॥૨॥
પણ જેના પંડ્યમાં એ પ્રગટે, રટે નિરંતર તે રામ ।
અંતર ઉંડા ઉતરી, સમરે છે સુંદર શ્યામ ॥૩॥
વસ્તી વન ભુવનનું, ભીતર રહ્યું નથી ભાન ।
વિસરી ગઈછે વાત બીજી, રે'તાં મૂર્તિમાં ગુલતાન ॥૪॥
વર્ણ આશ્રમ જાતનું, નથી જાણપણું જરાય ।
નામ રૂપ રંક ભૂપ, નથી મનાતું મનમાંય ॥૫॥
કવિ કોવિદ પંડિતપણું, પરઠતાં પણ પરઠાય[૫] નહિ ।
તે તીવ્ર વૈરાગ્યે નાખ્યું ત્રોડી, એક હરિમૂર્તિમાં રહિ ॥૬॥

૧. દૂધ ૨. નિર્મળી નામનાં વૃક્ષનાં ૩. જાય, નાશ થાય ૪. માપી, વર્ણવી ૫. માનવું હોય તો પણ મનાય નહીં.

હાણ વૃદ્ધિ ને હાર્યા જિત્યા, ખાટ્યા ખોયાનું નથી ખરૂં ।
હરિમૂર્તિમાં વૃત્તિ વળગી, તેણે વિસરી ગયું પરૂં[૧] ॥૭॥
જેમ ચઢે ઉંચે કોઈ અંબરે[૨], તેતો ભૂમિઆકાર ભાળે નહિ ।
તે શુભાશુભ સહુ પર છે, અસત્ય સત્ય કોઈ કાળે નહિ ॥૮॥
જે વસ્તુતાએ વસ્તુ નથી, તે વસ્તુને કેવી કે'વાય ।
એમ તીવ્ર વૈરાગ્યવાનને, એમ સે'જે વરતે છે સદાય ॥૯॥
તીવ્ર વૈરાગ્ય તેણે કરીને, જગ્તસુખ જોયામાં નથી આવતું ।
નિષ્કુળાનંદ નાથમૂર્તિ વિના, બીજું ભૂલ્યે પણ નથી ભાવતું ॥૧૦॥

કડવું ॥૧૩॥

તીવ્ર વૈરાગ્ય છે સુખની સીમાજી, અતિ આનંદ રહ્યોછે તેમાંજી ।
અણું એક ભાર નથી દુઃખ એમાંજી, તેતો તેહ જાણે જન પ્રગટ્યો છે જેમાંજી ॥૧॥

ઢાળ-જેને પ્રગટ્યો તે જન જાણે, બીજા શું વખાણે વાણિયે ।
વણ દીઠે કરે વારતા, તે પૂરી કેમ પ્રમાણિયે ॥૨॥
પણ જેના પંડ્યમાં પ્રગટ્યો, તીખો તીવ્ર વૈરાગ્ય ।
તેહનાં અંગમાંહિ અજાનો[૩], રે'વા તે ન દિયે ભાગ ॥૩॥
જેમ કંચનને કુંદન[૪] કરતાં, તેને જાણજો જોયે તાપ ।
તેમ તીવ્ર વૈરાગ્યના તાપથી, શુદ્ધ થાયે અંતર આપ ॥૪॥
વિશલ્યકર્ણિ[૫] ઔષધિવડે, શલ્ય નિસરિ જાયે શરીરથી ।
તેમ તીવ્ર વૈરાગ્ય તેણે કરી, જાયે વિષયશલ્ય[૬] અચિરથી[૭] ॥૫॥
જેમ સુરા ખાર[૮]ને અરઘે[૯] કરી, ગોળી ગળિને[૧૦] નિસરે બાર ।
તેમ તીવ્ર વૈરાગ્યના વેગથી, રહે નહિ વિષય વિકાર ॥૬॥

૧. બીજું ૨. આકાશમાં ૩. માયાનો ૪. સોળવલું સોનું ૫. જેને પીવાથી શરીરમાં વાગેલા બાણ કે શૂળાદિ નીકળી જાય એવી ઔષધિ ૬. વિષયરૂપી બાણ, ઘા ૭. તત્કાળ, તુરંત ૮. એક પ્રકારનું તેજ મીઠું ૯. રસપાન કરવાથી ૧૦. બંદૂકની કારતૂસ ઓગળીને.

સુખ દુઃખનાં શલ્ય શરીરે, ક્ષણું ક્ષણુંએ ખટકે ખરાં ।
તે તીવ્ર વૈરાગ્યના વેગ વિના, પંડમાંથી ન થાયે પરાં ॥૭॥
સુતાં બેઠાં ચાલતાં, શલ્ય સૂક્ષ્મ સણકા કરે ।
તે બૃહત[1] વૈરાગ્ય વિના, કોયેથી પણ નવ નિસરે ॥૮॥
બા'રના દરદની ઔષધિ, કાષ્ટ ધાતુની કે'વાય છે ।
પણ તીવ્ર વૈરાગ્ય ટાળિ, અંતર દુઃખ કાંયે જાય છે ? ॥૯॥
તીવ્ર વૈરાગ્ય તન મનને, શોધિને કરે છે શુદ્ધ ।
નિષ્કુળાનંદ એ સુખનિધિ છે, એમ કે'છે સંત સુબુદ્ધ ॥૧૦॥

કડવું ॥૧૪॥

બૃહત વૈરાગ્યની વાત છે મોટીજી, તે વિના સર્વે સમજણ ખોટીજી ।
શીદને મરીયે એમાં શિર કૂટીજી, બા'ર હૈયાની આંખ્ય કેમ ફૂટીજી ॥૧॥
ઢાળ-ફૂટી આંખ્ય અંતરની, તે સુખ દુઃખ સુઝે નહિ ।
વૈરાગ્ય વિના વાત સુધિ[2], બુઝાવતાં બુઝે[3] નહિ ॥૨॥
બૃહત વૈરાગ્ય વિના કોણ, બેઠો ઠાઉકો ઠરીને ।
વૈરાગ્ય જાણો વિપ્ર વિવા'માં, હાથોહાથ સોંપે હરિને ॥૩॥
જેમ જુવતિને પતિ પામવા, જોયે બીજો કરતલ મેળાપ ।
તેમ જનને જગદીશ મળવા, બૃહત વૈરાગ્ય મેળવે આપ ॥૪॥
પ્રથમ પે'લાં કામ પડે, હરિ વરવા બૃહત વૈરાગ્યનું ।
જેણે કરી પિયુ પામિયે, વામીયે મેણું દૂવાગનું[4] ॥૫॥
વર વર્યા વિના વનિતા, કોયે સુખ ન પામે સુંદરી ।
મોર્યે કહ્યાં સુખ મોટાંમોટાં, પામે વૈરાગ્યવાન વરતાં હરિ ॥૬॥
વર વરવા ઈચ્છા કરે, તો આપે જરીનો[5] એહ ।
તૈયે જરૂર વર એને વરશે, એહ વાતમાં નથી સંદેહ ॥૭॥

૧. ઉત્તમ, તીવ્ર ૨. સવળી, સાચી ૩. સમજાવતાં સમજે નહિં ૪. હતભાગી કે વિધવાપણાનું
૫. ચુંદડી, સોનારૂપાનાં ઘરેણાં વગેરે મૂલ્યવાન વસ્તુ.

ચોક્સ ઓઢિ જેણે એ ચુંનડી, અખંડ વરની અંગ ।
એવા જન જે જગ્તમાં, તેનો રહી ગયો રૂડો રંગ ॥૮॥
પ્રથમ કહ્યાં એવાં સુખ પામવા, બૃહત વૈરાગ્યમાં છે જો વડાઈ ।
તેહ વિના તોળિ તપાસું, સુખ ના દીઠું કહું ક્યાંઈ ॥૯॥
વારમવાર વિચારી કરી, મોટપ્ય વૈરાગ્યની લૈ લખી ।
નિષ્કુળાનંદ કહે નરને, નથી સુખ બૃહત વૈરાગ્ય પખી ॥૧૦॥

કડવું ॥૧૫॥

બૃહત વૈરાગ્ય છે વણમૂલું ઘરેણુંજી, સર્વથી સરસ સદા સુખદેણુંજી ।
પે'રતાં ઉતરે માથેથી ભવ મે'ણુંજી, તે પામિયે હોય પૂરણ જો લે'ણુંજી ॥૧॥
ઢાળ-પૂરણ લે'ણે એ પામિયે, અંગે એવું આભૂષણ ।
તે શોભાડે સર્વે રીતશું, પમાડે પ્રભુ તતક્ષણ ॥૨॥
જેજે શોભ્યા આ જગ્તમાં, તેતો સર્વે એ ઘરેણે ઘણું ।
પણ શુદ્ધ વૈરાગ્ય વિના સુર નરનું, પાણી ન રહ્યું મુખતણું ॥૩॥
વૈરાગ્ય વિના આ વિશ્વમાં, અન્ય શોભાએ જે શોભ્યા ઘણા ।
વણ વૈરાગ્યે જગ્ત કર્તા[1] હર્તા[1], લાગ્યા અતિશે લજામણા ॥૪॥
શુદ્ધ વૈરાગ્યે શોભા ઘણી, હરિજનની જાણો જરૂર ।
વૈરાગ્ય વિના લાગે વરવું[2], એ પણ વિચારવું ઉર ॥૫॥
વૈરાગ્યવાન વા'લા હરિને, સામું જોઈને સરાયે[3] અતિ ।
વણ વૈરાગ્યવાન વિલોકિને, હરિ રાજી નથી થાતા રતિ ॥૬॥
શુક ભરત સનકાદિક શોભ્યા, બૃહત વૈરાગ્ય ઘરેણે ઘણું ।
જનક જયદેવ કદરજનું કહું, મુખ લાગ્યું સોયામણું ॥૭॥
જો ધરો તો અંગે ધરજો, શુદ્ધ વૈરાગ્ય રૂપ શણગાર ।
તો હેતે કરિ હરિ રીઝશે, નિશ્ચે જાણો નિરધાર ॥૮॥

૧. બ્રહ્મા, શિવ ૨. ભૂંડું, નરસુ, બેડોળ ૩. પ્રસન્ન થાય, વખાણ કરે.

કોઈ સોસો શણગાર સજે શરીરે, કાછ[1] શૃંખલા કથિરના[2] ।
પણ કંચન વિના કેમ કહિયે, એ શોભાડનારા શરીરના ॥૯॥
તેમ સારમાં સાર ઘરેણું, સુવર્ણ કહે શિરોમણિ ।
નિષ્કુળાનંદ બૃહત વૈરાગ્યની, મોટપ્ય નથી જાતિ ગણી ॥૧૦॥

કડવું ॥૧૬॥

પદ-૪ (રાગ : રામગરી-)

તીવ્ર વૈરાગ્ય તડોવડ્યે, ના'વે સોસો સાધન ।
જપ તપ તીર્થ જોગ જે, કરે કોઈ જન જગન; તીવ્ર૦ ॥૧॥
દાન પુણ્ય પાળે કોઈ ધર્મને, ગાળે હિમાળે તન ।
પ્રભુ પ્રસન્ન કર્યા કારણે, જગમાં કરેછે જન; તીવ્ર૦ ॥૨॥
પણ બૃહત વૈરાગ્ય વિના વાયદા, પ્રભુ પામવા કાજ ।
અવર[3] બીજા ઉપાયથી, રાજી નો'યે મહારાજ; તીવ્ર૦ ॥૩॥
બૃહત વૈરાગ્યથી નથી વેગળા, અલબેલો અવશ્ય ।
નિષ્કુળાનંદ નજીક છે, બૃહત વૈરાગ્યને વશ્ય; તીવ્ર૦ ॥૪॥

પદ ॥૪॥

જેને ઉર ઉપજ્યો બૃહત વૈરાગ્યજી, તેનાં ઉઘડીયાં મહા મોટાં ભાગ્યજી ।
નથી એવો લાભ બીજો કહ્યા લાગ્યજી, જે થકી જડે છે મહાસુખમાં જાગ્યજી ॥૧॥
ઢાળ-મોટિ જાગ્ય જડે છે જનને, તેતો જાણજો બૃહત વૈરાગ્યવડ્યે ।
તે વિના તપાસિયું પણ, વાત નથી બેસતી ઘડ્યે ॥૨॥
તીવ્ર વૈરાગ્ય તો ઉપજે, જો કૃપા કરે જગદીશ ।
કાંતો તેના જન મળે, વૈરાગ્યવાન મુનીશ ॥૩॥
હરિકૃપા વિના હોયે નહિ, પામવા બૃહત વૈરાગ્ય ।
કાંતો બૃહિ જન[4] હરિના મળે, તો વાત ન રહે કહ્યાલાગ્ય ॥૪॥

૧. કાચ ૨. જસત, હલકી ધાતુના ૩. અન્ય, ન્યૂનતમ ૪. અતિ તીવ્ર વૈરાગ્યવાળા જન.

તેહ વિના બૃહત વૈરાગ્યની, આશા ન રાખવી ઉર ।
જેમ વણ વુંઠે[1] વરસાતને, વળી ના'વે નદીયે પૂર ॥૫॥
જેમ નર નારી વિના ન નિપજે, બાળક તે બીજી પેર ।
તેમ બૃહત વૈરાગ્ય તો ઉપજે, જો હરિ હરિજન કરે મે'ર ॥૬॥
જેમ પાથ[2] પૃથવિ બે વિના, કહું કદિ ન ઉપજે અન્ન ।
તેમ તીવ્ર વૈરાગ્ય તો ઉપજે, જો મળે હરિ કે હરિના જન ॥૭॥
તે વિના તીવ્ર વૈરાગ્યનો, નથી ઉપજવા ઉપાય ।
માટે હરિ હરિજનને, સેવીને કરવા સા'ય ॥૮॥
જેહ પામવા ઇચ્છે કોઈ પ્રાપતિ, તેને અણગર્જુ ન રે'વુ અંગ ।
દાસના દાસ થઈ રહી, રહિયે વૈરાગ્યવાનને સંગ ॥૯॥
શુદ્ધ સંતથી એ સંપત્તિ, બૃહત વૈરાગ્યની મળે વળી ।
નિષ્કુળાનંદ તો તન મનના, વિકાર સર્વે જાયે ટળી ॥૧૦॥

કડવું ॥૧૭॥

બૃહત વૈરાગ્ય છે અનુપમ અતિજી, એહ સમાન નથી કોઈ સંપત્તિજી ।
તેતો સંત સા'યે થાયે પ્રાપતિજી, તો તેને કષ્ટ રહે નહિ રતિજી ॥૧॥
ઢાળ-રતિ કષ્ટ તેને કેમ રહે, જેને થાય મોટાની મે'ર ।
સંત શ્રીહરિ સિંધુની જેને, ઢળિ વળી આવી લે'ર ॥૨॥
જેમ રતનાકરમાં[3] રતન મોતી, અમૂલ્ય છે અતિ ઘણાં ।
પણ તન મન અરપ્યા વિના, કેદિયે ન થાય આપણાં ॥૩॥
સિંધુતીરે શે'ર વસે છે, બીજાં પણ બહુ ગામ ।
તે લુણ[4] શંખલા સહુ લિયે, રત્ન મોતીનું ન પૂછે નામ ॥૪॥
રત્ન મોતી મળે મોટી મે'નતે, વણ મે'નતે મળતાં નથી ।
માટે સહુ કોઈએ સમઝી, મેલ્યાં ઉતારી મનથી ॥૫॥

૧. વરસ્યા વગર ૨. જળ ૩. સમુદ્રમાં ૪. મીઠું.

પણ હરિ સાગર છે સુખના, નથી કોઈ વાતની એમાં ખોટ ।
તેમાં નિષ્કામી માગે નિરવેદને, સકામ માગે માયાસુખ મોટ[૧] ॥૬॥
નિષ્કામ વિના નિરવેદ નિધિ, રૂચતી નથી રતિભાર ।
સાકરથી પણ સારો લાગ્યો, ખાવા સોમલખાર[૨] ॥૭॥
તેતો હરિજનને જોવી નહિ, પ્રાકૃત પ્રાણીની રીત ।
સેવવા શ્રીભગવાનને, માગવો વૈરાગ્ય ચિત્ત ॥૮॥
વૈરાગ્ય અંતરેથી જો ઉતરે, તો, ડોકાં કાઢી રહ્યાં છે દુઃખ ।
આવે ધાઈ[૩] તે ઉરમાંઈ, રે'વા ન દિયે સુખ ॥૯॥
માટે વા'લો કરી વૈરાગ્યને, રાખવો તે રૂડી રીત ।
નિષ્કુળાનંદ એ નરની, તો જરૂર જાણો થાય જિત ॥૧૦॥

કડવું ॥૧૮॥

બૃહત વૈરાગ્ય વિના જન વારમવારજી, જુજવા જુજવા જીવ ધરે અવતારજી ।
દેવ દાનવ માનવમાં બહુવારજી, નિગમે[૪] ન થાય તેનો નિરધારજી ॥૧॥
ઢાળ-નિરધાર ન થાયે નિગમે, એટલા લિધા અવતાર ।
વૈરાગ્ય વિના વપુ ધર્યાનો, આવ્યો નહિ વળિ પાર ॥૨॥
કૈંકવાર સત્યલોક પામ્યો, કૈંકવાર પામ્યો કૈલાસ ।
કૈંકવાર ઈંદ્રપદવી પામ્યો, તોયે ન ટળિ વિષયસુખ આશ ॥૩॥
કૈંકવાર સુરપુર પામ્યો, વિબુધકન્યા[૫] વિમાન ।
કૈંકવાર ભૂમાં ભૂપતિ થયો, કૈંકવાર થયો ધનવાન ॥૪॥
કૈંકવાર સુર[૬] દાતાર થયો, કૈંકવાર પુરાણી પંડિત ।
કૈંકવાર પ્રશ્ન ઉત્તરથી, કરી પોતાની જિત ॥૫॥
કૈંકવાર ગુણી ગવૈયો થયો, જ્ઞાની ધ્યાની કોવિદ ને કવિ ।
કૈંકવાર જાણ પ્રવીણ થયો, થયો અર્થ જાણતલ અનુભવી ॥૬॥

૧. ખૂબ, અતિશય ૨. અતિ ઝેરી પદાર્થ ૩. દોડીને ૪. વેદ શાસ્ત્રથી ૫. અપ્સરા ૬. શૂરવીર.

એમ અનેકવાર પામિયો, ભોમે[૧] વ્યોમે[૨] અવતારને ।
પણ એક ન પામ્યો વૈરાગ્યને, ત્યારે શું પામ્યો જન સારને ॥૭॥
જેમ મોટા શહેરના મોટલિયા[૩], ઉપાડે કાચ કે વળી કોયલા ।
ખાતાં ન ખવાયે કાળપ થાયે, એ કાળા ધોળા જાણો નથી ભલા ॥૮॥
પણ એવું ઈચ્છે છે સહુ અંતરે, નથી ઈચ્છતા આવવા વૈરાગ્યને ।
તેણે કરીને જનનાં, નથી ઉઘડતાં ભારે ભાગ્યને ॥૯॥
એમ સર્વે વાતો તો ખરી કરી, પણ બૃહત વૈરાગ્ય માર્ગ નવ જડ્યો ।
નિષ્કુળાનંદ કહે શું થયું, તાડતળે[૪] રહ્યો કે ટોચે ચડ્યો ॥૧૦॥

કડવું ॥૧૯॥

સર્વે વાતનું શોધી લીધું સારજી, નથી કોઈ બૃહત વૈરાગ્યની હારજી ।
અંતર વિચારિયું વારમવારજી, શુદ્ધ વૈરાગ્ય તો સૌને પારજી ॥૧॥
ઢાળ-શુદ્ધ વૈરાગ્ય પાર સહુને, નથી એથી અધિક કોઈ એક ।
વાંધો ન રહે કોઈ વાતનો, જો આવી ઉપજે ઠીકોઠીક ॥૨॥
શાસ્ત્ર સર્વે સાંભળિયા, તેમાં છે ચ્યાર પ્રકારની વાત ।
ધર્મ અર્થ કામનું કહ્યું, માંહી મોક્ષનું પણ સાક્ષાત ॥૩॥
પણ બૃહત વૈરાગ્ય વિસ્તાર વિના, થોડે ઠેકાણે લખ્યો લહી ।
પણ તીખા તીવ્ર વૈરાગ્યની, વાત પુરી પુરાણે નવ કહી ॥૪॥
ખાન પાન વળિ વિષય સુખનું, ઠામોઠામ સ્થાપન કર્યું ।
હરખ શોક ને હાર્યા જિત્યા, એ સાંભળતામાં શું સર્યું ॥૫॥
આખી અવનિમાં એકનું, કહ્યું ઉદય અસ્તલગી રાજ ।
સુખ દુઃખ તેનાં સુણતાં, કહો શું સરિયું કાજ ॥૬॥
આખા જગતમાં એવી વાતો, ઘરોઘર ઘણી ગવાય છે ।
પણ નર અમર નિશાચર[૫], બૃહત વૈરાગ્યને કોઈ ચા'ય છે ? ॥૭॥

૧. પૃથ્વી લોકમાં ૨. પૃથ્વીથી ઉપરનાં લોકોમાં ૩. મજૂરો ૪. જેને છાયો નહિવત્ હોય તેવાં તાડ નામના અતિ ઊંચા ઝાડ નીચે. ૫. રાત્રિમાં ફરનારાં, રાક્ષસો.

વૈરાગ્ય માગવો વિકટ છે, જેમ નાખવો કલેજે હાથ ।
જીવવા ન દિયે જીવથી, રે'વા ન દિયે કોઈનો સાથ ॥૮॥

જેને મરવાનું હોય મનમાં, તે માગજો બૃહત વૈરાગ્ય ।
તે અક્ષરથી આણિ કોરે[1], રે'વા ન દિયે જાગ્ય ॥૯॥

એતો મરજીવાનો માર્ગ છે, હોય મરજીવા તે માંડે પગ ।
નિષ્કુળાનંદ એ જેને પ્રગટે, તેને સર્વે ચડી જાયે સગ[2] ॥૧૦॥

કડવું ॥૨૦॥

પદ-૫ (રાગ : ગરબી-)

'સહજાનંદ સ્વામીરે ન પ્રગટત આ સમેરે' એ ઢાળ છે -

સગ્ય ચડિ જાયે રે શુદ્ધ વૈરાગ્યથીરે, શું કહું બૃહત વૈરાગ્યની વડાઈરે ।
તીવ્ર વૈરાગ્યરે તેવડ્યે તનમાંરે, કસર રે'વા ન દિયે કાંઈરે; સગ્ય૦ ॥૧॥

તીવ્ર વૈરાગ્યરે તિખી તરવાર છે, અતિશે સજેલ આકરી ધારરે ।
અડતામાં કરેરે સરવે વેગળું રે, લેશ ન રે'વા દિયે સંસારરે; સગ્ય૦ ॥૨॥

એક હરિ વિનારે કરે બીજું અળગુંરે, તેની ઘણી લાગે નહિ વળિ વારરે ।
એવો ઉપાયરે અવર એકે નથીરે, શું કહિયે વર્ણવી એહની હારરે[3]; સગ્ય૦ ॥૩॥

અતિ મોટે ભાગ્યે જાગે એહ અંતરેરે, જેને હોયે પૂરણ પુણ્યનો જોગ રે ।
નિષ્કુળાનંદરે કહે તેના મનમાંરે, રે'વા ન દિયે રતિયે રોગરે; સગ્ય૦ ॥૪॥

પદ ॥૫॥

બૃહત વૈરાગ્ય વર્ણવ્યો બહુવિધિજી, અતિશય મોટપ્ય એહની કિધિજી ।
પ્રભુ પ્રસન્ન કરવા એ છે નૌત્તમ નિધિજી, સદા સુખકારી એ જાણો પ્રસિદ્ધિજી ॥૧॥

ઢાળ-પ્રસિદ્ધ પ્રભુને પામવા, એવી નથી બિજી મીરાંથ ।
સરવે અંતરાઈ અળગી કરી, આપે હરિના હાથમાં હાથ ॥૨॥

૧. અક્ષરધામથી નીચે ૨. ટોચ, શિખર ૩. સમાન.

જે હરિ સિંધુ[1] સર્વે સુખના, સદા સર્વદા સુંદર શ્યામ ।
જેને પામી ન રહે પામવું, પામી થવાયે પૂરણકામ ॥૩॥

તેહ પ્રભુને પમાડવા, શુદ્ધ વૈરાગ્ય છે વળાવો[2] વળી ।
તેહ પો'ચાડે હરિ હજુરમાં, મુખોમુખ દિયે મેળવી ॥૪॥

પછી તે હરિજનને જાણજો, વિઘન સર્વે વિરમ્યાં ।
મળતાં શ્રીમહારાજને, દૈહિક દુઃખ સર્વે શમ્યાં ॥૫॥

કમી ન રહી કોઈ વાતની, પામ્યા પૂરણ પુરૂષોત્તમ ।
સુંદર સાકાર મૂરતિ, અતિ રૂપાળી રૂડી રમ્ય ॥૬॥

તે પ્રભુની પાસે દાસ, વાસ કરીને રહે સદાય ।
બીજું ન ઈચ્છે અંતરે, ઈચ્છે ભક્તિ કરવા મનમાંય ॥૭॥

ભક્તિ વિના ભાવે નહિ, ભૂલ્યે પણ ભિંતર મોઝાર ।
સર્વે પ્રકારે સમઝે, ભક્તિ સારમાં સાર ॥૮॥

ભક્તિએ કરી હરિ રિઝવે, રિઝે સુખદ શ્રીમહારાજ ।
ત્યારે ખામી રતિપણ નવ રહે, પામે સર્વે સુખનો સમાજ ॥૯॥

ભાવે ભરી કરે ભગતિ, અતિ આનંદ આણી ઉર ।
નિષ્કુળાનંદ તેની ઉપરે, હરિ રાજી થાયે જરૂર ॥૧૦॥

કડવું ॥૨૧॥

જરૂર હરિ રિઝવવા માટજી, ભક્તિ કરવી તે શિશને સાટજી ।
તેહ વિના વાત તે ન બેસે ઘાટજી[3], સમઝી વિચારી લેવી એ વાટજી ॥૧॥

ઢાળ-સમઝી વિચારી ઘનશ્યામની, ભક્તિ કરો ભાવે ભરી ।
ભાવ વિનાની ભક્તિયે, રાજી નહિ થાયે શ્રીહરિ ॥૨॥

ભક્તિ કરવી ભગવાનની, સમાપર રહી સાવધાન ।
સમા વિનાની જે ભગતિ, અતિ જાણો કરે છે જયાન[4] ॥૩॥

૧. સમુદ્ર ૨. વળાવિયો ૩. યથાયોગ્ય, જેવી છે તેવી ૪. નુકશાન.

સમે સેવિને સુખ લૈયે, વણ સમે સરે નહિ કામ ।
તે સમો મનમાં સમઝી, રે'વું હરિ હજુર કરભામ[૧] ॥૪॥

સમે સામું જોઈ રે'વું શ્યામને, જોવિ કર નયણ નિશાન[૨] ।
સમાપર તતપર થઈ, કરવી ભક્તિ તે નિદાન[૩] ॥૫॥

એક પગભર ઉભાં આગળે, હાથ જોડિને રે'વું હજૂર ।
જેમ કહે તેમ કરવું, કરી ડા'પણ આપણું દૂર ॥૬॥

વળિ જેમ વાળે તેમ વળવું, તજી દેવી તનમન તાણ ।
અન્ય ભરોંસો અળગો કરી, થઈ રે'વું હરિના વેચાણ ॥૭॥

ભક્ત તેજ જે ભક્તિ કરે, જોઈ મરજી જગદીશની ।
મરજી ન લોપે મહારાજની, એહ રીતિ સમઝો શિષ્યની ॥૮॥

મોટે ભાગ્યે ભેટે[૪] ભગતિ, પ્રગટ પ્રભુ પરમાણની[૫] ।
તેહ વિનાની જે ભગતિ, તેતો મત મમતના તાણની ॥૯॥

કરિયે તો કરિયે સમઝી, પ્રગટ પ્રભુજીની ભગતિ ।
નિષ્કુળાનંદ કહે તે વિના, નથી નરને કોઈ પ્રાપતિ ॥૧૦॥

કડવું ॥૨૨॥

ભક્તિ હરિની સહુથી અતિ સારીજી, જનને કરવી તે મનમાં વિચારીજી ।
હિતની વાત હૈયામાંયે ધારીજી, તક જોઈ રે'વું તરત તૈયારીજી ॥૧॥

ઢાળ-તૈયાર રે'વું તક ઉપરે, પ્રસન્ન કરવા પ્રગટને ।
શીત ઉષ્ણ વરસાતનું, સહી શરીરે સંકટને ॥૨॥

સેવા કરતાં સેવકને, પંડસુખ[૬] સામું પેખવું[૭] નહિ ।
સમે સમાજ સારે[૮] સેવવા, તે વિના સુખ લેખવું[૯] નહિ ॥૩॥

તકે દાતણ તકે નાવણ, તકે પે'રાવવાં અંબર[૧૦] ।
તકે ભોજન વ્યંજન કરી, જમાડવા શ્યામ સુંદર ॥૪॥

૧. હાથ જોડીને ૨. ઈશારત, સાન ૩. ચોક્કસ ૪. મળે ૫. સાક્ષાતની ૬. શરીરનું સુખ ૭. જોવું ૮. સુંદર સાધન સામગ્રીથી ૯. માનવું ૧૦. વસ્ત્ર.

સમે ચંદન ચરચવું, સમો જોઈ પે'રાવવા હાર ।
સમે આભૂષણ અંગમાં, પે'રાવવાં કરીને પ્યાર ॥૫॥

સમે ઉતારવી આરતી, સમે કરવી સ્તુતિ કર જોડ ।
સદા દીન આધીન રે'વું, કે'વું બક્ષજો[૧] ગુન્હા પ્રભુ ક્રોડ ॥૬॥

સમે પ્રભુને પોઢાડવા, સમે નાખવો પંખે પવન ।
સમે ચરણ ચાંપવાં, એમ કરવા પ્રભુ પ્રસન્ન ॥૭॥

સમો જોઈ સેવકને, તતપર રે'વું તૈયાર ।
મન કર્મ વચને કરી, કરવી સેવા કરી બહુ પ્યાર ॥૮॥

જે ટાંણે ગમે જેમ નાથને, તેહ ટાંણે કરવું તેમ ।
જે ન ગમે જગદીશને, અણગમ્યું ન કરવું એમ ॥૯॥

એવા અતિ સુતર[૨] જન જે, તે કરે પ્રભુને પ્રસન્ન ।
નિષ્કુળાનંદ કહે નાથના, એ કહીએ સાચા સેવક જન ॥૧૦॥

કડવું ॥૨૩॥

ભક્તિમાં ભાર[૩] ભારે છે બહુજી, કેટલીક મોટપ્ય મુખે હું કહુંજી ।
તમે વિચારી જુઓ જન સહુજી, એહ મોટપ્યને ઉપમા શી દઉંજી ॥૧॥

ઢાળ-દઉં શી એને ઉપમા, ભક્તિ બરોબર બીજું નથી ।
તે ભક્તિ પ્રભુ પ્રકટની, કહી નથી પરોક્ષની કથી ॥૨॥

પામી પ્રભુ પ્રગટને, જેણે લીધો છે મોટો લા'વો ।
મોટો લાભ મળિ ગયો, ટળિ ગયો પૂરણ દાવો[૪] ॥૩॥

તેને તોલે ત્રિલોકમાંહી, ના'વે કોઈ નિરધાર ।
સમા સમે સુખ પામિયાં, પ્રભુ પ્રગટના ભજનાર ॥૪॥

પ્રગટ ભક્તિ વ્રજવાસિયે કરી, પરોક્ષ ભક્ત અજ[૫] અમરેશ[૬] ।
જેવું સુખ ગોપી ગોવાળ પામિયાં, તેવું ન પામિયા વિધિ[૭] ઈશ[૮] ॥૫॥

૧. માફ કરજો ૨. સરળ ૩. મહિમા, સુખનો લાભ ૪. સંતાપ, દુઃખ ૫. બ્રહ્મા ૬. ઈન્દ્ર ૭. બ્રહ્મા ૮. શંકર.

પ્રગટ ભજિ ઋષિપતની, પરોક્ષ ભજ્યા ઋષિરાય[1] ।
ઋષિપત્નીએ હરિ રાજી કર્યા, ઋષિ રહ્યા પરિતાપ માંય ॥૬॥

પ્રભુ પ્રગટના પ્રસંગ વિના, રહી ગઈ એવા મોટાને ખોટ ।
આજ કાલના અભાગિયા, દિશ વિના દિયે છે દોટ ॥૭॥

પ્રગટ વિના પાંપળાં[2], ભક્ત કરે છે ભવમાંય ।
ખરા ખાંડતાં કુસકા[3], કણ નહિ નિસરે તે માંય ॥૮॥

હરિલાડીલા લાડુ જમી ગયા, કેડે પડ્યાં રહ્યાં પતરાવળાં ।
જેથી ભૂખ ન જાય સુખ ન થાય, વણ સમઝે ચાટે છે સઘળાં ॥૯॥

દન્તી[4] ગયા દાંત રહ્યા, કેમ ભાંગે કોટ કમાડ[5] ।
નિષ્કુળાનંદ પરોક્ષ ભક્તિને, પ્રિછજો[6] એહ પાડ[7] ॥૧૦॥

કડવું ॥૨૪॥

પદ-૬ (રાગ : ગરબી-)

પરોક્ષ ભક્તરે પામે નહિ પ્રાપતિરે, જીવની જરાય જંપે નહિ ઝાળ[8]રે ।
પૂરણ થયાની રે પ્રતીતિ નવ પડેરે, સંશયવત રહે સદા કાળરે; પરોક્ષ૦ ॥૧॥

મુખોન્મુખરે મળ્યા નથી માવજીરે, કેવા હરિ જાણી કરશે ધ્યાનરે ।
રૂપ અનુપમરે કેવું હૃદે રાખશેરે, જેને અણ દિઠે છે અનુમાનરે; પરોક્ષ૦ ॥૨॥

અણ મળ્યાનીરે અંતરે આગન્યારે, પાળશે કઈ પેરે કરી પ્રીતરે ।
ધર્મને નિ'મરે કેમ દૃઢ ધારશેરે, જે નથી જાણતા હરિની રીતરે; પરોક્ષ૦ ॥૩॥

વણ દીઠે વાતરે વદને શું વદશેરે, નથી આવ્યા દયાળુ દીઠા માંયરે ।
નિષ્કુળાનંદરે ન મળેલ નાથનારે, તેણે ધર્મ નિ'મ ન રહે કાંયરે; પરોક્ષ૦ ॥૪॥

પદ ॥૬॥

ધર્મ દૃઢ રાખશે હરિના મળેલજી, જે જન તન મન સુખમાં ન ભળેલજી ।
માયિક સુખથી પાછા વળેલજી, તેહને એ વાત સુધી છે સહેલજી ॥૧॥

૧. યજ્ઞ કરી રહેલા મથુરાનાં બ્રાહ્મણોએ ૨. ફાંફાં મારવાં, નિષ્ફળ કે નિર્બળ પ્રયત્ન ૩. અનાજનાં ફોતરાં ૪. હાથી ૫. કિલ્લાના દરવાજાના કમાડ, બારણાં ૬. માનજો ૭. સમાન ૮. દુઃખ, પીડા.

ઢાળ-સુધી સહેલ એ વાત છે, ધર્મ પાળવો દૃઢ મને ।
ધર્મ મૂકીને કામ કોઈ, કરવું નહિ કોઈ દને ॥૨॥

ધર્મે બોલવું ધર્મે ડોલવું[1], ધર્મે જોવું દૃષ્ટે કરી ।
સુતાં બેઠાં જાગતાં, ધર્મ નેમ રહેવું ધરી ॥૩॥

ધર્મે હાલવું ધર્મે ચાલવું, ધર્મે લેવું ને દેવું વળી ।
ધર્મે રહેવું ધર્મે કહેવું, ધર્મે લેવી વાત સાંભળી ॥૪॥

ધર્મે ખાવું ધર્મે પીવું, ધર્મ વિના ન ધરવા પાવ ।
કરે[2] કરવું કામ ધર્મનું, ધર્મે કરવો તન નિભાવ ॥૫॥

સર્વે કામ ધર્મે કરવાં, ધર્મ મૂકી ન કરવું કાંઈ ।
સર્વે કાળે એમ સમઝી, રે'વું સદાય ધર્મ માંઈ ॥૬॥

ધર્મ મૂકીને કારજ કોયે, કેદિ ન ઈચ્છે કરવા ।
કરી એવી અચળ મતિ, તે રતિ ન દિયે ફરવા ॥૭॥

દેહપર્યંત ડોલવું નહિ, ધર્મ ધાર્યા છે તે માંયથી ।
ટેક[3] નેક[4] ન તજવી, સદા રે'વું હરિ આજ્ઞાએથી ॥૮॥

ધર્મે થાય તે ઠીક છે, રહિયે અધર્મ થકી અળગા ।
એવા જન થઈ હરિના, રહિયે ધર્મને વળગા ॥૯॥

સુખ દુઃખના સમૂહમાંહી, મુંઝાઈ ધર્મ મૂકવો નહિ ।
નિષ્કુળાનંદ કહે નિશ્ચે કરી, ધાર્યો ધર્મ તે ચૂકવો નહિ ॥૧૦॥

કડવું ॥૨૫॥

ધર્મ રાખે તેહ ધર્મી કા'વેજી, ધર્મ વિના જેને બીજું ન ભાવેજી ।
સુતાં બેઠાં ગુણ ધર્મના ગાવેજી, ધર્મ વિના બીજું નજરે ના'વેજી ॥૧॥

ઢાળ-ના'વે બીજું કાંઈ નજરે, ધર્મ વિના વળિ કોઈ ધન ।
ધર્મ ગયે જે ધન મળે, તે જાણો થયું વિઘન ॥૨॥

૧. કોઈની ધર્મયુક્ત વાતમાં ભળવું, સહમત થવું ૨. હાથથી ૩. નિયમ, પ્રતિજ્ઞા ૪. મર્યાદા, શુધ્ધ પ્રામાણિક રીતિ.

ધર્મ ગયે ધરા[1] ધામ[2] મળે, ધર્મ ગયે મળે સુત વામ[3] ।
ધર્મ ગયે ખાન પાન મળે, તે કરવું સર્વે હરામ ॥૩॥
ધર્મ ગયે સુખસંપત્તિ મળે, ધર્મ ગયે મળે રાજ પાટ ।
ધર્મ ગયે મોટપ્ય મળી, બળી વળિ સઈ[4] થઈ ખાટ[5] ॥૪॥
ધર્મ ગયે વસ્ત્ર મળે, આસન ને વાહન વળી ।
ધર્મ ગયે સનમાન મળે, એહ આદિ સર્વે જાજો બળી ॥૫॥
ધર્મ ગયે જો તન રહે, તો તનને પણ ત્યાગવું ।
જીવવાનું જાતું કરીને, હરિ પાસે મરવાનું માગવું ॥૬॥
ધર્મ ગયે સર્વે ગયું, ગયું નીર વળી નાકતણું[6] ।
માટે મૂકી નિજ ધર્મને, ન કરવું મુખ લજામણું ॥૭॥
ધર્મ વિના સુર અસુર નરનાં, સર્વેના શાહીસમ[7] મુખ થયાં ।
ધર્મ વિના ધરા અંબર[8] માંહી, મોટપ્ય માન કેનાં રહ્યાં ? ॥૮॥
ધર્મ વિનાનું ધિક જીવવું, જન જાણજો જગમાંઈ ।
દેવ ઈચ્છિત દેહ આવિયો, પણ કામ ન આવિયો કાંઈ ॥૯॥
ધર્મવાળા પર ધર્મના સુત, રે'છે રાજી રળિયાત ।
નિષ્કુળાનંદ ધર્મવાનની, શું કહિયે વર્ણવી વાત ॥૧૦॥

કડવું ॥૨૬॥

પરમ ધર્મ કહિયે સારમાં સારજી, સંત સરાયે[9] જેને વારમવારજી ।
નથી કોઈ આવતું ધર્મની હારજી, ધર્મ તે ધારી કહું નિરધારજી[10] ॥૧॥
ઢાળ-નિરધાર સાર શોધી કહું, ધારી લેજો ધર્મની રીત ।
જે ધર્મે અધર્મ ટળે, કહું તે ધર્મ કરી પ્રીત ॥૨॥
ધર્મ તે ધર્મસુતનાં વચન, તેહ પાળવાં પ્રીતે કરી ।
જેને જેમ કરી આગન્યા, તે ફેરવવી નહિ ફરી ॥૩॥

૧. જમીન, પૃથ્વી ૨. મકાન, ઘર ૩. નારી, સ્ત્રી ૪. શી ૫. લાભ ૬. આબરૂ ગઈ, નાક કપાણું, લાજ ગઈ ૭. કાળા, કલંકિત ૮. પૃથ્વીથી ઉપરનાં છ લોક ૯. વખાણે ૧૦. ચોક્કસ.

આગન્યાથી અધિક બીજો, નથી આવતો ધાર્યામાંય ધર્મ ।
તોળી તપાશી જોયું તને મને, એજ ધર્મ છે વળિ પર્મ[1] ॥૪॥
ત્યાગી ગૃહી જન જેહને, કરી જેને તે જેમ આગન્યા ।
તેને તે તેમ વર્તવું, નવ વરતવું વચન વિના ॥૫॥
વચનમાં જેહ વરતે, તે પરમ ધર્મ પાળનાર ।
વચનવિરોધી જે વરતે, તે સર્વે ધર્મ ટાળનાર ॥૬॥
અવિનાશિની જે આગન્યા, તે સમજવું શુદ્ધ ધર્મને ।
ધારી વિચારી રાખવી હૃદયે, તો પામિયે સુખ પરમને ॥૭॥
વર્ણ આશ્રમ વેદ વિધિના, ધર્મ પાળે છે ધરા ઉપેર ।
વે'વાર અર્થે વિવિધ ભાતે, પાળે છે તે બહુપેર ॥૮॥
પણ પરમ ધર્મ છે વા'લાનાં વચન, તે કહ્યાં જેને કૃપા કરી ।
તેહ વિના બીજાં સર્વે, પરાં મુકવાં પરહરી ॥૯॥
મોટો ધર્મ એ માનવો, જેહ કહ્યો ધર્મને બાળ ।
નિષ્કુળાનંદ શ્રીમુખનાં વચન, ન ઉલ્લંઘવાં કોઈ કાળ ॥૧૦॥

કડવું ॥૨૭॥

પરમ ધર્મે કરી હરિને ગમવુંજી, ગમતું જોઈને દેહને દમવુંજી ।
તેમાં સુખ દુઃખ આવે તે ખમવુંજી, ભૂલી બીજી વાતે કેદિ ન ભમવુંજી ॥૧॥
ઢાળ-ભમવું નહિ ભોળાપણે, રે'વું આગન્યાને અનુસાર ।
સર્વે ધર્મ તેણે સાચવ્યા, નિશ્ચે કરી નિરધાર ॥૨॥
આગન્યામાં વશ્ય અહોનિશ રહી, જેમ વાળે તેમ વળવું ।
તર્ક ન કરવો તને મને, શ્રદ્ધાએ સેવામાં ભળવું ॥૩॥
જેમ કહે તે જગદીશ જીભે, તેમ કરે તે કર ભામીને ।
કેડે ન રહ્યું તેને કરવું, બેઠા પરમ ધર્મ પામીને ॥૪॥

૧. પરમ, શ્રેષ્ઠ.

બેસ કહે તો બેસવું, ઉઠચ કહે તો ઉઠવું વળી ।
ચાલ્ય કહે તો ચાલવું, સુણી વચનને જાવું મળી ॥૫॥

બોલ્ય કહે તો બોલવું, રહે મુન્ય કહે તો રે'વું મુન્ય ।
આગન્યાથી ઉપરાંત બીજું, જાણવું નહિ પાપ પુન્ય ॥૬॥

જેણે વચનમાં રે'વાનું દૃઢ કર્યું, તેણે ધર્મ ધાર્યા છે સઘળા ।
તેહ વિના બીજા ધર્મ તેતો, પાપની પ્રજળી[૧] પળા[૨] ॥૭॥

શુદ્ધ ધર્મ શ્રીમુખની વાણી, કહી છે જેને કરૂણા કરી ।
એવી રીતે રૈ'યે તૈયે, જાણો શુદ્ધ ધર્મ રહ્યા ધરી ॥૮॥

ધર્મધર્મ સહુ કોઈ કહે, પણ ધર્મમાં બહુ મર્મ છે ।
પ્રગટ પ્રભુનાં વચન પાળે, એથી મોટો કોઈ ધર્મ છે ? ॥૯॥

હરિ કહે તેમ હાથ જોડી, ચોકસ કરવા છે ચિત્તમાં ।
નિષ્કુળાનંદ તેમાં સમ વિષમને, ધારવું નહિ ધર્મની રીતમાં ॥૧૦॥

કડવું ॥૨૮॥

પદ-૭ (રાગ : ગરબી-)

ધર્મ છે ધામરે સર્વે સુખનુંરે, રાખજો જન કરી જતનરે ।
ધર્મ ધારીનેરે સંત સુખી થયારે, વા'લપે વરત્યા હરિને વચનરે; ધર્મ૦ ॥૧॥

વચન[૩] વિનારે ધોખે[૪] નથી ધારતારે, માનતા નથી કેવળ[૫] ધર્મમાંહી માલરે ।
બીજા જે ધર્મ રે જેવાં બોરબગાંમણાં[૬]રે, લાગેજંબુકને[૭] મન લાલરે; ધર્મ૦ ॥૨॥

એવા ધર્મ અન્યરે જાણીને ઉરથીરે, મેલી છે મનથી ઉતારી વાતરે ।
રાજા ઋષિનુંરે શ્રવણે સાંભળ્યુંરે, સુખસારૂં દુઃખ પામ્યા સાક્ષાતરે; ધર્મ૦ ॥૩॥

શુદ્ધ સાચો ધર્મરે શ્રીમુખે સાંભળિરે, વળગી રહ્યા છે વચન માંઈરે ।
નિષ્કુળાનંદરે જ્ઞાની તેને ગણવારે , કરવું ન રહ્યું તેને કાંઈરે; ધર્મ૦ ॥૪॥

પદ ॥૭॥

૧. સળગી ૨. ઉપાધિ ૩. ભગવાનની આજ્ઞારૂપી ધર્મ ૪. ચિંતા, શંકા કે અફસોસનો વિષય ૫. પ્રભુની આજ્ઞા વિનાનો કેવળ વર્ણાશ્રમ ધર્મ ૬. છેતરામણાં બોર ૭. શિયાળને.

ધર્મ રાખે તે ધર્મી કે'વાયજી, ધર્મ વિના જેણે પળ ન રે'વાયજી ।
ધર્મ જાતાં સુખ સર્વે જાયજી, ધર્મ રહે છે એવા જનમાંયજી ॥૧॥

ઢાળ-એવા જનમાં ધર્મ રહે, જે માહાત્મ્ય જાણે મહારાજનું ।
મહા મોંઘો મેળાપ જેનો, ક્યાંથી થાયે સર્વે શિરતાજનું[૧] ॥૨॥

નર અમર અમરેશને અગમ[૨], અગમ[૨] ઈશ અજને ઘણું ।
પ્રકૃતિ પુરૂષથી પરા[૩] રહ્યા, ક્યાંથી મળવું થાય તેને આપણું ॥૩॥

સર્વે ધામના ધામી એ સ્વામી, વળિ અનંત બ્રહ્માંડ આધાર ।
ક્ષર અક્ષરના આતમા[૪], પૂરણ સહુને પાર ॥૪॥

તેહ પ્રભુ પ્રગટ થઈ, નાથે ધરિયું નરતન ।
એવા પ્રભુનાં આપણે, કહો ક્યાંથી મળે વચન ॥૫॥

મોટામોટા ઇચ્છે છે મનમાં, આગન્યા સારૂ ઉરમાંય ।
એવા પ્રભુની આગન્યા, મળવી મોંઘી સહુને સદાય ॥૬॥

તેહ હરિ કૃપા કરી કે'છે, વળી વા'લપનાં વચન ।
તે પડવા ન દેવાં પૃથવીએ, લેવાં ઝિલિ અધરથી જન ॥૭॥

જેમ મોરપત્ની બિંદુ[૫] આવતાં, રત્યે[૬] લિયે છે રસે ભરેલડાં ।
તેનો મયૂર થાય તદવત[૭], થાય પડતાં બિંદુનાં ઢેલડાં ॥૮॥

તેમ આવતાં વચન વા'લાતણાં, ગ્રહી લિયે નર ગરજું થઈ ।
તે પૂરણ પામે પ્રાપતિ, ફરી ફેરવણી રહે નઈ ॥૯॥

સર્વે કામ તેણે સારિયું, વળિ ધાર્યા સર્વે ધર્મ ।
નિષ્કુળાનંદ કહે નકી થયું, જેણે જાણ્યો આટલો મર્મ ॥૧૦॥

કડવું ॥૨૯॥

મર્મ મોટો એ સમઝવો મનજી, તેમાં ફેર ન પાડવો કોઈ દનજી ।
જતને જાળવવાં જેમ જાળવે રતનજી, ક્યાંથી મળે પ્રભુ પ્રગટનાં વચનજી ॥૧॥

૧. સર્વનાં ઉપરી શ્રીજી મહારાજનું ૨. જાણી કે જોઈ ન શકાય તેવા ૩. પર, અતિ મોટા ૪. શરીરી, નિયંતા ૫. મોરની આંખમાંથી ટપકતું ટીપું ૬. ઋતુ સમયે ૭. તે મોર જેવો જ.

ઢાળ-વચન ન મળે વા'લાતણાં, તેમ દર્શન પણ છે દોયલાં ।
તેહ મૂર્તિ મુખોન્મુખ મળી, સર્વે કામ થઈ ગયાં સોયલાં ॥૨॥
અંગોઅંગ અવલોકીને, નખશિખ જોયા નાથ નીરખી ।
એથી પર નથી પામવું, એમ હૈયામાં ધારવું હરખી ॥૩॥
જે ધારતાં રૂપ જન જાણજો, નથી આવતું ધ્યાનીના ધ્યાનમાં ।
તે પ્રભુ પ્રગટ મળ્યા, શી કસર રહી કહો જ્ઞાનમાં ॥૪॥
જ્ઞાની તેને ગણીયે, જેને હરિમૂર્તિનું જ્ઞાન છે ।
તે વિના બકવાદ બીજે, એ જાણજો મોટું જ્યાન છે ॥૫॥
જેણે નથી જોયા નાથને, નજરોનજર નયણાં ભરી ।
તે કેવા કહેશે શ્રીકૃષ્ણને, અટકળ ને અનુમાને કરી ॥૬॥
જ્ઞાન વિજ્ઞા જ્ઞાની નહિ, જ્ઞાન હોય તેને જ્ઞાની કહિયે ।
સોણે[1] સાધ્ય[2] નથી હરિની, તો કેમ જાણશે જાગશે તૈયે ॥૭॥
તેજ જ્ઞાની તે તત્ત્વવેત્તા, જેણે પ્રગટ પ્રભુને પેખીયા ।
તે વિના રખે જ્ઞાની ગણો, જેણે હરિ નયણે નથી દેખિયા ॥૮॥
ભણેલે ભાળ્યા ન હોય નાથને, અણભણેલે હોય અવલોકિયા[3] ।
જુવો વિચારી જીવમાં, એમાં જ્ઞાની અજ્ઞાની કેને કહ્યા ॥૯॥
જ્ઞાની તે જેને ગમ્ય હરિની, એમ સમઝવું એહ સાર છે ।
નિષ્કુળાનંદ કહે તેહ વિના, બીજું સર્વે અસાર છે ॥૧૦॥

કડવું ॥૩૦॥

સારમાં સાર હરિની મૂર્તિજી, તેમાં જેણે રાખી મન ચિત્ત વૃત્તિજી ।
હરિ વિના બીજે રાખે નહિ રતિજી, તે ખરા સંત કહિયે મહામતિજી ॥૧॥
ઢાળ-મહામતિ તે સંત ખરા, મુકે નહિ મહારાજની મૂરતિ ।
અખંડ રાખે ઉરવિષે, જાણી કમાણી મોટી અતિ ॥૨॥

૧. સ્વપ્નમાં પણ ૨. જ્ઞાન કે ઓળખાણ ૩. જોયેલા.

ચર્ણ જુવે તો ચર્ણ જોઈ રહે, ચિહ્‌ન જુવે તો જોઈ રહે ચિહ્‌ન ।
નખ જુવે તો નખ જોઈ રહે, રહે ગર્ક મહાજળે જેમ મીન ॥૩॥
ફણા ઘુંટી પેનીને પેખિ, લેખે જંઘા જોઈ તે સંત સુખ ।
જાનું ઉરૂને જોઈ રહે, જોતાં કટિ મટી જાયે દુઃખ ॥૪॥
ઉદર નાભીને નિરખે, પેટ છાતી જુવે પ્રેમે કરી ।
કંઠ તિલક કપોળ જોઈ, રાખે હરિમૂર્તિ ભાવે ભરી ॥૫॥
શ્રવણ નયન નાસિકા જોઈ, ભૃકુટિ ભાલને ભાળી રહે ।
શિશે કેશ સુંદર વેષ, નખશિખ રૂપ નિહાળી રહે ॥૬॥
એમ અખંડ એક વરતિ, મૂર્તિને મૂકતી નથી ।
જેમ સરિતા[1] સાગર માંઈ, સન્મુખ ચાલતાં ચૂકતી નથી ॥૭॥
અંગોઅંગ અવલોક્યા વિના, અણુ અજાણ્યું પણ છે નહિ ।
સાંગોપાંગ સર્વે સુંદર, હરિ હૈયામાં ગયા રહી ॥૮॥
તેજ જ્ઞાની તેજ ધ્યાની, જેને અખંડ રહે છે એમ ઉર ।
જે જનને પ્રભુની મૂરતિ, રે'તી નથી અંતરથી દૂર ॥૯॥
એથી ઉપરાંત અન્ય બીજા, જ્ઞાની તે કેને ગણિયે ।
નિષ્કુળાનંદ એ ખરા જ્ઞાની, બીજા ભવે ભળ્યા[2] જ્ઞાની ભણિયે[3] ॥૧૦॥

કડવું ॥૩૧॥

જ્ઞાની તેહ જેને હરિની ગમજી, નથી જેને નાથની મૂર્તિ અગમજી ।
નખશિખા નિરખી કરી છે સુગમજી, ના'વે કોઈ એવા સંતની સમજી ॥૧॥
ઢાળ-સંત સમાન તે શું કહિયે, જેને અખંડ મૂર્તિ છે ઉર ।
જોઈ જોઈ જોયું જીવમાં, એની જોડ્યે ન જડ્યું જરૂર ॥૨॥
કામદુઘા કહું શી કલ્પતરૂ, કહું નવ નિધિ સિદ્ધિસમિત[4] ।
પારસ કહું કે ચિંતામણિ, વજમણિ ઘણી કહું સિત[5] ॥૩॥

૧. નદી ૨. સાંસારિક, લૌકિક ૩. કહીએ ૪. સહિત ૫. સફેદ.

અર્કમણિ[1] કે કહું ઈંદુમણિ[2], ઘણી ઉપમા દઉ અમૃતની ।
જે જે કહું તે જોખે[3] ભર્યાં, આપું ઉપમા કે પ્રતની[4] ॥૪॥
જેણે અંતરમાં અખંડ રાખ્યા, અલબેલોજી અવિનાશ ।
રાજી થઈને હરિ રહ્યા, દોષે રહિત દેખી નિજદાસ ॥૫॥
જેમ પંચાનની પય[5] રે'વા પાત્ર, જોઈએ સોળવલું સુવર્ણ ।
એમ હરિને રે'વાતણું, શુદ્ધ જનનું અંતઃકર્ણ ॥૬॥
જેમ જગજીવનના[6] જળને જાણો, નથી રે'તું ખામાં[7] વિના ખમી[8] ।
તેમ હરિજનનું અંતર, ગયું છે હરિને ગમી ॥૭॥
જેમ સુગંધી રહી છે શ્રીખંડ[9] માંય, રહ્યો ઈક્ષુ[10]માંહિ જેમ રસ ।
તેમ હરિજનમાંહિ હરિ, હળીમળી રહ્યા એક રસ ॥૮॥
જેમ ચમક[11] ઉત્તર મુખનો, રહે ઉત્તર દિશપર મુખ ।
તેમ હરિ હરિજન સામા રહે, સદાયે આપવા સુખ ॥૯॥
એમ સાચા સંતની સનમુખ, સદાય રહે છે શ્રીહરિ ।
નિષ્કુળાનંદ કહે કાચા કોયે, ન હોયે સુખિયા એ સુખે કરી ॥૧૦॥

કડવું ॥૩૨॥

પદ-૮ (રાગ : ગરબી-)

સુખ અંતરે રે સંત સાચા ભોગવેરે, કાચાને નાવે કેદિયે કામરે ।
જેમ સાજો જમેરે સુંદર સુખડિરે, માંદાને મગઉદકે[12] આરામરે; સુખ૦ ॥૧॥
ચંદનની વાસેરે અલિ[13] અલમસ્ત છેરે, મક્ષિકા[14] દેખી રહે છે દૂરરે ।
ગોળનું ગાડુંરે ગિંગાને[15] ગમે નહિરે, જેને પ્રીત પુરીષશું[16] ભરપુરરે; સુખ૦ ॥૨॥

૧. સૂર્યકાન્તમણિ ૨. ચંદ્રકાંતમણિ ૩. જોખમ, દોષ કે ભયયુક્ત ૪. કયા પ્રકારની ? ૫. સિંહણનું દૂધ ૬. વરસાદના ૭. ખામણું કે નીચાણવાળી જગ્યા ૮. ટકી, રોકાઈ ૯. ચંદન ૧૦. શેરડીમાં ૧૧. ઉત્તર ધ્રુવનાં આકર્ષણવાળો પથ્થર ૧૨. બાફેલા મગનું પાણી ૧૩. ભમરો ૧૪. માખી ૧૫. વિષ્ટાનાં કીડાને ૧૬. વિષ્ટામાં

કુમુદિની[1] કેદિરે ન પામે સુખ સૂરથીરે[2], ચકવાં કેદિ ચંદ્ર ન ચા'યરે ।
ઘણું અજવાળું રે ઘુડને ગમે નહિરે, કોચવાઈ ગરે તે કોતરમાંયરે; સુખ૦ ॥૩॥
એમ સંત અસંતનીરે જાણો રૂચિ જુજવીરે, સંત ભજે તજે તેને અસંતરે ।
નિષ્કુળાનંદરે નકી એ વારતારે, સમઝી લેવું એવું સિદ્ધાંતરે; સુખ૦ ॥૪॥

પદ ॥૮॥

સિદ્ધાંત વાત સંત સાચે જાણીજી, મન કર્મ વચને પૂરી પ્રમાણીજી ।
સુખરૂપ સમઝીને ઉરમાંયે આંણીજી, એવા સંતની કહું એંધાણીજી ॥૧॥
ઢાળ-એંધાણી કહું એવા સંતની, જેને માયિક સુખ થયાં ઝેર ।
કામ ક્રોધ લોભ કડવા થયા, થયું વિષય સુખશું વેર ॥૨॥
જક્તનાં સુખ જોઈને, જેને અંતરે થયાં છે અળખામણાં ।
રૂડા જાણી નથી રિઝતા, છે અવલ[3] પણ ઈંદ્રામણાં[4] ॥૩॥
તે થોડે ખાધે થોડું દુઃખ છે, ઘણું ખાધે દુઃખ થાય ઘણું ।
જેમ ચીરોડી ચુનાની ચપટિયે, ગયું ભૂખદુઃખ તે કિયાતણું[5] ? ॥૪॥
જેમ શોખે રાખે કોઈ સિંહને, પાળતાં પૂરણ પાપ છે ।
એમ ભવસુખને ભોગવતાં, મહા મોટો સંતાપ છે ॥૫॥
એવું થયું છે અળખામણું, હરિ વિના બીજું હરામ ।
મુક્તિ આદિ નથી માગતા, એવા સંત છે નિષ્કામ ॥૬॥
વૈરાગ્યે ચિત્ત વાસીત છે, ભક્તિ ભાવે ભર્યું છે ભીંતર ।
ધર્મમાં પણ દૃઢ મતિ છે, છે જ્ઞાનનું પણ ઘર ॥૭॥
શુભ ગુણ કે'યે જે સંતના, તેહ આવી વસ્યા છે ઉરમાં ।
તેણે કરી જન તને મને, સૂધા[6] વરતે છે સુરમાં[7] ॥૮॥

૧. રાત્રિનું કમળ, પોયણાં ૨. સૂર્યથી ૩. સુંદર ૪. છેતરામણા ૫. કોનું ? ૬. સાવધાન ૭. સાધુતાની રીતમાં.

તેની દૃષ્ટે તન અભિમાની, ગીડર[1] નર ગમતા નથી ।
જોઈ સ્વભાવ એ જીવનો, અભાવ રહે છે ઉરથી ॥૯॥
તેશું મન મેળવતાં મળે નહિ, ભેળું ભળતાં પણ ન ભળાય ।
નિષ્કુળાનંદ તે નોખા રહે, તોય[2] તેલને ન્યાય ॥૧૦॥

કડવું ॥૩૩॥

સંત અસંતની રીત જુજવીજી, ભેળાં ન ભળે જેમ રાત ને રવિજી[3] ।
એમ કહેછે સહુ અનુભવીજી, વિધે વિધે વાત તેની કહું વર્ણવીજી ॥૧॥

ઢાળ-વર્ણવી તેની વાત કહું, હરિદાસ અદાસ દોઈની ।
રાગી ત્યાગીની રીત ભેળી, ભળે નહિ કોઈકોઈની ॥૨॥
એક સુખ ઈચ્છે શરીરનાં, એક ન ઈચ્છે સુખ શરીરનું ।
એક ઈચ્છે નિરસ અન્નને, એક ખાવા ઈચ્છે ખીરનું ॥૩॥
એક ઈચ્છે પુરાણું પટ[4] પે'રવા, એક ઈચ્છે અંબર નવીન ।
એક ઈચ્છે અંતરે રે'વા ઉજળા, એક રહે મને મલીન ॥૪॥
એક ઈચ્છે લેવા સુખ લોકનાં, એક લોકસુખ તે લેખે[5] નહિ ।
એક ઈચ્છે માયિક મોટપ્યને, એક માયિક મોટપ્યને દેખે નહિ ॥૫॥
એક ઈચ્છે જગ જાણિત થાવા, એક ઈચ્છે થાવા અછતું ઘણું ।
એક ઈચ્છે માન વધારવા, એક ઈચ્છે નિરમાની પણું ॥૬॥
એક ઈચ્છે છે પદાર્થ પામવા, એક કરવા ઈચ્છે છે ત્યાગ ।
એક ઈચ્છે છે અલપ સુખને, એકને અલપ સુખ છે આગ ॥૭॥
એક ઈચ્છે રે'વા અરણ્યમાં, એક ઈચ્છે વસ્તીમાંહિ વાસ ।
એક ઈચ્છે વિષયસુખ માણવા, એક એ સુખથી છે ઉદાસ ॥૮॥
એમ ભક્ત અભક્તના ભાવને, જુદા જાણજો જરૂર ।
એકને ન ભળવું ભીડમાં, એકને રે'વું હરિશું હજુર ॥૯॥

૧. અજ્ઞાની, ઘેટા જેવા ૨. પાણી તથા તેલ બન્ને ભેગાં કરવા છતા પણ નોખા જ રહે છે તેમ ૩. સૂર્ય ૪. વસ્ત્ર ૫. ગણે, ઈચ્છે.

એમ દાસ અદાસ દોયને, ભેળું રે'વામાં ભારે રોળ[1] છે ।
નિષ્કુળાનંદ નથી કે'વાતું, પણ તપાસે દુઃખ અતોળ છે ॥૧૦॥

કડવું ॥૩૪॥

અતોળ રોળ રહ્યા દેહદર્શીને સાથજી, જે રાત દિન ગાય દેહસુખની ગાથજી[2] ।
તેહ વિના વાત નથી આવી બીજી હાથજી, તે કેમ કરશે પ્રસન્ન નરનાથજી ॥૧॥

ઢાળ-નાથ પ્રસન્ન કેમ કરશે, જેને સેવા કરવી છે શરીરની ।
તેને ભાવે નહિ બીજું ભીંતરે, મર વાત હોય સુખશિરની[3] ॥૨॥
દેહને અર્થે દાખડો, રાત દિવસ કરે છે રહ્યો ।
જરાય ન કરે જીવ અરથે, તેને ઉપદેશ આપવો શિયો ॥૩॥
શરીર સારૂં સાચવી રાખે, સર્વે સુખતણો તે સમાજ ।
પણ જેજે કહે જીવ અરથે, તેનો તરત કરી દિયે તાજ[4] ॥૪॥
અન્ન અંબર સુંદર જોઈ, સારાં જાણી રાખે સાચવી ।
કાલે આવશે કામ મારે, એમ ઈચ્છા ઉરમાં નિત્ય નવી ॥૫॥
તુચ્છ વસ્તુ પણ ત્યાગી ન શકે, ત્યારે કેમ ત્યાગશે મનવાંછિત ।
એ ત્યાગી નથી છે વેષ ત્યાગીનો, તેની પડે શી પ્રતીત ॥૬॥
ગોળ તજી ખાયછે ખોળને, તૂપ[5] તજી ખાય છે તેલ ।
તે પણ કોયલ[6] કણઝીતણું[7], ભુંડી ગંધે દુઃખનું ભરેલ ॥૭॥
એવાં સુખ શરીરનાં, લેવા સારૂ વિસાર્યા નાથ ।
તેને સંગે વૈરાગ્યવંત સંત, કેમ કરી રહી શકે સાથ ॥૮॥
ભ્રમર ગિંગો ભેળા થયા, આશય અન્યોઅન્યનો અળગો ।
ભ્રમર કમળ ભાળી રહ્યો, ગિંગો ગોબરવાડે વળગો ॥૯॥

૧. દુઃખ, મુશ્કેલી ૨. વાતો, ગુણગાન ૩. સર્વ શ્રેષ્ઠ સુખની ૪. ત્યાગ ૫. ઘી ૬. કોહવાઈ ગયેલ, સડેલ ૭. એક કડવી અને તીખી વનસ્પતિનું.

એમ સંત અસંત ભેળા રહે, પણ નોખા છે એકએકથી ।
નિષ્કુળાનંદ કહે એ નથી છાનું, કે'વરાવો છો શું કથી ॥૧૦॥

કડવું ॥૩૫॥

કથી નથી કે'વાતું કડવું લગાડીજી, ચોખા ચોખું ચોકસ પાંતિયા[1] પાડીજી ।
આવે અવસરે જે વરતેછે અનાડીજી[2], તેને કે'તા ડરતાં રે'વાએ દાડીજી ॥૧॥

ઢાળ-દાડી રે'વાયે ડરતાં, સાચું કે'તાં ઉપજે કલેશ ।
જેને આઠે અંગે તો કુસંગ છે, છે સતસંગનો તો વળી લેશ ॥૨॥
જેમ નર્તક[3] નર નારી થયો, પણ ઘર કેનું ચલાવશે ।
તેને જાણે છે જે યોષિતા[4], એ વાત બંધ કેમ બેસશે ॥૩॥
વૈરાગ્યહીન ભક્તિહીન, અને ધર્મતો ધરથી[5] નથી ।
તેને વાતો ત્યાગની, શીદ કહીને મરિયે મથી ॥૪॥
ઝાઝું કે'તાં જોખો[6] ઉપજે, તેને કે'વું તે કળે કળે ।
સે'જે સે'જે કામ સારવું, પણ બહુ તો ન બોલવું બળે ॥૫॥
જેમ સિંહ સમીપે બકરી, તે બીતી બીતી બોલિ શકે ।
તેમ અનાડી નરને આગળે, કેમ બોલાએ વણ તકે ॥૬॥
જેમ કાળા સર્પના કંડિયા, તે ઢાંકી રાખવા ઢાંકણે ।
તેને ઉઘાડતાં દુઃખ ઉપજે, રખે ઉઘાડતા ભોળાપણે ॥૭॥
જેમ સાવજનું સાધુપણું, મર્કટ[7] મુખે લિધા લગે ।
તેમ અસાધુ સાધુ થઈ, સાધુને સેવાએ ઠગે ॥૮॥
એપણ વાત ઓળખવી, અતિ રે'વું નહિ અજાણ ।
જેમ વ્યાઘ્ર[8] લોટે[9] ઉંટ આગળે, પણ લઈ લેવા છે પ્રાણ ॥૯॥

૧. વિભાગ કરીને ૨. ઉદ્ધત ૩. નાચનાર ૪. સ્ત્રી ૫. મૂળથી, પહેલેથી જ ૬. જોખમ, દુઃખ ૭. વાનર ૮. વાઘ ૯. આળોટે, પગમાં પડે.

ખરી વાત એ ખોટી નથી, સાચી માનજો સર્વે સહી ।
નિષ્કુળાનંદ કહે નથી કહ્યું, અંતરમાં ઈરષ્યા લઈ ॥૧૦॥

કડવું ॥૩૬॥

પદ-૯ (રાગ : ધોળ-)

સંત વિના સાચી કોણ કહે, સારા સુખની વાત ।
દયા રહી છે જેના દલમાં, નથી ઘટમાં[1] ઘાત; સંત૦ ॥૧॥
જેમ જનનીને હૈયે હેત છે, સદા સુતને સાથ ।
અરોગી કરવા અર્ભકને[2], પાયે કડવેરા[3] ક્વાથ[4]; સંત૦ ॥૨॥
જેમ ભમરી ભરે ભારે ચટકો, પલટાવા એળ્યનું અંગ ।
તેમ સંત વચન કટુ કહે, આપવા આપણો[5] રંગ; સંત૦ ॥૩॥
જાણો સંત સગા છે સહુના, જીવ જરૂર જાણ ।
નિષ્કુળાનંદ નિર્ભય કરે, આપે પદ નિરવાણ[6]; સંત૦ ॥૪॥

પદ ॥૯॥

નિર્વાણ પદમાં પો'ચાડે સંતજી, જે કોઈ દિલના દયાળુ અત્યંતજી ।
જેને એક ઉર રહ્યા ભગવંતજી, તેણે કરી સદાય છે શુભ બુદ્ધિવંતજી ॥૧॥

ઢાળ-શુભ બુદ્ધિવાળા સંત જેહ, તેહ સહુના સુખદાય છે ।
તેથી દુઃખ ન ઉપજે, જે સુરતરૂ[7] સમ કે'વાય છે ॥૨॥
જેમ વિટપ[8] બહુ પરમારથી, પરમારથી પાથ[9]ને પૃથવી ।
ઘન[10] પવન પરમારથી, તેમ પરમારથી રાકેશ[11] રવિ ॥૩॥
જેમ તરૂ સુખદાયિ તેહથી, ફુલ ફળ દળ શાખા મળે ।
વળી શીતળ કરે છાયાવડે, તેમ સર્વે સંકટ સંતથી ટળે ॥૪॥
જેમ જળ મળ હરે જનના, વળી પાન કર્યે હરે પ્યાસ ।
તેમ સંત સુખ સહુને કરે, વળી હરે તનમન ત્રાસ ॥૫॥

૧. અંતરમાં ૨. બાળકને ૩. કડવાં ૪. ઔષધ, ઉકાળા ૫. પોતાનાં જેવો ૬. મુક્તિ, મોક્ષ ૭. કલ્પવૃક્ષ ૮. વૃક્ષ ૯. પાણી ૧૦. વરસાદ ૧૧. ચંદ્ર.

જેમ ભૂમિ પરમારથી ભણિયે, ઠામ ધામ ધાતુ આવે કામ ।
તેમ સંત પરમારથી સમઝો, સર્વે પ્રાણીના છે સુખધામ ॥૬॥
જેમ મેઘ જીવાડે છે મેદિની[૧], જેમ અર્ક કરે છે ઉજાસ ।
જેમ શશિ કરે છે શીતળતા, તેમ સંત સહુના સુખનિવાસ ॥૭॥
જેમ પંચ ભૂતના પદાર્થથી, સર્વે સુખી રહે છે સંસાર ।
તેમ સંત અલૌકિક સુખના, જાણી લિયો જરૂર આપનાર ॥૮॥
સાચા સંતથી સરિ ગયાં, કૈંક જીવોનાં કાજ ।
એવા સંતને સેવવા, અવસર આવિયો છે આજ ॥૯॥
જો મનાય તો મને માનજો, છે અતિ અર્થની વાત ।
નિષ્કુળાનંદ નકી કહે, સુખ થાવાની એ સાક્ષાત ॥૧૦॥

કડવું ॥૩૭॥

સાક્ષાતકાર જેને મળિયા છે સ્વામીજી[૨], તેણે કરી અંતરની વેદના વામીજી ।
ભાંગી ગઈ ખોટ રહી નહિ ખામીજી, તેતો પ્રભુ પ્રકટ પ્રમાણને પામીજી ॥૧॥
ઢાળ-પામી પ્રભુ પ્રગટને, જેને ઓછપ ન રહી અંગ ।
નખશિખ નિષ્પાપ છે, પ્રભુ પ્રગટને પ્રસંગ ॥૨॥
શ્રીહરિના શબ્દ સાંભળ્યા, છે એના એજ બે કાન ।
પ્રગટ પ્રભુનો સ્પર્શ કર્યો, છે તેની તે ત્વચા નિદાન ॥૩॥
જેણે પ્રકટ રૂપને પેખિયું, છે એનાં એહ બેઉ નેત્ર ।
જેણે વાલ્યમશું વાતો કરી, છે એની એ જિહ્વા પવિત્ર ॥૪॥
પ્રગટ પ્રભુને ચડ્યું જે ચંદન, વળી સુગંધી સુમનના હાર ।
તેની વાસ લિધેલ નાસિકા, છે તેમની તેમ નિરધાર ॥૫॥
જે પ્રગટ પ્રભુના પ્રેર્યા થકા, ચાલ્યા છે જેહ ચરણ ।
તેના તે બેઉ પાવ છે, એવા સંત જે સુખકરણ ॥૬॥

૧. પૃથ્વી ૨. સહજાનંદ સ્વામી, શ્રીજી મહારાજ.

જે કરે હરિ સેવિયા, પાયાં પાણી જમાડ્યાં અન્ન ।
તેના તે બેઉ બાહુ છે, પ્રભુસ્પર્શના જેહ પાવન ॥૭॥
એમ અંગોઅંગે અવિનાશને, સ્પર્શી કર્યાં છે પવિત્ર ।
તેને તોલે ત્રિલોકમાં, આવે અંગ કેમ ઈત્ર[૧] ॥૮॥
એવા સંત સંસારમાં, પછી જોતાં પણ જડશે નહિ ।
માટે હળિમળિ હેત કરો, તે વિના પાર પડશે નહિ ॥૯॥
બીજા ગુણવાન તો ઘણા મળશે, પણ નહિ મળે હરિના મળેલ ।
નિષ્કુળાનંદ એવા સંત સંબન્ધે, અનંતનાં પાપ બળેલ ॥૧૦॥

કડવું ॥૩૮॥

એવા શુદ્ધ સંતનો સુખદાયિ સંબન્ધજી, જેણે કરી છૂટે ભારી ભવબન્ધજી ।
માયિક સુખનો નવ રહે ગંધજી, ઉઘડે અનુભવ આંખ્ય ન રહે અંધજી ॥૧॥
ઢાળ-આંખ્ય ઉઘડે અનુભવની, તેતો સાચા સંત જનને સંગે ।
ઉતરે મેલ માયાતણો, ચિત્ત રંગાઈ જાય હરિને રંગે ॥૨॥
તે સંત મળેલ શ્રીહરિના, પ્રભુ પ્રગટના પ્રમાણ ।
જે અર્સપર્સ[૨] પામી પૂરણ છે, સહુ સમઝિ લેજો સુજાણ ॥૩॥
જેમ પારસ સ્પર્શે લોહને, તેમાં લોહપણું લેખવું નહિ ।
એ સાંગોપાંગ સુવર્ણ છે, આકારે અન્ય દેખવું નહિ ॥૪॥
તેમ જે સંતને સ્પર્શ્યા શ્રીહરિ, તે સંત એ સર્વે શુદ્ધ છે ।
એમાં અન્યભાવ આણવો નહિ, એજ સારી સુબુદ્ધ છે ॥૫॥
જેમ ચંદન વાસે વૃક્ષ બીજાં, ચંદન સરિખાં થાય છે ।
તેમ શ્રીહરિના સંબન્ધથી, સંત કલ્યાણકારી કે'વાય છે ॥૬॥
જેમ જાહ્નવીજળ[૩] જળ ગ્રામનું, સ્પર્શીને કરે છે પાવન ।
તેમ પ્રગટ પ્રભુના સ્પર્શથી, જાણો જાહ્નવીરૂપ[૪] હરિજન ॥૭॥

૧. અન્ય, ઈતર ૨. અરસપરસ ૩. ગંગાજળ ૪. ગંગાની જેમ બીજાને પાવન કરનાર.

એવા સંતને સંબન્ધે, દોષ કલંક થાય છે દૂર ।
શુદ્ધ થઈ જન સર્વે અંગે, પો'ચે હરિસમીપે હજૂર ॥૮॥
સંત બહુ બીજા સંસારમાં, તેને તોલે રખે[1] ત્રેવડો[2] તમે ।
હંસ ને બક[3] બરોબર બેઉ, સમઝવા નહિ કોઈ સમે ॥૯॥
જેમ ચક્રવર્તિ ભૂપાળબાળને, ગરીબ કંગાલ ગણવો નહિ ।
નિષ્કુળાનંદ એ નરેશ[4] છે, ભૂલે બીજો ભણવો નહિ ॥૧૦॥

કડવું ॥૩૯॥

સંત સમર્થ છે શ્રીહરિ સેવીજી, આપું એને ઉપમા નથી કોઈ એવીજી ।
અનુપમને ઉપમા સમઝો શી દેવીજી, એપણ વાત છે વિચાર્યા જેવીજી ॥૧॥
ઢાળ-વિચાર્યા જેવી છે એ વારતા, જે આપવી સંતને ઉપમા ।
શા સરખા સૂચવિયે, જેને જક્ત સુખની નથી તમા[5] ॥૨॥
સિંધુને શા સરિખો કહું, અતિ ઉંડો ને ઘણો ગંભીર છે ।
તોલ માપ થાપ[6] થાતો નથી, જેનું અતિ અગાધ નીરછે ॥૩॥
જો તીખો અર્ક તપે ઘણું, પણ અણુભાર ઊનો નવ થાય ।
તેને સમ સર સરિતા, વાપી[7] કૂપ કેમ કહેવાય ॥૪॥
તેમ સંત ગંભીર ગરવા[8] ઘણું, તપે નહિ ત્રણે તાપે કરી ।
અતિ પરમારથી પ્રાણધારીના, શોક સંશય સર્વે લિયે હરિ ॥૫॥
જેમ મહા અર્ણવ[9] ઉલ્લંઘવા, નથી ઉપાય બીજો નાવ વિના ।
તેમ સંસાર સાગર પાર કરવા, જાણો સંત અજર[10] ઝાઝ[11] બન્યા ॥૬॥
જેમ ચિંતામણિમાં ચૌદ લોકની, રકમ સર્વે રહી છે ।
તેમ સાચા સંતમાં સમઝો, કહો કમી તે સઈ છે ? ॥૭॥

---

૧. ભૂલ્યે પણ નહિં ૨. સરખાવો ૩. બગલો ૪. રાજા ૫. પરવા, લાલચ ૬. થાહ, પ્રમાણનો નિર્ણય ૭. વાવ ૮. ગૌરવશાળી ૯. સમુદ્ર ૧૦. અતિ દૃઢ, મજબૂત ૧૧. વહાણ, જહાજ.

મોટે ભાગ્યે કરી મળે માનો, સાચા સંતનો સમાગમ ।
તો તેણે કરી મહાસુખ પામે, વળી વામે[1] વેળા વિષમ ॥૮॥
સર્વે વાત જાય સુધરી, જો થાય એવા સંતશું પ્રીત ।
નૂન્ય ન રહે તેહ જનને, જાણો જોરે થઈ જાય જીત ॥૯॥
પાર આવી જાય સર્વે પંથનો, વળી સરી જાય સહુ કામ ।
નિષ્કુળાનંદ શુદ્ધ સંત સેવ્યાથી, પમાયે પૂરણ પરમ ધામ ॥૧૦॥

કડવું ॥૪૦॥

પદ-૧૦ (રાગ : ધોળ-)

અનુપ સંતને આપું ઉપમા, એવું નથી જો એક ।
જોઈ જોઈ જોયું મેં જીવમાં, કરી ઉંડો વિવેક; અનુપ૦ ॥૧॥
સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળમાં, શોધે ના'વે સંતને તોલ ।
દીઠાં સુણ્યાં તેતો દોષે ભર્યાં, સંત અતિ અમળ[2] અમોલ[3]; અનુપ૦ ॥૨॥
સાતે[4] દૃષ્ટાંતે સહુ સૂચવી, કહે કવિ જન કોય ।
સરે સાર તેમાં શોધતાં, સંતસમ નહિ સોય; અનુપ૦ ॥૩॥
જેવા સંત એ કહિયે શિરોમણિ, તેવા હરિ સહુ શિરમોડ ।
નિષ્કુળાનંદ નિહાળતાં, ન જડે એ બેની જોડ; અનુપ૦ ॥૪॥

પદ ॥૧૦॥

જોડ્ય નથી જડતી જગમાંયે જોતેજી, ઘણી ઘણી રીતે ઘટમાં ગરી[5] ગોતેજી[6] ।
બીજા અવતારના અવતારી પોતેજી, આપે આવિયા સર્વે સામર્થિ સોતેજી ॥૧॥
ઢાળ-સર્વે સામર્થિ સહિત આવ્યા, અલબેલોજી આણી વાર ।
પોતાના પ્રતાપથી, કર્યો અનેક જીવનો ઉદ્ધાર ॥૨॥

---

૧. ટળે, નાશ પામે ૨. દોષ (દોષ) રહિત, નિર્દોષ ૩. અમૂલ્ય, દુર્લભ ૪. ઘણાં, અનેક જેમકે – સાત, દશ, સત્તર વગેરે શબ્દ ઘણા અથવા પુષ્કળના અર્થમાં વપરાય છે, જેમકે સાત ગળણે ગળીને પાણી પીવું તથા 'સત્તર વખત કહ્યું' વગેરે ૫. અંતરમાં ઊતરી ૬. શોધવા છતાં પણ.

ખગ[૧] મૃગ[૨] નર નિરજર[૩], ભૂત ભૈરવ પામ્યા ભવપાર ।
સ્થાવર જંગમ જાતની, આણે સમે લીધી છે સાર ॥૩॥
દૈવી આસુરી દોયને, તાર્યા આણે સમે અગણિત ।
ન જોઈ કરણી કોઈની, એવી નવી વર્તાવી રીત ॥૪॥
તમોગુણી રજોગુણી તારિયા, સત્ત્વગુણીને આપિયાં સુખ ।
શરણાગતને આ સમે, રે'વા દીધું નહિ દુઃખ ॥૫॥
જે જન કોઈ પ્રકારે કરીને, ઉદ્ધરવાનો આઝો[૪] નહિ ।
એવા જન ઉદ્ધારિયા, તેની મોટપ્ય કેમ જાયે કહી ॥૬॥
ધર્મરહિત ભક્તિરહિત, વળી વૈરાગ્ય જેને છે વેરવી[૫] ।
એવા પામર નર પાર કર્યા, એવી વર્તાવી વાત નવી ॥૭॥
તૃણ કાષ્ઠ ને તુંબડાં તારે, એવાં વા'ણ તો હોયે ઘણા ।
પણ લોહ પાષાણને તર[૬] ઉતારે[૬], એહ નાવમાં નહિ મણા ॥૮॥
તેમ દૈવી મુમુક્ષુ જીવ તારે, તેનું આશ્ચર્ય શું જાણિયે ।
પણ આસુરી પામર નર તરે, તેથી વાત બીજી શું વખાણિયે ॥૯॥
આ સમાના અવતારની, મોટપ્ય મુખે કે'વાતી નથી ।
નિષ્કુળાનંદ કહે જન મને, વિચારી જુવો વિધવિધથી ॥૧૦॥

કડવું ॥૪૧॥

આ સમે સરિયાં જેવાં જનનાં કાજજી, એવાં ન સરિયાં વિચારિયું આજજી ।
આ સમે સોંપિયા જે સુખના સમાજજી, અલૌકિક સુખ લોકે આપ્યું મહારાજજી ॥૧॥
ઢાળ-અલૌકિક સુખ આ લોક માંયે, અલબેલેજિયે આપિયું ।
ધ્યાન ધારણા સમાધિનું સુખ, આપી માયિક દુઃખ કાપિયું ॥૨॥
અલૌકિક સુખ અવલોકીને, જન આશ્ચર્ય પામે ઉર ।
અનેક ધામ ધામી સહિત, હરિયે દેખાડ્યાં હજૂર ॥૩॥

૧. પક્ષી ૨. પશુ ૩. દેવતા ૪. વિશ્વાસ, ભરોસો ૫. વૈરી, શત્રુ ૬. પાર ઉતારે, કિનારે લાવે.

પર[૧] પોતાના ઘાટને, હરિ દેખાડે મૂર્તિમાન ।
મન બુદ્ધિ ચિત્ત અહંકાર જેહ, તે નજરે નિરખે નિદાન ॥૪॥
સર્વે અંગે સમેટીને, લાવે એક અંગમાં પ્રાણ ।
પછી દેહ તે જડવત રહે, જેવું સૂકું કાષ્ટ પાષાણ ॥૫॥
પછી બાળો કાપો કોઈ દેહને, તેને દુઃખ નહિ તલભાર ।
એવો અગણિત આ સમે, હરિયે દેખાડ્યો ચમત્કાર ॥૬॥
ષટ ઉર્મિ[૨] ક્ષોભ નવ કરે, હરે ફરે કરે કાંઈ કામ ।
એવી આશ્ચર્ય વારતા, ઘણી દેખાડી ઘનશ્યામ ॥૭॥
ભૌતિક દેહ ભૂમિ વ્યોમમાં, કરે પાણીમાં પણ પ્રવેશ ।
આડ્ય રહિત અટકે નહિ, નવ રહ્યું આવરણ લેશ ॥૮॥
એવી અનંત રીત અલૌકિક આણી, જાણી નો'તી જે જગમાંઈ ।
અતિ સામર્થિ વાલે વાવરી, નથી કહો જાતી તે કાંઈ ॥૯॥
અનેક અવતાર આગે ધર્યા, તેતો પોતાના જન કારણે ।
નિષ્કુળાનંદ સહજાનંદ પ્રભુપર, વારીવારી જાયે વારણે ॥૧૦॥

કડવું ॥૪૨॥

વારીવારી જાઉં વાલમજી મારાજી, આજ શોભ્યા છો સૌથી સારાજી ।
પ્રાણજીવન ઘનશ્યામ છો પ્યારાજી, નિજજનને મહાસુખના દેનારાજી ॥૧॥
ઢાળ-સુખ દેવાને શ્રીહરિ, પ્રભુ પ્રગટ થયા તમે આજ ।
મહા સુખમય મૂર્તિ ધરી, કર્યાં અનેક જનનાં કાજ ॥૨॥
આગે મત્સ્ય કચ્છ વારાહ વપુ, થયા નરહરિરૂપે નાથ ।
કર્યાં કારજ નિજજનનાં, પણ સેવી સુખી ન થયો જનસાથ ॥૩॥
વામન રૂપને ધરી હરિ, કર્યું બલિ રાજાનું કામ ।
એ પણ રૂપ અનુપમ હશે, પણ સંતે સેવી ન કરી પુરી હામ ॥૪॥

૧. બીજાનાં ૨. ભૂખ, તરસ, હર્ષ, શોક, જન્મ, મરણ.

પરશુરામે ફરશી ફેરવી, કરી ભૂપરહિત[1] ભૂમિકા ।
તેને પણ સત્ત્વગુણી સંત, સેવી સુખ નવ લઈ શક્યા ॥૫॥

રામપ્રભુ તે રાજા થયા, તેને ગરીબ કેમ પૂજી શકે ।
દુર્બળ જાયે કોઈ દર્શને, તો દ્વારપાલ મારે ધકે ॥૬॥

કૃષ્ણરૂપે અનુપ આપે થયા, કર્યાં અનેક જીવનાં કાજ ।
પણ એમનું એમ રાખ્યું નહિ, પછી થયા રાજઅધિરાજ ॥૭॥

બુદ્ધ શુદ્ધ બોધ દેઈને, તાર્યા જીવ અનંત અપાર ।
કલકી ભાર ઉતારવાને, હરિ હવે લેશે અવતાર ॥૮॥

એવા સર્વે અવતાર સૂચવી, ભાવે પ્રભુના ભાખિયા ।
પણ આજ સંતને સુખ આપતાં, કોઈ રીતે ઉંણા[2] ન રાખિયા ॥૯॥

અનેક પ્રકારે આશ્રિત જનને, આપ્યો અખંડ આનંદ ।
નિષ્કુળાનંદ સુખદ સહુના, સ્વામી તે સહજાનંદ ॥૧૦॥

કડવું ॥૪૩॥

સ્વામી સહજાનંદ જે જને સેવ્યાજી, તેને ન રહ્યું કાંઈ કરવાનું કે'વાજી ।
સૌપર[3] શિરોમણિ[3] મળ્યા હરિ એવાજી, એવી નથી ઉપમા એને બીજી દેવાજી ॥૧॥

ઢાળ-ઉપમા નથી એવી આપવા, જોઈ જોઈ જોયું જરૂર ।
ચૌદ લોકમાં જોયું ચિંતવી, એ સમ ન સમઝાણું ઉર ॥૨॥

અનેક તન ધરી હરિ, વિચર્યા વસુંધરા માંઈ ।
તેના મળેલ તપાસિયા, સુખ પામ્યા ન પામ્યા કાંઈ ॥૩॥

આજની તો અલેખે[4] વાત છે, અઢળ ઢળ્યા છે અલબેલ ।
હળ્યા મળ્યા હરિ હેતે કરી, વળી વાળી રંગડાની રેલ ॥૪॥

જમ્યા રમ્યા જોડ્યે રહ્યા, દયા કરી દીન દયાળ ।
સમેસમે સુખ આપિયાં, કાપિયાં દુઃખ વિશાળ ॥૫॥

૧. દુષ્ટ અધર્મી રાજા રહિત ૨. અપૂર્ણ ૩. સર્વથી પર, સર્વોત્તમ ૪. બુદ્ધિથી જેમ છે તેમ ન સમજાય તેવી અલૌકિક.

અરસપરસ એકમેક રહ્યા, અંતરાય ન રહિ અણુભાર ।
અનંત અવતાર આવ્યા અવનિએ, પણ આંક વાળિયો આ વાર ॥૬॥

અનેક પ્રતાપ અનેક પરચા, અનેક ઉદ્ધારિયા જન ।
કોયે વાતની કસર નહિ, એવા સહજાનંદ ભગવાન ॥૭॥

અનંત સામર્થિ અનંત ઐશ્વર્ય, અનંત પરાક્રમ અપાર ।
અનંત ધામના ધણી હરિ, વળી અનંત શક્તિ આધાર ॥૮॥

સહુ ઉપર એ શ્રીહરિ, એની ઉપર નહિ કોઈ એક ।
પૂરણ બ્રહ્મ પુરૂષોત્તમ પોતે, એને આધારે બીજા અનેક ॥૯॥

એવા પ્રતાપી પ્રભુ મળ્યા, તેના ટળિયા સર્વે તાપ ।
નિષ્કુળાનંદ શ્રીહરિ સંબંધે, શુદ્ધ થયા જન આપ ॥૧૦॥

કડવું ॥૪૪॥

પદ-૧૧ (રાગ : ધોળ-)

સુખી કર્યાંરે જન જગમાં, પ્રભુ પ્રગટી આ વાર ।
નિવાસી કર્યા બ્રહ્મમો'લનાં, અગણિત નર નાર; સુખી૦ ॥૧॥

ઢાળ-જે સુખ અગમ અજ ઈશને, સુર સુરેશને સોય ।
તે સુખ દીધું છે દાસને, જે સુખ ન પામે કોય; સુખી૦ ॥૨॥

ધામી વિના રે એહ ધામનું, કોણ સુખ દેનાર ।
માટે આપે આવી આપિયું, અખંડ સુખ અપાર; સુખી૦ ॥૩॥

એહ સુખથી જે સુખી થયા, રહ્યાં દુઃખ તેથી દૂર ।
નિષ્કુળાનંદ નિર્ભય થઈ, રહ્યા હરિને હજૂર; સુખી૦ ॥૪॥

પદ ॥૧૧॥

હરિ હજૂર જે પામ્યા દાસ વાસજી, તેને કોઈ રહ્યો નહિ તન મને ત્રાસજી ।
પરિપૂરણ પામ્યા સુખ વિલાસજી, જે સુખનો ન થાય કોઇ દિન નાશજી ॥૧॥

ઢાળ-નાશ ન થાયે કોઈ દિને, એવું અવિનાશી એહ સુખ છે ।
એહ વિના તપાસિ જોયું, જ્યાંજ્યાં જાય છે ત્યાં દુઃખ છે ॥૨॥
અટળ સુખના આપનારા, નથી કોઈ સહજાનંદજી સમાન ।
બીજે છે વાતોના વાયદા, એમ સમઝવું બુદ્ધિમાન ॥૩॥
સત્ય શાસ્ત્ર સંત સુધર્મને, શોધીને ગ્રે'વું[1] સાર ।
જેવા તેવાથી જડતું નથી, અખંડ સુખ અપાર ॥૪॥
માયિક સુખપણ મોંઘા ઘણાં, ત્યારે અમાયિકનો કોણ આપનાર ।
માટે સહજાનંદ સેવવા, ઉર કરી વળી વિચાર ॥૫॥
જેહ સુખ જેહને ઘરે, તેતો તેનું દિધું દેવાય ।
તેહ વિના તોળી તપાસિયું, લેશપણ આપણે ન લેવાય ॥૬॥
એહ સુખને આપવા, આવ્યા અવનિએ અલબેલ ।
મહામોંઘું હતું એને મળવું, પણ સહુને થયું છે એ સે'લ ॥૭॥
પરમ પરમારથી પ્રગટ્યા, શ્રીસહજાનંદ સુખધામ ।
આવી મળ્યા જન જેહને, તેહ થયા તે પૂરણકામ ॥૮॥
ભાંગી ભૂખ ભૂખ્યા તણી, ઘણી ઘનશ્યામે કરી મે'ર ।
એવો કોણ અભાગિયો, જે દુઃખી રે'શે આ વેર[2] ॥૯॥
આજ મો'રે[3] આવી વારતા, કોયે પર[4] અવર[5] પામ્યા નથી ।
નિષ્કુળાનંદ જેણે નથી દીઠા, તે કેવી રીતે કે'શે કથી ॥૧૦॥

કડવું ॥૪૫॥

કથી નથી કે'વાતી વણ જાણે વાતજી, કે'શે કોઈ સંત જે જાણે છે સાક્ષાતજી ।
બીજા બહુને છે એ વાત અખ્યાતજી[6], દીઠા ભેટ્યા વિના ભાખશે કોણ ભાતજી[7] ॥૧॥
ઢાળ-કોણ ભાતે નર ભાખશે, જેને સ્વપને પણ સંબન્ધ નથી ।
અટકળ અનુમાન કરી, મોટામોટા મરે છે મથી ॥૨॥

૧. ગ્રહણ કરવું ૨. સમયે, વખતે ૩. પહેલા ૪. મોટા અથવા આગળનાં, પહેલાનાં ૫. નાના અથવા પછીનાં, પાછળનાં કોઈપણ ૬. અજાણી ૭. કઈ રીતે ?

કોઈ કહે હજાર હાથ હરિને, કોઈ કહે આઠ ચાર કર છે ।
કાનનું સૂણ્યું સહુ કહે, પણ ખરી કાંઈ ખબર છે ? ॥૩॥
કોઈ કહે હરિ અરૂપ છે, કોઈ કહે તેજોમય તન ।
કોઈ કહે વિશ્વમાંહિ વ્યાપિ રહ્યા, કોઈ કહે આ બોલે વચન ॥૪॥
કોઈ કહે પ્રભુને પરછાયો નહિ, કોઈ કહે ન ધરા ધરે પાવ ।
દીઠા વિના આપ ડા'પણે, અમથા કરે છે ઉઠાવ[1] ॥૫॥
પણ જાણો હરિને બે હાથ છે, બે પાવલિયા છે પુનિત ।
શ્રવણ નયન નાસિકા, મુખે બોલે છે રૂડી રીત ॥૬॥
જમે રમે નિજજન ભેળા, લિયે દિયે પૂજા જે દાસ ।
હસે વસે સેવક સંગે, અલબેલો આપે અવિનાશ ॥૭॥
સાકાર સુંદર મૂરતિ, સુખદાયી સહજાનંદ ।
તેને જાણ્યા વિના જડમતિ, નિરાકાર કહે નર મંદ ॥૮॥
સવળું અવળું સમઝી, પાડી આંટિ ઘાટી ઉરમાંય ।
ઘુંચાણા ઘણી ઘુંચવણીમાં, પડ્યું નહિ પાધરૂં કાંય ॥૯॥
પૂઠ્ય[2] દઈ પૃથ્વીનાથને[3], ચોડ્યું ચિત્રામણ[4] માંય ચિત્ત ।
નિષ્કુળાનંદ પ્રકટ મૂકી, કરી આળ પંપાળશું[5] પ્રીત ॥૧૦॥

કડવું ॥૪૬॥

આળ પંપાળમાં આવરદા ન ખોવીજી, એપણ વાત વિચારીને જોવીજી ।
હીરો હાથ આવ્યે ધુડ્યને ન ધોવીજી, દિનમાં સૂઈ રહી રાત ન ડોવીજી[6] ॥૧॥
ઢાળ-દિનમાં હિંડે[7] મારગ મળે, રાતમાંય ઘણું રડવડિયે[8] ।
તેમ પ્રગટ મૂકીને પરોક્ષ ભજતાં, કહો પાર એમાં કાંઈ પડિયે ? ॥૨॥

૧. કલ્પના, માન્યતા ૨. પીઠ, વાંસો ૩. પ્રત્યક્ષ રાજાને ૪. પ્રતિમામાં, ચિત્રમાં ૫. બીજા નિરર્થક, વ્યર્થ પ્રયત્નોમાં ૬. જેમ તેમ સમય વિતાવવો ૭. ચાલે ૮. ભટકીયે, આમ તેમ રખડીએ.

જેમ કોઈ ફૂલવાડિનાં ફૂલ મેલી, આકાશ ફૂલની આશા કરે ।
પાર વિના પરિશ્રમ પડે, સાર થોડું જ મળે સરે[1] ॥૩॥
તેમ પ્રગટ પ્રભુને પરહરી, પરોક્ષમાં કરે પ્રતીત ।
તેતો પીયૂષનો તરૂ પરહરી, કરી છાશ પીવા ચાહ ચિત્ત ॥૪॥
ટાણે[2] ટેવ[3] રાખી નહિ, કરે કટાંણે કોઈ ઉદ્યમ ।
તેમાં ન પડે પાંશરૂં[4], પડે તેમાં તે પૂરણ શ્રમ ॥૫॥
માટે સમો સાચવવો, પ્રગટશું કરવી પ્રીત ।
તો પૂરણ તક પાકે ખરી, વળી થાય જગતમાંહી જિત ॥૬॥
એટલું કર્યું તો સર્વે કર્યું, કેડે કરવું ન રહ્યું કાંઈ ।
મનુષ્ય દેહનો લાભ મળ્યો, આવી આ ભવમાંઈ ॥૭॥
સર્વે સિદ્ધાંતનું સિદ્ધાંત એહજ, રે'વું પ્રગટ પ્રભુ પરાયણ ।
મન વચન કર્મે કરી, ભજવા સ્વામિનારાયણ ॥૮॥
એહ ઠિક ઠેરાવી વાત અંતરે, પછી રે'વું નિર્ભય નચિંત ।
એટલું સમઝે સર્વે સમઝ્યા, સમઝાણી સનાતન રીત ॥૯॥
મળ્યો મારગ મહાસુખનો, જેમાં દુઃખ નહિ લવલેશ ।
નિષ્કુળાનંદ નકી એ વારતા, માનવો મોટાનો ઉપદેશ ॥૧૦॥

કડવું ॥૪૭॥

સારસિદ્ધિ સુંદર ગ્રંથ છે સારોજી, સહુ શાણા મનમાં વિચારોજી ।
પ્રગટ ઉપાસીને લાગશે પ્યારોજી, દુઃખ ટળી સુખનો આવશે વારોજી ॥૧॥
ઢાળ-વારો આવશે સુખનો, સાંભળતામાં સાર શિરોમણિ ।
પ્રીત થાશે પ્રભુ પ્રગટમાં, ઘનશ્યામ માંઈ ઘણીઘણી ॥૨॥
અન્ય સુખથી મન ઉતારી, પ્રગટમાં સુખ પેખશે ।
લોકાલોકની લાલચ્ય મેલી, સુખ ધર્મસુતમાં લેખશે ॥૩॥

૧. અંતે ૨. સમયે ૩. સાવચેતી, સાવધાની ૪. સીધું, સરળ.

જગસુખ અભાવની જુગતી, અતિ કહિ છે જો કથીકથી ।
સમજ્યા સરખી સુલભ છે, વાત અતિ રતી[1] ઉંડી નથી ॥૪॥
વૈરાગ્ય ભક્તિ ધર્મની, વાત સારી પેઠ્યે સૂચવી ।
જ્ઞાનની પણ થોડી ઘણી, ચોકસપણે ચોખી ચવી[2] ॥૫॥
અસંત સંતની વારતા, તેહ પણ કાંઈક કહી છે ।
સાંગોપાંગ સમઝવા, ઘણીઘણી ગ્રંથોમાં રહી છે ॥૬॥
સારસાર શોધી કહ્યું, જેજે જાણ્યામાં મારે આવિયું ।
તેહતેહ તપાસી તને મને, કાંઈક કાંઈક કા'વિયું ॥૭॥
મુમુક્ષુને મગન કરવા, આમાં વાત છે વિધવિધની ।
નથી છાની છે વાત છતી, પ્રભુ પ્રગટ પ્રસિદ્ધની ॥૮॥
ખરા ખપવાળાને ખોળતાં, માનો વાત આવી તે મળે નહિ ।
તૈયાર તરછટ[3] તાંદુલા, કરી દિધા છે સુંદર લહિ ॥૯॥
આ ગ્રંથ ગાશે સુણશે, રે'શે એમાં કહ્યું એવી રીત ।
નિષ્કુળાનંદ એ નરનાં, ઉઘડશે ભાગ્ય અમિત[4] ॥૧૦॥

કડવું ॥૪૮॥

પદ-૧૨ (રાગ : ધોળ-)

ભાગ્ય જાગ્યાં આજ જાણવાં, કોટિ થયાં કલ્યાણ ।
ઉધારો[5] ન રહ્યો એહનો, પામ્યા પ્રભુ પ્રગટ પ્રમાણ; ભાગ્ય૦ ॥૧॥
અનાથપણાનું[6] મે'ણું ઉતર્યું, સદા થયા સનાથ ।
ડર ન રહ્યો બીજા દેવનો, ગ્રહ્યો હરિયે હાથ; ભાગ્ય૦ ॥૨॥
કંગાળપણું કે'વા ન રહ્યું, સદા મનાણું સુખ ।
મસ્તી આવીરે અતિ અંગમાં, દૂર પલાણાં[7] દુઃખ; ભાગ્ય૦ ॥૩॥

૧. સહેજ પણ ૨. કહી ૩. ફોતરા રહિત સાફ કરેલા ચોખા ૪. અમાપ ૫. વાયદો, ભવિષ્યમાં મળશે તેવી આશા ૬. નિરાધારપણાનું ૭. ભાગી ગયા.

અણસમઝણ અળગી થઈ, સમી સમઝાણી વાત ।
પાંપળાં[1] સર્વે પરાં[2] પળ્યાં, મળ્યા શ્રીહરિ સાક્ષાત; ભાગ્ય૦ ॥૪॥
કસર ન રહી કોઈ વાતની, પામ્યા પ્રભુ પ્રગટ પ્રસંગ ।
ખોટ્ય મટીને ખાટ્ય થઈ, રહી ગયો છે રંગ; ભાગ્ય૦ ॥૫॥
ભૂધર મળતાં ભલું થયું, ફેરો[3] ફાવ્યો આ વાર ।
સુખતણી સીમા શી કહું, મને મોદ[4] અપાર; ભાગ્ય૦ ॥૬॥
આજ આનંદ વધામણાં, હૈયે હરખ ન માય ।
અમળતી વાત તે આવી મળી, શી કહું સુખની સીમાય; ભાગ્ય૦ ॥૭॥
આજ અમૃતની એ'લી[5] થઈ, રહિ નહિ કાંઈ ખોટ ।
એક કલ્યાણનું કયાં રહ્યું, થયાં કલ્યાણ કોટ[6]; ભાગ્ય૦ ॥૮॥
રાંકપણું તો રહ્યું નહિ, કોઈ મ કે'શો કંગાલ ।
નિરધનિયાં તો અમે નથી, મહા મળ્યો છે માલ; ભાગ્ય૦ ॥૯॥
કોણ જાણે આ કેમ થયું, આવ્યું અણચિંતવ્યું સુખ ।
ઢાળો અલૌકિક ઢળી ગયો, મળ્યા હરિ મુખોમુખ; ભાગ્ય૦ ॥૧૦॥
ધન્ય ધન્ય અવસર આજનો, જેમાં મળિયા મહારાજ ।
નિષ્કુળાનંદ ડંકો જિતનો, વાગી ગયો છે આજ; ભાગ્ય૦ ॥૧૧॥

ઈતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામિશિષ્યનિષ્કુળાનંદમુનિવિરચિતા
સારસિદ્ધિઃ સંપૂર્ણા ।

સારસિદ્ધિઃ સમાપ્તા ।

૧. કાયરપણાનાં ખેલ કે વ્યર્થ પ્રયત્નો ૨. દૂર ભાગી ગયા, પલાયન થયાં ૩. મનુષ્ય જન્મ ૪. આનંદ ૫. સતત વર્ષા ૬. કરોડો.

ૐ

॥ श्री स्वामिनारायणो विजयतेतराम् ॥

श्रीनिष्कुळानंद मुनिकृत-काव्यसंग्रहे-

ભક્તિનિધિઃ

(૫)

સોરઠા-પ્રણમું પુરૂષોત્તમ, અગમ નિગમ જેને નેતિ કહે ।
તે શ્રીહરિ થાઓ સુગમ, રમ્યરૂપ સાકાર સહિ ॥૧॥
એવા વસો મારે ઉર, દૂર કરવા દોષ દીનબંધુ ।
તો થાય ભક્તિ ભરપૂર, હજૂર રાખજો હરિ હેત કરી ॥૨॥
દોહા-ભક્તિ સરસ સહુ કહે, પણ ભક્તિ ભક્તિમાં ભેદ ।
ભક્તિ પ્રભુ પ્રગટની, એમ વદે છે ચારે વેદ ॥૩॥
પરોક્ષ ભક્ત પામે નહિ, મનમાની મોટી મોજ ।
શાસ્ત્ર સર્વે શોધીને, ખરી કરી લ્યો ખોજ ॥૪॥

રાગ ધન્યાશ્રી-

શ્રી પુરૂષોત્તમ પૂરણ બ્રહ્મજી, નેતિનેતિ કહી જેને ગાય નિગમજી ।
અતિ અગાધ જે સહુને અગમજી, તે પ્રભુ થયા આજ સુગમજી ॥૧॥
ઢાળ-સુગમ થયા શ્રીહરિ, ધરી નરતનને નાથજી ।
જીવ બહું કહું જકતના જેહ, તેહને કરવા સનાથજી ॥૨॥
આપ ઈચ્છાએ આવિયા, કરવા કોટિકોટિનાં કલ્યાણ ।
દયા દિલમાં આણિ દયાળે, તેના શું હું કરૂં વખાણ ॥૩॥
લે'રી આવ્યા આજ લે'રમાં, અતિ મે'ર કરી મે'રબાન ।
અનેક જીવ આશ્રિતને, આપવા અભયદાન ॥૪॥

અઢળ ઢળ્યા અલબેલડો, કહું કસર ન રાખી કાંય ।
કૈક જીવ કૃતાર્થ કીધા, મહા ઘોર કળિની માંય ॥૫॥
ભાગ્યશાળી બ્રહ્મમોહોલનાં, કર્યાં આપે આવી અગણિત ।
નિર્દોષ કિધાં નરનારને, રખાવી રૂડી રીત ॥૬॥
નૌતમ શક્કો[1] સંસારમાં, આવી નાથે ચલાવિયો નેક ।
જે સાંભળ્યો નો'તો શ્રવણે, તે વર્તાવ્યો સહુથી વિશેક ॥૭॥
પૂરણ પુરૂષોત્તમ પોતે, સરવેશ્વર સર્વના શ્યામ ।
જેની ઉપર જડે નહિ બીજો, તેહ કરે ધારે જેહ કામ ॥૮॥
પ્રબળ પ્રતાપી પધારતાં, સમઝવું શું શું ન થાય ? ।
સમર્થ સહુથી શ્રીહરિ, જે પૂરણકામ કે'વાય ॥૯॥
અતિ અગમ તે સુગમ થયા, થયા સેવી સુખ લેવા લાગ્ય ।
નિષ્કુળાનંદ મળ્યા એહ જેહને, તેહનાં ઉઘડિયાં ભાગ્ય ॥૧૦॥

કડવું ॥૧॥

ભાગ્ય જાગ્યાં જાણવાં જેને ભેટ્યા ભગવાનજી, ત્રિલોકમાં ના'વે કોઈ તેહને સમાનજી ।
જેહને મળિયા પ્રભુ મૂર્તિમાનજી, જેહ મૂર્તિનું ધરે ભવ બ્રહ્મા ધ્યાનજી ॥૧॥
ઢાળ-ધ્યાન ધરે જેનું જાણજો, અજ ઈશ સરીખા સોઈ ।
તોયે અતિ અકળ છે એહને, જથારથ જાણે નહિ કોઈ ॥૨॥
એવી અલૌકિક મૂરતિ, અમાયિક અનુપ અમાપ ।
આગમ[2] નિગમને[3] અગોચર અતિ, તેનો કરી શકે કોણ થાપ[4] ॥૩॥
થાપ ન થાય એવા આગમે, વર્ણવિયા વારમવાર ।
તેહ પ્રભુને કેમ પામિએ, જેનો કોઈ ન પામિયા પાર ॥૪॥
તેહ હરિ નરતન ધરી, આપે આવે અવનિ મોઝાર ।
ત્યારે મળાય એ મૂર્તિને, જ્યારે નાથ થાય નરઆકાર ॥૫॥

૧. સિક્કો, રૂઆબ, પ્રબળ પ્રતાપ ૨. શાસ્ત્રો ૩. વેદોને ૪. યથાર્થ પ્રતિપાદન, નિર્ણય.

મહારાજ થાય જ્યારે મનુષ્ય જેવા, દેવા જીવોને અભયદાન ।
ત્યારે પળ પાકે સહુ પ્રાણધારીની, જ્યારે ભૂમિ આવે ભગવાન ॥૬॥
ત્યારે ભકતને ભક્તિ કરવા, ઉઘડે દ્વાર અપાર ।
થાય સેવકને સેવ્યા સરખા, જ્યારે પ્રગટે પ્રાણઆધાર ॥૭॥
ત્યારે સુગમ થાય છે સહુને, પ્રાણધારીને પરમાનંદ ।
ન હોય દરશ સ્પર્શનું દોયલું, સદા સોયલા હોય સુખકંદ ॥૮॥
સાકાર સુંદર મૂરતિ, જોઈ જન મગન મન થાય ।
પછી સેવા કરી એવા શ્યામની, મોટું ભાગ્ય માનવું મનમાંય ॥૯॥
પણ મૂરતિ મૂકી મહારાજની, બીજું માગવું નહિ બાળક થઈ ।
નિષ્કુળાનંદ નિર્ભય થાવા, હરિભક્તિ વિના ઇચ્છવું નહિ ॥૧૦॥

કડવું ॥૨॥

જોને કોઈક કરે છે જપ તપ તીર્થજી, વ્રત દાન પુણ્ય કરે હરિઅર્થજી ।
સત્ય જોગ જગને વાવરે ગર્થજી[1], જેવી હોય તને મને ધને સામર્થજી ॥૧॥
ઢાળ-સામર્થ પ્રમાણે સહું કરે, વળી કસર ન રાખે કોઈ ।
શુદ્ધ મન શુદ્ધ ભાવ શ્રદ્ધાયે, શુદ્ધ આદરે કરે સોઈ ॥૨॥
એમ પ્રસન્ન કરી પરબ્રહ્મને, કરે અલ્પ સુખની આશ ।
તે શિશુ સમઝણ સેવકની, ત્યાગી તુપને[2] માગી છાશ ॥૩॥
જેમ રિઝવે કોઈ રાજનને, પ્રસન્ન કરીને માગે પિયાજ[3] ।
તે આપતાં અતિ અવનીશને[4], લાગે લોકમાં ઘણી લાજ ॥૪॥
માટે સેવા ખરી હરિની કરી, માગીયે નહિ માયિક સુખ ।
જે પામી પડે પાછું પડવું, રહે જેમ હોય તેમ દુઃખ ॥૫॥
તે શોધી સર્વે સમઝવું, જોઈ લેવું જીવમાં જરૂર ।
અંતવત[5] સુખ ઈચ્છતાં, કેદિ દુઃખ ન થાયે દૂર ॥૬॥

૧. ધન સંપત્તિ ૨. ઘીને ૩. ડુંગળી ૪. પૃથ્વીપતિ રાજાને ૫. નાશવંત, માયિક.

જેમ કણ મૂકી કુકસને[1], જાચે[2] તુષને[3] તજી તાંદુળ[4] ।
તેમ મૂરતિ મુકી મહારાજની, ન માગવું સુખ નિર્મૂળ ॥૭॥

ચાર પ્રકારની મુક્તિ, અતિ સુખદ કહે સુજાણ ।
પણ મૂર્તિ મનોહર માવની, મૂકી ઈચ્છે એહને એજ અજાણ ॥૮॥

જેમ ફોગટ[5] ફૂલ ફળ નહિ, મળે ફળ તો ફજેતીએ ભર્યાં ।
એવાં અલ્પ સુખ આવતાં, કહો કારજ સરે શું સર્યાં ? ॥૯॥

માટે રાજી કરી રંગરેલને, માગવું વિચારીને મન ।
નિષ્કુળાનંદ ન માગવું, જેને માથે હોય વિઘન ॥૧૦॥

કડવું ॥૩॥

વિઘન ભર્યાં સુખ સારૂં સાધનજી, કરતાં મુંઝાય છે શુદ્ધ સંતનાં મનજી ।
તે કેમ કરી શકે જાણો એ જનજી, જેને ઉપર છે અનંત વિઘનજી ॥૧॥

ઢાળ-વિઘન વિવિધ ભાતનાં, રહ્યાં સાધન પર સમોહ[6] ।
સુર અસુર ઈચ્છે પાડવા, પ્રેરી કામ ક્રોધ લોભ મોહ ॥૨॥

જપતાં જાપ બાપ આપણે[7], પ્રહલાદજીને પીડા કરી ।
સત્ય રાખતાં હરિશ્ચંદ્ર શિબિ, નળ મુદગલ ન બેઠા ઠરી ॥૩॥

તપ કરી ત્રિલોકમાં, પામી પડિયા પાછા કંઈ ।
એમ કરી તન તાવતાં, સુખ અટળ આવ્યું નહિ ॥૪॥

વ્રત રાખતાં અંબરીષ પીડ્યો, દાન દેતાં પીડાણો નર ઘોષ ।
પુણ્ય કરતાં પાંડવ પાંચાલી, આવ્યા દુર્વાસા દેવા દોષ ॥૫॥

જોગે પીડાણા શુક જડભરત, જગને પીડાણો નહુષ ભૂપાળ ।
બળિ વળી દધિચિ ઋષિ, રંતિદેવ સરિખા દયાળ ॥૬॥

એવી અનેક પ્રકારની આપદા, આવી સત્યવાદી પર સોઈ ।
વનવાસી ત્યાગી વૈરાગી, વણ વિપતે નહિ કહું કોઈ ॥૭॥

૧. ફોતરાં, ઢુંસાને ૨. માંગે ૩. ડાંગરનાં ફોતરાંને ૪. ફોતરારહિત ચોખા, અન્નકણ ૫. ખોટા, વ્યર્થ ૬. સમૂહ, અનેક ૭. પોતાનાં.

જેજે જને એહ આદર્યું, પરલોક પામવા કાજ ।
તેતે જનને જાણજો, સુખનો ન રહ્યો સમાજ ॥૮॥

વિઘન બહુ વિધવિધનાં, ભર્યાં ભવમાંહિ ભરપૂર ।
પરલોક ના દિયે પામવા, જન જાણી લેજો જરૂર ॥૯॥

માટે વાટ એ તે મૂકવી, સમઝી વિચારીને શુભમતિ ।
નિષ્કુળાનંદ કે' નિર્ભય થાવા, કરવી હરિની ભગતિ ॥૧૦॥

કડવું ॥૪॥

પદ-૧ (રાગ : આશાવરી-)

સંતો ભક્તિ ઉપર ભય શાનો (રે સંતો૦), તેતો મન કર્મ વચને માનોરે; સંતો૦ ।
ટેક - જપ તપ તીરથ જોગ જગન, દાન પુણ્ય સમાજ[1] શોભાનો ।
પામી પુણ્ય ખુટે પડે પાછા, તેમાં કોણ મોટો કોણ નાનોરે; સંતો૦ ॥૧॥

ધ્યાન ધારણા સમાધિ સરવે, કુંપ[2] અનુપ કાચનો ।
ટકે નહિ કેદિ ટોકર વાગે, તો શિયો ભરુંસો બીજાનો રે; સંતો૦ ॥૨॥

જ્ઞાની ધ્યાનીને લાગ્યા ધકા ધરપર[3], જાણો નથી ફજેતો એ છાનો ।
નિર્ભય પ્રાપતિ ન રહિ કેની, જોઈ લીધો દાખડો ઝાઝાનોરે; સંતો૦ ॥૩॥

સર્વેપર વિઘન સભરભર[4], નિર્ભય ભક્તિ ખજાનો ।
નિષ્કુળાનંદ કે' ન ટળે ટાળતાં, ટળે તોય કળશ સોનાનો[5]રે; સંતો૦ ॥૪॥

પદ ॥૧॥

નિર્વિઘન છે નાથની ભગતિજી, જેમાં વિઘન નથી એક રતિજી ।
સમઝીને કરવી સદાય શુભ મતિજી, તો આવે સુખ અલૌકિક અતિજી ॥૧॥

ઢાળ-અલૌકિક સુખ આવે, જો ભાવે ભક્તિ ભગવાનની ।
તે વિના ત્રિલોક સુખને, માને શોભા મીયાંનની[6] ॥૨॥

૧. સમુદાય ૨. ઘડા જેવું વાસણ ૩. પૃથ્વીલોકમાં ૪. પૂર્ણપણે ભરેલા ૫. સોનાના કળશની કિંમત જાય નહિં તેમ કરેલી ભક્તિ ક્યારેય વ્યર્થ જાય નહિં ૬. દેખાવમાત્ર, ઉપરછલી.

મૂરતિ મૂકી મન બીજે, લલચાવે નહિ લગાર ।
અન્ય સુખ જાણ્યાં ફળ અર્કનાં[1], નિશ્ચે નિરસ નિરધાર ॥૩॥
એમ માની માને સુખ માવમાં, કરે ભક્તિ ભાવે સહિત ।
ભક્તિ વિના બ્રહ્મલોક લગી, ચાહે નહિ કાંઈ ચિત્ત ॥૪॥
અનન્ય ભાવે કરે ભગતિ, મન વચન કર્મે કરી ।
ભાવે નહિ હરિભક્તિ વિના, એવી વાત અંતરમાં આવિ ઠરી ॥૫॥
નિષ્કામ ભક્તિ નાથની, જેને કરવા છે મને કોડ ।
બીજા સકામ ભક્ત સમૂહ હોય, તોય હોય નહિ એની હોડ[2] ॥૬॥
એવી ભક્તિને આદરે, જેમાં લોકસુખ નહિ લેશ ।
તેમ સુખ શરીરનું, ઈચ્છે નહિ અહોનેશ[3] ॥૭॥
મેલી ગમતું નિજ મનનું, હાથ જોડી રહે હરિ હજૂર ।
સેવા કરવા ઘનશ્યામની, ભાવ ભિંતરમાં ભરપૂર ॥૮॥
ભાવે જેવું ભગવાનને, સમો જોઈ કરે તેવી સેવ ।
પણ વણ સમે વિચાર વિના, ત્યાર ન થાય તતખેવ ॥૯॥
એવા ભકતની ભગતિ, વા'લી લાગે વા'લાને મન ।
નિષ્કુળાનંદ કહે નાથજી, તે ઉપર થાય પ્રસન્ન ॥૧૦॥

કડવું ॥૫॥

પ્રસન્ન કરવા ઘણું ઘનશ્યામજી, કરો હરિભક્તિ અતિ હૈયે કરી હામજી ।
જે ભક્તિ અતિ કા'વે નિષ્કામજી, ધર્મસહિત છે સુખનું ધામજી ॥૧॥
ઢાળ-ધામ સર્વે સુધર્મ સોતી, ભક્તિ અતિ ભકત કરે ।
તેને તોલે ત્રિલોકમાંહિ, સમઝી જુવો નહિ નિસરે ॥૨॥
જેણે આ લોકસુખની આશા મેલી, પરલોક સુખપણ પરહર્યાં ।
એક ભક્તિ ભાવી ભગવાનની, વિષયસુખ વિષ સમ કર્યાં ॥૩॥

૧. આંકડાનાં વૃક્ષનાં ૨. બરાબર, તુલ્ય ૩. રાત્રિ, દિવસ, ક્યારેય.

જેણે પંચ વિષયશું પ્રીત ત્રોડી, જોડી પ્રીત ભક્તિ કરવા ।
તજી મમત તન મનની, તેને રહી કહો કેની પરવા ॥૪॥
રાજી કુરાજિયે કોઈને, નવ વણસે[1] સુધરે વાત ।
નથી એથી સુખ મળવા ટળવા, જોઈએ હરિ રાજી રળીયાત ॥૫॥
પરબ્રહ્મને પસન્ન કરવા, કરે ભક્તિ માહાત્મ્યે સહિત ।
ધરી દૃઢ ટેક એક અંતરે, તે ફરે નહિ કોઈ રીત ॥૬॥
નિષ્કપટ નાથની ભગતિ, સમઝો સુખભંડાર છે ।
એની બરાબરી નોય કોઈ બીજું, એતો સર્વે સારનું સાર છે ॥૭॥
સાચી ભક્તિ ભગવાનની, સર્વે શિરપર મોડ[2] છે ।
બીજાં સાધન બહુ કરે, પણ જુવો એની કોઈ જોડ છે ? ॥૮॥
જેમ ગળપણમાં શર્કરા ગળી, વળી રસમાં સરસ તુપ[3] ।
જેમ અંબરે સરસ જરકસી, તેમ ભક્તિ અતિ અનુપ ॥૯॥
એવી અનુપમ ભગતિ, ભાવી ગઈ જેને ભીંતરે ।
નિષ્કુળાનંદ કે' સર્વે સાધન, એની સમતા કોણ કરે ॥૧૦॥

કડવું ॥૬॥

ભક્તિસમાન નથી ભવમાં કાંયજી, સમઝુ સમઝો સહુ મન માંયજી ।
પ્રભુ પ્રસન્ન કરવા છે અનુપ ઉપાયજી, તેને તુલ્ય બીજું કેમ કે'વાયજી ॥૧॥
ઢાળ-કે'વાતો નથી કલ્પતરૂં, નવ નિધિને સિદ્ધિસમેત ।
કામદુઘા અમૃતની ઉપમા, ન ઘટે કહું કોઈ રીત ॥૨॥
જેમ મંદારમાં[4] સાર બહુ બાવના ચંદન, પાષાણમાં સાર પારસ[5] ।
સપ્ત ધાતુમાં સરસ સુવર્ણ, તેમ ભક્તિ સાધનમાં સરસ ॥૩॥
જેમ પન્નગારી[6] પંખિયોમાં સરસ, શૈલમાં[7] સરસ સુમેર[8] ।
તેમ ભક્તિ સરસ સર્વ સાધને, એમાં નથી કહું કાંઈ ફેર ॥૪॥

૧. બગડે ૨. મુગટ સમાન, શ્રેષ્ઠ ૩. ઘી ૪. વૃક્ષ ૫. પારસમણિ ૬. ગરુડ ૭. પર્વત ૮. મેરુ.

જેમ તેજોમય તનમાં સરસ સૂર્ય, શીતળ તનમાં સરસ શશિ ।
તેમ ભક્તિ સરસ સર્વે રીતે, આપું ઉપમા એને કશી[1] ॥૫॥
જેમ પાત્રમાં અક્ષયપાત્ર સરસ, નાણામાં સરસ સુવર્ણમો'ર[2] ।
તેમ ભક્તિ સરસ છે ભવમાં, એમ લખ્યું છે ઠોરમઠોર[3] ॥૬॥
જેમ પંચભૂતમાં શૂન્ય[4] સરસ, સર્વે અમરમાં અમરેશ[5] ।
તેમ ભક્તિ સરસ ભગવાનની, એમાં નથી ફેર લવલેશ ॥૭॥
જેમ કુંપે[6] સરસ રસ કુંપકા[7], ભૂપે સરસ પ્રિયવ્રત ।
રૂપે સરસ કામદેવ કહિયે, તેમ ભક્તિથી નૂન્ય બીજાં કૃત્ય ॥૮॥
કર્તવ્ય કરીને કાંઈક પામે, તે વામે[8] કોઈ કાળે કરી ।
ભક્તિ એ ગતિ નિર્ભય અતિ, એમ શ્રીમુખે કહે છે શ્રીહરિ ॥૯॥
એમ ભક્તિ ભગવાનની, વર્ણવી સહુથી સરસ ।
નિષ્કુળાનંદ કે' તે વિના બીજાં, નિશ્ચે દેખાડ્યાં નરસ ॥૧૦॥

કડવું ॥૭॥

ભક્તિ સમાન નથી સાધનજી, વારમવાર વિચારૂં છું મનજી ।
જે સારૂં જન કરે છે જતનજી, તેમાં સુખ થોડું દુઃખ રહ્યું છે સઘનજી ॥૧॥
ઢાળ-સઘન દુઃખ સાધનમાં, જેના ફળમાં બહુ ફેલ ।
માને સુખ તેમાં મૂરખા, જે હોય હૈયાના ટળેલ ॥૨॥
જેમ સોનરખથી[9] સોનું કરતાં, જોયે સવા લાખ ચડી ચોટ[10] ।
એક લાખ તૈયે ઉપજે, જાયે પા લાખની ખોટ ॥૩॥
તેમ સાધન કરી શરીર દમે, વળી પામે તે માંહિથી સુખ ।
તે સુખ જાય જોતાંજોતાં, પાછું રહે દુઃખનું દુઃખ ॥૪॥

---

૧. કઈ ? ૨. સોનાનો સિક્કો ૩. ઠેર ઠેર ૪. આકાશ ૫. ઈન્દ્ર ૬. કૂવાઓમાં ૭. રસકૂપિકા, જેના પાણીને તાંબુ અડવાથી સુવર્ણ થઈ જાય છે તેવો ચમત્કારી જળવાળો કૂવો; રસકૂપ ૮. નાશ પામે ૯. જૂનાગઢમાં દામોદર કુંડ પાસેની નદી. જેની રેતી સોના જેવી છે ૧૦. પૂરેપૂરા.

જેમ વટે[1] અમટ[2] અરૂણ[3] ફળ, ખાવા કરે કોઈ ખાંત ।
રાતાં છે પણ રસ નથી, એમ સમઝી લેવો સિદ્ધાંત ॥૫॥
તેમ સુખ સર્વે લોકનાં, સુણી કરે હૈયે કોઈ હામ ।
જેમ અવલ[4] ફુલ આવળનાં, પણ નાવે પૂજામાંહિ કામ ॥૬॥
જેમ ત્રોડતાં ફળ તાડતણાં, થાય મહેનતના બહુ માલ ।
ખાતાં થાયે બહુ ખરખરો, વળી વાધે શોક વિશાળ ॥૭॥
અમૃતવેલી અલ્પ ભલી, વધુ તોય ભુંડી વિષવેલ[5] ।
તેમ ભક્તિ થોડી તોય ભલી, છે સર્વે સુખની ભરેલ ॥૮॥
પંચ્યાણ[6] આપે પાંચ રોકડા, લપોડ શંખ[7] કહે લેને લાખ ।
પણ ગણીને ગાંઠ્યે બાંધ્યાતણી, વળી કોયે ન પુરે સાખ ॥૯॥
તેમ હરિભક્તિથી સુખ મળે, તેવું સુખ બીજાથી ન થાય ।
નિષ્કુળાનંદ કહે નરને, જાણી લેવું એવું મનમાંય ॥૧૦॥

કડવું ॥૮॥

પદ-૨ (રાગ : આશાવરી-)

સંતો જુવો મનમાં વિચારી (રે સંતો૦), સાચી ભક્તિ સદા સુખકારીરે; સંતો૦ ।
ટેક-જૂઠી ભક્તિ જક્તમાં કરે છે, સમઝ્યા વિના સંસારી ।
ખોવા રોગ ખાય છે રસાયણ[8], દિધા વિના દરદારી[9]રે; સંતો૦ ॥૧॥
વણ પૂછે વળી ચાલે છે વાટે, જે વાટે નહિ અન્ન વારી[10] ।
નહિ પો'ચાયે નહિ વળાયે પાછું, થાશે ખરી જો ખુવારીરે; સંતો૦ ॥૨॥
આ ભવમાં ભૂલવણી છે ભારે, તેમાં ભૂલ્યાં નરનારી ।
જિયાં તિયાં આ જનમ જાણજો, હરિભક્તિ વિના બેઠાં હારીરે; સંતો૦ ॥૩॥

---

૧. વડમાં ૨. અતિશય, અસંખ્ય ૩. રાતા (લાલ) ફળ ૪. સુંદર ૫. ઝેરી વેલ ૬. એક પ્રકારની શંખલી; જે તેને પૂજતા તેને હંમેશા પાંચ રૂપિયા આપતી ૭. જેને પૂજવાથી કાંઈ વસ્તુ-પદાર્થ મળે નહિં તે નકામો શંખ અથવા જૂઠા વચન આપનાર વ્યક્તિને પણ લપોડશંખની ઉપમા અપાય છે ૮. ઔષધ ૯. વૈદ્ય, ડોક્ટર ૧૦. અન્નપાણી.

ભક્તિ વિના ભવપાર ન આવે, સમઝો એ વાત છે સારી ।
નિષ્કુળાનંદ કે' નિર્ભય થાવા, ભક્તિનિધિ અતિ ભારીરે; સંતો૦ ॥૪॥

પદ ॥૨॥

ભક્તિમાં પણ ભર્યા છે ભેદજી, કરે છે જન મન પામે છે ખેદજી ।
એક બીજાનો કરે છે ઉચ્છેદજી[1], તેનો નથી કેને ઉર નિર્વેદજી[2] ॥૧॥

ઢાળ-નિર્વેદ વિના ખેદ પામી, કરે છે ખેંચાતાણ ।
નંદે વંદે છે એક એકને, એ સહુ થાય છે હેરાણ ॥૨॥

નવે પ્રકારે કરી નાથની, ભક્તિના કહ્યા છે ભેદ ।
નિષ્કામ થઈ કોઈ નર કરે, તો શીદ પામે કોઈ ખેદ ॥૩॥

પણ અંતર ઉંડો અભાવ છે, બહુ બળ દેખાડે છે બા'ર ।
જ્યાન થયું તે જાણતા નથી, કથી[3] શું કહિયે વારમવાર ॥૪॥

જેમ લેખક કરમાં લેખ આવે, તે લઈ લેખણ[4] લીટો કરે ।
હતો પરવાનો[5] પરમ પદનો, પણ કહો એમાંથી હવે શું સરે ? ॥૫॥

તેમ ભક્તિ અતિ ભલી હતી, તેમાં ભેળવ્યો ભાગ ભુંડાઈનો ।
ખીર બગડી ખારૂં લુણ[6] પડ્યું, ટળ્યો ઉમેદ[7] એના ઉપાઈનો[8] ॥૬॥

તેમ ભક્તિ કરતાં ભગવાનની, આવી અહંમમતની આડ ।
પ્રભુપાસળ પો'ચતાં, આડું દિધું એ લોહકમાડ ॥૭॥

માટે નિરમમત[9] થઈ નાથની, ભક્તિ કરો ભરી ભાવ ।
નિરાશી[10] વા'લા નારાયણને, શીદ બાંધો છો જ્યાં ત્યાં દાવ[11] ॥૮॥

સકામ ભક્તિ સહુ કરે છે, નથી કરતા નિષ્કામ કોય ।
તેમાં નવનીત[12] નથી નિસરતું, નિત્ય વલોવતાં તોય[13] ॥૯॥

---

૧. ખંડન ૨. વૈરાગ્ય ૩. વર્ણવીને ૪. કલમ, પેન ૫. પરવાનગી પત્ર, (લાયસન્સ). ૬. મીઠું ૭. ઉત્સાહ, આનંદ ૮. જમવાનો, ઉપયોગનો ૯. મમતા રહિત ૧૦. નિષ્કામ ભક્ત ૧૧. મમત્વ ૧૨. માખણ ૧૩. પાણી.

ઘોઘે[1] જઈ કોઈ ઘેર આવ્યો, કરી આવ્યો નહિ કોઈ કામ ।
નિષ્કુળાનંદ એવી ભગતી, નવ કરવી નર ને વામ[2] ॥૧૦॥

કડવું ॥૯॥

ભક્તિ કરવી તે કલ્યાણ કાજજી, તેમાં મર જાઓ કે રહો લોક લાજજી ।
તાન એક ઉરમાં રાજી કરવા મહારાજજી, તેમાં તન મન થાઓ સુખ ત્યાજજી ॥૧॥

ઢાળ-તનમન સુખ ત્યાગીને, કરે શુદ્ધ ભાવે કરી ભગતિ ।
સમ વિષમમાં સરખી, રહે માન અપમાને એક મતિ ॥૨॥

પ્રશંસા સુણી નવ પોરસે[3], નિંદા સુણીને નવ મુંઝાય ।
ઉભય[4] ભાતનો[5] અંતરે, હર્ષ શોક ન થાયે કાંય ॥૩॥

જેમ નટ ચડે વળી વાંસડે, જોવા મળે સઘળું ગામ ।
પણ નટ ન જુવે કોઈને, જો જુવે તો બગડે કામ ॥૪॥

તેમ ભક્તિ કરતાં ભકતને, નવ જોવા દોષ અદોષ ।
ગુણ અવગુણ કેના ગોતતાં, અતિ થાય અપશોષ ॥૫॥

વળી આ લોકની જે આબરૂ, રહો કે જાઓ જરૂર ।
ભક્તિ ન મૂકવી ભગવાનની, તે ભક્ત જાણો ભરપુર[6] ॥૬॥

જેને રીઝવવા છે રાજને, નથી રીઝવવા વળી લોક ।
જોઈ જય પરાજય જકતમાં, શીદ કરે ઉર કોઈ શોક ॥૭॥

ભક્તિ કરતાં કેને ભાવે ન ભાવે, આવે કોઈને ગુણ અવગુણ ।
જેની નજર પો'તી છે પરાથી[7] પર, તેને અધિક ન્યૂન કહો કુણ ॥૮॥

જેને આવડ્યું જળ તરવું, તેને ઉંડું છિછરૂં છે નહિ ।
મીન પંખીને મારગમાં, કહો આડ્ય આવે કહિ ॥૯॥

---

૧. **રૂઢિપ્રયોગ** : કોઈ કામ માટે જાય પણ તે કામ કર્યા વિના પાછો આવે તેનાં માટે આ કહેવત વપરાય છે ૨. સ્ત્રી ૩. ફુલાય, પ્રસન્ન થાય ૪. બન્ને ૫. પ્રકારનો ૬. સંપૂર્ણ, પૂરેપૂરો ૭. બ્રહ્મથી પર પરબ્રહ્મમાં.

ખેચર[૧] ને ભૂચરની[૨], જાણવી જુજવી[૩] ગતિ ।
નિષ્કુળાનંદ કે' નોખું રહી, ભજાવી લેવી ભગતિ ॥૧૦॥

કડવું ॥૧૦॥

સાચી ભક્તિ કરતાં કો' કેને ભાવ્યુંજી, ખરી ભક્તિમાંહિ સહુએ ખોટું ઠેરાવ્યુંજી ।
અણસમઝુંને એમ સમઝ્યામાં આવ્યુંજી, વણ અર્થે ભક્તિશું વેર વસાવ્યુંજી ॥૧॥

વેર વસાવ્યું વણ સમઝે, સાચી ભક્તિ કરતલ સાથ ।
શોધી જુવો સરવાળે સહુને, મળી વળી સઈ મીરાંથ ॥૨॥
પ્રહ્લાદ ભક્ત જાણી પ્રભુના, હિરણ્યકશિપુએ કર્યા હેરાણ ।
તેહ પાપે કરી તેહના, ગયા પંડમાંથી પ્રાણ ॥૩॥
વસુદેવ વળી દેવકીને, જાણ્યાં જગદીશનાં જરૂર ।
તેને કષ્ટ કંસે આપિયું, મૂવો પાપિયો આપે અસુર ॥૪॥
પંચાલી[૪] ભક્ત પરબ્રહ્મનાં, જાણી દુઃખ દીધું દુઃશાસન ।
તાણ્યાં અંબર એ પાપમાં, થયું કુળ નિર્મૂળ નિકંદન ॥૫॥
પાંડવ ભક્ત પરમેશ્વરના, તેને દીધું દુર્યોધને દુઃખ ।
તે પાપે રાજ્ય ગયું વળી, થયું મોત રહ્યું નહિ સુખ ॥૬॥
સીતાજી ભક્ત શ્રીરામજીનાં, તેને રાવણે પાડિયા રોળ[૫] ।
સત્યવાદીને સંતાપતાં, આવિયું દુઃખ અતોળ ॥૭॥
તે હરિજનને હૈયે હોય નહિ, જે દુઃખ દેતલને દુઃખ થાય ।
પણ જેમ કેગરના[૬] કાષ્ઠને, બાળતાં અગ્નિ ઓલાય ॥૮॥
એમ ભક્તને ભય ઉપજાવતાં, નિર્ભય ન રહ્યા કોય ।
આદિ અંતે મધ્યે માનજો, હરિભક્ત નિર્ભય હોય ॥૯॥

૧. આકાશમાં ઉડનારો (પક્ષીજાતિ) ૨. પૃથ્વી પર ચાલનારાં (પશુજાતિ) ૩. જુદી-જુદી ૪. દ્રૌપદી ૫. દુઃખ આપ્યા ૬. બાવના ચંદન.

પરમ પદને પામવા, હરિભક્તની ભીડ્ય[૧] તાણવી[૧] ।
નિષ્કુળાનંદ નિશ્ચે કહે, વાત આટલી જરૂર જાણવી ॥૧૦॥

કડવું ॥૧૧॥

હરિની ભક્તિનો કરતાં દ્વેષજી, આવે અંગે અંતરે કોટિ કલેશજી ।
તેણે કરી રહે હેરાન હમેશજી, એહમાંહી સંશય નથી લવલેશજી ॥૧॥

ઢાળ-લેશ સંશય નવ લેખવો, એનો દેખવો અસદ્ય ઉપાય ।
નાંખતાં રજ સૂરજ સામી, પાછી પડે આંખ્ય મુખમાંય ॥૨॥
જે જળથી શીતળ થાય, તેને લગાડે કોઈ તાપ ।
તેનું તે બાળે તનને, સામુનો થાયે સંતાપ ॥૩॥
વળી જે વહ્નિથી તાઢ્ય ટળે, તેમાંજ નાંખિયે નીર ।
પછી બેસિયે પાસળે[૨], શું શીત[૩] વીતે[૪] શરીર ॥૪॥
વળી જે ભોજને કરીને ભૂખ ભાંગે, તે ભોજનમાં ભેળિયે ઝેર ।
તે કહો સુખ કેમ પામશે, જેણે કર્યું સુખદશું વેર ॥૫॥
જે પટે[૫] ઘટ[૬] ઢાંકિયે, તે પટનો કરિયે ત્યાગ ।
પછી ઈચ્છિયે પ્રવીણતા, તે મૂરખ નર કહ્યા લાગ ॥૬॥
જે ભૂમિમાં અન્ન ઉપજે, તે ભૂમિમાં વિષ વવાય ।
પછી અમરપણું ઈચ્છવું, તેતો અતિ અવળું કે'વાય ॥૭॥
એમ અભાગી નરને, હરિભક્તિમાંહી અભાવ ।
તે કેમ તરશે સિંધુતોયને[૭], જે બેઠા પથરને નાવ ॥૮॥
ડોબું[૮] ન ગમ્યું દુઝણું[૯], ભલી લાગી અવિયા[૧૦] ભેડ્ય[૧૦] ।
તજી દઈ તાંદુલને, કરી કુકશ સારૂં વઢવેડ્ય ॥૯॥

૧. ભેટ તાણવી, પક્ષ રાખવો ૨. પાસે ૩. ઠંડી ૪. જાય, ટળે ૫. વસ્ત્રથી ૬. શરીર ૭. સમુદ્રનાં પાણીને ૮. ભેંસ ૯. દૂધ આપનાર ૧૦. વિંયાય નહિં તેવી વાંઝણી ઘેટી.

અલ્પમતિને અવળું સૂજે, સવળું સૂજે નહિ લવ લેશ ।
નિષ્કુળાનંદ એવા નરને, આપિયે શિયો ઉપદેશ ॥૧૦॥

કડવું ॥૧૨॥

પદ-૩ (રાગ : આશાવરી-)

સંતો અણસમઝે એમ બને (રે સંતો૦), તેતો સમઝુને સમઝવું મનેરે; સંતો૦ ।
ટેક-ભક્તિ ન ભાવે વેર વસાવે, ગાવે દોષ નિશદિને ।
અર્થ ન સરે કરે અપરાધ, થાય ગુન્હેગાર વણગુન્હેરે; સંતો૦ ॥૧॥
શ્રીખંડ[1] સદા શીતળ સુખકારી, તેને દઝાડે કોઈ દહને[2] ।
અગર[3] પણ થાય અંગારા[4], પ્રજાળે[5] પ્રવરી[6] વનેરે; સંતો૦ ॥૨॥
કલ્પતરૂ મળે માગ્યો કુઠારો[7], દુર્મતિ થાવા દુઃખને ।
જેવું ઈચ્છે તેવું મળે એમાંથી, નો'તો પાસે એ સુરતરને[8]રે; સંતો૦ ॥૩॥
એમ શઠ[9] સુખદથી સારૂં ન ઈચ્છે, કોઈ પ્રગટ્યે થર[10] પાપને ।
નિષ્કુળાનંદ કે' ન જોવું એનું, પ્રકટ ભજવા આપને[11]રે; સંતો૦ ॥૪॥

પદ ॥૩॥

પ્રગટ પ્રભુની ભક્તિ સાચીજી, જેહ ભક્તિને મોટે મોટે જાચીજી[12] ।
તેહ વિના બીજી છે સરવે કાચીજી, તેહમાં ન રે'વું કેદિયે રાચીજી[13] ॥૧॥
ઢાળ-રાચી રે'વું રસરૂપ પ્રભુમાં, જોઈ જીવન પ્રગટ પ્રમાણ ।
પછી ભક્તિ તેની ભાવશું, સમઝીને કરવી સુજાણ ॥૨॥
જોઈ મરજી જગદીશની, શિશસાટે કરવું સાબિત ।
સુખ દુઃખ આવે તેમાં દેહને, પણ હારવી નહિ હીમત ॥૩॥
રામનું કામ કર્યું કપિએ[14], લાવી પથ્થર બાંધી પાજ[15] ।
અવર ઉપાય અળગા કર્યા, રામજી રિઝવવા કાજ ॥૪॥

૧. ચંદન ૨. અગ્નિએ ૩. ચંદન ૪. સળગતા કોલસા ૫. બાળે ૬. પ્રવર્તી, ફેલાઈને ૭. કુહાડી ૮. કલ્પવૃક્ષને ૯. મૂરખ, દુષ્ટ ૧૦. પડ ૧૧. પોતે, આપણે ૧૨. માગી ૧૩. સંતુષ્ટ ૧૪. વાંદરાઓએ ૧૫. પાળ, સેતુ.

એજ ધ્યાન એજ ધારણા, એજ જપ તપ ને તીરથ ।
એજ અષ્ટાંગયોગ સાધન, જે આવ્યાં પ્રગટને અરથ ॥૫॥
નર નહિ એ વાનર વળી, તેણે રાજી કર્યા શ્રીરામ ।
ભક્તિ બીજા ભક્તની, તેહ કહો આવી શિયે કામ ॥૬॥
નર ન આવ્યા પશુપાડમાં[1], પશુએ કર્યા પ્રભુ પ્રસન્ન ।
સમો[2] જોઈ જે સેવા કરે, તે સમાન નહિ સાધન ॥૭॥
વણ સમાની જે ભગતિ, અતિ કુરાજી કરવા કાજ ।
માટે જન સમો જોઈને, રાજી કરવા શ્રીમહારાજ ॥૮॥
જેહ સમે જેવું ગમે હરિને, તેવું કરે થઈ તૈયાર ।
તેમાં સમ[3] વિષમે ભાવ સરખો, એક ઉરમાંહી નિરધાર ॥૯॥
એવા ભક્તની ભગતિ, અતિ વા'લી વા'લાને મન ।
નિષ્કુળાનંદ નિશ્ચે કરી, ન હોય કોઈ એને વિઘન ॥૧૦॥

કડવું ॥૧૩॥

પ્રગટ પ્રભુની ભક્તિ અતિ ભલીજી, કરી દીયે કામ એજ એકલીજી ।
એહ વિના બીજી છે ભૂલવાની ગલીજી, જગમાં જે જે કે'વાય છે જેટલીજી ॥૧॥
ઢાળ-જેટલી ભક્તિ જન કરે છે, પરહરી પ્રભુ પ્રગટને ।
તેને ભક્ત કે'વો તે ભૂપ[4]ની ખોટે, જેમ પાટે[5] બેસાર્યો મર્કટને[6] ॥૨॥
તેણે ફાળ ભરી[7] ફળ જોઈને, કોઈને ન પૂછી વાત ।
એમ પરોક્ષ ભક્તિ બહુ પેરની, લાખો લેખે ખાય છે લાત[8] ॥૩॥
જોને વાડવ[9] વાસી વ્રજના, જોરે કરતા હતા જગન ।
પણ પ્રભુ પ્રગટને જમવા, અણુભાર ન આપ્યું અન્ન ॥૪॥
જગનનું ફળ શું જડ્યું, પડ્યું પસ્તાવું પાછું વળી ।
એવી પરોક્ષભક્તની પ્રાપતિ, શ્રવણે લીધી છે સાંભળી ॥૫॥

૧. પશુ (ઢોર) ની સરખામણીમાં ૨. સમય ૩. પોતાનું ગમતું થાય કે ન થાય ત્યારે, અનુકૂળ-પ્રતિકૂળમાં ૪. રાજા ૫. રાજગાદીએ ૬. વાંદરાને ૭. છલાંગ મારી ૮. પછડાટ, ખોટ ૯. બ્રાહ્મણો.

ધન્ય ધન્ય એની નારીને, જેણે જમાડ્યા જીવન પ્રાણને ।
પ્રગટ પ્રભુને પૂજતાં, તે પામી પરમ કલ્યાણને ॥૬॥

માટે પ્રગટથી જેવી પ્રાપતિ છે, તેવી નથી પરોક્ષની માંય ।
એમ ભક્તિમાં બહુ ભેદ છે, સમઝુ સમઝો સદાય ॥૭॥

માટે મુખોમુખની જે વારતા, તે સમ નહિ સંદેશા તણી ।
કાનની સૂણી સહુ કહે છે, નથી દીઠી નજરે આપણી ॥૮॥

વાંચી કાગળ કોઈ કંથનો[1], જેમ નાર અપાર રાજી થઈ ।
પણ પ્રગટ સુખ પિયુતણું, અણું જેટલું આવ્યું નઈ ॥૯॥

માટે પ્રગટ ભક્તિ વિના પ્રાપતિ, નથી નર અમરને નિરધાર ।
નિષ્કુળાનંદ કહે જુવો નિહાળી, ઉંડું અંતર મોઝાર ॥૧૦॥

કડવું ॥૧૪॥

પ્રગટની ભક્તિ સારમાં સારજી, એમાં સંશય મા કરશો લગારજી ।
પ્રગટને ભજી પામ્યા કંઈ ભવ પારજી, ખગ મૃગ જાતિ નર ને નારજી ॥૧॥

ઢાળ-નર નારી અપાર ઉદ્ધર્યા, પ્રભુ પ્રગટને પામી વળી ।
તેહના જેવી પ્રાપતિ, નથી કેની જો સાંભળી ॥૨॥

જેની સાથે જમ્યા રમ્યા જીવન, પુરૂષોત્તમ પ્રાણઆધાર ।
હળ્યા મળ્યા અઢળ ઢળ્યા, કહો કોણ આવે એની હાર ॥૩॥

જે દર્શ સ્પર્શ પરબ્રહ્મનો, નિત્યપ્રત્યે પામ્યાં નરનાર ।
સદા સર્વદા સંગ રહી, આપ્યાં હરિયે સુખ અપાર ॥૪॥

એવું વ્રજવાસીનું સુખ સાંભળી, શિવજીને થયો મને શોચ[2] ।
કહ્યું પામત જન્મ પશુપાળનો[3], તો રે'ત નહિ કાંએ પોચ[4] ॥૫॥

એવી એ પ્રગટ ભક્તિનો, શંભુએ કર્યો સત્કાર ।
બ્રહ્માને જે ભાગ ન આવી, તે પામિયા વ્રજના રે'નાર ॥૬॥

૧. પતિનો ૨. દુઃખ, પસ્તાવો ૩. ગોપ-ગોવાળનો ૪. ખામી.

અજ અતિ દીન મીન થયો, પામવા પ્રસાદીકાજ ।
તે પામ્યાં ગોપી ગોવાળ બાળ, જે સોણે[1] ન પામ્યો સુરરાજ ॥૭॥

વાલ્મિકે વખાણ્યા વાનરને, વ્યાસે વખાણિયા પશુપાળ ।
તે પ્રગટ ભક્તિ પ્રતાપથી, વાધિયો જશ વિશાળ ॥૮॥

સહુ પ્રગટ સેવી સુખ પામિયા, તમે સાંભળજો સુજાણ મળી ।
ડાહ્યા શાણા[2] રહ્યા દેખતા, સુખ પામ્યા વ્રજવાસી વળી ॥૯॥

એમ પ્રગટ ભક્તિ સહુ ઉપરે, એથી ઉપરાંત નથી કાંઈ ।
નિષ્કુળાનંદ નિશ્ચે વારતા, સૌને સમઝવી મનમાંઈ ॥૧૦॥

કડવું ॥૧૫॥

ઉરમાંહિ કરવો એમ વિવેકજી, પ્રગટની ભક્તિ સહુથી વિશેકજી ।
એહને સમાન નહિ કોઈ એકજી, તે તકે[3] મળે તો ન ભૂલવું નેકજી[4] ॥૧॥

ઢાળ-તે તકે મળે તો નવ ભૂલવું, સમો જોઈ રે'વું સાવધાન ।
તેમાં યોગ્ય અયોગ્ય જોવું નહિ, રાજી કરવા શ્રીભગવાન ॥૨॥

ધર્મ વિચારીને ધનંજયે[5], યુદ્ધ કરવું નો'તું જરૂર ।
પણ જાણી મરજી જગદીશની, ત્યારે ભારત[6] કર્યો ભરપૂર ॥૩॥

તેમાં કુળ કુટુંબી સગાં સંબન્ધી, સહુનો તે કર્યો સંહાર ।
ન ગણ્યા વળી ગુરૂ ગોત્રને, સહુને પમાડ્યા પાર ॥૪॥

એવું અણઘટતું કામ કર્યું, તેમાં ગયા કંઈકના પ્રાણ ।
તોય કુરાજી કૃષ્ણ નવ થયા, સામું કર્યાં પાર્થનાં[7] વખાણ ॥૫॥

એ સમે એમ ગમતું હતું, તેણે પ્રભુ થયા રળિયાત ।
શુભાશુભનું ક્યાં રહ્યું, સહુ જુવો વિચારી વાત ॥૬॥

એમ પ્રભુ પ્રગટને, જેહ સમે ગમે જાણો જેમ ।
તેમ કરવું કર જોડીને, નવ ચડવું બીજે વે'મ ॥૭॥

૧. સ્વપ્નમાં પણ ૨. બુદ્ધિમાન ગણાતા વિદ્વાનો, ચતુરજનો ૩. ખરા સમયે ૪. નક્કી ૫. અર્જુને ૬. મહાભારતનું યુદ્ધ ૭. અર્જુનના.

વળી પ્રિયવ્રતે પ્રભુ પ્રસન્ન કરવા, નિવૃત્તિ મુકીને પ્રવૃત્તિ ગ્રહિ ।
તેહ જેવા આ જકતમાં, બીજા બહુ ગણાણા નહિ ॥૮॥

માટે જે ગમે પ્રભુ પ્રગટને, તેમ જનને કરવું જરૂર ।
તેમાં હાણ્ય વૃદ્ધિ હાર જિતનો, હર્ષ શોક ન આણવો ઉર ॥૯॥

નિઃસંશય ને નિરઉત્થાને[1], કરવી હરિની ભગતિ ।
નિષ્કુળાનંદ એ વારતા, મને માનજો છે મોટી અતિ ॥૧૦॥

કડવું ॥૧૬॥

પદ-૪ (રાગ : આશાવરી-)

સંતો સમે સેવી લિયો સ્વામી (રે સંતો૦), જેને ભજતાં રહે નહિ ખામી રે; સંતો૦ ।
ટેક-મટે ખોટ્ય મોટી માથેથી, કોટિક ટળિયે કામી ।
પૂરણ બ્રહ્મ પ્રભુ મળે પોતે, ધામ અનંતના ધામી રે; સંતો૦ ॥૧॥

જે પ્રભુ અગમ નિગમે કહ્યા, રહ્યા આગે કરભામી ।
તે પ્રભુ આજ પ્રગટ થયા છે, જે સર્વે નામના નામી રે; સંતો૦ ॥૨॥

અણુ એક એથી નથી અજાણ્યું, જાણો એ છે અંતરજામી ।
તેને તજીને જે ભજે બીજાને, તે તો કે'વાય લુણહરામી[2] રે; સંતો૦ ॥૩॥

જેના દર્શ સ્પર્શ કરે પ્રાણી, તેનાં પાપ જાયે વામી ।
નિષ્કુળાનંદ કે' આનંદ ઉપજે, પૂરણ પુરુષોત્તમ પામી રે; સંતો૦ ॥૪॥

પદ ॥૪॥

પૂરણ પુરૂષોત્તમ પામિયે જ્યારેજી, તન મનમાંહિ તપાસિયે ત્યારેજી ।
આવો અવસર ન આવે ક્યારેજી, એમ વિચારવું વારમવારેજી ॥૧॥

ઢાળ-વારમવાર વિચારવું, વણસવા ન દેવી વળી વાત ।
સમો જોઈને સેવકને, હરિ કરવા રાજી રળિયાત ॥૨॥

અવળાઈને અળગી કરી, સદા સવળું વર્તવું સંત ।
અવળાઈયે દુઃખ ઉપજે, વળી રાજી ન થાય ભગવંત ॥૩॥

૧. સ્થિર મને ૨. કૃતઘ્ની, નમકહરામી.

જેમ ભૂપના ભૃત્ય[1] ભેળા થઈ, સમા વિના કરે સેવકાઈ ।
જોઈ એવા જાલમ[2] જનને, રાજા રાજી ન થાયે કાંઈ ॥૪॥

જયાં જોઈએ ભલું ભાગવું, ત્યાં સામો થાયે શૂરવીર ।
જયાં જોઈએ થાવું ઉતાવળું, ત્યાં ધરી રહે ધીર ॥૫॥

જયાં જોઈએ હારવું, ત્યાં કરે હઠાડવા[3] હોડ[4] ।
જયાં જોઈએ નમવું, ત્યાં કરે નમાડવા કોડ ॥૬॥

જયાં જોઈએ જાગવું, ત્યાં સૂવે સોડ[5] તાણીને ।
જયાં જોઈએ બોલવું, ત્યાં બંધ કરે છે વાણીને ॥૭॥

જયાં ન જોઈએ બોલવું, ત્યાં બોલે છે થઈ બેવકૂબ[6] ।
જયાં જોઈએ વસવું, ત્યાંથી ખશી જાય છે ખૂબ ॥૮॥

એવી ભક્તિ જો આવડી, જેમાં રાજી ન થાય રામ ।
કરવાનું તે કરે નહિ, કરે ન કરવાનું કામ ॥૯॥

એવા સેવકને શ્રીહરિ, પાસળથી[7] પરા[8] કરે ।
નિષ્કુળાનંદ એ નરને, સેવતાં સુખ શું આવ્યું સરે ॥૧૦॥

કડવું ॥૧૭॥

પ્રગટ પ્રભુની જેને ભક્તિ ન આવડીજી, તેને તો ભૂલ્ય આવે ઘડી ઘડીજી ।
માગે જો મોળ્ય[9] તો લાવે મોજડીજી, એવી અવળાઈની ટેવ જેને પડીજી ॥૧॥

ઢાળ-ટેવ પડી અવળાઈની, સવળું કરતાં સુઝે નહિ ।
એવા ભક્તની ભગતિ, સુખદાયક નો'યે સહિ ॥૨॥

પાણી માગે તો આપે પથરો, અન્ન માગે તો આપે અંગાર ।
વસ્ત્ર માગે તો આપે વાલણો[10], એવી અવળાઈનો કરનાર ॥૩॥

૧. રાજાનાં સેવકો ૨. અવિવેકી, મૂર્ખ, અવળાં ૩. હરાવવા ૪. સરસાઈ, વાદ ૫. પગથી માથા સુધીનું ઓઢવાનું વસ્ત્ર ૬. બેવકૂફ ૭. પાસેથી ૮. દૂર ૯. પાઘ, મોળિયું, ફેંટો ૧૦. વીંઝણો, હાથ પંખો.

આવ્ય કહે ત્યાં આવે નહિ, જા કહે ત્યાં ન જવાય ।
એવા ભક્તની ભગતિ, અતિ અવળી કે'વાય ॥૪॥

બેસ્ય કહે ત્યાં બેસે નહિ, ઉભો રહે કહે ત્યાં દિયે દોટ ।
એવા સેવક જે શ્યામના, તે પામે નહિ કેદિ મોટ ॥૫॥

વારે[1] ત્યાં વળગે જઈ, વળગાડે ત્યાં નવ વળગાય ।
એવા ભક્ત ભગવાનથી, સુખ ન પામે કહું કાંય ॥૬॥

જ્યાં રાખે ત્યાં નવ રહી શકે, નવ રાખે ત્યાં રે'વાય ।
ગ્રહે કહે તો ગ્રહી નવ શકે, મુક્ય કહે તો નવ મુકાય ॥૭॥

એવા અનાડી નરને, મર મળ્યા છે પ્રભુ પ્રકટ ।
પણ આઝો[2] આવે કેમ એહનો, જે ઘેલી[3] રાખશે ઘટે[4] પટ[5] ॥૮॥

વળી બા'વરીને[6] કહે બાળીશમાં, ઘણી જતન રાખજે ઘરની ।
તેણે મેલી અગ્નિ મોભથી[7], નવ માની શીખામણ નરની ॥૯॥

એવી અવળાઈ આદરી, કોઈ ભક્ત કરે ભક્તાઈ ।
નિષ્કુળાનંદ એ નરને, નવ થાય કમાણી કાંઈ ॥૧૦॥

કડવું ॥૧૮॥

કમાણી કહો ક્યાંથકી થાયજી, નરે ન કર્યો કોઈ એવો ઉપાયજી ।
જે જે કર્યું તે ભર્યું દુઃખ માંયજી, તે કેમ કરી કરે સેવામાં સા'યજી ॥૧॥

ઢાળ-સા'ય ન થાય ભુંડપની ભક્તિએ, કોઈ કરે જો કોટિ ઘણી ।
પરિચર્યા[8] પામર નરની, તે સર્વે સામગ્રી સંકટતણી ॥૨॥

ઉનાળે પે'રાવે ઉનનાં અંબર, ગરમ ઓઢાડે વળી ગોદડું ।
સમીપે કરી લાવે સગડી, કહો એથી અવળું શું વડું ? ॥૩॥

૧. ના પાડે, રોકે ૨. વિશ્વાસ ૩. ગાંડી સ્ત્રી ૪. શરીર ઉપર ૫. વસ્ત્ર ૬. ગાંડી સ્ત્રીને ૭. છાપરાનો કે મકાનનો ટોચ ઉપરનો ભાગ; ત્યાંથી ૮. સેવા.

વળી પે'રાવે ગરમ પોશાગને, જમાડે ગરમ ભોજન ।
પાય પાણી ઉનું આણી, કહે પ્રભુ થાજો પસન્ન ॥૪॥

જાવંત્રી કસ્તુરી ગરમ લાવી, આપે ઉનાળે એવો મુખવાસ ।
એવી સેવા કરે વણ સમઝે, તે શત્રુ સરિખો દાસ ॥૫॥

ચોમાસે ચલાવે કીચ વચ્ચે, જેમાં સૂળ્યોના હોય સમોહ ।
એવા દાસ દુશ્મન જેવા, જે કરાવે ધણીને કોહ[1] ॥૬॥

શિયાળે શીતળ જળ લઈ, નવરાવે કરીને નીરાંત ।
પછી ઓઢાડે પલળેલી પાંબડી[2], નાખે પવન ખરી કરી ખાંત ॥૭॥

વળી ચર્ચે ચંદન મળિયાગરી, કંઠે પે'રાવે ભિંજેલ હાર ।
પ્રસન્ન કરે કેમ પ્રગટ પ્રભુને, એવી સેવાના કરનાર ॥૮॥

સવળી સામગ્રી શોધતાં, અવલોકે ન મળે એક ।
અણ સમઝણે એવી સેવા, કરવી નહિ સેવક ॥૯॥

જો આવડે તો જોઈ સમયે, સેવા કરવી સુજાણ ।
નિષ્કુળાનંદ નરનાથ[3] છે, નથી પ્રભુમૂર્તિ પાષાણ[4] ॥૧૦॥

કડવું ॥૧૯॥

પાષાણમૂર્તિ પૂજે છે જનજી, તેપણ સમયે જોઈ કરે સેવનજી ।
સમય વિના સેવા ન કરે કોઈ દનજી, જાણે એમ પ્રભુ ન થાય પ્રસન્નજી ॥૧॥

ઢાળ-પ્રસન્ન કરવા પ્રભુને, સમો જોઈને કરે છે સેવ ।
વણ સમાની સામગ્રીએ, પૂજે નહિ પ્રતિમા દેવ ॥૨॥

પરોક્ષને પણ પ્રીતે કરી, સમો જોઈ પૂજે છે સેવક ।
ત્યારે પ્રભુ પ્રગટને પૂજતાં, જોઈએ વિધવિધ વિવેક ॥૩॥

સમે દાતણ સમે મર્દન[5], સમો જોઈને લાવિયે નીર ।
સમે ચંદન ચરચિયે, સુંદર શ્યામને શરીર ॥૪॥

૧. ઉદ્વેગ, ક્રોધ, કષ્ટ ૨. ધાબળી ૩. મનુષ્યરૂપે ભગવાન ૪. પથ્થર ૫. તેલ માલિશ અથવા સ્નાન કરાવવું.

સમે વસન[૧] સમે ભૂષન[૨], સમે સજાવવા શણગાર ।
સમો જોઈ પૂજા કરવી, સમે પે'રાવવા હાર ॥૫॥
સમે ભોજન સમે શયન, સમે પો'ઢાડિ ચાંપિયે પાય ।
સમા વિના સેવકને, સેવા ન કરવી કાંય ॥૬॥
સમે સામું જોઈ રહી, જોવી કર નયણની[૩] સાન[૪] ।
તત્પર થઈ તેમ કરવું, રે'વું સમાપર સાવધાન ॥૭॥
સમે દર્શન સમે પરશન, પૂછવાં તે પ્રેમે કરી ।
સમે ઉત્તર સાંભળી, તેમ કરવું ભાવે ભરી ॥૮॥
સમો જોઈ સેવકને, રે'વું હાથ જોડીને હજૂર ।
સમા વિનાની જે વારતા, તેથી દાસને રે'વું દૂર ॥૯॥
જે સમે જેવું ગમ્યું હરિને, તેવું કરવું કર જોડીને ।
નિષ્કુળાનંદ કે' ન ભૂલવું, કરવું કારજ મન માન મોડીને ॥૧૦॥

કડવું ॥૨૦॥

પદ-૫ (રાગ : બિહાગડો-)

સરલ વરતવે છે સારૂંરે મનવા સરલ૦, માની એટલું વચન મારૂંરે; મનવા૦ ।
ટેક-મન કર્મ વચને માનનેરે મેલી, કાઢ્ય અભિમાન બા'રૂં ।
હાથ જોડી હાજીહાજી કરતાં, કેદિ ન બગડે તે તારૂંરે; મનવા૦ ॥૧॥
આકડ નર[૫] લાકડ[૬] સૂકાસમ, એને વળવા ઉધારૂં[૭] ।
તેને તાપ આપી અતિ તીખો, સમું કરે છે સુતારૂંરે[૮]; મનવા૦ ॥૨॥
આંકડો[૯] વાંકડો વિંછીના સરખો, એવો ન રાખવો વારૂં[૧૦] ।
દેખી દગે કોઈ દયા ન આણે, પડે માથામાં પેજારૂંરે[૧૧]; મનવા૦ ॥૩॥

૧. વસ્ત્ર ૨. ઘરેણાં ૩. હાથ કે આંખની ૪. ઈશારત, સંકેત ૫. અક્કડ, અહંકારી માણસ ૬. લાકડું ૭. મુશ્કેલ ૮. મીસ્ત્રી, સુતાર (સુથાર) ૯. આંટી, મનનો ઠરાવ ૧૦. હું ના પાડું છું ૧૧. ખાસડું.

હેતનાં વચન ધારી લૈયે હૈયે, શું કહિયે વાતો હજારૂં ।
નિષ્કુળાનંદ નિજકારજ કરવા, રાખિયે નહિ અંધારૂંરે; મનવા૦ ॥૪॥

પદ ॥૫॥

નથી અંધારૂં નાથને ઘેરજી, એ પણ વિચારવું વારમવારજી ।
સમઝીને સરલ વર્તવું રૂડી પેરજી, તો થાય માનજો મોટાની મે'રજી ॥૧॥
ઢાળ-મે'ર કરે મોટા અતિ, જો ઘણું રહિયે ગર્જવાન ।
ઉન્મત્તાઈ અળગી કરી, ધારી રહિયે નર નિર્માન ॥૨॥
અવળાઈ કાંઈ અર્થ ન આવે, માટે શુદ્ધ વર્તવું સુજાણ ।
અંતર ખોલી[૧] ખરૂં કરવું, પોત[૨] વિના ન તરે પાષાણ ॥૩॥
માટે જે કામ જેથી નિપજે, તે બીજે ન થાય મળે જો કોટ[૩] ।
તેને આગળ આધીન રહેતાં, ખરી ભાંગી જાય ખોટ ॥૪॥
જેમ અન્ન અંબુ[૪] હોય એક ઘરે, બીજે જડે નહિ જગમાંઈ ।
એથી રાખિયે અણ મળતું, તો સુખ ન પામિયે ક્યાંઈ ॥૫॥
માટે સર્વે સુખ શ્રીહરિમાં રહ્યાં, તે વિના નથી ત્રિલોકમાં ।
એમ સમુ જે નવ સમઝે, તે નર વરતે કદ્રોકમાં[૫] ॥૬॥
જે ખરા ખપની ખોટવાળા, તે સુખાળા શું થાય છે ? ।
અતિ અનુપમ અવસરમાં, મોટી ખોટને ખાય છે ॥૭॥
અમળતી અતિ વારતા, તે મેળવી હરિ કરી મે'ર ।
એહ વારતાની વિગતી કરી, નથી પ્રિછતા[૬] કોઈ પેર[૭] ॥૮॥
જેમ અજાણ નરને એક છે, પથ્થર પારસ એક પાડ ।
બાવના ચંદન બરોબરી, વળી જાણે છે બીજાં ઝાડ ॥૯॥

૧. ખોળી, તપાસી ૨. વહાણ ૩. કરોડ માણસ ૪. પાણી ૫. અવળાઈમાં ૬. ઓળખતાં, સમજતા ૭. રીતે, પ્રકારે.

પણ પુરૂષોત્તમ પ્રગટનું, મળવું તે છે મોંઘા મૂલનું ।
નિષ્કુળાનંદ નર સમઝી, લેવું સુખ અતૂલનું[1] ॥૧૦॥

કડવું ॥૨૧॥

સુખ અતોલ પામવા માટજી, તન મન ધન મર[2] જાય એહ સાટજી[3] ।
તોય ન મુકીયે એહ વળી વાટજી, તો સર્વે વારતા ઘણું બેસે ઘાટજી ॥૧॥

ઢાળ-ઘાટ બેસે વાત સરવે, વળી સરે તે સર્વે કામ ।
કેડે ન રહે કાંઈ કરવું, સેવતાં શ્રીઘનશ્યામ ॥૨॥
સહુના સ્વામી જે શ્રીહરિ, સહુના નિયંતા જે નાથ ।
સહુના આશ્રય એહ સેવતાં, સદાય થાય સનાથ ॥૩॥
દેવના દેવ જે અખંડ અભેવ[4], અશર્ણશર્ણ સૌના આધાર ।
સર્વે સુખના વળી સુખનિધિ, સર્વે સારનું પણ સાર ॥૪॥
સર્વે રસના રસરૂપ અનુપ, સર્વે ભૂપના પણ ભૂપ ।
સર્વે તેજના તેજ છે એજ, સર્વે રૂપના પણ રૂપ ॥૫॥
પરાપાર[5] અપાર એવા, જેની સેવા કરે સહુ કોય ।
ઈશના ઈશ પરમેશ્વર પોતે, એહ સમ અન્ય નહિ હોય ॥૬॥
પુરૂષોત્તમ પરબ્રહ્મ પૂરણ, સુખદ સર્વના શ્યામ ।
તેહ નરતન ધરી નાથજી, સુખ દેવા આવે સુખધામ ॥૭॥
એહ સુર સુરેશ સરિખા નહિ, નહિ ઈશ અજ સમ એહ ।
પ્રકૃતિ પુરૂષ સરિખા નહિ, નહિ પ્રધાન પુરૂષ સમ તેહ ॥૮॥
એવા અંતરજામી અવનિમધ્યે, આપે આવે છે અલબેલ ।
ત્યારે સહુ નર નારને, સેવવા જેવા થાય છે સહેલ ॥૯॥
હોય મનુષ્યાકાર અપાર મોટા, જેની સામર્થીનો નહિ પાર ।
નિષ્કુળાનંદ એહ નાથનો, કોણ કરી શકે નિરધાર ॥૧૦॥

કડવું ॥૨૨॥

૧. તુલના ન થાય તેવું. ૨. ભલે ૩. બદલામાં ૪. નિર્ભય ૫. સર્વથી પર, સર્વોપરી.

નિરધાર ન થાય અપાર છે એવાજી, કહો કોણ જાય પાર તેનો લેવાજી ।
નથી કોઈ એવી ઉપમા એને દેવાજી, જેહ નાવે કહ્યામાં તો કહિયે એને કેવાજી ॥૧॥

ઢાળ-કહેવાય નહિ કોઈ સરખા, એવા મનુષ્યાકાર મહારાજ ।
એને મળતે સહુને મળ્યા, એને સેવ્યે સર્યાં સહુ કાજ ॥૨॥
એને નિરખ્યે સહુ નિરખ્યા, એને પૂજ્યે પૂજ્યા સહુ દેવ ।
એને જમાડ્યે સહુ જમ્યા, થઈ સૌની એને સેવ્યે સેવ ॥૩॥
એના થયે થયાં કામ સરવે, એને ભજ્યે ભજી ગઈ વાત ।
એનાં દરશ સ્પર્શે કરી, સર્વે કાજ સર્યાં સાક્ષાત ॥૪॥
સહુની પાર સહુને સરે[1], નર અમરને અગમ અતિ ।
એવી મૂર્તિ જેને મળી, તેને થઈ છે પૂરણ પ્રાપતિ ॥૫॥
સર્વે કાર્ય તેનું સરિયું, રહ્યું નહિ અધુરૂં એક ।
તે પ્રગટ મૂર્તિ પ્રસંગે, વળી[2] જાય[2] વડો વિશેક[3] ॥૬॥
પ્રગટ પ્રસન્ન પ્રગટ દર્શન, પ્રગટ કે'વું સુણવું વળી ।
અતિ મોટી એહ વારતા, વણ મળ્યાની માનો મળી ॥૭॥
એહ વાત આવી હાથ જેને, તેને કમી કહો કાંય રઈ ? ।
પારસ ચિંતામણિ પામતાં, સર્વે વાતની સંકોચ[4] ગઈ ॥૮॥
પામ્યા પરમ પદ પ્રાપતિ, અતિ અણતોળી અમાપ ।
તે કે'વાય નહિ સુખ મુખથી, વળી થાય નહિ કેણે થાપ[5] ॥૯॥
અખંડ આનંદ અતિ ઘણો, તેતો પ્રગટ મળે પમાય છે ।
નિષ્કુળાનંદ નિશ્ચે કહે, એહ સમ અવર[6] કોણ થાય છે ? ॥૧૦॥

કડવું ॥૨૩॥

એની સેવા કરવી શ્રદ્ધાયજી, તેહમાં કસર ન રાખવી કાંયજી ।
મોટો લાભ માની મનમાંયજી, તક પર તત્પર રે'વું સદાયજી ॥૧॥

૧. ઉપર ૨. પ્રાપ્ત થાય, મળે ૩. મોટો ફાયદો, લાભ ૪. ખામી, અછત ૫. માપ ૬. બીજું.

ઢાળ-તત્પર રે'વું તક ઉપરે, પ્રમાદપણાને[1] પરહરી ।
આવ્યો અવસર ઓળખી, કારજ આપણું લેવું કરી ॥૨॥

અવસરે અર્થ સરે સઘળો, વણ અવસરે વણસે વાત ।
માટે સમો સાચવી, હરિ કરવા રળિયાત ॥૩॥

જેમ લોહ લુહાર લૈ કરી, ઓરે[2] છે અગનિ માંઈ ।
પણ ટેવ[3] ન રાખે જો તા તણી[4], તો કામ ન સરે કાંઈ ॥૪॥

એમ પામી પ્રભુ પ્રગટને, સમાપર રે'વું સાવધાન ।
જોઈ મરજી મહારાજની, ભલી ભક્તિ કરવી નિદાન ॥૫॥

જેમ તડિત તેજે[5] મોતી પરોવવું, તે પ્રમાદી કેમ પરોવી શકે ।
પરોવે કોય હોય પ્રવીણ પૂરા, તેહ તર્ત તૈયાર રહે તકે ॥૬॥

એમ અલ્પ આયુષ્ય આપણી, તેમાં પ્રગટ પ્રભુ પ્રસન્ન કરો ।
જાયે પલ પાછી જડે નહિ, થાય એ વાતનો બહુ ખરખરો ॥૭॥

જેમ ખેડુ કોઈ ખેતરમાં, વણ તકે વાવવા જાય ।
તે ઘેરે ન લાવે ભરી ગાડલાં, મર કરે કોટિ ઉપાય ॥૮॥

તેમ પ્રગટ પ્રમાણ પ્રભુને મૂકી, ચૂકી સમો થાય સાવધાન ।
તે જાણે કમાણી કરશું, પણ સામું થયું જયાન ॥૯॥

એહ મર્મ વિચારી માનવી, જાણી લેવી વાત જરૂર ।
નિષ્કુળાનંદ નિશ્ચે કહે, રહિયે હરિ હોયે ત્યાં હજૂર ॥૧૦॥

કડવું ॥૨૪॥

પદ-૬ (રાગ : બિહાગડો-)

હજુર રહિયે હાથ જોડીરે, હરિશું હજુર૦,
બીજાં સર્વેની સાથેથી ત્રોડી રે; હરિશું૦ ।

૧. કરવાનું ન કરવું ને ન કરવાનું કરવું તેને ૨. નાંખે ૩. સાવચેતી, સાવધાની ૪. સમય પર ગરમ હોય ત્યાં જ ઘા મારી લેવાની ૫. વીજળીનાં ચમકારે.

ટેક-લોક પરલોકનાં સુખ સાંભળી, ધન્ય માની ન દેવું ધ્રોડી[1] ।
મરિચી જળ[2] જેવાં માની લેવાં, તેમાં ખોવી નહિ ખરી મોડીરે[3]; હરિશું૦ ॥૧॥

હીરાની આંખ્ય સુણી હૈયે હરખી, છતી છે તે ન નાખીએ ફોડી ।
તેમ પ્રભુજી પ્રગટ પખી, નથી વાત કોયે રૂડીરે; હરિશું૦ ॥૨॥

રૂડો રોકડો દોકડો[4] દોષ્ય[5] આવે, નાવે કામ સ્વપ્નની ક્રોડી[6] ।
તેમ પ્રગટ વિના જે પ્રતીતી, તેતો ગદ્ધું માન્યું કરી ઘોડીરે; હરિશું૦ ॥૩॥

પ્રગટ પ્રભુની ભક્તિ અતિ ભલી, મર જો જણાતી હોય થોડી ।
નિષ્કુળાનંદ નિશ્ચે એમ જાણો, છે ભવસિંધુ તરવા હોડીરે; હરિશું૦ ॥૪॥

પદ ॥૬॥

ભજવળ તરવા હરિભક્તિ કરોજી, તેહ વિના અન્ય તજો આગરોજી[7] ।
શુદ્ધ મન ચિત્તે ભક્તિ આદરોજી, તેમાં તમ મન મમત પરહરોજી ॥૧॥

ઢાળ-તન મન મમતને તજી, ભજી લેવા ભાવે ભગવાન ।
તેમાં વર્ણાશ્રમ વિદ્યા વાદનું, અળગું કરી અભિમાન ॥૨॥

કોઈ દીન હીનમતિ માનવી, ગરીબ ગ્રસેલ રોગનો ।
તેની ઉપર તિખપ્ય તજી, કરવો ઉપાય સુખ સંજોગનો ॥૩॥

સર્વે ઠેકાણે સમઝવા, છે અંતરજામી અવિનાશ ।
રખે કોઈ મુજથકી પણ, તનધારીને ઉપજે ત્રાસ ॥૪॥

અલ્પ જીવની ઉપરે પણ, રાખે દયા અતિ દિલમાંઈ ।
પેખી પેખી ભરે પગલાં, રખે થાયે અપરાધ કાંઈ ॥૫॥

સ્થાવર[8] જંગમ[9] જીવ જેહ, તેહ સર્વના સુખદેણ ।
પશુ પંખી પ્રાણધારી પર, કરે નહિ કરડાં નેણ ॥૬॥

૧. દોડી ૨. મૃગજળ, ઝાંઝવાનું જળ ૩. મૂડી, આબરૂ ૪. તાંબાનો એક નયો પૈસો, રૂપિયાનો સોમો ભાગ ૫. કામમાં ૬. કરોડો રૂપિયા ૭. આગ્રહ, તાણ ૮. સ્થિર ૯. હાલતા-ચાલતા.

ઈન્દ્રિજિત અજાતશત્રુ[1], સગાં સહુના સુખસ્વરૂપ ।
દીનપણું ઘણું દાખવે, એવા અનેક ગુણ અનુપ ॥૭॥
સાધુતા અતિ સર્વે અંગે, અસાધુતા નહિ અણુભાર ।
એવા ભક્ત ભગવાનના, તે સહુને સુખ દેનાર ॥૮॥
હિતકારી સારી સૃષ્ટિના, પરમારથી પૂરા વળી ।
અપાર મોટા અગાધમતિ, જેની સમઝણ નવ જાય કળી ॥૯॥
એવા ભક્ત જેહને જ મળે, ટળે તેના ત્રિવિધ તાપ ।
નિષ્કુળાનંદ એહ નાથના, નક્કી ભક્ત એ નિષ્પાપ ॥૧૦॥

કડવું ॥૨૫॥

ભક્તિ કરે તે ભક્ત કે'વાયજી, જેથી કોયે જીવ નવ દુઃખાયજી ।
મહાપ્રભુનો જાણે મોટો મહિમાયજી, સમઝે મારા સ્વામી રહ્યા છે સહુ માંયજી ॥૧॥
ઢાળ-સ્વામી મારા રહ્યા સઘળે, સર્વે સાક્ષીરૂપે સદાય ।
એમ જાણી દિલે ડરતા રહે, રખે કોયે મુજથી દુઃખાય ॥૨॥
અંતરજામી સ્વામી સૌમાં રહી, દેખે છે મારા દિલની ।
શું હું સંતાડું સંકલ્પને, એ જાણે છે પળપળની ॥૩॥
એમ ભક્ત ભગવાનને, ભાળે સહુમાં ભરપૂર ।
તેથી દુઃખાયે કોણ દિલમાં, જેને એવું વરતે છે ઉર ॥૪॥
તે કોણ સાથે કપટ કરે, કોણ સાથે વળી વરતે છળે ।
કહો કોણનો તે દ્રોહ કરે, જે જાણે છે સ્વામી સઘળે ॥૫॥
જેના ગુણ ગિરાયે ગાવા ઘટે, તેશું કેમ બોલાય કટુ વચને ।
જેને પૂજવા જોઈએ પ્રેમશું, તેને દેખાડાય કેમ ત્રાસ તને ॥૬॥
જેને જમાડ્યા જોઈએ જુગતે કરી, તેને કેમ અપાયે નહિ અન્ન ।
જેને જોઈએ જળ આપવું, તેને ન અપાયે જળ કેમ જન ॥૭॥

૧. જેનો કોઈ શત્રુ જ નથી તે.

એમ સમઝી જન હરિના, કરે ભક્તિ અતિ ભરી ભાવ ।
તેહ વિનાના ભક્ત જેહ, તેહ બાંધે જ્યાં ત્યાં દાવ ॥૮॥
પણ ભક્ત જે ભગવાનના, તેને મત મમત[1] હોયે નહિ ।
આપાપર[2] જેહ નવ પરઠે, તેહ સાચા ભક્ત કા'વે સહી ॥૯॥
એવી ભક્તિ આદરવી, જેમાં કસર ન રહે કોઈ જાતની ।
નિષ્કુળાનંદ ન ભૂલવું, રાખવી ખટક આ વાતની ॥૧૦॥

કડવું ॥૨૬॥

ખરાખરી ભક્તિમાં ખોટ ન આવેજી, સહુ જનને મને સુખ ઉપજાવેજી ।
ભગવાનને પણ એવી ભક્તિ ભાવેજી, જે ભક્તિને શિવ બ્રહ્મા સરાવેજી[3] ॥૧॥
ઢાળ-સરાવે શિવ બ્રહ્મા ભક્તિ, ભલી ભાતે ગુણ ગાય ઘણા ।
તે ભક્તિ જાણો પ્રગટની, કરતાં કાંઈ રહે નહિ મણા ॥૨॥
જેહ ભક્તિમાં જાણજો, કપટ કાંઈ ચાલે નહિ ।
સદા પ્રભુને પેખે પાસળે, તે મોકળે મને મા'લે[4] નહિ ॥૩॥
દૂર હરિને નથી દેખતા, સદા સમીપે દેખે છે શ્યામ ।
તેનું ચિત્ત ચોરી કરી કેમ શકે, ન કરે ન કર્યાનું કામ ॥૪॥
જાણે પગે ભરું છું જે પગલાં, કરે કરૂં છું જેહ કામ ।
રસનાનું[5] જાણે રસ[6] રવનું[7], જાણે શ્રવણે[8] સૂણું તે શ્યામ ॥૫॥
નયણે રૂપ જે નિરખું, ચરમે[9] લિયું જે સ્પર્શ રસ ।
નાસે[10] જેહ વાસ લિયું, નથી એથી અજાણ્યું અવશ્ય ॥૬॥
એમ પેખે પ્રભુને પાસળે, તે ભવભૂલવણીમાં ભૂલે નહિ ।
સદા દેખે સમીપે શ્યામને, સાચા ભક્ત તે સમઝો સહિ ॥૭॥
એવા જન જગદીશને, માનો મળવા મોંઘા ઘણું ।
સર્વે શાસ્ત્રમાંહી સૂચવ્યું, માહાત્મ્ય એવા ભક્તતણું ॥૮॥

૧. મન માન્યા ઠેરાવનો આગ્રહ ૨. પોતાનું પારકું ૩. વખાણે ૪. હરે-ફરે, આનંદ માણે ૫. જીભનું ૬. સ્વાદ ૭. શબ્દનું ૮. કાને ૯. ચામડીથી ૧૦. નાકથી.

જેહ ભક્તને વા'લા ભગવાન છે, તેહ ભક્ત વા'લા છે ભગવાનને ।
પણ ભક્તનામે રખે ભૂલતા, એતો ગાયા છે ગુણવાનને ॥૯॥
ભાગ્ય હોય તો એવા ભકતની, ભેટ્ય થાય ભવમાંઈ ।
નિષ્કુળાનંદ તો નરને, કરવું રહે નહિ કાંઈ ॥૧૦॥

કડવું ॥૨૭॥

કરવું હતું તે કરી લીધું કામજી, ભક્તિ કરી રીઝવ્યા ઘનશ્યામજી ।
જે ઘનશ્યામ ઘણા સુખના ધામજી, તેને પામવા હતી હૈયે હામજી ॥૧॥
ઢાળ-હામ હતી હૈયે ઘણી, પ્રભુ પ્રગટ મળવા કાજ ।
આ દેહે કરી જે દીનબંધુ, જાણું ક્યાંથી મળે મહારાજ ॥૨॥
આ નયણે નિરખીયે નાથને, મુખોમુખ કરીયે વાત ।
આવે અવસર એવો ક્યાંથકી, જે પ્રભુ મળે સાક્ષાત ॥૩॥
અંગોઅંગ એને મળવું, તેતો મહા મોંઘો છે મેળાપ ।
નો'તો ભરોંસો ભિતરે, જે મળશે અલબેલો આપ ॥૪॥
જમવું રમવું જોડે બેસવું, એવો ક્યાંથી પામીયે પ્રસંગ ।
મોટા મોટાને મુશ્કેલ મળવા, સુણી સદા રે'તા મનભંગ[૧] ॥૫॥
સર્વે પ્રકારે સાક્ષાત સંબન્ધ, જેનો અતિ અગમ અગાધ્ય ।
તેહ મળે કેમ મનુષ્યને, જે દેવને પણ દુરારાધ્ય[૨] ॥૬॥
તેહ પ્રભુજી પ્રસન્ન થઈ, નરતન ધરી મળ્યા નાથ ।
તેણે સર્વે રીતે સુખ આપિયાં, થાપિયાં[૩] સહુથી સનાથ ॥૭॥
હળી મળી અઢળ ઢળીને, આપી ભક્તિ આપણી ।
તેહ ભક્તિને ભવ બ્રહ્માયે, માગી મગન થઈ ઘણી ॥૮॥
ભક્તિમાં છે ભાર ભારે, તે જેને તેને જડતી નથી ।
પુણ્યવાન કોઈ પામશે, વારેવારે શું કહીયે કથી ॥૯॥

૧. ઉદાસ ૨. જલદી પ્રસન્ન ન થાય તેવા ૩. કર્યા.

પ્રગટની પરિચરિયા, છે માનવીઓને મોંઘી ઘણી ।
નિષ્કુળાનંદ એ નૌત્તમ નિધિ, સૌ સમઝો છે સુખતણી ॥૧૦॥

કડવું ॥૨૮॥

પદ-૭ (રાગ : બિહાગડો-)

ભક્તિ નિધિનો ભંડારરે સંતો, ભક્તિ૦, તેને શું કહું હું વારમવારરે; સંતો૦ ।
ટેક-ભક્તિ કરીને કંઈ સુખ પામ્યા,નર અમર અપાર ।
સુર નર મુનિજન સૌ કોઈ મનમાં, સમજ્યા ભક્તિમાં સારરે; સંતો૦ ॥૧॥
ઋષિ તપસી વનવાસી ઉદાસી, ભાળે ભક્તિમાં ભાર ।
જાણે સેવા કેમ મળે હરિની, અંતરે એવો વિચારરે; સંતો૦ ॥૨॥
આદિ અંતે મધ્યે મોટપ્ય પામ્યા, તેતો ભક્તિથકી નિરધાર ।
ભક્તિ વિના ભટકણ ન ટળે, ભમવાનું ભવ મોઝારરે[૧]; સંતો૦ ॥૩॥
તેહ ભક્તિ પ્રગટની પ્રીછજો, અતિ અનુપ ઉદાર ।
નિષ્કુળાનંદ નકી એ વારતા, તેમાં નહિ ફેરફારરે; સંતો૦ ॥૪॥

પદ ॥૭॥

ફેર નથી રતિ ભક્તિ છે રૂડીજી, દોયલા દિવસની માનજો એ મુડીજી ।
એ છે સત્ય વાત નથી કાંઈ કુડીજી[૨], ભવજળ તરવા હરિભક્તિ છે હુડીજી ॥૧॥
ઢાળ-હુડી છે હરિની ભગતિ, ભવજળ તરવા કાજ ।
અપાર સંસાર સમુદ્રમાં, જબર જાણો એ ઝાજ ॥૨॥
સોસો ઉપાય સિંધુ તરવા, કરી જુવે જગે જન કોય ।
વહાણ વિનાનાં વિલખાં, સમઝી લેવાં જન સોય ॥૩॥
તેમ ભક્તિ વિના ભવદુઃખનો, આવે નહિ કેદિયે અંત ।
માટે ભક્તિ ભજાવવી, સમઝી વિચારીને સંત ॥૪॥

૧. સંસાર-સાગરમાં ૨. ખોટી.

ખાધા વિના જેમ ભૂખ ન ભાગે, તૃષા વીતે નહિ વણ તોય ।
તેમ ભક્તિ વિના ભવદુઃખ જાવા, નથી ઉપાય કહું કોય ॥૫॥
જગજીવન[૧] વિન જેમ નગ[૨] ન ભીંજે, રવિ વિના ટળે નહિ રાત ।
તેમ ભક્તિ વિના ભારે સુખ મળે, એવી રખે કરો કોઈ વાત ॥૬॥
જેમ પ્રાણધારીના પ્રાણને, જાણો આહારતણો છે આધાર ।
તેમ ભક્તિ ભગવાનની, સર્વેને સુખ દેનાર ॥૭॥
જળચરને જેમ જળ જીવન, વનચરને જીવન વન ।
તેમ ભક્ત ભગવાનનાને, જાણો ભક્તિ એજ જીવન ॥૮॥
જેમ ઝષ[૩] ન રહે જળ વિના, રહે કીચે[૪] દાદુર[૫] કૂર્મ[૬] ।
તેમ ભક્ત ન રહે હરિભક્તિ વિના, રહે ચિત્તે ચિંતવે જે[૭] ચર્મ[૭] ॥૯॥
માટે ભક્તને નવ ભૂલવું, કરવી હરિની ભગતિ ।
નિષ્કુળાનંદ કહે નિર્ભય થાવા, આદરશું કરવી અતિ ॥૧૦॥

કડવું ॥૨૯॥

અતિ આદરશું કરવી ભક્તિજી, તેમાં કાંઈ ફેર ન રાખવો રતિજી ।
પામવા મોટી પરમ પ્રાપતિજી, માટે રાખવી અડગ એક મતિજી ॥૧॥
ઢાળ-મતિ અડગ એક રાખવી, પરોક્ષ ભક્તના પ્રમાણ ।
આસ્તિકપણું ઘણું આણિને, જેણે ભજ્યા શ્યામ સુજાણ ॥૨॥
શાસ્ત્રથકી જેણે સાંભળ્યા, ભક્તિતણા વળી ભેદ ।
તેમની તેમ તેણે કરી, ઉર આણિ અતિ નિરવેદ ॥૩॥
કેણેક[૮] કર કપાવિયા, કેણે[૯] મૂકાવિયું કરવત ।
કોઈ[૧૦] વેચાણા શ્વપચ[૧૧] ઘરે, કોઈ પડ્યા[૧૨] ચડી પરવત ॥૪॥

૧. વરસાદ ૨. પર્વત ૩. માછલું, મત્સ્ય ૪. કાદવમાં ૫. દેડકો ૬. કાચબો ૭. વિષયાસક્ત જન/વિષયને ૮. જયદેવે ૯. મયૂરધ્વજ રાજાએ ૧૦. રાજા હરિશ્ચંદ્ર ૧૧. ભંગી, ઢેઢ ૧૨. પ્રહલાદ.

કેણેક[૧] અસ્થિ[૨] આપિયાં, કેણે[૩] આપિયું આમિષ[૪] ।
કેણેક ઋષિરથ[૫] તાણિયો, કેણેક[૬] પીધું વળી વિષ[૭] ॥૫॥
કેણેક[૮] તજી સર્વે સંપત્તિ, રાજપાટ સુખ સમાજ ।
અન્ન ધન ધામ ધરણી, મેલી મોહન મળવા કાજ ॥૬॥
કોઈક[૯] લટક્યા કૂપમધ્યે, કેણેક આપી ખેંચી તનખાલ[૧૦] ।
કોઈ સૂતા જઈ શૂળિયે[૧૧], મોટો જાણી મહારાજમાંહિ માલ ॥૭॥
કોણેક[૧૨] તપ કઠણ કર્યાં, મેલી આ તન સુખની આશ ।
હિમત કરી હરિ મળવા, કહિયે ખરા એ હરિના દાસ ॥૮॥
પરોક્ષ ભક્ત એ પ્રભુતણા, ઘણા અતિ એ આગ્રહવાન ।
ત્યારે પ્રગટના ભક્તને, કેમ સમે ન રે'વું સાવધાન ॥૯॥
આદિ અંતે વિચારીને, કરી લેવું કામ આપણું ।
નિષ્કુળાનંદ ન રાખવું, હરિભક્તને ગાફલપણું ॥૧૦॥

કડવું ॥૩૦॥

ગાફલપણામાં ગુણ રખે ગણોજી, એહમાંહિ અર્થ[૧૩] બગડે આપણોજી ।
પછી પશ્ચાત્તાપ થાય ઘણોઘણોજી, ભાંગે કેમ ખરખરો એહ ખોટતણોજી ॥૧॥
ઢાળ-ખરખરો એહ ખોટતણો, ઘણો થાશે નર નિશ્ચે કરી ।
જે ગઈ વહી વાત હાથથી, તે પમાય કેમ પાછી ફરી ॥૨॥
પગ ન ચાલ્યા પ્રભુપંથમાં, કરે ન થયું હરિનું કામ ।
જીભે ન જપ્યા જગદીશને, મુખે ગાયા નહિ ઘનશ્યામ ॥૩॥
નયણે ન નિરખ્યા નાથને, શ્રવણે ન સુણી હરિવાત ।
એ ખોટ્ય ભાંગે કેમ જુવો ખોળી, ચિત્તે ચિંતવી ચોરાશી જાત ॥૪॥

૧. દધીચિ ઋષિએ ૨. પોતાનાં હાડકા ૩. શિબિ રાજાએ ૪. પોતાનાં શરીરનું માંસ ૫. કુશિકે ૬. શંકર તથા મીરાબાઈએ ૭. ઝેર ૮. ભરતજી (જડભરત), ભરથરી (ભર્તૃહરી), ગોપીચંદ અને ચિત્રકેતુ આદિ રાજાએ ૯. ઉપમન્યુ આદિ ૧૦. પોતાના શરીરની ચામડી ૧૧. માણસને મૃત્યુદંડ આપવા માટે ઊભો કરવામાં આવેલ અણીદાર મોટો-જાડો સળિયો ૧૨. ધ્રુવ આદિ અનેક ભક્તોએ ૧૩. મોક્ષરૂપી કાર્ય.

પશુ પંખી પન્નગનાં વળી, આવે તન અનંત ।
તેણે ભજાય નહિ ભગવાનને, એહ સમઝી લેવો સિદ્ધાંત ॥૫॥

માટે મનુષ્ય દેહ જેવા, એવા એકે કોઈ ન કહેવાય ।
તેહ સારૂં સમઝી શાણા, નરતનના ગુણ ગાય ॥૬॥

એવા દેહને પામીને, પ્રસન્ન ન કર્યા પરબ્રહ્મને ।
તેને થાશે ઉરે ઓરતો[1], સમઝી લેજો સહુ મર્મને ॥૭॥

આવો સમાજ[2] આવતો નથી, જુવો ચોરાશી દેહને ચિંતવી ।
તે તન ખોયું પશુપાડમાં[3], કહો વાત શું સમઝ્યા નવી ॥૮॥

મનુષ્ય હોય તેને મનમાં, કરવો વિવેક વિચાર ।
માનવ દેહ મોંઘો ઘણું, નહિ અન્ય દેહની એ હાર ॥૯॥

માટે ભક્તિ ભજાવવી, મન વચન કર્મે કરી ।
નિષ્કુળાનંદ નરતનનું, નથી થાતું મળવું ફરી ॥૧૦॥

કડવું ॥૩૧॥

ફરી ફરી દેહ નવ આવે આવોજી, તે શીદ ખોયે કરી કાવો દાવોજી[4] ।
સમઝી વિચારી હરિભક્તિમાં લાવોજી, અવર સુખનો કરી અભાવોજી ॥૧॥

ઢાળ-અભાવ કરી અસત્ય સુખનો, સત્ય સુખને સમઝી ગ્રહો ।
અમૂલ્ય આવા અવસરને, ખોઈને ખાટ્યો કોણ કહો ॥૨॥

જેમ ચિંતામણિ મોંઘી ઘણી, તેણે કાગ કેમ ઉડાડિયે ।
શેતખાનાની[5] સાંકડે, હરિમંદિરને કેમ પાડિયે ॥૩॥

તેમ મનુષ્ય દેહ મોંઘો ઘણો, સર્વે સુખસંપત્તિનો દેનાર ।
તે વિષયસુખમાં વાવરી[6], ખરી કરવી નહિ ખુવાર ॥૪॥

૧. પશ્ચાત્તાપ ૨. યોગ, મોક્ષસાધનનો સમુદાય ૩. પશુની જેમ જીવન જીવીને ૪. યુક્તિ-પ્રયુક્તિ ૫. પાયખાનાની, સંડાસની ૬. વેડફી.

જેમ પ્રભુ પ્રસાદિની પાંબડી[1], ફાડી બગાડી કરે બાળોતિયું[2] ।
એ સમઝણ્યમાં સેલિ[3] પડી, કામધેનું દોહી પાઈ કૂતિયું[4] ॥૫॥

તેમ મનુષ્યદેહે કરી દાખડો, પોખિયું કુળ કુટુંબને ।
દાટો પડ્યૂ એ ડા'પણને, ખરસાણી[5] સારૂ ખોયો અંબને[6] ॥૬॥

જેમ કુંભ ભરી ઘણા ઘી તણો, કોઈ રાખમાં રેડે લઈ ।
એ અકલમાં ઉઠ્યો અગની, જે ન કરવાનું કર્યું જઈ ॥૭॥

તેમ દુર્લભ આ દેહ તેહ, અર્પણ કર્યું અનર્થમાં ।
કહો કમાણી શું કરી, ખોયો આવો વિગ્રહ[7] વ્યર્થમાં ॥૮॥

માટે માહાત્મ્ય જાણી મનુષ્યતનનું, કરવું સમઝી સવળું કામ ।
વણ અર્થે ન વણસાડવું[8], આવું દેહ અતિ ઈનામ[9] ॥૯॥

જે રહી ગઈ ખોટ મનુષ્યદેહે, તે ભાંગ્યાનો ભરુંસો તજો ।
નિષ્કુળાનંદ નકી ભગતિ, કરીને હરિને ભજો ॥૧૦॥

કડવું ॥૩૨॥

પદ-૮ (રાગ : બિહાગડો-)

ભજો ભક્તિ કરી ભગવનરે સંતો ભજો૦, માની એટલું હિત વચનરે; સંતો૦ ।
ટેક-ભક્તિ વિના ભારે ભાગ્ય ન જાગે, જાણિ લેજો સહુ જન ।
ભક્તિ વિના ભવદુઃખ ન ભાગે, એ પણ માનવું મનરે; સંતો૦ ॥૧॥

ભક્તિ વિના ભટકણ ન ટળે, મર કરે કોટિક જતન[10] ।
ભક્તિ વિના નિર્ભય નર નહિ, કરે સોસો જો સાધનરે; સંતો૦ ॥૨॥

ભક્તિ ભંડાર અપાર સુખનો, નિર્ધનિયાનું એ ધન ।
જે પામી ન રહે પામવું, એવું એ સુખસદનરે; સંતો૦ ॥૩॥

૧. ધાબળી ૨. બાળકનાં ઝાડા-પેશાબને સાફ કરવાનું કપડું ૩. રાખ ૪. કૂતરીઓ ૫. થોર ૬. આંબો ૭. શરીર, મનુષ્ય દેહ ૮. બગાડવો ૯. ભગવાન તરફથી મળેલ ભેટ, અતિ દુર્લભ ૧૦. ઉપાય.

તે ભક્તિ માનવ તને થાય, નહિ અન્ય તન કરવા સંપન[1] ।
નિષ્કુળાનંદ કે' નિરાશ થઈને[2], કરો હરિ સેવન રે; સંતો૦ ॥૪॥

પદ ॥૮॥

સેવા ન કરે તે સેવક શાનોજી, થયો હરિદાસ પણ હરામી છાનોજી ।
એહને ભક્ત રખે માનોજી, અંતરે પિતળ છે બા'રે ધુસ[3] સોનાનોજી ॥૧॥
ઢાળ-સોના સરિખો શોભતો, થયો ભક્ત ભવમાંહિ ભલો ।
લાખો લોક લાગ્યાં પૂજવા, દેખી આટાટોપ ઉપલો ॥૨॥
ખાવા પીવાની ખોટ ન રહી, મળે વસ્ત્ર પણ વિધવિધશું ।
સારોસારો સહુ કોઈ કહે, પામ્યો આ લોક સુખ પ્રસિદ્ધશું ॥૩॥
ભોજન વ્યંજન બહુ ભાતનાં, ઘણા મળે ગામોગામ ।
મળ્યું સુખ વણ મહેનતે, જ્યારે કરી તિલક ધરી દામ[4] ॥૪॥
આડંબર આણી ઉપલ્યો, થયો ભક્ત તે ભરપુર ।
જાણ્યું કસર કોઈ વાતની, જોતાં રહી નથી જરૂર ॥૫॥
એવો બા'રે વેષ બનાવિયો, સારો સાચા સંત સમાન ।
પણ પાછું વળી નવ પેખિયું, એવું આવી ગયું અજ્ઞાન ॥૬॥
જે ભક્તપણું શું ભાળી મુજમાં, ભક્તભક્ત કહે છે ભવમાંઈ ।
ભક્તપણું નથી ભાસતું, ભાસે છે ઠાઉકી ઠગાઈ ॥૭॥
જે સર્વે સુખ શરીરનાં, લઈ લેવાં લોકની પાસથી ।
ભક્ત જાણી ભોળવાઈ ભોળા, આપે હૈયે હુલાસથી ॥૮॥
વળી વા'લી વસ્તુ વિલોકીને, આણી આપે જાણી હરિદાસ ।
જાણે અરથ એથી સરશે, એવો આણી ઉરે વિશ્વાસ ॥૯॥
તે વાત નથી તપાસતો, એવો દિલે દગાદાર છે ।
નિષ્કુળાનંદ નર કળ કરે છે, પણ સરવાળે શું સાર છે ? ॥૧૦॥

કડવું ॥૩૩॥

૧. યોગ્ય ૨. માયાની આશા મૂકી દઈને ૩. વરખ, ઓપ ૪. માળા.

ભક્તિ કરે તેહ ભક્ત કે'વાયજી, ભક્તિ વિના જેણે પળ ન રે'વાયજી ।
શ્વાસોશ્વાસે તે હરિગુણ ગાયજી, તેહ વિના બીજું તે ન સુહાયજી[1] ॥૧॥
ઢાળ-સુહાય નહિ સુખ શરીરનાં, હરિભક્તિ વિના ભુલ્યે કરી ।
અખંડ રહે અંતરમાં, કરવા ભક્તિ ભાવે ભરી ॥૨॥
હમેશ રહે હરખ હૈયે, ભલી ભાતે ભક્તિ કરવા ।
ભૂલ્યે પણ હરિભક્તિ વિના, ઠામ ન દેખે ઠરવા ॥૩॥
ભક્તિ વિના બ્રહ્મલોક લગી, સુખ સ્વપ્ને પણ સમઝે નઈ ।
ચૌદ લોકસુખ સુણી શ્રવણે, લોભાય નહિ લાલચું થઈ ॥૪॥
ભક્તિ વિનાનો નહિ ભરોસો, સદા સ્થિર રે'વા કોઈ ઠામ ।
માટે મૂકી ન શકે ભક્તિને, અતિ સમઝી સુખનું ધામ ॥૫॥
નવે પ્રકારે નક્કી કરીને, ભાખ્યા ભક્તિતણા જેહ ભેદ ।
તે અતિ આદરશું આદરે, કરી અહંમમત ઉચ્છેદ ॥૬॥
અહંમમત જાય જ્યારે ઉચળી, ત્યારે પ્રગટે પ્રેમલક્ષણા ।
ત્યારે તેહ ભક્તને વળી, રહે નહિ કોઈ મણા ॥૭॥
અરસ પરસ રહે એકતા, સદા શ્રીહરિની જો સાથ ।
અંતરાય નહિ એકાંતિકપણું, ઘણું રહે શ્યામની સંઘાથ ॥૮॥
એવે ભક્તે ભગવાનની, ભલિ ભાત્યે ભજાવી ભગતિ ।
ભક્તિ કરી હરિ રીઝવ્યા, ફરી રહ્યું નહિ કરવું રતિ ॥૯॥
કરીયે તો કરીયે એવી ભગતિ, જેમાં રહ્યો સુખનો સમાજ ।
નિષ્કુળાનંદ ન કરીયે, ભક્તિ લોક દેખાડવા કાજ ॥૧૦॥

કડવું ॥૩૪॥

સાચા ભક્તની ભેટ થાય ભાગ્યેજી, જેને જગસુખ વિખસમ લાગેજી ।
ચિત્ત નિત્ય હરિચરણે અનુરાગેજી[2], તેહ વિના બીજું સરવસ ત્યાગેજી ॥૧॥

૧. ગમે ૨. આસક્ત થાય, ચોંટે.

ઢાળ-ત્યાગે સર્વે તને મને, પંચ વિષય સંબંધી વિકાર ।
ભાવે હરિની એક ભગતિ, અતિ અવર લાગે અંગાર ॥૨॥
અન્ન જમી જન અવરનું, સૂવે નહિ તાંણી વળી સોડ ।
નિર્દોષ થાવા નાથનું, કરે ભજન સ્તવન કર જોડ ॥૩॥
મહા મે'નતે કરી મેલિયું[1], વળી અર્થે ભર્યું એવું અન્ન ।
તે ખાઈને ખાટ્ય માને નહિ, જો ન થાય હરિનું ભજન ॥૪॥
વળી વસ્ત્ર વિવિધ ભાતનાં, આપ્યાં અંગે ઓઢવા માટ ।
તે ઓઢી અન્ય ઉદ્યમ કર્યો, ખોળી જુવો શી થઈ ખાટ્ય ॥૫॥
એણે આપ્યું નથી અન્ન ઉખર[2] જાણી, હૈયે હજાર ઘણી છે લેવા હામ ।
એહ આપવું પડશે આપણે, કે આપશે શ્રીઘનશ્યામ ॥૬॥
ઘનશ્યામને શિર શીદ દિયે, જૈયે[3] ન કર્યું ભક્તિભજન ।
રહે વિચાર એહ વાતનો, હૃદિયામાંહિ રાત દન ॥૭॥
ખરૂં ન કર્યું ખાધા જેટલું, ઈચ્છયો ભક્ત થાવા એકાંત[4] ।
તેતો ઘાસકટું[5] ઘેવરનાં, ભાતાં[6] ખાવા કરે છે ખાંત ॥૮॥
એહ વાત બંધ કેમ બેસશે, હરિભક્ત તે હૈયે ધારિયે ।
માટે સૂતાં બેઠાં જાગતાં, અતિ હેતે હરિને સંભારિયે ॥૯॥
એમ જાણે છે જન હરિના, તે ભક્તિ કરતાં ભૂલે નહિ ।
નિષ્કુળાનંદ કહે વેશ વરાંસે[7], ફોગટ મને ફૂલે નહિ ॥૧૦॥
કડવું ॥૩૫॥

ફૂલ્યો ન ફરે ફોગટ વાતેજી, ભક્તિ હરિની કરે ભલિ ભાતેજી ।
ભૂલ્યો ન ભમે ભક્તની ભ્રાંતેજી[8], નક્કી વાત વિના ન બેસે નિરાંતેજી ॥૧॥

૧. મેળવ્યું, પ્રાપ્ત કર્યું ૨. ખારભૂમિ, જેમાં વાવતા કાંઈ ઉગે નહિં તેવી જમીન ૩. જ્યારે ૪. એકાંતિક ૫. ઘાસ કાપવાનું કામ કરતો મજૂર ૬. ઘેબર જેવા શ્રેષ્ઠ ભોજન ૭. વેશને ઓથે, બહાને ૮. ભક્તનાં વહેમમાં.

ઢાળ-નિરાંત નહિ નક્કી વાત વિના, રહે અંતરે અતિ ઉતાપ ।
ઉર વિકાર વિરમ્યા વિના, નવ મનાય આપ નિષ્પાપ ॥૨॥
દાસપણામાં જે દોષ છે, તે દગ આગળ દેખે વળી ।
માટે મોટપ્ય માને નહિ, સમઝે છે રીતે એ સઘળી ॥૩॥
ખોટ્ય મોટી એ ખોવા સારૂ, કરે ભક્તિ હરિની ભાવે ભરી ।
જાણે ભક્તિ વિના ભાંગશે નહિ, ખોટ એહ ખરાખરી ॥૪॥
માટે અતિ આગ્રહ કરી, હરિભક્તિ કરે ભરપૂર ।
ભક્તિમાં જેથી ભંગ પડે, તેથી રહે સદા દૂર ॥૫॥
જાણે જે ઉદ્યમે જન્મોજન્મનું, દારિદ્રય દૂર થાય ।
તે ઉદ્યમની આડી[1] કરે, તેથી વેરી કોણ કે'વાય ॥૬॥
તેમ ભક્તિ થકી ભવદુઃખ ભાગે, જાગે ભાગ્ય મોટું જાણવું ।
તે વિમુખની વાત સાંભળી, અંગે આળસ નવ આણવું ॥૭॥
જેમ સહુસહુને સ્વારથે, સાચું રળે[2] છે સરવે ।
તેમ હરિભક્તને, કસર ન રાખવી ભક્તિ કરવે ॥૮॥
મોટી કમાણી જાણી જન, તન મને રે'વું તતપર ।
બની વાત જાય બગડી, જો ચૂકિયે આ અવસર ॥૯॥
જે તકે જે કામ નીપજે, તે વણ તકે નવ થાય ।
નિષ્કુળાનંદ નિશ્ચે કહે, એ પણ સમઝવું મનમાંય ॥૧૦॥
કડવું ॥૩૬॥

પદ-૯ (રાગ : પરજ-)

સંતો મનમાં સમઝવા માટરે સંતો૦, કેદિ મેલવી નહિ એ વાટરે; સંતો૦ ।
ટેક-જોઈ જોઈને જોયું છે સર્વે, વિવિધ ભાતે વૈરાટ[3] ।
ભક્તિ વિના ભવ ઉદભવનો[4], અળગો ન થાય ઉચ્ચાટરે; સંતો૦ ॥૧॥

૧. રૂકાવટ ૨. કમાણી કરે ૩. બ્રહ્માંડ ૪. જન્મ મરણ રૂપી સંસૃતિનો.

તપ કરીને ત્રિલોકીનું કોય, પામે રૂડું રાજપાટ ।
અવધિયે[૧] અવશ્ય અખંડ ન રહે, તો શી થઈ એમાં ખાટરે; સંતો૦ ॥૨॥

માટે ભક્તિ ભવભય હરણી[૨], કરવી તે શીશને સાટ ।
તેહ વિના તને મને તપાસું, વાત ન બેઠી ઘાટરે; સંતો૦ ॥૩॥

ભક્તિથી કાયા[૩] જાણે છૈયે ડાહ્યા, એવું ડાહ્યાપણું પરૂં ડાટ[૪] ।
નિષ્કુળાનંદ કે' ભક્તિ કરતાં, ઉઘડે અભય પદ હાટરે[૫]; સંતો૦ ॥૪॥

પદ ॥૯॥

ભક્તિ કરી હરિનાં સેવવાં ચરણજી, મનમાં માની મોટા સુખનાં કરણજી[૬] ।
તન મન ત્રિવિધ તાપનાં હરણજી[૭], એવાં જાણી જન સદા રહે શરણજી ॥૧॥

ઢાળ-શરણે રહે સેવક થઈ, કેદિ અંતરે ન કરે અભાવ ।
જેમ વાયસ[૮] વહાણતણો, તેને નહિ આધાર વિના નાવ ॥૨॥

તેમ હરિજનને હરિચરણ વિના, નથી અન્ય બીજો આધાર ।
તે મૂકી ન શકે તને મને, જાણી ભારે સુખભંડાર ॥૩॥

જેમ પતિવ્રતા હોય પ્રમદા[૯], તે પતિ વિના પુરૂષ પેખે નહિ ।
બીજા સોસો ગુણે કોઈ હોય સારા, તોય દોષિત જાણી દેખે નહિ ॥૪॥

તેમ ભક્ત ભગવાનના, પતિવ્રતાને પ્રમાણ[૧૦] ।
પ્રભુ વિના બીજું ન ભજે ભૂલ્યે, તે સાચા સંત સુજાણ ॥૫॥

જેમ બપૈયો બીજું બુંદ ન બોટે[૧૧], સ્વાતિ[૧૨] વિના સુધાસમ[૧૩] હોય ।
પિયુ પિયુ કરી પ્રાણ પરહરે, પણ પિયે નહિ અન્ય તોય ॥૬॥

તેમ જન જગદીશના, એક નેક[૧૪] ટેકવાળા કે'વાય ।
સ્વાતિ બિંદુસમ સ્વામીનાં વચન, સુણી ઉતારી લિયે ઉરમાંય ॥૭॥

૧. પુણ્ય પૂરુ થતાં ૨. જન્મ મરણનો ભય દૂર કરનારી ૩. કંટાળેલા ૪. દૂર કર, નાશ કરી દે ૫. મોક્ષનું દ્વાર, બજાર ૬. દેનારાં ૭. નાશ કરનારાં ૮. કાગડો ૯. સ્ત્રી ૧૦. સમાન ૧૧. પીવે ૧૨. આ નામનાં નક્ષત્રમાં થતો વરસાદ ૧૩. અમૃત સમાન ૧૪. દૃઢ, નક્કી.

જેમ ચકોરની ચક્ષુ[૧] ચંદ્ર વિના, નવ લોભાય ક્યાંહી લગાર ।
તેમ હરિજન હરિમૂર્તિ વિના, અવર જાણે અંગાર ॥૮॥

એમ અનન્ય ભક્ત ભગવાનના, પ્રભુ વિના બીજે પ્રીતિ નઈ ।
મન વચન કર્મે કરી, શ્રીહરિના રહ્યા થઈ ॥૯॥

એવા ભક્તની ભક્તિ જાણો, વા'લી લાગે વા'લાને મન ।
નિષ્કુળાનંદ કહે નાથને, એવે જને કર્યા પ્રસન્ન ॥૧૦॥

કડવું ॥૩૭॥

પ્રસન્ન કર્યા જેણે પરબ્રહ્મજી, તેને કોઈ વાત ન રહી અગમજી ।
સર્વે લોક ધામ થયાં સુગમજી, એમ કહે છે આગમ નિગમજી ॥૧॥

ઢાળ-આગમ નિગમે એમ કહ્યું, રહ્યું નહિ કરવું એને કાંઈ ।
સર્વે સુખની સંપતિ, આવિ રહી એના ઉરમાંઈ ॥૨॥

સર્વે પાર જે પ્રાપતિ, સર્વેને સરે[૨] જેહ સુખ ।
તે પામે છે ભક્ત પ્રભુતણા, ઘણું ઘણું શું કહિયે મુખ ॥૩॥

સર્વે ઉપર જે શિરોમણિ, સર્વે મસ્તકપર જે મોડ[૩] ।
સહુથી એ સરસ થયા, કોણ કહિયે જાણો એની જોડ ॥૪॥

સર્વે કમાણીને સરે કમાણી, સર્વે ખાટ્યને સરે ખાટ્ય ।
તેહ પામી પૂરણ થયા, તેતો ભક્તિ કરી તેહ માટ્ય ॥૫॥

સર્વે કળશપર કળશ ચઢ્યો, સર્વે જિત પર થઈ જીત ।
સર્વે સારનું સાર પામિયા, જેને થઈ પ્રભુ સાથે પ્રીત ॥૬॥

જેમ મોટા રાજાની રાજનિધિ[૪], તે લડ્યે લેશ લેવાય નઈ ।
પણ જનમી એ જનક[૫] કર્યો, ત્યારે સર્વે સંપત્તિ એની થઈ ॥૭॥

તેમ સેવક સુત શ્રીહરિતણા, મણા એને કોએ વાતની નથી ।
પૂરણ પદની છે પ્રાપતિ, અતિશય શું કહિયે કથી ॥૮॥

૧. આંખ ૨. ઉપર, અતિ શ્રેષ્ઠ ૩. મુગટ ૪. રાજની સંપત્તિ ૫. પિતા.

જેમ અતિ ઉંચો અંબરે[1] ચઢે, આકાશે વસે જ્યાં અનળ[2] ।
એથી ઉંચો તો એક શૂન્ય છે, બીજાં હેઠાં રહ્યાં સકળ ॥૯॥
તેમ ભક્તિથકી આ બ્રહ્માંડમાં, નથી સરસ જોયું શોધીને ।
નિષ્કુળાનંદ પદ પરમ પામ્યા, જે અગમ છે મન બુદ્ધિને ॥૧૦॥

કડવું ॥૩૮॥

મન બુદ્ધિના માપમાં નાવેજી, એવું અતિ સુખ હરિભક્તિથી આવેજી ।
જેહ સુખને શુકજી જેવા ગાવેજી, તે ભક્તિ પ્રભુ પ્રગટની કા'વેજી ॥૧॥

ઢાળ-ભક્તિ પ્રભુ પ્રગટની, જેજે કરી છે હરિજને ।
તે તેને પળ પાકી ગઈ, સહુ વિચારી જુવો મને ॥૨॥
કુબજાએ કટોરો ભરી કરી, ચરચ્યું હરિને અંગે ચંદન ।
તેણે કરી તન ટેડાઈ[3] ટળી, વળી પામી સુખસદન[4] ॥૩॥
સઈ[5] સુદામા માળીનું, સમાપર સરીગયું કામ ।
તે પ્રગટ પ્રભુને પૂજતાં, પામી ગયા હરિનું ધામ ॥૪॥
વિદુરે ભાજીને ભોજને, જમાડિયા જગજીવન ।
તે જમી પ્રભુ પ્રસન્ન થયા, એવું પરોક્ષ શું સાધન ॥૫॥
સુદામે ભક્તે શ્રીહરિને, ત્રણ મૂઠી આપિયા તાંદુલ[6] ।
તેણે દારિદ્રય દૂર ગયું, થયું અતિ સુખ અતુલ[7] ॥૬॥
પંચાલિયે[8] પાત[9] પાત્રમાંથી, શોધી જમાડિયા હરિ આપ ।
તેણે મટ્યું કષ્ટ મોટું અતિ, તેતો પ્રગટને પ્રતાપ ॥૭॥
વળી ચીર ચીરીને ચિંથરી[10], આપી હરિ કરે બાંધવા કાજ ।
તેણે કરીને દ્રૌપદીની, રૂડી રાખી હરિએ લાજ ॥૮॥

૧. આકાશે ૨. એક પ્રકારનું પક્ષી ૩. કદરૂપતા, કુરૂપપણું ૪. ભગવાન, ભગવાનનું ધામ ૫. દરજી ૬. ચોખા, શેકેલી ડાંગરના પૌંઆ ૭. અમાપ ૮. દ્રૌપદીએ ૯. પાંદડું ૧૦. સાડીનો ટુકડો.

એમ પ્રગટના પ્રસંગથી, જેજે સર્યાં જનનાં કામ ।
તેવું ન સરે તપાસિયું, મર કરે હૈયે કોઈ હામ[1] ॥૯॥
વારેવારે કહ્યો વર્ણવી, અતિ ભારે ભક્તિમાંહી ભાર ।
નિષ્કુળાનંદ તે ભગતિ, પ્રભુ પ્રગટની નિરધાર ॥૧૦॥

કડવું ॥૩૯॥

પ્રગટ પ્રભુની ભક્તિ વખાણીજી, અતિશય મોટપ્ય ઉરમાંયે આણીજી ।
સહુથી સરસ શિરોમણી જાણીજી, એહ ભક્તિથી તર્યાં કૈક પ્રાણીજી ॥૧॥

ઢાળ-પ્રાણીને પરમ પદ પામવા, ભક્તિ હરિની છે ભલી ।
સર્વેથકી સરસ સારૂં, કરી દિયે કામ એ એકલી ॥૨॥
જેમ તમ ટાળવા રાત્યનું, ઉગે ઉડુ[2] આકાશે અનેક ।
પણ રવિ વિનાની રજની[3], કહો કાઢી શકે કોણ છેક ॥૩॥
તેમ ભક્તિ ભગવાનની, સમઝો સૂરજ સમાન ।
અતિ અંધારૂં અહંતાતણું[4], તે ભક્તિથી ટળે નિદાન ॥૪॥
નમ્રતા ને જે નમવું, દમવું[5] દેહ મન પ્રાણને ।
તે ભક્તિ વિના ભાવે નહિ, ભાવે હમેશ થાવું હેરાણને ॥૫॥
દુર્બળતા ને દીન રે'વું, ગરીબને ગરજું ઘણું ।
તે ભક્તિ વિના નવ ભાળિયે, જો જોએ પર પોતાપણું ॥૬॥
ભક્તિ વિના ભારે ભારનો, માથે રહી જાય મોટલો[6] ।
જાણું કમાણી કાઢશું, ત્યાંતો ઉલટો વળ્યો ઓટલો[7] ॥૭॥
જેમ ચોબો[8] છબો[9] થાવા ચાલિયો, દશો[10] ચાલ્યો વિશો[11] થાવા વળી ।
તે નિસર્યો મૂળગી નાતથી, રહ્યો ભટકતો નવ શક્યો ભળી ॥૮॥

૧. હિંમત, ઉમંગ ૨. તારાઓ ૩. રાત્રી ૪. અહંકારનું ૫. દંડ દેવો, નિયમમાં રાખવા ૬. મોટો ગાંસડો ૭. દેવાળું, નુકસાન થયું ૮. મથુરા તરફના બ્રાહ્મણની એકજાત, ચોબાજી ૯. ઉત્તર હિન્દુસ્તાની બ્રાહ્મણની એક ઉત્તમ જાતિ ૧૦. વણિકમાં થોડી ન્યૂન ગણાતી પેટા જ્ઞાતિનો માણસ ૧૧. વણિકમાં ઊંચી ગણાતી વિસા જ્ઞાતિનો માણસ.

તેમ ભક્તિ હરિની ભાગ ન આવી, આવી ભેખ લૈ ભુંડાઈ ભાગ ।
અતિ ઉલટું અવળું થયું, થયો મૂળગો નર મરી નાગ ॥૯॥

તેમ ભક્તિ ન કરી ભગવાનની, કરી ભુંડાઈ તે ભરપૂર ।
નિષ્કુળાનંદ એ નરને, થયું જયાન જાણો જરૂર ॥૧૦॥

કડવું ॥૪૦॥

પદ-૧૦ (રાગ : પરજ-)

જયાન ન કરવું જોઈ રે સંતો જયાન૦, અતિ અંગે ઉન્મત્ત[1] હોઈરે સંતો ૦ ।
ટેક-જો જાયે જાવે[2] તો કરીયે કમાણી, સાચવી લાવિયે સોઈ ।
નહિ તો બેશી રહિયે બારણે, પણ ગાંઠની ન આવીએ ખોઈરે; સંતો૦ ॥૧॥

જો ડૂબકી દિયે દરિયામાં, મોતીસારુ મને મોહી ।
તો લાવિયે મુક્તા[3] મહામૂલાં, પણ નાવિયે દેહ ડબોઈ[4]રે; સંતો૦ ॥૨॥

જો જાય જળ જાહ્નવી[5] ના'વા, તો આવીયે કિલબિશ[6] ધોઈ ।
પણ સામુ ન લાવીયે સમઝી, પાપ પરનાં[7] તે ઢોઈ[8]રે; સંતો૦ ॥૩॥

તેમ ભક્ત થઈને ભક્તિ કરીયે, હરિચરણે ચિત્ત પ્રોઈ[9] ।
નિષ્કુળાનંદ કે' નર ઘર મૂકી, ન જીવીયે જનમ વગોઈરે; સંતો૦ ॥૪॥

પદ ॥૧૦॥

જીવત વગોઈને જીવવું એ જૂઠુંજી, એતો થયું જેમ મા'મહિને[10] માવઠુંજી[11] ।
વિવાયે[12] વે'ચાણી[13] લાંણીમાં[14] એલઠુંજી[15], એહમાંહી સારૂં શું કર્યું એકઠુંજી ॥૧॥

ઢાળ-સારૂં તે એણે શું કર્યું, પાણી મળે ન ધોયો મેલ ।
જેમ ગીંગો[16] ગયો ગંગાજીયે, નાકે દુર્ગંધીનો ભરેલ ॥૨॥

તેમ ભક્તિમાં કોય આવી ભળ્યો, પણ ન ટળ્યો જાતિ સ્વભાવ ।
પાકી મૃતિકાના પાત્રનો, નહિ ઠામ થાવા ઠેરાવ ॥૩॥

૧. મદાંધ; ઉદ્ધત ૨. જાવા નામનો સમૃદ્ધ ટાપુ પ્રદેશ જ્યાં લોકો રૂપિયા કમાવા જતા ૩. કિંમતી મોતી ૪. ડુબાડી ૫. ગંગાજી ૬. પાપ ૭. બીજાનાં ૮. ઉપાડી ૯. પરોવી, એકાગ્ર કરી, ચોંટાડી ૧૦. મહા મહિનામાં ૧૧. સમય વગરનો વરસાદ ૧૨. લગ્ન પ્રસંગે ૧૩. વહેંચાયેલી ૧૪. ઉજવણી નિમિત્તે ભેટ કે બક્ષીસમાં ૧૫. મરણ પછી શ્રાદ્ધમાં વહેંચવાની સામગ્રી ૧૬. વિષ્ટા ખાનારું એક જંતુ.

જેમ સિંધુ જોજન સો લાખનો, તેનો પાર લેવા કરે પરિયાણ ।
તે સમઝુ કેમ સમઝીયે, જે રાચ્યો[1] રાંધવા પાષાણ ॥૪॥

એમ એવાને આગળે, ભોળા કરે ભક્તિની વાત ।
જેની દાઢ્યો ડાળ્યો ચાવી ગઈ, તે કેમ રે'વા દિયે પાત[2] ॥૫॥

એવાને ઉપદેશ દેવો, એવો કરવો નહિ કેદિ કોડ ।
જે એ ભક્તિ અતિ ભજાવશે, એવો દિલે ન રાખવો ડોડ ॥૬॥

એમ ભાવ વિનાનિ જે ભગતિ, નર કરી શકે નહિ કોય ।
ભક્તિ કરશે ભારે ભાગ્યવાળા, જે ખરા ખપવાન હોય ॥૭॥

જેના હૃદિયામાં રૂચિ ઘણી, ભક્તિ કરવા ભગવાનની ।
તેને ભક્તિ વિના ભાવે નહિ, ખરી અરૂચિ રહે ખાનપાનની ॥૮॥

ભક્તિ વિના બ્રહ્મલોક લગી, લલચાવે નહિ ક્યાંઈ મન ।
રાત દિવસ રાચી રહે, સાચા કે'વાય તે હરિજન ॥૯॥

પ્રગટ પ્રભુની ભક્તિ વિના, જેને પળ કલપ[3] સમ થાય ।
નિષ્કુળાનંદ એવા ભક્તને અર્થે, હરિ રહે જુગજુગ માંય ॥૧૦॥

કડવું ॥૪૧॥

જુગોજુગ જીવન[4] રહે જન હેતજી, જે જને સોંપ્યું તન મન સમેતજી ।
સહુશું તોડી જેણે પ્રભુશું જોડી પ્રીતજી, એવા ભક્તની કહું હવે રીતજી ॥૧॥

ઢાળ-રીત કહું હરિભક્તની હવે, જેણે પ્રભુ વિના પળ ન રે'વાય ।
જેમ જળ વિના ઝષના, પળ એકમાં પ્રાણ જાય ॥૨॥

અમૃત લાગે તેને મૃત[5] જેવું, પંચામૃત તે પંક[6]સમાન ।
શય્યા લાગે શૂળી સરખી, જો ભાળે નહિ ભગવાન ॥૩॥

શ્રીખંડ[7] લાગે પંડ્યે પાવક[8] જેવું, માળા[9] લાગે મણિધર નાગ ।
હરિસેવા વિના હરિજનને, અન્ય સુખ થઈ ગયાં આગ ॥૪॥

૧. હોંશથી તૈયાર થયો ૨. પાંદડાં ૩. કલ્પ (બ્રહ્માનો એક દિવસ) ૪. ભગવાન શ્રીહરિ ૫. ઝેર ૬. કાદવ ૭. ચંદન ૮. અગ્નિ ૯. ફૂલની માળા.

વળી ભવન લાગે તેને ભાગસી[1], સંપત તે વિપત સરખી ।
કીર્તિ જાણે કલંકે ભરી, સુણી હૈયે ન જાય હરખી ॥૫॥
નિરાશી ઉદાસી નિત્યે રહે, વહે નયણમાં જળધાર ।
હરિ વિનાનું હોય નહિ, હરિજનને સુખ લગાર ॥૬॥
સૂતાં ન આવે નિદ્રા જેને, જમતાં ન ભાવે અન્ન ।
ભક્તિ વિના હરિભક્તને, એમ વરતે રાત ને દન ॥૭॥
ગાન[2] લાગે શબ્દ સિંહ સર્પસમ, તાન[3] લાગે તાડન[4] તન ।
પડ્યું વિઘન જાણી તે પરહરે, ભક્તિ વિના ભાવે નહિ અન્ય ॥૮॥
પ્રભુ વિના જેના પંડમાં, પ્રાણપીડા પામે બહુપેર ।
એવા ભક્તને ભાળી વળી, મહાપ્રભુ કરે છે મે'ર[5] ॥૯॥
ભાખ્યા[6] ગુણ હરિભક્તના, જોઈએ એવા જનમાં જરૂર ।
નિષ્કુળાનંદ કહે નાથ એવાથી, પળ એક રહે નહિ દૂર ॥૧૦॥

કડવું ॥૪૨॥

દૂર ન રહે એવા જનથી દયાળજી, રાત દિન રાખે એની રખવાળજી ।
જેમ જનની નિત્ય જાળવે બાળજી, એમ અતિ કૃપા રાખે છે કૃપાળજી ॥૧॥
ઢાળ-કૃપાળ એમ કૃપા કરી, સમેસમે કરે છે સંભાળના ।
નિત્યે નજીક રહી નાથજી, પળેપળે કરે છે પ્રતિપાળના[7] ॥૨॥
ખાતાં પીતાં સૂતાં જાગતાં, ઘણી રાખે છે ખબર ખરી ।
ઉઠતાં બેસતાં ચાલતાં, હરે છે સંકટ શ્રીહરિ ॥૩॥
નર અમર મનુજાદથી[8], રક્ષા કરે છે રમાપતિ[9] ।
ભૂત ભૈરવ ભવાનીના ભયને, રાખે છે તે રોકી અતિ ॥૪॥

---

૧. બંધનરૂપ, જેલ, સ્મશાન ૨. ગીત-સંગીતાદિ ૩. સંગીતની તાન ૪. માર ૫. કૃપા ૬. કહ્યા ૭. રક્ષા ૮. રાક્ષસથી ૯. ભગવાન.

અંતરશત્રુ ન દિયે કેદિ ઉઠવા, નિશ્ચે કરીને નિરધાર ।
નિજભક્ત જાણીને નાથજી, વા'લો વે'લી કરે વળી વા'ર[1] ॥૫॥
પોતાને પીડા જો ઉપજે, તેને ગણે નહિ ઘનશ્યામ ।
પણ ભક્તની ભિડ્ય ભાંગવા, રહે છે તૈયાર આઠું જામ ॥૬॥
દેખી ન શકે દુઃખ દાસનું, અણુ જેટલું પણ અવિનાશ ।
માને સુખ ત્યારે મનમાં, જ્યારે ટાળે જનના ત્રાસ ॥૭॥
સાચા ભક્તની શ્રીહરિ, સદા સર્વદા કરે છે સહાય ।
તે લખ્યાં છે લક્ષણ ભક્તનાં, હરિયે હરિગીતા માંય ॥૮॥
એવા ભક્તના અલબેલડો, પૂરેછે પૂરણ કોડ ।
તેહ વિનાના ત્રિશંકુ જેવા, રખે રાખો દલે કોઈ ડોડ ॥૯॥
એક ભેરવજપ બીજી ભગતિ, તે અણમણતાં[2] ઓપે[3] નહિ ।
નિષ્કુળાનંદ નક્કી વારતા, જે કે'વાની હતી તે કહી ॥૧૦॥

કડવું ॥૪૩॥

ભક્તિનિધિ આ ગ્રંથ જે ગાશેજી, ભક્તિનો ભેદ તેને જણાશેજી ।
સમઝીને પછી ભક્ત ભલો થાશેજી, ત્યારે બીજાં બંધનથી મૂકાશેજી ॥૧॥
ઢાળ-મૂકાશે બીજાં બંધનથી, રહેશે રાચી સાચી ભલી ભક્તિયે ।
ખરા ખોટાની ખબર ખરી, પડશે પોતાને તહિયે ॥૨॥
વિધવિધે વિચારશે, ધારશે ભક્તિ મન દૃઢ કરી ।
ભક્તિ વિના કોઈ ભલું કરવા, ભાળશે નહિ ભવમાં ફરી ॥૩॥
સહુથી સરસ સમઝશે, ભક્તિ અતિ ભગવાનની ।
તેને તોલ[4] તપાસતાં, નહિ જડે જોડ એ સમાનની ॥૪॥
એવાને ભક્તિ અતિ ભાવશે, ગાવશે ગુણ ભક્તિતણા ।
જાણશે પોતાના જીવમાં, જે ભક્તિથી ઉદ્ધર્યાં ઘણા ॥૫॥

---

૧. રક્ષા ૨. અણગમતાં, સાચી લગની વિનાનાં ૩. શોભે ૪. તુલ્ય.

મોટેમોટે[1] મળી મહિમા, ભાખ્યો ભક્તિનો ભારે બહુ ।
તે ભક્તિ પ્રભુ પ્રકટની, સમજુ સમઝી લિયો સહુ ॥૬॥
બીજી ભક્તિ જન બહુ કરે, તેમાં રહે ગમતું મનનું ।
પણ પ્રગટ પ્રભુની ભક્તિમાં, રહે ગમતું ભગવાનનું ॥૭॥
માટે કોઈને એ કરતાં, ભાવ થાતો નથી ભિંતરમાં ।
પછી પ્રીત બાંધી ભક્તિ પરોક્ષમાં, ઘણું આદરી બેઠાં ઘરોઘરમાં ॥૮॥
જિયા આવ્યું જેને બેસતું, તિયાં ભળી થયા ભગત ।
એવે ભક્તે આ બ્રહ્માંડ ભરિયું, એ પણ જાણવી વિગત ॥૯॥
સાચી ભક્તિ શ્રીહરિ સંબંધી, વર્ણવી વારમવાર ।
નિષ્કુળાનંદ હવે નહિ કહે, સહુ સમઝજો નિરધાર ॥૧૦॥

કડવું ॥૪૪॥

પદ-૧૧ (રાગ : પરજ-)

નિરધારી[2] છે નિગમે વાતરે સંતો નિર૦ ।
થાયે ભક્તિયે હરિ રળીયાતરે સંતો૦ ।
ટેક-ભક્તિ વિના ભવરોગ ન નાસે, રહે દુઃખ દિન રાત ।
ભક્તિ વિના ભટકણ ન ભાગે, સમઝી લેવું સાક્ષાતરે; સંતો૦ ॥૧॥
ભક્તિ કરિને ભક્ત હરિના, ઘણીઘણી ઉવૈયા[3] ઘાત[4] ।
ભક્તિ કરી ભારે ભાગ્ય જાગે છે, નથી એ વાત અખ્યાત[5]રે; સંતો૦ ॥૨॥
ભક્તિ કરે તે ભક્ત હરિના, જોવી નહિ તેની જાત ।
ધન્ય ધન્ય એ જનનું જીવન, જેણે ભક્તિ કરી ભલી ભાતરે; સંતો૦ ॥૩॥
ભક્તિ કરી ખરી મોજ જેણે લીધી, તેણે થયા ભક્ત એ એકાંત ।
નિષ્કુળાનંદ કે' નાથ મળીને, દિધી ભક્તિની દાત[6]રે; સંતો૦ ॥૪॥

પદ ॥૧૧॥

૧. વ્યાસ-નારદ-શાંડિલ્યાદિ મહર્ષિઓએ ૨. નક્કી કરી, કહી છે ૩. તરી ગયા, પાર કરી ગયા ૪. મુશ્કેલીઓ, આપત્તિઓ ૫. અજાણી ૬. દાન, ભેટ.

પદ (રાગ : ધોળ-વધામણાનું –)

ભક્તિ છે ભવજળ વહાણ, સિંધુ તરવા સુખરૂપ છે એ ।
સમઝીને જુવો સુજાણ, પાર ઉતરવા એ અનુપ છે એ; **ભક્તિ૦** ॥૧॥
ઢાળ-એહ નાવથી જો અપાર, ઉતરિયા અર્ણવને[1] એ ।
ન થાય તેનો નિરધાર, તો શું કરૂં તેના વર્ણવને એ; **ભક્તિ૦** ॥૨॥
ઉચ્ચ ને નીચ અનંત, પાર સહુને પોત[2] કરે એ ।
એમ ભક્તિથી જાણજો જન, સુખ કંઈ પામ્યા સરે એ; **ભક્તિ૦** ॥૩॥
ધન્ય એ ભક્તિ ઝાજ, તારી તરીયે[3] તીર કર્યાં[4] એ ।
પામિયા સુખ સમાજ, તે ભક્તિ પ્લવે[5] ભવ તર્યા એ; **ભક્તિ૦** ॥૪॥
બેઠા એ બેડીને[6] માંયે, બુડવાની તો બિક ટળી એ ।
કરવું રહ્યું નહિ કાંય, બ્રહ્મમોહોલમાં બેઠા ભળી એ; **ભક્તિ૦** ॥૫॥
સંતને એ સુખરૂપ, હોડી રૂડી હરિભગતિ એ ।
કોણ ભિક્ષુ[7] કોણ ભૂપ, સહુને આપે એ શુભ ગતિ એ; **ભક્તિ૦** ॥૬॥
એહ વિના નર નિરધાર, પાર તે કોઈ પામ્યા નહિ એ ।
શું કહિયે વારમવાર, સહુ સમઝીને કરો સહિ[8] એ; **ભક્તિ૦** ॥૭॥
વખાણી વા'ણને તોલ, ભક્તિ અતિ ભવ તરવા એ ।
ભાગે આવે બ્રહ્મમો'લ, કેડે ન રહે કાંઈ કરવા એ; **ભક્તિ૦** ॥૮॥
ભક્તિથી નર અમર, અસુર પણ ઉદ્ધર્યા કંઈ એ ।
સદા સુખ થાવાનું ઘર, ભક્તિ વિના ભાળ્યું નઈ એ; **ભક્તિ૦** ॥૯॥
ભક્તિવશ્ય ભગવાન, આવેછે અક્ષરધામથી એ ।
નક્કી એ વાત નિદાન, જૂઠી જરાયભાર નથી એ; **ભક્તિ૦** ॥૧૦॥
જેજે ધર્યા અવતાર, તે ભક્તની ભક્તિ જોઈને એ ।
નથી થાતો નિરધાર, જે આવે જાણ્યા બીજા કોઈથી એ; **ભક્તિ૦** ॥૧૧॥

૧. સંસાર સાગરને ૨. વહાણ ૩. તરી=દરિયો ૪. સંસારસાગરને તારીને સામે પાર પહોંચાડ્યા ૫. ભક્તિરૂપી નાવથી ૬. હોડી ૭. ભિખારી ૮. સાચું, નક્કી.

જોઈ લીધુંછે જરૂર, અવિનાશીનું આંહી આવવું એ ।
ભક્તિ ભાળી ભરપુર, ભક્તનું દુઃખ નસાવવું એ; **ભક્તિ૦** ॥૧૨॥
તે વિના કર્યો તપાસ, અલબેલો આંહી આવે નહિ એ ।
ભક્તિવાળા ભક્તપાસ, રે'વા ભાવે[1] બીજે ભાવે નહિ એ; **ભક્તિ૦** ॥૧૩॥
બીજા ઉદ્યમ કરે છે અનેક, પણ ભક્તિવાળા ભાવે ઘણું એ ।
જેના તનમનમાં એ ટેક, જે કરવા ગમતું હરિતણું એ; **ભક્તિ૦** ॥૧૪॥
એવા ભક્ત જે કોઈ ભાવિક, હરિભક્તિ વિના ભાવે નહિ એ ।
કરી અંતરમાંય વિવેક, ગુણ બીજાનો ગાવે નહિ એ; **ભક્તિ૦** ॥૧૫॥
સર્વે સાધનમાંહિ સાર, ભક્તિ કળશ કંચનનો એ ।
રાખવો એનો આધાર, વિશ્વાસ વા'લાના વચનનો એ; **ભક્તિ૦** ॥૧૬॥
તો પામિયે પરમ આનંદ, જિત થાયે જોયા જેવડી એ ।
એમ કે'છે નિષ્કુળાનંદ, સર્વે ઉપર સગ્ય[2] ચડી એ; **ભક્તિ૦** ॥૧૭॥
સંવત સુંદર ઓગણીસ, વરસ જુગલ[3] વખાણિયે એ ।
ચૈત્ર સુદી નૌમી દિનેશ[4], ગ્રંથ પુરણ પરમાણિયે એ; **ભક્તિ૦** ॥૧૮॥
દો સોરઠા દોહા દોય, ચુંવાળીશ કડવાં કહીયે એ ।
પદ એકાદશ સોય, તેપર એક ધોળ લહીયે એ; **ભક્તિ૦** ॥૧૯॥
પંચ શૂન્ય પર આઠ[5], ભક્તિ નિધિનાં ચરણ[6] છે એ ।
કહે સુણે કરે પાઠ, તેને અભયકરણ[7] છે એ; **ભક્તિ૦** ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામિશિષ્ય
નિષ્કુળાનંદમુનિવિરચિતઃ ભક્તિનિધિઃ સંપૂર્ણઃ ।

ભક્તિનિધિઃ સમાપ્તઃ ।

૧.ગમે ૨. ટોચ, શિખર ૩. બે (સં. ૧૯૦૨) ૪. શ્રેષ્ઠ દિવસ હરિજયંતિ ૫. ૫૦૮ ૬. કડીઓ ૭. નિર્ભય કરનાર, જન્મ મરણનો ભય ટાળનાર.

ૐ

॥ श्री स्वामिनारायणो विजयतेतराम् ॥

श्रीनिष्कुळानंदमुनिकृत-काव्यसंग्रहे–

હરિબળગીતા

(૬)

રાગ ધન્યાશ્રી-

મંગલમૂર્તિ શ્રીઘનશ્યામજી, શરણાગતના સદા સુખ ધામજી ।
પતિતપાવન પૂરણકામજી, અધમ ઉદ્ધારણ નિર્ભય નામજી ॥૧॥
ઢાળ-નામ નિર્ભય નિગમ કહે, જે સમરતાં સંકટ ટળે ।
દુષ્કૃત જેહ દેહધારીનાં, તેહ પાપનાં પુંજ[1] પળે[2] ॥૨॥
પુરૂષોત્તમ પ્રગટનું, નામ નિર્ભય નિશાણ ।
જે જન જીભે ઉચ્ચરે, તે પામે પદ નિર્વાણ[3] ॥૩॥
જે નામે પામી ગુણકા ગતિ, થયો અજામિલનો ઉદ્ધાર ।
અગણિત એહ નામથી, પતિત પામ્યા ભવપાર ॥૪॥
કરી[4] ખરી દીનતા કરી, કરી આરતશું[5] અરદાસ[6] ।
અર્ધો શબ્દ ઉચ્ચારતાં, આવ્યા વા'રે અવિનાશ ॥૫॥
કામુકિની[7] કરણી કશી, અજામિલ નહિ અઘહીણ[8] ।
નારાયણના નામથી, થયા પાર પ્રિછો[9] પ્રવીણ ॥૬॥
ત્રિલોકમાં તપાસતાં, નાવે નારાયણ નામ તુલ્ય ।
પતિતને પાવન કરવા, એ છે નિધિ અમુલ્ય ॥૭॥

૧. સમૂહ ૨. નાશ પામે, પલાયન થાય ૩. મોક્ષ ૪. હાથીએ ૫. હૃદયનાં ભાવથી, ગદ્‌ગદ ભાવથી ૬. પ્રાર્થના ૭. વેશ્યાની ૮. પાપ રહિત ૯. જાણો.

જપ તપ તીર્થ જોગ જગન, વ્રત વિધિ દિયે વળી દાન ।
નિષ્કુળાનંદ નારાયણના, ના'વે નામ સમાન ॥૮॥

કડવું ॥૧॥

નારાયણ નામનો મોટો મહિમાયજી, સુણ્યું મેં સર્વે શાસ્ત્રમાંયજી ।
જીવ હિત અર્થે એવું નહિ કાંયજી, સમજુ સમજી સમરે સદાયજી ॥૧॥
ઢાળ-સમજુ સમજી સમરે, નિશદિન નારાયણનામ ।
શ્વાસે ઉશ્વાસે સંભારતાં, પળ પામે નહિ વિરામ ॥૨॥
શેષજી માહાત્મ્ય સમજી, કરે અખંડ નામ ઉચ્ચાર ।
સહસ્રમુખમાં જુગલ[1] જીભે, રટે છે એકતાર ॥૩॥
પૃથુ મહિમા પ્રિછીને, માગ્યા દશ હજાર કાન ।
નારાયણનાં નામ સુણવા, અતિશય ઉરમાં તાન ॥૪॥
હિરણ્યકશિપુ શ્રવણે સાંભળ્યો, નારાયણ નામનો નાદ ।
તપ તજી ત્રિય[2] ભજી, તેના થયા ભક્ત પ્રહ્લાદ ॥૫॥
પ્રહ્લાદ પ્રગટી પ્રીતશું, ભાવે ભજ્યા શ્રીભગવાન ।
અભક્ત કુળમાં ભક્ત થયા, નામ પ્રતાપે નિદાન ॥૬॥
વિભીષણને ભક્ત થાવું, નોયે રાક્ષસકુળની રીત ।
પણ જેજે જપે જગદીશને, તે થાય સર્વે પુનીત ॥૭॥
અસુરકુળ ને અઘે ભર્યા, તર્યા એવા જીવ અનંત ।
નિષ્કુળાનંદ નારાયણ નામનો, મહિમા મોટો અત્યંત ॥૮॥

કડવું ॥૨॥

ભવજળ તરવા ઘનશ્યામ નામ નાવજી, આવી બેસે એમાં કોઈ રંક કે રાવજી ।
પામે ભવપાર સે'જે સ્વભાવજી, તેહ વિના તરવા અન્ય ન ઉપાવજી ॥૧॥
ઢાળ-ઉપાવ નથી આ જીવને, ભવજળ તરવા કાજ ।
નારાયણના નામરૂપી, જાણો અજર[3] એ ઝાજ[4] ॥૨॥

૧. બબ્બે, બે ૨. કયાધુને ૩. જૂનું ન થાય તેવું, નિત્ય ૪. વહાણ

મશક[1] તુંબાં[2] મગાવીને, કહું કટિયે[3] બાંધે કોય ।
સરે[4] ન ઉતરે સિંધુને, જે અતિ અગાધ છે તોય[5] ॥૩॥
તેમ સાધન સર્વે કહિયે, તુંબા મશકને તુલ્ય ।
તેને ભરોંસે ન ભવ તરે, જાય જનમ અમૂલ્ય ॥૪॥
માટે બળ રાખી બહુનામીનું, રહેવું નિર્ભય નરને નચિંત ।
પતિતપાવન બિરૂદ છે, તે તજશે નહિ કોઈ રીત ॥૫॥
એહ વિશ્વાસ અંતરે, રાખી તજે બીજું બળ ।
તેહ પ્રાણી ઉતરશે, ભલી ભાતે ભવજળ ॥૬॥
અચળ આશ્રય ઉરમાં, પ્રભુ પ્રગટનો પ્રમાણ ।
એવા જન જે જગમાં, તે પામે પરમ કલ્યાણ ॥૭॥
(સરે એ સાચી વાત છે, બીજી ખોટી નહિ તે પણ ખરી)
નિષ્કુળાનંદ નિર્ભય રહી, હેતશું ભજવા હરિ॥)[6]
જ્યારે પોત[7] ન તારે પાષાણને, તારે કાષ્ઠતરણકાં તુંબડા ।
નિષ્કુળાનંદ એ નાવનાં, વખાણ કેમ થાય વડાં ॥૮॥

કડવું ॥૩॥

એહ વિના ઉપાય હોય કોઈ એકજી, કે'જો સહુ સમજુ કરી વિવેકજી ।
એહ વિના સાધન બીજાં અનેકજી, અતિ મતિ ગતિયે નક્કી કર્યું નેકજી ॥૧॥
ઢાળ-નક્કિ તેનો નિર્ણય કર્યો, જોઈએ નિશ્ચયનું નરને જોર ।
નાથના નિશ્ચય વિના, અતિ રહે અંધારૂં ઘોર ॥૨॥
પૂરણ પુરૂષોત્તમ પ્રગટી, નરતનને ધરે નાથ ।
તેહ મૂર્તિ જેહને મળે, તે સર્વે જન સનાથ ॥૩॥
મનુષ્યાકાર અપાર સામર્થી, જેહ સમે ધરે જેહ નામ ।
તેહ નામ સમરતાં, જન થાયે પૂરણકામ ॥૪॥

૧. ચામડાની કોથળી ૨. તુંબડા ૩. કમરે, કેડ્યે ૪. કિનારે ૫. પાણી ૬. (નોંધ :- આ કડી જૂનાગઢથી પ્રાપ્ત હસ્તલિખિત પ્રત મુજબ કૌંસમાં જ રાખેલ છે.) ૭. વહાણ.

જેમ વેજું[1] કરે કોઈ વ્યોમનું[2], તેની ખાલી ન જાયે ચોટ[3] ।
તેમ નામ ઘનશ્યામને, થાય કલ્યાણ કોટ ॥૫॥
જેમ ઈંદુમાં[4] અગનિ નહિ, નહિ અર્કમાંહિ અંધાર ।
તેમ પ્રભુ પ્રગટમાં, નો'ય અમંગલ નિરધાર ॥૬॥
વિદ્યુત[5] ન તજે વહનિ[6], શીતળતા ન તજે શ્રીખંડ ।
તેમ કલ્યાણ મહારાજમાં, રહ્યું અતિશય અખંડ ॥૭॥
એહ દૃષ્ટાંતને ઉર ધરી, રે'વું નિઃસંશય નિર્ભય વળી ।
નિષ્કુળાનંદ નિશ્ચે કહે, સત્ય માનજો સહુ મળી ॥૮॥

કડવું ॥૪॥

પદ-૧ (રાગ : સામેરી મલાર-)

વિશ વસા[7] એહ વાત છે, તમે સાંભળજો સહુ જનરે ।
અંતર શત્રુ અજિત છે, પળે પળે પાડે છે વિઘનરે; વિશ૦ ॥૧॥
સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળમાં, એણે લીધી છે સહુની લાજરે ।
દેવ દાનવ માનવ મુનિ, એણે રોળિયો સુરરાજરે; વિશ૦ ॥૨॥
નિર્દોષ જન કોઈ નજરે, નથી આવતાં નિરધારરે ।
કામ ક્રોધ લોભ મોહમાં, સહુ એબે[8] ભર્યા અપારરે; વિશ૦ ॥૩॥
એવા અવગુણ અવલોકીને, હરિ કરે કેનું કલ્યાણરે ।
નિષ્કુળાનંદ તૈયે નાથને, ઠાલો ફેરો પડ્યો પરમાણરે[9]; વિશ૦ ॥૪॥

પદ ॥૧॥

જ્યારે જુવે જનના અવગુણ અવિનાશજી, ત્યારે કોઈ હોય નહિ હરિદાસજી ।
પતિતપાવન નામની જે આશજી, તેથી કહું સહું થાય નિરાશજી ॥૧॥
ઢાળ-નિરાશ થાય નરતન ધારી, જોઈ સંકલ્પનું જોર ।
મન વચન કર્મે કરી, કેદિ મટે નહિ હરિના ચોર[10] ॥૨॥

૧. નિશાન ૨. આકાશનું ૩. નિશાન, ફેંકેલ ઘા, પ્રયત્ન ૪. ચંદ્રમાં ૫. વીજળી, પ્રકાશ ૬. અગ્નિ ૭. સો ટકા નક્કી ૮. કલંકે, દોષે ૯. એવું જણાય; નક્કી થાય ૧૦. ગુનેગાર.

કાંતો મનમાં ભોગવે, કાંતો વચને કરે વ્યભિચાર ।
કાંતો કામાદિક કર્મે કરી, ધારી રહ્યા નર ને નાર ॥૩॥
શુદ્ધ અંતરે શોધતાં, જોતાં ન જડે કોઈ જીવ ।
અંતર એવાં અવલોકીને, કહો પ્રસન્ન થાય કેમ પીવ ॥૪॥
માટે કલ્યાણ કોઈનું, માનશો માં મનમાંય ।
નિષ્કલંક થયા વિના, કારજ ન સરે કાંય ॥૫॥
અવિનાશીનું શું ઉપન્યું[1], નિરર્થક ધર્યું નરતન ।
નારાયણના નામનું, ભયહરણ નહિ ભજન ॥૬॥
વેદ પુરાણે વર્ણવ્યો, અનેક જીવનો ઉદ્ધાર ।
એહ વાતનો અંતરે, કહો કેમ થાય નિરધાર ॥૭॥
ભાંગી પડ્યું ભવ તરવું, વાત ઉભી ન રહી એક ।
નિષ્કુળાનંદ નાસ્તિકપણું, ઉરમાં તે આવિયું નેક ॥૮॥

કડવું ॥૫॥

દોષે રહિત દેહધારી ન હોયજી, ચૌદ લોકમાં ચિંતવી જોયજી ।
કલંકરહિત સુણ્યા નહિ કોયજી, નહિ અસમર્થ સમર્થ હતા સોયજી ॥૧॥
ઢાળ-સમર્થ શિવ બ્રહ્મા સહિ, તે જાણે સહુ જગ સોય ।
ડાઘ લાગ્યો જે દોયને, તે કહેછે સહુ કોય ॥૨॥
ઈંદ્ર ચંદ્ર આદ્યે કંઈ, સુર અસુર અનેક ।
સહુનું શ્રવણે સાંભળ્યું, નિર્દોષ નહિ એહ નેક ॥૩॥
ઈંદિરાયે[2] અન્ય અવલોકિયું, જોને રાધાયે કર્યો રોષ ।
અહલ્યા રેણુકા દ્રૌપદી, કોઈ ન દીઠાં નિર્દોષ ॥૪॥
(કૃષ્ણકામિની[3] કામ વશ થઈ, સુત સાંબ[4] સન્મુખ જોઈ★ ।
અહલ્યા રેણુકા દ્રૌપદી, નિર્દોષ ન દીઠા કોઈ ॥૪॥)

૧.કાર્ય સિદ્ધ થયું ૨. ઈંદિરા=લક્ષ્મી અર્થાત્ સીતાજીએ લક્ષ્મણને વિષે દોષ પરઠ્યો ૩. શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની પત્નીઓ ૪. શ્રીકૃષ્ણનો પુત્ર. ★(નોંધ : અત્રે કૌંસમાં મુકાયેલ કડી મુજબ વડતાલની પ્રતમાં પાઠ છે. પરંતુ એથી અગાઉની સં. ૧૯૩૫ અમદાવાદ તથા સં. ૧૯૫૮ વડોદરા-સુરતની સુધારેલ પ્રતમાં ઉપરોક્ત મુજબ જ કડી નં. ૪નો પાઠ હોવાથી તેને **મૂળ પાઠ** તરીકે **પ્રથમ** લીધેલ છે.)

પરાશર નારદ સૌભરી, સનકાદિક જે સુજાણ ।
વસિષ્ઠ વળી વિશ્વામિત્ર, એકલશૃંગી પ્રમાણ ॥૫॥
કેનેક કામે રોળીયા, કેનિક લીધી લોભે લાજ ।
કેનેક ક્રોધે કાયર કરી, રોળીયા રંક ને રાજ ॥૬॥
એવી વાતો અંતરે, તોળી કરવો તપાસ ।
હારવી નહિ હિંમતને, મટવું નહિ હરિદાસ ॥૭॥
ચડે તેહ પડે ખરા, બેસે ઉજળે વળી ડાગ ।
નિષ્કુળાનંદ એ નવું નથી, એમ સમઝો સુભાગ ॥૮॥

કડવું ॥૬॥

એવી વાતો આગે બહુ થઈજી, નથી કે'વાની તોપણ કઈજી ।
એહ રીતે લાજ કો' કેની રઈજી, પણ એહ સહુની મોટપ્ય ન ગઈજી ॥૧॥

ઢાળ-મોટપ્ય ન ગઈ મોટાતણી, તે નારાયણને નિશ્ચે કરી ।
અતિબળ આશ્રયનું, તેણે સંશયને[1] લીધો હરી ॥૨॥
ભુંડી વાસના ભક્તને, જો અણું અંતરમાં થાય ।
સમઝે બળ સાધનનું, તો સુખ ન રહે કાંય ॥૩॥
માટે બળ મહારાજનું, રાખવું હૃદિયા માંય ।
તેહ વિના અપરાધ ટાળવા, અન્ય નથી ઉપાય ॥૪॥
એવી રીતે અનેક જીવનો, આગે થયો ઉદ્ધાર ।
સાર્થક સર્વે થયા, આગમ હરિ અવતાર ॥૫॥
એહ વિના અનેક રીતે, વળી વાત ન બેસે બંધ ।
દૈવી આસુરી ઉદ્ધર્યા, તે શ્રીહરિને સંબંધ ॥૬॥
મૂરતિ શ્રીમહારાજની, મહાનિધિ મંગળરૂપ ।
જાણે અજાણે જે આશરે, તે થાય શુદ્ધસ્વરૂપ ॥૭॥
અજાણે અમૃત પાનથી, નર અમર થાય આપ ।
નિષ્કુળાનંદ નારાયણ સંબંધે, સ્પર્શે નહિ પંચ પાપ ॥૮॥

કડવું ॥૭॥

૧. કલ્યાણ થવા રૂપી સંશય.

સાધન સર્વે સમઝવાં સત્યજી, એહમાં એકે નથી અસત્યજી ।
રાખવાં નરને નક્કી કરી નિત્યજી, વિઘન પડે ન હારવી હિમત્યજી ॥૧॥

ઢાળ-વિઘન પડે વ્યાકુળ થઈ, અતિ થાવું નહિ ઉદાસ ।
પતિત પાવન નાથનો, વડો રાખવો વિશ્વાસ ॥૨॥
ભોળાઈએ કાંઈ ભૂલ્ય પડે, થાય ન કરવાનું કામ ।
નર નિશ્ચેનું બળ લઈ, સમરવા ઘનશ્યામ ॥૩॥
કચવાઈ કાયર થઈ, પાછા ન ભરવા પગ ।
હૈયે હિંમત ન હારવી, મંડ્યું રે'વું મુવાલગ ॥૪॥
પડતાં આખડતાં રાહજ[1] પંથે[1], ચાલવું ચિતે કરી ચાહ ।
પડી ન રે'વું પૃથવી, લેવો એનો એહ રાહ ॥૫॥
જરૂર પો'ચશું જાણવું, શ્રીહરિની હજૂર ।
પગેપગે પંથ કાપશું, એમ જાણવું જન જરૂર ॥૬॥
ભક્ત છીએ ભગવાનના, મન વચન કર્મે કરી ।
નિશ્ચે કર્યું છે નાથનું, તે ફરશે નહિ ફેરવે ફરી ॥૭॥
અચળ જાણી એ આશરો, ન્યૂન[2] માનવી નહિ મન ।
નિષ્કુળાનંદ એ વારતા, નકી નિરવિઘન ॥૮॥

કડવું ॥૮॥

પદ-૨ (રાગ : ધોળ-)

'તુને સાંભળ આપું શીખ' એ ઢાળ છે-

ભીંતર ભરોસો ભગવાનનોરે, જોઈએ ભક્તને ભરપુર ।
બીજી વાત છે બાદલીરે[3], તમે જાણી લેજો જરૂર; ભીંતર૦ ॥૧॥
જેમ એક એકડો ટાળિયેરે, વળી વાળિયે સોયેક શૂન્ય ।
બુદ્ધિવાનને બેરજ[4] બાંધવીરે, તેતો સમઝણ્યમાં નૂન્ય; ભીંતર૦ ॥૨॥

૧. ધ્યેય પ્રાપ્તિના માર્ગે, યોગ્ય રસ્તે ૨. ન્યૂનતા, ઓછપ ૩. અસાર, ખોટી ૪. સરવાળો કરવો, ગણતરી કરવી.

તેમ મેલી બળ મહારાજનુંરે, સાધનની માનવી સા'ય ।
ભરી ગોળી વારિ વલોવતાંરે, ઉતરે નહિ માંખણ કાંય; ભીંતર૦ ॥૩॥
માટે મનમાં મોટો માનવોરે, પ્રગટ પ્રભુનો પ્રતાપ ।
નિષ્કુળાનંદ તેહ નરનારે, ટળી જાયે અંતર તાપ; ભીંતર૦ ॥૪॥

પદ ॥૨॥

હરિની આજ્ઞા માનવી મનજી, નરને કરવાં સર્વે સાધનજી ।
તેમાં કાંઈ ફેર ન પાડવો જનજી, પ્રગટ પ્રભુને કરવા પ્રસન્નજી ॥૧॥

ઢાળ-પ્રસન્ન કરવા મહાપ્રભુને, રે'વું આજ્ઞાને અનુસાર ।
જેજે જેના ધર્મ છે, તેતે પાળવા કરી પ્યાર ॥૨॥
ધર્મે રાજી ધર્મના સુત, ધર્મ સાધુનો શણગાર ।
ધર્મ ધારી સહુ રહ્યાં, ચાર વર્ણ આશ્રમ ચાર ॥૩॥
તેમ ધર્મ ત્યાગીતણા, નિર્લોભી ને નિષ્કામ ।
નિઃસ્પૃહી નિરમાનિતા, નિઃસ્વાદી એહ નામ ॥૪॥
તેમાં ફેર એક તલભાર, નવ પડવા દેવો નેક ।
મુવાસુધી મુકવી નહિ, ગૃહી ત્યાગી એહ ટેક ॥૫॥
મુખથી મોળી વારતા, ભૂલ્યે ભાષણ કરવી નહિ ।
બળે સહિત બોલવું, સહુસહુને ધર્મે રહી ॥૬॥
કાયરની વાતે કોઈને, ના'વે શૂરાતન સોય ।
નપુંસક નરથી નારને, પુત્રની પ્રાપ્તિ ન હોય ॥૭॥
માટે હૈયે હિંમત ધરો, અને કરો ખરો ખેલ ।
નિષ્કુળાનંદનો નાથજી, થાશે રાજી અલબેલ ॥૮॥

કડવું ॥૯॥

રાજી કરવા પ્રગટ ભગવાનજી, સમાસમે સહુને રે'વું સાવધાનજી ।
મેલી જન મન તનનું માનજી, રાખવું હરિને રાજી કરવા તાનજી ॥૧॥

ઢાળ-તાન એમ તને મને, રાજી કરવાને હરિ કૃષ્ણ ।
અહોનિશ રહે આલોચના, જાણે કેમ પ્રભુ થાય પ્રસન્ન ॥૨॥
તેને અર્થે તને કરી, કરે જપ તપ જોગ જગન ।
તીરથ વ્રત કરે વળી, રાજી કરવા ભગવન ॥૩॥
તેહસારૂં તાવે તનને, સહે કાયાયે કષ્ટ કોટ ।
પણ હરિભક્તની રીતમાં, આવવા ન દિયે ખોટ ॥૪॥
મેલી ગમતું નિજ મનનું, કરે ગમતું તે ગોવિંદતણું ।
જેમ વાળે તેમ વળે વળી, મૂકી મમત આપણું ॥૫॥
વા'લાના વચનનો, અતિ ઉર ઉંડો વિશ્વાસ ।
માહાત્મ્ય જાણી મહારાજનું, તજે અન્યસુખ આશ ॥૬॥
સુખ નર નિર્જરતણાં, સમઝે સ્વપ્ન સમાન ।
નિર્ભય સુખ જાણી નાથનું, તેહપર રહે ઘણું તાન ॥૭॥
એને અર્થે આપણું, ગણે નહિ તન મન ।
નિષ્કુળાનંદ તે નરપર, પ્રભુ થાયે પ્રસન્ન ॥૮॥

કડવું ॥૧૦॥

વળી પ્રભુ પ્રસન્ન કરવા કાજજી, બહુબહુ કર્યું મો'રે ઋષિરાજજી ।
મોટેમોટે મહીશે[1] મુક્યાં રાજસાજજી, તનસુખ સર્વે કરિયાં તાજજી[2] ॥૧॥

ઢાળ-તજ્યાં સુખ સંસારનાં, ભજ્યા શ્રીભગવન ।
એની રીત સુણી શ્રવણે, થાય ત્રાહિત્રાહિ મન ॥૨॥
આરૂણી ને ઉપમન્યુ, ઋષિ જાજળી તપસી જેહ ।
પ્રભુજીને પ્રસન્ન કરવા, ગણ્યું નહિ નિજદેહ ॥૩॥
મયૂરધ્વજ ને મીરાં વળી, ભૂપ ભર્તૃહરિ ને ગોપીચંદ ।
સમસ્ત બરેજ ને શેખ ફરીદ, મનસુર ને બાજિંદ ॥૪॥

૧. રાજાઓએ ૨. ત્યાગ.

એહ આદિ અનેક બીજા, ઘણું રાજી કરવા ઘનશ્યામ ।
સુખ તજ્યાં શરીરનાં, અન્ન ધન ધરા ત્રિય[1] ધામ[2] ।।૫।।
પંચ વિષયને પરહરી, થયા અરિ[3] મન ઈંદ્રિતણા ।
પરલોકની પ્રતીત આણી, સહ્યાં કષ્ટ શરીરે ઘણા ।।૬।।
ખોટ ન આણી ખપમાં, બાંધી મમત મહાસુખ માંઈ ।
તનસુખથી મન ઉતર્યું, ઠર્યું નહિ ચિત્ત કયાંઈ ।।૭।।
એવી રીત હરિભક્તની, પ્રભુ વિના બીજે પ્રીતિ નહિ ।
નિષ્કુળાનંદ નક્કી વારતા, હરિજનની વર્ણવી કહી ।।૮।।

કડવું ।।૧૧।।

વળીવળી કહું હરિજનની જે રીતજી, સહુ કોઈ સુણજો દઈ એક ચિત્તજી ।
જેની બંધાણી પ્રભુસાથે પ્રીતજી, તેને રે'વું મનઈંદ્રિય જિતજી ।।૧।।
ઢાળ-મન ઈંદ્રિયને જિતવા, કરવી જુગતિ જન જરૂર ।
એની આગળ અનાથ રે'તાં, દુઃખ ન થાયે દૂર ।।૨।।
આગ્નીધ્ર ને દીર્ઘતમાં, વળી ઈંદ્રાદિ સુર અસુર ।
અજિત ઈંદ્રિયે[4] થયા, રહ્યા તેણે દુઃખી ભરપૂર ।।૩।।
વિષયસારૂં વિકળ થયા, કર્યાં ન કર્યાંના કાજ ।
મે'ણું માથે રહી ગયું, કહો કિયાં રહી લાજ ।।૪।।
લાજ ગઈ ને કાજ બગડ્યું, વળી કલંક બેઠો શિર ।
આજ સુધી એ વાતને, નિંદે છે ધાર્મિક ધીર[5] ।।૫।।
માટે સહુએ સચેત રે'વું, નવ ગ્રે'વું એવું આચરણ ।
નિર્વિઘન એહ વાત છે, સદાય એહ સુખકરણ ।।૬।।
સુણી સુખ ઘનશ્યામમાં, ચોટાડવું તેમાં જઈ ચિત્ત ।
અસત્ય સુખની આશ મુકી, બાંધવી પ્રભુશું પ્રીત ।।૭।।

૧. સ્ત્રી ૨. મહેલ ૩. શત્રુ ૪. ઈંદ્રિયોને આધીન, તેનાથી પરાજીત ૫. સત્પુરુષો.

એવા ભક્ત ભગવાનના, અતિવા'લા વા'લાને મન ।
નિષ્કુળાનંદ નિર્ભય થયા, જેની ઉપર પ્રભુ પ્રસન્ન ।।૮।।

કડવું ।।૧૨।।

પદ-૩ (રાગ : બિહાગડો–)

'ત્યાગી હરિ બ્રહ્મચારી અનુપમ' એ ઢાળ છે –

પ્રસન્ન થયા પરબ્રહ્મરે, જેને પ્રસન્ન૦ ।
તેને નડે નહિ કોઈ કર્મરે, જેને પ્રસન્ન૦ ।
ટેક-જેમ કોઈ પારસને પામે, તેને કરવો ન રહે ઉદ્યમ ।
ઉદ્યમ વિના અતિ સંપત્તિ પામે, વામે વેળા વિષમરે; જેને પ્રસન્ન૦ ।।૧।।
નવ નિધિ અષ્ટ સિદ્ધિ આ લોકે, સહુને પામવી અગમ[1] ।
તેતો દાસી થઈ રહેછે દ્વારે, સા'ય કરવા સુગમરે; જેને પ્રસન્ન૦ ।।૨।।
સે'જે સે'જે સુખ રહે સહવાસે, પડે નહિ પરિશ્રમ ।
વણચિંતવે આવી મળે વસ્તુ, એમ વદે છે આગમરે[2]; જેને પ્રસન્ન૦ ।।૩।।
અચળ આસન ઉપર બેઠા આવી, જે છે આસન અતિ રમ્ય ।
નિષ્કુળાનંદ નિઃશંક થયા છે, નિશ્ચે કહે છે નિગમરે[3]; જેને પ્રસન્ન૦ ।।૪।।

પદ ।।૩।।

નિગમ કહે છે વારતા નકીજી, જુઠી ન થાય તેહ કોઈ થકીજી ।
સર્વે પુરાણે પ્રમાણી પકીજી, તે છે જગછતી નથી એહ ઢકીજી ।।૧।।
ઢાળ-ઢાંકી નથી એહ વારતા, છે પુરાણમાં પ્રસિદ્ધ ।
સાધન નરને ન મૂકવાં, રાખવાં ભલી વિધ ।।૨।।
વચન લઈ વા'લાતણું, કરવું પુરૂષ પ્રયતન ।
વચનવડે વડાઈ છે, તે જાણજો તમે જન ।।૩।।

૧. મુશ્કેલ-કઠણ ૨. શાસ્ત્રો ૩. વેદો.

વિધિ[1] વામ[2] વચને કરી[3], સરજે સંહારે સૃષ્ટિ સોય ।
શશિ સૂરમાં સમર્થપણું, તેહ વચન વિના નો'ય ॥૪॥
અહીંદ્ર[4] ઈંદ્ર આદિ કંઈ, જગમાંહી મોટા જેહ ।
મોટપ્ય તેહ મહારાજથી, પામ્યા છે સહુ કોઈ એહ ॥૫॥
મહિમા જાણી મહાપ્રભુનો, નથી લોપતા વચન લેશ ।
તેણે કરીને તેહની, રહીછે મોટાઈ હમેશ ॥૬॥
ફેર પડ્યાનો ફડકો[5] ઘણો, અતિ રહે છે ઉરમાંઈ ।
તેણે કરી તત્પર રે'છે, સર્વે સમે સદાઈ ॥૭॥
એમ કરતાં અષ્ટમાં[6], એક બે જો અવળાં હોય ।
નિષ્કુળાનંદ નચિંત રહેવું, હરિશરણાગતને સોય ॥૮॥

કડવું ॥૧૩॥

ભવ બ્રહ્માને આવી ગઈ ભૂલજી, ખરી ખોવાણી લાજ અમૂલજી ।
ત્યારે સુર અસુરનાં શિયાં શૂલજી[7], અંતર અરિ[8] આગે ન રહી કેની ફૂલજી[9] ॥૧॥
ઢાળ-અંતરશત્રુ અજિત છે, પળે પળે પાડે છે ફેર ।
હમેશ હરિભક્તપણું, રે'વા ન દિયે કોય[10]વેર ॥૨॥
ક્ષણક્ષણમાં ખોટા ખરા, ઘણાઘણા ઘડે છે ઘાટ ।
તેણે કરી ત્રિલોકમાં, નાના મોટા એકવાટ[11] ॥૩॥
કામ ક્રોધ લોભે વળી, લીધી નહિ કેની લાજ ? ।
ઓશિયાળા સહુ અંતરે, રહે નર અમર સુરરાજ ॥૪॥
વિકટ છે એહ વારતા, હરિભક્ત રે'વું હંમેશ ।
દાઘ ન લાગે દલમાં, કામ ક્રોધ લોભનો લેશ ॥૫॥

૧. બ્રહ્મા ૨. શંકર ૩. ભગવાનની આજ્ઞાથી ૪. શેષજી ૫. સાવધાની, ખટકો, ભય ૬. દેશ, કાળ, ક્રિયા, સંગ, શાસ્ત્ર, મંત્ર, દેવતા અને ધ્યાન આ આઠમાં ૭. પરાક્રમ, જોર, બળ ૮. કામક્રોધાદિક અંતઃશત્રુ ૯. ગર્વ ૧૦. સમયે, કોઈવાર ૧૧. સરખા, એક જ રાહમાં છે.

મોટા મેશના મંદિરમાં, વસવું શ્વેત વસન ।
લાગે નહિ મેશ લુગડે, એવા તો કોઈક જન ॥૬॥
વેરીને વાસે[1] વસવું વળી, રાખવી ઉગરવા આશ ।
કુશળ નર તે કેમ રહે, વે'લો મોડો થાય વણાસ[2] ॥૭॥
અદોષ રહેવું એહથી, એવી સૂણી નહિ કોઈ રીત ।
નિષ્કુળાનંદ એ નવું નથી, સહુ વિચારી જુવો ચિત્ત ॥૮॥

કડવું ॥૧૪॥

પંચ વિષય છે સહુનું પોષણજી, જેમ જન જીવે ખાઈ અન્નકણજી ।
પલ[3] જળ ફળ દલદાર[4] તૃણજી, વણ પોષણે પામે પ્રાણી મરણજી ॥૧॥
ઢાળ-પોષણ વિના પ્રાણીના, પ્રાણ રે'વા નહિ કોઈ રીત ।
તેમ લોભાદિક લાગી રહ્યા, કોઈ બળે ન ટળે અજીત ॥૨॥
કાઢી કાઢી જાય કાઢવા, ત્યાગી ત્યાગી કરવા ત્યાગ ।
મુવાસુધી મૂકે નહિ, ભીંતરમાંથી એ ભાગ ॥૩॥
બહુ બળ એહ ઉપરે, કરે કોઈક જન અતિ ।
પો'ચે નહિ દન પાછલે, એમ સમઝવું શુભમતિ ॥૪॥
અંડજ[5] જેમ ઉંચાં ચઢી, ઈચ્છે અડવા વળી આકાશ ।
પો'ચે કઈ પેર પંખિયાં, જેનો વૃક્ષપર છે વાસ ॥૫॥
તેમ વિષયથી વેગળાં, નવ રહે કોઈ નિરધાર ।
એવી ખોટ્ય ખોળતાં, કોય હોય નહિ ભવપાર ॥૬॥
દૈહિક દોષ દેહમાં, જે રહ્યા છે એકતાર ।
તેને શોધી શુદ્ધ કરતાં, લાગે સહુને વાર ॥૭॥

૧. ઘરે ૨. વિનાશ ૩. માંસાહારી પ્રાણીનું ખાદ્ય, માંસ ૪. દલ-પાંદડા, દલદાર = વનસ્પતિ કે દ્વિદલ કઠોળ ૫. પંખી.

માટે મોટો માનવો, મને પ્રભુજીનો પ્રતાપ ।
નિષ્કુળાનંદ ન કરવો, અંતરમાંહિ ઉતાપ ॥૮॥

કડવું ॥૧૫॥

મેલી પ્રતાપ ઘનશ્યામનો ઘણોજી, લિયે આશરો સાધનતણોજી ।
માને મહિમા તેમાં આપણોજી[1], બીજા કોઈ ગણો કે ન ગણોજી ॥૧॥
ઢાળ-ગણો કે કોઈ નવ ગણો, પણ નિજ પ્રતાપ માને મને ।
જોર મુકી જગદીશનું, સુખ માને કરી સાધને ॥૨॥
સાધને કરી સ્વર્ગલોકમાં, જતો હતો નહૂષ નરેશ ।
શચીપતિયે[2] પૂછિયું, ત્યારે કહ્યું ન કહ્યું લેશ ॥૩॥
વળી વાસવે[3] એમ કહ્યું, પુછે આરતવાન[4] કોઈ આવીને ।
જથારથ તેને જણાવવું, ભાળી ભક્ત ભાવિકને ॥૪॥
ત્યારે નહૂષ કહે અન્નકણ ગણે, ભૂરજ[5] ઉડુ[6] આકાશ ।
વનપાત[7] ગાતરોમાવળી[8], કરે કોઈ તેનો તપાસ ॥૫॥
પણ મારા પુણ્યનો, ન થાય કોણે નિરધાર ।
એમ કે'તાં મોટપ્ય આપણી, પડ્યો પૃથવી મોઝાર ॥૬॥
મેલી પ્રતાપ મહારાજનો, અને ગાયો પોતાનો ગુણ ।
આજ પહેલાં પડ્યાં કંઈ, કહોને તે તર્યો કુણ ॥૭॥
માટે ભરોંસો ભગવાનનો, રાખવો અતિશય ઉર ।
નિષ્કુળાનંદ એહ વારતા, અચળ જાણો જરૂર ॥૮॥

કડવું ॥૧૬॥

૧. પોતાનો ૨. ઈન્દ્રે ૩. ઈન્દ્રે (અહીં 'અમરેશે' એવો પણ પાઠ છે, અર્થ તો બંનેનો એક જ છે.) ૪. દુઃખી, શરણાગત ૫. પૃથ્વીના રજકણ ૬. તારાઓ ૭. વનનાં વૃક્ષોનાં પાંદડાં ૮. શરીર પરનાં રુંવાડા.

પદ-૪ (રાગ : રામગ્રી-)

'મનરે માન્યું નંદલાલશું, જોઈ પાઘ પેચાળી' એ ઢાળ છે-
અચળ ભરોંસો ભગવાનનો, જોઈએ જનને જાણો ।
એહ વિના બીજી વારતા, પાંપળાં પ્રમાણો; અચળ૦ ॥૧॥
હરિપ્રતાપ હૈયાથકી, ન મટાડવો માનો ।
સમર્થ સમઝવા સ્વામીને, જોવો દોષ પોતાનો; અચળ૦ ॥૨॥
સરસ ન થાવું સંતથી, રે'વું દાસના દાસ ।
દીન જાણી દયા કરે, હરે તન મન ત્રાસ; અચળ૦ ॥૩॥
એહ વાર્તા અનુપમ છે, નિરવિઘન નિહાળો ।
નિષ્કુળાનંદ બીજી વારતા, ભરી વિઘને ભાળો; અચળ૦ ॥૪॥

પદ ॥૪॥

નિરવિઘન છે નાથનું શરણજી, નિજસેવકને સદા સુખકરણજી ।
જોગ અજોગ[1] થયું હોય આચરણજી, તેહના અઘના ઓઘનું[2] હરણજી ॥૧॥
ઢાળ-હરે અઘના ઓઘને, છે એવું પરમ પાવન ।
જેજે જન એને આશર્યા, તે સર્વે થયા ધન્ય ધન્ય ॥૨॥
ગોપી ને ગોવાળ બાળ, ગાય ગોધા[3] ને વત્સ વળી ।
અઘાસુર બકાસુર ને બકી[4], એહ આદ્યે બીજાં મળી ॥૩॥
કુબજ્યા વળી કંસ આદિ, શાલવ ને શિશુપાળ ।
એવાને અભય પદ આપ્યું, બીજો એવો કોણ દયાળ ॥૪॥
પાંડવ ને પાંચાલી વળી, કુંતાસમ નહિ કોય ।
સૌનું શાસ્ત્રમાંહિ સાંભળ્યું, નેક નિર્દોષ ન હોય ॥૫॥
સુણી પુરાણે પરીક્ષા કરી, જાણું જથાર્થ જરૂર ।
કલંકરહિત કોઈ નહિ, કોણ ભક્ત અભક્ત અસુર ॥૬॥

૧. યોગ્ય અયોગ્ય ૨.પાપનાં સમૂહનું ૩. બળદ ૪. પૂતના.

પણ જેને સંબંધ શ્રીહરિતણો, તે પામ્યા પદ નિર્વાણ ।
એહઆદિ અનેક એવા, તેનું કેમ ન કહીયે કલ્યાણ ॥૭॥

દાસ અદાસના દોષને, જ્યારે જુવે જગજીવન ।
નિષ્કુળાનંદ હરિધામને, પામે નહિ કોઈ જન ॥૮॥

કડવું ॥૧૭॥

અઘાસુર બકાસુર ને બકીજી, એહ તો અસુર ખરા ધરથકીજી[1] ।
શાલવ ને શિશુપાલ ક્રોધકીજી, એહનું કલ્યાણ નવ જોઈએ નકીજી ॥૧॥

ઢાળ-નકી ન જોઈએ કલ્યાણ એનું, જોઈએ નિશ્ચે નરકમાંહિ વાસ ।
તે પણ સમાવ્યાં તેજમાં, એવા છે અવિનાશ ॥૨॥

જેમ ભુંડા ભુંડાઈ નવ તજે, ભલા તજે નહિ ભલાઈ ।
તેમ દયા દયાળમાં, સહી રહી છે સદાય ॥૩॥

નવ જુવે જનની કરણી, જુવે નિજમોટપ્ય જગદીશ ।
આવે અઘવંત[2] આશરે, તેના ગુન્હા કરે બક્ષીસ ॥૪॥

ટળે નહિ એહ ટેવ પડી, પાપીનાં પ્રજાળવા પાપ ।
એહ અર્થે નરતન ધરી, હરિ આવે અવનિયે આપ ॥૫॥

મહા અઘહર[3] મૂરતિ, જેહ જને જોઈ ઝાંખી કરી ।
તે જન્મમરણની જાળમાં, નિશ્ચે નર ના'વે ફરી ॥૬॥

એવા પ્રભુને આશરી, રે'વું મને મગન મસ્તાન ।
કોઈ રીતે અકાજ[4] આપણું, નહિ થાય નિદાન ॥૭॥

શરણ લઈ ઘનશ્યામનું, શાને કરવો સંશય શોક ।
નિષ્કુળાનંદ નિશ્ચે પામશું, ગુણાતીત જે ગોલોક[3] ॥૮॥

કડવું ॥૧૮॥

૧. પહેલેથી જ, મૂળમાંથી જ ૨. પાપી ૩. પાપને હરનાર, નાશ કરનાર ૪. અકલ્યાણ ૫. માયાના ગુણથી પર, અક્ષરધામ.

વળી કહું એક વારતા સરસજી, પતિવ્રતા જેને એક પુરૂષજી ।
પંચને[1] પત્ની એક નેક નરસજી[2], એમ કહે છે પુરાણ અષ્ટાદશજી[3] ॥૧॥

ઢાળ-અષ્ટાદશ આગમમાં, નિર્ણય કર્યો છે નેક ।
પતિને બહુ પતની, પત્નીને પતિ એક ॥૨॥

એહ મર્યાદા પુરાણમાં, બાંધી બહુ બળવાન ।
સહુસહુને ધર્મે રહી, ભજવા શ્રીભગવાન ॥૩॥

ધર્મદ્વેષી હરિધામમાં, નવ પો'ચે નિર્વાણ ।
પંચાલી આદિ એ પંચનું, કેમ માનવું કલ્યાણ ॥૪॥

માટે એ વાત મુકી દિયો, લિયો હરિશરણનું જોર ।
ક્રિયા જોતાં કોઈની, નથી આવતો નોર[4] ॥૫॥

પ્રજ્ઞાચક્ષુ[5] પતિ સુણી, કરી ગાંધારીએ મન ગોત[6] ।
તરત નેત્ર મિચિયાં, એવી પતિવ્રતા ઉદ્યોત[7] ॥૬॥

પણ શ્રીહરિનાં સંબંધ વિના, અર્થ ન સર્યો એક ।
શઠપણે[8] સમઝ્યા વિના, ઠાલી ઝાલી એહ ટેક ॥૭॥

એવા જીવ કંઈ જગતમાં, ઘણું ધર્મવાળા કે'વાય ।
નિષ્કુળાનંદ ન માનવું, એનું માહાત્મ્ય તે મનમાંય ॥૮॥

કડવું ॥૧૯॥

પ્રાચીનબર્હિ નૃપ પ્રસિદ્ધિજી, જેણે યજ્ઞ કર્યા બહુવિધિજી ।
અગ્નિકુંડે કરી ભૂમિ ભરી લીધીજી, ન મળી યજ્ઞ જાગ્ય ત્યારે અરજી કીધીજી ॥૧॥

ઢાળ-અરજી કીધી અધિપતિ, સુણી આવિયા નારદ સોય ।
ભલો ભલો તું ભૂપતિ, તુ'જ જેવો નરેશ ન કોય ॥૨॥

ભરી જગને ભૂમિકા, તેમાં હોમ્યા પશુ હજાર ।
તે વાટ જુવે છે સ્વર્ગમાંહિ, તને તેમજ કરવા ત્યાર ॥૩॥

૧. પાંચ પતિને ૨. અયોગ્ય ૩. અઢાર ૪. નિર્ણય ૫. અંધ ૬. શોધ, વિચાર ૭. શ્રેષ્ઠ, પ્રસિધ્ધ ૮. મૂર્ખાઈથી, અજ્ઞાનતાથી.

કે'છે અસમર્થ જાણી અમને, એણે જોરે તે લીધો જીવ ।
અર્થ સાર્યો આપણો, એણે કાપી અમારી ગ્રીવ[1] ॥૪॥
એહ તું નથી તપાસતો, જજ્ઞસારૂં ગોતે છે જાગ ।
એહ મોટી મૂરખાઈનો, તું કરને હવે ત્યાગ ॥૫॥
એવું સુણી નારદથી, ભૂલ્ય મૂકી દીધી ભૂપાળ ।
યજ્ઞનું ફળ જોઈને, તેમજ કર્યું તતકાળ ॥૬॥
માટે મેલી મદત મહારાજની, જાણે નિજકર્તવ્યનું જોર ।
જેમ લાગે લાલ માલ[2] નહિ, જેવાં શિયાળબગાંમણાં[3] બોર ॥૭॥
સર્વે સિદ્ધાંતનું સિદ્ધાંત છે, હૃદે રાખવું હરિ ઉપરાળ[4] ।
નિષ્કુળાનંદ એહ વારતા, છે સુખદાયિ સદાકાળ ॥૮॥

કડવું ॥૨૦॥

પદ-૫ (રાગ : સોરઠ-)

'ઉભો રે'ને ગોવાળિયા' એ ઢાળ છે-

સુખદાયિ સદા શ્યામળો, જીવ જરૂર ઉરમાં જાણ્ય ।
દઢ ભરોંસો ધર્મનંદનો, અતિ અંતરમાંઈ આણ્ય; સુખ૦ ॥૧॥
પ્રથમ પો'ચ પોતાની જોઈને, પછી મનમાં ધરીયે માન ।
એવું ન થાય આપણે, જેવું ભલું કરે ભગવાન; સુખ૦ ॥૨॥
જેમ મેઘ જીવાડે મેદિની, વળી અર્ક ટાળે અંધાર ।
એવું કામ કોયથીરે, જોને નવ થાય નિરધાર; સુખ૦ ॥૩॥
તેમ જે નિપજે જગદીશથી, તે ન નિપજે જીવથી જાણ્ય ।
નિષ્કુળાનંદ ન કીજિયેરે, ઠાલી તપાસ્યા વિના તાણ્ય; સુખ૦ ॥૪॥

પદ ॥૫॥

૧. ગળુ, ડોક ૨. સ્વાદ, મીઠાશ ૩. છેતરામણાં ૪. બળ, શરણાગતપણું.

જૂઠી સામર્થી જીવની જાણીયેજી, પૂરણ સામર્થી પ્રભુની પ્રમાણીયેજી ।
એહ ભરોંસો દૃઢ ઉરમાં આણીયેજી, વણ તપાસે વળી શીદ તાણીયેજી ॥૧॥
ઢાળ-તપાસ વિના ન તાણીયે, જોઈએ જીવ વિચારી વાત ।
મોટાની મોટપ્ય શા વડે, એમ સમઝવું સાક્ષાત ॥૨॥
પિતા પાળે જેમ પુત્રને, વળી પ્રીતે કરે પ્રતિપાળ ।
સુખ કરે ને દુઃખ હરે, શોભાવે સદાયે કાળ ॥૩॥
ખાવા પીવા બોલવા, વળી રે'વા શીખવે રીત ।
અરિ મિત્ર પર[1] આપણાં, તેહ નકી કરાવે નિત ॥૪॥
એમ હંમેશ હેત કરે, ફરે બાળકની વાંસે વળી ।
પ્રીતે પાળે પુત્ર જાણી, માત તાત દોયે મળી ॥૫॥
બાળપણામાં બહુપેરે, આવે બની અપરાધ ।
તોય અવગુણ ન લિયે અર્ભનો[2], સમઝે સુતને અસાધ[3] ॥૬॥
એમ મોટાની મોટપનો, કોઈ પામી શકે નહિ પાર ।
પુત્ર પિતાને પટંતરે[4], સમઝુ સમઝો સાર ॥૭॥
એમ જીવને જગદીશ છે, જનક[5] જનની[6] સમાન ।
નિષ્કુળાનંદ એહ નવ તજે, નિશ્ચે જાણો નિદાન ॥૮॥

કડવું ॥૨૧॥

પત્નીનું પાલન કરે જેમ પતિજી, પ્રજાનું પાલન કરે છે ભૂપતિજી ।
સદ્ગુરૂ શિષ્યને આપે સદ્મતિજી, એહ રીત જાણો જુગોજુગ છતિજી ॥૧॥
ઢાળ-છતિ છે એ છાની નથી, હોય જેજે જેના આશ્રિત ।
તે તેનું પાલન કરે, એહ અનાદિની રીત ॥૨॥
આવડત ન હોય જો એહમાં, તો કરે વા'લપશું વાત ।
હૈયે હેત અતિ ઘણું, દેખાડે દિન ને રાત ॥૩॥

૧. પારકાં ૨. બાળકનો ૩. અબુધ ૪. દૃષ્ટાંતે, ન્યાયે ૫. પિતા ૬. માતા.

જેમ પડે એને પાધરૂં, એમ અખંડ કરે ઉપાય ।
પોતાના જાણી પીડા હરે, કરે સેવકની સા'ય ॥૪॥

તેમ ઘનશ્યામ જાણી ઘરનાં, કરે મે'ર હરે મહાકષ્ટ ।
એહ વારતા વેદ પુરાણે, સૂચવે છે જો સુસ્પષ્ટ ॥૫॥

પોતાનાં જાણી નવ પરહરે, કરે પ્રીતે કરી પ્રતિપાળ ।
અવગુણ ન જુવે અર્ભના, જેમ જનની જાળવે બાળ ॥૬॥

પશુ પંખી નર નિર્જર, સહુ સુતને પાળે સદાય ।
તેમ શ્રીહરિ કૃષ્ણ કરે, સેવક જનની સા'ય ॥૭॥

નિરાધાર[૧] નારાયણ વિના, નર નિપજ્યા નહિ એક ।
નિષ્કુળાનંદ એહ વાતને, વિચારો કરી વિવેક ॥૮॥

કડવું ॥૨૨॥

માતાપિતાથી પામે પ્રાણી દેહજી, તેહમાં આવી વસે જીવ જેહજી ।
ન હોયે કર્તવ્ય એહનું[૨] એહજી, એહના કારણ શ્રીહરિ તેહજી ॥૧॥

ઢાળ-શ્રીહરિ વિના સમાજ[૩] એવો, કહોને કોણથી થાય ।
શ્રવણ નયન નાસિકા, દંત જિહ્વા કરી મુખમાંય ॥૨॥

હાથ પગ આંગળીયો, નખશિખ મુવાળા[૪] મોછ[૫] ।
કીધો સમાજ સુખનો, કોઈ રીતે ન રાખી ઓછ ॥૩॥

વળી અંતઃકરણને ઈંદ્રિયો, પ્રાણવાયુ દશ પ્રકાર ।
એવું કરતાં કોઈને, ન આવડે નિરધાર ॥૪॥

કસર કોઈ વાતની, નારાયણે રાખી નથી ।
જુવો વિચારી જીવમાં, વળી વળી શું કહું કથી ॥૫॥

જીવ જાણે હું જોર[૬] છઉં, જે કરૂં તે કેમ ન થાય ।
પણ વિચારે આવી વાતને, તો જેમ છે તેમ જણાય ॥૬॥

૧. જેને કોઈનાં આધારની જરૂર નથી એવા,–સર્વાધાર ૨. જીવનું ૩. સમૂહ, સંયોગ ૪. વાળ ૫. મૂછ ૬. બળવાન, સમર્થ.

માટે અસમર્થ આપણે, સમર્થ શ્રીભગવાન ।
એવું સમઝી અંતરે, મૂકવું કર્તવ્યનું[૧] માન ॥૭॥

કર્યું શ્રીકૃષ્ણનું થાય છે, જનથી ન થાય જરાય ।
નિષ્કુળાનંદ નિહાળિયે, ઉંડું અંતરમાંય ॥૮॥

કડવું ॥૨૩॥

કૃષિ[૨] કરે જેમ કૃષિજનજી[૩], વિવિધ ભાતનાં વાવે વળી અન્નજી ।
જાણે અન્નવડે થાશે બહુ ધનજી, એમ મનસુબો કરે નિત્ય મનજી ॥૧॥

ઢાળ-કરે મનસુબો મનમાં, જાણે ભરીશ કણકોઠાર ।
પણ તેતો હરિને હાથ છે, નથી જાણતો તે નિરધાર ॥૨॥

અવનિથી અન્નને ઉગાડવું, વળી મોટા કરવા મો'લ[૪] ।
તેતો કરી ન શકે કરષિ[૫], તપાસી કરવો તોલ ॥૩॥

જે જન અન્ન વાવે જેવું, તેવું થાય છે તદરૂપ[૬] ।
તેહ કર્તવ્ય ભગવાનનું, એમ સમઝવું સુખરૂપ ॥૪॥

નિર્વિઘ્ન નિપજાવવું, તેહ જાણો છે હરિને હાથ ।
ખેડુ જુવે જો ખોળીને, તો નવ વિસારે નાથ ॥૫॥

કિંચિત[૭] કર્તવ્ય[૮] કૃષીતણું, ઘણું કર્તવ્ય ઘનશ્યામનું ।
એમ જીવનું કર્તવ્ય જોતાં, કે'વા માત્ર છે કામનું ॥૬॥

જો કોઈ નરથી નિપજે, તો કષ્ટ રાખે કહો કોણ ।
માનો નર નિર્બળ છે, જોઈ લેવું એહ જોણ[૯] ॥૭॥

માટે શ્રીહરિના શરણ વિના, કારજ કોઈ ન થાય ।
નિષ્કુળાનંદ એમ નરને, માની લેવું મનમાંય ॥૮॥

કડવું ॥૨૪॥

૧. કર્તાપણાનું ૨. ખેતી ૩. ખેડૂત ૪. પાક, ઊગેલા છોડ ૫. ખેડૂત ૬. તેવું ને તેવું જ ૭. થોડું જ ૮. કાર્ય ૯. તપાસીને જોવું, અવલોકનથી ('જાણ' એવા પાઠાંતરમાં પણ 'જ્ઞાનીએ તપાસવું' એવો જ ભાવાર્થ છે.)

પદ-૬ (રાગ : સામેરી—)

'આવો હરિ મંદિરિયે મારે' એ ઢાળ છે -

જાણો જન સમર્થ શ્રી ભગવાન ।
ટેક-એ જીવનું જોર[૧] ન જાણવુંરે, અમથું કરે અભિમાન ।
કર્યું ન થાય કોઈનુંરે, નર નિર્જરથી નિદાન[૨]; જાણો૦ ॥૧॥
એ પ્રાણી સુખને પામવારે, કરે તે સર્વસ્વ દાન ।
જશ વાધે આ જગ્તમાં રે, વળી સહુ કરે સન્માન; જાણો૦ ॥૨॥
જપ તપ તીરથ જોગ જેરે, ધરે વન જઈ ધ્યાન ।
અર્થ ન સરે એહથીરે, જેવી વર વિનાની જાન; જાણો૦ ॥૩॥
એ મેલી બળ મહારાજનુંરે, કરે ઉપાય કોઈ આંન ।
નિષ્કુળાનંદ નિષ્ફળ છેરે, જાણો જોર[૩] થયું એ જ્યાન; જાણો૦ ॥૪॥

પદ ॥૬॥

જ્યારે જોયે આ જીવનું જોરજી, ત્યારે કોઈ રીતે ન આવે નોરજી[૪] ।
અંતરશત્રુ અતિ મહા ઘોરજી, મટવા ન દિયે મહાપ્રભુના ચોરજી[૫] ॥૧॥
ઢાળ-ચોર જેમ ચોરી કરે, અને હરે મા'જનનો માલ ।
તેમ અંતર અરિ[૬] ચોરી કરી, વળી કરી મુકે કંગાલ ॥૨॥
પછી મુખે દીનપણું દાખવે, વળી મને માને નિરધન ।
વરતે તો પણ તેજ વિના, એમ રાંક રહે રાતદન ॥૩॥
જેમ દીપશિખા શમી ગઈ, રહી કેડે કાળી મશ ।
જ્યાં જ્યાં જાયે ત્યાં સાંભળે, આપણો[૭] અપજશ ॥૪॥
ઝાંખપ્ય આવી જે જીવમાં, તેતો કેમ કરી કરે ત્યાગ ।
રાતદિન ફડકો રહે, જેમ તસ્કર[૮] ઉપર કાગ ॥૫॥

૧. બળ ૨. નક્કી ૩. અતિશય ૪. અંત ૫. ગુનેગાર ૬. કામ ક્રોધાદિક ૭. પોતાનો ૮. ચોર.

આત્મા ન મનાય આપને, નહિ માથે પ્રભુ પ્રતાપ ।
એણે કરી રહે અભાગિયો, નવ મનાયે નિષ્પાપ ॥૬॥
એક પ્રભુને પરહરી, જણાવે પોતાનું જોર ।
તેતો સોસો ઉડુ ઉગે સામટા, પણ ભાસ્કર[૧] વિના ન હોય ભોર[૨] ॥૭॥
તેમ જેજે થાય જગદીશથી, તે ન થાય નર અમરથકી ।
નિષ્કુળાનંદ એ વાતને, સમઝવી પૂરણ પકી ॥૮॥

કડવું ॥૨૫॥

જુઓ ભગવાને રચ્યું આ બ્રહ્માંડજી, તેમાં કર્યા સાત દ્વીપ નવ ખંડજી ।
જેમાં વસ્યા જન જુજવે પંડજી, એહ સહુ ભજે છે હરિને અખંડજી ॥૧॥
ઢાળ-અખંડ ભજે છે અવિનાશીને, વળી થઈ દીન આધીન ।
સમર્થ જાણે છે સ્વામીને, જાણી પોતાને બળહીન ॥૨॥
વળી આ બ્રહ્માંડમાં, કર્યા સમુદ્ર તે સાત ।
જળ તેનાં જુજવાં, બનાવિયાં બહુ ભાત ॥૩॥
વળી મરજાદના[૩] મોટા ગિરિ, આડા નાંખિયા એહ ।
તેણે કરી નિજનિજ સ્થાનકે, સુખે વસિયાં તેહ ॥૪॥
મધ્યે એક મેરૂ કર્યો, કર્યા નવ લખ તારા લઈ ।
શશિ સૂર સમર્થ કર્યા, પ્રકાશવા સહુને સઈ ॥૫॥
સ્થાવર જંગમ જીવ કર્યા, કર્યા પોષણ તે બહુપેર[૪] ।
આપ ઈચ્છાએ એહ કર્યું, તેની ન લાગી વેર[૫] ॥૬॥
એવા સમર્થ શ્રીહરિ, જેજે ધારે તેહ થાય ।
મુકી એવાનો આશરો, નિર્બળ નિજબળ ગાય ॥૭॥

૧. સૂર્ય ૨. સવાર ૩. મર્યાદા = સીમા બાંધવા માટે ૪. બહુ પ્રકારે ૫. વાર .

આશ્ચર્ય વારતા એ ઘણી, ભૂચરને[1] વસવું વ્યોમ[2] ।
નિષ્કુળાનંદ એ નરનું, જાણ્યા વિનાનું જોમ ॥૮॥

કડવું ॥૨૬॥

કોઈક નર થઈ શઠ જ્ઞાનીજી[3], રહ્યા છે સ્વતંત્ર પોતાને માનીજી ।
નિર્લેપ આપને માને અજ્ઞાનીજી, ઓળખી ન શક્યા એ અવિદ્યા છાનીજી ॥૧॥

ઢાળ-છાની અવિદ્યાએ છેતર્યા, થયા પ્રભુના પિતરાઈ ।
બેઠા થઈ બરોબરિયા, માની પોતાના મનમાંઈ ॥૨॥

બાંધી મરજાદ[4] બહુનામિયે, તેને ત્રોડવા રહેછે તૈયાર ।
મુષો[5] જેમ મદિરા[6] પીયને, મારવા ઈચ્છે માંજાર[7] ॥૩॥

અલ્પ મતિ અતિ બળ કરે, પહોચ્ય પોતાની નવ પરખે ।
પણ ખદ્યોત[8] ને જેમ ખગ ભાનુ[9], તે સમઝાયે કેમ સરખે ॥૪॥

જેમ તાડિપી[10] તાડે ચડે, જાણ્યું પહોત્યો હું સહુની પાર ।
પણ ભાંગે તાડે[11] હાડ ભાંગશે, એવો આવતો નથી વિચાર ॥૫॥

જે એક બ્રહ્મ આગમે કહ્યું, તેતો જાણો તાડ સમાન ।
તેથી પડ્યા પ્રાણી કંઈ, નર અસુર નિદાન ॥૬॥

માટે એ દિશને મૂકવી, થાવું હરિના દાસ ।
મન કર્મ વચને કરી, ભાવે ભજવા અવિનાશ ॥૭॥

પ્રભુ સરિખા પ્રભુજ છે, બીજે થવાય નહિ કોઈ રીત ।
નિષ્કુળાનંદ એહ મર્મને, જન ચિંતવી જુવો ચિત્ત ॥૮॥

કડવું ॥૨૭॥

જીવ કરી પુણ્ય જો પ્રભુ થવાયજી, તો પ્રભુ પૃથવિમાં કેમ માયજી[12] ।
ઘરઘર પ્રત્યે સૌ પ્રભુ કે'વાયજી, પછી ધાર્યું સહુનું સરખું ન થાયજી ॥૧॥

૧. પૃથ્વી પર ચાલનાર કે વસનારને ૨. આકાશમાં ૩. ખોટા જ્ઞાની ૪. મર્યાદા ૫. ઉંદર ૬. દારૂ ૭. બિલાડીને ૮. આગિયો ૯. આકાશમાં વિચરનાર સૂર્ય ૧૦. તાડી નામનું કેફી દ્રવ્ય પીનાર ૧૧. તાડ નામનાં ઊંચા વૃક્ષ પર ૧૨. સમાય.

ઢાળ-ધાર્યું ન થાય ધરા ઉપરે, વળી આકાશમાં પણ એક ।
એ મત અણસમઝુતણો, તમે સમઝુ સમઝો વિવેક ॥૨॥

જોને એકજ રીતિ ને એકજ નીતિ, વળી એકજ ક્રિયા અમૂલ[1] ।
જેમ જેનો ઉદ્‌ભવ[2] કર્યો, તેમાં પડતી નથી ભૂલ ॥૩॥

જેમ જેને રાખ્યાં ઘટે, તેમ રાખ્યાં ચર[3] અચર[4] ।
મેલે ન કોઈ મરજાદને, ભૂમિ વ્યોમે નર અમર ॥૪॥

શેષ સાહી[5] રહ્યા પૃથવિ, દશ દિશે રહ્યા દિગપાળ ।
સિંધુ ન મુકે મર્યાદને, હદ મૂકે ન માયા કાળ ॥૫॥

તેહ એક પ્રભુની આગન્યા, સહુ માનેછે શ્રદ્ધાય ।
પોતપોતાની રીતમાં, ફેર પડવા ન દિયે કાંય ॥૬॥

એ ઘણે પ્રભુએ ઘાટ[6] ન બેસે, તમે જુવો વિચારી વાત ।
સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળમાં, ઘણી અગણિતે ઉતપાત ॥૭॥

માટે મનમાં માનવું, કર્યું એક હરિનું થાય છે ।
નિષ્કુળાનંદ નિગમ તેને, નેતિનેતિ કરી ગાય છે ॥૮॥

કડવું ॥૨૮॥

પદ-૭ (રાગ : પરજ-)

'આજ ગઈતી હું તો જમુનાં પાણી' એ ઢાળ છે-
નેતિનેતિ કરી નિગમ જેના, ગુણ નિશદિન ગાયરે ।
એહ જેવા તો એકજ એ છે, બીજે કેમ થવાયરે ॥૧॥

સૂરજ સરખા એક સૂરજ છે, શશિ સરિખા શશિરે ।
સિંધુ[7] સરિખા એક સિંધુ છે, એને ઉપમા કશીરે ॥૨॥

શૂન્ય[8] સરિખો એક શૂન્ય છે, સમીર સરિખો સમીરરે[9] ।
તેજ સરિખું એક તેજ છે, નીર સરિખું નીરરે ॥૩॥

૧. અદ્‌ભુત ૨. જન્મ ૩. હાલતાં ચાલતાં જીવ ૪. સ્થિર ૫. ધારણ કરી ૬. વ્યવસ્થા, બંધબેસતું ન થાય ૭. સમુદ્ર ૮. આકાશ ૯. વાયુ.

એમ પ્રભુ સરિખા એક પ્રભુ છે, બીજો ન હોય બરાબરીરે ।
નિષ્કુળાનંદ કે' નિશ્ચય કરીને, માની લીયો વાત ખરીરે ॥૪॥

પદ ॥૭॥

જેને દર્શને દુષ્કૃત ટળેજી, જેને સ્પર્શે મહાપાપ પળેજી[૧] ।
જેની કીર્તિ સુણતાં કર્મ બળેજી, જેનું નામ લેતાં મહાસુખ મળેજી ॥૧॥

ઢાળ-મળે સુખ મોટું ઘણું, જેહને સંબંધે જરૂર ।
મંગળકારી મૂરતિ, અમંગળ કરે દૂર ॥૨॥
જેના દર્શનસારૂ દેવતા, વળી ઈચ્છેછે રહી આકાશ ।
રાત દિવસ હૃદિયે રહી, નાથ નિરખવા આશ ॥૩॥
સદાય સુખી સુર[૨] રહે, ખાન પાનની નહિ ખોટ ।
પણ દીનબંધુના દર્શન વિના, માને અભાગી મોટ[૩] ॥૪॥
વળી કંઈક વસેછે વનમાં, તજી સર્વે સુખસમાજ ।
શીત ઉષ્ણ સહન કરે, તે હરિદર્શન કાજ ॥૫॥
એવું માહાત્મ્ય દર્શનનું, તેહ એક શ્રીહરિનું હોય ।
બીજાના દર્શનનું, માહાત્મ્ય ન જાણે કોય ॥૬॥
એવું દર્શન જેહને થયું, ગયું તેનું પ્રજળી પાપ ।
જીવનમુક્ત[૪] તેહ સહી, છતિ દેહ એહ છાપ[૫] ॥૭॥
બ્રહ્મમોહોલનું બારણું, મેલ્યું ઉઘાડી એહને કાજ ।
નિષ્કુળાનંદ નિર્ભય પદ, પામશે એ ભક્તરાજ ॥૮॥

કડવું ॥૨૯॥

વળી સ્પર્શ પ્રભુનો પરમ પાવનજી, જેહ જેહ પામ્યાં સંત અસંત જનજી ।
તેહ તેહ થયા સહુ ધન્ય ધન્યજી, એહની સમતા શું કરે સાધનજી ॥૧॥

૧. નાશ પામે ૨. દેવો ૩. મોટા ૪. દેહ છતાં જ મુક્ત ૫. નિર્વિવાદ વાત, પ્રમાણપત્ર.

ઢાળ-સાધન બિચારા શું કરે, આપે કર્યા પ્રમાણે ફળ ।
સ્પર્શ કરતાં મહાપ્રભુનો, આપે સુખ અટળ ॥૨॥
સ્પર્શ પામી પૂતના, હરિ ધવાર્યા લઈ હાથ ।
પુરૂષોત્તમના સ્પર્શથી, શંખણી[૧] થઈ સનાથ ॥૩॥
ગોવિંદ સ્પર્શથી ગોપિકા, થઈ સર્વે શ્રુતિ સમાન ।
કુબજા સ્પર્શી કૃષ્ણને, નિર્ભય થઈ નિદાન ॥૪॥
એવો સ્પર્શ પાવન અતિ, પરમ પ્રાપ્તિનો દેનાર ।
પાપી પ્રાણીનો સ્પર્શ જેહ, તેહ આવે કેમ એની હાર ॥૫॥
એવો સ્પર્શ જેને થયો, તે કૃતાર્થ કે'વાય છે ।
બીજાં કોટિ સાધન કરે, પણ તેહ તુલ્ય ક્યાંય થાયછે ? ॥૬॥
પરબ્રહ્મનો સ્પર્શ પામી, જેહ થયાં પૂરણકામ ।
તન મૂકતાં તરત તેહ, પામશે પ્રભુનું ધામ ॥૭॥
જેમ પારસના પ્રતાપથી, લોહપણું ન રહે લગાર ।
નિષ્કુળાનંદ એમ નાથસ્પર્શે, પ્રાણી પામે ભવપાર ॥૮॥

કડવું ॥૩૦॥

કીર્તિ પ્રભુની સુણતાં કાનજી, જાય અણસમઝણ અજ્ઞાનજી ।
પ્રગટ પ્રભુશું લાગે તાનજી, એવું કાંય નથી એહની સમાનજી ॥૧॥

ઢાળ-સમાન ન દીઠું શોધતાં, હરિકીર્તિ જેવું કોય ।
જશ સુણતાં જગદીશના, થયા સંસારપાર જન સોય ॥૨॥
પૃથુ ને પરીક્ષિત આદિ, વળી જનક જેવા નરેશ ।
નારદ હનુ સનક આદિક, હરિકથા સૂણે છે હમેશ ॥૩॥
જુવો વળી આ જકતમાં, હરિજશ સૂણેછે હેતે કરી ।
કષ્ટમાં એહ કામ આવે, સંકટ સર્વે જાય તરી ॥૪॥

૧. દુષ્ટ કે કુલટા સ્ત્રી.

એવી કીર્તિ કોણની, જેને સાંભળીને તાપ ટળે ।
અન્યકથાને કાને સૂણતાં, પુણ્ય સર્વે પરજળે ॥૫॥

પતિતને[1] પાવન કરવા, જશ[2] હરિના છે જાહ્નવી[3] ।
એહ પખી[4] પવિત્ર થાવા, નથી ઉપાય માનો માનવી ॥૬॥

એવા જશ જેણે સાંભળ્યા, તે સનાથ થયા સહુ ।
ઓછું ન માનવું અંતરે, માનવી મોટપ્ય બહુ ॥૭॥

જેની કહિયે પવિત્ર કીરતિ, એવા તો હરિ એક છે ।
નિષ્કુળાનંદ એ નક્કી કરવું, એહજ સારો વિવેક છે ॥૮॥

કડવું ॥૩૧॥

જેનું નામ જપ્યે આવે અઘ અંતજી, સમરતાં સુખ મળે અનંતજી ।
પામે મોટપ્ય જપતાં જંતજી[5], એમ સમઝીને સમરેછે સંતજી ॥૧॥

ઢાળ-સંત માહાત્મ્યને સમઝી, નવ મૂકે નારાયણ નામ ।
શ્વાસોશ્વાસે તે સમરે, ઘણે હેતે ઘનશ્યામ ॥૨॥

ગજ ગણિકા અજામિલ આદિ, ભજી નામ થયાં ભવપાર ।
પતિતપાવન નામ હરિનું, એથી પામ્યા અનેક ઉદ્ધાર ॥૩॥

ધ્રુવ પ્રહ્લાદ ને દ્રૌપદી, થયાં નામ ભજીને નિઃશંક ।
પાણી ઉપર પાષાણ તર્યા, તેપણ નામને અંક[6] ॥૪॥

મોટા મુનિ માળા લઈ, જપેછે નારાયણ નામ ।
રાત દિવસ રટણ કરતાં, પળ ન પામે વિરામ ॥૫॥

જોગી વસે જઈ વનમાં, ખાય ફળ ફૂલ વનપાન ।
એમ દમી નિજ દેહને, વળી ભજેછે ભગવાન ॥૬॥

મહામાલ માન્યો મને, નારાયણના નામમાંઈ ।
તેણે કરી એકતાર અંતરે, સમરેછે જો સદાઈ ॥૭॥

૧. પાપી જીવને ૨.ચરિત્રો-ગુણગાન ૩. ગંગા સમાન ૪. વિના ૫. જીવ ૬. નામરૂપ નિશાનથી.

એવો મહિમા મૂર્તિતણો, પ્રિછવ્યો[1] બહુ પ્રકાર ।
નિષ્કુળાનંદ એ વારતા, નક્કી છે નિરધાર ॥૮॥

કડવું ॥૩૨॥

પદ-૮ (રાગ : ધોળ-)

'આજ મારે આનંદ અતિ ઘણો' એ ઢાળ છે-

જેની મૂર્તિ મંગળરૂપ છે, સ્પર્શતા પાપ પળાયરે[2] ।
અનેક જન્મનાં અઘ અતિ, જેનું નામ જપતાં તે જાયરે; જેની૦ ॥૧॥

જેને દર્શને સર્વે દુષ્કૃત ટળે, બળે બહુ બહુ કર્મના કોટરે[3] ।
જેનું સ્મરણ કરતાં સંકટ શમે, વળી લાગે નહિ કાળની ચોટરે; જેની૦ ॥૨॥

જેની કીર્તિને સુણતાં કાનમાં, થાય નર નિર્ભય નિદાનરે ।
જેનો મહિમા ન કે'વાય મુખથી, એવા છે એ શ્રીભગવાનરે; જેની૦ ॥૩॥

એમ સર્વે અંગે સુખદાયિ છે, મૂર્તિ જેની મનોહરરે ।
નિષ્કુળાનંદ એહ નાથને, ના'વે કોઈ બીજું સરાભરરે[4]; જેની૦ ॥૪॥

પદ ॥૮॥

એમ સમઝ્યા વિના જે અધૂરાજી, પ્રાકૃત[5] ગુણે કરી માને પૂરાજી ।
પરને પીડવા સુધા અતિ શૂરાજી, પળે પળે દલમાં તર્ક અતિ તુરાજી ॥૧॥

ઢાળ-તુરા અતિ અંતરમાં, તેણે ગરીબની ગણતી નહિ ।
શિયાળ વેષ લઈ સિંહનો, બિવરાવે બીજાં કહિ ॥૨॥

પણ જંબુક[6] મન નથી જાણતો, આતો બળ છે અજિનનું[7] ।
તેણે કરીને થાયછે, અપમાન દુર્બલ દીનનું ॥૩॥

એમ ગુણ ગોવિંદનો, જરાયેક પામેછે જન ।
માને હું મોટો થયો, સર્વે ગુણે સંપન્ન ॥૪॥

૧. વર્ણવી જણાવ્યો ૨. નાશ થાય, ભાગે ૩. સમૂહ ૪. સમાન, બરાબર ૫. લૌકિક, માયિક ૬. શિયાળ ૭. સિંહના ચામડાનું.

તેણે કરી તન મનમાં, ફોગટ રહેછે ફૂલ્ય ।
પણ તપાસતો નથી તેહને, જે ભારે આવી ગઈ ભૂલ્ય ॥૫॥
જોને પે'રી ઘરેણાં પરનાં, મને માનવી મોટાઈ કેમ ।
જ્યારે ઉતારી લેશે અંગથી, ત્યારે રહીશ તેમનો તેમ ॥૬॥
માટે મોટપ્ય માનવી, મોટી મહા પ્રભુમાંઈ ।
જોઈ પોતાના જોરને, જન જોમ ન કરવું કાંઈ ॥૭॥
નિશ્ચય નથી નિપજતું, આપણાથી અણુભાર ।
નિષ્કુળાનંદ એમ નરને, કરવો વારમવાર વિચાર ॥૮॥

કડવું ॥૩૩॥

એમ વિચાર કરવો નરને ઘણોજી, શુભ ગુણ સર્વે શ્રીહરિતણોજી ।
ગુણસાગર ગોવિંદને ગણોજી, એ સમ નહિ ગુણ આપણોજી ॥૧॥
ઢાળ-આપણા ગુણને ગણતાં, અતિશય અનાદર થાય ।
અર્થ એકે સરે નહિ, જાણો જરૂર લજ્જા જાય ॥૨॥
પો'ચ્ય ન હોય પોતા પાસળે, વળી કરે વડાઈની વારતા ।
કામ પડે કેમ કરશું, એમ નથી વિચારતા ॥૩॥
જેમ દામ[૧] વિનાની હામ[૨] હૈયે, કરે કોઈ સુખકારણે ।
તેતો પાગુલું[૩] ચાલવા પણ[૪] લીધું, વિના વાહન બારણે[૫] ॥૪॥
માટે મોટપ્ય ન માનવી, ગુણ પરના[૬] પામીને ।
દીન આધીન વરતવું, સૌ સંતને શિશ નામીને ॥૫॥
અલ્પ ગુણના અભિમાનમાં, અપરાધ થાય શુદ્ધ સંતનું ।
પામવાનું સુખ રહે પાછળે, આવે દુઃખ અત્યંતનું ॥૬॥
માટે વિચારી વરતવું, ઘણુંઘણું ગરજુ થઈ ।
અલમસ્તી ન દેવી આવવા, બેગરજુ થાવું નઈ ॥૭॥

૧. ધન ૨. હોંશ ૩. પગપાળા ૪. ટેક, નિયમ ૫. આંગણે વાહનરૂપ સાધન વિના ૬. બીજાનાં – શ્રીહરિ કે સંતના.

આવી વાતને અંતરે, રાખશે જન રૂડી રીતશું ।
નિષ્કુળાનંદ તે ઉપરે, પ્રસન્ન થાશે પ્રભુ પ્રીતશું ॥૮॥

કડવું ॥૩૪॥

આપણા ગુણમાં અવિદ્યા રહીજી, અતિશય ઝીણી ઓળખાય નહિજી ।
સ્વભાવ સરિખી રહી છે થઈજી, તેણે મુંઝવ્યા મોટામોટા કંઈજી ॥૧॥
ઢાળ-મોટામોટા કંઈ મુંઝવ્યા, મનાવી ગુણનું માન ।
અંતરમાંઈ બેઠી અજા[૧], તે જોરે કરેછે જ્યાન ॥૨॥
કવિમાં થઈ કવિરૂપે, ગાયકમાં ગાયક થઈ ।
પંડિતમાં થઈ પંડિતરૂપે, તેને કેણે કળી નઈ ॥૩॥
દીનમાં થઈ દીનરૂપે, થઈ દાતારમાંહિ દાતાર ।
જોગી જતિ[૨] તપસી સંન્યાસી, વર્ણાશ્રમરૂપે અપાર ॥૪॥
ભૂપમાં થઈ ભૂપરૂપે, ધનવાનમાં ધનવાન ।
ઉચ્ચ નીચ નરનારમાં, જ્યાં જેવું અભિમાન ॥૫॥
આપાપર[૩] ને ચર અચર, સૌને અંતરે વસી અજા ।
પર પોતાનાં પરઠી, કરેછે બેઠી કજા[૪] ॥૬॥
આવ્યો ગુણ જે આપમાં, તેનું બળ લઈ બોલે ઘણું ।
એમ અવિદ્યાયે[૧] ફેરવ્યું, શિશ તે સૌ જનતણું ॥૭॥
ભૂલ્યા દિશ ભગવાનની, લીધી આપણા ગુણની ઓટ[૫] ।
નિષ્કુળાનંદ એ નરને, ખરાખરી ગઈછે ખોટ ॥૮॥

કડવું ॥૩૫॥

એહ અવિદ્યા લેવી ઓળખીજી, વણ સમઝે ન થવાય સુખીજી ।
જાણ્યા વિના જન થાય છે દુઃખીજી, શાંતિ ન વળે સમઝ્યા પખીજી ॥૧॥

૧. માયા/માયાએ ૨. જીતેંદ્રિય, વૈરાગી ૩. પોતે તથા બીજા ૪. દુઃખ, નુકસાન ૫. ઓથ.

ઢાળ-સમઝ્યા વિના શાંતિ સહી, રહે અંતરે અતિ ઉદ્વેગ ।
પ્રિછવા ન દિયે પાધરૂં, ભીતરમાં માયાનો ભેગ ॥૨॥
દિયે ઉપદેશ દિવસ રજની, તું દેહ દેહ છો તું દેહ ।
તેહ વિના રૂપ તાહરૂં, નથી બીજું કહું તેહ ॥૩॥
બાળ જોબન વળી વૃદ્ધ તું, તું છો શ્યામ ગૌર[1] શરીર ।
રોગી અરોગી તું સુખી દુઃખી, કાયર તું શૂરવીર ॥૪॥
તું ઉત્તમ મધ્યમ તું, ડાહ્યો ભોળો તું દાસ અદાસ ।
એમ મનાવ્યું અંતરે, કરી હૈયામાંઈ વાસ ॥૫॥
અવિદ્યાયે એમ દૃઢાવિયું, ઉરમાંઈ અનેક પ્રકાર ।
તેમજ માની તનમાં, સહુ વર્તેછે સંસાર ॥૬॥
પણ ઉંડું વિચારી અંતરે, કેણે ખરી ન કરી ખોળ ।
જેમ છે તેમ જાણ્યા વિના, સહુ કરે છે ડામાડોળ[2] ॥૭॥
સાચી વાત નથી સુઝતી, નથી કરતા તેનો તપાસ ।
નિષ્કુળાનંદ નિર્બળ થઈ, પડિયા માયાને પાશ ॥૮॥

કડવું ॥૩૬॥

પદ-૯ (રાગ : મારૂ-)

'ગાઢા મારુ આવોને નંદકુમાર ગાઢા૦' એ ઢાળ છે —

સમજ્યા વિનારે સંતાપ, શમે નહિ સમઝ્યા વિનારે ।
સંતાપ સહુ વિચારો અંતરે આપ; શમે૦ ।
ટેક-આતમાને એકે નહિરે, નાત જાત માઈ બાપ ।
એતો સંબંધી શરીરનાંરે, પ્રિછી પરહરિયે પરિતાપ; શમે૦ ॥૧॥
માનિનતા[3] મેલ ઉતારિયેરે, તો ખરી છે નિર્મળ ખાપ[4] ।
આડ્ય ન કરે આંખ્યનેરે, થાય[4] ઠીકોઠીક જ થાપ[5]; શમે૦ ॥૨॥

૧. સફેદ કે પીળો વર્ણ ૨. દેખાવ માત્ર, ખોટો ડોળ ૩. અહંમમતારૂપી ૪. અરીસો, દર્પણ ૫. યથાર્થ જ્ઞાન.

હીરા જડાવિયે આંખ્યનેરે, પૂર્ણ વળગે એ પાપ ।
રંગ ચડ્યે પોત[1] પલટેરે[2], સહુ છેતરાય દેખી છાપ[3]; શમે૦ ॥૩॥
એમ આત્માથી અળગો રહીરે, શરીરરૂપી પાળ્યો સાપ ।
નિષ્કુળાનંદ એ નરસું થયુંરે, ગયું તેજ રહ્યું તમ[4] વ્યાપ[5]; શમે૦ ॥૪॥

પદ ॥૯॥

એમ સમઝે છે સંત સુજાણજી, બીજા કરેછે બહુ ખેંચાતાણજી ।
આપાપરને પરઠી પ્રમાણજી, હેતુ વિના સહુ થાય છે હેરાણજી ॥૧॥
ઢાળ-હેરાણ થાય છે હેતુ વિના, તેતો અણસમઝણ આપણી ।
જેમ એરણ લુહારની, પરતાપે તે પીડા તાપની ॥૨॥
જેમ અંબર[6] સુંદર ઓઢિયે, તે હોય કૌચની[7] કંડુવે[8] ભરૂં[9] ।
અળગું ન કરીએ અંગથી, તો દુઃખનું નાવે સરૂં ॥૩॥
જેમ માથે મેષનો મોટલો[10], કોઈ ઉપાડે કોયલા[11] તણો ।
ખપ ન આવે ખાધા તણો, લાગે દાઘ લુગડે ઘણો ॥૪॥
મેલે તો મેલાય ખરા, ગુણ અવગુણ બેઉ બોજ ।
અણસમજણે ઉપાડી ફરે, ખરી કર્યા વિના ખોજ ॥૫॥
જેમ તરવું ઉંડા તોયને, માથે હિરા પથરા મોટ[12] છે ।
તેમ ગુણ અવગુણ જકતના, ખરા દેનારા ખોટ છે ॥૬॥
હરિભકતને હૈયામાંઈ, વિચારવું તે વારમવાર ।
વો'રવાં[13] નહિ વિષ વ્યાળ વિંછી, એ છે દુઃખનાં દેનાર ॥૭॥
જેજે વળગે આ જીવને, થાય અટપટું[14] કરતાં અળગે[15] ।
નિષ્કુળાનંદ આ જકત ઉપાધિ, વણ વળગાડી વળગે ॥૮॥

કડવું ॥૩૭॥

૧. પોતાનું ખરૂં સ્વરૂપ ૨. બદલે ૩. ઉપરનો દેખાવ ૪. અંધકાર, અજ્ઞાન ૫. વ્યાપી રહેવું ૬. વસ્ત્ર ૭. જેનાથી ખંજવાળ આવે તેવી કાંટાળી વનસ્પતિ, ખાજવણીનો છોડ ૮. ખંજવાળ કરાવે તેવી ઝીણી રુંવાટીઓ ૯. ભરેલું ૧૦. ગાંસડો, પોટલું ૧૧. કોલસા ૧૨. પોટલું ૧૩. લાવવા ૧૪. અઘરું, ગૂંચવણ ભરેલું ૧૫. દૂર.

કેનેક બળ અન્ન ધન રાજ્યતણુંજી, કેનેક બળ વળી વિદ્યાનું ઘણુંજી ।
કેનેક બળ દેહ દેખી આપણુંજી, એહ માંહેલું બળ નથી મારે અણુંજી ॥૧॥

ઢાળ-અણું નથી એહ માંહેલું, બળ બીજાનું વળી માહરે ।
સમર્થ સહજાનંદજી, હુંતો શરણ છઉં તાહરે ॥૨॥
આકરી વેળામાં આવજો, પ્રભુજી તમે મારી પાસ ।
ખરી વેળામાં ન ખસવું, હરિ જાણી પોતાનો દાસ ॥૩॥
વસમી વેળાયે વાલમા, વળી વળી કરજો વા'રને[1] ।
સંકટમાં શ્રીહરિ સ્વામી, શ્યામળા કરજો સારને ॥૪॥
અંતવેળા છે વસમી, એમ વદેછે વેદ પુરાણ ।
તેહ સમે તમે તરત આવી, સાર લેજો શ્યામ સુજાણ ॥૫॥
ઉઠે દેવતા અંગના, એકદંડો ચાલે વળી શ્વાસ ।
તેહ સમે તમે સંભાળજો, મારા અલબેલા અવિનાશ ॥૬॥
માગું છું એહ મહાપ્રભુ, દુઃખ ફોજ કરજો દૂર ।
વ્યાધિમાં વ્યાકુળ વેળા, શ્રીહરિ રે'જો હજૂર ॥૭॥
છેલ્લી ભલામણ એજ છે, કરજો વસમી વેળાયે વા'ર ।
વારમવાર વિનતિ કરી, કહે નિષ્કુળાનંદ નિરધાર ॥૮॥

કડવું ॥૩૮॥

કઠળ વેળા અતિ અંતની કે 'વાયજી, મહાશૂરવીરે પણ ન સે'વાયજી ।
એહ દુઃખને ઉપમા ન દેવાયજી, તે સમે ધીરજ કેણેક ગ્રહેવાયજી ॥૧॥

ઢાળ-ગ્રહેવાય નહિ ઘણા દુઃખમાં, ધીરજ મોટા ધીરથી ।
રોમરોમે વિંછી વેદના પ્રગટે, જ્યારે ચાલવું થાય શરીરથી ॥૨॥
તેહ સમામાં કોણ કેનું, જ્યારે પરવશ પ્રાણી પડે ।
સ્વાર્થ લઈ સહુ સહુનો, સગાં સંબંધી સર્વે રડે ॥૩॥

૧. રક્ષા

તેહ સમે શ્રીહરિ સ્વામી, વા'લા મ કરજો વેલ[1] ।
આધાર મારા આવજો, ઉતાવળા અલબેલ ॥૪॥
મોટેમોટે એહ માંગિયું, કરજો વસમી વેળાયે વા'ર ।
તેહ સુણીને શ્યામળા, પ્રભુ કરૂં છું પોકાર ॥૫॥
ઘણા હેતુ[2] છો ઘનશ્યામજી, સુખદ સાચા સનેહ ।
તમ વિના ત્રિલોકમાં, નથી સા'ય કરવા એહ ॥૬॥
એહ સમો જો સુધર્યો, તો સુધર્યું સર્વે ઘણું ।
એહ સમો જો બગડ્યો, તો શું ઉપજ્યું શુભ ગુણતણું ॥૭॥
તેહ માટે તમ પાસળે, માગું છું હું મહારાજ ।
નિષ્કુળાનંદ કહે નાથજી, એહ સમે રાખજો લાજ ॥૮॥

કડવું ॥૩૯॥

લાજ મારી છે હરિ તમારે હાથજી, મુજ અનાથના તમે છો નાથજી ।
સંકટમાંહિ સ્વામી રે'જો સાથજી, એટલી સુણજો ગરીબની ગાથજી[3] ॥૧॥

ઢાળ-ગાથ સુણી ગરીબની, ગુણનિધિ[4] ગ્રે'જો બાંય[5] ।
મ જોશો અવગુણ માહેરા, શ્રીહરિ કરજો સા'ય ॥૨॥
અધમ ઉધ્ધારણ પતિતપાવન, દીનબંધુ છો દયાળ ।
જોઈ બિરૂદ[6] સામું શ્યામળા, સુખદાયિ લેજો સંભાળ ॥૩॥
ઘણા ગુન્હા ઘનશ્યામજી, તમે બક્ષ્યા[7] આગે આશ્રિતના ।
તેમ ગુન્હા ગોવિંદ મારા, બક્ષજો બહુ રીતના ॥૪॥
તમારાને તમ વિના, નથી અન્ય કોઈ આધાર ।
તે જાણો છો જગદીશ તમે, શું કહું હું વારમવાર ॥૫॥
જેના જે આશ્રિત છે, પ્રભુ તેની છે તેને લાજ ।
તેહ વિના ત્રિલોકમાં, એનું કોણ હેતુ મહારાજ ॥૬॥

૧. મોડું ૨. હિત કરનાર ૩. વાત, પ્રાર્થના ૪. ગુણનો ભંડાર ૫. હાથ ૬. આપેલ વચન ૭. માફ કર્યા.

તેહ સારૂ હરિ તમને, વળીવળી વિનતિ કરૂં ।
અવર બીજા ઉપાયથી, નથી આવતું દુઃખનું સરૂં ॥૭॥
જે કે'વાનું હતું તે મેં કહ્યું, હરિકૃષ્ણ જોડી જુગ હાથ ।
દીનબંધુ દીલ ધારજો, નિષ્કુળાનંદના નાથ ॥૮॥

કડવું ॥૪૦॥

પદ-૧૦ (રાગ : મેવાડો -)

'અંતકાળે આવીરે સંભાળી લેજો શ્યામળારે' એ ઢાળ છે -

નાથજી નિવારો રે દોષ નિજ દાસનારે, જોશોમાં અવગુણ મારા જીવન ।
પ્રભુજી સંભારીરે બિરૂદ પોતાતણું રે, કરીયે પતિતને રે પાવન; નાથજી૦ ॥૧॥
અનેક અધમ રે આગે ઉધ્ધારિયારે, થાય નહિ ગણતાં તેનો રે થાપ ।
દીનના બંધુ છો રે દીનદયાળજીરે, શરણાગતના હરણ સંતાપ; નાથજી૦ ॥૨॥
આકરી વેળાયે રે આવો છો ઉતાવળારે, વા'લા નથી કરતા વેળ લગાર ।
સહી ન શકો રે સંકટ સંતનાંરે, પૂર્ણ હેતુ છો પ્રાણ આધાર; નાથજી૦ ॥૩॥
સંસાર તો સર્વે રે જેને શત્રુજ છે રે, મિત્ર એક તમે રે મહારાજ ।
નિષ્કુળાનંદ રે કહે નરતન ધરીરે, આવોછો અલબેલા એહ કાજ; નાથજી૦ ॥૪॥

પદ ॥૧૦॥

કાજ કરવાં સંતનાં ઘનશ્યામજી, આવો છો અવનિયે મુકી નિજ ધામજી ।
તેતો હરિજનનાં કરવા કામજી, તમ વિના ઠરવા નથી સંતને ઠામજી ॥૧॥
ઢાળ-ઠામ નથી બીજે ઠરવા, તમ વિના તમારા જનને ।
તેહ સારૂ અવનિયે આવો, નાથ ધરી નર તનને ॥૨॥
હાજર છો હરિજનના, કષ્ટ કાપવા કરૂણાનિધિ ।
નિમિષ એક નથી રે'તા ન્યારા, કરો છો રક્ષા બહુવિધિ ॥૩॥
બાપ પાળે જેમ બાળને, ક્ષણુ ક્ષણુએ લીયે ખબર ।
તેહ થકી અધિક હેતે, જન પાળો છો બહુપેર ॥૪॥

સંતના શત્રુ સંહારવા, તતપર રો'છો તૈયાર ।
અંતર બારે અરિ ભકતના, સદ્ય કરોછો સંહાર ॥૫॥
હરિજનને હંમેશ હજારૂં, વિઘન કરે છે વિબુધ ।
તેને અર્થે તૈયાર રાખ્યાં છે, ચાર કરે[૧] ચાર આયુધ ॥૬॥
ધન્ય ધન્ય સમર્થ ધણી, ધર્મનંદન ધર્મના પાળ ।
સુધર્મીના સનેહી છો, છો અધર્મીના કાળ ॥૭॥
હેતુછો હરિજનના, સદા સર્વદા સુંદર શ્યામ ।
નિષ્કુળાનંદના નાથજી, વાલમ મારા વિશ્રામ[૨] ॥૮॥

કડવું ॥૪૧॥

વિશ્રામ છો વા'લા વસમે સમેજી, જ્યારે નિજજનને દુષ્ટ આવી દમેજી ।
તે તમારા સંત ઘણું ખમેજી, પણ તેનું દુઃખ તમને નવ ગમેજી ॥૧॥
ઢાળ-ગમે નહિ ગરીબ પીડાતાં, તમે ક્રોધ કરોછો તેહ કારજે ।
દાસનાં દુઃખ ટાળવા, રાખતા નથી આળસ રજે ॥૨॥
શીઘ્ર રહો છો સ્વામી મારા, તે સંતનાં સંકટ ટાળવા ।
અખંડ રે'છે બહુ અંતરે, તાન જન પોતાના પાળવા ॥૩॥
ક્ષણ એક ખમી ન શકો, પીડા જન પોતાના તણી ।
એને અર્થે અલબેલડા, કરો છો જતન ઘણી ॥૪॥
માટે નિઃશંક નિજજન રે'છે, વિઘ્ન કોઈ વ્યાપતું નથી ।
સા'ય કરોછો જે સંતની, તે કે'વાતું નથી કથી ॥૫॥
ગુણ તમારા ગણતાં, આવતો નથી વળી અંત ।
એવું વા'લું નથી અંગ આપનું, જેવા વા'લા છે સંત ॥૬॥
જણાય છે મારા જીવમાં, સંત હેતે રો'છો સાવધાન ।
કહી દેખાડું શું કૃપાનિધિ, ભકતભયહારી ભગવાન ॥૭॥

૧. હાથે ૨. શાંતિ પામવાનું સ્થાન.

સાચા સનેહી શ્યામળા, તમે સંતના છો શ્રીહરિ ।
નિષ્કુળાનંદ એ વારતા, ખચિત[૧] છે ખરાખરી ॥૮॥

કડવું ॥૪૨॥

તમને વા'લા છે તમારા જે જનજી, તેહ હરિજનનું કહું વરતનજી ।
નથી વિસારતા તમને નિશદનજી, તમ વિના બીજે નથી માનતું મનજી ॥૧॥

ઢાળ-મન બીજે નથી માનતું, રે'છે તમારા ચરણમાં ચિત્ત ।
દૈહિક દુઃખે નથી દાઝતા, નથી પંચ વિષયમાં પ્રીત ॥૨॥
સૂતાં બેઠાં જાગતાં, ગાયછે જો તમારા ગુણ ।
મિટ[૨] થકી નથી મુકતા, સુંદર મૂર્તિ સગુણ[૩] ॥૩॥
અન્ય ભરોંસો ઉરમાં, વળી નથી કેનો નિરધાર ।
તમ વિના ત્રિલોકમાં, નથી પડતો બીજાનો ભાર ॥૪॥
સર્વેના કારણ સમજી, સમરે છે શ્વાસઉશ્વાસ ।
મોક્ષાદિ નથી માગતા, રે'છે ચતુરધાથી ઉદાસ ॥૫॥
નિષ્કામી નિષ્પાપ નિર્મળ, નિર્વૈર મે'ર મને ઘણી ।
એવા જન જોઈ આપણા, તમે કરો રક્ષા તેહતણી ॥૬॥
તમારે તેહ તેહને તમે, એમ અરસપરસ છે પ્રીત ।
તેનાં પાળો છો લાડ[૪] તમે, શ્રીહરિ જો રૂડી રીત ॥૭॥
આશ્ચર્ય એનું અમને, વળી નથી મનાતું મન ।
નિષ્કુળાનંદના નાથજી, છો ભક્તવત્સલ[૫] ભગવન ॥૮॥

કડવું ॥૪૩॥

હરિબળગીતા હેતે સાંભળશેજી, તેહના સર્વે શોક સંશય ટળશેજી ।
સમઝી સાંભળતાં પાપ પળશેજી, નિરબળ નરને બળ મળશેજી ॥૧॥

૧. નક્કી ૨. દૃષ્ટિથી ૩. દિવ્ય ગુણોવાળી, સાકારમૂર્તિ ૪. મનોરથો ૫. ભક્તો જેમને ખૂબ વ્હાલા છે તેવા.

ઢાળ-મળશે બળ નિરબળને, તે પ્રભુને પ્રતાપે કરી ।
સમુદ્ર જે સંકટનો, તે તરત નર જાશે તરી ॥૨॥
પુષ્ટી છે પ્રભુના દાસને, આ ગ્રંથમાં ઘણી ઘણી ।
હાર્યાને હિંમત આવશે, અપો'ચ[૧] ટળશે આપણી ॥૩॥
લડથડતાંને લાકડી, કાજુ[૨] આપી છે કરમાંઈ ।
ભોંયે પડ્યાનો ભય ટળ્યો, કહું બીક ન રહી કાંઈ ॥૪॥
હિમત સહિત હાલશે, કરી કાયરતા વળી દૂર ।
આગળ પગ આરોપશે, થઈને સાચો શૂર ॥૫॥
ઘણું બળ ઘનશ્યામનું, અતિ આવશે ઉરને વિષે ।
મોળપ્ય મટશે મનની, આ ગ્રંથ જો સાંભળશે ॥૬॥
એકાદશ પદ ચુંવાલીશ કડવાં, વળી ચારસેં એના ચરણ છે ।
નિર્બળ સબળ સંતને, સદા એહ સુખકરણ છે ॥૭॥
સંવત અઢાર અઠાંણુનો, માસ પુરૂષોત્તમ પુન્યમ દને ।
નિષ્કુળાનંદ જનહિત અર્થે, કર્યો ગ્રંથ સમઝી મને ॥૮॥

કડવું ॥૪૪॥

પદ-૧૧ (રાગ : ધોળ-) એવા ધામને પામવા કાજ... એ ઢાળ છે-

મને માનીયો મોદ અપાર, સમઝી વાત સારી ।
સારી પેઠે મેં શોધિયું સાર, મતિ જેવી હતી મારી ॥૧॥
મારી જાણમાં આવિયું જેમ, તેમનું મેં તેમ કહ્યું ।
કહ્યું અંતર ઉપજયું એમ, સમઝવા સારૂ થયું ॥૨॥
થયું નિર્ધનને ધનરૂપ, વસમી વેળા સમે ।
સમે અંતર તાપ અનુપ, દુષ્ટ કોઈ નવ દમે[૩] ॥૩॥

૧. નિર્બળતા ૨. સુંદર, સારી ૩. કષ્ટ આપે.

દમે સમઝ્યા વિના શરીર, પ્રગટ પ્રભુને મેલી ।
મેલી મહી[1] વલોવતાં નીર, પ્રાપતિ સઈ[2] છેલ્લી ॥૪॥

છેલ્લી સમઝણ સંતની એહ, પ્રતાપ પ્રભુનો જાણે ।
જાણે સમર્થ શ્રીહરિ તેહ, ભરોંસો એ ઉર આણે ॥૫॥

આંણે ટાંણે કરવો વિચાર, વિવેકે વળી વળી ।
વળી નરને કરવો નિરધાર, મોટા જો સંતને મળી ॥૬॥

મળ્યો મનુષ્ય દેહ અમૂલ્ય, ફરીફરી મળતો નથી ।
નથી ઘટતી રાખવી ભૂલ્ય, કહું શું હું કથીકથી ॥૭॥

કથી કહ્યું મેં સર્વનું સાર, શાણા સમઝી લેજો ।
લેજો નિષ્કુળાનંદનો વિચાર, સુંદર સારો છે જો ॥૮॥

પદ ॥૧૧॥

ઈતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામિશિષ્ય
નિષ્કુળાનંદમુનિવિરચિતા હરિબળગીતા સંપૂર્ણા ॥

હરિબળગીતા સમાપ્તા ।

૧. દહીં ૨. શું થાય ?

ૐ

॥ श्री स्वामिनारायणो विजयतेतराम् ॥

श्रीनिष्कुळानंदमुनिकृत-काव्यसंग्रहे–

હૃદયપ્રકાશ:

(૭)

સોરઠા-સમરૂં શ્રીઘનશ્યામ, મંગળ કરવા માહેરૂં ।
અમૃતપદ એ નામ, અમંગળ અળગું કરે ॥૧॥

ધર્યથકી[1] ધરિયે ધ્યાન, પ્રગટ પુરૂષોત્તમતણું ।
નિર્વિઘ્ન હોય નિદાન, વિઘ્ન સર્વે વિરમે વળી ॥૨॥

દોહા-અતિ ઝીણી છે આ કથા, કહે ન સમજે કોય ।
સો[2] સંક્ષેપે સૂચવું, મતિ દિયો એવી મોય ॥૩॥

વારમવાર વિનય કરી, કરૂં કથા ઉચ્ચાર ।
મતિ અતિ પો'ચે નહિ, તે પો'ચાડો તમે પાર ॥૪॥

સદ્‌ગુરૂ શિષ્ય સંવાદશું, કરૂં કથા પ્રકાશ ।
જે સુણતાં શુધ્ધ શિષ્યને, હોય હૃદય તમ[3] નાશ ॥૫॥

શિષ્ય ઉવાચ । (શિષ્ય પ્રશ્ન પૂછે છે–)

શિષ્ય કહે સદ્‌ગુરૂ સુણો, પુછું છું લાગી પાય ।
મૂર્તિ જોવા મહારાજની, ઈચ્છુ છું હું ઉરમાંય ॥૬॥

દિન બહુનો દાખડો, કરું છું કૃપાનિધાન ।
પણ આજ સુધી અંતરમાં, ભાળ્યા નહિ ભગવાન ॥૭॥

૧. સંતોષપૂર્વક, સૌ પ્રથમ ૨. તે ૩. અંધકાર કે અજ્ઞાન.

જેમ કહો તેમ કરું, હાથ જોડી રહું હજુર ।
દીનબંધુ દયા કરો, તો હરિ દેખાય ઉર ॥૮॥

અંતર મારું અણોસરું[૧], વણ દીઠે વ્રજચંદ ।
જ્યારે દેખું જગપતિ, ત્યારે સુખ આનંદ ॥૯॥

એમ શિષ્ય સદ્‌ગુરૂને કહે, અરજી એહ મહારાજ ।
અંતરમાં ઈચ્છા ઘણી, નાથ નિરખવા કાજ ॥૧૦॥

સદ્‌ગુરુરુવાચ । (સદ્‌ગુરૂ ઉત્તર કહે છે.)

દોહા-સદ્‌ગુરૂ કહે શીદ કરે, અમથો શિષ્ય ઉમંગ ।
સાંભળ્ય તારાં સંબંધી, કેને છે સતસંગ ? ॥૧૧॥

મન બુધ્ધિ ચિત્ત અહંકાર જે, તે કહિયે કુસંગી ચાર ।
ત્યાં જોવા ઈચ્છે જગદીશને, તું કરી કોણ વિચાર ॥૧૨॥

શ્રવણ ત્વચા દ્દગન[૨] દોય, રસના નાસા નેક ।
કહિયે પંચ એ કુસંગી, કર્ય તું હૈયે વિવેક ॥૧૩॥

તેમાં જોવા ઈચ્છે જગપતિ, શું સમઝી તું સુજાણ ।
મલિન મંદિરમાં હરિ, ન દરશે[૩] કેદિ નિરવાણ[૪] ॥૧૪॥

શિષ્ય ઉવાચ । (શિષ્ય પ્રશ્ન પૂછે છે.)

શિષ્ય કહે સમઝ્યો નહિ, કહું કુસંગી તે કોય ।
સમઝ્યો સર્વે સતસંગી, એમ મનાણું મોય ॥૧૫॥

વણ સમઝ્યે વરત્યાં[૫] નહિ, ઘરનાં ઘાતકુ[૬] એહ ।
અભાવ એનો નથી આવતો, સમઝુ છું પરમ સનેહ[૭] ॥૧૬॥

અવગુણ એના ઓળખાવિયે, કહું કૃપાનિધાન ।
દગો એનો હું દેખીને, સમઝી રહું સાવધાન ॥૧૭॥

૧. સૂનું, ઉદાસ ૨. આંખો ૩. દેખાય ૪. નક્કી ૫. ઓળખ્યાં ૬. દુશ્મન, દગો દેનાર ૭. સ્નેહી, હિતેચ્છુ.

મેં જાણ્યું એહ માહરાં, હેતુ[૧] છે જો હમેશ ।
સનેહીમાં શત્રુપણું, મેં લયું[૨] નહિ લવલેશ ॥૧૮॥

જેમ છે તેમ જણાવિયે, આપી શિખામણ સાર ।
ડહાપણમાં દીઠું નહિ, આભ સમ[૩] અંધાર[૩] ॥૧૯॥

સમઝી શાણો આપને, કરે બીજાની હાસ ।
મોટો મૂરખ નિસર્યો, જ્યારે કર્યો તપાસ ॥૨૦॥

પરને બહુ પરમોદિયા[૪], કર્યા સતસંગી કોટ્ય ।
વૃતિ ન વાળી અંતરે, કહો ટળે કેમ ખોટ્ય ॥૨૧॥

અરિતા[૫] અંતઃકરણની, પંચ ઈન્દ્રિય જે પૈશૂન્ય[૬] ।
એટલું મને ઓળખાવીએ, એમ કહી રહ્યો શિષ્ય મૂન્ય ॥૨૨॥

સદ્‌ગુરુરુવાચ । (સદ્‌ગુરૂ કહે છે.)

દોહા-તૈયે સદ્‌ગુરૂ કહે નથી જાણતો, તું શિષ્ય અજ્ઞાની જોર ।
ઓળખાવું એકો એકને, ચોખાં છે જેહ ચોર ॥૨૩॥

મનની ચોરી મોર્યથી, કહું કાંયેક નિરધાર ।
પદાર્થ બહુ પ્રભુ વિના, રાખ્યાં હૃદય મોઝાર ॥૨૪॥

સંકલ્પે સૃષ્ટિ સબે, આણી[૭] વસાવી ઉર ।
કહો હરિ કિયાં રહે, ભીતર છે ભરપૂર ॥૨૫॥

સર નદી વાપી[૮] કૂવા, સિંધુ સાતે દ્વીપ ।
સંકલ્પે સર્વે એહ, મન દેખાડે સમીપ ॥૨૬॥

દેશ વિલાયત[૯] નગર પુર, ગામ ઘોષ[૧૦] વનવાટ ।
આણી ભર્યાં એહ અંતરે, ગિરિ ગહ્વર[૧૧] ઘર ઘાટ ॥૨૭॥

૧. હિતકારી ૨. જાણ્યું ૩. આકાશ જેટલું અજ્ઞાન ૪. ઉપદેશ આપી આનંદ પમાડ્યા ૫. શત્રુપણું ૬. દુષ્ટ, ક્રૂર ૭. લાવી ૮. વાવ ૯. દૂરનો પ્રદેશ કે વિદેશ ૧૦. નેસ, ઝૂંપડાં ૧૧. ગુફા.

જેજે વસ્તુ જગતમાં, તે ઘાલી ગોતી ઘરમાંય ।
અવિનાશી રહે એટલી, નથી જાયગા ક્યાંય ॥૨૮॥
સારાસાર સમઝે નહિ, લૈ લાવેછે ઝડી[1] ઝોટ્ય[2] ।
સંકલ્પ સુખ દુઃખનાં, કરે રાત દિન કોટ્ય ॥૨૯॥
જેજે વિલોકે[3] વસ્તુને, તેમાં થાય તદ્‌રૂપ ।
રગરગમાં રમી રહે, સુખદ દુઃખદ સ્વરૂપ ॥૩૦॥
દામદામ સમરે દામને, ભામભામ સમરે ભામ[4] ।
કામકામ સમરે કામને, ધામ ધામ સમરે ધામ[5] ॥૩૧॥
સુખસુખ સમરે સુખને, દુઃખ દુઃખ સમરે દુઃખ ।
ભૂખભૂખ સમરે ભૂખને, એહવોજ મન વિમુખ ॥૩૨॥
નિમિષ એક નવરો નહિ, સંકલ્પ કરતાં સોય ।
જાગ્રત સ્વપ્ન સર્વમાં, દીધિ છે દોરી[6] પ્રોય[7] ॥૩૩॥
જડે ન જોયે જાયગા, કહો હરિ રહે કોણ ઠામ ।
શિષ્ય તું સમઝ્યા વિના, હૈયે ન કરિયે હામ ॥૩૪॥
સર્વે સંકલ્પ સુખના, કરતાં આવે સ્વાદ ।
એક સંકલ્પ હરિતણો, નેક થયો નિરસ્વાદ ॥૩૫॥
ભુંડી વસ્તુ ભીંતરે, આણી ભરી અનેક ।
રૂંધિ હૃદયે રાખિયો, એવો નરસો નેક ॥૩૬॥
તેને તેં ઓળખ્યો નહિ, જાણ્યો પરમ સ્નેહ ।
જો વિચારી શિષ્ય તું, અરિ કહે તું એહ ॥૩૭॥
સોરઠા-સમઝ્યા વિના સુજાણ, સુખ ન હોય કોઈ દને ।
સો નકી વાત નિરવાણ, જાણી લહે તું શિષ્ય સહી ॥૩૮॥
ઈતિ શ્રીહૃદયપ્રકાશમધ્યે સદ્‌ગુરૂશિષ્યસંવાદે પ્રથમઃ પ્રસંગઃ ॥૧॥

૧. વારંવાર ૨. ઝપટપૂર્વક ૩. જુએ ૪. સ્ત્રી ૫. ઘર ૬. ચિત્તવૃત્તિ ૭. પરોવી.

શિષ્ય ઉવાચ ।

દોહા-ત્યારે શિષ્ય કહે સમજ્યો સહી, જેજે કહી કૃપા કરી વાત ।
આજ થકી મેં ઓળખ્યાં, ઘરને[1] કરી છે ઘાત[2] ॥૧॥
એહ વિના એવાં કોયે, બીજાં જે દગાબાજ ।
કૃપા કરી કે'જો ફરી, ઓળખું એને હું આજ ॥૨॥

સદ્‌ગુરુરુવાચ ।

દોહા-તૈયે સદ્‌ગુરૂ કહે સાંભળ્ય વળી, બીજી બુધ્ધિ તું જાણ્ય ।
એહ તારા અંતરમાં, હમેશ કરે છે હાણ્ય[3] ॥૩॥
જેજે સંકલ્પ મન કરે, તે તે બુધ્ધિ કરે પ્રમાણ ।
નિઃસંશય નિશ્ચય કરે, ન ફરે તે નિરવાણ ॥૪॥
માત તાત સુત સંબંધી, વળી તે વર્ણાશ્રમ ।
ઠિક એહ ઠેરાવિયાં[4], નાત્ય જાત્ય કુળ ધર્મ ॥૫॥
બાળ જોબન વૃધ્ધપણું, નામ રૂપ નિરધાર ।
નકી તે નિશ્ચય કર્યું, ભર્યું ભીંતર મોઝાર ॥૬॥
નર નારી ત્યાગી ગૃહી, વળી જે લીધો વેશ ।
તેને તેવું મનાવિયું, અંતરમાં અહોનિશ ॥૭॥
પશું પંખી પન્નગ[5] નગ[6], વનવેલી જેજે જાત ।
બુધ્ધિયે બહુ નિશ્ચય કર્યાં, વિદેશ દેશ વિલાત ॥૮॥
એકએકમાં અનેક વિધિ, નામ રૂપ ગુણ આકાર ।
એ સર્વે અંતર આણિયાં, કે'તાં ન આવે પાર ॥૯॥
જેજે જાણી જગતમાં, વસ્તુ વિવિધ પ્રકાર ।
તેતે દૃઢાવી અંતરે, ભર્યો તેનો ભંડાર ॥૧૦॥

૧. નજીકનાં (ઘરનાં) સભ્યોએ ૨. દગો ૩. નુકશાન ૪. દૃઢ કર્યાં ૫. સર્પ ૬. પર્વત.

અવનિ આપ[1] વળી તેજ જે, અનિલ[2] ને આકાશ ।
પદાર્થ એહ પંચના, કરી ભેળી લઈ કાશ[3] ॥૧૧॥

મણમણનું મનાવિયું, કણકણની કહું વાત ।
ધણધણનું દૃઢાવિયું, જણજણની[4] જે જાત ॥૧૨॥

પોત પોતાનું પારખ્યું, જોત્ય જોત્યનું જેહ ।
રંગરંગના રૂપને, તરત મનાવ્યું તેહ ॥૧૩॥

વાતવાતની વિગતી, જાતજાતનું જેમ ।
પાતપાતનું[5] પારખ્યું, ધાતધાતનું[6] એમ ॥૧૪॥

વણજ વે'પાર વે'વાર વ્યાજ, ખત[7] કાગળની ખોંચ[8] ।
બુધ્ધિમાં બેસી ગઈ, પર પોતાની પોં'ચ ॥૧૫॥

રસરસના રૂપને, જાણે જેમ છે તેમ ।
ખટ રસ ખોળી ખરા કર્યા, ત્યાં હરિ દેખાયે કેમ ॥૧૬॥

સૂતાં ઉઠી સુખના, કરે બુધ્ધિ બહુ વિચાર ।
આ ખાધે સુખ ઉપજે, આ ખાધે વાધે વિકાર ॥૧૭॥

હોજ હવેલી મેડિયું, મંદિર મો'લ[9] મોલાત[10] ।
ઘર કોટ બહુ બંગલા, મતિયે મનાવી એ વાત ॥૧૮॥

એવાં અનેક અંતરે, ભર્યાં લઈ ભરપૂર ।
અશુધ્ધ એવું અવલોકીને, હરિ રહે છે દૂર ॥૧૯॥

વળી રાગરાગ હૃદે રહ્યા, છંદ પ્રબંધની રીત ।
વર્ણવર્ણ વિગતી ખરી, કાંનામાત્ર સહિત ॥૨૦॥

શાસ્ત્ર શાસ્ત્ર સર્વનું, શોધી લિયે સાર ।
આવે મળતું અંગમાં, તે રાખે કરી બહુ પ્યાર ॥૨૧॥

૧. જળ, પાણી ૨. વાયુ ૩. માથાકૂટ ૪. દરેક મનુષ્યની ૫. પાત=પાન-પાંદડું કે પડવાની ક્રિયાનું ૬. ધાતુ માત્રનું ૭. દસ્તાવેજ ૮. ગૂંચવણ, આંટીઘૂંટી ૯. મહેલ ૧૦. રાજભવન.

જળજળનું જાણે ઘણું, ફળફળનો બહુ ફેર ।
ખળખળની ખોજ ખરી, પળપળની બહુ પેર ॥૨૨॥

રાળ રૂપૈયા મો'રમાં, મનાવ્યો છે માલ ।
કથીર રૂપા કનકમાં, વેરો[1] ન પડે વાલ[2] ॥૨૩॥

માણક મોતી મણિકણિ, પના પિરોજા હીર ।
લાલ પ્રવાળાં લસણિયા[3], થાપ્યા મતિએ થીર ॥૨૪॥

જડિબુટ્ટિ જાણે ઘણી, ગરમ વાયુ વાસિત ।
એહ આદિ બહુ અંતરે, નવેનવાં નિતનિત ॥૨૫॥

મંત્ર જંત્ર મૂઠ્ય ટોનો[4], નાટક ચેટક ચોટ ।
ભૈરવ ભૂત ભવાની ભય, કૈ દેવ અદેવ કોટ ॥૨૬॥

જેજે જાણ્યા જગતમાં, તેતે નિશ્ચે કર્યાં ઉર[5] ।
કહો શિષ્ય હરિ ક્યાં રહે, ભર્યું ભીંતર ભરપુર ॥૨૭॥

કહીકહી કહ્યાં ઘણાં, રહીરહી ગયાં અનેક ।
સહીસહી વાત શોધી કહું, નહિનહિ કે'વાયે નેક ॥૨૮॥

મેં કહ્યા દગા અંગઅંગના, રહી ગયા કંઈ રોમરોમ ।
જથારથ એ જાણવા, છે બુધ્ધિને ફોમ[6] ॥૨૯॥

જેણે જાણી નિશ્ચય કર્યા, ભર્યા ભીંતરને માંઈ ।
ખાલી ઠેકાણું ખોળતાં, રે'વા દીધું નહિ ક્યાંઈ ॥૩૦॥

શિષ્ય નથી તું સમઝતો, તું છું ભોળો ભૂપ ।
તુંને બોળ્યો[7] તાહરે[8], તેનું ન જાણ્યું રૂપ ॥૩૧॥

સોરઠા-સાચી કહું છું એ વાત, સમઝે સુખ પામીશ સહી ।
નહિ તો શત્રુ સાક્ષાત, વાત બગાડશે બહુ કહું ॥૩૨॥

ઈતિ શ્રીહૃદયપ્રકાશમધ્યે સદ્‌ગુરૂશિષ્યસંવાદે દ્વિતીયઃ પ્રસંગઃ ॥૨॥

૧. ફરક, ફેર ૨. થોડો પણ ૩. લસણની નાની કળી જેટલો તપખીરીયા રંગનો એક મણિ ૪. જાદુ ૫. હૃદયમાં ૬. ઉત્સાહ ૭. માયામાં ડૂબાડ્યો ૮. જેને તું તારા માને છો તેણે.

શિષ્ય ઉવાચ ।

દોહા-શિષ્ય કહે સાચું સહી, રહ્યું અંધારૂ ઘોર ।
જેને શાહા[૧] સમજતો, તેતો નિસર્યા ચોર ॥૧॥

વળીવળી બતાવજો, ઓળખાવજો અરિ એહ ।
કહો કપટ કપટીતણાં, હું સુણીશ કરી સ્નેહ ॥૨॥

સદ્‌ગુરુરુવાચ ।

સદ્‌ગુરૂ કહે ચિત્ત તાહરૂં, ચિંતવે બહુ આકાર ।
કહી કહી કહીયે કેટલા, કહેતાં તે નાવે પાર ॥૩॥

જે મને ઉત્થાને[૨] મેલિયાં, પ્રજ્ઞા[૩] કર્યાં પ્રમાણ ।
તે તે ચિત્ત નિત્ય ચિંતવે, જાગ્રત સ્વપ્ન સોહે જાણ ॥૪॥

માત તાત સુત સંબંધી, દેહ ગેહ ઘર નાર ।
ભાઈ ભોજાઈ ભગિની, એહ ચિંતવે વારંવાર ॥૫॥

અવગુણ ગુણ અરિ મિત્રને, સંભારે ચિત્ત સોય ।
સુખદ પદાર્થ સમઝી, ચિંતવે ચિત્ત નિત્ય પ્રોય ॥૬॥

અન્ન ધન ધામ ધરણી, પશુ પંખી ગામ ગરાસ ।
દેશ પ્રદેશ પુર નગર, ચિત્ત ચિંતવે શ્વાસોશ્વાસ ॥૭॥

પેખી પર પોતાતણાં, રાખે હેત કુહેત ।
એવું સમજી અંતરે, ચોખું મનાવે ચિત્ત ॥૮॥

આ પંડિત આ મૂરખો, આ ડાહ્યા ભોળા દોય ।
ચિત્ત નિત્ય એમ ચિંતવે, સહજ સ્વભાવે સોય ॥૯॥

આ રોગી આ રોગી નહિ, આ બુઢ્ઢા જુવાન બાળ ।
આ રૂપ કુરૂપ નારી નર, ચિત્ત ચિંતવે તતકાળ ॥૧૦॥

૧. શાહુકાર, સજ્જન ૨. સંકલ્પ-વિકલ્પમાં ૩. બુદ્ધિએ.

પંચ ભૂતથી પ્રગટ્યાં, જડ ચૈતન્યની જાત ।
અણચિંતવે એકે નહિ, ચિત્ત ચિંતવે દિન ને રાત ॥૧૧॥

ચિત્તે ચિંતવી ચિંતવી, રાખ્યાં હૃદયમાં રૂપ ।
ત્રિલોકમાં તલેતલ[૧], સંભારે સોય સ્વરૂપ ॥૧૨॥

સર્વે રૂપ સંભારતાં, ન રહે નવરૂં નેક ।
તારૂં સારૂં કેમ કરે, શિષ્ય સમજ વિવેક ॥૧૩॥

એણે કર્યું અતિ અવળું, તારૂં ટાળ્યું ઠામ[૨] ।
તિયાં નિરખવા નાથને, કરૂં છું હૈયામાં હામ ॥૧૪॥

આખા જગતની આપદા[૩], ભરી ભીંતર મોઝાર ।
એમાં જોવા જગદીશની, લાલચ મ કર લગાર ॥૧૫॥

શિષ્ય સોદો[૫] સંકટ થયો, ગયો મનુષ્યનો દેહ ।
અજ્ઞાન આખી વિશ્વનું, રાખી રહ્યો તું તેહ ॥૧૬॥

પળેપળે પડ્યો પેચમાં[૬], બળેબળે બળવાન ।
ગળેગળે ઝાલી ગળ્યો, કળેકળે[૪] કહું નિદાન ॥૧૭॥

તારૂં ધાર્યું ક્યાં રહ્યું?, જો શિષ્ય વિચારી વાત ।
માને નહિ કોય માંહેલાં, મળી એ જાત કુજાત ॥૧૮॥

મન માને મા'લે[૭] મળી, ચાલે ડોટા ડોટ ।
કર્યું કારજ આપણું, દીધી તુજને ખોટ ॥૧૯॥

સોરઠા-ખોટ મોટી શીદ ખાયે, જાયે જન્મ આ એળ્યે[૮] અતિ ।
વિચારી જોને ઉરમાંયે, કાંય કામ ન થયું રતિ ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રીહૃદયપ્રકાશમધ્યે સદ્‌ગુરૂશિષ્યસંવાદે તૃતીયઃ પ્રસંગઃ ॥૩॥

૧. નાનું મોટું તમામ ૨. સુખ-શાંતિનું ઠેકાણું ૩. મુશ્કેલી, દુઃખરૂપ વસ્તુઓ ૪. યુક્તિથી ૫. ઠરાવ, ઈંદ્રિયો-અંતઃકરણરૂપ સાધન સામગ્રી ૬. માયાના બંધનમાં, માયાની જાળમાં ૭. આનંદ કરે ૮. વ્યર્થ.

શિષ્ય ઉવાચ ।

દોહા-શિષ્ય કહે હું શઠમતિ, રતિ ન સમજ્યો રીત ।
મન બુધ્ધિ માન્યાં માહેરાં, તેમજ માન્યું ચિત્ત ॥૧॥

વેરી તે વા'લાં જાણિયાં, એહ મોટું અજ્ઞાન ।
ઘરથકી[1] ધૂતાપણું[2], ન કળ્યું મેં નિદાન ॥૨॥

વળી વળી કરજો વારતા, લળીલળી લાગું પાય ।
મળીમળી માનીશ મહાપ્રભુ, કળીકળી કે'જો કાંય ॥૩॥

સદ્‌ગુરુરુવાચ ।

સદ્‌ગુરૂ કહે નખ શિખાલગી, અંગમાંહી અહંકાર ।
અહં મમત કરી માનિયું, યત્‌કિંચિત્ કૈ'યે લગાર ॥૪॥

મન સંકલ્પ મોરે કહ્યા, બુધ્ધિ નિશ્ચયના બહુ ।
ચિત્તો રાખ્યા ચિંતવી, તે હું ને મારૂં સહુ ॥૫॥

મારાં માત ને તાત છે, મારાં ભગિની ભાઈ ।
મારી જાત ને નાત છે, મારાં સગાં ને સાઈ[3] ॥૬॥

સુત કલત્ર[4] સંબંધી, મારૂ કુળ કુટુંબ ।
એને અર્થે આ તને, સહું કષ્ટ વિષમ ॥૭॥

એહ મારાં હું એહનો, તજું નહિ ત્રય કાળ ।
મમત એહ મેલું નહિ, કરૂં નિત્યે પ્રતિપાળ ॥૮॥

એને દુઃખે હું દુઃખિયો, એહને સુખે સુખ ।
એહને જમ્યે હું જમ્યો, એહને ભુખ્યે ભુખ ॥૯॥

એ છે મારાં આતમા, એહ છે મારૂં તન ।
એ છે મારાં પ્રાણપ્રિયે, એ છે મારા જીવન ॥૧૦॥

૧. પહેલેથી જ, મૂળગેથી જ ૨. છેતરપિંડી ૩. મિત્ર, સહાયક ૪. સ્ત્રી.

મારાં મિત્ર ગોત્ર એહ, મારો વંશ વધાર ।
મેલું કેમ એ મમતને, મારાં એ આધાર ॥૧૧॥

અન્ન ધન માલ માહેરો, મારાં પશુ પરિવાર ।
કુળ મારૂં ઉંચું અતિ, હું કુળનો શણગાર ॥૧૨॥

મારે બાપ દાદે બહુ કર્યાં, મો'રે મોટાં કામ ।
તે ઘરનો હું દીકરો, નહિ લજાવું નામ ॥૧૩॥

હું મોટો હું મોવડી[1], પૂછે સહુ મને વાત ।
દાસ દાસી માહેરે, કરે સેવા દિન રાત ॥૧૪॥

હુકમ ન ફરે માહેરો, કંપે સર્વે જન ।
શેહેર પુર ગઢ ગામનો, હું છું એક રાજન ॥૧૫॥

મારે તુલ્ય ત્રિલોકમાં, કોણ આવે કહો આજ ।
જુવો સર્વે જગતથી, મા'રી મોટી લાજ ॥૧૬॥

હું જે કરૂં તે થાય છે, હું કરૂં તે ન ફરે કામ ।
હું ચલવું તો ચાલે ખરૂં, હું છઉં સહુનો શ્યામ[2] ॥૧૭॥

મારૂં ધાર્યું થાય છે, ન ધાર્યું નવ થાય ।
બીજો મારી બરાબરી, જુવો નથી જગમાંય ॥૧૮॥

હું રૂપાળો રૂડો ઘણું, હું ગોરો અંગ અપાર ।
થોભા કલમાં કાતરા, મુછ મારી વળદાર ॥૧૯॥

પૂર્વ પશ્ચિમ હું ફર્યો, ઉત્તર દક્ષિણાદિ દેશ ।
દાઢી જટા જોઈ જાણજો, રાખ્યા છે પંચ કેશ ॥૨૦॥

હું હું કરી હાલે ઘણું, અહં મમત અપાર ।
હું મારૂં માને સહી, એહ જાણો અહંકાર ॥૨૧॥

૧. આગેવાન ૨. સ્વામી, ધણી.

હું પુરાણિ પંડિત હું, હું ભણ્યોછું વેદ ।
શાસ્ત્રમાત્ર સર્વનો, હું જાણું છું ભેદ ॥૨૨॥

જેજે મેં નિર્ણય કર્યો, તેમાં કાઢે કોય ખોટ ।
જાવા ન દેઉં જિતીને, કરૂં હું કળાઓ કોટ્ય ॥૨૩॥

હું વક્તા વાચાળ[1] હું, હું મંડળીનો મેત[2] ।
મારા મુખની વારતા, સહુ સુંણે કરી હેત ॥૨૪॥

હું ગુરૂ હું ગરઢો, બીજા સર્વે બાળ ।
મારી બરોબર એ સહુ, આવે નહિ કોઈ કાળ ॥૨૫॥

હું મારૂં કરી માનીયું, જગમાં યતકિંચિત ।
એહ અહંતા રૂપની, શિષ્ય સુણી લે રીત ॥૨૬॥

અહંમમતે રાખ્યાં અતિ, ભરી ભીંતર મોઝાર ।
જે જે પદાર્થ જગતમાં, નામ રુપ ગુણ આકાર ॥૨૭॥

છલોછલ શરીરમાં, ભર્યા એહ ભરપૂર ।
કહો હરિ તે ક્યાં રહે, શિષ્ય સમઝ જરૂર ॥૨૮॥

દિન બહુથી દાખડો, તેં આદર્યો છે આપ ।
પણ કેમ આવે હરિ તિયાં, તારા ઘરમાં[3] પાપ ॥૨૯॥

કાઢ્યાં ન નિસરે કોયથી, એવાં ઘાલ્યાં છે મૂળ ।
કળે બળે જાય કાઢવા, તો સોસો કરે શૂળ[4] ॥૩૦॥

હરિને દોષ દઈશ માં, શ્રી હરિ છે જો તૈયાર ।
આવિ વસે અંતરે, જો હોય નવરૂં નિરધાર ॥૩૧॥

ગોબરવાડે ઘર ભર્યું, ઉકરડો અતિ ગંદ્ય ।
એવું અંતર તાહેરૂં, કેમ રહે હરિ તેહ મદ્ય ॥૩૨॥

૧. વાત સમજાવવામાં હોશિયાર ૨. ગુરુ, મુખ્ય ૩. અંતરમાં, હૃદયમાં ૪. દુઃખ, ઉપાધિ.

સોરઠા-અંતર અતિ અશુધ્ધ, વિવિધ ભાતે વિકારે ભર્યું ।
તિયાં રહે કેમ બુધ્ધ[1], અતિશુધ્ધ જે શ્રીહરિ ॥૩૩॥

ઈતિ શ્રીહૃદયપ્રકાશમધ્યે સદ્‌ગુરૂશિષ્યસંવાદે ચતુર્થઃ પ્રસંગઃ ॥૪॥

શિષ્ય ઉવાચ ।

દોહા-શિષ્ય કહે એહ સત્ય છે, તમે કહ્યું જેમ છે તેમ ।
વાત ગઈ બહુ બગડી, કહો કરૂં હવે કેમ ॥૧॥

ઉપાય એહનો અમને, બતાવિયે વાલમ ।
કહો કેમ એહ નિસરે, તેહની પડાવો ગમ ॥૨॥

અંતઃકરણ રહે અંતરે, મન બુધ્ધિ ચિત્ત અહંકાર ।
જક્ત પદાર્થ જે કહ્યાં, તેતો રહે છે બા'ર ॥૩॥

કેમ આવ્યાં એહ અંતરે, ભરાઈ ગયાં ભીંતર ।
નિસાર્યાં નિસરે નહિ, કરી રહ્યાં એહ ઘર ॥૪॥

એની મેળે એહ આવવા, નથી નિશ્ચે સમર્થ ।
આવી સહુ સબળાં થયાં, આદરિયો અનર્થ[2] ॥૫॥

અણઈચ્છયાં એ આવિયાં, કે લાવિયા વળી કોય ।
પૂછું છું એહ પ્રશ્નને, સદ્‌ગુરૂ કહેજો સોય ॥૬॥

સદ્‌ગુરુરુવાચ ।

દોહા-સદ્‌ગુરૂ કહે સાચી કહું, તેં પુછી તેહની વાત ।
શ્રુતિ[3] દઈ સાંભળ્ય હવે, કહું તુંને સાક્ષાત ॥૭॥

અંતઃકરણની આગળે, પ્રધાન[4] રહે છે પંચ[5] ।
જોઈએ જેવું જે સમે, તેવો સોંપે છે સંચ[6] ॥૮॥

૧. નિર્વિકારી, વિવેકવાન ૨. મોક્ષમાં અંતરાયરૂપ અધર્મ ૩. કાન, ધ્યાન ૪. મુખ્ય કારભારી ૫. પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિયોનાં દેવતા ૬. પંચવિષયરૂપી સામાન.

દિગ[૧] વાયુ દિનકર[૨] કહ્યું, વરૂણ અશ્વિનીકુમાર ।
જડ ચૈતન્ય જે જક્તમાં, તેહ લાવી કરે તૈયાર ॥૯॥

દિગદ્વાર દોય કાન છે, સમીરદ્વાર[૩] સોય ચર્મ ।
અર્કદ્વાર સો આંખ્ય દો, એહ સમજી લે મર્મ ॥૧૦॥

વરૂણદ્વાર જાણો જીભને, અશ્વિનીકુમાર દ્વાર નાક ।
વળગ્યા પંચે વો'રવા[૪], ન જુવે પાક[૫] નપાક[૬] ॥૧૧॥

દિગ કાનદ્વારે કરી, વડો કરે વે'પાર ।
શબ્દ સર્વે જક્તના, લઈલઈ ભર્યા ભંડાર ॥૧૨॥

નર નારી વૃધ્ધ બાળના, યુવાના શબ્દ જેહ ।
વહોરી[૭] વિવિધ ભાતશું, અંતરે ઉતાર્યા એહ ॥૧૩॥

પશુ પંખી પન્નગના, જડ ચૈતન્યના જેમ ।
નામ રૂપ આકાર ગુણ, વિગતે વહોર્યા એમ ॥૧૪॥

સુખદુઃખદાયિ શોધીને, રાખ્યા રૂદિયા માંય ।
જેમ બોલે તેમ જાણી લિયે, સંશય ન રહે કાંય ॥૧૫॥

શત્રુ મિત્ર શબ્દને, સમઝે સર્વ સુજાણ ।
ભેળા કર્યા લૈ ભીંતરે, ઘટમાંહી ઘમસાણ ॥૧૬॥

ઢોલ નગારાં દુંદુભી, તુરી શરણાઈ શંખ ।
ઝાંઝ મૃદંગ મંજીરાં, ગોમુખ શીંગી અસંખ્ય ॥૧૭॥

સતાર સરોદા સારંગી, સરીમંડળ[૮] મોરચંગ[૯] ।
ભેર્ય[૧૦] ભુંગળ વાંસળી, દોકડ મૌવર[૧૧] ઉપંગ ॥૧૮॥

૧. દિશાનાં દેવતા, દિગ્પાળ ૨. સૂર્ય ૩. વાયુદ્વાર ૪. લાવવા ૫. પવિત્ર ૬. અપવિત્ર ૭. ભેગા કરી ૮. એક જાતનું વાજું ૯. દાંતની વચ્ચે રાખીને વગાડવાનું એક જાતનું વાજું ૧૦. નોબત, મોટું નગારું ૧૧. મોરલી, વાંસળી.

ઘડિયાળ ઘંટા ઘુઘરા, ઝાલર જંતર જેહ ।
વીણા વેતાંન રવાજ[૧] ડફ, રણશીંગ તિંદરી[૨] તેહ ॥૧૯॥

કરણાટક[૩] કમાચા[૪], સ્વર અલગોજા[૫] સાર ।
તવલ[૬] ત્રાસાં ખંજરી, પડઘમ આદિ અપાર ॥૨૦॥

જેજે વાજાં સાંભળ્યા, તેનો કરી નિરધાર ।
લઈ ઉતાર્યાં અંતરે, નામ રૂપ આકાર ॥૨૧॥

ગ્રામ સ્વર તાલ મૂર્છના, તાનતણો નહિ પાર ।
સૂણી શીખી સાંભળી, ભર્યાં હૃદય મોઝાર ॥૨૨॥

કવિત સવૈયા સાખી છપ્પે, જેજે છંદની જાત ।
દોહા ચોપાઈ સોરઠા, શીખ્યો સહુની વાત ॥૨૩॥

પૂર્વછાયા પરજિયા, પુરા અધૂરા છંદ ।
શબ્દતણા સમૂહનાં, વસ્યાં અંતરમાં વૃંદ[૭] ॥૨૪॥

કાવ્ય કથા પુરાણ પદ, શાસ્ત્ર વેદ બહુવિધ ।
એહ ભરાણાં ભીંતરે, પેખી દેખ પ્રસિદ્ધ ॥૨૫॥

એક પશુમાં અનેક વિધ, અતિ જુદા ઉચ્ચાર ।
રીત જે રવરવતણી[૮], કે'તાં ન આવે પાર ॥૨૬॥

ગજ[૯] બાજ[૧૦] ગાય મહિષી[૧૧], ઉંટ ખુંટ ખર જંબુ[૧૨] વાઘ ।
શબ્દ શ્વાનના સાંભળી, ન હોય અતિ અનુરાગ[૧૩] ॥૨૭॥

રીંછ ભીંછ ને ભુંડણાં, વ્યાઘ્ર વાનર નોળ ।
શબ્દ સુણી સમઝી, રાખ્યા હૃદયે અતોળ ॥૨૮॥

૧. એક પ્રાચીન તંતુવાદ્ય, તે લાકડાની નાની-ટૂંકી ચીપથી વગાડાય છે ૨. એ નામનું વાજું ૩. કાન આકારનું વાજું, મોટુ તતૂડું ૪. કાશ્મીરનું દેશી તંતુવાદ્ય (કમાણચી) ૫. પાવા જેવું વાજું ૬. એક જાતનું પ્રાચીન વાજું ૭. સમુદાય ૮. દરેક પ્રકારનાં શબ્દોની, અવાજની ૯. હાથી ૧૦. ઘોડો ૧૧. ભેંસ ૧૨. શિયાળ ૧૩. પ્રેમ.

રોઝ ગેંડા સેમરાં, સાબરસીંગા સોય ।
રૂપસહિત રાખ્યાં હૃદે, રહ્યું ન બા'રૂં કોય ॥૨૯॥

એહ આદિ અનંત પશુ, કહેતાં તે નાવે પાર ।
રવરવે જુદાં જાણિયે, નામ ગુણ આકાર ॥૩૦॥

કહી કહી કહીયે કેટલા, પશુશબ્દ પ્રકાર ।
આવિ રહ્યા સહુ અંતરે, નથી માગ[1] લગાર ॥૩૧॥

મોર બપૈયા શુક મેના, શબ્દ એના સુખદેણ ।
કાક કપોત ચિબરી, ઉલુક શબ્દ દુઃખદેણ ॥૩૨॥

સારસ હંસ ષટપદા, રવ એહના રસાળ ।
બક શિંચાણા શકરા, એહ બોલ્યે બહુ જંજાળ[2] ॥૩૩॥

એહ આદિ અનંત ખગ[3], બોલે બહુ પ્રકાર ।
શુભાશુભ સ્વર સાંભળી, રાખ્યા હૃદય મોઝાર ॥૩૪॥

પંખી બહુ પેરપેરનાં[4], બોલીમાં બહુ ફેર ।
શબ્દ સમઝે સહુના, એહમાં નહિ અંધેર[5] ॥૩૫॥

શબ્દ આવે કાનમાં, લાવે રૂપ આકાર ।
તેતે સર્વે સમજીને, ભર્યા લઈ ભંડાર ॥૩૬॥

પગ માંડ્યાની જાયગા, નથી નવરી નેક ।
ત્યાં તેડે છે નાથને, વણ કરે વિવેક ॥૩૭॥

શ્રવણદ્વારે શોધીને, આણ્યા શબ્દ અનંત ।
ઉતાર્યા લૈ અંતરે, સમઝે એહ બુદ્ધિવંત ॥૩૮॥

એમ વસાવ્યાં અંતરે, જક્ત પદારથ જોર ।
તે જાણે છે તાહરાં, પણ એ છે ચોખાં ચોર ॥૩૯॥

૧. જગ્યા ૨. ઉપાધિ, દુઃખ ૩. પક્ષી ૪. અનેક પ્રકારનાં, જાતજાતનાં ૫. અજાણ્યું.

શિષ્ય તું સમઝ્યો નહિ, ગયો એળ્યે અવતાર ।
તારૂં તારા ઉપરે, ચાલ્યું નહિ લગાર ॥૪૦॥

ગાફલનું ઘરઘરના, ઠગી ખાય છે ઠગ ।
કામ પડે કેનાં નહિ, સર્વે સ્વારથ લગ ॥૪૧॥

કહિયે શિખામણ કેટલી, હૈયે નહિ ઉકેલ ।
આશા સહી એ અંબુની[1], ઉન્મત્ત[2] માથે હેલ[3] ॥૪૨॥

સોરઠા-ઉન્મત્ત નરની સંપત, અવર જનને આવે અરથે ।
પોતે ભોગવે વિપત, બુદ્ધિહીન જે બાવરો[2] બહુ ॥૪૩॥

ઈતિ શ્રીહૃદયપ્રકાશમધ્યે સદ્‌ગુરૂશિષ્યસંવાદે પંચમઃ પ્રસંગઃ ॥૫॥

શિષ્ય ઉવાચ ।

દોહા-શિષ્ય કહે સાચું સહી, મેં સમઝાણું નહિ સોય ।
તમે કહ્યો તપાસિયું, મારૂં ન મળે કોય ॥૧॥

ઠગઠગ ઠગ એ ફાંસિયાં[4], શાહા[5] જાણી કર્યો સાથ ।
મોટા રણમાં રોળિયો, માર્યો ગયો અનાથ ॥૨॥

એહ જેવાં હોય અંગમાં, ઓળખાવો મને આજ ।
નાથ તમારા હાથમાં, મારી છે ગુરૂ લાજ ॥૩॥

સદ્‌ગુરુરુવાચ ।

એવું સુણી સદ્‌ગુરૂ બોલિયા, સુણજે શિષ્ય સુધીર ।
ત્વચા દ્વારે વો'રિયા, સ્પર્શ બહુ સમીર ॥૪॥

સ્પર્શ સુખદ સંસારમાં, દીઠા સુણ્યા સોય ।
પિંડ અંતર સ્પર્શ્યા વિના, મળ્યે મેલ્યા નહિ કોય ॥૫॥

શીત ઉષ્ણ શરીરશું, પ્રીતે સ્પર્શ્યાં જેહ ।
ચર્મ મર્મ ચોખાં કરી, રાખ્યાં હૃદયે તેહ ॥૬॥

૧. પાણીની ૨. પાગલ ૩. પાણી ભરેલાં બે પાત્ર વિશેષ ૪. દગાબાજ, લૂંટારા ૫. સજ્જન.

નારી નાના બાળનો, સ્પર્શ તે સુખરૂપ ।
કોમળ કાયા સ્પરશી, અંતર ઉતારી અનુપ ॥૭॥

ગાદી તકિયા ગાદલાં, મશરૂ કાં મખમલ ।
લાસાં ગાલમસુરિયાં, ઓશિસાં અવલ ॥૮॥

રૂડાં એહ સહુ રેશમી, સુંવાળાં સુખદેણ ।
એનો સ્પર્શ પામતાં, કે'વા રે' કાંયે કેણ ॥૯॥

સેજ સમારી સુમને, કોમળ કળી ફૂલ ।
સ્પર્શ કર્યો સૂઈને, તે કેમ જાશે ભૂલ ॥૧૦॥

મંદ સુગંધ શીતળનો, સ્પર્શ્યો પંડ્યે[1] પવન ।
તેનું સુખ શરીરમાં, વિસરે નહિ કોય દન ॥૧૧॥

ચૂવા ચંદન ચરચી, અત્તર ચોળ્યાં અંગ ।
તેલ ફૂલેલ તનમાં, સ્પર્શી પામે ઉમંગ ॥૧૨॥

લીસાં સુવાળાં લુગડાં, ઝીણા ઘાટાં જેહ ।
જેજે સ્પર્શ્યાં પિંડને, અંતરે ઉતાર્યાં એહ ॥૧૩॥

અતિસુંવાળાં સાવટુ, તેહ સ્પર્શ્યાં ત્વચાય ।
ભર્યાં છે તેહ ભીંતરે, સર્વે હૃદયામાંય ॥૧૪॥

વનવેલી પાત પાષાણનો, સ્પર્શ સુખ દુઃખદાઈ ।
ગુણ સહિત ગ્રહણ કરી, રાખ્યાં હૃદયા માંઈ ॥૧૫॥

વ્યાળવિંછિ[2] વિષ વહનિ[3], સ્પર્શે પીડા થાય ।
એહ પણ સર્વે અંતરે, રાખ્યાં સમઝી સદાય ॥૧૬॥

સ્પર્શ પશુ જાતનો, શુદ્ધ અશુદ્ધ સોય ।
ઓળખી ઉતાર્યો અંગમાં, નિશ્ચે સંશય ન હોય ॥૧૭॥

અનેકવિધની ઔષધી, ગુણ જાણે જન જરૂર ।
એક સ્પર્શે આનંદશું, એક પરહરે દૂર ॥૧૮॥

૧. શરીરે ૨. સર્પ તથા વીંછી ૩. અગ્નિ.

જળ ફળ જેજે જગતમાં, સ્પર્શ કર્યો પ્રમાણ ।
એક સ્પર્શે પીડા ટળે, એક સ્પર્શે પ્રાણની હાણ ॥૧૯॥

એમ સ્પર્શ સર્વે શોધીને, ઉતાર્યા છે ઉર ।
જડે નહિ જોતાં જાયગા, ભર્યા છે ભરપુર ॥૨૦॥

અવિનાશી રહે એટલો, નથી માગ મગન ।
સોઈઅગ્ર[1] સૂનું નહિ, સર્વે વસ્યાં સઘન ॥૨૧॥

જ્યાં ઢેડ ઢીમર[2] ઢોલવી[3], ત્યાં વિપ્ર વસે કોણ વિધ ।
કલાલ[4] કસાઈ કાફરા[5], પાપી જ્યાં પ્રસિદ્ધ ॥૨૨॥

એહવાં તારે અંતરે, આવિ વસ્યાં અઘવંત ।
કહી દેખાડું કેટલાં, કહિયે ન આવે અંત ॥૨૩॥

ઈયાં નિરખવા નાથને, શિષ્ય ઈચ્છું છું શું જોય ।
અશુદ્ધ એવા અંતરમાં, હરિનું દર્શન નો'ય ॥૨૪॥

ગંધ ગોબરવાડમાં, કાગા કરે કલોલ ।
હંસ તિયાં હિસે[6] નહિ, માને દુઃખ અતોલ ॥૨૫॥

જેહ એવાં તેવો તુજ છે, મળ્યો સમ સ્વભાવ ।
અતિશે અવળું થયું, ન કર્યો તોયે અભાવ ॥૨૬॥

વણ સમઝે વિનતિ કરી, અમથો કરે અરદાસ[7] ।
નથી ઉધારો એહનો, પણ તું તારૂં તપાસ ॥૨૭॥

સોરઠા-તપાસી ન કર્યો તોલ, અંતરે નિરંતર અવલોકીને ।
ખોયો જન્મ અમૂલ્ય, વણ વિચારે વાત ગઈ ॥૨૮॥

ઈતિ શ્રીહૃદયપ્રકાશમધ્યે સદ્‌ગુરૂશિષ્યસંવાદે ષષ્ઠઃ પ્રસંગઃ ॥૬॥

૧. સોયની અણી જેટલું પણ ૨. માછીમાર, પારધી ૩. ભંગી ૪. દારૂ વેચનાર ૫. ક્રૂર, જંગલી ૬. હર્ષ પામે ૭. પ્રાર્થના.

શિષ્ય ઉવાચ ।

દોહા-શિષ્ય કહે સમઝ્યો સહી, આજ થકી એહ વાત ।
નેક અતિ નરસું થયું, ઘરને કરિયું ઘાત ॥૧॥

વાઘ વિંછી વ્યાળને, પાળી કરે કોય પુષ્ટ ।
સુખ સ્વપ્ને આપે નહિ, દુઃખદાયી એહ દુષ્ટ ॥૨॥

ગમ[1] વિના ફાંસીગરનો[2], વડો કર્યો વિશ્વાસ ।
ગરિબ થઈ રહી ઘરમાં, નાંખી ગળામાંહી ફાંસ ॥૩॥

જેજે મારા વેરવી[3], પાપી પુરાં પ્રસિદ્ધ ।
સદ્‌ગુરૂ એ ઓળખાવજો, વેરી સહુ બહુવિધ ॥૪॥

સદ્‌ગુરુરુવાચ ।

સદ્‌ગુરૂ કહે શુદ્ધ શિષ્ય તું, ઓળખ્યો મેં અભિપ્રાય ।
કહેતાં કસર નહિ રહે, જો સમુ તે સમઝાય ॥૫॥

અંતર ચોરી અણુ જેટલી, છાની નહિ રહે છેક ।
દઈશ દેખાડી તુજને, ઓળખાવી એકોએક ॥૬॥

દૃગ વાયુ દેખાડિયાં, તેમજ સમજે સૂર[4] ।
નેત્રદ્વારે રૂપને, જોઈ લાવે છે જરૂર ॥૭॥

બાળ યુવા યુવતિ, વૃદ્ધ વનિતા જાણ ।
શ્યામ શ્વેત શરીરશું, પેખી રાખી પરમાણ ॥૮॥

આભૂષણ અનેકવિધ, ઘણે પ્રકારે ઘાટ ।
કનક રુપા ત્રાંબા કલિ[5], પીતળ સીસાં પાટ[6] ॥૯॥

વેઢવિંટી કુંડળ કડાં, હાંસ હૂલર હાર ।
પોંચી બાજુ બેરખા, કડી વેલ તંગલાકાર ॥૧૦॥

૧. જ્ઞાન-ઓળખાણ ૨. ફાંસી દેનાર, જલ્લાદ ૩. વેરી, શત્રુ ૪. નેત્રના દેવતા-સૂર્ય ૫. કલાઈ ૬. સોનાની લગડી.

તોરા ઉતરી સાંકળી, સુંદર મોતી શિરપેચ ।
કંકણ મુદ્રિકા મેખળા, નૂપુર રૂપદલવિચ ॥૧૧॥

કે'તાં પણ કહેવાય નહિ, ઘરેણાં ઘણી જાત ।
રૂપ આકાર હૃદયે, રહેછે દિન ને રાત ॥૧૨॥

રાળ[1] રૂપૈયા મો'ર મમુદિ[2], પૈસા બહુ પ્રકાર ।
એહ સર્વે અંતરે, રહ્યા રૂપ આકાર ॥૧૩॥

એહઆદિ અનેકવિધ, ધાતુ ધનનું રૂપ ।
આવી વસ્યું અંતરે, સમઝ્યો સુખદ સ્વરૂપ ॥૧૪॥

એક લોહમાં લેખું નહિ, એટલાં રૂપ આકાર ।
શાસ્ત્ર સર્વ શોધી કહું, તો કેહતાં ન આવે પાર ॥૧૫॥

ઠાર[3] લુહાર કૃષીકર, સૈ સંઘાડિયા સોનાર ।
ઉદ્યમ કરે આયુધવડે, નાઈ[4] જણસાલી[5] કંસાર ॥૧૬॥

એનાં આયુધ અનેકવિધ, તેવડે ઘડ્યા જે ઘાટ ।
કહેતાં પણ કહેવાયે નહિ, નથી કહેતા તેહ માટ ॥૧૭॥

ધુબાકો[6] ને ધાર[7] અણી[8], એહ સંબંધી આયુધ ।
લડી મરે સહુ લોકમાં, કરે પરસ્પર યુદ્ધ ॥૧૮॥

રોમરોમમાં રમી રહ્યાં, રૂપ એ રગરગમાંય ।
નખશિખા ખાલી નથી, એ વિના અંતર કાંય ॥૧૯॥

કાષ્ટતણા કહું કેટલા, ઘડિ કર્યા જે ઘાટ ।
વા'ણ વહેલ્ય રથ પાલખી, પલંગ પટારા પાટ ॥૨૦॥

૧. એક પ્રકારનું ચલણ (જૂના અઢી રૂપિયા=એક રાળ) ૨. મહમૂદી નામનો રૂપાનો સિક્કો ૩. સુતાર ૪. વાળંદ ૫. મોચી, મોચીની એક અટક ૬. 'ધબ' એવા અવાજ સાથે અથવા ઘા કરીને વપરાતા હથિયાર—બંદૂક, લાકડી, ગદા વગેરે ૭. અતિ પાતળી ધારવાળા આયુધ; તલવાર, ફરશી વગેરે ૮. તીણી અણીવાળા આયુધ; બાણ, ત્રિશૂળ, ભાલો વગેરે.

ગાડાં ઘાંણી ઘોડિયાં, જોડિયાં શાંતિ સોય ।
ચિચુ ચારટ ચરખા, રેંટ રેંટિયા હોય ॥૨૧॥
મેડી મોહોલ હવેલિયો, તેમાં કર્યાં જે રૂપ ।
એહ ઉતાર્યાં અંતરે, સમઝી સુખદ સ્વરૂપ ॥૨૨॥
પૃથવીઘાટ બહુ પેખિયે, કર્યાં જેહ કુંભાર ।
નયણે જોઈ નકી કરી, રાખ્યા હૃદય મોઝાર ॥૨૩॥
ગોળા ઘડા ગાગરડિયો, હાંડિ ઢંકપાત્ર હજાર ।
કૂંડાં કૂંડી તાવડી, બરણી બતક અપાર ॥૨૪॥
કમંડળ કરવા કોડિયાં, ચપણ ચરૂડા ઈંટ ।
નાળ શરાવા મોભીયાં, રાખ્યાં ઉર જોઈ મિટ ॥૨૫॥
એમ ઠાર લુહાર સોનારનાં, કંસાર કુંભાર સલાટ ।
કહ્યા ન જાયે કોયથી, ઘણા ઘડ્યા જે ઘાટ ॥૨૬॥
ઝાડ પા'ડ પાષાણ પૃથ્વી, પુર શહેર નગર નદી કોટ ।
લઈલઈ ભર્યાં ભીંતરે, રાખી નથી કાંયે ખોટ ॥૨૭॥
નોર[૧] ખરી[૨] ને ડાબલો[૩], એહ સંબંધી પશુ જાત ।
રાખ્યાં રૂપ એહ હૃદયે, કહિયે કયાં લગી વાત ॥૨૮॥
નર નારી નપુંસક, મનુષ્ય ત્રણ પ્રકાર ।
આણી ઉતાર્યાં અંતરે, નામ રૂપ આકાર ॥૨૯॥
સિંગ[૪] સરાડી[૫] પોપટો[૬], એહ સંબંધી જે અન્ન ।
ઓળખી રાખ્યાં એહને, ઝાઝી કરી જતન ॥૩૦॥

૧. નખવાળા પ્રાણી, સિંહ, વાઘ વગેરે ૨. ગાય, ભેંસ વગેરે. (પગમાં ખરીવાળા પશુઓ) ૩. ઘોડા, ગધેડા વગેરે (પગમાં ડાબલા હોય તેવા પ્રાણી) ૪. મગ, ચોળા, તુવેર, આદિક શિંગમાંથી થતા ધાન્ય ૫. ઘઉં, બાજરો વગેરે ડૂંડામાંથી થતા ધાન્ય ૬. ચણાં, મગફળી વગેરે પોપટામાંથી થતા ધાન્ય.

ઘા[૧] વા[૨] બોલે ઘસરકે[૩], એહ સંબંધી વાજિંત્ર ।
રૂપ સહિત રૂડી રીતે, એહ રહ્યાં છે અંત્ર[૪] ॥૩૧॥
પંચરંગી બહુ પેરનાં, કાપડ કહું છું કોટ ।
નેત્રથી ભીંતર ભર્યાં રાખી નહિ કાંઈ ખોટ ॥૩૨॥
જેજે રૂપ જગતમાં, દીઠાં સુણ્યાં સોય ।
એહ રહ્યાં છે અંતરે, નથી તે બા'રૂં કોય ॥૩૩॥
વારંવાર શું વર્ણવું, ભર્યું ભુંડાયે ઘર ।
કહીકહી કહિયે કેટલું, કાંઈક વિચાર તું કર ॥૩૪॥
અમુલખ આ મનુષ્યનો, જનમ જાય છે જાણ ।
ગાફલપણે ઘરમાં, થાય છે મોટી હાણ ॥૩૫॥
તું માને છે તારા મનમાં, ભારે છું હું ભગત ।
સમઝે છે સમઝું આપને, અણસમઝુ જાણી જગત ॥૩૬॥
સમઝાવે છે તું સહુને, છે અંતરે અંધારૂં ઘોર ।
ઉઘાડી જો તું આંખ્યને, ઘેર્યું ઘર ઘણે ચોર ॥૩૭॥
સમઝ્યા વિના કાં સુઈ રહ્યો, ગયો સર્વે માલ ।
લીધું લુંટી [૫]લાંઠિયે, દીધા તે ભૂંડા હાલ ॥૩૮॥
સોરઠા-ખરી ખાધી તેં ખોટ, શત્રુ મિત્ર સમાન સમઝી ।
કહી કહીયે જો કોટ, ગાફલને ગમ ન હોયે રતિ ॥૩૯॥

ઈતિ શ્રીહૃદયપ્રકાશમધ્યે સદ્‌ગુરૂશિષ્યસંવાદે સપ્તમઃ પ્રસંગઃ ॥૭॥

૧. તબલા, ઢોલક આદિક ઘા (માર) મારીને વગાડવામાં આવતા વાદ્યો ૨. વાંસળી, શરણાઈ આદિક ફૂંક મારીને વગાડવામાં આવતા વાદ્યો ૩. સારંગી, વાયોલીન આદિક તારને ઘસવાથી વાગતા વાદ્યો ૪. અંતરમાં ૫. કપટી ઈન્દ્રિયો - અંતઃકરણે.

શિષ્ય ઉવાચ ।

દોહા-શિષ્ય કે' સદ્‌ગુરૂ સુણો, ખરી બતાવી ખોટ ।
પર જાણી પોતાતણાં, બાંધી મમતની મોટ[૧] ॥૧॥
દયા કરી દેખાડિયું, અંતરનું અજ્ઞાન ।
શઠપણે[૨] સમઝ્યો નહિ, જોર થયું જે જયાન ॥૨॥

સદ્‌ગુરુરુવાચ ।

દોહા-ત્યારે સદ્‌ગુરૂ બોલિયા, સાંભળ શ્રદ્ધાવાન ।
વેરી બતાવું તાહેરાં, જે નરસાં છે નિદાન ॥૩॥
દિગ વાયુ સૂર કહ્યા, તેવો જ વરૂણ વખાણ ।
રસનાદ્વારે રહીને, લાવે રસ નિરવાણ ॥૪॥
ખાટા ખારા તમતમા, તિખા ગળ્યા ચિગઠ[૩] ।
જીહ્‌વાએ જુજવા જોઈને, શોધી લાવ્યો શઠ ॥૫॥
પેંડા પતાસાં પુરિયો, શીરો સાબુડી[૪] સોય ।
શકરપારા સૂતરફેણી, સેવ સુંવાળી જોય ॥૬॥
બરફી બિરંજ કળિ ગાંઠિયા, ઘેવર ગુંદરપાક ।
મગદળ મુરકી માલપુડા, મેસુબ સુંદર શાક ॥૭॥
ખીર ખાજાં રોટલી, સાટા જલેબી જાણ ।
હલવો લાડુ લાપસી, બાસુંદિયો વખાણ ॥૮॥
ફાફડા ફૂલવડી, ભજિયાં તે બહુ ભાત ।
પુડા પકોડી કઢી વડી, દૈથરાં વડાં વડી વાત ॥૯॥
જાણી જિહ્‌વાએ જુજવી, સ્વાદ સર્વની રીત ।
આણી ઉતારી અંતરે, અતિ ઘણી અગણિત ॥૧૦॥

૧. પોટલી ૨. મૂર્ખપણામાં ૩. ચીકણા, ઘીવાળા ૪. રાબ.

શાક બહુ સોહામણાં, ભાજિ તરકારી તેહ ।
વઘારી વિધવિધની, સુખદ જમતાં જેહ ॥૧૧॥
ફળ દળ મૂળ કંદનો, જાણી જુજવો રસ ।
જીભે ઉતાર્યો અંતરે, ઓળખી લે તું અવશ્ય ॥૧૨॥
જેજે રસ આ જગતમાં, ભર્યા સભર ભરપૂર ।
તેતે રસ જીભે કરી, આણી ઉતાર્યા ઉર ॥૧૩॥
એકવાર આહાર જેજે કર્યો, ભર્યો રસે ભરપૂર ।
તેને પાછો પામવા, કરે જતન જરૂર ॥૧૪॥
વિસાર્યા વિસરે નહિ, જે રહ્યા હૃદયમાં રસ ।
સૂતાં બેઠાં સાંભરે, ખટકે રાત દિવસ ॥૧૫॥
ભાંણે[૧] ટાંણે જો ન મળે, તો બળે અંતર બહુ રીત ।
ઘાયલ થઈ ઘુમે ઘણું, એવી બંધાણી પ્રીત ॥૧૬॥
સાલે[૨] ઘણા શરીરમાં, સ્વાદતણા બહુ સાલ[૩] ।
દિનદિન પ્રત્યે દીન રહે, કરી મૂક્યો કંગાલ ॥૧૭॥
એમ રસ અનેકવિધ, ભરાઈ રહ્યા ભીંતર ।
ખસે ન કોઈના ખેસવ્યા, કરી રહ્યા એહ ઘર ॥૧૮॥
પશુ પંખી પન્નગ લગે, નર નારી હેરાણ ।
દેવ દાનવ દેખિયે, સહુ રસના વેચાણ ॥૧૯॥
નથી નજરે આવતાં, રસનાના રસે રહિત ।
જિહ્‌વાએ સહુને જિતિયા, રહી રસના અજિત ॥૨૦॥
એમ રીત છે રસની, સમઝી લેજે સોય ।
જેને રસે ન રોળિયો, એવો ન દીઠો કોય ॥૨૧॥

૧. ભોજનના પાત્રમાં, ભોજન સમયે ૨. સાંભરતા જ, ખૂંચે, દુઃખ દે ૩. દુઃખ.

એમ તાહેરે અંતરે, સ્વાદતણું છે સેન[૧] ।
તિયાં દયાળ દેખ્યાતણું, વારૂ મ કર્ય તું વેન[૨] ॥૨૨॥
શિષ્ય તું સમર્થ નહિ, જે કર તું એહનો ત્યાગ ।
વિગતે વિગતે વસી રહ્યાં, જરાય ન રહિ જાગ ॥૨૩॥
કિયાં આવી હરિ રહે, કિયાં રહી કરેયે વાત ।
અનાડી એહ અતિ ઘણાં, કરે મોટો ઉતપાત ॥૨૪॥
સોરઠા-અતિ કર્યો ઉતપાત, વાત હાથથી વહી ગઈ ।
દગો દિવસને રાત, અતિ આદરી બેઠાં સઈ ॥૨૫॥

ઈતિ શ્રીહૃદયપ્રકાશમધ્યે સદ્‌ગુરૂશિષ્યસંવાદે અષ્ટમઃ પ્રસંગઃ॥૮॥

શિષ્ય ઉવાચ ।

દોહા-શિષ્ય કહે ખુની ખરાં, મહા દુષ્ટ દુઃખ દેનાર ।
નકી કાઢ્યાં ન નિસરે, કરૂં હું કોણ વિચાર ॥૧॥
જૈયે તમે જણાવિયાં, તૈયે કર્યો તપાસ ।
રૈયત તે રાજા થઈ, રાજા તે થયો દાસ ॥૨॥
ભરાડી[૩] ભેળાં થયાં, તનમાંહિ તસ્કર ।
માલ મળ્યે મૂકે નહિ, લુટેરુ લશ્કર ॥૩॥
એને ભરોંસે ભવ ગયો, કર્યો ન કોય વિચાર ।
હજી છે કોય હરામના, ગુરૂ કહો નિરધાર ॥૪॥

સદ્‌ગુરુરુવાચ ।

દોહા-વળતા સદ્‌ગુરૂ બોલિયા, હજી અરિ છે એક ।
સચેત થઈ તું સાંભળે, કહું કરી વિવેક ॥૫॥

૧. સૈન્ય ૨. હઠ, આગ્રહ ૩. લૂંટારા, ખેપાની, લુચ્ચાં.

અશ્વિનીકુમાર આવીને, ઘણો લિયે છે ગંધ ।
તે ઉતારે અંતરે, બહુવિધ કરવા બંધ[૧] ॥૬॥
સુગંધ દુર્ગંધ દો કહિયે, નાકે સુંઘી સોય ।
ઉતારી અંતરમાં, શુભ અશુભ દોય ॥૭॥
ચુવા ચંદન સુગંધી, સુગંધી અત્તર ધૂપેલ ।
કપૂર અગર[૨] સુગંધી, સુગંધી તેલ ફૂલેલ ॥૮॥
અર્ઘવાસ નાસા લિયે, નિત્ય નિત્ય એહ અનુપ ।
આણી મેલી અંતરે, સમઝી સુખદ સ્વરૂપ ॥૯॥
ફૂલતણી ફોર અતિ, જાણી જુજવી જેહ ।
ભરી સુગંધી ભીંતરે, તોળી તપાસી તેહ ॥૧૦॥
ચંપા ચંબેલી જૂઈ જૂથિકા, ગેહેરી ગુલાબી વાસ ।
ડોલરિયે દિશે ઘણી, પાનડી[૩] પરિમલ[૪] પ્રકાશ ॥૧૧॥
ગૂલલાલા ગૂલસોમના, ગૂલદાવદી જે ફૂલ ।
નરમાલિની[૫] નાસિકા, લીયે વાસ અમૂલ ॥૧૨॥
કમલ કેવડા કેતકી, પારિજાતક પીઆવાસ[૬] ।
મરૂવા સુગંધી મોગરા, પરિમલ કરે પ્રકાશ ॥૧૩॥
સુગંધી સહુ શોધિને, ઉતારી લઈ ઉર ।
ભરી છે તે ભીંતરે, નથી રાખી કોય દૂર ॥૧૪॥
અતિ સડેલો ઉંટિયો, કરક[૭] નરક વળી કુંડ ।
આવે દેખી ઉબકો, ભાળે જ્યારે એહ ભુંડ ॥૧૫॥
બહુ દુઃખદાયક દુર્ગંધી, નાકે જે ન સે’વાય ।
તે પણ રહી તનમાં, દુર્ગંધી દલમાંય ॥૧૬॥

૧. બંધન ૨. સુગંધીમાન લાકડું ૩. પાંદડી ૪. સુગંધ ૫. એક પુષ્પવેલી, નિર્માલિકા ૬. ફૂલની જાત ૭. હાડપિંજર.

પશુપંખી પન્નગની, નર નારીની નેક ।
બોલી ખોળી બહુવિધે, રાખી એકોએક ॥૧૭॥
ગંધ સુગંધ ગણતાં, કેદિયે ન આવે પાર ।
ઘાલી છે તે ઘટમાં, લઈલઈ નાસાદ્વાર ॥૧૮॥
એમ સભર ભરાઈ રહ્યાં, શબ્દ સ્પર્શ રૂપ રસ ।
ગંધ સુગંધી ઘરમાં, રહ્યાં વસી એકરસ ॥૧૯॥
કહ્યાં એહ તે કુસંગી, સતસંગી નહિ સોય ।
ના'વે કેના નો'રમાં[1], કરે ન કબજે કોય ॥૨૦॥
સહુ જાણે સત્સંગી થયા, ન રહ્યા કુસંગી કોય ।
ફોગટ ફૂલ્યે ફૂલિયા, દેખ્યું નહિ દિલ માંય ॥૨૧॥
કામ ક્રોધ મદ લોભનું, મોહ માન મમતા મૂળ ।
પંચ વિષયથી પ્રગટે, સહુ જનને બહુ શૂળ ॥૨૨॥
સત્ત્વ રજ તમ કહિયે, એતો છે મહેમાન ।
આવ્યા ગયા એ રહે, ન રહે નકી નિદાન ॥૨૩॥
હરખ શોક હાણ વૃદ્ધિ, તારૂં મારૂં તેહ ।
પંચ વિષયથી પેખીયે, જિત્યા હાર્યા જેહ ॥૨૪॥
સુખી દુઃખી સંસારમાં, પંચ વિષયથી પ્રમાણ ।
પેખી પર પોતાતણું, રહી છે ખેંચાતાણ ॥૨૫॥
પ્રતીતિ પરલોકની, મહા નીચને નોય ।
સંકલ્પ સુખ થાવાતણો, કરે નહિ એહ કોય ॥૨૬॥
કીર્તિ સુણવા કાનમાં, અતિ ઘણો ઉત્સાહ ।
સ્પર્શ લેવા શરીરમાં, ચિત્તમાં બહુબહુ ચાહ ॥૨૭॥

૧. નિયંત્રણમાં, મર્યાદા કે રીતભાતમાં.

રૂપ જોવા નયનને, રસ લેવા રસનાય ।
સુગંધી લેવા નાકને, નથી આળસ કાંય ॥૨૮॥
શિષ્ય જો જુગતે[1] કરી, એહ ખળની ખળાઈ ।
નવે એ નરસાં નિસર્યાં, દેખી જો દિલમાંઈ ॥૨૯॥
એટલા સારૂ નાથને, આવતાં અગમ[2] થાય ।
તું તો તલખે છે તેડવા, શિષ્ય સમઝ્યા વિનાય ॥૩૦॥
સોરઠા-નાથે તિયાં ન અવાય, વરતે વિક્ષેપ જિયાં વળી ।
તે તપાસ્ય તું તનમાંય, નેન[3] રજ નવ રાખે રંચે ॥૩૧॥

ઈતિ શ્રીહૃદયપ્રકાશમધ્યે સદ્‌ગુરૂશિષ્યસંવાદે નવમઃ પ્રસંગઃ ॥૯॥

શિષ્ય ઉવાચ ।

દોહા-શિષ્ય નમાવી શીશને, અરજી કરે છે એમ ।
એહ કુપાત્ર કાઢવા, કરૂં ઉપાય હું કેમ ॥૧॥

સદ્‌ગુરુરુવાચ ।

દોહા-સદ્‌ગુરુ કહે શ્રદ્ધાવાન જેહ, પામે પંચનિધિ[4] નિદાન ।
વૈરાગ્ય સ્નેહ નિયમ જેહ, સતસંગ આત્મજ્ઞાન ॥૨॥
એહ પંચને પ્રિછવી[5], કહું જુજવાં જાણ ।
જેહ પામતાં પ્રાણીને, થાય વિષયની હાણ ॥૩॥
તેતો તીવ્ર વૈરાગ્યનો, લાગે જેને વેગ ।
તે પંચ વિષયનો પંડમાં, ભળવા ન દિયે ભેગ ॥૪॥
કાંતો સનેહ શ્યામશું, હોય અતિ ઘણો અપાર ।
અંગે તેને આવે નહિ, પંચ વિષય વિકાર ॥૫॥

૧. વિગતે ૨. અણગમો ૩. આંખ ૪. ખજાના રૂપ પાંચ વસ્તુ ૫. ઓળખાવી.

એવાં ઝાઝાં જક્તમાં, ન હોય નર ને નાર ।
પંચ વિષયના સુખને, અંગે ગણે અંગાર ॥૬॥

માટે નિયમ નક્કી કરી, રાખે રૂદિયા માંય ।
પંચ વિષયનું પંડમાં, રહે ન કિલ્બિષ[૧] કાંય ॥૭॥

નિર્વેદ[૨] સ્નેહ નિયમનું, કારણ સંતનો સંગ ।
એથી જ્ઞાન ઉપજે, તોપણ થાય વિષયનો ભંગ ॥૮॥

પ્રથમ વાત વૈરાગ્યની, સુણી લીજે સોય ।
પછી કહું હું પ્રીતિની, છેલી નિ'મની તોય ॥૯॥

વિષલાડુ વિષપાનશું, તરત તનનો નાશ ।
કહો સુખ કેમ ઉપજે, નાગ વ્યાઘ્ર સંગ વાસ ॥૧૦॥

જેમ ખેરી[૩] વેરી ખાટકી, સફરી[૪] પર સીંચાણ[૫] ।
તેતર પર બાજ ફરે, તે લીધા કાં લેશે પ્રાણ ॥૧૧॥

જેમ આખુ[૬] અહિ[૭] આગે રહે, ખિલી[૮] બિલીને[૯] પાસ ।
માંખી મકડી[૧૦] આગળ્યે, નહિ ઉગર્યાની આશ ॥૧૨॥

એક રચ્યે[૧૧] રચે રચા, એક ખોદે છે ઘોર[૧૨] ।
બળતા ગડતા દેખીને, રહે ઉદાસ નિશભોર[૧૩] ॥૧૩॥

મુવામુવા ખાધા ખરા, કેડે પડિયો કાળ[૧૪] ।
નાવે અમર નયણે, સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળ ॥૧૪॥

એહમાં હુંપણ આવિયો, છઉં ઘડીક તાળ[૧૪] ।
તે પંચ વિષય પેખે નહિ, દેખે નજરે કાળ ॥૧૫॥

એહવું જેને અંતરે, વરતે છે અહોનિશ ।
તેહને પંચ વિષયની, રહે નહિ ગંધ લેશ ॥૧૬॥

૧. પાપ, દુઃખ ૨. વૈરાગ્ય ૩. બકરી ૪. માછલી ૫. શકરોબાજ ૬. ઉંદર ૭. સર્પ ૮. ખિસકોલી ૯. બિલાડી ૧૦. કરોળિયો, માખીનો સાવજ ૧૧. ચિતા ૧૨. કબર ૧૩. રાત્રિ દિવસ ૧૪. સમય.

કાંતો એવા વૈરાગ્યને, પામે કોઈ પુણ્યવાન ।
નહિતો સનેહ શ્યામશું, કરે નકી નિદાન ॥૧૭॥

સ્નેહમાં શુદ્ધ વિસરે, રહે નહિ તન ભાન ।
ઉન્મત્તાવત અંગે ફરે, ભૂલે ભોજન પાન ॥૧૮॥

દગે કરી દેખે નહિ, પર પોતાનું પંડ ।
રહે ઘણું ઘનશ્યામનું, આંખ્યે રૂપ અખંડ ॥૧૯॥

શ્રવણશું સુણે નહિ, પર પોતાની વાત ।
શ્રોત્રે શ્રી ઘનશ્યામના, રહ્યા શબ્દ સાક્ષાત ॥૨૦॥

જીભેશું જાણે નહિ, બહુ બોલ્યાની રીત ।
બોલે તો સહુ કે' બાવરો, જેને પ્રભુશું પ્રીત ॥૨૧॥

એમ સરવે અંગની, શુદ્ધ ભૂલે સનેહ ।
કરતાં પ્રીત હરિકૃષ્ણશું, દેખે નહિ નિજદેહ ॥૨૨॥

જેમ ગોપી ગોરસ વેચતાં, ભૂલી ગઈ તન ભાન ।
મહી વેચવું કે'વું મૂકિયું, કહ્યું લિયો બાઈ કોઈ કાન ॥૨૩॥

એવા સનેહી સંતને, પીડે ન પંચ વિષય ।
જોતાં ન દેખે જગતને, દેખે શ્યામ સનેહ ॥૨૪॥

એ વૈરાગ્ય સ્નેહની વિગતી, નકી કહી નિદાન ।
નિશ્ચે કહું હવે નિ'મને, તેપણ સાંભળ્ય કાન ॥૨૫॥

કાને હરિકથા વિના, બીજી ઈચ્છે સુણવા વાત ।
તેદિ અન્નને ત્યાગવું, એક દિવસ એક રાત ॥૨૬॥

સ્પર્શ સુખદ શ્યામનો, સંતનો સુણદેણ ।
ત્વચા ઈચ્છે જો તે વિના, તો તજે અન્ન દિનરેણ ॥૨૭॥

હરિ હરિની મૂરતિ, સંતરૂપ સુખદાય ।
તે વિના ઈચ્છે આંખ્ય જો, તો એક દિન અન્ન ન ખાય ॥૨૮॥

પ્રસાદી પ્રભુ તણી, એ રસ રાખે આશ ।
સંત ઘટિત વિના રસના, ઈચ્છે તો એક ઉપવાસ ॥૨૯॥
હાર સુગંધી હરિસંબન્ધી, સંત સંબન્ધી સોય ।
તે વિના ચાહે નાસિકા, તો એક ઉપોષણ[1] હોય ॥૩૦॥
મન મુકિ હરિ મૂરતિ, અન્ય સંકલ્પ કરે ચિત્ત ।
તો કરે ઉપોષણ[1] એકદિ, ત્યારે હોય પૂનિત ॥૩૧॥
મેલી પ્રભુની મૂરતિ, અન્ય નિશ્ચય કરે કોઈ બુધ[2] ।
તો અન્ન ન ખાય એક દિન, ત્યારે થાયે શુદ્ધ ॥૩૨॥
મૂરતિ મૂકી મહારાજની, ચિત્ત કરે અન્ય ચિંતન ।
તો તેનો દોષ નિવારવા, ન જમે અન્ન એક દિન ॥૩૩॥
હરિ મારા હું હરિતણો, અહંકાર ન કરે જો એમ ।
એક દિવસ અન્નને, કહો જમે તે કેમ ? ॥૩૪॥
વૈરાગ્ય સ્નેહ નિ'મની, કહી સુણાવી વાત ।
સંતસમાગમ જ્ઞાનની, કહું હવે સાક્ષાત ॥૩૫॥
ત્રિશે લક્ષણ તનમાં, પ્રગટ પ્રભુના દાસ ।
એવા સંતના સંગથી, થાય વિષયનો નાશ ॥૩૬॥
આત્મા અનાત્મા[3] ઓળખી, ચોખો કરે વિભાગ ।
એવું જ્ઞાન જો ઉપજે, તો થાય વિષયનો ત્યાગ ॥૩૭॥
નવે[4] આવે એમ નિ'મમાં, એમ રહે કહું રૂડી રીત ।
સ્નેહ ત્રોડે શરીરશું, જોડે પ્રભુશું પ્રીત ॥૩૮॥
શિષ્ય જેજે મેં કહ્યું, તેનો કરી તપાસ ।
નોકર ન રહિયે નવના, થાયે હરિના દાસ ॥૩૯॥

૧. ઉપવાસ ૨. બુદ્ધિ ૩. દેહ ૪. પંચ જ્ઞાનેન્દ્રિય અને ચાર અંતઃકરણ.

એ નવે કાપ્યાં નાકને, નર નિર્જરનાં નિદાન ।
કહો શોભા શી રહી, ગયાં નાક ને કાન ॥૪૦॥
કામ ક્રોધ મદ લોભ મોહ, તેણે ચઢાવ્યાં ચાક[1] ।
એહને વશ જેજે થયાં, રહ્યાં કહો ક્યાં નાક ॥૪૧॥
નાક વિનાનાં નકટાં, જો જાય પ્રભુની પાસ ।
જોઈ મુખ એ જનનું, હરિ થાય ઉદાસ ॥૪૨॥
બૂચ્ચાં[2] નકટાં બહુ મળી, કેનીક જાનમાં જાય ।
ખોટ મોટી એ વરને, નકટાંને નહિ કાંય ॥૪૩॥
ભવ બ્રહ્મા આ બ્રહ્માંડમાં, એથી મોટા નહિ કોય ।
આવી ખોટ જે અંગમાં, તે કહે છે સહુ કોય ॥૪૪॥
પારાશર એકલશૃંગી, નારદ સૌભરી સુજાણ ।
આવી ખોટ જે એહને, તે કહે છે શાસ્ત્ર પુરાણ ॥૪૫॥
માટે મેં તુજને કહ્યું, જાણે શિષ્ય જરૂર ।
કાઢ કસર તું એટલી, તો નથી નારાયણ દૂર ॥૪૬॥
સોરઠા-દૂર મ જાણે દયાળ, શ્રીઘનશ્યામ સમીપે રહે ।
તે દેખે તું તતકાળ, અંતર ખોટ જો અળગી કરે ॥૪૭॥

ઈતિ શ્રીહૃદયપ્રકાશમધ્યે સદ્ગુરૂશિષ્યસંવાદે દશમઃ પ્રસંગઃ ॥૧૦॥

શિષ્ય ઉવાચ ।

દોહા-શિષ્ય કહે કર જોડીને, સુણિયે મારા નાથ ।
એ છે કામ કહો માહેરૂં, કે કાંઈ છે હરિને હાથ ॥૧॥
પડતિ રાત પ્રભાત લગી, કોય ઉલેચે અંધાર ।
ઉગ્યા દિન વિન તમનો, કહો કેમ આવે પાર ॥૨॥

૧. જન્મમરણ રૂપી ચક્કરમાં ૨. કાન વિનાના કે ચીબા નાકવાળા - કદરૂપા.

જેમ આકાશે ઉડુ[1] અતિ, કરે જામનીયે[2] જ્યોત[3] ।
દિનમાં એક દિસે નહિ, એ પ્રતાપ અર્ક[4] ઉદ્યોત ॥૩॥
નિશાચર[5] નરસાં અતિ, દિયે રાતમાં દુઃખ ।
પણ જ્યારે રવિ પ્રગટે, ત્યારે શાહાને[6] સુખ ॥૪॥
માટે કહું સદ્‌ગુરૂ સુણો, જોઈએ પ્રભુનું જોર ।
એકલે મારે આદરે, નહિ ભાગે એહ ચોર ॥૫॥

સદ્‌ગુરુરુવાચ ।

દોહા-સદ્‌ગુરૂ કહે એહ આગળે, નથી બીજાનું બળ ।
પ્રભુના પ્રતાપથી, સંત કાઢે કરી કળ ॥૬॥
જગતમાં જે જીવ છે, અજ્ઞાની અપાર ।
તે શું વાત તપાસશે, જે વિષયવશ નર નાર ॥૭॥
નથી એહને અંતરે, ખોટ્ય ખાટ્ય ખબર ।
પશુવત્ પાળે[7] પિંડને[8], એવાં ઘણાં ઘરઘર ॥૮॥
પણ જેને શરણ જગદીશનું, તેને કરવો તોલ[9] ।
જક્ત જાશે જમપુરીયે, ભક્ત જાશે બ્રહ્મમો'લ ॥૯॥
એ મોટી કમાણી માનીને, કરજો આગ્રહ કોય ।
દેખી તેનો દાખડો, સા'ય કરે હરિ સોય ॥૧૦॥
રાતદિન હૃદયમાંઈ, લિયે એશું લડાઈ ।
સુખ દુઃખ પડે શરીરને, કદિયે ન જાયે કાઈ[10] ॥૧૧॥
સંકલ્પ એક શમાવતાં, ઉઠે બીજા અનંત ।
જુગતિ કરી જિતી લિયે, સાચા કહિયે તે સંત ॥૧૨॥

૧. તારાઓ ૨. રાત્રીમાં ૩. પ્રકાશ ૪. સૂર્યનો પ્રકાશ ૫. રાત્રે ફરનાર, ભૂત-પ્રેત રાક્ષસાદિ ૬. સજ્જન પુરૂષને ૭. સાચવે, પોષણ કરે ૮. શરીરને ૯. તપાસ ૧૦. કંટાળે નહિ.

આવે અતિ કોઈ આકરો, જિત્યો પણ નવ જાય ।
જોઈ તેના જોરને, કાયર કેદિ ન થાય ॥૧૩॥
હૈયામાં હિમત ઘણી, પાછા ન ભરે પગ ।
પ્રમાદપણું પરહરી, મંડ્યો રહે તે મૂવાલગ[1] ॥૧૪॥
ન દિયે દોષ નાથને, ખોળે પોતાની ખોટ ।
સતસંગી સાધુતણી, મુખે કહે બહુ મોટ ॥૧૫॥
જગજીવન તેને જોઈને, કરે કૃપાની દૃષ્ટ ।
પાપી એના પંડથી, ભાગી જાય તે ભ્રષ્ટ ॥૧૬॥
જેમ સોએ તસ્કર સામટા, તાક્યા હોયે તયાર ।
ધણી જાગ્યે ભાગે ભલા, વળી ન કરે કોયે વાર ॥૧૭॥
એમ પ્રભુના પ્રતાપથી, ભાગે છે એહ ભૂર[2] ।
રજનીતમ કેમ રહે, જ્યારે ઉગે સૂર ॥૧૮॥
એમ સાચા સંતની, સા'ય કરે ઘનશ્યામ ।
મદત[3] ન મેલે મહાપ્રભુ, જોઈ જન નિષ્કામ ॥૧૯॥
સુખ તજી શરીરનું, આદરિયું એહ કાજ ।
તેની હરિ રાખશે, જરૂર જાણો લાજ ॥૨૦॥
ધ્રુવ પ્રહ્‌લાદ અંબરીષનો, રાખ્યો આગે રંગ ।
તેમ તેનો રાખશે, સાચો જોઈ સતસંગ ॥૨૧॥
કસર કોઈ જાતની, જ્યારે દેખે નહિ દયાળ ।
ત્યારે તેહ ભક્તની, પ્રભુ કરશે પ્રતિપાળ ॥૨૨॥
ખરી હિંમત કરી ખેચરી[4], કર્યું સિંધુશું[5] વેર ।
ત્યારે તેની ઉપરે, થઈ મોટાની[6] મે'ર ॥૨૩॥

૧. મૃત્યુપર્યંત ૨. અંતઃશત્રુઓ ૩. સહાય ૪. ટીટોડી ૫. સમુદ્ર સાથે ૬. ગરુડ તથા ભગવાનની.

માટે સાચો થઈ મંડે, રાજી કરવા રામ ।
તેને કેમ તરછોડશે, સુખદાયિ ઘનશ્યામ ॥૨૪॥

સાચા માથે શ્યામળો, રાજી છે રણછોડ ।
કાને ન સુણે કપટીનું, મર કરે સ્તુતિ ક્રોડ ॥૨૫॥

બા'રે બીજું દેખાડવું, કરવું બીજું કામ ।
એવા કપટી ભક્તનું, નાથ ન પુછે નામ ॥૨૬॥

વેષ બનાવી સંતનો, રાખ્યો વિષયશું નેહ ।
ભજન તેનું ભીંતરમાં, કહિયે કપટી તેહ ॥૨૭॥

પંચ વિષય વશ થઈ રહ્યો, તેશુંજ લાગ્યું તાન ।
કપટી તેને કારણે, ભજે છે ભગવાન ॥૨૮॥

ધારી માળા તિલકને, સાધુ કહેવાણો સોય ।
અંતરમાં અસાધુતા, કાઢી ન શક્યો કોય ॥૨૯॥

એવા કપટી જનની, શ્રીહરિ ન કરે સા'ય ।
સાચા સંતની શ્યામળો, આવી ગ્રહે છે બાંય ॥૩૦॥

સોરઠા-બાંય ગ્રહે બળવીર, તેહ ન મુકે મહારાજ કદિ ।
એમ સમઝી શિષ્ય સુધીર, કર આદર આગ્રહશું અતિ ॥૩૧॥

ઈતિ શ્રીહૃદયપ્રકાશમધ્યે સદ્‌ગુરૂશિષ્યસંવાદે એકાદશઃ પ્રસંગઃ ॥૧૧॥

શિષ્ય ઉવાચ ।

દોહા-શિષ્ય કહે જે સદ્‌ગુરૂ કહ્યું, તે સર્વ સુણ્યું સુખધામ ।
પણ અંતર ઘાટ શમ્યા વિના, કેમ મનાય પૂરણકામ ॥૧॥

ભજન સ્મરણ ધ્યાનમાં, એ આવે આડાં ઉર ।
તેણે કરીને તનમાં, ઝાંખ્યપ રહે જરૂર ॥૨॥

કેટલાક ઘાટ કે'વાય છે, કેટલાક તો ન કે'વાય ।
ખરખરો એ ખોટનો, અંતરમાં અતિ થાય ॥૩॥

ભક્ત થયા ભગવાનના, અને લિયે સંકલ્પ લાજ ।
એહ વાતની ઉરમાં, મોટી ખોટ ગુરૂરાજ ॥૪॥

અયોગ્ય સંકલ્પ ઉપજી, વરતે જો પળવાર ।
સુખ રહે કેમ તે સંતને, માને મને ધિક્કાર ॥૫॥

સંકલ્પ સાચા સાધુને, અયોગ્ય થાય જો એક ।
દિલ દેહે દાઝે ઘણું, ન રહે સુખ તે નેક ॥૬॥

તેને ઠેકાણું ઠરવા, બતાવિયે ગુરૂ ધીર ।
જેણે કરી અતિ ઉરમાં, શાંતિ રહે સુખ શિર ॥૭॥

અંડજ[1] ઉદ્‌ભિજ[2] જે કહીએ, સ્વેદજ[3] જરાયુજ[4] ખાણ ।
એમાં સહુ જનમે મરે, એમ કે'છે વેદ પુરાણ ॥૮॥

પણ સંકલ્પના શરીરનો, ન કર્યો કેણે નિરધાર ।
ક્ષણક્ષણમાં જનમે મરે, તેનો નાવે પાર ॥૯॥

જેજે સંકલ્પ ઉપજે, તેતે ધરાવે તન ।
એમ સમઝી સંત સહુ, અતિ કંપે છે મન ॥૧૦॥

પળપળમાં પિંડ ધારવાં, અશુભ શુભ અગણિત ।
તેની દાઝ તનમાં, કહો મટે કોણ રીત ॥૧૧॥

સંકલ્પના શરીરનો, કે'તાં નાવે પાર ।
બીજાં ચોરાશી બા'રની, સૌ જાણે છે નરનાર ॥૧૨॥

માટે એ કેમ મટે, અંતર ઘાટ અજોગ ।
સંકલ્પ શમતાં સહુ શમે, જન્મ મરણ ભવરોગ ॥૧૩॥

---

૧. ઈંડા દ્વારા જન્મનાર પક્ષીઓ તથા ગરોળી સર્પ આદિ જંતુઓ ૨. જમીનમાંથી ઊગી નીકળતા વૃક્ષ, વેલી વગેરે ૩. પરસેવા દ્વારા જન્મતા જંતુ - મચ્છર, લીખ, ટોલા વગેરે ૪. જર સાથે જન્મતાં મનુષ્ય, ગાય, ભેંસ, બકરા આદિક.

સદ્‌ગુરુરુવાચ ।

સદ્‌ગુરૂ કહે સુણ શિષ્ય તું, સાચું કહું સુજાણ ।
ઉત્તર આપું એહનો, પુછ્યું પ્રશ્ન પ્રમાણ ॥૧૪॥
જેજે ઉર ઘાટ ઉપજે, જે સમે જેહ કાજ ।
તે સમે સંભારવા, મનમોહન મહારાજ ॥૧૫॥
જેમ સતયુગ ત્રેતા દ્વાપરે, ફરતું સુદર્શન ।
દાસનાં દુઃખ ટાળતા, ભયભંજન ભગવન ॥૧૬॥
તેમ આજ પ્રભુની મૂરતિ, સુદર્શન સમાન ।
અંતરશત્રુ સંતના, નાશ કરે નિદાન ॥૧૭॥
ઉઠે ઘાટ જ્યાં ઉરમાં, તિયાં સંભારે શ્યામ ।
મૂર્તિ સંકલ્પ માત્રનું, તર્ત ટાળે ઠામ ॥૧૮॥
જન જાચે[1] જન્મોજન્મ, ભક્તિ દ્યો ભગવાન ।
તે જનમ બીજો નહિ, સંકલ્પ દેહસમાન ॥૧૯॥
હોય નહિ હરિજનને, ઉદર માને અવતાર ।
પણ ઘટ[2] બંધાવા ઘાટનું, નવ દેવું નિરધાર ॥૨૦॥

શિષ્ય ઉવાચ ।

શિષ્ય કહે જન્મમરણનું, કારણ એહ કે'વાય ।
સંકલ્પ ત્યાં સાચું સહુ, સંકલ્પ સમે સમાય ॥૨૧॥
તેતો પ્રભુપ્રતાપથી, આવે ઉદ્‌ભવ અંત ।
અવર બીજા ઉપાયથી, સુખી ન હોયે સંત ॥૨૨॥
માટે કૃપા કરી હરિ, સમાવે સંકલ્પ ।
સુખે ભજીયે શ્યામને, ન પડે કોયનો ખપ ॥૨૩॥

૧. માગે ૨. શરીર (આકાર).

જનનું જોર કેટલું, નિર્બળ નર કે'વાય ।
હરિ ધારે હૈયે એટલું, તો વાર ન લાગે કાંય ॥૨૪॥

સદ્‌ગુરુરુવાચ ।

સદ્‌ગુરૂ કહે એહ રીત નહિ, જે અંતર કરે ઉચ્છેદ ।
અંતર ત્યાં એહ પણ ખરાં, ઘાટ ઘાટના ભેદ ॥૨૫॥
જ્યારે અંતર ઓગળી, વળી ટળી જાય છેક ।
ત્યારે તેહ જનને, ઉત્થાન[1] ન રહે એક ॥૨૬॥
ત્યારે તેહ જનને, ન રહે શરીર સંભાળ ।
દેહભાન ભૂલ્યા પછી, રહે ન તન બહુ કાળ ॥૨૭॥
વળી જ્યારે જેજે જનને, હરિ કરીદે એમ ।
ત્યારે બીજા જનનો, કઢાય વાંક કો' કેમ ॥૨૮॥
ભક્તિ તૈયે ભગવાનની, એથી ન થઈ અણુભાર ।
સોંપ્યું કામ જ્યારે શ્યામને, ત્યારે નિસર્યો નર નાદાર[2] ॥૨૯॥
ભક્ત ભક્તિ ભજાવવા, કરે ઉદ્યમ અપાર ।
જોઈ જનનો દાખડો, શ્રીહરિ કરે છે સાર ॥૩૦॥
ભક્તનું કામ ભક્ત કરે, ભગવાનનું ભગવાન ।
અવળું સવળું સોંપવું, એહ મોટું અજ્ઞાન ॥૩૧॥
માટે હરિબળ હૈયે ધરી, કરિયે અતિ આખેપ[3] ।
પ્રભુના પ્રતાપથી, આવી જાય જો ઠેપ[4] ॥૩૨॥
મો'રે મુક્ત જેજે થયા, તેણે કરી તપાસ ।
અંતરના અરિ જિતવા, વનમાં જૈ કર્યો વાસ ॥૩૩॥
શબ્દ સ્પર્શ રૂપ રસ, સારો ગંધ સુગંધ ।
દુઃખદાઈ દેખી દિલે, તજ્યો તેનો સંબંધ ॥૩૪॥

૧. સંકલ્પ ઉપજવો ૨. સત્ત્વહીન-કંગાલ ૩. પુરુષાર્થ, અભ્યાસ ૪. અનુકૂળ.

એણે એમ કહ્યું નહિ, જે કરશે મહાપ્રભુ મે'ર ।
અંતરશત્રુ જિતશું, સુખે બેઠાં ઘેર ॥૩૫॥
માટે કેદિ દેવો નહિ, દીનબંધુને દોષ ।
એવું મુખ જે ઉચ્ચરે, તેપર કરે હરિ રોષ ॥૩૬॥
કે' એને અનુપ મેં આપિયો, મોંઘો મનુષ્યનો દેહ ।
તોયે વાંક અમતણો, કાઢે કૃતઘ્ની એહ ॥૩૭॥
નરતન પામી નવ કર્યો, ઉરમાં એમ વિચાર ।
પૂરણ કૃપા કરી હરિ, આપ્યો અમૂલ્ય અવતાર ॥૩૮॥
અંતરશત્રુ જિતવા, સારો દીધો સમાજ ।
ભવજળ પાર ઉતરવા, નરતન ઉત્તમ ઝાજ ॥૩૯॥
તે આપ્યું અવિનાશિયે, દયા કરીને દયાળ ।
હવે હું આળસ કરૂં, તો રહે ખોટ્ય બહુ કાળ ॥૪૦॥
એમ સમઝે તે સંત છે, હરિભક્ત કહિયે હરિદાસ ।
ગુણ ગણે ગોવિંદમાં, અવગુણ પોતા પાસ ॥૪૧॥
ભૂલ્યે પણ ભાખે નહિ, વૈખરિયે[1] એહ વેણ ।
મારૂં દુઃખ મટ્યું નહિ, શ્યામ કા'વે સુખદેણ ॥૪૨॥
દાસનાં દુઃખ કાપવા, ત્રિકમ રે'છે તયાર ।
મારૂં દરદ મટ્યું નહિ, કરૂં કિયાં પોકાર ॥૪૩॥
એમ બોલે અભાગિયો, દઈ હરિને દોષ ।
મિથ્યા વાંક મહારાજનો, કાઢી કરે અપસોષ[2] ॥૪૪॥
એવા ભક્ત બહુ જક્તમાં, તેપર કરે હરિ રીસ ।
માટે દોષ ન દેવો નાથને, સદ્ગુરૂ કહે સુણ શિષ્ય ॥૪૫॥

---

૧. હલકી વાણીથી, હલકા શબ્દોથી ૨. પશ્ચાત્તાપ.

સોરઠા-એમ ન કરે અપસોષ, રાત દિવસ રૂદિયાવિષે ।
ન દિયે હરિને દોષ, રોષ કરી રીસે નહિ ॥૪૬॥

ઈતિ શ્રીહૃદયપ્રકાશમધ્યે સદ્ગુરૂ શિષ્યસંવાદે દ્વાદશઃ પ્રસંગઃ ॥૧૨॥

શિષ્ય ઉવાચ ।

દોહા-શિષ્ય કહે સદ્ગુરૂ સુણો, કહી કૃપા કરી વાત ।
જે જેહ મેં પુછિયું, તે કહ્યું તમે બહુ ભાત ॥૧॥
શત્રુ સર્વે શોધીને દેખાડ્યા દગાદાર ।
દીપક દીધો હાથમાં, અળગું કર્યું અંધાર ॥૨॥
કોટી કોટી કૃપા કરી, ખોટ દેખાડી ખોળ્ય ।
અણસમઝે લઈ એકઠી, ભેળી કરીતી ભોળ્ય[1] ॥૩॥
તે જેમ છે તેમ જણાવિયું, અજાણ્યું ન રહ્યું એક ।
હવે હું ચેતું નહિ, તો એ મારો અવિવેક ॥૪॥
અણસમજુને એટલી, આપે શિખામણ કોણ ।
પરમ હેતુ છો માહેરા, તે જોયું સહુ મેં જોણ[2] ॥૫॥
વળી પૂછું એક વારતા, દોય હરિના દાસ ।
એક દેખે હૈયે હરિમૂરતિ, અને એક ને બહુ વિશ્વાસ ॥૬॥
એહ બેઉ બરોબરી, પામે પ્રાપતિ એક ।
કે ફેર છે કાંઈ ફળમાં, એ સદ્ગુરૂ કહો વિવેક ॥૭॥

સદ્ગુરુરુવાચ ।

દોહા-ત્યારે સદ્ગુરૂ બોલિયા, સાંભળ્ય શિષ્ય સુજાણ ।
જેને ભરોંસો ભગવાનનો, તેનુંએ પરમ કલ્યાણ ॥૮॥

---

૧. ભોળાપણું, મૂઢતા ૨. અવલોકનપૂર્વક તપાસી જોયું.

જેમ પારસના સ્પર્શથી, લોહપણું ન રહે લગાર ।
તેમ પ્રભુસ્પર્શ પ્રતાપથી, વામે સર્વ વિકાર ॥૯॥
જડમાંહી પણ જાણવો, એટલો ચમતકાર ।
ચૈતન્યઘનમય મૂરતિ, તે મળતાં સુખ અપાર ॥૧૦॥
માટે ન્યૂન ન માનવું, રે'વું આનંદમાં અભિરામ ।
જેને મળ્યા પ્રગટ પ્રભુ, તે સહુ છે પૂરણકામ ॥૧૧॥
હવે જેને ઉર અખંડ રહે, હરિમૂર્તિ હૈયા મોઝાર ।
તેની વાત વર્ણવી, કહું હૃદયમાં ધાર ॥૧૨॥
જેમ પામે કોય ચિંતામણિ, તે જે ચિંતવે તે થાય ।
તેમ જેને ઉર મૂરતિ રહે, તે દેખે જેજે ચા'ય ॥૧૩॥
તે ઇચ્છે જો અમરાવતી, કે ઇચ્છે જો કૈલાસ ।
બ્રહ્મલોક ઇચ્છે વૈકુંઠને, તો દેખે સમીપે દાસ ॥૧૪॥
શ્વેતદ્વીપ ગોલોકને, ઇચ્છે જો અક્ષરધામ ।
દેખી દગે પોતાતણે, માને પૂરણકામ ॥૧૫॥
વળી રે'વાસી એ ધામના, તેહને દેખે તેહ ।
અગમ ન રહે એહને, જુવે ચિંતવી જેહ ॥૧૬॥
જો જોવા ઈચ્છે મુક્તને, તો દેખે મુક્તમંડળ ।
સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળમાં, ન રહે કોઈ અકળ ॥૧૭॥
જો ઇચ્છે જોવા અવતારને, દશ ચોવીશ અનંત ।
તો નિરખે સહુને નજરે, આવે સુખ અત્યંત ॥૧૮॥
એમ એને અંતરે, વરતે સુખ અપાર ।
તે પ્રતાપ પ્રગટ પ્રભુનો, જન જાણે નિરધાર ॥૧૯॥
મોટો પ્રતાપ મહારાજનો, જિભે કહ્યો ન જાય ।
અસામર્થ્ય એમાં નથી, જેહ ધારે તેહ થાય ॥૨૦॥

પણ જેમ જેને રાખ્યું ઘટે, તેહને રાખે તેમ ।
માટે સુખદ સહુના, કહિયે દુઃખદ કેમ ॥૨૧॥
એમ જાણી જન મનમાં, રાખે વડો વિશ્વાસ ।
મેલી ગમતું મનનું, થઈ રહે હરિદાસ ॥૨૨॥
વૈદ્ય જેમ બહુ વિધિયે, આપે ઔષધ અનેક ।
સહુ રોગીને સરખું, ઔષધ ન હોય એક ॥૨૩॥
સમાધિ સખા સ્નેહનું, દાસ વિશ્વાસનું અંગ ।
માહાત્મ્ય મિત્ર વચન વળી, ભક્તિ ભજન અભંગ ॥૨૪॥
એ સર્વે અંગ શિરોમણિ, પામે પદ નિરવાણ ।
અધિક ન્યૂન એમાં નહિ, સમજી લે તું સુજાણ ॥૨૫॥
પ્રગટ પ્રભુ મળ્યા પછી, ઓછપ ન માનવી અંગ ।
સહુ સરખું પામશે, અખંડ સુખ અભંગ ॥૨૬॥
શિષ્ય જેજે તેં પૂછિયું, તે કહ્યું કરી વિસ્તાર ।
હજી હોય કાંઇ પૂછવું, તો પૂછ સુખે કરી પ્યાર ॥૨૭॥
સોરઠા-પૂછ કરી બહુ પ્યાર, શંકા તજીને શિષ્ય સુખે ।
મ કર સંકોચ લગાર, કરજે પ્રશ્ન પ્રગળ[1] થઈ[1] ॥૨૮॥

ઈતિ શ્રીહૃદયપ્રકાશમધ્યે સદ્‌ગુરૂશિષ્યસંવાદે ત્રયોદશઃ પ્રસંગઃ ॥૧૩॥

શિષ્ય ઉવાચ ।

દોહા-શિષ્ય કહે સદ્‌ગુરૂ સુણો, જે કહ્યા આગે ઉપાય ।
કઠણ છે એ કરવા, વિચારિયું ઉરમાંય ॥૧॥
નિર્વેદ પણ હોય નબળો, સ્નેહ નિયમ પણ સમાન ।
સત્સંગ પણ સુધો નહિ, નહિ અતિ આત્મજ્ઞાન ॥૨॥

૧. નિઃસંકોચ, સાવધાન થઈને.

શ્રોત્ર ત્વક નેત્ર કહ્યાં, રસના ઘ્રાણ મન બુદ્ધ ।
ચિત્ત અહંકાર ચોખાં નહિ, સરસ અતિશે શુદ્ધ ॥૩॥
એહ સહુને નિમમાં, રાખે બહુ બળવાન ।
થોડે બળે થાતાં નથી, સદ્‌ગુરૂ સુણો નિદાન ॥૪॥
માટે કહો કૃપા કરી, હોય નિર્બળનો નિભાવ ।
હિંમત આવે હરિભકતને, ભજે હરિ કરી ભાવ ॥૫॥

સદ્‌ગુરુરુવાચ ।

દોહા-સદ્‌ગુરૂ કહે સુણ્ય શિષ્ય તું, કહું વાત એની અનુપ ।
જેજે ક્રિયા જન કરે, તે થાય ધ્યાનસ્વરૂપ ॥૬॥
જે દેખે જે સાંભળે, ત્યાં સંભારે હરિરાય ।
સુણ્ય શિષ્ય શ્રવણ દઈ, કહું એવો ઉપાય ॥૭॥
પ્રથમ સંભારે શ્યામને, મનસુબાથી[1] મો'ર[2] ।
વિસરે નહિ એહ વારતા, સર્વ કાળ સર્વ ઠોર[3] ॥૮॥
જેજે સંકલ્પ મન કરે, ચિત્ત કરે ચિંતવન ।
હરિસંબન્ધ વિના હોય નહિ, જરૂર જાણે તું જન ॥૯॥
બહુ નિશ્ચય બુદ્ધિ કરે, ધરે અહં અહંકાર ।
તેમાં સંબન્ધ લઈ શ્યામનો, ચિંતવે વારમવાર ॥૧૦॥
જેજે શબ્દ સાંભળે, શ્રવણ ધરીને સોય ।
તેતે શબ્દ હરિસંબન્ધ વિન, નિશ્ચય ન કરો તોય ॥૧૧॥
પશુ પંખી નર નારના, જડ ચૈતન્યના જાણ ।
હરિસંબન્ધે સાંભળવા, શબ્દ સર્વ સુજાણ ॥૧૨॥

૧. સંકલ્પથી ૨. પહેલા ૩. ઠેકાણે, સ્થાનમાં.

વાજાં છે બહુવિધનાં, કે'તાં ન આવે અંત ।
વાજ્યાં છે હરિ આગળે, એમ સમઝે છે સંત ॥૧૩॥
ગાન તાન ગણતી નહિ, રાગ રાગણી બહુ રીત ।
આલાપ્યાં હરિ આગળે, એમ ચિંતવે જન ચિત ॥૧૪॥
કવિત સવૈયા સાખી છપે, પૂર્વછાયા પરજિયા છંદ ।
દોહા ચોપાઈ સોરઠા, કહ્યા હરિ આગે કવિઈંદ ॥૧૫॥
કાવ્ય કથા પુરાણ પદ, શાસ્ત્ર વેદ સુખધામ ।
તે સુણ્યાં શ્રીહરિ પાસળે, એમ સાંભરે ઘનશ્યામ ॥૧૬॥
સ્પર્શ સર્વે શોધિયે, સુંવાળા સુખરૂપ ।
હરિસંબન્ધે સંભારિયે, અતિસુંદર અનુપ ॥૧૭॥
સ્પર્શ કોમળ શય્યાતણો, પે'ર્યાનાં પટ કોમળ ।
હરિસંબન્ધે સંભારતાં, આવે સુખ અતોળ ॥૧૮॥
કોમળ કુસુમની કળીયે, સુંદર સમારી સેજ ।
સુતા દીઠા શ્રીહરિ, આવ્યો આનંદ એજ ॥૧૯॥
પંખેશું પવન કર્યા, ભર્યા હેતેશું હોજ ।
ઉષ્ણ ઋતુમાં અલબેલડો, બેઠા હરિ કરી મોજ ॥૨૦॥
સ્પર્શ સર્વ સૂચવતાં, સાંભરે શ્રીઘનશ્યામ ।
ધન્યધન્ય જન એ ધ્યાનને, અખંડ આઠું જામ ॥૨૧॥
રૂપ અનુપ અતિ ઘણાં, અવલ[1] નવલ અનુપ ।
હરિસંબન્ધે સંભારિયે, તો સર્વે એ સુખરૂપ ॥૨૨॥
સર નદી વાપી કૂવા, હરિ નાહ્યા પીધાં નીર ।
સાંભરે દેશ દરિયાવ નાવે, સુંદર શ્યામ સુધીર ॥૨૩॥

૧. ઉત્તમ, શ્રેષ્ઠ.

દેશ વિલાયત નગર પુર, તિયાં થયા દર્શન ।
ગામ ઘોષ વન વાટ ગિરિ, ગુહા ઘાટ નિર્ઝરન[૧] ॥૨૪॥
પશુ પંખી પન્નગ લઈ, જેને હોય હરિસંબન્ધ ।
ગજ[૨] વાજ[૩] અજ[૪] ગો[૫] મહિષી[૬], કરે ન વૃષભ[૭] બંધ[૮] ॥૨૫॥
ધાતુ સપ્ત પ્રકારની, અનેક તેના આકાર ।
હરિસંબન્ધે જો સાંભરે, તો સર્વે સુખ દેનાર ॥૨૬॥
નંગ ભૂષણ વાસણ વળી, શસ્ત્ર અસ્ત્ર અનેક ।
એહ સંબન્ધે હરિ સાંભરે, તો સુખદ એકોએક ॥૨૭॥
ખાટ પાટ ખુરશી પલંગપર, બેઠા દીઠા નાથ ।
રથ વેહેલ્ય ગાડી પાલખિયે, જોઈ જન સનાથ ॥૨૮॥
છત્ર ચામર અબદાગિરિ, ધરી હરિને શિશ ।
તે સંભારતાં સાંભરે, જગજીવન જગદીશ ॥૨૯॥
બેઠા પ્રભુ બાજોઠપર, શ્રીહરિ ડોળ હિંડોળ ।
કરી અગર કપૂર આરતી, સુખ સંભાર્યે અતોળ ॥૩૦॥
મેડી મંદિર માળિયે, મંચે બેઠા મહારાજ ।
તે સાંભરતાં સાંભરે, સુંદર શ્રીહરિરાજ ॥૩૧॥
યજ્ઞ સમૈયા ઉત્સવ અતિ, જન જોઈ જોઈ જમાડ્યાં હાથ ।
કો' વાલમ કેમ વિસરે, સદા રે'તા હરિ સાથ ॥૩૨॥
શીત[૯] ઉષ્ણ[૧૦] પ્રાવૃટ[૧૧] માંહી, સાંભરે સુખધામ ।
ધૂણી[૧૨] ધૂમ[૧૩] ધામે[૧૪] હરિ, બેઠા જયાં ઘનશ્યામ ॥૩૩॥
ગ્રીષ્મ પ્રાવૃટ શરદઋતુ, શિશિર શીત વસંત ।
ફુલડોળ ઉત્સવ ઉપરે, મળતા સંત અત્યંત ॥૩૪॥

૧. ઝરણાં ૨. હાથી ૩. ઘોડા ૪. બકરી ૫. ગાય ૬. ભેંસ ૭. બળદ ૮. બંધન ૯. શિયાળો ૧૦. ઉનાળો ૧૧. વર્ષાઋતુ, ચોમાસુ ૧૨. અગ્નિકુંડ કે અગ્નિ પાસે ૧૩. ધુમસ કે નૂતન મકાન બનાવવા તૈયાર કરેલું સ્થાન ૧૪. ઘર અથવા મંદિર.

એમ સંબન્ધે સાંભરે, શ્રીહરિ સુખદેણ ।
આવડત હોય જો અંગમાં, તો ન ભૂલે રાજીવનેણ ॥૩૫॥
પંચભૂતથી પ્રગટ્યાં, જડ ચૈતન્ય જે જાત ।
તે સંબન્ધે હરિ સાંભરે, શિષ્ય સુણી લે વાત ॥૩૬॥
સોરઠા - શિષ્ય સુણીલે વાત, સમજાવી સદ્‌ગુરૂ કહે ।
એમ દિવસ ને રાત, અખંડ ધ્યાન હરિનું જો રહે ॥૩૭॥

ઈતિ શ્રીહૃદયપ્રકાશમધ્યે સદ્‌ગુરૂશિષ્યસંવાદે ચતુર્દશઃ પ્રસંગઃ ॥૧૪॥

શિષ્ય ઉવાચ ।

દોહા-શિષ્ય કહે ધન્યધન્ય ગુરૂ, ભલો બતાવ્યો ભેદ[૧] ।
સહજે શ્રીહરિ સાંભરે, થાય વિષય ઉચ્છેદ ॥૧॥
વિષયમાંહી વિસારી નાથને, કરતાં કામ હરામ ।
તે સમુ સમઝાવિયું, સંભારવા ઘનશ્યામ ॥૨॥
સૂક્ષ્મ વાતો સૂચવી, કહો કોણ કે'નાર ।
અલ્પ પ્રશ્ન ઉપરે, કો'છો કરી વિસ્તાર ॥૩॥
વળી કે'વી હોય વારતા, તો કે'જો કૃપાનિધાન ।
શ્રદ્ધા છે સાંભળવા, સુણીશ કહું દઈ કાન ॥૪॥
વચન તમારા મુખનાં, તે સર્વે સુખ દેનાર ।
હેતે ભર્યા હોંસે કરી, સુણીશ હું કરી પ્યાર ॥૫॥

સદ્‌ગુરુરુવાચ ।

સદ્‌ગુરૂ કહે શિષ્ય સુંણજે, રૂડી બતાવું રીત ।
રાત દિવસ હૃદયે રહે, હરિ ચિંતવન ચિત્ત ॥૬॥

૧. રહસ્ય.

રસ સરસ સંસારમાં, મળે જો મનભાય[1] ।
તેમાં શ્રીહરિ સાંભરે, એવો કહું ઉપાય ॥૭॥

ષટ રસ ખરા ખોળીયે, હરિ જમ્યાતા જેહ ।
તે સમય સંભારતાં, સાંભરે શ્યામ સનેહ ॥૮॥

રસોઈ રસે ભરી, કરી હરિને કાજ ।
તે જોતાં જગપતિ સાંભરે, જે જમ્યા હતા મહારાજ ॥૯॥

સુંદર સ્વાદુ સુખડી, પેરપેરના પાક ।
પીરસતા પંગતમાં, સુખદ કરેલાં શાક ॥૧૦॥

ભોજન વ્યંજન બહુ ભાતનાં, લેહ્ય[2] ચોશ્ય[3] ભક્ષ્ય[4] ભોજ્ય[5] ।
તે સાંભરતાં સાંભરે, જે હરિ જમતા કરી મોજ્ય ॥૧૧॥

આમ્ર[6] લિંબુ જાંબુ જમ્યા, નાલિકેળી[7] રાણ્ય અનાર[8] ।
જામ રામ સીતાફળ, ખારેક જમ્યા કરી પ્યાર ॥૧૨॥

બહુ ફળ મૂળ કંદનો, કે'તાં, ન આવે અંત ।
જેજે જમ્યા જગપતિ, તે સંબન્ધ સંભારે સંત ॥૧૩॥

ચોળાફળી ચણેચી[9] ચીભડાં, જમતા જે જગદીશ ।
મરચાં મેથી મૂળા મોગરી, એહ સંભાર્યને તું શિષ્ય ॥૧૪॥

ફળ મૂળ પુષ્પ પાનને, જમતા જોયા નાથ ।
તે સંત નિત્ય ચિંતવી, સદા રહે છે સનાથ ॥૧૫॥

ઈક્ષુદંડ[10] ખંડ[11] ખારવો[12], શર્કરા સુખદેણ ।
એહ સંબંધે સાંભરે, દીનબંધુ દિનરેણ ॥૧૬॥

---

૧. મનને ગમતાં ૨. ચાટીને જમી શકાય તેવું, ફળોનો રસ, ઘી આદિક ૩. ચુસીને જમી શકાય તેવું, કેરી, લીંબુ આદિક ૪. ભસડકાવીને જમી શકાય તેવું, કાકડી, મૂળો, ગાજર, આદિક ૫. કોળીયેથી જમી શકાય તેવું, રોટલી આદિક ૬. કેરી ૭. નાળિયેર ૮. દાડમ ૯. ચણાના છોડનાં પાનની ભાજી ૧૦. શેરડીનો સાંઠો ૧૧. ખાંડ ૧૨. સહેજ ખારો ગોળ.

મહી માખણ ઘૃત પય લઈ, પીધાં પાણી પવન ।
તે દીઠે હરિ સાંભરે, જયારે જુવે એહ જન ॥૧૭॥

જેજે રસ આ જકતમાં, ગળ્યા ચીકણા ખાટા ખાર ।
તીખા ને વળી તમતમા, ખોળ્યા ષટ પ્રકાર ॥૧૮॥

એમ રસ અનેક જેહ, પામ્યા હરિનો જોગ ।
સબીજ[1] એહ સંભારતાં, રહે નહિ ભવરોગ ॥૧૯॥

સુગંધીમાં પણ સાંભરે, જગજીવન જગતાત ।
વિધવિધે તે વર્ણવી, કહું કાંયેક તે વાત ॥૨૦॥

ચૂવા ચંદન ચરચ્યાં, અત્તાર ફુલેલ તેલ ।
તે સાંભરતાં સાંભરે, અંતરમાં અલબેલ ॥૨૧॥

કર્પૂર કેસર કસ્તુરી, અગર અર્ઘ્ય અનુપ ।
તેલ ધુપેલ સંબંધશું, સાંભરે હરિ સુખરૂપ ॥૨૨॥

પુષ્પ બહુ પ્રકારનાં, સુગંધ ભર્યાં અતિસાર ।
તે જોતાં હરિ સાંભરે, અંગે ધર્યાં અપાર ॥૨૩॥

તોરા ગજરા હાર હૈયે, પોંચી બાજુ બાંય ।
ગુછ ગુલાબી ફૂલના, પુષ્પ કંકણ[2] પાય ॥૨૪॥

પંખા પછેડી ફૂલની, છડી છોગે છાયાં ફૂલ ।
ટોપી ઓપી[3] ફૂલની, સર્વે ફૂલ અમૂલ ॥૨૫॥

બહુપેરે બહેકી[4] રહી, શુદ્ધ સુગંધિ સાર ।
એમ સુગંધમાં સાંભરે, પ્રીતમ પ્રાણ આધાર ॥૨૬॥

એમ સુગંધિ શોધીને, લેવી કરી તપાસ ।
જેમાં સંબંધ નહિ શ્યામનો, એવી લેવી નહિ વાસ ॥૨૭॥

---

૧. ભગવાનનાં સંબંધે સહિત ૨. તોડા, કોઈ પણ ઘરેણું ૩. શોભી ૪. પ્રસરી, ફેલાઈ.

શબ્દ સ્પર્શ રૂપ રસ, કાંઈ સુંગધિ સાર ।
હરિ સંબંધે સુખદ સહુ, વણ સંબંધે દુઃખ વિકાર ॥૨૮॥

વળી રહસ્યની વારતા, શિષ્ય સુણે સાક્ષાત ।
પંચ ઇન્દ્રિય પાવન કરે, એવી કહું એક વાત ॥૨૯॥

શ્રોત્ર ત્વક તને કહું, શુધ્ધ થાવાની રીત ।
નયન જીહ્વા નાસિકા, એ હોય જેમ પુનિત ॥૩૦॥

પ્રગટ પ્રભુ પામ્યા વિના, અનઘ ન હોય એક ।
પ્રસંગ પ્રગટનો પામતાં, હોય નિષ્પાપ એહ નેક ॥૩૧॥

શ્રવણે શબ્દો સુણ્યા હતા, અતિ અઘે ભર્યા અશુધ્ધ ।
તે શબ્દ સુણતાં શ્યામના, થાય શ્રોત્ર દોય શુધ્ધ ॥૩૨॥

સ્પર્શ ત્વચાએ શોધીને, કર્યો હતો કળિમળરૂપ ।
તે સ્પર્શ પ્રભુનો પામીને, થઈ ત્વચા શુદ્ધ અનુપ ॥૩૩॥

નયણે રૂપ નિહાળીને, પેખી કર્યાં'તાં પાપ ।
તે રૂપ જોઈ મહારાજનું, નયણ થયાં નિષ્પાપ ॥૩૪॥

રસના લઈ બહુ રસને, અઘે રહી'તી અવરાય ।
તે હરિપ્રસાદિ પામીને, નિર્દોષ થઈ જિહ્વાય ॥૩૫॥

નાસે વાસ અતિ નરસી, જગમાંય લીધી'તી જેહ ।
તે હાર હરિના સુંઘતાં, ટળે પાપ એહ તેહ ॥૩૬॥

એમ સંબંધ શ્રીહરિતણે, પ્રજળે પંચ પાપ ।
પણ પ્રગટ પ્રભુ મળ્યા વિના, સમે નહિ સંતાપ ॥૩૭॥

એમ પંચ ઈંદ્રિયુનાં પાપ જે, પ્રભુ સંબંધે પળાય[1] ।
જેજે જન એમ જાણશે, તેતે શુદ્ધ સઘળાય ॥૩૮॥

૧. બળે, નાશ થાય.

એહ ધ્યાન એહ ધારણા, એહજ સહજ સમાધ ।
એમ સમજે શિષ્ય જે, તે પામે સુખ અગાધ ॥૩૯॥

એમ વિષય પંચમાં, મુખ્ય રાખે મહારાજ ।
જેમ કરે કામ જે ગોટિકા[1], તે ન કરે કામ અવાજ[2] ॥૪૦॥

જેમ ધાય[3] લોભી ધનને, કામી સંભારે કામ ।
એમ શિષ્ય સંભારવા, સુંદર શ્રીઘનશ્યામ ॥૪૧॥

એમાં કઠણ કાંઈ નથી, નથી કાયા કલેશ ।
એ કળ[4] આવે અંગમાં, તો સહુથી વાત સરેશ[5] ॥૪૨॥

શિષ્ય જેજે તેં પૂછિયું, તેતે કહ્યું મેં તોય ।
સુંદર ગ્રંથ સારો થયો, સમજશે સહુ કોય ॥૪૩॥

શિષ્ય જેમ છે તેમ કહ્યું, રતિરતિનું રૂપ ।
નિષ્કુળાનંદને ઉર રહી, કહી એ કથા અનુપ ॥૪૪॥

જે જન શ્રવણે સાંભળી, કરશે તને તપાસ ।
અંતર અરિ ઓળખશે, થાશે હૃદય પ્રકાશ ॥૪૫॥

ફાટી દૃષ્ટિ ફેરવી, આણી વાળશે ઉર ।
તેને સમુ સુઝશે, જાણો જન જરૂર ॥૪૬॥

બીજા કોટિ ઉપાયથી, કેદિ કાજ ન હોય ।
શ્રી સહજાનંદ શરણ વિના, કુશળ ન દીઠો કોય ॥૪૭॥

દેવ દાનવ માનવ મુનિ, સહુ વિષયને વશ ।
શિવ અજને સુઝ્યો નહિ, જે અતિ થયો અપજશ ॥૪૮॥

એટલા માટે આ કથા, વર્ણવી વિવિધ પ્રકાર ।
શુદ્ધ શિષ્ય સમઝશે, સહુનું છે આ સાર ॥૪૯॥

૧. ઔષધની ગોળી ૨. માત્ર શબ્દ કે ધ્વનિ ૩. મેળવવા પ્રયત્ન કરે, ઈચ્છે ૪. રીત-યુક્તિ ૫. શ્રેષ્ઠ, ઉત્તમ.

સંવત અઢાર છનુંવો, આષાઢ શુદી એકાદશી દન ।
રચ્યો ગ્રંથ વરતાલમાં, રાખી હૃદે ભગવન ॥૫૦॥

સોરઠા - કહી એ કથા અનુપ, યથાર્થ જેમ છે તેમ સહી ।
સમઝાવ્યું સર્વનું રૂપ, અનુપમ એહ વાત કહી ॥૫૧॥

ઈતિ શ્રીનિષ્કુળાનંદમુનિવિરચિતે હૃદયપ્રકાશમધ્યે
સદ્‌ગુરૂશિષ્યસંવાદે પંચદશઃ પ્રસંગઃ ॥૧૫॥

હૃદયપ્રકાશઃ સમાપ્તઃ ।

ૐ

॥ श्री स्वामिनारायणो विजयतेतराम् ॥

श्रीनिष्कुळानंदमुनिकृत-काव्यसंग्रहे–

ધીરજાખ્યાનમ્ ।

(૮)

રાગ ધન્યાશ્રી -

સુખના સિંધુ શ્રીસહજાનંદજી, જગજીવન કહીએ જગવંદજી ।
શરણાગતના સદા સુખકંદજી, પરમ સ્નેહી છે પરમાનંદજી ॥૧॥

ઢાળ-પરમ સ્નેહી સંત જનના, છે ઘણા હેતુ ઘનશ્યામ ।
દાસના દોષ ટાળવા, રહે છે તૈયાર આઠું જામ ॥૨॥
અનેક વિઘનથી લિયે ઉગારી, કરી પળે પળે પ્રતિપાળ ।
પરદુઃખ દેખી નવ શકે, એવા છે જો દીનદયાળ ॥૩॥
નિજ દાસને દુશ્મન જન, ઘડીઘડીએ ઘાત કરે ઘણી ।
ક્ષણુક્ષણુએ ખબર ખરી, રાખે છે હરિ તેહ તણી ॥૪॥
જેમ પડે જનને પાંશરૂં[1], તેમ કરે છે એ કૃપાનિધિ ।
સુખ દુઃખે ને વળી સમ વિષમે, રાખે છે ખબર બહુવિધિ ॥૫॥
જેમ પાળે જનની પુત્રને, બહુબહુ કરી જતન ।
એમ જાળવે નિજજનને, બહુ ભાવે કરી ભગવન ॥૬॥
આ જગમાં જીવને વળી, હરિસમ હેતુ નહિ કોય ।
પરમ સુખ પામે પ્રાણધારી, એમ ચિંતવે શ્રીહરિ સોય ॥૭॥

---
૧. અનુકૂળ.

જે દુઃખે થાય સુખ જનને, તે દે છે દુઃખ દયા કરી ।
જેહ સુખે દુઃખ ઉપજે, તે આપે નહિ કેદિ હરિ ॥૮॥
જેમ અનેક વિધની ઔષધિ, હોય અતિ કડવી કસાયલી[1] ।
દર્દારિ[2] દિયે દર્દિને, ટાળવા વ્યાધિ બાહેર માંયલી ॥૯॥
કુપથ્ય[3] વસ્તુ કેદિ ન દિયે, ખાવા તે ખોટે મષે[4] કરી ।
નિષ્કુળાનંદ એમ નિજજનની, સા'ય કરે છે શ્રીહરિ ॥૧૦॥
કડવું ॥૧॥

આગે અનેક થયા હરિજનજી, તેહને આવ્યાં બહુ બહુ વિઘનજી ।
સમઝી વિચારી કર્યાં ઉલ્લંઘનજી, ભાવશું ભજ્યા શ્રીભગવનજી ॥૧॥
ઢાળ-ભજ્યા ભગવાન ભાવશું, સાબીત કરી શિરસાટ ।
લાલચ મેલી આ લોકસુખની, લીધી અલૌકિક વાટ ॥૨॥
તે ભક્ત પ્રહલાદ પ્રમાણિયે, જાણિયે ધ્રુવ જનક જેદેવ[5] ।
વિભીષણ અંબરીષ આદિ, ભજ્યા હરિ તજી બીજી ટેવ ॥૩॥
શિબી વળી સુધનવા, ઋભુ ને રંતિદેવ કહીયે ।
નળ મુદગલ મયૂરધ્વજ, હરિશ્ચંદ્ર હરિજન લહીયે ॥૪॥
શુક નારદ ને સનકાદિક, જડભરત જાજળિ જાણિયે ।
આરૂણી વળી ઉપમન્યુ, ખરા ખપવાળા એ વખાણિયે ॥૫॥
ઊંડું વિચારી અંતરમાં, જાણી લીધું જેમ છે તેમ ।
ખાટ્ય[6] થોડી ને ખોટ્ય ઘણી, એહ મારગે ચલાય કેમ ॥૬॥
અલ્પ સુખ સંસારનું, તેમાં દુઃખનો નહિ પાર ।
જેમ ધાખે[7] ખાયે ધંતુર[8] નર, તેમાં નાવે સુખ નિરધાર ॥૭॥

૧. હરડે જેવા તૂરાં સ્વાદવાળી. ૨. વૈદ્ય, ડોક્ટર ૩. જે ખાવાથી પેટમાં માફક ન આવે તેવી ૪. બહાને ૫. જયદેવ ૬. લાભ, ફાયદો ૭. કોડેથી, આનંદથી, ઉત્સાહથી ૮. ઝેરી છોડ, ધતૂરો.

એવું જોઈ સુખ આ જક્તનું, જેનું માન્યું નહિ કિયાં મન ।
તજ્યું સુખ ત્રિય તન ધનનું, કરવા પ્રભુને પ્રસન્ન ॥૮॥
મોટા દુઃખને[1] મટાડવા, કશી કમર કરડાઈ[2] કરી ।
જીતિયે કે જાય જીવથી, પણ એ દુઃખમાં નાવિયે ફરી ॥૯॥
એવો આગ્રહ જેણે આદર્યો, કરી અંતરે ઊંડો વિચાર ।
નિષ્કુળાનંદ એવા જનની, શ્રીહરિ કરેછે સાર ॥૧૦॥
કડવું ॥૨॥

શુભમતિ સુણો સહુ સુખની વાતજી, હરિ ભજતાં રહેવું રાજી રળીયાતજી ।
સુખ દુઃખ આવે જો તેમાં દિન રાતજી, કાંઈ કચવાઈ ન થાય કળીયાતજી[3] ॥૧॥
ઢાળ-કળીયાત ન થાય કોઈ દિન, રહે મનમાંય તે મગન ।
દુઃખ પડતાં આ દેહને, દિલગીર ન થાય કોઈ દન ॥૨॥
વણતોળી વિપતમાંહી, વળી ધરવી અંતરે ધીરને ।
સદાય ન હોય સરખું, હોય સુખ દુઃખ શરીરને ॥૩॥
તેમાં કાયરતા કોરે કરી, હેયે હિમત રૂડી રાખવી ।
મોળી વાતને મુખથી, વળી ભૂલેપણ નવ ભાખવી ॥૪॥
જેમ શૂરો જુવે શરીરના, ઘણા ઘણા લાગેલ ઘાવ ।
તેમતેમ મકલાય મનમાં, વળી નાખે મૂછે તાવ[4] ॥૫॥
ઘણે દુઃખે મુખ ઉજળું, રહે શૂરવીરનું સદાય ।
અલ્પ દુઃખે અણોસરો[5], રાત દિવસ રહે હૃદામાંય ॥૬॥
મુખથી મોટી વારતા, કષ્ટ સહ્યા વિના ન કહેવાય ।
ભીડ્ય પડ્યામાં ભળ્યો નથી, ત્યાં સુધી ઝાંખ્યપ નવ જાય ॥૭॥
શૂરા સંતનું સરખું કહિયે, તન ઉપર એક તાન ।
શૂરો મરે સંત સુખ પરહરે, કરે અળગું અંગઅભિમાન ॥૮॥

૧. જન્મ મરણ રૂપી દુઃખ ૨. દૃઢ ઠરાવ, બહાદુરી ૩. હિંમત રહિત, અપ્રસન્ન ૪. શૂરતાના કેફમાં મૂછ મરડે ૫. ઉદાસ.

સંકટના સમૂહમાંહિ, દિલે દીનતા આણે નહિ ।
ચડ્યો રહે કેફ ચિત્તમાં, તેને સમ વિષમ ગણતી સહિ ॥૯॥
ઈચ્છે સંકટ આવવા, જેમાં સાંભરે શ્રીઘનશ્યામ ।
નિષ્કુળાનંદ એ ભક્ત કહિયે, નારાયણના નિષ્કામ ॥૧૦॥

કડવું ॥૩॥

જેનાં કસાણાં કસોટિમાં તનજી, તે તે થયા નર નિરવિઘનજી ।
સુખ દુઃખ પડ્યે ન મુંઝાય મનજી, કાચું માને સાચું કસણી[1] વિનજી ॥૧॥
ઢાળ-કાચું માને કસણી વિના, શોધાણું માને છે સાર ।
ફરી ન થાય ફેરવણી, એવો ઉંડો ઉરે વિચાર ॥૨॥
જેમ કુલાલ[2] કસે મૃત્તિકા, વળી કાષ્ઠને કસે સૂતાર ।
દરજી કસે દુકૂળને[3], લોહને કસેછે લુહાર ॥૩॥
જેમ શલાટ[4] શિલાને કસી કરી, રૂડું આણે વળી તેમાં રૂપ ।
એમ કસાય છે જન હરિના, ત્યારે થાય છે શુદ્ધસ્વરૂપ ॥૪॥
જાણો જેમ શોધાય[5] છે સુવર્ણ, તે કનક કુંદન[6] થાય છે ।
રૂડી રીતે રૂપું શોધતાં, જાણો ચોખી ચાંદી કહેવાય છે ॥૫॥
રૂપ રંગ ને રૂડાપણું, મૂલ તોલમાં વધે વળી ।
તેહ શોધ્યાથી સહુ સમઝો, વધી કીમત સઘળી ॥૬॥
વળી જેમ બીજી ધાતુને, ગાળી બાળે મેલ માંયથી ।
તેને તોલે[7] જે ભેગે ભરી[8], અન્ય ધાતુ આવતી નથી ॥૭॥
જેમ પરિયટ[9] પટકે પટને[10], વળી દિયે મૂશળનો[11] માર ।
ત્યારે મેલ માંહ્યલો, નવ રહે રતિ નિરધાર ॥૮॥

૧. કસોટી, પરીક્ષા વિના ૨. કુંભાર ૩. વસ્ત્રને ૪. પથ્થર ઘડનારો, શિલ્પી ૫. શુદ્ધ કરાય, તપાવાય ૬. ૧૦૦% શુદ્ધ સોનું ૭. સમાન ૮. ભેળસેળવાળી ૯. ધોબી ૧૦. વસ્ત્રને ૧૧. ધોકાનો.

જેમ મજીઠને[1] ખાંડે ખરી, રૂડી રીતશું રંગરેજ[2] ।
ચળકે રંગે આવે ચટકી, વળી તેમાં તે આવે તેજ ॥૯॥
એમ ભક્ત ભગવાનના, આવે કષ્ટે શોધાય આપ ।
નિષ્કુળાનંદ એ ભક્તનો, વળી વધે અધિક પ્રતાપ ॥૧૦॥

કડવું ॥૪॥

પદ-૧ (રાગ : રામગ્રી-)

ભક્ત થાવું રે ભગવાનનું, છે જો કઠણ કામ ।
સુખ સર્વે સંસારનાં રે, કરવાં જોઈએ હરામ; ભક્ત૦ ॥૧॥
દેહ ગેહ[3] દારા[4] દામનું[5], મેલવું મમતા ને માન ।
એહમાંથી સુખ આવે એવું રે, ભૂલ્યે ન પડે ભાન; ભક્ત૦ ॥૨॥
વિપત આવે વણ વાંકથી, તેતો સહે જો શરીરે ।
ઉપહાસ[6] કરે આવી કોયરે, તેમાં રહે દૃઢ ધીરે; ભક્ત૦ ॥૩॥
ખુની[7] ન થાય ખમે ઘણું, એવો સહજ સ્વભાવે ।
નિષ્કુળાનંદ એવા ભક્તનો, જશ જુગોજુગ કહાવે; ભક્ત૦ ॥૪॥

પદ ॥૧॥

જેહને થાવું હોય હરિભક્તજી, તેહને ન થાવું આ દેહમાં આસક્તજી ।
વળી વિષયસુખથી રે'વું વિરક્તજી, જેહ સુખસારૂ આ જળે છે[8] જક્તજી ॥૧॥
ઢાળ-જક્ત સુખમાં ન જળવું, વળી વિષય સુખને સ્વાદ ।
શુદ્ધ ભક્ત શ્રીહરિતણા, થાવું જેવા જન પ્રહ્લાદ ॥૨॥
પ્રહ્લાદ ભક્ત પ્રમાણિયે, જાણિયે જગવિખ્યાત ।
હિરણ્યકશિપુ સુત હરિજન થયા, કહું કયાધુ જેની માત ॥૩॥
ગર્ભવાસમાંહિથી ગુરૂ કર્યા, મુનિ નારદને નિરધાર ।
નિશ્ચય કર્યું હરિ ભજશું, તજશું સુખ સંસાર ॥૪॥

૧. એક જાતની વનસ્પતિનાં મૂળિયાને ૨. કપડાને રંગવાનો ધંધો કરનાર ૩. ઘર ૪. સ્ત્રી ૫. ધન ૬. હાંસી, તિરસ્કાર ૭. ક્રૂર, ક્રોધી ૮. સળગે છે.

પછી પ્રહ્‌લાદજી પ્રસવ્યા[1], વળી વીત્યાં વરસ સાત ।
ત્યારે તાતે તેડાવીને, કહી નિજકુળ રીત ભાત ॥૫॥
આસુરીવિદ્યા આપણી, તમે પઢો કરી બહુ પ્રીત ।
વિબુધ[2] વામ[3] વિષ્ણુથકી, તો થાઓ અતિશે અજિત ॥૬॥
ત્યારે પ્રહ્‌લાદે પરીક્ષા કરી, આતો દિસે છે અસુર ।
મારે એને કેમ મળશે, એમ વિચારિયું વળી ઉર ॥૭॥
મારે ભજવા ભગવાનને, તજવી વિષયસુખની આશ ।
દેહ ગેહ દારા દામથી, અતિ થાવુંછે ઉદાસ ॥૮॥
એહ વાત અસુરને, વળી નહિ ગમે નિરધાર ।
માટે મારે એને નહિ મળે, એવો કર્યો ઉર વિચાર ॥૯॥
પણ હમણાં તો એને હા કહું, વળી ના કે'વાયે કેમ ।
પછી નિષ્કુળાનંદના નાથનું, થાશે જેમ ધાર્યું હશે તેમ ॥૧૦॥

કડવું ॥૫॥

ત્યારે પ્રહ્‌લાદ કહે પિતા એ સારૂંજી, ભણીશ જેમાં ભલું થાશે મારૂંજી ।
એટલું વચન માનીશ તમારૂંજી, એવું સુણી સુતથી તેડ્યા અધ્યારૂજી[4] ॥૧॥
ઢાળ-અધ્યારૂ શંડામર્ક[5] જે, તેને કહે છે એમ ભૂપાળ ।
ભણાવો આને વિદ્યા આપણી, જાઓ તેડી બેસારો નિશાળ ॥૨॥
પ્રહ્‌લાદ બેઠા પછી પઢવા, લખી આપ્યા આસુરી અંક[6] ।
તેને તર્ત ટાળી લખ્યા, નારાયણ થઈ નિઃશંક ॥૩॥
ત્યારે શંડામર્ક કે' સમઝિયે, ભાઈ એ નહિ આપણું કામ ।
એ છે વેરી આપણા અતિ, તેહનું ન લખવું નામ ॥૪॥
ત્યારે પ્રહ્‌લાદ કહે પાપી જનના, હશે શત્રુ શ્રી ભગવાન ।
મારે તો સદા એ મિત્ર છે, આદ્ય અંતે મધ્યે નિદાન ॥૫॥

૧. જનમ્યા ૨. દેવો ૩. શિવજી ૪. શિક્ષક ૫. શંડ તથા અમર્ક નામના પુરોહિત ૬. શબ્દો.

ત્યારે શંડામર્ક એમ સમઝ્યા, છે આ વાતમાં વિવાદ ।
એમ કહી ઉપેક્ષા કરી, ત્યારે કહે છે બાળકને પ્રહ્‌લાદ ॥૬॥
મરી જાવું સહુને મૂરખો, શિદ ચઢો છો બીજે નોર[1] ।
ભજો શ્રીભગવાનને, તજો બીજો સોર બકોર ॥૭॥
જેને ભજ્યે જગ જીતી જાયે, અને થાય સુખિયા સદાય ।
તેને તજી બીજું બોલે જેહ, તેહ કૃતઘ્ની કે'વાય ॥૮॥
અમૂલ્ય તન જેણે આપિયું, આપ્યો સરવે સુખનો સમાજ ।
તેને ભજિયે ભાવે કરી, તો સરે તે સઘળાં કાજ ॥૯॥
ત્યારે બાળક બહુ બોલિયાં, જેમ કે'શો તેમ કરશું ।
નિષ્કુળાનંદનો નાથ ભજતાં, નહિ થાય અમારૂં નરસું ॥૧૦॥

કડવું ॥૬॥

એવા સુણી બાળકના બોલજી, શંડામર્કે કર્યો મને તોલજી[2] ।
આતો વાત ચઢી ચગડોલજી, ત્યારે કહ્યું રાયને મર્મ ભર્મ[3] ખોલજી[4] ॥૧॥
ઢાળ-ખોલી મર્મ ખરૂં કહ્યું, પ્રહ્‌લાદ તમારો જે તન ।
તેતો ભક્ત છે ભગવાનનો, એ મેં જોઈ લીધું રાજન ॥૨॥
આસુર વિદ્યા એની જીભે, ભુલે પણ ભણશે નહિ ।
બીજા બાળકને બગાડશે, વળી અવળો ઉપદેશ દઈ ॥૩॥
માટે આડી[5] રખાવો એની આજથી, જે ન ચઢે બીજે વેન[6] ।
કુળ આપણામાં કેણે ન કીધું, એવું આદર્યું છે એણે ફેન[7] ॥૪॥
ત્યારે હિરણ્યકશિપુ કહે પ્રહ્‌લાદને, આવી અવળાઈ તું કાં કરે ।
નાની વયમાં નિઃશંક થઈ, કાંરે કોઈથી નવ ડરે ॥૫॥

૧. માર્ગે, (અવળે રસ્તે) ૨. વિચાર-વિમર્શ ૩. રહસ્યમય ભેદ ૪. ખુલ્લો થાય તેમ ૫. બંધી, દેખરેખ ૬. રવાડે ૭. તોફાન.

આપું રાજ્ય તને આજથી, અન્ન ધન સર્વે સમાન ।
ત્રણ લોકમાં કહું તાહરૂં, કોઈ મોડી શકે નહિ માન ॥૬॥

પ્રહ્‌લાદ કહે એહ પાપરૂપ, મને ગમતો નથી એહ ગેલ[૧] ।
ભજતાં શ્રીભગવાનને, મને સમુ લાગે છે સે'લ[૨] ॥૭॥

ત્યારે હિરણ્યકશિપુ બોલ્યો હાકલી[૩], માગિ લે છે મુખે શીદ મોત ।
માનતો નથી તું માહરૂં, મરી જાઈશ તું તારા સોત[૪] ॥૮॥

ત્યારે પ્રહ્‌લાદ કહે હવે બોલવું, તેનો કરવો વિચાર ।
તને તારે મને મારિયો, તેથી પામ્યો છું તું હાર ॥૯॥

ત્યારે હિરણ્યકશિપુ કહે કોપ કરી, તને હણીશ મારે હાથ ।
તારી રક્ષા કેમ કરશે, નિષ્કુળાનંદનો નાથ ॥૧૦॥

કડવું ॥૭॥

કહે હિરણ્યકશિપુ કોઈ છે, ચાં સેવકજી, મારી મુકાવો આની તમે ટેકજી ।
આણે તો આદરિયું અવળું છેકજી, એવું સુણી ઉઠિયા અસુર અનેકજી ॥૧॥

ઢાળ-અસુર ઉઠી આવી કહે, રાય જેમ કહો તેમ કરીએ ।
રાય કહે આને મારો જીવથી, તો આપણે સર્વે ઉગરીએ ॥૨॥

અસુરકુળ કાનનનો[૫], કાપનાર આ છે કુઠાર[૬] ।
જેમ મહા અરણ્યને અલ્પ અગ્નિ, વળી બાળી કરે છે છાર[૭] ॥૩॥

માટે માનો એના થકી, વડો થાશે વળી વિનાશ ।
જેમ ઝીણો કણિકો ઝેરનો, કરે કલેવર[૮] નાશ ॥૪॥

કાળ છે આપણા કુળનો, તમે જાણી લેજો જરૂર ।
માટે એને જો મારિયે, તો સહુ ઉગરિયે અસુર ॥૫॥

માત તાત સુત ભ્રાતનો, વેરી લિયે વા'લાંનો વેશ ।
એથી સુખ આવે નહિ, આવે કઠણ કષ્ટ કલેશ ॥૬॥

૧. સુખસાહ્યબી, લાડભર્યો ખેલ ૨. સહેલું ૩. ત્રાડ નાંખી ૪. તારા ભગવાન સહિત ૫. જંગલનો ૬. કુહાડો ૭. ભસ્મ, રાખ ૮. શરીર.

માટે એને તમે જરૂર મારો, માં વિચારો બીજિ વાત ।
છેલ્લી આજ્ઞા એજ છે, કરો એના જીવની ઘાત ॥૭॥

એવું સુણી અસુર નર, સહુ તરત થયા તૈયાર ।
મારો મારો સહુ કરે, અઘે ભર્યા નર અપાર ॥૮॥

નમે'રી[૧] ને નિર્દયા, વળી પાપના પુંજ[૨] કહિયે ।
તેને પાને પ્રહ્‌લાદ પડિયા, ખરી ક્ષમા એની લહિયે ॥૯॥

ગડથલાવી[૩] ગળે ઝાલી, કર્યા મારવા સારૂં મો'ર[૪] ।
નિષ્કુળાનંદ કહે કરી[૫] તિયાં, આવતો દીઠો એહ ઠોર[૬] ॥૧૦॥

કડવું ॥૮॥

પદ-૨ (રાગ : રામગ્રી-)

પદાતિ[૭] કહે પે'લવાનને[૮], હુકમ કર્યો છે રાયે ।
ચીરી નાખ્ય પ્રહ્‌લાદને, બાંધી હાથીને પાયે; પદાતિ૦ ॥૧॥

ત્યારે માવતે વાત માની મને, બાંધ્યા હાથીને પગે ।
તેમાંથી પ્રહ્‌લાદ ઉગર્યા, સહુએ દીઠા છે દગે; પદાતિ૦ ॥૨॥

ત્યારપછી તેણે તપાસીને, આપ્યું ઝેર અન્નમાં ।
તેતો અમૃતવત થયું, તર્ત ઉતરે તનમાં; પદાતિ૦ ॥૩॥

શિશુ એ સાત વર્ષના, બાંધ્યું વડાશું વેર ।
નિષ્કુળાનંદ કહે અસુરને, નહિ કોઈને મે'ર પદાતિ૦ ॥૪॥

પદ ॥૨॥

કહો ભાઈ આપણે કરિયે કેમજી, સહુ વિચારવા લાગ્યા વળી એમજી ।
કોણ જાણે કેમ રહે છે એ ક્ષેમજી, હવે જેમ મરે કરો સહુ તેમજી ॥૧॥

ઢાળ-તેમ તપાસી સહુ કરો, નાખો ઠાઉકો ઠાલે કૂપ ।
મરી જાશે કે ભોરંગ[૯] ખાશે, થાશે તેણે રાજી ઘણું ભૂપ ॥૨॥

૧. મર્યાદા રહિત, ઘાતકી ૨. પર્વત, પહાડ ૩. ધક્કા મારી ૪. આગળ ૫. હાથી ૬. ઠેકાણે, જગ્યાએ ૭. સિપાઈ ૮. મહાવતને ૯. સર્પ.

તેમાં નાંખ્યે પણ નવ મર્યા, ત્યારે ડર્યા અસુર અપાર ।
ખરો વેરી છે ખોટું નથી, એમ થયો સહુને વિચાર ॥૩॥
પછી કહે છે પછાડો પહાડથી, થાય તલતલ એનું તન ।
તેમનું તેમ તેણે કર્યું, તેમાં કરી હરિયે જતન ॥૪॥
પછી ખારા જળ ખારા કીચમાં[૧], ઘાલિયા ઘણો દઈ ભાર ।
તેથી પ્રહ્લાદ ઉગર્યા, શ્રીહરિયે કીધી સાર ॥૫॥
પછી શસ્ત્ર સરવે સજ્જ કરી, ઉઠ્યા મારવા શૂરવીર ।
તેણે ત્રાસ પામ્યા નહિ, ધન્યધન્ય એ જનની ધીર ॥૬॥
પછી પાવકે[૨] પરજાળવા, બાળવા કર્યો વિચાર ।
તેહ વિનાના ઉપાય બીજા, કર્યા હજારે હજાર ॥૭॥
ભક્ત જાણી ભગવાનના, છે અસુરને વેર અતિ ।
મનસુબો મને મારવાનો, કરે છે બહુ કુમતિ ॥૮॥
નર નારી સહુ એમ બોલે, કોઈ ઘાત કરો પ્રહ્લાદની ।
તો અસુર સહુ અભય થાયે, જય થાય ક્રવ્યાદની[૩] ॥૯॥
આશ્ચર્ય પામ્યા અમર નર, જોઈ પ્રહ્લાદની ધીર ।
નિષ્કુળાનંદના નાથની કસણી, જોઈ નયણે આવ્યાં નીર ॥૧૦॥

કડવું ॥૯॥

નથી હરિજનને ધીરજસમ ધનજી, કામ દામ[૪] આવે એ દોયલે દનજી ।
જ્યારે જન કરે હરિનું ભજનજી, તેમાં બહુ આવે વિપત વિઘનજી ॥૧॥
ઢાળ-વિઘન આવે વણચિંતવ્યાં, સુર અસુર ને નર થકી ।
જોખમ ન થાય જન જેમ, તેમ વાત કરવી નકી ॥૨॥
આદ્ય અંતે મધ્ય માંય, ભક્તે સુખ શુંશું ભોગવ્યું ।
સહી સંકટ ભજ્યા શ્રીહરિ, એમ ચારે જુગમાંયે ચવ્યું[૫] ॥૩॥

૧. કાદવમાં, ખીણમાં ૨. અગ્નિમાં ૩. અસુરની ૪. ધીરજરૂપી ધન ૫. કહ્યું (બન્યું) છે.

ભક્ત થાવું ભગવાનનું, રાખી વિષય સુખની આશ ।
બેઉ કામ ન બગાડિયે, થાઈએ ખરા હરિના દાસ ॥૪॥
અતિ મોટું કામ આદરી, વળતો કરિયે વિચાર ।
એતો અરથ આવે નહિ, વળી ઠાલો ખોવાય કાર[૧] ॥૫॥
કાર જાયે ને કામ ન થાયે, વળી જાયે ખાલી ખેપ[૨] ।
એવું કામ આદરતાં, કહો કેને આવ્યું ઠેપ[૩] ॥૬॥
માટે તાવે[૪] ઘાવ જેમ ઘાણના[૫], ઘણા લગાડે છે લૂહાર ।
તક ચૂકે જો તા તણી[૬], તો સાંધો ન થાયે નિરધાર ॥૭॥
જોને મોરે જેવું એ મોંઘું હતું, એવું મોંઘું નથી જો આજ ।
પ્રહ્લાદની પેઠે આપણને, નથી કસતા મહારાજ ॥૮॥
પેખો[૭] ભક્ત પ્રહ્લાદને, જેજે પડિયાં એને દુઃખ ।
વેઠી બહુ કહું વિપત્તિ, રહ્યા હરિની સનમુખ ॥૯॥
એકાએક વિવેકે ટેક, એવું કામ એણે આદર્યું ।
નિષ્કુળાનંદ કે' નાથે તેનું, ઘણું ઘણું ગમતું કર્યું ॥૧૦॥

કડવું ॥૧૦॥

વળી પ્રહ્લાદની કહું સુણો વાતજી, તેહપર કોપિયો તેનો તાતજી ।
ઉઠ્યો લઈ ખડગ[૮] કરવા ઘાતજી, થયો કોલાહોલ મોટો ઉતપાતજી ॥૧॥
ઢાળ-ઉતપાત તે અતિશે થયો, કહે પાપી પ્રહ્લાદ ક્યાં ગયો ।
દેખાડ્ય તારા રાખનારને, કાઢી ખડગ મારવા રહ્યો ॥૨॥
પ્રહ્લાદ કહે પૂરણ છે, સરવે વિષે મારો શ્યામ ।
હમણાં પ્રભુ પ્રગટશે, ટાળશે તારૂં ઠામ ॥૩॥
અરેરે એવું બોલ્ય મા તું, વળી કહે ઠરાવીને ઠીક ।
તુંને તારા રાખનારની જો, મારે નથી હૈયામાં બીક ॥૪॥

૧. આબરૂ, ભાર ૨. મનુષ્ય જન્મ, ફેરો ૩. ઠીક, અનુકૂળ ૪. તપાવેલ લોખંડ ઉપર ૫. ઘણના ઘા ૬. બરાબર ગરમ થયાની ૭. જુઓ ૮. તલવાર.

એમ કહીને જો કાઢિયું, તીખું ખડગ તે વાર ।
ઘાંઘો[1] થાય ઘણું ઘાવ કરવા, પણ ન ડરે પ્રહ્લાદ લગાર ॥૫॥
કરડે દાંત ક્રોધે કરી કાંડાં, વળી બોલે વસમાં વેણ ।
રીસે કરી રાતાં થયાં, મહાપાપીનાં બે નેણ ॥૬॥
પછી પ્રહ્લાદે પ્રકાશિયું, જોઈ અસુરનો આરંભ ।
કહ્યું છે આ કાષ્ઠમાં, સ્થિર રહ્યા છે થઈ સ્થંભ ॥૭॥
ઠરાવ્યા જ્યારે હરિ સ્થંભમાં, ત્યારે કોપ્યો લઈ કરવાલ[2] ।
ઠિકોઠિક મારી સ્થંભમાં, ત્યાં પ્રગટ્યા પ્રભુ કોપાલ[3] ॥૮॥
પછી માગ્યું હતું જેમ મોતને, તેમાં તે બાધ આવે નહિ ।
તેમજ તેને મારિયો, નરસિંહજી પ્રગટ થઈ ॥૯॥
હાહાકાર અપાર થયો, રાખ્યું પ્રહ્લાદજીનું પણ[4] ।
નિષ્કુળાનંદ કહે તેણે કરી, સહુ સુખી છૈયે આપણ ॥૧૦॥

કડવું ॥૧૧॥

પ્રગટ્યા નૃસિંહજી પ્રહ્લાદને કાજજી, બહુ રાજી થઈ બોલિયા મહારાજજી ।
માગો માગો પ્રહ્લાદ મુજથકી આજજી, આપું તમને તેહ સુખનો સમાજજી ॥૧॥
ઢાળ-આપું સમાજ સુખનો, એમ બોલિયા છે નરહરિ ।
પ્રહ્લાદ કહે તમે પ્રસન્ન થયા, હવે શું માગું બીજું ફરી ॥૨॥
મારે તો નથી કાંઈ માંગવું, પણ એવું કહેશો માં કોઈને ।
પંચ વિષયમાં પ્રીત જીવને, માગશે રહ્યા છે જેમાં મોઈને ॥૩॥
થોડિક સેવા કરી તમારી, માગે છે મોટા સુખને ।
એવા વે'પારીને ઓળખી, વિષયસુખ દેશોમાં વિમુખને ॥૪॥
એમ પ્રહ્લાદજી ઉચ્ચર્યા, કહ્યો અંતરનો અભિપ્રાય ।
ધીરજતાનું ધામ ધન્ય, નિષ્કામ કહ્યા ન જાય ॥૫॥

૧. આકળો, ઉતાવળો ૨. તલવાર ૩. અતિ ક્રોધેયુક્ત ૪. પ્રતિજ્ઞા, ટેક.

પેખી ભક્તિ પ્રહ્લાદની, એવી આપણે પણ આદરો ।
નકી પાયો નાખી કરી, ભય તજી ભક્તિ કરો ॥૬॥
ભક્ત કહેવાઈ આ ભવમાં, અભક્તપણું અળગું કરો ।
શુદ્ધ સેવક થઈ ઘનશ્યામના, અમળ[1] ભક્તિ આદરો ॥૭॥
ભક્તિમાં ભેગ ભુંડાઈનો, વળી રતિપણ નવ રાખિયે ।
દોરી[2] બાંધી[3] અંગે[4] દામની[5], વિશવાસી પાસે નવ નાખિયે ॥૮॥
ભક્ત છે બહુ ભાતના, દામ વામ ખુબ ખાન પાનના ।
એવું ન થાવું આપણે, થાવું ભક્ત ખરા ભગવાનના ॥૯॥
સેવક થઈ ઘનશ્યામના, ઇચ્છવાં સુખ સંસારનાં ।
નિષ્કુળાનંદ એ ભક્ત નહિ, એતો લક્ષણ છે ચોર જારનાં[6] ॥૧૦॥

કડવું ॥૧૨॥

પદ-૩ (રાગ : રામગ્રી-)

ભક્ત સાચા ભગવાનના, ઝાઝા જડતા નથી ।
લક્ષણ જોઈ લેવા લખીરે, શું કહિયે ઘણું કથી; ભક્ત૦ ॥૧॥
અતિ દયાળુ દિલના, પડ્યે કષ્ટે ન કા'ય[7] ।
પ્રાણધારીને પીડે નહિરે, પર પિડ્યે પિડાય; ભક્ત૦ ॥૨॥
પોતાને સુખ જો પામવા, બીજાનું ન બગાડે ।
દુષ્ટ આવે કોઈ દમવા, તેને શાંતિ પમાડે; ભક્ત૦ ॥૩॥
ક્ષમા ઘણી ક્ષોભે[8] નહિ, સુખ દુઃખને સહે ।
નિષ્કુળાનંદ એવા ભક્તથી, હરિ દૂર ન રહે; ભક્ત૦ ॥૪॥

પદ ॥૩॥

૧. શુદ્ધ, નિષ્કામ ૨. છેતરવાની યુક્તિ, (દાંભિકતાનો ગુપ્ત દોર) ૩. રાખીને ૪. પોતાના હૃદયમાં ૫. રૂપિયા પડાવવા માટે, ધનની આશાથી ૬. વ્યભિચારીના ૭. કંટાળે, કાયર થાય ૮. અકળાય, ચલિત થાય.

વળી ધન્યધન્ય ધ્રુવજીને કહિયેજી, જેનો તાત ઉત્તાનપાદ લહિયેજી ।
સુનીતિને ઉદર આવ્યા જહિયેજી[1], જનમી ઉરમાં વિચારિયું તહિયેજી ॥૧॥

ઢાળ-ઉરમાં એમ વિચારિયું, થાવું મારે તે હરિદાસ ।
એવે વિચારે આવિયા, વળી નિજ પિતાની પાસ ॥૨॥
આદર ન પામ્યા તાતથી, થઈ પુષ્ટિ એહ પરિયાણની[2] ।
અપર માયે[3] પણ એમજ કહ્યું, થઈ દૃઢ મતિ સુજાણની ॥૩॥
જેમ શૂરો શત્રુ સેનશું, હૈયે કરે લડવાને હામ ।
તેને સિંધુ[4] સંભળાવતાં, ભાઈ મરી મટે એહ ઠામ ॥૪॥
તેમ ધ્રુવે એમ ધાર્યું હતું, અતિ થાવું છે સહુથી ઉદાસ ।
રાજ સાજ સુખ સંપત્તિ, મેલી વન કરવો છે વાસ ॥૫॥
અલપ સુખ સંસારનું, જે મળે ને મટી જાયરે ।
તેહ સારૂં આવું તન ખોઈ, કહો કોણ દુઃખને ચા'યરે ॥૬॥
અચળ સુખ અવિનાશીનું, જેહ પામીને પાછું નવ ટળે ।
એવા સુખને પરહરી, બીજા સુખમાં કોણ બળે ॥૭॥
અસત્ય સુખ સંસારનાં, તેને સત્ય માની નરનાર ।
ભુલવણીમાં ભુલાં પડ્યાં, કેણે ન કર્યો ઉર વિચાર ॥૮॥
મરીચિ જળે[5] મળ[6] ટળવા, મનસુબો કરે છે મનમાંય ।
પણ જાણતાં નથી રીત ઝાંઝુની[7], એહ અર્થ ન આવે કાંય ॥૯॥
એવું દૃઢ ધ્રુવે કર્યું, મો'રથી મનમાંય ।
નિષ્કુળાનંદનો નાથ ભજશું, તજશું બીજી ઈચ્છાય ॥૧૦॥

કડવું ॥૧૩॥

દૃઢ વિચાર એમ કરી ધ્રુવે મનજી, વેગેશું ચાલિયા વળતા વનજી ।
મારગમાં મળ્યા નારદમુનિ જનજી, તેણે કહ્યાં બહુ હેતનાં વચનજી ॥૧॥

૧. જ્યારે ૨. ભગવાન ભજી લેવાનાં નિર્ણયની ૩. સાવકી માતાએ (સુરૂચિએ) ૪. શૂરાતન ચડાવનાર સિંધુડો રાગ ૫. ઝાંઝવાનાં, આભાસી જળથી ૬. મેલ ૭. ઝાંઝવાનાં જળની.

ઢાળ-વચન કહ્યાં બહુ હેતનાં, વળી આપ્યો મંત્ર અનુપ ।
પછી અચળ તપને આદર્યું, જપે મંત્ર એ સુખસ્વરૂપ ॥૨॥
પાંચ વરષના એક પગે, ઉભા અચળ અડગ થઈ ।
બહુ બલાઉં આવે બિવરાવવા, તેના બિવરાવ્યા બિવે નહિ ॥૩॥
શ્યાળ[1] વ્યાળ[2] કરી કેશરી[3], વાઘ વાનર વૃક[4] વિઝુ[5] વળી ।
ભૂત પ્રેત રાક્ષસ રાક્ષસી, વૈતાલ[6] વૈતાલી મળી ॥૪॥
હોહોકાર હુંકાર કરે, કરે કાનમાં ક્રૂર ઉચ્ચાર ।
મારોમારો ખાઓ ખાઓ કહે, પણ ન ડરે ધ્રુવજી લગાર ॥૫॥
અન્ન જળ તજી આરંભ્યું, કઠણ તપ જે કહેવાય ।
તજી લાલચ્ય તનની, આદર્યો એહ ઉપાય ॥૬॥
ખરી ટેક ખટ[7] માસ સુધી, ઉભા રહ્યા એક પગે ।
અસુર સુર આશ્ચર્ય પામ્યા, દેખી તપ ધ્રુવજીનું દગે ॥૭॥
પ્રભુ મળ્યાસારૂ પરહર્યું, સરવે શરીરનું સુખ ।
રાજી કરવા રમાપતિ, અતિ દિયે છે દેહને દુઃખ ॥૮॥
મેલી મમત[8] હિમત કરી, પરહરી ખોટા સુખની આશ ।
આકરૂં તપ આદર્યું, જોઈ પામ્યા જન મન ત્રાસ ॥૯॥
ધરણી લાગી ધ્રુજવા, ડગવા લાગ્યા દિગપાળ ।
નિષ્કુળાનંદ નાની વયમાં, દીઠા બહુ બળવાળા બાળ ॥૧૦॥

કડવું ॥૧૪॥

નિર્બળથી નથી નીપજતું એ કામજી, શીદ કરે કોઈ હૈયામાંહી હામજી ।
ઘણું કઠણ છે પામવા ઘનશ્યામજી, જેણે પામિયે સુખ વિશ્રામજી ॥૧॥

ઢાળ-સુખ વિશ્રામ પામિયે, વામિયે સર્વે વિઘન ।
તેમાં કસર ન રાખિયે, રાખિયે પ્રગળ[9] મન ॥૨॥

૧. શિયાળ ૨. સર્પ ૩. સિંહ ૪. વરુ ૫. ઘોર ખોદિયું, એક જાતનું હિંસક પ્રાણી ૬. મૃત શરીરમાં વળગેલો ભૂત, ભૂતનો રાજા ૭. છ ૮. મોહ-મમતા ૯. ઉત્સાહી, સાવધાન.

ધારી ટેક ધ્રુવના સરખી, ઉર આંટી પાડવી એમ ।
પામું હરિ કે પાડું પંડને, કરૂં ધ્રુવે કર્યું હું તેમ ॥૩॥

એમ ઓથ્ય મોટાની લિયે, ખોટ્ય તે ખોવા કાજ ।
ખાલી ન જાય ખેપ તેની, જરૂર રિઝે મહારાજ ॥૪॥

પ્રહ્‌લાદ ધ્રુવની પેરે કરે, સમઝિ ભક્તિ સુજાણ ।
તેથી અધિક કરવી નથી, કરવી એને પ્રમાણ ॥૫॥

એના જેવી જે આદરે, સહે તને કષ્ટ બહુ ટાઢ ।
એમ કરતાં હરિ મળે, ત્યારે પલટ્યો નથી[1] કોઈ પાડ[2] ॥૬॥

એના જેવી વળી આપણે, ભલિ ભાતે બાંધિયે ભેટ ।
ત્યારે પ્રસન્ન જનપર પ્રભુ, ન થાય કહો કેમ નેટ[3] ॥૭॥

હિમત જોઈ હરિજનની, હરિ રહે છે હાજર હજુર ।
પણ ભાંગે મને ભક્તિ કરે, તેથી શ્રીહરિ રહે દૂર ॥૮॥

સાચાને સોંઘા ઘણા છે, નથિ મોંઘા મહારાજ ।
ખોટાને ન જડે ખોળતાં, તે દિન કે વળી આજ ॥૯॥

માટે કસર મૂકી કરી, થાઓ ખરા હરિના દાસ ।
નિષ્કુળાનંદ નજીક છે, તે દાસપાસ અવિનાશ ॥૧૦॥

કડવું ॥૧૫॥

વળી કહું વર્ણવી ધ્રુવની વાતજી, શીત ઉષ્ણ સહેછે દિન ને રાતજી ।
તેમાં ન થાય કોઈ કાળે કળીયાતજી, કરવા હરિને રાજી રળીયાતજી ॥૧॥

ઢાળ-રાજી કરવા મહારાજને, સુખ દુઃખ સહે છે શરીર ।
અડગ ઉભા એક પગભર, ધારી દ્રઢતા મન ધીર ॥૨॥

રોઝ ગેંડા પાડા અરણા, શશાં સેમર સુરાગાય ।
આવે એવાં વળી દુઃખ દેવા, પણ બિવે નહિ મનમાંય ॥૩॥

૧. બદલાયેલ નથી ૨. અનુગ્રહ, પ્રકાર કે રીત ૩. નક્કી.

ગૃજ્ય[1] ગીધ ચિલ[2] ચિબરી, કાક કરૂરી[3] સુઘરી કપોત[4] ।
ભ્રમર તમર બોલે ટિડડાં, ઠામઠામ દમકે[5] ખદ્યોત[6] ॥૪॥

એકએકથી અધિક પાપી, પાડે ભજનમાં ભંગ ।
તોય ધ્રુવજી નથી ધ્રુજતા, ધરી ધીરજ કરી દ્રઢ અંગ ॥૫॥

ખાન પાનની ખબર નથી, નથી કરતા નિદ્રા નયણે ।
ભજે છે ભગવાનને, વારમવાર વયણે ॥૬॥

શ્વોસાચ્છ્‌વાસે સમરે, સુખદાયિ શ્રીઘનશ્યામ ।
પળ એક પામતા નથી, એહ ભજનથી વિરામ ॥૭॥

તનને રાખ્યું છે તપમાં, મન રાખ્યું છે મહા પ્રભુમાંય ।
તેહ વિના તન મન બીજે, રાખ્યું નથિ કહું કયાંય ॥૮॥

જોઈ તપ એ જનનું, બાળપણનું બહુપેર ।
માનવ દાનવ દેવતાને, કહો કેમ ના'વે મને મે'ર ॥૯॥

વિષ્ણુ તેહને વિલોકીને, રિઝ્યા અતિ રમાપતિ ।
નિષ્કુળાનંદ કહે નાથજી, ઈચ્છ્યા દેવા પૂરણ પ્રાપતિ ॥૧૦॥

કડવું ॥૧૬॥

પદ-૪ (રાગ : રામગ્રી-)

ઈચ્છ્યા અટળ પદ આપવા, અલબેલો અવિનાશ ।
આવી એમ ધ્રુવને કહ્યું રે, માગોમાગો મુજ પાસ; ઈચ્છ્યા૦ ॥૧॥

ધ્રુવજી કહે ધન્યધન્ય નાથજી, તમે પ્રસન્નજ થયા ।
એથી બીજુ શું માગવું, દિન દુઃખના ગયા; ઈચ્છ્યા૦ ॥૨॥

અખંડ રે'જો મારે અંતરે, પ્રભુ આવાના આવા ।
મોટું બંધન છે માયાતણું, તેમાં ન દેશો બંધાવા; ઈચ્છ્યા૦ ॥૩॥

૧. ગીધ જેવું એક માંસભક્ષી પક્ષી ૨. સમળી ૩. ભયાનક અવાજ કરતુ પક્ષી ૪. હોલો ૫. ચમકે ૬. આગિયા.

એમ ધ્રુવજી જ્યારે ઓચર્યા, લાગ્યું સારૂં શ્યામને ।
નિષ્કુળાનંદ કહે નાથે પછી, આપ્યું અચળ ધામને; ઈચ્છ્યા૦ ॥૪॥

પદ ॥૪॥

હરિ ભજવા હરખ હોય હૈયેજી, ત્યારે ભક્ત ધ્રુવ જેવા થઈયેજી ।
એથી ઓરા રતિયે ન રહિયેજી, પરમ પદને પામિયે તહિયેજી ॥૧॥

ઢાળ-પરમ પદને પામિયે, વામિયે સર્વે વિકાર ।
કાચા[1] સાચા સુખને, નવ પામે નિરધાર ॥૨॥
અજાર[2] ન દેવો અંગે આવવા, દેહ દમવું ગમતું નથી ।
એવા ભક્ત જક્તમાં ઘણા, તેની વાત હું શું કહું કથી ॥૩॥
વાંછના વિષય સુખની, રહે અખંડ તે ઉરમાંય ।
ભાળી એવા ભક્તને, કહો કેની કરે હરિ સા'ય ॥૪॥
માટે ભક્ત એ ભૂલા પડ્યા, નથી ભુલા પડ્યા ભગવાન ।
જેહ જેવી ભક્તિ કરે, તેવું ફળ પામે નિદાન ॥૫॥
વાવિયે બીજ વળી વિષનું, કરિયે અમૃતફળની આશ ।
એહ વાત નથી નિપજવી[3], તેહનો તે કરવો તપાસ ॥૬॥
કરી લાડવા જો કાષ્ઠના, વળી લેવું મોતિયાનું મૂલ[4] ।
તે સમઝુ કેમ સમઝશે, કાષ્ઠ પિષ્ટ[5] મિષ્ટ[6] સમ તૂલ[7] ॥૭॥
ભૂત ભવિષ્ય વર્તમાનમાંયે, વળી વિચારવી એહ વાત ।
ભક્તિ કરી મો'રે ભગતે, તેવી કરવી વિખ્યાત ॥૮॥
છાર[8] સારનો[9] ભાર સરખો, તપાશી તે ઉપાડવો ।
સારમાં સહુ સુખ મળે, છાર ઢોયે[10] પરિશ્રમ પાડવો ॥૯॥

૧. દેહાભિમાની જીવ ૨. કષ્ટ ૩. સિદ્ધ થવાની ૪. કીંમત ૫. લાકડાનો છોલ ૬. મિષ્ટાન્ન, મીઠાઈ ૭. તુલ્ય, એક સમાન ૮. રાખ ૯. ધનનો ૧૦. ઉપાડવામાં.

માટે સાચા થઈ સહુ મંડો, ખોટ્ય ખંખેરી કાઢો ખરી ।
નિષ્કુળાનંદ કહે નાથજી, રિઝશે તો શ્રીહરિ ॥૧૦॥

કડવું ॥૧૭॥

જુવો હરિભક્ત થયા હરિશ્ચંદ્રજી, જેનું સત્ય જોઈ અકળાણો ઈંદ્રજી ।
ત્યારે ગયો વિષ્ણુની પાસે પુરંદરજી, જઈ કહી વાત મારૂં ગયું મંદરજી[1] ॥૧॥

ઢાળ-મારૂં તો ઘર ગયું, આજ કાલે લેશે અવધપતિ ।
એનું સત્યધર્મ નિ'મ જોઈને, હું તો અકળાણો અતિ ॥૨॥
એને દાને કરી ડોલિયું, મારૂં અચળ ઈંદ્રાસન ।
માટે રાખો કહું મુજને, હું આવ્યો શરણે ભગવન ॥૩॥
ત્યારે વિષ્ણુ એમ બોલિયા, તું બેશ સ્થાનક તાહરે ।
નથી દેવું ઈંદ્રાસન એને, એને રાખવો છે ધામ માહરે ॥૪॥
પછી તેને તાવવા સારૂ, તેડાવ્યા વિશ્વામિત્રને ।
હરિશ્ચંદ્રને સત્યથી પાડો, પમાડો દુઃખ નિરંત્રને[2] ॥૫॥
ત્યારે વિશ્વામિત્ર કહે વિષ્ણુને, એમાં લાગે મને અપરાધ ।
ત્યારે વિષ્ણુ કહે મારે વચને, નથી તમને કાંઈ બાધ ॥૬॥
જેણે વસિષ્ઠસુત સો સંહાર્યા, એવા છે દિલના દયાળ ।
તેને એ કામ કઠણ નથી, ઉઠી ચાલિયા તતકાળ ॥૭॥
પરને પીડા પમાડવા, જેને અંતર નથી અરેરાટ[3] ।
સંકટ એ કેમ સહિ શકશે, એવો નથી હૈયામાંહી ઘાટ ॥૮॥
મનમાં મે'ર મળે નહિ, વાણીએ વિપત્ય પાડે ઘણી ।
કાયાયે રૂડું તે કેમ કરે, ધારો વિચારો તેના ધણી ॥૯॥
અવધપુરિયે આવિયા, હરિશ્ચંદ્ર રાયને ઘેર ।
નિષ્કુળાનંદ હરિશ્ચંદ્રે પછી, પૂજા કરી બહુપેર ॥૧૦॥

કડવું ॥૧૮॥

૧. મંદિર, સ્વર્ગનું રાજ્ય ૨. સતત, નિરંતર ૩. દુઃખની લાગણી, કરૂણા.

ષોડશ પ્રકારે કરી પૂજા અતિજી, ધૂપ દીપ કરી ઉતારી આરતિજી ।
પછી હાથ જોડી કરી વિનતિજી, માગોમાગો મુજથી મોટા મહામતિજી ॥૧॥

ઢાળ-માગો કાંઈક મુજ પાસથી, તેહ આપું તમને આજ ।
ત્યારે મુનિ બોલિયા, આપ્ય તારૂં સર્વે રાજ ॥૨॥

પૂછ રાણી કુંવર તારાને, સહુ હોય રાજી રળિયાત ।
તો મેં જે માગ્યું તે આપજ્યે, નહિ તો ન કર્ય મુખથી વાત ॥૩॥

રાજ્ય દઈને રાંક થાશો, નહિ મળે અંબર અન્ન આહાર ।
અણતોળ્યું દુઃખ આવશે, નહિ રહે સત્ય કરો વિચાર ॥૪॥

ત્યારે રાય રાણી કુંવરે, કર્યો એમ વિચાર ।
આપો રાજ્ય સહુ એહને, રાખો સત્ય નિરધાર ॥૫॥

ત્યારે રાય કહે છે ઋષિને, આપ્યું રાજ્ય સાજ સર્વે સમૃધ્ધિ ।
ત્યારે ઋષિ બોલિયા જોઈએ, તેહ ઉપર દક્ષિણા દીધિ[1] ॥૬॥

ત્યારે રાય બોલિયા, દેશું સુવર્ણ ત્રણ ભાર ।
ત્યારે ઋષિ કહે આપ્ય હમણાં, મ કર્ય વેળ લગાર ॥૭॥

રાજ્ય સાજ સમૃધ્ધિ મારી, એથી બા'ર હોય કાંય તુજતણું ।
આપ્ય તે ઉતાવળું, એમ ઘાંઘો કીધો[2] ઘણું ॥૮॥

ત્યારે રાય કહે આ રાજ્યમાં તો, અમારૂં નથી અણુંભાર ।
કુંવર આ રાણી દેહ મારૂં, એહ છે દીધાથકી બા'ર ॥૯॥

ત્યારે રાય ઋષિને કહે, વેચી અમને ધન લઈયે ।
નિષ્કુળાનંદ ત્યારે ઋષિ કહે, ચાલો સહુ કાશીએ જઈએ ॥૧૦॥

કડવું ॥૧૯॥

વિશ્વામિત્ર કહે વીતશે એક માસજી, ત્યારે હું આવીશ તમારી પાસજી ।
ત્યાં સુધી કરજો કાશીમાંહિ વાસજી, પછી હું વેચીશ કરી તપાસજી ॥૧॥

૧. દેવી (–જોઈએ) ૨. અકળાવ્યો.

ઢાળ-તપાસ કરીશ હું ત્રણેનો, પછી વેચીશ વિગતે કરી ।
ત્યારે ત્રણે ચાલ્યા ત્યાંથકી, દૃઢ ધીરજ મનમાં ધરી ॥૨॥

રાજા રાણી કુંવરનાં છે, અતિ કોમળ અંગ ।
સોસો સેવા જેની કરતા, નથી તેને સેવક એક સંગ ॥૩॥

કાંટા કાંકરા આકરા અતિ, ખાડા ખડિયા ઠેશું ઠબકે[1] ।
ગોખરૂં[2] ભ્રંઠ[3] ડાભ શુળીયાં, લાગે પગમાં લોહી ટબકે ॥૪॥

તપે ભૂમિ તીખી અતિ, તેમાં નથી ચલાતું ચરણે ।
બળે તળાં બે પગનાં, તેણે ઢળી પડે છે ધરણે ॥૫॥

ઉપર તીખો પ્રલય સરિખો, ઉગ્યો અર્ક અગ્નિ લઈ ।
પાણી ન મળે પ્યાસે મરે, અન્ન વિના દિન ગયા કંઈ ॥૬॥

પ્યાસ ભૂખની પીડા થકી, નક્કી દિલે નથી ડોલતાં[4] ।
અડવડે[5] લડથડે[6] પડે, તોય કાયર વાયક[7] નથી બોલતાં ॥૭॥

વાટમાં બહુ વિઘન કરવા, સત્ય મુકાવવા સામા મળે ।
ત્રણેની એક ટેક છે, તે ચળાવ્યાં પણ નવ ચળે ॥૮॥

સહ્યાં ન જાય શરીરમાંહે, એવાં બીજાં કષ્ટ આવે બહુ ।
તોય દુઃખી ન માને દિલમાં, એવાં શ્રદ્ધાવાળાં છે સહુ ॥૯॥

દુઃખતણા દરિયાવમાંહી, ત્રણે પડિયાં છે તળે ।
નિષ્કુળાનંદ કહે ધન્ય ધીરજ, એમ કહ્યું સંત સઘળે ॥૧૦॥

કડવું ॥૨૦॥

પદ-૫ (રાગ : સિંધુ-)

સત્યવાદી સંત સંકટને સહે, રહે ધીર ગંભીર નીરનિધિ[8] જેવા ।
આપે અમાપે તાપે તપે નહિ કેદી, અડગ પગ મગે[9] પરઠે[10] એવા; સત્ય૦ ॥૧॥

૧. ઠોકર વાગે ૨. ત્રણ કાંટાવાળો છોડ ૩. ઘાસ ઉપર થતું કાંટાળું બીજ ૪. ડગતા કે ઢીલાં પડતા નથી ૫. ભૂલા પડે ૬. ગોથા ખાય, સમતોલન ગુમાવે ૭. વચન, વાણી ૮. સમુદ્ર ૯. માર્ગે ૧૦. મૂકે, આગળ વધે.

જગઉપહાસ ત્રાસ હરિદાસ સહે, અન્ય કાસ[1] તાસ[2] નાશ કીધી જેણે ।
અવિનાશ પાસ વાસ આશ કરી, શ્વાસ ઉચ્છ્વાસ ઉલ્લાસ રહે છે તેણે; સત્ય૦ ॥૨॥

અતિ પ્રસન્નવદન નિશદિન રહે, ધન્યધન્ય જન પાવન સરે[3] ।
જગજીવન સ્વજન વિઘન હર, તેહ વિન ભજન મન નવ કરે; સત્ય૦ ॥૩॥

ગ્રહી ટેક એક વિવેક કરી ખરી, છેક[4] તેક નેક તે નવ તજે ।
નિષ્કુળાનંદ જગવંદ સહજાનંદ, સુખકંદ ગોવિંદ મુકુંદ ભજે; સત્ય૦ ॥૪॥

પદ ॥૫॥

ત્યાર પછી ત્રણે ચાલી ભૂલ્યાં વાટજી, આગળ આવ્યું ઉજડ નડેડાટજી[5] ।
ના'વ્યું નીર નદી કોઈ વાટ ઘાટજી, તોય મને નથી કરતાં ઉચ્ચાટજી ॥૧॥

ઢાળ-ઉચ્ચાટ નથી જેને અંતરે, રહેછે આનંદ ઉરમાં અતિ ।
દૃઢ ધીરજ મનમાં ધરી, કરી સઘન વનવિષે ગતિ ॥૨॥

ખેર[6] કેર[7] ખજુરી ખરાં, બાવળ કંટાળા બોરડી ।
અતિ અણિયાળા આંકડિયાળા, લાગે કાંટા જાયે લડથડી ॥૩॥

વાઘ વરૂ વાનર વિંઝુ, શશા સેમર શ્યાળ છે ।
ચીત[8] માતંગ[9] નાર[10] નોળ[11], એ વનમાં વિછું વ્યાળ છે ॥૪॥

પરવત પર પાવક બળે, પાડે પશુ પંખી બુંબરાણ ।
ઉપર ઉડે શકરા[12] શમળા, કંક[13] કોશી[14] હરવા પ્રાણ ॥૫॥

ઘુડ હોલા ઘણા ઘુઘવે, બીજા શબ્દ થાયે ભયંકાર ।
સહ્યા ન જાયે શ્રવણે, એવા થાય બહુ ઉચ્ચાર ॥૬॥

ભુંડિ કઠણ એ ભૂમિકા, અતિ વિકટ વન સઘન ।
ચાલી ચરણ ચકચુર થયાં, ત્યારે થયું એ વન ઉલ્લંઘન ॥૭॥

૧. ઉપાધિ, પીડા ૨. ત્રાસ ૩. સર્વ શ્રેષ્ઠ, પ્રશંસાપાત્ર ૪. છેવટ સુધી ૫. સૂમસામ વન ૬. જેમાંથી કાથો બને છે તે વૃક્ષ ૭. કેરડાનું વૃક્ષ ૮. ચિત્તા ૯. હાથી ૧૦. શિયાળ જેવું એક જંગલી પ્રાણી ૧૧. નોળિયા ૧૨. બાજ ૧૩. એક જાતનો કાગડો/બગલો ૧૪. એ નામનું હિંસક પક્ષી.

ચાલી ન શકે ચરણે, ઢળી વળી પડી જાય ધરણે ।
પામે પીડા બહુ પેરની, તેતો વદને ન જાય વરણે ॥૮॥

મૃતકવત[1] મહી[2] ઉપરે, ત્રણે પડિ ગયાં તે વાર ।
મોડીથી મૂર્છા ઉતરી, તૈયે થયાં ચાલવા તૈયાર ॥૯॥

ધીરેધીરે પગ ધરી ચાલતાં, આવી નદી પીધું નીર ।
નિષ્કુળાનંદ ત્યાં માર્ગ મળ્યો, પછી ચાલ્યાં ત્રણે સુધીર ॥૧૦॥

કડવું ॥૨૧॥

મળિયો મારગ ચાલિયાં ચોંપેજી[3], પડે આખડે પગ પાછા ન રોપેજી ।
પો'ચિયે કાશિયે તો સારૂ છે સહુપેજી[4], નવ પો'ચિયે તો ઋષિ રખે કોપેજી ॥૧॥

ઢાળ-ઋષિ કોપ્યાની બીક રહે, રખે વાટે વહી જાય માસ ।
આપે શાપ તો આપણે, એવો ત્રણેને મને ત્રાસ ॥૨॥

અન્ન વિના અચેત[5] અતિ, ગતિ થોડી થોડી થાય છે ।
અડવડતાં ને આખડતાં, ત્રણે ચાલ્યાં જાય છે ॥૩॥

સાંઝ પડે સહુ સામટાં મળી, વળી વાત કરે ધીરજની ।
સ્મરણ કરતાં શ્રીહરિનું, એમ નિર્ગમે[6] છે રજની ॥૪॥

સવારે સહુ થઈ સાબધાં[7], વળી ચાલે છે ચોંપે કરી ।
રખે વીતી જાય વાયદો, એવી અંતરે ખટક ખરી ॥૫॥

લાંઘણે[8] કરી લે લહેરિયાં[9], થયાં અન્ન વિના અચેત ।
સૂકી ગયાં શરીરમાં, રાજા રાણી કુંવરસમેત ॥૬॥

તોય ટેક તજતાં નથી, કથી નથી કે'વાતી એની ધીર ।
ઓછપ ન આણે અંતરે, સુખ દુઃખ ન માને શરીર ॥૭॥

એમ મહાદુઃખ પામ્યા મારગે, તેહ કે'તાં પણ કે'વાય નહિ ।
ત્યારે તે પહોચ્યાં કાશિયે, ઉભા ત્રણે તે ચોકે જઈ ॥૮॥

૧.મરેલાની જેમ ૨. પૃથ્વી ૩. ઉતાવળથી ૪. સહુથી ૫. બેભાન જેવા ૬. વિતાવે ૭. તૈયાર ૮. ઉપવાસે ૯. લડથડિયા.

ત્યાંતો તૈયાર ઉભા હતા, ઋષિ વિશ્વામિત્ર જેનું નામ ।
તૃણ કોળી[૧] તે ઉપર ધરી, વળિ વેચવાને કામ ॥૯॥
સાંઝ પડી ગઈ શહેરમાં, ત્યારે આવ્યાં ઘરાક[૨] તે વેર[૩] ।
નિષ્કુળાનંદ કહે નાણું દઈ, લઈ ગયાં પોત પોતાને ઘેર ॥૧૦॥

કડવું ॥૨૨॥

રાણી રોહીદાસનું[૪] દ્વિજ દઈ ધનજી, તેડી ગયો તેહને નિજ ભવનજી ।
હરિશ્ચંદ્ર એક રહ્યો રાજનજી, તેપણ વેચાણો શ્વપચને સદનજી[૫] ॥૧॥

ઢાળ-શ્વપચ[૬] ઘેર રાજા રહ્યા, દ્વિજ ઘેરે રહ્યા રોહિદાસ ।
તારા[૭] તે પણ દ્વિજનું, કરે કામ કરી ઉલ્લાસ ॥૨॥
તારા ખાંડી દિયે તાંદુળા[૮], પીસી દિયે ગોધૂમ[૯] આદિ અન્ન ।
જળ ભરે વાળે ઘર આંગણું, લીંપે સદન ધુવે વસન ॥૩॥
રોહિદાસ પણ એહજ રીતે, કરે બ્રાહ્મણનું કામ ।
પુષ્પ પર્ણ તૃણ ઈંધણ આણે, ચાંપે ચરણ ચારુ જામ[૧૦] ॥૪॥
શ્વપચે સોંપ્યું હરિશ્ચંદ્રને, લેવો મડદે મડદે લાગ[૧૧] ।
આપે ખાંપણ પઈસો, ત્યારે મુકવા દેવી આગ ॥૫॥
ત્યારે હરિશ્ચંદ્ર ધારી હૈયે, જાય સહુથી મો'રે મશાણ ।
દિયે દોટું લેવા લાગને, વળી પાડે બહુ બુંબરાણ ॥૬॥
ખાંપણ પઈસો લઈશ ખરો, ત્યારે તે આપીશ બાળવા ।
આપ્યા વિના રખે આગ મૂકો, આવ્યો છું હું ખાળવા[૧૨] ॥૭॥
મોટું શહેર મરે ઘણાં, બાળે અળગાં એક એકથી ।
હમેશ ઉઠી દિયે હડિયું, નિરાંત લવલેશ નથી ॥૮॥

૧. ઘાસની પૂળી ૨. ગ્રાહક ૩. સમયે ૪. કુંવરનું નામ છે ૫. ઘેર ૬. મડદા બાળનાર ભંગીને ૭. રાણીનું નામ ૮. ડાંગર, ચોખા ૯. ઘઉં ૧૦. બાર કલાક, કે (૧ જામ એટલે ૩ કલાક) તેવા ચાર જામ=આખો દિવસ ૧૧. કરવેરો ૧૨. અટકાવવા.

મડદે મડદે મશાણમાં, રડવડે રાત ને દન ।
જળ ટાણે જળ ન મળે, અન્ન ટાણે ન મળે અન્ન ॥૯॥
એવા કામમાં રાજા રહ્યા, તિયાં ગયા વહી કંઈ દન ।
નિષ્કુળાનંદ ન થાય બીજે, જેવું કર્યું એહ રાજન ॥૧૦॥

કડવું ॥૨૩॥

વિપ્ર કહે સુણ્ય રોહિદાસ સુભાગ્યજી, સુંગધી ફૂલ લાવ્ય જઈ બાગજી ।
ગયા ત્યારે ડશ્યા કાળે નાગજી, તેણે કરી તર્ત કર્યું તન ત્યાગજી ॥૧॥

ઢાળ-ત્યાગ્યું તન જન જોઈને, કહ્યું વિપ્રને તે વાર ।
તેહના દેહને દાહ દેવા, મોકલ્યા સેવક ચાર ॥૨॥
તે શબ લાવ્યા ગંગાતટે, ચે'[૧] રચી મૂકે છે આગ ।
ત્યારે હરિશ્ચંદ્ર કે' મ મૂકીશ અગ્નિ, આપ્યા વિના મારો લાગ ॥૩॥
આપી લાગ લગાડી ચિતા, થયું અર્ધબળ્યું જ્યારે તન ।
ત્યારે નાખી ચે' ઓલવી, ઘણોઘણો વરષી ઘન[૨] ॥૪॥
ત્યારે આવી છે તારા તિયાં, લીધું મડદું તે ખોળામાંય ।
ત્યાં ઋષિ કહે આપું છરી, રાખો ભૂત ભય ન રહે કાંય ॥૫॥
આપી છરી કહ્યું જઈ રાયને[૩], એક વાત કહું કાને ધરિયે ।
મશાણે મરકી[૪] મનુષ્યને, ખાય છે કાપીકાપી છરિયે ॥૬॥
ત્યારે ભૂપ કહે તેડી[૫] ભંગિયો, જાઓ મારો ગરદન[૬] એહને ।
ઝાલી લીધી પછી જટિયે[૭], મારવા સારૂ તેહને ॥૭॥
ઢીકા ગડદા પાટુએ વળી, મારી કરી છે અધમુઇ ।
મારોમારો કહે શું વિચારો, કરો મુંડ[૮] ધડથકી જુઈ[૯] ॥૮॥

૧. ચિતા ૨. વરસાદ ૩. કાશીના રાજાને ૪. જેનાથી ઘણાં માણસો મરી જાય એવો ચેપી રોગ, કોગળિયું કે ટૂંટિયું ૫. બોલાવીને ૬. માથું કાપી નાખો ૭. માથાના વાળથી ૮. માથું ૯. જુદું.

એવાં દુઃખ આવી પડિયાં, જેહ સહ્યાં ન જાય શરીર ।
સુત મુવાનો અતિ શોક છે, તોય ધરી રહ્યાં છે ધીર ॥૯॥
પછી હરિશ્ચંદ્રને હુકમ કર્યો, આવ્યો મારવા ગરદન ।
નિષ્કુળાનંદના નાથની કસણી, સહી શકે કહો કોણ જન ॥૧૦॥

કડવું ॥૨૪॥

પદ-૬ (રાગ : સિંધુ-)

રાણી વાણી જાણી તાંણી તીખી કહે, કાઢ કાઢકાઢ કરવાળ[૧] તારી ।
ગ્રહે[૨] અતિ ગાઢગાઢ ગાઢ મને[૩], વાઢવાઢવાઢ[૪] વળી મુંડ[૫] મારી; રાણી૦ ॥૧॥
રખે અડર નર ડરે ડરતો, થરથરથર કર[૬] કરીશ મા જો ।
ધરી ધીર શરીર શૂરવીર થઈ, નાથ હાથ વાળતાં[૭] દિલે ડરીશમા જો; રાણી૦ ॥૨॥
ત્યારે અચાનક ચાનક[૮] ચિત્તે ચડી, દડવડી[૯] ડગ ભરી દોટ દીધી ।
અતિ વિકરાળ જ્વાળ જેવી કહીએ, એ ભૂપાળ ઉતાળ[૧૦] તતકાળ લીધી; રાણી૦ ॥૩॥
કાઢ્યું ખડગ ધડક ધડક નથી, થડકથડક[૧૧] તે થડક ટળી ।
ફડક ફડક ફડકતી નથી[૧૨], ઝડકઝડક[૧૩] કહે મને માર વળી; રાણી૦ ॥૪॥
તીખી તરવાર માર માર માર કરે, ધારે ધારે ધારે ધીરજ ન રહે ।
તારે તારે તારે[૧૪] તારા ભણે[૧૫], માર માર માર એમ મુખે કહે; રાણી૦ ॥૫॥
સુર નર સાથસાથ સાથ મળ્યા, પાથપાથ પાથ[૧૬] પડે રડે રહ્યાં[૧૭] ।
નિષ્કુળાનંદ અનાથનાથજી, હાથેહાથ હાથ ગ્રહી લીધો છે તિયાં; રાણી૦ ॥૬॥

પદ ॥૬॥

માગો હરિશ્ચંદ્ર આપું તુજનેજી, તમથી વા'લું નથી બીજું મુજનેજી ।
તમને પીડ્યા સુણી સુરેશની ગુંજનેજી[૧૮], ઘટે એવું કામ કરવું અબુજનેજી[૧૯] ॥૧॥

---

૧. તલવાર ૨. પકડ ૩. મજબુત, મક્કમ મને ૪. કાપી નાંખ ૫. માથું ૬. હાથ ૭. ઉપાડતાં ૮. ચટકી, શૂરાતન ૯. ઝડપથી ૧૦. ઝડપ, ઉતાવળ ૧૧. બીક, આંચકો ૧૨. ડરતી નથી ૧૩. ઝડપથી ૧૪. ત્યારે ૧૫. રાણી તારામતિ કહે ૧૬. પગમાં ૧૭. રડવા, કરગરવા લાગ્યા ૧૮. વિનંતિ, છાની વાત ૧૯. મૂર્ખ, અજ્ઞાની જીવને.

ઢાળ-અબુજ એવું કામ કરે, જેને ડર નહિ હરિતણો ।
માટે માગો મુજ પાસથી, હુંતો રાજી થયો ઘણો ॥૨॥
ત્યારે હરિશ્ચંદ્ર બોલિયા, ધન્ય તમે થયા પ્રસન્ન ।
એથી અધિક બીજું નથી, મને સર્વે મળ્યો માલ ધન ॥૩॥
એમ કરતાં હોય આપવું, તો માગું છું મારા શ્યામ ।
અમે અમારી રૈયત સહિત, રાખો તેડી તમારે ધામ ॥૪॥
ત્યારે વિષ્ણુએ એ વર આપિયો, આપ્યો વૈકુંઠે તમને વાસ ।
એહ વાત હરિશ્ચંદ્રની કહિ, સહુ સુણી લેજો હરિદાસ ॥૫॥
એવી ભક્તિ આદરવી ખરી, જાણો જેવી હરિશ્ચંદ્રે કરી ।
તેહ વિના તન મન તાને, નથી રીઝતા શ્રીહરિ ॥૬॥
કાલાવાલાનું[૧] કામ નથી, આતો શિશ સાટાની વાત છે ।
તેહ વિના કોઈ કરે વલખાં[૨], તેતો કાળી કામળીયે ભાત છે ॥૭॥
જેમ હવાખાવાનું સુણી હૈયાટળ[૩], ચાલે કોઈ ચપણ[૪] લઈ ।
પણ પેટ ભર્યાનાં છે પાંપળાં[૫], તે જાલમ[૬] નર જાણે નઈ ॥૮॥
જેમ કાની[૭] કોટે[૮] ઘાલી ગાળિયું, જઈ સુતી સોડ તાણીને ।
મનમાં જાણે હું મરી ગઈ, એવું કામ ન કરવું જાણીને ॥૯॥
શીદ ત્રોડી સંસારથી, રહેવું હતું ઘરમાંય ગરી ।
નિષ્કુળાનંદ કહે મૂવા પછી, જેજે થાત વાત તે ખરી ॥૧૦॥

કડવું ॥૨૫॥

જ્યારે જાય વો'રવા[૯] વસ્તુ અમૂલ્યજી, ત્યારે જોઈએ કરવો મનમાંય તોલજી ।
દેશે ત્યારે જ્યારે મુખે લેશે માગ્યું મૂલ્યજી, એહ વાત કહી કથી નથી એમાં ભૂલ્યજી ॥૧॥
ઢાળ-ભૂલ્યે કરે મનસુબો મનમાં, તે વિના પૈસે પુરો ન થાય ।
તેમ શ્રદ્ધાહીનની ભગતી, તે પણ એવી કે'વાય ॥૨॥

---

૧. ઢીલાપોચાનું ૨. વ્યર્થ પ્રયત્નો ૩. મૂર્ખ માણસ ૪. માટીનું ભિક્ષાપાત્ર ૫. ફાંફાં, વ્યર્થ મહેનત ૬. મૂર્ખ ૭. એ નામની મૂર્ખ સ્ત્રી ૮. ગળે ૯. ખરીદવા.

નથી વિત્ત[૧] વો'રે[૨] અજિયા[૩], કરે હાથી લેવાની હોંસ ।
તેતો પામ્યાનાં પાંપળાં, અમથો કરે અપસોસ ॥૩॥
જેમ વર જાનૈયા જાનમાં, વળી જાય જોડાજોડ ।
જાનૈયા તો જમે રમે, ધરે વર શિરપર મોડ[૪] ॥૪॥
માટે જોઈ અધિકાર આપણો, પછી દિલમાં કરવો દોડ[૫] ।
પ્રહ્લાદ ધ્રુવ હરિશ્ચંદ્ર જેવો, ક્યાંથી પૂરો થાય મન કોડ[૬] ॥૫॥
જેમ પંચ અસવાર પંથે જાતાં, છટ્ઠો ભેળો થયો નર ખરે ચડી ।
તેની પો'ચવાની પ્રતીત કરવી, એપણ ભૂલ્ય મોટી પડી ॥૬॥
જેમ બક હંસ બરોબરી, વળી ઉજળા એક જ વાન[૭] ।
તેમ સાચા કાચા સંત સરિખા, એમ જાણવું એજ અજ્ઞાન ॥૭॥
શરીર સુખને સંભારતાં, નિશદિન નવરાં નવ રહિયે ।
મહાસુખ મહારાજનું, કહો તે કઈ રીતે લઈયે ॥૮॥
કાયરને કેમ ધીરજ[૮] થાવું, એપણ અટપટી વાત છે ।
વેષ લેતાં શૂર વીરનો, જન જાણો ઘટની[૯] ઘાત[૧૦] છે ॥૯॥
પેખી ભક્ત પૂરવના, હૈયે રે'તી નથી વળી હામ ।
નિષ્કુળાનંદ આજે આદર્યું, તે કઠણ છે ઘણું કામ ॥૧૦॥

કડવું ॥૨૬॥

સુણો વળી કહું રંતિદેવની રીતજી, ભક્ત પ્રભુનો પૂરો પુનિતજી ।
સહ્યાં તેણે દુઃખ શરીરે અગણિતજી, કહું તેની વાત સુણો દઈ ચિત્તજી ॥૧॥
ઢાળ-કહું વાત રંતિદેવની, કરે નિજ નગરનું રાજ ।
પોતે પોતાની પ્રજા પાસે, રખાવે બહુ અનાજ ॥૨॥

૧. ધન, રૂપિયા ૨. ખરીદવા ૩. બકરી ૪. પરણતી વખતે પહેરવાની પાઘ ૫. કાંઈક પ્રાપ્ત કરવાનો ઉમંગ ૬. સંકલ્પ ૭. દેખાવ, રંગ ૮. ધૈર્યવાન-શૂરવીર ૯. દેહની ૧૦. જોખમ.

એમ કરતાં આવી પડ્યો, બાર વરસનો વળી કાળ ।
એકાદશ વરસ અન્ન પો'ચિયું, દ્વાદશનો થયો જંજાળ[૧] ॥૩॥
ત્યારે રાયે અન્ન આપિયું, તે પણ પો'ત્યું દશ માસ ।
પછી લાગ્યા છે પડવા, ઉપરા ઉપર ઉપવાસ ॥૪॥
કળકળે જન અન્ન વિના, બહુબહુ પાડે છે બકોર[૨] ।
તે સુણી રાય ચાલિયા, સંગે રાણી સુત વધૂ[૩] ભોર[૪] ॥૫॥
ઉપવાસ ચોખા ચારેને પડ્યા, એકે ઓછા પૂરા પંચાસ ।
ત્યાં અણ ઈચ્છાએ અન્ન મળ્યું, બેઠાં જમવા પાસોપાસ ॥૬॥
પાશેર પાશેર પાણિમાં[૫], વળી આવ્યું હતું જે અન્ન ।
ઉપવાસ ઓગણ પંચાસમે, કરવા બેઠાં ભોજન ॥૭॥
અભ્યાગત અન્નારથી, તેહની વાટ જુવે છે વળી ।
આપીયે એને આ માંયથી, એમ વિચારે છે ચારે મળી ॥૮॥
તિયાં અઘોરી[૬] એક આવિયો, સંગે લઈને વળી શ્વાન[૭] ।
ભૂખ્યો ભૂખ્યો એમ બરકે, કોઈ આપો ભોજન પાન ॥૯॥
ત્યારે આપ્યું અન્ન જળ એહને, રાય રાણી સુત[૮] સુતભામ[૯] ।
નિષ્કુળાનંદ પાણી પી અઘોરીયે, ઠેલ[૧૦] દઈ ફોડ્યું જળ ઠામ ॥૧૦॥

કડવું ॥૨૭॥

ફુટ્યું જળ ઠામ કૂપ ઉંડો અપારજી, પ્યાસાં રહ્યાં એહ રાજા સહિત ચારજી ।
પડ્યું દુઃખ એવું તોય પામ્યાં નહિ હારજી, વળતો રાયે એમ કર્યો વિચારજી ॥૧॥
ઢાળ-વિચાર કરી એમ બોલિયા, મળ્યું અન્ન કેટલેક દન ।
ભલે આવ્યું અર્થ અભ્યાગતને, એમ કહી થયા પ્રસન્ન ॥૨॥

૧. વ્યાધિનું સંકટ ૨. પોકાર ૩. પુત્રની પત્ની ૪. પ્રાતઃકાળે, સવારે ૫. હાથમાં ૬. અઘોરી બાવો ૭. કૂતરો ૮. પુત્ર ૯. પુત્રવધૂ ૧૦. ઠેબું, ધક્કો.

ત્યારે ટળી અઘોરી તર્ત થયા, ધર્મદેવ મૂરતિમાન ।
માગ્ય માગ્ય રાજા મુજથકી, આપું તને તે વરદાન ॥૩॥
ત્યારે રાય કહે ધન્યધન્ય ધર્મ, માગું રાજી થયા જાણી તમને ।
સુખી રહે સહુ પ્રાણધારી, એની આવે પીડા અમને ॥૪॥
ત્યારે ધર્મ કહે પરની પીડા લિયે, તેને અંગે પીડા આવે નહિ ।
એહ વિના વણમાગ્યે આપું છું, અવિનાશ ધામે વસશો જઈ ॥૫॥
ધન્ય એ રાયની ધીરજને, ધન્ય સત્યવાદી દયા ઘણી ।
એવી અનાદિની રીત જોઈ જન, પછી વિચારવી રીત આપણી ॥૬॥
એના જેવી હોય આપણી, તો ઠરી[1] બેસવું એહ ઠીક છે ।
નહિ તો કસર કાઢવી, એહજ રૂડો વિવેક છે ॥૭॥
પણ ખજિને[2] ખોટ્ય ન આણવી, જાણવી એપણ વાત ।
બીજે બગડ્યે શું બગડે, એહ સમઝવું સાક્ષાત ॥૮॥
બીજાં કામ તો કૈંક કર્યાં, કેડે રાખ્યું એક કરવું કલ્યાણ ।
એને સમઝુ સમઝવું, એપણ જાણ તે અજાણ[3] ॥૯॥
આપે જમ્યા વિના આપણી, ભૂખ કહો કેમ ભાંગશે ।
નિષ્કુળાનંદ કહે સાચું કે'તાં, કોઈકને દુઃખ પણ લાગશે ॥૧૦॥

કડવું ॥૨૮॥

પદ-૫ (રાગ : સિંધુ -)

કઠણ કસોટી મોટી મહારાજની, સહી રહે વળી કોઈ સંત શૂરા ।
જેમ જેમ દુઃખ પડે આવી દેહને, તેમતેમ તેમ પરખાય પૂરા; કઠણ૦ ॥૧॥
જેણે પાડી છે આંટી મોટી જીવમાં, મન માન્યું છે મરી કરી મટવું ।
ભર[4] અવસરપર ધર ધરી[5], ફરી ખરી હાક વાગ્યે નથીજ હટવું; કઠણ૦ ॥૨॥

૧. શાંતિથી, પૂર્ણકામ થઈ ૨. ખજાનામાં, તિજોરીમાં ૩. અજ્ઞાની ૪. બરાબર ૫. જવાબદારી માથે લઈ.

અનેક દેહ ખોયા અણઅરથે, તેહ દેહ કાંયે નાવ્યા કામે ।
હવે આ દેહ હરિઅરથે કરી, રાખવું છે અચળ તે આઠું જામે; કઠણ૦ ॥૩॥
એમ દૃઢ ધીરજ ધરી કરીને, ભજે છે જેહ ભગવાન ભાવે ।
નિષ્કુળાનંદ કહે એમ જાણવુ, અંતે અરથ[1] પણ એજ આવે; કઠણ૦ ॥૪॥

પદ ॥૫॥

વળી કહું વાત એક અનુપજી, ભક્ત એક રત્નપુરીનો ભૂપજી ।
નામ મયૂરધ્વજ સદાય સુખરૂપજી, કરે યજ્ઞ હોમે હવિષ્યાન્ન તૂપજી[2] ॥૧॥
ઢાળ-હોમે હવિષ્યાન્ન જગન કરે , ભલો ભક્ત સત્યવાદી સઈ ।
ત્યાં શ્રીકૃષ્ણ અર્જુન આવિયા, વેષ વિપ્રનો લઈ ॥૨॥
કૃષ્ણ થયા કૃષ્ણશર્મા, અર્જુન થયા તેના શિષ્ય ।
યજ્ઞશાળામાં આવિયા, જ્યાં બેઠા હતા નરેશ ॥૩॥
ત્યારે રાય ઉઠી ઉભા થયા, કર્યો દંડવત પ્રણામ ।
ભલે પધાર્યા પ્રભુ મારા, માગો કાંઈક મન અતિ અભિરામ[3] ॥૪॥
ત્યારે બ્રાહ્મણ કહે ધન્યધન્ય રાજા, સત્યવાદી તું સાચો સહિ ।
પણ મારે છે જે માગવું, તે તરત તને કે'વાય નહિ ॥૫॥
ત્યારે નરેશ કહે નિઃશંક થઈ, માગો મનવાંછિત શંકા તજી ।
રાજ સાજ સુખ સંપત્તિ, માગો વસ્તુ જે મનરજી[4] ॥૬॥
ત્યારે દ્વિજ કહે ધર્મપુરથી, હું પુત્ર પરણાવા ચાલિયો ।
આવ્યા આ શહેરની સીમમાં, ત્યાં સુતને સિંહે ઝાલિયો ॥૭॥
એકજ પુત્રને એમ થયું, ગયું મારૂ કુળ સમૂળું સહિ ।
બુઢાપણમાં બાળક બીજો, આવવાની આશા નહિ ॥૮॥
હરખ હૈયે નવ રહ્યો, ગયો આનંદ સર્વે ઉંચળી[5] ।
મારી ને મારા સુતની, વાઘ ન જાણે પીડા વળી ॥૯॥

૧. ઉપયોગમાં ૨. ઘી ૩. પ્રિય વસ્તુ ૪. મનગમતી ૫. એકદમ ચાલ્યો.

ત્યારે મેં કહ્યું મેલ્ય પુત્ર મારો, એને સાટે ખાઈજા મુજને ।
ત્યારે વાઘ કહે નિષ્કુળાનંદનો, નાથ ભજય કહું તુજને ॥૧૦॥

કડવું ॥૨૯॥

તેને મેં કરી બહુબહુ વિનતિજી, પણ વાઘે ન માની મારી એક રતિજી ।
મારે તો પડિ ત્યાં વિકટ વિપત્તિજી, તે જોઈ સિંહ કહે સુણ્ય શુભમતિજી ॥૧॥

ઢાળ-શુભમતિ સાંભળ્ય સહી, મૃગપતિ[1] ન મૂકે મુખથી ।
બહુ દિને મળ્યો બાળક તારો, ઘણું પીડાણો હતો ભુખથી ॥૨॥
એમ કરતાં હોય ઉગારવો, તો તું જાચ્ય[2] જઈ ભૂપાળને ।
આપે અંગ જો અરધું, તો મેલું તારા બાળને ॥૩॥
ત્યારે વિપ્ર કે' મેં કહ્યું વાઘને, એ વાત મુથી કેમ થાય ।
કદાપિ માગું હું અંગ એનું, પણ રાયે કેમ દેવાય ॥૪॥
અન્ન ધન આપે અવનિ, તેતો સત્યવાદીને છે સોયલું ।
પણ અંગ કાપીને જે આપવું, એથી બીજું શું દોયલું ॥૫॥
વણ માગ્યાનું જે માગવું, તેનો કરવો તપાસ ।
વે'રી[3] આપે અંગ[4] અધિપતિ, એવો આવે કેમ વિશ્વાસ ॥૬॥
ત્યારે વાઘ કહે એ વસમું નથી, અંગ આપશે જા તું અચિર[5] ।
આગે અસ્થિ[6] દધીચિયે આપ્યાં, આપ્યું શિબિયે કાપિ શરીર ॥૭॥
કર્ણે કવચ આપિયું, આપ્યું બળિયે ત્રિલોકીનું રાજ ।
સત્યવાદીને છે સોયલું, જઈ જાચો ન પાડે તે નાજ ॥૮॥
એમ કહી ઈયાં મોકલ્યો, તરત તમારે રાય પાસ ।
નથી મગાતું મેં મુખથી, તેમ નથી મેલાતી સુત આશ ॥૯॥
ઉભય[7] સંકટ આવિયાં, એક એકથકી અધિક ।
નિષ્કુળાનંદનો જે નાથ કરશે, તેજ થાશે અંતે ઠીક ॥૧૦॥

કડવું ॥૩૦॥

૧. સિંહ ૨. માંગ ૩. કાપીને ૪. (અર્ધું) શરીર ૫. તત્કાળ ૬. હાડકા ૭. બેય.

ત્યારે રાય બોલિયા થઈ પ્રસન્નજી, ભલે તમે આવિયા મારે ભુવનજી ।
આપીશ હું તમને મારૂં આ તનજી, તે જાણજ્યો તમે જરૂર મનજી ॥૧॥

ઢાળ-જરૂર તમે જાણજ્યો, આપું ઉતાવળું આ દેહ ।
વિલંબ તેની નથી વળી, સાચું માનજ્યો નથી સંદેહ ॥૨॥
ત્યારે ત્યાં મોરૂધ્વજને તેડાવિયો, આપી રાજગાદી એહને ।
પુત્ર પ્રજાને પાળજો, મ ટાળજો હરિશું સનેહને ॥૩॥
પછી નરેશ નાહી તિલક કરી, ધરી કંઠમાં તુલસીદામ[1] ।
મંગાવ્યું કરવત વે'રવા, ત્યારે ઉઠ્યું અકળાઈ ગામ ॥૪॥
હાલકલોલ[2] શહેર સહુ થયું, રહ્યું નહી ધારતાં ધીર ।
હાહાકાર હવો ઘણો, ભર્યાં સહુએ નયનમાં નીર ॥૫॥
ત્યારે મોરૂધ્વજ એમ કહે, હું સુત તમારો તમારૂં તન ।
આપો મને એ વિપ્રને, વળી કરો એને પ્રસન્ન ॥૬॥
ત્યારે રાણી કે' અર્ધ અંગ હું કા'વું, આપો રાય મને એ જાયે લઈ ।
પામે પુત્ર એ પોતાતણો, મને વાઘના મુખમાં દઈ ॥૭॥
કુંવર રાણીની વાણી સુણી, બોલ્યા દ્વિજ સેવકને સંગ ।
આ તો વાત વઘરે[3] પડી, નહિ આપે રાય અર્ધું અંગ ॥૮॥
મેલી લાલચ્ય ચાલો મારગે, જાઈએ વેગે વાઘની પાસ ।
અસ્થિ એનાં[4] પરજાળિયે[5], જ્યારે ખાઈ જાય એનું માંસ ॥૯॥
પડી વાત પંચાયતે[6], તે ન[7] નિપજે[7] નિરધાર ।
નિષ્કુળાનંદને નાથને, એવું ગમિયું આ વાર ॥૧૦॥

કડવું ॥૩૧॥

ત્યારે કુમુદ્વતીને[8] કહે દ્વિજ આમજી, નારી અંગ નરનું પણ વેદે કહ્યું વામજી[9] ।
માટે અંગ તારૂ નાવે એને કામજી, એણે તો લીધું છે દક્ષિણનું[10] નામજી ॥૧॥

૧. તુલસીની માળા ૨. અસ્થિર, ખળભળેલ ૩. વિઘનમાં ૪. પુત્રનાં ૫. સળગાવીએ ૬. વાદવિવાદમાં ૭. સફળ નહિં થાય ૮. રાણીનું નામ છે, તેને ૯. ડાબું ૧૦. જમણાનું.

ઢાળ-નામ લીધું છે દક્ષિણનું, રાણી કુંવરનું વે'રેલ ।
એવું લઈને આવજ્યે, આપ્યું હોય હરખે ભરેલ ॥૨॥
ત્યારે મહીપતિ કહે મ બોલો કોઈ, સહુ રહો રાજી રળિયાત ।
આ અવસર અમૂલ્યમાં, રખે કોઈ બગાડો વાત ॥૩॥
માગે મોટા જે મગન થઈ, તેવી તક આવી મારે આજ ।
ધન્ય ધન્ય મારા દેહને, જે આવ્યું બ્રાહ્મણને કાજ ॥૪॥
લાવો કરવત કાકરી[1], આકરી કરી તેની ધાર ।
માથું ચીરીને માહરૂં, તરત પોં'ચે જઈ પાર ॥૫॥
પાછળ રે'જે તું પુત્ર મારા, સામી રે'જે વળી તું સુંદરી ।
વચ્ચેથી માંડો તમે વે'રવા, અતિશય હરખ હૈયે ભરી ॥૬॥
રાજી કરો ઋષિરાયને, કોઈ દિલ મ કરો દિલગીર ।
મારા દુઃખને દેખી કરી, રખે નયણે ભરો કોઈ નીર ॥૭॥
મારે નથી એવું મનમાં, જે અવળું થયું આ વાર ।
તમે શોક શીદને કરો, થાઓ વેગે વે'રવા તૈયાર ॥૮॥
એમ કહી ઉભા સ્થંભ[2] બે મધ્યે, અતિઅતિ ઉતાવળા થાય ।
તેહ જોઈને જન બીજાં, કરે છે ઉભાં ત્રાયત્રાય[3] ॥૯॥
અસ્રકની[4] છોળ્યું ઉડશે, રહેજ્યો છેટે સહુ નરનાર ।
નિષ્કુળાનંદનો નાથ જોતાં, કર્યું કરવત તૈયાર ॥૧૦॥

કડવું ॥૩૨॥

પદ-૮ (રાગ : સિંધુ -)

આકરે કાકરે કરવત કાઢિયું, વાઢિયું મસ્તક લલાટ લગે ।
ધડક ફડક થડક નથી મને, અચળ અકળ ઉભા એક પગે; આકરે૦ ॥૧॥

૧. કકરાવેલી ૨. થાંભલા ૩. 'હે પ્રભુ ! રક્ષા કરો, રક્ષા કરો' એવો પોકારનો નાદ ૪. લોહીની.

છૂટી છોળ અતોળ[1] લાલ લોહીની, તે જોઈ જન મન ચડી ચિત્તે ચિતરી ।
દેખી ભૂપતિની વિપત્તિ મતિ ચળી, ઢળી વળી પડ્યાં મૂરછાયે કરી; આકરે૦ ॥૨॥
કરે કરેરાટ ચરેરાટ માંડ્યું ચાલવા, તે વામ અંગે એહની વાત જાણી ।
એહ અંગ તેહ ઉમંગભંગ થયું, વળી આવી ગયું આંખ્યમાંય પાણી; આકરે૦ ॥૩॥
તે જોઈ દ્વિજ બોલિયો ક્રોધ કરી, કલપિનું[2] દાન હું ન લેઉ કદી ।
હટકી[3] ફટકી ચટકી[4] ચાલિયા, તેહને વાળિયા દીનતા વાણી વદી; આકરે૦ ॥૪॥
પછી આવીને પૂછ્યું એહ અંગને, કહે આંસુ આવ્યાનું કારણ સહિ ।
ત્યારે તે કહે અભાગ્ય શી અર્ધા અંગની, જે બ્રાહ્મણને અર્થે આવ્યું નહિ; આકરે૦ ॥૫॥
એવું સુણી દ્વિજ પલટીને થયા, તિયાં પ્રગટ પુરૂષોત્તમરૂપરે ।
નિષ્કુળાનંદનો નાથ ગાથ કહે, માગ્ય માગ્ય માગ્ય મુજપાસથી ભૂપરે; આકરે૦ ॥૬॥

પદ ॥૮॥

મયૂરધ્વજ કહે માગું હું તે દેજોજી, આવું રૂપ અનુપ હૃદિયામાં રે'જોજી ।
વળી એક બીજું મારે માગવું છે જોજી, હવે આવી પરીક્ષા કેનીએ મ લેજોજી ॥૧॥
ઢાળ-લેશોમાં આવી પરીક્ષા કેની, તમે દયાળુ દયાને ગ્રહી ।
એમ મયૂરધ્વજે મોર્યે માગ્યું, સહુ જીવ સારૂ જાણો સહી[5] ॥૨॥
ભલો ભલો એહ ભૂપતિ, જેની મતિ અતિ મોટી ઘણી ।
ભલી કરી એણે ભગતિ, એના જેવી જોઈએ આપણી ॥૩॥
સત્ય શ્રદ્ધા ધીરજપણું, જોઈએ એના જેવો વિવેક ।
ધર્મ પણ દઢ ધારવો, જોઈએ એના જેવી ગ્રહી ટેક ॥૪॥
ટેક એક હરિભક્તને, નેક[6] છેક સુધિ છાંડવી નહિ ।
કરી વિવેક અતિ ઉરમાં, વળી એક રંગે રે'વું સહિ ॥૫॥
પળે પળે રંગ પલટે ચઢે, કૈ'યે નવલ કસુંબી[7] કૈ'યે નીલનો[8] ।
એકરે'ણી કે'ણી એક રીત નહિ, સ્વભાવ સમ સલિલનો[9] ॥૬॥

૧. અતિશય ૨. દુઃખ સાથે દેનારાનું ૩. ઓચિંતા ૪. જલદી ૫. ચોક્કસ ૬. નક્કી ૭. નવો લાલ રંગ ૮. આસમાની રંગ ૯. પાણીનો.

પણ જેજે ભક્ત મોરે થયા, તે સર્વેની સુણીએ રીત ।
કશ્યા વિના કહો કોણ રહ્યા, સહુ ચિંતવી જુવો તમે ચિત્ત ॥૭॥

જેમ ઈક્ષુ[1] પામે અમૂલ્યતા, તેતો પ્રથમ પોતે પીલાય છે ।
ત્યાર પછી ચડે તાવડે, તેનાં ગોળ ખાંડ સાકર થાય છે ॥૮॥

તેમ કશ્યા વિના કોઈ વસ્તુ, ખરે ખપે[2] નથી આવતી ।
એમ સમજી સંકટ[3] સહો, તો ભલી ભજી જાય ભગતિ ॥૯॥

પો'ચ્ય વિના પર્વતે ચડ્યાની, હૈયે કરે કોઈ હોંસ ।
નિષ્કુળાનંદ કહે એ નહિ બને, અમથો થાસે અપસોસ ॥૧૦॥

કડવું ॥૩૩॥

પ્રભુ ભજવા જેને કરવો ઉપાયજી, તેને એમ કરવું જેમ કર્યું ઋભુરાયજી[4] ।
પ્રભુ પ્રસન્ન કરવા ગયા વનમાંયજી, આરંભી તપ ઉભા એક પાયજી ॥૧॥

ઢાળ-એક પગે ઉભા રહ્યા, અડગ મને અચળ થઈ ।
કર બેઉ ઉંચા કર્યા, શરીર પર ફેરવે નહિ ॥૨॥

ઈચ્છા મેલી અન્ન પાનની, પ્રભુ પ્રસન્ન કરવાને કાજ ।
તજી આશા વળી તનની, જેમ તજી આવ્યા નિજરાજ ॥૩॥

શરીર સર્વે સુકી ગયું, રહ્યું નહિ લોહી ને માંસ ।
અસ્થિ રહ્યાં એક અંગમાં, રહ્યો શ્વાસ વણ વિશ્વાસ ॥૪॥

નાડી રહી સર્વે નિસરી, ઉઘાડી અંગથી બા'ર ।
ગળ્યું[5] અંગ મળ્યું પેટ પૂઠે[6], તોય કરે છે નામ ઉચ્ચાર ॥૫॥

માથું ગુંઠણ મોટા થયા, રહ્યું હૈયું[7] બા'રું નિસરી ।
અજિન[8] વળગ્યું અસ્થિએ, થઈ કૃશ કાયા તપે કરી ॥૬॥

લાગે પવન અંગ લડથડે, વળી ડોલે છે તેણે દેહ ।
એવું અચેત અંગ થયું, તોય તપ ન તજે તેહ ॥૭॥

૧. શેરડી ૨. યોગ્ય ઉપયોગમાં ૩. પ્રભુ દ્વારા લેવાતી પરીક્ષાનું દુઃખ ૪. એ નામના રાજા ૫. પાતળું થયું, સૂકાણું ૬. પાછળ, પેટ અંદર ખેંચાઈ ગયું ૭. છાતી ૮. શરીરનું ચામડું, (ચામડી).

સૂકા કાષ્ઠ સમ ઉભા રહ્યા, અરણ્યમાં એકાએક ।
હાલે ચાલે નહિ ચરણે, એવી ગ્રહી આકરી ટેક ॥૮॥

રાજી કરવા રમાપતિ, અતિ આકરૂં તપ આદર્યું ।
ધરણી લાગી ધ્રુજવા, સ્વર્ગ કંપાયમાન કર્યું ॥૯॥

એવું તપ જોઈ આકરૂં, સર્વે બીન્યા સુર અસુર ।
નિષ્કુળાનંદના નાથને કહી, લેશે આપણાં સ્થાનક જરૂર ॥૧૦॥

કડવું ॥૩૪॥

ત્યારે સુર ગયા શ્રીપતિ પાસજી, અમર સહુએ કરી અરદાસજી[1] ।
અમને રાખ્યા ત્યાં અમે કર્યો છે નિવાસજી, પણ હવે નથી હરિ એ સ્થાનકની આશજી ॥૧॥

ઢાળ-આશા નથી એહ સ્થળની, જોઈ તપ ઋભુરાયતણું ।
એના તપ પ્રતાપે કરી, અમે તો તપિયા ઘણું ॥૨॥

ત્યારે શ્રીહરિ કહે સુર સાંભળો, તમે જાઓ તમારે સ્થાનકે ।
એમ કહીને ઉઠિયા, અવિનાશી અચાનકે ॥૩॥

આવ્યા રાય ઋભુ પાસળે, દીધાં દયા કરી દરશન ।
માગોમાગો રાય મુજથી, હું થયો છું પ્રસન્ન ॥૪॥

હેત કરી હાથ ફેરવે, મુખ માથે ને સરવે શરીર ।
જોઈ ધીરજ એ રાજનની, આવી ગયાં નયનમાં નીર ॥૫॥

અતિ દીન આધીન ઉભા, આગળ ઓશિયાળા થઈ ।
જાણે આપું એ જનને હું, મારૂં સુખ સરવે લઈ ॥૬॥

વા'લપ દેખાડે છે વળીવળી, હેત હૈયામાં નથી સામતું ।
અકળાઈ થયા છે ઉતાવળા, મન ધીરજ નથી પામતું ॥૭॥

ત્યારે રાય પાયે લાગ્યા પ્રભુને, કહે ધન્ય અનાથના નાથ ।
નિરખી તમને નયણે, શ્રીહરિ હું થયો સનાથ ॥૮॥

૧. અરજી, પ્રાર્થના.

માગુંછું હું મહાપ્રભુ, પંચ વિષય સંબંધિ જે સુખ ।
દેશો માં તે દયા કરી, જેથી થાય તમથી વિમુખ ॥૯॥
ત્યારે શ્રીહરિ કહે શુદ્ધ ભક્ત તમે, નથી માયાનો લેશ તમમાં જરા ।
નિષ્કુળાનંદનો નાથ કહે, અનન્ય ભક્ત મારા ખરા ॥૧૦॥

કડવું ॥૩૫॥

એમ પ્રસન્ન કર્યા પરબ્રહ્મજી, સહી શરીરે બહુ પરિશ્રમજી ।
એહ વાત સાંભળી લેવો મર્મજી[1], વાત છે કઠણ નથી કાંઈ નર્મજી ॥૧॥
ઢાળ-નર્મ નથી છે કઠણ ઘણી, જેવા તેવાથી થાતી નથી ।
સહુ સહુના મનમાં જુવો, ઉંડું વિચારી અંતરથી ॥૨॥
વણ ખપવાળાને એ વારતા, અણુ એક અર્થે આવે નહિ ।
મહિમા માહાત્મ્ય મોટપ્ય મુખથી, કહિયે મર કથી કથી કહિ ॥૩॥
જેમ પશુજનને ચાર્ય[2] પ્યારી, તેહ નીલી[3] દેખીને નવ તજે ।
સહે કષ્ટ બહુ એહ સારૂ, તોય ભાવે કરી એહને ભજે[4] ॥૪॥
જોને મોટી આશા છે મનમાં, જેવી પામવાને પૈસાતણી ।
તેવી આશા નથી અવિનાશ પદની, વાત શું કહિયે ઘણી ઘણી ॥૫॥
અન્ન વસન સારૂ અંગ આપે, જિયાં કાપે શત્રુ વળી શિશ ।
એતો થાય છે ઉછરંગશું[5], પણ ભજાય નહિ જગદીશ ॥૬॥
અસત્ય સુખસારૂ એવું કરે, પિંડ પાડ્યા સુધી પ્રયાણ[6] ।
સત્ય સુખને સાંભળી, વળી થાતી નથી એવી તાણ ॥૭॥
વિષનો કીડો વિષમાં, વસી વખાણે વિષનું સુખ ।
તેને રે'તાં અમૃતમાં, થાય જરૂર જાણજો દુઃખ ॥૮॥
તેમ ભક્ત આ બ્રહ્માંડમાં, ભજે હરિ ન તજે વિકાર ।
જેમ કેશ કહિયે કઠેકાણા તણા, શ્વેત શ્યામ સહુ એક હાર ॥૯॥

૧. સાર ૨. ઘાસ ૩. લીલું ઘાસ ૪. ખાય ૫.ઉત્સાહથી ૬. પ્રયાસ.

ભક્ત થાય ભગવાનના, પ્રથમના ભક્ત પ્રમાણ ।
નિષ્કુળાનંદ કહે તે વિના, બીજા માનો માયાના વેચાણ ॥૧૦॥

કડવું ॥૩૬॥

પદ-૯ (રાગ : બિહાગડો-)

દોયલું[1] થાવું હરિદાસરે, સંતો દોય૦ ।
જોઈએ તજવી તનસુખ આશરે, સંતો૦ । ટેક-

શૂરો જેમ રણમાં લડવા, ધરે હૈયામાં અતિ હુલાસ ।
પેટ કટારી મારી[2] પગ પરઠે, તેને કેની રહી ત્રાસરે; સંતો૦ ॥૧॥
કાયર મનમાં કરે મનસૂબા, રે'શું ઉભા આસપાસ ।
એમ કરતાં જો ચડી ગયા ચોટે[3], તો તરત લેશું મુખે ઘાસરે; સંતો૦ ॥૨॥
શૂરા સંતની રીત એક સરખી, કરવો વેરીનો વિનાશ ।
કામ ક્રોધ લોભ મોહ જિતી, ભાવે ભજવા અવિનાશરે; સંતો૦ ॥૩॥
એવા ભક્ત તે ભક્ત હરિના, તેહ સહે જગ ઉપહાસ ।
નિષ્કુળાનંદ કહે તે વિના બીજા, તેનો નાવે કેદિ વિશ્વાસરે; સંતો૦ ॥૪॥

પદ ॥૯॥

વળી કહું વાત અનુપમ એકજી, સુણજો સહુ ઉર આણી વિવેકજી ।
કહું સત્યવાદી રાય શિબિની ટેકજી, મૂકી નહિ નૃપે મૂવાલગે છેકજી ॥૧॥
ઢાળ-છેક ટેક તજી નહિ, દિયે દેદેકાર[4] કરી દાન ।
જેજે માગે તેતે આપે તેને, બહુ કરી સનમાન ॥૨॥
ભૂખ્યો પ્યાસો કોઈ પ્રાણી આવે, માગે મનવાંછિત જે વળી ।
આપે તેને આદરશું, આરત્યવાણી[5] સાંભળી ॥૩॥
તેણે જશ વાધ્યો આ જક્તમાં,પરલોકે[6] પડી ફાળ[7] ।
ઈંદ્ર કહે લેશે આસન મારૂં, કરૂં કાંઈક રખવાળ ॥૪॥

૧. દુર્લભ છે ૨. મરણિયો થઈને, શૂરવીર થઈને ૩. ઝપટે, અથડામણમાં ૪. આપો આપોનો પોકાર
૫. દીનતાભરી વાણી ૬. દેવલોકમાં, સ્વર્ગલોકમાં ૭. ધ્રાસકો, ત્રાસ.

પે'લી વે'લી પાળ બાંધિયે, તો રહે તળાવે તોય ।
આવ્યે જળે જે આદરવું, તે કામ ન આવે કોય ॥૫॥

લાગી આગ્યે[૧] કોઈ કૂપ[૨] ખણે[૩], તેણે હોલાય નહિ અંગાર ।
માટે મેલી ગાફલતા, વે'લો વે'લો કરવો વિચાર ॥૬॥

પછી શક્ર[૪] થયો શકરો[૫], થયો હોલો તે હુતાશન[૬] ।
આવ્યા બેઉ ઉડતા, જ્યાં બેઠા હતા રાજન ॥૭॥

કપોત[૭] ગર્યો આવી ગોદમાં[૮], બેઠો શકરો સામો સુજાણ ।
આપ્ય મારા તું આહારને, મારા ભૂખે જાય છે પ્રાણ ॥૮॥

ત્યારે શિબિ કહે સુણ શકરા, શરણે આવ્યો તે કેમ અપાય ।
માગ્ય બીજું હોય મનમાં, જેણે કરી તારૂં દુઃખ જાય ॥૯॥

ત્યારે બાજ કહે બીજું જોઈતું નથી, જોઈએ છીયે ખાવાનું આ વાર ।
નિષ્કુળાનંદનો નાથનાથ કરી[૯], આપ્ય માંસ એહ હોલાભાર ॥૧૦॥

કડવું ॥૩૭॥

શિબિ રાજા છે દયાનો નિવાસજી, પાપ કરતાં પામે બહુ ત્રાસજી ।
તેણે કેમ અપાય મારી પર માંસજી, તેનો તન મનમાં કર્યો તપાસજી ॥૧॥

ઢાળ-તપાસ કરી તને મને, ત્રાજુ મગાવ્યાં તે વાર ।
કાતું[૧૦] લઈ માંડ્યું કાપવા, આપવા આમિષ[૧૧] હોલાભાર ॥૨॥

કાપી કાપી રાય આપિયું, સર્વે શરીરનું માંસ ।
તોય ત્રાજુ નવ ઉપડ્યું તેહ, હોલો બેઠો છે જેહ પાસ ॥૩॥

ત્યારે રાયે વિચારિયું, આતો કપોત કારણરૂપરે[૧૨] ।
માટે આપું અંગ આખું એને, એમ કહે છે વળી ભૂપરે ॥૪॥

૧. આગ લાગે ત્યારે ૨. કૂવો ૩. ખોદે ૪. ઈન્દ્ર ૫. બાજ પક્ષી ૬. અગ્નિદેવ ૭. હોલો ૮. ખોળામાં, આશ્રયે ૯. ભગવાનનું નામ લઈ, તેમની સાક્ષીએ ૧૦. મોટું ચપ્પુ, છરી ૧૧. માંસ ૧૨. કોઈ હેતુથી અવતરેલ દૈવી તત્ત્વ.

ત્યારે બેઠા રાય જઈ ત્રાજવે, હુવો લોકમાં હાહાકાર ।
ત્યારે હોલો ટળી હુતાશન હવો, હવો શકરો શક્ર તે વાર ॥૫॥

ત્યારે ઈન્દ્ર કહે ધન્યધન્ય રાજા, તું જેવો નથી બીજો એક ।
તનઅભિમાની તું નહિ, અમે જોયું કરી વિવેક ॥૬॥

સત્ય ધર્મ નિમ ટેક તારી, ભારે ધારી ભલી તમે ભૂપ ।
તન તજી બ્રહ્મલોક જાશો, થાશો બ્રહ્મસ્વરૂપ ॥૭॥

પે'લવે'લું લિયે પારખું, પછી દિયે છે અભયદાન ।
એવા સંકટને સહન કરતાં, જાણો નથી કાંઈ જ્યાન ॥૮॥

વામને બાંધ્યા બળિરાય, પછી પોતે બંધાણા બહુપેર ।
હજી સુધી હેતે કરી, હરિ રહે છે એને ઘેર ॥૯॥

એમ વર દઈ સુરેશ ગયા, થયો અતિ જયજયકાર ।
નિષ્કુળાનંદ હરિભક્તને, ગ્રહી લેવું એવું સાર ॥૧૦॥

કડવું ॥૩૮॥

આપ્યું કાપી તન સત્યવંત શિબિરાજજી, તેતો પરલોકના સુખને કાજજી ।
એના જેવું આપણે કરવું તે આજજી, ત્યારે રિઝશે ઘનશ્યામ મહારાજજી ॥૧॥

ઢાળ-ઘનશ્યામ ઘણું રિઝે ત્યારે, જ્યારે રહે એ રાજાની રીત ।
ધીરજ ધર્મ સત્ય સુશીલતા, તેના જેવી કરવી જોઈએ પ્રીત ॥૨॥

અંગથી અળગુ[૧] અવનિએ, વળી જેજે જણસો[૨] હોય ।
તેતે આપે ત્રિલોકમાં, સુખે થકી સહુ કોય ॥૩॥

પણ જ્યારે આવે અંગ ઉપરે, સુખ દુઃખના સમૂહ મળી ।
ત્યારે દૃઢ ધીરજ રહે, સંત કહિયે તેને વળી ॥૪॥

મોટી વાત કરતાં મુખથી, વળી સ્વાદ[૩] આવેછે સહુને ।
પણ જ્યારે જોઈએ આ જીવમાં, ત્યારે ભળાયે[૪] ભૂલ્ય બહુને ॥૫॥

૧. પોતાનાં શરીર સિવાયનું ૨. વસ્તુ-પદાર્થો ૩. મોજ, આનંદ ૪. દેખાય.

એહ ભૂલ્યને અળગી કરી, ખરી હરિની ભક્તિ કરિયે ।
મોટા ભક્ત જે મોરે થયા, તેના મતને અનુસરિયે ॥૬॥

મનગમતું મેલી કરીને, મત મોટાનો મન ધારિયે ।
પ્રસન્ન કરવા છે પ્રાણપતિને, એટલું તો જરૂર વિચારિયે ॥૭॥

અંતરજામીની આગળે, નહિ ચાલે જૂઠ જરાય ।
એમ વિચારી આપણે, કસર ન રાખવી કાંય ॥૮॥

એહ વાત અનુપ છે, નકી સુખ થાવાની નિદાન ।
વણ સમઝે વિપત પડે, રણ તૃણાર્થી[1] સંગ શ્વાન ॥૯॥

માટે મોટા સંતને મળી, વળી ટાળવી સરવે ભૂલ્ય ।
નિષ્કુળાનંદ કહે નવ ખોઈએ, અવસર આવ્યો અમૂલ્ય ॥૧૦॥

કડવું ॥૩૯॥

જેને ઉપાય કરવો હોય એહજી, તેને થાવું સહુથી નિઃસનેહજી ।
જેમ વરત્યા જનક જેહજી, કરતાં રાજ્ય કે'વાણા વિદેહજી[2] ॥૧॥

ઢાળ-વિદેહ કહેવાણા તે સાંભળી, ત્યાં આવ્યા નવ ઋષિરાય[3] ।
ઉઠ્યા જનક ભેટ્યા સહુને[4], ઘણે હેતે ઘાલી હૈયામાંય ॥૨॥

પછી મળ્યા એક એકને, તેની પૂછી ઋષિયે વાત ।
અમે ન સમઝ્યા આ મર્મને, તમે સમઝાવો સાક્ષાત ॥૩॥

ત્યારે જનક કહે આ દેહનો, નથી પળ એકનો વિશ્વાસ ।
મળાય કેમ આ મુનિને, જ્યારે થઈ જાય તનનાશ ॥૪॥

એમ કહિને પૂજા કરી, ભાવે કરાવ્યાં ભોજન ।
પછી બેઠા સભા કરીને, પૂછ્યાં રૂડાં પ્રશ્ન ॥૫॥

૧. સૂકા રણમાં ઘાસ શોધવા નીકળેલો માણસ સાથે કૂતરો લે તો ઉલટાનો વધુ મુશ્કેલીમાં મૂકાય
૨. દેહથી વિરક્ત, આત્મજ્ઞાની ૩. નવ યોગેશ્વર ૪. એકસાથે.

ત્યાં મિથિલાપુરી પરજળી, ધાયાં સહુ સહુને ઘેર લોક ।
જનક કહે મારૂં નથી જળતું, શાને કરૂં હું મને શોક ॥૬॥

રાજ સાજ સુખ સંપત્તિ, વળી દેહ ગેહ દારા દામ ।
એહ કોણ કેનાં કોણ આપણે, કોઈ કેને ન આવે કામ ॥૭॥

અણ સમઝણે આપણું, સહુ માની રહ્યું મનમાંય ।
જુવે વિચારી જીવમાં, તો નથી આપણું કાંય ॥૮॥

એમ રાજ્યમાં રહી રાગ તજ્યો, એ છે લક્ષ[1] લેવા જેવો ઘણો ।
તુચ્છ પદાર્થ સારૂ તણાવું, એવો જોઈએ નહિ મત આપણો ॥૯॥

ખાવા ખટ રસ[2] નરેશ સુતને, તોય ડોડાં દેખી ડગે દલ ।
નિષ્કુળાનંદ એ કંગાલ છે, નથી આવ્યો રાજાનો અમલ[3] ॥૧૦॥

કડવું ॥૪૦॥

પદ-૧૦ (રાગ : બિહાગડો-)

શીદને રહિયે કંગાલરે, સંતો શીદ૦ ।
જ્યારે મળ્યો મોટો મહા માલરે, સંતો૦ । ટેક-

પૂરણ બ્રહ્મ પુરુષોત્તમ પામી, ખામી ન રહી એક વાલ[4] ।
અમલસહિત વાત ઓચરવી, માની મનમાં નિહાલરે; સંતો૦ ॥૧॥

રાજાની રાણી ભમી ભિખ માગે, હાલે કંગાલને હાલ ।
ઘર લજામણી રાણી જાણી રાજા, ખીજી પાડે વળી ખાલરે[5]; સંતો૦ ॥૨॥

તેમ ભક્ત ભગવાનના થઈને, રહે વિષયમાં બેહાલ ।
તેતો પામર નર જાણો પુરા, હરિભક્તિની ધરી છે ઢાલરે; સંતો૦ ॥૩॥

તન મન આશ તજી તુચ્છ જાણી, કાઢ્યું સમઝી એ સાલ[6] ।
નિષ્કુળાનંદ એ ભક્ત હરિના, બીજાં બજારી બકાલરે[7]; સંતો૦ ॥૪॥

પદ ॥૧૦॥

૧. ધ્યાનમાં લેવા જેવો બોધ, ઉપદેશ ૨. સર્વ પ્રકારનાં ભોજન ૩. કેફ, ખુમારી ૪. જરા પણ
૫. ચામડી ઉતારવા જેવી કડક સજા કરે ૬. નડતર, દોષ ૭. વેપારી જેવા, સકામ ભક્ત.

વળી કહું વાત હરિજનની અમળજી, નલરપુરીનો[1] રાજા એક નળજી ।
રૂપ ગુણ શીલ ઉદાર નિર્મળજી, એવો વીરસેનનો સુત સબળજી ॥૧॥

ઢાળ-સબળને સત્યવાદી સુણી, દમયંતીએ વિચારી વાત ।
વરવું છે એ નળને, બીજા પુરૂષ તાત ને ભ્રાત ॥૨॥
તેહ વાત ન જાણે તાત એહનો, રચ્યો સ્વયંવર તેહ વાર ।
તેમાં રાજા તેડાવિયા, સહુ આવવા થયા તૈયાર ॥૩॥
ત્યારે નારદે કહ્યું જઈ ઈંદ્રને, ધર્મ અગ્નિ સુણો વરૂણ ।
તમ જોગ્ય એ કન્યા ભીમની, સુણ્યા સર્વે એના મેં ગુણ ॥૪॥
પણ એને વરવું છે નળને, એવી દૃઢ ધારી છે ટેક ।
ટેક તજાવી તમે વરો, તો વળે વડો વશેક[2] ॥૫॥
નળ અંતરે નિરમળ છે, જેમ કહેશો તેમ કરશે ।
તજી પ્રિય પોતાતણું, તમારૂં પ્રિય અનુસરશે ॥૬॥
ત્યારે ચારે મળી કહ્યું નળને, તું કર્ય અમારાં વખાણ ।
તું તારી નિંદા કરજે, તો અમને વરશે એહ જાણ ॥૭॥
ત્યારે નળે કહ્યું જઈ દમયંતીને, ઈંદ્ર અગ્નિ ધર્મ ને વરૂણ ।
એને વર્ય તું વેગે કરી, તો તારે તોલે આવે કહું કોણ ॥૮॥
ત્યારે દમયંતી કહે એ દેવતા, હું તો વરી છું નળરાય ।
હવે ડગાવું જો દિલને, તો પતિવ્રતાપણું જાય ॥૯॥
ત્યારે ઈંદ્રાદિ ચારે નળ થયા, પલટાવી પોતાનો વેષ ।
નિષ્કુળાનંદ કહે નાથ સમરી[3], ત્યાં આવ્યા નળ નરેશ ॥૧૦॥

કડવું ॥૪૧॥

પછી પાંચે થયા નળ સમ પ્રમાણજી[4], પતિવ્રતા ધર્મથી પડી ઓળખાણજી ।
નાખી નળકંઠે વરમાળ સુજાણજી, સુર નર થયા નિરાશી નિરવાણજી ॥૧॥

૧. નૈષધ દેશનો ૨. મોટો ફાયદો થશે ૩. સંભારીને ૪. નળ રાજા જેવા જ આકારવાળા.

ઢાળ-નિરાશી નર અમર ગયા, ત્યારે ઈંદ્રે કર્યો ઉપાય ।
આપી કળિને આગન્યા, તું પ્રવેશ કર્ય નળમાંય ॥૨॥
ત્યારે નળ મતિ રતિ નવ રહી, રમ્યો દ્યૂતવિદ્યા[1] ભ્રાતસાથ ।
રાજ સાજ સુખ સમૃદ્ધિ, લીધી જીતી કર્યો અનાથ ॥૩॥
પછી કાઢ્યાં દંપતી પુરથી, આપી પે'રવા એક અંબર ।
મૂક્યાં કાઢી મોટા વનમાં, જ્યાં ન લિયે કોઈ ખબર ॥૪॥
જળ ટાણે જળ નવ મળે, અન્ન ટાણે ન મળે અન્ન ।
ભૂખ પ્યાસનાં ભેળાં ભમે, દુઃખમાંહી નિગમે દન ॥૫॥
મનુષ્યમાત્ર જ્યાં ન મળે, મળે વનવાસી વિકરાળ ।
ખાવા આવે ખરાં થઈ, તોય ન કરે તનસંભાળ ॥૬॥
ભૂત ભૈરવ ભયંકાર ભમે, દમે દુષ્ટ બીજાં આવી દેહને ।
આપે સંકટ સંતાપે સહુ, કહે નહિ કાંઈ તેહને ॥૭॥
જેને સંકટ શરીરમાંય, અણું જેટલો આવ્યો નથી ।
તેને સંકટ સામટો પડ્યો, જે કહેવાય નહિ મુખથી કથી ॥૮॥
અણવાણાં[2] ફરે અરણ્યમાં, ચરણમાં ચાલે રૂધીર ।
તોય અકળાય નહિ અંતરે, સમઝી મને સુધીર ॥૯॥
રાત દિવસ એમ રડવડે[3], પડે અન્ન વિના ઉપવાસ ।
નિષ્કુળાનંદ કહે એહ વનમાં, ફરે ધરે નહિ તનત્રાસ ॥૧૦॥

કડવું ॥૪૨॥

વન વિષમ અતિશય વિકટજી, જ્યાં જ્યાં જાય ત્યાં પામે સંકટજી ।
રાત દિવસ રહે દુઃખ અમટજી[4], ઝાડ પા'ડ પૃથવી અતિ દુરઘટજી[5] ॥૧॥

ઢાળ-દુરઘટ દેખી અટવિ[6] એહ, ચળી જાય મનુષ્યનાં ચિત્ત ।
તેમાં રાજા રાણી રડવડે, પડે દુઃખ ત્યાં અગણિત ॥૨॥

૧. જુગાર ૨. ઉઘાડા પગે ૩. ભટકે, હેરાન થાય ૪. અખંડ ૫. વિકટ, ભયાનક ૬. પૃથ્વી.

ઘણા ગોખરૂ[1] કાંટા ફંગટા, કૌચ કંદુ કરણાં નીર[1] ।
આવિ સ્પર્શે એ અંગમાં, તેણે સુજી જાય છે શરીર ॥૩॥
પશુ પંખી પરસ્પર, કરે શબ્દ ભુંડા ભયંકાર ।
સહ્યાં ન જાય તે શ્રવણે, એવા થાય વનમાં ઉચ્ચાર ॥૪॥
નિશામાંહિ નિશાચર ફરે, હરે પશુ પંખીના પ્રાણ ।
એવા વનમાં દંપતી અતિ, નિઃશંક ફરે નિરવાણ ॥૫॥
ખાનપાન ખોળે નવ મળે, મળે હિંસક જન હમેશ ।
તોય સંભારે નહિ સુખ રાજ્યનું, હૈયામાંહિ લવલેશ ॥૬॥
જેમ જેમ પડે વિપત્તિ વળી, તેમતેમ મને મગન ।
એમ વનમાંય વિચરે, રાત દિન રાણી ને રાજન ॥૭॥
એવા વનમાં ઋષિ રહે, જેને અન્નનો નહિ આહાર ।
જોઈ રાજા એવા ઋષિને, ત્યાંથી ચાલી નિસરે તે વાર ॥૮॥
એમ દિન કંઈ વહી ગયા, પછી રાજાએ કર્યો વિચાર ।
રાણી ખાણી સર્વે દુઃખની[2], માટે તજી દેઉં નિરધાર ॥૯॥
પછી અર્ધું અંબર લઈ અર્ધ રાતે, ચાલી નિસર્યા નળ નરેશ ।
નિષ્કુળાનંદ કહે દમયંતી, પામી પૂરણ કલેશ ॥૧૦॥

કડવું ॥૪૩॥

દમયંતી પોકારે કહે હે રાજનજી, મેલી તમે મુજને રડવડતી વનજી ।
હું પતિવ્રતા મારૂં અબળાનું તનજી, તમ વિના મારી કોણ કરશે જતનજી ॥૧॥
ઢાળ-જતન કરતા તે જાતા રહ્યા, હવે રહીશ હું શી રીતમાં ।
હે દૈવ દીધું દુઃખ તેં સામટું, તેહનું ન વિચાર્યું ચિત્તમાં ॥૨॥
રડી લડથડી પડી ગઈ, શુદ્ધ ન રહી શરીરની ।
નળ વિયોગે એ નારને, નયણે નદી ચાલી નીરની ॥૩॥

૧. આ બધા જંગલી ઝાડ કે છોડનાં નામ છે ૨. જેમાંથી દુઃખ ઉપજ્યાં જ કરે તેવી ખાણ.

પછી પડતી આખડતી વળી, ચાલી એકાએક[1] વનમાં ।
લાગ્યા કાંટા કાંકરા ખરા, તેની પીડા થઈ છે તનમાં ॥૪॥
તેમજ નળરાય તનમાં, પામે છે પીડા અતિ ઘણી ।
પણ સત્ય ન મુકે ધર્મ ન ચૂકે, શું કહિયે ધીરજ તેહતણી ॥૫॥
એમ કંઈક કષ્ટ ભોગવ્યાં, તેનો કહેતાં ન આવે પાર ।
રાત દિવસ રડવડતાં, વળી વહી ગયાં વર્ષ બાર ॥૬॥
પછી પામ્યા નિજરાજ્યને, ભાવે ભજ્યા શ્રીભગવાન ।
એટલું કળિ વળી કરી ગયો, તોય ન ચળ્યાં સત્યથી નિદાન ॥૭॥
એમ સાધુને સત્ય રાખવું, રાખવી દૃઢમતિ ધર્મમાં ।
સુખ દુઃખ સહી શરીરને, રહેવું અચળ નિજ આશ્રમમાં[2] ॥૮॥
ધર્મસમ ધન નથી, નરનારીને નિદાન ।
ધર્મ જાતાં જો ધન મળે, તો જાણવું થયું એ જયાન ॥૯॥
એવી આંટી પાડી અંતરે, હરિજન હીમત રાખો હૈયે ।
નિષ્કુળાનંદનો નાથજી, થાશે રાજી અતિશે તૈયે ॥૧૦॥

કડવું ॥૪૪॥

પદ-૧૧ (રાગ : બિહાગડો-)

કરિયે રાજી ઘનશ્યામરે સંતો, કરિયે૦ ।
તો સરે સરવે કામરે સંતો૦ । ટેક-

મરજી જોઈ મહારાજના મનની, એમ રહિયે આઠું જામ ।
જે ન ગમે જગદીશને જાણો, તેનું ન પૂછીયે નામરે; સંતો૦ ॥૧॥
તેમાં કષ્ટ આવે જો કાંઈક, સહિયે હૈયે કરી હામ ।
અચળ અડગ રહિયે એક મને, તો પામિયે સુખ વિશ્રામ રે; સંતો૦ ॥૨॥

૧. એકલી જ ૨. પોતાનાં આશ્રમ ધર્મમાં.

જુવો રીત આગેના જનની, પામ્યા વિપત્તિ વિરામ ।
જનમથકી માનો મુવાસુધી, ઠરી બેઠા નહિ ઠામરે; સંતો૦ ॥૩॥
એતો દોયલું સોયલું છે આજ, તજિયે દોય દામ વામ ।
નિષ્કુળાનંદ નિઃશંક થઈને, પામિયે હરિનું ધામરે; સંતો૦ ॥૪॥

પદ ॥૧૧॥

વળી કહું એક રાજા અંબરીષજી, તેને ઘેર આવ્યા દુર્વાસા લઈ શિષ્યજી ।
ભોજન કરાવ્ય અમને નરેશજી, ત્યારે નૃપ કહે નાહી આવો મુનેશજી ॥૧॥

ઢાળ-મુનિ વે'લા તમે આવજો, આજ છે દ્વાદશીનો દન ।
નાવ્યા ટાણે[૧] જાણી નૃપે, કર્યું ઉદકપાન[૨] રાજન ॥૨॥
વીતી વેળાયે મુનિ આવિયા, રાજા કેમ કર્યું તેં ભોજન ।
મને જમાડ્યા વિના જમ્યો, દઉં છું હું શાપ રાજન ॥૩॥
શાપ દઈ આપે ચાલિયા, આવ્યું સુદર્શન તે વાર ।
બહુ ભાગે આવે બાળતું, પછી આવ્યા હરિને આધાર[૩] ॥૪॥
કહ્યું હરિને કષ્ટ નિવારિયે, ટાળીયે સુદર્શનનો ત્રાસ ।
ત્યારે શ્રીપતિ[૪] કહે ઋષિ સાંભળો, તમે જાઓ અંબરીષપાસ ॥૫॥
ત્યારે ઋષિ આવ્યા રાય પાસળે, રાય પાય લાગી કહ્યો અભિપ્રાય ।
આજ તેદિ એક ભાવ હોય તો, સુદર્શન દૂર થાય ॥૬॥
એમ શત્રુ મિત્ર જેને સમ છે, સમ છે સુખ દુઃખ દેનાર ।
એવા ભક્ત જે જક્તમાંહી, તેની ઉપર પ્રભુનો પ્યાર ॥૭॥
પર પ્રાણીને પીડે નહિ, મર પીડાય પંડ પોતાતણું ।
એવો વિચાર જેને અંતરે, ઘડિઘડિયે રહે છે ઘણું ॥૮॥
હિતકારી ભારી સૌ જીવના, જેને ભુંડાઈ ભાગ આવી નથી ।
તેણે અવળું અવરનું[૫], કેમ થાય ઉપર અંતરથી ॥૯॥

૧. પારણાના યોગ્ય સમયે ૨. જળપાન ૩. શરણે ૪. લક્ષ્મીપતિ ભગવાન ૫. બીજાનું.

સમદર્શિ શીતળ સદા, કેને દુઃખ ન દિયે કાંય ।
નિષ્કુળાનંદ એ ભક્તની, શ્રીહરિ કરે છે સા'ય ॥૧૦॥

કડવું ॥૪૫॥

વળી કહું એક ભક્ત વિભીષણજી, ભજે હરિ કરી વિવેક વિચક્ષણજી ।
તેહ જાણી રાવણ કોપ્યો તતક્ષણજી, તેનું કોણ કરે રાક્ષસ રક્ષણજી ॥૧॥

ઢાળ-રાક્ષસ રાવણે લાત મારી, કાઢ્યા લંકાથી બા'ર ।
આવ્યા રામના સૈન્યમાં, ના'પ્યા ગરવા[૧] તે વાર ॥૨॥
ત્યારે વિભીષણ કહે રખવાળને, જઈ કહો રામજીને વાત ।
ભક્ત તમારો નામ વિભીષણ, આવ્યો છે રાવણનો ભ્રાત ॥૩॥
ત્યારે સેવકે કહ્યું શ્રીરામને, સુણી રામ કહે સુણ્ય દાસ ।
આવે તો આવે સમ ખાઈને, વણ સમે નહિ વિશ્વાસ ॥૪॥
ત્યારે સેવકે કહ્યું વિભીષણને, ખાઈ આવ્ય સુધા[૨] સાચા સમ ।
તો તેડી જાઈએ પ્રભુ પાસળે, નહિ તો જાવાનું છે વિષમ ॥૫॥
ત્યારે વિભીષણ કહે સુત દારા સંબંધી, રાજ સાજ અમલ[૩] અન્ન ધન ।
આપે રૂપ અનુપ રામજી, જો દગો હોય મારે મન ॥૬॥
તે સેવકે સુણાવ્યું શ્રીરામને, સુણી તર્ત તેડાવિયા પાસ ।
ભલો ભક્ત વિભીષણ તું, જગ સુખથી છો ઉદાસ ॥૭॥
સુત કલત્ર[૪] કારણે, સુર અસુર નર ઇચ્છે ઘણું ।
રાજ્ય ધનરૂપે સહુએ સુખ માન્યું છે, તે તેં બંધન જાણ્યું આપણું ॥૮॥
એમ કહી વિભીષણને, રાજી થયા શ્રીરામ ।
ધન્ય એવા હરિજનને, જેને સુખ સંસારી સમને ઠામ ॥૯॥
એમ નર નિર્જરનાં, જેને સુખ સ્વપ્નાને તુલ્ય ।
નિષ્કુળાનંદ કહે એ ભક્ત હરિના, અતિ મોટા અમૂલ્ય ॥૧૦॥

કડવું ॥૪૬॥

૧. અંદર પેસવા ન દીધા ૨. ખરેખરા ૩. સત્તા ૪. પત્ની.

હંસધ્વજ[1] સુત સુધનવા જેહજી, તેને અતિ શ્રીહરિમાં સનેહજી ।
દૃઢ હરિભક્ત અચળ વળી એહજી, અલ્પ દોષે આવ્યા તાતના ગુન્હામાં તેહજી ॥૧॥

ઢાળ-તેને તાતે તપાસ કઢાવી, નાખ્યો તપેલ તેલની માંઈ ।
શ્રીહરિના સ્મરણથકી, વળી કાયા ન બળી કાંઈ ॥૨॥

ત્યારે કહે તેલ તપ્યું નથી, કાંતો ઔષધિ છે એહ પાસ ।
તેલ પણ તપેલ ખરૂં, નહિ ઔષધિ કાઢ્યો તપાસ ॥૩॥

ત્યારે કહે મંત્ર છે એના મુખમાં, તેનો અખંડ કરે છે ઉચ્ચાર ।
તે મંત્ર તો શ્રીહરિ સ્મરણ, એણે નાવ્યો અંગે અજાર[2] ॥૪॥

સાચો ભક્ત શ્રીકૃષ્ણે જાણીને, કરી કષ્ટમાંયે એની સા'ય ।
ખરી પળે નવ ખમી શકે, દુઃખ દાસનું મનમાંય ॥૫॥

પળપળની પીડા હરવા, હરિ હરિજન પાસે રહે ।
વણ વિશ્વાસી એ વાતને, લેશમાત્ર પણ નવ લહે[3] ॥૬॥

રાત દિવસ રક્ષા કરે, નિજભક્તની ભગવાન ।
મિટે થકી તે મૂકે નહિ, નિશ્ચય નાથજી નિદાન ॥૭॥

જનક જનની નિજજનના, સાચા શ્રીહરિ કહેવાય ।
એહ હેત જેવું કરે જીવને, તેવું બીજે કહો કેમ થાય ॥૮॥

નકી ભક્તસારૂં નાથજી, અવનિયે રહે છે અખંડ ।
દુર્મતિ તે દેખે નહિ, જેમ પડદા આડું પંડ ॥૯॥

પડદે રહીને પેખે[4] હરિ, દેખે દાસની દૃઢતા ધીર ।
નિષ્કુળાનંદ કહે કષ્ટમાંહિ, કરે સહાય હરિ અચીર ॥૧૦॥

કડવું ॥૪૭॥

એહ આદિ ભક્ત થયા બહુ ભૂપજી, સાચા સત્યવાદી અનઘ અનૂપજી ।
પરપીડા હરવા શુદ્ધ સુખરૂપજી, કરી હરિ રાજી તરી ગયા ભવકૂપજી ॥૧॥

૧. ચંપકા નગરીનો રાજા ૨. પીડા ૩. સ્વીકારે નહિ ૪. (અંતરમાં રહી) જુએ.

ઢાળ-ભવ કૂપરૂપ તે તર્યા, આગળે ભક્ત અનેક ।
ધન્યધન્ય એની ભગતિ, ધન્યધન્ય એહની ટેક ॥૨॥

એવી ટેક જોઈએ આપણી, કરવા પ્રભુને પ્રસન્ન ।
જ્યાં સુધી ન રિઝે શ્રીહરિ, ત્યાં સુધી કરવી જતન ॥૩॥

જેમ ધુવે કોઈ લુગડું, પણ માંહિ રહી જાય મેલ ।
ત્યાં સુધી ન જાણવું, એહ વસ્ત્રને ધોયેલ ॥૪॥

જેમ બેસે કોઈ ઝાઝમાં, હોય ઉંડા અર્ણવમાંય ।
ત્યાંસુધી સુખ ભૂમિનું, શીદ માનીને મકલાય ॥૫॥

કર્યાં કેશરિયાં શૂરાં સરખાં, પણ લીધી નથી લડાઈ ।
ત્યાં સુધી તે વેષની, કેમ વખાણાય વડાઈ ॥૬॥

શૂરા દેખી દગે શત્રુને, કરે દગે કરી ઘણું ઘાય[1] ।
હરિજનને અરિ[2] ઝીણા અતિ, કરે તે કોણ ઉપાય ॥૭॥

કામ ક્રોધ લોભ કહીયે, એ અતિશે ઝીણા અરિ ।
આવતાં એને ઓળખીને, વળી ખબર તે રાખવી ખરી ॥૮॥

અખંડ આગ્રહ એહ ઉપરે, જેહ જેહ રાખે છે જન ।
તેહ તેહ એ શત્રુથકી, નર રહે નિરવિઘન ॥૯॥

ગાફલને ઘાયલ કરે, સાજું રહેવા ન દિયે શરીર ।
નિષ્કુળાનંદ સચેત રહેવું, ધરી દૃઢતા અતિ ધીર ॥૧૦॥

કડવું ॥૪૮॥

પદ-૧૨ (રાગ : બિહાગડો-)

ધીરજ સમ નહિ ધન રે સંતો ધીરજ૦ ।
આવે અર્થ દોયલે દનરે સંતો૦ । **ટેક-**

૧. હથિયારનો ઘા ૨. અંતઃશત્રુઓ.

અતોલ દુઃખ પડે જ્યારે આવી, તેતો ન સે'વાય તન ।
તેમાં કાયર થઈને કેદી, ન વદે દીન વચન રે, સંતો૦ ॥૧॥

ધીરજવંતને આપે અત્યંત, દુઃખ બહુ દુરિજન ।
તેતો સરવે સહે શરીરે, જાણી તે જન અન્નરે; સંતો૦ ॥૨॥

ધીરજ ધારી રહે નરનારી, પામે તે સુખસદન ।
કષ્ટ કાપવાનો એ છે કુઠારો, વાઢે વિપત્તિનાં વનરે; સંતો૦ ॥૩॥

આગે સીતા કુંતા ને દ્રોપદી, ધારી ધીરજ અતિ મન ।
નિષ્કુળાનંદના નાથને કર્યા, પૂરણ એણે પ્રસન્નરે; સંતો૦ ॥૪॥

પદ ॥૧૨॥

એવા ધીરજ વાળા જાણો જડભરતજી, હતા અતિ આપે અત્યંત સમર્થજી ।
સહ્યાં દુઃખ દેહે રહી ઉન્મત્તજી, કરે ઘરપર કામ તેમાં એક મતજી ॥૧॥

ઢાળ-મત[1] રહિત મુનિ રહે, મળે અન્ન જેવું તેવું જમે ।
કોહ્યું[2] કસાયું સડ્યું બગડ્યું, બળ્યું ઉતર્યું ખાઈ દિન નિર્ગમે ॥૨॥

ત્યારે ભ્રાતે કહ્યું જડભરતને, રાખો ખરી ખેતની ખબર ।
ત્યારે જડ ભરતજી જઈ રહ્યા, ઉભા રાતમાં અડર ॥૩॥

અતિશે ભૂલી શુદ્ધ અંગની, વરતે છે અંતરે વરતિ ।
આપાપર[3] ભાવ નથી ભાસતો, એવી ખરી કરી છે મતિ ॥૪॥

મતિમાં રતિ નવ રહ્યો, સુખ દુઃખ સંભવ વળી ।
એવી રીતે જડભરતજી, સાચવે છે ખેતર ખળી[4] ॥૫॥

ત્યાં તસ્કર નર આવીને, ઝાલી લઈ ગયા જડભરતને ।
ઉભા રાખ્યા દેવી આગળ્યે, તેને મારવા તરતને ॥૬॥

---

૧. આગ્રહ ૨. સડી ગયેલું, ઊતરી ગયેલું ૩. પોતાનું-પારકું ૪. ખળું, અનાજને મસળીને જુદું પાડવાનું સ્થાન.

ત્યારે ચોર કહે પછી ચડાવિયે, સારી પેઠે જમાડી સુખડી ।
ત્યારે જડભરત જમિયા, તરત વળી તેહ ઘડી ॥૭॥

પછી તીખી તરવાર લઈ કરી, હાથ ઉપાડ્યો હણવા કાજ ।
તે દેખી ન શકી દિલે દેવી[1], હાથ ઝાલી લીધો વાજોવાજ[2] ॥૮॥

પછી લીધી કરવાલ[3] કરથી, તેણે કાપ્યાં સર્વનાં શિશ ।
પીધું લોહીને ખાધું માંસને, ત્યારે ઉતરી દેવીને રીશ ॥૯॥

જોડી હાથ જડભરત આગળે, કરે અતિ વિનતિ તે વળી ।
નિષ્કુળાનંદના નાથના વા'લા, તમને પીડ્યા પાપીયે મળી ॥૧૦॥

કડવું ॥૪૯॥

એમ કહી દેવી ગઈ છે સમાયજી, નથી હર્ષ શોક જડભરતને કાંયજી ।
તેહ સમે રાજા આવ્યો એક ત્યાંયજી, નામ રહુગણ[4] બેશી શિબિકાયજી[5] ॥૧॥

ઢાળ-શિબિકાનો બુઢારથી[6] વાટમાં, પડ્યો માંદો આવી તેની ખોટ ।
ઝાલી જડભરત જોડિયા, લીધા તે ઘડી દડિદોટ ॥૨॥

જડભરત જાળવે જીવજંતુ, કીડી મકોડી ન કચરાય ।
દિયે[7] તલપ[7] તે દેખીને, તે થડક રાયે ન ખમાય ॥૩॥

ત્યારે ભૂપ કહે છે ભોઈને, આવી કરો છો અવળાઈ કેમ ।
ત્યારે ભોઈ કહે ભૂપાળને, આ નવો કરે છે એમ ॥૪॥

ત્યારે નવા પ્રત્યે કહે નરપતિ, અતિ વસમાં લાવી વચન ।
ત્યારે જડભરત બોલિયા, સુણ્ય વચન કહું રાજન ॥૫॥

અવળાઈ જે મારા અંગની, તે કહું હું સર્વે તુજને ।
તેં જેજે કહ્યું તારી જીભથી, તેનું નથી દુઃખ કાંઈ મુજને ॥૬॥

તેં કહ્યું જોઈ આ તનને, તેહ નથી આત્મામાં એક ।
દેહદર્શી તો એમજ દેખે, જેને નથી અંતરે વિવેક ॥૭॥

---

૧. ભદ્રકાળી દેવી ૨. તત્કાળ ૩. તલવાર ૪. સિંધ દેશનો રાજા ૫. પાલખીમાં ૬. પાલખી ઉપાડનાર ભોઈ ૭. છલાંગ મારે.

ત્યારે પુછ્યું રાયે પિછાન[1] પડી, લાગ્યા પાય પ્રણિપત[2] કરી ।
ક્ષમા કરજો અપરાધ મારા, એમ કહ્યું અતિ કરગરી ॥૮॥
એના જેવું થાય આપણે, ત્યારે પડે પૂરી પિછાન ।
ખરા ખોટાની ખબર ખરી, નકી જણાયે નિદાન ॥૯॥
ભાદે[3] વડ ભિંડો તડોવડ્ય[4] છે, સામુ વડથી વધે છે વશેક ।
નિષ્કુળાનંદ નમૂળીયાંની[5], અંતે ટકે નહિ ટેક ॥૧૦॥

કડવું ॥૫૦॥

ટેક એક નેક શુકજીની સારીજી, મતિ અતિ મોટી સૌને સુખકારીજી ।
ગજપુર[6] આવ્યા રાય પાસે વિચારીજી, પંથમાં પીડા પામ્યા મુનિ ભારીજી ॥૧॥

ઢાળ-ભારે પીડા પામિયા પરથી[7], કરી બહુબહુ ઉપહાસ ।
ઉન્મત્ત જાણી કહે કઠણ વાણી, ડરાવે દેખાડી ત્રાસ ॥૨॥
કોઈક નાખે ગોબર ઠોબર[8], પિશાબ ઈંટ પાણા કઈ ।
કોઈક સંચારે[9] છે સરિયા, પાપી નર પૂઠ્યમાં[10] લઈ ॥૩॥
કોઈક તાડે તાળી પાડે, પમાડે દુઃખ વિમુખ ઘણું ।
શોક હરખ તેનો શુકજીને, નથી અંતરની માંય અણું ॥૪॥
કે'તા નથી તેનું કોઈને, જાણી જક્તના જીવ અજાણ ।
એવા થકા આવ્યા નરેશ પાસે, કર્યું રાજાનું કલ્યાણ ॥૫॥
આગે વ્યાસને આપ્યો જેણે, ઉત્તર જન વનમાં રહી ।
આવરણ રહિત આત્મદર્શી, એવા સમર્થ શુકજી સહી ॥૬॥
સમર્થ પણ એ સર્વ સહ્યું, અસમર્થ સહે તેનું શું કહિએ ।
આજ તપાસો આપણું, એના જેવા નથી કે છઈએ ॥૭॥
ભક્તની રીત જો ભક્તમાં, જન જાણો જોઈએ જરૂર ।
પોતાની રીત પરહરી પરી, હરિદાસ ન કરવી દૂર ॥૮॥

૧. ઓળખાણ ૨. પ્રણામ કરી ૩. ભાદરવામાં ૪. બરોબર, સમાન ૫. બળ તથા ઊંડા મૂળ વગરનાની ૬. હસ્તિનાપુર ૭. અજ્ઞાની માણસોથી ૮. ઠીકરાં ૯. નાંખે ૧૦. પીઠમાં, ગુદા સ્થાનમાં.

વેષે લેશ લેવાય નહિ, શાહુકાર નરેશનું સુખ ।
બોલી દેશી તો બહુ તેમજ કરે, પણ દામ હુકમનું રહે દુઃખ ॥૯॥
ઓઢી અજિન[1] અંગે સિંહનું, જંબુક[2] કરે જેમ જોર ।
નિષ્કુળાનંદ એહ વાતનો, અંતે નહિ આવે નોર[3] ॥૧૦॥

કડવું ॥૫૧॥

વળી કહું ઋષિ નારદ એક નક્કીજી, જેને પ્રતીત પ્રગટની છે પક્કીજી ।
આપે જ્ઞાનદાન જનને વિવેકીજી, પામ્યા ભવપાર અગણિત એહ થકીજી ॥૧॥

ઢાળ-અગણિત જીવ ઉદ્ધારવા, ફરે સ્વર્ગ મૃત્યુ ને પાતાળ ।
જ્યાં જ્યાં હોય જીવ જિજ્ઞાસુ, ત્યાં ત્યાં જાય તતકાળ ॥૨॥
એમ કરતાં આવિયા, નારદ નારાયણસર ।
દીઠા સામટા સહસ્ર[4] દશ[4], દક્ષ પ્રજાપતિના કુંવર ॥૩॥
તેને ઉપદેશ આપી કાપી, સંસારસુખની આશ ।
તેહ સાંભળી દક્ષ દિલે, અતિશે થયો ઉદાસ ॥૪॥
ત્યાર પછી એક સહસ્રને, ઉપજાવી મૂક્યા એહ સ્થાન ।
તેને પણ તેના ભાઈના જેવું, આપ્યું છે નારદે જ્ઞાન ॥૫॥
તે સુણી દક્ષ દિલગીર થયો, આપ્યો નારદજીને શાપ ।
મુહૂર્ત[5] ઉપર તમે જ્યાં રહો, ત્યાં મૃત્યુ પામજો આપ ॥૬॥
એ શાપ ચડાવી શિર ઉપરે, આપે છે હજી ઉપદેશ ।
એહના જેવો આગ્રહ, હરિજનને જોઈએ હમેશ ॥૭॥
કે'વી વાત હરિકૃષ્ણની, હેત દેખાડી હૈયાતણું ।
કાઢી લેવો કાળ મુખથી, એવો ઉપકાર કરવો ઘણું ॥૮॥
ચોખે મારગે ચલાવતાં, કોઈકને ગમે કે નવ ગમે ।
કહ્યામાં કસર નવ રાખવી, સુખ દુઃખ સમે વસમે[6] ॥૯॥

૧. ચામડું ૨. શિયાળ ૩. નિવેડો, (સારું) પરિણામ ૪. દસ હજાર ૫. બે ઘડી, ૪૮ મિનિટ ૬. સારા-નરસાં સંજોગોમાં.

આળસી ન બેસવું આપણે, હેતે કરવી હરિની વાત ।
નિષ્કુળાનંદનો નાથજી, રહે રાજી તે પર દિન રાત ॥૧૦॥

કડવું ॥૫૨॥

પદ-૧૩ (રાગ : કડખો-)

સાચા સંત અનંત રાજી કર્યા શ્રીહરિ, મેલી મમત તનમનતણી ।
હીમત અતિ મતિમાંય તે આણીને, રતિપતિની[1] લીધી લાજ ઘણી; સાચા૦ ॥૧॥
દામ વામ ધામ દીઠાં પણ નવ ગમે, કામ શ્યામ સાથે રાખ્યું છે જેણે ।
નામ ઠામ ન પૂછે ગામ ગ્રાસનું[2] રે, આઠું જામ હામ હૈયે રહે તેણે ; સાચા૦ ॥૨॥
એવા સંતનો સંગ ઉમંગશું કરિયે, તો અભંગ રંગ રૂડો અંગ રહે ।
દિલ ડગમગે પગ નવ પરઠે[3], ચિત્ત રહી ચંગે[4] જગ જીતી લહે ; સાચા૦ ॥૩॥
સાચા સંત શૂરવીર ધીર ગંભીર છે, નીર ક્ષીર[5] કાંકર હીર[6] કરે નિવેડો[7] ।
નિષ્કુળાનંદ આનંદ પદ પામીને, કેદી ન મૂકે એ વાતનો જ કેડો; સાચા૦ ॥૪॥

પદ ॥૧૩॥

એવા તો સનકાદિક સુજાણજી, વિષયસુખ દુઃખરૂપ જાણી તજી તાણજી ।
ભજી પ્રભુ પામિયા પદ નિર્વાણજી, એહ વાત સરવે પુરાણે પ્રમાણજી ॥૧॥
ઢાળ-પુરાણે વાત એહ પરઠી, સનકાદિક સમ નહિ કોય ।
વેર કરી વિષયસુખ સાથે, ભજ્યા શ્રીહરિ સોય ॥૨॥
જેહ સુખ સારૂ શિવ બ્રહ્મા, સુર અસુર નર ભૂખ્યા ભમે ।
તે સુખ સનકાદિકને, સ્વપ્નામાં પણ નવ ગમે ॥૩॥
ભક્તિ કરી હરિને રિઝવ્યા, માગો માગો કહે શ્રીઘનશ્યામ ।
માગિયે વય વર્ષ પાંચની, વળી રહિયે સદા નિષ્કામ ॥૪॥

---
૧. રતિના પતિ કામદેવની ૨. ગરાસનું, જમીનનું ૩. પાછા ન પડે ૪. પવિત્રપણે, શુદ્ધ ભાવના રાખી ૫. પાણી અને દૂધનો ૬. પથ્થર અને હીરાનો ૭. નિર્ણય, પારખું.

પછી પામી અવસ્થા વર્ષ પાંચની, સર્વે લોકમાં ફરે સુજાણ ।
સુણાવે કથા શ્રીકૃષ્ણની, કરે બહુ જીવનાં કલ્યાણ ॥૫॥
ઉંડી અંતરથી ઈચ્છા ગઈ, સ્પર્શસુખ ત્રિયા તનની ।
એની પેઠે કરો આપણે, મેલી દિયો ઈચ્છા મનની ॥૬॥
નિરવિષયી ગમે છે નાથને, વિષય વિકળ[1] ગમતા નથી ।
જેમ સમળ[2] નર બેસે સભામાં, સહુ જાણે ઉઠી જાયે આંહિથી ॥૭॥
ઉપર બન્યા બહુ ઉજળા, માંયે મેલની મણા નથી ।
એવા જન જોઈ જગપતિ, અભાવ કરે છે ઉરથી ॥૮॥
ઈચ્છાઓ અનેક ઉરમાં, ખાન પાન સ્પર્શ સુખની ।
એવા ભક્તની ભગતિ, હરિ વદે[3] નહિ વિમુખની ॥૯॥
પંચ વિષયની પટારિયું, ઘણી ઘાટે ભરી ઘટમાંય ।
નિષ્કુળાનંદ કહે નાથના, એહ ભક્ત તે ન કહેવાય ॥૧૦॥

કડવું ॥૫૩॥

વળી ઋષી એક જાણો જાજળીજી, આરંભ્યું તપ અતિ વિષમ વળીજી ।
કર્યું હરિધ્યાન તેણે તનશુદ્ધ ટળીજી, આવ્યાં વનવિહંગ[4] ઘણી સુઘરિયો[5] મળીજી ॥૧॥
ઢાળ-સુઘરિયે મળી માળા ઘાલ્યા, વળી બેઉ કાનની કોર ।
ઈંડાં મૂકીને અહોનિશ, કરે છે શોર બકોર ॥૨॥
અડગ પગે તે ઉભા રહ્યા, વળી જાય ન આવે ક્યાંય ।
જાણે પંખીને પીડા ઉપજશે, એવી દયા ઘણી દિલમાંય ॥૩॥
ચારે દિશે જાય ચણ્ય સારૂ, વળી આવી રહે ત્યાં રાત ।
પછી ઈંડાં મટી ઈંડજ[6] થયાં, ગયાં ઉડી પ્રભાત ॥૪॥
તોય જાજળી જોઈ રહ્યા, દિન કેટલાક સુધી વાટ ।
પાછાં ન આવ્યાં પંખી જ્યારે, ત્યારે તજ્યો મન ઉચ્ચાટ ॥૫॥

---
૧. વિષય માટે વિહ્વળ થનારા ૨. મળે સહિત, ખરાબ ૩. વખાણે; સ્વીકારે ૪. પક્ષીઓ ૫. સુગરી નામનું પક્ષી ૬. પક્ષીઓ.

એના જેવી દયા દિલમાં, રાખવી અતિ ધરી ધીર ।
ઝિણા મોટા જીવનું સહેવું, સુખ દુઃખ તે શરીર ॥૬॥
આપણે અંગે પીડા આવતાં, જો થાય સામાને સુખ ।
તો ભાવે કરી ભોગવિયે, દિલમાં ન માનિયે દુઃખ ॥૭॥
અલ્પ જીવ ઉપર વળી, રાખવો નહિ રોષ એક રતિ ।
સ્થાવર જંગમ જીવ ઉપર, પરહરવી હિંસક મતિ ॥૮॥
પરને પીડા કહું કરવી, એતો કામ છે કસાઈનું ।
સર્વેને સુખ થાવા ઈચ્છવું, એહ કૃત્ય છે સંત સુખદાઈનું ॥૯॥
એહ મત ખરો હરિભક્તનો, નવ પીડવાં પ્રાણધારીને ।
નિષ્કુળાનંદનો નાથજી રિઝે, એવું કરવું વિચારીને ॥૧૦॥

કડવું ॥૫૪॥

અરૂણી ઉપમન્યુ આપત્ય ધૌમ્યના શિષ્યજી, ગુરૂ આગન્યામાં વરતે અહોનિશજી ।
જાય અન્ન જાચવા હરખે હમેશજી, આણી આપે ગુરૂને નાપે ગુરૂ તેને લેશજી ॥૧॥
ઢાળ-લેશ ન આપે જ્યારે શિષ્યને, શિષ્ય જાચે અન્ન પછી જઈ ।
ત્યારે ગુરૂ કહે ગરીબ ગૃહસ્થને, ફરી ફરી પીડવાં નહિ ॥૨॥
ત્યારે પય પળી પીને વળી, કરે છે તેહ નિરવાહ ।
ત્યારે ગુરૂએ પય વત્સફીણની[1], પાડી છે ચોખી નાહ ॥૩॥
પછી ખાધાં તેણે ક્ષુધામાંહિ[2], અર્કપાન[3] થયા તેહ અંધ ।
વનથી આવતાં વાટમાં, પડી ગયા છે કૂપમધ્ય ॥૪॥
આવ્યાની વેળા વહી ગઈ, ત્યારે ગોતવા ગુરૂ નિસર્યા ।
પોકાર કરતાં પડેલ કૂવામાં , સામસામા સાદ કર્યા ॥૫॥
પછી કૂવામાંથી કાઢી કહ્યું, ઉપમન્યુ તું છું મારો દાસ ।
મને તે પ્રસન્ન કર્યો, હવે માગ્ય કાંઈક મુજ પાસ ॥૬॥

૧. ગાયને ધાવતાં વાછરુંનાં મોઢે ફીણ વળે તે ૨. ભૂખમાં ૩. આકડાનાં પાન.

એમ ગુરૂની આગન્યા, જે પાળે પરમ સુજાણ ।
નિરવિઘન તે નર થઈ, પામે પદ નિરવાણ ॥૭॥
મન ગમતું મેલી કરી, રહે આજ્ઞાને અનુસાર ।
તેજ શિષ્ય સાચા ખરા, બીજા સરવે સંતાપનાર ॥૮॥
કુક્કરકાનના[1] કીટ સરિખા, શિષ્ય ન થાવું સમઝી ।
ગુરૂ વાળે તેમ વળવું, અહંતા મમતા મનની તજી ॥૯॥
ગુરૂકૃપાયે સુખ પામિયે, ગુરૂકૃપાયે ઉપજે જ્ઞાન ।
નિષ્કુળાનંદ ગુરૂ કૃપા કરે, તો આપે અવિચળ દાન ॥૧૦॥

કડવું ॥૫૫॥

એ કહ્યા સરવે પરોક્ષ હરિજનજી, એને કેને પ્રગટ નથી મળ્યા ભગવનજી ।
તોય કોઈ મોળા ન પડિયા મનજી, કહું વાર હજાર એને ધન્યધન્યજી ॥૧॥
ઢાળ-ધન્યધન્ય એહ જનને, જેણે શિશસાટે સોદો કર્યો ।
તજી છે આશ તન મનની, એવો ઉદ્યમ જેણે આદર્યો ॥૨॥
લીધો સિંદોરો[2] શિશ હાથમાં, તેહ સાથ[3] જોવા કેમ રહે ।
મરવાની તો બીકજ મટી, અસિ[4] આગ્યનો[4] ભાગ્યો ભહે[5] ॥૩॥
આગળ ચાલતાં આનંદ અતિ, આવે ઝટ દઈ રણ[6]ઝુંપ[7]રે, ।
એક લડી મરે એક બળી ટળે, માને બેઉ વાત અનુપરે ॥૪॥
તેમજ સાચા સંતને, તજી જોઈએ તે તનની આશ ।
દેહરખા[8] સખા કાયરના, તેતો કેદિ ન હોય હરિદાસ ॥૫॥
હરિદાસને હોય હિમત ઘણી, ગણે તનને તરણા તોલ ।
લાલચ મેલી આ લોકસુખની, પામવા વસ્તુ અમોલ ॥૬॥

૧. કૂતરાના કાનના ગીંગોડા (જંતુ) જેવા ૨. સતી થવા નીકળેલ સ્ત્રીએ ઓઢેલ વસ્ત્ર ૩. સથવારો, સંગાથ ૪. તલવાર અને અગ્નિનો ૫. ભય ૬. રણમેદાન ૭. સતીને બાળવાનું સ્થાન ૮. દેહાભિમાની.

અચળ સુખમાં આવી ઘણી, પૂરણ વળી પ્રતીત ।
અસત્ય સુખ પણ ઓળખ્યું, જાણ્યું જેવી છે એની રીત ॥૭॥
પડ્યું પોતાને પારખું, ખરા ખોટાનું ખરાખરૂં ।
સુખ ઘણું માન્યું ઘનશ્યામમાં, મેલ્યું અલ્પ સુખ અળગું પરૂં ॥૮॥
શિદને ખાય ખાટી છાશને, મેલી પીયૂષ રસ પ્રવાહ ।
પટુ[1] પાંબરી[2] પરહરીને, કરે કોણ ચરમની[3] ચાહ[4] ॥૯॥
તેમ ભક્ત જક્તનાં સુખ જોઈને, લોભાય નહિ લગાર ।
નિષ્કુળાનંદ તેહ ભક્ત સાચા, ફેર નહિ રતિભાર ॥૧૦॥

કડવું ॥૫૬॥

પદ-૧૪ (રાગ : કડખો-)

સાચા ભક્તની રીત સર્વે સાચી સહી, સાચા સર્વે આચરણ એનાં ।
ખાતાં પીતાં સુતાં જાગતાં જાણિયે, ઉપદેશરૂપ અનુપ તેનાં; સાચા૦ ॥૧॥
હાલતાં ચાલતાં જોતાં માંય જોવું ખરૂં, લેતાં દેતાં બોલતાંમાં કળી લૈયે ।
જાતાં આવતાં પાસ વાસ વસતાં, કેમ ન કળાય એહ કહો તૈયે; સાચા૦ ॥૨॥
કરતાં ન કરતાં હરતાં ફરતાં, ગાતાં વાતાં[5] વળી હસતાં હોયે ।
રોતાં ધોતાં પોતાં[6] પે'રતાં પરખિયે, છતાં વક્તાં જાણો સુખદ સોયે; સાચા૦ ॥૩॥
જેજે આચરણ સાચા સંત આચરે, તેતે સર્વે છે વળી સુખકારી ।
અખંડ ધામમાં એજ પોં'ચાડશે, નિષ્કુળાનંદ કહે છે વિચારી; સાચા૦ ॥૪॥

પદ ॥૧૪॥

સુણો એક મુદ્‌ગલ ઋષિની રીતજી, વીણે અન્ન દિન પંદરલગી નિતજી ।
કરી પાક જમાડે અભ્યાગત[7] ઘણે હિતજી, વધે અન્ન તેહ જમે કરી અતિ પ્રીતજી ॥૧॥
ઢાળ-કરી પ્રીત અતિ જમતો, ત્યાં દુર્વાસા ઋષિ આવિયા ।
અતિ આદર દઈ બ્રાહ્મણે, જમવાને બેસારિયા ॥૨॥

૧. સુંદર ૨. ધાબળી ૩. ચામડાની ૪. ઈચ્છા ૫. વગાડતાં ૬. વસ્ત્રો ૭. અતિથિ, ભિક્ષુક.

જમી અન્ન જે વધ્યું હતું, તે ચોળી પોતાને તન ।
ચટક દઈ ચાલી નિસર્યા, ગયા શિવને ભુવન ॥૩॥
પછી પંદર દિવસે વળી, ભેળું કર્યું બ્રાહ્મણે અન્ન ।
તેપણ તેમનું તેમ કર્યું, તોય રહ્યા મુદ્‌ગલ મગન ॥૪॥
એમનું એમ કરતાં વળી, વિતી ગયા દ્વાદશ માસ ।
અન્ન વિનાના એટલા, પડ્યા ચોખા ઉપવાસ ॥૫॥
ત્યારે દુર્વાસા કહે ધન્ય દ્વિજ તું, ધન્ય ધીરજ તારી નિદાન ।
તેહ સમામાં તેડવા, આવ્યાં વિબુધનાં[1] વિમાન ॥૬॥
બેસો ઋષિ વિમાનમાં, તેડી જાયે અમરપુરમાંય ।
સત્ય ટેક તમારી જોઈને, અમે આવ્યા તેડવા આંય ॥૭॥
ત્યારે પુછ્યું સુખ દુઃખ સ્વર્ગનું, કહ્યું કંઈક ચઢે પડે પણ ખરાં ।
ત્યારે મુદ્‌ગલ કહે નહિ આવું એ ધામે, લઈ જાઓ વિમાનને પરાં[2] ॥૮॥
અલ્પ સુખને ભોગવી, પુણ્ય ખૂટે પાછું પડવું ।
એવા સુખને વળી સાંભળી, ચોખું નથી એ વેને[3] ચડવું ॥૯॥
પછી અવધે[4] તન તજી કરી, ગયા તે અખંડ ધામમાં ।
નિષ્કુળાનંદ કહે સહ્યું કષ્ટ જેહ, તેહ આવિયું કામમાં ॥૧૦॥

કડવું ॥૫૭॥

વળી કહું એક શિલોંચ્છવૃત્તિધારીજી[5], વીણે એક કણકણ ધર્મ વિચારીજી ।
ઋષિ ઋષિસુત ઋષિનારી સુતનારીજી, જમે દિન આઠમે એહ મળી વળી ચારીજી[6] ॥૧॥
ઢાળ-ચારે બેઠાં જ્યારે જમવાને, હતો સાથુ[7] શેર જુગલ[8] ।
ત્યાં ધર્મ ધરી રૂપ દ્વિજનું, તક જોઈ આવ્યા તેહ પલ ॥૨॥

૧. દેવતાઓનાં ૨. પાછા, દૂર ૩. માર્ગે, વહેણ કે પ્રવાહમાં ૪. સમય આવ્યે ૫. શીલવૃત્તિ=ખળી કે ખેતરમાં, પાક લેવાઈ ગયા પછી પડેલા અનાજનાં કણ; તેમજ ઉંચ્છ=બજારમાં પડી રહેલા અન્નકણ વીણીને આજીવિકા ચલાવનાર ૬. ચારે જણ ૭. શેકેલ અનાજનો લોટ, સાથવો ૮. બે શેર (૧ કિ.ગ્રા.)

આવી કહ્યું આપો અન્ન મને, હું ભૂખ્યો છઉં બ્રહ્મન ।
ત્યારે ઋષિયે આદરે આપિયું, પોતાના ભાગનું અન્ન ॥૩॥
પછી આપ્યું ઋષિપત્નીએ, આપ્યું ઋષિસુતે કરી પ્યાર ।
પછી આપ્યું એની નારીએ, થયાં અન્ન વીના એ ચાર ॥૪॥
અન્ન વિન દિન આઠ ગયા, પાછી આઠે પણ નહિ આશ ।
તોય ચારે રાજી રહ્યાં, વળી કોઈ ન થયાં ઉદાસ ॥૫॥
આપ્યું અન્ન અભ્યાગતને, જળ ઢળ્યું ધોયેલ કર ચર્ણનું ।
તેમાં આળોટ્યો આવી નોળીયો, થયું અર્ધું અંગ સુવર્ણનું ॥૬॥
એવું શુદ્ધ અન્ન એહનું, તે જમિયા વૃષભ[1] વળી ।
રાજી થયા ઋષિ ઉપરે, જાણું આપું સમૃદ્ધિ સઘળી ॥૭॥
ત્યારે દ્વિજ પલટી ધર્મ થયા, માગોમાગો તમે મુજ પાસ ।
ત્યારે દ્વિજ કહે ધન્ય ધર્મ તમે, આપો તમારા ધામમાં વાસ ॥૮॥
એમ સમે આવી કોઈ અન્ન જાચે[2], વળી હોય ક્ષુધાએ આતુર ।
પોંચ્ચ પ્રમાણે આપવું, રાજી થઈ જન જરૂર ॥૯॥
અન્ન ન આપે ઉત્તર આપે, કાં તો સંતાપે કઠણ કહી ।
નિષ્કુળાનંદ હરિજનની, એવી રીત જોઈએ નહિ ॥૧૦॥

કડવું ॥૫૮॥

વળી કહું એક જયદેવજીની વાતજી, સાંભળ્યા સરખી છે સારી સાક્ષાતજી ।
જેને ઘેર[3] પદ્માવતી વિખ્યાતજી, કરે હરિભક્તિ દોય દિવસ ને રાતજી ॥૧॥
ઢાળ-રાત દિવસમાં રાગે કરી, ગાય ગોવિંદ ગીત પ્રીતે કરી ।
જાચી લાવે અન્ન તેહ જમે, આપે ભૂખ્યા જનને ભાવે કરી ॥૨॥
બ્રાહ્મણ ને વળી ભક્ત હરિના, જાણી શિષ્ય થયાં કંઈ જન ।
એમ કરતાં ક્યારેક કાળ પડ્યો, જડે નહિ જાચતાં અન્ન ॥૩॥

૧. ધર્મદેવ ૨. માગે ૩. પત્ની.

પછી જયદેવ ચાલ્યા જાચવા, શિષ્ય પાસેથી જાચ્યું ધન ।
તે લઈ આવતાં વાટમાં, મળ્યા મારગમાં દુરિજન ॥૪॥
આવતાં ઓળખી એહને, જયદેવે વિચારી વાત ।
આપું ધન તો તન ઉગરે, નહિ તો થાશે બેઉની ઘાત ॥૫॥
કટાણે ને કઠેકાણે, તક જોઈ આવ્યા છે તેહ ।
જરૂર મારશે જીવથી, એ વાતમાં નહિ સંદેહ ॥૬॥
એમ જયદેવે વિચારી જીવમાં, આપી દિધું રાજી થઈ ધન ।
ત્યારે ચારે ચોરે વિચારિયું, કાંઈક કપટ છે એને મન ॥૭॥
માટે મારી નાખો એહને, તો જરે[1] આ સઘળો માલ ।
ત્યારે એક કહે કાપો હાથ પગને, એની મેળે મરશે બેહાલ ॥૮॥
પછી હાથ પગ કાપી હાલિયા, મહાપાપીને નહિ મે'ર ।
તિયાં આવ્યો એક નૃપતિ, વે'લ્યે બેસારી લઈ ગયો ઘેર ॥૯॥
પછી રાજાયે એને ઓળખ્યા, જાણ્યા ભક્ત આ તે જયદેવ ।
નિષ્કુળાનંદના નાથના વા'લા, જાણી કરે છે બહુ સેવ ॥૧૦॥

કડવું ॥૫૯॥

પછી એના શિષ્ય થયા ભૂપાળજી, એમ કરતાં પાછો પડિ ગયો કાળજી[2] ।
આવ્યા એ ચોરટા સાધુ થઈ ઘાલી માળજી, તેને ઓળખ્યા જયદેવે તતકાળજી ॥૧॥
ઢાળ-તતકાળ તેને ઓળખી, બહુબહુ કરાવે છે સેવ ।
ત્યારે ચોરટે પણ જાણિયું, આ ખરો ખૂની જયદેવ ॥૨॥
આવ્યા અરિના[3] હાથમાં, હવે ઉગર્યાની આશા સહિ ।
જોઈ અપરાધ આપણો, માર્યા વિના એ મૂકે નહિ ॥૩॥
પાપીને પાપ પોતાતણાં, આવ્યાં નજરે તે નિરધાર ।
કહો ભાઈ કેમ કરશું, એમ ચિંતવે છે ચોર ચાર ॥૪॥

૧. પચે, ભોગવાય ૨. દુષ્કાળ ૩. દુશ્મનનાં.

પછી ચોરે ચાલવાનું કર્યું, ત્યારે અપાવ્યાં ઘઉં ગાડાં ભરી ।
આગળ જઈ ક્યાંક ઉતર્યા, ગાડાંવાળાને વાત કરી ॥૫॥
જયદેવ જાતનો ઝાંપડો[1], રાજાના ગુન્હામાં આવ્યો હતો ।
અમને સોંપ્યો હતો મારવાને, ત્યારે અમે મેલ્યો એને જીવતો ॥૬॥
તે ગુણે આપ્યાં ઘઉંનાં ગાડલાં, વળી બીન્યો પણ મનમાં સહી ।
જાણ્યું એમ મારી જાતનું, રખે રાજાને આપે કહી ॥૭॥
એમ કહેતાં ફાટી અવનિ, પહોંચ્યા ચોર ચારે પાતાળ ।
ગાડાં વાળી ઘેર લાવિયા, કહ્યું વૃતાંત થયું તેહ કાળ ॥૮॥
ત્યારે જયદેવે ઘસ્યા કરચરણને, થયા સાજા તે સમયે સોય ।
જુવો વિચારી જન મને, એવા ક્ષમાવાન કોણ હોય ॥૯॥
સાચા જન તેને જાણિયે, ખરી ક્ષમા રાખે મનમાંયે ।
નિષ્કુળાનંદના નાથને, એથી વા'લું નથી બીજું કાંયે ॥૧૦॥

કડવું ॥૬૦॥

પદ-૧૫ (રાગ : કડખો-)

ક્ષમાવંત સંત અત્યંત સુખ ભોગવે, પામે દુઃખ ક્ષમાની ખોટવાળા ।
સોનું રૂપું જેમ સહે ઘણા ઘાવનેરે, જોઈએ કાચને વળી રખવાળા; ક્ષમાવંત૦ ॥૧॥
રૂપા સોનાનાં ભૂષણ સહુ પે'રી ફરે, એતો અંગો અંગમાં શોભા આપે ।
કાચ ભાંગે તો કામ આવે નહિરે, કટકા કોઈકનું તન કાપે; ક્ષમાવંત૦ ॥૨॥
સર્પ સિંહ સ્વભાવવાળા સંત શિયા, જેની પાસે જાતાં પગ પડે પાછા ।
અતિ અખતર[2] નર નરસા ઘણારે, તેને કહેવું પડે તમે સંત સાચા; ક્ષમાવંત૦ ॥૩॥
એ જેવી કે'વી દેવી નંદવાણાતણી[3], રૂઠે તુઠે[4] આપે સંતાપ સરખો ।
નિષ્કુળાનંદ કહે નવ થાય ઓરતોરે[5], જો પહેલા વહેલા એના પગ પરખો; ક્ષમાવંત૦ ॥૪॥

પદ ॥૧૫॥

૧. ભંગી, શ્વપચ ૨. દોઢ ડાહ્યા, ડહાપણીયા ૩. આ નામની બ્રાહ્મણોની એક જાતિ છે. તેના દેવી ખીજાય તો ખસ થાય ને રાજી થાય તો ધાધર થાય ૪. ખીજે કે રીઝે ૫. ધોખો, પસ્તાવો.

થોડીથોડી વાત કહી રાય ઋષિની કથીજી, જેમ છે તેમ તે કહેવાણી નથીજી ।
વિસ્તારે વાત સુણજો પુરાણથીજી, એ જેવા થયા છે અધિક એક એકથીજી ॥૧॥
ઢાળ-એક એકથી અધિક થયા, કૈક ઋષિ કૈક રાજન ।
તે પ્રસિદ્ધ છે પુરાણમાંયે, સહુ માનજો જન મન ॥૨॥
કઠણ કસણી સહી શરીરે, કાઢ્યો મેલ માંહેલો માયાતણો ।
ત્રણ ગુણ પંચ વિષય વાસના, કર્યો ત્યાગ તેનો તને મને ઘણો ॥૩॥
અખંડ વરતે નિત્ય અંતરે, બાહ્યદૃષ્ટિને સમેટી વળી ।
જેમ વરસે જળ અચળ[1] પર, પણ નીચી ભૂમિએ આવે ઢળી ॥૪॥
તેમ વૃત્તિયો સર્વે વળી, મળી આવી તે અંતરમાંય ।
પછી મૂર્તિ મેલી મહારાજની, જાયે ન આવે ક્યાંય ॥૫॥
માલ મળ્યો મોટો ઘણો ઘરમાં, તેના અમલનો આનંદ રહે ।
મેલી ચંદન મળીયાગરૂ, વળી વેઠે કોયલા[2] કોણ વહે[3] ॥૬॥
એવાં સુખ સંસારનાં, જાણો કુચ્ય[4] કોયલા સમાન ।
કાળપ્ય આપે ખંજોળી સંતાપે, વળી ના'પે સુખ નિદાન ॥૭॥
એવા સુખને અભાગિયા, રાત દિવસ રૂવે છે રહ્યા ।
પણ વાત નથી વિચારતા, જે ઠાલે હાથે કૈક ગયા ॥૮॥
મહા દુઃખે જે સુખ મળે, તે પણ ટળી વળી જાય ।
એવા સુખને અજ્ઞ જન વિન, કહો ભાઈ કોણ ચહાય ॥૯॥
એમ આગળ રાય ઋષિએ, સમજીને કીધો છે ત્યાગ ।
નિષ્કુળાનંદ કહે નર અભાગીને, નથી ઉપજતો વૈરાગ ॥૧૦॥

કડવું ॥૬૧॥

વૈરાગ્ય વિના તનસુખ ન તજાયજી, તનસુખ તજ્યા વિના હરિ ન ભજાયજી ।
હરિ ભજ્યા વિના ભક્ત ન નિપજાયજી, લીધી મેલી વાતે ભક્તપણું લજાયજી ॥૧॥

૧. પર્વત ૨. કોલસા ૩. ઉપાડે ૪. ખાજવણીનો છોડ.

ઢાળ-લજ્જા જાય આ લોકમાં, પરલોકે પણ પહોચે નહિ ।
એવી ભક્તિ આદરતાં, કહો ભાઈ કમાણી સહિ ॥૨॥
જેમ કેશરિયાં કોઈ કરી ચાલે, ઘાલે કાખમાં કોળી તરણની[1] ।
કામ પડે કો' કેમ આવે, પ્રતીતિ એના મરણની ॥૩॥
જેમ સતી ચાલી બા'રે બળવા, ભેળાં ભરી લિયે જળ માટલાં ।
આગ્ય લાગે ઉઠી ભાગશે, હોલવી તરણનાં ત્રાટલાં[2] ॥૪॥
એમ ભક્ત થઈ ભગવાનનો, વળી કે'વાણો સહુથી ભલો ।
પણ શરીર સુખરૂપી રાખિયો, મોટો મિયાંનો ગોખલો ॥૫॥
જ્યારે વેચી હવેલી વિત્ત લઈ, ત્યારે આળીયાનો[3] શો અર્થ છે ।
પણ દગો છે એના દિલમાં, જે અંતે કરવો અનર્થ છે ॥૬॥
એવા ભમરાળા ભક્ત ન થાયે, થાયે ભક્ત આગળ કહ્યા એવા ।
જ્યારે સાત ભાત્યની કરી સુખડી, ત્યારે ન બગાડિયે કાચલિયે વિ'વા[4] ॥૭॥
દીધું આંધણ જ્યારે દુધનું, તેહ માંહી મીઠું ઓરવું[5] નહિ ।
ખાતાં ન ખવાય દુધ જાય, કહો તેમાં કમાણી સહિ ॥૮॥
ભલી ભક્તિ આદરી, પામવા પુરૂષોત્તમ સહિ ।
પછી પંડ સુખને ઇચ્છવું, એતો વાત બને નહિ ॥૯॥
ખાવો ભૈરવ જપને જ્યારે, ત્યારે ખસતું[6] ન મેલવું અંગ ।
નિષ્કુળાનંદ જેમ દિવો દેખી, પાછો ન વળે પતંગ ॥૧૦॥

કડવું ॥૬૨॥

હરિજનને છે એક મોટું જ્યાનજી, જો આવી જાયે અંગ અભિમાનજી ।
તો ન ભજાયે કેદી ભગવાનજી, પંડ્ય પોષવા રહે એકતાનજી ॥૧॥
ઢાળ-તાન રહે એક પંડ્ય પોષ્યાનું, ખાન પાનને રહે ખોળતા ।
મળે તો મહાસુખ માને, ન મળે તો નાસે આંખ્યો ચોળતા ॥૨॥

૧. ઘાસની પૂળી ૨. સમુદાય-જથ્થાને ૩. ગોખલાનો ૪. લગ્નપ્રસંગ ૫. નાંખવું ૬. ધીરે ધીરે લપસતું.

જેમ ભાંડ[1] બાંડ[2] ના'વે ભિડ્યમાં, કુલક્ષણાની જાણે કળા ।
સોસો વાતે ના'વે સાંકડ્યે[3], વાદી[4] વાદી ઉઠી જાય વેગળા ॥૩॥
એમ નર અભાગિયા, કરે કળ છળ હુન્નર[5] હજાર ।
અનેક રીતે આવવા વળી, ન દિયે અંગે અજાર ॥૪॥
કર્મવશ કોટિ કષ્ટ સહે, રહે રાત દિવસ રોસિવડો[6] ।
પણ સત્સંગમાં લેશ દુઃખ સહેતાં, જાયછે એનો જીવડો ॥૫॥
અણ અરથે અભાગિયો, દુર્મતિ અતિ દુઃખ ધોત[7] ।
પ્રભુ ભજતાં પગ ન માંડે, જેમ બેઠો કટિયે કપોત[8] ॥૬॥
કોટિ કોટિ શાસ્ત્ર સાંભળ્યાં, વળી કોટિકોટિ સાંભળશે ।
અજ આવી ઉપદેશ દેશે, તોયે ભૂલ્ય એની કાંઈ ટળશે ? ॥૭॥
ગુરૂ સહસ્રઘણું ઘણું, સમઝાવે છે સર્વે મળી ।
પણ પકડ્યું પુચ્છ નરે ખરનું[9], નથી મૂકતો વણશેલ[10] વળી ॥૮॥
આંટી પડી ઉરે અવળી, તે વાત ન સમઝે સવળી સહિ ।
ઝાલી ટેક ખાવા ઝેરની, તે મૂવાસુધી મૂકે નહિ ॥૯॥
મૂઠી વાળી જેમ મરકટે[11], ચપટી ચણાને કાજ ।
નિષ્કુળાનંદ ફંદ[12] પડિયો ગળે, પરવશ થયો પશુરાજ ॥૧૦॥

કડવું ॥૬૩॥

ધીરજાખ્યાન છે આનું નામજી, ધીરજવાળાનું સારશે કામજી ।
ગાશે સાંભળશે કરી હૈયે હામજી, તેહ જન પામશે પ્રભુનું ધામજી ॥૧॥
ઢાળ-ધામ પામશે પ્રભુતણું, જિયાં કાળ માયાનો ક્લેશ નહિ ।
અટળ સુખ આનંદ અતિ, તેતો કોટિ કવિ ન શકે કહી ॥૨॥

૧. નિર્લજ્જ, પોતાના સ્વાર્થ માટે કોઈની નિંદા કે સ્તુતિ કરનાર ૨. મર્યાદા રહિત – અસભ્ય માણસ ૩. ભીડામાં ૪. વિવાદ કરી કરીને ૫. ચાલાકી ૬. દુઃખી, ઓશિયાળો ૭. વેઠે ૮. હોલો ૯. ગધેડાનું ૧૦. બગડેલ અહંકારી, વંઠેલ ૧૧. વાંદરાએ ૧૨. ગાળિયો, ફાંસો.

દિવ્ય ભૂમિ દિવ્ય મંદિર, દિવ્યદેહધારી ત્યાં જન રહે ।
દિવ્ય પદારથ દિવ્ય વસ્તુ, દિવ્ય સુખ તે સહુ લહે ॥૩॥

દિવ્ય વસન દિવ્ય ભૂષણ, દિવ્ય સરવે સાજ સમાજ ।
દિવ્ય સિંહાસન ઉપરે, આપે બેઠા શ્રીમહારાજ ॥૪॥

દિવ્ય પૂજા વળી દિવ્ય પુષ્પ, દિવ્ય ચંદન દિવ્ય મણિમાળ ।
મહાસુખમય મૂરતિને, પ્રેમે પૂજે છે મરાળ[1] ॥૫॥

લઈ પૂજા નિજજનની, થઈ પ્રસન્ન પુરૂષોત્તમ ।
પછી અમૃતભરી આંખ્યશું, જુવે છે સહુને પરબ્રહ્મ ॥૬॥

તેહ સમાનું સુખ સરવે, કેતાં પણ કહેવાયે નહિ ।
તેહ પામે છે સંત સાચા, વા'લાને વચને રહી ॥૭॥

વચનમાં જેહ વાસ કરી, રહ્યા છે રૂદે રાજિ થઈ ।
તેની નજરમાં નર અમરનાં, સુખની ગણતિ સઈ ? ॥૮॥

અનુપને ઉપમા ન આવે, અકળ તે ન કળાય ।
અચળ તે ચળે નહિ, એવું એ સુખ કહેવાય ॥૯॥

એહ સુખ સહજે પામિયે, સંત વાળે તેમ જો વળીયે ।
નિષ્કુળાનંદ નિર્ભય સુખથી, તુચ્છ સુખસારૂં શીદ ટળીયે ॥૧૦॥

કડવું ॥૬૪॥

પદ-૧૬ (રાગ : કડખો -)

ધન્યધન્ય ધન્ય કહું સાચા સંતને, જેણે રાજી કર્યા રાધારમાપતિ ।
માન અપમાનમાં મન હટક્યું નહિરે, સમ વિષમે રહિ એક મતિ; ધન્ય૦ ॥૧॥

સુખ દુઃખ સમતોલ સમઝ્યા સહી, અરિ મિત્રમાં રહી એકજ બુદ્ધિ ।
સંપત્તિ વિપત્તિ સરખી સમ થઈરે, સમઝ્યા સંત એમ વાત સુધી; ધન્ય૦ ॥૨॥

૧. સંતો, મુક્તો.

હાર જીત ને હાણ વૃદ્ધિ જાણો વળી, હરખ શોખમાં નવ હસે રૂવે ।
ગાંધર્વ શહેર[1] સમ સુખ સંસારનાંરે, મૃગજળ[2] જોઈ સુખરૂપ જળ ખુવે; ધન્ય૦ ॥૩॥

સ્વપ્રાની પૂજા[3] પીડા સ્વપને રહી, તે જાગ્રતમાં એહ આવતી નથી ।
નિષ્કુળાનંદ એમ સાચા સંત સમઝેરે, વિચારો સહુ કહું હું વાત કથી; ધન્ય૦ ॥૪॥

પદ ॥૧૬॥

પદ (રાગ : ધોળ-)

આજ આનંદ મારા ઉરમાં, મળી મને મહામોંઘી વાતરે ।
કોટી કષ્ટ કરે હરિ નવ મળે, તેતો મને મળીયા સાક્ષાતરે; આજ૦ ॥૧॥

રમાડ્યા જમાડ્યા રૂડી રીતશું, મળ્યા વળી વારમવારરે ।
હેતે પ્રીતે નિત્ય સુખ આપિયાં, તેતો કે'તાં આવે કેમ પારરે; આજ૦ ॥૨॥

અન્ન જળ ફળ ફૂલ પાનની, આપી એવી પ્રસાદી અનૂપરે ।
ચરણની છાપ દીધી છાતિયે, આપ્યાં સારાં વસ્ત્ર સુખરૂપરે; આજ૦ ॥૩॥

આગળ ભગત અનેક થયા, સહ્યાં તેણે શરીરે બહુ દુઃખરે ।
તોય પ્રભુ પ્રગટ પામ્યા નહિ, પામ્યા પણ નાવ્યાં આવાં સુખરે; આજ૦ ॥૪॥

કોઈકને આપી અમરાવતી, કોઈકને પુર કૈલાસરે ।
કોઈકને સત્યલોક સોંપિયું, કોઈકને વૈકુંઠે વાસરે; આજ૦ ॥૫॥

જુજવાં એ ધામ આપ્યાં જનને, જોઈ નિષ્કામ સકામરે ।
આજ તો અઢળક ઢળ્યા હરિ, આપ્યું સહુને અક્ષરધામરે; આજ૦ ॥૬॥

સુખસુખ સુખ જ્યાં સુખ ઘણું, તેતો મુખે કે'તાં ન કહેવાયરે ।
નિષ્કુળાનંદ એ આનંદમાં, હરખી હરખી ગુણ ગાયરે; આજ૦ ॥૭॥

૧. વાદળ, વરાળ કે ધૂમાડાદિકથી – આકાશમાં રચાતું કાલ્પનિક શહેર ૨. ઝાંઝવાનું જળ ૩. સન્માનાદિ સુખ.

દોહા-ચોસઠ્ય કડવાં સાત એક સિંધુ[1], છે ચરણ વળી પદ સોળ ।
તેની ઉપર એક છે, વધામણાનું ધોળ ॥૧॥
સંવત્ અઢાર નવાણુંવો, ચૈત્રવદી દશમી દન ।
રચ્યો ગ્રંથ ગઢપુરમાં, સુણી સમરો શ્રીભગવન ॥૨॥

ઈતિ શ્રીનિષ્કુળાનંદમુનિવિરચિતં ધીરજાખ્યાનં સમ્પૂર્ણમ્ ।

ધીરજાખ્યાનમ્ સમાપ્તમ્ ।

૧. સાતની સંખ્યા માટે શાસ્ત્રોમાં સમુદ્ર (સિંધુ) શબ્દ વપરાય છે એટલે કુલ ૭૧૭ ચરણ=કડીઓ છે.

ॐ

॥ श्री स्वामिनारायणो विजयतेतराम् ॥

श्रीनिष्कुळानंदमुनिकृत-काव्यसंग्रहे—

હરિસ્મૃતિઃ ।

(૯)

(૧. 'મૂર્તિ' સ્વરૂપ ચિંતામણિઃ)

દોહા-મનોહર સુંદર મૂરતિ, સહજાનંદ સુખરૂપ ।
નખશિખસુધી નિરખતાં, આવે આનંદ અનૂપ ॥૧॥
પ્રથમ પ્રભુ પ્રગટને, રાખું હૃદયામાંય ।
અંગોઅંગ અવલોકીને, અંતર રહું ઉછાય ॥૨॥

ચોપાઈ ધ્રુવપદી -

પુરૂષોત્તમ પરમ દયાળ, નાથ નિરખ્યા છે ।
શ્રીભક્તિધર્મના બાળ, નાથ૦ ॥
સુખદાયી સહજાનંદ, નાથ૦ ।
સત્સંગીના સુખકંદ, નાથ૦ ॥૩॥
અંગોઅંગમાં અવિનાશ, નાથ૦ ।
તેણે હૈયે છે હુલાસ[1], નાથ૦ ॥
પ્રથમ પેખીને બે પાવ, નાથ૦ ।
આવે અંતરે ઉછાવ[2], નાથ૦ ॥૪॥

૧. આનંદ ૨. ઉમંગ

અંબુજ[1] અરૂણ[2] વર્ણ બે ચરણ, નાથ૦ ।
હરિભક્તના ભયહરણ, નાથ૦ ॥
તેમાં શોભે ચિહ્‌ન સોળ, નાથ૦ ।
અવલોકે સુખ અતોળ, નાથ૦ ॥૫॥
જમણા ચરણનાં ચિહ્‌ન જોઈ, નાથ૦ ।
સ્વસ્તિ અષ્ટકોણ છે સોઈ, નાથ૦ ॥
વજ્ર અંકુશ ને ધ્વજ, નાથ૦ ।
જવ જાંબુ કહિયે કંજ[3], નાથ૦ ॥૬॥
પગ બેહુમાં ઊર્ધ્વરેખ, નાથ૦ ।
શોભે અતિશય વિશેષ, નાથ૦ ॥
પગ ડાબે ચિહ્‌ન સાત, નાથ૦ ।
સદા સુખદાયિ સાક્ષાત, નાથ૦ ॥૭॥
મત્સ ત્રિકોણ ને વ્યોમ, નાથ૦ ।
કલશ ધનુષ ને સોમ[4], નાથ૦ ॥
ગોપદ સોતાં[5] ગણિયે સાત, નાથ૦ ।
સોળે ચિહ્‌ન એહ વિખ્યાત, નાથ૦ ॥૮॥
જમણે અંગુઠે નખમાંય, નાથ૦ ।
શોભે ઊર્ધ્વરેખ એક ત્યાંય, નાથ૦ ॥
બેઉ પાવલિયા[6] પૂનિત, નાથ૦ ।
ચોટે આંગળિયો જોઈ ચિત્ત, નાથ૦ ॥૯॥
જેવી અરૂણ કમળની કળી, નાથ૦ ।
એવી શોભે પગ આંગળી, નાથ૦ ॥
નખશ્રેણી[7] મણિ સમ, નાથ૦ ।
ઉપડતા ને રૂડા રમ્ય, નાથ૦ ॥૧૦॥

૧. કમળ (જેવા) ૨. લાલ ૩. કમળ (ચિહ્‌ન) ૪. ચંદ્ર ૫. સહિત ૬. ચરણ ૭. નખપંક્તિ.

અંગુઠા આંગળિયો બહુ સારી, નાથ૦ ।
જોઈ અંતર લિયો ઉતારી, નાથ૦ ॥
આંગળી અંગુઠા ઉપર, નાથ૦ ।
શોભે ઝીણા રોમ સુંદર, નાથ૦ ॥૧૧॥
ફણાતણા લાંક[1] જોઈ, નાથ૦ ।
શોભે ઘુંટિ ઘણું દોઈ, નાથ૦ ॥
ગોળ રંગચોળ બે પેની, નાથ૦ ।
શું હું કહું શોભા તેની, નાથ૦ ॥૧૨॥
કાંડા કોમળ બે કહિયે, નાથ૦ ।
જંઘા જોઈને સુખ લઈયે, નાથ૦ ॥
પિંડી સરખી ને સુંવાળી, નાથ૦ ।
નળિ[2] લાગે છે રૂપાળી, નાથ૦ ॥૧૩॥
જોયા જેવા છે બે જાનું, નાથ૦ ।
ઘુંટણ નામ ધામ શોભાનું, નાથ૦ ॥
ડાબા જાનુ[3] પર ચિહ્‌ન જોઈ, નાથ૦ ।
મારૂં મન રહ્યું છે મોહી, નાથ૦ ॥૧૪॥
ઊરૂ[4] શોભે સુંદર સુંવાળા, નાથ૦ ।
રંભાસ્થંભ[5] સાથળ રૂપાળા, નાથ૦ ॥
દુંદ ફાંદ દગે દેખી, નાથ૦ ।
મારી ધન્ય કમાઈ લેખી, નાથ૦ ॥૧૫॥
કોમળ કટી[6] કહીયે કેવી, નાથ૦ ।
જોઈ અંતર ધાર્યા જેવી, નાથ૦ ॥
પે'રી વળ દેઈ પછેડી, નાથ૦ ।
મારૂં મન બાંધ્યાની બેડી, નાથ૦ ॥૧૬॥

૧. પગની આંગળીઓ અને ઘૂંટી વચ્ચેનો – (તળીયાનો વળાંકવાળો) ભાગ. ૨. પગની ઘુંટીથી ઢીંચણ સુધીનો હાડકાનો ભાગ, નળો ૩. ઢીચણ, ગોઠણ ૪. સાથળ ૫. કેળનાં સ્થંભ જેવા ૬. કમરનો ભાગ.

ઊંડી નાભિ ગોળ ગંભીર, નાથ૦ ।
જોઈ જીવ ધરે છે ધીર, નાથ૦ ॥
પેટ રૂડું ને રૂપાળું, નાથ૦ ।
પિપળપાન સમ સુવાળું, નાથ૦ ॥૧૭॥
ત્રિવળી પડે છે જો તેમાં, નાથ૦ ।
પોયણસમ[૧] શીતળ સુખ જેમાં, નાથ૦ ॥
નળ[૨] નિરખિ મોહ્યું મન, નાથ૦ ।
શોભે સુંદર શ્યામ સ્તન, નાથ૦ ॥૧૮॥
છબીદાર ઉપડતી છાતી, નાથ૦ ।
પો'ળી રૂપાળી રંગરાતી, નાથ૦ ॥
હેતે ભર્યું અતિ હૈયું, નાથ૦ ।
તે કેમ કરી જાય કહ્યું, નાથ૦ ॥૧૯॥
કૂખ પડખાં બે બગલું, નાથ૦ ।
જોતાં સુખ આવે છે ભલું, નાથ૦ ॥
ખભા ખૂબ જોયા મેં ખાંતે, નાથ૦ ।
શોભા શું વખાણું વાતે, નાથ૦ ॥૨૦॥
ભુજા ભરી બેઉ બળે, નાથ૦ ।
જોઈ જનમ મરણ ભય ટળે, નાથ૦ ॥
અતિ આજાનું[૩] બે બાહુ, નાથ૦ ।
જોઈ બલહારી હું જાઉં, નાથ૦ ॥૨૧॥
ગજશુંઢ સરીખી શોભે, નાથ૦ ।
દેખી લોચન મારાં લોભે, નાથ૦ ॥
દિલ માન્યું જોઈ ડેડરિયું[૪], નાથ૦ ।
ગોળ અતોળ વળભરિયું, નાથ૦ ॥૨૨॥

૧. રાત્રિનાં કમળ જેવા ૨. પેટની અંદરની નળી ૩. ઢીંચણ સુધી લાંબા ૪. કોણીથી ખભા સુધીનો ભાગ, ભુજામાં રહેલી માંસની ગોટલી.

કોણી સુંદર શ્યામ સુંવાળી, નાથ૦ ।
રૂડી લાગે છે રૂપાળી, નાથ૦ ॥
કળાઈ[૧] કાંડાં કૈ'એ કરભ[૨], નાથ૦ ।
જોઈ ગળે મીનમન ગરભ[૩], નાથ૦ ॥૨૩॥
હાથ હથેળી છે રાતી, નાથ૦ ।
જોઈ રેખા ઠરે છે છાતી, નાથ૦ ॥
પોંચે પાંચ આંગળિયો સારી, નાથ૦ ।
વેઢા વિરા[૪] ઉપર વારી, નાથ૦ ॥૨૪॥
તસુ ટેરવાં છે રાતાં, નાથ૦ ।
નથી કૈ'યે મે કે'વાતાં, નાથ૦ ॥
નખ લાલમણિ સમ સારા, નાથ૦ ।
તેતો મને લાગે પ્યારા, નાથ૦ ॥૨૫॥
તીખા[૫] અગ્ર ને તેજસ્વી, નાથ૦ ।
જોઈ જીવમાં ગયા વસી, નાથ૦ ॥
કર સુંદર સરખા બેઉ, નાથ૦ ।
જોઈ દિલ ઉતારી લેઉં, નાથ૦ ॥૨૬॥
કંઠ કંબુ[૬] સમ અવલ[૭], નાથ૦ ।
તેના ખાડા વિચ્ચે તલ, નાથ૦ ॥
ગળું રૂપાળું છે ઘણું, નાથ૦ ।
રૂડું સુંદર સોયામણું, નાથ૦ ॥૨૭॥
દાઢી દેખી દિલડું ઠરિયું, નાથ૦ ।
જોઈ વિષયસુખ વિસરિયું, નાથ૦ ॥

૧. કોણીથી કાંડા સુધીનો હાથનો નીચેનો ભાગ ૨. કાંડાથી ટચલી આંગળી વચ્ચેનો બહારનો ભાગ ૩. ગર્વ ૪. બે વેઢા વચ્ચેનો ભાગ ૫. તીક્ષ્ણ ૬. શંખ ૭. સુંદર.

એવી ચિબુકે[1] ચિત્ત ચોટે, નાથ૦ ।
મન માન્યું મનોહર કોટે[2], નાથ૦ ।।૨૮।।
અધર[3] પરવાળાં[4] સમ પેખી, નાથ૦ ।
દિલડું રીઝ્યું તેને દેખી, નાથ૦ ।।
હેતે ભરી વાણી હોઠે, નાથ૦ ।
સુણી બીજે મન ન ગોઠે, નાથ૦ ।।૨૯।।
દેખી દાંતતણી આવળિયું[5], નાથ૦ ।
કહિયે કુંદકુસુમની[6] કળિયું, નાથ૦ ।।
રૂડા રૂપાળા રસ ભરિયા, નાથ૦ ।
સારા સુવર્ણે સાંકરિયા[7], નાથ૦ ।।૩૦।।
રસનાયે છે રૂડી વાણી, નાથ૦ ।
સુણી ચિત્તવૃત્તિ લોભાણી, નાથ૦ ।।
ચોખું બોલે છે ચતુરાયે, નાથ૦ ।
સુણી વાણી પર બલજાયે, નાથ૦ ।।૩૧।।
મુખ ભર્યું મનોહર હાસે, નાથ૦ ।
જોઈ જનમ મરણ દુઃખ નાસે, નાથ૦ ।।
નાસા અણિયાળી છે એવી, નાથ૦ ।
શુકચંચુ[8] દીપશગ[9] જેવી, નાથ૦ ।।૩૨।।
તેપર શિળિ ચિહ્ન નિહાળો, નાથ૦ ।
જમણે ગાલે તિલ રૂપાળો, નાથ૦ ।।
ગૌર કપોળ[10] છે ગોળ, નાથ૦ ।
જોઈ આવે સુખ અતોળ, નાથ૦ ।।૩૩।।

૧. નીચલા હોઠની નીચેનો ભાગ, દાઢી ઉપરનો ભાગ ૨. ડોકે. ૩. હોઠે ૪. લાલ મણી ૫. પંક્તિ, હાર, કતાર ૬. મોગરાનું ફૂલ ૭. મઢેલાં, બંધાવેલા ૮. પોપટની ચાંચ ૯. દીવાની જ્યોત ૧૦. આંખની નીચેનો તથા ગાલની ઉપરનો ભાગ.

કર્ણ હરણ દુઃખના કહિયે, નાથ૦ ।
જોઈ મોટા સુખને લઈએ, નાથ૦ ।।
વામ[1] કાને બિંદુ શ્યામ, નાથ૦ ।
અતિ શોભે શોભાધામ, નાથ૦ ।।૩૪।।
કાનબૂટે ચોટે ચિત્ત, નાથ૦ ।
જોઈ મન થાય ચકિત, નાથ૦ ।।
વાંસો લાંસો વા'લો લાગે, નાથ૦ ।
જોઈ તિલ મોટો દુઃખ ભાગે, નાથ૦ ।।૩૫।।
આંખ્યો મનગમતી મર્માળી, નાથ૦ ।
રાતી રેખાયે રૂપાળી, નાથ૦ ।।
અતિ ભરી છે અમૃતે, નાથ૦ ।
નિહાળી જોઈ છે મેં નિરાંતે, નાથ૦ ।।૩૬।।
પાંપણ ઉપર કરચલિયું, નાથ૦ ।
સારી શોભે છે બે ભલિયું, નાથ૦ ।।
ભૃકુટિ નયણે નિરખી, નાથ૦ ।
દિસે કામ કમાન[2] સરખી, નાથ૦ ।।૩૭।।
ભાલ વચ્ચે રેખા રૂડી, નાથ૦ ।
મારી મિટતણી છે મુડી, નાથ૦ ।।
મોટે ભાગ્યે ભર્યું ભાલ, નાથ૦ ।
જોઈ લમણા[3] છઉં નિહાલ, નાથ૦ ।।૩૮।।
નળવટ[4] જોઈ મન લોભાણું, નાથ૦ ।
જાણ્યું દોયલા દિનનું નાણું, નાથ ૦ ।।
કેશ કપાળવચ્ચે કૈ'યે, નાથ૦ ।
ચિહ્ન ચિંતવી સુખ લૈયે, નાથ૦ ।।૩૯।।

૧. ડાબી બાજુ ૨. કામદેવનું ધનુષ્ય ૩. ગાલની ઉપરનો-કાનની આગળનો માથાનો ભાગ ૪. ભાલ, કપાળ.

તાળુ[1] રૂપાળું છે તેહ, નાથ૦ ।
વાધે વિલોકે સનેહ, નાથ૦ ॥
સુંદર વાળ શ્વેત શ્યામ, નાથ૦ ।
પેખી[2] થાય પૂરણકામ, નાથ૦ ॥૪૦॥
શિખા સુંદર છે સારી, નાથ૦ ।
નખશિખા પર બલીહારી, નાથ૦ ॥
એવી મૂર્તિ મિરાંથ[3] મારી, નાથ૦ ।
લેઉં અંતરે ઉતારી, નાથ૦ ॥૪૧॥
શોભે નખશિખા[4] શરીર, નાથ૦ ।
ચિત્તે ચિંતવી ધરૂં ધીર, નાથ૦ ॥
પુષ્ટ અંગોઅંગ સુંદર, નાથ૦ ।
મૂર્તિ મરમાળી મનહર, નાથ૦ ॥૪૨॥
મૂર્તિ ઘણું છે ઘનશ્યામ, નાથ૦ ।
શાંત સ્વભાવે સુખધામ, નાથ૦ ॥
મહારાજની મૂર્તિ ન્યારી, નાથ૦ ।
કરચરણાદિક પર વારી, નાથ૦ ॥૪૩॥
અંગોઅંગે અવલોકી, નાથ૦ ।
આવે આનંદ અલોકી, નાથ૦ ॥
નખશિખા સુખની ખાણી, નાથ૦ ।
જીભે જાય નહિ વખાણી, નાથ૦ ॥૪૪॥
એવી મૂર્તિ મનરંજન, નાથ૦ ।
ચિત્તે ચિંતવું છું નિશદિન, નાથ૦ ॥
પ્રથમ પોઢી જાગે જ્યારે, નાથ૦ ।
જોઈ જન મગન મન ત્યારે, નાથ૦ ॥૪૫॥

૧. તાળવું ૨. નિહાળી. ૩. મૂડી, સંપત્તિ ૪. પગનાં અંગુઠાનાં નખથી શિખા સુધી (આખું શરીર).

દિયે દરશન દીનદયાળ, નાથ૦ ।
નિજભક્તના પ્રતિપાળ, નાથ૦ ॥
પછી દેહક્રિયા કરી આવે, નાથ૦ ।
હાથ મૃત્તિકાયે[1] મટીયાવે, નાથ૦ ॥૪૬॥
ચોળી એકુકી આંગળિયો, નાથ૦ ।
ધોઈ શુદ્ધ કરે સઘળિયો, નાથ૦ ॥
પછી દાતણ કરતા શ્યામ, નાથ૦ ।
મુખ ધોઈ લો'તા સુખધામ, નાથ૦ ॥૪૭॥
વતુ[2] કરાવતાં વળી, નાથ૦ ।
નખ લેતાં દશ આંગળી, નાથ૦ ॥
અંગે અત્તર ચોળેલ, નાથ૦ ।
તેલ સુગંધી ફુલેલ[3], નાથ૦ ॥૪૮॥
વળી નાતા ઉન્હે નીરે, નાથ૦ ।
લુ'તાં લાસે પટ શરીરે, નાથ૦ ॥
બીજું પે'રે કોરૂં પટ, નાથ૦ ।
ચઢતાં ચાખડિયે ચટ, નાથ૦ ॥૪૯॥
ઓઢી પછેડી પાવન, નાથ૦ ।
આવ્યા જમવાને જીવન, નાથ૦ ॥
બેઠા ચાકળે[4] અવિનાશ, નાથ૦ ।
હતો નિષ્કુળાનંદ પાસ, નાથ૦ ॥૫૦॥

ઈતિ શ્રીહરિસ્મૃતિમધ્યે પ્રથમશ્ચિંતામણિઃ ॥ ૧ ॥

૧. માટી અને જળથી સાફ કરે, ધુએ ૨. વાળ કપાવવા, મુંડન ૩. ફૂલની સુગંધથી સુવાસિત કરેલ તેલ ૪. બેસવા માટે ચોરસ આકારનું હીર ભરેલું આસન.

(૨. થાળ (ભોજન) ચિંતામણિઃ)

દોહા-ભોજન બહુ રસે ભર્યાં, જુગતે કરિયાં જેહ ।
આણ્યાં[1] ચોકી[2] ઉપરે, તાજાં જમવા તેહ ॥૧॥
પાક બહુ પ્રકારના, વિધવિધનાં વ્યંજન[3] ।
પુર્યા કટોરા પ્રેમશું, જુગતે જમે જીવન ॥૨॥

ચોપાઈ ધ્રુવપદી-

મોદક મગદળ ને મોતિયા, જમતાં જોયા છે ।
લાખણસાઈ[4] ને સેવૈયા[5], જમતાં૦ ॥
તળિયા બળિયા માંય તેજાનાં, જમતાં૦ ।
કાજુ કળિના મનમાન્યા, જમતાં૦ ॥૩॥
પેંડા પતાસાં ને પુરી, જમતાં૦ ।
સૂતરફેણી ને સાબુડી[6], જમતાં૦ ॥
શક્કરપારા સેવ સુંવાળી[7], જમતાં૦ ।
પુરી કચોરી[8] રૂપાળી, જમતાં૦ ॥૪॥
હલવો હરિસો[9] રસાળો, જમતાં૦ ।
ગેબર[10] ગુંદરપાક રૂપાળો, જમતાં૦ ॥
ગગન[11]ગાંઠિયા ગુંદવડી[12], જમતાં૦ ।
ગળ્યાસાટા ગળપાપડી[13], જમતાં૦ ॥૫॥
શીરો સાથુ[14] સાકર ચણા, જમતાં૦ ।
મુરકી મુરબો મેસુપ ઘણા, જમતાં૦ ॥
માલપુડા સાકરતણા, જમતાં૦ ।
બરફી બીરંજ એલચીદાણા, જમતાં૦ ॥૬॥

૧. લાવ્યા ૨. નાનો બાજોઠ ૩. શાક ૪. ચણાનો લોટ + ઘી + ખાંડના લાડુ, બુંદીના લાડુ ૫. ઘઉંના લોટની સેવ કે તેના લાડુ ૬. ઘઉંના લોટની વાનગી, સાબુદાણાની ખીર ૭. મેંદાનાં લોટની ગળી પૂરી ૮. ખારી ઘારી; મેંદાના લોટની પૂરણ પોળી ૯. ચોખાની વાનગી ૧૦. ઘેબર ૧૧. ગણગણ ૧૨. એક જાતની મીઠાઈ, ગુલાબજાંબુ ૧૩. સુખડી ૧૪. સાથવો.

બાટી[1] બાજરા ઘઉંની, જમતાં૦ ।
ઘણા ઘીમાં બોળી ઉંની, જમતાં૦ ॥
ખાજાં ખીર ખુરમા ગોળાં, જમતાં૦ ।
દુધપાક દહીથરાં[2] બો'ળાં, જમતાં૦ ॥૭॥
માખણ મહી દહીવડાં, જમતાં૦ ।
ચૂરમું લાપસી બે રૂડાં, જમતાં૦ ॥
કંસાર બાસુંદિયો ભલી, જમતાં૦ ।
કેરીરસ રૂડી રોટલી, જમતાં૦ ॥૮॥
પુડલા ને પૂરણપોળી, જમતાં૦ ।
રેવડી પકોડી બોળી, જમતાં૦ ॥
ગુલાબ ટોપરાંના પાક, જમતાં૦ ।
જલેબીને સુંદર શાક, જમતાં૦ ॥૯॥
જાર બાજરી બાવટ[3] પોળી[4], જમતાં૦ ।
ઘીમાં ઘઉંની ઝબોળી, જમતાં૦ ॥
મઠ જવના રોટલા, જમતાં૦ ।
ચિણા[5] ચણાના બહુ ભલા, જમતાં૦ ॥૧૦॥
સુગંધી ભાત ને ખિચડી, જમતાં૦ ।
કોદરી કાંગવું[6] ને કડી[7], જમતાં૦ ॥
જાર બાજરાનું ધાન, જમતાં૦ ।
સામો બંટીનું નિદાન, જમતાં૦ ॥૧૧॥
રોટલી ને ગળવાણું[8], જમતાં૦ ।
અવલપાક આંબલવાણું[9], જમતાં૦ ॥

૧. ભઠ્ઠા ઉપર શેકેલી ભાખરી અથવા કણકના ગોળા ૨. મોણ નાખીને તળેલી પોચી પૂરી ૩. ઝીણા લાલ દાણાનું અનાજ ૪. ગળી રોટલી, પૂરણપોળી ૫. એક-હલકું અનાજ ૬. કાંગની બનાવેલ વાનગી ૭. કઢી ૮. ઘઉં-ગોળની રાબ ૯. આંબલીનું શરબત.

રાતાં મરચાં ને રોટલા, જમતાં૦ ।
મગ ચણાના પુડલા, જમતાં૦ ॥૧૨॥
અડદ મગ ચણાની દાળ, જમતાં૦ ।
તુવેર મેસુરની દયાળ, જમતાં૦ ॥
વાલ મઠ ને વટાણા, જમતાં૦ ।
કાજુ કળથી ચોળા દાણા, જમતાં૦ ॥૧૩॥
વૃંતાક વાલોળ વળી, જમતાં૦ ।
સારાં સૂરણ ઘીમાં તળી, જમતાં૦ ॥
સારાં શકરિયાનાં શાક, જમતાં૦ ।
વઘાર્યાં હાથેશું વૃંતાક, જમતાં૦ ॥૧૪॥
રૂડાં રતાળું પતાળું[1], જમતાં૦ ।
પરવર પાપડી દયાળું, જમતાં૦ ॥
કેરાં[2] કારેલાં કંકોડાં, જમતાં૦ ।
કોળાં ચીકણ[3] ને ચીભડાં, જમતાં૦ ॥૧૫॥
ગલકાં ગવાર ને ઘીસોડાં[4], જમતાં૦ ।
શાક સાંગરિયોનાં[5] રૂડાં, જમતાં૦ ॥
ભીંડાફળી વળી ડોડાં, જમતાં૦ ।
ચોળાફળી ને ચીચોડાં[6], જમતાં૦ ॥૧૬॥
નઈ[7] દુધિયાં ને ટીંડોરાં, જમતાં૦ ।
કાજુ કરેલ તે કોરાં, જમતાં૦ ॥
ભરથ[8] ભર્યાં ઘણા ઘીનાં, જમતાં૦ ।
રૂડાં રાઈતાં રાઈનાં, જમતાં૦ ॥૧૭॥

૧. ગાજર ૨. કેરડા ૩. એકજાતની કાકડી ૪. તુરીયા ૫. ખીજડાની સીંગ ૬. એક કડવો વેલો – જેના ફળનું શાક અને પાંદડાની ભાજી બને છે ૭. જેમાંથી તુંબડાં થાય તેવી દૂધી ૮. મસાલા.

કોમળ કુબીને કોચલાં[1], જમતાં૦ ।
શાક એક એકથી ભલાં, જમતાં૦ ॥
તાજાં તરબુચ પંડોળાં[2], જમતાં૦ ।
શાક સારા સુંદર બો'ળા, જમતાં૦ ॥૧૮॥
રસે ભર્યાં રૂડાં કહિયે, જમતાં૦ ।
સીમા શાકતણી ન લહિયે, જમતાં૦ ॥
ભર્યાં હળદર હવેજે, જમતાં૦ ।
વળી બહુ મસાલે બીજે, જમતાં૦ ॥૧૯॥
ટાંકા તાંદળિયાની ભાજી, જમતાં૦ ।
સારા સુવા તલવણી તાજી, જમતાં૦ ॥
મેથી મોરણની પણ સારી, જમતાં૦ ।
ભીંડા ડોડીની વઘારી, જમતાં૦ ॥૨૦॥
મૂળા કરલીની પણ કરી, જમતાં૦ ।
વળી મીઠું ને મોગરી, જમતાં૦ ॥
લુણી ચીલ ને ચણેચી, જમતાં૦ ।
જમે પોતે આપે વેં'ચી, જમતાં૦ ॥૨૧॥
ભાજી તાજી રાઈ સારી, જમતાં૦ ।
ઘણે ઘી જીરે વઘારી, જમતાં૦ ॥
અજમો પોઈ પત્રવેલાં, જમતાં૦ ।
ભજિયાં અળવીનાં કરેલાં, જમતાં૦ ॥૨૨॥
કોળાં વૃંતાક ને આદુ, જમતાં૦ ।
ભજિયાં રતાળુંનાં સ્વાદુ, જમતાં૦ ॥
ભર્યાં હવેજે ભજિયાં, જમતાં૦ ।
કંઈ કહ્યાં ને કંઈ રહ્યાં, જમતાં૦ ॥૨૩॥

૧. સુકવણી કરેલ ચીભડાના ટુકડા ૨. એક શાકની વનસ્પતિ.

ફાફડા ને વડાં વડી, જમતાં૦ ।
કળી[1] ગાંઠિયા ફૂલવડી, જમતાં૦ ॥
પાપડ અડદ ને મગના, જમતાં૦ ।
ઝીણા લોટની સગના, જમતાં૦ ॥૨૪॥
જાર બાજરાના સારા, જમતાં૦ ।
જમતાં પાપડ લાગે પ્યારા, જમતાં૦ ॥
મહાસુખ મઠનાં મઠિયાં, જમતાં૦ ।
લાગે ફરસાં[2] ન જાય કહ્યાં, જમતાં૦ ॥૨૫॥
ચણા વાલના લીલવા, જમતાં૦ ।
પય શરકરા ને પુંવા, જમતાં૦ ॥
વળી અવલ જો અથાણાં, જમતાં૦ ।
ધર્યાં વાટકામાં ઘણાં, જમતાં૦ ॥૨૬॥
કેરી રાયતી રૂપાળી, જમતાં૦ ।
બીજી બોળેલ રસાળી, જમતાં૦ ॥
લિંબુ બિલિનાં બનાવ્યાં, જમતાં૦ ।
લીલી હળદીનાં મનભાવ્યાં, જમતાં૦ ॥૨૭॥
કેરાં કરપટાં[3] કર્મદાં, જમતાં૦ ।
ગર્મર[4] વાંસના રાઈજાદાં[5], જમતાં૦ ॥
આરિયાં[6] આમળાં ને આદુ, જમતાં૦ ।
ખરાં ખારેકનાં સ્વાદુ, જમતાં૦ ॥૨૮॥
મરચાં ગુંદાં ને સેલરાં[7], જમતાં૦ ।
કાજુ મૂળ કંદ કેરાં, જમતાં૦ ॥
વૃંતાક પતાળુનાં વળી, જમતાં૦ ।
બાવળ ગુવારની ફળી, જમતાં૦ ॥૨૯॥

૧. સેવ ૨. મીઠાં, સ્વાદિષ્ટ ૩. કાંકડના વૃક્ષનાં ફળનું અથાણું ૪. ગરમર, અથાણું થાય તેવી એક વનસ્પતિ ૫. શ્રેષ્ઠ ૬. ચીભડાં, કૂણી કાકડી ૭. કુંવાર નામની વનસ્પતિની ડાંડલીઓ.

કોઠીંબાની[1] જે કાચલિયો, જમતાં૦ ।
બીજી હળદિ તેલે ભરિયો, જમતાં૦ ॥
લીંબુ રસ રૂડા નાંખી, જમતાં૦ ।
સુંદર સારી આગે રાખી, જમતાં૦ ॥૩૦॥
આંબુવાનાં[2] જે અથાણાં, જમતાં૦ ।
બોળ્યાં સરસિયામાં[3] ઘણાં, જમતાં૦ ॥
મૂળ સર્ગવાનાં સ્વાદે, જમતાં૦ ।
ઉત્તમ અથાણાં એ આદે, જમતાં૦ ॥૩૧॥
મેથી લવિંગ ને મરિયાં, જમતાં૦ ।
લિંબુ ખારેકમાં ભરિયા, જમતાં૦ ॥
મીઠું હળદર ને ધાણા, જમતાં૦ ।
ભેળાં આથેલ અથાણાં, જમતાં૦ ॥૩૨॥
આથ્યાં અદ્રક[4] ને કટેરાં[5], જમતાં૦ ।
વળી ચટણી વેરમવેરાં[6], જમતાં૦ ॥
એવાં અથાણાં અનેક, જમતાં૦ ।
વિધવિધના વિષેક, જમતાં૦ ॥૩૩॥
કુર[7] કરમલડો[8] કરિયાં, જમતાં૦ ।
તલસાંકળી જાજરિયાં[9], જમતાં૦ ॥
ઘૃત દુધ દહીની તર, જમતાં૦ ।
શ્વેત ભાત ને સાકર, જમતાં૦ ॥૩૪॥
સાકર રાબ સાકર પાણી, જમતાં૦ ।
મગજળ[10] ઘી તીખાં વખાણી, જમતાં૦ ॥

૧. કડવા નાના ચીભડાં ૨. આંબાની કેરીની કટકીના ૩. સરસવનું તેલ ૪. આદુ ૫. એક જાતનું અથાણું ૬. વારંવાર ૭. રાંધેલા ભાત ૮. દહીં ભાત, ઠુંમરો, કુલેર ૯. પોંકનો લાડું ૧૦. મગને બાફીને વધેલું પાણી, ઓસામણ.

લીંબુરસ મરિયાં વારિ, જમતાં૦ ।
સાંઠા શેરડિયો પણ સારી, જમતાં૦ ॥૩૫॥
ઉભા દર્શન કરવા દાસ, જમતાં૦ ।
આપ્યા મહાસુખ મુખવાસ, જમતાં૦ ॥
લાવ્યા લવિંગ સોપારી, જમતાં૦ ।
જાયફળ એલચી સારી, જમતાં૦ ॥૩૬॥
કાથો ચૂનો પાકા પાન, જમતાં૦ ।
બીડી સમારી સમાન, જમતાં૦ ॥
સુવાં સુંઠ્ય ને સંચળ, જમતાં૦ ।
મરી અજમો જે અવલ, જમતાં૦ ॥૩૭॥
બુંદ[૧] આદુ ને વરિયાળી, જમતાં૦ ।
તજ જાવંત્રી તમાલી[૨], જમતાં૦ ॥
આપ્યા મુખેથી મુખવાસ, જમતાં૦ ।
પામ્યા તંબોળ[૩] તે દાસ, જમતાં૦ ॥૩૮॥
પછી આણ્યાં સુંદર ફળ, જમતાં૦ ।
અતિ સ્વાદુ ને નિર્મળ, જમતાં૦ ॥
લાવી દાસે પાસે ધરિયાં, જમતાં૦ ।
રૂડા રૂપાળા રસભરિયાં, જમતાં૦ ॥૩૯॥
જાંબુ લિંબુ પાકી કેરી, જમતાં૦ ।
સારાં કેળા જે સોનેરી, જમતાં૦ ॥
દેખી દાડમ બેદાણે[૪], જમતાં૦ ।
સ્વાદુ સીતાફળ વખાણે, જમતાં૦ ॥૪૦॥
જામફળ જોયા જેવાં, જમતાં૦ ।
રામફળ પણ એવાં, જમતાં૦ ॥

૧. કાફીના છોડના બીજ ૨. તમાલપત્ર ૩. ચાવેલ નાગરવેલનાં પાનનો રસ ૪. એક જાતનું મોટું કાબુલી દાડમ.

રાણ્યો સુડિયાં[૧] ને બોર, જમતાં૦ ।
સારાં જમે ધર્મકીશોર, જમતાં૦ ॥૪૧॥
પીલું શેતૂ તરસાળુ, જમતાં૦ ।
બીલાં નારંગી દયાળુ, જમતાં૦ ॥
ડોડાં અંજીર અનુપ, જમતાં૦ ।
ખારેક ખજૂર રસરૂપ, જમતાં૦ ॥૪૨॥
ટોપરાં ને કાજુકળિયા, જમતાં૦ ।
દ્રાક્ષ નીલવા[૨] જે ગળિયા, જમતાં૦ ॥
રૂડાં બદામ સિંગોડાં, જમતાં૦ ।
મગ ચારોળી જે રૂડાં, જમતાં૦ ॥૪૩॥
કમળનાળ કુંણા જોઈ, જમતાં૦ ।
ગુલાબ ગુલસુબા[૩] ફુલ સોઈ, જમતાં૦ ॥
શ્રૃંગીવિષનાગનાં[૪] પાન, જમતાં૦ ।
જેઠીમધ[૫] ડોડી[૬] નિદાન, જમતાં૦ ॥૪૪॥
ચણેચી[૭] ચીભડાં ને ચોળાં, જમતાં૦ ।
રાઈ મોગરી ને મૂળા, જમતાં૦ ॥
મેથી મૂળાની ડાંડલિયો, જમતાં૦ ।
કુંણિ નર્મ કાજું ભલિયો, જમતાં૦ ॥૪૫॥
મીઠું મરી જીરૂં તાજું, જમતાં૦ ।
જમે કાકડીયો જોઈ કાજું, જમતાં૦ ॥
દાળ દાળિયા ને મર્મરા, જમતાં૦ ।
ધાણિ બાજરી તલ ખરા, જમતાં૦ ॥૪૬॥

૧. જીવંતી કે ખરખોડીના વેલામાં થતી એક પ્રકારની શીંગ ૨. એક જાતની જુવાર ૩. ગુલછડી (ગુલશબુ) ૪. શિંગડીયો વછનાગ ૫. ઓષધોપયોગી ગળ્યા મૂળિયા ૬. એક જાતની વેલી, જીવંતીની ભાજી ૭. ચણાના છોડના પાનની ભાજી.

પોંક બાજરા ઘઉંનો, જમતાં૦ ।
ચણા ગુદલીનો[૧] ઉનો, જમતાં૦ ॥
મકાઈ ને બહુ મેવા, જમતાં૦ ।
પ્રદેશી મગ ચણા કેવા, જમતાં૦ ॥૪૭॥
કાજુ કરા[૨] ટાઢા હીમ, જમતાં૦ ।
કોમળ નિર્મળ લૈલિમ, જમતાં૦ ॥
પાકાં ચીભડાં રસાળું, જમતાં૦ ।
પાકી આંબલી દયાળું, જમતાં૦ ॥૪૮॥
ફણસ બીજોરાંના કળિયા, જમતાં૦ ।
લાગે અનાનસ ગળિયા, જમતાં૦ ॥
ગુંદાં કર્મદા ટીબરવાં, જમતાં૦ ।
પીપર મધ કોઠાં ને મરવા[૩], જમતાં૦ ॥૪૯॥
મીંઢી આવળ મરચાં રાતાં, જમતાં૦ ।
કઠણ બહુ કસ્તુરી ખાતાં, જમતાં૦ ॥
થેગ[૪] કંદ[૫] ચંદ પોળી, જમતાં૦ ।
જાય નિષ્કુળાનંદ ઘોળી[૬], જમતાં૦ ॥૫૦॥

ઈતિ શ્રીહરિસ્મૃતિમધ્યે દ્વિતીયશ્ચિંતામણિઃ ॥૨॥

(૩. વસ્ત્રભૂષણાદિ 'ધારણ' ચિંતામણિઃ)

દોહા-કરપતર થાળી થાળમાં, ત્રાસળી કટોરા ત્રાંસ ।
પનવાડાં પડિયા વાટકા, જમ્યા કનક ઠામે અવિનાશ ॥૧॥
અબખોરા કટોરા કળસિયા, કઠારી ઝારી તુંબ કમંડળ ।
ચળુ કરી ચતુરાઈશું, પીધાં નિરમળ જળ ॥૨॥

૧. ગુધલી કે ગુંધળી જુવારનો ૨. વરસાદમાં પડતો બરફ ૩. કાચી નાની કેરી; ખાકટી ૪. એક જાતની ભાજી કે ધાન્ય ૫. ગાજર, નાગરમોથ વગેરે ૬. વારી જાય.

ચોપાઈ ધ્રુવપદિ-

દાંત સુધારી[૧] બેઠાં પાટે, ભૂધર ભાળ્યા છે ।
આવ્યા જન પૂજવા માટે, ભૂધર૦ ॥
ચરચે ચંદન મળિયાગરે, ભૂધર૦ ।
કુંકુમ કસ્તુરી કેસરે, ભૂધર૦ ॥૩॥
સારી સુખડ શરીરે, ભૂધર૦ ।
જને ચરચી ધીરે ધીરે, ભૂધર૦ ॥
કર્યા કુંકુમના ચાંદલા, ભૂધર૦ ।
શોભે ચોખા ચોડ્યા ભલા, ભૂધર૦ ॥૪॥
હૈયે લલાટે બે હાથે, ભૂધર૦ ।
કર્યા તિલક ચંદ્રસાથે, ભૂધર૦ ॥
અંગે અંબર વિના રે'તા, ભૂધર૦ ।
દિગંબર દર્શન દેતા, ભૂધર૦ ॥૫॥
વનકળ[૨] વાઘાંબર[૩] સુંદરે, ભૂધર૦ ।
મૃગાજિન[૪] ટાટાંબરે, ભૂધર૦ ॥
પછી કોપીન કટવેડે[૫], ભૂધર૦ ।
રાખી અલફી[૬] તારકેડે[૭], ભૂધર૦ ॥૬॥
ગોદડી ચાદર ચોફાળે, ભૂધર૦ ।
દિધાં દરશન દયાળે, ભૂધર૦ ॥
ખેસ ધોતી પોતી પે'રી, ભૂધર૦ ।
ગુઢેરેટે ફેંટે લે'રી, ભૂધર૦ ॥૭॥
સુરવાળ ગુડકી[૮] જામે, ભૂધર૦ ।
જોઈ અંગરખી[૯] દુઃખ વામે, ભૂધર૦ ॥

૧. સાફ કરી ૨. વલ્કલ, ઝાડની છાલમાંથી બનાવેલું વસ્ત્ર ૩. વાઘચર્મ ૪. મૃગચર્મ ૫. કેડ પર બાંધેલ વસ્ત્રનો ટુકડો ૬. ટૂંકી બાંયની - લાંબી કફની ૭. ત્યાર પછી ૮. ચોરણી ૯. ગળાથી ઘુંટણ સુધી લાંબી ડગલી, કવચ.

પે'રી આંગી[૧] અંગે વા'લે, ભૂધર૦ ।
કશી કમર દુસાલે, ભૂધર૦ ॥૮॥
ડગલી[૨] સોનેરી રૂપેરી, ભૂધર૦ ।
કીનખાપની[૩] જો પે'રી, ભૂધર૦ ॥
ડગલી જરીની પે'રેલ, ભૂધર૦ ।
બોરકસુની[૪] બાંધેલ, ભૂધર૦ ॥૯॥
પટુ[૫] પાંબરી[૬] ચકમે[૭], ભૂધર૦ ।
સાલ દુસાલે દુઃખ શમે, ભૂધર૦ ॥
બોરીચોફાળ[૮] રૂમાલે, ભૂધર૦ ।
પે'ર્યો રાતો રેંટો[૯] વાલે, ભૂધર૦ ॥૧૦॥
ડગલી ગરમ પોસની પે'રિયે, ભૂધર૦ ।
પાઘ કસુંબી સોનેરિયે, ભૂધર૦ ॥
વસ્ત્ર અત્તારમાં રસબસે, ભૂધર૦ ।
બોકાની[૧૦] પાઘડિયે ધસમસે, ભૂધર૦ ॥૧૧॥
મુગટ કુંડળ મોલિડે, ભૂધર૦ ।
કસુંબી ફિંટે કંકોલીડે[૧૧], ભૂધર૦ ॥
પાઘ મુગલી[૧૨] મરેઠીયે[૧૨], ભૂધર૦ ।
સુરતી કાઠીની સોરઠીયે, ભૂધર૦ ॥૧૨॥
ટોપી કચ્છ કેવડા ફુલની, ભૂધર૦ ।
ગુંજા[૧૩] જરિયાન મહામૂલની, ભૂધર૦ ॥
તોરા ગજરા બાજુએ, ભૂધર૦ ।
કંકણ ફૂલને કાજુએ, ભૂધર૦ ॥૧૩॥

૧. કસુ વાળી બંડી કે કેડિયું ૨. અસ્તરવાળી કે બેવડી જાડી અંગરખી ૩. જરીબુટ્ટાના વણાટનું કાપડ ૪. બોર=ડોરણુ કે બટન; કસુ=દોરી, અર્થાત્ બટનવાળી દોરીથી ૫. સુંદર, ઊનની રંગીન ચાદર ૬. પછેડી ૭. ઉનનું જાડું કપડું ૮. વણાટમાં ચોકડીઓ પાડેલ ઓઢવાનો ચોફાળ ૯. માથે કે કમરે બાંધવાનું ઉપવસ્ત્ર, શેલુ કે ફેંટો ૧૦. બે કાન અને દાઢી ઢંકાય તેમ બાંધેલું કપડું ૧૧. લાલ રંગના ૧૨. મોગલ/મરાઠાની પાઘડી ૧૩. ચણોઠી.

ગુંજા રતાંજળી[૧] હારે, ભૂધર૦ ।
અર્ક[૨] અનકણના[૩] અપારે, ભૂધર૦ ॥
ગુલાબ ગુલદાવદી માલે, ભૂધર૦ ।
ચંપા ચંબેલી વિશાલે, ભૂધર૦ ॥૧૪॥
ગુલસુમના ગોટા હજારી, ભૂધર૦ ।
ફેંટો ફૂલપછેડી ધારી, ભૂધર૦ ॥
હીરામોતી મણિ માળે, ભૂધર૦ ।
પના પીરોજા પ્રવાળે, ભૂધર૦ ॥૧૫॥
ફૂલ કપૂર ને હારે, ભૂધર૦ ।
બાજુ તોરા પવિત્રાં સારે, ભૂધર૦ ॥
સોના પાઘ સોના ઝરમરિયાં[૪], ભૂધર૦ ।
છોગાં પણ સોનેરી ધરિયાં, ભૂધર૦ ॥૧૬॥
તોરા શિરપેચ[૫] સોનાને, ભૂધર૦ ।
ખોસ્યાં ફૂલ સોનાનાં કાને, ભૂધર૦ ॥
સોના દોરો સોના સાંકળિયે, ભૂધર૦ ।
સોના હાર સોના માદળીયે, ભૂધર૦ ॥૧૭॥
હાર કંઠી પણ કનકને, ભૂધર૦ ।
બલિહારી એ બાનકને[૬], ભૂધર૦ ॥
હીરા સાંકળી ઝૂમણું[૭], ભૂધર૦ ।
શોભે કાને કુંડળ ઘણું, ભૂધર૦ ॥૧૮॥
સોના બાજુ સોના કડે, ભૂધર૦ ।
પોંચી વેઢ વીંટી નંગ જડ્યે, ભૂધર૦ ॥
કરડા ફેરવા[૮] અંગૂઠી, ભૂધર૦ ।
મુદ્રિકા સોનાની દીઠી, ભૂધર૦ ॥૧૯॥

૧. રાતી સુખડ, રક્તચંદન ૨. સૂરજમુખી ૩. અનાજના કણના ૪. આછું હળવું વસ્ત્ર ૫. ફેંટા કે પાઘ ઉપરની કલંગી ૬. શોભા ૭. કાનમાં પહેરવાનું ઘરેણું ૮. આંગળીઓના ગોળાકાર ઘરેણા.

કટીમેખળા[૧] ને તોડો[૨], ભૂધર૦ ।
શોભે સોનાનો તે રૂડો, ભૂધર૦ ॥
પે'રી રૂપાની ચાખડિયે, ભૂધર૦ ।
એવા દીઠા છે આંખડિયે, ભૂધર૦ ॥૨૦॥
ઘમકે ઘુંઘરિયો ખડાયે[૩], ભૂધર૦ ।
ચડતાં પગથિયે ચડાયે[૪], ભૂધર૦ ॥
પે'રી કમળ ફૂલવાળી, ભૂધર૦ ।
ચમકે ચંપાની રૂપાળી, ભૂધર૦ ॥૨૧॥
સાગ સીસમની પણ સારી, ભૂધર૦ ।
ચરણે ચાખડિયો ચમકારી, ભૂધર૦ ॥
કિશોરી સૂતરને વાણે[૫], ભૂધર૦ ।
મોજડી ઓખાઈ અણવાણે[૬], ભૂધર૦ ॥૨૨॥
ખાટ્ય પાટ્ય ને પલંગે, ભૂધર૦ ।
બેઠા ઢોલિયે ઉમંગે, ભૂધર૦ ॥
છપરપલંગ[૭] ખાટલે, ભૂધર૦ ।
ખુરશી બાજોઠ પાટલે, ભૂધર૦ ॥૨૩॥
સાંગામાંચી[૮] સિંહાસને, ભૂધર૦ ।
ગાદી ચાકળે આસને, ભૂધર૦ ॥
મેડે મંચે ડોલ[૯] હીંડોલે, ભૂધર૦ ।
ગોખ[૧૦] વા'ણ વંડી દેવાલે[૧૧], ભૂધર૦ ॥૨૪॥
કૂબા[૧૨] ઘર મેડી હવેલી, ભૂધર૦ ।
બેઠાં બંગલે શંકા મેલી, ભૂધર૦ ॥

૧. કમરપટો, કંદોરો ૨. પગમાં પહેરવાનું ઘરેણું ૩. પાદુકામાં ૪. ઉંચાણવાળા માર્ગે ૫. પગરખાંએ ૬. ઉઘાડે પગે ૭. ઉપર છાપરૂ કે છત્રીવાળો ઢોલિયો ૮. બેસવા માટેની નાની ખાટલી ૯. પાલખી, શિબિકા ૧૦. જરૂખો અથવા ગોખલો ૧૧. દેવાલયમાં ૧૨. ઘુમ્મટવાળું ઘાસનું ઝુંપડું.

મંદિર મંડપ દલિચા[૧] દેરે[૨], ભૂધર૦ ।
તંબુ રાવટીએ[૩] બહુવેરે, ભૂધર૦ ॥૨૫॥
અટારી[૪] અગાશી જાળિયે, ભૂધર૦ ।
બેઠા મોહનજી માળિયે, ભૂધર૦ ॥
ઓટે ઓસરી પડસાળે[૫], ભૂધર૦ ।
દીધાં ત્યાં દરશન દયાળે, ભૂધર૦ ॥૨૬॥
બેઠા ચોક ફળી ચોતરે[૬], ભૂધર૦ ।
છાંટી ભૂમિ ફૂવારા ભરે, ભૂધર૦ ॥
સારી આસણિ[૭] સાદરીયે, ભૂધર૦ ।
દરશન કામળીપર કરીયે, ભૂધર૦ ॥૨૭॥
ગોદડી ગોદડાં ગાદલાં, ભૂધર૦ ।
ત્યાં દરશન થયાં છે ભલાં, ભૂધર૦ ॥
ઝાડ પા'ડ ને પાષાણે, ભૂધર૦ ।
બેઠા ભૂમિપર જન જાણે, ભૂધર૦ ॥૨૮॥
ઘોડી વે'લ રથ પાલખીયે, ભૂધર૦ ।
મૂર્તિ મેને[૮] બેઠી લખીયે, ભૂધર૦ ॥
ગાડું ચારટ[૯] સુખપાલે[૧૦], ભૂધર૦ ।
જુવે જન વા'લાને વા'લે, ભૂધર૦ ॥૨૯॥
કરી[૧૧] કરલિએ[૧૨] બહુ બાજે[૧૩], ભૂધર૦ ।
સોનેરી સખલાદિ[૧૪] સમાજે, ભૂધર૦ ॥
બેઠા નિજ સેવકને અંસે[૧૫], ભૂધર૦ ।
જેમ બ્રહ્મા બેઠા હંસે, ભૂધર૦ ॥૩૦॥

૧. ઓટો, ચોતરો ૨. દેવનાં દેરા ઉપર અથવા દેરામાં ૩. નાનો તંબુ ૪. મેડીનો બહાર કાઢેલ આગલો ભાગ, રવેશ ૫. ઘરનો આગલો ભાગ, ઓસરી ૬. ઓટલે ૭. આસનિયું ૮. પાલખીથી વિશેષ સગવડવાળું વાહન ૯. ચાર પૈડાવાળો રથ કે ગાડી ૧૦. સિગરામ એક જાતની પાલખી; મેનો ૧૧. હાથીએ ૧૨. ઊંટ ઉપર ૧૩. ઘોડા ઉપર ૧૪. શંખલાદિનાં શણગારથી સજાવેલ ૧૫. ખભા ઉપર.

એક સમામાં મુનિ મળી, ભૂધર૦ ।
આવ્યા પૂજા કરવા વળી, ભૂધર૦ ॥
વસ્ત્ર ઘરેણાં પે'રાવી, ભૂધર૦ ।
ચરચ્યાં ચંદન સુંદર લાવી, ભૂધર૦ ॥૩૧॥
ધૂપ દીપ પુષ્પહારે, ભૂધર૦ ।
કરી પૂજા બહુ પ્રકારે, ભૂધર૦ ॥
પછી ઉતારી આરતી, ભૂધર૦ ।
કરી ધુન્ય સ્તુતિ અતિ, ભૂધર૦ ॥૩૨॥
પછી પ્રભુ થયા પ્રસન્ન, ભૂધર૦ ।
મળ્યા નિજજનને જીવન, ભૂધર૦ ॥
ચરચ્યાં ચરણ બે ચંદને, ભૂધર૦ ।
લીધાં ઉર વચ્ચે નિજજને, ભૂધર૦ ॥૩૩॥
છાપી નિજજનની એમ છાતી, ભૂધર૦ ।
પછી બેસારી પંગતી, ભૂધર૦ ॥
બેઠા પંગતે મુનિરાજ, ભૂધર૦ ।
આવ્યા પીરસવા મહારાજ, ભૂધર૦ ॥૩૪॥
પીરસે પંગતમાં હરિ પોતે, ભૂધર૦ ।
જન તૃપ્ત ન થાય જોતે, ભૂધર૦ ॥
લાડુ જલેબી લઈને, ભૂધર૦ ।
જાય જોરાજોર દઈને, ભૂધર૦ ॥૩૫॥
બહુ પીરસે પ્રેમે કરી, ભૂધર૦ ।
ફરે પંગતમાં ફરીફરી, ભૂધર૦ ॥
લેઈલેઈ ભોજનનાં નામ, ભૂધર૦ ।
આપે ઘણે હેતે ઘનશ્યામ, ભૂધર૦ ॥૩૬॥

લીધા લટકે લાડુ હાથ, ભૂધર૦ ।
નિજજન જમાડે નાથ, ભૂધર૦ ॥
માસુખ[1] મુખમાં મોદક[2] આપે, ભૂધર૦ ।
વળી મસ્તક ચરણે છાપે, ભૂધર૦ ॥૩૭॥
દેતા દહી દૂધ દોવટે[3], ભૂધર૦ ।
આપે ખાંડ સાકર કર મોટે, ભૂધર૦ ॥
પે'રી પછેડી ખેસની, ભૂધર૦ ।
શોભા શી કહું વેષની, ભૂધર૦ ॥૩૮॥
ચાલે ઉતાવળા ચટકે, ભૂધર૦ ।
પે'રી ગુડકી નાડી લટકે, ભૂધર૦ ॥
ફરે પંગતમાં બહુ ફેરા, ભૂધર૦ ।
પીરસે પાક પોતે ઘણેરા, ભૂધર૦ ॥૩૯॥
એમ જોરે[4] જન જમાડે, ભૂધર૦ ।
પીરસી પીરસી હાર પમાડે, ભૂધર૦ ॥
એમ જમાડ્યા જન જ્યારે, ભૂધર૦ ।
કર પગ ધોયા તે વારે, ભૂધર૦ ॥૪૦॥
પછી ઉતારે પધાર્યા, ભૂધર૦ ।
નિજજન મન મોદ વધાર્યા, ભૂધર૦ ॥
ત્યાં ઢોલીયો ઢાળેલે, ભૂધર૦ ।
તેપર પાથરણા પાથરેલે, ભૂધર૦ ॥૪૧॥
સુંદર ગાદલાં ગોદડે, ભૂધર૦ ।
ઓછાડ ઓસિસાં[5] રૂડે, ભૂધર૦ ॥
મેલ્યાં ગાલમસુરિયાં ગાલે, ભૂધર૦ ।
ચાંપે ચરણ નિજજન વા'લે, ભૂધર૦ ॥૪૨॥

૧. જેને વિષે મહા સુખ કે સ્વાદ છે એવા ભગવાન કે લાડુનું વિશેષણ ૨. લાડું ૩. બમણું ૪. આગ્રહ કરીને ૫. ઓશીકાં.

શીત ઋતુમાંહિ સારી, ભૂધર૦ ।
તાપે સુખડ્યે સુખકારી, ભૂધર૦ ॥
ચકમો[૧] ચોફાળ રજાઈ, ભૂધર૦ ।
ઓઢી પછેડી તે માંઈ, ભૂધર૦ ॥૪૩॥
ઉષ્ણ ઋતુમાં અવિનાશી, ભૂધર૦ ।
શીતળ જળ પીતાં સુખરાશી, ભૂધર૦ ॥
પંખા કરતાં સેવક પાસે, ભૂધર૦ ।
શીતળ ચંદન ચરચ્યાં દાસે, ભૂધર૦ ॥૪૪॥
ચોમાસામાં ચઢી ચાખડીયે, ભૂધર૦ ।
સુંદર સારી કર લાકડીયે, ભૂધર૦ ॥
ઓઢી કામળી સુંવાળી, ભૂધર૦ ।
ધારી છતરી રૂપાળી, ભૂધર૦ ॥૪૫॥
આવી બેઠા સભામાંય, ભૂધર૦ ।
જન સર્વે લાગ્યા પાય, ભૂધર૦ ॥
ત્યાં પરિયંક[૨] પાથરણે, ભૂધર૦ ।
બેઠા રસિયો રાજીપણે, ભૂધર૦ ॥૪૬॥
તેપર ઓછાડ સોરંગી[૩], ભૂધર૦ ।
બેઠા તકિયાને ઓઠંગી[૪], ભૂધર૦ ॥
નિરખી જન મન મગન થયાં, ભૂધર૦ ।
સુંદર હાર પે'રાવ્યા તિયાં, ભૂધર૦ ॥૪૭॥
પછી ત્યાગી ગૃહી દાસે, ભૂધર૦ ।
પૂછ્યા પ્રશ્ન પ્રભુ પાસે ભૂધર૦ ॥
તેનો ઉત્તર કરતાં આપે, ભૂધર૦ ।
કર લટકાં કરી દુઃખ કાપે, ભૂધર૦ ॥૪૮॥

૧. ઊનનો ધાબળો ૨. પલંગ ૩. રંગબેરંગી ૪. ટેકો દઈને, ઓઠિંગણ દઈને.

રૂડા પ્રશ્નને સાંભળી, ભૂધર૦ ।
ઉઠ્યા જનને મળવા વળી, ભૂધર૦ ॥
મળ્યા ત્યાગીને બહુ ભાતી, ભૂધર૦ ।
પછી છાપી ચરણે છાતી, ભૂધર૦ ॥૪૯॥
પછી સત્સંગી સુખસીમા, ભૂધર૦ ।
લીધાં તેણે ચરણ છાતીમાં, ભૂધર૦ ॥
એવાં અલૌકિક સુખ દેતાં, ભૂધર૦ ।
આનંદ નિષ્કુળાનંદ લેતાં, ભૂધર૦ ॥૫૦॥

ઈતિ શ્રીહરિસ્મૃતિમધ્યે તૃતીયશ્ચિંતામણિઃ ॥૩॥

(૪. દર્શન ચિંતામણિઃ)

દોહા-પછી વાજાં લઈ વિધવિધનાં, કર્યું ગવૈયે ગાન ।
તે ભેળા ભળી હરિ, ત્રોડે ત્રુગટિ[૧] તાન ॥૧॥
સંત સહુ ઉભા થઈ, રચ્યો મનોહર રાસ ।
ફરે કરે કીરતનને, તે ભેળાં ફરે અવિનાશ ॥૨॥

ચોપાઈ ધ્રુવપદી -

દીવો દીવીને અજવાળે, દગે[૨] દીઠા છે ।
હાંડી[૩] ફાનસે રૂપાળે, દગે૦ ॥
ઝાડ[૪] મેતાબ[૫] ઉજાસે[૬], દગે૦ ।
શશિ સૂરજને પ્રકાશે, દગે૦ ॥૩॥
બળતી અગ્નિ બપોરીયે[૭], દગે૦ ।
ગમતી દેહ ઘણું ગોરીયે, દગે૦ ॥

૧. એક પ્રકારનું નૃત્ય ૨. નજરે, આંખે ૩. પારદર્શક કાચનાં વાસણમાં લટકતો દીવો ૪. એક પ્રકારની આતશબાજી ૫. એક જાતનો ફટાકડો ૬. પ્રકાશે ૭. આતશબાજી (ફટાકડા)ની એક જાત.

ઉઘડી રાત્ય ઉડુગણ તેજે, દગે૦ ।
એહ વિના ઉજાસે બીજે, દગે૦ ॥૪॥
વસંતે વસ્ત્ર પે'રી વસંતિ, દગે૦ ।
ખાંત્યે ખેલ કરતા અતિ, દગે૦ ॥
અબિર ગુલાલ નાખતાં, દગે૦ ।
શોભા ન જાયે કે' ભાખતાં, દગે૦ ॥૫॥
કર લઈ ગૂલાલ ગોટા, દગે૦ ।
નાખે નિજજન પર જોઈ મોટા, દગે૦ ॥
વળી પિચકારી નાખતા, દગે૦ ।
કરતાં ખેલ બહુ મન ગમતા, દગે૦ ॥૬॥
રંગ તાંસળી તાંબડીયે, દગે૦ ।
ઘણો ભરી ગાગરડીયે, દગે૦ ॥
રંગભીનો રમતા રંગે, દગે૦ ।
પોતાના સખા સંગે, દગે૦ ॥૭॥
સર્વે સખા રસબસ કરતાં, દગે૦ ।
દઈ તાળી ધૂન ઓચરતાં[૧], દગે૦ ॥
રમતાં રમતાં વસ્ત્ર અંગના, દગે૦ ।
થયાં સરવે રાતા રંગનાં, દગે૦ ॥૮॥
કર ચરણ મુખ રંગેલે, દગે૦ ।
શોભે આંખ્યો તેજ ભરેલે, દગે૦ ॥
રમતાં કુસ્તિ મલની સાથે, દગે૦ ।
ના'વા જાતાં સંત સંગાથે, દગે૦ ॥૯॥
ચઢ્યા ઘણે મૂલે હરિ ઘોડે, દગે૦ ।
સર્વે સખા ચાલ્યા જોડે, દગે૦ ॥

૧. બોલતા.

નાહ્યા નિર્મળ જળમાં જઈ, દગે૦ ।
ત્યાં કરી લીળા કંઈ, દગે૦ ॥૧૦॥
ના'તાં ના'તાં સખા સાથે, દગે૦ ।
બહુ નીર ઉછાળે હાથે, દગે૦ ॥
પછે નાહિ નિસર્યા બા'રે, દગે૦ ।
પે'ર્યાં કોરાં વસ્ત્ર ત્યારે, દગે૦ ॥૧૧॥
કર્યો કુંકુમનો ચાંદલો, દગે૦ ।
બહુ શોભે છે તે ભલો, દગે૦ ॥
નાહિ નાથ આવ્યા ઉતારે, દગે૦ ।
કર્યાં દાસે દરશન ત્યારે, દગે૦ ॥૧૨॥
ના'તા નદી નદ[૧] તળાવે, દગે૦ ।
કુંડ કૂવા સાગર વાવે, દગે૦ ॥
સમૈયા ઉત્સવ કરતાં, દગે૦ ।
મેળામાંહિ ઘોડે ફરતાં, દગે૦ ॥૧૩॥
મહારૂદ્ર[૨] અતિરૂદ્ર[૩] માંહિ, દગે૦ ।
કરી ચોરાશી પણ તાંહિ, દગે૦ ॥
બ્રહ્મભોજન કરાવ્યાં ભારે, દગે૦ ।
ખટ માસ[૪] સુધી એક વારે, દગે૦ ॥૧૪॥
કર્યો વૃંદાનો ત્યાં વિવા'[૫], દગે૦ ।
ફર્યા ફૂલેકામાં એવા, દગે૦ ॥
ધરી ઢાલ અલૌકિક અસિ[૬], દગે૦ ।
છડી લાકડી વળી વંસિ[૭], દગે૦ ॥૧૫॥
ખેલ[૮] સાંગ[૯] કમાન તીરે, દગે૦ ।
બાંધ્યો કટાર મહાવીરે, દગે૦ ॥

૧. મોટી નદી ૨. અગિયાર વખત લઘુરુદ્ર કરવો તે ૩. અગિયાર મહારુદ્ર મળી થતો યજ્ઞ ૪. છ મહિના ૫. તુલસી વિવાહ ૬. તલવાર ૭. વાંસળી ૮. ખેલ=એક જાતનું હથિયાર ૯. બરછી જેવું હથિયાર.

પેચ કબજ[1] કટારીયે, દગે૦ ।
છત્ર ચામર[2] અબદાગરીયે, દગે૦ ॥૧૬॥
વળી ચાલતા હરિ વાટે, દગે૦ ।
સરિતા સાગર ને ઘાટે, દગે૦ ॥
રસ્તે વણરસ્તે વિચરતાં, દગે૦ ।
વળી રાત્ય દિવસે ફરતાં, દગે૦ ॥૧૭॥
તાઢ તડકામાં સંઘ સાથે, દગે૦ ।
ચાલે મેઘ વરસતાં માથે, દગે૦ ॥
આંબા આંબલી છાંયડે, દગે૦ ।
આસોપાલવ પીપર વડે, દગે૦ ॥૧૮॥
પીપળ બકુલ[3] બોરસડિયે, દગે૦ ।
બીજાં બહુ તરૂ[4] બોરડિયે, દગે૦ ॥
ઠાકોર મંદિર કરવા કાજે, દગે૦ ।
લીધી માથે ઈંટ્ય મહારાજે, દગે૦ ॥૧૯॥
પથર કેલ[5] મૃત્તિકા[6] માથે, દૃગે૦ ।
લઈ ચાલે સખા સાથે, દૃગે૦ ॥
એમ હરિમંદિર કરાવી, દૃગે૦ ।
માંહિ મૂર્તિઓ પધરાવી, દૃગે૦ ॥૨૦॥
વળી હરિમંદિરને ફરતાં, દગે૦ ।
સોસો પ્રદક્ષિણા કરતાં, દગે૦ ॥
જોતાં મૂર્તિ સુંદર સારી, દગે૦ ।
ધાતુ પાષાણ પટ[7] પ્યારી, દગે૦ ॥૨૧॥
તેને દંડવત જો કરતાં, દગે૦ ।
વળી સામું જોઈ બહુ રે'તાં, દગે૦ ॥

૧. વાંકી પહોળી, ભારે અને સોનાની મુંઠવાળી હૈદરી તલવાર ૨. ચમરી નામની જંગલી ગાયનાં પૂંછડાનાં વાળથી બનાવેલ વિંઝણો ૩. બોરસડી ૪. વૃક્ષ ૫. કેળવેલ ચુનો ૬. માટી ૭. ચિત્રામણ.

જમતા પ્રસાદી બહુ પ્રીતે, દગે૦ ।
તુલસીદળ નિર્મળ સમીતે[1], દગે૦ ॥૨૨॥
પીતાં દૂધ પડતો દોરો[2], દગે૦ ।
પીધું ઘૃત[3] ભરી કટોરો, દગે૦ ॥
વળી ઉત્સવ સમૈયામાંહિ, દગે૦ ।
આવ્યા દાસ હજારો ત્યાંહિ, દગે૦ ॥૨૩॥
કરે દર્શન પૂજા દાસ, દગે૦ ।
તેનું ગ્રહણ કરે અવિનાશ, દગે૦ ॥
પૂજી સ્પર્શી લા'વો લીધો, દગે૦ ।
તેણે જન્મ સફળ કરી લીધો, દગે૦ ॥૨૪॥
જોઈ નાથ સમાધિ થઈ, દગે૦ ।
પડ્યાં પ્રાણ નાડી વિના કંઈ, દગે૦ ॥
ના'વે સમાધિથી બા'રે, દગે૦ ।
વણ ભણે વેદ ઉચ્ચારે, દગે૦ ॥૨૫॥
વળી દેખે અક્ષરધામ, દગે૦ ।
લિયે ગોલોકનું નામ, દગે૦ ॥
શ્વેતદ્વીપ વૈકુંઠ દેખે, દગે૦ ।
બ્રહ્મપુર કૈલાસ પેખે, દગે૦ ॥૨૬॥
વળી વિશાળાના[4] વાસી, દગે૦ ।
દેખેછે જન તે સુખરાશી, દગે૦ ॥
જગાડે સમાધિમાંથી જ્યારે, દગે૦ ।
કરે વાત ધામની ત્યારે, દગે૦ ॥૨૭॥
તે સાંભળી સુખધામ, દગે૦ ।
હસે મંદમંદ ઘનશ્યામ, દગે૦ ॥

૧. સહિત ૨. દૂધની સફેદ રેખા ૩. ઘી ૪. બદ્રિકાશ્રમનાં.

મુમુક્ષુને સાધુ કરતાં, દગે૦ ।
નંદપદવી નામ ધરતાં, દગે૦ ॥૨૮॥
કહે દેશ પ્રદેશ ફરજ્યો, દૃગે૦ ।
સ્વામિનારાયણ ઉચ્ચરજ્યો, દૃગે૦ ॥
કથા કીરતન જે કા'વે, દૃગે૦ ।
સુણે હરેહરે કરી ભાવે, દૃગે૦ ॥૨૯॥
કાવ્ય કવિની સંભળતાં, દગે૦ ।
માળા તુલસીની ફેરવતાં, દગે૦ ॥
સુખડ્ય સૂત્રની પણ સારી, દગે૦ ।
ફુલમાળાપર બલહારી, દગે૦ ॥૩૦॥
શહેર પુર ગામ ઘોષે[1], દગે૦ ।
ફુલવાડી વાડી નેસે, દગે૦ ॥
ખેત્ર[2] ખળામાં મહારાજ, દગે૦ ।
તેનાં કામ કરાવા કાજ, દગે૦ ॥૩૧॥
રાજા રાંકને ભુવને, દગે૦ ।
શેઠ શાહુકાર સદને[3], દગે૦ ॥
લોક પટેલને ઘેરે, દગે૦ ।
બ્રહ્મસભામાં બહુ વેરે, દગે૦ ॥૩૨॥
કોય રોગી જોગી જાણી, દૃગે૦ ।
જાય પોતે તિયાં તાણી[4], દૃગે૦ ॥
ખરી ખબર તેની લેતાં, દૃગે૦ ।
દિયે સુખ થાય જે દેતાં, દૃગે૦ ॥૩૩॥
ભુખ્યો પ્યાસો હોય કોઈ પ્રાણી, દગે૦ ।
આપે અન્ન જળ દુખિયો જાણી, દગે૦ ॥

૧. નેહડે (ઝૂંપડે) ૨. ખેતર ૩. ઘેર ૪. આગ્રહથી.

દીન ઉપર દયા ઘણી, દગે૦ ।
જેનો કોય ન હોય ધણી, દગે૦ ॥૩૪॥
વળી મોટાના મો'બતી[1], દગે૦ ।
જન સારાના સોબતી, દગે૦ ॥
જાતાં વિવા' વરામાંહી[2], દગે૦ ।
જઈ આવે પોતે ત્યાંહી, દગે૦ ॥૩૫॥
કેને ઘેર થયા મે'માન, દગે૦ ।
કર્યું બહુ તેણે સનમાન, દગે૦ ॥
વળી મે'માન રાખતાં, દગે૦ ।
તેની અવળાઈ સાંખતાં[3], દગે૦ ॥૩૬॥
માંદાને જોવા જાતાં, દગે૦ ।
વળી વઢતાંને વારતાં, દગે૦ ॥
સબળ નિર્બળને સંતાપે, દગે૦ ।
તેતો ખમી ન શકે આપે, દગે૦ ॥૩૭॥
દુઃખી ગરીબની ગમ[4] લેવી, દૃગે૦ ।
હરિની સહજ પ્રકૃતિ એવી, દૃગે૦ ॥
કેને પ્રસાદી આપતાં, દૃગે૦ ।
દર્શન દઈ દુઃખ કાપતાં, દૃગે૦ ॥૩૮॥
કેને ફૂલહાર દિયે વસ્ત્ર, દગે૦ ।
ઘોડાં ઘરેણાં ને શસ્ત્ર, દગે૦ ॥
કેને ગાયો મહીષી રૂપૈયા, દગે૦ ।
કોરી[5] કણ[6] ન જાય કહ્યા, દગે૦ ॥૩૯॥
જમાડે સાધુને સુખકારી, દગે૦ ।
જમે સાંખ્યયોગી સંસારી, દગે૦ ॥

૧. મહોબત રાખનાર ૨. પ્રાસંગિક જમણવારમાં ૩. સહન કરતાં ૪. ખબર કે સંભાળ લેવી, દુઃખ દૂર કરવું ૫. એક પ્રકારનું ચલણી નાણું ૬. અનાજ.

બ્રાહ્મણ બ્રહ્મચારી ભેખધારી, દગે૦ ।
જમાડ્યાં રાંક મઉ[૧] નરનારી, દગે૦ ॥૪૦॥
મઉને વસ્ત્ર રૂપૈયા દીધા, દગે૦ ।
બહુ દુઃખિયા સુખિયા કીધા, દગે૦ ॥
ભાટ ચારણ ઢાઢિ[૨] લંગાં[૩], દગે૦ ।
રાવલ[૩] રાસલિયાં[૩] જનમંગાં[૪], દગે૦ ॥૪૧॥
તેને વસ્ત્ર ઘરેણાં ઘોડાં, દગે૦ ।
આપ્યાં ઘણાં નહિ કાંય થોડાં, દગે૦ ॥
વાવ્ય કુંડ કૂવા તળાવે, દગે૦ ।
તેતો પ્રભુ પોતે ગળાવે, દગે૦ ॥૪૨॥
પર્વ[૫] સદાવ્રત બંધાવ્યાં, દગે૦ ।
આપ્યાં અનાવટે[૬] અન્ન ભાવ્યાં, દગે૦ ॥
જ્ઞાન વૈરાગ્ય ને ધર્મ, દગે૦ ।
કે'તાં ભક્તિનો વળી મર્મ, દગે૦ ॥૪૩॥
પંચ વિષય પરાજય કરી, દૃગે૦ ।
જીવને ભજાવતાં હરિ, દૃગે૦ ॥
કેનેક કે'વું ઘટે તે કે'તાં, દૃગે૦ ।
કોયનું સાંભળી પણ લેતાં, દૃગે૦ ॥૪૪॥
હસતાં રમતાં ના'તાં ખાતાં, દગે૦ ।
ઘોડાં ખેલવી ફુદડી ફરતાં, દગે૦ ॥
ધીરા ઉતાવળા પગ ધરતાં, દગે૦ ।
વળી કરનાં લટકાં કરતાં, દગે૦ ॥૪૫॥
જાતાં વળતાં ગાતાં કે'તાં, દગે૦ ।
નીર ખીર સમીર પીતાં, દગે૦ ॥

૧. કંગાલ લોકો ૨. એક પ્રકારનાં માંગણ ૩. ગાઈ, વગાડીને ગુજરાન ચલાવતી એક (વિવિધ) જાતિ ૪. માંગણ કે મુંગા ૫. પાણીની પરબ ૬. અતિથિ, વટેમાર્ગુને.

આસન કરતાં મુન્ય ગ્રહેતાં, દગે૦ ।
ઉદાસી રહી સૂઈ જાગતાં, દગે૦ ॥૪૬॥
પ્રકરણ ફેરી ધર્મ થાપતા, દૃગે૦ ।
કરતાં નિજજનને નિમ રતા[૧], દૃગે૦ ॥
ગિરિ ગહ્વર[૨] વન ઉપવને, દૃગે૦ ।
જોયા દેશ પ્રદેશે જીવનને, દૃગે૦ ॥૪૭॥
તાપસવેષે[૩] કેશ શિશે, દગે૦ ।
એમ જીવ બહુ ઉપદેશે, દગે૦ ॥
નાસાગ્રે[૪] વૃત્તિ વણસમરતિ[૫], દગે૦ ।
આંખ્ય મટકું પણ ન ભરતી, દગે૦ ॥૪૮॥
પ્રાણાયામ કરતાં યોગ શિખતાં, દગે૦ ।
યોગકળા દેખાડી દેતાં, દગે૦ ॥
એવી અનેક રૂડી રીતે, દગે૦ ।
ચિંતવું છું મૂર્તિ ચિત્તે, દગે૦ ॥૪૯॥
સૂતાં બેઠાં ને જાગતાં, દગે૦ ।
જાય દન એમ ચિંતવતાં, દગે૦ ॥
તેણે રહે છે અતિ આનંદ, દગે૦ ।
એમ કહે નિષ્કુળાનંદ, દગે૦ ॥૫૦॥

ઈતિ શ્રીહરિસ્મૃતિમધ્યે ચતુર્થશ્ચિંતામણિઃ ॥૪॥

(૫. 'મૂર્તિમહિમા' જીવન ચિંતામણિઃ)

દોહા-એમ નખશિખા મૂર્તિ નાથની, સમરતાં સુખ થાય ।
અહોનિશ ઉરમાં ધારતાં, કરવું રહે ન કાંય ॥૧॥

૧. નિયમ પરાયણ, નિયમ પાળતાં ૨. પર્વતની ગુફા ૩. તપસ્વી વેશે ૪. નાકનાં અગ્રભાગે ૫. એકાગ્ર.

ચરિત્ર સર્વ ચિંતવી, મૂરતિ ધારે મન ।
કાળ માયા કર્મનું, વ્યાપે નહિ વિઘન ॥૨॥

ચોપાઈ ધ્રુવપદી -

મૂર્તિ તમારી સુખકારી, જીવન[1] જાણું છું ।
છો અવતારના અવતારી, જીવન૦ ॥
મહાસમર્થ છો મહારાજ, જીવન૦ ।
વળી આપે રાજાધિરાજ, જીવન૦ ॥૩॥
પુરૂષોત્તમ પૂરણબ્રહ્મ, જીવન૦ ।
તમને નેતિ કહે નિગમ[2], જીવન૦ ॥
વાસુદેવ દયાળુ સ્વભાવ, જીવન૦ ।
મહાપુરૂષ મહાનુભાવ, જીવન૦ ॥૪॥
નારાયણ નિર્વિકારી, જીવન૦ ।
મહા પરમ મંગલકારી, જીવન૦ ॥
ભક્તભયહારી ભગવાન, જીવન૦ ।
આપ્યાં આશ્રિતને અભયદાન, જીવન૦ ॥૫॥
સચ્ચિદાનંદ દિવ્યમૂર્તિ, જીવન૦ ।
જેને અતિ અગમ કહે શ્રુતિ, જીવન૦ ॥
છો પરમ કલ્યાણકારી, જીવન૦ ।
એવી નૌત્તમ[3] મૂર્તિ ન્યારી, જીવન૦ ॥૬॥
તમે કોટિ બ્રહ્માંડાધીશ, જીવન૦ ।
વળી સર્વેતણા છો ઈશ, જીવન૦ ॥
ધર્મધુરંધર ધન્ય, જીવન૦ ।
ભક્તિધર્મના નંદન, જીવન૦ ॥૭॥

૧. જીવના આધાર, જીવનપ્રાણ ૨. વેદ ૩. જેનાથી બીજું કોઈ ઉત્તમ નથી તેવી.

અલૌકિક મૂર્તિ આપે, જીવન૦ ।
જોયે જનમ મરણ દુઃખ કાપે, જીવન૦ ॥
તમે કાળ માયાના નિયંતા, જીવન૦ ।
છો ગુણસાગર ગુણવંતા, જીવન૦ ॥૮॥
તમે ભવ બ્રહ્માના સ્વામી, જીવન૦ ।
અકળ[1] મૂર્તિ અંતરજામી, જીવન૦ ॥
પતિતપાવન અશરણશરણ, જીવન૦ ।
અધમઉદ્ધારણ અઘહરણ, જીવન૦ ॥૯॥
નખશિખ મૂર્તિ મંગલરૂપ, જીવન૦ ।
આવે જોએ સુખ અનુપ, જીવન૦ ॥
આનંદ પાદ[2] આનંદ કર[3], જીવન૦ ।
આનંદમાં મુખ મનોહર, જીવન૦ ॥૧૦॥
આનંદ રૂપ અનુપમ એવું, જીવન૦ ।
સૌ જનને જોયા જેવું, જીવન૦ ॥
આનંદ વસન ભૂષણ અંગે, જીવન૦ ।
આનંદ આપો છો ઉછરંગે, જીવન૦ ॥૧૧॥
કૃપાસિંધુ છો ઘનશ્યામ, જીવન૦ ।
ક્રોધ લોભ નિવારણ કામ, જીવન૦ ॥
પરમાત્મા પૂરણબ્રહ્મ, જીવન૦ ।
નીલકંઠ કહે નિગમ, જીવન૦ ॥૧૨॥
જીવ ઈશ્વરના છો સ્વામી, જીવન૦ ।
વળી સર્વે ધામના ધામી, જીવન૦ ॥
ક્ષર અક્ષરથી છો પર, જીવન૦ ।
અક્ષર બ્રહ્મ તમારૂં ઘર, જીવન૦ ॥૧૩॥

૧. કળી ન શકાય તેવી ૨. આનંદરૂપ ચરણ ૩. આનંદરૂપ=સુખકારી હસ્ત.

કાળ માયા તમારી શક્તિ, જીવન૦ ।
કરો બહુ કારજ એવતી, જીવન૦ ॥
કોટિ બ્રહ્માંડને કરે છે, જીવન૦ ।
ઉત્પત્તિ સ્થિતિ ને હરે છે, જીવન૦ ॥૧૪॥
તેના નિયંતા છો તમે, જીવન૦ ।
સત્ય સ્વામી જાણ્યા અમે, જીવન૦ ॥
કારણના કારણ કહીયે, જીવન૦ ।
કાળના પણ કાળ લહીયે[1], જીવન૦ ॥૧૫॥
આત્માના આત્મા છોજી, જીવન૦ ।
પ્રાણના પણ પ્રાણ છોજી, જીવન૦ ॥
તમે ઈશ્વરના ઈશ્વર, જીવન૦ ।
અંતરજામી છો અઘહર, જીવન૦ ॥૧૬॥
સર્વેના છો સાક્ષી સાર, જીવન૦ ।
સકળ ફળના દેનાર, જીવન૦ ॥
સ્વયંજ્યોતિરૂપ રાજો[2], જીવન૦ ।
માયાગુણથી પર બીરાજો, જીવન૦ ॥૧૭॥
નિરાકાર નિરંજન કહે છે, જીવન૦ ।
તે શું તમારી ગતિ લહે છે, જીવન૦ ॥
છો અખંડ અવિનાશી, જીવન૦ ।
માયારહિત છો સુખરાશી, જીવન૦ ॥૧૮॥
તમારી મૂર્તિનું પરિમાણ, જીવન૦ ।
કરી શકે શું અજાણ, જીવન૦ ॥
ચાર મુખે જો બ્રહ્મા ભાખે, જીવન૦ ।
પાંચ મુખે શિવ કહી દાખે, જીવન૦ ॥૧૯॥

૧. જાણીએ ૨. પ્રકાશો.

સહસ્ર મુખે કહે શેષ, જીવન૦ ।
ષડાનન[1] ગાય ગણેશ, જીવન૦ ॥
તોય કોયે ન પામે પાર, જીવન૦ ।
એવી મૂર્તિ છે અપાર, જીવન૦ ॥૨૦॥
સર્વે શાસ્ત્ર પુરાણ માંયે, જીવન૦ ।
ગુણ તમારા ગવાયે, જીવન૦ ॥
સર્વે દેવ વંદન કરે છે, જીવન૦ ।
વેદ સ્તુતિ ઉચ્ચરે છે, જીવન૦ ॥૨૧॥
એવા સમર્થ સહુના સ્વામી, જીવન૦ ।
સહુ રહે છે શિશ નામી, જીવન૦ ॥
તમારો ભય ભૂમિને ભારી, જીવન૦ ।
તેણે રહી છે લોકને ધારી, જીવન૦ ॥૨૨॥
તમારા ભયે સમે[2] તરૂ ફળે, જીવન૦ ।
ફૂલ ફળ વન સઘળે, જીવન૦ ॥
તમારા ભયથી શેષ હમેશે, જીવન૦ ।
ચૌદ લોક ધર્યા છે શિશે, જીવન૦ ॥૨૩॥
તમારા ભયથકી સાક્ષાત, જીવન૦ ।
વાસવ[3] વરસાવે વરસાત, જીવન૦ ॥
તમારા ભયથી સૂર્ય શશિ, જીવન૦ ।
ફરે કાળશક્તિ અહોનિશી, જીવન૦ ॥૨૪॥
તમારે ભયે બ્રહ્માંડે મૃત્યુ, જીવન૦ ।
રહે છે સદા સર્વત્ર ફરતું, જીવન૦ ॥
બ્રહ્મા વિષ્ણુ શારદા શિવ, જીવન૦ ।
રહે છે મરજીમાં તતખેવ, જીવન૦ ॥૨૫॥

૧. છ મુખવાળા કાર્તિક સ્વામી ૨. ઋતુએ ૩. ઈન્દ્રનું નામ.

છે એકએક બ્રહ્માંડાધીશ, જીવન૦ ।
તેપણ નમાવે છે શિશ, જીવન૦ ॥
એવા છોજી એક નિયંતા, જીવન૦ ।
સહુ રહે છે તમથી ડરંતા, જીવન૦ ॥૨૬॥
એવા મોટા છો મહારાજ, જીવન૦ ।
તે મળ્યા છો મને આજ, જીવન૦ ॥
તેતો નાથ કરી છે દયા, જીવન૦ ।
તે ગુણ કેમ કરી જાય કહ્યા, જીવન૦ ॥૨૭॥
તમે મે'ર મુજપર કીધી, જીવન૦ ।
વળી બુડતાં બાંહ્ય ગ્રહી લીધી, જીવન૦ ॥
જેજે કર્યો તમે ગુણ, જીવન૦ ।
બીજો કરે એવો કુંણ, જીવન૦ ॥૨૮॥
તમે બિરૂદ પાળ્યું તમારૂં, જીવન૦ ।
જોયું નહિ કર્તવ્ય અમારૂં, જીવન૦ ॥
તમે ગર્ભવાસ ત્રાસ ટાળ્યો, જીવન૦ ।
એતો આડો આંકજ વાળ્યો[1], જીવન૦ ॥૨૯॥
જનમતાં જતન કીધી, જીવન૦ ।
મારી બહુનામી બહુવિધિ, જીવન૦ ॥
ખાન પાન ખબર રાખી, જીવન૦ ।
શું હું દેખાડું કહી દાખી, જીવન૦ ॥૩૦॥
આજ સુધી પણ અમારી, જીવન૦ ।
રાખો છો ખબર સારી, જીવન૦ ॥
પળેપળે કરો પ્રતિપાળ, જીવન૦ ।
એવો બીજો કોણ દયાળ, જીવન૦ ॥૩૧॥

૧. હદ બહારનું સર્વોપરી સામર્થ્ય વાપર્યું, અનહદ કૃપા કરી.

વળી અંતકાળે આવો છો, જીવન૦ ।
રથ વે'લ વિમાન લાવો છો, જીવન૦ ॥
વળી ઘણે મૂલે[1] ચઢી ઘોડે, જીવન૦ ।
આવો છો સખા લઈ જોડે, જીવન૦ ॥૩૨॥
એમ અલબેલાજી આવો, જીવન૦ ।
દેહ દાસતણું મૂકાવો, જીવન૦ ॥
તેને તેડી જાઓ છો સાથે, જીવન૦ ।
બેસારી રથ વિમાન માથે, જીવન૦ ॥૩૩॥
તેને આપો છો અક્ષરધામ, જીવન૦ ।
થાય છે જન તે પૂરણકામ, જીવન૦ ॥
બીજો એવો કોણ કૃપાળુ, જીવન૦ ।
તમ વિના દીઠા નહિ દયાળુ, જીવન૦ ॥૩૪॥
તમે દીનતણા છો બંધુ, જીવન૦ ।
સુખકારી સુખના સિંધુ, જીવન૦ ॥
તમે નાથ અનાથ જનના, જીવન૦ ।
તમે મહેરબાન છો મનના, જીવન૦ ॥૩૫॥
તમે નોધારાના આધાર, જીવન૦ ।
તમે દુર્બળના દાતાર, જીવન૦ ॥
તમે ભક્તના ભય હરતા, જીવન૦ ।
નિજજનને નિર્ભય કરતા, જીવન૦ ॥૩૬॥
તમે સંત જનના સ્નેહી, જીવન૦ ।
કાપો કષ્ટ પડે જેહી, જીવન૦ ॥
તમે દાસ તણાં દુઃખ કાપી, જીવન૦ ।
કર્યા સુખિયા સુખજ આપી, જીવન૦ ॥૩૭॥

૧. મૂલ્યવાન.

એવા ભક્તવત્સલ ભગવાન, જીવન૦ ।
દીધાં આશ્રિતને અભયદાન, જીવન૦ ॥
તમે અશરણના[૧] છો શરણ[૨], જીવન૦ ।
દુઃખ ટાળી સુખના કરણ, જીવન૦ ॥૩૮॥
નિજજનના સુખ સારૂં, જીવન૦ ।
ઈયાં આવવું છે તમારૂં, જીવન૦ ॥
તમે અગમ સુગમ થઈ, જીવન૦ ।
આવી જન ઉદ્ધાર્યા કંઈ, જીવન૦ ॥૩૯॥
તમે નરતન ધરિયું નાથ, જીવન૦ ।
સર્વે સામગ્રી લઈ સાથ, જીવન૦ ॥
દઈ દર્શ સ્પર્શનું દાન, જીવન૦ ।
નિર્ભય જન કર્યા નિદાન, જીવન૦ ॥૪૦॥
મૂર્તિ તમારી મહારાજ, જીવન૦ ।
સરે[૩] સહુના જોઈ કાજ, જીવન૦ ॥
દર્શ સ્પર્શ જે તમારો, જીવન૦ ।
મહા મોટું સુખ દેનારો, જીવન૦ ॥૪૧॥
મળવું તમારૂં છે મોંઘું, જીવન૦ ।
તેતો સહુને થયું છે સોંઘું, જીવન૦ ॥
કિયાં અમે કિયાં આપ, જીવન૦ ।
કીડી કુંજરનો[૪] મેળાપ, જીવન૦ ॥૪૨॥
સહુના નાથ તમે નિયંતા, જીવન૦ ।
સર્વાધાર સર્વના કરતા, જીવન૦ ॥
સર્વે પર છો સર્વેશ્વર, જીવન૦ ।
સહુના પ્રેરક પરમેશ્વર, જીવન૦ ॥૪૩॥

૧. નિરાધારનાં ૨. આધાર, રક્ષક ૩. સિદ્ધ થાય ૪. હાથીનો.

ક્યાં તમે ને ક્યાં અમે, જીવન૦ ।
તેતો કૃપા કરી છે તમે, જીવન૦ ॥
તમે અઢળ ઢળ્યા છો આજ, જીવન૦ ।
મહામે'ર કરી મહારાજ, જીવન૦ ॥૪૪॥
દેખી દુઃખિયા અતિ દાસ, જીવન૦ ।
તમે આવ્યા છો અવિનાશ, જીવન૦ ॥
કરવા અનેકનો ઉદ્ધાર, જીવન૦ ।
સહુ જનની લેવા સાર, જીવન૦ ॥૪૫॥
એવી તકમાં હું પણ આવ્યો, જીવન૦ ।
મારો ફેરો સફળ ફાવ્યો, જીવન૦ ॥
મારાં સરિયાં સર્વે કાજ, જીવન૦ ।
તેતો તમે મળ્યે મહારાજ, જીવન૦ ॥૪૬॥
દુઃખ દરિયામાંથી તાર્યો, જીવન૦ ।
વળી અધમને ઉદ્ધાર્યો, જીવન૦ ॥
મારા સાચા છો સનેહી, જીવન૦ ।
જોઈ જોઈ જોયું તેહી, જીવન૦ ॥૪૭॥
ખરી વેળાનો ખજીનો, જીવન૦ ।
છો દામ દોયલા દિનો, જીવન૦ ॥
મારા મરણ ટાણાની મુડી, જીવન૦ ।
વળી ભવસાગરની હુડી[૧], જીવન૦ ॥૪૮॥
એહ ભરોંસો છે મોટો, જીવન૦ ।
તેતો કેદી ન થાય ખોટો, જીવન૦ ॥
બદલે નહિ બિરૂદ તમારૂં, જીવન૦ ।
શીદ શંકા મનમાં ધારૂં, જીવન૦ ॥૪૯॥

૧. હોડી.

છે અચળ મારે આશરો, જીવન૦ ।
ખરા દિનમાં ખરાખરો, જીવન૦ ॥
મૂર્તિ તમારી મીરાંથ મારી, જીવન૦ ।
નહિ મેલું હું હવે ન્યારી, જીવન૦ ॥૫૦॥
રાખીશ જીવ સાથે હું જડી, જીવન૦ ।
નહિ મેલું હું અળગી[1] ઘડી, જીવન૦ ॥
તેમ નહિ મુકાય તમ થકી, જીવન૦ ।
કહે નિષ્કુળાનંદ નકી, જીવન૦ ॥૫૧॥

ઈતિ શ્રીહરિસ્મૃતિમધ્યે પંચમશ્ચિંતામણિઃ ॥ ૫ ॥

(૬. 'સુખકારી' મૂર્તિ ચિંતામણિઃ)

દોહા-એહ ભરોંસો ભીંતરે, અચળ છે ઉરમાંય ।
શરણાગતની શ્યામળા, સદા કરો છો સહાય ॥૧॥
સુખના સાગર શ્રીહરિ, સદા સર્વદા શ્યામ ।
નિજજનના નિધિ નાથજી, પુરૂષોત્તમ પૂરણકામ ॥૨॥

ચોપાઈ ધ્રુવપદી-

મૂર્તિ તમારી મહારાજ, સુખકારીજી ।
સૌ જનનો સુખ સમાજ, સુખ૦ ॥
સાકાર મૂર્તિ સુખ ભંડાર, સુખ૦ ।
સ્પરશી બહુ પામ્યા ભવપાર, સુખ૦ ॥૩॥
પ્રગટ મૂર્તિ પ્રતાપે, સુખ૦ ।
સુરાસુર[2] ઉદ્ધાર્યા આપે, સુખ૦ ॥
જેજે પ્રગટ પ્રસંગ પામ્યાં, સુખ૦ ।
તેનાં સર્વે સંકટ વામ્યાં, સુખ૦ ॥૪॥

૧. દૂર ૨. દૈવી-આસુરી.

તમથી સરિયાં સૌનાં કામ, સુખ૦ ।
તમે સૌના સુખવિશ્રામ, સુખ૦ ॥
સ્પરશી પગ અંગુઠો હવી[1], સુખ૦ ।
જન બહુ તારણ જાહ્નવી[2], સુખ૦ ॥૫॥
વળી પદરજ સ્પરશી શલ્યા[3], સુખ૦ ।
થઈ ગૌતમ તરૂણી[4] અહલ્યા, સુખ૦ ॥
એવો પદરજનો પ્રતાપ, સુખ૦ ।
ટળ્યો તરત તેનો સંતાપ, સુખ૦ ॥૬॥
વળી પદ સ્પરશતાં કાળી[5], સુખ૦ ।
થયો નિર્ભય ભવભય ટાળી, સુખ૦ ॥
વૃંદાવનનાં વેલી વન, સુખ૦ ।
થયાં પદરજથી પાવન, સુખ૦ ॥૭॥
ઉદ્ધવ અક્રૂરને મન પ્યારી, સુખ૦ ।
એવી પદરજ છે તમારી, સુખ૦ ॥
પગ પાવન પ્રીતે જોઈ, સુખ૦ ।
તુળસી રહી છે ત્યાં મોઈ[6], સુખ૦ ॥૮॥
એવાં ચરણ સદા સુખકારી, સુખ૦ ।
ધરે ધ્યાન તેનું ત્રિપુરારિ[7], સુખ૦ ॥
શેષ સુરેશ અજ[8] શશિ, સુખ૦ ।
અર્ક અગ્નિ જે તેજસ્વી, સુખ૦ ॥૯॥
નારદ શારદ[9] સહસ્ર અઠ્યાશી, સુખ૦ ।
તેપણ હરિ પગના ઉપાસી, સુખ૦ ॥
એવા અશરણશરણ ચરણ, સુખ૦ ।
ધારે હરિજન અંતઃકરણ, સુખ૦ ॥૧૦॥

૧. થઈ ૨. ગંગા ૩. શિલા, પથ્થર ૪. સ્ત્રી, પત્ની ૫. કાલિય નાગ ૬. મોહી ૭. શંકર ૮. બ્રહ્મા ૯. સરસ્વતી.

પૂજે જન મળી વળી પ્રીતે, સુખ૦ ।
વળી ચિંતવે છે નિત્ય ચિત્તે, સુખ૦ ॥
એવા પગ પાવન છે બહુ, સુખ૦ ।
સુખદ જાણી સેવે સહુ, સુખ૦ ॥૧૧॥

સ્પર્શી પાવન છે પૃથવી, સુખ૦ ।
તેણે રાજી રહે નિત્ય નવી, સુખ૦ ॥
એવા પાવલિયાને પેખી, સુખ૦ ।
દિલડું રિઝે જનનું દેખી, સુખ૦ ॥૧૨॥

જંઘા જોઈને ઈંદિરા[1], સુખ૦ ।
ચરણ ચાંપે ધીરાધીરા, સુખ૦ ॥
જાનુ જુગલ જોઈ જન, સુખ૦ ।
સદા સુખી મન મગન, સુખ૦ ॥૧૩॥

સાથળ સુંવાળી બે સારી, સુખ૦ ।
મગન પીઠ ધરી પન્નગારી[2], સુખ૦ ॥
ઉદર સુંદર અતિ સારૂં, સુખ૦ ।
જોઈ જન ત્યાં રહ્યાં હજારૂં, સુખ૦ ॥૧૪॥

નાભિથકી અજ ઉપજી, સુખ૦ ।
પામ્યા મોટપ્ય મનરંજી[3], સુખ૦ ॥
ઉર જોઈ શોભાધામ, સુખ૦ ।
કર્યો કમળાએ[4] વિશ્રામ, સુખ૦ ॥૧૫॥

ગળે શોભા જોઈ ઘણી, સુખ૦ ।
પામી સુખ ત્યાં કૌસ્તુભ મણિ[5], સુખ૦ ॥
મુખે સુખ પામી સરસ્વતી, સુખ૦ ।
રહી છે રાજી થઈને અતિ, સુખ૦ ॥૧૬॥

૧. લક્ષ્મીજી ૨. ગરૂડ ૩. મનને આનંદ પમાડનાર ૪. લક્ષ્મીજીએ ૫. સમુદ્રમંથનમાંથી નીકળેલ ચૌદ - માંહિલું એક રતન.

મુખે સુખ પામ્યાં કંઈ જન, સુખ૦ ।
મુખ સહુનું સુખસદન, સુખ૦ ॥
મુખે મોહ્યા મોટા મુનિ, સુખ૦ ।
મુખ સુખનિધિ સહુની, સુખ૦ ॥૧૭॥

મુખ જોઈ દુઃખ ટળે છે, સુખ૦ ।
આવે સુખ શાંતિ વળે છે, સુખ૦ ॥
એવું મુખ સુખનું દેનાર, સુખ૦ ।
જેથી સુખ પામ્યાં નરનાર, સુખ૦ ॥૧૮॥

ભુજા બેઉ સુખના ભરિયા, સુખ૦ ।
મળી તાપ તનના હરિયા, સુખ૦ ॥
કરને લટકે કારજ કીધાં, સુખ૦ ।
જોઈ જન મને સુખ લીધાં, સુખ૦ ॥૧૯॥

અભય[1] વર[2] બે રહ્યા હાથે, સુખ૦ ।
એવા કર મેલો જન માથે, સુખ૦ ॥
કર આંગળી સુખસદન, સુખ૦ ।
જેણે ધાર્યો ગોવર્ધન, સુખ૦ ॥૨૦॥

રાખ્યાં ગાય ગોપી ગોવાળ, સુખ૦ ।
કરી વ્રજજનની પ્રતિપાળ, સુખ૦ ॥
હાથે દાસતણાં દુઃખ હરિયાં, સુખ૦ ।
આપી સુખ સુખિયાં કરિયાં, સુખ૦ ॥૨૧॥

એમ સાકાર મૂર્તિ સંબંધે, સુખ૦ ।
સુખિયા આદિ અંતે મધ્યે, સુખ૦ ॥
મૂર્તિ વડે મોટપ્ય સહુની, સુખ૦ ।
કોણ તપસી ઋષિ મુનિ, સુખ૦ ॥૨૨॥

૧. અભયદાન ૨. વરદાન.

મૂર્તિ મેલી મોટપ્ય ઈચ્છે, સુખ૦ ।
તેની વાત બની બગડી છે, સુખ૦ ॥
શૂન્ય[1] સુમનની[2] નોય દામ[3], સુખ૦ ।
મૂર્ખ તેની કરે છે હામ, સુખ૦ ॥૨૩॥
તેમ મૂર્તિ તમારી મેલી, સુખ૦ ।
સુખસાટે મળશે સેલી[4], સુખ૦ ॥
તમે જનના સુખને કાજ, સુખ૦ ।
સદા સાકાર છો મહારાજ, સુખ૦ ॥૨૪॥
સાકાર વિના ન સરે કામ, સુખ૦ ।
માટે સાકાર છો સુખધામ, સુખ૦ ॥
ચાર વેદ વદે એ વાત, સુખ૦ ।
પ્રભુ પ્રગટ છો સાક્ષાત, સુખ૦ ॥૨૫॥
ષટ શાસ્ત્ર[5] કે'છે ખોળી, સુખ૦ ।
મોટપ્ય પ્રગટની વણતોળી, સુખ૦ ॥
અઢાર પુરાણમાં એમ કહે છે, સુખ૦ ।
પ્રભુ સદા સાકાર રહે છે, સુખ૦ ॥૨૬॥
સ્મૃતિ શ્રુતિનું એ તાન, સુખ૦ ।
સદા સાકાર રહે ભગવાન, સુખ૦ ॥
તેણે કરી રહે છે સમુ, સુખ૦ ।
નહિ તો વણસી[6] થાયે વસમું, સુખ૦ ॥૨૭॥
ન રહે એક સ્થિતિ એક રીતિ, સુખ૦ ।
સહુ કોઈ આદરે અનીતિ, સુખ૦ ॥
ધર્મ ધરાપર ન રહે, સુખ૦ ।
સહુકોઈ અધર્મને ગ્રહે, સુખ૦ ॥૨૮॥

૧. આકાશ ૨. પુષ્પની ૩. માળા ૪. રાખ ૫. સાંખ્ય-યોગ, વેદાંત-મીમાંસા, ન્યાય-વૈશેષિક ૬. બગડીને.

દેવ દાનવ માનવ મુનિ, સુખ૦ ।
માને નહિ મરજાદા કોયની, સુખ૦ ॥
ચાર વર્ણ આશ્રમ ચાર, સુખ૦ ।
સહુ ભ્રષ્ટ થાય નરનાર, સુખ૦ ॥૨૯॥
માટે સહુના ધર્મ રખાવા, સુખ૦ ।
તમે રહો આવાના આવા, સુખ૦ ॥
અધર્મ ઉથાપી ધર્મ થાપો, સુખ૦ ।
તમે હરિજનને સુખ આપો, સુખ૦ ॥૩૦॥
તમે ધર્મધુરંધર કા'વો, સુખ૦ ।
ધર્મ સારૂં ધરાપર આવો, સુખ૦ ॥
તમે ધર્મતણી છો ઢાલ, સુખ૦ ।
ધર્મવર્મ[1] ધર્મલાલ, સુખ૦ ॥૩૧॥
ધર્મપાળક ધર્મકુમાર, સુખ૦ ।
તમે સંતજનના શણગાર, સુખ૦ ॥
દાસ દોષ નિવારણ નાથ, સુખ૦ ।
એમ કહે છે સહુ જનસાથ, સુખ૦ ॥૩૨॥
તમે ભક્તતણા ભયહારી, સુખ૦ ।
તમે સંતજનના સુખકારી, સુખ૦ ॥
કપટિ કુટિલ દગાદાર, સુખ૦ ।
તેના નાશના કરનાર, સુખ૦ ॥૩૩॥
તમે અધર્મીના અરિ કા'વો, સુખ૦ ।
નમે'રી[2] ઉપર મે'ર ન લાવો, સુખ૦ ॥
કુકર્મી કુબુધ્ધિના છો કાળ[3], સુખ૦ ।
તમો નિજજનનાં પ્રતિપાળ, સુખ૦ ॥૩૪॥

૧. ધર્મનાં કવચરૂપ-રક્ષક ૨. નિર્દય ૩. નાશ કરનાર.

તમારી મૂર્તિ મીરાંથ મોટી, સુખ૦ ।
સેવી સુખ પામ્યા કૈ કોટિ, સુખ૦ ॥
તમારી મૂર્તિ ચિંતામણિ, સુખ૦ ।
સમુ ચિંતવે સુખનિધિ ઘણી, સુખ૦ ॥૩૫॥
સંતજન ચિંતવે છે સવળું, સુખ૦ ।
અસંત જન ચિંતવે છે અવળું, સુખ૦ ॥
જેજે જન ચિંતવે છે જેવું, સુખ૦ ।
તેતે ફળ પામે છે તેવું, સુખ૦ ॥૩૬॥
કલ્પતરૂ તુલ્ય તમે, સુખ૦ ।
ચિંતવે જે જનને જેવું ગમે, સુખ૦ ॥
કલ્પતરૂ ચિંતામણિ કહિએ, સુખ૦ ।
તમને તે ઉપમા કેમ દઈએ, સુખ૦ ॥૩૭॥
તેતો સુખ દુઃખના દેનાર, સુખ૦ ।
તમે સદા સુખભંડાર, સુખ૦ ॥
જોને અસુર અભાગી અતિ, સુખ૦ ।
મહા દુષ્ટમય દુરમતિ, સુખ૦ ॥૩૮॥
કરતા મનસુબા મારવા, સુખ૦ ।
નિત્ય પ્રત્યે નવાનવા, સુખ૦ ॥
તેને મારી મોક્ષ આપી, સુખ૦ ।
એવી મૂર્તિ કહી પ્રતાપી, સુખ૦ ॥૩૯॥
માટે મૂર્તિ મંગળમૂળ, સુખ૦ ।
એથી પામ્યા સુખ અતૂળ, સુખ૦ ॥
એથી અમંગળ નહિ કેનું, સુખ૦ ।
શું શું કહિ દેખાડું તેનું, સુખ૦ ॥૪૦॥
મંગળ કર ચરણાદિક કહિયે, સુખ૦ ।
મંગળ નખશિખાલગી લહિયે, સુખ૦ ॥

મંગળ ચાલ્ય ચરિત્ર માનું, સુખ૦ ।
મંગળમાં અમંગળ શાનું, સુખ૦ ॥૪૧॥
મંગળ દેવું લેવું એવું, સુખ૦ ।
સર્વે મંગળકારી કે'વું, સુખ૦ ॥
મંગળકારી વાણી મુખની, સુખ૦ ।
મંગળ દૃષ્ટિ કરો છો સુખની, સુખ૦ ॥૪૨॥
સર્વે ક્રિયા મંગળકારી, સુખ૦ ।
મંગળ મૂર્તિની બલિહારી, સુખ૦ ॥
મંગળમય મૂર્તિ જેણે જોઈ, સુખ૦ ।
તેને ન્યૂન ન રહી કોઈ, સુખ૦ ॥૪૩॥
મંગળ મૂર્તિને પ્રતાપ, સુખ૦ ।
સ્પર્શે પ્રજળે પૂરણ પાપ, સુખ૦ ॥
મંગળ મૂર્તિને સમરતાં, સુખ૦ ।
મટે સંકટ શ્રીહરિ કરતાં, સુખ૦ ॥૪૪॥
મંગળ મૂર્તિને ચિંતવતાં સુખ૦ ।
કિલ્બિષ[1] જાય થાય શિવતાં, સુખ૦ ॥
મંગળ મૂર્તિનું ધ્યાન ધરતાં, સુખ૦ ।
થાય અંતરમાં સુખ સમતાં[2], સુખ૦ ॥૪૫॥
મંગળ મૂર્તિ ના ગુણ ગાવતાં, સુખ૦ ।
માટે મેં નથી મૂકાતા, સુખ૦ ॥
મંગળ મૂર્તિ જોઈ મનરાતો[3], સુખ૦ ।
તેણે રહું છું ફૂલાતો, સુખ૦ ॥૪૬॥
મંગળ મૂર્તિ જોઈ મેં મને, સુખ૦ ।
રાજી રહું છું રાત્યદને, સુખ૦ ॥

૧. પાપ ૨. શાંતિ ૩. આનંદિત.

મંગળ મૂર્તિ જોતાં મારે, સુખ૦ ।
સઈ[1] ઓછપ્ય છે આ વારે, સુખ૦ ॥૪૭॥
પૂર્ણકામ પ્રગટ પ્રતાપ, સુખ૦ ।
એમ મને મનાણું આપ, સુખ૦ ॥
તેનો નથી થાપ ઉથાપ, સુખ૦ ।
તેતો પ્રગટને પ્રતાપ, સુખ૦ ॥૪૮॥
મૂર્તિ સંભારવા સારૂં, સુખ૦ ।
કરતું મનસુબો મન મારૂં, સુખ૦ ॥
તેતો પૂરણ થયો પ્રમાણ, સુખ૦ ।
કર્યાં મૂર્તિનાં વખાણ, સુખ૦ ॥૪૯॥
હરિસ્મૃતિ થાય હૈયે, સુખ૦ ।
માટે **હરિસ્મૃતિ** કહિયે, સુખ૦ ॥
કે'તા સુણતાં મટે ભવફંદ[2], સુખ૦ ।
એમ કહે નિષ્કુળાનંદ, સુખ૦ ॥૫૦॥

ઈતિ શ્રીહરિસ્મૃતિમધ્યે ષષ્ઠશ્ચિંતામણિઃ ॥૬॥

(૭. 'આશ્ચરજકારી' મૂર્તિ ચિંતામણિઃ)

દોહા-અલૌકિક મૂર્તિ આજની, ધરી ધર્મકુમાર ।
જોતાં ના'વે જોડ્યમાં, આ સમ અન્ય અવતાર ॥૧॥
સમર્થ મૂર્તિ સુખભરી, ધરી ન ધરશે કોય ।
સર્વોપરિ છે શ્રીહરિ, સહજાનંદ પ્રભુ સોય ॥૨॥

ચોપાઈ ધ્રુવપદી-

પ્રગટ પ્રબળ મૂર્તિ, આચરજકારી છે ।
જેને નેતિ નેતિ કહે શ્રુતિ, આચરજકારી છે ॥

૧. શી અથવા કઈ ૨. સંસારનું બંધન.

અકળ અનુપ અમાપ, આચ૦ ।
કોય કરી શકે નહિ થાપ[1], આચ૦ ॥૩॥
અગમ અતોલ અપાર, આચ૦ ।
નિગમે ન થાય નિરધાર, આચ૦ ॥
શિવ બ્રહ્મા સરખા કહે છે, આચ૦ ।
તોય અતિ અપાર રહે છે, આચ૦ ॥૪॥
પ્રગટ મૂર્તિનો મહિમાય, આચ૦ ।
સર્વે સુખતણી સીમાય, આચ૦ ॥
મોટપ્ય હરિમૂર્તિની અતિ, આચ૦ ।
કે'તાં કહેવાય નહિ કોયવતી, આચ૦ ॥૫॥
જેજે હરિમૂર્તિથી થયું, આચ૦ ।
તેતે મેં ન જાય કહ્યું, આચ૦ ॥
બહુબહુ થાય ચમત્કાર, આચ૦ ।
તેનો કે'તાં ન આવે પાર, આચ૦ ॥૬॥
જે કોય કેદી ન સૂણ્યું કાન, આચ૦ ।
તેતો દેખાડ્યું ભગવાન, આચ૦ ॥
અલૌકિક વસ્તુ આવે લોકે, આચ૦ ।
તેતો જન સહુ અવલોકે, આચ૦ ॥૭॥
અશન[2] વસન[3] સુંદર માળા, આચ૦ ।
પ્રસાદી દાળ્ય રોટા[4] રૂપાળા, આચ૦ ॥
તલલાડું તોરા હાર, આચ૦ ।
ફળ ફૂલ અમૂલ્ય અપાર, આચ૦ ॥૮॥
પામે સમાધિયે તે દાસ, આચ૦ ।
જાગે જ્યારે ત્યારે રહે પાસ, આચ૦ ॥

૧. માપ ૨. ભોજન ૩. વસ્ત્ર ૪. રોટલા.

જેજે આપે સમાધિ માંયે, આચ૦ ।
તેતે લઈ આવે જન આંયે, આચ૦ ॥૯॥
અમાયિક માયિકમાં આવે, આચ૦ ।
એથી અન્ય આચરજ શું કા'વે, આચ૦ ॥
વળી અનેક પરચા આપે, આચ૦ ।
પામે જન પ્રગટ પ્રતાપે, આચ૦ ॥૧૦॥
તેતો કે'તાં ન કે'વાયે, આચ૦ ।
મોટો હરિ મૂર્તિ મહિમાયે, આચ૦ ॥
જેજે આ સમાની વાત, આચ૦ ।
તે દીઠી મેં સાક્ષાત, આચ૦ ॥૧૧॥
સંતદાસ પ્રગટ પ્રતાપે, આચ૦ ।
ગયા જળમાં ના'વા આપે, આચ૦ ॥
દીધી જળમાં[1] ડૂબકી દાસે, આચ૦ ।
નિસર્યા નરનારાયણ પાસે[2], આચ૦ ॥૧૨॥
તિયાં દોઢ માસ રઈ, આચ૦ ।
ત્યાંની ખબર આવ્યા લઈ, આચ૦ ॥
તેતો આચરજ વાત કહેવાય, આચ૦ ।
આ દેહે એમ જવાય, આચ૦ ॥૧૩॥
વળી ફરી મેલ્યા મહારાજે, આચ૦ ।
હીમાળો[3] ઉલ્લંઘ્યો મુનિરાજે, આચ૦ ॥
આવી પથરા નદી[4] ત્યાંયે, આચ૦ ।
ઉતર્યા શ્રીહરિની ઈચ્છાયે, આચ૦ ॥૧૪॥
નાહ્યા માનસરોવર ઘાટે, આચ૦ ।
કૈકે કારજ કીધાં વાટે, આચ૦ ॥

૧. હમીર સરોવર (ભુજ)માં ૨. બદ્રિકાશ્રમમાં ૩. હિમાલય ૪. જેમાં પડવાથી શરીર થીજીને પથ્થર જેવું બની જાય એવી નદી.

એહ સામર્થી સ્વામીની, આચ૦ ।
બીજી કહું બહુનામીની, આચ૦ ॥૧૫॥
એક **સચ્ચિદાનંદ સંત,** આચ૦ ।
મહામોટા સાધુ અત્યંત, આચ૦ ॥
તેને રૂંધ્યા ઘરમાં ઘાલી, આચ૦ ।
રાખી ચોકી તાળાં આલી, આચ૦ ॥૧૬॥
તેમાંથી નિસરી ગયા, આચ૦ ।
તાળાં તેમનાં તેમ રહ્યાં, આચ૦ ॥
ભૌતિક દેહ અભૌતિક[1] થયું, આચ૦ ।
એહ કારણ હરિનું કહ્યું, આચ૦ ॥૧૭॥
વળી હરિમૂરતિ પ્રતાપે, આચ૦ ।
સુખિયા થયા સાધુ આપે, આચ૦ ॥
એક **વ્યાપકાનંદ મુનિ,** આચ૦ ।
તેપર મે'ર મોટી પ્રભુની, આચ૦ ॥૧૮॥
સદા રહે મૂર્તિમાંઈ, આચ૦ ।
હરે ફરે હરિઈચ્છાઈ, આચ૦ ॥
વળી જેજે બોલે જિહ્વાય, આચ૦ ।
તેતો તેમનું તેમ થાય, આચ૦ ॥૧૯॥
એક મુઈ જીવાડી ઘોડી, આચ૦ ।
એહ વાત નહિ કાંયે થોડી, આચ૦ ॥
વળી વાડવસુત[2] જીવાડ્યો, આચ૦ ।
પ્રગટ પ્રતાપે ઉઠાડ્યો, આચ૦ ॥૨૦॥
તે સામર્થી સહજાનંદની, આચ૦ ।
કહિ કેમ જાય આનંદકંદની[3], આચ૦ ॥

૧. દિવ્ય ૨. બ્રાહ્મણનો પુત્ર ૩. આનંદનાં મૂળની.

વળી વ્યાપકાનંદે એક, આચ૦ ।
કાપી કષ્ટ ઉગાર્યો વણિક, આચ૦ ॥૨૧॥
એવાં અનેક અલૌકિક કાજ, આચ૦ ।
કર્યાં સંતદ્વારે મહારાજ, આચ૦ ॥
વળી સંત **સ્વરૂપાનંદ,** આચ૦ ।
જેને અંતર સદા આનંદ, આચ૦ ॥૨૨॥
કરી સમાધિ સંયમિની[1] ગયા, આચ૦ ।
દીઠા જીવ દુઃખિયા તિયાં, આચ૦ ॥
નરકકુંડમાં નરનાર, આચ૦ ।
પાપી પીડાતાં અપાર, આચ૦ ॥૨૩॥
તેને દેખી દયા આવી, આચ૦ ।
બોલ્યા હરિમૂર્તિ બળ લાવી, આચ૦ ॥
નિસરો નર્કથકી સહુ બા'ર, આચ૦ ।
પ્રગટ પ્રતાપે નરનાર, આચ૦ ॥૨૪॥
કાઢી જીવ કીધા કુંડ ખાલી, આચ૦ ।
જેને જમે નાખ્યાતા ઝાલી, આચ૦ ॥
તે નિસર્યા હરિપ્રતાપે, આચ૦ ।
એતો અતોલ[2] વાત અમાપે, આચ૦ ॥૨૫॥
એક હરિજન **પર્વતભાઈ,** આચ૦ ।
સદા રહે હરિમૂર્તિમાંઈ, આચ૦ ॥
એક દિન વિચાર્યું એવું, આચ૦ ।
વારાહરૂપ હશે વળી કેવું, આચ૦ ॥૨૬॥
ત્યાંતો રૂપ રૂડાં ચોવિશે, આચ૦ ।
ઉભાં આગળ નજરે દિસે, આચ૦ ॥

૧. યમપુરી ૨. તુલના ન થાય તેવી.

એક એકથી અનુપ, આચ૦ ।
ચિત્તચોર ચોવિશે રૂપ, આચ૦ ॥૨૭॥
વળી પ્રગટ મૂર્તિ પાસે, આચ૦ ।
ઉભી દીઠી તેપણ દાસે, આચ૦ ॥
સર્વે રૂપ સમાણાં તેમાં, આચ૦ ।
પ્રગટ મૂર્તિ સુખની સીમા, આચ૦ ॥૨૮॥
તેતો પર્વત ભાઈ પાસ, આચ૦ ।
સદા રહે છે શ્રીઅવિનાશ, આચ૦ ॥
એવી વાત આજ દિન પે'લી, આચ૦ ।
નથી શ્રવણે સાંભળેલી, આચ૦ ॥૨૯॥
વળી એહ મૂર્તિના બળે, આચ૦ ।
થયું કામ કહું એક પળે, આચ૦ ॥
એક **ભક્ત** રૂડો **રતનો,** આચ૦ ।
કરે ધ્યાન ધંધો ઘરનો, આચ૦ ॥૩૦॥
તેને ઘેર દિવ્યસ્વરૂપે, આચ૦ ।
આવ્યા નાથ રથ અનુપે, આચ૦ ॥
હતો રથ હાલોહાલ્યે[1], આચ૦ ।
વળગ્યો રથને રતનો વાલ્યે, આચ૦ ॥૩૧॥
પોહોત્યો પલમાં જુગ જોજને[2], આચ૦ ।
બેઠા બાંધે બાર સદને[3], આચ૦ ॥
તેતો દિધું હતું દોકાન[4], આચ૦ ।
તેમાં મૂકી ગયા ભગવાન, આચ૦ ॥૩૨॥
ભૌતિક ભાવ રહ્યો નહિ રતિ, આચ૦ ।
પામ્યા દિવ્ય દેહની ગતિ, આચ૦ ॥

૧. અતિ વેગમાં ચાલતો ૨. બે યોજન, (૧ યોજન = ૪ ગાઉ) ૩. બંધ બારણાવાળા ઘરમાં પ્રવેશ્યા ૪. દુકાન.

એવા અનંત ચમતકાર, આચ૦ ।
પ્રગટ મૂર્તિમાં અપાર, આચ૦ ॥૩૩॥
વળી એક **મેઘ હલવાઈ,** આચ૦ ।
સદા રહે સમાધિ માંઈ, આચ૦ ॥
કરે કંદોઈનું કાજ, આચ૦ ।
પળ ભૂલે નહિ મહારાજ, આચ૦ ॥૩૪॥
તપાવે તેલ અતિ તાવડે, આચ૦ ।
તેમાંથી કળી[1] કાઢે કરવડે, આચ૦ ॥
તેમાં રતિ ન દાઝે આપે, આચ૦ ।
તેતો હરિમૂર્તિ પ્રતાપે, આચ૦ ॥૩૫॥
વળી એક **ડોસો યવન**[2], આચ૦ ।
તેને થયું હરિનું દર્શન, આચ૦ ॥
રહી મૂર્તિ અંતરમાંઈ, આચ૦ ।
ભૂલ્યો દેહ દિસે નહિ કાંઈ, આચ૦ ॥૩૬॥
તેને બાપે બાંધ્યો બંધે[3], આચ૦ ।
રોક્યો ઘરમાં ઘાલી સંબંધે, આચ૦ ॥
આપ્યાં કમાડ દીધા તાળાં, આચ૦ ।
બેઠાં બારણે રખવાળાં, આચ૦ ॥૩૭॥
તેમાંથી દેહ અદર્શ થઈ, આચ૦ ।
નિસર્યો બારગાઉ[4] પર જઈ, આચ૦ ॥
ત્યાં પણ બંધ કર્યો વળી બીજે[5], આચ૦ ।
ત્યાંથી નિસરી ગયો ત્રીજે, આચ૦ ॥૩૮॥
આવરણ એક આડું નવ રહ્યું, આચ૦ ।
ભૌતિક દેહ અભૌતિક થયું, આચ૦ ॥

૧. સેવ/બુંદી-ગુંદી ૨. (ડોસાભાઈ) મુસલમાન - અમદાવાદનાં રહેવાસી ૩. દોરીએ ૪. ધોળકા પાસે ૫. બીજા સંબંધિઓએ.

તેતો જાણે છે જન મનમાં, આચ૦ ।
એહ સામર્થી ભગવનમાં, આચ૦ ॥૩૯॥
એવી કેટલીક વાતો કરીયે, આચ૦ ।
પ્રગટ મૂર્તિની વૈખરીયે[1], આચ૦ ॥
ઘણી વાત થોડામાં કહી, આચ૦ ।
બીજી ઘણી ગ્રંથોમાં રહી, આચ૦ ॥૪૦॥
સર્વે વાત સંભારી કહેવા, આચ૦ ।
નથી આ જગમાં કોય એવા, આચ૦ ॥
જોયું અંતર ઉંડું ખોળી, આચ૦ ।
સામર્થવાળામાં વણતોળી, આચ૦ ॥૪૧॥
આ મૂર્તિની જે મોટાઈ, આચ૦ ।
નાવે નાવે કહ્યાં માંઈ, આચ૦ ॥
આ મૂર્તિ સહુથી ન્યારી, આચ૦ ।
શું હું કહું વડાઈ વિસ્તારી, આચ૦ ॥૪૨॥
આ મૂર્તિ સહુથી નોખી, આચ૦ ।
ચોક્સ વાત કહું છું ચોખી, આચ૦ ॥
આ મૂર્તિ નહિ અન્ય જેવી, આચ૦ ।
હરિ ધરી ન ધરશે એવી, આચ૦ ॥૪૩॥
આ મૂર્તિ છે અલૌકી, આચ૦ ।
માનો માન મનનું મૂકી, આચ૦ ॥
આ મૂર્તિ નહિ કોય સરખી, આચ૦ ।
જુવો અંતર ઉંડું નિરખી, આચ૦ ॥૪૪॥
આ મૂર્તિનો મહિમાય, આચ૦ ।
કોટિ કવિયે કેમ કહેવાય, આચ૦ ॥

૧. વૈખરી નામની માયિક વાણીએ.

આ મૂર્તિનું પરમાણું[૧], આચ૦ ।
લખતાં કેણે ન લખાણું, આચ૦ ॥૪૫॥
કૈક કહિ કહિ કે'છે ઘણું, આચ૦ ।
બળ બહુ દેખાડે બુદ્ધિતણું, આચ૦ ॥
તોય જથારથ જાણવા, આચ૦ ।
નથી કોય જુના નવા, આચ૦ ॥૪૬॥
એવી મૂર્તિ છે આજની, આચ૦ ।
હરિજનના સુખ સાજની[૨], આચ૦ ॥
સહુને પાર[૩] આવ્યા છે પોતે, આચ૦ ।
જન સુખિયા થાય સહુ જોતે, આચ૦ ॥૪૭॥
એહ મૂર્તિને પ્રસંગે, આચ૦ ।
કૈક સુખિયા થયા અંગે, આચ૦ ॥
એવી મૂર્તિ સુખમય સારી, આચ૦ ।
તેતો દ્વિજ ધર્મ ઘર ધારી, આચ૦ ॥૪૮॥
ધન્ય ધન્ય દ્વિજ ધર્મકુમાર, આચ૦ ।
કર્યા બહુ જીવ ભવપાર, આચ૦ ॥
તે ગણતાં ન ગણાય, આચ૦ ।
કહ્યો મૂર્તિનો મહિમાય, આચ૦ ॥૪૯॥
મોટપ્ય કહેવા મૂર્તિતણી, આચ૦ ।
હતી હામ હૈયામાં ઘણી, આચ૦ ॥
પૂરી થઈ પામ્યો આનંદ, આચ૦ ।
એમ કહે નિષ્કુળાનંદ, **આચરજકારી** છે ॥૫૦॥

ઈતિ શ્રીનિષ્કુળાનંદમુનિવિરચિત-શ્રીહરિસ્મૃતિમધ્યે
સપ્તમશ્ચિંતામણિઃ ॥૭॥

હરિસ્મૃતિઃ સમાપ્તા ।

૧. માપ ૨. સુખસામગ્રીની, સુખ માટેની ૩. સૌથી પર, સૌથી મોટા.

ॐ

॥ श्री स्वामिनारायणो विजयतेतराम् ॥

श्रीनिष्कुळानंदमुनिकृत-काव्यसंग्रहे-

ચોસઠપદી

(૧૦)

પદ - ૧ થી ૮ (રાગ : ધોળ-)

'હેલી જોને આ નંદકુમાર સલુણો શોભતા' એ ઢાળ છે -

(૧) એક વાત અનુપ અમૂલ્ય, કરૂં છું કહેવાતણું ।
પણ મનભાઈ[૧] કહે છે મ[૨] બોલ્ય, ઘોળ્યું[૩] ન કહેવું ઘણું ॥૧॥
પણ વણકહ્યે જો વિગત્ય, પડે કેમ પરને[૪] ।
સંત અસંતમાં એક મત[૫], નિશ્ચે રહે નરને ॥૨॥
માટે કહ્યા વિના ન કળાયે, સહુ તે સુંણી લૈયે ।
મોટા સંતનો કહ્યો મહિમાયે, તે સંત કોને કૈયે ॥૩॥
કે' સંત સેવ્યે સરે કાજ, એમ છે આગમમાં[૬] ।
સુંણી નિષ્કુળાનંદ તે આજ, સહુ છે ઉદ્યમમાં[૭] ॥૪॥
પદ ॥૧॥

(૨) એવા સંતતણી ઓળખાણ, કહું સહુ સાંભળો ।
પછી સોંપી તેને મન પ્રાણ, એ વાળે તેમ વળો ॥૧॥
જેના અંતરમાં અવિનાશ[૮], વાસ કરી વસિયા ।
તેણે કામ ક્રોધ પામ્યા નાશ, લોભ ને મોહ ગયા ॥૨॥

૧. મન ૨. નહિં, ન ૩. બળ્યું, હશે; જતું કરવું ૪. બીજાને ૫. મતિ, એકસરખી બુદ્ધિ ૬. શાસ્ત્રોમાં ૭. પ્રયત્નમાં ૮. ભગવાન.

એવા શત્રુતણું ટળ્યું સાલ[1], લાલ[2] જ્યાં આવી રહ્યા ।
તેણે સંત થયા છે નિહાલ[3], પૂરણકામ થયા ॥૩॥

એવા સંત જે હોય સંસાર, શોધીને સેવિજીયે ।
કહે નિષ્કુળાનંદ નિરધાર, તો લાભ તે લીજીયે ॥૪॥

પદ ॥૨॥

(૩) સાચા સંત સેવ્યે સેવ્યા નાથ, સેવ્યા સુર[4] સહુને ।
સેવ્યા મુક્ત મુનિ ઋષિસાથ, બીજા સેવ્યા બહુને ॥૧॥

એવા સંત જમ્યે જમ્યા શ્યામ, જમ્યા સહુ દેવતા ।
જમ્યા સર્વે લોક સર્વે ધામ, સહુ થયા તૃપ્તતા ॥૨॥

એવા સંતને પૂજીને પટ[5], પ્રીત્યેશું પહેરાવિયાં ।
તેણે ઢાંક્યાં સહુનાં ઘટ[6], ભલાં મન ભાવિયાં ॥૩॥

એવા સંત મળ્યે મળ્યા સ્વામી[7], ખામી કોયે ન રહી ।
કહે નિષ્કુળાનંદ શિશ નામી, સાચી સહુને કહી ॥૪॥

પદ ॥૩॥

(૪) નક્કી વાત છે એ નિરધાર, જુઠી જરાય નથી ।
સહુ અંતરે કરો વિચાર, ઘણું શું કહું કથી ॥૧॥

એક જમતાં બોલિયો શંખ[8], અસંખ્યથી શું સર્યું ।
એક જમીને બોલ્યો નિઃશંક, યમુના જાવા કર્યું ॥૨॥

એમ એક પૂજ્યે પૂજ્યા સહુ, સેવ્યે સહુ સેવિયા ।
માટે ઘણુંઘણું શું કહું, ભેદ ભક્તના કહ્યા ॥૩॥

૧. દુઃખ ૨. ભગવાન ૩. ન્યાલ, કૃતાર્થ ૪. દેવતા ૫. વસ્ત્ર, કપડા ૬. શરીર ૭. સર્વના માલિક શ્રી હરિ ૮. પાંડવોના રાજસૂય યજ્ઞમાં પિતૃમોક્ષના પ્રતીકરૂપે શ્રીકૃષ્ણનો પાંચજન્ય શંખ આપમેળે વાગે ત્યારે પૂર્ણાહુતિ કરવાની હતી પરંતુ જ્યાં સુધી દુર્વાસા ભૂખ્યા હતા ત્યાં સુધી શંખ વાગ્યો નહિ. પછી શ્રીકૃષ્ણના કહેવાથી, સીમાડે બેસેલા દુર્વાસાને અશ્વમેધ યજ્ઞનું ફળ આપવાપૂર્વક આદરથી બોલાવીને જમાડ્યા ત્યારે શંખનાદ થયો. એવી **ઐતિહાસિક કથા** છે.

હવે એવા વિના જે અનેક, જગતમાં જે કહીયે ।
કહે નિષ્કુળાનંદ વિવેક, સેવ્યે સુખ શું લહીયે ॥૪॥

પદ ॥૪॥

(૫) **જેના અંતરમાં કામ ક્રોધ, લોભની લાહ્ય[1] બળે ।**
એવા બહુ કરતા હોય બોધ, તે સાંભળ્યે શું વળે ॥૧॥

માન મમતા મત્સર મોહ, ઈર્ષ્યા અતિ ઘણી ।
એવો અધર્મસર્ગ સમોહ, ધારી રહ્યા જે ધણી ॥૨॥

તેને સેવતાં શું ફળ થાય, પૂજીને શું પામિયે ।
જે જમાડિયે તેપણ જાય, ખાધું જે હરામિયે ॥૩॥

એના દર્શન તે દુઃખદેણ, ન થાય તો ન કીજીયે ।
સુણી નિષ્કુળાનંદનાં વેણ, સહુ માની લીજીયે ॥૪॥

પદ ॥૫॥

(૬) એવા વિકારી જનની વાત, દેનારી છે દુઃખની ।
જેના અંતરમાં દિનરાત, ઈચ્છા વિષય સુખની ॥૧॥

એને અર્થે કરે ઉપાય, શોધી સારાં ગામને ।
પોતે પોતાનું માહાત્મ્ય ગાય, ચહાય[2] દામ[3] વામને[4] ॥૨॥

કરે કથા કીર્તન કાવ્ય, અર્થ એ સારવા ।
ભલો દેખાડે ભક્તિ ભાવ, પર ઘર મારવા[5] ॥૩॥

એથી કેદિ ન થાય કલ્યાણ, જિજ્ઞાસુને જાણવું ।
કહે નિષ્કુળાનંદ નિરવાણ[6], પેખી પરમાણવું[7] ॥૪॥

પદ ॥૬॥

૧. અગ્નિ-તૃષ્ણા ૨. ઈચ્છે ૩. ધન ૪. સ્ત્રીને ૫. યુક્તિપૂર્વક કોઈકની વસ્તુ છીનવી લેવા ૬. અવશ્ય, જરૂર ૭. જોઈ તપાસીને નક્કી કરવું.

(૭) દેહ પોષવા સારૂ જે દંભ, કરે છે જે કુબુદ્ધિ ।
ખોટા સુખ અરથે આરંભ, મૂકે નહિ મૂવાસુધી ॥૧॥

તેણે જનમ પશુને પાડ[૧], ખોયો ખોટા કારણે ।
મોક્ષ મારગે દીધાં કમાડ, કડી જડી બારણે ॥૨॥

ફેરો ન ફાવ્યો થયો ફજીત, જીત ગઈ જળમાં, ।
મેલી મુક્ત મોટપ્યની રીત, ખ્યાતિ કરી ખળમાં[૨] ॥૩॥

આપ ડા'પણે આખો[૩] દિવસ[૩], દુઃખે ભર્યો દોયલો[૪] ।
કહે નિષ્કુળાનંદ અવશ્ય, ખાટ્યો[૫] માલ ખોયલો[૬] ॥૪॥

પદ ॥૭॥

(૮) **સંત અસંતની ઓળખાણ, પાડી છે પુરાણમાં ।**
સુણી સર્વે જન સુજાણ, તણાશો મા તાણમાં[૭] ॥૧॥

જડભરત જનક જયદેવ, એવું થાવું આપણે ।
ત્યારે કરતાં અસંતની સેવ, વાત કહો કેમ બણે ॥૨॥

અતિ આદર્યું કામ અતોલ[૮], પરલોક પામવા ।
ત્યારે ખરી કરી જોઈએ ખોળ્ય, વિઘનને વામવા ॥૩॥

વણસમઝે સાર અસાર, પાર કહો કોણ થયા ।
કરી નિષ્કુળાનંદ વિચાર, સંત અસંત કહ્યા ॥૪॥

પદ ॥૮॥

પદ - ૯ થી ૧૬ (રાગ : ધોળ-)

'લટકાળા તારે લટકે રે, લે'રખડા હું લોભાણી' એ ઢાળ છે -

(૯) **સાચા સંતનાં અંગ એંધાણ રે, જોઈ લેવાં જીવડિયે ।**
જેને મળવે માન્યું કલ્યાણરે, તેને જોવા ઘડિયેઘડિયે ॥૧॥

---

૧. સમાન ૨. દુષ્ટ પુરૂષોમાં ૩. દિનરાત (અહીં 'આપ્યો' એવા પાઠાંતરમાં પણ : પોતાના મન ધાર્યા ડહાપણે દુઃખનો દિવસ આપ્યો=પમાડ્યો એવો જ ગૂઢ ભાવાર્થ છે.) ૪. વસમો ૫. મેળવેલો ૬. ગુમાવ્યો ૭. ખોટા આગ્રહમાં ૮. તુલનામાં ન આવે તેવું મોટું.

ખાતાં પીતાં જોતાં જણાશેરે, આશય એના અંતરની ।
ઉઠે બેસે બોલે કળાશેરે, પાસે વસતાં એ નરની ॥૨॥

હશે હારદ હૈયા કેરૂંરે, વણ કહ્યે પણ વરતાશે[૧] ।
જેમજેમ છપાડશે[૨] ઘણેરૂંરે, તેમતેમ છતું થાશે ॥૩॥

ખાય ખૂણે લસણ લકીરે, તે ગંધ કરે છુપાવાનું ।
કહે નિષ્કુળાનંદ વાત નક્કીરે, જેમ છે તેમ જણાવાનું ॥૪॥

પદ ॥૧॥

(૧૦) **જેવો રસ ભર્યો જે ઠામેરે, તેવો તેમાંથી ઝરશે ।**
કોઈ કાઢશે પડ્યે કામેરે, નિશ્ચે તેવો નિસરશે ॥૧॥

જોને આહાર કરે જન જેવોરે, તેવો આવે ઓડકારે ।
અણપૂછે નિસરે એવોરે, આશય અંતરનો બા'રે ॥૨॥

જોને ચિલ[૩] ચઢે અસમાનેરે[૪], નજર તેની નીચી છે ।
દેખી મારણને[૫] મન માનેરે, અન્ય જોવા આંખ્ય મીચી છે ॥૩॥

એવા લક્ષણવાળા લાખુંરે, દીઠા મેં દૃગે ભરિયાં ।
કહે નિષ્કુળાનંદ શું ભાખુંરે[૬], ઓળખો એની જોઈ ક્રિયા ॥૪॥

પદ ॥૨॥

(૧૧) **કામી બોલે કામે ભરિયુંરે, લોભી બોલે લોભ લઈ ।**
ક્રોધી બોલે ક્રોધે અનુસરિયુંરે, માની બોલે માને સઈ[૭] ॥૧॥

સ્વાદી બોલે સ્વાદ વખાણીરે, દંભી બોલે દંભ ભરી ।
અહંકારી અહંકાર આણીરે, કપટી બોલે કપટ કરી ॥૨॥

માટે જે જનને મળે જેવારે, તેવો તેને રંગ ચડશે ।
નહિ જાય શ્રોતાસારૂ લેવારે, જેમ છે તેમ તેનું જડશે ॥૩॥

---

૧. દેખાશે, જણાશે ૨. છુપાવશે ૩. સમળી ૪. આકાશમાં ૫. શિકારને ૬. કહ્યું ૭. સહિત.

ખૂબ ખરા હોય ખપવાળારે, તેને જોવું તપાસી ।
થાય નિષ્કુળાનંદ સુખાળારે, ખરી વાત કહું ખાસી ॥૪॥
પદ ॥ ૩॥

(૧૨) **વણ સાધુનો[1] વરતારોરે[2], આ પદ સુણતાં ઓળખાશે** ।
પછી શોધી સમાગમ સારોરે, તે સાથે પ્રીતિ થાશે ॥૧॥
તેહ વિના મન નહિ માનેરે, બીજે દલડું નહિ બેસે ।
કાયરની વાતો કાનેરે, સાંભળી પંડ્યમાં નહિ પેસે ॥૨॥
આંખ્ય અંતરની ઉઘડશેરે, પડશે પારખું પોતાને ।
ખરા ખોટાની ગમ પડશેરે[3], જડશે વાતો એ જોતાને ॥૩॥
પછી સંત અસંત એક પાડેરે[4], નહિ દેખે તે કોઈ દને ।
કહિ નિષ્કુળાનંદ શું દેખાડેરે, જાણશે જેમ છે તેમ મને ॥૪॥
પદ ॥૪॥

(૧૩) જેનું તન મન માન્યું ત્યાગેરે, ભક્તિ ધર્મ ભાવે છે ।
તેનાં વચન વિંટ્યાં વૈરાગેરે, અંતરમાંથી આવે છે ॥૧॥
શીલ[5] સંતોષ ને વળી શાંતિરે, એમાં રહીને બોલે છે ।
ધીરજતા કહી નથી જાતીરે, જ્ઞાન ધ્યાનમાં ડોલે છે ॥૨॥
એવા સંત સહુના સગારે, પરઉપકારી પૂરા છે ।
જેના દલમાં નહિ કોય દગારે, સત્ય વાતમાં શૂરા છે ॥૩॥
વળી હેત ઘણું છે હૈયેરે, આંખ્યે અમૃત વરસે છે ।
કહે નિષ્કુળાનંદ શું કહિયેરે, એ જન જોઈ હરિ હરખે છે ॥૪॥
પદ ॥૫॥

૧. અસાધુનો, અસંતનો ૨. વર્તન ૩. ખબર પડશે ૪. સમાનપણે ૫. બ્રહ્મચર્ય તથા સત્યાદિ ધર્મયુક્ત સારો સ્વભાવ.

(૧૪) કેને દુઃખ દેવાનો દિલમાંરે, ભૂલ્યે ભુંડો ભાવ નથી ।
પરઉપકારે પળપળમાંરે, ઉપજે ઈચ્છા અંતરથી ॥૧॥
પંચ વિષયને પરહરીનેરે, વરતે છે વણ વિકારે ।
તેહ જણાય જોવે કરીનેરે, જન એ બોલે છે જ્યારે ॥૨॥
વણ વિચારે પણ વાતુંરે, આવે એના અંતરથી ।
બોલે અહં મમતાનું ઘસાતું રે, ઉતર્યું મન તનસુખ પરથી ॥૩॥
એવા ક્યાંથી મળે જન એકેરે, નિર્મળ અંતર નિષ્કામી ।
કહે નિષ્કુળાનંદ વિવેકેરે, બીજા બહુ હોય હરામી ॥૪॥
પદ ॥૬॥

(૧૫) વિષયી જનનાં વાયક[1]રે, ભર્યાં ભરપૂર ભૂંડાઈયે ।
હોય સહુને દુઃખ દાયકરે, એથી સુખિયાં શું થાયે ॥૧॥
જોને આગ્નીધ્ર દીર્ઘતમારે, વિષયસારૂ વિલખ્યા છે ।
એનાં વચન શોધી શાસ્ત્રમાંરે, સરવે લૈને લખ્યાં છે ॥૨॥
વળી વસિષ્ઠ ને દુરવાસારે, લોભી ક્રોધી કા'વે છે ।
એના અંતરની જે આશારે, સર્વે શાસ્ત્ર જણાવે છે ॥૩॥
માટે જે જનમાં ગુણ જેવોરે, એવો આપે સેવકને ।
કહે નિષ્કુળાનંદ ન સેવોરે, જાણી એવા વિવેકને ॥૪॥
પદ ॥૭॥

(૧૬) કહ્યાં ષટ[2] દશ પદ આ ખોળીરે, સહુ જનને સમઝાવાને ।
કહ્યું તન મનમાં મેં તોળીરે, જેમ છે તેમ જણાવાને ॥૧॥
કોય પીયૂષ[3] રસને પાઈરે, ઉછેરે નર ઉરગને[4] ।
તોય નિરવિખ[5] તે ન થાયરે, વાધે વિખ એના અંગને ॥૨॥

૧. વાક્ય, વચન ૨. સોળ ૩. અમૃત ૪. સર્પને ૫. ઝેર વિનાનો.

જોને જેવો ગુણ જે બીજે[1] રે, તેવો તેહ જણાવે છે ।
તેની કોટિ જતન જો કીજેરે, તોય તે શું બદલાવે છે ? ॥૩॥

એવા ઝેરીલા જન જાણીરે, તરત તેને તજી દેવા ।
સુણી નિષ્કુળાનંદની વાણીરે, શુદ્ધ સંતની કરિયે સેવા ॥૪॥

પદ ॥૮॥

પદ - ૧૭ થી ૨૪ (રાગ : ગરબી-)

'સજ્યા શણગાર શોભતારે, આજ સખી વ્રજરાજ' એ ઢાળ છે -

(૧૭) કઠણ વચન કહું છું રે, કડવાં કાંકચ્ય[2] રૂપ ।
દરદીને ગોળી દઉં છું રે, સુખ થાવા અનૂપ ॥૧॥

ખરે મને જે જન ખાવશેરે, આવું જે ઔષધ ।
જીરણ[3] રોગ તેનો જાવશેરે, સુખી થાશે સધ ॥૨॥

પણ બિક રહે છે બોલતાંરે, સાચી દેતાં શિખ[4] ।
ખરાં છિદ્ર[5] કેનાં ખોલતાંરે, વવાઈ જાશે વિખ[6] ॥૩॥

દેહમાનીને દિલમાંરે, સુણતાં જાશે સુખ ।
પ્રજળશે તેહ પળમાંરે, દાઝ્યે થાશે દુઃખ ॥૪॥

માટે કહું ન કહું કોઈનેરે, એમ આવે વિચાર ।
નિષ્કુળાનંદ વિચારી જોઈનેરે, પછી કરૂં ઉચ્ચાર ॥૫॥

પદ ॥૧॥

(૧૮) **સુણો સાધુ શુકજી સરખારે, નારદ જેવા નેક ।**
નથી ઉપમા માનો મુરખારે, ઉર કરો વિવેક ॥૧॥

જડભરત જેવા જાણિયેરે, સનકાદિક સમાન ।
કદરજ જેવા વખાણિયેરે, ખરા ક્ષમાવાન ॥૨॥

૧. બીજમાં ૨. અતિ કડવી વનસ્પતિનું ફળ-કાંકચિયો ૩. ઘણો જૂનો ૪. શિખામણ ૫. દોષ ૬. (ઝેર) વૈર બંધાશે.

એવી સાધુતાને આશરીરે, જ્યારે લીધો જોગ ।
ત્યારે પ્રીત સહુશું પરહરીરે, ભૂલવા ભવભોગ ॥૩॥

એની રીત્યે રીત્ય આપણીરે, બીજી રીત્યે બાધ ।
પરહરો[1] પરી[2] પાપણીરે, વળગી એ વરાધ[3] ॥૪॥

ફોગટ પડતાં બીજા ફંદમાંરે, આવે દુઃખ અત્યંત ।
નિષ્કુળાનંદ આનંદમાંરે, સદા રહોને સંત ॥૫॥

પદ ॥૨॥

(૧૯) શુકજીએ નથી સંઘર્યુંરે, ધાતુ વળી ધન ।
નાણું નારદે ભેળું ન કર્યુંરે, કહે છે કોયે દન ॥૧॥

જડભરતે ન જોડાવિયુંરે, ગાડું ગાડી વે'લ ।
કદરજનું વ્યાસે કા'વિયુંરે, ખરી ક્ષમાનો ખેલ ॥૨॥

સનકાદિકે સુખકારણેરે, ઘોડું ન રાખ્યું ઘેર ।
આતો બાંધ્યાં બીજાને બારણેરે, કરવા કાળો કે'ર[4] ॥૩॥

મેલી ઉભી અસલ રીતનેરે, નકલ લીધી નેક ।
તેતો ચોટી ગઈ ચિત્તનેરે, છોડી ન છુટે છેક ॥૪॥

કોઈ કહે એની કોરનુંરે, તેશું બંધાયે વેર ।
કહે નિષ્કુળાનંદ નોરનુંરે[5], મુંપર રાખજો મે'ર ॥૫॥

પદ ॥૩॥

(૨૦) જરૂર જાવું છે જાણજોરે, પ્રભુજીની પાસ ।
એવી દેશિયે[6] માં આણજોરે, વણકર્યે તપાસ ॥૧॥

જાણો જગમોટાઈ જૂઠ છેરે, તેની તજો તાણ ।
એને ઇચ્છે તે હૈયાફૂટ[7] છેરે, ન ઇચ્છે સુજાણ ॥૨॥

૧. ત્યાગ કરો ૨. દૂર ૩. મોટી ઉપાધિ ૪. મોટો જુલમ, હાહાકાર ૫. સાચી રીતનું ૬. નકલ પણ ૭. મૂર્ખ.

મેલો લાભ આ લોક સુખનોરે, પ્રીત કરો પરલોક ।
એતો મત છે મૂરખનોરે, ખોટે હરખ શોક ॥૩॥

રૂડા સંતની રીતડીરે, જાણો જુદી જન ।
જેને પ્રભુ સાથે પ્રીતડીરે, તે વિચારો મન ॥૪॥

માથે કલંક ને મરશુંરે, એતો છે અકાજ ।
તેતો નિષ્કુળાનંદ નરસુંરે, જોઈ રીઝે નહિ રાજ ॥૫॥

પદ ॥૪॥

(૨૧) **શોધી આવ્યો તું સત્સંગમાંરે, ભજવાને ભગવાન ।**
આવ્યો તૈયે તારા અંગમાંરે[1], નો'તા મોટપ્ય માન ॥૧॥

સહુ સંતને શિશ નામતોરે, થૈને દાસાનુદાસ ।
ગુણ ગોવિંદજીના ગાવતોરે, જગથી થૈ ઉદાસ ॥૨॥

એહ ગયું તારી ગાંઠ્યનુંરે[2], બીજું પેઠું પાપ ।
લઈ લીધું લક્ષણ લાંઠનુંરે[3], અવળું કર્યું આપ ॥૩॥

બની વાત ગઈ બગડીરે, કવથાણું[4] છે કામ ।
દિલે સળગે છે શઘડીરે, સહુનો થાવા શ્યામ[5] ॥૪॥

નાને ગુણે મોટપ્ય ન મળે રે, વિચારી જોને વાત ।
કહે નિષ્કુળાનંદ કાં બળે રે, ઠાલો દિને રાત ॥૫॥

પદ ॥૫॥

(૨૨) મોટા થાવાનું મનમાંરે, દલમાં ઘણો ડોડ[6] ।
તેવા ગુણ નથી તનમાંરે[7], કાં કરે તું કોડ ॥૧॥

તું તપાસી જોને તુજનેરે, ઉતરી અંતરમાંય ।
પછી ઇચ્છજયે થાવા પૂજ્યનેરે, તેનું નથી કાંય ॥૨॥

૧. જીવનમાં કે વર્તનમાં ૨. પોતાનું મૂળગું ૩. નિરંકુશ, મનમુખી માણસનું ૪. બગડ્યું, રગદોળાણું ૫. ઉપરી, માલિક-પતિ ૬. કોડ, હોંશ ૭. જીવનમાં.

કામ ક્રોધ વળી લોભ છેરે, લિયે છે તારી લાજ ।
તેણે કરી અંતરે ક્ષોભ છેરે, જો વિચારી આજ ॥૩॥

ભુંડા ઘાટ ઉઠે છે ભિંતરેરે, જે ન કહેવાય બા'ર ।
એહ વાતનો તારે અંતરેરે, નથી નર વિચાર ॥૪॥

નથી ખોળતો ખોટ્ય માંયનીરે[1], દેછે બીજાને દોષ ।
કહે નિષ્કુળાનંદ ન્યાયનીરે, અમથો શો અપસોષ ॥૫॥

પદ ॥૬॥

(૨૩) એક ભુંસાડીને એકડોરે, વાળ્યાં મીડાં વીશ ।
જોતાં સરવાળો ન જડ્યોરે, ત્યારે કરે છે રીશ ॥૧॥

ધન વિના કરે છે ધાંખનારે[2], કાંયેક મળવા કાજ ।
પામીશ નહિ પડિકાં રાખનાંરે, ઠાલી ખોઈશ લાજ ॥૨॥

દીવો દિનકર[3] આગળેરે, કરવા જાયે કોય ।
શોભા શું લખાય કાગળેરે, ઉલટી હાંસી હોય ॥૩॥

મોટા પંડિત આગે મૂરખોરે, કરે કોય ઉચ્ચાર ।
સહુ જાણે પશુ સરખોરે, ભૂલ્યે ન પડે ભાર ॥૪॥

માંડી મોરકળા સોયામણિરે, પછી દેખાડે પૂઠ ।
નિષ્કુળાનંદ લાગે લજામણીરે[4], જરાય નથી જૂઠ ॥૫॥

પદ ॥૭॥

(૨૪) વાત હેતની હૈયે ધારજોરે, સમઝીને સુજાણ ।
કામ પડે એ વિચારજોરે, તો થાશે કલ્યાણ ॥૧॥

પ્રભુજીનાં પદ પામવારે, આ છે સુંદર સાર ।
વડાં વિઘનને વામવારે, પામવા બેડો પાર ॥૨॥

૧. અંતરની ૨. ઝંખના, તીવ્ર ઈચ્છા ૩. સૂર્ય ૪. શરમાવે તેવી.

કહ્યું લગાડીને કડવું રે, લીમથી[1] ઘણું લાખ ।
એમ કહીને નો'તું લડવુંરે, સહુ પૂરશે સાખ[2] ॥૩॥

કોય વિંધે આવી કાનનેરે, કરીને કળ છળ ।
પણ સમઝો તેના તાનનેરે, પે'રાવશે કુંડળ ॥૪॥

રૂડું આપણી જે રીતનું રે, શોધી કહ્યું સાર ।
કહે નિષ્કુળાનંદ હિતનુંરે, સારૂં સુખ દેનાર ॥૫॥

પદ ॥૮॥

પદ - ૨૫ થી ૩૨ (રાગ : ધોળ-)

'તુંને સાંભળ આપું શિખ એક, મોટા મારી માન્યને રે' એ ઢાળ છે -

(૨૫) માનો મળી છે મોટી વાત, હાથ આવી તે માં હારજ્યોરે ।
કરી જતન દિવસ રાત, સૂતાં બેઠાં સંભારજ્યોરે ॥૧॥

સાચો મળ્યો છે સતસંગ, અંગે અચળ[3] કરી રાખજ્યોરે ।
રખે ચડે બીજાનો રંગ[4], એવું ડહાપણ દૂર નાખજ્યોરે ॥૨॥

લઈ બેઠા છો મોટો લાભ, ભેટી પૂરણ બ્રહ્મનેરે ।
નહિ તો દુઃખનો ઉગત ડાભ[5], માની લેજ્યો એ મર્મનેરે ॥૩॥

આજ પામ્યા છો આનંદ, વામ્યા દારૂણ દુઃખનેરે ।
એમ કહે નિષ્કુળાનંદ, રખે મૂકતા એવા સુખનેરે ॥૪॥

પદ ॥૧॥

(૨૬) **ઘણા મોંઘા જે ઘનશ્યામ, નાવે નજરે ન મળે કોઈનેરે ।**
અક્ષરવાસી આઠું જામ, જેને રહ્યા છે અખંડ જોઈનેરે ॥૧॥

અતિ થઈને દીન આધીન, નિત્ય નમાવે છે શિશનેરે ।
લગની લગાડી લે'લીન[6], જોઈ રહ્યા છે જગદીશનેરે ॥૨॥

૧. લીંબડાથી ૨. સાક્ષી ૩. દૃઢ ૪. કુસંગ ૫. દર્ભ (અપાર સંકટ) ૬. તલ્લીન.

એવા મુક્તને મળવા કાજ, મોટા ઈચ્છે છે મનમાંરે ।
શિવ બ્રહ્મા ને સુરરાજ[1], તેતો તલસે છે તનમાંરે ॥૩॥

એવા દેવતાનાં દરશન, થાતાં નથી થોડી વાતમાંરે ।
નિષ્કુળાનંદ વિચારો મન, આવો રહસ્ય બેસી એકાંતમાંરે ॥૪॥

પદ ॥૨॥

(૨૭) કિયાં જીવ કિયાં જગદીશ, જાણો જુજવી એ જાત છેરે ।
મર આપિયે સોસો શિશ, તોએ વણમળ્યાની વાત છેરે ॥૧॥

કિયાં કીડી કરી[2] મેળાપ, ભેળો થાવા ભારે ભેદ છેરે ।
કિયાં પૂર્ણ પુરૂષોત્તમ આપ, કિયાં જીવ જેને બહુ કેદ[3] છેરે ॥૨॥

અતિ અણમળ્યાનું એહ, મળવું માયિક અમાયિકનેરે ।
તેતો દયા કરી ધરી દેહ, આવે ઉદ્ધારવા અનેકનેરે ॥૩॥

તૈયે થાય એનો મેળાપ, જ્યારે નરતન ધરે નાથજીરે ।
કહે નિષ્કુળાનંદ આપ, ત્યારે મળાય એને સાથજીરે ॥૪॥

પદ ॥૩॥

(૨૮) **એવા મળ્યા છે મહારાજ, જે કોય સર્વેના શ્યામ છેરે ।**
વળી રાજ એ અધિરાજ, એને આધારે સહુ ધામ છેરે ॥૧॥

ધામધામનાં જે રહેનાર, હજુર રહે છે જોડી હાથનેરે ।
કરી આરત્યશું ઉચ્ચાર, શિશ નમાવે છે નાથનેરે ॥૨॥

શિવ બ્રહ્મા ને સુરેશ, દેવ અદેવ રહે છે ડરતારે ।
જેની આજ્ઞામાં અહોનિશ, શશિ સૂરજ રે'છે ફરતારે ॥૩॥

કંપે કાળ માયા મનમાંય, અતિ ઘણું અંતરમાંરે ।
કહે નિષ્કુળાનંદ કાંય, તું પણ ડરને તેના ડરમાંરે ॥૪॥

પદ ॥૪॥

૧. ઈન્દ્ર ૨. હાથી ૩. બંધન.

(૨૯) એની આગળ જો આપણ, કોણ ગણતીમાં આવિયેરે ।
શીદ ડો'ળીને ડહાપણ, સમજુ શાણા હસાવિયેરે ॥૧॥
જેણે રચ્યું આ જગત, જોને જુજવી જાત્યનુંરે ।
જોતાં મુંઝાઈ જાય મત[૧], એવું કર્યું ભાત્યભાત્યનુંરે ॥૨॥
એણે કર્યું એવું એક, થાય નહિ જરૂર જાણિયેરે ।
વણકર્યે એ વિવેક, શીદ અભિમાન આણિયેરે ॥૩॥
મેલી ડા'પણ[૨] ભોળાપણ[૩], રહિયે દાસના દાસ થઈનેરે ।
કહે નિષ્કુળાનંદ આપણ, તો બેસિયે લાભ લઈનેરે ॥૪॥
પદ ॥૫॥

(૩૦) **જેજે હરિયે કરિયું હેત, એવું કરે કોણ આપણેરે ।**
માત તાત સગાં સમેત, માન્યાં સનેહી ભોળાપણેરે ॥૧॥
જોને ગર્ભવાસની ત્રાસ, ટળે કેમ ટાળી કોયનીરે ।
તે પણ ટાળીને અવિનાશ, રાખે ખબર અન્ન તોયનીરે[૪] ॥૨॥
વળી સમેસમે સંભાળ, જાણો કરે હરિજનનેરે ।
બીજું એવું કોણ દયાળ, કાંરે મનાય નહિ મનનેરે ॥૩॥
એમ સમઝ્યા વિના જન, આવે ઉનમત્તાઈ[૫] અંગમાંરે ।
કહે નિષ્કુળાનંદ વચન, પછી મન માને કુસંગમાંરે ॥૪॥
પદ ॥૬॥

(૩૧) જેણે ગણ્યો પોતામાં ગુણ, જાણ્યું હું પણ છૌ કોય કામનોરે ।
ત્યારે કો'ને વધ્યો કુણ, લેતાં આશરો સુંદર શ્યામનોરે ॥૧॥
જ્યારે કરી દીનતા ત્યાગ, અંગે લીધો અહંકારનેરે ।
ત્યારે મળ્યો માયાને લાગ, ખરો કરવા ખુવારનેરે[૬] ॥૨॥

૧. બુદ્ધિ ૨. પોતાથી શ્રેષ્ઠ હોય તેમાં ભૂલ પરઠવી તે ૩. પોતાનાં અથવા કનિષ્ઠ વ્યક્તિના દોષની ખબર ન પડે તેવું ૪. જળની ૫. સ્વચ્છંદપણું, ઉદ્ધતપણું ૬. હેરાન, પાયમાલ.

પછી પ્રભુ પામવા કાજ, જેજે કર્યું હતું આ જગમાંરે ।
તેતો સર્વે ખોયો સાજ[૧], પડ્યો ઠાઉકો જઈ ઠગમાંરે[૨] ॥૩॥
એવા મૂરખની મીરાંત[૩], એને અર્થે નથી આવતીરે ।
કહે નિષ્કુળાનંદ વાત, હરિભક્તને મન ભાવતી રે ॥૪॥
પદ ॥૭॥

(૩૨) **આવી અરથની[૪] જે વાત, કોય નર ઉતારે અંગમાંરે ।**
ત્યારે સુખી થાય સાક્ષાત, પછી સમઝી રહે સત્સંગમાંરે ॥૧॥
થઈ ગરીબ ને ગર્જવાન[૫], શિષ્ય થઈ રહે સર્વનોરે ।
મેલી મમતા ને માન, ત્યાગ કરે તન ગર્વનોરે ॥૨॥
ખોળી ખોટ્ય ન રાખે કાંઈ, ભલી ભક્તિ ભજાવવારે[૬] ।
એક રહે અંતરમાંઈ, તાન પ્રભુને રિઝાવવારે ॥૩॥
એવા ઉપર શ્રીઘનશ્યામ, સદા સર્વદા રાજી રહે છે રે ।
સરે નિષ્કુળાનંદ કામ, એમ સર્વે સંત કહે છે રે ॥૪॥
પદ ॥૮॥

પદ - ૩૩ થી ૪૦ (રાગ : ધોળ-)

'સખી સાંભળ્યને કહું વાત, આજ મારાં ભાગ્ય ભલાં' એ ઢાળ છે -

(૩૩) **કહે તો વળી કહું એક વાત, સુણજ્યો સહુ મળી ।**
છે જો સાંભળ્યા જેવી સાક્ષાત, વાલપે કહું વળી ॥૧॥
જેમ નરદેવ[૭] દઈને દંડ, વેરીને વશ્ય કરે ।
લિયે ખાટી[૮] તે સર્વે ખંડ[૯], દુષ્ટ તે સરવે ડરે ॥૨॥
તેમ પ્રગટી પૂરણબ્રહ્મ, સંતના શત્રુ હણ્યા ।
કામ ક્રોધ લોભ જે વિષમ, તે તૃણ તુલ્ય ગણ્યા ॥૩॥

૧. સેવા-ભક્તિ વગેરે સાધનો ૨. કુસંગીમાં ૩. મૂડી, ગુણ કે કળારૂપી સંપત્તિ ૪. અતિ ઉપયોગની, કામની ૫. ગરજુ ૬. કરવા ૭. રાજા ૮. જીતી ૯. પ્રદેશ.

સ્વાદ સનેહ મમતા માન, પાપી પારોઠા[૧] કીધા ।
કહે નિષ્કુળાનંદ નિદાન, નિજજન તારી લીધા ॥૪॥

પદ ॥૧॥

(૩૪) **જેમ જીત્યા એ શત્રુ સમૂહ, કામ ક્રોધ લોભ લઈ ।**
સ્વાદ સ્નેહ મમતા મોહ, તેતો દેખાડું કઈ ॥૧॥
કામ કારણે કઢાવી લાજ, ક્રોધે બોલી બંધ કરી ।
લોભ ઉપર મહા મુનિરાજ, આવિયા ઝાડે ફરી[૨] ॥૨॥
સ્વાદે સહુ એકઠું કરી અન્ન, જળ નાખી જન જમે ।
સ્નેહે સંભારે નહિ સ્વજન, માનથી દૂર રમે[૩] ॥૩॥
કાઢી રીસ કરી હડકાર, બીજાં દુષ્ટ[૪] બહુ ડર્યાં ।
કહે નિષ્કુળાનંદ નિરધાર, વેરી[૫] એમ વશ્ય કર્યાં ॥૪॥

પદ ॥૨॥

(૩૫) **સારો શક્કો[૬] બેસાર્યો સુંદર, પ્રભુજી પ્રગટ થઈ ।**
નિષ્કલંક કર્યાં નારી નર, ઉત્તમ ઉપદેશ દઈ ॥૧॥
કોઈ કાળે સુણી નહિ કાન, એવી રીતિ આપે આણી ।
લોકમાંહી અલૌકી નિદાન, આશ્ચર્ય પામ્યા પ્રાણી ॥૨॥
બહુ સામર્થી વાવરી શ્યામ, કામ તે કૈક કરી ।
પછી પધારિયા નિજધામ, શ્રીઘનશ્યામ હરિ ॥૩॥
વાંસે રહ્યા વેરી[૫] વિપરીત, ખરે ખરા ખિજે ભર્યા ।
કહે નિષ્કુળાનંદ તેની રીત, દેખી સાચું દાઝી મર્યા ॥૪॥

પદ ॥૩॥

૧. પરાજીત, ભોંઠા પડે તેવા ૨. મળત્યાગ કરી ૩. રહે ૪. અંતઃશત્રુઓ ૫. અંતઃશત્રુઓ ૬. તૈયાર ૬. પોતાનો અદ્વિતીય પ્રભાવ, પડઘો, સિક્કો.

(૩૬) વડું વેર વાળવાને કાજ, સાબધા[૧] એ સહુ થયા ।
મોટામોટાની લેવાને લાજ, તાકે[૨] છે તેહ રહ્યા ॥૧॥
ઝીણા[૩] ઝાલવામાં નહિ જશ[૪], માટે મોટાને જોશે ।
કરશે દગો દેખજ્યો અવશ્ય, વેર વાળી વગોવશે ॥૨॥
માટે સહુ રે'જો સાવધાન, ખબડદાર થઈને ખરા ।
જેનું આગે કર્યું અપમાન, તે જાળવે નહિ જરા ॥૩॥
એમ છે એ અનાદિની રીત, નવી એ નથી થઈ ।
કહે નિષ્કુળાનંદ ધારો ચિત, સનાતન[૫] સાચી કહી ॥૪॥

પદ ॥૪॥

(૩૭) **કૃષ્ણ પધાર્યા કેડ્યની[૬] વાત, શ્રીભાગવતે ભાખી ।**
કર્યો અસુરે બહુ ઉતપાત, હરિનારી[૭] ઘેર રાખી ॥૧॥
અર્જુનનું ન ઉપજ્યું કાંય, ગાંડીવ[૮] ઘણુંયે હતું ।
તોય ન થઈ તેહની સા'ય, બુઢાપણ આવ્યું નો'તું ॥૨॥
માટે પ્રભુ ગયા પછી એમ, થાય તેના સંશય શિયા ।
સમાસમુ[૯] રહે કહો કેમ, જેના રખવાળ[૧૦] ગયા ॥૩॥
માટે સમઝી સરવે સુજાણ, વચનમાં વળગી રહેજો ।
કહે નિષ્કુળાનંદ નિરવાણ, કઠણ પળ આવી છે જો ॥૪॥

પદ ॥૫॥

(૩૮) **નારી નજરે ન જુવો કોય, વિત્તની[૧૧] તો વાત ભુંડી ।**
સ્વાદ સ્નેહ દુઃખદાયિ દોય, ઇચ્છા એની ટાળો ઉંડી ॥૧॥

૧. તૈયાર ૨. મોકો જુએ ૩. નાના (અપ્રસિધ્ધ) સંતો ભક્તો ૪. પરાક્રમ ૫. અનાદિની, પહેલેથી ચાલી આવતી ૬. સ્વધામ સિધાવ્યા પછીની ૭. શ્રીકૃષ્ણની પત્નીઓ ૮. અર્જુનનું ગાંડીવ ધનુષ ૯. વ્યવસ્થિત, સરખું ૧૦. રક્ષક, ભગવાન ૧૧. ધનની.

માન મોટો છે અરિ[૧] અજીત[૨], સમઝીને સંગ તજો ।
ન કરો એ પંચની[૩] પ્રતીત[૪], હેતેશું હરિને ભજો ॥૨॥

આવો અવસર જાય અમૂલ્ય, પાછો તે પમાતો નથી ।
તેનો તપાસી કરવો તોલ, ઉંડો અતિ અંતરથી ॥૩॥

માંડી મૂઠી[૫] જુગટાની જેમ, જીત્યા તો જીત થઈ ।
કહે નિષ્કુળાનંદ તો એમ, હાર્યા તો હાર્ય સઈ ॥૪॥

પદ ॥૬॥

(૩૯) અન્ન ધન ગયે મળે અન્ન ધન, વસ્ત્ર ગયે વસ્ત્ર મળે ।
ગયે ભવન મળે ભવન, દિન ગયે દિન મળે ॥૧॥

રાજ ગયે આવી મળે રાજ, સાજ[૬] સમાજ સહી ।
પણ ગઈ મળે નહિ લાજ, કહેવાની હતી તે કહી ॥૨॥

લાજ ખોઈને કરવું કાજ, એતો અકાજ ખરૂં ।
મર[૭] મળે ત્રિલોકિનું રાજ, ઘોળ્યું પરહરો પરૂં[૮] ॥૩॥

બેઠી બદલાંમી[૯] જેને શિશ, ટળે નહિ કોય પળે ।
કહે નિષ્કુળાનંદ વસાવીશ[૧૦], લખાય છે તે કાગળે[૧૧] ॥૪॥

પદ ॥૭॥

(૪૦) જોને ભવ બ્રહ્માજીની ભૂલ્ય, જન સહુ જાણે છે ।
એકલશૃંગી સૌભરીનાં શૂલ[૧૨], પોથીમાં[૧૩] પ્રમાણે[૧૪] છે ॥૧॥

નારદ પર્વતની નિદાન, કીર્તિ[૧૫] કથામાં કહી ।
માટે સહુ રહેજ્યો સાવધાન, ખબડદાર ખરા થઈ ॥૨॥

જેની પાસે હોય જોખમ, જાળવો તે જતન કરી ।
માથે મોટા છે વેરી વિષમ, ખોટી નહિ વાત ખરી ॥૩॥

૧. શત્રુ ૨. જીતવો મુશ્કેલ. ૩. સ્ત્રી, ધન, સ્વાદ, સ્નેહ અને માન આ પાંચ શત્રુની ૪. વિશ્વાસ ૫. બાજી, દાવ ૬. જરૂરી સામાન ૭. ભલેને ૮. દૂરથી ૯. બદનામી, કલંક ૧૦. ૧૦૦%, જેમ છે તેમ ૧૧. શાસ્ત્રોમાં ૧૨. કલંકરૂપી મોટા દુઃખ ૧૩. શાસ્ત્રોમાં ૧૪. બતાવે છે ૧૫. અપકીર્તિ, અપયશ, કલંક.

રહેવું નહિ ગાફલ ગમાર[૧], માલ[૨] અતોલ મળે ।
કહે નિષ્કુળાનંદ વિચાર, કરવો પળે પળે ॥૪॥

પદ ॥૮॥

પદ – ૪૧ થી ૪૮ (રાગ : ધોળ-)

'મેં તો દીઠા જાદવરાય જમુનાં ઝીલતારે' એ ઢાળ છે -

(૪૧) જેનું કામે કાપી લીધું નાક, લોભે લઈ લાજ લીધીરે ।
જેની જીભે રોળી કર્યો રાંક, માને તો ફજેતી કીધીરે ॥૧॥

એવા જનનું જાણો જરૂર, નથી મુખ જોયા જેવું રે ।
દોષે ભર્યું જાણી તજો દૂર, અઘે[૩] અવરાણું[૪] એવું રે ॥૨॥

તેને પાસે વસતાં વાસ, લાંછન[૫] તો લાગે જ લાગેરે ।
તજો તેને આણી તનત્રાસ, જેથી[૬] કુબુદ્ધિ જાગેરે ॥૩॥

એવા પાપીનું સ્પર્શતાં અંગ, પુણ્ય જાય પોતાતણુંરે ।
કહે નિષ્કુળાનંદ એ કુસંગ, તે સંગે જ્યાન ઘણુંરે ॥૪॥

પદ ॥૧॥

(૪૨) **એવા જન જીવતા જરૂર, મૂવા છે માની લેજોરે ।**
દેખી દુર્ગંધને રહેજો દૂર, આભડછેટ એતો છે જોરે ॥૧॥

કાઢ્યા વિના નહિ સૂઝે કામ, સૂતક એ શીદ રાખોરે ।
બાળી જાળી ટાળો એનું ઠામ, વાંનિ[૭] વહેતે જળે નાખોરે ॥૨॥

ઘણું રાખતાં એ ઘરમાંય, સુણી[૮] કે સડિ જાશે રે ।
કાઢો વેલ્ય[૯] મ કરજો કાંય, ઘણું રાખ્યે ગંધ્ય થાશેરે ॥૩॥

૧. અણસમજુ ૨. અક્ષરધામરૂપી અથવા સત્સંગરૂપી દિવ્ય લાભ ૩. પાપથી ૪. ખરડાયેલું ૫. કલંક ૬. જેનાં સંગથી ૭. ચિતાની રાખ ૮. સૂજી-ફૂલી ૯. વિલંબ.

કેડે કરવી નહિ તેની કાંણ[૧], ખરખરો ખોટો ખોળીરે[૨] ।
કહે નિષ્કુળાનંદ સુજાણ, કહ્યું મેં તપાસી તોળીરે ॥૪॥

પદ ॥૨॥

(૪૩) કહેશો હરે ફરે નર આપ, મૂવા તેને કેમ કહિયેરે ।
તેતો પુંછ હલાવે છે સાપ, ઘડીવાર જીવ ગયેરે ॥૧॥
પણ પિંડમાંયે નથી પ્રાણ, જરૂર જાણી લેજોરે ।
જોઈ એના અંગનાં એંધાણ, પછી ડરી દૂર રહેજોરે ॥૨॥
કાપ્યું તરૂ કાઢે છે કુંપળ, સરે[૩] પણ સૂકી જાશેરે ।
તેમ નર કરે કોટિ કળ, અંતે તે ઉઘાડું થાશે રે ॥૩॥
કહો કપટ કેટલા દિન, નર એહ રાખી રહેશેરે ।
કહે નિષ્કુળાનંદ સહુ જન, જેમ હશે તેમ કહેશેરે ॥૪॥

પદ ॥૩॥

(૪૪) જેમ મહાજળમાં મગર, સાગર સહુને રાખેરે ।
નાનાં મોટાં કરી રહે ઘર, કોયને ન કાઢી નાખેરે ॥૧॥
પણ જ્યાંલગી જીવ હોય, ત્યાંલગી તેમાં રહેરે ।
વણ જીવે રહે નહિ કોય, લે'ર[૪] દૂર નાખી દહેરે ॥૨॥
હરિજનનું જીવન છે ધર્મ, પોતે પોતાનો પાળેરે ।
તજે નહિ ભજે પરબ્રહ્મ, તો રહે તેમાં સદાકાળેરે ॥૩॥
વણ જીવે[૫] હોય નહિ વાસ, સત્સંગ સિંધુમાંઈરે ।
કરવો નિષ્કુળાનંદ તપાસ, કહ્યું નથી કૂડું[૬] કાંઈરે ॥૪॥

પદ ॥૪॥

૧. રોક્કળ, ખરખરો, પસ્તાવો ૨. જાણી-જોઈને ૩. અંતે, છેવટે ૪. તરંગ, મોજા ૫. ધર્મ-નિયમરૂપ જીવ વિના ૬. ખોટું.

(૪૫) જે કોઈ ડચકાં દિવસ રાત, ખાતો નર હોય ખરાંરે ।
તેને જીવવાની જૂઠી વાત, પાંપળાં[૧] મેલો પરાંરે ॥૧॥
જેની નાડી છાંડી ગઈ ઘર, જિહ્વા તો ટુંકી પડીરે ।
દ્રગ[૨] દોય દઈ ગયાં દર, શ્વાસ આવ્યો સુધો[૩] ચડીરે ॥૨॥
તેહ સમામાંહિ સગપણ, કરે કોય કન્યાતણુંરે ।
તેને રોકડું છે રંડાપણ, એવાતણ[૪] ઉધારે[૫] ઘણુંરે ॥૩॥
તેમ સત્સંગમાં કોય જન, ગડબડ ગોટા વાળે[૬]રે ।
કહે નિષ્કુળાનંદ કોય દન, રખે[૭] તે જીવિત બાળે[૮]રે ॥૪॥

પદ ॥૫॥

(૪૬) **ડોરી[૯] દેખી મ ડગાવો દિલ, સમઝીને સંગ કરોરે** ।
સારા સંત ઓળખી અવલ[૧૦], મન કર્મ વચને વરોરે ॥૧॥
દેખી ઉપરનો આટાટોપ[૧૧], મને રખે મોટા માનોરે ।
એતો ફોગટ ફુલ્યો છે ફોપ[૧૨], સમઝો એ સંત શાનોરે ॥૨॥
જેને જાણજો જગ મોટાઈ, જડાંણી જીવ સંગેરે ।
તેને મોટા માનો જગમાંઈ, ખોટા છે મોક્ષ મગેરે[૧૩] ॥૩॥
જોને શુકજી ને જડભરત, કો' કેણે મોટા જાણ્યારે ।
હતા નિષ્કુળાનંદ એ સમર્થ, પછી સહુએ પરમાણ્યા[૧૪]રે ॥૪॥

પદ ॥૬॥

(૪૭) એહ વિના મોટાઈ જે અન્ય, ખરી તે પણ ખોટી નથી રે ।
તેતો સુણી લિયો સહુ જન, તેપણ કહું કથીરે ॥૧॥

૧. ફાંફાં, વ્યર્થ પ્રયત્નો, ખોટી આશાઓ ૨. નેત્રો, આંખો ૩. ખરેખરો ૪. અખંડ સૌભાગ્ય ૫. એક બાજુ રહ્યું, ખોટ ગઈ ૬. ધર્મ નિયમમાં શિથિલતા રાખે ૭. કદાચ, વિશ્વાસ નહિ ૮. જીવન બરબાદ કરે ૯. બાહ્ય દેખાવ, દાંભિકતા ૧૦. શ્રેષ્ઠ ૧૧. આડંબર, દેખાવ ૧૨. ખોટો, વ્યર્થ ૧૩. મોક્ષમાર્ગમાં ૧૪. મોટા સ્વીકાર્યા, જાણ્યા, ઓળખ્યા.

જેમ પંખીમાં મોટેરો ઘૂડ[૧], ઝાડમાં તાડ લેયેરે ।
જેમ જળમાં મોટેરો ઝુડ[૨], પશુમાં પાડો કૈયેરે ॥૨॥

સર્પમાં મોટેરો તક્ષક, વીંછીમાં ઠાકરિયો વળી રે ।
એતો મોટપ્ય દુઃખદાયક, સમઝો સહુ મળીરે ॥૩॥

એમ જાણ્યા વિના જગમાંય, ઉપાય નથી ઉગર્યાનોરે ।
કહે નિષ્કુળાનંદ તે ન્યાય[૩], માનો કે નવ માનોરે ॥૪॥

પદ ॥૭॥

(૪૮) ખોટી વાત સાંભળી આવી ખોટ, દોષ જે બીજાને દેશેરે ।
પોતે પેટે કપટ રાખી કોટ, બા'રતો સાધુતા ગ્રહેશેરે[૪] ॥૧॥

છળે[૫] કળે છપાડી[૬] છિદર[૭], વાંકમાં નહિ આવે આપેરે ।
એમ કરતાં જાણશે કોય નર, તેને ડરાવશે શાપેરે ॥૨॥

આણી આખ્યાન તેની ઉપર, બોલવા નહિ દિયેરે ।
જેને નથી મહારાજનો ડર, તે કહો કેથી બી'યેરે ॥૩॥

એવા પાપી જે પાપના પુંજ[૮], દેખીને દૂર રૈ'યેરે ।
કહે નિષ્કુળાનંદ તે શુંજ, કહી કહી કેટલું કૈયેરે ॥૪॥

પદ ॥૮॥

પદ - ૪૯ થી ૫૬ (રાગ : ધોળ-)

'ચાલ્ય સખી જોવાને જઈએ, ખાંતીલો વનમાં ખેલેરે' એ ઢાળ છે -

(૪૯) સુંદર સારી શિખામણ મારી, માનીલે મનવા મારારે ।
ધારી વિચારી મેં વાત ઉચ્ચારી, તે જોઈ સ્વભાવ તારારે ॥૧॥

પરને કહેવા પ્રવીણ છું પૂરો, પોતાનું તો તું ન પેખેરે ।
સામાને શીખ દેવામાં છું શૂરો, નિજ દોષને ન દેખેરે ॥૨॥

---

૧. ઘુવડ ૨. મોટો મગર, ગ્રાહ ૩. લોકપ્રસિદ્ધ સિદ્ધાંત ૪. દેખાડશે ૫. છેતરવાની યુક્તિ, કપટથી ૬. ઢાંકી ૭. દોષ ૮. પર્વત.

કોય ન સમઝે કારજ તારૂં, કહું છું કાંયે નહિ થાય રે ।
શીદને ઉતારૂ[૧] છું પરબારૂં[૨], કાંરે ન મનાય કાંયરે ॥૩॥

અવળી સમઝણ અળગીએ કરી, સવળું સમઝ્ય તો સારૂંરે ।
નિષ્કુળાનંદ કહે વિચારી, એટલું માની લે મારૂંરે ॥૪॥

પદ ॥૧॥

(૫૦) **મન તુંને સમઝાવવા સારૂં, કહ્યું મેં વારમવારરે ।**
તેંતો ગમતું ન તજિયું તારૂં, ગઈ શિખામણ ગમારરે ॥૧॥

જે જે વાત કરી તુજ સાથે, તેતો તેં રતિ ન રાખીરે ।
ખોટ્ય આવવા ન દીધી માથે, લઈ બીજા પર નાખીરે ॥૨॥

કહો ખોટ્ય ટળે કેમ તારી, નિજ દોષને ન દેખેરે ।
એથી ભૂલ્ય બીજી કઈ ભારી, સહુથી સરસ આપ લેખેરે[૩] ॥૩॥

કહેનારાને કહેવા ન રહ્યું, તેં ન ધર્યું જ્યારે કાનરે ।
નિષ્કુળાનંદ કહે તુંને શિયું, તારે તો બીજું છે તાનરે ॥૪॥

પદ ॥૨॥

(૫૧) સમુ સમઝે શોધતાં એવાં, જોતાં ઝાઝા નવ જડેરે ।
જેને ન આવડે અવળું લેવા, વણતોળી[૪] વિપત્ય જો પડેરે ॥૧॥

માન મોટપ્ય ને મમતા મૂકે, ગમતું ગોવિંદનું જાણીરે ।
ચોટ[૫] નિશાન[૬] ઉપરથી ન ચુકે, પરલોકે પ્રતીતિ આણીરે ॥૨॥

કોય કાળે જો કામ પોતાનું, વણસાડે[૭] નહિ વળી રે ।
કપટે કેદિયે ન રાખે છાનું, મોટા સંતને મળી રે ॥૩॥

---

૧. કોઈના ઉપર જવા દે છે ૨. બારોબાર, સીધું જ ૩. પોતાને માને ૪. અમાપ ૫. લક્ષ્ય, નજર ૬. મોક્ષરૂપી ધ્યેય, લક્ષ ૭. બગાડે.

એવા જન જગતમાં જાણો, ઘરઘર ઘણા ન હોયરે ।
નિષ્કુળાનંદ કહે પરમાણો, સાચા સંત કા’વે સોયરે ॥૪॥

પદ ॥૩॥

(૫૨) આ લોકની જેણે આશા તજી છે, પરલોકના સુખસારૂંરે ।
તેણે કરી હરિભક્ત રજી[૧] છે, સંસાર સુખ થયું ખારૂંરે ॥૧॥
ચૌદ લોક ને ચતુરધા[૨] લગી, જગમાં જેજે કહેવાયરે ।
સર્વે ઠેકાણે અગનિ સળગી, દેખે તપતાં ત્યાંયરે ॥૨॥
ઠરવા[૩] ઠાઉકું[૪] ઠામ[૫] ન સુજે, કહો સુખ ક્યાં મનાય રે ।
કાળ માયાથી સહુ રહ્યાં ધ્રુજે, હરિનાં ચરણ વિનાયરે ॥૩॥
એમ અહોનિશ અંતરમાંઈ, વરતે છે વૈરાગરે ।
નિષ્કુળાનંદ કહે તેને કાંઈ, કઠણ ન હોય કરવું ત્યાગ રે ॥૪॥

પદ ॥૪॥

(૫૩) એવા જનની ઉપર હરિ, રાજી છે રાધિકાપતિરે ।
જેણે ભક્તિ ભાવેશું કરી, ફરે નહિ કેદિ મતિરે ॥૧॥
શરીરનાં સુખ સર્વે ત્યાગી, વાધી પ્રભુસાથે પ્રીતિરે, ।
જેની લગની લાલશું[૬] લાગી, તેતો રહ્યા જગ જીતિરે ॥૨॥
કપટ રહિત કૃષ્ણની સેવા, જાણજ્યો જે જને કરીરે ।
પ્રભુના પદને પામિયા એવા, આ ભવજળ ગયા તરીરે ॥૩॥
તેમાં સંશય લેશ મ લાવો, પૂરણ પ્રતીતિ આણોરે ।
નિષ્કુળાનંદ કહે નિરદાવો[૭], જેના જીવમાં જાણોરે ॥૪॥

પદ ॥૫॥

૧. ગમી ૨. ચતુર્ધા મુક્તિ ૩. સ્થિર થવા ૪. સારૂં-સુખ થાય તેવું ૫. સ્થાન ૬. ભગવાનની સાથે, મૂર્તિમાં ૭. દાવ-પેચ રહિતપણું.

(૫૪) એવાને સંગેથી અક્ષરધામે, જવાય છે જો જરૂરરે ।
બીજાને સંગે તો સુખ ન પામે, દુઃખ રહે ભરપૂરરે ॥૧॥
જેને જાવું હોય જમને હાથે, દક્ષિણ દેશની માંયરે[૧] ।
તેતો સુખે રહો કપટી સાથે, તેનું કહેતા નથી કાંયરે ॥૨॥
પણ જાવું જેને પ્રભુજી પાસે, તેને કરવો તપાસરે ।
અંતર બીજો તજવો આશે[૨], થઈ રહેવું હરિના દાસરે ॥૩॥
આવી વાત અંતરે ઉતારી, કરી લેવું નિજકામરે ।
નિષ્કુળાનંદ કહે વિચારી, તો પામિયે હરિધામરે ॥૪॥

પદ ॥૬॥

(૫૫) **જેહ ધામને પામીને પ્રાણી, પાછું પડવાનું નથી રે ।**
સર્વે પર છે સુખની ખાણી, કેવું કહિયે તેને કથીરે ॥૧॥
અનંત મુક્ત જ્યાં આનંદે ભરિયા, રહે છે પ્રભુજીની પાસરે ।
સુખસુખ જ્યાં સુખના દરિયા, ત્યાં વસી રહ્યા વાસરે ॥૨॥
તેજતેજ જિયાં તેજ અંબાર, તેજોમય તન તેનાંરે ।
તેજોમય જિયાં સર્વે આકાર, શું કહિયે સુખ એનાંરે ॥૩॥
તે તેજમધ્યે સિંહાસન શોભે, તિયાં બેઠા બહુનામીરે ।
નિષ્કુળાનંદ કહે મન લોભે, પૂરણ પુરૂષોત્તમ પામીરે ॥૪॥

પદ ॥૭॥

(૫૬) **એવા ધામની આગળ બીજાં, શી ગણતીમાં ગણાય રે ।**
મા’પ્રલય[૩] કાળના અગ્નિમાં સીજાં[૪], હમેશ જે હણાયરે ॥૧॥
પ્રકૃતિપુરૂષ પ્રલયમાં આવે, ભવ બ્રહ્મા ન રહે કોયરે ।
ચૌદ લોક ધામ રહેવા ન પાવે, સર્વે સંહાર હોય રે ॥૨॥

૧. જમપુરીમાં ૨. આશય ૩. મહાપ્રલય ૪. દુઃખી દુઃખી થકા.

જેમ કઢાયામાં[1] કણ ઉછળે છે, ઉંચા નીચા અગ્નિ જ્વાળેરે ।
તેમ જો તનધારી બળે છે, સ્વર્ગ મૃત્યુ ને પાતાળેરે ॥૩॥
માટે સુખ નથી કિયાં માને, પ્રભુજીનાં પદ પખીરે[2] ।
નિષ્કુળાનંદ કહે ભૂલે છે શાને, લે વાત આવી તું લખીરે[3] ॥૪॥
પદ ॥૮॥

પદ - ૫૭ થી ૬૪ (રાગ : ધોળ-)

'આજ પ્રગટ્યા પૂરણ બ્રહ્મ, સહજાનંદસ્વામી' એ ઢાળ છે -

(૫૭) **એવા ધામને પામવા કાજ, અવસર અમૂલ્ય આવ્યો ।**
આવ્યો સુખનો મળી સમાજ, ભલો અતિ મન ભાવ્યો ॥૧॥
ભાવ્યો એ રસ જેહને ઉર, તેણે પીવા પ્યાસ કરી ।
કરી દેહબુદ્ધિ વળી દૂર, એક ઉર રાખ્યા હરિ ॥૨॥
હરિ વિના રાખ્યું નહિ કાંય, અસત્ય જાણી આપે ।
આપે વિચાર્યું અંતરમાંય, તેહ તપે[4] નહિ તાપે[5] ॥૩॥
તાપે તપતાં જાણી ત્રિલોક, ઈચ્છા ઉરથી તજી ।
તજી નિષ્કુળાનંદ સંશય શોક, ભાવે લીધા પ્રભુને ભજી ॥૪॥
પદ ॥૧॥

(૫૮) **ભજી ભલી[6] ગઈ છે જો વાત, પુરૂષોત્તમને પામી ।**
પામી પ્રગટ પ્રભુ સાક્ષાત, કહો કાંઈ રહી ખામી ? ॥૧॥
ખામી ભાંગી ખરી થઈ ખાટ[7], ખોયા દિની[8] ખોટ્ય ટળી ।
ટળી ગયા સર્વે ઉચ્ચાટ[9], શ્રીઘનશ્યામ મળી ॥૨॥

---
૧. ચૂલ ઉપર ચડાવેલા મોટા વાસણમાં ૨. વિના, મૂકી ૩. અંતરમાં ઉતારી દે ૪. દુઃખી થાય ૫. ત્રિવિધ તાપથી ૬. સારી-મોટી વાતની પ્રાપ્તિ થઈ છે ૭. જીત, લાભ ૮. ગુમાવેલા દિવસોની ૯. શોક, દુઃખ.

મળી મોજ[1] અલૌકિક આજ, આવ્યું સુખ અતિ અંગે ।
અંગે કરવું ન રહ્યું કાજ, મળી મહારાજ સંગે ॥૩॥
સંગે રહીશ હુંતો સદાય, સુખકારી શ્યામ જાણી ।
જાણી નિષ્કુળાનંદ મનમાંય, રહું ઉર આનંદ આણી ॥૪॥
પદ ॥૨॥

(૫૯) આણી[2] આંખ્યે મેં જોયા જીવન, સહજાનંદ સ્વામી ।
સ્વામી દોયલા[3] દિવસનું ધન, પામી દુઃખ ગયાં વામી ॥૧॥
વામી વેદના મારી આ વાર, શરણ શ્રીજીનું લઈ ।
લઈ મુજ અર્થે અવતાર, આવિયા આપે સઈ ॥૨॥
સઈ કહું આ સમાની રીત, આજ આડો આંક વાળ્યો[4] ।
વાળ્યો દિવસ[5] થઈ મારી જીત, સંશય શોક ટાળ્યો ॥૩॥
ટાળ્યો કાળની ઝાળનો ત્રાસ, પૂરણ સુખ પામ્યો ।
પામ્યો નિષ્કુળાનંદ ઉલ્લાસ[6], ફૂલી ત્રિલોકે ન શામ્યો ॥૪॥
પદ ॥૩॥

(૬૦) શામ્યો[7] અસત્ય સુખનો ઉત્સાહ, સુરતિ[8] સાચામાં લાગી ।
લાગી પ્રભુપદ જો ચાહ, બીજી ભૂખ સર્વે ભાગી ॥૧॥
ભાગી આ લોકસુખની આશ, નિરાશે નિરાંત થઈ ।
થઈ પરી એ સર્વે કાશ[9], અન્ય અભિલાષા ગઈ ॥૨॥
ગઈ સુરતિ[10] સહુની પાર, અક્ષરધામે ધાઈ[11] ।
ધાઈ ઇચ્છતા સુખ સંસાર, તેમાં ન દીઠું કાંઈ ॥૩॥
કાંઈ ન માને બીજે તેનું મન, મહાસુખ મોટું જોઈ ।
જોઈ નિષ્કુળાનંદ મગન, મનમાં રહ્યો મોઈ ॥૪॥
પદ ॥૪॥

---
૧. ભેટ, બક્ષિસ ૨. મારી પોતાની, આ ૩. દુઃખનાં ૪. હદ વાળી, અપાર કરૂણા કરી ૫. ભાગ્ય ઉઘાડ્યાં ૬. આનંદ ૭. ટળી ગયો ૮. લગની, અતિ પ્રીતિ ૯. બલા, માથાકૂટ ૧૦. દૃષ્ટિ, વૃત્તિ ૧૧. દોડી, પહોંચી.

(૬૧) મોહી રહ્યા જેને મુનિરાજ, તાજ[1] તનસુખ કરી ।
કરી લીધું છે પોતાનું કાજ, ફેરો નથી રાખ્યો ફરી ॥૧॥
ફરી ફસવું જે ફંદમાંય[2], એવું ન રાખ્યું એણે ।
એણે કરવું રાખ્યું નહિ કાંય, તલ એકભાર તેણે ॥૨॥
તેણે નજર પો'ચાડી છે નેક[3], સાબાશ સમઝણ એની ।
એની મતિ પો'ચી ગઈ છેક, હું બલહારી તેની ॥૩॥
તેની જોડ્યે આવે કહો કોણ, વાત વિચારી જોઈ ।
જોઈ નિષ્કુળાનંદ એવું જોણ[4], કહે ધન્ય સંત સોઈ[5] ॥૪॥
પદ ॥૫॥

(૬૨) સોઈ સુખ મળવાને કાજ, મોટા મનમાંય ઈચ્છે ।
ઈચ્છે ભવ બ્રહ્મા સુરરાજ, મળવા મનમાં રહે છે ॥૧॥
રહે છે આશા એવી મનમાંય, મને મહાસુખ લેવા ।
લેવા આનંદ ઈચ્છા સદાય, દલમાંઈ ઈચ્છે દેવા ॥૨॥
દેવા ઉપમા એહને એક, જોતાં બીજી જડતી નથી ।
નથી છાની એ વારતા છેક, કહેવાય છે કથી કથી[6] ॥૩॥
કથી કહ્યું એ ધામનું સુખ, વરણવી વળી વળી ।
વળી નિષ્કુળાનંદ કે' શું મુખ, દુઃખ જાય એને મળી ॥૪॥
પદ ॥૬॥

(૬૩) મળી મહારાજને મુનિરાય, સહુ સુખ પામે સોય ।
સહુએ કહ્યું દૃષ્ટાંતની માંય, જાણો કાચભૂમિ હોય ॥૧॥
હોય કાચના સર્વે આકાર, રવિ શશિ તારા વળી ।
વળી તેજ તેજ ત્યાં અંબાર, રહે બહુ ઝળમળી ॥૨॥

૧. ત્યાગ ૨. બંધનમાં ૩. છેક સુધી, યથાર્થ ૪. ભવિષ્ય ૫. તે એવા ૬. વિસ્તારીને, વારે વારે.

મળી પૂરણ દિશે પ્રકાશ, એકરસ તેજ એવું ।
એવો ધામમાં છે ઉજાસ, એ વિના કહિયે કેવું ॥૩॥
કે'વું કેડે નથી હવે કાંય, સમઝો તો સમઝો સાને[1] ।
સાને નિષ્કુળાનંદ ગાય, જેને આવ્યું એવું પાને[2] ॥૪॥
પદ ॥૭॥

(૬૪) પાને[3] લખ્યાં એ પદ ચોસઠ્ય, સુંદર સારાં શોધી ।
શોધી[4] જોજ્યો સહુ સારી પઠ્ય[5], જેવી હોય જેની બુદ્ધિ ॥૧॥
બુદ્ધિમાંહી તે કરી વિચાર, સવળું સાર ગ્રહેજો ।
ગ્રહેજો કરવાનું તે નિરધાર, ન કરવાનું મૂકી દેજો ॥૨॥
દેજો માં વળી કોયને દોષ, રોષ અંતરમાં આણી ।
આણી હૈયામાંઈ ઘણી હોંસ, મંડો સહુ સુખ જાણી ॥૩॥
જાણી જોઈને આળસ અંગ, રતિએ રખે[6] રહે[6] ।
રહે નિષ્કુળાનંદ તો રંગ, અલભ્ય લાભ લહે[7] ॥૪॥
પદ ॥૮॥

ઈતિ શ્રીનિષ્કુળાનંદમુનિવિરચિતા ચોસઠપદી સમ્પૂર્ણા ॥

ચોસઠપદી સમાપ્તા ।

૧. ઈશારે, સંક્ષેપમાં. ૨. ભાગ્યમાં, (હૈયા દ્વારા) પત્રમાં ૩. પત્રમાં ૪. વિચારી, તપાસી ૫. રીતે ૬. કોઈ પણ રીતે રહી જાય નહિં ! ૭. મેળવે, પ્રાપ્ત કરે.

ૐ

॥ श्री स्वामिनारायणो विजयतेतराम् ॥

श्रीनिष्कुळानंदमुनिकृत-काव्यसंग्रहे–

મનગંજન

(૧૧)

દોહા-સહુ પે'લાં સમરિયે, આદ્ય[૧] પુરૂષ[૧] અવિનાશ ।
સોયે વપુ[૨] ધરી વિચરે, જેનો જક્તપ્રકાશ ॥૧॥

જનઉદ્ધારણ જનમ જગ, કરણ કોટિ કલ્યાણ ।
સોયે સહજાનંદ મૂરતિ, પ્રગટ પ્રભુ પ્રમાણ ॥૨॥

સ્વામી સહજાનંદને, સદા રહિયે શરણ ।
લાભ અલભ્ય સો લીજિયે, જાયે જનમ ને મરણ ॥૩॥

સ્વામી સહજાનંદનું, નામ જપે નર કોય ।
વિઘન ભવ વ્યાપે નહિ, સદાય સુખિયો હોય ॥૪॥

સ્વામી સહજાનંદને, જે શરણે સોંપે શીશ ।
જુવે ન અવગુણ જીવના, કરે ગુન્હા બક્ષીસ[૩] ॥૫॥

સુણી બિરૂદ એવું સદા, આવ્યો હું શરણ અનાથ ।
ગ્રહો બાંહ્ય ગુરૂદેવજી, નાથ સુણો મમ ગાથ[૪] ॥૬॥

દેહ નગર[૫] દિવાન દોય, નિજ[૬] પરતક[૭] મન[૭] નામ ।
બને ન બંધવ બેઉને, ઠઠેરાડ્યનું[૮] ઠામ ॥૭॥

૧. ભગવાન ૨. શરીર ૩. માફ ૪. વાત, કહેણ ૫. શરીરરૂપી નગર ૬. પોતે જીવ ૭. જીવથી વિરુદ્ધ ચાલનાર (મનનું નામ) છે ૮. ક્લેશ-કંકાસનું.

કોય કોયના કે'ણને, માને નહિ મહાવીર ।
બળભર બાંધે બાકરી[૧], સળગ્યું વેર શરીર ॥૮॥

પરતક મન કે' પરહરી, નિકળ્ય નિજમન[૨] બા'ર ।
વડાશું[૩] વાદ ન કીજિયે, આપણો જીવ ઉગાર ॥૯॥

નિજમન કહે તું નરેશ[૪] નહિ, કાલી[૫] ન કીજિયે વાત ।
ખરી પડે તે ખમશે, જેને માથે જાત[૬] ॥૧૦॥

જાત કારણ નવ જાણિયે, માટીપણ[૭] પડ્યું મેદાન ।
એહ અંજસ[૮] નવ આણિયે, નિજમન નર નિદાન ॥૧૧॥

નિજમન કે' મન[૯] મેલિયે, હાલવું પોલે[૧૦] હાથ ।
શિશસાટાની સાયબી, વેર વડાંને સાથ ॥૧૨॥

મન તેં દેહ દોરગમાં[૧૧], કર્યાં અનેરાં કાજ ।
પ્રભુતણા પરતાપશું, રહે ન તોરૂં રાજ ॥૧૩॥

કાઢું કાયા[૧૨] કોટથી[૧૨], મનવા મૂળ ઉખેડ્ય ।
તસ્કર[૧૩] રાયના[૧૩] તખતમાં[૧૪], પ્રજા પામે બહુ પિડ્ય ॥૧૪॥

મોંઘો દેહ મનુષ્યનો, મળે ન મૂલ્યને માટ ।
હરિભજન વિન હારિયો, દુરમતિ વાળી ડાટ ॥૧૫॥

સ્વાર્થ તારો સારિયો, હારિયો હીરો હાથ ।
નિકળ્ય હવે તું નગ્રથી, સંગ લઈ તોરો સાથ ॥૧૬॥

કહે મન કેમ કાઢી શકે, પંચ જોદ્ધા[૧૫] મુજ પાસ ।
ટકે નહિ પગ તાહરો, ઘાલીશ મુખમાં ઘાસ ॥૧૭॥

૧. હુંકાર કરી કરીને ૨. આત્મા, જીવ ૩. મોટા સાથે, બળવાન સાથે ૪. રાજા ૫. અહંકાર સહિત પાગલ જેવી ૬. ખાનદાની-જન્મ કે જ્ઞાતિ ૭. શૂરવીરપણું ૮. અહંકાર ૯. પરતક મન ૧૦. સાચા બળ વિનાનાં ૧૧. દેહરૂપી (કિલ્લા યુક્ત) નગરમાં ૧૨. શરીરરૂપી કિલ્લામાંથી ૧૩. ચોર રાજાનાં ૧૪. રાજ્યમાં, શાસનમાં ૧૫. લડવૈયા.

શબ્દ સ્પર્શ રૂપ રસ, ગંધ ગણી જે પંચ ।
તેહ આગળ્ય કોયે ટકવા, રે'વા ન પાવે રંચ ॥૧૮॥

જનનીએ કોય જાયો[1] નહિ, પંચ વિષયની પાર ।
શીદ વાયક[2] વખાણિયે, હમણાં પામીશ હાર ॥૧૯॥

જીત્યો ન દીઠો જક્તમાં, આગળ્ય મુજ અમીર ।
ખરી પડે સહુ ખળભળે, ધરે નહિ કોય ધીર ॥૨૦॥

નિજમન કહે નથી મળ્યો, ખરો જો ખેધકું[3] કોય ।
ભાળ્યા સહુ તે ભાગતા, પણ જીત્ય આજ તો જોય ॥૨૧॥

બાળક નહિ જે બી'મરે, જપ્ય નામનો જાપ ।
ડેડક[4] બહુ તે ડાંભિયાં[5], પણ મળ્યો ન મણિધર સાપ ॥૨૨॥

પડશે પરતક પારખું, મુજ તુજનું મેદાન ।
રણમાં પગ રોપી રહે, નર શો શૂર નિદાન ॥૨૩॥

હોય સચેત હવે સાબધો[6], સજી સરવ સમાજ ।
લડી ભૂમિ સો લીજિયે, રિઝે ન મળે રાજ ॥૨૪॥

મન કહે ફોજ માહરી, વર્ણવી સુણાવું વીર ।
કામ ક્રોધ લોભ મોહ, અડગ જોધ[7] અમીર ॥૨૫॥

આશા તૃષ્ણા ઈરષા, નિંદા અવિદ્યા નાર ।
કુટિલ કુમતિ કુબુદ્ધિ, એવી ફોજ અપાર ॥૨૬॥

રાગ દ્વેષ રહે સદા, હાનિ વૃદ્ધિ ને હેત ।
શોક હર્ષના સેનમાં[8], ખળ છળ ખેધુ[9] ખેત[10] ॥૨૭॥

સંકલ્પ વિકલ્પ સંકેત વિન, નિર્ભય ને નિરધાર ।
પંચ વિષય પ્રંપચ ભડ, વણગણ્ય[11] વિષય વિકાર ॥૨૮॥

૧. જન્મ્યો ૨. પોતાનાં વેણ, વાણી ૩. પાછળ પડનાર શત્રુ ૪. દેડકા ૫. માર્યા, દબાવ્યાં ૬. સાવધાન, તૈયાર ૭. યોદ્ધા, લડવૈયા ૮. સૈન્યમાં ૯. ખારીલો ૧૦. લડવૈયો ૧૧. અસંખ્ય.

ભિન્ન ભિન્ન ચહાય ભોગને, નાનાવિધ નિરવાણ ।
રાત દિવસ રાચ્યો રહે, એમ હોય જન્મ હેરાણ ॥૨૯॥

હાર જીતના હેતશું, મેલે ન કદિયે મરોડ[1] ।
ચાલે ચાડે[2] ચોગણાં, કરે ઉપાસન ક્રોડ ॥૩૦॥

જેત્તાં પદારથ જક્તમાં, તેત્તાં ઉપર તાન ।
અનેક ઈચ્છા ઉરમાં, ઠરે નવ રતિ ઠાન[3] ॥૩૧॥

દેખ્યું દિલ મન દુષ્ટનું, ભયંકર ભયભીત ।
નિર્લજ નગારાં ગડગડે, ફર હરે ધ્વજા ફજીત ॥૩૨॥

ઉત્થાન[4] અશ્વની ઉપરે, ચઢ્યો મન લઈ ચાપ[5] ।
નિજમન કાયા નગ્રથી, કાઢું આજ ઉથાપ[6] ॥૩૩॥

નિજમન નિકળ્ય બાહેરો, કાં સજ્જ હો લઢવા સંગ ।
આજ તું નવ ઉગરે, જીતું હું રણ જંગ ॥૩૪॥

કહે કટક[7] તોરો કેટલો, નિજમન લે હવે નામ ।
સેના તાહરી સુંણવા, હૈયે તે મારે હામ ॥૩૫॥

નિજમન કહે મનમાં વળી, જોધ તું જબર જોરાણ[8] ।
તુજ આગે મુજ સેનનું, કઈ પેર કરૂં વખાણ ॥૩૬॥

દેહદર્શીના દિલમાં, ઘડચે ન બેસે ઘાટ ।
કહું કાંયેક તુંજ આગળે, તે પૂછિયું તેમાટ ॥૩૭॥

શીલ સંતોષ દો સેનમાં, વળી વિવેક વિચાર ।
ધીરજ ધર્મધુરંધરા, ક્ષમા દયા દો નાર ॥૩૮॥

ત્યાગ વૈરાગ્ય ત્યાં રહે, શમ દમ શ્રદ્ધા સોય ।
જ્ઞાનગરિબી ભગતિ, દીનદાસા પણ દોય ॥૩૯॥

૧. આંટી, ગર્વ ૨. વિરોધી હઠ કે જીદમાં ૩. સ્થિર ૪. સંકલ્પ વિકલ્પ રૂપી ૫. ધનુષ્ય ૬. બહાર, ઉખાડી ૭. સૈન્ય ૮. બળવાન.

ભાવ ભજન ભરપૂર રહે, શુભ ગુણ શાંતિ સોય ।
જક્ત વિરક્ત ભક્ત ભયે, દાસ ઉદાસી હોય ॥૪૦॥

પંચવ્રત પર પ્રીત હય, નિઃસ્પૃહી નિષ્કામ ।
નિર્લોભી નિર્માનિતા, નિઃસ્વાદી એહ નામ ॥૪૧॥

વચન પ્રમાણે વર્તવું, એહ હમારી ટેક ।
નિરવૈર રહે સહુ નગ્રમાં, છાંડી[1] છળ બળ છેક ॥૪૨॥

માંહોમાંહી મળી રહે, હૈયે ઘણેરૂં હેત ।
કરે ન કૂડ કપટ કછું, એહ અમારી રીત ॥૪૩॥

મન કહે મર્મ મેં લહ્યો, દેખી તાહેરૂં દળ[2] ।
એવા સેના સાહેબા[3], બહુ ન કીજે બળ ॥૪૪॥

નૂર[4] વિના શાં શૂરવાં[5], અણમણતાં[6] હોય અંગ ।
પૂછી પૂછી પગ ભરે, તે જીતે ન કદિયે જંગ[7] ॥૪૫॥

જોયા તારા જોધને, જીતી ન કરે જુહાર[8] ।
લાલચ્ય મેલ્ય લડવા તણી, માગ્ય હવે ધર્મદ્વાર[9] ॥૪૬॥

હોય હજી જો હામ હૈયે, તો વીર ન કીજે વેલ્ય[10] ।
લિયો લડાઈ લીજીયે, નહિ તો નગર તું મેલ્ય ॥૪૭॥

નિજમન કહે નવ કીજીયે, મનવા મોટી વાત ।
શૂરાતણા સંગ્રામમાં, લાજ હરિને હાથ ॥૪૮॥

આવ્ય ચડી ચોગાનમાં, સેના લઈ સંગ શૂર ।
આગળ આછા પાતળા, હાજર છું હજૂર ॥૪૯॥

સજ્જ થયાં દો શૂરમાં, વઢવા કારણ ભાવ ।
હુવા સિંધૂડા[11] સેનમાં, ઘાલ્યા નગારે ઘાવ ॥૫૦॥

---

૧. છોડીને ૨. સૈન્ય ૩. સેનાપતિ ૪. તેજ, બળ ૫. શૂરવીર ૬. ધ્રુજતાં, ઢીલા ૭. યુદ્ધ ૮. વિજય પછીનાં પ્રણામ ૯. શરણાગતિ ૧૦. વિલંબ ૧૧. શૂરાતન લાવવા માટે ગવાતો સિંધુ નામનો રાગ.

વઢવા સમે વાણી વદે, અડિખંભ મન આકૂત[1] ।
પાડું પ્રભુપદ પો'ચતાં, તો માન્ય માયાનો પૂત ॥૫૧॥

સુત તું શ્રીભગવાનનો, દલમાં હશે તુંને ડોડ ।
માંડી તેં જો મુજશું, તો કરીશ પૂરો કોડ ॥૫૨॥

મુજ તુજનો મામલો, કાહા[2] કટકશું[3] કાજ[4] ।
જીત્યો દલ[5] જબ જાણિયે, જો જીત્યો રણરાજ[6] ॥૫૩॥

જાળવજ્યે હવે જુદ્ધમાં, બાણ મારૂં બળવાન ।
સુણી શબ્દ સોયામણા, ધરીશ કયી પેર ધ્યાન ॥૫૪॥

સ્પર્શ શીત ઉષ્ણનો, રૂપ રૂપાળે નેણ ।
ખટ રસ દેખી ખળભળે, સુગંધ સરાયે[7] સેણ[8] ॥૫૫॥

પંચબાણ પરતક મને, મેલ્યાં નિજમન માથ ।
રહ્યો આખી અણિયે એહથી, શિરપર હરિનો હાથ ॥૫૬॥

શીપેર શબ્દ ન લાગિયો, શી પેર તજ્યો સ્પર્શ ।
શી પેર ન રાચ્યો રૂપમાં, શી રીત જીત્યો ગંધ રસ ॥૫૭॥

નિજમન ઉવાચ :–

શબ્દ જેત્તાં સંસારમાં, એક આકાશનો ભાગ ।
હરિજશ સુણી હુલસું[9], તે વિન સરવે ત્યાગ ॥૫૮॥

સ્પર્શ શીત ઉષ્ણનો, વાયુતણો વિકાર ।
ભેટું હરિ હરિજનને, અવર લગે અંગાર ॥૫૯॥

રૂપ રતિતન તેજની, તાપર તૂટે ન તાન ।
રૂપ હૃદે ધરી રામનું, ધરિયે નિત્યપ્રત્યે ધ્યાન ॥૬૦॥

ગંધપ્રતિ જે પૃથવી, ચળે ન તાપર ચિત્ત ।
ગંધમાં હાર ગોવિંદના, નિર્માલ્ય[10] પરિમલ[11]પર પ્રીત ॥૬૧॥

---

૧. મજબૂત ૨. એમાં વળી શું ? ૩. સૈન્યથી ૪. કામ ૫. સૈન્ય ૬. સેનાપતિ ૭. અનુસરે, તેમાં રાજી થાય ૮. મિત્ર માનેલ નાસિકા ૯. આનંદ પામું ૧૦. નિર્ગુણ, દોષરહિત ૧૧. સુગંધ.

સર્વે રસ સંસારમાં, ખટ રસ પોષણ ખાન ।
દેહ નિભાવન દીજિયે, ન કરૂં સ્વાદ નિદાન ॥૬૨॥

એમ પાંચ બાણ પરતકનાં, નિષ્ફળ ગયાં નિદાન ।
જાય ન ગંજ્યો[૧] જક્તમાં, ભીરૂ[૨] જેને ભગવાન ॥૬૩॥

વળતો મન વિચારી કહે, મેલું મોહનું બાણ ।
અનેક પદારથ ઉપરે, જડી પ્રીત જોરાણ ॥૬૪॥

કશિ બાણ મન કામનું, સાંધ્યું નિજમન શિર ।
જેથી વાધે જલ્પના[૩], ધરે ન અંતર ધીર ॥૬૫॥

લોભ લુવાંગ્ય[૪] લઈ કરી, તાકી હણી તૈયાર ।
અણી જેની આગળે, સબ વેંધ્યો સંસાર ॥૬૬॥

લથબથ હુવા લઢવા સમે, કર ધરી ક્રોધ કરવાળ[૫] ।
બચે ન આયો વડજમાં[૬], ઝબક અગનની ઝાળ ॥૬૭॥

નાખી નિજમન ઉપરે, નિદ્રા ફાંસી નેક ।
આળસ[૭] કટારી[૭] અંગમાં, છાની વાઈ છેક ॥૬૮॥

લોહ એટલાં લઈ કરી, ઘાલ્યાં નિજપર ઘાવ ।
ભેદ્યાં નહિ કોય ભીંતરે, ખેલ્યો ખૂબજ દાવ ॥૬૯॥

મોહબાણ સો મરોડિયું, પરહરિ સબશું પ્રીત ।
નિઃસ્પૃહી વ્રત પાળતાં, હુઈ જગતમાં જીત ॥૭૦॥

ધન દારા નિજદેહ ગેહ, પુત્ર પશુ પરિવાર ।
ભાગ્ય ભુવન ગણે ભાગસી[૮], એહ નિઃસ્નેહી ઉદાર ॥૭૧॥

અશન વસન ભૂષનસે, મોહ ન પામે મન ।
ચહે ન પ્રભુ વિના ચિત્તમાં, ધન્ય નિઃસ્પૃહી જન ॥૭૨॥

મર્યો નહિ મોહ બાણથી, નિજમન જન નરેશ ।
સદા ઉદાસ સંસારથી, હરિશું પ્રીત હમેશ ॥૭૩॥

---

૧. જીત્યો ૨. સહાયક ૩. ઝંખના, તૃષ્ણા ૪. લોભરૂપી બરછી ૫. ક્રોધરૂપી તલવાર ૬. ઝપટમાં ૭. આળસરૂપી કટારી, ખંજર ૮. સ્મશાન, પાશ-જાળ.

કામબાણ સો કાઢિયું, નહિ નારીશું સ્નેહ ।
ચૌદ લોક જે ચતુરધા, ઈચ્છયા ન ઉરમાં એહ ॥૭૪॥

અનંગ[૧] બાણ[૧] કરડું અતિ, જાતે બચે ન જીવ ।
સુરાસુર નર નાગ મુનિ, ભાગ્યે બ્રહ્મા શિવ ॥૭૫॥

કામરૂપ સો કામિની, મૂર્તિમાન એહ મેંન[૨] ।
તાસું ભૂલ્યે ન ભાષણ કીજિયે, ના નિરખો કોય નેન ॥૭૬॥

મન ઉવાચ :–

સ્પર્શામાં કાહા પાપ હે, જોયામાં કાહા જાત ।
ચિત્ત સાબુત[૩] ચાહિયે, કયા વણસે[૪] કર્યે વાત ॥૭૭॥

એ પણ બિચારી આતમા, હરિ ભજવા હોય હોંસ ।
બીજી વાતે બાધ છે, પણ જ્ઞાનમાં[૫] કાહા દોષ ॥૭૮॥

એહજ નર અધુરિયા, વળી ન સમજયા વાત ।
નર નારીસો ન ટળી, ભલી રહી એહ ભ્રાંત ॥૭૯॥

નિજમન ઉવાચ :–

રેરે બેસી રાંડનાં, બેખબર શું બોલ્ય ।
શાસ્ત્ર વિરોધી શું લવે[૬], તું મુરખ વણતોલ્ય ॥૮૦॥

ઈંદ્ર ચંદ્ર એકલશ્રૃંગી, સૌભરિ નારદ શિવ ।
અજથકી અધિકો થયો, જોજ્યો ભાઈયો જીવ ॥૮૧॥

લાજ લઈ ત્રિલોકની, નારે[૭] કાપેલ નાક ।
શુદ્ધ બુદ્ધ હરી સહુતણી, વળી ચઢાવ્યાં ચાક[૮] ॥૮૨॥

કાગદ કરિણી[૯] દેખતાં, હસ્તી મરે હજાર ।
મૂરત્યવંતી[૧૦] માનુની[૧૧], કેમ પો'ચાડે પાર ॥૮૩॥

---

૧. કામરૂપી બાણ. ૨. કામદેવ ૩. પવિત્ર ૪. બગડે ૫. જ્ઞાનની વાત કરવામાં ૬. બકવાસ કરે બોલે ૭. નારીએ ૮. ભવભટકામણ રૂપ ચાકડે ૯. કાગળની હાથણી ૧૦. મૂર્તિમાન, સાક્ષાત્ ૧૧. સ્ત્રી.

નર પ્રાણી પતંગ[1] સમ, નારી દીપક ઝાળ ।
મોહ પામી મરત તેમ, નારી નરનો કાળ ॥૮૪॥

વિષ વેરી સમ વંતરી[2], નાગણ વાઘણ નાર ।
ડાકણ સાકણ દુષ્ટણી, સ્વપ્ને ન હો વ્યવહાર ॥૮૫॥

દેહે કરી દૂર રહિયે, અષ્ટ પ્રકારે આપ ।
તો અંતર ઈચ્છા નહિ રહે, પ્રભુ તણે પ્રતાપ ॥૮૬॥

ભક્ત અભક્ત ભામિની, ના ચિંતવો કોય નાર ।
લેતાં લિંબું નામને, વદને આવે વાર[3] ॥૮૭॥

અભાવ ઉલટા[4] અન્નસમ, સ્વભાવે સડેલું ઉંટ ।
નિરખે એવી નારને, તે ખાટે[5] ચ્યારે ખુંટ[6] ॥૮૮॥

કામબાણ કટકા કરી, નિર્ભય ભયો નિજમન ।
લોભ લુવાંગ્ય લાગી નહિ, કહો કેણીપેર તન ॥૮૯॥

લોભ લુંવાગ્ય ઝીણી અણી, લાગી સરવે શિર ।
દેવ દાનવ માનવ મુની, પાડે પંડિત પીર ॥૯૦॥

કામથકી કરડી ઘણી, માને ન માસી માત ।
બહેન ફૂઈ બેટી સંગે, લોભ કરાવે ઘાત ॥૯૧॥

એવી અતિશે આકરી, લોભતણી લુવાંગ્ય ।
નિજમન કેમ લાગી નહિ, સોય શરીરે સાંગ્ય[7] ॥૯૨॥

નિજમન ઉવાચ :—

લોભ મૂર્ત[8] દ્રવ્ય લેખિયે, એહમાં અનંત વિકાર ।
કૂડ કપટ છળ હિંસા, કરે અનર્થ નરનાર ॥૯૩॥

ધાતુ સપ્ત પ્રકારની, અડચે પડે ઉપવાસ ।
હીરા મોતી કાચથી, હરિજન રહે ઉદાસ ॥૯૪॥

મન ઉવાચ :—

દામ વિના દુઃખી સર્વે, દામ કરે બહુ કામ ।
દોષ કાહાહે દામમેં, નિજમન લે તું નામ ॥૯૫॥

૧. પતંગિયા ૨. ભૂતડી, સ્ત્રીપ્રેત ૩. પાણી ૪. ઊલટી કરેલા ૫. જીતે ૬. દુનિયાના ચારે ખૂણા, સંપૂર્ણ જગત ૭. ભાલા જેવું હથિયાર ૮. મૂર્તિમાન.

રામતણું કરી રાખિયે, અશન વસન ઘર નાર ।
ધણી ન થાયે ધનના, તો બાધ નહિ લગાર ॥૯૬॥

નિજમન ઉવાચ :—

મ બોલ્ય એવું મનવા, વણવિચારે વાત ।
એવું મુખ તે ઓચરે[1], જેને ઘટમાં ઘાત ॥૯૭॥

એહ લાવણ્યતા લોભની, પિંડમાં કર્યો પ્રવેશ ।
પેચે[2] પાપી પેશિયો, રોળી દેવા[3] રેશ ॥૯૮॥

ઉપદેશ એનો ઓળખી, તરત કરીજે ત્યાગ ।
લોભ સમો નહિ લોંઠીયો[4], જેમ તેમ જુવે જાગ ॥૯૯॥

પ્રસાદિ પ્રભુતણી, ધન કંચન દઈ ઘાત[5] ।
ત્યાગી લેવા ના તકે[6], તો બીજાની સઈ વાત ॥૧૦૦॥

લોભ લુવાંગ્ય લાગી નહિ, ત્યાગી ધનની ધાંખ[7] ।
ઈચ્છા ન રહી અંતરે, અસત્ય ઓળખ્યું આંખ્ય ॥૧૦૧॥

તીખો ક્રોધ તરવાર સમ, વેણ નેણમાં વાટ ।
નિર્માની એક નર વિના, ઘડી ન ઝાલે ઘાટ ॥૧૦૨॥

પો'ચે ત્યાં પરાભવ કરે, અણપો'ચે અમાન[8] ।
રૂખિ ન બોલે રાંકશું, નર સોયે નિરમાન ॥૧૦૩॥

ક્રોધ કરવાલ કાહા કરે, નિરમાની નિજમન ।
હસી નમાવે શિશને, પિયુ હોયે પ્રસન્ન ॥૧૦૪॥

નાવે નિદ્રા નયણે, શૂળીપર કોય સોય ।
મિટે દેખે મોતને, હાય મૂવો એમ હોય ॥૧૦૫॥

૧. બોલે ૨. યુક્તિથી ૩. લૂંટી લેવા ૪. બળિયો ૫. પ્રપંચ અથવા વિઘ્નરૂપ ૬. પ્રસાદીની વસ્તુના લાભ માટે પણ ત્યાગીજનો ધનસંગ્રહની ઈચ્છા કરે જ નહિ. એવો ભાવાર્થ છે. (અહીં ઉપરોક્ત મુજબનો પાઠ પાંચેક હ.લિ. પ્રતો તથા વડોદરાથી પ્રસિધ્ધ (સં.૨૦૫૮) તથા સુરતથી પ્રસિધ્ધ પ્રતમાં પણ છે. પરંતુ (તેમ હોવા છતાં) સં. ૧૯૮૪ માં કે તેના પછીથી પ્રસિધ્ધ થયેલ એકાદ આવૃત્તિમાં કોઈ પ્રેસદોષાદિ અગમ્ય કારણસર પાઠાંતર થયેલ છે, ત્યારબાદ વિવિધ સ્થાનેથી પ્રસિધ્ધ થયેલ દરેક નિ.કા. ની પ્રતોમાં પણ તેજ 'ત્યાગી લેવાને તકે' એવો અયોગ્ય અર્થ યુક્ત જણાતો **પાઠાંતર** પણ સર્વત્ર પ્રસરી ગયેલ જોવા મળે છે.) ૭. તીવ્ર ઈચ્છા, ઝંખના ૮. શરણાગતિ.

આળસ અંગે કેમ ઉપજે, અલ્પ આયુષ્યની માંય ।
નિશદિન નામ નારાયણનું, સમરે હૃદે સદાય ॥૧૦૬॥

સદા સમરણ શ્યામનું, આળસ ઊંઘ નિવાર ।
બોલે જક્તશું બાવરૂં, હરિ ભજવે હુંશિયાર ॥૧૦૭॥

કુશળ રહ્યો મન કોપથી, નિજમન નર નિરવાણ ।
લડે લેશ ન લોપિયો, ગયાં બે કામે[1] બાણ ॥૧૦૮॥

ખીજ્યો મન તબ ખેધકું[2], રૂતો[3] રણની માંય ।
આવ્ય નિજ આઘેરડો, જેમ લખ્યું તેમ થાય ॥૧૦૯॥

બેઉ જોધ બરાબરી, રોપ્યા રણમાં પાવ ।
લડે ભડે કોય લડથડે, દોનું ખેલે દાવ ॥૧૧૦॥

વડચડ[4] વેડ વખાણિયે, ખડભડ હુવો જે ખેદ ।
દડવડ[5] આયે દો જણા, અડવડ હુવો ઉમેદ ॥૧૧૧॥

ટણણણ ટંકારવ હવા, ચણણણ ચલે ચુક[6] બાણ ।
તણણણ ત્રાંસાં ત્રસ્રસે, ઘણણણ બજે ઘુંટાણ ॥૧૧૨॥

હણણણ હય[7] ઘણું હાવલે[8], બણણણ બોલે બાણ ।
ગણણણ ગાજે ગોળિયો, ભણણણ પડે ભંગાણ ॥૧૧૩॥

ગરરરર ગોળા નાળ્યના, તરરરર બોલે તૂર[9] ।
અરરરર કરે અધમૂવા, ભરરરર ભાગે ભૂર ॥૧૧૪॥

ફરરરર નેજા ફરહરે, ઘરરરર નગારાં ઘૂર ।
થરરરર કંપે કાયરાં, ડરરરર ભાગે દૂર ॥૧૧૫॥

ધણણણ ધ્રુજે ધરતી, ઝણણણ હુવા ઝણકાર ।
ઠણણણ ઠમકા હો રહ્યા, રણણણ હુવા રણકાર ॥૧૧૬॥

---

૧. નકામા, વ્યર્થ ૨. લુચ્ચો, દ્વેષી ૩. (ક્રોધથી) અવાજ કરતો બોલ્યો ૪. બોલાચાલી ૫. દોડતાં થકાં ૬. છૂટેલા ૭. ઘોડા ૮. હણહણે ૯. શરણાઈ.

ઝલલલ ઝબકે બરછિયો, ઢળળળ ઢળકે ઢાલ ।
બલલલ બર્કી[1] બોલતો, તે ગલલલ બોલિયો ગાળ ॥૧૧૭॥

હડડડ આયો હાકલી[2], ફડડડ ભાગી ફોજ ।
કડડડ પાડ્યો કારમો, મડડડ માર્યો મનોજ[3] ॥૧૧૮॥

પડતો મન પોકારિયો, નિજમન સુણિયે નાથ ।
જોજે મા મારે જીવથી, આવ્યો હું શરણ અનાથ ॥૧૧૯॥

કાંયક કરૂણા કીજિયે, દીજિયે જીવિત દાન ।
અનાથ ઉપર એવડી, ન ઘટે નાથ નિદાન ॥૧૨૦॥

ઈંદ્રિસહિત હું આશરે, કરીશ રાજ્યનું કાજ ।
દાસ દાસનો દાસ હું, તું તાત મુજ શિરતાજ[4] ॥૧૨૧॥

ભજું ન કદિ ભોગને, રચું ન કદિયે રાડ[5] ।
વાંચ્છું[6] ન વિષય સુખને, નિજમન મોય નિભાડ[7] ॥૧૨૨॥

નિજમન કહે આવે નહિ, પ્રતીત તોરી પતલેલ[8] ।
આજ રહે આખી અણિયે, તો કાલ્ય અખેલાં ખેલ[9] ॥૧૨૩॥

ઝીણોય કણિકો ઝેરનો, કરે કાયાનો નાશ ।
વ્યાલ વેરી વહનિ, એ છોટે વડી વણાસ[10] ॥૧૨૪॥

હોય ન હેતુ કોયના, મન ભોરંગ[11] વિષ વાઘ ।
વળતાં જેથી વિચારિયે, તેહનો કીજે ત્યાગ ॥૧૨૫॥

બને ન કેદિયે બેહુને, ત્યાગી રાગી તાય ।
એક ચહાય અરણ્યને, દુજો શહેર સરાય ॥૧૨૬॥

તુજ મુજના તાનને, વર્ણવી કહું વિવેક ।
છેટું જમી અસમાનનું, કેદિ ન મળે એક ॥૧૨૭॥

---

૧. મોટા અવાજે ૨. પડકાર ફેંકીને ૩. કામદેવ અથવા મનનો વેગ ૪. ઉપરી, રાજા ૫. ફરિયાદ, તોફાન ૬. ઈચ્છું ૭. બચાવ, ઉગાર ૮. છેતરનાર, ખળ ૯. કાંઈક નવા જ ધતિંગ ૧૦. નાશ કરનાર ૧૧. સર્પ.

છંદ મોતીદામની ચાલ :–

ભજે મન ભાવ સદા ભવભોગ[1], રચે[2] નહિ રંચ ગણે નિજ[3] રોગ ।
ખુશી મન ખૂબ ખટ રસ ખાન, તુટે ન કદી નિજતાયે પર તાન ॥૧૨૮॥

ઈચ્છે મન અંબર સુંદર અંગ, અજાણે એ નિજ ન કરે ઉમંગ ।
ચહે મન ભૂષણ સુવર્ણ ચિત્ત, પેખે નહિ નિજ કરે નહિ પ્રીત ॥૧૨૯॥

દેખે મન દેહ રિઝે જો રૂપાળ, ઝાંખી[4] નિજ નેણ ઉઠે અંગ ઝાળ ।
દેખે મન મુખ લેહિ દરપણ, ન જુવે જો નિજ નિરાશી નરપણ ॥૧૩૦॥

નિરખે જો મન છાયા છબિ નિત, ઈચ્છે નહિ નિજ અસત અનિત ।
નિહાળે જો મન નારી નખશિખ, વદે નિજ તાયે[5] હલાહલ વિખ ॥૧૩૧॥

શ્વાનની સાણ્યે[6] મન જો સહરાય[7], નિજમન તાયે નિકટ ન જાય ।
ગમે મન ગાનવિષે રસ ગીત, ચહે નહિ નિજ ચળે નહિ ચિત્ત ॥૧૩૨॥

સદા મન સુખ સરાયે સંસાર, ઈચ્છે નહિ નિજ ગણે જો અસાર ।
દેખે મન સજ્જન દુર્જન દોય, સદા સમ ભાવ ધરે નિજ સોય ॥૧૩૩॥

ભજે નહિ મન કેદિ ભગવાન, ધરે નિત્ય નિજ ધણીનું ધ્યાન ।
પાછે મન પગ કરે પ્રવેશ, લોપે નહિ નિજ વચનને લેશ ॥૧૩૪॥

ભજનમાં મન પાડે જો ભંગાણ, સમરે સો નિજ સદાય સુજાણ ।
ઘડે મન ઘાટ ઘણા ઘટમાંય, કરે નહિ નિજ સંકલ્પ કાંય ॥૧૩૫॥

હિસે[8] મન હેતે કરવાને હાસ, અતિ નિજ રહે સદાયે ઉદાસ ।
રહે મન રાજી બણેઠણે રૂપ, કરે નિજ તાયે સદાય જો કોપ ॥૧૩૬॥

ચલે મન ચંચળ ચપળ ચાલ્ય, હળવી નિજમન દુવણ[9] હાલ્ય ।
કરે નવ રંગ અંગે કંઈ મન, તૂટે ફટે પટ રહે નિજ તન ॥૧૩૭॥

કરે ગુરૂ આગ્યામાં[10] જુગતિ કાંઈ, સમઝે સો નિજ સદા સુખદાઈ ।
રખે મન ઈંદ્રિય દેહસુ રત[11], અતિ નિજ એહને જાણે અસત્ય ॥૧૩૮॥

૧. સંસારના સુખ ૨. ગમે ૩. નિજમન, જીવ ૪. જોઈને ૫. તેને ૬. ગુપ્ત ઈશારત કે સ્ત્રીનું ગુહ્યેન્દ્રિય અથવા કૂતરા-કૂતરી કે તેનો સમુદાય ૭. રાજી થાય ૮. આનંદિત થાય ૯. સાવધાનીપૂર્વક. ૧૦. આજ્ઞામાં ૧૧. પ્રીતિ .

દેખે મન વિષય ડગીજાય દલ, પેખે નિજ પાપ ખોળે નહિ પલ ।
એવા ગુણ મનતણા જો અનેક, લખતાં તે લખ્યે ન આવે જો છેક ॥૧૩૯॥

દોહા-કેત્તાક લખિયે કાગળે, પરતક મનના પેચ ।
ભુંડાથી ભૂંડો સરે, નીચથકી પણ નીચ ॥૧૪૦॥

મનવા તું તો મશકરો, તુજ કપટ ન કળે કોય ।
હેતુ થઈ તું હેત કરે, પણ કાંયક કપટ તો હોય ॥૧૪૧॥

જ્ઞાની થઈ તું જ્ઞાન કરે, ધ્યાની થઈ ધરે ધ્યાન ।
ત્યાગી થઈ તું ત્યાગ કરે, તું રઝળાવે રાન[1] ॥૧૪૨॥

તપસી થઈ તું તપ કરે, વળી રહે ઉદાસી રંચ ।
અન્ન પરહરે પયપાન કરે, પણ સબ તોરો પરપંચ ॥૧૪૩॥

ત્રણ લોક નચાવ્યા તેં ખરા, નર મર્કટને ન્યાય ।
ભેખ સરિખો ભળી રહી, ભાંડઈ[2] કરી ભવમાંય ॥૧૪૪॥

અધમ અપરાધિ એક તું, ભડવો ભૂલેલ ભાંડ ।
કપટી કુટિલ કુમતિ, દુર્મતિ દુષ્ટમન દાંડ ॥૧૪૫॥

ચોર ઠગારો ફાંસિયો, ડુમ[3] ઢેઢ જારની જાત ।
લંપટ લોભી લાજ વિન, ઘણી રચાવણ ઘાત ॥૧૪૬॥

શ્વાન શિયાળ સર્પનો, ઘુડ ગર્દભનો ગુણ ।
કાગ બલાઈ કપટ મન, કરે ભરોંસો કુણ ॥૧૪૭॥

ભૂત પ્રેત પિશાચનાં, એવાં લક્ષણ લાખ ।
અવર અશુભ ઉપમા, તે સર્વે દેવા શાખ[4] ॥૧૪૮॥

જેત્તા અવગુણ જક્તમાં, તેત્તા તુજમેં હોય ।
રાખ્યો ઘટે નહિ રાજમાં, માર્યો ઘટે નહિ મોય ॥૧૪૯॥

૧. વનમાં ૨. ભવાઈ, બેશરમી કે અસભ્યતા ૩. હલકા માણસ ૪. પ્રમાણ યોગ્ય, સાક્ષી.

કંગાલ થઈ તું કરગરે, ઘાલી મુખમાં ઘાસ ।
પડ્યો રહે મર પિંજરે[૧], પણ મેલું ન મોકળી[૨] રાસ[૩] ॥૧૫૦॥

તન નગરમાં તસ્કરી[૪], જો કરશો કોય જન ।
ગોતું ન કદિ ગોલાણને[૫], મેલી મન રાજન ॥૧૫૧॥

જાણું છું હું જરાજરી, સરવે તોરો સાથ ।
કુમાર્ગે કોય ચાલશે, તો મન પડશે તુજ માથ ॥૧૫૨॥

ઈચ્છયું નહિ મળે આજથી, ભજે[૬] નહિ મળે ભોગ ।
રહે તો એવી રીતશું, સાધી શરીરે જોગ ॥૧૫૩॥

દેહદશાએ સર્વનું, કરવાને એહ કામ ।
રહે પડ્યો હવે રાજમાં, ગાળી ગર્વ ગુલામ ॥૧૫૪॥

જીત્યો નિજમન ફોજને, રાખ્યો મન એહ રીત ।
નિર્ભય નોબત ગડગડી, થઈ જગતમાં જીત ॥૧૫૫॥

જાચક[૭] જશ મુખ ઉચ્ચરે, ભલોભલો નિજ ભડ[૮] ।
તોલે ના'વે તાહરી, તેં મરડ્યો મન અકડ ॥૧૫૬॥

મોટા મહાજન મળી કરી, પૂછે કરી અતિ પ્રેમ ।
જીત્યો નિજમન જંગમાં, મહાબળિ મન કેમ ॥૧૫૭॥

નિજમન કહે નહિ અચરજ, ભીરૂ જેને ભગવાન ।
રાઈનો સો મેરૂ કરે, અને મેરૂ સો રાઈ સમાન ॥૧૫૮॥

સત્સંગના પ્રતાપશું, સરે જો સઘળાં કાજ ।
અવર બીજે ઉપાય શું, રહે ન કદિયે લાજ ॥૧૫૯॥

સંત સદ્ગુરૂ સહાયથી, હરિકૃપા પણ હોય ।
પંગુ[૯] ઉલ્લંઘે પરવત, કહે ન આશ્ચર્ય કોય ॥૧૬૦॥

૧. નિયમરૂપી પીંજરામાં, બંધનમાં ૨. છૂટી ૩. દોરી, લગામ ૪. ચોરી ૫. (ચોરી કરનાર) દુશ્મનને ૬. ઈચ્છયે ૭. માંગણ, ભાટ અથવા ચારણ ૮. શૂરવીર, મર્દ ૯. પાંગળો.

જીત્યા પાર્થ[૧] રણસંગમાં, શૂર ભીષ્મ સંગ્રામ ।
સહાય જેની શ્રીહરિ, તેથી કોણ ન સરે કામ ॥૧૬૧॥

વાસવ[૨]તણા વિરોધથી, ધરી ગિરિ બચાવ્યો વ્રજ ।
તે પ્રતાપે જીતિયે, એની સઈ[૩] આશ્ચર્જ ॥૧૬૨॥

જે જીત્યો તે હારશે, એહ અનાદિ રીત ।
સરવે કારણ સદ્ગુરૂ, નહિ હાર જીત પર પ્રીત ॥૧૬૩॥

સુણી વચન સહુ નિજનાં, વળતા વદિયા વાણ ।
ધન્ય ધન્ય નિજ ઘટે ઘણું, પણ સુણો નાથ સુજાણ ॥૧૬૪॥

નગરમાંહી નરેશ વિન, રહે ન અમથું રાજ ।
તખતે બિરાજો આપ તમે, માનો વચન મહારાજ ॥૧૬૫॥

સુખ હોય સહુ શહેરને, અદલ[૪] ફરે એક આણ[૫] ।
પીડે નહિ કોય કોયને, રહે ન ખેંચાતાણ ॥૧૬૬॥

હરિજન હરિરા હેતથી, નિજમન હુવો નરેશ ।
કપટી કાઢ્યા કોટથી, લંપટ રહ્યા ન લેશ ॥૧૬૭॥

નિરવૈર રહે સહુ નગ્રમાં, પ્રજા પામી સુખ ।
એક હરિજન હોયે રહ્યા, વેરી ગયા વિમુખ ॥૧૬૮॥

અખંડ રહો આ શહેરમાં, નિજ રાયનું રાજ ।
ચલે ન ચોરી ચોરની, રહે નહિ દગાબાજ ॥૧૬૯॥

નિજમન બેઠો રાજપર, જયજય હુવો જયકાર ।
નિર્ભય નેજા રોપિયા, હરિજશ હુવા ઉચ્ચાર ॥૧૭૦॥

એક અમલ[૬] વિના અવનિ, હોયે રૈયત હેરાન ।
દોય ધણીના દેશમાં, મિટે નહિ ખેંચાતાણ ॥૧૭૧॥

૧. અર્જુન ૨. ઈન્દ્ર ૩. શી ? ૪. બરાબર નિયમ પ્રમાણે ૫. હુકમ, સત્તા ચાલે ૬. સત્તા.

ભજો જે કોય ભગવાનને, તે તજો સબે મનસંગ[1] ।
માનો નહિ શિખ મનની, જો ઈચ્છો સુખ અભંગ ॥૧૭૨॥
કોટિ ઉપાય જો કરતાં, જીત્યો મન નવ જાય ।
જીતે તે જન જકતમાં, જેહને સદ્‌ગુરૂ સહાય ॥૧૭૩॥
સોચ સદ્‌ગુરૂ સેવિયે, જેથી મન જીતાય ।
જીત્યા મન વિન જે કરે, તે સરવે જૂઠો ઉપાય ॥૧૭૪॥
સદ્‌ગુરૂ એક સંસારમાં, શિષ્ય હરણ સંતાપ ।
વિત્ત હરે જે વિશ્વનું, તે ગુરૂ ગણિયે પાપ ॥૧૭૫॥
ગુરૂશબ્દ સો ગરિષ્ઠ[2] હે, સબપર સોયે સરિષ્ઠ[3] ।
સો ગુરૂ સહજાનંદજી, એક ઉર મમ ઇષ્ટ ॥૧૭૬॥
ઈચ્છે જે કોય અંતરે, કષ્ટ મિટાવા કોય ।
એક અચળ એ આશરો, સહજાનંદ પ્રભુ સોય ॥૧૭૭॥
દાસ જેની દયાથકી, જીત્યા મન જોરાણ ।
કાન સુણી કે'તો નથી, નજર દીઠી નિર્વાણ ॥૧૭૮॥
જીત્યે મન સબ જીતિયાં, જીત્યા કામ ને ક્રોધ ।
લોભ મોહ લૈ લોપિયા, જબર હતા જે જોધ ॥૧૭૯॥
રાજા જેનો રોળિયો, પકડી નાખ્યો પાસ[4] ।
નોકર તેના નાશિયા, ઘાલી મુખમાં ઘાસ ॥૧૮૦॥
અનમી[5] નર નમાવિયા, જે મા'લંતા[6] મગરૂર[7] ।
તે ના'વે જોતાં નજરે, જેમ ઉડ્યાં આકતૂર[8] ॥૧૮૧॥
ભાર ઉતાર્યો ભૂમિનો, મારી મનની ફોજ ।
રહ્યો ન વેરી રાજમાં, તબ પાયો નિજમોજ ॥૧૮૨॥

૧. મનનો વિશ્વાસ ૨. ગૌરવવાળો, મહાન ૩. શ્રેષ્ઠ ૪. બંધન-ગળા ફાંસો ૫. કોઈને નમે નહિ તેવા અહંકારી ૬. છૂટથી ફરતા ૭. ઘમંડી થઈને ૮. આંકડાનાં ફળમાંથી નીકળતું રૂ જેવું પદાર્થ.

સાચો સેવક શ્યામનો, નિજમન જેનું નામ ।
ભલો લડ્યો ભારતમાં[1], ન કર્યો લુણહરામ[2] ॥૧૮૩॥
નીતિ ચલાવી નગ્રમાં, અનીતિ કરી ઉથાપ[3] ।
પાપી કાઢ્યા પુરથી, સબે ગયો સંતાપ ॥૧૮૪॥
પ્રભુતણા પ્રતાપથી, મનનું કાઢ્યું મૂળ ।
સહજાનંદની સહાયથી, નિજે[4] કર્યો નિષ્કુળ ॥૧૮૫॥
મન નિજમનના રૂપને, ઓળખાવા આ છંદ ।
હરિજનને હિત એહ છે, કહે નિષ્કુળાનંદ ॥૧૮૬॥
સંવત અઢાર એકોતેરો, શ્રાવણ સપ્તમી ચંદ[5] ।
એકસો સત્યાશી સત્ય છે, સરવાળે સહજાનંદ ॥૧૮૭॥

ઈતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામિશિષ્યનિષ્કુળાનંદમુનિવિરચિતે
મનનિજમનસંવાદે મનગંજનગ્રંથઃ સંપૂર્ણઃ ॥

મનગંજનં સમાપ્તમ્ ।

૧. મહાભારત જેવા યુદ્ધમાં ૨. કૃતઘ્નીપણું, બેવફા ૩. નાશ ૪. નિજમને, જીવાત્માએ ૫. ચંદ્ર પક્ષ, સુદ પક્ષ.

ૐ

॥ श्री स्वामिनारायणो विजयतेतराम् ॥

श्रीनिष्कुळानंदमुनिकृत-काव्यसंग्रहे–

ગુણગ્રાહક

(૧૨)

દોહા-લંબોદર[૧] હું લાગું લળી, પાર્વતીતનુ[૧] પાય ।
શુદ્ધ બુદ્ધિ દિયો શ્યામ વીર, શંકરસુત હો સહાય ॥૧॥
ગણપતિ ગણપતિ ગાઈએ, અવગુણ મટે અનેક ।
ગુણ વિન ગોવિંદ ના રિઝે, છિજે[૨] ન અવગુણ છેક ॥૨॥
ગુણ પૂજાવે સબે જક્તમાં, ગુણ બઢાવત માન ।
જ્યામેં જેત્તો ગુણ રહે, તાહિ તેત્તો સન્માન ॥૩॥
ગુણ અવગુણ દો ગુંથકે, કહું કથા પ્રબંધ ।
ઓર[૩] ગુણમેં આવી ગયે, ગુણાતીત[૪] હે ગોવિંદ ॥૪॥
અવગુણકું આદર નહિ, શુભ ગુણકું સન્માન ।
દોય વિધ એહ દેખહું, જાનત હે સબ જાન ॥૫॥
દેવ દાનવ માનવ મુનિ, સબ હે ગુણકે રાજ ।
અવગુણકું સુઝત નહિ, રીત રંક યહ રાજ ॥૬॥
સબવિધ દેખ્યા શોધકે, તિનુહું લોકકે તાન ।
કહિયે અબ કહો કોનકું, ગુણગ્રાહક ભગવાન ॥૭॥

૧. પાર્વતી પુત્ર ગણપતિ ૨. છેદાય, નાશ થાય ૩. બીજા બધા ૪. ગુણોથી પર, દિવ્ય.

આકાશગુણ વર્ણન :

એક અવલ ગુણ આકાશકે, શૂન્ય સોઈ શબ્દ વિભાગ ।
શુક[૧] કોયલ મેના સખી, ઘૂડ ગર્દભ[૨] કુક્કર[૩] કાગ ॥૮॥
એસી વાણી જાણી એકકી, કોય ન સુનત કાન ।
એક સુનત બહુ ભાવશું, તોરત તાહીસું તાન ॥૯॥
એક શબ્દ ગુણગાન હે, એક શબ્દ સોઈ ગાર[૪] ।
ગાન મિલાવત મોજકું[૫], ગાર મિલાવત માર ॥૧૦॥
એક નર અશુદ્ધ બોલહી, એક વિચારત વેદ ।
પ્રસિદ્ધ ગુણ દોઈ પેખિયે, ભયો ગિરામાંહી[૬] ભેદ ॥૧૧॥
જાકી જેસી હે બોલની, તાપર તેત્તો હેત ।
કોકિલા[૭] ક્યા દેત હે, અરૂ કાક ઉલું[૮] ક્યા લેત ॥૧૨॥
શુભ ગુણસે સુખ ઉપજે, અવગુણ દુઃખ અનેક ।
દોય વિધ દેખે દિલમેં, તો રહે ન સંશય રેખ ॥૧૩॥

વાયુગુણ વર્ણન :

અબ સુનોહો રીત સમીરકી[૯], વહતહે વિધ દોહ[૧૦] ।
એક શીતળ અંગ કરે, એક લગાવ હે લોહ[૧૧] ॥૧૪॥
અરૂ એક ઉડાવત અભ્રકું[૧૨], અરૂ એક મિલાવત મેઘ ।
પવન ગુણ એહ પેખિયે, વહત દોનુંહું વેઘ[૧૩] ॥૧૫॥
એક આનંદ અંગ આપહી, અરૂ એક દેવત હે દુઃખ ।
જેસો હી ગુણ જ્યામેં રહ્યો, તેસો કહે સબ મુખ ॥૧૬॥

૧. પોપટ ૨. ગધેડો ૩. કૂતરો ૪. ગાળ, અપશબ્દ ૫. ભેટ-સોગાદ ૬. વાણીમાં ૭. કોયલ ૮. ઘુવડ ૯. વાયુની ૧૦. બે રીતે ૧૧. બળતરા ૧૨. વાદળને ૧૩. વેગથી.

તેજ (અગ્નિ)ગુણ વર્ણન :

અરૂ અગ્નિ અગ્નિ એક હે, દેખતાહિ ગુણ દોય ।
એકસે દુ:ખ અતિ ઉપજે, અરૂ એકસે સુખ હોય ॥૧૭॥

એક અગ્નિ પચાવત અન્નકું, અરૂ એક લગાવત લા'ય[1] ।
દુ:ખ સુખ દાયિક દેખિયે, એહ દોનું ગુન સબ ગાય ॥૧૮॥

એક ધુમર[2] ઘર ધુંધવે, અરૂ એક કરત ઉજાસ ।
વાહિ[3] ન ભાવત અંતરે, વાહિસે[4] હોત હુલાસ ॥૧૯॥

શુભ ગુણ વિન જન સુખકો, દલહિ ન કીજે દોડ ।
પેખી ગુણ નિજ પિંડકો, અરૂ પીછે કરના કોડ ॥૨૦॥

જળગુણ વર્ણન :

નિરખો ગુણ જન નીરકો[5], અરૂં વાંહિમેં દો વિધ ।
મીઠો ખારો માનિયે, પીને માંહિ પ્રસિદ્ધ ॥૨૧॥

એક જળ અનુપમ જાહ્નવી, અરૂ એક અશુચિ[6] કુંડ ।
વાં[7] નહાવત સબ નેહશું, વાંહિ[8] ન પરસે[9] પંડ[10] ॥૨૨॥

એક નીર મહીંસે[11] નિપને[12], ઈક્ષુ[13] લીમે[14] અરૂ આક[15] ।
વાંહી ન ભખે[16] ભાવકર, વાહી પાવે[16] કરી પાક ॥૨૩॥

અરૂં વાંહિ મિલે વિનતોલમેં, ઓહિ તોલાવત તોલ ।
જામહી જેત્તો ગુન હે, તાકોહિ તેત્તો મોલ ॥૨૪॥

એક પાત[17] પેખે આકકો[18], એક નિર્ખત નાગરવેલ્ય ।
વાંહિ ખાવત ખાંતકર[19], વાકું મુખ નહિ મેલ્ય ॥૨૫॥

૧. બળતરા ૨. ધુમાડો કરનાર અગ્નિ ૩. ધુમાડાવાળો અગ્નિ ૪. પ્રકાશ દેનાર અગ્નિથી ૫. પાણીનો, જળનો ૬. અશુદ્ધ ૭. તે ગંગાજળમાં ૮. અશુદ્ધ કુંડનાં જળમાં ૯. સ્પર્શે ૧૦. શરીર ૧૧. પૃથ્વીમાંથી ૧૨. ઊપજે ૧૩. શેરડીમાં (ગળ્યું થયું) ૧૪. લીમડામાં (કડવું થયું) ૧૫. આકડામાં (ક્ષીરરૂપે ઝેર જેવું થયું) ૧૬. ખાય ૧૭. પાંદડું ૧૮. આકડાનું ૧૯. હોંશથી.

એક ફૂલ અવલ આવળકો, એક ચંપક ફૂલ[1] ગુલાબ ।
મિલત ઓહીતો મૂલ્યશે, હૈ એક વિન હિસાબ ॥૨૬॥

એક ફળ ઈંદ્રામણ[2] આકકો, એક ફલ અવલ હે આમ[3] ।
આક ન ભખે કૌ ભૂલ્યસે, હોય આમકિ હૈયે હામ ॥૨૭॥

આક ન આવત આમ સમ, દેખહું દિલ વિચાર ।
એક તોલે કયું આવહિ, સો ઉન્ન[4] સોનકો[5] તાર ॥૨૮॥

સુનહિ દેખી સુખ ઓરકો, હિયે ન કીજિયે હામ ।
હોડ નહિ મુષ[6] હંસકી, સમ અજા[7] ગજ[8] શ્યામ ॥૨૯॥

ભમર ગીગા અરૂ ભિન્ન હે, ભિન્ન અરૂ બક[9] મરાળ[10] ।
પક્ષી એક નહિ પેખિયે, હે વિધવિધ ગુન વિશાળ ॥૩૦॥

ગુન વિનાતો ગનતી કહા, હોઈહે તાકી હલકાય ।
વાહિકી સોચ ન કીજિયે, સમઝ રહેના મન માંય ॥૩૧॥

પૃથ્વીગુણ વર્ણન :

એક પૃથિવી ગુન પ્રસિદ્ધ હે, અરૂ જૂદી વાકી[11] જાત ।
મિલે નહિ સરખે મૂલ્યસે, સમઝ એહ ધાતુ સાત ॥૩૨॥

પુરટ[12] અરૂ પિત્તલ પીત[13] હે, મિલત ન એકહિ મૂલ્ય ।
શ્વેત કલિ[14] રજત[15] સહિ, ભાખે ન સમ કોય ભૂલ્ય ॥૩૩॥

એક અવનિસે ઉપજે, તરૂવર ભાર[16] અઢાર ।
સબકે ગુન સરખે નહિ, વિધવિધ કરો વિચાર ॥૩૪॥

અરૂ ભાજન[17] હે સબ ભૂમિકે, કરતા એક કુલાલ[18] ।
જામેંહી જેત્તો ગુન હે, તામેહિ તેત્તો હિ માલ ॥૩૫॥

૧. ચંપાનું ફૂલ ૨. છેતરામણું ૩. કેરી ૪. ઘેટાના ઊનનો ૫. સોનાનો ૬. ઉંદર ૭. બકરી ૮. હાથી ૯. બગલો ૧૦. હંસ ૧૧. તેની ૧૨. સોનું ૧૩. પીળું ૧૪. કલઈ ૧૫. ચાંદી ૧૬. ૨૦,૨૧,૭૬૦૦૦ (વીશ કરોડ એકવીસ લાખ ને છોંતેર હજાર = એક ભાર, તેવા અઢાર ભાર) ૧૭. વાસણ ૧૮. કુંભાર.

એક પટમેં બો'ત પટંતરો[૧], અરૂ વાહિમે વિભાગ ।
ક્યાં ચોસાઈ ઝરવાળિયાં[૨], ક્યાંહાં પટુ પાહાંમરી[૩] પાગ ॥૩૬॥

અરૂ જામે ગુન જેહિ જાનહિ, તાકિ કરત જતન ।
પથ્થર પારસ દો પેખકે, રાખેહિ રીત રતન ॥૩૭॥

એસિ વિધ અનેક ગુન, પેખેહિ નાવત પાર ।
દેખીહિ ગુન અરૂ દોષકું, કાહા કાઢના હે સાર ॥૩૮॥

અરૂ અબ કેનેકી એતની, સુનહો સંત સુજાન ।
જાતે[૪]હિ રીઝે જગપતિ, ધન્યધન્ય ગિરા એહ ગાન ॥૩૯॥

વાયુ વહત બહુવિધકે, સત્યદ્વીપ અરૂ નવ ખંડ ।
ધન્યધન્ય સોહી સમીરકું, જેહિ પરસે હરિકે પંડ ॥૪૦॥

અરૂ અનળ હે બહુવિધકે, મેહેતાબ મસાલાં દીપ ।
ધન્યધન્ય ઓહી અનળકું[૫], જોહિ જરત[૬] શ્યામ સમીપ ॥૪૧॥

વારિ હે વિધવિધ બહુ, સર સરિતા ભરે કૂપ ।
જાકું પિયે પરસે હરિ, ઓહી હે નીર અનૂપ ॥૪૨॥

અરૂ પૃથ્વી હે બહુ પેરકી[૭], શ્વેત શ્યામ અરૂ રક્ત પીત ।
ધન્યધન્ય ઓહી ધરાકું, જેહી હરિ કરી અંકિત ॥૪૩॥

અરૂ ભુવન હે બહુ ભાતકે, ત્રાટિ[૮] માટીરૂં[૯] ચિરાબંધ[૧૦] ।
ધન્યધન્ય એહિ ધામકું, જામહિ રહે ગોવિંદ ॥૪૪॥

અરૂ ભોજન હે બહુભાતકે, લેહ્ય ચોશ્ય ભક્ષ્ય અરૂ ભોજ્ય ।
ધન્યધન્ય એહિ અન્નકું, જેહિ જમત મોહન મોજ ॥૪૫॥

અરૂ વાસન હે બહુવિધકે, કંચન કાંસા પિતળ રૂપ ।
ભાગ્ય બડે એહ ભાજનકે, જામહિ જમે જદુભૂપ ॥૪૬॥

૧. ભેદ ૨. બહુ ઓછું પાંખું; તાર છૂટા દેખાય તેવું સાદું વસ્ત્ર ૩. કિંમતી શાલ અથવા ખેસ ૪. જેનાથી ૫. અગ્નિને ૬. પ્રકાશ કરે ૭. પ્રકારની ૮. વાંસ કે સાંઠીમાંથી બનાવેલ, ત્રાટું ૯. માટીનું ૧૦. પથ્થર કે ઈંટનું.

અબખોરા કટોરા[૧] કળસિયા[૨], અરૂ ભરે નિર્મળ નીર ।
પુણ્ય બડે એહ પાત્રકે, જ્યાસે જળ પિવે બળવીર ॥૪૭॥

લે લવીંગ સોપારી એલચી, અરૂ કાથા ચુના પાન ।
ધન્યધન્ય એહ મુખવાસકું, ભાવે ભખે[૩] ભગવાન ॥૪૮॥

પર્યંક[૪] હે બહુપેરકી, ખાટ પાટ અરૂ પલંગ ।
ધન્યધન્ય સોહી સેજકું[૫], જ્યાં સોવતહે શ્રીરંગ ॥૪૯॥

સુંદર સેજ સમારી[૬] સુમને[૭], બિછોનાં અવલ બિછાય ।
ધન્ય ધન્ય હે સોહી જનકું, જેહિ તલાંસત[૮]હે પાય ॥૫૦॥

સૂઈ ઉઠત જબ સેજસે, અરૂ આળસ મોડી અંગ ।
લઈ લોટા મુખ ધોયહી, સબ પે'રે બસન સોરંગ[૯] ॥૫૧॥

વસન સુંદર બહુવિધકે, સોહે સોરંગી સુરવાળ ।
જામા પે'રે જરિયાનકે, ચળકત વાકિ ચાલ ॥૫૨॥

અરૂ કમરે બાંધે કસિકે[૧૦], દોપટે શાલ દુશાલ ।
શોભત સુંદર શિર ઉપરે, શુભ સોનેરી સુફાલ[૧૧] ॥૫૩॥

વસ્ત્ર હે બહુ વિધવિધકે, ગિનત પરત[૧૨] નહિ પાર ।
ધન્યધન્ય પટ[૧૩] સોહી પેખીયે, જેહિ પે'રે પ્રાણઆધાર ॥૫૪॥

રંગરંગ હે બહુ રીતકે, નીલ પીત શ્વેત અરૂ લાલ ।
કસુંબા કિયે કયા કહું, હે વાકે ભાગ્ય વિશાલ ॥૫૫॥

કૈ કેશર કસુંબી રંગકે, રંગે હે વસન અમોલ ।
જાકું પે'રે જગપતિ, તાહિ ન આવત તોલ ॥૫૬॥

સુવર્ણ રૂપા કોય સમ નહિ, ભયે હે જાકે ભૂષણ ।
ધન્યધન્ય સોએ ધાતુકું, પે'રેહે પ્રાણજીવન ॥૫૭॥

૧. મોટા વાટકા ૨. લોટા ૩. જમે ૪. પલંગ અથવા પથારી ૫. પથારી ૬. શણગારી ૭. ફૂલથી ૮. દબાવ્યા ૯. સુંદર ૧૦. ખેંચીને ૧૧. સાફો ૧૨. આવે ૧૩. વસ્ત્ર.

વેઢ વિંટી કરમુદ્રિકા[1], પોંચી અંગુઠી પાણ ।
બાજુ કાજું કનકકડાં, ધન્ય પે'રે શ્યામ સુજાણ ॥૫૮॥
કનક કુંડળ દો કાનમેં, ત્યાંહાં તંગલ[2] તોરા તાર ।
સુવર્ણ મુગટ શિર ઉપરે, ધન્યધન્ય ધરે મોરાર ॥૫૯॥
કનકકી માળા કંઠમેં, કટિદોરો[3] કિયે કંચન ।
પાયે પંજનિયાં[4] પેખકે, જોઈ મોહિત હે જન ॥૬૦॥
ધન્ય ધન્ય એહિ ધાતુકું, પે'રે હે પુરૂષોત્તમ ।
અવર[5] ભૂષન અનેક હે, સો નાવત વાકે સમ ॥૬૧॥
વસન ભૂષણ વિધવિધકે, પે'રેહે પ્રાણઆધાર ।
ચઢે વાહન હરિ ચોંપશું[6], અશ્વ ભયે અસવાર ॥૬૨॥
ગજહુકિ તો ગનતી નહિ, હે કદલિ વનમેં[7] ક્રોડ ।
જાપર બેઠે જગપતિ, હોય ન વાકિ કોઉ હોડ[8] ॥૬૩॥
વાજ[9] હે બહુ વિધકે, હેઉ વાકિ જાત અનેક ।
હરિ ચઢે જો હય[10] ઉપરે, વાકે સમ નહિ એક ॥૬૪॥
રથ વહેલ અરૂ પાલખી, હે શકટ[11] સોય અનૂપ ।
ઓહિ વાહન ભાગ્ય વખાનિયે, જ્યાં બેઠે જદુભૂપ[12] ॥૬૫॥
વિધવિધકે વાહન ઉપરે, ચઢે હે ચતુરા રાય ।
દેને આયે દરશનકું, વનમાલિ સો વનમાંય ॥૬૬॥
બહુ વિધવિધ છાયા વનકિ, સો કહેતે નાવત પાર ।
ધન્ય આંબા એહ આંબલી, જાંહાં બેઠત હે મોરાર ॥૬૭॥
સિંહાસન સોય સોયામને, સજે ગાદી તકિયા મેલ ।
બિછાયે હે વિધવિધકે, આય બેઠે હે અલબેલ ॥૬૮॥

૧. આંગળીની વીંટી ૨. કાનની કડી ૩. કંદોરો ૪. ઝાંઝર ૫. આ સિવાયના બીજા ૬. ઝડપથી, ખાંતથી ૭. ગંધમાદન પર્વતમાં આવેલ એક વન ૮. તુલ્ય ૯. ઘોડા ૧૦. ઘોડો ૧૧. બળદગાડું ૧૨. યદુકુળના રાજા-ભગવાન.

ઓર આસન વિધ અનેક હે, રચી બેઠત રાજા રાણ ।
તાકે તોલે તેહ નહિ, જ્યાં બેઠે હે શ્યામ સુજાણ ॥૬૯॥
જુથજુથ મિલે બહુ જનકે, નિરખત નયણે નાથ ।
આનંદ આયો અતિ અંગમેં, સબેહિ ભયે સનાથ ॥૭૦॥
મનુષ્ય મુલકમેં[1] હિ બોત હે, વાકા વાર નહિ પાર ।
જેહિ નિરખત હે જગદીશકું, ધન્યધન્ય તેહિ નરનાર ॥૭૧॥
પૂજા વિધવિધ પેરકી, કરતહે કર જોડ ।
ધન્ય જીવત તેહિ જનકો, કરતહે પૂરે કોડ ॥૭૨॥
ચંદન ચરચી લે ચંપકો, કર કંઠ આરોપત હાર ।
અગર ધૂપ અરૂ આરતી, ઉતારત વારમવાર ॥૭૩॥
અતિપ્રસાદી બહુપેરકી, લાવત ભરભર થાળ ।
હરિજન જમાવત જુક્તશું[2], જમતહે દીનદયાળ ॥૭૪॥
દેત પ્રસાદી હરિ દાસકું, હેત કરી હરિ હાથ ।
જેહિ કણ પ્રસાદી કારણે, અજ શિવ ભયે અનાથ ॥૭૫॥
મિલી મુક્તપુરૂષકી મંડળી, નિરખત ભરભર નેણ ।
સનમુખ દેખત શ્રીહરિ, શ્યામ સુંદર સુખદેણ ॥૭૬॥
જોગી વિયોગી હે બહુ જક્તમેં, ઉદર ભરત અનેક ।
મિલેહે જાકું મહાપ્રભુ, તાહિ સમો નહિ એક ॥૭૭॥
ત્યાં હેત કરી પૂછહી, પ્રશ્ન ઉત્તર પ્રસંગ ।
સંત સુનત હે સબ મિલી, પળપળહિ જામત રંગ ॥૭૮॥
હે સંવાદ બહુ સંસારમેં, બોલત બકબક બોલ ।
સંત હરિ સંવાદ સમ, તેહિ કયું આવત તોલ ॥૭૯॥

૧. લોકમાં, જગતમાં ૨. ભાવથી.

ભટ પંડિત ત્યાં ભેળે ભયે, કરતહે કથા ઉચ્ચાર ।
સુનત જાકું શ્રીહરિ, ઓરહિ સંત અપાર ॥૮૦॥
પંડિત પાર નહિ પેખિયે, ઠેરેહે ઠોરમઠોર[1] ।
શ્યામ સમીપે જો રહતહે, વાકે સમ નહિ ઓર ॥૮૧॥
સુંદર ફૂલ સોયામણે, હેતે કરત બહુ હાર ।
પૂજા કરન પગભર ખડે, જોડે કર નરનાર ॥૮૨॥
દિલ દેખી પ્રીતિ દાસકી, હેત કરી હરિ લેત ।
કોયક પે'રે હરિ કંઠમે, કોઈક વાકું લે દેત ॥૮૩॥
પુષ્પ તો હે બહુપેરકે, પિખિ જીય પચરંગ ।
સુમન સોહી સોયામને, જો અરપે હરિકે અંગ ॥૮૪॥
તોરા ગજરા અરૂ પોંચિયું, હૈયેહે હાર અમૂલ ।
દોનું કાને કુસુમ[2] દેખિયે, શોભત સુંદર ફૂલ ॥૮૫॥
ઓરતો પુષ્પ અનેક હે, કામીકું આવત કામ ।
પુણ્ય બડે ઓહિ પુષ્પકે, પે'રે સુંદર શ્યામ ॥૮૬॥
કુસુમમાળા બહુ કંઠમે, પે'રે શ્યામ સવાગ[3] ।
નિરખત સબ મિલી નાથકું, ગાવત ગુનિજન રાગ ॥૮૭॥
ગાન તાનકી ગનતી નહિ, તોરત બહુવિધ તાન ।
ધન્યધન્ય ઓહી રાગકું, જાહિ સુને ભગવાન ॥૮૮॥
વાજિંત્ર હે બહુવિધકે, ઘા વાયે તે ઘસ બોલ ।
વાજતહે વ્રજરાજ ત્યાંહાં, તાકિ નાવત કોય તોલ ॥૮૯॥
જેહજેહ ગુનહે જેહિમેં, તેહિતેહિ આવત કામ ।
અવગુનકી એસી સહી, ના પૂછત કોહુ નામ ॥૯૦॥
એસા ગુન આયો નહિ, જાતે રિઝત રાજ ।
અબ પડે રહે દરબારમેં, પેટ ભરનકે કાજ ॥૯૧॥

૧. ઠેકઠેકાણે ૨. પુષ્પ ૩. સુંદર અથવા સુહાગી.

અબ દેખિ સુખમય ઓરકો, હૈયે ન કીજિયે હોંસ ।
એસો ગુન નહિ આપમેં, તો દિજે કિનકું દોષ ॥૯૨॥
જાહી કહું જગદીશકું, તુમહિ ભયે ગુન ભાગ્ય ।
જેહી ગુનહીન જનહે, ઈનકિ બડી અભાગ્ય ॥૯૩॥
અરૂ એસી અનાદિ રીતહે, કે ભયી અબ મેરે ભાગ ।
ભલા જું હોય તો કાહા ભયા, અબતો કરિયો ત્યાગ ॥૯૪॥
દીનબંધુ દરબાર સુની, મેં આયો હું મહારાજ ।
અધમ ઉદ્ધારન આપ હો, નાથ ગરિબનિવાજ ॥૯૫॥
મોટી નજર કરી મે'રકી, દેખો હો દીનદયાલ ।
શ્રીસહજાનંદ કે રાજ્યમેં, કહિક નિર્ભય કંગાલ ॥૯૬॥
ઠાકુર તમેં ઠિકહી કરો, નહિ દુઃખ હે સુખ શિર ।
મેરા મન અધિરિયા, ધરત નહિ સોય ધીર ॥૯૭॥
અબ અવગુન મેરા આપ તમે, દેખો નહિ જ્યું દયાળ ।
અર્ભક[1] કરે અપરાધકે, તૌ બાપ તજત નહિ બાળ ॥૯૮॥
ઉદરમેં અપરાધ અતિ, બહુવિધ કરહી બાળ ।
માત ન લાવત મનમેં, કરત પ્રીતે પ્રતિપાળ ॥૯૯॥
અબ કૃપાનિધિ એસી કરો, કહત હું કરભામ ।
લહિ[2] બડાઈ[3] આપકી, સુખ દીજિએ અબ શ્યામ ॥૧૦૦॥
સુખસાગર તમ શ્યામ હો, કૃપાળુ સુખકે કંદ ।
હો નાથ નિષ્કુળાનંદકે, સુખનિધિ સહજાનંદ ॥૧૦૧॥

ઈતિ શ્રીમદેકાંતિકધર્મપ્રવર્તક શ્રીસહજાનંદસ્વામિ-શિષ્ય નિષ્કુળાનંદમુનિ વિરચિત-ગુણગ્રાહકગ્રંથઃ સમાપ્તઃ ॥

ગુણગ્રાહકઃ સમાપ્તઃ ।

૧. બાળક ૨. જાણીને, યાદ કરીને ૩. મોટાઈ, ઉદારતા, મહાનતા.

ॐ

॥ श्री स्वामिनारायणो विजयतेतराम् ॥

श्रीनिष्कुळानंदमुनिकृत-काव्यसंग्रहे–

હરિવિચરણમ્

(૧૩)

સોરઠા-મંગળરૂપ મહારાજ, રાજાધિરાજ કરૂના કરી ।
નિજજન હિતકાજ, આજ રાજ મન મે'ર ધરી ॥૧॥
સબકે ઉપર જેહિ શ્યામ, ધામ અનંતકે જેહ ધની ।
સો પ્રભુજી પૂરનકામ, જ્યાકિ મોટપ્ય નવ જાત ગની ॥૨॥
સો પૂરન પુરૂષોત્તમ, પ્રગટ ભયે[1] જનહિત હરિ ।
જ્યાકું નિગમ[2] કહે અગમ, સુગમ સો હે નરતન ધરી ॥૩॥
અક્ષરપર અવિનાશ, જાસ[3] પ્રકાશ આ જકત રયે[4] ।
સો કરન કળિમળ નાશ, મનુષ્યાકાર મોરાર ભયે ॥૪॥
દોહા-એસે શ્રીઘનશ્યામકું, વંદુ વારમવાર ।
હરિવિચરન હરિકથા, કહું અબ કરી વિસ્તાર ॥૫॥
સુંદર દેશ સરવારમેં, છપિયા છબિકો ધામ ।
દ્વિજ ધર્મભક્તિ ભુવન, પ્રગટે શ્રીઘનશ્યામ ॥૬॥

ચોપાઈ-

પ્રગટ ભયે પ્રભુ પૂરન ચંદા, નિજ જનકે ઉર દેન આનંદા ।
કપટિ કુટિલ કુકુર્મિ કુમતિ, ઈનકું સુખ રહો નહિ રતિ ॥૭॥

૧. થયા ૨. વેદો ૩. જેનો ૪. રહ્યો છે.

પાપી પાખંડી પરત્રિય રતા[1], પરદ્રોહી પરધન કું હરતા ।
એસે દુષ્ટ દેખિકે દયાળુ, કરી કરૂના ભયે પ્રગટ કૃપાળુ ॥૮॥
સુભગ દેશ સરવારકે માંઈ, ગામ નામ હે છપિયા ત્યાંઈ ।
તામેં દ્વિજ વસે સરવરિયા, પરમ પવિત્ર ભાવકે જ્યું ભરિયા ॥૯॥
પાંડે હરિપ્રસાદ પૂનિતા, તિનકી પત્ની બાલા પતિવ્રતા ।
ધર્મવાન દોઉં દંપતિ દેખી, ભક્તિ વૈરાગ્ય જ્ઞાન વિશેખી ॥૧૦॥
તિનકે ભુવન પ્રગટે બહુનામી, શિવ બ્રહ્માદિક સબકે સ્વામી ।
સંવત અઢાર વરષ સાડત્રિશા, ચૈત્ર શુદિ નૌમિકી નિશા ॥૧૧॥
દશ ઘટિકા જાતે જગદીશા, પ્રગટ ભયે સુર નર મુનિઈશા[2] ।
અધર્મસર્ગ ઉત્થાપન કાજા, ધર્મસર્ગકો સ્થાપન રાજા ॥૧૨॥
બહુત જીવકું કરન ભવપારા, આયે આપ સબકે આધારા ।
સંત સુધર્મી શુભમતિ વારે, એહિ સબ જન ભયેહે સુખારે ॥૧૩॥
દંભિ દુષ્ટ દગાકે કરતા, ઈનકે ઉર ભયે બહુ બરતા[3] ।
બિન બહની[4] જરત[5] પટપાસા, તેસેહિ જરી મરત અદાસા[6] ॥૧૪॥
સંત સુખદ દુઃખદ દુરમતિ, ધરે ઘનશ્યામ નામ શુભ અતિ ।
કેતનેક દિવસ રહે એહ ગામા, પિછે આયે અયોધ્યા ધામા ॥૧૫॥
તહાં રહેહે કિતનેક દન, પીછે ત્યાંસે ચલેહે જીવન ।
જન્મતેં ભયે બરસ એકાદશે, તેહિ દિનસેં ભુવનસેં નિકસે[7] ॥૧૬॥
દોહા-ઘર તજી ઘનશ્યામ હરિ, લૈહે બનકિ બાટ[8] ।
સ્નેહ તજી સંબંધીકો, ચલેહે બરનિરાટ[9] ॥૧૭॥

૧. આસક્ત ૨. સ્વામી; દેવ, મનુષ્ય અને મુનિઓનાં સ્વામી ૩. બળતરા, દાઝ ૪. અગ્નિ ૫. સળગે ૬. ભગવાનથી વિમુખ ૭. નીકળ્યા ૮. રસ્તો, વાટ ૯. નીલકંઠવર્ણિ રાજ.

ચોપાઈ-

બહોત દિવસ ફીરે બનમાંઈ, દેખે શોભા સો બરની ન જાઈ ।
સર સરિતાકે નિર્મળ વારી, ગિરિ ગહ્‌વર[૧] અતિ સુખકારી ॥૧૮॥

પશુ પંખી બોલત બહુભાતી, કરત પરસ્પર શબ્દ સુહાતી[૨] ।
સો સબ સૂનત દીનદયાળા, ફિરત બનમેં ધર્મપ્રતિપાળા[૩] ॥૧૯॥

ફિરત ફિરત વિતે દિન બહુ, દેખેહે બન ગિરિ શોભા સહુ ।
પિછે આયે મુક્તનાથ માંહિ, રહે ચારૂ માસ આપે ત્યાંહિ ॥૨૦॥

ત્યાંસે આયેહે બુટોલ નગરે, મહાદત્ત ભગિની માયાજીકે ઘરે ।
ભગિની માયાકા કરી કલ્યાના, ત્યાંસે ચલેહું શ્યામ સુજાના ॥૨૧॥

મિલે ગોપાળયોગી બનમાંહી[૪], વરસ એક રહે પોતે ત્યાંહી ।
યોગકળા સબ શીખવી આપે, શિખિ ગોપાળયોગિ નિષ્પાપે ॥૨૨॥

ઈનકો[૫] કાજ[૬] કરિકે મહારાજા, ચલે બહુત જીવ તારન કાજા ।
ત્યાંસે આદિવારાહ[૭] તીરથા, કોટિકોટિ જન હરન બિથા[૮] ॥૨૩॥

એહિ તીરથમેં જન જ્યો રહેહે, તિન સબનકું દરશન ભયે હે ।
પિછે ત્યાંસે ચલેહે સુજાના, શિરપુર[૯] આયે આપ ભગવાના ॥૨૪॥

શહેર શોભા કછુ બરની ન જાયે, સિદ્ધબલ્લભ હે તિનહીકો રાયે[૧૦] ।
સિદ્ધ સેવામેં અતિ અનુરાગી, ચાતુર માસ રખત દેખ ત્યાગી ॥૨૫॥

ત્યાં બસે હરિ પ્રાવૃટ્[૧૧] ઋતુ, દેખાડ્યે સંત અસંત અનંતુ ।
ત્યાંસે ચલેહે આપ મહારાજા, નવલખા પરવત[૧૨] દેખન કાજા ॥૨૬॥

ત્યાં હે નવ લખ યોગી કે વાસા, ગયે હે આપ ઉનહી કે પાસા ।
રહે તીન દિવસ હરિ ત્યાંહી, આયે બાલવાકુંડ[૧૩] તીર્થમાંહી ॥૨૭॥

૧. ગુફા ૨. સુંદર ૩. ધર્મરક્ષક ૪. આ વન નેપાળ દેશમાં આવેલ છે. અહીં નીલકંઠવર્ણિ સાડા તેર મહિના રોકાણા હતા ૫. ગોપાળયોગીનું ૬. મોક્ષરૂપી કાર્ય ૭. નેપાળ દેશમાં હિમાલયમાં આવેલ તીર્થ ૮. વ્યથા, પીડા ૯. બંગાળ પ્રાંતમાં આવેલ શહેર ૧૦. રાજા ૧૧. વર્ષાઋતુ ૧૨. બાંગલાદેશમાં આવેલ પર્વત ૧૩. બાંગલાદેશમાં આવેલું તીર્થ.

તેહ સ્થળમેં રહે દિન તીના, તીર્થવાસીકું દરશન દિના ।
ત્યાંસે ચલિ ગંગાસાગર[૧] આયે, ત્યાંકે રહેનાર દરશન પાયે ॥૨૮॥

અતિ ત્યાગ વૈરાગ્ય અસંઘી, ત્યાંસે ચલિકે ખાડી ઉલ્લંઘી ।
કપિલાશ્રમે[૨] આયે સુખસિંધુ, પક્ષ[૩] તિન ત્યાં રહે દીનબંધુ ॥૨૯॥

ત્યાંસે આયે પુરૂષોત્તમપૂરી[૪], દેખે દુષ્ટ અતિ મતિ દૂરી ।
સોતો પરસ્પર લડીમુવા, હરિઈચ્છાસે અસુર નાશ હુવા ॥૩૦॥

મુવે અસુર અતિ અઘવંતા[૫], તાકું દેખી ચલે ભગવંતા ।
આદિકુરમે[૬] આયે અવિનાશી, નિરખી નિહાલ ભયે ત્યાંકે વાસી ॥૩૧॥

ત્યાંસે ચલિ માનસપુર આયે, સત્યવ્રત[૭] નામ હે જીનકો રાયે ।
દેખી ત્યાગિ વરનીકો વેષા, પરિવાર જુત ભયો શિષ્ય નરેશા ॥૩૨॥

તાકો કરી કલ્યાન મહારાજા, પિછે ચલે રાજઅધિરાજા ।
ત્યાંસે આયે વ્યેંકટાદ્રિયે[૮], દિયે દરશન સબકું હરિયે ॥૩૩॥

શિવકાંચિ[૯] વિષ્ણુકાંચિ[૧૦] જોઈ, આયે શ્રીરંગમેં[૧૧] નિરમોઈ ।
એસે ફિરત અવનિ[૧૨] અવિનાશી, દુષ્ટદમન સંતન સુખરાશી ॥૩૪॥

દોહા-જ્યાં જ્યાં વિચરે જગપતિ, ભૂમિપર ભગવાન ।
ત્યાં ત્યાં જીવ જેહિ મિલે, તિનકો ભયો કલ્યાન ॥૩૫॥

જાને અજાને જેહિ જને, નિરખે નયને નાથ ।
સોહિ સનાથ સબ ભયે, હોય ન કબહું અનાથ ॥૩૬॥

ચોપાઈ-

પિછે સેતુબંધ રામેશ્વરે[૧૩], આયે નાથ ત્યાં આનંદભરે ।
દેખે સુંદર જાગ્ય સુહાઈ, રહે કાંયેક દિન આપે ત્યાંઈ ॥૩૭॥

૧. બંગાળ પ્રાંતમાં આવેલ તીર્થ ૨. બંગાળ પ્રાંત ૩. ૪૫ દિવસ ૪. જગન્નાથપુરી-ઓરીસ્સા રાજ્ય ૫. પાપી ૬. બિહારમાં માનસ શહેરમાં આવેલ તીર્થ ૭. સત્રધર્મા ૮. આંધ્રપ્રદેશમાં આવેલ-તિરૂપતિ તીર્થ. ૯. તામિલનાડુ રાજ્યમાં આવેલ તીર્થ ૧૦. તામિલનાડું રાજ્ય ૧૧. શ્રી રંગક્ષેત્ર ૧૨. પૃથ્વી પર ૧૩. કેરળ પ્રાંતમાં આવેલ તીર્થરાજ. નીલકંઠવર્ણિ આ તીર્થમાં બે મહિના રોકાયા હતા.

પિછે ત્યાંસે ચલે મહારાજા, આયે શ્રીહરિ સુંદરરાજા ।
ભૂતપુરિ ત્યાંસે કુમારિકન્યાયે, પદ્મનાભમેં પ્રભુજી આયે ॥૩૮॥
જનાર્દન અરૂ આદિકેશવે, ચલેહે મલિયાચળ દેખવે ।
પંઢરપુર જનાવાદ જગપતિ, ત્યાંસે દંડકારણ્ય કરી ગતિ ॥૩૯॥
પિછે પધારે નાસકપુરમેં, અતિ ઉત્સાહ ભરે હરિ ઉરમેં ।
તાપી રેવા મહી સાભ્રમતિ, એહી ઉલ્લંઘી આયે પ્રાણપતિ ॥૪૦॥
ભીમનાથ આયે ભગવાના, બહુત જીવકો કરન કલ્યાના ।
ત્યાંસે ચલે હરિ ધિરેહિ ધિરે, આયે ગોપનાથ સિંધુકે તીરે ॥૪૧॥
ત્યાંસે આયે હે ગુપ્તપ્રિયાગે, અતિ કર્ષ[1] ભયોહે તન ત્યાગે ।
પિછે આયેહે લોઢવે ગામે, તિન માસ રહે પ્રભુ તામેં ॥૪૨॥
પિછે આયે માંગરોળ્ય શહેરા, બહુત જીવપર કરી હરિ મહેરા ।
દેખી ભૂમિ પવિત્ર પુનિતા, કછુક મનોરથ મનમેં કિતા[2] ॥૪૩॥
અન્નકો ક્ષેત્ર બંધાવ હું આંહિ, એસે સંકલ્પ કરે મનમાંહિ ।
ત્યાંસે પ્રભુજી લોઝ પધારે, સબહિ જનકું હરખ વધારે ॥૪૪॥
ત્યાંહિ વસત હે સ્વામિકે સંતા[3], ત્રિયે ધનકે ત્યાગિ અત્યંતા ।
તામેં મોટેરે મુક્તાનંદા, સબ સંતનકું દેત આનંદા ॥૪૫॥
તેહિ ગામ બાહિર હે વાવડી, બૈઠે નાથ તિહાં દોઉ ઘડી ।
સ્વામિકે સંત[4] એક તિહાં આયે, કરી વિનય લાયે જગો[5] માંયે ॥૪૬॥
ત્યાંહિ આયકે બૈઠે બહુનામી, સંત સબ બૈઠે શિર નામી ।
પૂછન લાગે પરસ્પર બાતા, કહિ હે એકએકકિ વિખ્યાતા ॥૪૭॥
સુનિહિ સંત વચન ભયે રાજી, કહે સંત સોઈ મિલે મોયે આજી[6] ।
હરિ કહે રખો તો રહું આંહિ, ઓર ઠોર[7] મન માનત નાંહિ ॥૪૮॥

૧. દુબળું ૨. કર્યા ૩. સ.ગુ. રામાનંદ સ્વામીનાં શિષ્ય-સંતો ૪. સુખાનંદ સ્વામી ૫. આશ્રમની જગ્યા ૬. આજે ૭. સ્થાનમાં, બીજે.

સંત કહે બડે ભાગ્ય હમારા, જો રહના હોય નાથ તુમારા ।
નાથ કહે હમ રહે તુમ સંગા, ઐસે હરિ કહિ રયે હે ઉમંગા ॥૪૯॥

દોહા-રહિ લોઝમેં સાધુ સંગે, સુખસિંધુ ઘનશ્યામ ।
ત્યાગ વૈરાગ્યકી વારતા, કરતહે આઠું જામ ॥૫૦॥

ઈતિ શ્રીનિષ્કુળાનંદમુનિવિરચિતે હરિવિચરણગ્રંથે પ્રથમો વિશ્રામઃ ॥૧॥

દોહા-કિતનેક દિવસ ત્યાં રહે, સંતસંગે સુખધામ ।
પિછે ચલેહે મહાપ્રભુ, દેખન ગામોગામ ॥૧॥

ચોપાઈ-

સોરઠ દેશમેં ફિરે સુખકારી, કહું સો ગામકે નામ વિચારી ।
કાણક ગામ માળિયામેં આયે, જ્યાં હરિભક્ત વસત મનભાયે ॥૨॥
કાલવાનિ ગામ અગત્રાઈ, જ્યાં રહત ભક્ત પરવતભાઈ ।
કેશોદ ગામ ગામ હે મઢડા, જ્યાં રહે ભક્ત જેઠામેર બડા ॥૩॥
ગામ માંગલું અરૂ આખા ગામે, આયે હરિ નરસિંહ દ્વિજ ધામે ।
પીપલાનામેં આયે સુખકંદા, જ્યાંહિ મિલે સ્વામી રામાનંદા ॥૪॥
નાવડા ગામ મેઘપુર આયે, જ્યાંમેં દ્વિજ બહુત જીમાયે ।
ત્યાંસે માનાવદ્ર આયે મહારાજા, જ્યાં હરિજનકો બહુત સમાજા ॥૫॥
મીતલી પાડોદર જ્યું પંચાળુ, સીલ માધવપુર ગયેહે દયાળુ ।
સમેઘા સુત્રેજ ગામ વનથલી, ભક્ત કલ્યાને ભક્તિ કરી ભલી ॥૬॥
જીરનગઢ[1] આયે જગદીશા, ભવ બ્રહ્મા સબ અમરકે ઈશા ।
તિયાં મનમેં યું ધારે મહારાજા, કરનો મંદિર શ્રીકૃષ્ણકે કાજા ॥૭॥

૧. જૂનાગઢ.

સત્યસંકલ્પ અસત્ય ન હોઈ, બાંધેહિ ધામ જાને સબ કોઈ ।
એક દિન આપ ગયે કુંતિયાના, દેવડે ગયેહે શ્યામ સુજાના ॥૮॥
ભાડેર ગામમેં ભક્ત હે ભારી, ઝિઝરિ આયે આપે સુખકારી ।
જમુનાવડ પુરહે ધોરાજી, દેખી ભક્ત ભયે મન રાજી ॥૯॥
ફનેનિ સાંકળી પ્રબડિ ગુંદાળું, જેતલસરમેં આયે દયાળુ ।
જેતપુર અરૂ ગાલોલ ગામા, ભક્ત હેત ત્યાં ગયે સુખધામા ॥૧૦॥
રબારિકું રાનપુર મોટે, ગોરવિયાળી ગયે લુંનાકોટે ।
જે જેહ ગામ ગયે રહે રાતે, તે તેહ ગામ મેં કહ્યો ન જાતે ॥૧૧॥

દોહા-એહિ ભાતિ હરિ વિચરે, ભૂમિપર ભગવાન ।
દઈ દરશન આપકો, કર્યો બહુકો કલ્યાન ॥૧૨॥
નાઘેર વસે વાલાકમેં, ભક્ત અતિ ભાવિક ।
ઘનશ્યામ ફિરે ગો'લવાડમેં, સો કહું કરી વિવેક ॥૧૩॥

ચોપાઈ-

ઉના સિમર ભટવદર, બારપટોળિ આયે શ્યામ સુંદર ।
ગામ રાજુલા વસેહે વાવેરે, આયે ગામ ઘાણલે એહ ફેરે ॥૧૪॥
મેરિયાનાં ગોરડકા ગામા, ગાધકડે હોઈ ચલે સુખધામા ।
પિઠવડિમેં પધારે પ્રભુજી, એહ ભક્તકી ભક્તિ અતિ રજી[1] ॥૧૫॥
મવા[2] પેથલપુર તલાજા, ગયે સિહોર રાજ અધિરાજા ।
ભાવનગર ઉમરાળે આયે, રાજપીપળે ભક્ત મન ભાયે ॥૧૬॥
ગામ ગઢાળિમેં ભક્ત ભલેરે, પ્રભુ પધારે તિહાં બહુવેરે ।
ગામ વનાળિ ગુંદાળા ગામા, માલપુરામેં રહે ચઉ જામા[3] ॥૧૭॥
આયે આસોદર ગામ રળિયાને, રહે ગઢડે સોહે જગ જાને ।
દેખી પવિત્ર અતિ હરિજન, રહે ત્યાં ભાવ કરી ભગવન ॥૧૮॥

૧. ગમી ૨. મહુવા ૩. ચાર પહોર (૧૨ કલાક).

કરે બહોત સમૈયા ત્યાં મેળે, ભયે ભક્ત સંત ત્યાં ભેળે ।
દઈ દરશ સ્પરશ દયાળે, કિને સંત બહુત સુખાળે ॥૧૯॥
આપ સામર્થિ વાવરી અપારા, કિયે અનંત જીવકે ઉદ્ધારા ।
ત્યાંસે ચલિ ફિરે જેહ ગામા, સુનહો સબે કહું તિનકે નામા ॥૨૦॥

દોહા-કહું કાઠિયવાડચકે, સુંદર ગામકે નામ ।
જ્યાં જ્યાં વિચરે જગપતિ, સુખદ સુંદર શ્યામ ॥૨૧॥

ચોપાઈ-

ખોપાળા લાખનકા ગામા, અડતાળા વનોઠ ગયેતે શ્યામા ।
ઉગામેડિ ગામ નિંગાળા, નિર્ખિ નાથ જન ભયે હે નિહાળા ॥૨૨॥
પીપળીયા ઈંગોરાળામેં આઈ, તાજપર સુરકે સુખદાઈ ।
સરવઈ ઝિંઝાવદર રચે હે, કેરિયે નસિતપુર ગયેહે ॥૨૩॥
ચાડા ગામ અલમપુર વળે[1], પચે ગામાદિ[2] ફિરે હે સગળે ।
રોઈસાળા પાટના પાનવિ, રતનપુર ગયે કહે કવિ ॥૨૪॥
ઝમરાળા ગામ કહિયે કારિયાની, તિયાં પધારે પ્રભુ સુખદાની ।
ભક્ત ભાવિક વસે જિયાં સારે, એહિ ગામ પ્રભુજીકું પ્યારે ॥૨૫॥
લાઠીદડ ગામ સમઢિયાળુ, કુંડળમેં પધારેહે દયાળુ ।
શે'ર બરવાળેમેં બહુનામી, આયે સતસંગી હિત સ્વામી ॥૨૬॥
રોઝિદ બેલા સાપર ગુંદા ગામે, ગામ ખાંભડા પધારેહે તામેં ।
સારંગપુરમેં સુંદર શ્યામે, બહુત લીળા ત્યાં કરી સુખધામે ॥૨૭॥
બગડ જાલિલા સુંદરિયાના, અનિયાલિ સાલાસર કરે સ્નાના ।
ચંદ્ર મોરસિયા વાગડ બડભાગી, જિયાં પધારેહે શ્યામ સુહાગી ॥૨૮॥
ભેંસજાળ્ય લુયે[3] કરી લીળા, બહુત સંત ત્યાં ભયે હે ભેળા ।
નાથ રહે નાગડકા માંઈ, ભક્ત સુરા નિરખિ હરખાઈ ॥૨૯॥

૧. વલ્લભીપુર (વળું) ૨. પચ્છેગામ વગેરે ગામ ૩. લોયામાં.

ગામ કોરડા સુદામડા સોઈ, ગામ ગાંરાભડિ પાળિયાદ જોઈ ।
કાનિયાડ બોડિ રૂ રેફડા, અલાઉ બોટાદમેં ભક્ત હે બડા ॥૩૦॥
નાગલપુર ભીમડાદ ગામ, સુખપુર રહે સંત સંગે શ્યામ ।
ગોરડકા સરતાંનપુર સોઈ, કંધેવારિયે ગયેહે નિરમોઈ ॥૩૧॥
પિપરડિ મોઢુંકા હાથસની, સોમનાથ ભોયરે ગયે સુખધની ।
કડુકા અર્નિયાળિ કાળાસર, જસદન ગયેહે શ્યામસુંદર ॥૩૨॥
કોટડા રાયપુર ગોખલાના, વાંકિયા વાસિકે કરેહે કલ્યાના ।
ગામ ખંભાળા ભડલિ કેરાળા, ત્યાંહિ પન ગયેહે દયાળા ॥૩૩॥
રામપુર અરૂ માંડવધારા, વાવડિ ગયેહે પ્રાન આધારા ।
કરિયાના નિલવલા નડાળું, પિપલિયે પધારેહે દયાળું ॥૩૪॥
દેરડિ ગામ સરતાન પુરમેં, રહિ રાત ચલે હરિ ભોરમેં[૧] ।
એસે અવનિ અટન[૨] કરિકે, દઈ દરશ તારે જન નીકે[૩] ॥૩૫॥

દોહા-જ્યાં જ્યાં વિચરે જગપતિ, સહજાનંદ સુખખાન ।
ત્યાં ત્યાં તારે જીવકું, દેઈકે દરશન દાન ॥૩૬॥
આપ અટન અવનિ કીયે, સુખસિંધુ ઘનશ્યામ ।
હરિ વિચરે હાલારમેં, કહું તેહિ ગામ કે નામ ॥૩૭॥

ચોપાઈ-

આટકોટ આયે અવિનાશી, સતાપુર ગયે સુખરાશી ।
ગામ બંધિયા માંડવે બહુનામી, દિયેહે દરશન દાસકું સ્વામી ॥૩૮॥
ગામ સિસાંગ મોવૈયા માંઈ, આયે ગોંડલ શ્યામ સુખદાઈ ।
ગામ ગોમટા વિરપુર રયે હે, ઉમરાલિ ધોલીધારમેં ગયે હે ॥૩૯॥
કંડોરડા દુધિવદ્ર દયાળું, ઝાંઝમેર ગયે હે કૃપાળું ।
ઉપલેટા જાળિયા ગણોદે, ભાયાવદ્ર આયે મન મોદે ॥૪૦॥

૧. સવારમાં ૨. વિચરણ ૩. સારી રીતે.

મુલેલા રાજવડ સનોસરા, કાલાવડે જન જાદવ ખરા ।
પિપલિયા વડા ખિરસરા, રાજકોટસેં ગયે હે ખોખરા[૧] ॥૪૧॥
પાડાસન[૨] સરધાર સુખદાઈ, આયે હરિ ઉમરાલી માંઈ ।
કુંદનિ ભાડલા રાજપર, ખાંભે આયે હે શ્યામસુંદર ॥૪૨॥

ઈતિ શ્રીનિષ્કુળાનંદમુનિવિરચિતે હરિવિચરણગ્રંથે
દ્વિતીયો વિશ્રામઃ ॥૨॥

દોહા-ધન્યધન્ય ભાગ્ય એ ભૂમિકો, ધન્યધન્ય જન મનજિત ।
દેખી ઐસેહિ દાસકું, હરિ ફિરતહે તેહિ હિત ॥૧॥

ચોપાઈ-

પિઠડિયા ગામ વેરતિયે, ધુતારપુરમેં પ્રભુજી રિયે ।
મેડિ માતલિ મોડામેં પધારે, જનકે મનમેં આનંદ વધારે ॥૨॥
અલૈયા શેખપાટ બાડામેં, આયે વાલમ વનથળિ ગામે ।
ઝલુકે વાસ આયે અવિનાશી, તમાચિરોન ગયે સુખરાશી ॥૩॥
જાળિયા ગામ ધ્રોળમેં મહારાજા, બાંગાવડિ ગયે ભક્તકે કાજા ।
હડિયાના ચાવડિ જોડિયા, ભાદરામેં માસ એક રિયા ॥૪॥
માધાપુરસે ગયે હે આમ્રણે, દિયે જનકું સુખ જાત ન વરણે ।
કોઠારીયા ભેલા પિપલિયે આયે, નિજજન મન અતિ હરખાયે ॥૫॥
મોરબિ માથક વેજલકે ગિયે, ખાખરેચિસેં માલિયે રિયે ।
કછ વાગડકે ફિરે હરિ ગામા, કહું પાવર અબડાસેકે નામા ॥૬॥
તુંના માથગ ચંધિયા મોઝારે, પ્રભુ પધારેહે શેહેર અંજારે ।
ગામ ખોખરા માનું માધાપરે, નાથ પધારેહે ભુજનગરે ॥૭॥

૧. ભૂપગઢ ૨. પાડાસણ.

ભુજનગરમેં રહે બહુ દન, દેઈ દરસ કિયે જન મગન ।
ત્યાંસે ગયે માનકૂવા કોડકી, દેખી પ્રીત અતિ ત્યાં જનકી ॥૮॥

સાંમતરા દેસળપુર દયાળા, આપ ન જિમે જિમાયે મરાળા[1] ।
ગામ વથોન મજલ મગવાનાં, તિયાં પધારે તે આપ ભગવાના ॥૯॥

ગામ રૂવા અરૂ ગામ મોથાળા, જનહિત ફિરત જનપ્રતિપાળા ।
ગામ બેટા ભાંગાકિ ભલાઈ, જ્યાંહિ પધારે શ્યામ સુખદાઈ ॥૧૦॥

ધૂફિ ગામ શહેર હે તેરા, જિયાં કિયે હરિ બોહોત બસેરા[2] ।
કાળાતલાવ નલિયા પિપરડી, કોકડાઉમેં રયે એક ઘડી ॥૧૧॥

ગામ સાંધાણ નુધાતડ માંઈ, ગયે કોટડિયે આપ ઈચ્છાઈ ।
ગામ રતડિયા કહું લાયેજા, તિયાં પધારે તે રાજ અધિરાજા ॥૧૨॥

ગામ ગોધરા ડોણયમેં દયાળા, દઈ દરશ જન કિને સુખાળા ।
શેહેર માંડવી ગામ સેરડી, પ્રભુ પધાર્યે માને ધન્ય ઘડી ॥૧૩॥

જરફરા ગામ ગામ સમાઘોઘા, દિને જનકું ત્યાં આનંદ અમોઘા ।
ગામ મુંદરા ગજોડ પુનડિ, તિયાં ગયે હરિ કરી બાત બડિ ॥૧૪॥

ગામ કેરા બંદરા બળધિયે, ત્યાં જઈ જનકું મગન કિયે ।
રામપુર ગોડપુર ગામા, ત્યાંસે ચાંદ્રાનિ આયે સુખધામા ॥૧૫॥

કોટડા નવાગામ દુધઈ, હરિજન હિત ફિરત હરિ મઈ ।
ધમડકા સિકરામેં સધાવે, ભચાઉંમેં ભક્ત કે મન ભાવે ॥૧૬॥

કંથકોટ ચોબારિ રયેતે, મનફરે ગામ મહારાજ ગયેતે ।
પાંકડસર હમિરપુરમેં, આયે પાયે જન આનંદ ઉરમેં ॥૧૭॥

આધુઈ સાપર આડ્યેસર જ્યું, ત્યાંહિ ગયે રહે આનંદભરજ્યું ।
ગામ ભીમાસર નારાયણસરિ, ઝંગિ ગામમેં ગયેતે હરિ ॥૧૮॥

૧. સંતોને ૨. વાસ, રોકાણ.

વાંઢિયા કંટારિયા ચિતરોડે, ત્યાં હરિ ફરી દુષ્ટ માન મોડે ।
પિપલી ગામ કિડિયા નગર, તિયાં ગયે પ્રભુ સુખસાગર ॥૧૯॥

સાંતલપુર ગામ ગોતરકે, મુઝપુર ગયે આનંદ ભરકે ।
ઐસે અવનિમેં ફિરે અવિનાશી, સંત સુખદ શ્યામ સુખરાશી ॥૨૦॥

દોહા-રામપુર રાતોજમેં, પધારે તે ત્યાં નાથ ।
વિજાપરડે આયકે, કિયેહે જન સનાથ ॥૨૧॥

સૌભિર દેશકે સુનિયે, સુંદર ગામ કે નામ ।
નિજજન કે હિત નાથજી, ફિરત હે શ્રીઘનશ્યામ ॥૨૨॥

ચોપાઈ-

હરિજન હિત આયે હળવદા, નિરખી નિજજન પાયે મન મુદા ।
માનસરમેં આયે નિરમોઈ, આપ એકાએક સંગ નહિ કોઈ ॥૨૩॥

ઢવાન ખારવા ભદ્રેસરિ, દેવચરાડિ પધારેતેં હરિ ।
ડુમાના એક ગામકે નામા, તિયાં ગયેતે શ્રીઘનશ્યામા ॥૨૪॥

ધ્રાંગધરા અંકેવાળિયા ગાળા, મેથાન આયેહે દીનદયાળા ।
મૂળિ જાયકે મનમેં યું ધારે, ઈયાં મંદિર હોય એક સારે ॥૨૫॥

ઐસે મનોરથ કિયેહે મન, મેં નહિ કરું કરેંગે સો જન ।
લિબલિ સાયલા મેનાપર રયે, સાસકા કરમડ ચૂડે ગયે ॥૨૬॥

વઢવાન રૂ મેમકા સિયાંની, ભલ ગામમેં આયે સુખદાની ।
પલાલિ પરનાંલા નાગનેશા, કંથારિયે આયે સુરમુનિઈશા ॥૨૭॥

અડવાળ્ય બરોલ્યે બહુનામી, ગિયે લિંબડિયે સમર્થ સ્વામી ।
ગામ સમલા લાલિયાદ બોડાના, ગામ તાવિયે રહે ભગવાના ॥૨૮॥

ગામ દેવળિયા કઠેચિ કયેહે, એહિ ગામમેં મહારાજ ગયેહે ।
કમેજલા રામગરિ કહાયે, કડુકે સારિયે ચિખલે આયે ॥૨૯॥

રાજપુર મેલાસના મછિયાવે, માનકોલપ મોડાસર વિછીયાવે ।
તિયાં પધારે તે પ્રભુજી આપે, દેઈ દરશન જન દુઃખ કાપે ॥૩૦॥
દદુકા સાપર રૂં સિયાલ્યે, દિયે દરશન કાંનોતર દયાળે ।
હડાલા સમાનિ સરગવાળા, તિયાં ગયેહે જનપ્રતિપાળા ॥૩૧॥
વેજલકા જાખડાં બોરૂં દોઈ, વારના વટાંમન આયે હરિ સોઈ ।
રાયેપુર કઉકા કયે હે, પિસાવાડા વઉઠામેં ગયે હે ॥૩૨॥
ધોળકા કોઠ્ય ગનેસ ધોળકે, તિયાં રહે હરિ એકાંત ખોળકે ।
ચરોડા ગામ બાવલે બહુનામી, ત્યાંસે પિછે ચલે સમરથ સ્વામી ॥૩૩॥
ગામ વડલા ઘોડે ઘનશ્યામ, રહે ત્યાંહિ હરિજી ચઉ જામ ।
ગામ કુંવાર્ય સાંનંદે સુખકારી, મનીપુરમેં આયે હે મોરારી ॥૩૪॥
તેલતલાવ રૂ કહું કાસંદરા, ફિરત કરત હરિ પાવન ધરા ।
ગામ અરણેજ જુવારદે જગપતિ, દેખતહે નિજભક્તકિ ભગતિ ॥૩૫॥

દોહા-ભાખું ગામ અબ ભાલકે, જ્યાં વિચરે હરિ આપ ।
દૈ દૈ દરશન દાનકું, કિયેહે જન નિષ્પાપ ॥૩૬॥
જૈસે ભક્ત હે ભાલમેં, તૈસે નહિ હે ક્યાંઇ ।
સેવા કરન હરિ સંતકી, અતિ શ્રદ્ધા મનમાંઈ ॥૩૭॥

ચોપાઈ-

પોલારપુર પરબડિ પુન્યવંતા, જિયાં રયે રજની ભગવંતા ।
ગામ ચોકડિમેં રાત રહેતે, સબ લોકકું દરશન દિયેતે ॥૩૮॥
સાપર સારેખ મિદાનાં ગામા, જિયાં હરિ કરેતે વિશરામા ।
નાવડા ગામકે ભક્ત હે નકિ, પ્રભુ આયે દેખિ શ્રદ્ધા ઈનકી ॥૩૯॥
ગામ વાઢેલા લેકે લુનધરે, પ્રભુ પધારેહે ગામ સાંગાસરે ।
ગામ ઓતારિયે આયે અવિનાશી, ત્યાંસે આયે ધોલેરે સુખરાશી ॥૪૦॥

ઈતિ શ્રીનિષ્કુળાનંદમુનિવિરચિતે હરિવિચરણગ્રંથે
તૃતીયો વિશ્રામઃ ॥૩॥

દોહા-ગામ ધોલેરે આયકે, દિયે સબકું દરશન ।
નિરખી જન નિજનાથકું, મગન ભયે હે મન ॥૧॥

ચોપાઈ-

ધન્યધન્ય ધોલેરા ગામ, જિયાં ભક્ત રહત નિષ્કામ ।
પંચ વ્રતપર પ્રીતહે ઘની, ગ્રહી ટેક ન તજે આપની ॥૨॥
ઐસે ભક્ત દેખી ભગવંતા, ભયેહે રાજી આપે જ્યું અત્યંતા ।
સતસંગી સબ દેખે શિરોમની, સંતકિ સેવામેં શ્રદ્ધા ઘની ॥૩॥
ઐસે ભક્ત દેખી ભયે રાજી, બોલાયે ભક્ત ભાવિક પૂંજાજી ।
સુનહો પૂજાજી પરમ વિવેકા, આંહિ મંદિર કરિયે કહું એકા ॥૪॥
તામેં બૈઠાયે સુંદર મૂરતિ, જો તુમકું હોયે વાત એ ગમતિ ।
તબ બોલ્યા પૂજાભાઈ હરિજન, અંતરજામી સ્વામિ ધન્યધન્ય ॥૫॥
એહ ઘાટ હે હમરે હૈયે, સો તુમ કહે નાથ વિન કૈયે ।
મનોરથ એ હે મેરા મનકા, કરી રાખે તે બોહોત દિનકા ॥૬॥
એહ દેશમેં સંત ન ઠેરે, રહિકે રાત ચલત સવેરે ।
જો કરો મંદિર આંહિ મહારાજા, તો રહે સબ સંતનકો સમાજા ॥૭॥
યું કહિ જોરે સબે જુગ પાનિ, તબ બોલે પ્રભુજી સુખદાનિ ।
સુનહું સતસંગી ભક્ત હમારે, કરિ હું મંદિર સુંદર સારે ॥૮॥
ઐસે કહિ મંદિર કરાવ્યા, તામેં મદનમોહન પધરાવ્યા ।
મદનમોહનજી બેઠાયે મંદિરમેં, કિયા એ કાજ મહારાજે અચિરમેં[1] ॥૯॥
મદનમોહન શોભત અતિઅતિ, પાસે બેઠાઈ આપકી મૂરતિ ।
એતને કામ કરિકે મહારાજા, ચલે હે આપે રાજ અધિરાજા ॥૧૦॥
ગામ ગોરાસે ગયે ગિરધારી, પિયે[2] હે ત્યાં જઈ સુંદર વારિ[3] ।
સોઢિ આકરૂ કાદિપુર ભડિયાદે, આમલિ નવાગામ ભોલાદે ॥૧૧॥

૧. તત્કાળ ૨. પીધું ૩. પાણી.

કમિતાલ કોઠડિયા સર્ગવાળા, રતનપુર ફેદરા રૂપાળા ।
ઝિંઝર ગામે ગયે ગુનવંતા, સંગે સંઘ હતે બહુ સંતા ॥૧૨॥
ગામ ખરડમેં આયેહે નાથ, બોત ઘૃતે જન જમાંયે નિજ હાથ ।
ગામ ગાંફકે હે ભક્ત ઉદારા, ત્યાંતો પધારે પ્રભુ બહુવારા ॥૧૩॥
પછમ ગામ પિપલિ કહતહે, ભલે ભક્ત તાહિમેં રહતહે ।
કમિયાળાકિ કહું ક્યા બડાઈ, વેરમવેર જ્યાં આયે સુખદાઈ ॥૧૪॥
ખસતા ખડોળ રોઝકે રયેહે, જસકા ગામ ધંધુકે ગયેહે ।
ઐસે ભાલમેં ફિરે ભગવંતા, દઈ દરશ બહુ ઉદ્ધારે જંતા ॥૧૫॥

દોહા-બારામે બહુ ગામ હે, કહું તાહિકે નામ ।
જગજીવન જ્યાંજ્યાં ગયે, ભયે સો પૂરનકામ ॥૧૬॥
ચડોતરકે ચિંતવી, કહું ગનીકે ગામ ।
સોઈ જાગ્ય સંભારિયે, જ્યાં ગયેહે સુખધામ ॥૧૭॥

ચોપાઈ-

ગળિયાના વરસડે બહુવારા, ગયે દુધારિયે પ્રાન આધારા ।
આડેવા બરોડામેં બહુનામી, આયે પુનાદસેં ચાંગડે સ્વામી ॥૧૮॥
દેથલી લિંબાસી ગામ સાહેલા, તિયાં આપે ગયે અલબેલા ।
ઈંદરનજ ખાનપુરમાંઈ, ગામ ગોલાંને ગયેતે સુખદાઈ ॥૧૯॥
મિતલી ગુડેલ ગોરાડ્ય ગામા, બુધેજમાં બહુ કિયે વિસરામા ।
ગામ મોરજ્ય ઉંટવાળા ખંભાત્યે, બદલપુરમેં રયે હરિ રાત્યે ॥૨૦॥
ગામ દેવાણ ગયે અવિનાશી, બોચાસનમેં રયે સુખરાશી ।
સેરડિ ઝિલોડ બામણગામા, તિયાં પધારે તે સુખધામા ॥૨૧॥
ગામ બોરસદ અરૂં સુંદરના, વેરે પધારેહે અશરન શરના ।
દેદરડા દાવોલ ગામ ગાંના, તિયાં ગયે રયે આપે ભગવાના ॥૨૨॥

વલાસન કરમસદ કૈયે, ગામ જોળ્યે સુંનાવ સો લૈયે ।
ધન્યધન્ય વરતાલ્યકે વાસી, જિયાં બહુત રહે સુખરાસી ॥૨૩॥
કિયે સમૈયા ઉત્સવ અનંતા, તિયાં મિલે સતસંગી બહુ સંતા ।
દિયે દરશ સ્પરશ દિન રાતી, કિયે સંત સુખી બહુભાતી ॥૨૪॥
પિછે કિયે ત્યાંહિ મંદિર તીના, તામેં બેઠાયે અતિ મૂરતિ નવીના ।
બાંધે ધામ શ્યામ સુખકારી, કરહી દરશન બહુ નર નારી ॥૨૫॥
જોજો જન દરશન કરહી, સોઈ જન ભવફેરા ન ફરહી ।
સતસંગી સંતકું આપે કૈયે, ઈયાં આવના દોઉ સમૈયે ॥૨૬॥
રામનૌમી પ્રબોધની એકાદશી, વિન તેડે ત્યાં આવનાં હુંલસી ।
ઐસે આગન્યા કરી હરિ આપે, માની લીની સબ જન નિષ્પાપે ॥૨૭॥
પિછે પધારે પ્રભુ જેહિ ગામા, સુનો સબે કહું તીનકે નામા ।
ગામ સંજાયા ચાંગા રૂ વળોટે, રોન્ય આખરોલ્ય ભક્ત હે મોટે ॥૨૮॥
જેંડવેપરે પ્રભુજી પધારે નરસંડામેં આનંદ વધારે ।
કણઝરી બોરિયાવી જો કયે, સામરખામેં રાત હરિ રયે ॥૨૯॥
પણસોરા ઉમરેઠ ડાકોરકું, ગયે હરિ ત્યાં દેખેહે ઠાકોરકું ।
ગામ થામના હિરંજ ચુણેલે, તિયાં ગયે તે આપે અલબેલે ॥૩૦॥
વરતાલ્યસે વારૂનિ[1] દિશમેં, કહું ગામ હરિજન હે જિસમેં ।
બાંધની ગામ મેલાવ્ય પીપલાવ્યે, તિયાં શ્રીહરિ બહુવેર આવ્યે ॥૩૧॥
ગામ પાળજ આયે ત્રંબોવાડે, દેઈ દરશ હરખ પમાડે ।
તારાપુર સોજીતરા સોઈ, રોનજ કોઠાવી દેખેહે દોઈ ॥૩૨॥
ડાલિ મંગરોલ્ય મયારી પરિયજે, સંજીવાડાકા જન મન રજે[2] ।
વસુ અલંદરે ગયે તે મહારાજા, ગયે માતરમેં નિજજન કાજા ॥૩૩॥

---
૧. પશ્ચિમ ૨. રાજી થયા.

શે'ર ખેડા રધવાનજ રયે, ગામ પલાના ડભાનમેં ગયે ।
તિયાં વસતહે બહુ હરિજન, દેખી અનઘ ત્યાં કિયેહે જગન ॥૩૪॥
અતિ સામર્થિ દેખાઈ ત્યાં શ્યામ, પિછે ચલે દેખન જન ગામ ।
ગામ હાથરોલી વનસર વાસી, ગયે બિલોદરે શ્યામ સુખરાશી ॥૩૫॥
નડિયાદ પિપલગ પધારે, બામનોલિમેં આનંદ વધારે ।
ગામ ટુંડાવ પિયજ દેગામે, દિયે જનકું દરશન શ્યામે ॥૩૬॥
દોહા-એસે હરિ ફિરિ અવની, કિની ચરન અંકિત ।
સો ધરાપર જન હે, વાકે ભાગ્ય અમિત ॥૩૭॥

ચોપાઈ-

ગામ અરેરે ગયે સુખસિંધુ, મેમદાવાદમેં આયે દીનબંધુ ।
ગામ વડથલ સુંજ હે સારે, ડડુસરમેં પ્રભુજી પધારે ॥૩૮॥
કઠલાલ્યમેં આયે હે કૃપાળું, ગયે તોરને જન પ્રતિપાળું ।
આંતરોલિ ઉંટડિયે મહાદેવ, તિયાં ગયે દેવાધિદેવ ॥૩૯॥
લુવાડ્ય સલકિ ઘોડાસરમેં, રહે હાથરોલી આનંદ ભરમેં ।
કુના ગામ અરૂ વાંઠવારી, તિયાં પધારેહે શ્યામ સુખકારી ॥૪૦॥
ગામ માંકવા રૂ કેશારા કહાઈ, હરિપુર ગયે સંત સુખદાઈ ।
ગામ ગામડી મઈજે મહારાજા, આયે વિસ ચોસર જન કાજા ॥૪૧॥

ઈતિ શ્રીનિષ્કુળાનંદમુનિવિરચિતે હરિવિચરણગ્રંથે
ચતુર્થો વિશ્રામઃ ॥૪॥

દોહા-ધન્ય ધન્ય એ ભાગ્ય ભૂમિકે, જ્યાં વિચરે જગતાત ।
ઈનકે સમ એકે નહિ, કહું મુખસેં કયા બાત ॥૧॥

ચોપાઈ-

નેસપુર અરૂ નવાગામે, શ્રીહરિ આપ પધારેહે તામેં ।
જેતલપુર મેં જન પાવન, તિયાં કિયો પ્રભુયે જગન ॥૨॥
વિપ્ર જમાયે તિયાં બહુવિધિ, પ્રભુ પરચા જનાયે પ્રસિદ્ધિ ।
આપ સામર્થી જનાઈ જીવન, ભક્તભયભંજન ભગવન ॥૩॥
ગામ અસલાલિમેં આયેહે આપે, ગામ કર્મેડે જન દુઃખ કાપે ।
ગામ હાથિજન કનભા કહેજ્યું, ત્યાંહિ હરિ હેત કરિ રહેજ્યું ॥૪॥
ગામ વેલાલ્યકિ હે બડિ બાતા, જિયાં પધારે પ્રભુ સાક્ષાતા ।
ગામ દેગામ ગમિજમેં ગયેહે, વાસનામાંહી વાલ્યમજી રહેહે ॥૫॥
ખોખરા મેમદાવાદે મહારાજા, ત્યાં જઈ કરે કરનાંતાજે કાજા ।
અમદાવાદ આયે અવિનાશી, દુષ્ટદમન સંતન સુખરાશી ॥૬॥
નરનારાયન દેવકી મૂરતિ, કરી મંદિર બેઠાયે બદ્રિપતિ ।
શેહેર કે બ્રાહ્મન સબકું જમાયે, કિયે સમૈયા સો કહ્યો ન જાયે ॥૭॥
જીત કે ડંકા દઈકે દયાળુ, ચલેહે નાથ જનપ્રતિપાળુ ।
કોટેસર મોટેરે મોરારી, ના'યે નાથ ત્યાં નિરમળ વારિ ॥૮॥
અડાળજમેં આયે તે અલબેલા, રહે રાત ત્યાં છેલ છબિલા ।
ઉવારસદ્ય ગામ ઓલા નામે, ગયે હરિ રહે રજની એ ગામે ॥૯॥
ગામ વડુ વડસમેં વાલમ, આયે ખોરજ ગાય નેતિ નિગમ ।
ગામ પલિયડ ટુંડાલિ તામેં, નાથ આયે કરજીસન ગામે ॥૧૦॥
ગામ ડાંગરવા નારદિપુરમેં, આયે લાંગનોજ ઉગતે સુરમેં ।
મેઉ ગામમેં ભક્ત ભાવસાર હે, નામ હે ભુખન મન ઉદાર હે ॥૧૧॥
ત્યાંહિ પધારે પ્રભુ કરી પ્રીતિ, દેખી એહ ભગતકી રીતિ ।
વસઈ ગામમેં ભક્ત હે ભારી, ના'યે ડાભલે નિર્મળ વારિ ॥૧૨॥

વિસનગરકી બરનું હું બાતા, જ્યાંહાં પધારે તે જન સુખદાતા ।
સંત સહિત શહેરમેં પધારે, નિજજન મન મોદ વધારે ॥૧૩॥
ગામ ગુંજ્યામેં ન રહે ગોવિંદ, ગયે વડનગર સુખકંદ ।
વડનગરમેં રહે હરિ રાતી[1], દીયે સુખ જનકું બહુભાતી ॥૧૪॥
દોહા-વિચરત એસે વાલ્યમજી, ભૂમિપર ભગવાન ।
દેખત દેશ અરૂ ગામકું, જનહિત જીવનપ્રાન ॥૧૫॥

ચોપાઈ-

ગામ ઝુલાસન ઊંઝામે આઈ, ત્યાં હરિ સંતકી મંડલી બોલાઈ ।
ગામ અવઠોર હે એક સારા, ત્યાંહિ પધારે તે પ્રાણ આધારા ॥૧૬॥
સિધ્ધપુર જાઈ કિયે સમૈયા, કરે ઉત્સવ સો જાત ન કૈયા ।
કિયે ધૂન જામનીકે[2] જુગ જામા[3], પીછે પોઢે પ્રભુ સુખધામા ॥૧૭॥
પાટનમાંહિ પરબ્રહ્મ પધારે, નિજજન મન મોદ વધારે ।
ગામ ભકોડે ગયે ભગવાના, દિને સબકું દરશન દાના ॥૧૮॥
મેસાનામેં શ્રીમહારાજ આયે, હરિભક્તે ભાવેશું જિમાયે ।
ગામ બામનવે આયે બહુનામી, કરે રસોઈ નિજકર સ્વામી ॥૧૯॥
ગામ ગેરીતે ગયે ગિરધારી, દેખી ભક્તકો ભાવ અતિ ભારી ।
ગામ ગવાડા વિહાર મેવાસા, રહે રાત આપે અવિનાશા ॥૨૦॥
વિજાપુરમેં વસે હરિજન જોઈ, તિયાં ગયેહે આપે ભગવાન ।
સિદ્ધપુરમેં આયે સુજાના, ઐસે ફિરત કરત કલ્યાના ॥૨૧॥
ગામ નામ લાખરોડા સોઈ, પ્રભુ પધારે અનુડવા જોઈ ।
પ્રાંતિપુરમેં પ્રભુજી પધારે, બહુત જીવકે કાજ સુધારે ॥૨૨॥
ગામ માનસે આયે અવિનાશી, કિયે જન સુખી સુખરાશી ।
ગામ નાદરિમેં નાથ ગયેહે, ઘડિ દોયેક ત્યાંહિ રહેહે ॥૨૩॥

૧. રાત્રી ૨. રાત્રીનાં ૩. બે પહોર (૬ કલાક).

ગામ ઉનાવે આયે સંતસંગે, જન જિમાયે અતિ ઉચ્છરંગે ।
કોલવડા એક ગામકા નામા, તિયાં ગયે તે સબ સુખધામા ॥૨૪॥
ધમાસણાકા ભાગ્ય ધન્યધન્ય, જિયાં ગયે તે જગજીવન ।
આદરેજમેં કિયે અન્નકોટે, થાપે સદગુરૂ ચારૂ ત્યાં મોટે ॥૨૫॥
અંબાસનમેં આયે હરિ આપે, દઈ દરશન જનદુ:ખ કાપે ।
ગામ માથાસુળ ગયે મુકુંદા, નિજજનકું દિયે હે આનંદા ॥૨૬॥
ગામ નંદાસન ગયે હે નાથા, બહુત જીવકું કિયેહે સનાથા ।
કરૂનાસિંધુ ગયેહે કુંડાલે, કડી રાજપુર દેખ્યા દયાળે ॥૨૭॥
દોહા-જેહિજેહિ ગામ ગયે રહે, કહે તિનકે નામ ।
રસ્તાકે કૈ રહિ ગયે, સો ન કહ્યો ગામ કે નામ ॥૨૮॥
વરતાલ્યસેં દક્ષિન દિશ, ગામ ગુનકે ધામ ।
સો કહું સુનિયો સબે, જ્યાં ગયેહે ઘનશ્યામ ॥૨૯॥

ચોપાઈ -

ગામ બાકરોલ ગયે બહુનામી, સુંદર શ્યામ સંત કે સ્વામી ।
આનંદ ગામે ગયે પ્રાનપતિ, દેખી દુષ્ટ દાઝે ઉર અતિ ॥૩૦॥
સાંકરદામેં આયે સુખકારી, રહે રાત ભક્તભયહારી ।
શેહેર બડોદરે આયે સુખદાતા, કહું કછુંક મેં તાહિકી બાતા ॥૩૧॥
નૃપ પ્રભુ પધરાવન કાજા, આયે સામૈયે ગજ બહુ બાજા ।
ગાજતે વાજતે ઘરું પધરાયે, કરે વિનય પરે પ્રભુ કે પાયે ॥૩૨॥
કિનિ પૂજા ષોડશ પ્રકારા, ધૂપ દીપ કર આરતી ઉતારા ।
કર જુગ જોડી કહત નરેશા, હમહે તુમારે કહી નામે શિશા ॥૩૩॥
પિછે પ્રભુજી આયેહે ઉતારે, આયે દર્શને લોક સારે ।
બડેબડેકે મોડેહે[1] માના, અતિ સામર્થી દેખાઈ ભગવાના ॥૩૪॥

૧. ઉતાર્યું છે.

ત્યાં રહે હરિ દિન તીના, પિછે ચલે પ્રભુજી પ્રવીના ।
જ્યાં જ્યાં ગયે જગ આધારા, ત્યાં ત્યાં કિયે જીવ ભવપારા ॥૩૫॥

દોહા-એસે અટન અવનિ કરી, જગજીવન જન હેત ।
જેહિ જન નિરખે નાથકું, સો જાય નહિ જમનિકેત[૧] ॥૩૬॥

ચોપાઇ -

એકલબારે આયે એક દંના, હરિ ફિરિ કરે પૃથવિ પાવંના ।
ગામ ડભાસે આયે દયાળુ, લતીપુર પધારે કૃપાળુ ॥૩૭॥
ગામ પાદરે આયે પરબ્રહ્મ, નેતિનેતિ જાકું કહત નિગમ ।
સરસવનીમેં આપે હરિ આયે, નાથ નિરખીકે જન સુખ પાયે ॥૩૮॥
ગામ સોખડે ગયે સુખદાઈ, રહે રાત એક હરિ ત્યાંઈ ।
ગામ દોરામેં આયે હે દયાળુ, ભક્તવત્સળ ભક્તપ્રતિપાળુ ॥૩૯॥
ગામ ટંકારિયે રહે હરિ રાતે, ત્યાંસે પ્રભુજી ચલેહે પ્રભાતે ।
ગામ સિતપર અળદર આયે, હરિજનકે મન અતિ ભાયે ॥૪૦॥

દોહા-પરમારથ હેત કારને, ફિરતહે ગામોગામ ।
દૂર નિકટ દેશ વિદેશકું, ગિનત નહિ ઘનશ્યામ ॥૪૧॥

ઈતિ શ્રીનિષ્કુળાનંદમુનિવિરચિતે હરિવિચરણગ્રંથે
પંચમો વિશ્રામઃ ॥૫॥

ચોપાઈ-

પિછે પ્રભુજી ગયે ઝાડેસરે, ત્યાંસે નાથ નર્મદા ઉતરે ।
માછીપુરમેં રયેહે મહારાજા, કિયે કૃપા કરી કિરકે[૨] કાજા[૩] ॥૧॥
રહે ચોકીમેં રજની જામ[૪] ચારૂ, ત્યાંસે ઉઠકે ચલેહે સવારૂ ।
ત્યાંસે આયે ગામ કોસાલા, તાપી સરિતા ઉતરે દયાલા ॥૨॥

૧. જમપુરી ૨. શિકારી કોમનું ૩. કાર્ય, કલ્યાણ રૂપી કાર્ય ૪. ચાર પહોર (૧૨ કલાક).

મસ્તુબાગમેં કિયેહે ઉતારા, આયે દરશને જન અપારા ।
સુરત શહેરમેં આયે સુખકારી, નિરખી નિહાલ ભયે નરનારી ॥૩॥
જે જન નિર્ખે નાથ નેનું ભરી, સોયે અનાથ નોયે પિછે ફરી ।
જાને અજાને જોયે અવિનાશી, સો સબ ભયે હરિધામ નિવાસી ॥૪॥
ઐસી મૂર્ત્તિ સુરતમે આઈ, કરી લીળા જનમન ભાઈ ।
ધન્યધન્ય એ ભગતકી ભક્તિ, જ્યાંહિ પધારે આપે પ્રાનપતિ ॥૫॥
દિવસ સપ્ત તિયાં નાથ રયેહે, ત્યાંસેં પ્રભુજી પીછે ગયેહે ।
હિરત ફિરત દેત દરશન જનકું, દેખત ગામ પુર પત્તનકું ॥૬॥

દોહા-ધર્મકુંવર ધર્મપુરે, જાનન[૧] કિયે વિચાર ।
એક મુમુક્ષુ જીવ હિત, તારે બહુ નરનાર ॥૭॥

ચોપાઈ-

એક દિન હરિ આયતે ઉધને, નિરખી લાવો લિયો જન મને ।
હાર અપાર પહેરાયે નાથકું, લાયે મિઠાઈ જમાયે સબકું ॥૮॥
દિયે હે દરશન જનકું દયાળે, ત્યાંસે ચલે પ્રભુ પ્રાતઃકાળે ।
ચિખલિમેં પ્રભુ રયે પો'ર ચારું, ત્યાંસે શ્યામ ચલેહે સવારું ॥૯॥
પનછ ગામમેં આયે પ્રાનનાથા, નિજસેવક સંત હેજ્યું સાથા ।
ધન્યધન્ય ધર્મપુર ધન, જિયાં વસત વિવેકી હરિજન[૨] ॥૧૦॥
સત્ય અસત્ય રૂ સાર અસારા, તિનકું તપાસી કિયે નિરધારા ।
બોહોત મત પંથ ભેખ દેખે, ધન ત્રિય ત્યાગી પુરૂષ ન પેખે ॥૧૧॥
શોધત શોધત મિલે સાચા સંતા[૩], જીનકું મિલેહે પ્રગટ ભગવંતા ।
સોઈ સંતને કરી બહુ બાતા, પ્રભુ બતાયે સહજાનંદ સાક્ષાતા ॥૧૨॥
સોહી સુનકે અંતર આંટી પારી, સોતો ન ઉખરે કિનકી ઉખારી ।
પીછે દર્શકી તરસ[૪] ભઈ ભારી, સોઈ પધારે ઘેરે સુખકારી ॥૧૩॥

૧. જવાનો ૨. કુશળ કુંવરબાઈ ૩. ચૈતન્યાનંદસ્વામી તથા મુક્તાનંદસ્વામી ૪. તીવ્ર ઈચ્છા, તાલાવેલી.

નિરખી નાથ ભઈ ગદગદ ગીરા, દોય નયનમેં ચલેહે નીરા ।
પિછે બોલાયે નાથ કરી હેતા, તબ તને બાઈ હોઈ સચેતા[1] ॥૧૪॥
લાગી પાય વિનય બહુ કીના, રાજ્ય મહારાજ મેં તુમકું આ દીના ।
ઐસા સુનકે બોલે હરિ તૈયે, રાજ્ય હમારે સ્વપને ન ચૈયે[2] ॥૧૫॥
તુમહી કરો રાજ્ય તુમારા, અંતરમેં રખો પ્રભુજી પ્યારા ।
ઐસે કહિ કર્યે ત્યાં સમૈયે, ત્યાંસે વાલ્યમ વાંસદામેં ગયે ॥૧૬॥
દોહા-વિવિધ ભાતકી વાંસદે, હરિ કરિહે લીળા ત્યાંય ।
દેઈ દરશન સબકું, પ્રભુ આયે ધર્મપુર માંય ॥૧૭॥

ચોપાઈ-

એક દિન આયે અંકલેસરમેં, રહે રાત ત્યાં આનંદભરમેં ।
શહેરભરોચમેં આયે ભગવાના, દિને જનકું દરશન દાના ॥૧૮॥
ગામ નામ મોવા એક સારા, ત્યાંહિ પધારેતે પ્રાન આધારા ।
મોતા ગામ કોસંમડિ કહેજ્યું, જીતાલિમેં જગદીશ રહેજ્યું ॥૧૯॥
ગામ સોમોર આયે અવિનાશી, જન કારન ફિરત સુખરાશી ।
ગામ વગોસને આયે સુખકંદા, કેલોદ ગામે રયેહે ગોવિંદા ॥૨૦॥
બુવા ગામમેં બહુ હરિજન, રહી રજની દિયે દરશન ।
શહેર આમોદ ગામ કેરવાળા, ત્યાંહિ પધારે તે દીનદયાળા ॥૨૧॥
ગામ કારેલે રજની રયેહે, ભોજ ગામમેં ભગવાન ગયેહે ।
ગામ ગજેરા વડુંકા વખાંના, જ્યાંહિ રહેતે શ્યામ સુજાના ॥૨૨॥
ગામ ચોકારિસેં ચલે દયાળું, મહી ઉતરે દીન પ્રતિપાળું ।
ગામ ગાજને પ્રભુજી પધારે, નિર્ખી નાથ જનમ સુધારે ॥૨૩॥
ગામ ઉમલાવ્યમેં હરિ આયે, સબ જનકે મન અતિ ભાયે ।
ગામ રૂંદાલ્યમેં રહે જેહિ જન, નિરખી નાથ સો ભયે પાવન ॥૨૪॥

૧. ભાનમાં આવી ૨. જોઈએ, ગમે.

ઐસે ફિરતહે નાથ પૃથવિ, તારન જીવ કારન કહે કવિ ।
જોજો નજરે ચડે નરનારી, સોઈ જાત નહિ જમકે દ્વારી ॥૨૫॥
ગિનત ગિનત ગિને બહુ ગામ, જ્યાંહિ પધારેહે શ્રીઘનશ્યામ ।
કહે કેતે રહી ગયે ઘને, સબે સંભારી કેતે નહિ બને ॥૨૬॥
આસ પાસ નાંહિ અનુકરમે[1], કયે કછુક હરિ ફિરે જે ધરમેં ।
ભક્ત અભક્તકે ગામ સબ વરને[2], હરિજનકું ચિંતવન કરને ॥૨૭॥
ઐસે ફિરી હરિ આયે ગઢડે, એહ ભૂમિકે ભાગ્ય હે જ્યું બડે ।
શ્રીઘનશ્યામ મૂર્તિ સુખકારી, નિર્ખી સુખી ભયે નરનારી ॥૨૮॥
કંઈક જીવકું દરશન દિના, કેતનેક સુની સમરન કિના ।
પ્રભુ પ્રગટ સુની જન કાને, દેશ પ્રદેશથી આયે જન તાને ॥૨૯॥
જીવ જિજ્ઞાસુ જગતમેં જોઈ, સોતો સુનિકે રયે નહિ કોઈ ।
જે જનકું ભનક પડિ કાનું, સો સબ ધામ કે વાસી મેં માનું ॥૩૦॥
આગે બહુત ભયેહે અવતારા, દૈવી જીવકા કિયાહે ઉદ્ધારા ।
દૈવી આસુરી જીવ જો જગમેં, સો સબ ચલાયે મુક્તકે મગમેં[3] ॥૩૧॥
આપ પ્રતાપે ઉદ્ધારે જન અતિ, વાકિ ગિનતે ન હોયે ગિનતિ ।
નરનાર ઉદ્ધારે અપારા, સો શઠ ચાયે કરન નિરધારા ॥૩૨॥
દિયે બહુત જીવકું અભયદાના, અતિ સામર્થી વાવરી ભગવાના ।
આપ સંબંધે અરૂ મૂર્તિ કે દ્વારે, સંત વાતસે બહુ જીવ તારે ॥૩૩॥
સતસંગી બાઈ ભાઈકિ બાતે, તારે જીવ સો કહે ન જાતે ।
પિછે કિયે આચાર્યજ દોઈ, તારન જીવ કારન કહું સોઈ ॥૩૪॥
એહ પંચુમેં[4] કોયેકો પ્રસંગા, જો મિલે તો મિલત સુખ અભંગા[5] ।
ઐસે બહુવિધ કિન ઉદ્ધારા, વાકું કહત ન આવત પારા ॥૩૫॥

૧. અનુક્રમમાં ૨. વર્ણન કર્યા ૩. માર્ગમાં ૪. પ્રત્યક્ષ શ્રીહરિ, તેમની મૂર્તિ, સંત, સત્સંગી, આચાર્યશ્રી આ પાંચમાંથી ૫. અવિનાશી, દિવ્ય.

અનંત જીવ લીયે હરિ શરને, દિને સુખ સો જાત ન વરને ।
દેશ વિદેશ વન ગિરિ જ્યાંઈ, તારે જીવ રહેતે જ્યું ત્યાંઈ ॥૩૬॥

પુર નગર ગામ અરૂ ઘોષા[1], તિનકું મિલિ કરે જન અદોષા ।
દેઈ દરશ સ્પરશકો દાના, બહુત જીવકો કિયો કલ્યાના ॥૩૭॥

પશુ પંખી પન્નગકું તારે, સ્થાવર જંગમ બહોત ઉદ્ધારે, ।
જોજો નજરૂ આયે અસુધારી[2], સોસો સુખ પાયે અતિ ભારી ॥૩૮॥

તાકો આશ્ચર્ય માનો મત કોઈ, સબ શિર શ્યામ આયેહે સોઈ ।
તાસે જીવકો હોય કલ્યાના, નિઃસંદેહ એહ વાત નિદાના ॥૩૯॥

સબ કારનકો કારન જેહી, સબ અવતારકે અવતારી એહી ।
સો નરતન ધરિ હરિ આપે, તારે જીવ બહુ આપ પ્રતાપે ॥૪૦॥

હરિ વિચરનકી કહી મેં બાતી, જથારથ કહી કોયે નહિ જાતી ।
એતની સુનકે રહો આનંદા, ઐસે કહતકે નિષ્કુલાનંદા ॥૪૧॥

સોરઠા-હરિવિચરનકી વાત, કહી સુની મેં દેખી દગકી ।
જ્યું હે ત્યું સાક્ષાત, કેતે ન બને કવિ કોટિસે ॥૪૨॥

ઈતિ શ્રીનિષ્કુળાનંદમુનિવિરચિતે હરિવિચરણગ્રંથે
ષષ્ઠો વિશ્રામઃ ॥૬॥

દોહા-જોજો ગામ ગનીકે કહે, જ્યાં ગયે રહે ઘનશ્યામ ।
અબ નહાયે જ્યાં નાથજી, કહું સોયે સ્થળ કે નામ ॥૧॥

ચોપાઈ-

છપિયે ના'યે હરિ આનંદભરમેં, બગિયા ચુડિયા દોનું સરમેં ।
મનોરમા રૂં સરજુ સરિતા, તામેં નાહી નાથ કિન પુનિતા ॥૨॥

૧. ઝૂંપડાં ૨. પ્રાણધારી.

ઘાઘરા નદી કે ઘાટ અનૂપા, તામેં ના'યે ઘનશ્યામ સુખરૂપા ।
ટેડિ રૂડી નદી હે જો રાવતી, તામે નાથ ના'યે પ્રાનપતિ ॥૩॥

બડિ રાવતી નદી વિસવિ, તામેં ના'યે હરિ કહતહે કવિ ।
બાલવાકુંડ ગંડકિમેં ઘનશ્યામ, ના'યે ઓરમેં સંત સુખધામ ॥૪॥

ગંગા યમુના જ્યું નદી ગોમતી, એહ નદીમેં નહાયે પ્રાનપતિ ।
ગંગાસાગર અરૂ કપિલાશ્રમે, ના'યે નાથ તાંહિ એક સમે ॥૫॥

રામેશ્વર સિંધુકે ઘાટજું, તાહિમેં ના'યે વરનિરાટજું ।
શિવકાંચિ વિષ્ણુકાંચિમેં જાઈ, એહ નદીમેં ના'યે સબ સુખદાઈ ॥૬॥

પંઢરપુરમેં નિરમળ નીરા, તામેં નહાયે શ્યામ સુધીરા ।
ધર્મપુર નદી ના'યે સુખધામા, નઉતમ નીર નદી કે નામા ॥૭॥

પનછ ચિખલીકી નદી નિહાળે, નાથ ના'યે જન કિન સુખાળે ।
તાપી નદીમેં ના'યે જબ નાથ, દિયે દરશન જન કિન સનાથ ॥૮॥

ચૌકિમેં રહી ચતુર સુજાન, કિમ નદીમેં કિનેહે સ્નાન ।
ભરોચ શહેર ના'યે નદી રેવા[1], વિશ્વામિત્રી ના'યે જુગ દેવા ॥૯॥

મહી નદી ના'યે સુખસિંધુ, સાભર ના'યે હે દીનકે બંધુ ।
ભોગવતીમેં ના'યે ભગવાના, ભદ્રાવતીમેં કરેહે સ્નાના ॥૧૦॥

નિલકા ના'યે નદી ઉતાવળી, ઐસિ નહાયે નદી નિરમળી ।
શિયોર ના'યે બ્રહ્મકુંડમાંહિ, ત્યાંસે સરિતા શિત્રોજી[2] જો નાહિ ॥૧૧॥

ગોપનાથે નીરનિધિમેં[3] ના'યે, ડાંઠા મવાકિ નદી સુખદાયે ।
ચંદ્રભાગા પિપાવાવ્યકે પાસે, તામેં નહાયે હે નાથ હુલાસે ॥૧૨॥

ધાત્રવડી બડિ નદી જન જાનો, નાયે નાથ તામેં સબ માનો ।
ઉંને મછંદરીકે નિરમળ નીરા, તામેં ના'યે ઘનશ્યામ સુધીરા ॥૧૩॥

૧. નર્મદા ૨. શેત્રુંજી ૩. સમુદ્રમાં.

ગુપ્તપ્રયાગમેં ના'યે ગુનવંતા, અતિ કૃષ તન ત્યાગ અત્યંતા ।
લોઢવે ના'યે વાપી[1] અરૂ કૂપે[2], ભયે પવિત્ર એ તીરથરૂપે ॥૧૪॥

કોડિનારકી નદી નવીના, તામાંહિ હરિયે સ્નાન કીના ।
પાટન ના'યે હિરણ્ય સરસ્વતિ, માલિયે મેગન ના'યે મહામતિ ॥૧૫॥

નોલિ નદી ના'યકે અવિનાશી, શહેર માંગરોળ આયે સુખરાશી ।
ત્યાં વાપી કૂપ સરોવર ના'યે, ત્યાંસે ચલિકે લોઝમેં આયે ॥૧૬॥

ત્યાંહિ નાયે નાથ વાવ્યકે વારિ, પિછે રહે એહ ગામમેં વિચારી ।
સ્વામી કે સંત ત્યાં રહત સમોહા, જાકું કામ ક્રોધ નહિ મોહા ॥૧૭॥

એસે સંત જાનિકે શીલવંતા, તાકે ભેળે રહે ભગવંતા ।
બહોત દિન ત્યાં રહે રંગભીને, દેખાયે પ્રતાપ આપ નવીને ॥૧૮॥

સોતો બાત હે અતિ અનૂપા, અબ કહું હરિ કરે તીરથસ્વરૂપા ।
કાલવાની આયે કૃપાનિધાના, ત્યાંહિ નદીમેં કિને સ્નાના ॥૧૯॥

સુંદર ગામ એક અગત્રાઈ, કિનિ[3] પવિત્ર નાથ નદી ના'ઈ ।
રિબડિ ઓજત નદી અનુપા, ના'યે પિપલાને કિને ગંગારૂપા ॥૨૦॥

પંચાળે ના'યે સાબલી સરમેં, કિયે ઉત્સવ ત્યાં આનંદભરમેં ।
માનાવદર નદી ના'યે અનુપા, નાથજી ના'યેહે લક્ષ્મીકૂપા ॥૨૧॥

મેઘપુરકી નદી નવીના, ઉબેનમેં આપે સ્નાન કીના ।
ભાડેર નદી નિરમળ જાની, ભદ્રાવતીમેં ના'યે સુખદાની ॥૨૨॥

બિનુ મોજ્ય નદી ઉતાવળી, દુધીવદ્ર ના'યે ફોફલ નિરમળી ।
ફનેની સુંદર નદીકે નેડે[4], જેતપુર ના'યે નાથ દડેડે[5] ॥૨૩॥

જીરનગઢ જો કુંડ દામામેં, ના'યે નાથ નદી કાલવામેં ।
ના'યે સિત્રોજી ક્રાંકચ્ય ગામે, ના'યે કરિયાને કાલુભાર તામેં ॥૨૪॥

૧. વાવમાં ૨. કૂવામાં ૩. કરી ૪. નજીક, પાસે ૫. ધરામાં.

ગાલોલ્યે ગાલોલિયે સુખે શ્યામ, ગોંડલે ગોંડલિયે ના'યે સુખધામ ।
બંધિયે નદીમેં કરમાલ કોટડે, છાપરવાડી ના'યે કંડોરડે ॥૨૫॥

કાલાવડ ના'યે નદી કાલાવડી, ધુતારપુર ના'યે ફૂલઝર રૂડી ।
મોડે અલિયે ના'યે રૂપારેલે, ભાદરે ઉંડ્યે[1] ના'યે અલબેલે ॥૨૬॥

આજી નદી ના'યે રાજકોટે, સરધાર ના'યે સર[2] સુંદર મોટે ।
મછો નાયે વાંકાનેર મોદ ભરે, આટકોટ બુટાંનપુરી[3] ભાદરે ॥૨૭॥

ગઢડે ના'યે ઘેલે ઘનશ્યામ, સતસંગી સંત સહિત સુખધામ ।
એહ નદી સબપર શિરોમનિ, નાહી નાથ કિની પતિત પાવની ॥૨૮॥

બોટાદે કૂપે લોયે ભાદરમેં, સુખપુર ના'યે કેરી સાદરમેં ।
ઝિંઝાવદર ના'યે પાડલિયે, કારિયાની સરે કુંડળ ઉતાવળિયે[4] ॥૨૯॥

કમિયાળે ના'યે નાથ તળાવે, શિયાલ્યે સરે સરે મછિયાવે ।
દદુકે તળાવ તળાવ મેથાના, હળવદ તળાવે ના'યે ભગવાના ॥૩૦॥

ત્યાંસે પધારે વાગડ દેશા, ના'યે લખાસરી સુરમુનિઈશા ।
કંટારિયા લાકડિયા આધોઈ, નાથ કંથકોટે સરે નિરમોઈ ॥૩૧॥

ભુજનગર ના'યે ભટકી વાડી, ગામકે કૂપ નહાતે હરિ દાડી ।
કેરે નદી નદી ગજોડે, માંડવિયે ના'યે રતનાકર રૂડે ॥૩૨॥

ડોણ્યે તલાવે માનકૂવે ગંગાયે, તેરે ના'યે હરિ તલાવ માંયે ।
લાલ તાલ તાલહે કાળું, તામહિ ના'યેહે નાથ દયાળુ ॥૩૩॥

ભચાઉ કૂપ અનુપમ સારા, કૂપ વાપી સર સાગર અપારા ।
જ્યાં જ્યાં નહાયે જગજીવન, સો સબ થયે તીરથ પાવન ॥૩૪॥

સિદ્ધપુર સરસ્વતીમેં ના'યે, ત્યાંસે વાલ્યમ ગુર્જર ધર આયે ।
સિંધપુર મોટેરે સાબરમતી, ના'યે જેતલપુર સરે શુભમતિ ॥૩૫॥

૧. ઊંડ નદીમાં ૨. સરોવર ૩. બુઢણપુરી નદી ૪. ઉતાવળી નદીમાં.

નાથ ના'યે તે વાત્રક શેઢી, સંતમંડળ સબ સંગ તેડી ।
વઉઠે નાથ ના'યે ત્રિવેની, તીરથરૂપ ભઈ સુખ દેની ॥૩૬॥
વરતાલે ના'યે નાથ ગોમતી, સો કિની સબસે બડી અતિ ।
એસે અનેક વાપી કૂપ સરમેં, ના'યે કુંડ નદી સાગરમેં ॥૩૭॥
જોજો કયે મેરી જાનમેં આયે, સબ શોધી કહ્યો કોયે ન જાયે ।
સબ નાહી કરે તીરથરૂપા, એક એકસેં અધિક અનૂપા ॥૩૮॥
એહ તીરથમેં જેહ જન ના'વે, સો બૌરિ[1] ભવમેં નહિ આવે ।
ગંગકું સ્પરશે વામન ચરને, તાકી મોટપ્ય જાત ન વરને ॥૩૯॥
પન જાકું સ્પરશે પુરૂષોત્તમ, કોઉ ના આવત ઉનકી સમ ।
એહી મરમ જાનત હે સંતા, જાકું મીલેહે પ્રગટ ભગવંતા ॥૪૦॥

ઈતિ શ્રીનિષ્કુળાનંદમુનિવિરચિતે હરિવિચરણગ્રંથે
સપ્તમો વિશ્રામઃ ॥૭॥

દોહા-જ્યાંજ્યાં ના'યે જગપતિ, કિને નીર પુનીત ।
અબ કહુ સબ સુનિયો, સુંદર ઉત્સવકી રીત ॥૧॥

ચોપાઈ -

અબ કહું જાહાં કિન સમૈયા, સોયહ સુનિયો ભાવસેં ભૈયા ।
સંવત અઢાર ઓગન સાઠમેં, મહાસુદી દિન પાવન આઠમેં ॥૨॥
તા દિન ઉત્સવ કિન માંગરોલે, દેખાયે પ્રતાપ સો જાત ન બોલે ।
સંવત અઢાર બાસઠકે વરસે, મહાવદી દિન ચઉદસે ॥૩॥
તીસ દિન સમૈયા કિના સિધ્ધપુરે, અતિ હરખ ભરી હરિ ઉરે ।
કીની ધુન્ય જામની[2] જુગ જામા[3], પિછે સુખાલે ભયે ઘનશ્યામા ॥૪॥

૧. ફરીવાર ૨. રાત્રીનાં ૩. બે પહોર (૬ કલાક)

સંવત અઠાર વરસ બાસઠે, હરિ હરિજન સંત મિલે એકઠે ।
ચૈત્ર શુદિ પૂનમ દિન કહિયે, જીરનગઢમેં કિન સમૈયે ॥૫॥
સંવત અઢાર પાંસઠકે માંઈ, આસો વદી તેરશ કહાઈ ।
તા દિન કરિયાને ઉત્સવ કીના, સબ સતસંગી સંતકું સુખ દીના ॥૬॥
સંવત અઢાર પાંસઠ શ્રાવને, તા વદિ અષ્ટમી સુંદર દિને ।
તા દિન ઉત્સવ કિન અગત્રાઈ, સબ હરિજનકું નાથ બોલાઈ ॥૭॥
સંવત અઢાર પાંસઠ પોસ માસે, ઉત્તરાયન ઉત્સવ કીન અવિનાશે ।
સપ્તદશ દિનલગી ઘનશ્યામે, વિપ્ર જમાયે જેતલપુર ગામે ॥૮॥
સંવત અઢાર છાસઠ પોસ સુદે, ડભાન જજ્ઞ કિન મન મોદે ।
સંવત અઢાર અડસઠ ફાગનમેં, સારંગપુરમેં હુતાસની રમે ॥૯॥
કિનો ઉત્સવ કૃપાનિધાના, દિને સબકું દરશન દાના ।
સંવત અઢાર ઓગનોતેરા[1], ફાગુન શુદી દિન પુન્યમકેરા ॥૧૦॥
તા દિન ગઢપુર કિન હુતાસની, કહી ન જાત ઐસી શોભા બની ।
સંવત અઢાર સંતેરે[2] સુખકારી, ફાગન વદી સાતમ આઈ સારી ॥૧૧॥
તા દિન લીલા કિન વરતાલે, બહુત સુખ લીના સંત મરાલે[3] ।
સંવત અઢાર એકોતેરે શ્રાવને, ગોકુલઅષ્ટમી કિની ક્રજીસને ॥૧૨॥
સંવત અઢાર એકોતેરકે ભાદે, વદી છઠ કહે કપિલા ઉલાદે ।
તા દિન ઉત્સવ કિનો હેં ગઢડે, હરિજનકું સુખબાર ઉઘડે ॥૧૩॥
સંવત અઢાર એકોતેરે આસોમાસે, વરતાલે ઉત્સવ વદ અમાસે ।
સંવત અઢાર બોતેર ફાગુને, સુંદર શુદિ પુન્યમકે દને ॥૧૪॥
તેહિ દિન ગઢડે કિન સમૈયા, સોઈ જાત નાંહિ મુખસે કૈયા ।
સંવત અઢાર ત્રોતેર મહા માસે, શુદિ પંચમી ધર્મપુરે હુલાસે ॥૧૫॥

૧. સંવત ૧૮૬૯ ૨. સંવત ૧૮૭૦ ૩. પરમહંસોએ.

કિન સમૈયા મુગટ ધારે, દેઈ દરશન જન કિન સુખારે ।
સંવત અઢાર ત્રોતેર ફાગને, વરતાલ ઉત્સવ શુદિ પુન્યમ દને ॥૧૬॥
(સંવત અઢાર ★ચુવોતેર[1] માગશરમેં, શુદિ એકાદશી સુંદરમેં ।
વરતાલ ઉત્સવ કિન કૃપાળે, દિને સુખ સંતકું દયાળે ॥૧૭॥
સંવત અઢાર પંચોતેર[2] ફાગને, સારી સુદી પૂન્યમકે દને ।
તા દિન ગઢડે[3] કિન સમૈયા, દઈ દરશન સંત સુખીયા કિયા ॥૧૮॥
સંવત અઢાર પંચોતેર પાવને, ફાગુન શુદિ પુન્યમકે દને ।
તા દિન બોટાદ્યે લીલા બની, હરિ હરિજન ખેલે હુતાસની ॥૧૯॥
સંવત અઢાર છોતેરા વર્ષ સારા, ફાગુન શુદી પુન્યમ દન પ્યારા ।
તા દિન ઉત્સવ કિનો મછિયાવે, નાથ હાથસે જમે જન ભાવે ॥૨૦॥
સંવત અઢાર સત્તોતેરા કહિયેં, ફાગુન શુદી પુન્યમ ને લહિયેં ।
તા દિન ઉત્સવ કિન ગઢડે[4], જીને નિરખે તિનકે ભાગ્ય બડે ॥૨૧॥
સંવત અઢાર અઠ્યોતેર અનુપા, ફાગુન શુદી ત્રીજ સુખરૂપા ।
તા દિન અમદાવાદ કે માંઈ, નરનારાયન દેવ પધરાઈ ॥૨૨॥
સંવત અઢાર અગન્યાસી અતિ સારી, ફાગુન વદિ અષ્ટમી સુખકારી ।
તા દિન સારંગપુર સમૈયા, કરેહે નાથ સો જાત ન કૈયા ॥૨૩॥
સંવત અઢાર અગન્યાસીકે આસુ, વદિ અમાસ વીતે ચોમાસુ ।
કિન સમૈયો કારિયાની ગામે, અન્નકોટ ઉત્સવ કિનો ઘનશ્યામે ॥૨૪॥
સંવત અઢાર વરસ અગન્યાશી, મહાશુદી પંચમી દિન સુખરાશી ।
તા દિન લીલા કિની હરિ લોયે[5], નિરખી નાથમૂરતિ જન મોયે ॥૨૫॥

★નોંધ :- અહીં આ કડી નં. ૧૭ થી ૩૮ સુધીમાં જે કોઈ ઠેકાણે જે કાંઈ પણ કારણવશાત્ માત્ર સંવત્ કે સ્થાનાદિની વિગતમાં થોડો ફેરફાર જણાયેલ છે ત્યાં મૂળ હકીકતના અર્થને જાણવા માટે જ અત્રે ૧ થી ૧૨ ફૂટનોટ મૂકેલી છે. એમ જાણવું.

૧. ચુવોતેરના સ્થાને ત્રોતેર (=૧૮૭૩) ૨. પંચોતેરને સ્થાને ચુંવોતેર (=૧૮૭૪) ૩. ગઢડે=બોટાદે ૪. ગઢડે=પંચાળે; અહીં શ્રીહરિની તિથિવારનું જ એકમાત્ર પુસ્તક 'શ્રી સ્વામિનારાયણમ્' (સને ૨૦૧૧ અમદાવાદ પ્રકાશિત)માં કહ્યા મુજબ શ્રીહરિ આજરોજ પંચાળામાં ફુલદોલોત્સવ કરે છે. ૫. શ્રીહરિ આજે મુળીમાં શ્રી રાધાકૃષ્ણાદિ દેવોની પ્રતિષ્ઠા કરે છે. ('શ્રી સ્વામિનારાયણમ્')

સંવત અઢાર અગન્યાસી અનુપા, ફાગુન શુદી પુન્યમ સુખરૂપા ।
તા દિન ઉત્સવ કિન પંચાળે, લિયે સુખ નિરખિ મરાળે ॥૨૬॥
સંવત અઢાર અગન્યાસીયો કૈયે, શ્રાવન વદિ અષ્ટમી દિન લૈયે ।
તા દિન ઉત્સવ ગઢડે કીનો, સંત હરિજનકું આનંદ દીનો ॥૨૭॥
સંવત અઢાર એંશિકે વરસે, શ્રાવન વદિ અષ્ટમી સરસે ।
તા દિન ઉત્સવ ગઢપુર ગામે, કિને નવીને શ્રીઘનશ્યામે ॥૨૮॥
સંવત અઢાર વરસ કહું એંશી[6], કારતક શુદી સુંદર એકાદશી ।
કિને ઉત્સવ વરતાલકે માંઈ, લક્ષ્મીનારાયનકી મૂર્તિ પધરાઈ ॥૨૯॥
સંવત અઢાર વરસ એકાશી, માગશર વદી ત્રીજ સુખરાશી ।
તા દિન સુરત કિને સમૈયે, બહુત જીવકું દરશન દિયે ॥૩૦॥
(સંવત અઢાર વરસ બ્યાસીમેં, ચૈત્ર સુદી નૌમી ઉજાસીમેં[7] ।
તા દિન ઉત્સવ કિન વરતાલે[8], નાથ નિરખી સુખ લીન મરાલે ॥૩૧॥)
સંવત અઢાર બ્યાસીમેં બહુનામી, માઘ શુદી પંચમીકે દિન સ્વામી ।
તા દિન સમૈયો સુંદરિયાને[9], રમે નાથ સંગ સંત સયાને ॥૩૨॥
સંવત અઢાર બાસીકી બલહારી, તા દિન અમદાવાદ પધારી ।
ફૂલડોળકો ઉત્સવ કિનો, અતિ આનંદ નિજજનકું દિનો ॥૩૩॥
(સંવત અઢાર બ્યાસી અતિ સારી, ચૈત્ર શુદી નૌમી સુખકારી ।
તા દિન ઉત્સવ કિન વરતાલે, હરિજનકું સુખ દિને વૃષલાલે[10] ॥૩૪॥)
સંવત અઢાર બ્યાસી કર ત્યારી, આયે વડોદરે શ્યામ સુખકારી ।
કારતક વદી ત્રીજકે દને, કિનો ઉત્સવ લીનો સુખ જને ॥૩૫॥
સંવત અઢાર ચોરાશીકે[11] વરસે, ચૈત્ર શુદી નવમી દિવસે ।
કીનો ઉત્સવ વરતાલમેં વાલે, ધર્મધુરંધર ધર્મકે લાલે ॥૩૬॥

૬. સં. ૧૮૮૧ જ સર્વત્ર પ્રસિધ્ધ છે ૭. ઉજાસી=અજવાળી ૮. સં. ૧૮૮૧માં આ નોમને દિવસ શ્રીહરિ કમિયાળામાં બિરાજે છે. ('શ્રી સ્વામિનારાયણમ્') ૯. શિક્ષાપત્રી લેખન દિવસ-વડતાલ ૧૦. ધર્મપુત્ર શ્રીહરિએ (આ ૩૪મી કડી ૩૧મી કડી સાથે એકસરખી જ જણાય છે.) ૧૧. સં. ૧૮૮૩માં ચૈત્રી નવમી ઉત્સવ ('શ્રી સ્વામિનારાયણમ્')

સંવત અઢાર વરસ ચોરાશી[1], વૈશાખશુદી તેરશ સુખરાશી ।
તા દિન ઉત્સવ કિન ધોલેરે, મદનમોહન પધરાયે દેરે ॥૩૭॥
ત્યાંસે ચલિકે જુનાગઢ આયે, મૂર્તિયું મંદિરમેં પધરાયે ।
કિન સમૈયો સો કહતે ન બને, સબકું જીમાયે નાથ હાથ અપને ॥૩૮॥
ઐસે ઉત્સવ સમૈયા અનેકા, કિને અધિક એકસે એકા ।
સો તો નાવત કિનકે કૈયે, એતને કિને ઉત્સવ સમૈયે ॥૩૯॥
આગે કહે ઘને ગામકે નામ, જ્યાં જ્યાં વિચરે શ્રીઘનશ્યામ ।
કહે કછુક રહી ગયે ઘને, કાંહા કિજે સબ કહેતે ન બને ॥૪૦॥
પિછે કહે નાથ ના’યે જામેં, કિને તીરથરૂપ ધરામેં ।
સોતો કહે રહી ગયે કે’તે, કહ્યે ન જાત હરિ ના’યેહે જેતે ॥૪૧॥
તા પિછે કહે ઉત્સવ સમૈયે, કહે હે કછુક ઘને રહી ગૈયે ।
સબ કેને કોઉ સમરથ નાહી, યુંહી વિચારે મેં મનમાંહી ॥૪૨॥
પન હરિચરિત્રે મન લોભાયા, જથામતિ હરિકે જશ ગાયા ।
તામેં સમ વિષમ મતિવંદો, સુની ચરિત્ર સો ઉરમેં આનંદો ॥૪૩॥
અમૃતવત હે હરિકે ચરિત્ર, જ્યું સુધી[2] ટેડિ[3] ગંગ[4] કરત પવિત્ર ।
ઐસે જાનકે જાહ્નવી[5] નાહાના, શુદ્ધાશુદ્ધ વાકું જન નહિ જાના ॥૪૪॥
જ્યું સુરસરિતા[6] સબકું સુખરૂપા, તૈસે હરિજશ અતિશે અનુપા ।
સોતો લગત હરિજનકું પ્યારા, કહત સુનત સો વારમવારા ॥૪૫॥
હરિકથા વિન પળ નહિ જાવે, જાગત સુવત હરિગુન ગાવે ।
ઐસે જન સો પ્રભુજીકું પ્યારા, નિષ્કુળાનંદ કહત નિરધારા ॥૪૬॥

ઈતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામિશિષ્ય નિષ્કુળાનંદમુનિવિરચિતે
હરિવિચરણગ્રંથે અષ્ટમો વિશ્રામઃ ॥૮॥

હરિવિચરણં સમાપ્તમ્ ।

૧. સં. ૧૮૮૨માં વૈ.સુ.૧૩ પ્રસિધ્ધ છે. ૨. સીધી ૩. વાંકીચૂકી ૪. ગંગા નદી ૫. ગંગા નદી ૬. સ્વર્ગ ગંગા, ગંગાજીનું નામ.

ૐ

॥ श्री स्वामिनारायणो विजयतेतराम् ॥

श्रीनिष्कुळानंदमुनिकृत-काव्यसंग्रहे–

અરજીવિનય

(૧૪)

છપય છંદ-

જયજય મંગળરૂપ, અનુપ જય જગવંદ; ।
જય જગકારણ તારણ, ભવભંજન[1] દુઃખદ્વંદ્વ[2] ।
જયજય મહારાજ, અધિરાજ અકળ અજિતં; ।
જયજય કંદન[3] કાળ[4], દયાળ નરતન નીતં ।
જય જનરંજન ભંજન ભય, મંજન[5] બુદ્ધિ દેણ મુદા; ।
શ્રીસહજાનંદ આનંદકંદ, વારમવાર વંદુ સદા ॥૧॥
જયજય વદત વેદ, અભેદ વદનેં તે ચારે; ।
જયજય વદત શેષ મહેશ, અજ સુર સારે ।
જયજય વદત નારદ, શારદ નામ તમાથા[6]; ।
જયજય વદત મુનીશ, હમેશ જોડી જુગ હાથા ।
ઈંદ્ર ચંદ્ર આદિ વદત, જોડી જુગલ[7] પાણિ[8] જહિ; ।
સિદ્ધ સાધક વંદત સદા, શ્રીસહજાનંદ સુખ મહિ ॥૨॥
ધન્યધન્ય તુહારો રાજ, અખિલ બ્રહ્માંડમેં એકા; ।
ધન્યધન્ય તુહારો તેજ, તપ રવિકોટ વિશેકા[9] ।

૧. સંસારનું બંધન તોડાવનારા ૨. જન્મ-મરણ, હર્ષ-શોક વગેરે દુઃખરૂપ દ્વંદ્વો (ટાળનારા) ૩. નાશ કરનાર ૪. કાળનો પણ ૫. પવિત્ર કરનાર ૬. તમારાં ૭. બન્ને ૮. હાથ ૯. કોટી સૂર્યથી પણ વધારે.

ધન્યધન્ય ધન્ય પ્રતાપ, થાપ ન થાયે તુહારો; ।
ધન્યધન્ય તુહારો રહેશ, દેશ ન રે'શે ન્યારો ।

ધન્યધન્ય જગ વર્જિત[1] રીત, સબનસે નૌત્તમ ન્યારી; ।
ધન્યધન્ય ધન્ય ધર્મધર, સાહેબ સાહેબી તુહારી ॥૩॥

ધન્ય તોરો દરબાર, પાર પ્રજાપતિ નહિ પાવે; ।
અદલ[2] ચૂકે[3] એક ન્યાય[4], તાયે નિગમ નેતિ ગાવે ।

રંક રાહોકો[5] રીત, ન્યાયે ઉતારણ; ।
જુગ પ્રત્યે જાણ, અદલ એક ધારણ ।

ધર્મ મગ[6] ધારણ કારણ તન[7], સંત સમાવણ[8] સંકટ સદા; ।
એહિ રીત અનાદિ રાજ્યમેં, કરત નહિ અનીતિ કદા ॥૪॥

ઈંદ્રવિજય છંદ-

સદા સુખરૂપ અનુપ એ રીતિ, દ્વાર આયે કોઈ દુઃખી ન હોહે ।
જન જેહિ મનવાંછિત જે ચિત, ભાવત પાવત સુખહિ સોહે ।

ફરી ન હોય કંગાળ કદિ નર, દુષ્ટ દારિદ્ર રહે નહિ કોહે ।
હોય નિઃશંક રહે નહિ રંકહિ, સુખ અખંડ પાવે નર ઓહે ॥૫॥

આનંદકંદ સદા શિવ ગાવત, પાવત નાંહિ સો પાર તુહારો ।
શેષ રટે નિત સહસ્રફણામહીં, જુગલ જિહ્વાએ કરે ઉચ્ચારો ।

વિધિ વદે મુખ ચાર ઉચ્ચાર, અપાર અપાર લહે નહિ પારો ।
દેવ દનુજ મુનિજન, નર બુદ્ધિએ કો કરે નિરધારો ॥૬॥

અગમ અગમ કહે જયોં નિગમ, અજ ન પાવત પાર જયોં આપે ।
અગમ અગમ ઈશ વખાનત, અમર ઈંદ્ર જયોં અગમ થાપે ।

૧. જગતમાં જોવા ન મળે તેવી ૨. આજ્ઞા, હુકમ ૩. કોઈ લોપ કરે ત્યારે ૪. એક સરખો જ ન્યાય કરો છો ૫. રાજાને ૬. ધર્મનો માર્ગ ૭. અવતાર ધરો છો ૮. નાશ કરનાર.

ચંદ્ર અહીંદ્ર[1] કહે નિત અગમ, સૂર જું દૂર અગમ આલાપે ।
નારદ શારદ સો કહે અગમ, નિષ્કુલાનંદ તાહે કૌન માપે ॥૭॥

અપાર અપાર પુરાણ કહેજ્યું, અપાર અપાર કુરાન કહાવે ।
અપાર અપાર કહે સિદ્ધ ચારણ, અપાર અપાર ગાંધર્વ ગાવે ।

અપાર અપાર કહે સબ મુનિ, અપાર અપાર સંત સરાવૈ[2] ।
અપાર અપાર કહે સબ કવિ, નિષ્કુલાનંદ કોઉ પાર ન પાવૈ ॥૮॥

છંદ મોતીદામ -

અપાર અપાર અપાર ગોપાળ, અપાર અપાર અપાર દયાળ ।
અપાર અપાર અપાર અજીત, અપાર અપાર કો પાર ન લીત[3] ॥૯॥

અપાર અપાર લીએ અવતાર, અપાર કીયે કંઈ સંત ઉદ્ધાર ।
અપાર અપાર ચરિત્ર અપાર, અપાર જયું વેદ ન પાવત પાર ॥૧૦॥

અપાર અપાર અસુર સંહાર, અપાર વિષય વિઘન નિવાર ।
અપાર ધરે ધરા તન અનંત, અપાર અપાર લહે કો ન અંત ॥૧૧॥

અપાર મત્સ્ય કચ્છ કિયે ચરિત્ર, સુણી જીયે સોયે સદાયે પવિત્ર ।
અપાર અપાર વારાહ નૃસિંગ, અપાર અપાર રખે જનરંગ[4] ॥૧૨॥

અપાર ઉદાર વામન અકળ, અપાર ફરશિધર[5] બળ પ્રબળ ।
અપાર અપાર રાયે રઘુવીર, અપાર અસુર ધસે રણધીર ॥૧૩॥

અપાર અપાર કૃષ્ણ અવતાર, કિયે રાસક્રીડા અમિત અપાર ।
અપાર બને બુદ્ધ બળ અનંત, જેણે જગઅઘ[6] આણ્યો સબ અંત ॥૧૪॥

અપાર કલંક નિવારણ નાથ, કલંકિયે રૂપ ધરે સમરાથ ।
લીયે કલિ ધર્મ સબે જબ લોપ, અપાર ધરે અવતાર અનોપ ॥૧૫॥

૧. શેષનાગ ૨. વખાણે ૩. લઈ શકે ૪. ભક્ત પ્રહ્લાદાદિની ભક્તિની લાજ ૫. પરશુરામ ૬. જગતનાં પાપનો.

સોહિ જન ભંજન દુઃખ સદાય, સેવક અનેકહિ કરવા સા'ય ।
અનેક અનેક લીયે અવતાર, એક જન હેત અપાર અપાર ॥૧૬॥

જય જગજીવન જે જગદીશ, જય જગકારણ જે જગઈશ ।
જય સમરથ જય સુખરૂપ, જય સુખ દાસ સદા શ્યામ અનૂપ ॥૧૭॥

જય જન ભંજન ભૂધર ભીડ, જય પ્રભુ પાવન ટાળન પીડ ।
જય દીનબંધુ જો દીનદયાળ, જય પ્રાણનાથ જનપ્રતિપાળ ॥૧૮॥

જય કરૂણાનિધિ પૂરણકામ, જય સંત સર્વેતણું સુખધામ ।
જય દુઃખહરણ દેવ મુરાર, જય વરદેણ કરણ વા'ર ॥૧૯॥

જય દાસ તાસ[1] નિવારણ દુઃખ, જય સદા સંત ઉપાવન સુખ ।
જય સુખસાગર શ્યામ સુજાણ, જય પ્રેમી જનના જીવનપ્રાણ ॥૨૦॥

જય રસરૂપ રસિક જો રાય, જોતાં જનમન તન તાપ જાય ।
જય રસરૂપ અનૂપ જીવન, જોઈ મન મગ્ન રહે નિત્ય જન ॥૨૧॥

જય રસરૂપ રેલાવર[2] રાજ, કરે રસરૂપ નિજજન કાજ ।
જય રસરૂપ મૂરતિ રસિક, ઠેરો[3] રૂપ ઠાકુર[4] હૃદયે ઠિક ॥૨૨॥

જય રસરૂપ કરો રસરેલ, આવી મુજ પાસ વસો અલબેલ ।
જય રસપાન કરાવો રાજન, મહારસમાં કરો જન મગન ॥૨૩॥

અહો રસરાય પુરો મમ આશ, અહોનિશ દરશ વિના ઉદાસ ।
કરગરૂં તુંજ આગે કર જોડ, હરિ રંક સાથ ન કીજિયે હોડ[5] ॥૨૪॥

આયો તુંજ શરણમેં હું અનાથ, હરિ કરી હેત ગ્રહો મમ હાથ ।
આવ્યો હું અનાથ તુજ દરબાર, મે'ર મન આણી જોશે જો મોરાર ॥૨૫॥

પ્રભુ નહિ આવે ત્રછોડેહી[6] પાર, શ્યામળીયા કરી જોશે હવે સાર ।
છાંડે કેમ નાથ છૂટશો જો છેક, અલબેલા મુજ આધાર તું એક ॥૨૬॥

૧. ત્રાસ, દુઃખ ૨. આનંદ આપનાર ૩. ઠેરાવો, સ્થિર કરો ૪. ભગવાન ૫. હઠ, હરિફાઈ ૬. તરછોડે, તિરસ્કાર કરી કાઢી મૂકયે.

અવગુણ એક ન જોશો અમારો, તમે ગુણ નાથ ગ્રહેજો તમારો ।
દુરબળ દાસ જોઈને દયાળ, કૃપા હવે કરી જોશે જો કૃપાળ ॥૨૭॥

પડ્યો તુંજ પલ્લે[1] હું પ્રાણ આધાર, વિશ્વંભર હરિ કરો મુજ વા'ર ।
કહો કોણ મુજ સરીખો કંગાલ , દેખ્યો નહિ તુંજ સરિખો દયાળ ॥૨૮॥

રાજ મુજ ઉપર ન કીજિયે રોષ, દયાળુ જો નાથ નિવારણ દોષ ।
એવી સઈ અમતણી જો અભાગ્ય, ત્રિકમ ન કરો તમે રોષસો ત્યાગ ॥૨૯॥

રંકપર રાય ન કીજિયે રીસ, હોય સમોવડ્યશું હોડ્ય હમેશ ।
વાદ હરિ કીજીયે જો હોય વડ્ય[2], તમારિ હું નાથ નહિ તડોવડ્ય[3] ॥૩૦॥

શ્યામળિયા આંટી અમારે જો સાથ, નરહરિ રાખી ન ઘટે જો નાથ ।
અમસંગ રાજ કરો જૈયે એમ, કહો સુખ રહે શરીરે જો કેમ ॥૩૧॥

રાજ તમ વિના કરૂ કિયાં રાવ[4], માની જોયે અરજી માહેરી માવ ।
દેખી દુઃખભંજન તુજ દરબાર, પીડાવંત પ્રભુ કરૂં હું પોકાર ॥૩૨॥

દોહા-સુણો પોકાર શ્યામળા, અમતણી અરદાસ ।
ભવદુઃખ ભંજન[5] ભેટતાં, દુઃખી રહે કેમ દાસ ॥૩૩॥

તમે સદન છો સુખનું, મદનમૂર્તિ[6] મહારાજ ।
કષ્ટ સબ કંદન કરો, વદન દેખાડી વ્રજરાજ ॥૩૪॥

મનોહર સુંદર મૂરતિ, નખશિખા જોવા નાથ ।
મન ઇચ્છે છે માહરૂં, શ્યામ મળવા તમ સાથ ॥૩૫॥

સુંદર શોભા શ્યામળા, અજબ છબી અનૂપ ।
રે'જો હદિયા ભીંતરે, રાજ તમારૂં રૂપ ॥૩૬॥

સંભારતાં સંકટ ટળે, ચિતવતાં ચિત્ત લોભાય ।
નયણે નિરખું નાથજી, ત્યારે તાપ સમાય ॥૩૭॥

૧. પાને, આધારે ૨. સમાન, સમકક્ષ ૩. સમકક્ષ ૪. ફરિયાદ ૫. ટાળનાર ૬. કામદેવ જેવા રૂપવાન, આકર્ષક.

ભાગે ભવદુ:ખ ભેટતાં, મટે દિલની દાઝ ।
શાંતિ વળે શરીરમાં, મુખ જોતાં મહારાજ ॥૩૮॥

મૂર્તિ તમારી માવજી, સુંદર સુખભંડાર ।
વણ દીઠે વ્યાધિ વધે, અંતર જળે અપાર ॥૩૯॥

જયારે જોઉં જગપતિ, નિહાળી નિહાળી નાથ ।
અંગોઅંગ અવલોકતાં, શ્યામ થાઉં સનાથ ॥૪૦॥

છંદ મોતીદામ -

શોભે પગતળે સદા ચિહ્ન સોળ, આવે અવલોકતાં સુખ અતોલ ।
સ્વસ્તિ અષ્ટકોણ સોયે અતિ સાર, જવ જાંબુ જોયે હોયે જયકાર ॥૪૧॥

વજર[૧] પતાક[૨] અંકુશ વિશેખ, આપે જો આનંદ અંબુજ[૩] ઉર્ધ્વરેખ ।
દક્ષણહિ પાવ નવે ચિહ્ન દેખ, વામ પાયે સાત શોભે જો વિશેખ ॥૪૨॥

મત્સ્ય ત્રિકોણ દિયણ[૪] મહાસુખ, દેખી ગોપદ પલાયે[૫] જો દુ:ખ ।
કળશ ધનુષ વિલોકતાં વ્યોમ, સદા સુખ આપે ચિંતવતાં સોમ[૬] ॥૪૩॥

ચિહ્ન એહ સોળ ચિંતવતાં ચિત્ત, પલે[૭] સબ પાપ થાયે જો પુનિત[૮] ।
ભજે જન અનેક ધરીને ભાવ, અધિક નિરખવા મન ઉત્સાવ ॥૪૪॥

પેખી પગ આંગળી પ્રેમ પુનિત, ચોટે જન મન ચિંતવતાં ચિત્ત ।
ઉર્ધ્વરેખ નખ અંગુઠે અંકિત, લલિત શોભિત ફણો જો લંકિત[૯] ॥૪૫॥

દેખી દોયે ઘુંટિ દિલ સુખ દેન, પેખે પળે પાપ પાતળીસિ પેન[૧૦] ।
કાંડાં પિંડિ કોમળ પૂરણકામ, હેરિયે[૧૧] ગોઠન દોયે કરી હામ ॥૪૬॥

ડાબે પગે ચિહ્ન ચિંતવતાં દોય, જાયે જો જંજાળ જંઘા દોયે જોય ।
રજે[૧૨] રૂડું ઉદર સુંદર રૂપ, અતિ શોભે નાભિએ ઉંડી અનૂપ ॥૪૭॥

૧. વજ્ર ૨. ધ્વજ ૩. કમળ ૪. દેનારા ૫. ભાગે ૬. અર્ધચંદ્ર ૭. દૂર થાય, નાશ થાય ૮. પવિત્ર ૯. મરોડદાર ૧૦ .પાની ૧૧. જોઈએ, નીરખીએ ૧૨. ગમે, શોભે.

પડે વળ પેટે ત્રય પરમાણ, વિલોકિ જો ઉર કરૂં શું વખાણ ।
શોભે કંઠ સુંદર કંબુ સમાન, નવ તિલ ત્યાંયે શોભે જો નિદાન ॥૪૮॥

ભજે ગજસુંઢ સરિખો જો ભુજ, તિયાં મન મોયે જોયે કોણિ તુજ ।
શોભે પોંચો પાંચ આંગળી સહિત, ચિંતવતાં નખ હરાયે જો ચિત્ત ॥૪૯॥

લટકે અટકે મન નંદલાલ, નિરખી અધર થાઉં જો નિહાલ ।
ઓપે દાંત અતિ કળી જો અનાર, અમૃત વેણ જિહ્વાએ ઉચ્ચાર ॥૫૦॥

મંદમંદ હાસે હસીને મહારાજ, દયાળું હરો હરિ દિલની દાઝ ।
નાસિકા નિરમળ નિરખી નેણ, દેખે દોયે ગાલ સોયે સુખદેણ ॥૫૧॥

દક્ષિણ કપોળ તિલ એક દેખ, વળી ત્રયે શીતળ શોભે વિશેખ ।
નયણાં રસાળ વિશાળ નિહાલ, જોતાં સમ અંબુજ જાયે જંજાલ ॥૫૨॥

ભાળી જીયે ભૃકુટિ ભ્રમર ભાલ, નળવટ[૧] જોયે જો હોયે નિહાલ ।
જમણીય કોર ચિહ્ન તિયાં જોય, હરિજન જોયે હૈયે સુખ હોય ॥૫૩॥

દેખી દગ[૨] શ્રવણ સુંદર દોય, તિલ એક અવલ દેખિયે તોય[૩] ।
શિરપર કેશ સુંદર શોભિત, સોહે શ્યામવર્ણ કાંયેક સફેત ॥૫૪॥

નખશિખ શોભા કહી કેમ જાય, અપાર અપાર અપાર કે'વાય ।
મનોહર સુંદર મૂરતિ માવ, ભાળી મુજ ભિંતર આવિયો ભાવ ॥૫૫॥

ચોટ્યું ચિત્ત ચિંતવ્યે ચંદ ચકોર, મળ્યું મન મેઘ મળે જેમ મોર ।
જળ વિના મીન ન રહે જો જેમ, પ્રભુ તમ સાથે થયો મારે પ્રેમ ॥૫૬॥

બપૈયો ન લહે કેદિ બીજું બુંદ, સ્વાંત વિના જો હોયે સાત સમુદ્ર ।
પકડીયે લકડી હાલર[૪] પાગ[૫], તેતો તન જાયે ન થાયે જો ત્યાગ ॥૫૭॥

માનું રંગ ચડિયો ચોળ[૬] મજેઠ[૭], નજરે ન દેખ્યો ઉતરતાં નેઠ[૮] ।
વા'લા વળીવળી કહીયે શી વાત, ભાળું જેમ પડી પટોળે જો ભાત ॥૫૮॥

૧. કપાળ ૨. નેત્રથી ૩. ત્યાં ૪. હાલર નામનાં પક્ષીએ ૫. પગથી ૬. લાલચોળ ૭. મજીઠ નામની વનસ્પતિનો ૮. નક્કી.

અંતરમાં પડી આંટી હરિ એમ, કહો હવે નાથ કરીયે કેમ ।
દિનકર પ્રગટે પશ્ચિમ દિશ, મેલું કેમ તોયે હરિ ખોટે મિશ ॥૫૯॥

સુકે કોઈ કાળે સમુદ્ર તો સાત, વા'લા કેમ મેલાયે લીધી જો વાત ।
હરિ તમે ગ્રહ્યો નથી એવો હાથ, નાસંતાં જે છુટાયે મારા જો નાથ ॥૬૦॥

સુખદેણ સુંદર શ્યામ સુજાણ, પ્રભુ તમે મારા છો જીવણપ્રાણ ।
બાંધી પ્રીત તુંજ સાથે બળવાન, દીજે હવે દયાળું દર્શનદાન ॥૬૧॥

નવ રહિયે અમથી અળગા નાથ, શ્યામળિયા સદાયે રહીજે સાથ ।
વેગળે જો રહ્યે ન વામે વરાધ[1], ઉપજે જો અંતર દુઃખ અગાધ ॥૬૨॥

પે'લી હરિ કરી તમે બહુ પ્રીત, અમપર હેત કરિયું અમિત ।
વિધવિધ વાલા દેખાડી જો વા'લ, નેક રીતે જો કેમ નંદલાલ ॥૬૩॥

પરહરો પ્રભુ લહી કેમ પ્રાણ, શ્યામળિયા નાથ ન ઘટે સુજાણ ।
તમ વિના બુઝે કેમ તનતાપ, અમારે જો અંતર રે'છે ઉતાપ ॥૬૪॥

દીઠા વિના દિલ દાઝે જો દયાળ, જોયા વિના જીવન ન સમે ઝાળ ।
પળ એક જાયે જુગ[2] પરમાણ[2], તમારીએ રહે છે અમને તાણ ॥૬૫॥

મનોરથ કરે મળવાને મન, ઝંખે નેણ નિત્ય જોવાને જીવન ।
અંગોઅંગ ભેટું આવોને અલબેલ, રસિલાજી આવી કરો રસરેલ ॥૬૬॥

લાડીલાજી લેવરાવીએ જો લાડ, ચિત્ત મારૂં જોવા કરે બહુ ચાડ ।
નિરખું હું નયણાં ભરી જો નાથ, શ્યામળિયા થાઉં ત્યારે હું સનાથ ॥૬૭॥

ભાગે મારી ભૂધર ભેટતાં ભુખ, દેખી દૂર થાયે દયાળું જો દુઃખ ।
અણદીઠે અંતર મારૂં ઉદાસ, પ્રભુ હવે પ્રીતે રહો મમ પાસ ॥૬૮॥

અલબેલા સુણી મારી અરદાસ, દુઃખી દીન છિન[3] દયાળુ હું દાસ ।
આણો કેમ ઉર મારો અપરાધ, અતિ તમે ગુણગંભીર અગાધ ॥૬૯॥

૧. પીડા ૨. યુગ જેવડી ૩. ભાંગી પડેલ.

જુવો જ્યારે જીવન[1] મારૂંજ જોણ[2], શોધે કેમ લાધે સારો શુભ ગુણ ।
બહુનામી પાળો પોતાનું બિરદ, દીનબંધુ દાસ નિવારણ દરદ ॥૭૦॥

વદી મુજ કર્મતણો વા'લા વાંક, રખે રીસ કરી રોળો[3] રાય રાંક ।
કોઈ જન ગ્રહે કેહરિની[4] કોર[5], જંબુક[6] ન રીસ કરી શકે તિયાં જોર ॥૭૧॥

ખીજી કોઈ અમૃત જન ખાય, જુવો ગુણ તેનો તોયે કાંયે જાય ? ।
આવી કોયે અર્કશું[7] માગે અંધાર, દીયે ક્યાંથી દિન[8] નથી જો દુવાર[9] ॥૭૨॥

ચંદશું મંદ[10] કોયે અગનિ ચા'ય, થકે સબ રીત શીતળ સો થાય ।
કરે તેમ પ્રીત તમશું જો કોય, સદા સુખનિધિ પાવે જન સોય ॥૭૩॥

કદાચિત હોયે મુજ કઠણ કર્મ, શરણે આવ્યો શ્યામ રાખિયે શર્મ ।
ભલાવસ્યો ભૂધર જો મારાં ભાગ્ય, જીવન નથી તો કોય મારી જાગ્ય ॥૭૪॥

ન કરશો નાથ એવી મુજ માથ, આવ્યો તુજ શરણ હુંજ અનાથ ।
રાખીયે રાખીયે શરણે હો રાજ, લક્ષ્મીવર તુજને છે જો લાજ ॥૭૫॥

કર્યાં જેમ આગે અનેકનાં કાજ, એમ હરિ અમારૂં કરીયે આજ ।
પ્રહ્લાદની જેમ કરી પ્રતિપાળ, દમ્યો હિરણ્યકશિપુ હાથે દયાળ ॥૭૬॥

અંબરીષ શાપ નિવાર્યો જો આપ, સ્થિર કરી ધ્રુવે અવિચળ થાપ ।
પ્રભુ સુણી ગજતણી જો પોકાર, આગે હરિ કર્યો અહલ્યા ઉદ્ધાર ॥૭૭॥

ભાવે કરી ખાયે ભીલડીનાં[11] ફળ, કિયો હરિ ઉદ્ધાર ઢીમર[12] કળ ।
ભલીવિધે ઉદ્ધાર્યો કાગભુશંડ, અનાદિ બિરુદ જન તારે અખંડ ॥૭૮॥

દઈ લઈ લંક વિભીષણ દાત[13], ઉદ્ધારે રીંછ ભીંછ એ અખિયાત[14] ।
પ્રભુ કરી પક્ષ જટાયુ પ્રસિદ્ધ, ગણિકા ઉદ્ધારે ઉદ્ધારે જો ગીધ ॥૭૯॥

દુર્બળ વિદુર સુદામો દાસ, પ્રભુ અક્રુર ઉદ્ધવ રખે પાસ ।
વિઠ્ઠલ વ્રજજનની કરી વા'ર, નાથ વિષ નીર અગનિ નિવાર ॥૮૦॥

૧. જીવનરૂપ હે ! પરમાત્મા ! ૨. ભૂતકાળ તથા વર્તમાનનું જીવન ૩. દુઃખી કરો ૪. સિંહની ૫. સહાય, શરણું ૬. શિયાળ ૭. સૂર્ય પાસે ૮. સૂર્ય ૯. ઘેરે, ઘરમાં ૧૦. મંદબુદ્ધિ ૧૧. શબરીનાં ૧૨. ખારવા ગુહરાજનો ૧૩. દાન ૧૪. સહીસલામત, ક્ષેમકુશળ.

કર્યો જબ વસુ[1] વ્રજપર કોપ, ગિરિ ધરિ કર રાખે ગાય ગોપ ।
વસુદેવ દેવકીની કરી વા’ર, સોયે કંસ આદ્યે અસુર સંહાર ॥૮૧॥

કર્યું હરિ કુબજ્યા નારનું કાજ, આપ્યું તમે ઉગ્રસેનને રાજ ।
જુદ્ધ હરિ કરી જીતે જરાસંધ, બંધ છોડે સહસ્ર એકવિશ બંધ[2] ॥૮૨॥

નરકાસુર મારી લિયે સબ નાર, આપે કિયો જય દેવનાર ઉદ્ધાર ।
કર્યું પ્રતિપાળ જો પાંડવકુળ, પૂરે પ્રભુ પાંચાલીને પટકુળ ॥૮૩॥

રાખે ગર્ભવાસથી પરીક્ષિત રાય, સ્વામિ શ્રાપથી કરી દ્રૌપદી સહાય ।
કર્યાં જન અનેકનાં હરિ કાજ, મહા અઘવંત ઉદ્ધારે મહારાજ ॥૮૪॥

અજામેલ કદ્રજ ઉધ્ધારે આપ, હર્યા સ્વામી તમે સેવકના તાપ ।
જુગોજુગ જનમ તારણ જન, પ્રભુ હરી પાપ કરો છો પાવન ॥૮૫॥

અવતાર લઈ કોનું કર્યું છે અકાજ, એક હરિ દેખાડો અમને હો આજ ।
નહિ થાય રીત નવલી જો નાથ, હરિ કેમ મૂકશો હવે ગ્રહ્યો હાથ ॥૮૬॥

છોરૂં જો કછોરૂં હોયે કોઈ છેક, નથી કોઈ તાત તરછોડતા નેક ।
ખરો કોય હોય હરિ ખાંનાંજાત[3], ઘરનો જન જાણી ન થાય જો ઘાત ॥૮૭॥

નિભાવીયે નાથ કરિયે નજાર[4], હોયે હરિ મારા ગુન્હા જો હજાર ।
સાંભળો સાંભળો શ્યામળા સુજાણ, બરકી[5] બરકી કરૂં બુંબરાણ ॥૮૮॥

નાથ કેમ સાંભળો નહિ નિદાન, કેશવ બેઠા કેમ બુંદિને[6] કાન ।
એવો કિયો અમ તણો અપરાધ, અલબેલા સાંભળો નહિ આરાધ[7] ॥૮૯॥

અચંબો આવે છે અમને જો એક, તમારી તમે ન સંભાળો કાં ટેક ।
પ્રભુ હવે કરી રહ્યો હું પોકાર, વાલમ મન આવે તો કરજો વા’ર ॥૯૦॥

રાજ દરબાર કરી જો મેં રાવ, નજરમાં આવે તો કરજો ન્યાવ[8] ।
અમે કરી છુટ્યા અમારો ઉપાય, શ્યામ હવે સુઝેતો કરજો સહાય ॥૯૧॥

૧. ઈંદ્ર ૨.એકવીશ હજાર બંદીવાન રાજાનાં બંધન ૩. પોતાનાં ઘરે જન્મેલો અને ઉછરેલો ગુલામ, દાસ ૪. કૃપાદૃષ્ટિ ૫. આર્તનાદથી, પોકાર કરીને ૬. બંધ કરીને ૭. વિનંતિ, પ્રાર્થના ૮. ન્યાય.

પો’ચાડી પોકાર પ્રભુ તમપાસ, અલબેલા અમતણી સુણો અરદાસ ।
અરજીએ સુણી દયા દલ આણ, શ્યામળિયા સજ[1] થાવો ને સુજાણ ॥૯૨॥

કવિત એકવીસો -

ધાયે દ્રૌપદિકે કાજ, રાખીહે મા’રાજ લાજ, ગ્રહે જબ ગજરાજ, કાજ હરિ ધાયેહો ।
ધાયે અજામેલ વા’ર, આયકે કિયો ઉદ્ધાર, પતિત ઉતારે પાર, વાર નહિ લાયેહો ॥
ગણિકા ગીધવ જાત, તારે હરિ કીરનાત, અહલ્યાકી કહું ક્યા બાત, શાપ જ્યાન સહાયેહો ।
એસેહી મા’રાજ રાજ, અનેકકી રાખી લાજ, દુઃખી જન દેખી આજ, નાથ કેસે નાયેહો ॥૯૩॥

દોહા★-દરદ મારે દરશનનું, દિઠે દુઃખ પલાય ।
દયા કરી હરિ દીજિયે, રાજી થૈને રાય ॥૯૪॥

નયણાં ભરી નિરખશું, મોહન જયારે મુખ ।
ટળશે તનતાપ તયે, જયારે જોશું રૂખ ॥૯૫॥

દિલની વાતો દિલમાં, કહિયે કેની પાસ ।
હશી બોલ્યા વિના હરિ, અંતર છે ઉદાસ ॥૯૬॥

માગું હું મગન થઈ, દીજે શ્યામ સુજાણ ।
દિયો તો દરશન દિયો, લિયો તો લીજે પ્રાણ ॥૯૭॥

અરજી એહ અમતણી, સુણી હરિ હરિજન ।
દીન જાણીને મુજને, ઉભય[2] થાવો પ્રસન્ન ॥૯૮॥

શું લખી સંભળાવિયે, નથી નાથ અજાણ ।
અંતર બાહેર અમતણી, સબ જાણો સુજાણ ॥૯૯॥

તમે સદા સુખધામ છો, તમે સદા સુખકંદ ।
તમે સદા સુખરૂપ છો, જયજય સહજાનંદ ॥૧૦૦॥

શુદ્ધ અશુદ્ધ સમજું નહિ, પદ પ્રબંધ છંદ ।
તમપર મારી તાન[3] છે, કહે નિષ્કુળાનંદ ॥૧૦૧॥

૧. તૈયાર. ★ નોંધ :- અહીં એક જૂનાગઢથી પ્રાપ્ત હ.લિ. પ્રત (સં.૧૯૫૪) મુજબ કડીઓનો ક્રમાંક નંબર, અરજી અને વિનયના સુયોગ્ય (મૂળ કે વાસ્તવિક) અનુક્રમની સુવિધા માટે તે હસ્તલિખિત મુજબજ ગોઠવેલ છે. ૨. બંને, ભગવાન અને ભક્તો ૩. પ્રીતિ, લગની.

અથ વિનય છંદ-

'ભુવનમંડલે' એ ઢાળ છે -

જય જગવંદ, કહે મુનિવૃંદ; જન ચકોર ચંદ, સ્વે સુખકંદ ।
હરો દુઃખદ્વંદ્વ, બાલમુકુંદ; શ્રીસહજાનંદ, આપો આનંદ ॥૧॥
સુખજ કારણં, ભવતારણં; જનોદ્ધારણં, ભયનિવારણં ।
મોહમારણં, કોપતારણં; શ્રીસહજાનંદ, આપો આનંદ ॥૨॥
સર્વ સુખધામ, સંત વિશ્રામ; કરો મમ કામ, સુંદર શ્યામ ।
પૂરો હરિ હામ, કૌ'કરભામ[1]; શ્રીસહજાંનદ, આપો આનંદ ॥૩॥
ભવ ભયે ભંગ, શ્રીરાયે રંગ; સદા રહો સંગ, તો રહે રંગ ।
અવિલોકું અંગ, આવે ઉમંગ; શ્રીસહજાનંદ, આપો આનંદ ॥૪॥
જો જોઉં હું મુખ, તો થાયે સુખ; જાયે દિલ દુઃખ, જો દેખું રૂખ[2] ।
ભાગે ભવભુખ, થાયે સંતોખ[3]; શ્રીસહજાનંદ, આપો આનંદ ॥૫॥
સ્વામી કરો સા'ય, મહા દુઃખમાંય; કરો વેળ્ય[4] કાંય[5], ગ્રહો હરિ બાંય ।
પ્રભુ લાગું પાય, શ્રીરંગરાય; શ્રીસહજાનંદ, આપો આનંદ ॥૬॥
સુણીજે પોકાર, વારમવાર; અધમ ઉદ્ધાર, બિરૂદ સંભાર ।
નોધારાઆધાર, કા'વો મોરાર; શ્રીસહજાનંદ, આપો આનંદ ॥૭॥
નિષ્કુળાનંદના નાથ, એ સુણી ગાથ; શ્યામ રહો સાથ, તો હું સનાથ ।
ભરીભરી બાથ, મળી જે નાથ; શ્રીસહજાનંદ, આપો આનંદ ॥૮॥

ઈતિ અષ્ટકં સંપૂર્ણમ્ (ઈતિ શ્રી વિનય છંદ) ॥૧૦૨॥

ઈતિ શ્રીસહજાનંદસ્વામિશિષ્ય નિષ્કુળાનંદમુનિવિરચિતે
અરજીવિનયગ્રંથઃ સંપૂર્ણઃ ।

અરજીવિનયઃ સમાપ્તઃ ।

૧. હાથ જોડીને કહું ૨. ચહેરો, મુખ, સ્વરૂપ ૩. સંતોષ ૪. મોડું ૫. શા માટે ?

ૐ

॥ श्री स्वामिनारायणो विजयतेतराम् ॥

શ્રીનિષ્કુળાનંદમુનિકૃત-કાવ્યસંગ્રહે–

કલ્યાણનિર્ણયઃ

(૧૫)

સોરઠા-

સમરતાં સુખ હોય, કોઈ વિઘન ન વ્યાપે વળી ।
સુખદ મૂરતિ સોય, સહજાનંદ આનંદકંદ ॥૧॥
સમર્થ શ્રીઘનશ્યામ, હામ[1] મદન[2] મનની હરી ।
કર્યા જન નિષ્કામ, દામ[3] વામ[4] દોષ[5] દૂર કરી ॥૨॥
અવતારી આપે અનુપ, રૂપ અનુપમ આપે ધરી ।
સો યહ સુખદ સ્વરૂપ, સહજાનંદ જગવંદ હરિ ॥૩॥
સરવોપરી સુખધામ, શ્યામ સહુના નાથ સહિ ।
પ્રભુજી પૂરણકામ, હામ કરી હરિ રહિયે હૈયે ॥૪॥
દોહા-એક વાત અનુપ છે, સાંભળજ્યો સહુ કોઈ ।
સંશય ન રહે શ્રેયમાં[6], છે સમઝ્યા સરખી સોઈ ॥૫॥

ચોપાઈ-

શુદ્ધ મુમુક્ષુ જે સુજાણરે, પૂછયું થાવા પ્રથમ કલ્યાણરે ।
મહામુક્ત તમે શિરોમણિરે, સુણો વિનતિ એક મુજતણીરે ॥૬॥

૧. હિંમત ૨. કામદેવની ૩. ધનની ૪. સ્ત્રીની ૫.આસક્તિ ૬. કલ્યાણમાં.

સહુ સહુના મનને મતેરે, માન્યું કલ્યાણ મન ગમતેરે ।
કોઈ કે' અમે મત્સ્ય ઉપાસીરે, કોઈ કહે કૂર્મ સુખરાશીરે ॥૭॥

કોઈ કહે વારાહના દાસરે, કેને નૃસિંહનો વિશ્વાસરે ।
કોઈ વામનરૂપને ભજેરે, કેને પરશુરામ રૂપ રજે[1]રે ॥૮॥

કોઈ રામ ભરોંસે રહેછેરે, કોઈ કૃષ્ણકૃષ્ણ કહેછેરે ।
કોઈક બુધજીનું બળ લઈરે, બેઠા કંઈક કલકિ કઈરે ॥૯॥

એહઆદિ દશ અવતારરે, એતો સર્વે સુખના દાતારરે ।
તેને ભજે છે ભિન્ન ભિન્ન ભાવે રે, મુને અતિ અચંબો એ આવેરે ॥૧૦॥

જેજે જનના જે ઈષ્ટદેવરે, તેતે જન કરે તેની સેવરે ।
તે વિના નથી બીજું સહેવાતુંરે, બોલે બીજા દેવનું ઘસાતુંરે ॥૧૧॥

વળી એ વિના બીજા અનેકરે, ઝાલી બેઠા છે જુજવી ટેકરે ।
વેષ વાત ભિન્ન ભિન્ન ભાતેરે, ઉપાસના તે જુજવી જાતેરે ॥૧૨॥

કોઈ કોઈ ભેળા નવ ભળેરે, માન્યું સત્ય પોતાનું સઘળેરે ।
કોઈ કાન ફડાવી ફરેછેરે, કોઈ કાષાંબરને[2] કરેછેરે ॥૧૩॥

કોઈ દંડી[3] મુંડી[4] ડામખાઈ[5]રે, કોઈ મગન[6] નીરમાં નાઈરે ।
કોઈ જટી[7] કાટી ખાલ ખરીરે, કોઈ માળા તિલક રહ્યા ધરીરે ॥૧૪॥

કોઈ કંથા ગોદડી કોપીનરે, વનકલ[8] ટાટાંબર[9] મૃગાજીન[10]રે ।
કોઈક થયા પંડિત પુરાણીરે, કોઈ એક બ્રહ્મ[11] બોલે વાણીરે ॥૧૫॥

કોઈ રાજ મહારાજ મહારાણીરે, શૂન્ય[12] સમીર[13] પાવક[14] પાણીરે ।
કોઈ કર્મ ધર્મ કબીરરે, કોઈ કંથર ભરથર પીરરે ॥૧૬॥

૧. ગમે ૨. ભગવા વસ્ત્ર કરે છે ૩. દંડધારી સંન્યાસી ૪. માથે મુંડન રાખનારા ૫. ચામડી ઉપર ગરમ લોખંડથી ડામ દઈને નિશાન કરનારા ૬. ખુશી ૭. જટાવાળા ૮. ઝાડની છાલથી બનાવેલ વસ્ત્ર ૯. કંતાનનું વસ્ત્ર ૧૦. મૃગચર્મ ૧૧. ''એક બ્રહ્મ સત્ય છે'' એવી ૧૨. આકાશ ૧૩. વાયુ ૧૪. અગ્નિ.

કોઈક કપર્દીથી[1] કલ્યાણરે, માન્યું પરિપૂરણ પ્રમાણરે ।
કોઈ શેષ દિનેશ ગણેશરે, કોઈ શશિ વસિ વન સુરેશરે ॥૧૭॥

કોઈ દશા વિશામાનું ભાવેરે, સદા શ્રીરંગ અભંગ ગાવેરે ।
એમ કલ્યાણ અનેક રીતે રે, સહુએ માન્યું છે ચોકસ ચિતેરે ॥૧૮॥

તેમાં પોતાનો દોષ ન દેખેરે, અન્યથી આપ અધિક લેખેરે ।
સહુથી સમઝે પોતાનું સરસરે, આવે બીજાનું નજરે નરસરે ॥૧૯॥

નથી નકી એક નિરધારરે, મારે મને એ મોટો વિચારરે ।
વળી અવતારના જે ઉપાસીરે, તેની પણ મતિ ગઈ નાશીરે ॥૨૦॥

નોખાં નોખાં વપુને[2] વંદેછેરે, પરસ્પર પરને નંદે છેરે ।
કોઈક પૂજે છે બાળમુકુંદરે, કોઈક ભજે છે શ્રીવ્રજચંદ[3]રે ॥૨૧॥

કોઈ કહે રૂક્મિણીરાયરે, કોઈ રમાપતિ ગુણ ગાયરે ।
એમ ભેદ પાડીને ભજેછેરે, તેહ વિના બીજાને તજેછેરે ॥૨૨॥

એમ જુજવું જુજવું જનરે, મનભાવતું કરે છે ભજનરે ।
એહ વિના બીજા ઉપાસીરે, તેપણ પુછુછું કહેજ્યો તપાસીરે ॥૨૩॥

કહું કલ્યાણ બહુ પ્રકારેરે, જુદું જુદું માન્યું છે સંસારેરે ।
સર્વે સરખું કલ્યાણ છે એહરે, કે કાંઈ અધિક ન્યૂન છે તેહરે ॥૨૪॥

સહુ પામશે પૂરણ પદરે, ત્યારે બાંધી જોઈએ નહિ હદ[4]રે ।
જેમ આ લોકે છે ખેંચાતાણરે, તેમ કલ્યાણમાં પણ જાણરે ॥૨૫॥

જેમ આ લોકમાં મારૂં તારૂંરે, તેમ કરે છે મત પંથ સારૂંરે ।
નથી અલૌકિકપણું એમાંરે, ગૃહી ત્યાગી ગુરૂ કહ્યા તેમાંરે ॥૨૬॥

રહ્યું કાચું પોતાની કોરનુંરે, પુછયું છે નોર[5] કે કનોરનું[6]રે ।
બુડ્યો બુડ્યાને કેમ તારશેરે, માટે મોટો એ વાતનો સંશેરે ॥૨૭॥

૧. કપર્દ એટલે જટા તેને ધરનારા શંકરની ભક્તિથી ૨. અવતારને ૩. મથુરા ગયા તે પહેલાનાં (૧૧ વર્ષની ઉંમર સુધીનાં) શ્રીકૃષ્ણ સ્વરૂપને ૪. સીમા ૫. રીત મુજબનું ૬. રીત બહારનું.

કહો કેને સેવ્યે કેવું સુખ પામે રે, કેને સેવ્યે કેવું દુઃખ વામે રે ।
કેને સેવ્યે કેવું ફળ થાયરે, કેને પૂજ્યે કાળથી મુકાયરે ॥૨૮॥

કોણથકી જાય અક્ષરધામરે, કોણ થકી થાય પૂર્ણકામરે ।
એહ સંદેહ સર્વે મટાડીરે, કે'જો વિવેકે વિગતિ પાડીરે ॥૨૯॥

જોગ્ય છોજી જથાર્થ કે'વારે, પુછ્યા પ્રશ્નનો ઉત્તર દેવારે ।
પુછી એટલું જોડિયા પાણ[1]રે, ત્યારે બોલિયા મુક્ત સુજાણરે ॥૩૦॥

ઈતિ શ્રીકલ્યાણનિર્ણયમધ્યે મુક્તમુમુક્ષુસંવાદે
પ્રથમો નિર્ણયઃ ॥૧॥

દોહા-મુક્ત કહે સુણ્ય મુમુક્ષુ, સારા પુછ્યા તેં પ્રશ્ન ।
ઉત્તર એનો આપિયે, કાપિયે સંશય સઘન[2] ॥૧॥

કલ્યાણ છે કૈક ભાત્યનાં, તેની જુજવી જુજવી જાત ।
સર્વે કલ્યાણ સરખાં નહિ, તેની સાંભળી લે હવે વાત ॥૨॥

સાચું કે'તાં સંતાપ છે, ખોટું કહ્યામાં સઈ ખાટ્ય[3] ।
બેઉ પ્રકારે બાધ છે, મને વિચારૂં છું તેહ માટ્ય ॥૩॥

પણ જ્યારે પુછયું તેં પ્રીતશું, ત્યારે આપશું ઉત્તર અનુપ ।
કે'શું કલ્યાણની વારતા, સાચાસાચી શુદ્ધ રૂપ ॥૪॥

ચોપાઈ-

ભેખ ભક્ત આ ભવમાં ઘણેરે, માન્યું કલ્યાણ પુણ્ય આપણે રે ।
જે જે કરે છે જગમાં જનરે, વ્રત દાને માને શ્રેય મનરે ॥૫॥

કેને ચપટી ચુણ[4] દેવાયરે, તેને પણ કલ્યાણ કે'વાયરે ।
કેને પોષ[5] ભરી પાય પાણીરે, તે પણ કલ્યાણ થાવાનું જાણીરે ॥૬॥

૧. હાથ ૨. ટળે નહિં તેવો, મજબૂત ૩. શું ફાયદો ? ૪. લોટ ૫. આડો ખોબો.

કોઈ ભુખ્યાને આપે ભોજનરે, તે પણ કલ્યાણ માનીને મનરે ।
કોઈ વસન ભૂષણ આપે ગર્થ[1]રે, તે પણ કલ્યાણ થાવાને અર્થરે ॥૭॥

સોનું રૂપું આપે ત્રાંબા દાનરે, તે પણ કલ્યાણ કાજે નિદાનરે ।
ગાય મહીષી[2] ને ગજ[3] બાજ[4]રે, ધામ[5] ધરાદિ[6] કલ્યાણ કાજરે ॥૮॥

કાશિયે જઈ લિયે કરવતરે, તેપણ કલ્યાણ થાવા તરતરે ।
હિમાળે જઈ હાડને ગાળે રે, ગડે[7] પૃથ્વીએ પિંડ પ્રજાળે[8]રે ॥૯॥

કમળપૂજા[9] ભૈરવ જપ[10] ખાયરે, તે પણ કલ્યાણ સારૂ કે'વાયરે ।
કોઈ કરે તીર્થ વ્રત સ્નાનરે, કોઈ આપે છે સર્વસ્વ દાનરે ॥૧૦॥

કોઈ ધર્મ નિમ ટેક ધારેરે, જ્યારે કલ્યાણ કરવા વિચારેરે ।
કોઈ કઠણ તપ કરે છે રે, થઈ ઉદાસી વન ફરે છે રે ॥૧૧॥

ફળ દળ કરે જળ આહારરે, કરવા કલ્યાણનો નિરધારરે ।
એહ વિના ઉપાય હજારૂંરે, કરે છે સહુ કલ્યાણ સારૂં રે ॥૧૨॥

પણ જેનો જેવો પરિશ્રમરે, પામે કલ્યાણ માનો એ મર્મરે ।
કોઈ પામે અન્ન ધન ધામરે, કોઈ પામે ગરાસ ને ગામરે ॥૧૩॥

કોઈ પામે રાજ્ય સાજ સુખરે, સુત કલત્ર[11] નહિ દેહે[12] દુઃખ રે ।
એ પણ કલ્યાણ એક કે'વાયરે, સુખ માની રહ્યા છે એ માંયરે ॥૧૪॥

કોઈ પામે અમરાવતી[13]રે, તે પણ પૂર્ણ માને છે પ્રાપતીરે ।
શિવબ્રહ્માની પુરીને પામીરે, માન્યું પામ્યા પૂરણ ભાગી ખામીરે ॥૧૫॥

એહ વિના બીજા બહુ લોકરે, પામી સમાવી બેઠા છે શોકરે ।
પણ આત્યંતિક જે કલ્યાણરે, તેની રીત ભાત જુદી જાણરે ॥૧૬॥

તેતો હરિ હરિજનથી થાયરે, સાચું કલ્યાણ જેને કે'વાયરે ।
સમઝી લેજ્યે તું એટલું સારરે, નથી બીજો નિશ્ચે નિરધારરે ॥૧૭॥

૧. ધન ૨. ભેંસ ૩. હાથી ૪. ઘોડો ૫. ઘર ૬. ભૂમિ આદિક ૭. દટાય ૮. બાળે ૯. માથું કાપી દેવને ચડાવવું ૧૦. પર્વત પરથી શરીરને પડતું મૂકવું ૧૧. સ્ત્રી ૧૨. શરીરે ૧૩. સ્વર્ગ.

મળે પ્રભુ પ્રગટ પ્રમાણરે, કાંતો તેના મળેલે[1] કલ્યાણરે ।
તેહ વિના તો કોટિ ઉપાયેરે, આત્યંતિક કલ્યાણ ન થાયેરે ॥૧૮॥

જેમ રવિ વિનાની રાતરે, ન જાય ન થાય પ્રભાતરે ।
તેમ પ્રગટ પ્રભુ મળ્યા પખી[2]રે, નોય કલ્યાણ લેવું એ લખીરે ॥૧૯॥

તેહ વિના જો થાય કલ્યાણરે, પડે જૂઠાં તો સર્વે પુરાણરે ।
ભવે ભેખ ભગત છે બહુરે, સાવધાન થઈ મંડ્યા સહુરે ॥૨૦॥

મત પોતાના પુષ્ટિને અરથરે, નવા નવા નિપજાવ્યા ગ્રંથરે ।
સર્વે પોતાનું કર્યું છે સાચું રે, કેણે રાખ્યું નથી વળી કાચું રે ॥૨૧॥

પણ કલ્યાણ પ્રભુની પાસરે, તેહ વિના વલોવે છે છાસરે ।
એ છે સર્વે શાસ્ત્રનો મતરે, તે તો ન થાય કેદિ અસતરે ॥૨૨॥

એમ સંત શાણા કહે છે રે, શ્રેય પ્રગટ પાસળે રહે છે રે ।
એમ સર્વેનું છે સિદ્ધાંતરે, મો'રે મોટા ભાંગી ગયા ભ્રાંતરે ॥૨૩॥

જેને ફરી ન પડે ફરવું રે, તેને આત્યંતિક શ્રેય કરવું રે ।
તેહ વિના તો કલ્યાણ કાચું રે, પામી પડવું પડે છે પાચું રે ॥૨૪॥

કૈક આ લોક સુખથી પડ્યારે, કૈક પડ્યા સ્વર્ગલોકે ચડ્યારે ।
કૈક હરપુરિથી[3] હણાણારે, કૈક ચંદ્રલોકથી પછડાણારે ॥૨૫॥

કિયાં રહ્યું થયું એ કલ્યાણરે, ભાગ્યું વચ્ચે વારિધિયે[4] વા'ણરે ।
એ કલ્યાણ કામ ન આવેરે, જેને કાળ માયા મળી ચાવે[5]રે ॥૨૬॥

જેને માથે છે મોટાં વિઘનરે, એવું કલ્યાણ મ માનો મનરે ।
તન મનમાં વાત તોળીને[6]રે, કરવું કલ્યાણ ખરૂં ખોળીનેરે ॥૨૭॥

ભેખ લીધે ભલાઈ મ ભાળો રે, એહ ભૂલ્ય ભીંતરથી ટાળોરે ।
મત મમતે રહ્યાં જે બંધાઈ રે, તેમાં કલ્યાણ ન મળે કાંઈરે ॥૨૮॥

૧. પ્રભુને પામેલા હોય તેનાથી ૨. વિના ૩. કૈલાસથી ૪. સમુદ્રમાં ૫. નાશ કરે ૬. તપાસીને, વિચારીને.

પરઘર મારી[1] પેટ ભરેરે, પરસુત[2] વિત્ત[3] દારા[4] હરેરે ।
એમાં કેદિ મ માનો કલ્યાણરે, જેમાં ખરી ખુવારી છે જાણરે ॥૨૯॥

કહ્યું તમે જે પુછ્યું તું તેહરે, એહ વાતમાં નથી સંદેહરે ।
સાચું માની લેજ્યે સાક્ષાતરે, કહી કલ્યાણની તને વાતરે ॥૩૦॥

ઈતિ શ્રીકલ્યાણનિર્ણયમધ્યે મુક્તમુમુક્ષુસંવાદે
દ્વિતીયો નિર્ણયઃ ॥૨॥

દોહા-મુમુક્ષુ કહે મુક્ત સાંભળો, તમે કહી કલ્યાણની રીત ।
પ્રગટ વિના છે પાંપળાં[5], ખરાખરૂં કહ્યું ખચીત[6] ॥૧॥

પ્રગટ પ્રભુ ન હોય પૃથ્વીએ, કોઈ કરવા ઈચ્છે કલ્યાણ ।
કહું તેને કેમ કરવું, એહ પુછું છું જોડિ પાણ ॥૨॥

હોય અવતારનો આશરો, ભાવે કરતો હોય ભજન ।
કલ્યાણ કરવા કારણે, ઝાઝી કરતો હોય જતન ॥૩॥

વળી સેવતો હોય સંતને, સાંભળતો હોય પુરાણ ।
તેણે કરીને તેહનું, કેમ ન હોય કલ્યાણ ॥૪॥

ચોપાઈ-

સંત શાસ્ત્ર છે કલ્યાણકારીરે, સહુ કહે છે એમ વિચારી રે ।
સાધુ સર્વેને માનવા મોટારે, ગ્રંથ પણ ખરા નથી ખોટારે ॥૫॥

શાસ્ત્ર શાસ્ત્ર સરખાં છે સહું રે, સંત સંત છે સરખા કહું રે ।
સંત સહુ માળાના મણિકારે, એમાં કોણ ઓછા ને અધિકારે ॥૬॥

બાનું[7] જોઈ નમાવિયે શિશરે, જોઈએ નહિ કરણી[8] એની લેશરે ।
એમ સાચે મને સંતને સેવેરે, તેતો મોટા સુખને લેવેરે ॥૭॥

૧. બીજાને છેતરીને ૨. બીજાનાં સંતાન ૩. સંપત્તિ, ધન ૪. સ્ત્રી ૫. ફાંફાં, વ્યર્થ પરિશ્રમ ૬. નક્કી ૭. ભગવા વસ્ત્ર આદિક નિમિત્ત ૮. વર્તન.

શાસ્ત્ર શ્રદ્ધાયે કરી સાંભળેરે, તેનાં સર્વે સંકટ ટળેરે ।
સતશાસ્ત્રથી કૈક સુધર્યા રે, ભણ્યા[1] બહુ સહુ કહે છે ભવ તર્યા રે ॥૮॥
એવું સાંભળીને સંશય ટળ્યોરે, જાણું મોક્ષનો મારગ મળ્યો રે ।
સંત સેવીને કૈંક સુખ પામ્યા રે, શાસ્ત્ર સુણી કૈક દુઃખ વામ્યારે ॥૯॥
સંતે કૈંક અધમ ઉદ્ધાર્યા રે, પામર પતિતને પણ તાર્યા રે ।
સંતે ઉદ્ધારિયો અજામેલરે, મહા સમલનો[2] હતો જે શૈલ[3]રે ॥૧૦॥
સજના હસના હતા કસાઈરે, તેને સંત મળ્યા સુખદાઈરે, ।
મહાપાપથી તેને મુકાવ્યારે, આ જક્તમાં ભક્ત તે કા’વ્યારે ॥૧૧॥
ખગ[4] મૃગ[5] ને ખેવટ[6] જાતરે, કર્યા સંતે સુખી સાક્ષાતરે ।
ગજ ગીધ ગનિકા ગણિયેરે, સંતે ભવ તાર્યા તે ભણિયેરે ॥૧૨॥
શ્રુતદેવ સુદામો વિદુરરે, સુખી સંતથી થયા જરૂરરે ।
દક્ષપુત્ર જે દશ હજારરે, એકવારે થયા ભવપારરે ॥૧૩॥
વળી હજાર મુકીને હાલ્યારે, ચોરાશી માર્ગમાં ન ચાલ્યા રે ।
નવ જોગી જનક જેદેવરે, સંતે સુખી કર્યા તતખેવરે ॥૧૪॥
સહસ્ર અઠ્યાસી ઋષિ કહેવાયરે, તે પણ સંતનો મહિમા ગાયરે ।
સંત સેવે ભોળે ભાવે કરીરે, જાય સંસારસિંધુ તો તરીરે ॥૧૫॥
સંત નાવ જેવા નિરધારરે, એથી પામ્યા કઈ ભવપારરે ।
કૈક ઋષિ તપસી રાજનરે, પામ્યા સંતથી સુખસદન[7]રે ॥૧૬॥
ધ્રુવ પ્રહલાદ સુખી થયા આપેરે, તે પણ કે’છે સંત પ્રતાપેરે ।
રાય રૂકમાંગદ અંબરીષરે, એહ જેવા બીજા જે નરેશરે ॥૧૭॥
શિબિ સુધનવા સત્યવાદીરે, રહુગણ રંતિદેવ આદિરે ।
દ્વિજ ક્ષત્રી વૈશ્ય વળી શૂદ્રરે, પામ્યા સંતથી સુખસમુદ્રરે ॥૧૮॥

૧. ભણેલા ૨. પાપનો ૩. પર્વત ૪. પક્ષી ૫. પશુ ૬. ગુહરાજા વગેરે ૭. સુખનું ધામ.

સંત સહુના છે સુખદાઈરે, એમ કહે છે સહુ જુગ માંઈ રે ।
એથી પામ્યા બહુ સુખધામરે, પડ્યું નહિ પ્રભુ પ્રગટનું કામરે ॥૧૯॥
કર્યો ઉદ્યમ અફળ ન જાયરે, નથી પ્રગટનું કામ કાંયરે ।
જોઈએ ભક્તની ભલી ભગતિરે, પ્રભુ ન હોય તોય થાય ગતિ[1]રે ॥૨૦॥
અમને તો સમઝાય છે એવું રે, નથી સાચા વિશ્વાસ જેવું રે ।
સેવે સંત રાખી મન સાચું રે, તો કલ્યાણનું ન રહે કાચું રે ॥૨૧॥
વળી શાસ્ત્રને કોઈ સાંભળેરે, તેની ભૂલ્ય કહો કેમ ન ટળેરે ।
શાસ્ત્ર સર્વે રહ્યાં ધર્મ ધારીરે, શાસ્ત્ર પ્રમાણે રહે નરનારીરે ॥૨૨॥
શાસ્ત્રે કરી છે વર્ણ આશ્રમરે, શાસ્ત્રે કરી છે ધર્મ અધર્મરે ।
શાસ્ત્રે કરી છે સર્વે વે’વારરે, શાસ્ત્ર જણાવે સાર અસારરે ॥૨૩॥
શાસ્ત્રમાંયે કહ્યું છે કલ્યાણ રે, તે પણ વાત નથી અપ્રમાણરે, ।
શાસ્ત્ર સુણવે ન હોય કલ્યાણરે, એવી સાંભળી નૈ વળી વાણ[2]રે ॥૨૪॥
સતશાસ્ત્ર સહુનાં સુખદાઈરે, એમાં ફેર નથી કહું કાંઈરે ।
સતશાસ્ત્રથી શ્રેય ન થાયરે, એવું અમે મુખે ન કે’વાયરે ॥૨૫॥
સતશાસ્ત્રનો સંગ જો હોયરે, તો તર્યા વિના ન રહે કોયરે ।
એમાં પ્રગટ પ્રભુજીનું કામરે, નથી પડતું કહું કરભામ[3]રે ॥૨૬॥
તમે તો કહ્યો પ્રગટ પ્રતાપરે, તે પામ્યા વિના ન ટળે તાપરે ।
ત્યારે સતશાસ્ત્રથી શું સર્યું રે ?, જ્યારે કલ્યાણ પ્રગટમાં ઠર્યું રે ॥૨૭॥
એહ વાતમાં વડો સંદેહરે, તમે કૃપા કરી કહો તેહરે ।
તમ વિના એ સંશય ન નાસેરે, માટે અમે પુછયું તમ પાસેરે ॥૨૮॥
શ્રદ્ધા છે જો સાંભળવા માંઈરે, કહેજ્યો કસર ન રહે કાંઈરે ।
જેણે ન હોય નકી નિરધારરે, તેહ સાંભળ્યામાં શું સારરે ॥૨૯॥

૧. ધામની પ્રાપ્તિ, કલ્યાણ ૨. વાત ૩. હાથ જોડીને.

જેમાં ફરિ ફેરવણી ન હોયરે, સૌને સુણવા સરખું સોયરે ।
કરિયે ઉદ્યમ ન આવે અર્થરે, ઠાલો જાય આ જનમ વ્યર્થ રે ॥૩૦॥

માટે સરવે સુફળ થાયરે, એવો અનુપ કે'જો ઉપાયરે ।
એમ મુમુક્ષુ કહે મહાંતરે, સાચા સાચું કહેજ્યો એ સિદ્ધાંતરે ॥૩૧॥

ઈતિ શ્રી કલ્યાણનિર્ણયમધ્યે મુક્તમુમુક્ષુસંવાદે
તૃતીયો નિર્ણયઃ ॥૩॥

દોહા-ત્યારે મુક્ત કહે સુણ્ય મુમુક્ષુ, તમે પુછયું જે જે પ્રશ્ન ।
તેનો ઉત્તર અમે આપિયે, તમે સાંભળજ્યો દઈ મન ॥૧॥

પૂર્વે ઉત્તરમાંહિ પ્રિછવ્યો[1], હરિ હરિજનનો સંબન્ધ ।
તેહ વિના કોઈ જીવના, વળી છૂટે નહિ ભવબન્ધ ॥૨॥

જેજે જીવ તર્યા જક્તમાં, તેનો કરો વિચારી વિવેક ।
હરિ હરિજન વણ મળ્યે, કોઈ ઉદ્ધરિયા નહિ એક ॥૩॥

અંતરમાં અવરાઈ રહ્યું, ઉપદેષ્ટાને અજ્ઞાન ।
તે સામાને શું સમઝાવશે, વળી નકી વાત નિદાન ॥૪॥

ચોપાઈ-

માટે જેને મળ્યા મહારાજરે, એવા સંતથી સરે છે કાજરે ।
હરિ સાથે હોય હળ્યા મળ્યા રે, પ્રભુ પ્રગટ પામી તાપ ટળ્યા રે ॥૫॥

રહી નહી ઉધારાની[2] વાતરે, પામ્યા સાચા સાધુ સાક્ષાતરે ।
અટકળ[3] અકળ[4] ન રહ્યું રે, જથાર્થ જેમ છે તેમ થયું રે ॥૬॥

એવા સંતનો જે સમાગમરે, તેતો ટાળવા દુઃખ વિષમરે ।
જેની સંશય રહિત વાત સાચીરે, પૂરણ પ્રાપતિમાં નથી કાચીરે ॥૭॥

૧. જણાવ્યો ૨. મૃત્યુ પછી પ્રભુ મળશે એવી ૩. અનુમાન ૪. ન સમજાય તેવું.

એની બોલી છે રોકડી રૂડીરે, નથી વારતા એની નમુડી[1]રે ।
ખાતે ચોપડે નથી ખોળવીરે, જ્યારે જોઈએ ત્યારે નિત્ય નવીરે ॥૮॥

વણદીઠી નથી વખાણતારે, કહે છે નજરો નજરની જાણતારે ।
પ્રભુ પાસળના જે રહેનારરે, જે કહે તેમાં નહિ ફેરફારરે ॥૯॥

બોલે પ્રભુ પ્રસન્નતા પ્રમાણરે, તેમાં નહિ તન મન તાણ[2]રે ।
જોઈ મહાપ્રભુની મરજીરે, ઘણું વાત કરે છે ગરજી[3]રે ॥૧૦॥

અતિ અમલ[4] સહિત ઉચ્ચરે છેરે, બહુ જીવનાં કાજ કરે છેરે ।
સાચા સંત એ છે સુખદાઈરે, એમ કહે છે સહુ જગ માંઈરે ॥૧૧॥

એવા સંતથી સરે છે કાજરે, તેહ દિવસ કે વળી આજરે ।
તેતો કહ્યું' તું મેં તુંને મોરે[3]રે, ભુલી પૂછ્યું તેં પૂછ્યાને હોરે[6]રે ॥૧૨॥

સાચા સંત કે શ્રીહરિ સોયરે, જીવ તારવા એ જગે દોયરે ।
તેહ વિના જે સંત કહેવાયરે, તેહ સંતથી કાજ ન થાય રે ॥૧૩॥

એતો સંતતણો લઈ વેશરે, પેટ સારું આપે ઉપદેશરે ।
તેને પણ સમઝશો સંતરે, થાશે જ્યાન[7] મોટું જો અત્યંતરે ॥૧૪॥

એનો જો કરશો વિશ્વાસરે, નાખશે તો કોટે[8] કાળપાશ[9]રે ।
પાડશે પ્રભુનો કાળ[10] ચોખોરે, થાશે એ વાતનો બહુ ધોખોરે ॥૧૫॥

કાંતો કરશે કર્મ પ્રધાનરે, કહેશે ઘટઘટમાં ભગવાનરે ।
કાંતો થઈ ગયા હવે થાશેરે, એમ બંબેબંબ[11] બહુ ગાશેરે ॥૧૬॥

નથી પ્રભુતણી દિશ[12] લાધી[13]રે, મૂરખાઈએ રહ્યા મત બાંધીરે ।
આપ સ્વારથ સારવા કાજરે, કરે બહુ જીવનાં અકાજરે ॥૧૭॥

એવાથકી માનશે કલ્યાણરે, તેતો બહુ દિન થાશે હેરાણરે ।
એહ સમઝીને લેવું સારરે, કલ્યાણ અકલ્યાણ કરનારરે ॥૧૮॥

૧. નબળી, કિંમત વિનાની ૨. દેહનું તથા મનનું ગમતું કરવાનો આગ્રહ ૩. પોકારીને ૪. કેફ ૫. પહેલા ૬. પૂછવાનાં સ્વભાવે ૭. નુકસાન ૮. ગળામાં ૯. યમરાજાનું તેડું તે રૂપી ફંદ, બંધન ૧૦. વિયોગ ૧૧. ખોટી ઉપજાવેલી વાતો ૧૨. સમજણ ૧૩. મળી.

સાચા સંતથી સાચું કલ્યાણરે, બીજે તો મુખસ્વાદની[1] વાણ[2]રે ।
માટે જેજે તર્યા જગે જંત[3]રે, તેને મળ્યા પ્રગટના સંતરે ।।૧૯।।

હવે શાસ્ત્રનું કહી સંભળાવું રે, તારો સર્વે સંશય ટળાવુંરે ।
શાસ્ત્ર શ્રીમુખનાં જેહ વેણરે, સત્ય શાસ્ત્ર એ છે સુખદેણરે ।।૨૦।।

એનાં વચન તે સુખકારીરે, લેવાં સહુને અંતરે ધારીરે ।
એ છે વેદ શાસ્ત્ર ને પુરાણરે, એમાં રહ્યું છે કોટિ કલ્યાણરે ।।૨૧।।

કાંતો એની લીળા ને ચરિત્રરે, સુખદાયિ એ પરમ પવિત્રરે ।
કાંતો એના માનેલ જે ગ્રંથરે, આવે એટલા શ્રેયને અર્થ રે ।।૨૨।।

બીજા કવિ કોવિદની[4] કાવ્ય રે, એ તો વારિ[5] વિનાની છે વાવ્યરે ।
તેમાં રહ્યાં છે ભૂત ભોયંગ[6]રે, ગરે[7] તેનું કરે અંગ ભંગ[8]રે ।।૨૩।।

વળી મતમતના જે ગ્રંથરે, કર્યા સારવા પોતાનો અર્થરે ।
તેહ વિના બીજા ગ્રંથ વળી રે, થાય ભુંડું એ ગ્રંથ સાંભળીરે ।।૨૪।।

રસિકપ્રિયા રસમંજરીરે, સુણતાં તરત જાય બુદ્ધિ ફરીરે ।
વળી વામી વેદાંતીના ગ્રંથરે, અતિ નાસ્તિક નામ અનર્થરે ।।૨૫।।

આવે આસ્તિક મતિ જો એમાંરે, થાય દુઃખી રહે નહિ સેમાં[9]રે ।
માટે એ સંત શાસ્ત્રનો સંગરે, સમઝી વિચારી ન કરવો અંગરે ।।૨૬।।

ન હોય ઉજળું એટલું દુધરે, તે પણ સમઝી લેવું સુબુધરે ।
જેમ શાહુકાર શહેરમાં હોયરે, તેમ ચોર વિના શહેર નો'યરે ।।૨૭।।

એક કનક કુંદન[10] કહેવાયરે, હોય બડવાળ[11] બહુ બીજા માંયરે ।
માટે શાસ્ત્ર શાસ્ત્ર નહિ એકરે, સંત સંતમાં પણ વિવેકરે ।।૨૮।।

તેતો શુદ્ધ મુમુક્ષુને સુઝેરે, સહું સરખું એમ ન બુઝે[12]રે ।
જેને પામવું પરમ કલ્યાણરે, તેને અતિ ન રહેવું અજાણરે ।।૨૯।।

૧. સારૂં લગાડવા માટેની ૨. વાત ૩. જીવ ૪. પંડિતોની ૫. પાણી ૬. સર્પ ૭. (વાંચે, સાંભળે કે વિચારે તેનાથી) પ્રવેશ કરે ૮. પોતાની સમજણ બગાડી નાંખે ૯. સીમા, હદ ૧૦. ૧૦૦% શુદ્ધ સોનું ૧૧. ભેળસેળ, બગાડ ૧૨. સમજે, જાણે.

વાત સરવે સમઝી લેવીરે, ગ્રહ્યા જેવી હોય તેને ગ્રહેવીરે ।
એટલું તો જાણવું જરૂરરે, ભીંતર ભોળાપણ કરી દૂરરે ।।૩૦।।

ઈતિ શ્રીકલ્યાણનિર્ણયમધ્યે મુક્તમુમુક્ષુસંવાદે
ચતુર્થો નિર્ણયઃ ।।૪।।

દોહા-મુમુક્ષુ સુજાણ જેહ, તેહ કહેછે જોડી પાણ ।
સર્વે સરખું સમઝતાં, તેની આજ પડી ઓળખાણ ।।૧।।

પણ એક ભક્ત આ જક્તમાં, તે ભક્તના પણ ભગત ।
તેનું કલ્યાણ કેમ છે, કહું પાડો તેહની વિગત ।।૨।।

જુજવી રીતે આ જક્તમાં, થયા ભક્ત તે બહુ ભાત ।
તેના શિષ્ય સંસારમાં, નથી માનતા કેની વાત ।।૩।।

પ્રભુથકી પરાપરૂં[1] ખરૂં, સમઝે છે પોતાનું સિદ્ધાંત ।
માયિક કહી અવતારને, ભવ જીવને ભરાવી ભ્રાંત ।।૪।।

ચોપાઈ-

સતશાસ્ત્રને પણ ન માનેરે, કહે પોથાંથોથાં લખ્યાં પાનેરે ।
સર્વે શાસ્ત્રમાંહિ શું છે સારરે, નવરે નવરે કર્યો નિરધારરે ।।૫।।

બાંધ્યા વર્ણાશ્રમ ચાર ચારરે, વળી એ વિના વર્ણ અઢારરે ।
તેના મર્ણ પરણની[2] વિધિરે, બહુ નોંખીનોંખી બાંધી દીધીરે ।।૬।।

એમાં સમઝો સઈ થઈ ખાટરે, જીવ ભ્રમાવી ભુલાવી વાટરે ।
એમાં આત્માનું શું સર્યું રે, સર્વે પંડનું[3] કુટણું કર્યું રે ।।૭।।

જોજ્યો વ્યાસ વાલ્મિકિની બુદ્ધિ રે, કોઈ વાત કરી નહિ સુધી રે ।
પારાશર ને શંખ લિખિતરે, ઋષિ મુનિ ન સમઝ્યા રીતરે ।।૮।।

૧. શ્રેષ્ઠ ૨. વિવાહની ૩. દેહ પોષણનું.

પાપ પુણ્ય પુરાણે પ્રમાણીરે, બાંધ્યા બહુ જીવને તેમાં તાણીરે ।
ગુંથી ગયા છે જાળ્યો જોરાણ[૧]રે, તેમાં સહુ થાય છે હેરાણરે ॥૯॥

ગ્રંથ ખોટા ને ખોટા કરનારરે, એમાં અમે તો ન દીઠું સારરે ।
એમ ખળ[૨] ખંડે[૩] સત્ય ગ્રંથરે, અભાગી કરવા અનરથરે ॥૧૦॥

વળી કહે છે અવતાર ખોટારે, ચૈતન્યમાં કોણ નાના મોટારે ।
કહે છે ચોવીશ પ્રભુનાં રૂપરે, ત્યારે બીજાં તે કેનાં સ્વરૂપરે ॥૧૧॥

સર્વે રૂપે રમે એક રામરે, નથી દેવ દાનવ નર વામરે ।
પશુ પંખી સ્થાવર જંગમરે, તેની ગોતી કાઢો તમે ગમ[૪]રે ॥૧૨॥

સર્વે પંચ ભૂતનાં પૂતળાંરે, શોભે રૂપે અનુપ સઘળાંરે ।
તેમાં ચૈતન્ય ચમતકારીરે, તેતો રહ્યું છે સહુને ધારીરે ॥૧૩॥

ચૈતન્ય ચૈતન્ય નહિ ફેર વાલ[૫]રે, દીવો દીવી મેંતાબ મશાલરે ।
એમ ચૈતન્ય ચૈતન્ય એકરે, પિંડ પરઠી કહે છે અનેકરે ॥૧૪॥

એમ શાસ્ત્ર સુણી શુભ મતિરે, નથી રે'તી તે નરને રતિરે ।
એમ કહે છે કુલક્ષણા[૬] કથીરે, જેને કોઈની પ્રતીતિ[૭] નથીરે ॥૧૫॥

તીર્થ વ્રત નિ'મ સદાચારરે, તેના કાપનારા છે કુઠાર[૮]રે ।
એવા જ્ઞાની ઘરોઘર ઘણારે, ભર્યા ભારે કળિમળ[૯] તણારે ॥૧૬॥

એનું કેમ સમઝવું કો'નેરે, ભારે સંશય એ તમે ભાંગોને રે ।
સત્ય વાતના થોડા કહેનારરે, અસત્ય વાતના કહેનારા અપારરે ॥૧૭॥

મઠ મંદિર ને અપાસરેરે, ચોરે દ્વારે એજ વાત કરેરે ।
વાટે ઘાટે એનોજ ઉચ્ચારરે, ચૌટે[૧૦] હાટે[૧૧] એ વાત વેપારરે ॥૧૮॥

ભટ પંડિત ને જે પુરાણીરે, ભેખ ભક્ત વદે છે એ વાણી રે ।
ગુરૂ સંત જુઠા જગે ડોલે રે, તેપણ એમના એમજ બોલેરે ॥૧૯॥

૧. મજબૂત ૨. દુષ્ટ બુદ્ધિશાળા ૩. ખંડન કરે ૪. રહસ્ય ૫. લેશ પણ ૬. કુબુદ્ધિવાળા ૭. વિશ્વાસ ૮. કુહાડા ૯. દંભ-કપટ-વાસનાદિ કળિયુગનાં દોષો ૧૦. ચોકમાં ૧૧. દુકાને.

કહે છે ખાઓ પિઓ ખુબી[૧] કરોરે, શીદ કોઈના ડરથી ડરોરે ।
નરક સ્વર્ગ ને નથી ચોરાશીરે, ખરી વાત માની લિયો ખાશીરે[૨] ॥૨૦॥

રૂડો રહસ્ય કહ્યો હૃદે ધારોરે, એમ સમઝી સંશય વિસારોરે ।
કર્મ ધર્મ ગયા મુનિ કથીરે, તેને આ વાતની ગમ નથીરે ॥૨૧॥

એમ કહે છે આ જક્તમાં ઝાઝારે, ધર્મહીણ અધર્મીના રાજારે ।
એતો એવાના એવાજ રહેશે રે, કે કોઈ ખબર એની લેશેરે ॥૨૨॥

અતિ અવળી મતિ છે એનીરે, નથી બિક કોઈ બીજા કેનીરે ।
થયા ઉપદેષ્ટા સહુના આપેરે, પણ વરતે છે પૂરણ પાપેરે ॥૨૩॥

યાં તો થયા છે અધર્મી આચાર્યરે, જાણે બેઠા છિયે કરી કાર્યરે ।
એમ મને માન્યું મૂરખાયેરે, કરવું રહ્યું નથી હવે કાંયેરે ॥૨૪॥

પોતે માન્યું પાકું કામ થયું રે, જાણે બીજાને ઉપદેશ દિયુંરે ।
જેમ પોતે સમઝ્યા છે સહીરે, તેમ પરને દેખાડે છે કહીરે ॥૨૫॥

એવા ભવમાં બહુ ભાળેલરે, નજરો નજરના નિહાળેલરે ।
ખરેખરા ખુની[૩] પ્રભુજીનારે, જાણું વેરવાઈ[૪] બહુ દિનારે ॥૨૬॥

જેજે થાપ્યા છે પ્રભુએ ધર્મરે, તેને અભાગી કહે છે અધર્મરે ।
જેને તેને ધર્મમાંથી પાડેરે, પાપ પુણ્યને ખોટા દેખાડેરે ॥૨૭॥

ધર્મદ્વેષી પાપના તો પા'ડ[૫]રે, મોક્ષ મારગે લોહ કમાડ[૬]રે ।
તેતો તન તજે ફળ પામેરે, કહેજ્યો સર્વે સંશય શોક વામેરે ॥૨૮॥

સમઝાવજ્યો એ સારીપેરરે, મહામુનિ મોટી કરી મે'રરે ।
ભવમાં ભુલવણી છે ઘણીરે, મને બીક લાગે છે તે તણીરે ॥૨૯॥

માટે વળીવળી પુછુંછું વાતરે, કહેજ્યો રાજી થઈ રળિયાતરે ।
કહેજ્યો ખરાખરું વસા વિશ[૭]રે, એમ કહીને નમાવ્યું શિશરે ॥૩૦॥

ઈતિ શ્રીકલ્યાણનિર્ણયમધ્યે મુક્તમુમુક્ષુસંવાદે પંચમો નિર્ણયઃ ॥૫॥

૧. મોજ ૨. પાકી ૩. દ્રોહી, વિરોધી ૪. વૈરી ૫. પહાડ ૬. લોખંડનાં દરવાજા ૭. ૧૦૦% ચોક્કસ.

દોહા-મુક્ત કહે સુણો શુભમતિ, સત્ય વાત સમઝિયે સાર ।
કૃતઘ્નીનાં એ કામ છે, જે નંદે[૧] આગમ[૨] અવતાર ॥૧॥

સતશાસ્ત્ર સુખદાયી છે, સમઝાવે તે સત્ય અસત્ય ।
તેને મિથ્યા કરી માનવું, એજ આવી જાણવી કુમત્ય ॥૨॥

શાસ્ત્ર કહે તે સત્ય છે, નથી અસત્ય તે અણુભાર ।
નિશ્ચે પડશે નરકમાં, એના નિંદાના કરનાર ॥૩॥

શાસ્ત્ર જે જે સૂચવે, તે કુડું[૩] ન પડે કાંઈ ।
ગ્રહણ પાંખે[૪] છે અસમાનમાં, તેહ સહુ દેખે છે આંઈ ॥૪॥

ચોપાઈ-

શાસ્ત્ર જણાવે સાર અસારરે, શાસ્ત્રે કર્યો સહુ નિરધારરે ।
સતશાસ્ત્ર કહે છે સુરસુખરે, તેહ પામ્યા સારું કરે મખ[૫]રે ॥૫॥

શાસ્ત્ર કહે છે કૈલાસની વાતરે, સત્યલોકે સુખ કહે સાક્ષાતરે ।
શાસ્ત્ર કહે છે વૈકુંઠ વખાણીરે, તેને પામવા ઈચ્છેછે પ્રાણીરે ॥૬॥

શાસ્ત્ર કહે છે ગોલોકમાં ગુણરે, શાસ્ત્ર વિના સમઝાવે કુણરે ।
શાસ્ત્ર કહે છે અક્ષરધામરે, તે સુણી સહુ કરે છે હામરે ॥૭॥

શાસ્ત્ર કહે છે શ્રીહરિનું સુખરે, જે પામતાં રહે નહિ દુઃખરે ।
લોક અલોકમાં જે અગમરે, તેની ગ્રંથ પડાવે છે ગમરે ॥૮॥

શાસ્ત્ર કહે છે સર્વેનાં સ્થાનરે, જેને દીઠાં ન સાંભળ્યાં કાનરે ।
શાસ્ત્ર કહે છે કલ્યાણની રીતરે, શાસ્ત્રે થાય છે પ્રભુમાં પ્રીતરે ॥૯॥

શાસ્ત્રથકી સંત ઓળખાણરે, શાસ્ત્રથકી સમઝણ જાણરે ।
શાસ્ત્રે કરી આવે છે સુબુદ્ધિરે, શાસ્ત્ર વિના મતિ રહે ઉંધીરે ॥૧૦॥

શાસ્ત્ર મરજાદે સહુ છે સુખીરે, નહિતો દેહધારી રહે દુઃખીરે ।
દેવ દાનવ માનવ મુનિરે, શાસ્ત્રે બાંધી મરજાદ સહુનીરે ॥૧૧॥

૧. નિંદા કરે ૨. શાસ્ત્રો ૩. ખોટું ૪. થવાનું બતાવે ૫. યજ્ઞ.

એવી કેટલી વાતો કહેવાયરે, મોટો સતશાસ્ત્રનો મહિમાયરે ।
તેમાં દોષ દેખાડે છે પાપીરે, તેની જોઈએ છીયે જીભ કાપીરે ॥૧૨॥

તેતો મરીને જમપુર જાશેરે, ઘણી જમદૂતની માર ખાશેરે ।
પડશે નરકના કુંડમાં તેહરે, પાછો નહિ મળે મનુષ્યનો દેહરે ॥૧૩॥

શાસ્ત્રબા'ર વરતે છે જેહરે, શાસ્ત્રબા'ર પામે દેહ તેહરે ।
શ્વાન સૂકર[૧] ખર શિયાળરે, તન તે પામશે તતકાળરે ॥૧૪॥

ત્યારે ઓરતો[૨] થાશે જો એનેરે, કહ્યા જેવું નહિ રહે કેનેરે ।
એમ દુઃખી રહેશે રાત દનરે, સત્ય માને મુમુક્ષુ તું મનરે ॥૧૫॥

વળી પૂછી તેં પ્રભુની વાતરે, તે પણ સુણી લેજ્યે સાક્ષાતરે ।
કિયાં જીવ કિયાં જગદીશરે, કિયાં ખદ્યોત[૩] કિયાં દિનેશ[૪]રે ॥૧૬॥

જેજે જગજીવનથી થાયરે, તેતો જીવથી ન થાય કાંયરે ।
જોને પ્રભુતણો પ્રતાપરે, સહુ જાણે જગતમાં આપરે ॥૧૭॥

જેની આજ્ઞાને શશિ સૂરરે, નથી લોપતા જાણો જરૂરરે ।
જેની આજ્ઞામાં સુરરાજ રે, મેઘ વરસાવે સહુ જનકાજરે ॥૧૮॥

જેની આજ્ઞા ઉર વિચારી રે, ધરણી રહી છે લોકને ધારી રે ।
જેની આજ્ઞામાં શેષ હમેશરે, ચૌદ લોક ધરી રહ્યા શિશરે ॥૧૯॥

જેની આજ્ઞામાં વેલી વનરે, આપે ફળ દળ સમે[૫] સુમનરે ।
જેની આજ્ઞામાં કાળશક્તિરે, દિનરાત રહે છે ડરતીરે ॥૨૦॥

જેની આજ્ઞા માનીને મૃત્યુરે, સદા સર્વદા રહે છે ફરતુંરે ।
જેની આજ્ઞામાં અજ ઈશરે, હરખે કરી રહે છે હમીશરે ॥૨૧॥

વળી દેહ ધરી[૬] કર્યાં કાજરે, તેતો કહેતાં ન કહેવાય આજરે ।
બહુ ધરી હરિ અવતારરે, કર્યો કંઈ જીવનો ઉદ્ધારરે ॥૨૨॥

૧. ભૂંડ ૨. પસ્તાવો ૩. પ્રકાશવાળું નાનું જીવડું, આગિયો ૪. સૂર્ય ૫. ઋતુ સમયે ૬. અવતારો લઈને ભગવાને.

તેહ પ્રભુતણી તડોવડ[૧]રે, થાવા જાય પાપી જીવ જડરે ।
જેને નથી શરીરની સાધ્યરે, વળી વણતોળી વેઠે છે વ્યાધ્ય[૨]રે ॥૨૩॥

પડ્યો પરવશ પરાધીનરે, વર્તે એકએક આગે દીનરે ।
રહ્યો અજ્ઞાનમાં અવરાઈરે, ઘણો ઘનશ્યામનો ઘનાઈ[૩]રે ॥૨૪॥

તે જાશે મરી જમપુરી માંયરે, બહુ માર ખાશે મૂઢ ત્યાંયરે ।
પછી નરકના કુંડમાં પડશેરે, પડ્યો કૈક કાળલગી સડશેરે ॥૨૫॥

કર્મભોગે જો નિસરશે બા'રરે, લેશે ભૂત પ્રેતના અવતારરે ।
ખાશે વિષ્ટા પેસાબને પીશેરે, એવું હરિનિંદાનું ફળ લેશેરે ॥૨૬॥

એવું સુખ સાંભળીને કાનરે, થાવું હોય તો થાજ્યો ભગવાનરે ।
એમાં જુઠું નહિ પડે જરાયરે, સહુ માની લેજ્યો મનમાંયરે ॥૨૭॥

એવા પાપીનો સંગ જેને થાયરે, તેનો પણ જન્મ એળ્યે જાયરે ।
કલ્યાણનું તો રહી જાય ક્યાંઈરે, સામું પડે મહાદુઃખ માંઈરે ॥૨૮॥

ફુટ્યું નિરજળમાં[૪] જળઠામ[૫]રે, ટળી હૈયેથી જીવ્યાની હામરે ।
મળ્યા મારગે મમોઈગરા[૬]રે, પ્રાણીના પ્રાણ લેનાર ખરારે ॥૨૯॥

એમ સમઝી લેવું સિદ્ધાંતરે, સમજ્યા વિના ભાંગે નહિ ભ્રાંત[૭]રે ।
કહી વાત પૂછ્યા પ્રમાણરે, હવે શું પૂછવું છે સુજાણરે ॥૩૦॥

ઈતિ શ્રીકલ્યાણનિર્ણયમધ્યે મુક્તમુમુક્ષુસંવાદે
ષષ્ઠો નિર્ણયઃ ॥૬॥

દોહા-ધન્યધન્ય મુક્તશિરોમણિ, ભુલ્ય ભ્રાંતિના ભાંગનાર ।
અજ્ઞાન તમ ટાળવા, સૂરજ સમ નિરધાર ॥૧॥

ઘણા દિવસનું ઘરમાં, સંશયનું રહ્યુંતું શૂળ[૮] ।
તેહ તરત તમે ટાળિયું, મહામોટા મોહનું મૂળ ॥૨॥

૧. બરોબરિયા, સમકક્ષ ૨. પીડા, વ્યાધિ ૩. અપરાધી, ગુનેગાર ૪. રણપ્રદેશમાં ૫. પાણી ભરેલું પાત્ર ૬. માણસને મારનારાં, કસાઈ ૭. ગેરસમજણ, ભ્રાંતિ ૮. દુઃખ .

વળી પુછું છું પ્રીતશું, તમે કહેજ્યો કૃપાનિધાન ।
અનેક જીવ ઉદ્ધારવા, આવે ભૂમિપર ભગવાન ॥૩॥

કલ્યાણ કરી કોટિકોટિનાં, પાછા પધારે પોતાને ધામ ।
કેડ્યે[૧] રહે તેના કુળના, તેથી સરે[૨] કે ન સરે કામ ॥૪॥

ચોપાઈ-

પ્રભુ હોય પ્રગટ પ્રમાણરે, ત્યારે કરે બહુનાં કલ્યાણરે ।
જ્યાં જ્યાં હરિ ધરે અવતારરે, કહું સાંભળજ્યો કરી પ્યારરે ॥૫॥

ખગ[૩] મૃગ[૪] જળચર માંયરે, ધરે નર દેહ આપ ઈચ્છાયરે ।
વિપ્ર નૃપ જાણો જોગી માંયરે, થાય પ્રભુજી પ્રગટ ત્યાંયરે ॥૬॥

તેના વંશના રહે છે વાંસેરે, ભલા ગુણના ભરેલ ભાસે રે ।
દૃઢ હોય ધર્મ નિમ માંઈરે, અયોગ્ય આચરણ ન કરે કાંઈરે ॥૭॥

રૂડી રીતને પાળે પળાવેરે, સંશય શોકનાં ખાતાં વળાવે[૫]રે ।
રહે પ્રભુની મરજી પ્રમાણરે, મેલી મન મમતાની તાણરે ॥૮॥

આપ સ્વારથ સારવા સારુંરે, કદિ કરે નહિ મારું તારુંરે ।
કામ ક્રોધ વળી લોભ લહીરે, મોહ વેનમાં[૬] ન જાય વહીરે ॥૯॥

સહુને આપે શુભ ઉપદેશરે, તેમાં સ્વારથ નહિ લવલેશરે ।
સગા સહુના છે હિતકારીરે, ધર્મ ધીરજને રહ્યા ધારીરે ॥૧૦॥

શ્રીહરિના ગમતા માંઈરે, રહે સદા સર્વથા સદાઈરે ।
હોય હરિના મળેલ એવારે, તેથી સહુને ઉપદેશ લેવારે ॥૧૧॥

તેને મળી પામે જીવ પારરે, તેમાં નથી જો સંશય લગારરે ।
પણ ન હોય ધર્મ નિ'મ માંઈરે, રહે અંતરે અધર્મ છાઈરે ॥૧૨॥

૧. પાછળ ૨. થાય ? ૩. પક્ષી ૪. પશુ ૫. ટળાવે, નાશ કરાવે ૬. મોહનાં વેગમાં.

એવા પ્રભુ કેડ્યના રહી જાયરે, તેથી શ્રેય[1] થાય કે ન થાયરે ।
કહ્યા મો'રે[2] શુભ ગુણ સોયરે, તેતો હોય કે વળી ન હોયરે ॥૧૩॥

કલ્યાણકારી મોટપ્ય થોડી રે, રહ્યા જગમોટપ્યે મન જોડીરે ।
વે'વારિક મોટપ્યને માંઈરે, વાવરે છે બુદ્ધિ બહુ ત્યાંઈરે ॥૧૪॥

સહુથી સરસ ભોગવે છે સુખરે, નથી કોઈ વાતનું વળી દુઃખરે ।
મુખે કહે છે મો'રની[3] મોટાઈરે, તે માંયલી નથી પોતા માંઈરે ॥૧૫॥

એવા થકા ભૂમિયે ફરેછેરે, આપી ઉપદેશ શિષ્ય કરે છેરે ।
કહે છે કલ્યાણ છે અમ પાસરે, આવો મંત્ર લઈ થાઓ દાસરે ॥૧૬॥

આપો તન મન ધન અમનેરે, ભવપાર કરિયે તમનેરે ।
નથી હરિની હદમાં[4] હાલતારે, રહે છે મન ગમતે મા'લતા[5]રે ॥૧૭॥

ચાલે પ્રભુની મરજાદ ત્રોડીરે, રહેછે વિષય સાથે મન જોડીરે ।
એથી કલ્યાણ થાવાનું કેમરે, એ પૂછુંછું કહેજ્યો કરી પ્રેમરે ॥૧૮॥

વળી પૂછુંછું એક મહારાજરે, બહુ અવતાર ધર્યાનું શું કાજરે ।
કાં હરિ ન રહે એકજ રૂપેરે, શીદ થાય છે બહુ સ્વરૂપેરે ॥૧૯॥

એક હોત તો ભજત સહુ એનેરે, ખેંચાતાણ રહત નહિ કેનેરે ।
સહુ ભાવે કરત ભજનરે, એક બીજામાં મેળવી મનરે ॥૨૦॥

હેતે હળીમળી રહત ભેળારે, દિલે ન રહત કોય દુભેલા[6]રે ।
આતો પરસ્પર પડી આંટીરે, માંહોમાંહે થઈ રહ્યા માટી[7]રે ॥૨૧॥

એક બીજાને નિશ્ચે નંદે છેરે, સહુસહુ પોતાને વંદેછેરે ।
એક એકની ઉપાસના માંઈરે, કાઢે ખોળી ખાંચ્ય[8] ખોટ્ય કાંઈરે ॥૨૨॥

તેતો સહુ મળી નિંદે છે નાથ[9]રે, હીણું[10] કરે છે પોતાને હાથરે ।
તેમાં નહિ આવે સ્વપ્ને સુખરે, થાશે સહુનું શ્યામ શાહીમુખ[11]રે ॥૨૩॥

૧. કલ્યાણ ૨. આગળ, પહેલા ૩. પોતાનાં પૂર્વજોની ૪. મર્યાદામાં ૫. ભોગ ભોગવતા ૬. દુઃખાયેલા ૭. શૂરવીર, ઝગડનારા ૮. પારકા દોષ, અવગુણ ૯. ભગવાનને ૧૦. ભૂંડું ૧૧. શાહી જેવું કાળું.

એમાં કમાણી શી કમાશેરે, ઠાલો જનમ એળ્યે ગમાશેરે ।
એવી ભૂલવણી છે જે ભારેરે, માટે પૂછુંછું હું વારેવારેરે ॥૨૪॥

કે'જો જો હોય કે'વા જેવુંરે, નહિતો ઘોળ્યું પરું નવ કે'વુંરે ।
મેંતો સે'જે પૂછ્યું સંતજનરે, નથી સંશય એનો મારે મનરે ॥૨૫॥

મેંતો સમઝી સાબિત કીધું છેરે, દૃઢ અંતરે ધારી લીધું છેરે ।
પ્રભુ પ્રકટ વિના કલ્યાણરે, નથી માનતો હું નિરવાણરે ॥૨૬॥

એની નિગઠ[1] ગાંઠ્ય વળીછેરે, બીજી સર્વે ભ્રાંતિ ટળીછેરે ।
ખાંચ્યો પુછવામાં નથી ખાટરે, હવે એવું પૂછું શિયા માટરે ॥૨૭॥

એક પુરીષ[2] ને પરદોષરે, એને ઉઘાડતાં અપશોષરે ।
હવે એવો નહિ કરું ઉચ્ચારરે, શોધી લીધું છે સર્વેનું સારરે ॥૨૮॥

પણ બીજાને સમઝવા સારુંરે, પૂછવું છે મહારાજ મારુંરે ।
રખે પ્રપંચમાં કોઈ પડેરે, એમ મારું મન ઘાટ ઘડેરે ॥૨૯॥

ઈતિ શ્રીકલ્યાણનિર્ણયમધ્યે મુક્તમુમુક્ષુસંવાદે
સપ્તમો નિર્ણયઃ ॥૭॥

દોહા-મુક્ત વચન એવાં સાંભળી, વળી બોલિયા કરી હેત ।
શુદ્ધ મુમુક્ષુ સાંભળે, કહુ સર્વે વિગતિ સમેત ॥૧॥

પ્રથમ કહું હું પ્રિછવી[3], પ્રભુ પ્રગટના અવતાર ।
પછી કહું તેના કુળનું, નિશ્ચય કરી નિરધાર ॥૨॥

એકે અનેક પ્રકારનાં, સરે નહિ સેવકનાં કાજ ।
તે સારું તન જુજવાં, ધરણિયે ધરે છે મહારાજ ॥૩॥

વારિ વસુધા[4] વ્યોમમાં[5], દુષ્ટે દુઃખી કર્યા હોય દાસ ।
આરતવાનને[6] અરથે, આપે આવે છે અવિનાશ ॥૪॥

૧. ન છૂટે તેવી ૨. વિષ્ટા ૩. ઓળખાવીને ૪. પૃથ્વીમાં ૫. સ્વર્ગાદિ લોકમાં ૬. દુઃખી ભક્તને.

ચોપાઈ-

એક અવતાર એકને કાજરે, મહેર કરી લિયે છે મહારાજરે ।
તેનાં સર્વે સંકટ ટાળે છે રે, પ્રીતે પૂરણ લાડ પાળેછે રે ॥૫॥
હેતે હળીમળી તેહ સાથરે, નૌત્તમ સુખ આપે તેને નાથરે ।
તેતો થાય છે પૂરણકામરે, વળી પામે છે પ્રભુનું ધામરે ॥૬॥
એહ વિના હોય હરિદાસરે, તેનો કષ્ટ કરવો હોય નાશરે ।
ત્યારે એ તને જતન[1] ન થાયરે, એમ સમઝવું મનમાંયરે ॥૭॥
જળવાસી કરે કામ જળનુંરે, સ્થળવાસી કરે કામ સ્થળનુંરે ।
માટે નોખાં નોખાં તન ધરીરે, કામ કરે છે જનનું હરિરે ॥૮॥
જ્યારે ધરે છે જુજવાં ગાત[2]રે, ત્યારે હોય જુજવી રીતભાતરે ।
પછી જેવી રીતે જાણે જનરે, તેવી રીતે કરે છે ભજનરે ॥૯॥
જેવો ગુણ રૂપને આકારરે, જોઈ જન કરે નિરધારરે ।
ધરે આકૃતિ જોઈને ધ્યાનરે, ગુણ રૂપનું કરે છે ગાનરે ॥૧૦॥
કોઈ કહે છે મુખે મત્સ્ય મત્સ્યરે, કોઈ કહે કલ્યાણકારી કચ્છરે ।
કોઈ કહે છે વારાહ વારાહારે, કોઈને નરસિંહજી પ્યારારે ॥૧૧॥
કોઈ ભજે વામન પરશુરામરે, કોઈ લિયે રામજીનું નામરે ।
કોઈ કૃષ્ણકૃષ્ણ કહી રહેછેરે, કોઈ બુધ કલકી કહે છેરે ॥૧૨॥
તેતો જેને મળ્યા પ્રભુ જેવારે, તેના મનમાં રજ્યા[3] છે તેવારે ।
તેતો બીજે રૂપે નવ રાચેરે, કર્યું અતિ દૃઢ મન સાચેરે ॥૧૩॥
સહુને પોતાના ઈષ્ટ[4] છે પ્યારારે, તેના ગુણ આકાર લાગે સારારે ।
એમ સહુએ માન્યું મનમાંઈરે, પરઈષ્ટની[5] ન ગમે મોટાઈરે ॥૧૪॥

૧. રક્ષણ, પ્રયત્ન ૨. શરીર ૩. ગમ્યા ૪. પોતાનાં આરાધ્ય ઈષ્ટદેવ ૫. પોતાનાં ઈષ્ટદેવ સિવાયનાં ભગવાનનાં અન્ય અવતારોની.

એમ જુજવી પડી છે વાતરે, તેનું સમઝી લ્યે સાક્ષાતરે ।
ઝાલી ટેક એક જો સઘળેરે, હવે કોઈ કેને ભેળું ન ભળેરે ॥૧૫॥
અતિ મમતે બંધાણા મતરે, કહે છે એકબીજાનું અસતરે ।
એમ નિંદે છે એક એકનેરે, હારી બેઠા હૈયે વિવેકનેરે ॥૧૬॥
હવે હરિવંશની વાતરે, તે પણ સાંભળજ્યો મારા ભ્રાતરે ।
દશ ચોવીશ આદિ અપારરે, જેજે ધર્યા હરિયે અવતારરે ॥૧૭॥
તેને મળ્યા જેજે જન ભાવેરે, તેતે સર્વે કલ્યાણકારી કા'વેરે ।
કેડ્યે રહ્યું તે **કુળ** કહેવાયરે, તેથી કલ્યાણ કેદિ ન થાયરે ॥૧૮॥
કે'શો ભક્તકુળ એકોત્તરરે, તારે તેમાં નહિ કાંઈ ફેરરે ।
ત્યારે હરિકુળ કેમ ન તારેરે, તે પણ કહું સુણો સહુ પ્યારેરે ॥૧૯॥
હરિની મરજાદમાં રહે નિત્યેરે, ધર્મ નિ'મ પાળે રૂડી રીતેરે ।
લોપે નહિ આજ્ઞા લગારરે, ચાલે પ્રભુવચન અનુસારરે ॥૨૦॥
હોય આજ્ઞાકારી અંગરે, કેદિ ન કરે આજ્ઞામાં ભંગરે ।
એવાથકી થાય કલ્યાણરે, કહું બીજાની સાંભળ્ય સુજાણરે ॥૨૧॥
મત્સ્ય પ્રભુનાં મત્સ્યજ કહિયેરે, તેથી કલ્યાણ કહો કેમ લહિયેરે ।
કૂર્મપ્રભુ વંશ કચ્છ કહેછેરે, તે પણ કલ્યાણ કાંઈ કરેછેરે ? ॥૨૨॥
વારાહ પ્રભુ વંશનાં ભુંડણાંરે, નથી દાતા તે કલ્યાણતણાંરે ।
નૃસિંહ પ્રભુ વંશના વાઘરે, તેતો જન જીવના ઘરાગ[1]રે ॥૨૩॥
વામન પ્રભુ વંશ બ્રહ્મચારીરે, તેપણ ક્યાંથકી કલ્યાણકારીરે ।
પરશુરામ વંશ પણ વરણીરે, તેનો ક્રોધ જોઈ ધ્રુજે ધરણીરે ॥૨૪॥
રામવંશના સૂરજવંશીરે, તેમાં કલ્યાણની વાત કશીરે ।
કૃષ્ણવંશના જાદવ જાણોરે, તેમાં કલ્યાણ ક્યાંથી પ્રમાણોરે ॥૨૫॥

૧. મારનાર.

બુદ્ધ પ્રભુના બોધજ આપીરે, કહેછે કલ્યાણની જડ કાપીરે ।
કલકિ કેડે કળિમળ રહેશેરે, તેમાં કલ્યાણનું કોણ કહેશેરે ॥૨૬॥

**માટે હરિ હરિજન વોણું[1]રે, કરશે કલ્યાણનું જો વગોણું[2]રે ।
આપ સ્વારથ સહુ સારશેરે, હરિના થૈ પરઘર મારશેરે ॥૨૭॥**

બહુ બાંધી શબ્દ બાંધણે[3]રે, કરશે જીવને વશ આપણેરે ।
લેશે સર્વસ્વ તેહનું ઠગીરે, કરશે સ્નેહ સ્વારથ લગીરે ॥૨૮॥

**એથી કેદિ નહિ થાય કલ્યાણરે, બાંધ્યો બુડતાં કોટે[4] પાષાણરે ।
ચાલ્યો વાટે[5] ચોરટાને[6] હારરે, વા'રૂં[7] આવે કોણ શાહુકારરે ॥૨૯॥**

માટે તોળી તપાસવું વે'લેરે, કલ્યાણ પ્રભુ કે પ્રભુને મળેલેરે ।
તેહ વિના કલ્યાણનું કાચુંરે, કહે નિષ્કુળાનંદ એ સાચું રે ॥૩૦॥

**ઈતિ શ્રી કલ્યાણનિર્ણયમધ્યે મુક્તમુમુક્ષુસંવાદે
અષ્ટમો નિર્ણયઃ ॥૮॥**

દોહા-મહામુક્ત કહે મુમુક્ષુ તને, વણ પૂછયે કહુંછું વાત ।
કલ્યાણકારીના કુળની, તું સાંભળી લે સાક્ષાત ॥૧॥

**અલૌકિકપણું નહિ આપમાં, લોકમાં વધારવા લાજ ।
આટાટોપ એહ કારણે, સહુ રાખી રહ્યા ગુરુરાજ ॥૨॥**

**જેણે કરી જાય નહિ, રહે ગુરુપણું ઘરમાંઈ ।
એવી રીતને અનુસરી, બહુ ઠગ કરે છે ઠગાઈ ॥૩॥**

જેમ ઉદ્યમ વર્ણ અઢારમાં, સહુ કરે થઈ સાવધાન ।
તેમ ઉદ્યમ ગુરુએ આદર્યો, મન કર્મ વચને નિદાન ॥૪॥

ચોપાઈ-

ગુરુ વેષ ભજાવવા કાજરે, રાખે શોભતો સર્વે સમાજરે ।
સારાં વસ્ત્ર ઘરેણાં વાહનરે, કહું તેની રીત સુણો જનરે ॥૫॥

૧. વિના ૨. ફજેતી ૩. શબ્દરૂપી દોરડે ૪. ગળે ૫. માર્ગમાં ૬. ચોરની સાથે ૭. સહાય કરનાર.

પો'ળાં પનાળાં કૈક સુંવાળાંરે, બહુ બુટ્ટા[1]ને રંગે રૂપાળાંરે ।
ઝીણાપોતાં[2] છાપેલ છેડાળાંરે, વાસેલ[3] અત્તરે પાંનડિયાળાંરે ॥૬॥

એવાં વસ્ત્ર અંગોઅંગ પે'રીરે, ગુરુપણું લડાવે છે લે'રીરે ।
વળી પે'રી ઘરેણાં જો ઘણાંરે, જડેલ હીરા મોતી હેમતણાંરે ॥૭॥

વેઢ વીંટી કડાં બાંયે બાજુરે, રૂડા ઘાટવાળાં ઘણાં કાજુ[4]રે ।
બેસી ગજ બાજ સુખપાલેરે, ખોળે લાલ[5] લઈ ગુરુ મા'લે[6]રે ॥૮॥

વળી સુંદર મંદિર રહેવારે, કાચ ઢાળેલ હાંડિયે દીવારે ।
ખાવા પીવા મળે ખુબ ખાસુંરે, જેવું ચઉ ચરણને[7] ચોમાસું[8]રે ॥૯॥

સૌથી સરસ સુખિયા ફરેછેરે, વાત કલ્યાણની જો કરેછેરે ।
આપે પ્રસાદી ને પ્રસાદિયાંરે, એમ ચેલા કરે જિયાં તિયાંરે ॥૧૦॥

કૈક ફુંકતા ફરે છે કાનરે, ચાદર શ્રીફળ લઈ નિદાનરે, ।
કોઈ દોરા બાંધે દુવા આપેરે, કોઈ તપ્તમુદ્રાએ તન છાપેરે ॥૧૧॥

કોઈ મુકે છે મસ્તક હાથરે, ઓહં સોહં જપતાં સનાથરે ।
કોઈ મંત્ર આપે બાંધે માળા[9]રે, કોઈ કરાવે જાતિ વિટાળા[10]રે ॥૧૨॥

કોઈ આપે પાન પરમાણા[11]રે, બહુ ધન લેવાને શાણારે ।
એમ સહુસહુના મત મળતારે, આપે ઉપદેશ રાખે ભળતારે ॥૧૩॥

એમ બાંધી બેઠા ગુરુ દોરી[12]રે, એક બીજાથી રાખે વાત ચોરીરે ।
કહે આપણી વાત છે એવી રે, નથી કોઈ બીજાને કહ્યા જેવીરે ॥૧૪॥

આપણ સહુનું કલ્યાણ થાશેરે, બીજાં બહુ ભવે ભટકાશેરે ।
એમ પોતે પોતાના મન માંઈરે, માન્યું કલ્યાણ કસર ન કાંઈરે ॥૧૫॥

સહુએ માની છે પરમ પ્રાપતિરે, થાશે કલ્યાણ નહિ ફેર રતિરે ।
સગરા[13] પામશે ધણીનું ધામરે, નથી નગરાંનું[14] કોઈ ઠામરે ॥૧૬॥

૧. ભરત ભરેલા ૨. સૂક્ષ્મ વસ્ત્ર ૩. સુગંધિત કરેલા ૪. સુંદર ૫. દીકરો ૬. ખુશ થાય ૭. ચાર પગવાળા પશુને ૮. વરસાદની ઋતુમાં ૯. કંઠી ૧૦. ભ્રષ્ટ, વટલેલ ૧૧. માન-મોટાઈ ૧૨. આજીવિકા ૧૩. ગુરૂમુખી, ગુરૂવાળા ૧૪. ગુરૂ વગરનાનું.

માટે સહુ થાઓ ગુરુમુખીરે, શીદ ગુરુ વિના રહો દુઃખીરે ।
એમ સહુ કોઈ સગરા થયારે, ગુરુ વિના તો કોઈ ન રહ્યા રે ॥૧૭॥
જેને બેસતું આવ્યું છે જેમાંરે, કરી ગુરુ મળિયા છે તેમાંરે ।
એમ કલ્યાણ ઠેરાવી ઠીકરે, બેઠા મટાડી માથેથી બીકરે ॥૧૮॥
એવા કલ્યાણકારી કંઈ કા'વેરે, વિષય પંચ ભોગવે ભોગવાવેરે ।
કહે નિર્ભય નિઃશંક રે'જોરે, જમપુરી તમારે જુઠી છે જોરે ॥૧૯॥
એવી વાતો થાય ઘરોઘરરે, તેણે નિડર થયાં નારી નરરે ।
એવું ચાલ્યું કલ્યાણનું તૂતરે, કહે છે જખ મારે[૧] છે જમદૂતરે ॥૨૦॥
એવું સાંભળીને જમે જાણ્યુંરે, પડ્યું ભાંગી આપણું પ્રમાણ્યુંરે ।
કહે ચાલો રાયને[૨] જઈ કહિયેરે , અમે તેડવા તે કેને જઈયેરે ॥૨૧॥
સહુ ગુરુનો આશરો લઈરે, બહુ બેઠાં છે નિર્ભય થઈરે ।
તેને અમે કેમ લાવું તેડીરે, મહા મોટાની મરજાદ ફેડીરે ॥૨૨॥
લિયો કાળપાશ[૩] ને કુંતડાં[૪]રે, કરો ઉજડ જમનાં ગામડાંરે ।
હુકમ હવે તમારો ન રહ્યોરે, તેતો જમરાય જાણી લિયોરે ॥૨૩॥
એવું કહ્યું છે જમદૂતે જ્યારેરે, જમરાયે વિચાર્યું છે ત્યારેરે ।
હવે આ વાતનું કેમ થાશેરે, જાઉં શ્રીહરિ શ્યામની પાસેરે ॥૨૪॥
પછી શ્રીહરિ પાસળ જઈરે, વાત મનુષ્યલોકની કઈરે ।
મૃત્યુલોકે થઈ મોટી વાતરે, કરે પાપ સહુ દિનરાતરે ॥૨૫॥
તેના ભોગવ્યાનો ભય ટાળીરે, બેઠા નિર્ભય થઈ ગાંઠ્ય વાળીરે ।
કહે છે નગરાનું નરસું થાશેરે, સગરા સહુ ધામમાં જાશેરે ॥૨૬॥
માટે ગુરુ વિના નથી તરવારે, કાલા ઘેલા પણ ગુરુ કરવારે ।
એમ બેઠા સહુ ગુરુ ધારીરે, ગુરુ વિના નથી નર નારીરે ॥૨૭॥

૧. જેનું કાંઈ ન ચાલે તેવા ૨. યમરાજાને, ધર્મરાજાને ૩. જીવને દેહ છોડાવીને લઈ જવાનું હથિયાર ૪. હથિયાર.

હવે સંયમિનીનું[૧] શું કામરે, કહો તો કરીએ ઉજડ એ ધામરે ।
ગુરુમુખીને દેવો જે દંડરે, થાય પાપ મોટું એ પ્રચંડરે ॥૨૮॥
માટે જેમ કહો તેમ કરિયેરે, થાય અપરાધ તેથી ડરિયેરે ।
જેના ગુરુ થયા છે જમાનરે, તેને કેમ કરું બંધિવાનરે ॥૨૯॥
એટલું કહીને જમરાયરે, પાણ જોડી લાગ્યા પ્રભુ પાયરે ।
ત્યારે બોલિયા શ્રીહરિ હસીરે, ધર્મ વાત કરો છો એહ કશીરે ॥૩૦॥

ઈતિ શ્રી કલ્યાણ નિર્ણયમધ્યે મુક્તમુમુક્ષુસંવાદે
નવમો નિર્ણયઃ ॥૯॥

દોહા-શ્રી હરિ કહે ધર્મ સાંભળો, ગુરુ ન હોય ઘેરોઘેર ।
ગુરુ તો એક ગોવિંદ છે, બીજી માયા બની બહુપેર ॥૧॥
કલ્યાણકારી કલ્યાણ કરી, સારી જાયે અનેકના અર્થ ।
પછવાડે પ્રપંચ રચી, અતિ અજા[૨] કરે છે અનર્થ ॥૨॥
જેમ નર્તકી નૃત્ય કરી, હરિલિયે હેવાનનું[૩] ધન ।
વેષ લઈ વિધવિધના, કરે પામરને પ્રસન્ન ॥૩॥
તેમ માયાયે મનગમતા, વળી લીધા વિશ્વમાંય વેશ ।
એવા ગુરુ શિષ્યની, તમે બીક મ રાખજ્યો લેશ ॥૪॥

ચોપાઈ-

ગુરુ કહ્યે શું થૈગયા ગુરુરે, સુણો ધર્મ તેની વાત કરુંરે ।
ગુરુ આ જગમાંય છે ઘણારે, તેતો કોળિયા સહુ કાળતણારે ॥૫॥
જે ગુરુથી જમદંડ જાયરે, તે સાંભળો તમે ધર્મરાયરે ।
તેતો હોય પોતે ભગવાનરે, આપે આશ્રિતને અભયદાનરે ॥૬॥

૧. યમપુરીનું ૨. માયા ૩. મૂર્ખ-વિષયી માણસનું.

સર્વે ધામતણા હોય ધામીરે, વળી અકળ અંતરજામીરે ।
જાણે સહુના મનની વાતરે, જેમ હોય તેમ સાક્ષાતરે ॥૭॥

અણું ચોરી એ આગે ન ચાલેરે, ઉપજતાં ઉત્થાનને[1] ઝાલેરે ।
એથી ન હોય અજાણ્યું જો કાંયરે, વળી જક્તગુરુ એ કહેવાયરે ॥૮॥

હોય પ્રાણનાડી એને હાથરે, સર્વેશ્વર એ સર્વેના નાથરે ।
ખેંચે પ્રાણનાડી તો ખેંચાયરે, તેની વાર લાગે નહિ કાંયરે ॥૯॥

તાણી ધમની[2] દેખાડે ધામરે, જોઈ જન થાય પૂરણકામરે ।
વળી ધામધામના રે'નારરે, દેખે અતિ સુખિયા અપારરે ॥૧૦॥

જન જોઈ આવે ધામ જેવું રે, આવી મૃત્યુ લોકે કહે એવુંરે ।
એવી અલૌકિક રીત જિયાંરે, હોય હરિગુરુ[3] હોય તિયાંરે ॥૧૧॥

વળી અંતકાળે આપે આવેરે, રૂડા રથ વિમાનને લાવેરે ।
તેપર બેસારીને તેડી જાયરે, સાચા સદ્‌ગુરુ તેને કહેવાયરે ॥૧૨॥

આવે તેડવા તેનાં એંધાણરે, જેના પ્રભુ આવે છૂટે પ્રાણરે ।
હીરફેલ્ય[4] સમ[5] અંગ[6] હોયરે, અતિ નર્મ વળે વાળે કોયરે ॥૧૩॥

એવી રીત જિયાં લગી જાણોરે, તિયાંસુધી કલ્યાણ પ્રમાણોરે ।
પછી એ વાતનો થાય નાશરે, વળતી માયા કરે તિયાં વાસરે ॥૧૪॥

આવી લિયે છે ગુરુનો વેશરે, ન હોય ગુરુપણું લવ લેશરે ।
સર્વે વિશ્વતણાં ફેલ વળીરે, માયાગુરુમાં[7] રહ્યાં હોય મળીરે ॥૧૫॥

દારી[8] ચોરી વળી મદ્ય માંસરે, તેતો મળે માયાગુરુ પાસરે ।
ગાંજો ભાંગ્ય હોકા બહુપેરરે, મળે આફૂ[9] મફર[10] ગુરુઘેરરે ॥૧૬॥

જેજે જગમાંય હોય ફેલરે, તેતે સર્વે ગુરુએ રાખેલરે ।
હોય વિષયી ને વ્યસનીરે, ઘણા પ્રભુના કૃતઘનીરે ॥૧૭॥

૧. સંકલ્પને ૨. નાડી-પ્રાણ ૩. હરિરૂપ ગુરૂ ૪. રેશમની દોરીની સેર ૫. જેવું (કૂણું) ૬. મૃત શરીર ૭. ખોટા ગુરુમાં ૮. વ્યભિચાર ૯. અફીણ ૧૦. કેફી વસ્તુ.

થઈ જમપુરીના આગવા[1]રે, એવા ગુરુ ઘરોઘર હવારે ।
મળી ધર્મ નિ'મ મુકાવેરે, વેદમર્યાદમાંથી ચુકાવેરે ॥૧૮॥

વર્ણાશ્રમનો જે વે'વારરે, નો'યે માયાગુરુને સદાચારરે ।
તર્ત કરાવે જાતિવિટાળરે, તીર્થ વ્રત નિ'મના તો કાળરે ॥૧૯॥

એવા ગુરુ ને ગુરુના શિષ્યરે, ઝાલી મગાવજ્યો અહોનિશરે ।
એની શીદ શંકા મન આણોરે, સર્વે જીવ એ તમારા જાણોરે ॥૨૦॥

એવા ગુરુ ચેલા જગે ઘણાંરે, તેતો સર્વે કળ[2] તમતણાંરે ।
એવા ગુન્હેગાર ગુરુ શિષ્યરે, તેને હેરાન કરો હંમેશરે ॥૨૧॥

એવા ગણિયે મૃત્યુ લોકે ગુરૂરે, સુણો ધર્મરાય ના'વે સરૂ[3]રે ।
જેજે ક્રિયા શિખવી જેણેરે, તેતો ગુરૂ કરી માન્યા તેણેરે ॥૨૨॥

વળી વ્યસની વૃંદળ વેષ[4]રે, તેને પણ ગુરૂ હોયે શિષરે ।
ભાંની તાની[5] ત્રાગી[6] સુંથરારે, તેને પણ ગુરુ જાણો ખરારે ॥૨૩॥

એવા ગુરુ જગમાં અપારરે, તેતો માનો માયાનો પરિવારરે ।
માટે જેથકી કલ્યાણ ન થાયરે, તે પણ તે ગુરુ જેવા કે'વાયરે ॥૨૪॥

નો'ય ગુરુનામે ગુરુ સમરે, તેની ગોતીને કાઢવી ગમરે ।
એવા અસત્ય ગુરુની બીક રાખીરે, શીદ દિયોછો આયુધ નાખીરે ॥૨૫॥

લાવો ઝાલી નાખી ગળે પાસરે, તેનો તલભાર ન રાખો ત્રાસ રે ।
પાપી લિયે છે અમારી લાજરે, સત્ય માની લેજ્યો જમરાજરે ॥૨૬॥

જેજે બાંધી અમે મરજાદરે, તેતે ત્રોડે છે એ મનુજાદ[7]રે ।
માટે એને તો બહુ દંડ દેવોરે, કર્યો હરિયે હુકમ એવોરે ॥૨૭॥

એવું સાંભળીને જમરાયરે, માની આજ્ઞા લાગિયા પાયરે ।
કે'છે જેજે કૃપા કરી કહ્યું રે, તેતે નિશ્ચે નિઃસંશય થયુંરે ॥૨૮॥

૧. આગેવાન ૨. ગ્રાહક, મારપીટ યોગ્ય ૩. અંત, છેડો ૪. નપુંસકનો વેષ ૫. ઈચ્છા પ્રમાણે વર્તનાર ૬. ત્રાગુ (હઠ, જીદ કે ભવાઈ) કરનાર ૭. માનવભક્ષી રાક્ષસ.

એહ વાત છે પદ્મપુરાણેરે, સ્કંદપુરાણમાં પણ જાણેરે ।
અસત ગુરુના થાશે એ હાલરે, સંગે શિષ્ય પીડાશે કંગાલ[1]રે ॥૨૯॥
ત્યારે આંખ્ય એની ઉઘડશેરે, જ્યારે અણતોળ્યાં દુઃખ પડશેરે ।
થાશે પછી તેનો પસ્તાપરે, જ્યારે નડશે કરેલ પાપરે ॥૩૦॥

ઈતિ શ્રી કલ્યાણનિર્ણયમધ્યે મુક્તમુમુક્ષુસંવાદે
દશમો નિર્ણયઃ ॥૧૦॥

દોહા-મુમુક્ષુ કહે મુક્તને, જ્યારે જમ એપર કરે રોષ ।
ત્યારે માયાગુરુને મર મારતા, પણ શિષ્યનો શિયો દોષ ॥૧॥
કલ્યાણ કરવા કારણે, આવ્યો એવા ગુરુની પાસ ।
તન મન ધન દઈ તેહને, થયા દિલ સાચે એના દાસ ॥૨॥
ઓળખી ન શક્યા અસત ગુરુ, સમઝ્યા વિના થયા શિષ્ય ।
અજાણ્યા ઉપર એવડી, રાખી ન ઘટે ધર્મને[2] રીસ ॥૩॥
એમ કહ્યું કર જોડીને, તમે સાંભળો મારા શ્યામ ।
એ સંશય મારો સમાવિયે, સનેહી સુખના ધામ ॥૪॥

ચોપાઈ-

એવું સાંભળી મુક્ત મહાજનરે, પછી બોલિયા પરમ પાવનરે ।
કહે સાંભળ્ય તું જિજ્ઞાસુરે, ખરું પ્રશ્ન તેં પૂછિયું ખાસું[3]રે ॥૫॥
એનો ઉત્તર આપિયે અમેરે, સાવધાન થઈ સુણો તમેરે ।
હોય જુઠું સાચું બેઉ જોડ્યેરે, રાત દિવસ બે તડોવડ્યે[4]રે ॥૬॥
હોય બક તિયાં હંસ હોયરે, જ્યાં કાગ ત્યાં કોયલ શું નો'યરે ।
હોય ચોર તિયાં શાહૂકારરે, હોય રવિ ત્યાં રાકેશ[5] ત્યારરે ॥૭॥
હોય પાપી ત્યાં પુણ્યવાનરે, હોય મૃત્યુ ત્યાં અમૃતપાનરે ।
હોય સાચું ત્યાં ખોટું ખરૂંરે, તેનું કહેતાં કહેતાં નાવે સરૂંરે ॥૮॥

૧. બિચારો ૨. યમરાજાને ૩. અગત્યનું ૪. સમાનપણે ૫. ચંદ્ર.

તેમ સત્ય અસત્ય ગુરુ છેરે, તેપણ ખોટું મ માનો ખરું છેરે ।
તેતો કહે છે વેદ પુરાણરે, સત્ય અસત્યની ઓળખાણરે ॥૯॥
સતશાસ્ત્રનું એજ સિદ્ધાંતરે, કપટી ગુરુ તેજ કૃતાંત[1]રે ।
જમપુરીના જમાન ખરારે, જાવા ન દિયે જીવ અરાપરા[2]રે ॥૧૦॥
ઝાલી આપશે જમને હાથરે, માર્યો જાશે બિચારો અનાથરે ।
વણ ગુન્હે ગુન્હેગાર થાશેરે, વણવાંકે મોટો માર ખાશેરે ॥૧૧॥
પડશે દુઃખના દરિયા માંઈરે, તેની નથી ખબર એને કાંઈરે ।
એમ સાચા સંત સહુ કે'છેરે, તોય શઠને શઠપણું રહેછેરે ॥૧૨॥
ત્યારે કે'તલનો[3] શિયો વાંકરે, કહીકહી વાળ્યો આડો આંક[4]રે ।
તોય માન્યું નહિ જો મૂરખેરે, ખાધું હળાહળ[5] જઈ હરખેરે ॥૧૩॥
મેલી તરી[6] તુંબડાં તરવારે, બાંધ્યા કોટે પાણા બુડી મરવારે ।
કરી હંસ મેના શુક[7] ત્યાગરે, સેવ્યા ઘુડ[8] કપોત[9] ને કાગરે ॥૧૪॥
મેલી ગજ બાજ ગવા[10] ગાયરે, વો'ર્યા[11] વાઘ નાગ ને બલાય[12]રે ।
એમ અવળો કર્યો ઉદ્યમરે, તેની ન પડી ગાફલને ગમરે ॥૧૫॥
એવી અવળી અકલવાળારે, તેતો ક્યાંથકી થાય સુખાળારે ।
મેલી સુખ લીધુ દુઃખ માથેરે, પોતે પોતાનું બગાડ્યું હાથેરે ॥૧૬॥
નથી વાંક એમાં કેનો વળીરે, ખાધી મા'જમ[13] મિસરી[14] મેલીરે ।
મૃત્યુમોદક[15] અમૃત જાણીરે, પીધું સર્પલાળપય[16] પાણીરે ॥૧૭॥
હોરે[17] હેડ્યમાં[18]પગ દેવાણોરે, વણચોરે તે ચોર કે'વાણોરે ।
ભળ્યો ભરાડીમાં શાહુકારરે, ધણી મળ્યે મળે વળી મારરે ॥૧૮॥

૧. યમદૂત, કાળ ૨. આઘા-પાછા, બીજે ક્યાંય ૩. કહેનારનો ૪. હદવાળી ૫. કાતિલ ઝેર ૬. હોડી ૭. પોપટ ૮. ઘુવડ ૯. હોલો ૧૦. બળદ ૧૧. ખરીદ્યા ૧૨. ખારીબલા નામનું હિંસક પ્રાણી ૧૩. કેફી પદાર્થ ૧૪. સાકર ૧૫. ઝેર ભેળવેલા લાડું ૧૬. સર્પનાં ઝેરયુક્ત દૂધ ૧૭. વાદે ૧૮. બંધનમાં.

એમ અસત્ય ગુરુને આશરીરે, જીવ જાય છે તે જમપુરીરે ।
તિયાં કષ્ટ પામે છે કુબુદ્ધિરે, જેની અતિ સમઝણ છે ઉંધીરે ॥૧૯॥

નથી સૂઝતું સાર અસારરે, તેણે કરી ખાય જમમારરે ।
સાચી વાત સાંભળે છે કાનેરે, તોય ચઢ્યો છે ખોટાને તાનેરે ॥૨૦॥

ખોટા ગુરુના ખાધા છે ખતા[1]રે, નથી છાના એ છે જગ છતારે ।
પંચ વિષયશું પોષણ કરીરે, લીધું અન્ન ધન આયુષ હરીરે ॥૨૧॥

ખરાખરો કીધો ગુરુએ ખાલીરે, પછી આપ્યો છે જમને ઝાલીરે ।
એમ ચેલો ચાલ્યો જમસાથેરે, અણકર્યું આવી પડ્યું માથેરે ॥૨૨॥

ફાંસીગરે ફાંસી નાખી કોટેરે, લીધો જમપુરે દડીદોટેરે ।
શાહુકાર જાણી કર્યો સંગરે, ખરો નિસર્યો દોંગાનો દંગ[2]રે ॥૨૩॥

સમઝયા વિના કર્યો સંગાથરે, તેણે લુંટાણો જાણો અનાથરે ।
કહ્યા જેવું તે કેને ન રહ્યું રે, એવું મંદભાગીને માથે થયુંરે ॥૨૪॥

એમ ખબર વિના ખોટ્ય ખાધીરે, વણવાંકે વળગી વરાધી[3]રે ।
મતિહીણા તે મહાદુઃખ પામેરે, જે કોઈ ભ્રમી ચઢે ભુર ભામે[4]રે ॥૨૫॥

માટે મતિ પોતાની હોય થોડીરે, તો મળવું મોટાને માન મોડી[5]રે ।
પૂછી જોવી પંચને વારતારે, મેલી મત પંથની મમતારે ॥૨૬॥

સાચી વાત સાથે છે જો કામરે, જેણે કરી જાય હરિધામરે ।
ખોટી વાતમાંહિ ખોટ્ય આવેરે, તેતો ભૂર[6] વિના કેને ભાવેરે ॥૨૭॥

માટે સાચાને શોધવું સાચુંરે, કલ્યાણમાં ન રાખવું કાચું રે ।
સાચા સદ્‌ગુરુ સંતને સેવીરે, સર્વ વાતને સુધારી લેવીરે ॥૨૮॥

ફરીફરી ન પડે ફરવું રે, એટલું તો અવશ્ય કરવું રે ।
એ છે પોતાના હિતની વાતરે, સહુને સમઝવું એ સાક્ષાતરે ॥૨૯॥

૧. ધક્કા ૨. અવળામાં અવળો, અતિ ધૂર્ત ૩. ઉપાધિ ૪. મૂર્ખ-અજ્ઞાનીને વાદે ૫. મૂકી ૬. મૂર્ખ.

જેણે કરીને થાય જો જ્યાનરે, એવો સંગ ન કરવો નિદાનરે ।
એમ કહ્યું મુક્તે મુમુક્ષુનેરે, હોય સંશય તો પૂછજ્યે મુનેરે ॥૩૦॥

ઈતિ શ્રી કલ્યાણનિર્ણયમધ્યે મુક્તમુમુક્ષુસંવાદે એકાદશો નિર્ણયઃ ॥૧૧॥

દોહા-મુમુક્ષુ કહે મહામુક્તને, સંશય રહ્યો નથી રતિભાર ।
તમે કહ્યું તેમજ છે, એમાં નથી ફેર લગાર ॥૧॥

દુષ્ટ મળ્યે દુઃખ ઉપજે, શુદ્ધ સંત મળ્યે સુખ થાય ।
ખરાખરૂં એ ખોટું નથી, તેને કૂડું[1] કેમ કે'વાય ॥૨॥

વળી હરિ હરિજન મળ્યા વિના, કહ્યું કેદિ ન હોય કલ્યાણ ।
એ પણ સર્વે સત્ય છે, નક્કાનક્કી વાત નિર્વાણ ॥૩॥

પણ હરિને હરિના જનની, કરી જોઈએ કેટલી સેવ ।
જેણે કરી શ્રેય શિષ્યનું, થાય એવો પુછુંછું ભેવ[2] ॥૪॥

ચોપાઈ-

પ્રભુ પ્રગટ મળે પોતે જ્યારેરે, ખોટ્ય ખામી રહે નહિ ત્યારેરે ।
જેનાં દર્શન દુર્લભ બહુરે, નર અમર માને છે સહુરે ॥૫॥

જોગી જતિ તપસી સંન્યાસીરે, સહુ પ્રભુ દર્શનના પ્યાસીરે ।
હરિ હર અજ[3] અમરેશ[4]રે, પ્રભુ મળવા ઈચ્છે અહોનિશરે ॥૬॥

તોય પ્રગટ નથી પામતારે, રહે છે સદાયે શીશ નામતારે ।
એવી વાત એ છે દુર્ઘટ[5]રે, તેતો પ્રભુ મળ્યા પ્રગટરે ॥૭॥

પછી પ્રભુને કરવા પ્રસન્નરે, શું શું કરે જિજ્ઞાસુ જનરે ।
કે'જ્યો એટલું કૃપા કરીનેરે, કેમ રાજી કરે એ હરિનેરે ॥૮॥

૧. ખોટું ૨. ભેદ, રહસ્ય ૩. બ્રહ્મા ૪. ઈન્દ્ર ૫. દુર્લભ.

કેવી કરે પ્રભુની ભક્તિરે, જેણે કરીને પામે મુક્તિરે ।
કેવું માને હરિનું વચનરે, કેવું રાખે સદા શુદ્ધ મનરે ॥૯॥

કેવી શ્રદ્ધા હોય સેવામાંઈરે, સેવા વિના ન ગમે બીજું કાંઈરે ।
કેવું મેલે પોતાનું માનરે, કેવી રીતે રહે સાવધાનરે ॥૧૦॥

કેવી રીતે વાળે તેમ વળેરે, કેવી રીતે ચલાવ્યે ન ચલેરે ।
કેવી રીતે રાખે વિશ્વાસરે, કેવી રીતે રહે પ્રભુ પાસરે ॥૧૧॥

કેવી રીતે રાખે હૈયે બીકરે, કેવી રીતે રહે ઠીકોઠીકરે ।
કેવી રીતનાં બોલે વચનરે, કેવી રીતનાં પૂછે તે પ્રશ્નરે ॥૧૨॥

કેવી રીતે સુણે વાત કાનેરે, કેવી રીતે મને સત્ય માનેરે ।
કેવી રીતે કરે દર્શન રે, કેવી રીતે થાય પ્રસન્નરે ॥૧૩॥

કેવી મરજી જોઈને મનેરે, વરતે મન કર્મ ને વચનેરે ।
કેવી રીતની પૂજાને કરેરે, કેવી રીતે અલંકાર ધરેરે ॥૧૪॥

કેવી રીતે ચંદન ઉતારીરે, કરે પૂજા પ્રભુજીની સારીરે ।
કેવી રીતનાં કુસુમ લાવેરે, કેવી રીતના હાર પે'રાવેરે ॥૧૫॥

કેવી રીતે ઉતારે આરતીરે, કેવી રીતે કરે ધુન્ય અતિરે ।
કેવી રીતે કરે વળી સ્તુતિરે, કેવી રીતની કરે વિનતિરે ॥૧૬॥

સઈ ભેટ મુકે પ્રભુ આગેરે, પછી કર જોડી શું માગેરે ।
કેવી રીતે વરતવું વળીરે, મહાપ્રભુ પ્રગટને મળીરે ॥૧૭॥

જેણે કરી હરિ રાજી થાયરે, એવા કે'જ્યો એ સર્વે ઉપાયરે ।
વિધવિધે કરી એની વાતરે, કે'જ્યો રાજી થઈ રળીયાતરે ॥૧૮॥

વળી પુછુંછું પ્રશ્ન એકરે, કહેજ્યો તે પણ કરી વિવેકરે ।
જ્યારે પ્રભુજી પ્રગટ હોયરે, ત્યારે મનુષ્ય તરે કે તરે કોયરે ॥૧૯॥

હોય સ્વર્ગ મૃત્યુ ને પાતાળેરે, તેનું કલ્યાણ કેમ એહ કાળેરે ।
દેવ દાનવાદિ જે કે'વાયરે, તેનું કલ્યાણ કયી પેર થાયરે ॥૨૦॥

ભૂત પ્રેત ને ભૈરવ ભણિયેરે, તેનું કલ્યાણ કેમ ગણિયેરે ।
વળી પશુ પંખી સરીસર્પ[1]રે, જેના દલમાંહિ બહુ દર્પ[2]રે ॥૨૧॥

વૃક્ષ વેલી વિવિધ કે'વાયરે, તેનું શ્રેય થાય કે ન થાયરે ।
સ્થાવર જંગમ જડ ચૈતન્યરે, સ્થૂળ સૂક્ષ્મ ચરાચર[3] જનરે ॥૨૨॥

પ્રભુ પ્રગટને પ્રતાપેરે, એહ તરે કે ન તરે આપેરે ।
જેને હોય હરિનો સંબન્ધરે, તેના છુટ્યા જોઈએ ભવબન્ધરે ॥૨૩॥

માટે એહ દેહથી ઉદ્ધારરે, થાય કે ન થાય નિરધારરે ।
અતિ રજ તમે ભર્યા દેહરે, કેમ પામે કલ્યાણને તેહરે ॥૨૪॥

પણ એ દેહે ઉદ્ધરે જો નહિરે, ત્યારે પ્રભુની પ્રભુતાઈ સહીરે ।
એહ સર્વે સમઝાવી કહેજ્યોરે, જેમ હોય તેમ દેખાડી દેજ્યોરે ॥૨૫॥

તમે દલના છોજી દયાળુંરે, માટે પ્રશ્ન પુછુંછું કૃપાળુરે ।
સુંણવા હરખ ઘણો છે હૈયેરે, જાણું સર્વ એ સાંભળી લૈયેરે ॥૨૬॥

ક્યાંથી તમ જેવા કહેનારરે, વાત ચોખી દેખાડી દેનારરે ।
જેમ છે તેમ કહો છો કથીરે, જેમાં લેશ સંશય રે'તો નથીરે ॥૨૭॥

વચન સુધાસમ[4] સુખદાઈરે, એવાં માનું છું હું મનમાંઈરે ।
જેણે કરી પરલોકનું સુખરે, પામી વામિયે[5] દારૂણ દુઃખરે ॥૨૮॥

એમ કહીને જિજ્ઞાસુ જનરે, પછી કર જોડી કર્યું સ્તવનરે ।
એમાં સમ[6] વિષમ[7] જો હોયરે, કરજ્યો ક્ષમા સત્ય મુનિ સોયરે ॥૨૯॥

ઈતિ શ્રીકલ્યાણનિર્ણયમધ્યે મુક્તમુમુક્ષુસંવાદે
દ્વાદશો નિર્ણયઃ ॥૧૨॥

---

૧. પેટે સરકીને ચાલનારા સર્પાદિ ૨. ક્રોધ, અહંકાર ૩. ફરનાર અને સ્થિર રહેનાર ૪. અમૃતસમાન ૫. નાશ કરીએ ૬. યોગ્ય ૭. અયોગ્ય.

દોહા-જિજ્ઞાસુ તુને મેં જાણિયો, ખરા ખપવાળો નિરધાર ।
જે જે તેં પૂછયું તે પણ, છે સર્વે સારનું સાર ॥૧॥
પ્રગટ પ્રભુને પામિયા, તે કૃતાર્થ કે'વાય ।
સર્વે કારજ સારિયાં, જાણજ્યો આ જગમાંય ॥૨॥
પછી જુવે પ્રભુ પ્રગટનું, ઘણું ગમતું જેમ હોય ।
તેવી રીતે તત્પર થઈ, કરે સદા નિરંતર સોય ॥૩॥
મેલી ગમતું નિજ મનનું, રહે હરિઆજ્ઞા અનુસાર ।
સાચો મુમુક્ષુ એ માનવો, નિશ્ચય કરી નિરધાર ॥૪॥

ચોપાઈ-

જેના હરિપરાયણ પ્રાણરે, નથી રહી જેને કોઈ તાણરે[1] ।
ધ્વજપટ[2] કર્યું નિજ તનરે, વાયુસમ હરિનું વચનરે ॥૫॥
જેમ વાળે તેમ જન વળેરે, મેલી મમત અંગ સઘળેરે ।
રહ્યા અતિ આજ્ઞા અનુસારરે, કરી નિશ્ચય મને નિરધારરે ॥૬॥
એવા શુદ્ધ સેવક સુજાણરે, પ્રભુ પ્રગટના પ્રમાણરે ।
બીજા સહુથી થઈ નિરાશરે, થયા શ્રીઘનશ્યામના દાસરે ॥૭॥
સદા જોઈ રહ્યા હરિ સામુંરે, ગમતું હરિનું કરવા છે હામુંરે[3] ।
એવા સંત સદા શિરોમણિરે, કહું રીત સુણો તેહતણિરે ॥૮॥
કરે ભક્તિ સદા નિષ્કામરે, ચતુરધાનું[4] ન પૂછે નામરે ।
માને મન કર્મ વચને વચનરે, રાખે એકાગ્રે હરિમાં મનરે ॥૯॥
શુદ્ધ શ્રદ્ધા હોય સેવા માંઈરે, તેમાં દંભ કપટ નહિ કાંઈરે ।
મેલે મન તન અભિમાનરે, કરવા હરિ રાજી સાવધાનરે ॥૧૦॥
વાળે હરિ જિભ ત્યાં વળે તનરે, વિષયસુખ મળ્યે ન ચળે મનરે ।
પૂરો છે પ્રભુનો વિશ્વાસરે, રહે પ્રભુપાસે દાસાનુદાસરે ॥૧૧॥

૧. તૃષ્ણા ૨. ધજાનાં કપડાની સમાન ૩. હોંશ ૪. ચાર પ્રકારની મુક્તિનું.

અંતરજામી જાણી રાખે બીકરે, કેદિ ન કરે કામ અઠીક[1]રે ।
બોલે દીન આધીન વચનરે, કાંઈક કે'જ્યો મુને ભગવનરે ॥૧૨॥
સુણે સાવધાન થઈ વાતરે, સત્ય વચન જાણે સાક્ષાતરે ।
મટકે રહિત જુવે હરિરૂપરે, નિર્ખી આનંદ આવે અનુપરે ॥૧૩॥
જુવે રાજીપો હરિનો જેમરે, વર્તે મન કર્મ વચને તેમરે ।
શુદ્ધ ભોજને જમાડે શ્યામરે, હૈયે હરિ જમાડવા હામરે ॥૧૪॥
લેહ્ય ચોષ્ય ભક્ષ્ય ને ભોજનરે, જમાડી પે'રાવે વસ્ત્ર તન[2]રે ।
બહુ પ્રેમ ભરી પૂજા કરેરે, ઘણમૂલાં[3] ઘરેણાં અંગે ધરેરે ॥૧૫॥
અતિસુગંધિ ચંદન ઉતારીરે, કરે સમો જોઈ પૂજા સારીરે ।
સારાં સુગંધિ ભર્યાં ફુલ લાવેરે, કરી હાર હરિને પે'રાવેરે ॥૧૬॥
અતિહેતે ઉતારે આરતિરે, થઈ મગન કરે ધુન્ય અતિરે ।
પ્રેમે ઉભા રહી પગવતિ[4]રે, કરે દંડવત ને વિનતિરે ॥૧૭॥
મેલે મસ્તક ભેટ્ય ચરણેરે, માગે પ્રભુ રાખજ્યો શરણેરે ।
વરતે થઈ દાસના દાસરે, એમ રહે પ્રભુજીને પાસરે ॥૧૮॥
જેજે મહાપ્રભુને નવ ગમેરે, તે તે કરે નહિ કોઈ સમેરે ।
વળી પૂછયું હતું તેં પ્રશ્નરે, જ્યારે પ્રગટ હોય ભગવનરે ॥૧૯॥
ત્યારે મનુષ્ય તરે કે તરે કોયરે, તે પણ કહું સાંભળજ્યે સોયરે ।
તરે દેવ દાનવાદિ વળીરે, તેતો પ્રગટ પ્રભુને મળીરે ॥૨૦॥
રાક્ષસ યક્ષ ભૂત ભૈરવરે, મળે પ્રગટ તો તરે એ સર્વરે ।
વળી પશુ પંખી સરિસાપરે, તે પણ તરે પ્રભુ પ્રતાપરે ॥૨૧॥
વૃક્ષ વેલી પામે પરમ ગતિરે, ફળ[5] ફુલ દળ દારવતિ[5]રે ।
સ્થૂળ સૂક્ષ્મ જડ ચૈતનરે, પ્રભુ પ્રગટ પ્રસંગે પાવનરે ॥૨૨॥

૧. અયોગ્ય ૨. શરીરે ૩. ઘણાં જ મૂલ્યવાન ૪. પગથી ૫. ફળ, ફૂલ, પાન કે તેનું દાર=ઔષધ કે લાકડું ભગવાનનાં ઉપયોગમાં આવવાથી. (દારવતિ=વનસ્પતિ)

સ્થાવર જંગમ ચરાચર જેહરે, પ્રભુ પ્રગટ મળ્યે તરે તેહરે ।
જોને રામકૃષ્ણાદિ અવતારરે, તેથી બહુ થયા ભવપારરે ॥૨૩॥

સ્થાવર જંગમ સ્થૂળ સૂક્ષમરે, ચરાચર પામ્યા ગતિ પરમરે ।
તેનો ગણતાં ન આવે પારરે, એમ થયો બહુનો ઉદ્ધારરે ॥૨૪॥

કૈંક મનુષ્ય તર્યાં નર વામરે, પશુ પંખી પામ્યાં હરિધામરે ।
કૈંક ભૂત પ્રેત ને ભૈરવરે, વૃક્ષ વેલી ખગ મૃગ સર્વરે ॥૨૫॥

આગે બહુ થયા અવતારરે, તેથી આજ સામર્થી અપારરે ।
જોને આ સમે ઉદ્ધાર્યા કઈરે, તેતો લખતાં લખાય નઈરે ॥૨૬॥

રામઅવતારે કૈં રહી ગયા રે, તે કૃષ્ણ અવતારે પાર થયારે ।
કૃષ્ણ અવતારે ગયા'તા રહિરે, તેતો આજ ઉદ્ધરિયાં કઈરે ॥૨૭॥

એમ આદિ અંતે મધ્યે માનોરે, પ્રતાપ પ્રગટનો નહિ છાનોરે ।
પ્રગટ પ્રભુ કે પ્રભુના સંતરે, તેહ વિના ન ઉદ્ધરે જંત[૧]રે ॥૨૮॥

એહ બેઉ રીત વિના બીજેરે, કોઈ રીતે કલ્યાણ ન પ્રતીજે[૨]રે ।
સર્વે શાસ્ત્રનું સિદ્ધાંત કહ્યું રે, કે'વા હવે કેડ્યે નથી રહ્યું રે ॥૨૯॥

કહી રીત સનાતન તણીરે, પણ આજ છે અલેખે[૩] ઘણીરે ।
આજ અગણિત પામ્યા આનંદરે, એમ નિશ્ચે કહે નિષ્કુળાનંદરે ॥૩૦॥

ઈતિ શ્રી કલ્યાણનિર્ણયમધ્યે મુક્તમુમુક્ષુસંવાદે
ત્રયોદશો નિર્ણયઃ ॥૧૩॥

દોહા-એવું સુંણી મુમુક્ષુ કહે, તમો સાંભળો મુક્ત મહારાજ ।
પુછુછું વળી પ્રશ્નને, મારો સંશય સમાવવા કાજ ॥૧॥

કલ્યાણ કરવા કારણે, કરે અતિ ઉત્તમ ઉપાય ।
શ્રુતિ પુરાણમાં સાંભળી, વળી કરે એમ સદાય ॥૨॥

૧. જીવ ૨. સમજવું, માનવું ૩. વર્ણન ન થઈ શકે તેવી.

પ્રગટ હરિ હોય નહિ, હોય નહિ તેના મળેલ ।
સાજ સમાજ[૧] સરવે, રહી જાય તેનો રળેલ[૨] ॥૩॥

પાછળ પ્રભુજી પ્રગટે, આવે એનું કર્યું કાંઈ અર્થ[૩] ।
તે સા'ય[૪] કરે કાંઈ શ્રેયમાં, કે વણસા'યે જાય વ્યર્થ ॥૪॥

ચોપાઈ-

જેજે કરે એ કલ્યાણ કાજરે, તેતે કહું સાંભળો મહારાજ રે ।
મેલ્યાં[૫] અન્ન ધન કર્યાં ધામરે, વસન ભૂષણ આવે કેડ્યે કામરે ॥૫॥

વાસન વાહન ખાટ્ય પાટલાંરે, ગાદી તકિયા ઓછાડ ગાદલાંરે ।
વાવ્ય કુવા તલાવડી ક્ષેત્રરે, આવે અર્થ પ્રભુને એ પવિત્રરે ॥૬॥

પર્વ[૬] સદાવ્રત વૃક્ષછાંઈરે, પ્રભુ બેસે ધર્મશાળા માંઈરે ।
ગાય ગવા મહિષી ગજ બાજરે, હોય રથ પાલખી સમાજરે ॥૭॥

વાંસે[૭] આવે એ અર્થે હરિનેરે, થાય સારૂ એનું તેણે કરીનેરે ।
વળી આપી હોય મહિષી ગાયરે, તેનાં દહી દુધ ઘી જમાયરે ॥૮॥

આપનારને એ આપ્યાતણુંરે, શ્રેય[૮] કે'જ્યો સમઝાવી ઘણુંરે ।
વળી અસ્થિ ત્વચા ને વિષાણ[૯]રે, વાળવડે તે કે'જ્યો કલ્યાણરે ॥૯॥

વળી સાર[૧૦] દાર[૧૧] દળ[૧૨] તૃણ[૧૩]રે, આવે હરિ અર્થે પંખા પર્ણરે ।
ફળ ફૂલ મૂળ રસ ફળીરે, ભાજી તરકારી ઔષધિ વળીરે ॥૧૦॥

પશુ પંખી ને મનુષ્ય માંયરે, એનું આવે સેવામાં જો કાંયરે ।
હીરા મોતી મણિ પરવાળાંરે, કંકર પથ્થર રત્ન રૂપાળાંરે ॥૧૧॥

તે મનુષ્યનાં મેલેલ હોયરે, આવે એ માંયેલુ અર્થ કોયરે ।
સ્થાવર જંગમ જે કહેવાયરે, તેહ આવે હરિસેવા માંયરે ॥૧૨॥

૧. મોક્ષ માટે કરેલ ઉપાયો, સાધના ૨. સાધના કરીને મેળવેલ ૩. ઉપયોગમાં ૪. સહાય ૫. ભેગાં કરેલાં ૬. પાણીનું પરબ ૭. પાછળથી ૮. કલ્યાણકારી ફળ ૯. શીંગડાં ૧૦. વૃક્ષની છાલ ૧૧. લાકડું, કાષ્ઠ અથવા ઔષધ ૧૨. પાંદડું ૧૩. તરણું, ઘાસ.

એવી વસ્તુ અનેક પ્રકારરે, એહ સાજ સમાજ દેનારરે ।
આવે હરિ હરિજન અર્થરે, ફળ શું મળે કહો સમર્થરે ॥૧૩॥

પ્રભુ પ્રગટ પૃથવિએ હોયરે, પણ તે સમે તે જન નો'યરે ।
વળી કાવ્ય કીર્તન ગદ્ય પદ્યરે, કર્યાં કવિએ કવિત છપય છંદરે ॥૧૪॥

અષ્ટક સ્તોત્ર ને વળી સ્તુતિરે, કરી હોય બહુવિધે વિનતિરે ।
પણ પ્રભુ પ્રગટ ન હોયરે, ના'વે એ માંયેલું અર્થ કોયરે ॥૧૫॥

કરે વિષ્ણુયાગ જપે નામરે, તીર્થ વ્રત કરે ફરે ધામ[૧]રે ।
રાખે નિમ કરી બહુ જતનરે, તપે કરી તજી દિયે તનરે ॥૧૬॥

કર્યું હોય તે કલ્યાણ કાજરે, પણ પ્રગટ ન હોય મહારાજરે ।
એનું આવે છે એ કાંઈ અર્થરે, કે વણમળ્યે એ છે વ્યર્થરે ॥૧૭॥

કર્યું હોય એ કલ્યાણ સારૂરે, પણ પ્રભુ વિના પડ્યું ઉધારૂરે ।
કરતાં કરતાં કસર ન રાખીરે, ગઈ એમાં આવરદા આખીરે ॥૧૮॥

બહુ કલ્યાણ કરવા રળ્યોરે, પણ એ દેહે જોગ ન મળ્યોરે ।
આખો જન્મ એમ ગુમાવ્યોરે, પણ દાખડો દોપે[૨] ન આવ્યોરે ॥૧૯॥

પ્રભુ પ્રગટ પૃથ્વીએ નહિરે, એની મે'નત કરે કોણ સહિ[૩]રે ।
ઘણું રળ્યો રોકડું ન મળ્યુંરે, જન્મમરણનું દુઃખ ન ટળ્યુંરે ॥૨૦॥

કર્યું હોય તે કલ્યાણ કાજરે, પણ પ્રગટ ન મળ્યા મહારાજરે ।
કહું કેડ્યે પ્રગટે ઘનશ્યામરે, આવે એનું કર્યું કાંઈ કામરે ॥૨૧॥

કર્યું હોય એ શ્રદ્ધા સહિતરે, આણી ઉરે પ્રભુની પ્રતીતરે ।
શુદ્ધ મન હોય શુદ્ધ ભાવરે, દલમાંહિ નહિ દગા દાવરે ॥૨૨॥

અતિ આસ્તિક મતિ છે ઉરરે, નાસ્તિક વાતથી રહેછે દૂરરે ।
એવા જન જગતમાં જેહરે, ન મળ્યા હરિ છુટી ગયા દેહરે ॥૨૩॥

૧. તમામ તીર્થસ્થાનોમાં ૨. ઉપયોગમાં ૩. સાર્થક.

કરી પુરુષપ્રયત્ન તન તાવ્યુંરે, પણ એ દેહે અર્થ ન આવ્યુંરે ।
પછી પ્રગટિયા ઘનશ્યામરે, આવ્યું કર્યું કેડ્યે એનું કામરે ॥૨૪॥

તેની થાય કે ન થાય મુક્તિરે, કે'જ્યો મુક્ત વિક્ત પાડી અતિરે ।
જેજે પુછીછે વાત સઘળીરે, કે'જ્યો વણપુછી પણ વળીરે ॥૨૫॥

જેજે વાત જાણ્યામાંહિ આવીરે, તેતે પૂછી તમને મેં લાવીરે ।
કૈંક રહિ ગઈ હોય વાંસેરે, તે પણ કે'જ્યો સુણીશ ઉલ્લાસેરે ॥૨૬॥

સર્વે વાત કે'જ્યો એ સંભારીરે, સુણી રાખીશ હૃદયે ધારીરે ।
છે સહુના અર્થની વાતરે, કે'તાં સુણતાં ભાગે સર્વે ભ્રાંતરે ॥૨૭॥

જેજે કર્યું હોય પ્રભુસારૂંરે, કે'જ્યો તેના ફળનું દેનારૂંરે ।
તમ વિના કે'શે બીજું કોણરે, નથી કેના'ર જોયું છે જોણ[૧]રે ॥૨૮॥

માટે સહુ જોઈ રહ્યા સામુંરે, બોલી અમૃત વેણ પુરો હામુંરે ।
તમે દિલના છો દરિયાવરે, માટે પુછતાં થાયછે ઉછાવ[૨]રે ॥૨૯॥

પ્રશ્ન પુછું છું હું લગારરે, તે સમઝાવો છો કરી વિસ્તારરે ।
ધન્યધન્ય દિલના દયાળરે, ધર્મધુરંધર ધર્મપાળરે ॥૩૦॥

ઈતિ શ્રીકલ્યાણનિર્ણયમધ્યે મુક્તમુમુક્ષુસંવાદે
ચતુર્દશો નિર્ણયઃ ॥૧૪॥

દોહા-મુમુક્ષુ તારા મનનું, મેં જોઈ લીધું છે જાણ ।
સુખદાયક એ સહુનાં, એવાં પ્રશ્ન તારાં પ્રમાણ ॥૧॥

પડે પ્રતીતિ ભક્ત પરોક્ષને[૩], મોક્ષનો સમઝાય મર્મ ।
એવો આશય તારા ઉરનો, પરમાર્થ અર્થનો પર્મ ॥૨॥

જગ હિતકારી જાણિયો, જિજ્ઞાસુ તુને મેં જોર ।
જેજે પૂછયું તેં જીભથી, તે નથી કાંઈ કનોર[૪] ॥૩॥

૧. ભવિષ્ય ૨. ઉમંગ ૩. જેને પ્રગટ ભગવાન ન મળ્યા હોય તેને ૪. રીત બહારનું, અયોગ્ય.

આપું ઉત્તાર હવે એહનો, તેં પૂછિયું મુજને જેહ ।
શ્રુતિ[1] દઈ હવે સુણજ્યે, કહું સર્વે સમઝાવી તેહ ॥૪॥

ચોપાઈ-

તેં પૂછ્યું પરોક્ષ ભક્તતણુંરે, તે કહું કાંઈક થોડું ઘણુંરે ।
ભૂત ભવિષ્ય ને વર્તમાનરે, કહું ત્રણેની રીત નિદાનરે ॥૫॥

ભક્ત ભક્તમાંહિ ભેદ ઘણારે, સર્વે ભક્ત ન હોય પ્રભુતણારે ।
નિષ્કામ સકામ બે ભક્તરે, તેની પણ જાણી જોઈએ વિક્તરે ॥૬॥

સકામ ભજે કામ સારવારે, તાપ તન મનના નિવારવારે ।
એને અર્થે ભજે અવિનાશરે, તેતો અર્થ સર્યા સુધી દાસરે ॥૭॥

એને ભક્ત હરિના ન કૈયેરે, વાત એપણ સમઝી લૈયેરે ।
સુત કલત્ર દેહ સારૂરે, ભજે છે ભાવે ભક્ત હજારૂંરે ॥૮॥

એનું આશ્ચર્ય નહિ કાંઈ અણુંરે, સહુ સારે છે કામ આપણું[2]રે ।
સાચા ભક્ત એને ન ભણિયે[3]રે, અર્થાઅર્થી[4] એ જન ગણિયેરે ॥૯॥

એની ભક્તિ હરિને ન ભાવેરે, એતો પ્રાકૃત ભક્ત જો કા'વેરે ।
સાચા ભક્તતણી ઓળખાણરે, કહું સાંભળજ્યે તું સુજાણરે ॥૧૦॥

શુદ્ધ અંતર ને શુદ્ધ આશેરે, શુદ્ધ મને પ્રભુને ઉપાસેરે ।
નિષકામ કપટે રહિતરે, શુદ્ધ ભાવે શ્રદ્ધાયે સહિતરે ॥૧૧॥

યશ કીર્તિ વધારવા લાજરે, નહિ દંભ દેખાડવા કાજરે ।
નહિ ઈરષ્યા ને અમરષ[5]રે, નહિ સ્પરધા થાવા સરસરે ॥૧૨॥

એવી રીતે જીવ જગે જેહરે, તેનું કરેલ હોય કાંઈ તેહરે ।
આવે તે હરિ હરિજન અર્થરે, તેતો કદિ ન જાય વ્યર્થરે ॥૧૩॥

જમે અન્ન ને પે'રે વસનરે, આવે હરિઅર્થે એનું ધનરે ।
તેણે પામે પરમ પ્રાપતિરે, તેમાં ફેર નથી રાઈ રતિરે ॥૧૪॥

૧. કાન ૨. પોતાનું ૩. કહીએ ૪. સ્વાર્થી ૫. અદેખાઈ.

ભૂષન વસન વાહન વળીરે, ખાદ્ય પાટ્યાદિ વસ્તુ સઘળીરે ।
આવે પ્રગટ પ્રભુને એ કામરે, પામે સુખનિધિ એનો શ્યામ[1]રે ॥૧૫॥

વાવ્ય કુવા તળાવ ભુવનરે, તેના કરાવનારા જે જનરે ।
તેહ પામે પ્રાણી પરમ ગતિરે, પ્રભુ પ્રગટ પ્રસંગે પ્રાપતિરે ॥૧૬॥

પિયે પાણી ના'યે નીર માંયરે, બેસે એનાં કરેલ ઘર છાંયરે ।
આવ્યું એનું કરેલ હરિકામેરે, તેણે કરી એ પ્રાણી સુખ પામેરે ॥૧૭॥

ગાદી તકિયા ગાદલાં ગોદડાંરે, અવલ[2] ઓછાડ ઓસિસાં[3] રૂડાંરે ।
તે પણ આવે જો કામ હરિનેરે, સુતાં બેઠાં જાગવે કરિનેરે ॥૧૮॥

તેના કરાવનારા જીવ જેહરે, પામે પ્રભુના સુખને તેહરે ।
વાડી ખેત્ર પરબ સદાવ્રતરે, બાંધી ધર્મશાળા પામે મૃત[4]રે ॥૧૯॥

ગાય ગવા મહિષી ગજ બાજરે, મેલી મરે એ સર્વે સમાજરે ।
પણ કેડ્યે આવે અર્થ કાંઈરે, હરિ હરિજનની સેવા માંઈરે ॥૨૦॥

તેણે કરીને થાય કલ્યાણરે, તેપણ નિશ્ચે જાણજ્યે નિરવાણ[5]રે ।
રથ વે'લ પાલખી ને મેનારે, કરાવેલ હોય જન જેનારે ॥૨૧॥

જીવ્યો ત્યાં સુધી જોગ ન મળ્યોરે, પછી સર્વે મુકી પ્રાણી પળ્યો[6]રે ।
મૂવો મેલી એ સરવે મિરાંથ[7]રે, પાછળ આવી એ પરને હાથરે ॥૨૨॥

તેહવડે શ્રીહરિ સેવાયરે, તેનું કલ્યાણ જરૂર થાયરે ।
દૂધ દહીં માખણ ઘી મિસરીરે, જમ્યા હોય પ્રગટ શ્રીહરિરે ॥૨૩॥

તેહ ગાય મહિષીની ગતિરે, થાય પ્રભુ પ્રસંગે પ્રાપતિરે ।
કેનાં અસ્થિ શૃંગ[8] રોમ[9] ચામ[10]રે, આવે મહાપ્રભુજીને કામરે ॥૨૪॥

પામે પરમ ગતિ પ્રાણી એહરે, હરિઅર્થે આવ્યું એનું દેહરે ।
સાર દાર[11] દલ તૃણ વળીરે, ફળ ફૂલ મૂળ કંદ ફળીરે ॥૨૫॥

૧. તે તે વસ્તુ દેનાર, માલિક ૨. સુંદર, શ્રેષ્ઠ ૩. ઓશીકાં ૪. મૃત્યુ ૫. નિઃસંશય ૬. મૃત્યુ પામ્યો ૭. સંપત્તિ ૮. શીંગડાં ૯. વાળ ૧૦. ચામડું ૧૧. લાકડું.

એહઆદિ ઓષધિ જે કા'વેરે, તે જો પ્રગટ પ્રભુને અર્થે આવેરે ।
થોડે દને સ્થાવર દેહ[1] ત્યાગીરે, થાય માનજ્યો મોક્ષનાં ભાગીરે ॥૨૬॥
વળી હીરા મોતી મણિ માળારે, કંકર પથ્થર રત્ન પ્રવાળાંરે ।
અતિ કષ્ટે કર્યાં હોય ભેળાંરે, પડ્યાં રહ્યાં એ ચાલતી વેળારે ॥૨૭॥
એહવડ્યે પ્રભુ જો પૂજાયરે, તેના ધણીનું કલ્યાણ થાયરે ।
કાવ્ય કવિ કરી ગયા હોયરે, આવે શ્રીહરિઅર્થે સોયરે ॥૨૮॥
તેપણ પામેછે પરમ કલ્યાણરે, તેનું સમઝી લેજ્યે સુજાણરે ।
પ્રભુ પ્રગટનો પ્રસંગરે, પામે પ્રાણધારી કોઈ અંગરે ॥૨૯॥
તેતો પામે સહુ ભવપારરે, તેમાં સંશય નથી જો લગારરે ।
એમ આદ્ય અંત્યે મધ્ય માંઈરે, પ્રભુ વિના કલ્યાણ નહિ ક્યાંઈરે ॥૩૦॥

ઈતિ શ્રી કલ્યાણનિર્ણયમધ્યે મુક્તમુમુક્ષુસંવાદે
પંચદશો નિર્ણયઃ ॥૧૫॥

દોહા-મુમુક્ષુ તું મને[2] માનજ્યે, પૂરણ આણી પ્રતીત ।
હરિ હરિજન મળ્યા વિના, નો'ય કલ્યાણ કહુ કોઈ રીત ॥૧॥
અવિચળ અવશ્ય એ વાત ખરી, કરી પુરાણમાં પ્રમાણ ।
તેહ વિના ત્રણ લોકમાં, જુવો ઝાંખી જો જડે કલ્યાણ ॥૨॥
કંઈક તર્યા કંઈક તરશે, કંઈક તરે છે વળી આજ ।
તે સહુનું તું સમઝજ્યે, તર્યા મળ્યા જેને મહારાજ ॥૩॥
આત્યંતિક કલ્યાણ કારણે, જાવું પ્રગટ પ્રભુને પાસ ।
મોક્ષદાયક એહ મૂરતિ, કે મોક્ષદાતા એના દાસ ॥૪॥
ચોપાઈ-
તેહ વિના ત્રિલોકને માંઈરે, નથી કલ્યાણ થાવાનું ક્યાંઈરે ।
બ્રહ્મલોકલગી જુવો ભાળીરે, શિવલોકને જુવો સંભાળીરે ॥૫॥

૧. વૃક્ષ વેલી આદિકનો દેહ ૨. મનમાં.

જોતાં કલ્યાણ ક્યાંયે ન મળેરે, એવું સુણ્યું પુરાણ સઘળેરે ।
યક્ષ રાક્ષસ ને રૂદ્રગણરે, તેમાં પામ્યા છે કલ્યાણ કુણરે ॥૬॥
અજ ઈશથી શ્રેય ન થાયરે, ત્યારે બીજાથી કેમ કે'વાયરે ।
મર પૂજો યજો[1] ભજો સાચુંરે, પણ કલ્યાણ થવાનું કાચુંરે ॥૭॥
એવાથી પણ અર્થ ન સરેરે, તઈયે બીજા શ્રેય કોણ કરેરે ।
શશિ સૂરજ ને વળી શેશરે, સુર સુરપતિ ને ગણેશરે ॥૮॥
એહ મોટા દેવ જગે જાણરે, પણ કરી ન શકે કલ્યાણરે ।
ત્યારે અન્ય દેવને ઉપાસેરે, કહો કલ્યાણ તે કેમ થાશેરે ॥૯॥
માટે કલ્યાણકારી સાંભળ્યારે, એક હરિ કે હરિના મળ્યારે ।
સાચી વાત તું માનજે સહિરે, એહ બેઉ વિના મોક્ષ નહિરે ॥૧૦॥
જેજે કરે છે કલ્યાણ સારૂરે, પણ એ વિના કામ ઉધારૂ[2]રે ।
શુદ્ધ મને જો પરોક્ષ સેવશેરે, તેનું કોઈ કાળે ફળ લેશેરે ॥૧૧॥
તેપણ જ્યારે પ્રગટ હશે હરિરે, એની ભક્તિ માનશે સાચી કરીરે ।
તેદિ પામશે પદ નિર્વાણરે, એ પણ સમઝી લેજ્યે સુજાણરે ॥૧૨॥
પણ વિના પ્રભુને સંબંધરે, નહિ કલ્યાણ આદ્ય અંત્ય મધ્યરે ।
મોટા દેવથી મુક્તિ ન થાયરે, ત્યારે મનુષ્યથી કેમ કે'વાયરે ॥૧૩॥
જેને અજ્ઞાને લીધા છે આવરીરે, મેલ્યા પંચ વિષયે વશ કરીરે ।
કામ ક્રોધ ને લોભના ભર્યા રે, એથી કહો કોણ જન તર્યા રે ॥૧૪॥
પિંડ પોષવા સારૂ પ્રપંચરે, સજ્જ કરી રાખ્યા સર્વે સંચ[3]રે ।
જેણે કરી આ જીવ ઝલાયરે, એવા શિખી લીધા છે ઉપાયરે ॥૧૫॥
ભણ્યા શાસ્ત્ર એ સારવા અર્થ રે, ઘણું ડાહ્યા લેવા ગૌરી[4] ગર્થ[5]રે ।
એને પામવા પ્રપંચતણા[6]રે, બાંધ્યા મત પંથ જગે ઘણારે ॥૧૬॥

૧. યજ્ઞ કરીને રાજી કરો ૨. બાકી રહે ૩. પદાર્થનો સંગ્રહ ૪. સ્ત્રી ૫. ધન ૬. દંભભર્યા, દગાભર્યા.

એને પણ ઓળખી લેવારે, હોય કેંક ભજ્યા તજ્યા જેવારે ।
નોય સર્વે કલ્યાણકારીરે, વાત એપણ જોવી વિચારીરે ॥૧૭॥

માટે મત પંથમાંહિ મળીરે, રખે જાતા જિયાં તિયાં ભળીરે ।
નથી કોઈ કલ્યાણ કરનારરે, પ્રભુ પ્રગટ વિના નિરધારરે ॥૧૮॥

દેવસેવામાં પણ રહ્યો સંશેરે, ત્યારે બીજે કલ્યાણ કેમ હશેરે ।
જોગી જંગમ શેખ સંન્યાસીરે, દત્ત દિગંબર વનવાસીરે ॥૧૯॥

જટા શ્વેતપટા વાળકટારે, કંથર ભર્થર ને કાનફટારે ।
જંદા જૈન ટાટાંબર ખાખીરે, ભક્ત પંડિત કે' મુખે ભાખીરે ॥૨૦॥

દશા વિશા વૈરાગી ઉદાસીરે, ગોરખ[1] ગોદડ[2] શ્રવણ ઉપાસીરે ।
દાદુ કબીર ગુરુ ગોસાંઈરે, દંડી મુંડી ને સૂથરા સાંઈરે ॥૨૧॥

કુંડ ઢુંઢ ને ઉંડા અઘોરીરે, શૂન્યવાદી વેદાંતિ મુસોરીરે ।
એહ વિના બીજા બહુ ગુરુરે, તેમાં માન્યું છે કલ્યાણ ખરૂંરે ॥૨૨॥

તેને કોણ કરે આજ ખોટારે, પણ દેવથી એ નહિ મોટારે ।
કોણ સમઝે આ વાતનો મર્મ રે, સૌએ સત્ય માન્યો નિજધર્મ રે ॥૨૩॥

લુંટી આંધળે બે'રે બજારરે, તેનો કોયે ન કર્યો વિચારરે ।
જોજ્યો પ્રભુઘેરે એ તમ મોટુંરે, થયા કલ્યાણકારી ગુરુ કોટુંરે ॥૨૪॥

એહ ગુરુને ગુરુના શિષ્યરે, તેહ ઉપર કરે હરિ રીસરે ।
કહે જુવો અજ્ઞાની જનરે, સહિ વાત સમઝ્યા છે મનરે ॥૨૫॥

જેને નથી ખબર કોય ખરીરે, થયા ગુરુ વરુ[3] કહે હરિરે ।
વાત સર્વે માનજ્યો સાચીરે, માટે રખે રે'તા એમાં રાચી[4]રે ॥૨૬॥

જેજે કે'વાનું હતું તે કહ્યું રે, નથી કેડ્યે કે'વા કાંઈ રહ્યું રે ।
સત્ય માની મુમુક્ષુ મનેરે, સુણી જાળવી રાખે જતનેરે ॥૨૭॥

૧. ગોરખપંથી ૨. ગોદડપંથી ૩. મોક્ષને બગાડનારા, ભક્ષક ૪. વળગી.

ભવમાં છે ભુલવણી ભારેરે, માટે કહ્યું તુંને વારેવારેરે ।
જેજે પૂછયા હતા તેં પ્રશ્નરે, તેતે કહ્યાં મેં જિજ્ઞાસુ જનરે ॥૨૮॥

જે કોઈ સાંભળી સમઝશે સમુંરે, તેને ટળશે વિકટ વસમુંરે ।
કહ્યું જેજે પૂછ્યું તેતે કથીરે, જે મેં કહ્યું તેમાં જુઠું નથીરે ॥૨૯॥

સાચી વાત છે શાસ્ત્ર પુરાણેરે, સમઝી લખ્યું છે સંત શિયાણે[1]રે ।
સુણી અનઘ[2] પામશે આનંદરે, નિશ્ચે કે' એમ નિષ્કુળાનંદરે ॥૩૦॥

ઈતિ શ્રીકલ્યાણનિર્ણયમધ્યે મુક્તમુમુક્ષુસંવાદે
ષોડશો નિર્ણયઃ ॥૧૬॥

દોહા-મુમુક્ષુ કહે મન માહેરે, નથી રહી કસર કાંઈ ।
સંશય સર્વે સમીગયો, સુણ્યાં વચન તમારાં સુખદાઈ ॥૧॥

વચને વચને મેં વિચારિયું, તેમાં જોયું તમારું મેં તાન ।
હરિ હરિજન વણમળ્યે, નો'ય નિર્ભય જન નિદાન ॥૨॥

પ્રભુ પ્રગટનું નથી પૂછતો, પુછુંછું પ્રભુના મળેલ ।
એક રહ્યા વા'લાના વચનમાં, એક વચનમાંથી ટળેલ ॥૩॥

એ બેઉનાં વચન બરોબરી, કે અધિક ન્યૂન છે એહ ।
મુમુક્ષુને કેમ માનવું, એહ મટાડિયે સંદેહ ॥૪॥

ચોપાઈ-

મો'રે બેઉ હતા હરિદાસરે, રે'તા પ્રગટ પ્રભુને પાસરે ।
બેઉ સરખા માનતા વચનરે, રહેતા આજ્ઞામાં રાત દનરે ॥૫॥

તેમાં એક હતો આત્મજ્ઞાનીરે, બીજો ઉંડો અતિ અભિમાનીરે ।
આત્મજ્ઞાનીને માન ન આવેરે, દેહમાની માને સુખ પાવેરે ॥૬॥

૧. ડાહ્યા-સમજુ પુરુષે ૨. નિષ્પાપ, શુદ્ધ ભક્તો.

તેતો માન મળે કે ન મળેરે, ત્યારે અંતરમાં રહ્યો બળેરે ।
ઘણું ધુઘવતો રહે ધોખેરે, પછી પ્રભુજીથી પડે નોખેરે ॥૭॥

બીજે જઈ બાંધે બીજો મતરે, કહે સત્સંગને તે અસત્યરે ।
જેજે શિખ્યોતો સંતની સાથરે, તેતે હથિયાર આવ્યાં હાથરે ॥૮॥

કરે વાત વડાઈની ઘણીરે, તેમાં જણાવે મોટ્યપ પોતાતણીરે ।
બહુ વાત કરે છે બનાવીરે, રૂડી લાવન[1] લલિત[2] લાવીરે ॥૯॥

બોલે મુખથી મીઠાં વચનરે, કરે જનનાં મન રંજન[3]રે ।
બહુ દેખાડે નિશ્ચયનું જોરરે, પણ હોય પ્રભુજીના ચોરરે ॥૧૦॥

વર્તતા હોય વચન વિરોધેરે, એવા થકા બહુ જીવ બોધે[4]રે ।
તેહ જીવ તરે કે ન તરેરે, કે'જ્યો સમઝાવી સંશય ન રહેરે ॥૧૧॥

હોય હરિના મળેલ ખરારે, પણ વચન ન માને જરારે ।
વરતે પોતે વચનથી બા'રરે, તેની ખોટ્ય ન માને લગારરે ॥૧૨॥

થયો પ્રભુથી પોતે વિમુખરે, માન્યું પામ્યો પૂરણ હવે સુખરે ।
કે'છે બીજાઓને કોરે[5] તેડીરે, હુંતો નિસર્યો છઉં ભાંગી બેડી[6]રે ॥૧૩॥

એવી ફરી ગઈ હોય બુદ્ધિરે, તેતો ક્યાંથી કરે વાત સુધીરે ।
ઉંધી વાતે રાખ્યા જીવ રૂંધીરે, રહ્યા અભાગી એમાં વળુંધી[7]રે ॥૧૪॥

એનું કલ્યાણ થાય કે ન થાયરે, કે'જ્યો સમઝાવી સંશય જાયરે ।
કહ્યું કલ્યાણ હરિ હરિદાસેરે, માટે મેં પૂછ્યું તમારે પાસેરે ॥૧૫॥

એવું સાંભળી બોલ્યા મુક્તરે, સુણ્ય જિજ્ઞાસુ તેની વિગતરે ।
જેજે કહ્યાં હરિયે વચનરે, તેમાં રહે જિયાંલગી જનરે ॥૧૬॥

તિયાંલગી તારે જીવ બહુરે, પામે હરિના ધામને સહુરે ।
જ્યારે નિસરે વચનથી બા'રેરે, ત્યારે પોતે ન તરે ન તારેરે ॥૧૭॥

૧. નમ્રતા, મધુરતા ૨. સુંદર ૩. ખુશ, આનંદિત ૪. ઉપદેશે, સમજાવે ૫. એકબાજુ, ખાનગીમાં ૬. મર્યાદારૂપી બંધન ૭. વળગી.

જેમ જળબા'ર થયું ઝાજરે, તઈયે તર્યા તારવાની નાજરે ।
શિક્કો[1] તજીને ચાલે સીપાઈરે, તેનો ન ચાલે હુકમ કાંઈરે ॥૧૮॥

છડી પડી મૂકી છડીદારરે, કરે હજત[2] તો ખાય મારરે ।
કોટબા'ર નિસરે શાહુકારરે, બહુ લુંટાય કુટાય બા'રરે ॥૧૯॥

તેમ સંત વચન જો ત્યાગેરે, તેને કાળ માયાનું લારું[3] લાગેરે ।
બીજાને તો ક્યાંથકી તારેરે, પડ્યું પોતાનું પણ ઉધારેરે ॥૨૦॥

ખાધી ખોટ્ય મોટી થયો ખ્વાર[4]રે, કરે છે બીજાને ભાગદારરે ।
હોય મૂરખ તે માને એનુંરે, નથી ઠોર ઠેકાણું જ જેનુંરે ॥૨૧॥

એવાનો તો સંગ તજી દેવોરે, એનો ઉપદેશ પણ ન લેવોરે ।
નથી મુખ એનું જોયા જેવુંરે, દર્શ સ્પર્શ એનું તજી દેવુંરે ॥૨૨॥

એની વાત જાણો લાળ વ્યાપરે[5], જેવી હડકાયા શ્વાનની લાળરે ।
એને પ્રસંગે પામિયે દુઃખરે, કરે વિમુખ મળી વિમુખરે ॥૨૩॥

એની વાતને ઓળખી લેવીરે, ન માનવી સાચા સંત જેવીરે ।
વચન એનાં છે વિષસમાનરે, તેને કેદિ દેવા નહિ કાનરે ॥૨૪॥

કોઈ કાયર થઈ રહે કોરેરે, બોલે પોતાનું પોતે ન જોરેરે ।
કહે સંતની મોટપ્ય ઘણીરે, પોતે કહે ખોટ્ય પોતાતણીરે ॥૨૫॥

એવો હોય કોઈ હરિજનરે, તેનાં સાધારણિક વચનરે ।
એને સુણ્યે નહિ સાર અસારરે, વચન વિમુખનાં દુઃખ દેનારરે ॥૨૬॥

માટે સાચા સંતનાં જે વેણરે, સહુ જનને છે સુખ દેણરે ।
જેજે ઉચ્ચાર એના મુખનોરે, તેતો દેનાર સૌને સુખનોરે ॥૨૭॥

મન કર્મ ને વચને કરીરે, એહ વાત માની લેજ્યો ખરીરે ।
કહ્યું **કલ્યાણનિર્ણય** કથીરે, ખરી વાત છે એ ખોટી નથીરે ॥૨૮॥

૧. બીલ્લો, પહેરવેશ ૨. હુકમ ૩. બંધન ૪. પાયમાલ, અતિ દુઃખી ૫. સર્પની લાળ (ઝેર).

શુદ્ધ મુમુક્ષુ શોધશે સારરે, કરી અંતરે ઉંડો વિચારરે ।
ગાફલને તો નહિ પડે ગમરે, નીર[1] ક્ષીર[2] સમઝશે સમરે ॥૨૯॥

તેને ઉપર નથી આ વાતરે, સમઝુ સમઝજ્યો સાક્ષાતરે ।
સમું સમઝતાં પામશો પારરે, કહે નિષ્કુળાનંદ નિરધારરે ॥૩૦॥

ઈતિ શ્રી કલ્યાણનિર્ણયમધ્યે મુક્તમુમુક્ષુસંવાદે
સપ્તદશો નિર્ણયઃ ॥૧૭॥

પદ (રાગ : ધોળ-)

સાચેસાચું કહેશું, હરિ રાખે તેમ રહેશુંરે-**ટેક૦** ।
ખરાખરૂં કહેશું ખોળી, શીદ કરીયે વાત મોળીરે; સા૦ ।
કહું કલ્યાણને માંઈ, કસર રાખશો માં કાંઈરે; સા૦ ॥૧॥

જાણો જેની તેની વાતે, નથી કલ્યાણ કોઈ ભાતેરે; સા૦ ।
સાચા મળ્યા વિના સાચું, થાવા કલ્યાણનું કાચુંરે; સા૦ ॥૨॥

ખોટા સંગે દિન ખોયે, જેમ રણમાંહિ રોયેરે; સા૦ ।
થયા કપટીના વેચાણ, ભાંગ્યું મહાદરિયે વા'ણરે, સા૦ ॥૩॥

જાણી જોઈ ઝેર ખાય, તેમાં સુખી ક્યાંથી થાયરે; સા૦ ।
એમ પાપીને ઉપદેશે, પાપ પેટમાંઈ પેસેરે; સા૦ ॥૪॥

જાણો ધંતુરાને બીજે, ખાઈ સુખ શાનું લીજેરે; સા૦ ।
તેમ ખોટા ગુરુ કરતાં, પાર ના'વે ભવ ફરતાંરે; સા૦ ॥૫॥

લાડુ મસાણને મધ્ય, નો'ય એલચીની ગંધ્યરે; સા૦ ।
વોરી[3] વીંછી વરૂ વ્યાળા, કોઈ નો'ય જો સુખાળારે; સા૦ ॥૬॥

એવા પાપીને પરહરિયે, સંગ સ્વપ્ને ન કરિયેરે; સા૦ ।
ખાંત્યે વિખફળ[4] ખાવે, તેણે સુખ શાનું આવેરે; સા૦ ॥૭॥

૧. પાણી ૨. દૂધ ૩. ખરીદીને, ભેગા કરીને ૪. ઝેરી ફળ.

ચાલે ચોરને સંગાથે, માર ખાવાનું છે માથેરે; સા૦ ।
એવા પ્રભુના જે ચોર[1], તેને મેલો ડાબી કોરરે; સા૦ ॥૮॥

કોટે બાંધી કાળા પા'ણા, કોઈ ન તર્યા શિયાણા[2] રે; સા૦ ।
દુધ ખરસાણીની[3] ખીરે, ખાધે સુખ શું શરીરે રે; સા૦ ॥૯॥

એવા નકારાને સંગે, આવે દુઃખ અતિ અંગેરે; સા૦ ।
ગણો ગધેડાની ગાય, ધોયે ધફોયે ન થાયરે; સા૦ ॥૧૦॥

નપુંસક નરને પરણી, નારી નહિ પામે અઘરણી[4]રે; સા૦ ।
તેમ ખોટા ગુરુ કરી, કેમ જાશે ભવ તરીરે; સા૦ ॥૧૧॥

ભવજળ તરવા કાજ, સાચા સંતનો સમાજરે; સા૦ ।
ખોટા સંગે ખોટ્ય આવે, બાંધ્યા પા'ણા તે બુડાવેરે; સા૦ ॥૧૨॥

એની અધોગતિ અતિ, નથી એની ઉર્ધ્વ ગતિરે; સા૦ ।
માટે ઓળખીને લેવું, જ્યાં ત્યાં ઝલાઈ ન રે'વુંરે; સા૦ ॥૧૩॥

ચોખી ચોળાફળી જાણી, ખાયે નહિ ખરસાણીરે; સા૦ ।
ગાય મહિષી વરોળ્યે[5], ક્યાંથી વલોણું વલોવેરે; સા૦ ॥૧૪॥

એવા ગુરુ જ્ઞાન હીણા, તેતો કાળના ચવિણારે; સા૦ ।
જળ જાહ્નવીનું જાણી, પિયે નહિ મઉ[6] પાણીરે; સા૦ ॥૧૫॥

આંબ જાણી આક ફળ, ખાધું પડી નહિ કળરે; સા૦ ।
તેમ પાપી ગુરુ મળ્યે, સુખ શાંતિ ક્યાંથી વળેરે; સા૦ ॥૧૬॥

અઘ ગુરુનાં એધાંણ, તમે સાંભળો સુજાણરે; સા૦ ।
હોય દલમાં દોંગાઈ[7], માને મોટા મનમાંઈરે; સા૦ ॥૧૭॥

ધર્મ નિમ ભક્તિ હીણ, જાણે છૈયે પ્રવીણરે; સા૦ ।
કુટિલતા ને કુડ કપટ, દગા દલમાં દોવટ[8]રે; સા૦ ॥૧૮॥

૧. અધર્મી ગુરુ ૨. ડાહ્યા, બુદ્ધિવાન ૩. એક પ્રકારનો થોર ૪. ગર્ભાધાન, પુત્ર ૫. જેને ગર્ભ ન રહે તેવી ૬. ગંદુ, ડોળું ૭. દંભ, ઉદ્ધતપણું ૮. બમણાં (ખૂબ).

ઝાઝી અંતરમાં ઝાળું, વિષયસુખની વિકરાળુંરે; સા૦ ।
ભિંતર માંઈ તો ભડકા, વિષય સારું નાખે વડકાંરે; સા૦ ॥૧૯॥

ભાયો એવાને ભરોંસે, રહેશે તેને દુઃખ થાશેરે; સા૦ ।
માટે વિચારવું ઉંડું, એને થયે થાય ભુંડુંરે; સા૦ ॥૨૦॥

નાગ વાઘ બલાખારી[1], તેતો કેનાં હિતકારીરે; સા૦ ।
કાગ બાજ ને બલાઈ[2], તેથી ન થાય ભલાઈરે; સા૦ ॥૨૧॥

એમ દુષ્ટ ગુરુ દુઃખ દાઈ, માની લેજ્યો મનમાંઈરે; સા૦ ।
એવા ગુરુ સંત જગે, માંડી છે ઠગાઈ ઠગેરે; સા૦ ॥૨૨॥

લઈ શિષ્યનું સરવસ, કરી લીધા પોતાને વશરે; સા૦ ।
બહુ દિલમાંહી દગા, તેતો ન હોય કેના સગારે; સા૦ ॥૨૩॥

એને અજાણ્યે આશરે, તેનું ભારે ભુંડું કરેરે; સા૦ ।
માટે કરવો સાચો સંગ, જેથી રહી જાય રંગરે; સા૦ ॥૨૪॥

સાચા હરિ ગુરુ કહિયે, જેથી પરમપદ લહિયેરે; સા૦ ।
કૈવલ્ય[3] પ્રાપ્તિના દાતા, નથી બીજાને કહેવાતારે; સા૦ ॥૨૫॥

બીજા બહુ છે બકાલી[4], બાંધી બેઠા ઢુંગ[5] ઠાલીરે; સા૦ ।
જેમ કાખના મવાળા, સર્વે સરખા ધોળા કાળારે; સા૦ ॥૨૬॥

શાણા જાણી કરિયે સંગ, સુંવાળા પણ છે ભોયંગ[6]રે; સા૦ ।
હોય રૂડી હીરાકણી, પણ ખાધે વ્યાધિ ઘણીરે; સા૦ ॥૨૭॥

એમ બા'રે દીસે રૂડા, પણ અંતરમાં કૂડારે; સા૦ ।
એવા જગે ઘણા ધૂતા, જીવ લેવા જમદૂતારે; સા૦ ॥૨૮॥

ભડવા કેના ભરથાર[7], વેશ્યા કેની કુળનારરે; સા૦ ।
એવા બગડેલ બેહાલ, કેને ન કરે નિહાલરે; સા૦ ॥૨૯॥

૧. એક જાતનું જંગલી પ્રાણી; જે પેશાબ કરી પૂંછડું ભીનું કરીને છાંટે અને તેના છાંટા જેનાં ઉપર પડે તે ઝેરથી સડી સડીને મરે છે ૨. એક જાતનું પક્ષી ૩. આત્યંતિક મોક્ષ ૪. અણઘડ, બેકાર ૫. ઢોંગ ૬. સર્પ, સાપ ૭. પતિ, ધણી.

મળ્યા સો મોટલિયા[1] થાય, પણ શેઠ ન કહેવાયરે; સા૦ ।
શેઠ હોય ધનવાન, ઘેરે સુખના સમાનરે; સા૦ ॥૩૦॥

માટે સાચા શેઠ હરિ, પળમાં મુકે સુખી કરીરે; સા૦ ।
અલૌકિક સુખ લોકે, જન ભોગવે વિલોકે[2]રે; સા૦ ॥૩૧॥

છતી દેહે પામે ધામ, વળી થાય પૂરણકામરે; સા૦ ।
એવી રીત હોય જિયાં, જાણો પ્રભુ પોતે તિયાંરે; સા૦ ॥૩૨॥

કથા આ છે કલ્યાણકારી, સહુ લેજ્યો હૈયે ધારીરે; સા૦ ।
એમ સમજ્યે ટળશે ફંદ, નિશ્ચે કે' નિષ્કુળાનંદરે ।
સાચે સાચું કહેશું, હરિ રાખે તેમ રહેશુંરે ॥૩૩॥

ઈતિ શ્રીનિષ્કુળાનંદમુનિવિરચિતે કલ્યાણનિર્ણયમધ્યે
મુક્તમુમુક્ષુસંવાદે અષ્ટાદશો નિર્ણયઃ ॥૧૮॥

કલ્યાણનિર્ણયઃ સમાપ્તઃ ।

૧. મજૂર ૨. દર્શન કરેને અથવા પરલોકમાં પણ પામે.

ૐ

॥ श्री स्वामिनारायणो विजयतेतराम् ॥

श्रीनिष्कुळानंदमुनिकृत-काव्यसंग्रहे–

અવતાર ચિંતામણિઃ

(૧૬)

ચોપાઈ-

મત પંથપર ડંકા દીધા[1], દૈવી જીવ ધામે વાળી લીધા ।
મુમુક્ષુ જન તાર્યા અનેક, એવા તો સ્વામિનારાયણ એક ॥૧॥

ચાલ્યો પાણીમાં પર્વત પોતે, દેવ દૈત્ય પામ્યા દુઃખ જોતે ।
ત્યારે કચ્છરૂપેં થૈ અકળ, ધર્યો પીઠપર મંદ્રાચળ ॥૨॥

ધારી વારાહરૂપ દયાળ, રાખી પૃથવી જાતી પાતાળ ।
વળી માર્યો હિરણ્યાક્ષ જેહ, કર્યાં ચરિત્ર ઈત્યાદિ તેહ ॥૩॥

વામનરૂપ ધરી મહારાજ, બળિ છળ્યો ઈંદ્રરાજ કાજ ।
વપુ વધારીને વિશ્વ લીધું, પછી બળિને વરદાન દીધું ॥૪॥

ધર્યું કપિલતન માતકાજ[2], કહ્યું સાંખ્યતત્ત્વ મુનિરાજ ।
ધર્મ જ્ઞાન વૈરાગ્ય ને ભક્તિ, કહ્યું માતાપ્રત્યે સાંખ્ય અતિ ॥૫॥

જ્યારે હરિ અવતાર ધાર્યો, ત્યારે ગ્રાહથી[3] ગજ ઉગાર્યો ।
ઋષિ બેઉના શાપેથી એહ, ગજ ગ્રાહ થયા હતા તેહ ॥૬॥

વળી ધરી તન ભગવાન, દીધું ધ્રુવને પોતે વરદાન ।
એહ ધ્રુવાવતાર જાણો, થયા તપે રાજી પરમાણો ॥૭॥

૧. વિજય મેળવ્યો ૨. માતા દેવહૂતિનું કલ્યાણ કરવા માટે ૩. મગરથી.

વળી કહું અવતાર એક, તેમાં જાણવો અતિ વિવેક ।
અતિ પૃથવીદોહન કર્યું, જ્યારે પોતે પૃથુતન ધર્યું ॥૮॥

થઈ આપે દત્તાત્રેય નાથ, કર્યા યદુ હૈહય[1] સનાથ ।
ભજે રાત દિન જિહ્વાએ દત્ત, તેનાં વળે ચોરાશીનાં ખત[2] ॥૯॥

થયા હરિ હંસરૂપ જેવા, બ્રહ્મા નારદને જ્ઞાન દેવા ।
પૂછ્યું બ્રહ્માને સનકાદિકે, હંસે[3] ઉત્તર કર્યો વિવેકે ॥૧૦॥

વળી નૃસિંહતન ધારી નાથે, હણ્યો હિરણ્યકશિપુને હાથે ।
કર્યું પ્રહ્લાદનું પ્રતિપાળ, દાસત્રાસ નિવાર્યો દયાળ ॥૧૧॥

જ્યારે ઋષભરૂપે પોતે થયા, પુત્ર બોધી[4] પરમહંસ રહ્યા ।
પરમહંસની રીત દેખાડી, તેને અજ્ઞાની[5] લિયે છે આડી[6] ॥૧૨॥

વળી યજ્ઞાવતાર ધારી, હરિ ત્રિલોકપીડા નિવારી ।
કર્યું સુખ સહુને તે અતિ, માટે કરવી પ્રભુને વિનતિ ॥૧૩॥

વળી બળભદ્રરૂપ ધારી, માર્યો દ્વિવિદ વાનર[7] ભારી ।
બીજાં પણ કામ કર્યાં જેહ, હસ્તિનાપુર આદિ કહિયે તેહ ॥૧૪॥

કુમારાદિક[8] રૂપને ધારી, આત્મતત્ત્વની વાત વિસ્તારી ।
ધર્મ પાળી ભજે જેહ જન, તેપર રાજી થાય ભગવન ॥૧૫॥

વળી હયગ્રીવ તનને ધારી, વેદમય વાણી ઉચ્ચારી ।
મધુ કૈટભાદિક અસુર, માર્યા પોતે તે મહા કરુર ॥૧૬॥

વળી નારદનું તન લહ્યું, નૈષ્કર્મ્ય સાત્વતતંત્ર[9] કહ્યું ।
રાજાસુત જે સાઠ હજાર, દઈ જ્ઞાન કર્યા ભવપાર ॥૧૭॥

વળી રામરૂપ થઈ રાજ, માર્યો રાવણ બાંધી સિંધુપાજ[10] ।
એવાં અનેક ચરિત્ર કરી, આવ્યા અયોધ્યામાં પોતે હરિ ॥૧૮॥

૧. સહસ્રાર્જુન ૨. ખાતા, ફેરા ૩. હંસાવતાર પ્રભુએ ૪. પોતાનાં ૧૦૦ પુત્રોને ઉપદેશ આપી ૫. કર્મવાદી જૈનો ૬. અવળી (કર્મને જ મોક્ષનું કારણ માને છે.) ૭. એ નામનો આસુરી વાનર ૮. સનકાદિક ૯. નારદ પંચરાત્ર શાસ્ત્ર ૧૦. સમુદ્રમાં પુલ.

પોતે ધરી કૃષ્ણઅવતાર, માર્યા દાનવ દૈત્ય અપાર ।
નિજ શરણાગતનાં દુઃખ કાપ્યાં, થઈ રાજી અચળ સુખ આપ્યાં ॥૧૯॥
વળી ધરી વ્યાસઅવતાર, કર્યા એક વેદ વદી ચાર ।
કર્યાં વળી અઢાર પુરાણ, તેને જાણે તે ડાહ્યા સુજાણ ॥૨૦॥
બુદ્ધજીએ તે બોધજ આપી, કલ્યાણની જડ નાખી કાપી ।
છળી અસુરને તેહ વારે, કરી દેવરક્ષા એ પ્રકારે ॥૨૧॥
વળી ધન્વંતરી તન ધારી, ટાળ્યો રોગ આયુષ્ય વધારી ।
દીનબંધુ એ દીનદયાળુ, કર્યું સર્વે જગતને સુખાળું ॥૨૨॥
ધર્યું મોહિનીરૂપ અકળ, જોઈ અસુર થયા વિકળ ।
પાતાં અમૃત રાહુશિર છેદ્યું, વળી શિવજીનું વ્રત ભેદ્યું ॥૨૩॥
પોતે ધરી પુરુષઅવતાર, બ્રહ્મા આદિ રચ્યો આ સંસાર ।
તેમાં દૈવી જીવ પામે સુખ, આસુરી જીવ ભોગવે દુઃખ ॥૨૪॥
વળી નારાયણ તપ કરતા, કામ ક્રોધ લોભ મદ હરતા ।
કરે તપ પોતે અતિ પ્યારૂ, નિજજનના સુખને સારૂ ॥૨૫॥
વળી પ્રશ્નિગર્ભ[1] અવતારે, આપ્યું માબાપને સુખ ત્યારે ।
જો કોઈ પ્રાણી પ્રભુશરણે થાય, તેનાં જન્મમરણ દુઃખ જાય ॥૨૬॥
સહુના અંતરમાં રહ્યા જેહ, એને વાસુદેવ કહિયે તેહ ।
કર્મ પ્રમાણે સુખ દુઃખ આપે, નિજજનનાં મહાદુઃખ કાપે ॥૨૭॥
ધરી મન્વંતર અવતાર, કરી મનુની રક્ષા તે વાર ।
એવા અનંત અવતાર થાય, તોય પોતે અજન્મા કે'વાય ॥૨૮॥
ધરી પરશુરામ અવતાર, હણ્યા ક્ષત્રી એકવિશ વાર ।
સહસ્ત્રાર્જુને બહુ દુઃખ દીધું, ત્યારે એમણે એ કામ કીધું ॥૨૯॥

૧. ભગવાનનો એક અવતાર છે.

વળી મત્સ્ય થઈને મુરારિ, વેદ વાળ્યા[1] શંખાસુર મારી ।
કહ્યું પોતે પણ પરસિદ્ધિ, રાજા સત્યવ્રતની રક્ષા કીધી ॥૩૦॥
કળિ અંતે કલ્કિ જે થાશે, તેને ભજી કઈક રાજી થાશે ।
પણ વર્તમાન કાળે આજ, સ્વામિનારાયણથી થાય કાજ ॥૩૧॥
આદ્ય મધ્ય અંત્યે અવતાર, થયા અગણિત થાશે અપાર ।
પણ સર્વેના કારણ જેહ, તે છે સ્વામી સહજાનંદ એહ ॥૩૨॥
અહિંતો એકત્રિશ કહ્યા છે, ઝાઝા બીજા ગ્રંથોમાં રહ્યા છે ।
ધર્મ ભક્તિની રક્ષાને કાજ, આવ્યા નિષ્કુળાનંદ કે' મહારાજ ॥૩૩॥

ઈતિ શ્રી નિષ્કુળાનંદમુનિવિરચિતઃ અવતારચિંતામણિઃ સમાપ્તઃ ।

*કોઠાની સમજુતિ

૧ થી ૩૧ ચોપાયોમાં ૩૧ અવતારો કહ્યા છે, તેમાં જે અવતાર મનમાં ધાર્યો હોય તે પ્રથમ અંકમાં હોય તો તે એક અંક ગણવો. અને તેજ અવતાર બીજા અંકમાં હોય તો તે એક ને બે મળીને ત્રણ અંક થાય. ને તેજ અવતાર ચોથા અંકમાં હોય તો ત્રણ અને ચાર મળીને સાત અંક થાય. અને તેજ અવતાર આઠમાં અંકમાં હોય તો સાત અને આઠ મળીને પંદર અંક થાય. અને તેજ અવતાર સોળમાં અંકમાં હોય તો પંદર અને સોળ મળીને એકત્રીશ અંક થાય. તે ગ્રંથની ૩૧મી ચોપાઈ જોવાથી બીજાએ મનમાં ધારેલો અવતાર બીજો માણસ સ્વયં કહી શકે છે, એવી રીતે બીજા અવતારો ધારવામાં પણ આવો સંકેત જાણી લેવો. જે અવતાર ધાર્યો હોય તે જે અંકમાં ન હોય તે અંક ગણવામાં લેવો નહિ.

૧. લાવી આપ્યા.

*અવતાર ચિંતામણિઃ

(૧) સ્વામિનારાયણ	(૧૧) નૃસિંહ	(૨૧) બુદ્ધાવતાર
(૨) કચ્છ	(૧૨) ઋષભ	(૨૨) ધન્વન્તરી
(૩) વારાહ	(૧૩) યજ્ઞાવતાર	(૨૩) મોહિની
(૪) વામન	(૧૪) બળભદ્ર	(૨૪) પુરુષાવતાર
(૫) કપિલ	(૧૫) કુમારાદિ	(૨૫) નારાયણ
(૬) હરિ	(૧૬) હયગ્રીવ	(૨૬) પૃશ્નિગર્ભ
(૭) ધ્રુવાવતાર	(૧૭) નારદ	(૨૭) વાસુદેવ
(૮) પૃથુ	(૧૮) રામાવતાર	(૨૮) મન્વન્તરાવતાર
(૯) દત્તાત્રેય	(૧૯) કૃષ્ણાવતાર	(૨૯) પરશુરામ
(૧૦) હંસ	(૨૦) વ્યાસાવતાર	(૩૦) મત્સ્યાવતાર
		(૩૧) કલ્કિ

૧	સ્વામિનારાયણ	૯	ધ્રુવાવતાર
૨	કલ્કિ	૧૦	નૃસિંહ
૩	કુમારાદિ	૧૧	કૃષ્ણ
૪	મોહિની	૧૨	વાસુદેવ
૫	વારાહ	૧૩	દત્તાત્રેય
૬	કપિલ	૧૪	યજ્ઞાવતાર
૭	નારદ	૧૫	બુદ્ધાવતાર
૮	નારાયણ	૧૬	પરશુરામ

(અંક) ॥૧॥

૧	કચ્છ	૯	હરિ
૨	હંસ	૧૦	બળભદ્ર
૩	કુમાર	૧૧	ધન્વન્તરી
૪	મોહિની	૧૨	કલ્કિ
૫	વારાહ	૧૩	ધ્રુવાવતાર
૬	નૃસિંહ	૧૪	રામ
૭	કૃષ્ણ	૧૫	પૃશ્નિગર્ભ
૮	વાસુદેવ	૧૬	મત્સ્ય

(અંક) ॥૨॥

૧	વામન	૯	હરિ
૨	ઋષભ	૧૦	બળભદ્ર
૩	કુમાર	૧૧	મોહિની
૪	પરશુરામ	૧૨	બુદ્ધ
૫	કપિલ	૧૩	ધ્રુવાવતાર
૬	યજ્ઞાવતાર	૧૪	વ્યાસ
૭	ધન્વન્તરી	૧૫	કલ્કિ
૮	મત્સ્ય	૧૬	મન્વન્તરાવતાર

(અંક) ॥૪॥

૧	પૃથુ	૯	હંસ
૨	યજ્ઞાવતાર	૧૦	કુમાર
૩	મત્સ્ય	૧૧	પૃશ્નિગર્ભ
૪	મન્વન્તરાવતાર	૧૨	કલ્કિ
૫	દત્તાત્રેય	૧૩	પુરુષાવતાર
૬	ઋષભ	૧૪	બળભદ્ર
૭	નારાયણ	૧૫	વાસુદેવ
૮	પરશુરામ	૧૬	નૃસિંહ

(અંક) ॥૮॥

૧	હયગ્રીવ	૯	રામ
૨	વ્યાસ	૧૦	ધન્વન્તરી
૩	મોહિની	૧૧	પૃશ્નિગર્ભ
૪	વાસુદેવ	૧૨	કલ્કિ
૫	નારાયણ	૧૩	કૃષ્ણ
૬	બુદ્ધ	૧૪	પુરુષાવતાર
૭	નારદ	૧૫	મન્વન્તરાવતાર
૮	મત્સ્ય	૧૬	પરશુરામ

(અંક) ॥૧૬॥

ૐ

॥ श्री स्वामिनारायणो विजयतेतराम् ॥

श्रीनिष्कुळानंदमुनिकृत-काव्यसंग्रहे–

ચિહ્નચિંતામણિઃ

(૧૭)

દોહા-સંત સરાહત[1] સ્વસ્તિકું, જાતે હોત કલ્યાન ।
દક્ષન[2] પગ સો દેખિયે, પ્રગટ ચિહ્ન પ્રમાન ॥૧॥

અષ્ટકોણ અવલોકતે, કષ્ટ મિટત હે કોટ[3] ।
અંતર આનંદ ઉપજે, લગે ન કાળકિ ચોટ ॥૨॥

કેતુ[4] હેતુ[5] સંતકે, રહત પવન આધાર ।
તેસે સંતશિરોમણિ, ચલત આજ્ઞાઅનુસાર ॥૩॥

જન જોવત જેહિ જવકું, તેહિ પિંડ ના પરસે[6] પાપ ।
સદા મુદા[7] મન પાવહિ[8], અંતર સુખ અમાપ ॥૪॥

કરત વશ અંકુશ કરિ, મનમેંગળ[9] મગરૂર[10] ।
વારી ફેરી લેતહે, હરિચરણે હજુર ॥૫॥

જિન જાન્યો રસ જાંબુકો, સરવે રસમહિ સાર ।
અન્ય રસકિ ઈચ્છા ટરિ, નિરસ ભયો સંસાર ॥૬॥

વજ્ર નજર વિલોકતે, નિર્ભય ભયે જન નેક ।
કાળ કર્મકિ કલ્પના, છુટિ અંતરસે છેક ॥૭॥

---

૧. વખાણે ૨. જમણો ૩. કરોડો ૪. ધજા, ધ્વજ ૫. હિતકારી ૬. ન સ્પર્શે ૭. આનંદ ૮. પામે ૯. મનરૂપી હાથી ૧૦. મદોન્મત્ત.

નીર ન લોપે કમળકું, તેસે સંત સંસાર ।
પ્રભુપદ ચિહ્ન પ્રતાપશું, વ્યાપત નહિ વિકાર ॥૮॥
ત્રિકોણ ચિહ્નકું ચાહિતે[૧], ત્રિવિધ તાપ તે જાય ।
વસત સદા પદ વામમેં[૨], સંત હરન સંતાપ ॥૯॥
ચંચળ મીન[૩] પ્રવીન હે, નીરસે ફરક નિદાન ।
જક્ત વિરક્ત રહત હે, તેસે સંત સુજાન ॥૧૦॥
સોમ[૪] સદા શીતળ કરે, યાકિ યાહે રીત ।
દાઝત નહિ તેહિ દિલમેં, જેહિ ચિંતવતહે ચિત્ત ॥૧૧॥
ગોપદમેં યા ગુન હે, જેહિ ચિંતવત હે જન ।
અપાર એહ સંસારકું, તુરત કરત ઉલ્લંઘન ॥૧૨॥
ધનુષ જે જન ચિંતવે, તેપર રીઝે અવિનાશ ।
કામ ક્રોધ મદ લોભકો, તુરત હોત વિનાશ ॥૧૩॥
વેરવેર[૫] જન વ્યોમકું[૬], દેખતહે જેહિ દાસ ।
અટકત નહિ આવરનમેં[૭], એહિ ગુન આકાશ ॥૧૪॥
કળશકિ મેં કયા કહું, સબપર રહત સદાય ।
યાકું ઉરમેં ધારતે, કરના રહે ન કાંય ॥૧૫॥
દોનું પાવે દેખતે, આવત હે આનંદ ।
ઊર્ધ્વરેખાકે ઉપરી, વારી નિષ્કુળાનંદ ॥૧૬॥

ઈતિ શ્રીનિષ્કુળાનંદમુનિવિરચિતઃ ચિહ્નચિંતામણિઃ સમાપ્તઃ ।

૧. પ્રેમથી ચિંતવવાથી ૨. ડાબા પગમાં ૩. માછલી, મત્સ્ય ૪. અર્ધચંદ્ર ૫. વારંવાર ૬. આકાશને ૭. આઠ આવરણમાં.

*ચિહ્નચિંતામણિઃ

૧.	સ્વસ્તિ	૫	અંકુશ	૯	ત્રિકોણ	૧૩	ધનુષ
૨	અષ્ટકોણ	૬	જાંબુ	૧૦	મીન	૧૪	વ્યોમ
૩	કેતુ	૭	વજ	૧૧	સોમ	૧૫	કળશ
૪	જવ	૮	કમળ	૧૨	ગોપદ	૧૬	ઊર્ધ્વરેખા

૧	વજ	૧	અષ્ટકોણ	૧	કળશ	૧	ધનુષ
૨	સ્વસ્તિ	૨	ધ્વજ	૨	જાંબુ	૨	ગોપદ
૩	ત્રિકોણ	૩	અર્ધચન્દ્ર	૩	વ્યોમ	૩	સોમ
૪	અર્ધચન્દ્ર	૪	કળશ	૪	અંકુશ	૪	કમળ
૫	અંકુશ	૫	જાંબુ	૫	ગોપદ	૫	ત્રિકોણ
૬	ધ્વજ	૬	વજ	૬	જવ	૬	કળશ
૭	ધનુષ	૭	મીન	૭	ધનુષ	૭	મીન
૮	કળશ	૮	વ્યોમ	૮	વજ	૮	વ્યોમ
	॥૧॥		॥૨॥		॥૪॥		॥૮॥

(***નોંધ :-** આ સ્થળે પણ અવતારચિંતામણિ જેવો જ **સંકેત** જાણી લેવો. આ સંકેતમાં ઊર્ધ્વરેખાનો સમાવેશ થતો નથી માટે જ્યારે કોઈ પણ અંકમાં જે ચિહ્ન ન મળી આવે તે **ઊર્ધ્વરેખા** જાણવી તેને માટે દોહો તો ૧૬મો છે.)

ભગવાન શ્રીસ્વામિનારાયણનાં ચરણારવિંદ

ૐ

॥ श्री स्वामिनारायणो विजयतेतराम् ॥

श्रीनिष्कुळानंदमुनिकृत-काव्यसंग्रहे–

પુષ્પચિંતામણિઃ

(૧૮)

દોહા-પિયા ચલે પરદેશકું, મહાદુઃખ દૈ ગયે મોય ।
અબ કબ દેખું કમળને[1], તરહિ[2] ડગરા[3] જોય ॥૧॥

મેરે મન એસી ભયી, સદા રહુંગી સંગ ।
સુખમેં દુઃખ દેખ્યો નહિ, રચિ હું કુસુંબો રંગ ॥૨॥

મેં ફૂલી મિલ પિવકું[4], જેસે ફુલી જાય[5] ।
મધુકર પિયા[6] મકરંદ[7] લેહિ, ગયે સો ફેર ન આય ॥૩॥

અબ કબ પિયા આવહિ, મેં વ્રહે[8] વશ કરું પોકાર ।
જબ પિયા દેખું તબ પોહોયકો[9], કંઠે આરોપું હાર ॥૪॥

ક્યા કરું કિત જાઉં સખી, પિયા ન આયે મુજપાસ ।
દેખું ફુલ ગુલદાવદી, અંતર ભયે ઉદાસ ॥૫॥

વૃંદાવનમેં મેં ગયે, દેખી આંબાકો મોર ।
પાઘ પિયાકિ સાંભરિ, રહ્યા ન હૃદિયા ઠોર ॥૬॥

તું મત બેહેકે કેવડા, મોહિ વ્રહ ઉપજત વાસ ।
દિલ દિવાની ડોલહું, પિયા ન આયે મુજપાસ ॥૭॥

૧. મુખરૂપી કમળને ૨. તલપી રહી છું ૩. આવવાની વાટ, માર્ગ ૪. પિયુને ૫. જુઈ, એક પ્રકારની ફૂલવેલ ૬. ભ્રમરરૂપી પ્રભુ ૭. પુષ્પરૂપી અધરરસ ૮. વિરહને આધીન થઈને ૯. પુષ્પનો.

ક્યા કહું તોયે કેતકી, તેતો રહિ જો ફુલ ।
પિયા મેરા પરદેશ હે, સોઈ ગઈ ક્યું ભુલ ॥૮॥

કેશર નહિ તું કેશરી, નાહિ ફુલ એહ નોર[1] ।
મોયે એકિલી જાનકે, મારતહે આ ઠોર ॥૯॥

તે કહું ગુલસોમનાં, લેનેકું મોહિ પ્રાન ।
આ અવસરમેં એકિલી, તબ મારત તું બાન ॥૧૦॥

પિયા ગયે પરદેશકું, મેં એકિલી નાર ।
ગુલહજારી ગુંથકે, કિન કંઠ આરોપું હાર ॥૧૧॥

દેખી ફુલ ડોલરિયો, મેં મન ભયી ઉદાસ ।
સેજ[2] સમારી[3] ક્યા કરું, પિયા નાહિ મુજ પાસ ॥૧૨॥

દેખી ફુલ ગુલાબકો, દલમેં ભયો જયું ડોડ[4] ।
પિયા ન આયે મુજપાસળે, હવે પુરે કોણ કોડ ॥૧૩॥

ઝુરિ ઝુરિ ઝાંખી ભયી, પિયા ન આયે ઘેર ।
નિરખી ફુલ નિરવારિકો, પડયો પતિ રતિકો વેર ॥૧૪॥

તિલફી તિલફી[5] તપિકે, ખોયે હાલ હવાલ[6] ।
આયે ઋતુ વસંતકિ, તોયે ન આયે લાલ ॥૧૫॥

પિયા ગયે પરદેશકું, નવલ[7] મિલિ ત્યાં નાર ।
દિયો ફુલ ગઢુંલકો, તાતે નાયે મોરાર ॥૧૬॥

મિલી ઠગારી માનિની, લિને વશ કરી લાલ ।
દિને ફુલ દાડમકો, તાતે ભયી નિહાલ ॥૧૭॥

દેખે ભોળે દિલકે, રહ્યા જાનું ક્યા કિન ।
દેહિ ફુલ જાસુલકો, પિયા અપના કર લિન ॥૧૮॥

૧. પંક્તિમાં અથવા બરાબર ૨. પથારી ૩. બિછાવી ૪. મનોરથ ૫. તલપી તલપીને ૬. હાલત ૭. નવી, સુંદર.

પિયા પરે પરપંચમેં, તાતે ન આયે નાથ ।
પ્યારી પિયાવાસકો, ફુલ દિયો લે હાથ ॥૧૯॥

દેખી કણેર[1] કામસી, ફાલી ફુલ અપાર ।
કલિ મળિ અલિ[2] રહો, કુમુદ દેઈ વિસાર ॥૨૦॥

અબ પિયા ઘર આઈકે, વિધવિધ કરન વિહાર ।
ચંદન ચરચી ચંપકો[3], કંઠ આરોપું હાર ॥૨૧॥

સેજ સમારું સુમને, ચુનચુન[4] ફુલ ચંબેલ[5] ।
સજુ સુંદર શણગારકું, આય મિલે અલબેલ ॥૨૨॥

ગજરા ગુંથી ગુલલાલકે, બાંધુ દોનું બાંય ।
પોંચી પોંચે બાંધકે, માળ આરોપું ગળામાંય ॥૨૩॥

સુંદર બસન[6] સોહામને, ધરો શિરપર પાગ ।
જોયે ફુલ મેં જુઈકે, તે હૈયે તોરા લાગ ॥૨૪॥

બોયા[7] મેરે બારમે[8], બહુ મરૂવા બેહેકાય[9] ।
મોહન તુમારી મોલ્ય[10]પર, ખોસું તોરા તેમાંય ॥૨૫॥

સારે ફુલતે કુંભિકે, પિયા ધરૂં તોય પાગ્ય ।
કામે કયા કહું ભયે, અતિ બડેજ્યું ભાગ્ય ॥૨૬॥

વિનિ લાવું વનસે, સુંદર ફૂલ અમૂલ ।
કાને દોનું કર્ણિકાર, લેલે[11] ખોશે યે ફૂલ ॥૨૭॥

ભલે આયે મનભાવતે, પિયા જ્યું મેરે પાસ ।
બહુ ફુલે બોરસરી, લ્યો લ્યો લાલન વાસ ॥૨૮॥

નૌતમ ફુલ નિર્માલિકે, ભરે સુગંધી શ્યામ ।
પિયા આયે તબ પ્રેમસું, સબ આયે હે કામ ॥૨૯॥

૧. કરેણ ૨. ભમરો ૩. ચંપાના ફૂલનો ૪. વીણી વીણીને ૫. ચમેલીનાં ૬. વસ્ત્ર ૭. રોપેલા, ઊછેરેલા ૮. આંગણામાં ૯. સુગંધ પ્રસરાવે ૧૦. પાઘ, મોળિયું ૧૧. લઈ લઈને.

પસ[1] ભરી પાડલકે, લાઉં ફૂલ અપાર ।
મેરે મિત તમ ઉપરે, વારું વાર હજાર ॥૩૦॥

કેસર ભીને કાનજી, ઘેર આયે ગોવિંદ ।
પ્યારે પ્રિતમ ઉપરે, વારી નિષ્કુળાનંદ ॥૩૧॥

ઈતિ શ્રીનિષ્કુળાનંદમુનિવિરચિતઃ પુષ્પચિંતામણિઃ સમાપ્તઃ ।

૧. પોશ, આડોખોબો.

(કોઠાની વિગત :- જુઓ અવતાર ચિંતામણિ મુજબ)

કમળ	ગુલહજારી	ચંપો
કસુંબો	ડોલરીયો	ચંબેલી
જાય	ગુલાબ	ગુલલાલા
પોહોય	નિર્વારી	જુઈ
ગુલદાવદી	વસંત	મરુવો
આંબામોર	ગઢૂલ	કુંભિ
કેવડો	દાડમ	કર્ણિકાર
કેતકી	જાસુલ	બોરસરી
કેસુડાં	પિયાવાસ	નિર્માળી
ગુલસોમના	કણ્યેર	પાડલ
કેસર		॥૩૧॥

૧	ગુલહજારી	૯	વસંત
૨	ગુલલાલા	૧૦	ગુલાબ
૩	ગુલદાવદી	૧૧	નિર્માળી
૪	કર્ણિકાર	૧૨	દાડમ
૫	કેવડો	૧૩	મરૂવો
૬	કેસુડાં	૧૪	પિયાવાસ
૭	કમળ	૧૫	ચંપો
૮	કેસર	૧૬	જાય
	(અંક) ॥૧॥		

૧	જાય	૯	વસંત
૨	કુંભિ	૧૦	ચંબેલી
૩	કેવડો	૧૧	પાડલ
૪	કેસર	૧૨	આંબામોર
૫	ગુલસોમના	૧૩	ગુલહજારી
૬	પિયાવાસ	૧૪	ગુલલાલા
૭	કર્ણિકાર	૧૫	નિર્વારી
૮	કસુંબો	૧૬	જાસુલ
		(અંક) ॥૨॥	

૧	બોરસરી	૯	કેવડો
૨	ગુલદાવદી	૧૦	ગુલાબ
૩	ગુલલાલા	૧૧	ચંબેલી
૪	ડોલરીયો	૧૨	કેસર
૫	નિર્વારી	૧૩	વસંત
૬	આંબામોર	૧૪	નિર્માળી
૭	પોહોય	૧૫	પાડલ
૮	કણ્યેર	૧૬	ચંપો
	(અંક) ॥૪॥		

૧	કર્ણિકાર	૯	નિર્વારી
૨	કેતકી	૧૦	વસંત
૩	ગુલસોમના	૧૧	કુંભિ
૪	ગુલહજારી	૧૨	નિર્માળી
૫	કેસર	૧૩	બોરસરી
૬	કેસુડાં	૧૪	ગુલાબ
૭	મરૂવો	૧૫	ડોલરીયો
૮	પાડલ	૧૬	જૂઈ
	(અંક) ॥૮॥		

૧	પિયાવાસ	૯	નિર્માળી
૨	કર્ણિકાર	૧૦	પાડલ
૩	ગુલલાલા	૧૧	કેસર
૪	બોરસરી	૧૨	ચંબેલી
૫	દાડમ	૧૩	જૂઈ
૬	કણ્યેર	૧૪	કુંભિ
૭	જાસુલ	૧૫	ચંપો
૮	મરૂવો	૧૬	ગઢૂલ
	(અંક) ॥૧૬॥		

ૐ

॥ श्री स्वामिनारायणो विजयतेतराम् ॥

श्रीनिष्कुळानंदमुनिकृत-काव्यसंग्रहे—

લગ્નશકુનાવલી

(૧૯)

મેષ, વૃષભ, મિથુન, કર્ક, સિંહ, કન્યા, તુલા, વૃશ્ચિક, ધન, મકર, કુંભ, મીન

દોહા-શ્રીસહજાનંદ આનંદકંદ, વંદુ વારંવાર ।
દીનદયાળુ દુઃખહરણ, પ્રગટે યહ સંસાર ॥૧॥
સુમરન કરકે કહતહું, શકુનાવલી શુભ નામ ।
શુભ લગનમેં જો ચિંતવે, કરે ભક્તકો કામ ॥૨॥
મેષ લગન મન ચિંતવી, અજ[1] પુછત અવિનાશ ।
સુખ લાભ સબહિ મિલે, ઉત્તમ હય યહ રાસ ॥૩॥
વૃષભ લગ્ન વિચારીકે, નારદ પુછત કહે કૃષ્ણ ।
અર્થલાભ સુખ સબ મિલે, જેહી પુછે તેહી પ્રશ્ન ॥૪॥
મિથુન લગ્ન મનમેં ધરી, ઉમા પુછત કહે ઈશ ।
સભામધ્યે સુખ નહિ મિલે, હય ચિંતા કષ્ટ કલિશ ॥૫॥
કર્ક લગ્ને કર જોરકે, જમદગ્નિ પુછત અજ કહે ।
લાભે દે પુનિ સ્વાદ નહિ, શિવ સુમરી કેવૈ ગ્રહે ॥૬॥
સિંહ લગ્ને સહદેવ પુછે, ભીષ્મ કહે ભરી ભાવ ।
વિચરત સિદ્ધિ પાવહિ, વિષ્ણુકે ગુણ ગાવ ॥૭॥

૧. અજન્મા, બ્રહ્મા, દેવ.

કન્યા પુછે કાલિકા, સરસ્વતી કહતહે સોય ।
સુખલાભ હોશે સહી, પુનિ કષ્ટ નહિ હોય ॥૮॥
તુલા લગ્ન જાની તેહિ, ઋષિ પુછત કહે દેવ ।
દ્રવ્યપ્રાપ્ત સુખ પાવહી, હે વેર[1] નહિ તતખેવ ॥૯॥
વૃશ્ચિક લગ્ને ગૌતમ પુછે, પિનાકિ કહે સોય ।
હૈયે ચિંતવે સો હોયગે, પુનિહે વેર કહું તોય ॥૧૦॥
ધન લગ્ને ગાલવ પુછે, શંકર કહે સમજાય ।
એ કારજ હોશે સહી, લાભ હોય યહ માંય ॥૧૧॥
મકર લગ્ન વિશ્વામિત્ર મુનિ, પુછત કહત વાલ્મિક ।
એહી કાજમેં ઉદ્વેગ હય, નહિ લાભ કહત હય ઠીક ॥૧૨॥
કુંભ લગ્ને દત્તાત્રેય પુછે, કૃપા કરી કહે શ્રીકૃષ્ણ ।
રહી ચિંતવે કારજ ઉતાવળું, કૈ હય કુશળ રહો પ્રશ્ન ॥૧૩॥
મીન લગ્ને ગણપતિ પુછહી, ભગવતી કહે ભરી ભાવ ।
સુખ કારજ સબ હોયગે, મનચિંતવત ફળ મિલે આવ ॥૧૪॥
જો જો દેવને પુછિયે, લગ્નશકુનકે પ્રશ્ન ।
તાકે મત સબ લિખકે, રાજી કિયે પ્રભુ કૃષ્ણ ॥૧૫॥
હમ નિશદિન ચિંતવતહે, પ્રગટ શ્રી સહજાનંદ ।
સબ શકુનમેં સબ લગ્નમેં, સદા હોત આનંદ ॥૧૬॥
સુનત યહ શકુનાવલી, ભક્ત ભયે સાનંદ ।
સંવત અઢાર ત્રાશીએ, મહી બીજ નિષ્કુળાનંદ ॥૧૭॥

ઈતિ શ્રીનિષ્કુળાનંદમુનિવિરચિતા લગ્નશકુનાવલી સમાપ્તા ॥

1. વાર ન લાગવી.

ૐ

॥ श्री स्वामिनारायणो विजयतेतराम् ॥

श्रीनिष्कुळानंदमुनिकृत-काव्यसंग्रहे–

યમદંડઃ

(૨૦)

સોરઠા-

મંગળરૂપ અનૂપ, સમરતાં સદ્ય[1] સુખ મળે ।
સો સહજાનંદ સુખરૂપ, જે ભજતાં ભવદુઃખ ટળે ॥૧॥
કરવા માંગળિક કાજ, જન મનમાં જે ઈચ્છા કરે ।
તે સમરે શ્રીમહારાજ, તો વિઘ્ન તેનાં તર્ત હરે ॥૨॥
એવા શ્રીઘનશ્યામ, નામે જેને નિર્વિઘ્ન થઈયે ।
વળિ સરે સઘળાં કામ, તેને તજી બીજું શીદ ચહિયે ॥૩॥
સર્વે સુખના સદન, દુઃખહરણ હરિ દીનબંધુ ।
તે પ્રભુ થઈ પ્રસન્ન, સા'ય કરજ્યો સદા સુખસિંધુ ॥૪॥
દોહા-પ્રથમ પ્રભુને પ્રણમી, કરું કથાઉચ્ચાર ।
યમદંડની જે વારતા, કહું મતિ અનુસાર ॥૫॥

રાગ સામેરી-

મંગળમૂર્તિ મહાપ્રભુ, બહુનામી બદ્રિકાઈશ ।
ભક્તિધર્મસુત ભાવશું, રહ્યા હ્રદયમાં હમિશ ॥૬॥

1. તત્કાળ, તુરંત.

સુખસાગર સૌના પતિ, અતિ દયાસિંધુ દયાળ ।
પૂરણકામ સુખધામ સદા, નિજ ભક્તવત્સલ પ્રતિપાળ ॥૭॥

તેહ પ્રભુ પૂર્વે[1] પ્રગટ્યા, દ્વિજકુળ ધર્મને ઘેર ।
નામ ઘનશ્યામ સુંદર, હરિ કરી જનપર મે'ર ॥૮॥

ત્યાંથી પ્રભુજી પધારિયા, પૂર્વથી પશ્ચિમ દેશ ।
અનેક જીવ ઉદ્ધારિયા, આપી અમળ ઉપદેશ ॥૯॥

તેહ પ્રભુ મળ્યા મુજને, સ્વામી તે સહજાનંદ ।
જન્મ મરણ યમયાતના, જેથી છુટ્યો હું સર્વે ફંદ ॥૧૦॥

જેહ દુઃખ ન કહેવાય જીભથી, અતિ વિકટ છે વિપરીત ।
જે જન સુણે શ્રવણે, તે થાય અતિ ભયભીત ॥૧૧॥

એહ દુઃખ જેને ઉપરે, તે સુખી નહિ નિરધાર ।
અલ્પ સુખને આશરી, નથી કરતા કોઈ વિચાર ॥૧૨॥

બીજી વાતો બહુ સાંભળી, જીવ થાય રાજી રળિયાત ।
જન્મ મરણ જમપુરીની, કોઈ કાને ન સુણે વાત ॥૧૩॥

માટે આજ્ઞા મને કરી, એહ વાત વિસ્તારવા કાજ ।
કૃપા કરી કહ્યું હરિ, શ્રીમુખે શ્રીમહારાજ ॥૧૪॥

કહ્યું પૂર્વે મને પુછયું હતું, પન્નગારિયે[2] કરી પ્રીત ।
યથારથ યમદંડની, મેં કહીછે[3] તેહને રીત ॥૧૫॥

તેહ રીત હૃદયે ધરી, તું કહેજ્યે કરી વિસ્તાર ।
જે સુણી સહુ પાપથી, ડરી ચાલે નર ને નાર ॥૧૬॥

એમ શ્રીમુખેથી મેં સાંભળી, વળી ઉર કર્યો વિચાર ।
જેમ કહ્યું તેમ કરવું, ફેર પાડવો નહિ લગાર ॥૧૭॥

૧. પૂર્વ દેશમાં, ઉત્તર હિન્દુસ્તાનમાં ૨. ગરૂડજીએ ૩. ગરુડ પુરાણનાં ઉત્તરખંડમાં.

એહ હરિઆજ્ઞા ઉર ધરી, કહું કષ્ટ જીવનાં જેહ ।
નરનારી નિજ પાપથી, સહેછે દુઃખ જે દેહ ॥૧૮॥

જન્મ મરણ યમયાતનું, કષ્ટ અતિ ઘણું છે અપાર ।
શ્રવણ દઈ સહુ સાંભળો, કહું નિરયદુઃખ[1] નિરધાર ॥૧૯॥

જેહ પાપે આ જીવને, નાખે છે નરકને કુંડ ।
પાપ તપાશી પ્રાણીનાં, જે દિયે છે દુષ્કર દંડ ॥૨૦॥

જેવી વિકટ વાટ છે, જેવા છે જમદૂત ઘોર ।
કહું સંયમિની[2] શહેરનાં, દુઃખ પામે પ્રભુના ચોર ॥૨૧॥

જેવાં નરકના કુંડમાં, છે જુજવી જાતનાં દુઃખ ।
તેમાં પડીને પ્રાણિયો, પામે નહિ લેશ સુખ ॥૨૨॥

સહુ મળિ હવે સાંભળો, કહું સુંદર કથાસાર ।
જે સુંણી આ જીવનો, નિશ્ચય હોય નિસ્તાર[3] ॥૨૩॥

તેતો પ્રત્યક્ષ પ્રભુને પામિયે, કાંતો તેના મળેલ જન મળે ।
જન્મમરણનું દુઃખ જીવને, તેહ વારે તર્ત ટળે ॥૨૪॥

તેહ પ્રભુ જુગજુગ માંહિ, અખંડ રહે અવિનાશ ।
નિજજ્ઞાન દઈ જીવનાં, કરવા કિલ્બિશ[4] નાશ ॥૨૫॥

દશ ચોવીશ આદિ અનંત, નિત્ય નિમિત્ત જે અવતાર ।
નરતન ધરી રહે નાથજી, કરે અનંત જીવ ઉદ્ધાર ॥૨૬॥

મનુષ્યાકાર અપાર મોટા, વળી કળી ન શકે કોય ।
મહાસમરથ થઈ મનુષ્ય જેવા, શ્રીહરિ વરતે સોય ॥૨૭॥

અનંત બ્રહ્માંડ જેના રોમમાં, ઉડે છે અણુંને ઠામ[5] ।
કોણ લિયે તેના પારને, મન વાણી પામે છે વિરામ ॥૨૮॥

૧. નરકનું દુઃખ ૨. યમપુરી ૩. મોક્ષ, ઉદ્ધાર ૪. પાપ ૫. અણુંની જેમ અથવા અણુ જેટલી જગ્યામાં.

સામર્થ્ય જોતાં સહુને સરે[1], પાર જોતાં સહુને પાર[2] ।
મોટાપણે મોટા અતિ, તેહ હરિ ધરે અવતાર ॥૨૯॥

દુર્લભ તે સુલભ થઈ, થઈ અગમ સુગમ સ્વરૂપ ।
અગોચર તે ગોચર થઈ, કરે જીવને કૃપા અનુપ ॥૩૦॥

વળી વિશેષે દયા કરી, વચનની બાંધે છે પાજ[3] ।
મંદ વૈરાગ્યે ત્યાગે માનવી, તારવા તેહને કાજ ॥૩૧॥

વચન માને જે મહારાજનું, નિશ્ચય કરી નરનાર ।
તે જાયે હરિના ધામમાં, પામે તે સુખ અપાર ॥૩૨॥

સુખ સુખ સુખ અતિ, નહિ દુઃખનો લવલેશ ।
જે ધામમાં જાણજ્યો, નહિ કાળ માયાનો કલેશ ॥૩૩॥

અખંડ આનંદ અતિ ઘણો, જે કહેતાં પણ કહેવાય નહિ ।
તે ભોગવે છે ભક્ત હરિના, વા'લાને વચને રહિ ॥૩૪॥

વચનવડે સુખી સહુ, તેહનાં તે કહું એંધાણ ।
ભવ બ્રહ્મા વિષ્ણુ વળી, જેવડે આ સૃષ્ટિ મંડાણ ॥૩૫॥

અજ ઉપાવે[4] વિષ્ણુ પાળે વળી, અને શિવ કરે તે સંહાર ।
તાન વચન પર તેહનું, નહિ બીજો ઉર વિચાર ॥૩૬॥

સુર શશિ સિંધુ શેષ જે, સુણી વચનને એક વાર ।
સદાય રહે મન ડરતા, નવ પાડે ફેર લગાર ॥૩૭॥

કાળ કંપે જેની બીકથી, ઈંદ્રઆદિ સર્વે અમર ।
લોપતાં લેશ વચનને, સહુ કંપે છે થરથર ॥૩૮॥

મોટા એમ મનમાં ડરી, સદા વર્તે છે વચનમાંઈ ।
સમર્થ જાણી શ્રીહરિ, ફેર પડવા ન દિયે કાંઈ ॥૩૯॥

૧. સર્વથી શ્રેષ્ઠ ૨. સર્વના ઉપરી ૩. પાળ, મર્યાદા ૪. ઉપજાવે, ઉત્પન્ન કરે.

મંદ ન જાણે એ મર્મને, લોપે છે વચન લબાડ ।
કૃતઘ્ની નર કુબુદ્ધિ, પાપી જે પાપનો પા'ડ ॥૪૦॥

પ્રભુવિમુખ જે પાપિયા, નવ માને નાથવચન ।
તેહ જાય જમપુરીએ, કહું રીત સુણો સહુ જન ॥૪૧॥

અલ્પ બુદ્ધિ તેપણ ઉંધી, સુધી વાત સમઝે નહિ ।
સદા હિતકારી શ્રીહરિ, અરિ તેને સમઝ્યો સહિ ॥૪૨॥

અતિ અકોણો[1] લજ્જાવોણો[2], ઘરવગોણો[3] ગણિયે ।
પરમહેતુ પ્રભુ પરહરી, વરત્યો મતિ આપણિયે ॥૪૩॥

જોને હરિ દયાળુ દલના, કર્યા અનેક એને ગુણ ।
તે જીવે એકે જાણ્યો નહિ, અતિ હોઈ હરામી લુણ[4] ॥૪૪॥

જોને ઘણું દુઃખ ગર્ભવાસમાં, ત્યાં કરી હરિયે એની સા'ય ।
પળપળની પીડા હરી, તેનો પાડ ન માન્યો કાંય ॥૪૫॥

ઉદરમાં દુઃખ અતિ ઘણું, કે'તાં તેનો ન આવે પાર ।
વેદનામાં વ્યાકુળ થઈ, કરતો પ્રભુને જે પોકાર ॥૪૬॥

અતિ દીન દુઃખિયો હતો, પીડા પામ્યો ત્યાં બહુપેર ।
એહ દુઃખમાંથી કાઢિયો, હરિ કરી મોટી મે'ર ॥૪૭॥

તે વેળા તુંને વિસરી, જયારે આવ્યો ઉદરથી બા'ર ।
સત્ય કહું સહુ સાંભળો, ઉદરદુઃખ અપાર ॥૪૮॥

સર્વે સંકટ સાંભળ્યાં, જીવે ભોગવ્યાં છે જેહ ।
ઉદરના દુઃખ આગળે, વળી નથી ગણાતાં તેહ ॥૪૯॥

દુઃખદુઃખ દુઃખ જિયાં, નહિ સુખનો લવલેશ ।
માસ નવસુધી જીવને, હેરાન ગતિ હમેશ ॥૫૦॥

૧. કોઈનું માને નહિં એવો ૨. શરમ વિનાનો ૩. કુળને કલંકિત કરનાર ૪. કૃતઘ્ની.

તે કહ્યું[૧] કપિલજીયે માતને, ગર્ભવાસનું દુઃખદ્વંદ્વ ।
તે સંભળાવું સહુને, એમ કહે નિષ્કુળાનંદ ॥૫૧॥

કડવું ॥૧॥

પૂર્વછાયો-

જે રીતે આ જીવને, વીતે છે વસમી વાર ।
ગહન ગતિ ગર્ભવાસની, તે કહું કરી વિસ્તાર ॥૧॥
મોટા મુનિએ મળી કર્યો, સર્વે નરકનો નિરધાર ।
તેથી અધિક દુઃખ ઉદરે, જેનો કહેતાં તે નાવે પાર ॥૨॥
જોગી જતિ તપસી ઋષી, જેજે મોટા કહેવાય ।
એહ દુઃખને સાંભળી, સહુ કંપેછે મનમાંય ॥૩॥
દેવ દાવન મુનિ માનવી, સુખે બેઠા કરે છે વિલાસ ।
જન્મમરણ દુઃખ જયાંલગી, નથી સાંભરતો ગર્ભવાસ ॥૪॥
ભૂપ અનુપમ રાજયને, વળી ભોગવે છે ભલી ભાત ।
તે પણ કંપે છે તનમાં, સુણી ગર્ભવાસની વાત ॥૫॥
ભોંણ[૨] કોટડી[૩] ભાગશી[૪], તેમાં રૂંધી રાખે દિનરેણ[૫] ।
પણ ઉદર સમ એકે નહિ, સહુ સમઝજ્યો પરવેણ[૬] ॥૬॥
ચોપાઈ-ઉદરમાં જે અતિ ઘણું દુઃખ, નવ માસસુધી નહિ સુખ ।
ઉંધે શિશે લટકાવે લઈ, તિયાં દુઃખતણો તે પાર નઈ ॥૭॥
તપે જઠરાતાપ અપાર, બળે દેહ ને કરે પોકાર ।
દાઝે દેહ અતિ અકળાય, કોમળ તને તે કેમ સે'વાય ॥૮॥
તેહ પાપે તરફડે પ્રાણી, જાણ્યું થાશે આ દેહની હાણી ।
નરકખાડથી[૭] નરસું ઠેકાણું, એથી બીજું શું હું ભુંડું વખાણું ॥૯॥

૧. ભાગવત : ૩/૩૦-૩૧ માં. ૨. દર, ભોંયરૂં ૩. નાની સાંકડી ઓરડી, કેદખાનું ૪. પાશ, જાળ ૫. રાત-દિવસ ૬. બુદ્ધિશાળી, સમજુ ૭. સંડાસનાં ખાડાથી.

શુભ અશુભ આહારનો રસ, એહ મુખમાં આવે અવશ ।
પરૂ પાચને રૂધિર પીવું, મળ મૂત્ર મધ્યે તે રહેવું ॥૧૦॥
ઉનું ટાઢું કોયેલું કસાયું, જેજે અન્ન જનનીએ ખાયું ।
તેને સ્પર્શે પીડાય છે તન, એહ દુઃખે દુઃખી રાતદન ॥૧૧॥
ખારું ખાટુ કડવું બળેલ, સડ્યું બગડ્યું અન્ન ઉતરેલ ।
એવું જમે જનની[૧] જે વાર, લાગે ગર્ભને અંગે અંગાર ॥૧૨॥
મરચું મરી અજમો ને રાઈ, સુંઠ સંચળ કરિયાતું કે'વાઈ ।
એવું એવું માતા જ્યારે જમે, તેનું દુઃખ બાળકને દમે[૨] ॥૧૩॥
કાચું કોરું લુખું દુઃખકારી, ખાય પેટ ભરીને મેંતારી[૧] ।
ઉનું તાઢું પિયે પાણી જ્યારે, અતિ પીડાય છે બાળક ત્યારે ॥૧૪॥
કોઈક ખાય છે લસણ ડુંગળી, ન ખાધાનું ખાય છે તે વળી ।
તેનો રસ પડે તનપર, તેણે સુખ નથી પલભર ॥૧૫॥
રમે ભમે માતા લડથડે, ઘણું દુઃખ તે ગર્ભને નડે ।
અતિ અશુચિનું[૩] જે અગાર[૪], જીવ પડિયો તેહ મોઝાર ॥૧૬॥
મહા દુર્ગંધ મધ્ય ઘર રહેવા, ઘડી એક નહિ સુખ લેવા ।
ધાતુ સપ્તનો ભર્યો ભંડાર, રાત દિવસ કરે એ આહાર ॥૧૭॥
જીવ જંતુ તિયાં વસે જોઈ, ડસે દેહને પિયે છે લોઈ ।
મોટા જંતુ ફાડી રહ્યાં મુખ, રાત દિવસ દિયે બહુ દુઃખ ॥૧૮॥
તેને દુઃખે નાસવાને જાય, નાસી ભાગી તે કિયાં જવાય ।
જેમ લટકે વડે વાગોલ્યું, એથી દુઃખ સહે અણતોલ્યું ॥૧૯॥
વાયુવડે બહુ ડોલે ડાળ, પામે દુઃખ વાગોલ્ય તેમ બાળ ।
ઉઠે બેસે ને ચાલે છે માતા, ત્યારે કેમ રહે સુખશાતા[૫] ॥૨૦॥

૧. માતા ૨. પીડે. ૩. અપવિત્રતાનું ૪. ઘર ૫. સુખ-શાંતિ.

ચડે જેમ કોઈ નર ચગડોળ, રાત દિવસ રહે એમ રોળ ।
પેરેપેરે[૧] પીડે એમ દુઃખ, તેતો કહેતાં આવે નહિ મુખ ॥૨૧॥

ન દિશે દિશ અતિ અંધકાર, બા'રે નિસરવા ન સુઝે દ્વાર ।
રાતદિવસની ન પડે ગમ, સહ્યું ન જાય દુઃખ વિષમ ॥૨૨॥

કઠણ કષ્ટ ને કાયા કોમળ, જુગ જેવડી વીતે છે પળ ।
ત્રાહિ ત્રાહિ ત્યાં કરે પોકાર, સ્વામી કરજ્યો મારી સાર ॥૨૩॥

આ દુઃખથી જો અળગો થાઉં, તો હેતે ગુણ તમારા ગાઉં ।
સર્વ રીતે તમારે શરણ, રહું હરિ દુઃખના હરણ ॥૨૪॥

શ્રવણે સુણું તમારી કથા, બીજું ન બોલું મુખથી વૃથા ।
નયણે નિરખું તમારું રૂપ, ત્વચાયે તમને ભેટુ ભૂપ ॥૨૫॥

કરે કરું તમારીજ સેવ, હૃદયે સ્મરૂં શ્રીહરિદેવ ।
રસનાએ રાખું તમારું નામ, શ્વાસ ઉચ્છવાસે સંભારું શ્યામ ॥૨૬॥

ચરણે શરણે તમારે હું આવું, નખશિખ અંગ એમ વર્તાવું ।
કોલબોલ કરું હું કરાર, બહુનામી કાઢો મને બા'ર ॥૨૭॥

એમ થયું ઉદરમાં જ્ઞાન, તે જ્ઞાનના દેનાર ભગવાન ।
તૈયે જીવે કરી અરદાસ, કહ્યું છોડાવો પ્રભુ ગર્ભવાસ ॥૨૮॥

દયા કરોને દીનદયાળ, બદ્રીપતિ તમારો હું બાળ ।
એમ અરજ ઉદરમાં કરી, ત્યારે હુકમ કીધોછે હરિ ॥૨૯॥

અતિ દયાળુ દીનપ્રતિપાળ, આરતવાનની[૨] લીધી સંભાળ ।
શ્રવણે જેને દયાનો વાસ, સુણ્યાં વચન જે કહ્યાં દાસ ॥૩૦॥

જેની દૃષ્ટિ અમૃતે ભરી, ન જોયા દોષને દયા કરી ।
પ્રસૂતિના વાયુને પ્રેરી, ટાળી પીડા ગર્ભવાસ કેરી ॥૩૧॥

૧. જુદી જુદી રીતે ૨. અતિ દુઃખીની.

કર્યો હુકમ ને ખોલ્યું દ્વાર, આપી આજ્ઞા ઉઘડિયું બાર ।
જન્મસમે કરી હરિએ જતન, સુધુ સમુ રાખ્યું એનું તન ॥૩૨॥

અતિ કષ્ટમાં કરી એની સા'ય, જે કષ્ટ મુખથી કહ્યું ન જાય ।
જન્મતણું છે દુઃખ વિકટ, જોર[૧] કઠોર છે યોનિસંકટ ॥૩૩॥

કનકતણો જેમ તાણે તાર, તેથી વસમો લેવો અવતાર[૨] ।
જેમ પિલે ચિચુમાં[૩] શેરડી, તેથી કઠણ ઘણી એહ ઘડી ॥૩૪॥

જેમ ભીડે સકંચે[૪] કપાસ, એથી તજવો કઠણ ગર્ભવાસ ।
અંગ ભીંસાણું ચંપાણું ભારે, જ્યારે કાઢ્યો ઉદરથી બા'રે ॥૩૫॥

તાણી પરાણે કાઢિયો બા'ર, એવે દુઃખે થયો અવતાર ।
શ્વાસ ઉશ્વાસે ભરાણી છાતી, પામ્યો પીડા કહી નથી જાતી ॥૩૬॥

અતિ અસોયો[૫] થયો અચેત, આવ્યો વીંટ્યો મળ મૂત્રે સમેત ।
ખરડ્યો નરકે સર્વ ખાટલો, તેમાં નાખ્યો જરાક જેટલો ॥૩૭॥

પામ્યો શાંતિ ને થયું છે સુખ, વિસરી ગયું ગર્ભનું દુઃખ ।
આવ્યો બા'રે ને થયું અજ્ઞાન, ઉદરમાંહિ જે હતું જ્ઞાન ॥૩૮॥

ઉદરમાંહિ જે હતી અસાધ્ય, આવ્યો બા'રે ને વિસરી વ્યાધ[૬] ।
જેમ ભૂલ્યો ગોવિંદના ગુણ, તેમ સારી શિખ આપે કુણ ॥૩૯॥

જિયાં એણે લીધો અવતાર, તેતો સ્વારથી સહુ નરનાર ।
પુત્ર આવ્યો જાણી પામ્યા આનંદ, હર્ષ વધાઈ કરે કુળવૃંદ ॥૪૦॥

વાજે વધાઈ આનંદે ભરી, મોટી મે'ર કુળદેવે કરી ।
માતા કહે મને પાળશે, પિતા કહે ચિંતા ટાળશે ॥૪૧॥

ભાઈ કહે થઈ બીજી બાં'ય, કહે કુટુંબી કરશે સહાય ।
બેન કહે કરશે કંચવો[૭], ફુઈ કરે મનોરથ નિત્ય નવો ॥૪૨॥

૧. અતિ ૨. જન્મ ૩. સિંચોડામાં ૪. સંચામાં ૫. અસ્વસ્થ, દુઃખી ૬. પીડા, દુઃખ ૭. સ્ત્રીને પહેરવાનું વસ્ત્ર, કાપડું.

આપ સ્વાર્થે બાંધી એમ આશ, જેમ રચ્યો પારધિએ પાશ ।
સહુ સહુને આશા જુજવી, તન જતન કરે નિત્ય નવી ॥૪૩॥
ખાનપાને કરી પોષે દેહ, થાય મોટો આપે સુખ એહ ।
એમ કરતાં થયાં વર્ષ પંચ, રમવા કારણ આપ્યો સંચ[1] ॥૪૪॥
અનેકવિધિ શિખવી અન્ય, ન શિખવ્યું હરિનું ભજન ।
જેણે કરી ભૂલે ભગવાન, એવું સમઝાવ્યું સર્વે જ્ઞાન ॥૪૫॥
કૂડ કપટ ને ઘણી ઘાતો, તેની કહી સમઝાવી વાતો ।
છળ છેતર દગા દયાહીણ, એમાં કર્યો પૂરો પરવીણ ॥૪૬॥
પેચ પાખંડ પરધન લેવું, અનેક રીતે શીખવ્યું એવું ।
ચોરી હિંસા કરવી હમેશ, આપ્યો સહુએ એવો ઉપદેશ ॥૪૭॥
તીર્થ વ્રત સાચા સાધુનો સંગ, તે સહુમાંથી કર્યો મનભંગ[2] ।
દાન પુણ્ય કરિયે નહિ કેદી, મળે ધન તો લૈયે માથું છેદી ॥૪૮॥
એવી શિખામણ સહુએ દીધી, મૂઢમતિએ માની તે લીધી ।
થયો મોટો દિયે બહુ ડોટું, ક્ષણક્ષણમાં હસે રૂવે ખોટું ॥૪૯॥
કૂદે ફાંદે ભરે મોટી ફાળ, બિવે બિવરાવે બીજા બાળ ।
ખાધા પીધાનો નિયમ ન મળે, વણઅર્થે વિચરે સઘળે ॥૫૦॥
લાભ વિનાની કરે છે લવાની[3], થયો કુળમાં મોટો કવાની[4] ।
વિના સ્વારથે વસાવે[5] વેર, મારે ઝીણા જીવ નહિ મે'ર ॥૫૧॥
આળ્યે આળ્યે કરે છે અનર્થ, એમ જાય છે જનમ વ્યર્થ ।
એમ કરતાં આવે યૌવન, ત્યારે પ્રિય લાગે પ્રમદા[6] ને ધન ॥૫૨॥
એ વિના બીજું વા'લું નહિ કાંઈ, રાત દિવસ રાચ્યો એહ માંઈ ।
એને અર્થે અનરથ કરે, ઉંધું અવળું કરતાં ન ડરે ॥૫૩॥

૧. સરસામાન ૨. ઉદાસ, અરુચિવાળો ૩. લવારી, બકવાસ ૪. લુચ્ચો, હોંશિયાર ૫. ઊભું કરે ૬. સ્ત્રી .

મન રહે દામ વામે મોઈ, એમ બેસે આવરદાને ખોઈ ।
યમપુરીએ જાવાને કાજ, સજે એવો સરવે સમાજ ॥૫૪॥
જેમ જેમ અધિકું થાય પાપ, તેમતેમ રાજી રહે આપ ।
જોબનમાં જોર જૂલમે, કરે તેમ જેમ મનને ગમે ॥૫૫॥
નરતને ન કરવા જેવું, પાપી પાપ કરે નિત્ય એવું ।
પામી જોબન કરે છે જેહ, કહે નિષ્કુળાનંદ કહું તેહ ॥૫૬॥

કડવું ॥૨॥

પૂર્વછાયો-

જોબનમાં જે જે કર્યું, તેની કહું હવે વાત ।
દામ વામને કારણે, ઘણી ઘણી શીખ્યો ઘાત ॥૧॥
પ્રીત બાંધી પતની સંગે, અને અંગે કરે અધર્મ ।
સાચા સંતની શિખ ન માને, અને કરે તે ખોટાં કર્મ ॥૨॥
ચોપાઈ-કરે કર્મ અતિ ઘણાં ખોટાં, જેણે થાશે તે બંધન મોટાં ।
ચોરે ધનને હરે છે નારી, થયો મદ્યમાંસનો આહારી ॥૩॥
મારે જીવ આવે નહિ મે'ર, બાંધી અધર્મધ્વજા તે ઘેર ।
બોલે ખોટું ને નાખે છે આળ, નિરબળ કંગાલનો કાળ ॥૪॥
વાઢે વનને મૂકે છે આગ્ય, કીધો ધર્મ સુધર્મનો ત્યાગ ।
શીખ્યો છળ બળ કળ ભુંડી, અતિ અંતરે મમતા છે ઉંડી ॥૫॥
સહુથી સરસ થવાનું છે સઈ, તેને અર્થે કરે પાપ કંઈ ।
રાત દિવસ ઘડે બહુ ઘાટ, મનસુબો મોટું થાવા માટ ॥૬॥
ઈચ્છે વસ્ત્ર આભૂષણ અંગે, રાચી રહ્યો તનસુખ રંગે ।
મરડે મૂછને પાઘ સંભાળે, લઈ દર્પણ મુખ નિહાળે ॥૭॥
ચાલે જોબનમાં મદમાતો, દેખી ધન કુટુંબ ફુલાતો ।
જોઈ છબી છોગલાંની છાંય, તેણે મગન રહે મનમાંય ॥૮॥

બરોબર બેસતાં બનાવી, પે'રે લૂગડાં લજિત લાવી ।
પાઘે પેચ પોતિયે પાટલી, પાડે ભાવે કરી અતિ ભલી ॥૯॥
બણીઠણી બેસે ચોરે ચોકે, જાણે લોક મને અવલોકે ।
ચાલે છકમાં દેખાડે છાતી, બીજી ભુંડાઈ કહી નથી જાતી ॥૧૦॥
જુવે પણઘટે જઈ પરનારી, અતિ હિણો હલકાઈ ભારી ।
નાખે નજર પરનારી પર, પાપીને નહિ પ્રભુનો ડર ॥૧૧॥
સુંઘે કાખ શીખ્યો સનકારા[૧], થાય વિકળ દેખી પરદારા ।
કામી હરામીશું હેત રાખે, ભૂલ્યે નામ હરિનું ન ભાખે ॥૧૨॥
મરડ ઠરડમાં રહે મકલાતો, ઘણું જોબન ને મદમાતો ।
રાત દિવસ રહે રડવડતો, દામ વામ અરથે આથડતો ॥૧૩॥
જેમ હડકાયું શ્વાન દિયે દોટું, તેમ રઝળે કરવા કામ ખોટું ।
જેમ આથડે ઓખરિયું ઢોર, તેમ આથડે દૈવનો ચોર ॥૧૪॥
ભાંડ ભવાઈ પાતર્યો[૨] જોવા, થાય તૈયાર ત્યાં ધન ખોવા ।
હોકા ભાંગ્ય ગાંજા ને અફીણ, થયો બંધાણી બુદ્ધિનો હીણ ॥૧૫॥
હરિજન સાથે નહિ હિત, ચોરી અવેરીમાં ચોટ્યું ચિત્ત ।
ફાટી નજરે ફરતો ફરે, પગ પાપ મારગમાં ભરે ॥૧૬॥
ચાલે ઠાઉકો થઈ ઠિકાઠીક, જેને નથી બગડ્યાની બીક ।
લોકમાંઈ કાંઈક ગણાણો, મૂરખ મનુષ્ય માંય મનાણો ॥૧૭॥
લઈ લોક કુટુંબનો ભાર, કરે પાપ ન કરે વિચાર ।
અઘ મગનો[૩] થયો અધ્યારું[૪], જાણે પાપની રીતિ હજારું ॥૧૮॥
દંભ પાખંડમાં નર પૂરો, સર્વે કર્મ વિકર્મમાં શૂરો ।
કરે કર્મ ન જુવે તપાશી, શિખ્યો ઠગ ઠગાઈ ને હાંશી ॥૧૯॥

૧. ઈશારા, ચેનચાળા ૨. વેશ્યા ૩. પાપમાર્ગનો ૪. આગેવાન, પ્રવર્તક.

નિત્ય પાપ કરે નર નવાં, રાચ્યો આપને સુખ પોષવા ।
એમ કરતાં તે મળી છે નારી, ત્યારે સર્વેને મેલ્યાં વિસારી ॥૨૦॥
કેનાં માબાપ ભગિની ભાઈ, નહિ સુંદરી સમ સુખદાઈ ।
કેનો કાકો મામો માશી ફોઈ, થયાં વેરી નારીમુખ જોઈ ॥૨૧॥
કેનું કુળ કુટુંબ ગોત્ર ગામ, મળી નારી સૌ થયાં નકામ ।
રાત દિવસ રાચ્યો રામારંગે[૧], ગયું જોબન જુવતિ સંગે ॥૨૨॥
ધરે નિત્ય નારીનું તે ધ્યાન, જેમ કરકે[૨] સરાયે[૩] શ્વાન ।
નખશિખા ચિંતવે છે નારી, પામ્યો ભામા ઉપાસના[૪] ભારી ॥૨૩॥
એશું હળી મળી રહ્યો હેવાન, લાગ્યું તરૂણી સંઘાથે તાન ।
અરસપરસ રહે એકમેક, ગયો ઉરથી ઉઠી વિવેક ॥૨૪॥
નરનારી કરે એમ કિળા, જેમ કર્કે કાગ થાય ભેળા ।
કરે મોજ મકલાય વળી, જેમ વિષ્ટા ગિંગાને તે મળી ॥૨૫॥
રાત દિવસ રામારંગે રાચ્યો, જેમ માદળે[૫] મહિષો[૬] માચ્યો[૭] ।
કરે અંગના[૮] કાજે કુકર્મ, લોપી વેદવિધિના તે ધર્મ ॥૨૬॥
જાણે કેમ રાજી રહે રમણી[૯], રાખે સૌથી તે બરદાશ બમણી ।
હાજીહાજી કરે જોડી હાથ, વર્તે વનિતા આગે અનાથ ॥૨૭॥
રાજી દેખે રમણીનું મુખ, ત્યારે વરતે શાંતિને સુખ ।
એને અર્થે કરે કંઈ કર્મ, તેમાં ન જુવે ધર્મ અધર્મ ॥૨૮॥
આપ સ્વારથ સરે લગાર, તેમાં પરને પીડે અપાર ।
કરે પાપ ન જુવે વિચારી, એમ ગયો તે જોબન હારી ॥૨૯॥
એમ કરતાં અર્ભકાં[૧૦] આવ્યાં, મંદ મૂરખને મન ભાવ્યાં ।
બાંધી બાળસંગે નર પ્રીતિ, એહ કારણે કરે અનીતિ ॥૩૦॥

૧. સ્ત્રી સુખમાં ૨. મડદાને કે તેના હાડકાને જોઈને ૩. ખુશ થાય ૪. સ્ત્રીની આરાધના ૫. પાણી તથા કાદવવાળા મોટા ખાડામાં ૬. પાડો ૭. ખુશ થઈને પડ્યો રહે ૮. સ્ત્રી ૯. સ્ત્રી ૧૦. છોકરાં.

લાગે પ્રાણથકી અતિ પ્યારાં, નર ન મેલે નિમિષ ન્યારાં ।
બોલે તોતળું તેહની સાથે, તેડે ભિડે ને ચડાવે માથે ॥૩૧॥
એમ કરતાં સુખી દુઃખી થાયે, ત્યારે ભુવાને પૂછવા જાયે ।
ભુવો કહે વળગી છે ભૂતડી, આપું આખ્યાં[1] તું રાખ્ય આખડી[2] ॥૩૨॥
ખાજ્યે ખપ્પરમાં[3] ઉભો અન્ન, તો નથી તારા સુતને વિઘન ।
માની મૂરખે સાબિત કીધું, મેલી થાળી ને ઠીકરું લીધું ॥૩૩॥
વણ ગુને ગુનેગાર થયો, ખાવા ટાણે પણ ઉભો રહ્યો ।
એવો બહુ થાય છે બેહાલ, તોય મનમાં માને નિહાલ ॥૩૪॥
ઝાઝી જતને જાળવે બાળ, પળેપળે કરે પ્રતિપાળ ।
ન મેલે નજરથકી ન્યારાં, લાગે પ્રાણથકી અતિ પ્યારાં ॥૩૫॥
અર્ધ ઘડી જો અળગો જાય, કરે કલ્પના બહુ મનમાંય ।
નાનાં બાળને બહુ વિઘન, તેની કરવી જોઈએ જતન ॥૩૬॥
એમ નર નારી કરે વાત, થયો મોટો માંડ્યો ઉતપાત ।
ફોડે ગોળા ને ભાંગે છે ઘડા, સામો રહી મારે છાતીમાં દડા ॥૩૭॥
કરે નિત્ય નવી અતિ આળ્યો[4], વળી ઘણી ઘણી દિયે ગાળ્યો ।
તેતો સરવે સાંખીને રહે, પણ એનો અભાવ ન લહે ॥૩૮॥
તાણે મૂછને પાડે પાઘડી, તોય માને મને ધન્ય ઘડી ।
કરે સનો[5] જેજે સુણે દેખે, મળ્યા અમળ્યાનું નવ પેખે ॥૩૯॥
એમ સારોદિ કરે સંતાપ, તોય રાખે હેત માઈ બાપ ।
એવાં થયાં પાંચ છો છોકરાં, વીત્યા જનમનાં વેરી તે ખરાં ॥૪૦॥
પાળી પોષીને તે પરણાવે, એમ કરતાં બુઢાપણ આવે ।
બુઢાપણમાં બગડી વાત, થયાં નેણ વેણ ક્ષીણ ગાત[6] ॥૪૧॥

૧. ટેક ૨. બાધા, માનતા ૩. નાળિયા જેવાં માટીના પાત્રમાં ૪. તોફાન, નુકસાન ૫. જીદ પકડે, હઠ પકડે ૬. શરીરનાં અંગો.

ખશી ડગળી[1] ને થયો ડૂલ[2], તોય ન મેલે મનથી ફૂલ[3] ।
જાણે મારું કહ્યું માને સહુ, એવો દલમાં ડોડ છે બહુ ॥૪૨॥
ન માને ઘરપરનાં રતિ, તોય હરિ ન ભજે કુમતિ ।
જાણે આપું શિખામણ સાર, ચાલે એના ઘરનો વ્યવહાર ॥૪૩॥
સર્વે અંગ તો શિથિલ થયાં, કરવા જેવાંતો કોઈ ન રહ્યાં ।
ત્યારે વાધી લવરી લોલતા[4], લવલવ કરે છે બોલતાં ॥૪૪॥
આ જો અલોધ[5] સરખું છૈયું[6], તેતો મારું માને નહિ કૈ'યું ।
દૈયે નહિ ભિક્ષુકને દાણો, એતો સર્વે ધૂતારા છે જાણો ॥૪૫॥
કો'ને ધર્મ કીધે તે શું હોઈ, સુખ દુઃખ આવ્યું કોણ જોઈ ।
જાણો જૂઠું છે પુણ્યને પાપ, સર્વે જાણો વાણીનો વિલાપ ॥૪૬॥
આ જો ગાયનો ગોધો[7] સમારો[8], તો થાય બળધિયો સારો ।
દુઃખ દિયે ઉંદરડા દાડી, કહીયે કેટલું પાળો બિલાડી ॥૪૭॥
ખાટ ગોદડે ચાંચડ ખાય, મારો માંકડ તો સુખ થાય ।
જુવા બગાં ને જુ જે કે'વાય, તેને મારતાં પાપ ન થાય ॥૪૮॥
જન્મ ધરી કર્યું પોતે જેહ, પાપી આપે શિખામણ એહ ।
નિત્ય શિખવે પાપની વાત, આપે કરે કરાવે છે ઘાત ॥૪૯॥
પણ ન જોયું મને વિચારી, અંતે શી ગતિ થાશે જો મારી ।
એમ ખોઈ ખૂની[9] અવતાર, જાવા તૈયાર થયો જમદ્વાર ॥૫૦॥
જેજે ભેળું લીધું એણે ભાતું, તેતે મુખે કહ્યું નથી જાતું ।
એવા પાપી સુખ ક્યાંથી લહે, સત્ય નિષ્કુળાનંદ એમ કહે ॥૫૧॥

કડવું ॥૩॥

૧. બુદ્ધિ, મગજની શક્તિ ૨. પરવશ ૩. અહંકાર ૪. ચપળતા ૫. ગાંડું, ઘેલું ૬. છોકરું ૭. વાછડો ૮. વૃષણનો ઉચ્છેદ કરો ૯. ક્રૂર.

પૂર્વછાયો-

પ્રભુવિમુખ જે પાપિયો, પામે પરલોકમાં દુઃખ ।
કૃતઘ્ની જે કુબુદ્ધિ, તેને ક્યાંયે ન હોય સુખ ॥૧॥
પરલોકે પીડા પામશે, આ લોકે દુઃખ અપાર ।
સુખશાંતિ ક્યાંથી લહે, એવા પાપના કરનાર ॥૨॥
બાળ જોબન વૃદ્ધમાંયે, કર્યાં કર્મ અપાર ।
માન ઘટ્યું મમતા વધી, પછી સૌએ કર્યો તિરસ્કાર ॥૩॥
હેતુ જેને જાણતો, રાખતો અતિ ઘણું હેત ।
તેજ લાગ્યાં તિરસ્કારવા, કહે પરો રહે પાપી પ્રેત ॥૪॥

રાગ ધોળ-બાળ ત્રિયા બીજાં બહુ મળી, વચન કહે કરી રોષાજી ।
અમે અમારું ઉકેલશું, બેશી રે'ને દુર્મતિ ડોસાજી ॥૫॥
લવલવ કરતાં લાજ ન આવે, કહી કહીને શું કહિયેજી ।
બોલતાં બંધ ન બેસે તારે, જિહ્વા ઝાલીને રહિયેજી ॥૬॥
ઉનું ટાઢું હાજર હશે, એવું અન્ન આણી દેશુંજી ।
ટંક ટાંણાની ટેવ નહિ રહે, જ્યારે નવરાં થાશુંજી ॥૭॥
તું જેવાં નકામાં નથી, અમારે છે કામજી ।
ન થાવાનાં નખરાં મૂકી, બેશી રહે એક ઠામજી ॥૮॥
ન બોલ્યાનું બોલછ બૂઢા, જિહ્વા મુકી છૂટીજી ।
બા'રની બુંદાણી[1] આંખ્યો, હૈયાની પણ ફુટીજી ॥૯॥
સમઝ્યા વિના શાને માટે, લવરી કરછ લાંબીજી ।
મેલ્ય મનસુબો મહાસુખ લેવા, કરી કમાણી આંબીજી[2] ॥૧૦॥
તારાં કર્તવ્ય નડિયાં તુંને, દે માં કેને દોષજી ।
ભાવે કરીને ભોગવ્ય હવે, મેલી મન અપશોષજી ॥૧૧॥

૧. મિંચાણી, બંધ થઈ ૨. આવી મળી.

ખાધા ટાંણે ખાંચ્યો[1] કાઢી, ખારું મોળું કહેતોજી ।
એતો દિન વીતિગયા આગે, પળમાં રિસાઈ રહેતોજી ॥૧૨॥
એવાં વચન શ્રવણે સુણતાં, ચિત્તમાં લાગ્યો ચટકોજી ।
લઈ કર લાઠી ચૌટે ચાલ્યો, બાંધી ફાટો પટકોજી ॥૧૩॥
પો'ર બે પો'ર ત્યાં બેશી રહ્યો, પણ કેણે ન પૂછી પેરજી[2] ।
લાગી ભૂખ ને પ્યાસે પીડ્યો, અણતેડ્યો આવ્યો ઘેરજી ॥૧૪॥
ઓશિયાળો આંગણિયે ઉભો, ટાંપા ટૈય્યા[3] કરવાજી ।
કાલાવાલા ક્રોડ કરે પણ, ઘરમાં ન દિયે ગરવાજી ॥૧૫॥
ઓશરિયે ઉભો અન્ન વિના, કંપે થરથર કાયાજી ।
છોરું સહુ છણકાવા[4] લાગ્યાં, ન જુવે સામું જાયાજી[5] ॥૧૬॥
પછી કહે ઘડી બે પછી, આપો એને અન્નજી ।
આજ પછી એ આવું વળી, ન કરે કોઈ દનજી ॥૧૭॥
આદર વિના આપ્યું ખાવા, અન્ન અતિ ઉતરેલજી ।
માંખી મછર માંહે પડ્યાં'તાં, હતું વણ ઢાંકેલજી ॥૧૮॥
શ્વાનની પેઠે સ્વાદજ મુકી, ખાધું દીધું જેવું અન્નજી ।
હુવા હાલ હવાલજ એવા, તોય ન વિચાર્યું મનજી ॥૧૯॥
કાંય ન ચાલે સુખડાં સાલે[6], મોર્યનાં મન માંઈજી ।
ખટ રસ ભોજન ખાવા ભાવે, કહ્યું ન જાયે કાંઈજી ॥૨૦॥
નયણે ન સુજે થરથર ધ્રુજે, અંગની શોભા સુકીજી ।
દંત ગયા તનત્વચા લટકી, કેશે કાળપ્ય મુકીજી ॥૨૧॥
ચલણ ચુક્યું માન ન મૂક્યું, થઈ જરજરી[7] કાયાજી ।
હરિ ન ભજ્યો મોહ ન તજ્યો, મનમાં ઈચ્છયો માયાજી ॥૨૨॥

૧. ખોટ્ય, ખામી ૨. ખબર ૩. નાના-મોટા કામ કરવા માટેના આંટા ફેરા ૪. તરછોડવા, તિરસ્કાર કરવા ૫. પત્ની ૬. અંતરમાં ખટકે, સાંભરે ૭. વૃદ્ધ, શિથિલ.

અંતર બળે ભોગ ન મળે, મને કલપના થાયજી ।
ઈચ્છ્યું ન આવે મુખે ન ભાવે, ખાટ્યે સૂતો ખાયજી ॥૨૩॥
મળ મૂત્ર માંય તે લોટે[1], ભુંડી ગંધ્ય ઉઠે જ્યાં ભારીજી ।
તેને અભાવે અળગાં રહી, અન્ન આપે નર ને નારીજી ॥૨૪॥
પાસું[2] ન ફરે પ્યાસે મરે, કોઈ ન લિયે સારજી ।
લોક સગામાં લજ્જા ખોવા, પાપી કરે પોકારજી ॥૨૫॥
જોજ્યોરે મારી આ સમામાં, કોઈ ન કરે સેવાજી ।
તરશ્યો ભુખ્યો હું તલફું છું, નાવે ખબર લેવાજી ॥૨૬॥
સહુ મળી સમઝાવી કહોને, કરે ચાકરી મારીજી ।
નહિતો મરીશ કુવે પડીને, જાશે લાજ તમારીજી ॥૨૭॥
એમ કરીને ઉંચે સાદે, બોલ્યો બરકી બહુજી ।
નર નારી જે નાનાં મોટાં, આવ્યાં સુણી સહુજી ॥૨૮॥
ઘરનાં કહે અકારાં[3] કરવા, પોકારે છે પાપીજી ।
સંબંધી સૌ સામટાં મળી, કહે છે ઠબકો આપીજી ॥૨૯॥
મળ્યાં પાપ અમારાં મોટાં, જે તારો અંત ન આવેજી ।
શું ભાંગ્યું છે ભુંડા તારું, કાંરે કુળ લજાવેજી ॥૩૦॥
શું કહીને સમઝાવિયે તુંને, બોલછ કાળો કે'રજી ।
દાટ્યો રહેને દુર્મતિ ડોસા, લાગછ કડવો ઝેરજી ॥૩૧॥
લાજ્યું ઘર લાખેણું અમારું, કર્યાં હાંસુ[4] ને હેરાણજી ।
ખપવાળાં ખપ્યાં[5] છે સર્વે, તારા ન ગયા પ્રાણજી ॥૩૨॥
જેનો ખપ ઈયાં પણ નથી, તેનો ત્યાં પણ નથીજી ।
માગ્યાં મોત મહાપાપીને, કહોને આવે ક્યાંથીજી ॥૩૩॥

૧. આળોટે ૨. પડખું ૩. ફજેત ૪. હાંસીપાત્ર ૫. પરલોક ગયા.

સહુ જાણે જે સેવા તારી, નહિ કરતાં હોય કોઈજી ।
એમ અમને અકારાં કીધાં, વણઠેલ તેં વગોઈજી ॥૩૪॥
મરજ્યે મરજ્યે મરજ્યે મૂરખ, એવી આશિષ દીધીજી ।
શા સુખસારૂ જીવછ પાપી, લાજ અમારી લીધીજી ॥૩૫॥
એમ કહીને ઉભાં આગે, પ્યાસ ભૂખનું ન પૂછેજી ।
એવું કહ્યું ન જાયે સહ્યું, કહ્યું સુખદુઃખનું તારે શું છેજી ॥૩૬॥
એમ કહીને સંબંધી સર્વે, ઉઠી ચાલ્યાં અળગાંજી ।
સર્વે દુઃખ સજીને આવ્યાં, વળતાં તેને વળગ્યાંજી ॥૩૭॥
એમ આધિ વ્યાધિ છે અંગકેડ્યે, કહી ન જાય કેણેજી ।
બાળ જોબન વૃદ્ધપણામાં, સહુ કોઈ પીડાય તેણેજી ॥૩૮॥
નખવેઢો ને નયું પાક્યું, ઝામરો ઝાંમરીજી ।
સાતપડો ને સોજા ચઢિયા, તેની પીડા ખરીજી ॥૩૯॥
રાફો રીંગણી રતવા, પત્યે પગ ખવાણાજી ।
કીડિયારાં પડિયાં ઘારાં, ઝાંઝુરૂવે ઝલાંણાજી ॥૪૦॥
કાળો કોઢ કળતર બળતર, તેણે તન તવાયજી ।
જાંનવે બે ગોઠણ ઝાલ્યા, શલ્ય ન સહેવાયજી ॥૪૧॥
સાથળમૂળે વેળ્ય વસમી, ફોડાની ફજેતીજી ।
સારણ્ય ને સંઘરણી વાયુ, ભગંદર ભુંડો અતિજી ॥૪૨॥
તણખિયો પ્રમેહ પાણવી, મૂત્રકચ્છ બંધાણીજી ।
અર્શરોગ ને હાથ ધોણે, પામે પીડા પ્રાણીજી ॥૪૩॥
બદ બરોલ્ય બાંબલાઈ, પીડ્ય પેટે પાસાશૂળજી ।
મુંઝારો ને મૂર્છિ માનો, મોટાં દુઃખનાં મૂળજી ॥૪૪॥
નળમળ પડી પેચુટી, ચાલી પેટે ચૂંકજી ।
આંતર ગાંઠ્ય ને ચડિયો ગોળો, ગળે ન ઉતરે થુંકજી ॥૪૫॥

ગડ ગુંબડ ને ગળે ગાંઠ્યો, ભરનિંગળ ભારીજી ।
હેડકી ને હિક હૈયામાં, મુક્યો અરધો મારીજી ॥૪૬॥
ઉધરસ ને ઉબકો આવે, ખાલી આવે ખાંસીજી ।
મુખ પાક્યું ને જિભ્ભ ઝલાણી, ન થયો તોય ઉદાસીજી ॥૪૭॥
અંતરગળ ને અંડની વૃદ્ધિ, ઓકારી બહુ આવેજી ।
ક્ષયરોગ ને ખીલી ખટકે, કોશ રસોળી કા'વેજી ॥૪૮॥
હલદરવો ને હૈયા હોડી, મસ ખીલ મુટાણોજી ।
કંઠમાળ ને ક્રણક કાને, જોર કફ જડાણોજી ॥૪૯॥
ધાતુ જાયે ધનુર ધાયે, થાયે સનેપાતજી ।
ઉદર ક્ષુદ્ર રોગ અતિશે, નથી કે'વાતી વાતજી ॥૫૦॥
નાકે નાકસુર અતિ, આંખ્યે રોગ અપારજી ।
મસ્તક રોગ કહું કપાળી, કે'તાં ના'વે પારજી ॥૫૧॥
કુંભ કમળો કમળી કહિયે, કાળજ્ય માંયથી કાપેજી ।
ઔદરી ને ઉર્ધ્વ વાયુ, આફરો દુઃખ આપેજી ॥૫૨॥
ઘેન ઘણું ને ઘાંટો ઝાલ્યો, ચાલ્યો શ્વાસ એકદંડજી ।
છાતીબંધ છપે નહિ છાનું, પીડા તેની પંડજી ॥૫૩॥
દંભ ભ્રમવા વિસફટક, ઉદર દરદ ઉપદંશજી ।
મેદ ને પરમેદ પેખો, કરે કાયાનો ભ્રંશજી ॥૫૪॥
રક્ત પિત્ત ને રજો આદિ, તાવ તાવલી આવેજી ।
તાવ તરિયો એકાંતરિયો, તાઢો ઉનો કા'વેજી ॥૫૫॥
પડીપડીને પાસાં સડિયાં, પડિયાં ભાઠાં ભારેજી ।
તૃષ્ણા મદનો રોગ ન મટ્યો, પીયો થયો ત્યારેજી ॥૫૬॥
ગંડુશ ને ગાલ પચોળાં, કાને પડી ધાકજી ।
મંદાગ્નિ અજીરણ માનો, આષ્ટીલ અપાકજી ॥૫૭॥

વાળા દુઃખના માળા કહિયે, ચઢ્યો કૃમિનો ગોટોજી ।
આમવાયુ ગ્લાનિ ગણિયે, મરડો રોગ મોટોજી ॥૫૮॥
એવાં એવાં દુઃખ અનંત, પડિયાં કાયા કેડેજી ।
બાળ જોબન વૃદ્ધાપણામાં, પૂરણ પાપે પીડેજી ॥૫૯॥
કાયા કંપે અતિ અજંપે, આંખ્યું પડિયું ઉંડીજી ।
નાક નમ્યું કટિકોટ નમી, થઈછે ગતિ ભુંડીજી ॥૬૦॥
ઝામર વાયે ઝાંઝાં મુંઝા, આંખ્યો આવી ઉઠીજી ।
ફૂલડિયા ને ફુવા પડિયા, બેઉ આંખ્યો ફૂટીજી ॥૬૧॥
ઉપરસસે શ્વાસ ન બેસે, હૈયે હાલકલોલજી ।
એઆદિ દૈ અનંત વ્યાધિ, આવી છે અતોલજી ॥૬૨॥
એમ આધિ વ્યાધિ આવ્યાં, પેરેપેરે પીડેજી ।
કહી ન શકે રહી ન શકે, કરકું ખાધું કીડેજી ॥૬૩॥
શ્વાસ ન માયે સુખ ન થાયે, કંઠે ચઢિયું જાળુંજી ।
અન્ન ને પાણી તજ્યું ત્યારે, ભૂખે ઉઠે ઝાળુંજી ॥૬૪॥
એઆદિ અનંત વ્યાધિમાં, પાપી બહુ પીડાયજી ।
કહે નિષ્કુળાનંદ નિશ્ચય, જમ વિન જીવ ન જાયજી ॥૬૫॥
સુખ સર્વે સ્વપ્રાસમ થયાં, દુઃખ દરિયા ઉલટ્યાજી ।
પાપીપેરચ હવે શું થાશે, જે શ્રીહરિ ન રટ્યાજી ॥૬૬॥

કડવું ॥૪॥

પૂર્વછાયો-

શું થાશે હવે સાંભળો, જે આવ્યાં દુઃખ અનેક ।
અતિ વેદના વીંછીતણી, રોમરોમ માંય વિશેક ॥૧॥

ત્યારે જાણ થયું જમરાજને, કિંકર[1] મેલ્યા કોટ ।
એહ પાપીને પીડતાં, લઈ આવજ્યો ચડિ ચોટ ॥૨॥

ચોપાઈ-

આપી આગન્યા થયું નગારૂં, હુવો હુકમ ઉઠ્યા હજારૂં ।
સંગ લઈ નેજા ને નિશાણ, જમ રૂપે દીસે છે જોરાણ ॥૩॥
અતિ કાળા ને બોલે છે ક્રૂર, નયણાં દિસે ઉગમતો સૂર ।
ક્રોધે ભર્યાં અતિ વિકરાળ, તેતો સજ્જ થયા તતકાળ ॥૪॥
ધર્યાં રૂપ ભયાનક ભુંડાં, અતિ લોચન દિસે છે ઉંડાં ।
દિસે નાસિકા ગુફાસમાન, કીધા કપાટ જેવડા કાન ॥૫॥
ફાડ્યાં મુખ ફાટ્યો જાણ્યું આભ, તેમાં રાક્ષસિયો બેબે વાંભ[2] ।
અતિ દાંત દેખાડે છે બા'ર, જોતાં જિભ્યા ન પામિયે પાર ॥૬॥
તિખા ત્રાક[3] સરિખા છે રોમ, પિંડ પહોંત્યા પૃથવી ને વ્યોમ ।
પિંડ એવાં ને અવળાં મુખ, જેને જોતામાં જાય છે સુખ ॥૭॥
ખરમુખા[4] ને લાંબા છે કાન, અતિ દિસે છે વરવે વાન[5] ।
કેનાં શ્વાનના જેવાં છે મુખ, ધર્યાં તન દેવા અતિ દુઃખ ॥૮॥
કેના પગ ફણા બે છે પુઠ્યે, ગર્જે મેઘસમ ઘોર ઉઠે ।
કેનાં સિંહના સરિખાં છે મુખ, વ્યાઘ્રમુખા દિયે અતિ દુઃખ ॥૯॥
ગજમુખા ઘોડામુખા ઘણા, નોળ નારમુખા બિયામણા ।
ઝરખ જૂડ મઘરમુખા કહિયે, ભૂખ્યા લોહી ને માંસના લહિયે ॥૧૦॥
પાડામુખા વિંઝુમુખા વળી, અજગરમુખા લિયે છે ગળી ।
ગર્જ્ય ગીધમુખા કે ગણાય, કવા ઘુડમુખા છે ઘણાય ॥૧૧॥

૧. સેવકો (યમદૂતો) ૨. એક વાંભ = ૬ ફૂટ જેટલું માપ ૩. લાંબી સોય ૪. ગધેડા જેવા મોઢાવાળા ૫. કદરૂપા.

શિયાળ વ્યાળમુખા ભુખ્યા ભમે, તેતો પાપી પ્રાણી દેખી દમે ।
મેંશ શાહીથકી પણ કાળા, સૂળ સરખા છે અંગે મવાળા ॥૧૨॥
રાતા દાંત રૂધિરના ભર્યા, બહુ લાંબા તે બા'ર નિસર્યા ।
કેશ અવળા ને દિસે છે કાળા, ફેરે લોચન નિસરે જ્વાળા ॥૧૩॥
કેક શિશ વિના ધડ ધ્રોડે, કેક નિજદંતે તન ત્રોડે ।
કેના મુખ સુવરના જેવાં, કર્યાં રૂપ ભયાનક એવાં ॥૧૪॥
કોય ગુદામાં મુખ દેખાડે, ધર્યાં તન એકવિશ તાડે ।
કરઆંગળી લાંબા છે નોર, દિસે વજ્રથકી તે કઠોર ॥૧૫॥
તેણે ટાળે છે પાપીનું ઠામ, નથી પડતું આયુધનું કામ ।
ઢિકા ધોલ ને ગડદા ઘણા, મેલે માથામાં ન રહે મણા ॥૧૬॥
હાથે લીધાં છે બહુ હથિયાર, થયા કિંકર સહુ તૈયાર ।
લઈ ગદા ગૃજે ખેલ સાથે, મુદગર મોગરીયો છે હાથે ॥૧૭॥
પરશુ ત્રિશુલ ને તરવાર, ધર્યા ધોકા છરા ને કટાર ।
ચક્ર ચિપિયા ચાપ ને બાણ, કાળપાશ ને કુંતડા પાણ ॥૧૮॥
સુયાં સાંણસિયો સૂડી સૂળી, એથી પીડા થાયે અણતુળી ।
મોટા ભાલા હાથમાં મૂસળ, પેખી પાપી ન માને કુશળ ॥૧૯॥
આરા પનારા હાથે હથોડા, મારે માથામાં લોઢાના જોડા ।
એવાં આયુધ અતિ અપાર, તેનો કે'તાં તે ન આવે પાર ॥૨૦॥
ચડ્યા ઉંટ ખરે તે અપાર, થયા ઝરખ પાડે અસવાર ।
રીંછ બિંછ ભુંડણાં ને રોઝ, થઈ ત્યાર ચાલી જમફોજ ॥૨૧॥
કેંક ચડ્યા ને કેંક પાળા, કેંક બોડિયાં કેંક શિંગાળા ।
કેંક પ્રૌઢ પરવત જેવા, આવે પાપીને તેડવા એવા ॥૨૨॥
કેંક રૂઠા રિસાળા છે અંગે, કંટા કાંણિયા ચાલ્યા છે સંગે ।
કાળિયો ને કે'યે દકાળિયો, અકાળિયો અચિરકાળિયો ॥૨૩॥

લટપટિયો ને ઝટપટિયો, અટપટિયો ને કુટપટિયો ।
બળબળતો ને કળકળતો, વળવળતો ને ગળગળતો ॥૨૪॥
હડહડતો ને ફડફડતો, કડકડતો ને ભડભડતો ।
એવાં જાણજ્યો જમનાં નામ, જેને મળે તેનું ટાળે ઠામ ॥૨૫॥
મરડિયો ને કૈ'યે ઠરડિયો, ઘસરડિયો ને કરડિયો ।
કાણિયો ને કૈ'યે જોબાણિયો, તાણિયો ને વળી હેરાણિયો ॥૨૬॥
જટો જમ ને કટો જો કહિયે, ઝટો ને વળી ઝપટો લહિયે ।
ત્રાડિયો ફાડિયો તિખા ઘણા, રાડિયો હાડિયો બિયામણા ॥૨૭॥
દંતિયો અંતિયો બે આકરા, હંતિયો દુર્મતિયો ખરા ।
ત્રાંશિયો ફાંશિયો તીખા આગ, માંસિયો કાંસિયો કાળા નાગ ॥૨૮॥
કહિયે કર્મિયો ને અધર્મિયો, વિકર્મિયો વળી કુકર્મિયો ।
ઝેરિયો વેરિયો નમે'રિયો, મહાકોપનો ભર્યો કેરિયો ॥૨૯॥
એક અડબંગો હુડધંગો, કહિયે કુઢંગો ને શિરભંગો ।
રોળિયો ને ડોળિયો રીસાળા, ત્રસુળિયો બોળિયો બે કાળા ॥૩૦॥
એવાં નામ જાણો જમતણાં, લખું કેટલાં છે અતિ ઘણાં ।
જેવાં નામ રૂપ પણ એવાં, તેનાં પ્રાક્રમ પણ જાણો તેવાં ॥૩૧॥
હોઠ લાંબા દાંત મુખબા'રા, પેટ જાણિયે પાટ પટારા ।
મોટા ગોળા જેવડા બે ગાલ, ખરડ્યા રૂધિરે દિસે બેહાલ ॥૩૨॥
ફાટ્યાં મુખ ને ફરશિયો હાથે, ઘણા ઘુંચાણા મવાળા માથે ।
વાંકા કાંધ ને વસમા ઘણા, ભુંડા ભયંકાર બિયામણા ॥૩૩॥
એવા ચૌદ ક્રોડ જમ જેહ, થઈ ભેળા નિરદયી તેહ ।
ચાલ્યા કિંકર સરવે સજી, જેમ મેઘ આવે ઘોર ગરજી ॥૩૪॥
ધાયા કિંકર કુટુંબ લઈ, જેમ ઉલટે સમુદ્ર સઈ ।
કરે હોહો કતોહલ ભારી, જેમ ગર્જે વારિધિએ વારિ ॥૩૫॥

માર્ય માર્ય કરતાં તે આવ્યા, સંગે સેન સઘળું તે લાવ્યા ।
એમ આવી ઘેર્યો પાપી પ્રાણી, મારો મારો કહે મુખ વાણી ॥૩૬॥
દઈ દંડ ને કાઢજ્યો બા'ર, રખે કરતાં વેળ્ય લગાર ।
રૂંધી દ્વાર દિયો બહુ દુઃખ, પામે પીડા પ્રભુનો વિમુખ ॥૩૭॥
ત્યારે બેઠા આવી કાનદ્વારે, કીધું બંધ સુંણવાનું ત્યારે ।
કહે છે કાનમાં સહુ પોકારી, સગાં સંબંધી ને સુત નારી ॥૩૮॥
નાખી નોધારાં અમને આજ, મૂવો કટાંણે કર્યું અકાજ ।
એમ કહેછે સુત નારી આવી, સાંત્યું[1] સંઘર્યું[2] જાજ્યે બતાવી ॥૩૯॥
પણ ક્યાંથી સુંણે એહ સમે, યમદૂત દુઃખ દઈ દમે ।
વળી આંખ્યે બેઠા છે અપાર, ટાળી ઓળખાણ તેહ વાર ॥૪૦॥
ઝાલી જિહ્વા ન બોલાય વાણી, રોક્યો કંઠ ન ઉતરે પાણી ।
કીધાં બંધ દશે એમ દ્વાર, પછી દિયે છે દંડ અપાર ॥૪૧॥
કેનેક દોય ને કેનેક ચાર, કેનેક અષ્ટ કેનેક હજાર ।
અતિપાપી હોય પાપવંત, તેને આવે તેડવા અનંત ॥૪૨॥
દિયે દંડ નાવે દિલ દયા, પામે દુઃખ ન જાય મુખ કહ્યાં ।
તોય ન કર્યો એમ વિચાર, જે મેં ખોયો એળ્યે અવતાર ॥૪૩॥
મુકી ન્યાય મેં કીધો અન્યાય, પીડ્યાં રાંકને વાંક વિનાય ।
સાચા સદગુરૂ સંત ન સેવ્યા, સેવ્યા તે નિસર્યા મુજ જેવા ॥૪૪॥
જેના પંચ વિષયે હર્યા પ્રાણ, ધન ત્રિયાતણા જે વેચાણ ।
ફાંશિયા[3] ને ફોગટિયા[4] ફેલી, ચાલે ધર્મમર્યાદાને મેલી ॥૪૫॥
તેને જાણ્યા મેં સદગુરૂ સંત, તેનું લાગ્યું આ પાપ અત્યંત ।
ભૂલ્યો ભોળાયે એને ભરોંસે, હવે સુખ થાવા સઈ આશે ॥૪૬॥

૧. સંતાડેલું ૨. ભેગું કરેલું ૩. કપટી, ઠગ ૪. નકામા, મફતિયા.

આજ કેણે કીધી નહિ સા'ય, તેની ખોટ્ય ન સમઝયો ક્યાંય ।
હવે શિયો કરિયે ઉપાય, પુર આવ્યે ન પાળ બંધાય ॥૪૭॥
ખોટા ગુરુનાં ખાસડાં ખાઈ, ચાલ્યો જીવ જમપુરી માંઈ ।
સાચી વાત છે શાસ્ત્ર પુરાણે, ખોટી નહિ થાય અંતને ટાણે ॥૪૮॥
કહ્યું બાળ યુવા વૃદ્ધ આદે, પણ રહેશો માં એવે વાયદે ।
નથી મરણતણો નિરધાર, બાળ જોબન મરે અપાર ॥૪૯॥
સઉ પડ્યાં છે કાળને પાશ, ત્યારે વૃદ્ધનો શિયો વિશ્વાસ ।
આજ કાલ્યમાં જવું છે ઉઠી, ઈયાં રહ્યાની વાત છે જુઠી ॥૫૦॥
એક જન્મે ને એક મરે છે, એમ અહોનિશ કાળ કરે છે ।
નથી રહેતું કોઈ નિરધાર, ચાલ્યો જાયછે સહુ સંસાર ॥૫૧॥
કોઈ ચેતી શકો તો ચેતવું, સુંણી શ્રવણે સંકટ એવું ।
ચેતવું ચિત્તે ચાનક લાવી, હાંહાં કરતાં વાત નડે આવી ॥૫૨॥
જમ આવીને ઝાલશે ગળે, ત્યારે કોણ કેનું તેહ પળે ।
જેને માથે છે જમની ફોજ, તેને શિયાં સુખ સઈ મોજ ॥૫૩॥
મોટાનું વેર માથે છે મોટું, હરિ ન ભજે ન થાય ખોટું ।
મટે વેર તો પામિયે સુખ, ફરી આવે નહિ એહ દુઃખ ॥૫૪॥
જેણે કરી જાય જમસાથે, એવું ન કરીએ નિજ હાથે ।
જેણે કરી મટે જમફંદ, કરિયે એવું કે' નિષ્કુળાનંદ ॥૫૫॥

કડવું ॥૫॥

પૂર્વછાયો-

પછી પાપી જીવને, ઘેરી રહ્યા હતા ઘટમાંય ।
કાયામાંથી કાઢવા, કર્યો યમકિંકરે ઉપાય ॥૧॥
સઉ કિંકર થઈ સાબદા, વીંટી વળ્યા તે વાર ।
ક્રોધ કરી કઠણ અતિ, દિયે મૂઢમતિને માર ॥૨॥

જોઈ ભુંડાઈ જીવની, નથી આવતી યમને મે'ર ।
રૂંધ્યો ભુંડી રીતશું, પીડવા બહુ પેર ॥૩॥
જન્મ ધરી જે જે કર્યાં, પાપી જીવે જે પાપ ।
તે તે સંભારી સરવે, કર્યો યમદૂતે સંતાપ ॥૪॥

રાગ : ધન્યાસરી-

બાળ જોબનમાં જેજે કર્યાં'તાં, વૃદ્ધપણામાં વળીજી ।
કર્યાં કરાવ્યાં પાપ જે પોતે, તે આવ્યાંછે મળીજી ॥૫॥
સારી ઉંમરમાં સુખને અર્થે, કર્મ વિકર્મ જે કીધુંજી ।
સર્વે મળીને અઘ તે આવ્યું, અંત્યે દુઃખજ દીધુંજી ॥૬॥
કર્યાં કર્મ કાળાં કંઈ, કુળ કુટુંબને કાજેજી ।
ભવ આખાની ભુંડાઈ લીધી, લોકડિયાંની લાજેજી ॥૭॥
કઠણ વેળાએ કામ ન આવી, પડી પોતાને માથેજી ।
પાપમાં પાંતી[1] કેણે ન લીધી, જે કર્યાં' તાં નિજ હાથેજી ॥૮॥
બેખબરને ખબર તેની, પડી નહિ લગારજી ।
ભુંડે હાલે ભોંયે સુવાર્યો, તોયે ના'વ્યો વિચારજી ॥૯॥
ત્યારપછી જે પાસળ હતાં, જમનાં જૂથ અપારજી ।
સર્વે આવી અંગે વળગ્યાં, કે'તાં ન આવે પારજી ॥૧૦॥
ઘેરી લીધો ઘાંઘો[2] કીધો, દીધો બહુ મારજી ।
અચાનક આવી વીંટ્યો, ગાફલ નર ગમારજી ॥૧૧॥
મારોમારો શું વિચારો, ખૂની આવ્યો હાથજી ।
દયા રખે આણો દલમાં, એમ બોલે જમસાથજી ॥૧૨॥
કઠણ વાણી બોલે તાણી, આણી વચન વાંકાંજી ।
કાનપડિયા થયા ઉજડિયા, ફુટી પડિયાં ફાંકાંજી ॥૧૩॥

૧. ભાગીદારી ૨. વ્યાકુળ.

કોયક ક્રૂર બોલે મુખથી, જાણ્યું ગર્જ્યો મેઘજી ।
પડી અંગ[1] જાય ને થયું અંધારૂં, તાંણિ કરમાં તેગ[1]જી ॥૧૪॥
કૈંક આંખ્ય દેખાડે એવી, જેવી પડતી વિજજી ।
કરડે દાંત ને થાય કડાકા, તીખા લાગે તેજજી ॥૧૫॥
કાઢી જીભ દેખાડે ડરાવે, સામુ જોયું ન જાયજી ।
રોક્યાં દ્વાર[2] દશે જમે જ્યારે, ભાગી કેમ જવાયજી ॥૧૬॥
આકુળ વ્યાકુળ થઈ આકળો, દિયે અંગમાં દોટુંજી ।
જિયાં જુવે ત્યાં જમને દેખે, પામે મહાદુઃખ મોટુંજી ॥૧૭॥
ઘણે વાઘે વાનર ઘેર્યો, કરે જેમ કિલકારજી ।
હાકા બાકા ચડ્યો હિલોળે, કરે બહુ પોકારજી ॥૧૮॥
દુઃખનો દરિયો સભર ભરિયો, પડિયો તેમાં પ્રાણીજી ।
પેટ ભરી જે પાપ કર્યાં' તાં, જમ દુઃખ જુઠાં જાણીજી ॥૧૯॥
તેતો સર્વે સાચું થયું, ગયું સુખ સમૂળુંજી ।
હાંહાં કરતાં જન્મ હાર્યો, આવ્યું દુઃખ અણતોળ્યુંજી ॥૨૦॥
જમને દૂતે ઝાલ્યો ગળે, તેણે ડચકાં ભરેજી ।
મે'ર ન આવે મારે ઘણું, કાઢોકાઢો કરેજી ॥૨૧॥
રગ[3] મારગ રોકી તેવારે, બંધ પવન લઈ કીધોજી ।
સૂક્ષમ રૂપ ધરી શોધીને, પળમાં પકડી લીધોજી ॥૨૨॥
મારી મુદગર ગાઢા ગરજી, બાંધ્યો બેઉ હાથેજી ।
પાયે ઝંજિરા[4] સાંકળ સારી, મારી લીધો સાથેજી ॥૨૩॥
મૂષો જેમ માર્જારે[5] ઝાલ્યો, મછલી ઝાલી બકેજી[6] ।
તેતરને જેમ બાજે ઝાલ્યો, એમ ઝાલ્યો અચાનકેજી ॥૨૪॥

૧. તલવાર ૨. ઈન્દ્રિયોની ક્રિયા ૩. નાડીઓ ૪. બેડી, સાંકળ ૫. બિલાડાએ ૬. બગલાએ.

મનોરથ રહ્યા મનમાં, અધુરા આદરિયાજી ।
જમને દૂતે લીધો જોરે, રહ્યા મનસુબા ધરિયાજી ॥૨૫॥
બહુ બફોયો[1] અતિ અસોયો[2], કીધો ભુંડે હાલેજી ।
કાયામાંથી કાઢ્યા સારૂ, એવાં દુઃખ આલેજી ॥૨૬॥
પૂઠ્ય દ્વારેથી કાઢ્યો પછી, અંગથી અળગો કીધોજી ।
જીવ કાયાને થયો જુવારો[3], મારી મો'રે લીધોજી ॥૨૭॥
જેમ દડે પડે બહુ ડાંગુ, ચોકે ચારે કોરજી ।
એમ મારતા મહાપાપીને, ચાલ્યા જમરા ઘોરજી ॥૨૮॥
જમપુરીમાં જઈ પો'ચાડ્યો, માનો મુહૂર્ત માંઈજી ।
પાપ પુણ્ય પુછી પ્રાણીનાં, વળતા લાવ્યા આંઈજી ॥૨૯॥
કર્મ વિકર્મ કર્યાં જે સારૂ, તેનું[4] જોવા હેતજી ।
દ્વાદશ દિનસુધી દેખવા, પાપી થયો પ્રેતજી ॥૩૦॥
પ્રેતના દેહને પામી હરામી, દેખે છે દુર્મતિજી ।
કમાણી તો કામ ન આવી, થઈછે ભુંડી ગતિજી ॥૩૧॥
ત્યારપછી જે તન પડ્યું'તું, દીઠું ખાલી જોતાંજી ।
કુટુંબ મળી કુતોહલ[5] કીધો, રહે નહિ છાનાં રોતાંજી ॥૩૨॥
માત તાત ભાઈ ને ભગિની, રૂવે સુત ને નારીજી ।
ઉઠે દાઝ્ય એને અંતરમાં, સ્વારથ આપ સંભારીજી ॥૩૩॥
કુળ કુટુંબ કુડુ[6] કુડુ, રૂવે માને ન્યા'લજી ।
ઘર ખેતર શેઢા સીમે, મોટું મટ્યું સાલજી[7] ॥૩૪॥
ઘરની નારી ઘર સંભારી, રૂવે આઠું જામજી ।
ગોલાની પેઠે આ ઘરનું, કોણ કરશે કામજી ॥૩૫॥

૧. મુંઝાયેલો ૨. બેભાન ૩. જુદાપણું ૪. સગા સ્નેહીઓનું ૫. રોવાનો અવાજ ૬. ખોટું ૭. દુઃખ.

સંસારનું સુખડું સર્વે, જોતાં કરી ગયો ઝેરજી ।
ઓઢ્યા પે'ર્યાનું ઉતરિયું, કરિયે કઈ પેરજી ॥૩૬॥
લટ ત્રટ ત્રોડિ કંકણ ફોડી, જોડી[1] આજ વિખંડીજી[2] ।
એવાતણ[3] ઉતરિયું મારું, હું સુવાગણ્ય રંડીજી ॥૩૭॥
ભૂપર[4] લોટે હૈયું કુટે, છુટે કેશે નારીજી ।
રહી ભૂખ અંતરમાં મોટી, ભોગતણી તે ભારીજી ॥૩૮॥
કાગારોળ કાને સુંણી, આવી બીજી બાઈયુંજી ।
વિવાહથી વા'લેરૂં લાગે, પારકું ત્રઘાયુંજી[5] ॥૩૯॥
ઘેરઘેરથી ઘેરે વળીને, મળી મંડળી બાંધીજી ।
ગાણા સરખું રોણું રૂવે, સર્વે રાગજ સાંધીજી ॥૪૦॥
ચલતી ચાલ્ય ચોંકારો[6] લઈને, ત્રોડે સરખું તાનજી ।
લડાવી લટકાં શું કરે, રોયામાંઈ ગાનજી ॥૪૧॥
એક નારી કહે છે એને, જમનાં તેડાં નોયજી ।
બીજી કહે મ બોલ્ય બાઈ, હોયે હોયે હોયેજી ॥૪૨॥
કૂટી પીટી કાઢ્યો બા'રો, ઠોકી ઠાલે હાથેજી ।
પાપ પુણ્ય જે કીધાં પ્રાણી, તેતો ચાલ્યાં સાથેજી ॥૪૩॥
લઈ કાષ્ઠ લગાડી દિધો, કાંતો ભૂમાં દાટ્યોજી ।
જોજ્યોરે જે પાસળ હોતે, સરવાળે શું ખાટ્યોજી ॥૪૪॥
ગામ ગરાસ ઘર હવેલી, પડ્યાં રહ્યાં પછવાડેજી ।
માલ ખજીના ખાવા જાણ્યું, નો'તું કોઈ દા'ડેજી ॥૪૫॥
બાળી ઝાળી ટાળી કાયા, સૌ કોઈ આવ્યાં ઘેરજી ।
ઉતારીને મેલ્યો મનથી, કોઈ ન પુછે પેરજી ॥૪૬॥

૧. પતિ-પત્નીની જોડ ૨. જુદી પડી ગઈ ૩. સુહાગણપણું ૪. પૃથ્વી પર ૫. મરણનું કૂટણું ૬. છાતી કૂટી, છાજિયા.

ઠાલો આવ્યો ને ભુલો ગયો, વાયો[1] ને વગુતોજી[2] ।
જોજ્યોરે કમાણી કીધી, જમને ગાડે જુતોજી ॥૪૭॥
બાર દિવસ એ બેઠાં જોયું, જેજે કીધું કેડેજી ।
લાળ મવાળે થુંકે બળખે, મુખ ભરાણું સેડેજી ॥૪૮॥
ઘર ચૌટા મસાણમાંહી, દિન દ્વાદશ રહ્યોજી ।
તર્ત તિયાંથી દન તેરમે, જમની સાથે ગયોજી ॥૪૯॥
ચડી ચોટે[3] લીધો દોટે, જમને દૂતે જોરેજી ।
ત્યારે પાડે રાડ્યો કાળી, બહુ દુઃખે બકોરેજી ॥૫૦॥
કાયર રોદન કરે કુબુદ્ધિ, કોઈ ન સુંણે કાનેજી ।
સગાં સંબંધી સૌનો ટળિયો, પડિયો જમને પાનેજી ॥૫૧॥
કિંકર કરે પડિયો પાપી, કરે કોણ સહાયજી ।
નિષ્કુળાનંદ કે' નાથ ભજ્યા વિના, નહિ અવર ઉપાયજી ॥૫૨॥

પૂર્વછાયો-

ઉપાય નથી આ જીવને, પ્રભુ ભજ્યા વિના કોઈ પેર ।
જન્મ મરણનું જોખમ માથેથી, મટે નહિ જમવેર[4] ॥૫૩॥
ઘડિ ઘડિયે ઘટે આવરદા, આયુષ્ય ઓછું થાય ।
એહ દુઃખને મટાડવા, કરવો સહુને ઉપાય ॥૫૪॥
એવું દુઃખ જે તે આવવા, વળી નથી કાંયે વાર ।
નથી ઉધારો એહનો, તન મૂકતાં છે તૈયાર ॥૫૫॥
મળ્યું સુખ જાશે મટી, આવશે ઉલટી દુઃખ ।
માટે ગાફલતા મેલીને, શ્રીહરિ સમરવા મુખ ॥૫૬॥

૧. નફટ, નગ્ન કે લાજહીન ૨. નિંદાને પાત્ર ૩. એકદમ ૪. યમપુરીનું દુઃખ.

જાવું જોઈશે જમપુરીએ, જીવ જાણી લેજ્યો જરૂર ।
નિમિષ નિમિષે નિકટ આવે, દેખી લ્યે નથી એહ દૂર ॥૫૭॥

કડવું ॥૬॥

પૂર્વછાયો-

આવું સાંભળી શ્રવણે, રખે ઉર વિચારતા એમ ।
જીવ વસ્તુએ જડે નહિ[1], તો દુઃખ ભોગવશે કેમ ॥૧॥
વળી કોઈ કે'શો જીવ ઝીણો, વ્યોમથી અતિ વિશેષ ।
અછેદ્ય અભેદ્ય અખંડ એહ, બળે સડે સૂકે નહિ લેશ ॥૨॥
વળી કોઈક એમ કહેશો, કહ્યો જીવ તે બ્રહ્મસ્વરૂપ ।
કર્મ માયા કલ્પિત છે, કહ્યો આતમા એક અનુપ ॥૩॥
એમ જણજણ પ્રત્યે જુજવું, જો પરઠી કરશો પ્રમાણ ।
તેહ ઉપર કહું સાંભળો, તમે સર્વે જન સુજાણ ॥૪॥
વિવિધ ભાતે વર્ણવી, કહું જીવની સર્વે વાત ।
શાસ્ત્ર સહુએ સત્ય કહ્યો, જીવ જુઠો નહિ કોઈ ભાત ॥૫॥
જીવ જોતાં જો નવ જડે, તો સાધન સર્વે વ્યર્થ છે ।
વંધ્યાસુતને વખાણે વગોવે, એમાં શિયો અર્થ છે ? ॥૬॥
શૂન્યસુમનની[2] સ્રજ[3]સારૂ, અતિ આગ્રહ કોણ કરે ।
શશશૃંગની[4] શિબીકાયે[5], બેઠે ન બેઠે શું સરે ? ॥૭॥
જપ તપ તીરથ જોગ જજ્ઞ, દાન પુણ્ય વ્રતવિધિ મળી ।
કેને અરથે કરવું, પામનારો[6] ન મળે વળી ॥૮॥
પુણ્ય પાપ પર પોતાનાં, સમઝ્યામાં શું સાર છે ? ।
ન્યાયે અન્યાયે ન કરવું, એ પણ જુઠો નિરધાર છે ॥૯॥

૧. છે જ નહીં ૨. આકાશનાં ફૂલની ૩. માળા ૪. સસલાનાં શિંગડાની ૫. પાલખીમાં ૬. જીવ.

એમ આગમ અસત્ય થયાં, વળી વક્તા ન સમઝ્યા વાત ।
એતો મત છે મૂરખનો, જીવ સાચો છે સાક્ષાત ॥૧૦॥
વેદાંતી વણસમઝ્યે કહે, બ્રહ્મ[1] હતો તે જીવ થયો ।
એ પણ મોટો બાધ આવ્યો, તો પણ મર્મ નવ લહ્યો ॥૧૧॥
અછેદ્ય અભેદ્ય અખંડ એહ, અક્ષરબ્રહ્મ કે'વાય છે ।
તેમાંથી આ જીવ ક્ષર્યો[2], એ કહેવાનો કાંઈ ન્યાય છે ? ॥૧૨॥
વળી ભળશે જીવ જ્યારે બ્રહ્મમાં, ત્યારે કોઈક દિન ક્ષરશે ખરો ।
ક્ષરણ સ્વભાવ બ્રહ્મમાં ખચિત[3], ત્યારે હર્ષ શોક શાને કરો ॥૧૩॥
વળી ઉચ્ચ નીચમાં અવતર્યો, જ્યાં સુખ નહિ દુઃખ અતિ ।
ખર સૂકર શ્વાન સૃજવા[4], એવી કેમ આવી મતિ ॥૧૪॥
સુખ તજીને દુઃખ લેવું, એવું અજ્ઞાની પણ ઈચ્છે નહિ ।
એપણ વાત અસત્ય છે, જીવ સત્ય છે માનો સહિ ॥૧૫॥
વળી પરસ્પર પંચ ભૂતને, નથી વૈરબુદ્ધિ વપુધારીને ।
આત્મા આત્મા એક છે, ત્યારે નાખે છે કેમ કેને મારીને ॥૧૬॥
અરિ મિત્ર તો અસત્ય છે, જ્યારે આત્મા તો છે એક ।
એતો વાણીનો વિલાસ છે, કહું હવે તેનો વિવેક ॥૧૭॥
જેમ નર આકાશમાં, અતિ ઉંચો કરે પ્રવેશ ।
તેને આકાર અવનિતણા, નજરે ન આવે લેશ ॥૧૮॥
પણ અવનિપર એ છે ખરા, નથી અસત્ય આકાર એક ।
નોખાનોખા નજરે, આવે છે એહ અનેક ॥૧૯॥
તેમ નિરવિકલ્પ સમાધિમાં, નથી આવતાં નજરે જોય ।
પણ જીવ ઈશ્વર માયા વળી, એ સાચાં છે સહુ કોય ॥૨૦॥

૧. ભગવાન, પરબ્રહ્મ ૨. છૂટો પડ્યો ૩. નક્કી ૪. એ રૂપે પેદા થવા.

માયા ઈશ્વર સત્ય છે, જાણો સત્ય છે જીવ જેહ ।
અછેદ્ય અભેદ્ય અજનમા[1], નિત્ય નિરંશ કે'વાય તેહ ॥૨૧॥

તેને ત્રણ શરીર ને ત્રણ અવસ્થા, અને ત્રણ ધરે અભિમાન[2] ।
ત્રણ ગ્રંથિયે ગુંથિયો, તેહ જાણો જીવ નિદાન ॥૨૨॥

હરખ શોકને તે ભોગવે, વાસનાયે જુક્ત એ જીવ ।
જન્મમરણ સુખ દુઃખમાં, રહે સંસૃતિ માંય સદૈવ ॥૨૩॥

શબ્દ સ્પર્શ રૂપ રસ ગંધ, મન બુદ્ધિ ચિત્ત અહંકાર ।
એહ શરીર નવ તત્ત્વનું, જાણો જીવનું નિરધાર ॥૨૪॥

સ્વપ્નમાં જે જાય આવે, મૂરતિમાન શરીર ।
સુખદુઃખને તે ભોગવે, મને માનજ્યો મહાધીર ॥૨૫॥

જેમ વહનિ વ્યાપે લોહમાં, જુદાપણ જણાયે નહિ ।
તેમ જીવ અવસ્થા શરીરમાં, તદાત્મક રહ્યો થહિ ॥૨૬॥

ઘણ એરણ્યને વચ્ચે આવી, લોહ જેમ ઘડાય છે ।
તેમ જીવ શરીર સંબન્ધે, માનો માર બહુ ખાય છે ॥૨૭॥

અનેક તન આવ્યાં ગયાં, વળી જશે આવશે અનેક ।
દેહી નહિ દેહ વિના, એમ સમઝી લેજ્યો વિવેક ॥૨૮॥

જેમ ભોયંગ અંગથી ઉતરે, કાંચળિયો કહું કોટ ।
તોય અહિત ને આવે નહિ, જોને ખાલ્ય ઉતારતાં ખોટ ॥૨૯॥

એમ જીવને જાણજ્યો, જો તજે તન અનંત ।
તોટો તોય આવે નહિ, મને માનજ્યો બુદ્ધિવંત ॥૩૦॥

એવી રીતે આગમમાં, જોઈ કહ્યો જીવ અખંડ ।
તેને ઝાલી જાયછે, દિયે છે દુષ્કર દંડ ॥૩૧॥

૧. જન્મરહિત ૨. રાજસાદિ ત્રણ પ્રકારનો અહંકાર.

આ તન તજતે અંગુષ્ઠમાત્ર, થાય ત્રણ તત્ત્વનું[1] તન ।
આકાશ વાયુ ને અગનિ, તેનું રૂપ બંધાય છે જન ॥૩૨॥

પછી તેને પંડ દેતાં, વળી વીતે છે દશ દન ।
તેણે કરીને થાય છે, એક મુંઢા હાથનું[2] તન ॥૩૩॥

પછી દિન અગિયારમે, ષટ ઉર્મિ[3] વ્યાપે શરીર ।
દ્વાદશ દિન સુધી રહિને, ચાલે તેરમે દિન અચીર ॥૩૪॥

સગાં સંબંધી સર્વે મેલી, ચાલ્યો એકીલો આપ ।
સંગ ન ચાલી સંપત્તિ, ચાલ્યાં ભેળાં પુણ્ય ને પાપ ॥૩૫॥

આદર્યું તે અધવચ રહ્યું, થયું વચમાં વિવા'નું બારમું ।
મનસુબો મનમાં રહ્યો, થયું ચાલવાનું કારમું[4] ॥૩૬॥

હાથ ઠાલે ને ભુંડે હાલે, જીવ ચાલ્યો જમપુર મારગે ।
અણતોળ્યાં દુઃખ આવિયાં, કહી કહી કહિયે ક્યાં લગે ॥૩૭॥

મનુષ્યલોકથી છ્યાશી સહસ્ર, જોજન[5] ત્રણસો ત્રણ ।
દક્ષિણ દેશમાં સંયમિની પુરી, વારિ વસુધા વચ્ચે ધરણ[6] ॥૩૮॥

તિયાં જાવાનું થયું જીવને, ભેળું ભલું ભુંડું ભાતું લહિ ।
ખાવા લીધી સંગે ખરચી, જેમાં સુખનો લવલેશ નહિ ॥૩૯॥

વાટ વસમી વિકટ વળી, જિયાં ઓળખાણ નહિ આપણી ।
પ્યાસ ભુખનું કોણ પુછે, દિયે માર બહુ સહુ ઘણી ॥૪૦॥

એહ મારગમાં જે ગામ છે, તેનાં તે કહું હવે નામ ।
સોળ પુર છે દંડનાં, અને બીજાં તે અનેક ગામ ॥૪૧॥

પ્રથમ યમપુર નામ છે, પુર સૌરી બીજું જાણ ।
વરિંદ્રપુર ત્રીજું કહિયે, ગાંધર્વ ચોથું વખાણ ॥૪૨॥

૧. તેજ, વાયુ અને આકાશનું ૨. મૂઠી વાળેલા હાથની મૂઠીથી કોણી સુધીના હાથ જેવડું ૩. સુખદુઃખ, ભૂખ-તરસ, જન્મ-મરણના ભાવ ૪. આઘાત લગાડે તેવું અચાનક, દુઃખદ ૫. ૮૬,૩૦૩ યોજન દૂર ૬. સમુદ્ર તથા પૃથ્વી વચ્ચેનો ભાગ.

શૈલાગમ પુર પાંચમું, ક્રૂરપુર જાણો એ ષષ્ટ ।
ક્રૌંચપુર એ સપ્તમું, વિચિત્ર પુર એ અષ્ટ ॥૪૩॥
નવમું પુર બહ્‌વાપદ, દશમું દુઃખદ જે નામ ।
નાનાક્રંદ દશ એક છે, સુતપ્ત દ્વાદશ ઠામ ॥૪૪॥
રૌદ્રપુર એ તેરમું, પયોવર્ષણ દશ ને ચાર ।
શીતાઢ્યપુર એ પન્નરમું, બહુભીતિ ષોડશ વિચાર ॥૪૫॥
એ સોળ પુર છે દંડનાં, એક એકથકી કઠોર ।
મંદભાગી એ મારગે ચાલ્યો, જેણે કીધાં કર્મ અતિ ઘોર ॥૪૬॥
હવે જેજે દુઃખ ભોગવશે, સહેશે શરીરે માર ।
શ્રવણ દઈ સૌ સાંભળો, કહું કરી વિસ્તાર ॥૪૭॥
પાછો ન ફર્યો પાપ કરતાં, કર્યાં અઘ અતિ અગણિત ।
તે જીવ ચાલ્યો જમપુરીએ, ભુખ પ્યાસે ભુંડી રીત ॥૪૮॥
જમદૂતે જોરે ઝાલીને, નાખી કંઠમાં કાળપાશ[1] ।
આયુધ ઉગામે મારવા, બહુબહુ દેખાડે ત્રાસ ॥૪૯॥
ઉંધે તે માથે તાણીયો, તેણે પ્રાણી કરે છે પોકાર ।
અઘવંતની એ સમે, કહો કરે કોણ વા'ર ॥૫૦॥
કરતાં બહુ કુકર્મને, પાછું વાળી પેખ્યું નહિ ।
ભલું ભુંડું પડશે ભોગવવું, એવું આંખ્યે તો દેખ્યું નહિ ॥૫૧॥
અંધ ધંધે[2] આયુષ્ય ખોઈ, કરી કમાણી જો પાપની ।
અભાગીને એ મારગે, સર્વે થઈ છે સંતાપની[3] ॥૫૨॥
જેહ અર્થે આ મનુષ્ય દેહ, તેહ કારજ કીધું નહિ ।
અવળાં આચરણ આચર્યો, તેહ ફળ લેતાં ફજેતી થહિ ॥૫૩॥

૧. યમનો ફાંસો, હથિયાર ૨. આડેધડ, વિચાર્યા વિના ૩. દુઃખ દેનારી.

અલ્પ સુખને આશરી, કરી ઘણી ઘણી ઘાત ।
એવો પાપી પ્રાણિયો, તે ચાલિયો જમ સંઘાત ॥૫૪॥
પૂરણ દુઃખમાં જૈ પડ્યો, જેનો કે'તાં ન આવે પાર ।
નિષ્કુળાનંદ નિશ્ચય કહે, સત્ય માનજ્યો નરનાર ॥૫૫॥

કડવું ॥૭॥

પૂર્વછાયો-

ઝંઝિર બંધે બાંધિયો, મારીને લીધો મો'ર ।
ડગલે ડગલે દુઃખ ઘણું, નહિ લેવા સુખ કોઈ ઠોર ॥૧॥
બસેં ને સડતાળીશ જોજન[1], જમ ચલાવે છે નીત ।
જેવાં જેનાં કર્મ છે, તેવી તે દંડની રીત ॥૨॥
મર્મસ્થળે મારે ઘણું, તેણે પાપી કરે પોકાર ।
પુણ્યહીણા પ્રાણીતણી, એ સમે કરે કોણ સાર ॥૩॥
શોધી સંધ્ય[2] શરીરની, તિયાં માર દિયે મન ગમતી ।
દંડ દેવાની રીતને, જાણે છે જમદૂત અતિ ॥૪॥
તાળવે કપાળે કોંણિયે, ગોઠણે માર દિયે ઘણી ।
છાતી નખ છેદે તેની, થાય પીડા અતિ તે તણી ॥૫॥
નાશી ભાગી નવ શકે, પડિયો જમને હાથ ।
કષ્ટ સહેવાય કેટલું, અતિ પામે પીડા અનાથ ॥૬॥
જેમ નર વાનરને બળે[3], ગળે બાંધે છે બંધ[4] ।
તેમ જાયે કિયાં જીવ પાપી, પડિયો જમને ફંદ ॥૭॥
જેને દીઠે દુઃખ ઉપજે, વળી સ્પર્શે જાય પ્રાણ ।
વજ્ર જેવી વાણી વદે, એવા ભુંડા જમરાણ ॥૮॥

૧. ૯૮૮ ગાઉ, ૨૯૬૪ કિ.મી. ૨. સાંધા ૩. પરાણે ૪. ફંદ, ફાંસો, ગાળિયો.

ચોપાઈ-

તેને સાથે ચાલિયો અનાથરે, ઘણુંઘણું ઘસંતો હાથરે ।
કરે ઓરતો[1] મનમાં બહુરે, મારો મારો કરે જમ સહુરે ॥૯॥
પડે માથે મુદગર મારરે, કરે હાયહાય ત્યાં પોકારરે ।
દઈદઈ પાપનાં એંધાણરે, દિયે દુઃખ ઘણું જમરાણરે ॥૧૦॥
જેહ સમે કર્યાં પાપ જેવાંરે, કહે એંધાણ સહિત એવાંરે ।
ત્યારે સાંભરે સર્વે વાતરે, એમ જાય જમને સંઘાતરે ॥૧૧॥
ચાલતાં ચાલતાં પો'ર ચારરે, પ્રાણી પામે છે પીડા અપારરે ।
હારી થાકી થયો છે હેરાણરે, અતિ પીડાને પામ્યો છે પ્રાણરે ॥૧૨॥
પડી રાત્ય આવ્યું તિયાં ગામરે, જાણે જીવ કરીશ આરામરે ।
ત્યાંતો આવે છે ગામનાં વાસીરે, ખાય માંસ રૂધિરનાં પ્યાસીરે ॥૧૩॥
હાથે કાતાં[2] છરા ને કુઠારરે, કાપી પાપીનો કરે આહારરે ।
ખાઈખાઈ ધરાય જમ જ્યારેરે, બહુ વખાણ કરે છે ત્યારેરે ॥૧૪॥
અમે ખાધું માંસ બહુતણુંરે, પણ સૌથી સ્વાદુ તારું ઘણુંરે ।
ખારું ખાટું તીખું તમતમુંરે, જમતો તું બહુ મનગમ્યુંરે ॥૧૫॥
ગળ્યું ચીકણું તળેલ તાવ્યું રે, વઘાર્યું ધુંગાર્યું[3] મનભાવ્યુંરે ।
શુદ્ધાશુદ્ધ ખાધા ખટ રસરે, તેણે કરી તારું માંસ સરસરે ॥૧૬॥
એમ કહી કાપીકાપી ખાયરે, તેને દુઃખે કરે હાય હાયરે ।
કરી પોકાર પડે અચેતરે, નથી ખમાતો માર મેં નિત્યરે ॥૧૭॥
ત્યારે કિંકર કહે સુણ્ય પ્રાણીરે, તેં આ વાટને કેમ ન જાણીરે ।
યાંતો કોઈ કોઈનુંજ નથીરે, અમે કહિયે તુંને શું કથીરે ॥૧૮॥
એમ કહીને આપે છે મારરે, તેને દુઃખે કરે છે પોકારરે ।
પછી સાંભરે પાપ પોતાનાંરે, જે કાંઈ કર્યાં છે પ્રગટ છાનાંરે ॥૧૯॥

૧. પશ્ચાત્તાપ ૨. વાંસ કાપે તેવો ધારદાર છરો ૩. બહુ મસાલા નાંખેલ.

કહેછે મનુષ્ય દેહને પામીરે, મારી શુભ મતિ સર્વે વામીરે ।
પાળ્યો નહિ મેં પવિત્ર ધર્મરે, કર્યાં વિકળ થઈ વિકર્મરે ॥૨૦॥
મૂરખાઈએ મુકી સદાચારરે, મેંતો કાંઈ ન કર્યો વિચારરે ।
બા'ર ભિંતર અપવિત્ર રહ્યોરે, સત્ય પુરુષનો ગુણ ન ગ્રહ્યો રે ॥૨૧॥
અન્ન ધન જે આયુષ્ય મારુંરે, ખોયું સત્યમાર્ગથી મેં બા'રૂંરે ।
ભજ્યા નહિ ભાવે ભગવંતરે, સેવ્યા નહિ સાચા સદ્‌ગુરુ સંતરે ॥૨૨॥
આવી એવી મુજને કુબુદ્ધિરે, ભુલ્યો જન્મથી મરણ સુધિરે ।
આજ કોણ કરે મારી સા'યરે, એમ કહી કરે હાયહાયરે ॥૨૩॥
ત્યારે કિંકર કહે છે પ્રાણીરે, તેં આ વાટને નહોતી શું જાણીરે ।
જાવું જો'શે જમપુરી માંયરે, જિયાં નથી સગાં કોઈ સા'યરે ॥૨૪॥
નહિ મળે ત્યાં ઉછી ઉધારું[1]રે, નહિ કરે કોઈ દંડમાં વારું[2]રે ।
યાંતો કર્મ કર્યું જેણે જેવુંરે, ભોગવવું પડે છે જો તેવુંરે ॥૨૫॥
જેજે ભેળું લાવ્યો તું ભાતુંરે, તેનું વાંચી દેખાડિયે ખાતુંરે ।
પોષ્યો અન્યાયે અસત્ય દેહરે, કર્યો અસત્ય સગાંશું નેહરે ॥૨૬॥
તેતો રહ્યાં છે તિયાંનાં તિયાંરે, કોણ સગુ થાય તારું ઈયાંરે ।
સત્યપુરુષ ન સેવ્યા કદાપિરે, માટે આ વાટે આવ્યો છું પાપીરે ॥૨૭॥
કરતો પાપ ન ડરતો લગારરે, ચાલ્યો મનગમતે ગમારરે ।
નો'તી બીક શંકા મનમાંયરે, કરતો પાપ આપ ઈચ્છાયરે ॥૨૮॥
તેંતો જમપુરીને ન જાણીરે, તેમ સુણીને બીક ન આણીરે ।
જો તું અમથી બિ'ત[3] અભાગીરે, તો તું પાપબુદ્ધિ દેત ત્યાગીરે ॥૨૯॥
માટે અમને ન ગણ્યા ગમારરે, એમ કહી દિયે બહુ મારરે ।
દિયે માર અપાર તે સહેરે, વળી મુખે કિંકર એમ કહેરે ॥૩૦॥

૧. બીજાનું પુણ્ય ઉછીનું તથા ઉધાર ૨. રક્ષણ, માફ ૩. ડરત.

થયા ભુખ્યા ને તરશ્યા ભારેરે, આપ્ય ખાવાને પીવા આ વારેરે ।
તેતો જોઈશે અમારે જરૂરરે, લાગી ભૂખ ને જાવુંછે દુરરે ॥૩૧॥
આપ્ય ખાવા નહિતો તુંને ખાશુંરે, ત્યારે મુકશું સૌ જ્યારે ધરાશુંરે ।
પછી કેડે દિધું હોય કાંયરે, ભાગ ત્રણ વહેંચે છે ત્યાંયરે ॥૩૨॥
એક ભાગ જમદૂત લિયેરે, બીજો પ્રેતના ગણને દિયેરે ।
ત્રીજો ભાગ તે પોતે જમેરે, એમ દિન અઢાર નિગમેરે ॥૩૩॥
દ્વાદશ મો'રના એહ અઢારરે, મળી માસ થાય નિરધારરે ।
રાત દિવસ ચાલે દડિદોટેરે, ચડ્યો જમના દૂતની ચોટેરે ॥૩૪॥
ભુખ પ્યાસે પીડાણો છે અતિરે, મહાદુઃખે મુંઝાણી છે મતિરે ।
થયો બફોયો[1] ફોમ[2] ન રહિરે, નિત્ય માર શકે કેમ સહિરે ॥૩૫॥
ત્રાહી તોભાં કરી ત્રિશ દનરે, અતિ કષ્ટે કર્યા ઉલ્લંઘનરે ।
તૈયે આવ્યું યમપુર જેહરે, તિયાં પહોચ્યો છે પ્રાણિયો એહરે ॥૩૬॥
તેમાં પ્રેત વસે છે જો ઘણારે, બહુ ભયંકાર બિયામણારે ।
તિયાં પુષ્પભદ્રા નદીતટરે, એક અતિ વિસ્તારે છે વટરે ॥૩૭॥
તિયાં બેઠાં છે પ્રેતનાં બાળરે, દેખી જીવ આવે તતકાળરે ।
કાપીકાપી કલેવર ખાયરે, વળગ્યાં અંગે અળગાં ન થાયરે ॥૩૮॥
કાઢી લઈયે એનું કલેજુંરે, પછી મારે તીર કરી વેજું[3]રે ।
દિયે દુઃખ દયા નહિ દલરે, પામે દુઃખ સુખ નહિ પલરે ॥૩૯॥
તને તપે છે તાપ વિષમરે, પ્રલયકાળના સૂરજ સમરે ।
જીવે જોઈ એ વટનું વ્રક્ષરે, છાંયે બેસવા કર્યો'તો હર્ષરે ॥૪૦॥
ત્યાંતો પ્રેત બાળ બીજાં મળીરે, ખાવા લાગ્યાંછે પાપીને વળીરે ।
ત્યાંથી આવ્યો પુરદ્વારે પ્રાણીરે, ઉઠ્યા લાગ[4] લેવા દરવાણીરે ॥૪૧॥

૧. ગભરાઈ ગયેલો ૨. ડંફાસ, સાનભાન ૩. નિશાન ૪. કરવેરો.

લીધું માંસ પીધુંછે રૂધિરરે, તેને દુઃખે રૂવે છે અધીરરે ।
પછી જાયછે જમપુર માંયરે, લિયે લાગ ભાગ માગી ત્યાંયરે ॥૪૨॥
લીધું માંસ રૂધિર પીવાનેરે, રાજા પ્રધાન વજીર દિવાનેરે ।
કહે લઈ જાઓ જમ યાંથીરે, ઉતાવળો આ પુરમાંયથીરે ॥૪૩॥
આપી લાગ ને નિસર્યો બા'રરે, ઉત્તરદ્વારેથી દક્ષિણદ્વારરે ।
મેલ્યું શહેર એક સોળમાંરે, એમ રાતદિ જાય રોળમાં[1]રે ॥૪૪॥
કંપે કાળજ દેખી દૂતનેરે, અતિ થરથર ધ્રુજે છે તનેરે ।
કેમ આવશે આ દુઃખ અંત રે, એમ કરે ઓરતો અત્યંતરે ॥૪૫॥
તેને જોઈને જમના દૂતરે,દુઃખ દિયે છે એને અદ્ભુતરે ।
મો'રે કરે છે કિંકર મારીરે, જીવ ભોગવે છે દુઃખ ભારીરે ॥૪૬॥
નિત્ય આવે છે જમનાં ગામરે, તિયાં નથી સુખ લેવા ઠામરે ।
સાંઝ પડે ને થાય સવારરે, દિયે નાનાં મોટાં સહુ મારરે ॥૪૭॥
નરનારીને ન મળે મે'રરે, જાણે ગોળનું ગાડું આવ્યું ઘેરરે ।
ખાય ધરાય થાય રળિયાતરે, વળી કરે પરસ્પર વાતરે ॥૪૮॥
આનું માંસ લાગેછે મીઠુંરે, આવું બીજા કોયનું ન દીઠુંરે ।
ઘણે દને મળ્યું આજ ગળ્યુંરે, આજ દિનમો'ર આવું ન મળ્યુંરે ॥૪૯॥
એમ પામેછે દુઃખ અપારરે, કષ્ટ પામે પાપ કરનારરે ।
પામે દુઃખ જાય નહિ સહ્યુંરે, સત્ય નિષ્કુળાનંદે એ કહ્યુંરે ॥૫૦॥

કડવું ॥૮॥

પૂર્વછાયો-

મારે કરી આવે મૂરછા, પડે પ્રાણી પૃથવિ મોઝાર ।
સંકટમાં સંબન્ધી સંભારી, પાપી કરે પોકાર ॥૧॥

૧. મહાદુઃખમાં.

કિયાં ગયાં મારાં કુટુંબી, કિયાં ગઈ મૃગાનેણી નાર ।
કિયાં ગયાં ભાઈ ભગિની, કિયાં ગયો પુત્ર પરિવાર ॥૨॥
કિયાં ગયું ધામ ધરતી, કિયાં ગયાં અન્ન ધન માલ ।
આ સમે કામ કોયે ન આવે, મારા જોઈ આવા હાલ ॥૩॥
એમ કહીકહી કર ઘસે, રૂવે ભુખ્યો તરશ્યો તેહ ।
માથે ભય જમરાણનો, તેણે થરથર ધ્રુજે દેહ ॥૪॥
જેને અર્થે અતિ ઘણો, કરતો અધર્મ આઠું જામ ।
તેતો ત્યાંનાં ત્યાં રહ્યાં, મારે કોઈ ન આવ્યાં કામ ॥૫॥
માત તાત ભાઈ ભગિની, સુત કલત્રને કાજ ।
કર્યાં કર્મ વિકર્મ કંઈ, તે ભોગવવાં પડ્યાં આજ ॥૬॥
એને અર્થે આયુષ્ય ખોઈ, જોઈ નહિ વિચારી વાત ।
સંબંધીના સુખ કારણે, કર્યાં કપટ દગા ઘાત ॥૭॥
નીચ માણસની સંગત્યે, કર્યાં અઘ અમોઘ[1] અપાર ।
કુશળ રહેવાનું ક્યાંથકી, ખરી ખાવા રહી માર ॥૮॥

ચોપાઈ-

તેને કિંકર કહેછે ભાઈ, એને સંભારે શું થાય આંઈ ।
કર્યાં કર્મ તેં ધર્મને ત્યાગી, મેલી સુખ દુઃખ લીધું માગી ॥૯॥
આવ્યું સર્વે મળી તારે સાથે, જેજે કર્યું છે તેં તારે હાથે ।
તેતો વે'વું[2] પડશે આ વાટે, કોઈ ભોગવે નહિ કેને સાટે ॥૧૦॥
તું જાણતો નહોતો મન તારે, જાવું થાશે આ મારગે મારે ।
તિયાં ખરચી ખાવાને કાજ, સજ્યો એવો તેં કેમ સમાજ ॥૧૧॥
હસીહસી કીધાં જે પાપ, રોઈરોઈ ભોગવો તે આપ ।
એમ કહીને આપે છે માર, તેણે પ્રાણી કરે છે પોકાર ॥૧૨॥

૧. જેનું ફળ અવશ્ય ભોગવવું પડે તેવા ૨. ઉપાડવું, વેઠવું.

દુઃખ દરિયાસમ ઉલટ્યાં, સુખશાંતિ તો સરવે મટ્યાં ।
કરે કિંકર બહુ કંકાસ, નાખી કોટમાંહિ કાળપાસ ॥૧૩॥
દિયે ફાંશી ફડફડે પ્રાણી, બોલી ન શકે મુખથી વાણી ।
થંભી[1] આંખ્ય રહે તિયાં થિજી, એમ માર દિયે જમ ખીજી ॥૧૪॥
એમ કરતાં દોઢ માસ થાય, ત્યારે સૌરીપુરે પ્રાણી જાય ।
તેનો રાજા છે નામે સૌવરી, ગમે તેવું રૂપ લિયે ધરી ॥૧૫॥
મહાવક્ર ને અતિ અટારો[2], દેખી પ્રાણીને આવે કંપારો ।
ભુંડું મુખ અતિ ભયંકાર, ખાય માંસ લોહીનો પીનાર ॥૧૬॥
એની વાણી શ્રવણે સાંભળતાં, બંધ છુટી જાય જો વળતાં ।
થાય પેસાબ ને પેટ છુટે, તીખી નજરે મારવા તુટે ॥૧૭॥
કહે લાગ અમારો તું આપી, પુરબા'ર તું નિસર પાપી ।
લાગ લેશું દેશું ત્યારે જાવા, ખુબ લેશું તું પાસેથી ખાવા ॥૧૮॥
પછી શ્રાદ્ધ ત્રણ પક્ષતણું, આપ્યું હોય કેડે થોડું ઘણું ।
કરે તેના પછી ત્રણ ભાગ, આપે તેમાંથી તેહને લાગ ॥૧૯॥
બીજા બહુ આવી ભરે બચકાં, તેણે કરી દિયે છે ડચકાં ।
મુવો મુવો ગયો જાણ્યું શ્વાસ, ન રહી ઉગરવાની આશ ॥૨૦॥
એવો અચેત થયો અપાર, નિત્ય નવો ન સે'વાય માર ।
બેશુદ્ધમાંય બોલી ન શકે, એમ કાઢે છે એ પુરથકે ॥૨૧॥
પછી ત્યાંથી ચાલે નિરધાર, દક્ષિણ દ્વારેથી નિસરે બા'ર ।
સંગે કિંકર કરે સંતાપ, તપે ઉપર અત્યંત તાપ ॥૨૨॥
વાટે આવે છે વિકટ વન, તેને કાંટે કરી ફાટે તન ।
અસિપત્ર[3] વન એનું નામ, તેણે વીટ્યું છે વરિંદ્ર ગામ ॥૨૩॥

૧. સ્થિર થઈ ગયેલી ૨. આકરો, દુઃખ દેનારો ૩. તલવારની ધાર જેવા તીક્ષ્ણ પાંદડાવાળાં વૃક્ષોનું જંગલ.

તિયાં જમના દૂત પરાણે, એહ કાંટાપર નાખીને તાણે ।
આંકડિયાળા ને અતિ અણી, તેણે ત્વચા ફાટે તનતણી ॥૨૪॥
તેમાં નિસરે રૂધિરધારું, દેખી આવે ત્યાં પંખી હજારું ।
લોહ ચાંચવાળા પંખી લાખું, તેતો તોડી ખાય તન આખું ॥૨૫॥
સંગે કિંકર તે ખાય કાપી, તેની પીડામાં પીડાય પાપી ।
ભેળા ચાલનારનું એ ભાતું, પામે કષ્ટ કહ્યું નથી જાતું ॥૨૬॥
એને કાપી ખાય જમસાથ, પાછો સાજો કરે ફેરી હાથ ।
એમ ન કરે જો જમરાણ, તો ન પો'ચે પંડ નિરવાણ ॥૨૭॥
એમ ભોગવે છે દુઃખ ભારી, પડી જાય છે પૃથ્વીએ હારી ।
એમ હમેશ થાય હેરાણ, પેરેપેરે પીડે જમરાણ ॥૨૮॥
બીજે માસે આવે છે એ શે'ર, જેના રાજા પ્રજાને નહિ મે'ર ।
સોસો શ્વાન સામટાં લૈ સંગે, વળગાડે છે પ્રાણીને અંગે ॥૨૯॥
ફાડી ખાય છે પાપીનું તન, તેને દુઃખે કરે છે રોદન ।
તેને કહે છે જમના કિંકર, પાપી નો'તો તુંને કેનો ડર ॥૩૦॥
કર્યું પાપ પેટ ભરી પુરું, કોઈ રીતે રાખ્યું નહિ અધુરું ।
એમ કહી દિયે ફટકાર, વળી આપે છે બહુબહુ માર ॥૩૧॥
લઈ લાગ ને કાઢે છે બા'ર, દૂત લઈ ચાલે છે તે વાર ।
તેતો દૂત સદા રહે સાથે, જેણે બાંધી લીધો છે બે હાથે ॥૩૨॥
કહે દૂત ભુખ્યા થયા બહુ, આપ્ય ખાવા તો ખાઈએ સહુ ।
ત્યારે જીવ કહે ક્યાંથકી દિયું, આપ્યું હોય તો આ વાટે લિયું ॥૩૩॥
નથી જમાડ્યાં મેં વિપ્ર જન, નથી આપ્યું મેં સંતને અન્ન ।
સારું ખાધું મેં ખુણે સંતાઈ, હવે ક્યાંથી મળે અન્ન આંઈ ॥૩૪॥
પછી જમદૂત તેને જોઈ, ખાય માંસ ને પિયે છે લોઈ ।
ખાઈ ધરાઈ ચકચૂર થઈ, બહુ ચલાવે છે માર દઈ ॥૩૫॥

ચાલતાં ચાલતાં દિનરાત, પામે દુઃખ ન કે'વાય વાત ।
સંગે કિંકર તે કાળાકેર, જેને નહિ દયા મન મે'ર ॥૩૬॥
આળ્યે આળ્યે[1] ઉગામે આયુધ, બહુ ધ્રુજી થાય છે બેશુધ્ધ ।
ત્યારે જીવ કહે જમદૂત, શાને ઠાલું કરો તમે તૂત ॥૩૭॥
કેદિ પાપ કર્યું'તું મેં આવું, જેણે કરી નિત્ય માર ખાવું ।
ત્યારે જમદૂત કહે જીવ જાણે, કહિયે પાપ કર્યાં જેજે ટાણે ॥૩૮॥
હતા પાસળે પંચ દેવતા, તેતો સરવે આવીને કહેતા ।
તેની લખી રાખી છે એધાંણી, શીદ કે'વરાવે છે તું પ્રાણી ॥૩૯॥
તારા પાપને પ્રમાણે પાપી, નથી શકતા દંડ અમે આપી ।
બહુ રીશ ચઢેછે તુંપર, પણ મારીમારી થાક્યા કર ॥૪૦॥
એમ કહીને ઝાલ્યો છે ગળે, મારી કુટીને કર્યો આગળે ।
એમ ચલાવે છે ચોંપે[2] કરી, પડે લડથડે બહુ મારે કરી ॥૪૧॥
એમ કરતાં અઢી માસ થાય, ત્યારે ગાંધર્વ પુરમાં જાય ।
તેના દરવાણીને લાગ દઈ, પછી જાય રાજાપાસે લઈ ॥૪૨॥
મન ગમતો દઈ રાજા દંડ, પછી કાપે છે પાપીનું પંડ ।
રાજા ને રાજાના શૂરવીર, ખાય માંસ ને પીયે રૂધિર ॥૪૩॥
તેમાં ના'વે કેને મને મે'ર, એવું અતિ નિર્દય એ શે'ર ।
તેનો લાગ ભાગ સર્વે આપી, વળી પંથસર[3] થાય પાપી ॥૪૪॥
સંગે કિંકર બહુ સંતાપે, નિત્યપ્રત્યે નવાં દુઃખ આપે ।
અતિ ચલાવે છે ઉતાવળો, આપી મારને કરે આકળો ॥૪૫॥
ચાલી ચાલી ત્રણ માસ જાવે, ત્યારે શૈલાગમ પુર આવે ।
તિયાં થાયછે પાણાની ઝડી, પડે પાપી ઉપર તડાતડી ॥૪૬॥

૧. ટીખળ ટીખળમાં ૨. ઉતાવળે ૩. રસ્તે ચાલતો.

તેણે ભાંગે છે હાડ મુંડ હૈયું[1], પામે દુઃખ તે ન જાય કૈયું ।
અંગોઅંગ ભાંગી ભુકો થાય, કરે કોણ એ કષ્ટમાં સા'ય ॥૪૭॥
આપ્યું હોય છત્ર ઘર છાંય, તો થાય એ દુઃખમાંહિ સા'ય ।
વળી કેડે શ્રાદ્ધ કીધું હોય, ખાઈ ચાલે છે મારગે સોય ॥૪૮॥
થાય ચોથો માસ પુરો જ્યારે, ક્રૂરપુરે પો'ચે પ્રાણી ત્યારે ।
ક્રૂરપુરનાં કષ્ટ કઠણ, લિયે લોહી માંસ એક મણ ॥૪૯॥
તેમાં ઓછું ન લિયે લગાર, આપ્યા વિના ન જવાય બા'ર ।
શ્રાદ્ધ કરી આપ્યું હોય અન્ન, ભાવે જમાડ્યા હોય બ્રહ્મન ॥૫૦॥
તેહ પુણ્યતણા ત્રણ ભાગ, કરી આપે છે જુજવા લાગ ।
કેડે રહે તેહ પોતે ખાઈ, પછી ચાલે છે ત્યાંથકી ભાઈ ॥૫૧॥
ચાલીચાલી થાય ચકચૂર, તૈયે પ્રાણી પો'ચે ક્રૌંચપુર ।
તિયાં દંડ દિયેછે અપાર, જિયાં જાય તિયાં મારોમાર ॥૫૨॥
માગે ખાવા પીવા લોહી માંસ, તળે તનને કરી તપાસ ।
મારોમારો ખાઓ સહુ મળી, લાવો અજગર જાય એને ગળી ॥૫૩॥
એમ કહે માંહોમાંહી સહુ, તેણે કરી પ્રાણી કંપે બહુ ।
અતિ અતિશે વસમું લાગે, જેજે આવે તે ખાવાને માગે ॥૫૪॥
તેતો આપ્યું હોય કાંઈ વાંસે, ખાવા દેવાનું એટલું પાસે ।
એવી વિપત્તિ છે એહ વાટે, કહે નિષ્કુળાનંદ તે માટે ॥૫૫॥

કડવું ॥૯॥

પૂર્વછાયો-

સુણો કથા સહુ શુભમતિ, જીવ નહિ નર ને નાર ।
જે જેવાં કર્તવ્ય કરે, તે ભોગવ્યે આવે પાર ॥૧॥

૧. છાતી, હૃદય.

એમ દુઃખ ભોગવતાં, સાડા પાંચ માસ થાય ।
વિચિત્ર નામે પુર છે, તેમાં તે પ્રાણી જાય ॥૨॥
વિચિત્ર પેરે વળીવળી, પુછે પુરનાં રહેનાર ।
મનુષ્ય દેહ પામી હરામી, તુંને નર ફટકાર ॥૩॥
દેવ ઈચ્છે જે દેહને, તે પામ્યો હતો તું પાપિયા ।
એહ દેહે ધર્મ ઉથાપી, અધર્મ અતિશે થાપીયા ॥૪॥
ન્યાય મુકી અન્યાય કીધો, ચાલ્યો મહા અઘ મારગે ।
દુર્મતિ અતિ અંધ થઈ, દીઠું નહિ કાંઈ દગે ॥૫॥
હદ્ય મેલીને હાલિયો, મુકી મર્યાદ મહારાજની ।
પરલોકનાં સુખ પરહરી, કરી ખરચી દુઃખ સમાજની ॥૬॥
ખોટ્ય મોટી ખાધી ખરી, કહીએ તુંને ક્યાં લગે ।
મોટા દુઃખમાંહિ પડ્યો, આવ્યો જઈયે આ મારગે ॥૭॥
લાગ આપી લજ્જાવોણા, નિસર પુરથી બા'ર ।
આજ પછી અભાગિયા, આવું કરીશ માં કોઈ વાર ॥૮॥

ચોપાઈ-

લઈ લાગ લોહી માંસતણો, કરે છે અતિ હેરાણ ઘણો ।
જિયાં તિયાંથી ઉઠે છે ખાવા, ખાઈ ધરાઈ પછી દિધો જાવા ॥૯॥
કાઢ્યો બા'રે પડે શિર માર, જેમ લોહને ઘડે લુહાર ।
આવી મૂરછા પડિયો ભોમ, થયો બેશુદ્ધ ન રહી ફોમ ॥૧૦॥
પછી ઘસરડી ઘાંઘો કરી, ઉઠાડીને આપે માર ફરી ।
લડથડે ને પડતો જાય, નિત્ય માર કેટલો ખમાય ॥૧૧॥
મારી કુટીને મો'રેજ કીધો, જેમ ચોર મારવાને લીધો ।
ઘડી એકમાં હિંડાડે[1] ઘણું, નહિ પ્રમાણ ચાલવાતણું ॥૧૨॥

૧. ચલાવે.

એમ દુઃખે વીતે ષટ માસ, આવે બહ્વાપદપુર પાસ ।
તેને પાદર છે વૈતરણી[1], દુઃખદાયી તે ન જાય વરણી ॥૧૩॥
શત જોજનમાં[2] પરિવાહ[3], પરૂ પાચે પૂરણ નહિ થાહ ।
તેમાં સર્પ વિંછિ જંતુ ઘણા, સર્વે આહારી લોહિ માંસતણા ॥૧૪॥
વળી ઉપર ઉડે માંસા'રી, લોહ ચાંચવાળાં પંખી ભારી ।
ભયંકાર ત્યાં ભમરા વળે, તપે વેળું[4] તેમાં પગ બળે ॥૧૫॥
તપે સૂરજ ઉપર તીખો, જાણે પ્રલયના કાળ સરિખો ।
એવો દેખી સર્વે સામાન, જીવ કરે ત્રાહિ ત્રાહિ માન ॥૧૬॥
ત્યારે કહે છે ઉતારનાર, ગાય આપી હોય તો સંભાર ।
આવે ગાય તો ઉતારે સુખે, નહિતો ઉતરીશ ઘણે દુઃખે ॥૧૭॥
તેતો ક્યાંથી આપી હોય આણે, પછી તેમાં તાણેછે પરાણે ।
બૂડે મુંડ[5] ને નિસરે બા'ર, વળગે અંગમાં જંતુ અપાર ॥૧૮॥
માથે લોહ ચાંચે ભયાનક, આવી પડે પંખી અચાનક ।
ભાંગી ભેચો[5] માથાનો લિયે છે, એવી ચોટ એ પંખી દિયે છે ॥૧૯॥
કૈંક લિયે કાન નાક તોડી, કૈંક નાખે છે આંખ્યોને ફોડી ।
એમ તન ખાય કાપીકાપી, તિયાં દુઃખ પામે બહુ પાપી ॥૨૦॥
જળ સમળ[6] ટાઢું છે અતિ, તેમાં કરાવે છે એને ગતિ ।
ટાઢ્યે ધ્રુજી થાય તન શૂન્ય[7], માટે તે સારું કરવું પુણ્ય ॥૨૧॥
સહિ દુઃખ ચાલે સાત માસ, ત્યારે આવે દુઃખદ પુર પાસ ।
તેનું દુઃખ જાયે નહિ કહ્યું, તેતો સર્વે એ પ્રાણિયે સહ્યું ॥૨૨॥
મોટામોટા વાઘ વરું વ્યાળ, તેતો લાવ્યા તિયાં તતકાળ ।
લાવી વળગાડ્યા એને શરીર, ખાય માંસ ને પિયે રૂધિર ॥૨૩॥

૧. એક નદીનું નામ ૨. ચાર સો ગાઉ = ૧૨૦૦ કિ.મી. ૩. પ્રવાહ ૪. રેતી ૫. માથું ૬. માંસનો લોચો ૭. ડોળું-ગંદું ૮. અચેત, થીજી જાય.

મોટા દાંત ને ફાડેલ મુખ, ખાય તન તોડી દિયે દુઃખ ।
તિયાં પ્રાણીયો પાડે પોકાર, ભા'યો કોય કરો મારી વા'ર ॥૨૪॥
નથી ખમાતું નિત્યનું દુઃખ, કહો કેમ પામું હવે સુખ ।
ત્યારે કિંકર કહે છે તેવાર, મ કર્ય સુખલાલચ લગાર ॥૨૫॥
પાપ કરતાં પાછું નવ જોયું, ખોટા સુખમાં જીવિત ખોયું ।
હવે સુખની લાલચ ત્યાગી, કર્યાં કર્મ ભોગવ્ય અભાગી ॥૨૬॥
એમ દુઃખ દઈ જો અપાર, પછી કાઢે છે પુરથી બા'ર ।
ત્યાંથી નાનાક્રંદ પુર કા'વે, તેતો આઠ માસ વીતે આવે ॥૨૭॥
તેના દંડ છે જુજવી જાતે, જીવ ભોગવે છે બહુ ભાતે ।
કાપે તન તળીતળી ખાય, વળી મુખે કહેછે વાહવાય ॥૨૮॥
આવું માંસ કોઈનું ન દીઠું, જમ કે'છે લાગે છે જો મીઠું ।
માંસ પાપીનું ક્યાંથકી મળે, એમ વખાણ્યું જમ સઘળે ॥૨૯॥
એમ જીવને દુઃખ દિયે છે, લાગ લોહી માંસનો લિયે છે ।
નાનાપ્રકારના દંડ દઈ, જમકિંકર ચાલે છે લઈ ॥૩૦॥
તેનો તેજ મારગ કહેવાય, સુકૃતિને[1] સુખરૂપ થાય ।
દાન પુણ્ય પાળ્યો સતધર્મ, કર્યાં હોય અહિંસાદિ કર્મ ॥૩૧॥
તેને એ વાટમાં નહિ દુઃખ, દુઃખ પામે પ્રભુના વિમુખ ।
એમ જમપુરીની વાટ જાણો, કહી છે પુરાણે તે પ્રમાણો ॥૩૨॥
પછી નવ માસે નિરધાર, પો'ચે સુતપ્ત શહેર મોઝાર ।
સુતપ્તમાં તપાવીને લોઢું, બાળે હાથ પગ અંગ મોઢું ॥૩૩॥
એમ સર્વે અંગ એનાં બાળે, પુણ્ય વિના શાંતિ કોણ વાળે ।
છત્ર વસ્ત્ર જોડા પાણિઠામ, પંખા ચંદન ઘર વિશ્રામ ॥૩૪॥

૧. સત્કર્મ કરનારને.

ચંદ્રવા[1] આદિ આપે જો દાન, તેણે સુખ પામે એ નિદાન ।
તેતો ન આપ્યું ને ન અપાવ્યું, માટે એ દુઃખ સૌ ભોગવાવ્યું ॥૩૫॥
દઈ દુઃખ કાઢ્યો પુરબા'ર, માથે પડે છે મુદગર માર ।
ત્યાંથી દશમે માસે જરૂર, આવે છે એ પ્રાણી રૌદ્રપુર ॥૩૬॥
તેતો અતિશય ભયંકાર, આવી જાચે છે ત્યાંના રહેનાર ।
આપ્ય અમને ખાવું કાંઈ ખાવા, તો તુંને અમે આપિયે જાવા ॥૩૭॥
ક્યાંથી આપે આપ્યું નહિ કેડે, ભૂખ્યા દૂત પછી આવી પીડે ।
ખાઈ ધરાઈને કાઢે છે બા'ર, નથી વાટમાં સુખ લગાર ॥૩૮॥
સેવ્યા હોય ખોટા ગુરૂ જેવા, જમરૂપ ધરી આવે એવા ।
દેખે દૂરથી આવતા એને, જીવ જોઈ રાજી થાય તેને ॥૩૯॥
જમદૂતને કહેછે પ્રાણી, આવ્યા વા'રે ગુરૂ ગુરવાણી[2] ।
જોને ભેળી છે ભેખની ઝુંડી[3], કરશે તમારી ગતિ જો ભુંડી ॥૪૦॥
એમ મનમાં આનંદ આણી, અતિ પ્રફુલ્લિત થાય પ્રાણી ।
જાણે હમણાં મુકાવશે મુને, ત્યાંતો આવી ખાયછે વપુને ॥૪૧॥
તેને દુઃખે દુઃખી જીવ થાય, કહે ભરમાણો હું ભેખમાંય ।
ત્યારે જમગુરુ કહે છે પ્રાણી, અસદ્‌ગુરુની એંધાણી ન જાણી ॥૪૨॥
આખી વિશ્વનાં રાખ્યાં'તાં ફેલ, વળી વ્યભિચારી ને વટલેલ ।
કરતા ખોટો પ્રભુનો આકાર, નિંદતા ધર્મ નિ'મ સદાચાર ॥૪૩॥
હતાં એવાં પ્રસિદ્ધ એંધાણ, તેની ન પડી તુંને ઓળખાણ ।
ખોયો જન્મ તેં ખોટાને સંગે, એમ કહી ચલાવે છે મગે ॥૪૪॥
એમ વીતે માસ અગિયાર, આવે પ્રયોવૃષણ મોઝાર ।
તિયાં જીવને આવતો જોઈ, થાય રાજી જમ સહુ કોઈ ॥૪૫॥

૧. મંડપ ઉપર બાંધવાનું ચોરસ કપડું ૨. ગુરુપત્ની ૩. મંડળી, ટોળી.

ભલે આવ્યો તું ભાંગવા ભૂખ, તુંને જોઈ ચળવળે છે મુખ ।
જાણું હમણાં જાયે તુંને ચાવી, પણ ખાશું તુંને નવરાવી ॥૪૬॥
તિયાં તાઢાં જળ હિમસરખાં,તેનો વરસાવે છે માથે વરષા ।
તેણે ભીંજી ધ્રુજે જીવ વળી, ઉડે તાઢ આપી હોય કામળી ॥૪૭॥
પછી ત્યાંથી ચલાવે છે મગે, માસ સાડા અગિયાર લગે ।
દેખે છે દૂરથી શહેર સારું, પણ માંહી છે જમ હજારું ॥૪૮॥
જોઈ રહ્યા છે જીવની વાટ, ખાવા માંસ પીવા લોહી માટ ।
આવે છે સહુ ઉઠીને સામા, કે'છે અમે તારા કાકા મામા ॥૪૯॥
અવળે મારગે ચલાવ્યો તુંને, તેતો ખાવાસારું આ સહુને ।
આપ્ય ખાવા જાવા દૈયે જાણ, એમ કહેછે સહુ જમરાણ ॥૫૦॥
પછી અંગે ચોળી મરચું મરી, મીઠું ભુંશી ખાય ખાંતે કરી ।
એનું નામ શીતાઢ્ય નગર, વ્યાપે શીત ધ્રુજે થરથર ॥૫૧॥
ગોદડાં ગાદલાં સજ્યા સોય, ઓછાડ ઓશિશાં આપ્યાં હોય ।
તેણે સુખ પામે એહ પ્રાણી, માટે દાન દેવું એવું જાણી ॥૫૨॥
તે જો ના'પ્યું હોય નિજહાથે, ત્યારે સંભારે છે સગાં સાથે ।
તેતો ક્યાંથી આપે એહ કેડ્યે, પછી રૂવે પ્રાણી એહ પીડ્યે ॥૫૩॥
ત્યાંથી જમદૂત દઈ માર, ચલાવે છે પ્રાણીને અપાર ।
બહુ દુઃખે વીતે માસ બાર, આવે બહુભીતિ પુર તે વાર ॥૫૪॥
તિયાં જમના દંડને જોઈ, ભય પામી પ્રાણી દિયે રોઈ ।
કહેછે આ રાતાં ઝાડ છે શાનાં, નથી કેશું કેસર ચંપાનાં ॥૫૫॥
ઉંચાં નીચાં ઉડે છે વને, જાણું હમણાં અડશે ગગને ।
તેને જમકિંકર એમ કહેછે, નથી ઝાડ એ લોહી ઉડે છે ॥૫૬॥
તું જેવાનો કરે છે તપાસ, માર્યે લોહી ઉડે છે આકાશ ।
તે સાંભળી જીવ ફડકે છે, કંપે કાળજ છાતી થડકે છે ॥૫૭॥

એવા પ્રેતના પ્રહાર સાંભળી, તેવા માને છે પોતાને વળી ।
કહે કિયાં જાઉં કેમ કરું, આ મારથી હું કેમ ઉગરું ॥૫૮॥
ન કર્યું દાન પુણ્ય સંતસેવા, સેવ્યા તે જમકિંકર જેવા ।
આપી પાપીએ અવળી મતિ, કરાવી આ મારગમાં ગતિ ॥૫૯॥
કર્યું મોટા કસાઈનું કામ, મોકલ્યો મુને જમને ધામ ।
એમ શોચે પ્રાણી સુણો સહુ, કહે નિષ્કુળાનંદ શું હું કહું ॥૬૦॥

કડવું ॥૧૦॥

પૂર્વછાયો-

સંકટ કહ્યાં સોળે શહેરનાં, સંક્ષેપે કરી મેં મુખ ।
પણ લખ્યાથી છે લાખઘણું, ભાઈ દંડતણું ત્યાં દુઃખ ॥૧॥
સાચા સદગુરૂ સંતનો, અંગે લાગ્યો નહિ ઉપદેશ ।
પાપે પૂરણ પાપિયો, લિયે સુખ ક્યાંથી લવલેશ ॥૨॥
એમ જમદૂતે જોરે કરી, પંથ કરાવિયો બહુપેર ।
વર્ષ વીત્યું એક વાટમાં, ત્યારે પો'ચ્યો સંયમિની શહેર ॥૩॥
શોભા સંયમિની શહેરની, વળી અતિ ઘણું છે અનુપ ।
તેહજ પાપી પ્રાણીને, દેખતાં થાયે દુઃખરૂપ ॥૪॥

ચોપાઈ-

પુણ્યવાન હોય કોઈ પ્રાણી, દેખે સંયમિની શોભાખાણી ।
તેહ પુરતણું પરિમાણ, કહું સુણજો સહુ સુજાણ ॥૫॥
શત જોજન લંબાઈ લૈયે, પહોળી પણ સો જોજન કૈ'યે ।
કિલ્લો કનકનો તિયાં રાજે, શોભે ચાર સુંદર દરવાજે ॥૬॥
એક સોનાનો બીજો રૂપાનો, ત્રીજો દ્વાર તાંબાનો છે માનો ।
ચોથો લોઢાનો દરવાજો લૈયે, દ્વાર ચાર એ પુરીનાં કૈ'યે ॥૭॥

તિયાં જેનાં જેવાં કર્મ હોય, તેવે દ્વારે જાય જીવ સોય ।
ઉત્તર દ્વાર અનુપમ અતિ, તિયાં પુણ્યવાન કરે ગતિ ॥૮॥
જિયાં રાજમાર્ગ ચૌટા શેરી, બહુ શોભાયે શોભે ઘણેરી ।
મેડી મો'લ હવેલીયો શોભે, જોઈ પુષ્પઝાડ મન લોભે ॥૯॥
મીઠી વાણીએ કરે પંખી રવ, શોભે ભૂમિ ત્યાં બહુ વૈભવ ।
ધ્વજા પતાકા ત્યાં બહુપેર, તેતો બાંધ્યાં ઘણાં ઘેરોઘેર ॥૧૦॥
રાજ દુર્ગદ્વાર સ્ફાટિક મણિ, કનક કમાડે શોભેછે ઘણી ।
વળી બ્રહ્માના પુત્ર જે બાર, શ્રવણ દેવતા બેઠા છે દ્વાર ॥૧૧॥
પિતૃગણ જે અગ્નિષ્વાત્તાદિ, તેના ગોત્રપુરુષ સત્યવાદી ।
તેણે આપી આશીષો જે ઈયાં, તેને ભાવે લઈ વસ્યા તિયાં ॥૧૨॥
તિયાં પુણ્યવાળો જીવ જાય, દેખે વિષ્ણુસમ ધર્મરાય ।
હવે કહું અધર્મીની રીત, દેખે એ પુરી મહા ભયભીત ॥૧૩॥
એને લઈ આવે લોહદ્વાર, મારે કરે કાયર પોકાર ।
ભર્યો લોહ ગોખરૂએ મારગ, તેહ ઉપર મંડાવે પગ ॥૧૪॥
મોટા શ્વાન સર્પ સિંહ ઘણા, મળે સામા એવા બિયામણા ।
ગીધ ગર્જ્ય કવા ચિલ ચાર, કરે ઉલૂ શબ્દ ભયંકાર ॥૧૫॥
એવા શબ્દ સાંભળતાં કાને, ચાલ્યો જાય છે પાસે રાજાને ।
રાજદ્વારે લોઢાનાં કમાડ, અતિ તિખા ખિલા અંગફાડ ॥૧૬॥
તેમાં તાણી જાય જમ જોરે, ફાટે તન ત્યાં પ્રાણી બકોરે ।
પછી આવે છે રાજાને પાસ, દેખી રૂપ પામે પ્રાણી ત્રાસ ॥૧૭॥
રોષે ભર્યા અતિશે રીસાળ, દેખે ધર્મને મહા વિકરાળ ।
સામું જોયું પણ નવ જાય, જોઈ જીવ કરે ત્રાયત્રાય ॥૧૮॥
લીધો લોહતણો દંડ હાથે, જાણ્યું કોપી રહ્યા પાપી માથે ।
અતિ આંખ્યો દેખે ભરી રીસે, લાંબા દાંત મુખબા'ર દિસે ॥૧૯॥

મોટી ડાઢી લોઢા જેવું દેહ, દેખે પાપી રૂપ એવું તેહ ।
એવા સૂર્યસુત ધર્મરાય, તેને પુછ્યું દૂતે લાગી પાય ॥૨૦॥
અમે આવ્યા પ્રાણી એક લઈ, તેની આપોછો આગન્યા સઈ ।
ત્યારે રાયે તે કરી વિચાર, પૂછયું ચિત્રગુપ્તને તે વાર ॥૨૧॥
કહો આ પ્રાણીનાં પુણ્ય પાપ, જોઈ ખાતું ને દિયો જબાપ ।
ત્યારે પ્રધાન કે'છે સુણો રાય, એનાં પાપ કહ્યાં નવ જાય ॥૨૨॥
કો'તો સંક્ષેપે સૂચવું સ્વામી, એણે કર્યું જે નરતન પામી ।
સુણ્યું શ્રવણે વિષયી ગાન, હરિકથામાં ન દીધા કાન ॥૨૩॥
રસિકપ્રિયા રસમંજરી, એવાં બહુ સાંભળ્યાં ભાવ ભરી ।
નયણે નિરખી નારીનું રૂપ, કર્યાં નેત્ર તેમાં તદરૂપ ॥૨૪॥
કર્યો ત્વચાએ નારીનો સ્પર્શ, ગાયા જિહ્‌વાએ નારીના જશ ।
નાસે[1] નિત્ય કુવાસના[2] લેતો, મુખે શ્રીકૃષ્ણ ભૂલ્યે ન કહેતો ॥૨૫॥
કરે પૂરણ વિકર્મ કર્યાં, પગે પગલાં પાપમાં ભર્યાં ।
જેજે વડ્યે થાય શુભ કર્મ, તેતેવડ્યે કર્યુંછે અધર્મ ॥૨૬॥
એવું સુંણી બોલ્યા ધર્મરાય, સુંણ્ય પાપી તેં કર્યો અન્યાય ।
કર્યા ગુણ ન જાણ્યાં તેં કેમ, કાંરે કૃતઘ્ની તું થયો એમ ॥૨૭॥
જેણે ઉદરમાં કરી સાર, આપ્યો મનુષ્યનો અવતાર ।
માગે દેવ મનુષ્યનો દેહ, પામ્યો અભાગિયા તન તેહ ॥૨૮॥
ભરતખંડ જંબુદ્વીપ માંય, રહે પ્રગટ શ્રીહરિ જ્યાંય ।
એવી ભૂમિમાં નરતન પામી, જ્યારે થયો તું લુણહરામી ॥૨૯॥
કરી આવ્યો તું અતિ અનર્થ, બક્ષુ[3] ગુન્હા અમે નહિ સમર્થ ।
બોલ્યા રાય કરી અતિ કોપ, પાપી કરી તેં આગન્યાલોપ ॥૩૦॥

૧. નાકથી ૨. અપવિત્ર ગંધ ૩. માફ કરવા.

શેષ ગણેશ શશિ સૂરજ, ઈશ અમરેશ વળી અજ ।
તેતો ન લોપે આગન્યા લેશ, તેથી પણ તું થયો સરેશ[1] ॥૩૧॥
જે તેં ન ગણ્યા હુકમી હરિને, આવ્યો એવું તું કામ કરીને ।
નથી જોયા જેવું તારું મુખ, જાજા પરો પ્રભુના વિમુખ ॥૩૨॥
લઈ જાઓ કિંકર યાંથી બા'ર, દિયો દંડ પ્રચંડ અપાર ।
એવું સુણ્યું કિંકર સઘળે, ચાલ્યા જીવને ઝાલીને ગળે ॥૩૩॥
કર્યો મારઅખાડામાં ઉભો, જાણી અતિશે પાપી અશુભો ।
પછી અનેક આયુધ લાવ્યાં, તર્ત અગનિ માંયે તપાવ્યાં ॥૩૪॥
તેણે બાળે છે પાપીનું તન, જેણે લોપ્યાં હરિનાં વચન ।
દઈદઈ પાપનાં એંધાણ, કિંકર કરે છે બહુ હેરાણ ॥૩૫॥
પછી તન તળે તેલ માંય, તેને દુઃખે કરે હાયહાય ।
હાથ હથેળીમાં ખિલા ખોડે, પગ ઘુંટિયું ઘણેશું તોડે ॥૩૬॥
આંખ્યમાં ગજ[2] ઘાલે લોઢાના, ભુંડા હાલ કરે છે મોંઢાના ।
તોડે જીભ સાંણશિયે તાણી, જે કોય બોલ્યો'તો અસત્ય વાણી ॥૩૭॥
બાળે કાન શિશાં ઉનાં ઘાલી, જેને વિષયવાત લાગી વા'લી ।
પછી દંડનો બીજો ઉપાય, કરે છે વિચારી મનમાંય ॥૩૮॥
કરે લોહતણી નર નાર, તેનું તન તપાવે અપાર ।
પછી કિંકર કહે વ્યભિચારો, ભરો બાથ શું મને વિચારો ॥૩૯॥
જેણે બાથ ભરી એક વાર, તેની ભરાવે વાર હજાર ।
પરપુરુષ ને પરનારી, પામે વિષય સુખે દુઃખ ભારી ॥૪૦॥
એમ દુઃખ દિયે છે અનંત, કહેતાં મુખે નાવે તેનો અંત ।
શિયું થયું હજી શિયું થાશે, જીવ નરકના કુંડમાં જાશે ॥૪૧॥

૧. સમર્થ ૨. લોઢાનો નક્કર સળિયો.

ત્યાંતો તપાશી તપાશી પાપ, કરશે જમના દૂત સંતાપ ।
રતિરતિતણું લેખું લેશે, તે પ્રમાણે તેવો દંડ દેશે ॥૪૨॥
પળપળનાં પાપ સંભારી, કા'શે[૧] કિંકર તે મારીમારી ।
થાકી જાશે જમદૂત જ્યારે, પછી પુછશે પાપીને ત્યારે ॥૪૩॥
ભાઈ અમે કા'યા[૨] તું ન કા'યો, ભલો માર અપાર તેં ખાયો ।
એમ કહિ વિચારે છે જમ, હવે કરિયે કોઈક ઉદ્યમ ॥૪૪॥
થોડે મારે દુઃખ ઘણું થાય, એવો ગોતી કાઢિયે ઉપાય ।
તૈયે બોલ્યો એક જૂનો જમ, સર્વે મારની મુને છે ગમ ॥૪૫॥
તાળુ[૩] લલાટે તાડન કરો, મુખ આંખ્યમાં મરચાં ભરો ।
લમણામાં મારો લોહ લાંઠચે, એમ ભાંગો અંગ ગાંઠો ગાંઠચે ॥૪૬॥
ગળુ દબાવો ને ઘડીવાર, તેણે પામશે દુઃખ અપાર ।
છાંતીમાંય મારો મોટા ઘણ, ભાંગી કચરી નાખો વૃષણ ॥૪૭॥
કોંણી કાંડાં ગોઠણમાં ઘાવ, એહ કહ્યા મરમના દાવ ।
દુંટી ઘુંટી નળી વળી વાઢો, નખ વિશ વળી તાણી કાઢો ॥૪૮॥
એમ દિયો દાવ ગોતી દુઃખ, તો હમણાં એ કા'શે વિમુખ ।
પછી તેમજ કિંકરે કીધું, થોડે મારે દુઃખ બહુ દીધું ॥૪૯॥
ત્યારે કઠણ પ્રાણીને પડ્યું, કર્યા કર્મતણું ફળ જડ્યું ।
જેવો ઈયાં[૪] મા'લ્યો[૫] મગરૂર[૬], તેવો તિયાં મારી કર્યો ચૂર[૭] ॥૫૦॥
માટે સહુ વિચારજ્યો વાત, પોતપોતની કરશો માં ઘાત ।
સહુ સારું પોતાનું કરજ્યો, સુંણી જમના દંડને ડરજ્યો ॥૫૧॥

---

૧. કંટાળી જાય એટલો મારશે ૨. થાક્યા ૩. માથામાં ૪. આ લોકમાં ૫. મન માન્યું તેમ જીવ્યો
૬. અહંકારમાં મદોન્મત્ત ૭. દુઃખી, લોથપોથ.

ખરું છે એ ખોટું નહિ થાય, પછી વિચારશો મનમાંય ।
કહે નિષ્કુળાનંદ શું કથી, પ્રભુ ભજ્યા વિના સુખ નથી ॥૫૨॥

કડવું ॥૧૧॥

પૂર્વછાયો-

પછી પ્રાણી પોકારીને, કહે સુણો ધર્મ નિદાન ।
અધર્મ આવો કાં કરો, કાંરે કોયે ન સાંભળો કાન ॥૧॥
જેદિથી તન મેં ત્યાગિયું, તે દિથી મારોજ માર ।
અંગોઅંગ ભાંગી ગયાં, તોય હજી ન આવ્યો પાર ॥૨॥
ધર્મનામ શીદ ધારિયું, જ્યારે દયા નહિ દિલમાંય ।
મુજ જેવા કંગાલપર, નથી કરૂણા જો કાંય ॥૩॥
મેં જાણ્યું મન માહરે, ગુન્હા બક્ષશે ધર્મરાય ।
ત્યાંતો સામું કોપ કરી, મને નાખ્યો મહાદુઃખ માંય ॥૪॥
એવું સુણી રાય બોલિયા, તું સાંભળ્ય પાપી વાત ।
જમદંડને તે જૂઠા જાણી, ઘણીઘણી કરતો ઘાત ॥૫॥
કહ્યું શાસ્ત્ર સંતે મળી, સુણી તે ન માન્યું મન ।
આજ મનાવે છે અમને, જેને છે હરિનું વચન ॥૬॥
સાચા સંતથી સુણ્યું નહિ, સત્યશાસ્ત્રનું તે સાર ।
નિજ દોષ નથી દેખતો, કરે છે બીજાને ગુનેગાર ॥૭॥
હવે લઈ જાઓ જમદૂત એને, આપુંછું આગન્યા એહ ।
અઠ્ઠાવિશ જે નરક છે, હવે ભોગવે મર તેહ ॥૮॥
એમ રાયે આજ્ઞા કરી, તે ધરી જમદૂતે ચિત્ત ।
કઠણ છે કૂપ નરકના, મહા ભયંકાર ભયભીત ॥૯॥
તે જુક્તે કરી હું જુજવાં, કહું નરકનાં જે નામ ।
જેહ પાપે પડે નરકમાં, પાપી પુરુષ ને વામ ॥૧૦॥

પંચમસ્કંધે પરીક્ષિત પ્રત્યે, શુકે કહ્યા નરક સોય ।
વિધવિધે તે વર્ણવું, તમે સાંભળજ્યો સહુ કોય ॥૧૧॥
તામિસ્ર અંધતામિસ્ર, રૌરવ મહારૌરવ જે ।
કુંભિપાક ને કાળસૂત્ર, અસિપત્રવન દુઃખદવ જે ॥૧૨॥
શૂકરમુખ અંધકૂપ કહિયે, કૃમિભોજન ને સંદશ ।
તપ્તસૂર્મિ વજ્રકંટક, શાલ્મલી જાણો ત્રયોદશ ॥૧૩॥
વૈતરણી પુયોદ પ્રાણરોધ, વૈશાસન નરક દુઃખ વળી ।
લાલાભક્ષ સારમેયાદન, અવિચિ અયઃપાન મળી ॥૧૪॥
એકવીશ નરક એ કહ્યા, ક્ષારકર્દમ રક્ષોગણ ભોજન ।
શૂલપ્રોત દંદશૂક, વળી અવટરોધન ॥૧૫॥
પર્યાવર્તન સૂચિમુખ, એ સર્વે દુઃખનાં સ્થળ છે ।
નરક અઠાવીશ નામ કહ્યાં, એ પાપીને પાપનું ફળ છે ॥૧૬॥
જેણે જેવાં કર્મ કર્યાં, તેહને તેહવો દંડ ।
પાપી જીવને પીડવા, કરિયા અઠાવીશ કુંડ ॥૧૭॥
જેવે પાપે એ જીવ પડે, નરકમાં નર નાર ।
શ્રવણ દઈ હવે સાંભળો, કહું નરક તે નિરધાર ॥૧૮॥
પરધન પરદારા પાપી, હરે પરનાં વળી બાળ ।
એહ પાપે એહ જીવને, નાખે તામિસ્રમાં તત્કાળ ॥૧૯॥
અતિભયાનક ભુંડો ઉંડો, જેમાં જંતુ અતિ અંધાર ।
જમદૂતે ગળે બળે બાંધી, નાખ્યો તેહની મોઝાર ॥૨૦॥
ખાવું પીવું ન દેવું કે'વું, હવે જોજ્યે પાપી તારા હાલ ।
એમ કહીને તાડે પછાડે, પાડે રાડ્યેરાડ્ય કંગાલ ॥૨૧॥
કહે કિયાં જાઉં કેમ કરું, કેમ પામીશ દુઃખનો પાર ।
પીડામાંહી પ્રાણિયો, કરે કાયર સાદે પોકાર ॥૨૨॥

પછી કઈક કલપે[૧] કાઢિયો, એહ નરકથી બા'ર ।
પાપ તપાશીને પાપીનાં, નાખે અંધતામિસ્ર મોઝાર ॥૨૩॥
કપટ વિકટ કરતો, ભરતો પાપી પાપમાં પગ ।
ભોળા પુરુષને છળી વળી, લેતો ધન ત્રિયા તેનું ઠગ ॥૨૪॥
એહ પાપે નાખિયો, તેહ અંધતામિસ્ર માંઈ ।
યમદૂતના મારથી, જેની મતિ ગઈછે મુંઝાઈ ॥૨૫॥
મહા અંધારું જેમાં મોટા, જંતુ અતિશે અનંત ।
રોમેરોમે તન તોડી ખાય, તેનો ન આવે અંત ॥૨૬॥
થડથકી જેમ કાપતાં, વળી ઢળી પડે તરુ જેમ ।
તેમ પડે એ પ્રાણિયો, પૃથવી ઉપર એમ ॥૨૭॥
નિરાધાર નિરાશ થઈ, બોલી ન શકે મુખ ।
નિત્ય ઉઠી નવાનવું, કેટલુંક ખમાય દુઃખ ॥૨૮॥
મે'ર ન આવે મારતાં, યમ નિરદયા જોર ।
તેને હાથ પડ્યો પાપિયો, પાડે બહુ દુઃખે બકોર ॥૨૯॥
પૂરણ દુઃખ દઈ લઈ, કાઢિયો કોઈક કાળ ।
કર્મ તપાશી તેહનાં, નાખ્યો રૌરવે તત્કાળ ॥૩૦॥
અધર્મે ઈયાં ધન મેળી, પોષ્યું નિજકુળ નિજદેહ ।
આપ સ્વારથ સારું મારી, જાત્ય જંતુની જેહ ॥૩૧॥
પછી નિજકુળ નિજદેહને, તજી જાયે જમપુરે જંત ।
તેહ પડે રૌરવમાં, જેમાં દુઃખનો નહિ અંત ॥૩૨॥
વિકટ વ્યાળે[૨] ભર્યો ભયાનક, તેમાં જમદૂતે કરી જોર ।
નાખ્યો પરાણે એ નર્કમાં, ભૂખે દુઃખે પાડે બકોર ॥૩૩॥

૧. કલ્પે - એક કલ્પ = ૮,૬૪,૦૦,૦૦,૦૦૦ (આઠ અબજ ચોસઠ કરોડ) વર્ષનો બ્રહ્માનો એક દિવસ ૨. ભયંકર સર્પોથી.

રાત દિવસ દુઃખી રહે, નહિ સુખનો લવલેશ ।
જાય ઘડી જુગ જેવડી, હેરાણ ગતિ છે હમેશ ॥૩૪॥
કંઈક કાળે બા'ર કાઢે, જમદૂત તે એહ જન ।
પાપી પડે મહારૌરવે, જેમાં જંતુઓ તોડે તન ॥૩૫॥
આ લોકમાં અભાગિયે, માર્યા હતા જીવને જેમ ।
તે જીવ મરી રૂરૂ[1] થઈ, મારેછે અધર્મીને એમ ॥૩૬॥
જિહ્‌વા સ્વાદે જીવનાં, મારીને ખાતોતો માંસ ।
એમજ ખાધું એહનું, તેમજ કરીને તપાસ ॥૩૭॥
અલ્પ પાપ અણું જેટલું, વળી કર્યું હોય કોઈ સ્થળ ।
તેતે સંભારી સરવે, દિયે દુઃખ તેહ પળ ॥૩૮॥
એવી રીત રૂરૂતણી, રાય રંકનો એક ન્યાય ।
અધિક ન્યૂન એને નહિ, એમ જાણજ્યો મનમાંય ॥૩૯॥
રૂરૂનામે ક્રવ્યાદ[2] કે'યે, તે માંસ તોડી તોડી ખાય ।
જે જીવે નિજદેહ સારૂ, કર્યા અસત્ ઉપાય ॥૪૦॥
એમ દુઃખને ભોગવી જ્યારે, નિસરે નરકથી બા'ર ।
પાપી પડે કુંભીપાકમાં, જિયાં દુઃખનો નહિ પાર ॥૪૧॥
પશુ પંખી જીવતાં, રાંધીને ખાતોતો માંસ ।
તેને તેલમાં રાંધિયો, કર્યો તેમજ તનનો નાશ ॥૪૨॥
દીધાં દુઃખ બહુ જીવને, મે'ર મનમાં નાવી વળી ।
તે પાપે પડ્યો નરકમાં, કરી કમાણી આવી મળી ॥૪૩॥
ઉગ્ર સ્વભાવી અભાગિયો, જેને નહિ કરૂણા લેશ ।
કોઈ ન કરે કર્મ એવાં, તેવાં કરેછે અહોનિશ ॥૪૪॥

૧. ભયંકર હિંસક જનાવર ૨. માંસાહારી, રાક્ષસ.

આપ સ્વારથે અનર્થનો[1], કરતાં ન કરે વિચાર ।
જુલમ સર્વે જક્તનાં, રાખ્યાં હૃદયા મોઝાર ॥૪૫॥
પ્રપંચનું નવ પુછવું, કહિયે કપટનો વળી કોટ[2] ।
એહ આદિ અઘે ભર્યો, કોઈ વાતની નહિ ખોટ ॥૪૬॥
તેહ પાપે પાપી કરે, કુંભીપાકમાં પ્રવેશ ।
જમદૂત દુઃખ દે ઘણું, જિયાં સુખનો નહિ લેશ ॥૪૭॥
દુઃખના દરિયા ઉલટ્યા, વળી મેલી દીધી મરજાદ ।
આવ્યાં મળી અઘ આપણાં, કરે કિયાં તે ફરિયાદ ॥૪૮॥
હદ્ય[3] મેલીને હાલિયો, બાંધી વૃષભ[4] સાથે વેર ।
એવા અધર્મીને જોઈને, કહો કેને આવે મે'ર ॥૪૯॥
એવી રીત નર્કની કહી, પંચમ સ્કંધ માંય જેહ ।
તેમની તેમ મેં લખી, કહે નિષ્કુળાનંદ એહ ॥૫૦॥
કડવું ॥૧૨॥

પૂર્વછાયો-

હરિજનદ્રોહી વિપ્રવિરોધી, ગુરૂદેવનો ગુન્હેગાર ।
એવો જે અભાગિયો, તે પડ્યો નરક મોઝાર ॥૧॥
જે જેવાં કર્મ કરે, ભાઈ તેનેજ તેવો દંડ ।
પછી પાપ તપાસી નાખિયો, કાળસૂત્ર નરકને કુંડ ॥૨॥
પિતા વિપ્ર વેદ દ્રોહી, પશુ વેંધી કરે જે પાપ ।
તેહ પાપે કાળસૂત્રમાં, પાપી પામે છે સંતાપ ॥૩॥
તે કુંડ ઉંડો ભુંડો ઘણો, એને ઉપમા કેની દઈયે ।
પાપી પ્રાણીને પીડવા, સર્વે દુઃખનો સિંધુ કહિયે ॥૪॥

૧. પાપ, જુલમનો ૨. કિલ્લો, મહેલ ૩. ધર્મ મર્યાદા ૪. ધર્મ.

દશ હજાર જોજન ફરતો, તાંબાવરણો છે તેહ ।
ઉપર હેઠે અગ્નિ અર્કે[1], અતિશય તપાવ્યો એહ ॥૫॥

ચોપાઇ-

ભુખ પ્યાસ પીડે ત્યાં અપાર, બળે દેહ અંતર ને બા'ર ।
માર્યા પશુ શરીરના જે વાળ, તેને લેખે કિંકર તતકાળ ॥૬॥

એટલાં હજાર વર્ષ સુધી, મારેછે એ નરકમાં રૂંધી ।
સુવે બેસે લોટે[2] ઉભો થાય, ધોડે પડે ગોટિકલાં[3] ખાય ॥૭॥

તડફડે ફડફડે ઘણું, આવ્યું પાપ કરેલ આપણું ।
લીધો ઘેરી વેરિવશ થયો, મારો મારો કહે દુઃખ દિયો ॥૮॥

શું વિચારી રહ્યા છો મનમાં, કરો પ્રહાર અતિ એના તનમાં ।
પછી તેમજ દિયેછે દુઃખ, પામે પીડા પ્રભુનો વિમુખ ॥૯॥

એવી રીતે વીતે કંઈ દન, પછી નાખ્યો અસિપત્ર વન ।
અસિ જેવી બેઉ કોરે ધાર, એવાં તાડનાં પત્ર અપાર ॥૧૦॥

નિજધર્મ વેદે કહ્યો જેહ, આપત્કાળ વિના તજે તેહ ।
પરનો જે પાખંડ મારગ, ભરે રસે વસ[4] તેમાં પગ ॥૧૧॥

નીચ ધર્મમાંહિ બાંધી નેહ, તેમાં વટલાવે નિજદેહ ।
કરે અશુભ આહાર અભાગી, કુળધર્મ પોતાનો ત્યાગી ॥૧૨॥

એહ પાપે અસિપત્ર વને, પડે પાપી સહે દુઃખ તને ।
ધ્રોડે ધાયે કપાયછે પંડ, દિયે દૂત ઉપરથી દંડ ॥૧૩॥

તેણે કરી કરે હાયહાય, મુવોમુવો આવી મૂરછાય ।
ફળ પાખંડ ધર્મનું એહ, ભોગવી નર નિસરે તેહ ॥૧૪॥

એવા નરકના કુંડનાં દુઃખ, તેતો કહ્યાં જાય કેમ મુખ ।
કે'તાં કે'તાં નાવે જેનો અંત, એવાં અહોનિશ દુઃખ અત્યંત ॥૧૫॥

૧. સૂર્યથી ૨. આળોટે ૩. ગુલાંટ ૪. રસના ઈન્દ્રિયને આધીન.

વળી આ લોકમાંહિ અભાગી, કરે અન્યાય ન્યાયને ત્યાગી ।
રાજા રાજાના ચાકર જેહ, લુંટે વણ વાંકે લોક તેહ ॥૧૬॥

દિયે સંત વિપ્ર શિર દંડ, લુંટે ઘર ગામ શે'ર ખંડ ।
વણ વાંકે કરે અનરત્ય[1], પછી નૃપ ને નૃપના ભૃત્ય[2] ॥૧૭॥

પડે શૂકરમુખ તે ઘડી, પીલે જેમ ચીચુંમાં શેલડી ।
એમ પીલે છે પાપીનું તન, તેણે કરે કાયર રોદન ॥૧૮॥

વણવાંકે રૈયતને રૂંધી, લીધો દંડ મારી મુવાસુધી ।
ના'વી મે'ર તેની મનમાંય, પરપીડાને ન જાણી કાંય ॥૧૯॥

અતિ દુષ્ટ દયા નહિ લેશ, એવા પૃથિવીપર નરેશ ।
એવા રાજા ને રાજાના ભૃત્ય, પડે શૂકરમુખે પામી મૃત્ય ॥૨૦॥

સહે દુઃખ કાળ કંઈ જાય, ત્યારે એ દુઃખમાંથી મુકાય ।
શૂકરમુખનું દુર્ઘટ[3] દુઃખ, તે ભોગવે હરિના વિમુખ ॥૨૧॥

કર્યું નરસું નિઃશંક થઈ, એવા પ્રાણિની એ ગતિ કઈ ।
વળી આ લોકમાં જે વિમુખ, દિયે અલપ જીવને દુઃખ ॥૨૨॥

ચાંચડ માંકડ જુ જુવા જેહ, બગા માંખી કીડી આદિ તેહ ।
પશુ પંખી વ્યાળાદિક વળી, એવા માર્યા જંતુ બહુ મળી ॥૨૩॥

એહ પાપે પડે અંધકૂપ, જેમાં અતિ તમ દુઃખરૂપ ।
વળી ઝેરવાળા જંતુ બહુ, આવી વળગે અંગમાં સહુ ॥૨૪॥

નાવે નિદ્રા નહિ સુખ ઘડી, ધ્રોડે અકળાય જાય પડી ।
શ્વાસ વિના જણાય શરીર, ચાલે આંખ્યમાં ચોધારાં નીર ॥૨૫॥

હાય મુવોમુવો કહે મુખ, ભાયો નથી ખમાતું આ દુઃખ ।
એમ ભોગવે દુઃખ અપાર, કૈંક કલ્પ વીતે કાઢે બા'ર ॥૨૬॥

૧. ખોટું, અનીતિ, અનર્થ ૨. સેવકો ૩. કઠણ.

પછી કર્યાં કર્મ તેહવડે, પાપી કૃમિભોજનમાં પડે ।
જેણે ખાધું નહિ વેં'ચી અન્ન, વળી ન કર્યા પંચ જગન ॥૨૭॥
નાપ્યું અતિથિને અન્ન કાંઈ, ખાધું એકલાં ખુણે સંતાઈ ।
એ પાપે નાખે જમ પરાણે, કૃમિભોજન નર્કની ખાણે ॥૨૮॥
શત સહસ્ર જોજન જેમાં જંત, ભર્યા કૃમિયા જેમાં અત્યંત ।
તેમાં નાખી કીટ ખવરાવે, દઈ માર મુખે ચવરાવે ॥૨૯॥
કહે પાપ કરતો તું પ્રાણી, જમના દંડને જુઠા જાણી ।
તેતો સાચાં થયાં પુણ્ય પાપ, હવે સુખે ભોગવ્ય તું આપ ॥૩૦॥
સુખ સરવે ગયું છે મટી, આવ્યું એકલું દુઃખ ઉલટી ।
રાત દિવસ રોતાંને રોતાં, દિન જાશે બહુ દુઃખ ડોતાં[1] ॥૩૧॥
એમ દઈ દૂત દુઃખ ભારે, કૈક વર્ષ વીતે કાઢે બા'રે ।
ત્યાંથી નાખે સંદશ મોઝાર, જેમાં દુઃખતણો નહિ પાર ॥૩૨॥
જેહ પાપે પડે એમાં જીવ, તેહ વાત કહું તતખેવ ।
નરે નકર્યાનાં કામ કીધાં, જેને તેને દુઃખ બહુ દીધાં ॥૩૩॥
જેણે આ લોકે વિપ્રનાં ધન, ચોર્યાં સુવર્ણાદિક રતન ।
વળી વણપડ્યે આપત્કાળ, ચોરે હેમ બીજાનું ચંડાળ ॥૩૪॥
જેનું તેનું લેવું ઝડીઝોટી, ખરો તસ્કર નજર ખોટી ।
પાપી પોતાના સુખને કાજ, કરે દગા બહુ દગાબાજ ॥૩૫॥
તેને નાખેછે સંદશ નરકે, જેના દંડ દુઃખે પ્રાણી થરકે[2] ।
લાવે લોહસાણસિયો તાતી[3], તેણે તોડે ત્વચા કર છાતી ॥૩૬॥
કાઢે તનતણી રગો તાણી, રખે ચોરતા જૂઠું એ જાણી ।
સર્વે ઋષિ મુનિનો મત, તેતો કેદિ ન થાય અસત ॥૩૭॥

૧. ભોગવતાં ૨. ધ્રુજે, ડરે ૩. અતિશય ગરમ.

મોટા મોટા ગયા એમ કથી, ખરાખરી છે ખોટી એ નથી ।
એમ ભોગવી દુઃખ વિકર્મી, ત્યાંથી કાઢી નાખે તપ્તસૂર્મી ॥૩૮॥
જે પાપે એ નરકમાં પડે, કર્યાં કર્મ તે કેમ ન પડે ।
કામવશ થઈને કુકર્મી, કરે અનર્થ નર અધર્મી ॥૩૯॥
આ લોકે અગમ્ય[1] એવી દાર[2], પાપી તેશું કરે વ્યભિચાર ।
અથવા અગમ્ય એવો પુરુષ, કરે નારી સંગ કામવશ ॥૪૦॥
તેહ પુરુષ ને તેહ નાર, પામે નરકમાં દુઃખ અપાર ।
તિયાં ત્રિયા કરે લોઢાતણી, અતિ તપાવે છે તેહ ઘણી ॥૪૧॥
તેશું બથ લેવારે બહુવાર, એકવારની વાર હજાર ।
તેમ લોઢાનો પુરુષ તપાવી, બથ ભરાવે નારીને લાવી ॥૪૨॥
નારી નિરખે ચિંતવે ને સ્પરશે, તે નર મરી જન્મ જ્યાં ધરશે ।
તિયાં પામશે તેહનું ફળ, ખરો ખ્વાર થાશે નર ખળ ॥૪૩॥
જેણે જોઈ નયણે પરનારી, થઈ કામાતુર ભુર[3] ભારી ।
તે નર જન્મોજન્મ આંધળો, થાય જાય જનમ સઘળો ॥૪૪॥
વળી જે જન ચિંતવે નારી, વિષયસુખે ન મેલે વિસારી ।
તે નર ક્ષયરોગમાં ખવાય, એવું ચિંતવ્યાનું ફળ થાય ॥૪૫॥
જે નર સ્પર્શે પરનારી અંગ, થાય કોઢિયો તેને પ્રસંગ ।
એમ જન્મોજન્મ દુઃખ પામી, ખોશે આવરદાને હરામી ॥૪૬॥
એ પ્રમાણે યોષિતાનું જાણો, મળે ફળ સમ પરમાણો ।
ભાંગી મર્યાદ મહાપ્રભુકેરી, તેને ક્યાંથી મળે સુખ ફેરી[4] ॥૪૭॥
ભેળાં લીધાં છે પૂરણ ભાતાં, તેતો ખુટશે નહિ ખાતાં ખાતાં ।
કરી આવ્યો છે પુરી કમાણી, જમપુરનું દુઃખ જુઠું જાણી ॥૪૮॥

૧. નિષેધ કરેલ ૨. સ્ત્રી ૩. મૂઢ, અજ્ઞાની ૪. ફરીવાર.

એમ નર નારી થાય હેરાણ, જેના વિષય સાથે બાંધ્યા પ્રાણ ।
એમ દુઃખ પામે દોય આપ, જેણે કર્યાં છે પૂરણ પાપ ॥૪૯॥
તેની વાત કહી બહુવિધ, છેજો એમ પુરાણે પ્રસિદ્ધ ।
કહી નિષ્કુળાનંદે એ કથી, સત્ય માનજ્યો જુઠી એ નથી ॥૫૦॥

કડવું ॥૧૩॥

પૂર્વછાયો-

એહ નરકથી નિસર્યો, બહુ વરષ રહી બા'ર ।
ત્યારપછી દુઃખ પામશે, તે કહું કરી વિસ્તાર ॥૧॥
વજકંટક શાલ્મલી, નામે નરક નિદાન ।
જેહ પાપે પાપી પડે, કહું સૌ સુણો દઈ કાન ॥૨॥
પાપી પરત્રિય પશુઆદિ, કરે કામવશ પ્રસંગ ।
એહ પાપે પરલોકમાં, પામે તે દુઃખ અભંગ ॥૩॥
સ્પર્શના જો સુખસારૂ, કર્યો ધર્મનો તે લોપ ।
તેની ઉપર દૂત જમના, કરે છે અતિશય કોપ ॥૪॥
સમું[1] કહેતાં વસમું[2], સમઝતો નર સોય ।
વજકંટકે વસિયો, જ્યાં સા'ય ન કરે કોય ॥૫॥
વજ સરિખે કાંટે કહિયે, શાલ્મલીનાં ઝાડ ।
તેહ ઉપર નાખી તાણે, પાડે ત્યાં રાડોરાડ ॥૬॥
દેતાં દંડ જમદૂત હારે, ત્યારેજ આવે અંત ।
ચાલતો વહીવટ વિપત્તિનો, સત્ય માનજ્યો બુદ્ધિવંત ॥૭॥
એમ પ્રાણી ભોગવે, નિત્ય પ્રત્યે દુઃખ અનંત ।
ત્યાંથી પડે વૈતરણીએ, ભાઈ કહું તેનું વરતંત ॥૮॥

૧. સવળું, હિતકારી ૨. અવળું, અહિતકારી.

ચોપાઈ-

આ લોકે નૃપ નૃપના જનરે, સતકુળમાં થયા ઉત્પન્નરે ।
પણ ધર્મમર્યાદાને ભાંગીરે, વર્તે અધર્મે નર અભાગીરે ॥૯॥
એવા રાજા ને રાજાના ભૃત્યરે, પડે વૈતરણીએ પામી મૃત્યરે ।
જેમાં વિષ્ઠા મૂત્ર પરૂ લોઈરે, કેશ નખ અસ્થિ મેદ સોઈરે ॥૧૦॥
માંસ વસાએ ભરી વૈતરણીરે, દુઃખદાયક કૈ'યે શું વરણીરે ।
નરક ખાઈરૂપ છે એ નદીરે, જેમાં જળજંતુ રહ્યા મદી[1]રે ॥૧૧॥
જિયાં તિયાંથી તોડીને ખાયરે, તેને દુઃખે કરે હાયહાયરે ।
કર્યાં કર્મ સંભારેછે આપરે, કે'છે ક્યાંથી કર્યાં આવાં પાપરે ॥૧૨॥
પામે પીડા પ્રાણ ન નિસરેરે, હાય મુવોમુવો એમ કરેરે ।
એમ રાજા રાજાના પદાતિ[2]રે, પામે પાપે દુઃખ દિન રાતિરે ॥૧૩॥
એવી વૈતરણી મહાવિકટરે, જેમાં દુઃખ અતિ દુરઘટરે ।
સહ્યું ન જાય શરીરે સોયરે, તમે સાંભળજ્યો સહુકોયરે ॥૧૪॥
વળી કહું કુંડની રીતરે, જેમાં દુઃખ અતિ અગણિતરે ।
નર્કનર્ક પ્રત્યે દુઃખ નોખાંરે, એક એકથકી અતિ ઓખાં[3]રે ॥૧૫॥
જેણે જેવાં કર્યાં હોય પાપરે, તેવો તે પ્રાણી પામે સંતાપરે ।
કર્યું કર્મ પોતાનું તે સે'વુંરે, જેણે જેવું કર્યું હોય તેવુંરે ॥૧૬॥
વળી આ લોકે શૂદ્રીના સંગીરે, શૌચાચાર નિયમ ઉલ્લંઘીરે ।
નર પશુપેઠે લજ્જા ત્યાગીરે, મનવશ વર્તેછે અભાગીરે ॥૧૭॥
તેતો મરી પરલોક જાયરે, પડે પુયોદ નર્કની માંયરે ।
પરૂ મૂત્ર વિષ્ટા લીંટ લાળરે, તેનો ભર્યો સમુદ્ર કરાળ[4]રે ॥૧૮॥

૧. ઉધ્ધત, શત્રુ ૨. રાજકીય પુરૂષો ૩. ભૂંડા ૪. બિહામણો, ભયંકર.

તેમાં પડે પિયે ખાય તેહરે, નર વૃષલીપતિ[૧] થયા જેહરે ।
એમ વિચારી વિકળ ન થાવુંરે, પડશે જરૂર જમપુર જાવુંરે ॥૧૯॥
તિયાં રંગીલાપણું નહિ રહેરે, સત્ય ધર્મવાળા સહુ કહેરે ।
મરડ ઠરડ મટાડશે મારીરે, કરજ્યો કર્મ વિચારી નર નારીરે ॥૨૦॥
વળી પાપીનાં પાપ પ્રમાણેરે, નાખે પ્રાણરોધ નર્ક ખાણેરે ।
પ્રાણરોધમાં પડેછે પાપીરે, સુણો વાત સહુ કાન આપીરે ॥૨૧॥
આ લોકે બ્રાહ્મણાદિક કૈ'યેરે, ખરા ખર સરિખા તે લૈયેરે ।
મારે મૃગને કરે અકાજરે, જેની સત્યશાસ્ત્રે પાડી નાજરે ॥૨૨॥
તેહ મરી જમપુર જાયરે, પડે પ્રાણરોધ નર્ક માંયરે ।
તેનું કિંકર કરી નિશાણરે, રોમરોમ વેંધે મારી બાણરે ॥૨૩॥
છેદી નાખે છે પાપિની છાતીરે, પામે પીડા કહી નથી જાતીરે ।
જોઈજોઈ શરીરના હાલરે, પછી રૂવે કૃપણ[૨] કંગાલરે ॥૨૪॥
વળી આ લોકે પુરૂષ દંભેરે, દંભમય જગન આરંભેરે ।
મારે પશુ એ જગન માંયરે, તે મરી વૈશાસન જાયરે ॥૨૫॥
ઝાલે જમદૂત ગળે જોરેરે, માર્યા પશુપેઠે તે બકોરેરે ।
પાડે કાળીરાડ્ય તે કુકર્મીરે, જે કોઈ ઈયાં થયાતા અધર્મીરે ॥૨૬॥
થોડા સુખસારૂ દુઃખ મોટુંરે, બાંધી લિધી ભેળી પાપ પોટું[૩]રે ।
તેતો ભોગવે આવશે પારરે, સહુ નિશ્ચે જાણો નિરધારરે ॥૨૭॥
વળી પોતાના પાપ પ્રતાપેરે, પડે લાલાભક્ષ માંય આપેરે ।
લાલાભક્ષનું દુઃખ અપારરે, કહું કાંઈક તે નિરધારરે ॥૨૮॥
આ લોકે ત્રણે વર્ણના પુરૂષરે, આપે પાપી થઈ કામવશરે ।
પોતાના વર્ણની જે નારરે, પાપી તેશું કરે વ્યભિચારરે ॥૨૯॥

૧. પતિત અથવા શૂદ્ર સ્ત્રીનો સંગ કરનાર ૨. દીન, બિચારો ૩. પોટલાં.

તેહ પાપે જમદૂત ત્યાંઈરે, નાખેછે વીર્યની નદી માંઈરે ।
મારી મુદગર મસ્તક માંયરે, પાપી જીવને વીર્ય ત્યાં પાયરે ॥૩૦॥
આવે ઉબકા અતિ ઓકારી[૧]રે, તોય પિવરાવે મારીમારીરે ।
દિયે દંડ એમ દિનરાતરે, પામે પીડા પ્રાણી બહુભાતરે ॥૩૧॥
વળી આપ પાપે પાપી જનરે, પડે છે તે સારમેયાદનરે ।
સારમેયાદનનું જે દુઃખરે, તેતો કહ્યું જાય નહિ મુખરે ॥૩૨॥
જેહ પાપે પડે એહ માંઈરે, તેહ સાંભળજ્યો કહું ભાઈરે ।
કરે ચોરી મુકે વળી આગ્યરે, બાળે ગામ પુર વન જાગ્યરે ॥૩૩॥
દિયે ઝેર લુંટે ગામ સારથ[૨]રે, એવો કરે છે પાપી અનરથરે ।
એવા કુકર્મના કરનારરે, હોય રાજા કે રાજાના ચાર[૩]રે ॥૩૪॥
તે મરી જમપુરિમાં જાયરે, તેને જમના દૂત તોડી ખાયરે ।
શ્વાન સાતસો ને વિશ વળીરે, ચુંથી ખાય છે પાપીને મળીરે ॥૩૫॥
વજ્રસરીખી છે જેની દાઢ્યોરે, તોડે તન પાડે તેણે રાઢ્યોરે ।
કોણ મુકાવે મહાદુઃખમાંથીરે, જેણે સાચી વાત માની નથીરે ॥૩૬॥
હોય સાચી વાતના કે'નારારે, તેતો એને લાગ્યા નહિ સારારે ।
વળી પાપીનો કરી તપાસરે, નાખે અવિચી નરકમાં તાસ[૪]રે ॥૩૭॥
અવિચીનું દુઃખ છે અલેખેરે,તેતો ભોગવશે રાઈ રેખેરે ।
તેમાં કરશે નહિ કાંઈ માપરે, દેશે દુઃખ જોઈ જેવાં પાપરે ॥૩૮॥
જેહ પુરે જુઠી સાખ્ય જનરે, બોલે અસત્ય લેતાં દેતાં ધનરે ।
આપી દાન ને બોલે અસત્યરે, એવી પાપમય જેની મત્યરે ॥૩૯॥
પછી એને અવિચીથી નાખેરે, પાપીને કોણ પડતો રાખેરે ।
અવિચી નામે પર્વત જાણોરે, એવું નરક પ્રૌઢ પ્રમાણોરે ॥૪૦॥

૧. ઊલટી થાય ૨. જન સમુદાય ૩. દાસ, સેવક કે ગુપ્તચર ૪. તેને.

તેમાં ઉંચા પગ નીચું શીશરે, એમ નાખે કિંકર કરી રીશરે ।
શત જોજન ઉંચો છે એહરે, તેને માથેથી નાખે છે તેહરે ॥૪૧॥
દિસે તરંગ નહિ જળ જેમાંરે, ભર્યા એકરસ પાણા તેમાંરે ।
થાય તલતલ કટકા તનરે, તોય મરે નહિ પાપી જનરે ॥૪૨॥
એમ અસત્યના બોલનારરે, સહે દુઃખ અપરમપારરે ।
વળી વિપ્ર વિપ્રની જે ઘરૂણી[૧]રે, કરે પ્રમાદે પાન વારૂણી[૨]રે ॥૪૩॥
વળી વિપ્ર વિના વર્ણ અન્યરે, કરે વ્રતદિને સુરાપાનરે ।
ક્ષત્રી વૈશ્યાદિ પ્રમાદે વળીરે, જે પિયે છે સોમવલ્લિ મળીરે ॥૪૪॥
તે પાપે એ જીવ નિદાનરે, પડે નરક નામે અયઃપાનરે ।
જ્યારે વિપ્રઆદિ ત્રણે વર્ણરે, જાય જમપુરી પામી મર્ણરે ॥૪૫॥
તેની જમદૂત છાતી દબાવીરે, પાય લોહરસ તેને લાવીરે ।
તેહ દુઃખે કરે હાયહાયરે, ભૂખ પ્યાસે કરી પ્રાણ જાયરે ॥૪૬॥
વળી ઈયાં અધમ નર છોટોરે, માનેકરી માનેછે હું મોટોરે ।
જે કોઈ જન્મ તપ વિદ્યા વર્ણેરે, મોટા આશ્રમ ચાર આચર્ણે[૩]રે ॥૪૭॥
તેની ગણતી નહિ કહું કાંઈરે, એવો અભિમાની મનમાંઈરે ।
સહુથી જાણે પોતાને સરસરે, બીજાને તો જાણેછે નરસરે ॥૪૮॥
તેનું કરે અપમાન અતિરે, તે કરે ક્ષારકર્દમે ગતિરે ।
હેઠું માથું ને ઉંચા છે પગરે, નાવે થાહ[૪] પડ્યો તેમાં ઠગરે ॥૪૯॥
એવાં જમપુરીનાં જે દુઃખરે, પામે પ્રાણી પ્રભુથી વિમુખરે ।
સાચા સંતની શીખ ન માનીરે, થયો અસંત સંગે અભિમાનીરે ॥૫૦॥
એવી અભાગી નરની રીતરે, ખોટા માંયે છે ખરી પ્રતીતરે ।
જેવું જુઠું અંતરમાં પેસેરે, તેવું સાચામાં મન ન બેસેરે ॥૫૧॥

૧. પત્ની, ગૃહિણી ૨. એક પ્રકારની મદિરા, દારૂ ૩. સદાચારના નિયમો પાળવાથી ૪. અંત, તાગ, છેડો.

કહો કેમ થાય એહ સુખીરે, સાચી વાત ન માને મનમુખીરે ।
જે જીવના પરમ સનેહીરે, જાણ્યા શત્રુ સરિખા તેહીરે ॥૫૨॥
તેહ પાપે પડે નરક માંયરે, ન મળે ઉપાય એનો હવે કાંયરે ।
હોય સમજુ તો સમઝે સમુંરે, લાગે અણસમઝુને વસમુંરે ॥૫૩॥
વાત હેતની છે રાખો હૈયેરે, વારેવારે કેટલુંક કૈ'યેરે ।
કહે નિષ્કુળાનંદ કેટલુંરે, આવું સુણિ ચેતો તો છે ભલુંરે ॥૫૪॥

કડવું ॥૧૪॥

પૂર્વછાયો-

વળી અભાગી જીવને, સુઝેજ અવળાં કામ ।
અઘમગમાં[૧] ચાલતાં, ક્યાંથી સુખ ને વિશ્રામ ॥૧॥
ડોડા ભુંડા ખાધા ખરા, ધાંખે કરી ધંતુરાતણા ।
ચડ્યો કેફ તેનો ચિત્તને, કહો કાંઈ રહે મણા ? ॥૨॥
સુણો સહુ આ લોકમાં, કરે નર નારી મળી પાપ ।
કાળી ભૈરવ દેવ તામસી, જેજે નર પશુ મારી આપ ॥૩॥
માંસ ખાઈ પશુ મનુષ્યનું, થાય નર નારી પ્રસન્ન ।
તેહ જાય જમપુરીએ, પડે રક્ષોગણભોજન ॥૪॥
માર્યા નર પશુ અવતરી, ત્યાં રાક્ષસના ગણ થાય ।
જેમ ખાધુંતું માંસ એહનું, તેમ તેનું એહજ ખાય ॥૫॥
જેમ એ નરનારીએ, કર્યું હતું નૃત્ય ને ગાન ।
તેમનું તેમ રાક્ષસ કરે, ખાઈ માંસ કરી લોહીપાન ॥૬॥

ચોપાઈ-

વળી આ લોકમાં અપરાધીરે, કરે પાપ ન કરે પારાધી[૨]રે ।
આવે શરણ જીવવાને જનરે, આણી અતિ વિશ્વાસ મનરે ॥૭॥

૧. પાપમાર્ગમાં ૨. શિકારી પણ ન કરે તેવા.

એવા વન ગામના જીવ જેહરે, આવે જીવવા આશરે તેહરે ।
તેને શૂળ કે સૂત્રની[૧] ફાંશીરે, તેણે કરીને માર્યા વિશ્વાસીરે ॥૮॥
પછી મરી જમપુર જાયરે, તેને જમદૂત પ્રોવિને ખાયરે ।
આપે દુઃખ નાપે અન્ન પાણીરે, આવે મૂરછા બંધાય વાણીરે ॥૯॥
પડે પૃથવી ઉપર આપરે, ત્યારે સંભારે પોતાનાં પાપરે ।
ભાયો[૨] ક્યાંથી કર્મ આવાં કીધાંરે, ક્યાંથી જેને તેને દુઃખ દીધાંરે ॥૧૦॥
એમ કહી પોકારે છે પ્રેતરે, પછી પડે ભૂમિએ અચેતરે ।
પડ્યો જાણી આવે પંખી ઝટરે, લોહ ચાંચવાળાં કંક બટ[૩]રે ॥૧૧॥
તેતો તોડીતોડી તન ખાયરે, પાપી પીડાય પ્રાણ ન જાયરે ।
એમ બહુ ભાતે દુઃખ ભોગવેરે, નોખા કષ્ટકુંડ નવાનવેરે ॥૧૨॥
નાવે અંત અત્યંત દુઃખનોરે, નહિ લવલેશ ત્યાં સુખનોરે ।
વળી આ લોકે નર જે તીખારે, સ્વભાવ છે સર્પના સરિખારે ॥૧૩॥
જેને તેને દિયે બહુ દુઃખરે, જેથી ન હોય કોયને સુખરે ।
પછી મરી જમપુર જાયરે, પડે દંદશૂક નર્ક માંયરે ॥૧૪॥
સુણો ભાઈ એ નર્કની વાતરે, મુખ જંતુનાં પાંચ વા સાતરે ।
અતિ કરડકણાં કરાળરે, જાણું પાપી પ્રાણીતણો કાળરે ॥૧૫॥
ખાઉં ખાઉં ખાઉં એમ કરેરે, વણ વપુએ વડચકાં[૪] ભરેરે ।
તીખી દાઢો દિસે દુખદાઈરે, એવા જંતુ એ નરકની માંઈરે ॥૧૬॥
ઉગ્ર સ્વભાવવાળાને એહરે, તર્ત ગળી જાય જંતુ તેહરે ।
પામે પીડા અતિ તિયાં ભારીરે, માટે કરવાં કર્મ વિચારીરે ॥૧૭॥
વળી આ લોકમાં જે અભાગીરે, દિયે પરને દુઃખ દયા ત્યાગીરે ।
ખાડા કોઠલા ગુફા અંધારીરે, બીલ[૫] ભોમ જેમાં તમ ભારીરે ॥૧૮॥

૧. દોરી અથવા દોરડાંની ૨. હે ભાઈઓ ! ૩. લાંબી ચાંચવાળાં જળચર હિંસક પક્ષી ૪. બટકા, ડંખ ૫. બખોલ, કોતર ભૂમિ.

ઘર દરમાંહિ જીવ રૂંધીરે, મુકે આગ્ય ધૂમ ત્યાં કુબુદ્ધિરે ।
પછી તે પાપી પરલોક પામીરે, પડે અવટરોધને[૧] હરામીરે ॥૧૯॥
ઝેર સહિત અગ્નિ ધૂમાડેરે, રોકી એવે સ્થળે રોળ[૨] પાડેરે ।
ઈયાં જીવે કર્યાં પાપ જેમરે, દિયે દંડ ત્યાં તેમનો તેમરે ॥૨૦॥
નથી અધિક ઓછું કરતારે, રહેછે પ્રભુના ડરથી ડરતારે ।
નથી ડરતો એ નર અભાગીરે, દુઃખ લિયેછે મુખથી જો માગીરે ॥૨૧॥
વળી આ લોકે અભાગી નરરે, બાંધી બેઠા છે આશ્રમ ઘરરે ।
આવે આંગણે અતિથિ રાજરે, અભ્યાગત અન્ન જળ કાજરે ॥૨૨॥
તેશું ક્રોધ કરી તતકાળરે, કરે કરડી દૃષ્ટિ કરાળરે ।
અન્ન જળ જરા ન આપેરે, સામું ક્રોધ કરીને સંતાપેરે ॥૨૩॥
પછી જ્યારે પામે પાપી મૃત્યુરે, પડે નરકે નામ પર્યાવ્રતરે ।
તિયાં વજ્ર જેવાં ચાંચવાળાંરે, ગીધ કંક બટ જે રીસાળાંરે ॥૨૪॥
ઝાલી બળે મારી ચાંચો પાંખોરે, કાઢી લિયેછે પાપીની આંખ્યોરે ।
ડોળા કાઢી લિયે દિયે મારૂરે, તેણે ચાલે છે રૂધિરધારૂરે ॥૨૫॥
તેણે ભિંજાય મુખ શરીરરે, એવે દુઃખે રહે કેમ ધીરરે ।
એમ દિયે છે દંડ અપારરે, સહે એવાં પાપ કરનારરે ॥૨૬॥
સારું સુંદર નરતન પામીરે, કર્યાં પાપ રાખી નહિ ખામીરે ।
આવ્યા સમૂહ તેના સામટારે, જેમ આવે ઘન ચડી ઘટારે ॥૨૭॥
વળી આ લોકે કરી અનર્થરે, બહુ પાપે કરી મેળ્યું ગર્થ[૩]રે ।
પામે ધન વાધે અભિમાનરે, જાણે નહિ કોય મુજ સમાનરે ॥૨૮॥
ધનમદે બોલે વાંકાં વેણરે, થયો દુર્બળનો દુઃખદેણરે ।
ધન ખરચતાં ખરખરો ઘણોરે, રાખે ભય રાજા ચોરતણોરે ॥૨૯॥

૧. ઊંડા ખાડાવાળાં એક નરકમાં ૨. વારો, દુઃખ, મૂંઝવણ ૩. ધન.

મેળ્યું ધન જક્ષના[1] સમાનરે, ના'પ્યું તેમાંયથી કોડી દાનરે ।
અભ્યાગત વિપ્ર ને કલોઈ[2]રે, તેને અર્થે ના'વ્યો દામ કોઈરે ॥૩૦॥
મળ્યું ધન કેવળ કરી પાપરે, તે ન ખરચ્યું ન ખાધું આપરે ।
પછી ધન તન તજી તેહરે, જાય જમપુરીમાંહી એહરે ॥૩૧॥
તેને નાખે સૂચિમુખ નર્કેરે, પામે દુઃખ પાપી બહુ બર્કે[3]રે ।
જમદૂત દરજીની પેઠ્યેરે, એનું તન શીવી બહુ ગંઠ્યેરે ॥૩૨॥
ચીરી ચામડી સોએ શીવેછેરે, મુવા સરિખો થઈ જીવેછેરે ।
સર્વે લોભનો લાભ દેખાડીરે, એક શીવે બીજો નાખે ફાડીરે ॥૩૩॥
એમ બહુવિધિ આપેછે દુઃખરે, તેહ ન કહેવાય ભાઈ મુખરે ।
સુણી સર્વે પુરાણે અશેષરે, કહ્યા નર્ક એમ અઠાવિશરે ॥૩૪॥
એહ વિના બીજા છે અપારરે, સોએસો ને હજારે હજારરે ।
પાપી જીવને પીડવા કાજેરે, ધર્મરાયને રાખ્યા મહારાજેરે ॥૩૫॥
જેણે જેવી કરી છે કમાણીરે, તેને ભોગવાવે તેવી જાણીરે ।
સંયમિનીને દક્ષિણ દ્વારરે, નર્ક અગણિત છે અપારરે ॥૩૬॥
જેણે જેવાં કર્યાં હોય પાપરે, તેવે નર્કે પડે પ્રાણી આપરે ।
પડે સર્વે નરકે અધર્મીરે, હોય નર વા નારી વિકર્મીરે ॥૩૭॥
નથી વાત જુઠી એહ જાણોરે, સર્વે સાચી પુરાણે પ્રમાણોરે ।
તેને અર્થે કરે છે ઉપાયરે, દાન પુણ્ય વ્રત કહેવાયરે ॥૩૮॥
એહ દુઃખને ટાળવા કાજરે, કરે ઉપાય રંક ને રાજરે ।
પણ પાપીને સંગ નડે છેરે, તેણે કરી નર્કમાં પડેછેરે ॥૩૯॥
ખોટી દિશના દેખાડનારરે, છે આ જગમાંઈ અપારરે ।
તેના સંગને નથી તજતારે, શુદ્ધ થઈ નથી હરિ ભજતારે ॥૪૦॥

૧. યક્ષ-કુબેરસેવકની ૨. ભાણેજ=બહેન કે દીકરીના સંતાન ૩. રાડો પાડે.

આપ પાપે કરી નર્ક એહરે, ભોગવેછે અનુક્રમે તેહરે ।
તેમ ધર્મે અનુક્રમે જીવરે, જાય સ્વર્ગાદિ લોકે સદૈવરે ॥૪૧॥
કેટલાક નર્કેથી નિસરેરે, કેટલાક નર્કમાંય ગરેરે ।
એમ કૈંક સ્વર્ગથી પડેછેરે, કૈંક સ્વર્ગાદિ લોકે ચડેછેરે ॥૪૨॥
એમ કરતાં વધે પુણ્ય પાપરે, તેણે ફરે ચોરાશીમાં આપરે ।
એમ રચી રહ્યો છે અખાડોરે, પ્રભુ ભજ્યા વિના છે પવાડો[1]રે ॥૪૩॥
ભજો હરિ તજી બીજી વાતરે, તો ટળે માથેથી જમઘાતરે ।
પ્રભુ ભજ્યા વિના એનો પારરે, નથી આવતો જાણો નિરધારરે ॥૪૪॥
સાચા સંતનો સંગ કરીનેરે, ભજો ભાવે કરીને હરિનેરે ।
જો કોઈ ઈચ્છો એ ટાળવા દુઃખરે, રહો શ્રીહરિને સનમુખરે ॥૪૫॥
જે એ દુઃખ કહ્યાં કથીકથીરે, તેતો હરિજન પર નથીરે ।
માટે હરિજન સહુ થાઓરે, શીદ જમપુરીમાંહિ જાઓરે ॥૪૬॥
મો'રે મોટામોટા જો વિચારીરે, થયા ભક્ત પ્રભુજીના ભારીરે ।
રાજ સાજ સુખ ને સંપત્તિરે, તજી ભજ્યા પ્રભુ પ્રાણપતિરે ॥૪૭॥
તેતો એ દુઃખ ટાળવા કાજરે, મેલ્યો સર્વ સુખનો સમાજરે ।
સુખ મુકીને દુઃખને લેવુંરે, તેતો ન ગમે કોઈને એવુંરે ॥૪૮॥
પણ જમપુરીનાં દુઃખ જાણીરે, ખરી પ્રતીત મનમાં આણીરે ।
તૈયે મેલી દીધો એ મારગરે, પછી સુખમારગે ભર્યા પગરે ॥૪૯॥
માટે સહુને જોવું તપાશીરે, નથી આગળ ખેલ[2] ને હાંશીરે ।
કહે નિષ્કુળાનંદ નિરધારરે, કરવો સહુને એનો વિચારરે ॥૫૦॥

કડવું ॥૧૫॥

૧. ભવાડો, કજીયો ૨. છોકરાની રમત - સામાન્ય વાત.

પૂર્વછાયો-

હવે સુણો સહુ શુભમતિ, કહું કથા સુંદર સાર ।
પ્રગટ પ્રભુ ભજ્યા વિના, પામે પ્રાણી દુઃખ અપાર ॥૧॥
સહે દુઃખ સોળે શહેરનાં, ભોગવે નરક અગણિત ।
પછી ચાલે ચોરાશિયે, સુણો સહુ કહું તેની રીત ॥૨॥
ચોરાશી રાશી દુઃખની, છે અતિ અતોલ અમાપ ।
જેમાં જીવ જુજવા, પામે છે પરિતાપ ॥૩॥
જેને માથે એહ દુઃખ છે, તે નથી સુખી લગાર ।
કોણ ડાહ્યા ભોળા કહિયે, કોણ ગુણવંત ને ગમાર ॥૪॥
કોણ રંક રાજા કહિયે, કોણ શ્રીમંત ને શાહુકાર ।
જેને માથે જન્મ મરણ છે, તેતો સર્વે એકજ હાર ॥૫॥
કોણ જોગી જતિ કહિયે, કોણ ત્યાગી તપસી તેહ ।
ચોરાશીનું નવ ચુકિયું[1], તો અમથો કલેશ એહ ॥૬॥
હાર્યો જિત્યો કોણ જાણિયે, કોણ સતી ને શૂરવીર ।
દાતા દીન કેને કહિયે, જેને એહ દુઃખ છે શિર ॥૭॥
જેહ કષ્ટ કહેવાય નહિ, જિહ્વાએથી જરૂર ।
ચવું[2] ચારે ખાણ્યનાં, ભારે દુઃખ ભરપુર ॥૮॥
અંડજ ઉદ્‌ભિજ સ્વેદજ જરાયુજ, ખરી એ ચારે ખાણ ।
એકવીશ લાખ એક એકમાં, તેહ પિંડ ધરે પરિમાણ ॥૯॥
કિયાંક સુખી કિયાંક દુઃખી, તન સહે ત્રિવિધ તાપ ।
શરીરધારી સુખી નહિ, સદા રહે શિર સંતાપ ॥૧૦॥

૧. લખચોરાશી ન ટળી ૨. વર્ણવું.

ચોપાઈ-

શુભાશુભ કર્મ અનુસાર, પામે જીવ બહુ અવતાર ।
લખ ચોરાશી ખાણો છે ચાર, ધરે તેમાં જુજવા અવતાર ॥૧૧॥
અંડજ ખાણ્યના જે અવતાર, તેનો કહેતાં તે ન આવે પાર ।
સુખ થોડું ને દુઃખ અત્યંત, એવાં ધરવાં તન અનંત ॥૧૨॥
જળજંતુ અંડજ કહેવાય, તેના દુઃખનો થાહ ન થાય ।
મત્સ્ય કચ્છ ક્રચલા કાતરણી, બીજી બહુ જાતી ન જાય વરણી ॥૧૩॥
કીડી મકોડી ક્રોળાં ગરોળાં, માખી મણિધર ટિંટડાં બો'ળાં ।
ભમર તમર આદિ ભણિયે, એ પણ અંડજમાંય ગણિયે ॥૧૪॥
એહ આદિ જે જંતુ અપાર, મરે ધરે ત્યાં લે અવતાર ।
સુખ નહિ નહિ દુઃખ સરૂં, નિત્યે કષ્ટ પામે તિયાં નરૂં ॥૧૫॥
શીત ઉષ્ણ વળી તનત્રાસ, હર્ષ શોક સહે ભૂખ પ્યાસ ।
આપથી સબળો દુઃખ આપે, પોતે પણ નિર્બળને સંતાપે ॥૧૬॥
એમ સુખ દુઃખ સહેતાં અપાર, જાય જન્મ લાખ અગિયાર ।
ત્યારે જળજંતુ જન્મ ટળે, સત્ય કહ્યું છે સંત સઘળે ॥૧૭॥
વળી કર્મ અનુસારે એહ, પ્રાણી પામે છે પંખીના દેહ ।
સહે ત્રણ કાળનાં તે દુઃખ, પળ એક પામે નહિ સુખ ॥૧૮॥
સહે અમોઘ મેઘની ધાર, શીત ઉષ્ણનું દુઃખ અપાર ।
ભુખ પ્યાસમાં પીડાય બહુ, હર્ષ શોકમાં આતુર સહુ ॥૧૯॥
એમ દશ લાખ ધરે દેહ, ત્યારે અંડજથી મુકાય એહ ।
અગિયાર દશ એહ કહ્યા, મળી એકવીશ લાખ થયા ॥૨૦॥
એક અંડજ ખાણ્યનાં જાણો, સત્ય વાત સહુ પરમાણો ।
ઉદ્‌ભિજમાં ધરે અવતાર, કહું સાંભળો તે નિરધાર ॥૨૧॥

ખરાં ખાંણ્ય ચારેનાં જે દુઃખ, પામે પ્રભુથી છે જે વિમુખ ।
પ્રાણી આપ પાપપ્રતાપે, પામે સ્થાવરનાં દેહ આપે ॥૨૨॥

ઝાડ પા'ડમાં ધરે શરીર, કેંક કલ્પલગી રહે સ્થિર ।
બળે સળે કુઠારે કપાય, સિંચ્યા વિના સમૂળાં સુકાય ॥૨૩॥

શીત ઉષ્ણ સુખ દુઃખ સહે, આવે જાય નહિ સ્થિર રહે ।
વન વેલી ગુચ્છ ગિરિ તૃણ, થાય અગ્નિથી અચિર મરણ ॥૨૪॥

એમ એકવીશ લાખ વાર, પામે ઉદ્‌ભિજમાં અવતાર ।
એમ લેતાં જન્મ પૂરા થાય, ત્યારે સ્થાવર દેહથી મુકાય ॥૨૫॥

પછી સ્વેદજ ખાણ્યે શરીર, ધરે અભાગી જીવ અચિર ।
કર્યાં કર્મ થઈ તેને વશ, ધરે તન કૃમિ કીટ અવશ ॥૨૬॥

ચાંચડ માંકડ જુ જુવા સવા, ગિંગોડી ઈતડિ ને કંથવા ।
મો'લો મચ્છર ધનાંમાટલિયાં, એળ્યો શાળ્યો પુરાદિ માંમલિયાં ॥૨૭॥

એહ દેહમાંહિ નહિ સુખ, પામે પીડા પ્રભુના વિમુખ ।
મુવા પછી શું નરકે જાય, એતો જીવતાં છે નર્કમાંય ॥૨૮॥

એમ સહેતાં સુખ દુઃખ શિશ, વીતે જન્મ લાખ એકવીશ ।
ત્યાં સુધી રહે દુઃખિ અપાર, પછી સ્વેદજથી કાઢે બા'ર ॥૨૯॥

વળી જરાયુજ ખાણ્યમાં જેહ, જીવ ધરે છે જુજવાં દેહ ।
નિજકર્મ બંધે બંધાણો, ધરે પશુના જન્મને જાણો ॥૩૦॥

સુખ નહિ ને સંકટ ઘણો, કહ્યો ન જાય મુખથી તે તણો ।
પડે પરવશ પરહાથ, બળે ગળે બાંધી ઘાલે નાથ[1] ॥૩૧॥

જોડે છોડે વાળે તેમ વળે, મગાવે લગાવે પાય સઘળે ।
આપે ખાવા પીવાને તો ખાય, નહિતો બાંધ્યો બાંધ્યો તે સુકાય ॥૩૨॥

૧. વશમાં રાખવા માટે નાકમાં પરોવેલી દોરી.

પરભયથી ભાગતો ફરે, પાણી ન પિયે ચારો નવ ચરે ।
કેંક ખીલે રહ્યાં છે બંધાઈ, અહોનિશ કીચવિચ્ચ[1] માંઈ ॥૩૩॥

એમ નાનાં મોટાં પશુ પ્રાણી, સહે દુઃખ ભુખ લિયો જાણી ।
સતર લાખ વાર તન ધારે, છૂટે પશુનાં જન્મથી ત્યારે ॥૩૪॥

એહ દુઃખ જરાયુજનાં કહ્યાં, કહું બીજાં જે કહેવાનાં રહ્યાં ।
ચારે ખાણ્યનાં દુઃખ કહું ચવી, જેજે જીવ આવ્યો છે ભોગવી ॥૩૫॥

પછી કર્મ અનુસારે એહ, પામે ચાર લાખ મનુષ્યના દેહ ।
તેમાં પણ અષ્ટ પ્રકાર, સુણો સહુ કહું નિરધાર ॥૩૬॥

કપિ નોળ ખિસકોલાં કહિયે, રીંછ ને જળમાણસાં[2] લહિયે ।
એકલટંગાં ઘુડમુખાં ગણું, અષ્ટમું તન તે મનુષ્યતણું ॥૩૭॥

તેમાં પણ છે બહુ પ્રકાર, સર્વે સરખા નહિ અવતાર ।
ભાઉ ભીલ કસાઈ કલાર[3], પારાધિ ફાંશિયા[4] મચ્છીમાર ॥૩૮॥

મહા મ્લેચ્છ[5] નીચના જે દેહ, અતિ પાપમય તન તેહ ।
એહ માંયલું આવે એક તન, તેણે ન થાય મોક્ષનું જતન ॥૩૯॥

કપિ આદિ કહ્યાં તન સાત, તેમાં તો નહિ મોક્ષની વાત ।
અષ્ટમું દેહ મનુષ્યનું કા'વે, તેહ પણ જો પાપીનું આવે ॥૪૦॥

ન સરે અર્થ ન થાય કલ્યાણ, પાછી ચોરાશી ને ચાર ખાણ ।
અથવા આવે જો ઉત્તમ તન, મળે કુસંગ તો મૂળગા દન[6] ॥૪૧॥

દેશ કાળ ક્રિયા ધ્યાન જેહ, શાસ્ત્ર દીક્ષા મંત્ર સંગ તેહ ।
એહ અવળાં હોય જો અષ્ટ, આપે આ લોકે પરલોકે કષ્ટ ॥૪૨॥

હોય સવળાં તો સરે કામ, પ્રાણી પામે શ્રીહરિનું ધામ ।
એહ સવળાં તે સતસંગ, એહ અવળાં તે કહિયે કુસંગ ॥૪૩॥

૧. કીચડની વચમાં, કાદવમાં ૨. જળબિલાડી ૩. દારૂ બનાવનાર ૪. ફાંસી દેનાર, જલ્લાદ ૫. અતિઅધમ, પાપી, દુષ્ટ ૬. એના એ દુઃખનાં દિવસો.

સતસંગે કરી સરે કાજ, કુસંગે કરી નર્ક સમાજ ।
જેજે દુઃખ થયાં થાશે અંગે, હમણાં દુઃખી તે પણ કુસંગે ॥૪૪॥

જેજે દુઃખ કહ્યાં સર્વે કથી, તેતો સૌ પામે છે કુસંગથી ।
કુસંગ છે કારણ દુઃખનું, સતસંગ છે કારણ સુખનું ॥૪૫॥

કુસંગનો સંગ સહુ ત્યાગી, સર્વે હરિને ભજો સુભાગી ।
કુસંગ તો કરશો માં કોઈ, જમપુરીનાં દુઃખને જોઈ ॥૪૬॥

કુસંગના ડરથી તો ડરવું, તો મટે જન્મવું ને મરવું ।
જન્મ મર્ણનાં દુઃખ છે જેહ, તેતો કહી સુણાવ્યાં મેં તેહ ॥૪૭॥

તેહ સાંભળ્યું સૌએ સંકટ, વેઠ્યું જાય નહિ છે વિકટ ।
તે સમામાં વીતે છે પ્રાણીને, તેતો મનમાં રહે છે જાણીને ॥૪૮॥

કહેવા જેવો નથી એહ સમો, ગમે તેવાં દુઃખ આવી દમો[1] ।
તેતો જાણે છે પોતાનો જીવ, કાં જાણે છે પર્મ હેતુ પીવ ॥૪૯॥

એહ સમો છે અતિ આકરો, ખમ્યો ન જાય છે ખરાખરો ।
એહ દુઃખ ટાળવા ઉપાય, કરવો સમઝી સહુને સદાય ॥૫૦॥

તજી કુસંગ સત્સંગ કરિયે, તો ફરી ભવફેરા ન ફરિયે ।
કહિયે વારેવારે શું કેટલું, કરવું સહુને પોતાનું ભલું ॥૫૧॥

સહુ જને આ કથા સાંભળી, કરવો સત્સંગ સર્વેને મળી ।
કહે નિષ્કુળાનંદ નિરધાર, કહ્યું સર્વે વાતનું આ સાર ॥૫૨॥

કડવું ॥૧૬॥

પૂર્વછાયો-

વિવિધ ભાતે વર્ણવી, કહ્યાં કષ્ટ જીવનાં જેહ ।
તેહ સાંભળતાં શ્રવણે, સહુનાં તે કંપે દેહ ॥૧॥

૧. કષ્ટ આપે.

અલ્પ આયુષ્યમાં એવડી, પીડા પામે છે પ્રાણી અપાર ।
એહ દુઃખની આગળે, સુખ સ્વપ્નનાં જેવો સંસાર ॥૨॥

મનુષ્ય દેહને મૂકતાં, દુઃખ તરત છે એ તૈયાર ।
તેનો ઉપાય અભાગિયા, કાંરે કરો નહિ નર નાર ॥૩॥

માથે નગારાં મોતનાં, વાજે છે બહુવિધ ।
પળે પળે રીત પલટે, પેખી જુવોને પ્રસિદ્ધ ॥૪॥

બાળ જુવાપણ બે ગયાં, વૃદ્ધપણ વણસતું[1] જાય ।
આજ કાલ્યમાં ઉઠી ચાલવું, સહુ વિચારો મનમાંય ॥૫॥

યાંથી અચાનક ચાલતાં, સઈ[2] વસ્તુ આવશે સાથ ।
વણસમઝ્યે વિપત્તિની, શીદ ભરી રહ્યા છો બાથ ॥૬॥

સાચો સમાગમ શોધીને, ટાળો માથેથી એ ત્રાસ ।
નરસે[3] સંગે નહિ મટે, મરણ ને ગર્ભવાસ ॥૭॥

મેં કહ્યું આ જીવને, કુસંગ છે દુઃખરૂપ ।
કુસંગ કહિયે જેહને, કહું તેહનું હવે સ્વરૂપ ॥૮॥

ચોપાઈ-

મોટો કુસંગ તે નિજદેહ, જેમાં જીવે બાંધ્યો છે સનેહ ।
એહ અર્થે કરતાં અનર્થ, જીવ ખુવે છે જનમ વ્યર્થ ॥૯॥

કુડ કપટ દગા ને ઘાત, થાય દેહસારૂ સર્વે વાત ।
છળ ચોરી હિંસા કરી હણે, આપ સ્વારથે પાપ ન ગણે ॥૧૦॥

એવું પાપ નથી જગમાંય, જે કોઈ શરીરસારૂં ન થાય ।
જ્યારે પિંડસુખ સામું પેખે[4], ત્યારે દોષ માત્રને ન દેખે ॥૧૧॥

પરત્રિય પરધન લેવું, તનસુખ સારુ કરે એવું ।
દેહ સાથે છે સનેહ જેને, નહિ ધર્મ નિયમ લાજ તેને ॥૧૨॥

૧. જીર્ણ થતું, નાશ પામતું ૨. કઈ ૩. ખરાબ માણસનાં નમાલા ૪. જુએ.

દેહઅભિમાની નર નારી, થાય એથી અનરથ ભારી ।
જેણે દેહમાંહિ સુખ માન્યાં, કરે પાપ કૈં પ્રગટ છાનાં ॥૧૩॥
પોતાના પિંડના સુખસારૂ, કરે પાપ હજારે હજારૂ ।
જેણે કરી જમપુરી જવાય, તેનો ન કરે વિચાર કાંય ॥૧૪॥
ન ખાધા સરિખું તેહ ખાય, ન પીધા સરિખું પીયે પાય ।
તેતો દેહના સુખને અર્થ, થાય અતિ ઘણા તે અનર્થ ॥૧૫॥
જે અનર્થે જમપુરી જવાય, માટે મોટો કુસંગ એ કહેવાય ।
તેહસારૂ તજવો સનેહ, જાણી કુસંગરૂપ આ દેહ ॥૧૬॥
દેહ માન્યે માને માઈ બાપ, દેહ માન્યે માને પર[1] આપ[2] ।
દેહ માન્યે માને ભગિની ભ્રાત, દેહ માન્યે માને નાત જાત ॥૧૭॥
દેહ માન્યે માને ગૃહ મેરી[3], દેહ માન્યે માને વા'લાં વેરી ।
દેહ માન્યે માને મારૂ તારૂં, દેહ માન્યે મમત હજારૂં ॥૧૮॥
દેહસારૂ શુભાશુભ થાય, તેતો દોષ દેખે નહિ કાંય ।
અંધધંધ થઈ કરે પાપ, તેતો દેહસારૂ સહુ આપ ॥૧૯॥
સર્વે નર્કે જાવાનો સામાન, કરે જેને દેહ અભિમાન ।
માટે મોટો કુસંગ આ દેહ, તેશું તજવો જોયે સનેહ ॥૨૦॥
તેહ વિના કુસંગ છે અન્ય, કહું તેપણ સાંભળો જન ।
કુસંગ તે ક્રવ્યાદની[4] પેર, સદા વાવરે[5] પ્રભુશું વેર ॥૨૧॥
હરિ ને હરિના અવતાર, પાપી તેને ઘસારો દેનાર ।
શ્રીકૃષ્ણ જે ગોલોકપતિ, જનસુખ દાયક મૂરતિ ॥૨૨॥
ધરે જુગોજુગમાં અવતાર, કૈંક જીવનો કરવા ઉદ્ધાર ।
વારાહાદિક વપુને ધારી, રહે ભૂભાર હરવા મુરારી ॥૨૩॥

૧. પારકું ૨. પોતાનું ૩. પત્ની ૪. રાક્ષસની જેમ ૫. વધારે.

દઈ દરશ પરશનું દાન, હરે કૈંક જીવનું અજ્ઞાન ।
તેને તજીને અભાગી જન, કરે અન્ય દેવનું ભજન ॥૨૪॥
કાળી ભૈરવ ભૂત ને વીર, પાપી માને પાવલિયા[1] પીર ।
તેને બળિદાન દેવા બહુપેર, મારી જીવને કરે ઝમેર[2] ॥૨૫॥
એવા પાપિની પ્રતીતિ આવે, તોયપણ જમપુરીમાં જાવે ।
જેણે મનુષ્યદેહ આવી આપી, તેનો પાડ માને નહિ પાપી ॥૨૬॥
કોઈક કર્મ કરી પ્રધાન, માને મોક્ષે જાવાનું હેવાન[3] ।
કર્મે કરી સરવે થાય છે, એમ કર્મના ગુણ ગાય છે ॥૨૭॥
પરમેશ્વરનો બેઠા પાડી કાળ, નાસ્તિક એવા નર છે ચંડાળ ।
એનો સંગ તે કુસંગ કહેવાય, તેને સંગે જમપુર જવાય ॥૨૮॥
કોઈક અદ્વૈતની ઓટ્ય લઈ, કરે કુકર્મ બેશર્મ થઈ ।
મેલી શરણ શ્રીકૃષ્ણતણું, કરે મન જેમ માને આપણું ॥૨૯॥
એક બ્રહ્મ કહી ભ્રમાવે લોક, કહે કર્મ ધર્મ સર્વે ફોક[4] ।
કરે પાપ પુણ્યથકી પાડે, તેમાં નિર્દોષપણું દેખાડે ॥૩૦॥
એવા નર જે હોય અભાગી, જાણી કુસંગ મૂકવા ત્યાગી ।
એનો સંગ ન દેવો લાગવા, એ છે જમપુરીના આગવા[5] ॥૩૧॥
કળિમાંય છે કુસંગ ઘણું, સુણો જન આચરણ તેહતણું ।
સત્ય શાસ્ત્ર મર્યાદને મેલી, મનમતે વરતે છે ફેલી ॥૩૨॥
પાપી તજી નિજ કુળધર્મ, વિષયસારૂ કરે છે વિકર્મ ।
વળી પેટ ભરવા પાખંડી, કરે અધર્મ ધર્મને છંડી ॥૩૩॥
થઈ અભાગી નર ચંડાળ, કરે કરાવે જાતિવિટાળ[6] ।
કોઈક નિજ માતા સુતા સંગ, કરે ભગિની સાથે વ્રતભંગ ॥૩૪॥

૧. રાવળ કે પાળિયા ૨. ત્રાસ, ક્લેશ ૩. મૂર્ખ, અણસમજુ ૪. મિથ્યા, ખોટાં ૫. લઈ જનારાં, આગેવાન ૬. વટલાવવાપણું.

એવા પંથ કળિમાં છે બહુ, તેમાં માની બેઠા મોક્ષ સહુ ।
તેતો સત્યશાસ્ત્ર જુઠાં થાશે, ત્યારે એમાં કલ્યાણ કે'વાશે ॥૩૫॥

માટે એવો સંગ તે કુસંગ, તેનો ન દેવો લાગવા રંગ ।
હોય પૂર્વ જનમનાં પાપ, મળે એવો સંગ તે પ્રતાપ ॥૩૬॥

મળે વાઘ નાગ વિષ ખારૂં[1], પણ કુસંગથકી સૌ સારૂં ।
એથી એક જનમ જાય જાણ્ય, કુસંગથી કોટિ કોટિ હાણ્ય ॥૩૭॥

માટે કુસંગ કેને ન કરવો, પાપરૂપ જાણી પરહરવો ।
એવા કુસંગને સંગે રહ્યા, તેતો લખચોરાશીમાં ગયા ॥૩૮॥

વિધવિધ સહ્યા જમદંડ, વળી ધરશે ચૌ[2] ખાણ્યમાં પંડ ।
વર્ષા શીત સે'શે તને તાપ, તેતો કુસંગને પ્રતાપ ॥૩૯॥

ફરશે ભરશે ચારે એ ખાણ્ય, ધરશે સ્થાવર જંગમ તન જાણ્ય ।
મહાકુસંગની ખોટ્ય મોટી, જેણે જન્મ લેવા કોટિકોટિ ॥૪૦॥

તેહસારૂ તે જોવું તપાસી, નથી આગળ ખેલ ને હાંસી ।
ત્યાં તો સરે સાચાથી જો કાજ, નહિ રહે કપટીની લાજ ॥૪૧॥

દેહપાલક ઈંદ્રિના દાસ, તેનો રાખવો નહિ વિશ્વાસ ।
એને સંગે ખોટ્ય નવ ખાયે, સાચા સંત હોય તિયાં જાયે ॥૪૨॥

પશુપેઠે ન રહેવું બંધાઈ, સત્ય અસત્ય ઓળખવું ભાઈ ।
એહ કહી કુસંગની રીત, તેશું કેદિ ન કરવી પ્રીત ॥૪૩॥

માત તાત ભગિની જે ભાઈ, સુત દારા કુળ સગાં સાઈ ।
હરિ ભજતાં પાડે જે ભંગ, તેતો કહિયે સર્વે કુસંગ ॥૪૪॥

દેવ ગુરૂ અધ્યારૂ[3] પ્રવેણ[4], અન્નદાતા મિત્ર સુખદેણ ।
એહ હરિ ભજતાં જો વારે, સમઝી શત્રુ તજી દેવા ત્યારે ॥૪૫॥

---

૧. ખારીબલા નામનું હિંસક પ્રાણી ૨ .ચાર ૩. શિક્ષક, પુરોહિત ૪. હોંશિયાર, પ્રવિણ.

મતિયાં પંથિયાં પરપંચી, બેઠા અભક્ત ભાગશી રચી ।
પીરા કબીરા પ્રભુના દ્રોહી, એહ આદ્યે એવા બીજા કોહી ॥૪૬॥

તેનો રાખવો નહિ વિશ્વાસ, જેથી ટળી જાયે હરિદાસ ।
પૃથ્વીપતિ પ્રધાન પટેલ, તેપણ હોય કુસંગે ભરેલ ॥૪૭॥

દઈ ડારો ને દબાવી રાખે, હરિ ભજતાં વિઘન નાખે ।
તેનો દેશ ગામ તજી દેવું, જાણી આસુર મનમાં એવું ॥૪૮॥

જેમ તેમ કરવો નિભાવ, પણ એનો કરવો અભાવ ।
એવો કુસંગ ક્યાં લગી કહું, કે'તાં કે'તાં તે પાર ન લહું ॥૪૯॥

એવાં કહ્યાં કુસંગ ઠેકાણાં, રહ્યાં ઘણાં ને થોડાં લખાણાં ।
જમપુરે લૈ જાવા જમાન, એહ સહુ રહે છે સાવધાન ॥૫૦॥

માટે સચેત રહેવું સદાય, નહિતો પો'ચાડે જમપુરી માંય ।
હરિભક્તિમાં પડાવે ભંગ, કહે નિષ્કુળાનંદ એ કુસંગ ॥૫૧॥

કડવું ॥૧૭॥

પૂર્વછાયો-

સદમતિ સહુ સાંભળો, મેં કહ્યું કુસંગનું રૂપ ।
અસત્ય નથી એમાં અણું, છે તેમજ તે તદરૂપ ॥૧॥

વિષ વ્યાળ વેરીથકી, કહો સુખ પામે કુણ ।
અનેક જુગ વીત્યા વીતશે, તોય તેમાં તેના તે ગુણ ॥૨॥

તેમ કૃતઘની નરથી, પ્રાણી પામે દુઃખ અપાર ।
તેનું આશ્ચર્ય નહિ કશું, નિશ્ચય જાણો નિરધાર ॥૩॥

વળી કહ્યું મેં સતસંગથી, મટી જાય છે મહા દુઃખ ।
કહું રૂપ હવે તેહનું, જેથી જીવને થાય છે સુખ ॥૪॥

ચોપાઈ -

સુણો સર્વે હવે નર નાર, કહું સત્સંગનું રૂપ સાર ।
અતિ મહિમા જેનો છે અપાર, કહેતાં કોઈ પામે નહિ પાર ॥૫॥

શેષ મહેશ ને સરસ્વતી, ગુણ ગાય જેના ગણપતી ।
વળી શ્રીહરિ શ્રીમુખે કરી, ગાય સંતના જશ શ્રીહરિ ॥૬॥

શોધી જોતાં સંતની સમાન, નથી ત્રિલોકે વસ્તુ નિદાન ।
કલ્પતરૂ કામધેનુ જેહ, શુદ્ધ પારસ ચિંતામણિ તેહ ॥૭॥

નવ નિધિ સિદ્ધિ સર્વે મળી, એહ આદિ સમૃદ્ધિ સઘળી ।
શોધી જોતાં એ સર્વેનું સાર, સુખ અલ્પ ને દુઃખ અપાર ॥૮॥

તેતો સંત સમ તોલ ના'વે, જેના જશ નિગમ નિત્ય ગાવે ।
એવા સંત સહુના સુખકારી, જેના હૃદયમાં રહ્યા મુરારિ ॥૯॥

શુભ ગુણના સદન સંત, તેનો મહિમા મોટો છે અત્યંત ।
પરમારથી પુણ્ય પવિત્ર, નહિ શત્રુતા સહુના મિત્ર ॥૧૦॥

કહિયે દિલના દયાળુ એને, ક્ષમા કરવાનો સ્વભાવ જેને ।
સર્વે જીવના છે હિતકારી, શીત ઉષ્ણ સહે દુઃખ ભારી ॥૧૧॥

કેના ગુણમાં અવગુણ ન ગોતે, શાંત સ્વભાવવાળા છે પોતે ।
નથી શત્રુ જેને જગમાંય, વળી વર્તે છે વણ ઈરષાય ॥૧૨॥

નથી કેને ઉપર જેને વેર, માને રહિત મને અતિ મે'ર ।
મત્સર નહિ સહુનું સહેવું, ઘટે બીજાને તેમ માન દેવું ॥૧૩॥

સત્યરૂપ સૌને લાગે પ્યારી, એવી વાણી બોલે છે વિચારી ।
કામ ક્રોધ લોભ મોહ જીતિ, નથી કોય મદ પર પ્રીતિ ॥૧૪॥

વળી દેહમાંહિ અહંબુદ્ધિ, પદારથ જે દેહ સબંધી ।
તેમાંથી અહંમમતનો ત્યાગ, સ્વધર્મમાં દૃઢ અનુરાગ ॥૧૫॥

દંભે રહિત દયાના ભંડાર, સદા પવિત્ર ભિતર ને બા'ર ।
વળી દેહ ઈંદ્રિયો દમનાર, સરલ સ્વભાવ અતિ ઉદાર ॥૧૬॥

જીતી છે ઈંદ્રિયો સર્વે જાણો, વળી પ્રમાદ રહિત પ્રમાણો ।
સુખ દુઃખ માન અપમાન, હર્ષ શોક લાભ વળી જ્યાન ॥૧૭॥

તેણે કરી પરાભવ પામી, ધીરજતામાં ન આવે ખામી ।
કર્મ ઈંદ્રિયોનું ચપળપણું, ટાળ્યું છે જ્ઞાનઈંદ્રિયો તણું ॥૧૮॥

નિજધર્મ અનુસારે આવે, તેણે કરીને દેહ નિભાવે ।
તે વિના અધિક પદારથ, ન સંગ્રહે જાણી અનરથ ॥૧૯॥

વળી બીજાને બોધ કરવા, અતિ ચતુર અજ્ઞાન હરવા ।
માને પોતાને આતમારૂપ, તેમાં નિષ્ઠા અતિશે અનુપ ॥૨૦॥

યથાયોગ્ય જીવની ઉપર, કરે ઉપકાર બહુપેર ।
કોય પ્રકારનો ભય નથી, નથી ડરતા કોઈના ડરથી ॥૨૧॥

અપેક્ષા પદારથ કોયની, નથી ઈચ્છા સુખદ સોયની ।
દ્યૂતાદિક વ્યસને રહિત, સદા વર્તે છે શ્રદ્ધાસહિત ॥૨૨॥

અતિ ઉદાર સ્વભાવે યુક્ત, તપ કરવા નિષ્ઠા એવા મુક્ત ।
ન કરે કોઈ પ્રકારનું પાપ, ત્યાગે વાત ગ્રામ્યકથા આપ ॥૨૩॥

પંચ વિષયની આસક્તિ ટળી, આસ્તિક મતિવાળા છે વળી ।
સત્યાસત્યના વિવેક યુક્તે, મદ્ય માંસાદિ કેદિ ન ભુક્તે ॥૨૪॥

સતશાસ્ત્ર સુંણવા વ્યસન, દૃઢ વ્રત ધાર્યાં જેણે મન ।
ચાડી ચોરી કેદિયે ન કરે, હેરૂપણું[1] પરૂં પરહરે ॥૨૫॥

છાની વાત કોઈની જો હોય, બીજા આગળ ન કહે સોય ।
જીતી નિદ્રા ને જીત્યો આહાર, એવા સંત સદાય ઉદાર ॥૨૬॥

---

૧. જાસૂસી, ચાડિયાપણું.

જેવું મળે પદારથ જ્યારે, સદા સંતોષ રહે છે ત્યારે ।
નિજધર્મ વિષે બુદ્ધિ ઠેરી[1], હિંસારહિત વૃત્તિ જેહ કેરી ॥૨૭॥
પદારથની તૃષ્ણાને ટાળી, થાય પોતાને સુખ દુઃખ વળી ।
તેમ પારકું સુખ દુઃખ જાણે, પોતાને થાય તે પરમાણે ॥૨૮॥
સતશાસ્ત્ર પાડે જેની નાજ, તે ન થાય આવે અતિ લાજ ।
ન કરે પોતે પોતાનાં વખાણ, ન કરે બીજાની નિંદા સુજાણ ॥૨૯॥
સત્યશાસ્ત્રે કહ્યા નિષ્કામ, બ્રહ્મચર્યવ્રતધારી નામ ।
અષ્ટ પ્રકારે પાળે છે એહ, જથારથ જાણી લિયો તેહ ॥૩૦॥
યમ નિયમે જુક્ત છે એ જન, જેણે જીત્યાં છે સર્વે આસન ।
પ્રાણવાયુને જીત્યો છે જેણે, પ્રીત શ્રીહરિમાંય છે તેણે ॥૩૧॥
શ્રીહરિનાં જે ચરણકમળ, તેનો દૃઢ આશ્રય અચળ ।
શ્રીકૃષ્ણની ભક્તિપરાયણ, સદા રહે છે દિવસ રયણ[2] ॥૩૨॥
કરે કૃષ્ણ અર્થે ક્રિયા સર્વ, તજી માન મોટાઈ ને ગર્વ ।
શ્રીકૃષ્ણ અવતારચરિત્ર, હરખે સુણે શ્રવણે પવિત્ર ॥૩૩॥
અવતારચરિત્રનું ગાન, કરે કીર્તનને તે નિદાન ।
કૃષ્ણમૂર્તિનું કરે છે ધ્યાન, તે પરાયણ છે જેનું તાન ॥૩૪॥
હરિભક્તિ વિના કોઈ કાળ, નથી ખોતા[3] એવા છે દયાળ ।
નિત્ય નારાયણને ભજે છે, અન્ય વાસના સર્વે તજે છે ॥૩૫॥
એવાં લક્ષણે યુક્ત જે સંત, સતપુરૂષ કે'વાય મહંત ।
એહઆદિ શુભગુણ જેહ, હોય સાચા સંતમાંહિ તેહ ॥૩૬॥
એવા સદગુણે જે સંપન્ન, તેને કહિયે સાચા સંતજન ।
એવા સાચા સંત હોય તિયાં, હોય પ્રગટ શ્રી હરિ જિયાં ॥૩૭॥

૧. સ્થિર કરી ૨. રાત ૩. ગુમાવતા.

હરિ હોય તિયાં હરિજન, સતસંગની રીત પાવન ।
કાંતો મળે હરિ ધરી તન, કાંતો મળે તેના મળ્યા જન ॥૩૮॥
સતસંગ એ ઉભય[1] કહિયે, તેહ વિના કલ્યાણ ન લહિયે ।
કહી રીત એ સતસંગતણી, જથારથ જાતી નથી ભણી ॥૩૯॥
સંત સદા નિર્ભય નિશ્ચિંત, જેને પ્રગટ પ્રભુશું પ્રીત ।
સાક્ષાત હરિના સુખમાંય, રહ્યા અચળ પર્વતપ્રાય ॥૪૦॥
હરિઅમલમાં હરે ફરે, કોટિ જીવનાં કલ્યાણ કરે ।
કૃષ્ણચરણમાં માન્યું ચિત્ત, બીજે રહી નહિ જેની પ્રીત ॥૪૧॥
શ્યામસુખમાં રહ્યા સમાઈ, તેણે મગન ઘણું મનમાંઈ ।
અનુભવે અમલમાં બોલે, જાણે પિંડ બ્રહ્માંડ તૃણતોલે ॥૪૨॥
સુખ સંસારી જેજે કે'વાય, તેને સ્વપ્ને પણ ન ચહાય ।
નર નિર્જરનાં[2] સુખ જે છે, ઈશ અજનાં સુખને ન ઈચ્છે ॥૪૩॥
એક રાધિકાપતિ શ્રીકૃષ્ણ, તેને પામીને રહ્યા છે પ્રષ્ણ[3] ।
એવા સંત સુખીયા છે સરે[4], મળે જેને તેનાં કાજ કરે ॥૪૪॥
એહ સતસંગ સુણો ભાઈ, તે હોય જુગો જુગની માંઈ ।
એહ મળ્યે ટળે જમત્રાસ, પાછો આવે નહિ ગર્ભવાસ ॥૪૫॥
મળે એવો સમાગમ જ્યારે, જીવ નિર્ભય થાય છે ત્યારે ।
સુખી થાવા સંતસમાગમ, નિશ્ચે કહે છે એમ નિગમ ॥૪૬॥
એવા હોય સાચા જિયાં સંત, તિયાં હોય પોતે ભગવંત ।
તેહ વિના ન હોય એવી રીત, સર્વે લોકથકી જે પુનીત ॥૪૭॥
એમ સમઝી સમાગમ કરિયે, તો જન્મ મરણથી તરિયે ।
મટે માથેથી જમનો માર, આવે સર્વે દુઃખનો તે પાર ॥૪૮॥

૧. તે બે (પ્રગટ શ્રીહરિ કાં તેનાં સંત-ભક્ત) ૨. દેવોનાં ૩. પ્રસન્ન ૪. ખરેખર, સૌથી શ્રેષ્ઠ.

એહ વિના નથી જો ઉપાય, જેણે જન્મમરણ દુઃખ જાય ।
સારમાંહિ વાત એ છે સાર, તેતો કહી દેખાડી કંઈવાર ॥૪૯॥
કહે નિષ્કુળાનંદ એમ સત્ય, કહી સતસંગની વિગત્ય ।
સુખી થાવા જીવને એ ઠામ, તેહ વિના નથી વિશ્રામ ॥૫૦॥

કડવું ॥૧૮॥

પૂર્વછાયો-

કુસંગ ને સતસંગનું, કહ્યું રૂડી રીતે કરી રૂપ ।
સર્વે જન હવે સાંભળો, કહું એક વાત અનુપ ॥૧॥
જે સુણી આ જીવને, ઉઘડે અંતરની આંખ્ય ।
સતસંગ સમઝી કરે, તજે કુસંગ કરવા ધાંખ ॥૨॥
જેમ સર્વે સંતતણી, એકરે'ણી ને એક રીત ।
તેમ હરિની હોય નહિ, કહું તેહ સુણો દઈ ચિત્ત ॥૩॥
જીવના કલ્યાણ કારણે, ધરે જુજવી જાતનાં તન ।
જિયાં જેવું કામ પડે, તિયાં તેવા થાય ભગવન ॥૪॥

ચોપાઈ-

હવે સાંભળો સહુ સુજાણરે, કહું વાત શાસ્ત્ર પ્રમાણરે ।
જેથી પ્રભુપણું પ્રિછાયરે, પ્રભુ પ્રગટમાં સંશય ન થાયરે ॥૫॥
દશ ચોવિશ આદિ અનંતરે, ધરે તન ઉદ્ધારવા સંતરે ।
મત્સ્ય કચ્છ ને વારાહ નામરે, નૃસિંહ વામન પરશુરામરે ॥૬॥
રામ કૃષ્ણ બુદ્ધ ને કલકિરે, એહ આદિ જે તન અલોકિરે ।
મત્સ્ય કચ્છ વારિમાં વિચર્યારે, વારાહ નૃસિંહ વનમાં ફર્યારે ॥૭॥
વામન પરશુરામ કહું વર્ણીરે, રામ કૃષ્ણની અલૌકિક કર્ણીરે ।
બુદ્ધ શુદ્ધ બોધના દાતારરે, કલ્કી ભૂમિહરણ ભારરે ॥૮॥

ક્રિયા એકએકની ન મળેરે, એમ લખ્યું પુરાણ સઘળેરે ।
પણ કરવું જીવોનું કલ્યાણ રે, ધર્મ થાપી પાપી લેવા પ્રાણ રે ॥૯॥
જુગોજુગ પ્રગટે પાપીરે, કરે અધર્મ ધર્મ ઉથાપીરે ।
દ્વિજ રાજ વળી વેષ ધારીરે, જેને કહ્યે વર્તે વર્ણ ચારીરે ॥૧૦॥
એમાં આવી રહે છે અધર્મરે, તેહ કરાવે સૌને કુકર્મરે ।
સંત ભક્ત તપસી ને ત્યાગીરે, પીડે રંક ઋષિને અભાગીરે ॥૧૧॥
સતશાસ્ત્ર શ્રવણે ન સુણેરે, ખોટાં શાસ્ત્ર વાંચે બેશી ખુણેરે ।
જેમાં મદ્ય માંસ વ્યભિચારરે, જાતિવટાળ ને અનાચારરે ॥૧૨॥
એવાં શાસ્ત્ર સહુને સુણાવેરે, પાપીને તેની પ્રતીત આવેરે ।
પછી મનને ગમતે વરતેરે, બિયે નહિ અશુભ આચરતેરે ॥૧૩॥
બાંધી મહાપ્રભુએ મરજાદરે, તેને ભાંગે[1] કુકર્મિ ક્રવ્યાદ[2]રે ।
તેને દેખી ન શકે દયાળરે, આવે એને અર્થે તતકાળરે ॥૧૪॥
ધર્મરક્ષા કરવાને કાજરે, જુગોજુગ પ્રગટે મહારાજરે ।
તેમાં હરિજનનાં દુઃખ હરેરે, જેવું ઘટે તેવું તન ધરેરે ॥૧૫॥
તાતપર્ય એ સર્વેનું એકરે, કહ્યું વિચારી કરી વિવેકરે ।
જેમ સાધુ સાધુતાયે અતિરે, તેમ કૃષ્ણ કલ્યાણમૂરતિરે ॥૧૬॥
પણ એથી[3] ન હોય અકાજ[4]રે, છે એ કલ્યાણમૂર્તિ મહારાજરે ।
જોને કામભાવે ભજી ગોપીરે, કુળ વેદ મર્યાદાને લોપીરે ॥૧૭॥
ભયે ભજિયા કંસ ભૂપાળરે, ક્રોધભાવે ભજ્યા શિશુપાળરે ।
સ્નેહે વસુદેવ ને દેવકીરે, દુષ્ટભાવે કરી ભજી બકી[5]રે ॥૧૮॥
સખાભાવે પાંડવ પ્રમાણરે, દાસભાવે ઉદ્ધવ સુજાણ રે ।
એહ આદિ સુખી થયા બહુરે, પ્રગટ પ્રભુને સ્પરશી સહુરે ॥૧૯॥

---

૧. તોડે ૨. આસુરી માણસ ૩. તે ભગવાનનાં સંબંધથી ૪. અકલ્યાણ ૫. પૂતના.

માનો ન ફરે એહ એધાંણરે, પ્રભુ મળ્યે કોટિ કલ્યાણ રે ।
વળી અજિત એવું આ મનરે, તેને જિતવે એ ભગવનરે ॥૨૦॥
એહ એધાંણે લેવા ઓળખીરે, પણ ક્રિયા તો ન હોય સરખીરે ।
એહ મર્મ મેં કહ્યો અનુપરે, સત્ય એમ છે એનું સ્વરૂપરે ॥૨૧॥
કૃપાસિંધુ જે કૃષ્ણ મુરારીરે, તેતો અવતારના અવતારીરે ।
જેજે અવતાર કહ્યા મેં કથીરે, તેતો સર્વ શ્રીકૃષ્ણ માંયથીરે ॥૨૨॥
સર્વેનું છે શ્રીકૃષ્ણ કારણરે, ભવભયહારી ભક્તતારણરે ।
આપ ઈચ્છાએ પ્રગટે મહારાજરે, નિજજનની રક્ષાને કાજરે ॥૨૩॥
જ્યારે કરવું હોય જેવું કામરે, તન તેવું ધરે ઘનશ્યામ રે ।
પણ સહુનું કારણ કૃષ્ણરે, તેનું દુર્લભ સર્વને દષ્ણ[1]રે ॥૨૪॥
તેતો સ્વયંપ્રભુ શ્રીહરિદેવરે, તેનો જાણ્યો છે વિરલે ભેવ[2]રે ।
જે કોઈ મન વાણીને અગમરે, તેતો થયા છે સહુને સુગમરે ॥૨૫॥
કરવા કોટિ જીવનાં કલ્યાણ રે, આજ આપે પ્રગટ પ્રમાણરે ।
દેવા દર્શ સ્પર્શ અભયદાનરે, ઢળ્યા અઢળક ભગવાનરે ॥૨૬॥
તેને આવી મળે જન જેહરે, જમદંડથી મૂકાય તેહરે ।
ટળે સર્વે સંકટ ત્યારેરે, મળે સંત કે શ્રીહરિ જ્યારેરે ॥૨૭॥
સુખકારી દુઃખહારી દોયરે, સાચા સંત કે શ્રીકૃષ્ણ સોયરે ।
જેને કહું છું શ્રીકૃષ્ણ અમેરે, તેજ શ્રીહરિ સમઝો તમેરે ॥૨૮॥
એહ સર્વ સુખનું છે ધામરે, સુખદાયી શ્રીઘનશ્યામરે ।
જન ઈચ્છે સુખી થાવા જેહરે, અચળ એક ઠેકાણું છે એહરે ॥૨૯॥
તેહ વિના નથી સુખ થાવારે, જન્મ મરણ મહાદુઃખ જાવારે ।
કાંતો તે પ્રભુ કાં તેના જનરે, સુખી થાવા ઠામ માનો મનરે ॥૩૦॥

૧. દર્શન ૨. ભેદ, મર્મ, રહસ્ય.

નથી એહ વિના બીજો ઉપાયરે, સત્ય માની લેજ્યો મનમાંયરે ।
જેહ સમે જેનું હોય રાજરે, તેહ સમે સરે તેથી કાજરે ॥૩૧॥
માટે આ સમે એહ ભગવનરે, નિશ્ચે માની લેજ્યો સહુ જનરે ।
તે મળ્યા છે જેને મહારાજરે, તેનાં સર્યાં છે સર્વે કાજરે ॥૩૨॥
નથી રહ્યું તેને કાંય કરવું રે, જન્મ મરણ ભવફેરા ફરવું રે ।
છેલ્લો જન્મ છે આ જાણી લેજ્યો રે, એમ જાણી આનંદમાં રે'જ્યોરે ॥૩૩॥
જ્યારે આવશે આ તન અંતરે, તેનું સહુ જાણો છો વરતંત રે ।
નિશ્ચય આવે છે તેડવા નાથરે, નિજસંત સખા લઈ સાથ રે ॥૩૪॥
અશ્વ રથ વેહેલ્ય વિમાનરે, ગજ ગરૂડ ગાડિયો નિદાનરે ।
આવે એક બે ત્રણ દિન આગેરે, દેઈ દર્શનને દુઃખ ભાંગેરે ॥૩૫॥
તેને આવી કહે એમ નાથરે, તુંને તેડી જાશું અમ સાથરે ।
થાજ્યે સાબધો કહી સહુનેરે, કહેજ્યે આવ્યા છે તેડવા મુનેરે ॥૩૬॥
કરજ્યે વાયદો વિશ્વાસ લાવીરે, તેડી જાશું તે સમે અમે આવીરે ।
નહિ પડે તેમાં ફેર કાંઈરે, નિર્ભય રે'જ્યે તું મનમાંઈરે ॥૩૭॥
એમ આગેથી કહે અવિનાશરે, તેણે મન મગન રહે દાસરે ।
તેહ સમે તેડવાને આવેરે, સંગે સાજ અલૌકિક લાવેરે ॥૩૮॥
સર્વે સુખમય તે સમાજરે, એમ આવે તેડવા મહારાજરે ।
વળી તે વિના બીજી છે રીતરે, સહુ સાંભળી લેજ્યો દઈ ચિત્તરે ॥૩૯॥
જ્યારે ત્યાગવું હોય તનને રે, ત્યારે મો'રે જણાય જનનેરે ।
પછી બીજા જનને એમ કહેરે, મારો દેહ હવે નહિ રહેરે ॥૪૦॥
આજથકી પાંચ દશ દનરે, વિશ ત્રિશમાં ત્યાગીશ તનરે ।
જેને આવવું હોય મારે સંગેરે, તેને તેડી જાઉં હું ઉમંગેરે ॥૪૧॥
કરવું હોય જો સાબીત કેનેરે, હરિધામમાં પો'ચાડું તેનેરે ।
જે ધામમાં સદાય છે સુખરે, નથી કોઈ વાતનું જિયાં દુઃખરે ॥૪૨॥

તે ધામ ગોલોક કે'વાયરે, જેને મોટા મોટા મને ચા'યરે ।
તેહ મધ્યે કરી રહો વાસરે, જિયાં કાળ માયાનો નહિ ત્રાસરે ॥૪૩॥
એવી હિમત સોત હરિજનરે, એમ કહીને ત્યાગે છે તનરે ।
એવી રીત સતસંગ માંયરે, તેહ વિના બીજે નથી ક્યાંયરે ॥૪૪॥
એહ મોટા પ્રતાપને માનોરે, નથી એ પ્રતાપ કાંઈ છાનોરે ।
સર્વે ધામતણા જેહ ધામીરે, તે આવ્યા છે સહજાનંદસ્વામીરે ॥૪૫॥
આવી શક્કો બેસાર્યો નવલરે, અતિ અનુપમ જે અવલરે ।
સર્વે જીવતણા સુખ કાજેરે, રૂડી રીત ચલાવી મહારાજેરે ॥૪૬॥
સુણી હરિજન રે'જ્યો મગનરે, મને માની લેજ્યો ધન્ય ધન્યરે ।
કહ્યાં જમપુરીનાં જે દુઃખરે, તેના ભોગવનારા વિમુખરે ॥૪૭॥
જેણે પ્રગટ પ્રભુને ત્યાગીરે, બીજી વાતે વળગ્યા અભાગીરે ।
તેતો જમપુરીમાંઈ જાશેરે, તિયાં મનગમતિ માર ખાશેરે ॥૪૮॥
કહી વિસ્તારી સરવે વાતરે, સુખ દુઃખ કહ્યાં સાક્ષાતરે ।
નથી કે'વા કેડ્યે કાંઈ રાખ્યુંરે, ભલી રીતે એ સરવે ભાખ્યું રે ॥૪૯॥
જેવું કહ્યુંતું મહારાજે મુનેરે, તેવું કહી સમઝાવ્યું સહુનેરે ।
એહ મોટો થયો ઉપકારરે, સુણી તરશે સહુ નરનારરે ॥૫૦॥
પાપી બી'શે કરતાં તે પાપરે, સુણી આ ગ્રંથ શ્રવણે આપરે ।
માટે રૂડું થયું જાણો જનરે, સુણી સહુ થાશે પાવનરે ॥૫૧॥
કહ્યું સર્વે સૂચવી સહુનેરે, જેવું હરિએ ઉપજાવ્યું મુનેરે ।
આ જે જમદંડ ગ્રંથ ગાશેરે, સુણી જમદંડથી મુકાશેરે ॥૫૨॥
દેશે સાંભળી વિપ્રને દાનરે, અન્ન ધન વસ્ત્રાદિ સમાનરે ।
તેતો સુખી થાશે નરનારરે, વળી સે'જે તરશે સંસારરે ॥૫૩॥
કહી સુખ દુઃખની મેં વિધિરે, જેવી મહારાજે આજ્ઞા કીધીરે ।
કહ્યું મેં તો મતિ પ્રમાણેરે, જથાર્થ તો મહાપ્રભુ જાણેરે ॥૫૪॥

ઓછું અધિકું કહ્યું હોય કાંઈરે, તેતો ના'વ્યું હોય જાણ્યા માંઈરે ।
કહે નિષ્કુળાનંદ વિચારીરે, સહુ જન લેજ્યો હૈયે ધારીરે ॥૫૫॥

કડવું ॥૧૯॥

પૂર્વછાયો-

જુજવી રીતે જીવને, કહ્યાં જમપુરીનાં દુઃખ ।
હરિજન મગન રહેજ્યો, એ તો ભોગવશે વિમુખ ॥૧॥
પ્રભુ વિમુખ પ્રાણિયો, જો કરે કોટિ ઉપાય ।
દુઃખ માથેથી મટે નહિ, જરૂર જમપુર જાય ॥૨॥
ભૂલી દિશ ભગવાનની, અને લીધી બીજી વાટ[1] ।
તેમાં જેટલું ચોંપે ચાલશે, તેટલી ખોટ્ય નહિ ખાટ[2] ॥૩॥
સમર્થના શરણ વિના, કુશળ ક્યાંથકી હોય ।
આપબળે નવ ઉગરે, જેમ સિંધુ તરવો સોય ॥૪॥
જે જન્મ મરણ જીવને, દુઃખનો ભર્યો દરિયાવ ।
લે'રી પેઠે[3] લય ઉત્પત્તિ, ઉપજે સહજ સ્વભાવ ॥૫॥
જનમ મરણ જ્યાંલગી, ત્યાં લગી જમનું જોર ।
જમ આવે તિયાં જાણજ્યો, કહ્યાં દુઃખ જે કેડામોર[4] ॥૬॥
જેને માથે છે મરવું, તોય ન ડરવું નિરધાર ।
તેહજ મૂરખ મંદમતિ, અતિ ગાફલ કહિયે ગમાર ॥૭॥
શું થયું શિયાણો થયે, શું થયું થયો ચતુર ।
ડાહ્યા સમઝુએ શું થયું, જો હરિ ન રાખ્યા ઉર ॥૮॥
પ્રભુ વિમુખ નર પરાક્રમે, જો હોય જગ જાણિત ।
અનેક ગુણને આશરે, પણ જમપુર જાવા રીત ॥૯॥

---
૧. પાપનો માર્ગ ૨. નફો, લાભ ૩. સમુદ્રનાં તરંગોની જેમ ૪. વારાફરતી, એક પછી એક.

જમ આવે જેને તેડવા, કહું તેના તનની રીત ।
અચેત મરે અસાધ્યમાં, જેને પ્રભુ સાથે નહિ પ્રીત ॥૧૦॥

ચોપાઈ-

જેને આવે લેવા જમરાણરે, તેનાં ઓળખાવું હું એધાંણરે ।
જમ જોરે કાઢે એનો પ્રાણિ રે, સર્વે નાડી અનાડીની તાણિરે ॥૧૧॥
ત્યારે સજડ થાય શરીરરે, લોહલાટ્ય[1] સરખું અચીર[2]રે ।
જેમ ન વળે સૂકું લક્કડરે, એમ અંગ થાય છે અક્કડરે ॥૧૨॥
તેતો જમદૂત જોરે કરીરે, લિયે પાપીતણા પ્રાણ હરીરે ।
પછી હાથ પગ જેમ હોયરે, વાળ્યા વળે નહિ વળી સોયરે ॥૧૩॥
આંખ્ય મુખ ફાટ્યું રહિ જાયરે, પાછું બીડતાં તે ન બીડાયરે ।
નાડી તણાઈ સરવે ત્રુટેરે, ગુદા શિષ્ણુતણા બંધ છુટેરે ॥૧૪॥
થાય મળ મૂત્ર ને મગનરે, તેણે ખરડ્યે બગડે તનરે ।
હાયવોય કરતો તે મરેરે, થઈ વ્યાકુળ વલખાં કરેરે ॥૧૫॥
સુત દારા મારાં શું કરશેરે, મુજ વિના દુઃખી થઈ મરશેરે ।
એમ આળપંપાળમાં મરેરે, જેના જમ જોરે પ્રાણ હરેરે ॥૧૬॥
આવે જમ તેડવા જેનેરે, થાય જેમ કહ્યું તેમ તેનેરે ।
વળી હોય કોઈ વાસનાવાનરે, નાવે જમને હાથ નિદાનરે ॥૧૭॥
તર્ત ભૂત પ્રેત તન ધરેરે, તેપણ નર્કથી નરસું સરેરે ।
નદી કૂવા વાવ્ય તળાવેરે, તિયાં જળ પીવાને જો જાવેરે ॥૧૮॥
ન દિયે પીવા વરૂણની ચોકીરે, મરે પ્યાસે રાખ્યા ઘાટ રોકીરે ।
પછી અશુદ્ધ જળને ગોતેરે, તેહ વિના ન પીવાય ભૂતેરે ॥૧૯॥
પિયે ગુદાનું ધોયાનું પાણીરે, અતિશય અશુધ્ધ એ જાણીરે ।
કાંતો લિંગ ભગ ધોયું તોયરે, ભૂત પ્રેતને પીવાનું સોયરે ॥૨૦॥

૧. લોઢાની લગડી કે પાટ્ય ૨. તત્કાળ.

નર્કથકી નરસું છે જેમાંરે, જાણી જમ મુકી દિયે તેમાંરે ।
એમ હરિવિમુખને દુઃખરે, જિયાં જાય તિયાં નહિ સુખરે ॥૨૧॥
એમ ભૂત પ્રેત નર નાગરે, પ્રભુ વિમુખનાં ભુંડાં ભાગ્યરે ।
કાંતો અતિપાપી તન પામીરે, કરે પાપ રાખે નહિ ખામીરે ॥૨૨॥
ભાવું ભીલ કસાઈ કલારરે, પારાધિ ફાંશિયા મચ્છીમારરે ।
મહામ્લેચ્છ છે પાપનું મૂળરે, મારે જીવ અહોનિશ અતુળરે ॥૨૩॥
તેતો મરી જમપુર જાયરે, પછી સદા રહે નરકમાંયરે ।
કોઈ કાળે ન નિસરે બા’રરે, જેણે કર્યાં છે પાપ અપારરે ॥૨૪॥
આવે અભાગ્યે મનુષ્યનો વારોરે, નાવે જીવતો ગર્ભથી બા’રોરે ।
કાંતો ગળી જાય ગર્ભમાંયરે, કાંતો સંકટમાં સ્રવી જાયરે ॥૨૫॥
કાંતો કાઢે ઓદરથી કાપીરે, નાવે ગર્ભથી જીવતો પાપીરે ।
એમ જન્મોજન્મ વેરે વેરેરે, ખુવે મનુષ્ય આયુષ્ય એ પેરેરે ॥૨૬॥
પણ મનુષ્ય દેહનું જે સુખરે, પામે નહિ પ્રભુના વિમુખરે ।
એવી અતિ અધર્મની રીતરે, કહું બીજી સુણો દઈ ચિત્તરે ॥૨૭॥
નાના મોટા હોય નામધારીરે, જેની નવ ખંડે નામના ભારીરે ।
મર આ જગે હોય જાણીતરે, પણ સર્વેતણી એક રીતરે ॥૨૮॥
વિદ્યા ગુણ પેચ પરાક્રમરે, નો’ય બીજો કોઈ એહ સમરે ।
સર્વે વાતનું કહી દેખાડેરે, પણ જમઆગે એક પાડેરે ॥૨૯॥
એમ સાંભળ્યું શાસ્ત્ર સઘળેરે, એવે ગુણે જમત્રાસ ન ટળેરે ।
હરિ વિના મૃત્યુને ન તરેરે, સાચી વાત માનજ્યો એ સરેરે ॥૩૦॥
કોઈ પઢે સર્વે પુરાણરે, કા’વે સર્વે લોકમાં સુજાણરે ।
કરી વાતે ડોલાવે બ્રહ્માંડરે, પણ ટળે નહિ જમદંડરે ॥૩૧॥
કોઈ કરે જગન ને જાગરે, આપે સર્વે અમરને ભાગરે ।
હોમે નરપશુ કરી ખંડરે, પણ ટળે નહિ જમદંડરે ॥૩૨॥

કોઈ પર્વતપરથી પડેરે, જ્યારે એવે વેગે મન ચડેરે ।
મળે સુત વિત્ત રાજ્ય રંડ[1]રે, પણ ટળે નહિ જમદંડરે ॥૩૩॥

કોઈ ફરે તીરથ સઘળેરે, રહે નિત્ય નવે વળી સ્થળેરે ।
જઈ જળમાં પખાળે પંડરે, પણ ટળે નહિ જમદંડરે ॥૩૪॥

કોઈ કરે વ્રત ઉપવાસરે, જાય ઉત્તરે થઈ ઉદાસરે ।
જઈ ગાળે હેમાળામાં હંડ[2]રે, પણ ટળે નહિ જમદંડરે ॥૩૫॥

કોઈ ચારે કોરે અગ્નિ બાળીરે, બેસે વચ્ચમાં આસન વાળીરે ।
માથે તપાવે જો માર્તંડ[3]રે, પણ ટળે નહિ જમદંડરે ॥૩૬॥

કોઈ અષ્ટાંગ યોગને સાધેરે, એક આત્મારૂપ આરાધેરે ।
રોકે પ્રાણ અપાન પ્રચંડરે, પણ ટળે નહિ જમદંડરે ॥૩૭॥

કોઈ ભણે વેદાંત અનૂપરે, જાણે જીવેશ્વરમાયાનું રૂપરે ।
જે તે સામો રોપે ઝઈ ઝંડ[4]રે, પણ ટળે નહિ જમદંડરે ॥૩૮॥

કોઈ વદે છે વ્યાકરણ વાણરે, સુણી સહુ કરે પરમાણરે ।
બોલે મુખથી શુદ્ધ અખંડરે, પણ ટળે નહિ જમદંડરે ॥૩૯॥

કોઈ કવિ થઈ કાવ્ય જોડેરે, કોઈ કરે જ્ઞાન ગપોડે[5]રે ।
જાણું ભેદી જાશે આ બ્રહ્મંડરે, પણ ટળે નહિ જમદંડરે ॥૪૦॥

કોઈ સહુથી થઈ ઉદાસીરે, લિયે કરવત જઈ કાશીરે ।
મરે જળે બુડી ભરી ભંડ[6]રે, પણ ટળે નહિ જમદંડરે ॥૪૧॥

કોઈ સતી પતિ કેડે થાય રે, કોઈ જીવતા ભૂમાં સમાયરે ।
એમ પરાણે કરે પ્રાણછંડ રે, પણ ટળે નહિ જમદંડ રે ॥૪૨॥

કોઈ ત્યાગી થઈ વસે વનરે, ફરે નગન ન ખાય અન્નરે ।
સહે શીત ઉષ્ણ પીડા પંડેરે, પણ ટળે નહિ જમદંડરે ॥૪૩॥

૧. સ્ત્રી ૨. દેહ, હાડ ૩. સૂર્ય ૪. શાસ્ત્રાર્થ કરવા માટેનો ઝંડો, ધ્વજ ૫. (જ્ઞાનની) મોટી મોટી વાતોથી ૬. મોટું વાસણ.

કોઈ સા'ય[1] કરે સિદ્ધિ અષ્ટરે, પામે નિધિ કરી બહુ કષ્ટરે ।
જાય ઈચ્છે તે લોકમાં ઉંડ[2]રે, પણ ટળે નહિ જમદંડરે ॥૪૪॥

કોઈ જંત્ર મંત્રને વખાણેરે, બહુ નાટક ચેટક જાણેરે ।
જાણે બહુ પ્રપંચ પાખંડરે, પણ ટળે નહિ જમદંડરે ॥૪૫॥

કોઈ આપે સર્વસ્વ દાનરે, વાધે કીરતિ કર્ણ સમાનરે ।
પડે ખબર સરવે ખંડરે, પણ ટળે નહિ જમદંડરે ॥૪૬॥

કોઈ શૂરા પુરા સંગ્રામેરે, વડા વેરીથી હાર ન પામેરે ।
કરે શત્રુ સેનાને વિખંડરે, પણ ટળે નહિ જમદંડરે ॥૪૭॥

સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળમાં જશ[3]રે, વ્યાપી રહ્યો સહુથી સરસરે ।
હોય નર નારી વા ષંડ[4]રે, પણ ટળે નહિ જમદંડરે ॥૪૮॥

એવી રીત કિયાં લગી કહુંરે, કે'તાં કે'તાં તે પાર ન લહુંરે ।
અંતે પડે તે નરકને કુંડરે, પણ ટળે નહિ જમદંડરે ॥૪૯॥

એમ કહે છે સર્વે પુરાણરે, સુણી સમઝી લેજ્યો સુજાણરે ।
નથી મુખની વાત મેં લખીરે, નો'ય કલ્યાણ પ્રભુજી પખીરે ॥૫૦॥

જો આપબળે સિંધુ તરાયરે, નાવ શોધવા તો શિદ જાયરે ।
હોય પોત[5] પાર થાય સુખીરે, નો'ય કલ્યાણ પ્રભુજી પખીરે ॥૫૧॥

જેમ અર્ક વિના અંધારૂરે, કરે ટાળવા ઉપાય હજારૂરે ।
ઉલેચતાં તમ થાય દુઃખીરે, નો'ય કલ્યાણ પ્રભુજી પખીરે ॥૫૨॥

સર સરિતા સાગર સોયરે, ઘન વિના સુક્યાં સહુ કોયરે ।
એહ એધાંણ લેવું ઓળખીરે, નો'ય કલ્યાણ પ્રભુજી પખીરે ॥૫૩॥

એમ સો વાતની વાત એકરે, સમઝુ હોય તે સમઝો વિવેકરે ।
મમતે ન થાવું મનમુખીરે, નો'ય કલ્યાણ પ્રભુજી પખીરે ॥૫૪॥

૧. સિદ્ધ, વશ ૨. ઊડીને ૩. કીર્તિ ૪. નપુંસક ૫. વહાણ.

યમદંડ નામે છે આ ગ્રંથરે, તેમાં ચર્ણે ચર્ણે એ છે અર્થરે ।
લેવું પ્રકટ પ્રભુનું શરણરે, ત્યારે ટળે જન્મ ને મરણરે ॥૫૫॥
જન્મ મરણ તિયાં જમ જાણોરે, જમ આવે એ દુઃખ પ્રમાણોરે ।
જાણો દુઃખ ટળી સુખ થાવુંરે, ત્યારે પ્રગટ પ્રભુ પાસે જાવું રે ॥૫૬॥
કહ્યો છેલ્લો મેં એહ ઉપાયરે, હોય હરિ જુગોજુગ માંયરે ।
તેને મળ્યે ટળે મહાદુઃખરે, થાય શાંતિ પામે જીવ સુખરે ॥૫૭॥
આદ્યે અંતે મધ્યે એહ વાતરે, સહુ સમઝી લ્યો સાક્ષાતરે ।
પ્રભુ મળ્યા વિના છે પાંપળાં[1]રે, તજો તેને જાણીને ટાંપળાં[2]રે ॥૫૮॥
કરો પ્રગટ પ્રભુ સાથે પ્રીતિરે, તો જાઓ જગમાંહિ જીતિરે ।
નથી કઠણ વાત એ કાંઈરે, સહુ સમઝો એવી સુખદાઈરે ॥૫૯॥
સાચા ખોટામાં સરખો શ્રમરે, શીદ નથી જાણતા એ મર્મરે ।
જેમ દિશ મુવાડે[3] મારગેરે, ચાલે સાંઝથી સવાર લગેરે ॥૬૦॥
જેમ જેમ ચોંપેશું ચલાયરે, તેમ તેમ છેટું થાતું જાયરે ।
તેમ પ્રભુજીને પુઠ્ય દઈરે, જીવ કરે છે ભગતિ કંઈરે ॥૬૧॥
તેતો નથી આવતી જો અર્થરે, ઠાલો જન્મ ખુવે છે વ્યર્થરે ।
વણસમઝ્યે વેઠે છે દુઃખરે, જે કોઈ હરિથકી છે વિમુખરે ॥૬૨॥
મટી વિમુખ સન્મુખ થાઓરે, જાણી જોઈ કાં જમપુર જાઓરે ।
પોતે પોતાનું કરવું કાજરે, સ્મરિ શ્રી ઘનશ્યામ મહારાજરે ॥૬૩॥
અચળ એક આશરો એહરે, એહ વાતમાં નથી સંદેહરે ।
તેહ વિના ન હોય ભવપારરે, કહે નિષ્કુળાનંદ નિરધારરે ॥૬૪॥

કડવું ॥૨૦॥

---

૧. ખોટા ફાંફા ૨. ફોગટ, નકામા ૩. દિશા ભ્રમ થયા પછી.

પદ (રાગ : ધોળ-)

પામ્યા પામ્યારે ભવજળપાર, શ્રીહરિ સંત મળી ।
વામ્યાં વામ્યાં રે દુઃખ અપાર; શ્રીહરિ૦ ॥૧॥
નામ્યાં નામ્યાં રે શિશ પ્રભુ પાય; શ્રીહરિ૦ ।
જામ્યાં જામ્યાં રે સુખ ઉરમાંય; શ્રીહરિ૦ ॥૨॥
સર્યાં સર્યાં રે સર્વે કાજ; શ્રીહરિ૦ ।
ભર્યાં ભર્યાં રે અભરે[1] આજ; શ્રીહરિ૦ ॥૩॥
ઠર્યાં ઠર્યાં રે પામી સુખઠામ; શ્રીહરિ૦ ।
કર્યાં કર્યાં રે પૂરણકામ; શ્રીહરિ૦ ॥૪॥
ભાગ્યો ભાગ્યો રે ભવનો ભય; શ્રીહરિ૦ ।
જાગો જાગો રે થઈ જિતજય; શ્રીહરિ૦ ॥૫॥
ત્યાગો ત્યાગો રે મનની તાણ; શ્રીહરિ૦ ।
માગો માગો રે પદ નિરવાણ[2]; શ્રીહરિ૦ ॥૬॥
લીધો લીધો રે પૂરણ લાવ; શ્રીહરિ૦ ।
દીધો દીધો રે જમશિર પાવ[3]; શ્રીહરિ૦ ॥૭॥
કીધો કીધો રે જન્મ સફળ; શ્રીહરિ૦ ।
પીધો પીધો રે રસ અમળ[4]; શ્રીહરિ૦ ॥૮॥
થઈ થઈ રે જગમાંય જીત; શ્રીહરિ૦ ।
ગઈ ગઈ રે અન્યની પ્રતીત; શ્રીહરિ૦ ॥૯॥
રહી રહી રે લાખેણી લાજ; શ્રીહરિ૦ ।
સઈ સઈ રે વાત કહું આજ; શ્રીહરિ૦ ॥૧૦॥

---

૧. અઢળક સંપત્તિનો લાભ આપ્યો ૨. મોક્ષ ૩. પગ ૪. માયાનાં મળ (ભેગ) રહિત દિવ્ય.

આવ્યો આવ્યો રે આજ આનંદ; શ્રીહરિ૦ ।
ફાવ્યો ફાવ્યો રે ફેરો ફાટ્યા[1] ફંદ; શ્રીહરિ૦ ॥૧૧॥
ભાવ્યો ભાવ્યો રે સાચો સતસંગ; શ્રીહરિ૦ ।
ના'વ્યો ના'વ્યો રે અભાવ અંગ; શ્રીહરિ૦ ॥૧૨॥
હર્યો હર્યો રે સર્વે સંતાપ; શ્રીહરિ૦ ।
તર્યો તર્યો રે ભવજળ આપ; શ્રીહરિ૦ ॥૧૩॥
કર્યો કર્યો રે સર્વેનો ત્યાગ; શ્રીહરિ૦ ।
ઠર્યો ઠર્યો રે ઉર વૈરાગ; શ્રીહરિ૦ ॥૧૪॥
જોયું જોયું રે જગમાં જરૂર; શ્રીહરિ૦ ।
ખોયું ખોયું રે દુઃખડું દુર; શ્રીહરિ૦ ॥૧૫॥
મોહ્યું મોહ્યું રે મન જોઈ નાથ; શ્રીહરિ૦ ।
પ્રોયું પ્રોયું રે ચિત્ત એહ સાથ; શ્રીહરિ૦ ॥૧૬॥
દીધું દીધું રે દર્શન દાન; શ્રીહરિ૦ ।
કીધું કીધું રે અમૃતપાન; શ્રીહરિ૦ ॥૧૭॥
લીધું લીધું રે સુખ અપાર; શ્રીહરિ૦ ।
સીધ્યું સીધ્યું રે કારજ આ વાર; શ્રીહરિ૦ ॥૧૮॥
લાગ્યો લાગ્યો રે એ સંગે રંગ; શ્રીહરિ૦ ।
ભાગ્યો ભાગ્યો રે અન્યથી ઉમંગ; શ્રીહરિ૦ ॥૧૯॥
વાગ્યો વાગ્યો રે જીતનો ડંક; શ્રીહરિ૦ ।
ત્યાગો ત્યાગો રે જુઠી જગશંક; શ્રીહરિ૦ ॥૨૦॥
લીધી લીધી રે શ્યામળે સાર; શ્રીહરિ૦ ।
કીધી કીધી રે વાલે મારી વા'ર; શ્રીહરિ૦ ॥૨૧॥

૧. ટળ્યા.

દીધી દીધી રે મોજ અનુપ; શ્રીહરિ૦ ।
સીધી સીધી રે વાત સુખરૂપ; શ્રીહરિ૦ ॥૨૨॥
મળી મળી રે મહાસુખ મોજ; શ્રીહરિ૦ ।
દળી દળી રે જમદૂત ફોજ; શ્રીહરિ૦ ॥૨૩॥
ટળી ટળી રે સર્વે ત્રાસ; શ્રીહરિ૦ ।
બળી બળી રે અન્ય બીજી આશ; શ્રીહરિ૦ ॥૨૪॥
વળી વળી રે રંગડાની રેલ્ય; શ્રીહરિ૦ ।
ફળી ફળી રે સુફળ વેલ્ય; શ્રીહરિ૦ ॥૨૫॥
ઢળી ઢળી રે ઢળી ગયો ઢાળ; શ્રીહરિ૦ ।
પળી પળી રે ગયાં પંપાળ; શ્રીહરિ૦ ॥૨૬॥
ટળ્યો ટળ્યો રે જમનો ત્રાસ; શ્રીહરિ૦ ।
પળ્યો પળ્યો રે પરો ગર્ભવાસ; શ્રીહરિ૦ ॥૨૭॥
મળ્યો મળ્યો રે સાચો સતસંગ; શ્રીહરિ૦ ।
વળ્યો વળ્યો રે દિન રહ્યો રંગ; શ્રીહરિ૦ ॥૨૮॥
હુવો હુવો રે જય જયકાર; શ્રીહરિ૦ ।
જુવો જુવો રે સુખ અપાર; શ્રીહરિ૦ ॥૨૯॥
સુવો સુવો રે સુખની સજ્જાય; શ્રીહરિ૦ ।
દુવો દુવો રે કામદુઘાય; શ્રીહરિ૦ ॥૩૦॥
આજ આજ રે વરત્યો આનંદ; શ્રીહરિ૦ ।
કાજ કાજ રે સર્યાં ફાટ્યો ફંદ; શ્રીહરિ૦ ॥૩૧॥
લાજ લાજ રે રહી મારી આજ; શ્રીહરિ૦ ।
નાજ નાજ રે ન કરું અકાજ; શ્રીહરિ૦ ॥૩૨॥
રહે રહે રે સુખ અપાર; શ્રીહરિ૦ ।
વહે વહે રે કોણ ભવભાર; શ્રીહરિ૦ ॥૩૩॥

સહે સહે રે કોણ દુઃખદ્વંદ; શ્રીહરિ૦ ।
કહે કહે રે નિષ્કુળાનંદ; શ્રીહરિ સંત મળી ॥૩૪॥

સોરઠો-

અગિયારસો ચૌ અગિયાર, ચરણ ગણી ચોક્કસ કર્યાં ।
યમદંડનો વિસ્તાર, કહ્યો એટલામાંયે કથી ॥૧॥

ઈતિ શ્રીનિષ્કુળાનંદમુનિવિરચિતો યમદંડઃ સમાપ્તઃ ।

યમદંડઃ સમાપ્તઃ ।

ॐ

॥ श्री स्वामिनारायणो विजयतेतराम् ॥

श्रीनिष्कुळानंदमुनिकृत-काव्यसंग्रहे–

वृत्तिविवाहः

(૨૧)

પદ-૧ (રાગ : ધોળ)

'કુંદનપુર વિવા' રચ્યો' એ ઢાળ છે -

લાગું પાયે પરબ્રહ્મને, સોયે સદગુરુ શ્યામ ।
સંતવેષે શ્રીહરિ, એક રૂપ ને ત્રણ નામ ॥૧॥
મંગળ ઈચ્છે જો મનમાં, તો સોંપે શરણે શિશ ।
અખંડ સુખને પામવા, ગાઉં ગુણ હરિના હમિશ ॥૨॥
વિવા' તે નામે વધામણું, માંહિ વર કન્યાની વાત ।
વૃત્તિ તે નામ વનિતા, વર શ્રીહરિ સાક્ષાત ॥૩॥
વરે વર્યાની ઈચ્છા કરી, સોંપ્યું શ્રીફળ બૃહદ વૈરાગ્ય ।
ઓઢી છે અવલ[1] ઘાટડી[2], મારા સ્વામિતણો જે સુવાગ[3] ॥૪॥
સ્વાગણ થઈ છે સુંદરી, પામી અખંડ એવાતણ[4] ।
આવો સખી સરવે મળી, ગાઈયે ગોવિંદજીના ગુણ ॥૫॥
ધન્ય ધન્ય જન્મ માહેરો, થયું સગપણ શ્યામને સાથ ।
ઈચ્છા તે વર મુજને મળ્યો, નિષ્કુળાનંદનો નાથ ॥૬॥
પદ ॥૧॥

૧.ઉત્તમ ૨. વરપક્ષ તરફથી મળતી મંગળ ચુંદડી ૩. સૌભાગ્ય ચિહ્ન ૪. સૌભાગ્ય.

પદ-૨ (રાગ : ધોળ)

'સજનીને સુપના અંતર લાધુંરે' એ ઢાળ છે -

ઈચ્છયા અલબેલો વર મળિયારે, ભય તો ભવસાગરના ટળિયારે ।
અતિ એક અમૂલ્ય ઘાટડીરે, તેતો અમને અલબેલે જો ઓઢાડીરે ॥૧॥
ઘાટડી તો ઘણી મુલી કે'વાયરે, તેતો અબળા વિના નવ ઓઢાયરે ।
ઘાટડી તો શુકદેવે શોભાડીરે, ઓઢીને ઋષભદેવે દેખાડીરે ॥૨॥
ઘાટડી તો ઓઢી છે પ્રહલાદેરે, ઓઢી બીજે અનેક જને આદે[૧]રે ।
ઘાટડી તો ઓઢી છે ગોપીચંદેરે, ઘાટડી તો ઓઢી છે શાહા બાજંદેરે ॥૩॥
ઘાટડી તો ભરથરિને ઘણી ભાવીરે, ઘાટડી તો કદરજે શોભાવીરે ।
કંઈક તો વણ ઓઢ્યે ફરે ફુલ્યારે, નિષ્કુળાનંદ કહે તેતો ભુલ્યારે ॥૪॥

પદ ॥૨॥

પદ-૩ (રાગ : ધોળ)

'લાડકડા વાલા આવી ઉભા મારે બારણે' એ ઢાળ છે -

શોભે છે સારી શ્યામ સલુણા વરની ચુંદડીરે,
ચુંદડી રંગે દિસેછે રૂપાળીરે; શો૦ ॥ટેક॥
ચુંદડી રંગે તે મોહ્યા મોટા મુનિરે,
દેખી અંક[૨] અલૌકિ અનુપરે; શો૦ ।
ચુંદડી ભવ બ્રહ્માને ભાવિ ઘણુંરે,
ચુંદડી સરાયે સુર નર ભૂપરે; શો૦ ॥૧॥
ચુંદડી નયણાં ભરીને નિરખી નારદેરે,
સનકાદિકે કર્યો સતકારરે; શો૦ ।
ચુંદડી વલ્લભ[૩] ઘણી છે વ્યાસનેરે,
વાલમિકે વખાણી વારમવારરે; શો૦ ॥૨॥

૧. પહેલા ૨. ભાત, ચુંદડીમાં કરેલ ડિઝાઈન ૩. વ્હાલી, પ્રિય.

ચુંદડી શેષ વખાણે શારદા રે, નવ પામે તે પોતનો[૧] પારરે; શો૦
ચુંદડી અંતર પ્રીતે જે ઓઢશેરે ॥૩॥
તેને સ્વપને નહિ ગમે સંસારરે; શો૦
ચુંદડી સારી સોયામણીરે, કર્યાં અનેક જનનાં જો કાજરે; શો૦ ।
મળ્યા નિષ્કુળાનંદનો નાથજીરે,
દયા કરીને આપી અમને આજરે; શો૦ ॥૪॥

પદ ॥૩॥

પદ-૪ (રાગ : ધોળ)

'વર લાડિલો આવ્યા તોરણે' એ ઢાળ છે -

ધન્ય ધન્ય દિન રળિયામણો, ધન્ય અવસર આજરે ।
લગન લાડીલી મોકલે, વે'લા આવો મહારાજરે ॥૧॥
વા'લાજી વિલંબ ન કિજીયેરે, દિજે દરશન દાનરે ।
ભૂધર તમને ભેટતાં, વળે અમારા વાનરે ॥૨॥
મનરે ઈચ્છે છે મળવા, નયણાં જોવા રૂડા ગાત[૨] ।
શ્રવણ ઈચ્છે છે સુંણવા, વા'લા મુખની વાતરે ॥૩॥
સર્વે અંગે સ્વામી તમને, સ્પરશિ પાવન કરૂંરે ।
પિયુજી વે'લેરા પધારજ્યો, આવો અંકજ[૩] ભરૂંરે ॥૪॥
અવગુણ મારા અનેક છે, રખે તે સામું જોતારે ।
અધમઉદ્ધારણ બિરૂદ છે, રખે તે તમે ખોતારે ॥૫॥
બિરૂદ સામું જોઈ શ્યામળા, કરજ્યો અમારાં કાજરે ।
શું કહીને સંભળાવિએ, સર્વે જાણો છો મહારાજરે ॥૬॥
થોડે લખ્યે ઘણું જાણજ્યો, દયા કરજ્યો દયાળુરે ।
જેમ જાણો તેમ જાણજ્યો, છૈયે તમારાં પાળુ[૪]રે ॥૭॥

૧. વૈરાગ્યરૂપી ચુંદડીના પ્રભાવનો ૨. શરીર, દિવ્યમૂર્તિ (**ખાસ નોંધ :-** આ વૃત્તિવિવાહ ગ્રંથમાં જે કોઈ ઠેકાણે શા. હરિજીવનદાસજી-વડતાલ દ્વારા સંશોધિત ગ્રંથથી તફાવત કે સુધારો કરેલ જણાય તે તમામ સુધારણા; વિ.સં. ૧૯૪૮માં લખાયેલ વૃત્તિવિવાહ ગ્રંથ જે હાલ જુનાગઢ-સ્વા.મં.નાં પુસ્તકાલયમાં મોજુદ છે તેને આધારે જ કરેલ છે. એમ જાણવું) ૩. બાથ ૪. શરણાગત, પાલન કરવા યોગ્ય.

છોડતાં છેક છુટો નહિ, તે કેમ છાંડો મહારાજરે ।
નિષ્કુળાનંદના નાથજી, બાંય ગ્રહ્યાની લાજરે ॥૮॥

પદ ॥૪॥

પદ-૫ (રાગ : ધોળ)

'પીઠી ચોળો પીઠી ચોળો પિતરાણી રે' એ ઢાળ છે -

શુદ્ધ વિચારથી સાબધા થાઓરે, ચલી[1] ચાલીને ચિદાકાશમાં[2] જાઓરે ।
જિયાં વસે છે જદુપતિ નાથરે, કે'જ્યો જઈ વિનતિ જોડી બેઉ હાથરે ॥૧॥

વે'લા પધારો વિશ્વાધારરે, વાટ જુવે છે વ્રેહવંતી નારરે ।
સર્વે સખાને તેડજ્યો સાથરે, ઓપે આંગણીયું મારું હો નાથરે ॥૨॥

મારાં કુટુંબી બો'ળા છે બહુરે, હાંસી કરવા આવશે એ સહુરે ।
તેતો તમથકી પામશે હારરે, લવલવ કરતાં રહેશે નરનારરે ॥૩॥

એક અમે તમે અંકજ ભરશુંરે, મનના મનોરથ પુરા કરશું રે ।
સુખનો સમાજ સંગે લાવજ્યોરે, સ્વામિ નિષ્કુળાનંદના આવજ્યોરે ॥૪॥

પદ ॥૫॥

પદ-૬ (રાગ : ધોળ)

'મારી સાર લેજ્યો અવિનાશી રે' એ ઢાળ છે -

ત્યાં જઈ કહી વિનતિ વિચારેરે, સુંણી સર્વે સુંદરવરે તે વારેરે ।
કીધું છે કાંઈ જાદવ કુળમાં તે જાણરે, વાજે અનહદ વાજાં નિશાણ[3]રે ॥૧॥

માનુની મળી મંગળ ગાયરે, ઉછરંગે આનંદ ન માયરે ।
આવિ સર્વે મળ્યા સખા સાથરે, આજ્ઞા તેને આપે છે નાથરે ॥૨॥

સજ્જ થાઓ સર્વે સખા સહિતરે, જાવું જાનમાં કરવી છે જિતરે ।
જે કોઈ જાનમાં આવશો કાચારે, દુઃખિયા દુર્બળને વાળશ્યું પાછારે ॥૩॥

૧. ચાલ ૨. અક્ષરધામમાં ૩. નગારું.

બુઢા બાળક સૌ રહેજ્યો ઘેર બેસીરે, ત્યાંતો દુરિજન સૌ કરશે હાંસીરે ।
જન બીજા અનેક મળીને જોશેરે, દુરિજન વણવાંકે વગોશેરે ॥૪॥

આપણા સહુ આનંદમાં રહેજ્યોરે, ઉરી ધારી કૃષ્ણ મુખે કે'જ્યોરે ।
આવજ્યો અજિત સર્વે અંગેરે, નિષ્કુળાનંદના સ્વામિને સંગેરે ॥૫॥

પદ ॥૬॥

પદ-૭ (રાગ : ધોળ)

'મારી સાર લેજ્યો અવિનાશી રે' એ ઢાળ છે -

સુંણી સજ્જ થયો વૈરાગ, જેને તન મન ધનનો છે ત્યાગ ।
આવ્યો સંતોષ મહા શૂરવીર, જેથી ધરે મુનિવર ધીર ॥૧॥

આવ્યો શીલ[1] મહા જો સુભટ[2], જેથી પળાય[3] કામના કોટ[4] ।
સજ્જ થઈ ક્ષમા અડિખંભ, જેથી ક્રોધ ન કરે આરંભ ॥૨॥

દયા દિસે છે દલની દયાળ, સર્વે જીવતણી પ્રતિપાળ ।
ભક્તિ અદીનતા ધરી ધીર, માંહી જ્ઞાન વિજ્ઞાન ગંભીર ॥૩॥

સમદૃષ્ટિ સદા સુખકારી, એક આત્મા રહે ભાવ ધારી ।
શુભ ગુણ વિવેક અપાર, એવાં જોધ્ધા સૌ થયા તૈયાર ॥૪॥

એક એકથકી છે અનુપ, સર્વે સંતને છે સુખરૂપ ।
સર્વે મળીને શોભે છે જાન, માંહિ વર દિસે કોડિલો કાન ॥૫॥

પછી આવ્યાછે પુરને પાસ, દેખી દુર્મતિ પામ્યાછે ત્રાસ ।
એક કહેછે બુઢાને બાર, વર આવ્યા છે પુર મોઝાર ॥૬॥

ત્યારે કુબુદ્ધિ કરે છે વિચાર, નાશી નિસરો પુરની બા'ર ।
હરિએ આવી કર્યો છે મુકામ, સર્વે ટાળ્યાં અવિદ્યાનાં ઠામ ॥૭॥

૧. બ્રહ્મચર્ય ૨. મહાયોદ્ધો ૩. દૂર ભાગી જાય - પલાયન થાય ૪. કરોડો-સમુદાય.

હાર્યો અહંકાર થઈ છે હાર, ત્યારે વરે સજ્યો શણગાર ।
વર સુંદર વર વનમાળી, કહે નિષ્કુળાનંદ નિહાળી ॥૮॥

પદ ॥૭॥

પદ-૮ (રાગ : ધોળ)

'દિવા કેરી સગ્ય પુન્યમ કેરો ચંદ વિ'વાકેરી વ્રધ કે વર આવી મળ્યારે' એ ઢાળ છે -

વર નિરગુણરે થયા સગુણ રૂપ, ઓપે છે અનુપ ભૂપો શિર ભૂપ,
જોઈ જન રૂપ કે નિરખે નાથનેરે; ।
વર દિસે છે દિલના દયાળ, દીનપ્રતિપાળ ભૂપના ભૂપાળ,
કાળશિર કાળ સુખદાયી સાથનેરે... ॥૧॥
વરે પે'ર્યો છે સુંદર સુરવાળ, ઝગે[૧] જામા ચાળ કંઠે મોતીમાળ,
દિસે છે વિશાળ કે ભલેરા[૨] ભાવનીરે; ।
વરે પે'ર્યો છે જામો જરકસી, કમર લઈ કસી મુખે રહ્યા હસી,
જનમન વસી કે મૂરતિ માવનીરે... ॥૨॥
વરને કરે શોભે વેઢ વીંટી, પોંચી પે'રી દીઠી કડે[૩] જોત્ય[૪] કોટી,
લીધી શોભા લુંટી કે લોક ત્રણનીરે; ।
સોના સાંકળાં શોભે સુચંગ[૫], બાંયે બાજુબંધ કુંડળ ઉત્તંગ[૬],
અતિ શોભા અંગ કે અશરણ શરણનીરે... ॥૩॥
વરને શિરપર સોનેરી પાગ, શું કહે શેષનાગ કે'વા નહિ લાગ,
અમારાં જો ભાગ્ય કે હેતે મળ્યા હરિરે; ।
કેશર તિલક ભાલને વચ્ચ, પાઘડીને પેચ શોભે શિરપેચ,
લાગી છે લાલચ કે કલંગિ કેવી ધરિરે... ॥૪॥

૧. ઝળકે, ચમકે ૨. રૂડા ૩. હાથમાં પહેરવાના કડામાં ૪. પ્રકાશની કિરણો, ચળકાટ ૫. સુંદર ૬. શ્રેષ્ઠ.

નખશિખ શોભા કહી નવ જાય, કવિ કંઈ ગાય તે થાપ[૧] ન થાય,
મોટો છે મહિમાય કે અકળ એ નાથછેરે; ।
વરે કરમાં લીધી લાલ છડી, પાયે જો મોજડી મોતીડે જડી,
વર ઘોડે ચડી કે સંગે સખા સાથ છેરે... ॥૫॥
પરમહંસ બ્રહ્મરસના ભોગી, સંગે સાંખ્યયોગી અંતરે અરોગી[૨],
જે સંત સંયોગી કે સંગે સહજાનંદનેરે; ।
નિષ્કુળાનંદના સ્વામિને જોઈ, મન રહ્યું મોઈ હૈયે સુખ હોઈ,
ભવદુઃખ ખોઈ કે પામ્યા આનંદનેરે... ॥૬॥

પદ ॥૮॥

પદ-૯ (રાગ : ધોળ)

'પીઠી ચોળો પીઠી ચોળો પિતરાણીરે' એ ઢાળ છે -

સુંદર વર તોરણે પધાર્યા રે,જનમન નવલા નેહ વધાર્યારે ।
વાજિંત્ર વાજે છે બહુવિધરે, પિયુ મારો પધારિયા પ્રસિદ્ધરે ॥૧॥
પોંખણું લઈને આવે પનોતી[૩]રે, વર પોંખી વધાવે છે મોતીરે ।
સાંપટિયાં[૪] સુખ દુઃખનાં ભાંગ્યાંરે, પિંડલિયા[૫] તે પાપ પુન્યનાં ત્યાગ્યાંરે ॥૨॥
અંતર પટ[૬] પરૂ[૭] લઈ લીધુંરે, દયા કરી દયાળે દર્શન દીધુંરે ।
પછી પિયુ પ્રેમે પધાર્યા પાટેરે, મહાસુખ મુજને આપવા માટેરે ॥૩॥
ધન્ય ધન્ય અવસર આવ્યો છે આજરે, મે'ર કરી પધાર્યા મહારાજરે ।
અમ ઉપર અઢળ હરિ ઢળિયારે, આજ નિષ્કુળાનંદનો સ્વામીજી મળિયારે ॥૪॥

પદ ॥૯॥

૧. માપ ૨. દોષરહિત ૩. કુંવારી કન્યા ૪. કોડિયાં, વિવાહમાં ભંગાય છે તે, સંપુટ ૫. પોંખ્યા પછી ચારેય દિશામાં ફેંકવામાં આવતા અન્નનાં મુઠીયા, ગોળા ૬. અંતરાયરૂપી વસ્ત્ર ૭. દૂર, એકબાજુ.

પદ-૧૦

માયેરે બેઠાછે દેવ મોરારરે, સુંદરીએ સજ્યો છે શણગારરે ।
પહેર્યા છે આનંદના અણવટ[1]રે, અજિત અડગ ને અમટ[2]રે ॥૧॥

ઝાંઝર પ્રેમ નેમનાં ઝમકાવેરે, ઉત્તરી ઉરમાં એક હરિ ભાવેરે ।
માળા માદળિયા સાંકળી હારરે, શમ દમ આદિ વિવેક વિચારરે ॥૨॥

પે'ર્યો છે અખંડ વરનો ચુડોરે, સુંદરી સુંદર વર પામી રૂડોરે ।
નાકે તે પે'ર્યા નિર્મળાં મોતીરે, સજ્જ થઈ પિયુને મળવા પનોતીરે ॥૩॥

ચાંદલો અવિચળ વરનો ચોડ્યોરે, સંશય સર્વે અવર બીજો તોડ્યોરે ।
મેલ્યો છે નિઃશંકનો શિર મોડરે[3],દેખી વાલો રાજી થયા રણછોડરે ॥૪॥

ઘાટડી વૈરાગ્યની ઘણી સારીરે, સખી એવે શણગારે શણગારીરે ।
પધરાવ્યા પછી પિયુજીને પાસરે, ટાળીછે લોકલાજ તનત્રાસરે ॥૫॥

બનીછે સુંદર સરખી જોડીરે, બાંધી છે ગાંઠ્ય[4] ન છુટે છોડીરે ।
વર કંઠે આરોપી વરમાળરે, પ્રભુ અમે દીન તમે પ્રતિપાળરે ॥૬॥

તન મન સોંપ્યું છે હરિ તમનેરે, તમ સંગે શોભા આવીછે અમનેરે ।
ત્યારે હરિએ હેતે કરી સાયો[5] હાથરે, સખી ત્યારે થઈ છે સનાથરે ॥૭॥

નિઃશંક નિર્ભે થઈ સર્વે અંગેરે, સુંદર શ્યામળિયા વર સંગેરે ।
સુંદરી સર્વે અંગે સુખ પામીરે, મળિયા છે નિષ્કુળાનંદનો સ્વામીરે ॥૮॥

પદ ॥૧૦॥

પદ-૧૧ (રાગ : ધોળ)

'મારી સાર લેજ્યો અવિનાશીરે' એ ઢાળ છે -

ચોરી[6] સ્તંભ રચ્યા તિયાં ચારરે, રહે વ્રતમાને નર નારરે ।
પિયુ સ્પરશી પ્રદક્ષિણા કરેરે, તેતો ભવમાં તે ફેરા ન ફરેરે ॥૧॥

૧. પગની આંગળિયોમાં પહેરવાનું ઘૂઘરીવાળું ઘરેણું ૨. નાશ ન પામે તેવાં, અવિનાશી ૩. કન્યાને માથે રાખવામાં આવતો મોડિયો ૪. નિષ્ઠા અને સમર્પણની છેડાછેડી ૫. ગ્રહ્યો ૬. લગ્નમંડપ.

ધન્ય સખી સુંદર વર પરણેરે, તન મન સોંપી હરિશરણેરે ।
કામ ક્રોધના જવ તલ બાળ્યારે, સંશય શોક સર્વે તિયાં ટાળ્યારે ॥૨॥

પિયુ પરણીને પાવન થયાંરે, સુખ મુખે ન જાય તે કહ્યાંરે ।
હરિહાથે જમ્યા જે કંસારરે, તેને સ્વપ્રે ન ગમે સંસારરે ॥૩॥

ફેરા ફરીને આજ ઉતર્યાંરે, સર્વે કાજ અમારાં તે સર્યાંરે ।
પ્રેમ નેમ ને ભક્તિ ભાવેરે, સખી ચાર મળીને વધાવેરે ॥૪॥

વરને વધાવી વારણે જાયરે, નાથ નિરખતાં તૃપ્ત ન થાયરે ।
નાથ નિરખીને લોભ્યાં છે નેણરે, મુખ જોઈ મન થયાં મેણ[1]રે ॥૫॥

મુખ તમારું મેલ્યું ન જાયરે, રહેજ્યો અખંડ અંતર માંયરે ।
વા'લા વા'લપ્ય આવેછે હૈયેરે, જાણું અંગે આલિંગન લૈયેરે ॥૬॥

પૂરું મનોરથ મારા મનનારે, ખંગ[2] વાળું હું ખોયલા[3] દનના[4]રે ।
સખી પૂરણ પુણ્યે હું પામીરે, વર નિષ્કુળાનંદનો સ્વામીરે ॥૭॥

પદ ॥૧૧॥

પદ-૧૨ (રાગ : ધોળ)

'કેસરના ભિના રાય વર મો'લે પધારો' એ ઢાળ છે -

છબિલા વાલા છોડો દેવાધિદેવ દોરડોરે,
દિસે દોરડીયે દશ ગાંઠરે, છબિલા૦ **॥ટેક॥**

વાલા ગાંઠ અનેક જનમની વળી રે,
તેને છોડતાં લાગશે વારરે; છબિલા૦ ।

કળે કળે કરીને છોડજ્યોરે,
નહિતો તુટી જાશે નિરધારરે, છબિલા૦ ॥૧॥

અહં દેહ અભિમાન દોરડોરે,
મહા વિકટ છે વિપરીતરે, છબિલા૦ ।

૧. શાંત ૨. બદલો, ખાંત, હોંશ ૩. ગુમાવેલા ૪. દિવસોનો

તમે તોડવાને તો તૈયાર છોરે,
કાંઈક રાખજ્યો છોડ્યાની રીતરે, છબિલા૦ ॥૨॥
પડી ગાંઠ્ય ઘુંચાઈ ઘણા દિનનીરે,
માંહિ અનેક રહ્યા છે ઉત્થાન[૧]રે, છબિલા૦ ।
નથી કાળિનાગ જે નાથશો રે,
નથી દાવાનળ જે કરો પાનરે, છબિલા૦ ॥૩॥
વા'લા આકળે[૨] અરથ સરે નહિરે,
ધરી ધીરજ કરો વિચારરે, છબિલા૦ ।
વા'લા ગાંઠ્ય છોડ્યે તમે છુટશોરે,
આંટી કાઢી જોઈશે આણી વારરે, છબિલા૦ ॥૪॥
તેતો તમારે હાથે હરિ છુટશેરે,
એમાં નથી અમારો કાંઈ દોષરે, છબિલા૦ ।
દયા કરીને છોડજ્યો દોરડોરે,
રખે રાંક જાણી કરો રોષરે, છબિલા૦ ॥૫॥
તમે અનેક જુગતિ આદરીરે,
વિધ્યે વિધ્યે કરો છો વિચારરે, છબિલા૦ ।
સ્વામી નિષ્કુળાનંદના સમર્થ છોરે,
જો છોડો તો સઈ[૩] છે વારરે, છબિલા૦ ॥૬॥

પદ ॥૧૨॥

પદ-૧૩ (રાગ : ધોળ)

'વાના નવ સરિયાં' એ ઢાળ છે -

અહો આજ અમારાં હો ભાગ્ય, અમર વર વરિયારે ।
વર સુંદર શ્યામ સુજાણ, નિરખીને નયણાં ઠરિયાંરે ॥૧॥

૧. સંકલ્પ-વિકલ્પો, દોષો. ૨. અકળાવાથી, ઉતાવળે ૩. શું અને કેટલી ?

વર નિરગુણ ને નિરલેપ, સગુણ થયા સ્વામીરે ।
વર અખંડ ને અવિનાશ, અકળ અંતરજામીરે ॥૨॥
વર અતોલનેરે અમાપ, થાપ ન થાયે રતિરે ।
વર હરિ[૧]હર અજના આધાર, પ્રકૃતિ પુરુષના પતિ[૨]રે ॥૩॥
વર પિંડ બ્રહ્માંડને પાર, અકળ ન જાય કળ્યારે ।
નેતિનેતિ કહે છે જેને વેદ, તેતો આજ અઢળ ઢળ્યારે ॥૪॥
વર ત્રણ્ય[૩] ગુણને પાર, તે કેમ જાય કહ્યારે ।
વર અજર છે જો અજિત, પ્રીતે પ્રગટ થયારે ॥૫॥
વાલે ધર્યું મનુષ્ય શરીર, જન હેત કારણેરે ।
જેને દરશે સ્પરશે પાપ જાય, વારી જાઉં વારણેરે ॥૬॥
મારા પુણ્યતણો નહિ પાર, ભેટ્યા આજ ભાવે હરિરે ।
મળ્યા નિષ્કુળાનંદનો નાથ, મને સનાથ કરીરે ॥૭॥

પદ ॥૧૩॥

પદ-૧૪ (રાગ : ધોળ)

'અબળા ધોળે ધોળાઈરે' એ ઢાળ છે -

ત્યારે બોલી સખીની સાહેલીરે, મુખની મરજાદ પરિ[૪] મેલીરે ।
મારે કે'વુછે કાંઈ કેણરે, બોલીશ વાંકાં વસમાં વેણરે ॥૧॥
આ જો આશ્ચર્ય સરખી વાતરે, દિસે નાનડીઓ[૫] ઘણી ઘાતરે ।
એને જગમાં કોઈ ન જાણેરે, એતો પોતે પોતાને વખાણેરે ॥૨॥
એતો આજ કાલ્યનો નહિ કાળોરે, જાણું છું જાત્યે નંદજીનો લાલોરે ।
શિખ્યો કામણ ટુમણ કાંઈરે, મંત્ર મોરલીમાં નિત્ય ગાઈરે ॥૩॥

૧. હરિ=વિષ્ણુ, હર-શિવજી, અજ=બ્રહ્મા ૨. સ્વામી ૩. માયાનાં ૪. દૂર ૫. નંદનો પુત્ર.

એતો ફોગટ ફુલ્યો ફરેછેરે, એતો અબળાનાં મન હરેછેરે ।
એતો ઘરનો[1] છે જો ધુતારોરે, એને કોઈક કહે છે સારોરે ॥૪॥
સહુ કોઈ રહ્યુંછે સામું જોઈરે, મુખપર કેતું નથી શત્રુ કોઈરે ।
કામણ મોરલીમાં કાંઈક કર્યાંરે, તેણે અબળાનાં મન હર્યાંરે ॥૫॥
તેણે લાગ્યો હરિજીશું હેડો[2]રે, વળી તેનો કા'ન ન મુકે કેડોરે ।
ગોપી ભુલી ઘરનાં કાજરે, મેલી લોક કુટુંબની લાજરે ॥૬॥
આપ ઈચ્છાએ હરિવર વરીરે, હવે બેઠી ઠેકાણે ઠરીરે ।
એને મનમાન્યો વર મળ્યોરે, હશે હેત તે પ્રીતે મળ્યો[3]રે ॥૭॥
એમાં અમારું શિયું ગયુંરે, ભલે સુખ જો સખીને થયુંરે ।
એને અભાવ થયો છે અમારોરે, નિષ્કુળાનંદનો સ્વામી એને સારોરે ॥૮॥

પદ ॥૧૪॥

પદ-૧૫ (રાગ : ધોળ)

એવું સુણીને બોલી સુંદરી, સખી સાંભળ તો કહું વાત;
.....હો બેની, એમ ન કહિયે એહને,
વળિ વિચાર વિના જે બોલવું, તેતો જીભ્મા જણાવે છે જાત્ય[4]; હો૦ ॥૧॥
સખી બોલીને કેમ બગાડીએ, બોલ્યું અણબોલ્યું કેમ થાય; હો૦ ।
જે કોઈ વચન નિસરે મુખથી, તેતો પાછું કેમ સમાય; હો૦ ॥૨॥
તું ન જાણીશ નંદજીનો લાડીલો, એ છે અખિલ ભુવનનો આધાર; હો૦ ।
સખી શેષ મહેશ ને શારદા, એને કોઈ ન પામે પાર; હો૦ ॥૩॥
એનો બ્રહ્મા તે ભેદ જાણે નહિ, વળી વેદ ન પામે પાર; હો૦ ।
સખી અનેક જનને ઉદ્ધારવા, આવી લીધો છે આ અવતાર; હો૦ ॥૪॥
તમે જાણો છો એમ તો એ નથી, એ છે પંચ વિષયને પાર; હો૦ ।
જેને વચને તે વિકાર વામીએ, તેને કેમ વળગે વિકાર; હો૦ ॥૫॥

૧. પહેલેથી જ ૨. અતિ પ્રેમ, અનુરાગ ૩. રાજી થઈને મળ્યો ૪. પોતાની અજ્ઞાનતા, હલકાપણું.

એતો ચૈતન્ય ઘનમય[1] મૂરતિ, એને સ્પરશે નહિ પંચ ભૂત; હો૦ ।
એનું પુરણકામ જો નામ છે, વળી કા'વે અખંડ અચ્યુત; હો૦ ॥૬॥
દીન જાણી દયાળે દયા કરી, થયા નિર્ગુણ સગુણ સ્વરૂપ; હો૦ ।
એ છે કોટી કલ્યાણની મૂરતિ, એ છે કોટી કૃપાનું રૂપ; હો૦ ॥૭॥
હાથ જોડીને હરિ આગળે, રહીએ દીન આધીન એમ; હો૦ ।
સખી નિષ્કુળાનંદના નાથને, કટુ વચન જો કૈ'યે કેમ; હો૦ ॥૮॥

પદ ॥૧૫॥

પદ-૧૬ (રાગ : ધોળ)

મારા બોલ્યા સામું જોઈ શ્યામ રે, રોષ રખે ધરતા રામરે ।
કોઈ નવ સરે જો કામ રે, કે આવીને આ ભવમાંરે ॥
મોટા મન ધરજ્યો ધીર રે, ગુણવંત ગુણના ગંભીરરે ।
ઉનું તાઢું થાય થોડું નીરરે, કે તવાઈને તવ્યમાં[2]રે ॥૧॥
અમારા છે અવગુણનીયા અનેક રે, હરિ હૈયે આણશો માં એકરે ।
અધમ ઉદ્ધારણ જે ટેક રે, કે પાળજ્યો તે પ્રીતશુંરે ॥
વડાને નવ લાગે વિકાર રે, જેની મતિ અપરમપારરે ।
નવ થાય કેણે નિરધાર રે, કે આદેશ અજિતશુંરે ॥૨॥
વજ્રને જેમ વિંધ્યું ન જાય રે, વેધતલ[3] સામુંનો વિંધાયરે ।
અનેક જો કરીએ ઉપાય રે, કે નિશ્ચે નિષ્ફળ છેરે ॥
શશી જેમ શીતળ આપ રે, તેને તન લાગે નહિ તાપરે ।
સ્પરશે નહિ પુણ્ય ને પાપ રે, કે નાથ નિરમળ છેરે ॥૩॥
દિસો છો કાંઈ દિલના દયાળ રે, દીનબન્ધુ દીનપ્રતિપાળરે ।
નટવર નંદ ગોવાળ રે, કે નિરખી નયણાં ઠર્યાં રે ॥

૧. દિવ્ય, કેવળ જ્ઞાનમય ૨. વાસણમાં ૩. વીંધનાર.

નિષ્કુળાનંદના સ્વામી રે, અલબેલા અંતરજામીરે ।
તમને નિરખી સુખ પામી રે, કે સર્વે કારજ સર્યાંરે ॥૪॥

પદ ॥૧૬॥

પદ-૧૭ (રાગ : ધોળ)

'મારે સોનાનો સૂરજ ઉગિયો' એ ઢાળ છે -

જીરે સજ્જ થાઓને સુંદરી, મુકી પરી આવ્યાની રે આશ કે; સુંદર સુંદરી ।
જીરે પ્રીત તજો રે પિયરની[1], ચાલો ચાલો પિયુજીને પાસ કે, સુંદર૦ ॥૧॥
જીરે પંનર[૨] નવ[૨]ને પરહરી, તજો પંચ વિષયની રે પ્રીત કે; સુંદર૦ ।
જીરે અલ્પ સુખ આ સંસારનાં, તેની પશુ કરે પ્રતીત કે; સુંદર૦ ॥૨॥
જીરે ભર્યો ભવભુંડાઈ[૩] કલેશનો, અંધધંધ કે'વાય જે કૂપ કે; સુંદર૦ ।
જીરે જડ દુઃખ મિથ્યાને મેલી કરી, રહો સતચિત આનંદ રૂપ કે; સુંદર૦ ॥૩॥
જીરે મોટાં ભાગ્ય કરી માનજ્યે, પામી અખંડ વર અવિનાશ કે; સુંદર૦ ।
જીરે નિષ્કુળાનંદના નાથનાં, રહ્યે ચરણ કમળનાં જો દાસ કે; સુંદર૦ ॥૪॥

પદ ॥૧૭॥

પદ-૧૮ (રાગ : ધોળ)

'ગોપીનાથ આવો મારે આંગણે' એ ઢાળ છે -

સખી આજ આનંદ વધામણાં, મારે હેડેરે બેની હરખ ન માય કે; ।
દીન દયાળે દયા કરી, બળવંતેરે મારી ગ્રહીછેરે બાંયકે; આજ૦ ॥૧॥
સખી નેહ જણાવ્યો નયણમાં, જાણી વાલપ્યરે સુંણી મુખનાં વેણકે; આજ૦ ।
સખી કરૂણા રસમય મૂરતિ, નાથ નિરખીરે કાંઈ ઠરિયાં છે નેણકે; આજ૦ ॥૨॥
સખી છબી છબિલાની જોઈને, મન મોહ્યુંરે જોઈ વાલાનું મુખકે; આજ૦ ।
ચિત્ત ચોરી લીધું લાલેં લટકે, વણ દિઠેરે નવ થાય જો સુખકે; આજ૦ ॥૩॥

૧. ૧૫+૯=૨૪ તત્વમાં રહેલી અહં-મમતાને.

સખી નટવર કુંવર નિરખી, ઘણું હરખીરે મારા હૈડા માંયકે; આ૦ ।
સખી પૂરણ પુણ્યે તે પામીએ, ભાગ્ય મોટાંરે મુખ કહ્યાં ન જાયકે; આ૦ ॥૪॥
સખી ધન્ય ધન્ય અવસર આજનો, આજ પ્રગટ્યોરે અતિ નવો આનંદકે; આ૦ ।
મારૂં જીવિત સફળ કરી જાણિયું, રાજી થયારે સ્વામી સહજાનંદકે; આ૦ ॥૫॥
મુને વિસારી નહિ મારે વાલમે, સહજાનંદજીરે મારી કરે છે સારકે; આ૦ ।
સખી નિષ્કુળાનંદના નાથને, જાઉં વારણેરે હુંતો વારમવારકે; આ૦ ॥૬॥

પદ ॥૧૮॥

પદ-૧૯ (રાગ : ધોળ)

'નરનારાયણ સ્વામિના દાસ જેરે' એ ઢાળ છે -

જેનાં પુણ્ય હશે તે એ વર પામશેરે, તેતો વામશે તનડાના તાપરે;
અખંડ વર એક છે રે **।ટેક૦**
મનવાંછિત મહાસુખ માણશેરે, વળી જાણશે જે પિયુનો પ્રતાપરે; અખંડ૦ ॥૧॥
સખી વરીએ તો અમર એ વરનેરે, જેનું એવાતણ અખંડ અભંગરે; અખંડ૦ ।
સખી સુખ અલ્પ આ સંસારનાંરે, તેનો સમજુ ન કરે કેદિ સંગરે; અખંડ૦ ॥૨॥
સખી મૂર્ખ મનુષ્યની મંડળીરે, તેતો સંસારનાં સુખને સરાયે[1]રે; અખંડ૦ ।
સખી વિવેકી રહે છે તેથી વેગળારે, તેનો સ્વપ્નામાં સંગ ન ચા'યરે; અખંડ૦ ॥૩॥
સખી સનકાદિકે રે શુકે શું કર્યું રે, જડ ભરત રહ્યા છે જેથી દૂરરે; અખંડ૦ ।
સખી નિષ્કુળાનંદના સ્વામી વિનારે, બીજું અન્ય ભજે[૨] જાણો ભૂર[૩]રે; અખંડ૦ ॥૪॥

પદ ॥૧૯॥

૧. વખાણે, તેમાં આસક્ત થાય ૨. ઈચ્છે ૩. મહામૂર્ખ.

પદ-૨૦ (રાગ : ધોળ)

અહો ધન્ય ધન્ય ભાગ્ય આ ભૂમિનાંરે, અહો ધન્ય ધન્ય વૃક્ષ વેલી વનરે;
અલોકિ રીત આજનીરે ।ટેક૦
અહો ધન્ય ધન્ય સર સરિતા સિંધુનેરે, સ્પરશિ હરિપદ થયાં છે પાવનરે; અ૦ ॥૧॥
અહો ધન્ય ધન્ય ખગ મૃગ જાતનેરે, જેનો આરે સમામાં અવતારરે; અ૦ ।
અહો ધન્ય ધન્ય અશ્વ તે એહનેરે, જેને ઉપર છે હરિ અશવારરે; અ૦ ॥૨॥
અહો ધન્ય ધન્ય સતસંગી સંતનેરે, જે કોઈ સદાય રહે છે હરિ સાથરે; અ૦ ।
જેને અરસ પરસ રહે એકતારે, હરિ હેતે જમે છે જેને હાથરે; અ૦ ॥૩॥
અહો ધન્ય ધન્ય સુર નર નાગનેરે, જે કોઈ વસીયા આ બ્રહ્માંડે વાસરે; અ૦ ।
તેતો અંતરે ઈચ્છે છે તન ધારવારે, થાવા ચરણ કમળના દાસરે; અ૦ ॥૪॥
તેતો કોણ જાણે જે કેમે હશેરે, તેનો મર્મ જાણેછે મહારાજરે; અ૦ ।
શમ દમ આદિ જે આગે કહ્યાંરે, તેતો તન ધરી રહ્યાં આજરે; અ૦ ॥૫॥
સર્વે સમાજ સહિત પધારિયારે, સંત જનને તે આપવા સુખરે; અ૦ ।
અહો ધન્ય ધન્ય સર્વે એ જનનેરે, મોટાં ભાગ્ય ન જાય કહ્યાં મુખરે; અ૦ ॥૬॥
કહ્યું નથી જાતુંરે સુખ મુખથીરે, જેવું આપ્યું છે અલબેલે આજરે; અ૦ ।
મારા અંતરમાં બેસીને બોલિયારે, હતું કે'વાનું[1] જેટલું કાજ[2]રરે; અ૦ ॥૭॥
વિવા' વરણવ્યો પદ છંદ વિશમાંરે, કહ્યું સંક્ષેપે સર્વેનું રૂપરે; અ૦ ।
વર નર તો એક નારાયણ છેરે, બિજા સર્વે છે સખીને સ્વરૂપરે; અ૦ ॥૮॥
એવું નિશ્ચે જાણીરે જન સર્વનેરે, રે'વું સખી[3] સ્વરૂપે સર્વે અંગરે; અ૦ ।
વર નિષ્કુળાનંદનો નાથ છેરે, રાખો હેત પ્રીત સ્વામિને સંગરે; અલોકિ૦ ॥૯॥
પદ ॥૨૦॥

ઈતિ શ્રીનિષ્કુળાનંદમુનિવિરચિતો વૃત્તિવિવાહઃ સંપૂર્ણઃ ।

વૃત્તિવિવાહઃ સમાપ્તઃ ।

૧. જીવાત્માના કલ્યાણ માટે જણાવવા જેવું ૨. કહેણ, ઉદ્દેશ ૩. અબળા, સંપૂર્ણ, સમર્પિત.

ૐ

॥ श्री स्वामिनारायणो विजयतेतराम् ॥

श्रीनिष्कुळानंदमुनिकृत-काव्यसंग्रहे–

શિક્ષાપત્રીભાષા

(૨૨)

દોહા-મંગલકારી મૂરતિ, શ્રીસહજાનંદ સુખધામ ।
ભક્તિધર્મસુત ભાવશું, રહ્યા અંતરમાં ઘનશ્યામ ॥૧॥
એવા ઈષ્ટ એહ માહેરા, તેના ઈષ્ટ તે શ્રીકૃષ્ણ ।
જેને વામ[1] રાધા ઉર રમા[2], વૃન્દાવનરમણ મન પ્રસન્ન ॥૨॥
એવા ઈષ્ટને ઉર ધરી, બોલ્યા તે સહજાનંદ ।
મુજ આશ્રિત ત્યાગી ગૃહી, સુણો નર ત્રિય વૃન્દ ॥૩॥
શિક્ષાપત્રી સુંદર અતિ, તમે સાંભળજ્યો મુજ જન ।
લખું વસી વરતાલમાં, આ છે છેલાં વચન ॥૪॥

ચોપાઈ-

બહુ બહુ કરી મેં વાતરે, તે સાંભળી તમે સાક્ષાતરે ।
હવે છેલી વાત છે આ મારી, તમે સહુ લેજ્યો હૈયે ધારીરે ॥૫॥
દેશ પ્રદેશમાં જે રહેનારરે, મારા આશ્રિત જે નર નારરે ।
તમ પ્રત્યે શીખામણ મારીરે, સુખદાયક છે અતિ સારીરે ॥૬॥
ધર્મપુત્ર પવિત્ર બે ભાઈરે, મારા વીર[3] જન સુખ દાઈરે ।
મોટા ભાઈ છે રામપ્રતાપરે, નાના ભાઈ ઈચ્છારામ આપરે ॥૭॥

૧. ડાબા પડખે ૨. લક્ષ્મીજી ૩. ભાઈ.

તેના પુત્ર બે ગુણગંભીરરે, અવધપ્રસાદ ને રઘુવીરરે ।
તેને દત્તપુત્ર કરી સ્થાપ્યા[1]રે, મંદિર દેશ વહેંચીને આપ્યારે ॥૮॥
કર્યા સાધુ સતસંગી અમેરે, તેના આચાર્ય છોજી તમેરે ।
હવે સાંભળો મુજ આશ્રિતરે, મારા વચનમાં દઈ ચિત્તરે ॥૯॥
વર્ણી મુકુંદ આદિ સમસ્તરે, ભટ્ટ મયારામ આદિ ગૃહસ્થરે ।
સધવા વિધવા નારી સુભાગીરે, સુંણો મુક્તાનંદ આદિ ત્યાગીરે ॥૧૦॥
એવા સતસંગી મુનિરાજરે, તમારી ધર્મરક્ષાને કાજરે ।
શાસ્ત્રપ્રમાણ જનસુખ કરણરે, જેમાં શ્રીનારાયણ સ્મરણરે ॥૧૧॥
એવાં આશિષનાં જે વચનરે, સહુ અંતરે ધારજ્યો જનરે ।
શિક્ષાપત્રી લખ્યાનું કારણરે, કરજ્યો એકાગ્ર મને ધારણરે ॥૧૨॥
સર્વ જીવને છે સુખકારીરે, એવી શિક્ષાની[2] પત્રી અમારીરે ।
શ્રીમદ્ ભાગવતાદિ જે ગ્રન્થરે, સતશાસ્ત્ર કહ્યા મોક્ષપંથરે ॥૧૩॥
તેણે પ્રતિપાદન કર્યા જેહરે, સર્વ જીવ હિતકારી તેહરે ।
એવા અહિંસાદિ સદાચારરે, પાળે પળાવે જે નરનારરે ॥૧૪॥
તે આ લોક પરલોક માંયરે, મોટા સુખને પામે સદાયરે ।
સદાચાર ઉલ્લંઘી જે વર્તેરે, મેલી મર્યાદ મનને મતેરે ॥૧૫॥
તેતો કુબુદ્ધિવાળા કહેવાયરે, લોક પરલોકે તે દુઃખી થાયરે ।
માટે મારા શિષ્ય સહુ પ્રીતેરે, વર્તો આ શિક્ષાપત્રીની રીતેરે ॥૧૬॥
હવે વર્ત્યાની રીત છે જેહરે, સર્વે સત્સંગી સુણજ્યો તેહરે ।
નાના મોટા જેહ જીવ પ્રાણીરે, તેને મારવા નહિ ક્યારે જાણીરે ॥૧૭॥
ચાંચડ માંકડ જુ જંતુ લહિરે, તેની હિંસા તે કરવી નહિરે ।
દેવ પિતૃયજ્ઞ કર્મ સારૂરે, મૃગ મીન શશ[3] ને બાકરૂં[4]રે ॥૧૮॥

૧. આચાર્યપદે બેસાર્યા ૨. હિત-ઉપદેશની ૩. સસલા ૪. બકરા.

એહ આદિ ન મારવા પ્રાણીરે, અહિંસાદિ ધર્મ મોટો જાણીરે ।
એમ સચ્છાસ્ત્રમાંહિ કહેછેરે, મારી પણ શિક્ષા તમને એ છેરે ॥૧૯॥
દામ[1] વામ[2] મળે માલ મહી[3]રે, તોયે મનુષ્ય મારવો નહિરે ।
તેમ તીર્થમાં જઈ કોઈ જનરે, આત્મઘાત ન કરો કોઈ દનરે ॥૨૦॥
ક્રોધ કરી ન તજવું તનરે, એહ માનો શિક્ષાનાં વચનરે ।
અયુક્ત[4] કર્મ થાય જો કાંઈરે, તોયે મરવું નહિં મુંઝાઈરે ॥૨૧॥
વિષ ફાંશી કુવે પડી તનરે, નહિ મરવું ભેરવજંફે[5] જનરે ।
યજ્ઞશેષ[6] પ્રસાદિ જે માંસરે, તે ન ખાવું કેદિ મારા દાસરે ॥૨૨॥
મદ્ય કીધું વિધ અગિયારરે, સુરા તેપણ ત્રણ પ્રકારરે ।
દેવ નૈવેદ્યનું ભલે હોયરે, મારા જનોએ ન લેવું તોયરે ॥૨૩॥
આપો આપથી[7] આચરણ અયોગ્યરે, થઈ જાય કોઈ કર્મ ભોગરે ।
તોય શસ્ત્રાદિકે કરી તનરે, આપો આપનું ન કરવું છેદનરે ॥૨૪॥
ક્રોધે કરી ન કરવો દાસરે, નિજ પરના પિંડનો નાશરે ।
સુણો સર્વ શિષ્ય વાત મારીરે, ધર્મ સારુયે ન કરો ચોરીરે ॥૨૫॥
કાષ્ઠ આદિક ફળ ફુલ પાતી[8]રે, જે કોઈ વસ્તુ હોય ધણિયાતીરે ।
તેતો ધણી આપે તોજ લેવીરે, અમારી તો આજ્ઞા છે એવીરે ॥૨૬॥
વળી મારા આશ્રિત નરનારરે, તેણે કરવો નહિ વ્યભિચારરે ।
દ્યૂતાદિક વ્યસનને મેલીરે, ત્યાગો કેફ થાવું નહિ ફેલીરે ॥૨૭॥
ગાંજા ભાંગ્ય મફર મા'જમનેરે, ચડે કેફ તે તજો કહું તમનેરે ।
જેના અન્ન જળે હોય વટાળ[9]રે, તે ન ખાવું પીવું કોઈ કાળરે ॥૨૮॥
હરિપ્રસાદિ ને ચરણામૃતરે, જાતી વટાળે તજવું તર્ત રે ।
જગન્નાથપુરીને માંહિરે, હરિપ્રસાદનો દોષ નહિરે ॥૨૯॥

૧. ધન ૨. સ્ત્રી ૩. પૃથ્વી, જમીન ૪. શાસ્ત્ર કે લોક વિરૂદ્ધ ૫. પર્વત ઉપરથી પડીને ૬. યજ્ઞમાં વધેલ ૭. પોતાનાથી ૮. પાંદડું ૯. વટલાઈ જવાતું હોય.

આપ સ્વાર્થને સિદ્ધ કરવારે, ખોટા કલંક કોઈને ન ધરવારે ।
જેમ ન નાખવી જુઠી આળરે, તેમ ન દેવી કોઈને ગાળરે ॥૩૦॥
દેવ તીર્થ સતી સંત જાણોરે, વિપ્ર વેદવચન પ્રમાણોરે ।
તેની નિંદા કેદિયે ન કરવીરે, કોઈ કરે તો કાને ન ધરવીરે ॥૩૧॥
જગમાં જે દેવતા આગળેરે, પૂજે માંસ મદિરા ને જળેરે ।
વળી પશુહિંસા થતી હોયરે, તેની પ્રસાદી ન લેશો કોયરે ॥૩૨॥
વાટે જતાં શિવાલય આવેરે, બીજાં દેવના સ્થાનક કહાવેરે ।
તેને નમસ્કાર કરી જનરે, કરવું આદર સહિત દર્શનરે ॥૩૩॥
પોતાનો જે વર્ણ આશ્રમરે, તેનો તજવો નહિ કેદિ ધર્મરે ।
પરધર્મમાં પગ ન ભરવોરે, પાખંડી કલ્પિત પરહરવોરે ॥૩૪॥
કૃષ્ણભક્તિ ને પોતાનો ધર્મરે, તેમાં મોળા પાડે જે બેશર્મ રે ।
તેના મુખથી હરિકથા જ્ઞાનરે, કેદિ ન સાંભળો દઈ કાનરે ॥૩૫॥
એહ સાંભળ્યામાં નહિ સારુંરે, માટે કરું છું તમને વારું[૧]રે ।
જેણે હોય નિજ પારકો નાશરે, એવું સત્ય ન બોલીએ દાસરે ॥૩૬॥
કૃતઘ્નીનો સંગ નવ કીજેરે, કેની લાંચ ભાડ્ય[૨] નવ લીજેરે ।
પાપી પાખંડી વ્યસની ચોરરે, પરત્રિયલંપટ જે નિઠોર[૩]રે ॥૩૭॥
વળી ધુતારા એ ષટ ખળ[૪]રે, તેનો ન કરો સંગ કોઈ પળરે ।
ભક્તિ જ્ઞાન તણી ઓથ લઈરે, ત્રિય ધન રસ વશ રહ્યા થઈરે ॥૩૮॥
એને અર્થે પાપ કરનારારે, તેનો સંગ તજો શિષ્ય મારારે ।
કૃષ્ણ કૃષ્ણઅવતાર કહીએરે, તેનું ખંડન કરે જે યુક્તિએરે ॥૩૯॥
એવાં શાસ્ત્ર ન સુંણવાં કાનેરે, હોય નાસ્તિક તે એને માનેરે ।
ઘૃત દૂધ પાણી ગળી પીવુંરે, ઝીણા જંતુ જળે ન ન્હાવુંરે ॥૪૦॥

૧. નિષેધ, મનાઈ ૨. વ્યભિચારની કમાણી - વેશ્યાઓની દલાલી ૩. નિષ્ઠુર, દુષ્ટ ૪. છ પ્રકારનાં નીચ પુરૂષો.

મદ્ય માંસ જે ઔષધે ભળેરે, તે ન ખાવું પીવું કોઈ પળેરે ।
આપે ઔષધ વૈદ્ય અજાણ્યોરે, તે ન લેવું સમઝીને સુજાણોરે ॥૪૧॥
મળ મૂત્ર ત્યાગ કર્યા સારુંરે, કર્યું લોક શાસ્ત્રે જ્યાં વારુંરે ।
તેતો જીર્ણ દેવાલય જાણોરે, નદી તળાવ તટ પ્રમાણોરે ॥૪૨॥
વાવ્યું ક્ષેત્ર વાટી વૃક્ષ છાંયરે, ફુલબાગ બગીચાદિ માંયરે ।
ત્યાં મળમૂત્ર ત્યાગ ન કરીએરે, થુંકવું નહિ મનમાં ડરીએરે ॥૪૩॥
ચોર માર્ગે ન આવીએ જૈયેરે, જો સદા કુશળને ચાહીયેરે ।
જે ધણિયાતી જાયગા હોયરે, પુછયા વિના ન ઉતરો કોયરે ॥૪૪॥
જ્ઞાનવારતા નારીવદનરે, મારા જન ન સુંણો કોઈ દનરે ।
નારી નૃપ નૃપજન આદેરે, તેશું બોલવું નહિ વિવાદેરે ॥૪૫॥
ગુરુ વળી જે મોટા મનુષ્યરે, લોકે માન્યા એવા જે પુરુષરે ।
શસ્ત્રધારી વળી વિદ્યાવાનરે, એનું કરવું નહિ અપમાનરે ॥૪૬॥
કરવું કાર્ય કરીને વિચારરે, ધર્મ કાર્યમાં કરવી ન વારરે ।
ભણી વિદ્યા ભણાવવી વળીરે, કરવો સંતસમાગમ મળીરે ॥૪૭॥
દેવ ગુરુ નરેશની પાસરે, ઠાલે હાથે જાવું નહિ દાસરે ।
વિશ્વાસઘાત તજિ તે દેવોરે, પોતે પોતાનો યશ ન કે'વોરે ॥૪૮॥
ઝીણું પાખું વસ્ત્ર જે કુઢંગ[૧]રે, તે ન પે'રવું દેખાય જેણે અંગરે ।
ધર્મરહિત હરિની ભક્તિરે, તે કેદિ ન કરવી સુમતિરે ॥૪૯॥
મૂર્ખ મનુષ્યની નિંદા સાંભળીરે, કૃષ્ણસેવા ન તજવી વળીરે ।
સર્વે વચન એ સંભારી રાખોરે, માંહોમાંહિ પ્રેમભાવ ભાખોરે ॥૫૦॥
દોહા-ઉત્સવ અથવા નિત્ય પ્રતિ, આવે કૃષ્ણ મંદિર નરનાર ।
પરસ્પર અડવું નહિ, મારા જનને નિરધાર ॥૫૧॥

૧. ખરાબ લાગે તેવું.

મંદિરમાંથી નિસરી, રહેવું પોતે પોતાની રીત ।
વળી કહું એક વારતા, સહુ સાંભળો દઈ ચિત્ત ॥૫૨॥

ધર્મવંશી ગુરૂથકી, શ્રીકૃષ્ણની દીક્ષા લહી ।
દ્વિજ ક્ષત્રિય વૈશ્ય ત્રણેની, રીત દેખાડું હું કહી ॥૫૩॥

કંઠે તુળસીમાળા બેવડી, લલાટ હૃદય બે હાથ ।
ઊર્ધ્વપુંડ્ર[1] તિલક કરીને, સદા રહેવું સનાથ[2] ॥૫૪॥

ચોપાઈ-

સુંદર તિલક ગોપીચંદનેરે, કરવું અમારા આશ્રિત જનેરે ।
અથવા હોય હરિની પ્રસાદિરે, કુંકુમ કેસર ચંદન આદિરે ॥૫૫॥

સુંદર તિલક કરવું તેનુંરે, મધ્યે બિંદુ[3]પણ કરવું એનુંરે ।
કાંતો કરો ચાંદલો કુંકુમેરે, એમ કરો તિલક જન તમેરે ॥૫૬॥

તે કુંકુમ પ્રસાદિ કરેલરે, રાધાલક્ષ્મીજીનું ધરેલરે ।
વળી પોતાના ધર્મમાં રહ્યારે, શુદ્ધ શ્રીકૃષ્ણના ભક્ત થયારે ॥૫૭॥

એવા સતશૂદ્ર જે સઘળારે, કંઠે રાખો તુળસીની માળારે ।
ઊર્ધ્વપુંડ્ર તિલક કરો એવુંરે, પ્રથમ ત્રિવર્ણને કહ્યું તેવુંરે ॥૫૮॥

તેથી ઉતરતા જાતે જનરે, રાખો માળા કાષ્ઠ જે ચંદનરે ।
બાંધો બેવડી કંઠમાં સારીરે, હરિપ્રસાદિની સુખકારીરે ॥૫૯॥

કેવળ ચાંદલો કરવો લલાટરે, તિલક કરવા મુકવો ઘાટરે ।
દ્વિજ આદિ સુંણો સહુ ચિત્તેરે, રાખવું ત્રિપુણ્ડ્ર[4] રૂદ્રાક્ષ પ્રીતેરે ॥૬૦॥

નિજ કુળતણી રીત હોયરે, મારા આશ્રિત ન તજો કોયરે ।
નારાયણ[5] અને શિવજી એકરે, એમ સમઝવો સૌને વિવેકરે ॥૬૧॥

૧. ઊભી સીધી રેખાવાળું ૨. ભગવાનનાં આશ્રિત થઈને ૩. ચાંદલો ૪. આડી ત્રણ રેખાવાળું તિલક ૫. વિષ્ણુ.

હરિ[1] હર[2] બ્રહ્મસ્વરૂપરે, તેનાં કહ્યાં છે વેદમાં રૂપરે ।
કહ્યો શાસ્ત્રમાંહી આપદ્ધર્મરે, તેને સાંભળી સમઝવો મર્મ રે ॥૬૨॥

થોડા દુઃખમાંહી પણ એનેરે, કહું મુખ્ય ન કરવો કેનેરે ।
અર્ક ઉદય પે'લાં સહુ જાગીરે, હરિ સમરો સહુ સુભાગીરે ॥૬૩॥

હરિકૃષ્ણ કૃષ્ણ મુખે ગાવુંરે, પછી દેહક્રિયા કરવા જાવુંરે ।
દાતણ કરવું બેસી એક સ્થળેરે, પછી નહાવું નિર્મળ જળેરે ॥૬૪॥

ધોયા વસ્ત્ર સુંદર બે સાથેરે, એક પહેરો ઓઢો એક માથેરે ।
શુદ્ધ આસન ને શુદ્ધ જાગરે, બેસવું જોઈ મોકળે માગરે ॥૬૫॥

પૂર્વ કે ઉત્તર મુખેરે, બેસી કરવું આચમન સુખેરે ।
પુરુષમાત્ર તણી એહ રીતરે, કરો તિલક ચાંદલા સહિતરે ॥૬૬॥

સુવાસિની નારી સુણી લીજેરે, કુંકુમ ચાંદલો કપાળે કીજેરે ।
ચાંદલો અથવા જે તિલકરે, વિધવાને ન કરવું એકરે ॥૬૭॥

કરો સત્સંગી માનસી સેવ[3]રે, ચંદન પુષ્પે પૂજો કૃષ્ણદેવરે ।
પછી ચિત્રની મૂરતિ સારીરે, રાધાકૃષ્ણ તણી સુખકારીરે ॥૬૮॥

તેનું આદરે દર્શન કરીરે, કરવો નમસ્કાર ભાવ ભરીરે ।
જપો આપણી શક્તિ પ્રમાણરે, અષ્ટાક્ષર મંત્ર સુજાણરે ॥૬૯॥

કૃષ્ણમંત્ર જપી નરનારરે, પછી કરવો પોતાનો વ્યવહારરે ।
આત્મનિવેદી જે મારા જનરે, રાજા અંબરીષ જેવા પાવનરે ॥૭૦॥

પ્રથમ કહ્યું અનુક્રમે જેવુંરે, કરો માનસીપૂજા લગી તેવુંરે ।
પછી કૃષ્ણની પ્રતિમા જેહરે, હોય ધાતુ પાષાણની તેહરે ॥૭૧॥

અથવા શાળગ્રામ સુખકારીરે, તેને પૂજવા પ્રેમ વધારીરે ।
નિત્ય જોઈ દેશ કાળ જેવોરે, શક્તિ પ્રમાણે પૂજાપો લેવોરે ॥૭૨॥

૧. વિષ્ણુ ૨. શિવજી ૩. પૂજા, સેવા.

ચંદન પુષ્પ ફળ જળ આદિરે, પૂજો પ્રભુને તજી ઉપાધિરે ।
પછી કૃષ્ણમંત્ર અષ્ટાક્ષરરે, તેને જપવો આનંદભરરે ॥૭૩॥

પછી કૃષ્ણસ્તોત્ર પાઠ કરવારે, કાંતો ગ્રંથ વાંચી વિચારવારે ।
જે ભણ્યા ન હોય ગીર્વાણ[1]રે, તે જપો હરિનામ સુજાણરે ॥૭૪॥

કરી હરિનું નૈવેદ્ય નિત્યરે, લેવી પ્રસાદિ તે જન પ્રીત્યરે ।
આત્મનિવેદીએ સદાકાળરે, પ્રીતે સેવવા કૃષ્ણ દયાળરે ॥૭૫॥

માયિક ગુણ રહિત શ્રીકૃષ્ણરે, તેના સંબન્ધી એવા તમે જનરે ।
આત્મનિવેદી ભક્ત જે તમેરે, ક્રિયાસહિત નિર્ગુણ જાણું અમેરે ॥૭૬॥

મળે જળ ફળાદિ જમ્યા જેવુંરે, કૃષ્ણપ્રસાદિ વિના ન લેવુંરે ।
આવે અંગે રોગ વૃદ્ધપણુંરે, આપત્કાળતણું દુઃખ ઘણુંરે ॥૭૭॥

તેમાં ન શકો મૂરતિ સેવીરે, ત્યારે બીજા તે ભક્તને દેવીરે ।
એમ સમઝી સર્વે સુજાણરે, વર્તો પોતાની પહોંચ પ્રમાણરે ॥૭૮॥

કૃષ્ણમૂર્તિ આચાર્યે જે આપીરે, અથવા તેણે હસ્તે કરી સ્થાપીરે ।
કરો એ બે સ્વરૂપની સેવારે, બીજે નમસ્કાર કરી લેવારે ॥૭૯॥

સંધ્યાકાળે સહુ જન મળીરે, જવું હરિમંદિરમાં વળીરે ।
ઉચ્ચ સ્વરે કરો ત્યાં કીર્તનરે, હેતે હરિના નામનું ભજનરે ॥૮૦॥

કથા વાર્તા ત્યાં કૃષ્ણની નિત્યરે, કહેવી સુંણવી આદર સહિતરે ।
તાલ મૃદંગે કૃષ્ણકીર્તનરે, ગાવાં જન ઉત્સવને દનરે ॥૮૧॥

મારા જન કહ્યું જે મેં આગેરે, એવી રીતે રાખો અનુરાગે[2]રે ।
ભાષા ગીર્વાણના ગ્રંથો દાસરે, કરો બુદ્ધિ પ્રમાણે અભ્યાસરે ॥૮૨॥

જે જનથી થાય કામ જેવું રે, તેને કામ બતાવવું તેવુંરે ।
તે પણ પ્રથમ વિચારી લેવુંરે, પછી કામ કરવા સોંપી દેવુંરે ॥૮૩॥

૧. સંસ્કૃત ભાષા ૨. પ્રેમથી, શ્રદ્ધાથી.

જે જે જનના જે હોય દાસરે, તેની રખાવવી બરદાસ[1]રે ।
અન્ન વસ્ત્ર શક્તિ પ્રમાણરે, આપી સુખી રાખવા સુજાણરે ॥૮૪॥

જેવા ગુણવાળો જન જેહરે, તેવે વચને બોલાવવો તેહરે ।
દેશ કાળ અનુસારે એનેરે, અયોગ્ય રીતે ન બોલાવવો તેનેરે ॥૮૫॥

ગુરુ ભૂપ વૃદ્ધ ત્યાગી હોયરે, વિદ્યાવાન તપસ્વી એ છોયરે ।
એને આવતાં આદર કીજેરે, ઉઠી મીઠું બોલી માન દીજેરે ॥૮૬॥

ગુરુ દેવ સભા જ્યાં ભૂપતિરે, ત્યાં બેસવું મર્યાદાએ અતિરે ।
પગપર પગ ન ચઢાવવોરે, પગ પટે કરી[2] ન બાંધવોરે ॥૮૭॥

નિજ આચાર્યને અનુસરવુંરે, તેની સાથે વિવાદ ન કરવું રે ।
સર્વ પોતાની શક્તિ પ્રમાણરે, પૂજવા અન્ન ધન વસ્ત્રે સુજાણરે ॥૮૮॥

આચાર્યને આવતા સાંભળીરે, જવું સન્મુખ ઉતાવળું વળીરે ।
ચાલે આપણા ગામથી જ્યારેરે, જવું વળાવવા ગામ બા'રેરે ॥૮૯॥

બહુ ફળવાળું હોય કર્મરે, પણ ન હોય જો તેમાં ધર્મરે ।
એવું કર્મ તેને તજી દેવુંરે, ધર્મ રાખતાં સુખને લેવુંરે ॥૯૦॥

માટે ફળલોભે કરી જનરે, ધર્મ ત્યાગવો નહિ કોઈ દનરે ।
પૂર્વે મોટા ઋષિ મુનિમાંઈરે, થયો હોય અધર્મ જો કાંઈરે ॥૯૧॥

તે અધર્મની ઓટ્ય ન લહીયેરે, તેણે ધર્મ કર્યો તે ગ્રહીયેરે ।
છાની વાત જો કોઈની હોયરે, તેની છતી[3] કરશો માં કોયરે ॥૯૨॥

જગમાંહી હોય જીવ જેવોરે, તેને તેવો સનમાન દેવોરે ।
સર્વમાં સમદૃષ્ટિ ન આરોપવીરે, મોટાની મર્યાદા ન લોપવીરે ॥૯૩॥

નિ'મ અધિક ચોમાસામાં ધારીરે, સમરો શ્રીકૃષ્ણ દેવ મોરારીરે ।
શક્તિ ન હોય તો એક માસરે, રાખો નિયમ શ્રાવણમાં દાસરે ॥૯૪॥

૧. દેખભાળ, સંભાળ ૨. વસ્ત્ર વડે ૩. જાહેર.

નિયમ અધિક તે સુણી લઈયેરે, કૃષ્ણકથા સાંભળી કહીયેરે ।
કીર્તન મહાપૂજા કરીયેરે, જપી મંત્ર ને સ્તોત્ર ઉચ્ચરીયેરે ॥૯૫॥
પ્રેમે કરી પ્રદક્ષિણા દીજેરે, તેમ સાષ્ટાંગ દંડવત કીજેરે ।
એહ આઠ નિયમમાંથી એકરે, રાખો જન હૃદય ધારી ટેક[૧]રે ॥૯૬॥
સર્વ એકાદશી સુખકારીરે, કરવું વ્રત પ્રીતે નરનારીરે ।
કૃષ્ણ જન્મદિન શિવરાતેરે, કરો ઉપવાસ ઉત્સવ ખાંતે[૨]રે ॥૯૭॥
કરી વ્રત સુવું નહિ દિવસરે, સુવે તો વ્રત પામે તર્ત નાશરે ।
ભાંગે વ્રત કરે નારીસંગરે, તેમ દિવસે સુતે વ્રતભંગરે ॥૯૮॥
વૈષ્ણવરાજ વલ્લભાચારજરે, તેના સુત વિઠ્ઠલજી મહારાજરે ।
વ્રત ઉત્સવ કહ્યા એણે જેમરે, તમે કરજ્યો જન સહુ તેમરે ॥૯૯॥
વ્રત ઉત્સવ કરવા એવારે, એની રીતે કરો કૃષ્ણસેવારે ।
તીર્થ દ્વારિકા આદિ સુજાણરે, કરવાં વિધિએ શક્તિ પ્રમાણરે ॥૧૦૦॥
પોત પોતાતણી શક્તિભર[૩]રે, રાખો દયા દીનની ઉપરરે ।
વળી વિષ્ણુ શિવ પાર્વતીરે, સૂર્ય દેવ તથા ગણપતિરે ॥૧૦૧॥
એહ પંચ દેવ પ્રમાણરે, પૂજો મારા આશ્રિત સુજાણરે ।
ઉપદ્રવ આવે કોઈ અંગેરે, ભૂત પ્રેત આદિ પ્રસંગેરે ॥૧૦૨॥
તેને ઈચ્છો જો ટાળવા આપરે, કરો નારાયણકવચ જાપરે, ।
કાંતો હનુમાન મંત્ર જપ જપિજેરે, ક્ષુદ્ર દેવમંત્ર ન પ્રતીજે[૪]રે ॥૧૦૩॥
થાય શશિ સૂર્ય ગ્રહણ જ્યારેરે, ક્રિયા તજી દેવી સર્વ ત્યારરે ।
થઈ શુદ્ધ સહુ જન આપરે, કરો શ્રીકૃષ્ણમંત્રનો જાપરે ॥૧૦૪॥
મટે ગ્રહણ ત્યારે જઈ ન્હાવુંરે, વસ્ત્રે સહિત નાહી શુદ્ધ થાવુંરે ।
ગૃહસ્થે દાન દેવું શક્તિ જેવીરે, ત્યાગીએ સુખ લેવું કૃષ્ણ સેવી[૫]રે ॥૧૦૫॥

૧.નિયમ ૨. ઉત્સાહથી ૩. શક્તિ પ્રમાણે ૪. તેમાં પ્રતીતિ ન રાખવી ૫. પૂજા કરીને.

ચારે વર્ણના મનુષ્ય જે કા’વેરે, જન્મ મરણ સૂતક તેને આવેરે ।
તેતો સંબન્ધી સહુનું પાળોરે, શાસ્ત્રમર્યાદા કોઈ માં ટાળોરે ॥૧૦૬॥
શમ દમ ક્ષમાદિ સુંદરરે, રહો સંતોષી સહુ વિપ્ર વરરે ।
ક્ષત્રિય વર્ણે રેવું અતિધીરરે, કામ પડ્યે થવું શૂરવીરરે ॥૧૦૭॥
ગાયો ધન વેપાર ખેતી વ્યાજરે, વર્તો વૈશ્ય કરી એવું કાજરે ।
વિપ્ર આદિ ત્રણ વર્ણ એવારે, વર્તો શૂદ્ર કરી તેની સેવારે ॥૧૦૮॥
ગર્ભાધાન આદિ સંસ્કારરે, નિત્યકર્મ શ્રાદ્ધ નિરધારરે ।
પોતાના ગૃહ્યસૂત્ર[૧] પ્રમાણરે, કરો દ્વિજ જન તે સુજાણરે ॥૧૦૯॥
જેવો અવસર ને જેવું ધનરે, કરવું શક્તિ પ્રમાણે એ જનરે ।
જાણે અજાણે કરીને આપરે, થાય નાનું મોટું કોઈ પાપરે ॥૧૧૦॥
દોહા-તેનો દોષ નિવારીએ, પોતાની શક્તિ પ્રમાણ ।
ત્યાર પછીની વારતા, કહું સુણો સર્વ સુજાણ ॥૧૧૧॥
વ્યાસસૂત્ર વેદ વળી, શ્રીમદ્ ભાગવત સુખરૂપ ।
વિષ્ણુસહસ્ત્રનામ ભારતે[૨], શ્રીભગવદ્ગીતા જે અનુપ ॥૧૧૨॥
વિદુરનીતિ ને સ્કંદપુરાણે, વૈષ્ણવખંડમાં સાર ।
વાસુદેવમાહાત્મ્ય કહ્યું, અતિસુંદર જ્ઞાન ઉદાર ॥૧૧૩॥
યાજ્ઞવલ્ક્યઋષિ સ્મૃતિ, ધર્મશાસ્ત્રમાંહી જેહ ।
સચ્છાસ્ત્ર આઠ એ કહ્યાં, અમારે ઈષ્ટ છે અતિ એહ ॥૧૧૪॥
ચોપાઈ-
મારા શિષ્ય સુણો દઈ ચિત્તરે, તમે ઈચ્છો તમારું જો હિતરે ।
સતશાસ્ત્ર આઠ એ અનુપરે, સહુએ સાંભળવાં સુખરૂપરે ॥૧૧૫॥
મારા આશ્રિત વિપ્ર એને ભણીરે, કરો કથા તે શાસ્ત્રતણીરે ।
એ આઠમાં કહ્યો જે સદાચારરે, દોષ[૩]નિવારણ ને વ્યવહારરે ॥૧૧૬॥

૧. ગૃહસ્થ બ્રાહ્મણનાં કર્મને સમજાવતો પ્રાચીન ગ્રંથ ૨. મહાભારતમાં રહેલ ૩. ભૂલનું પ્રાયશ્ચિત્ત.

એનો નિર્ણય કરવા હિતરે, મિતાક્ષરા ટીકાએ સહિતરે ।
એવી યાજ્ઞવલ્ક્યની જે સ્મૃતિરે, તેનું ગ્રહણ કરો મહામતિરે ॥૧૧૭॥

વળી શ્રીમદ્ભાગવત મધ્યરે, દશમ પંચમ જે બે સ્કંધરે ।
કૃષ્ણમાહાત્મ્ય જાણવા એનેરે, સહુથી અધિક માનવા તેનેરે ॥૧૧૮॥

દશમ પંચમ જે દુઃખહરણરે, યાજ્ઞવલ્ક્યસ્મૃતિ એ ત્રણરે ।
એ છે શાસ્ત્ર ભક્તિ યોગ ધર્મરે, તેનો કરી સમઝાવું મર્મ રે ॥૧૧૯॥

દશમસ્કંધ ભક્તિશાસ્ત્ર કહીયેરે, પંચમસ્કંધ યોગશાસ્ત્ર લહીયેરે ।
યાજ્ઞવલ્ક્યની સ્મૃતિ છે જેહરે, ધર્મશાસ્ત્ર એ જાણજો તેહરે ॥૧૨૦॥

શારીરકસૂત્ર[1] સુંણો દાસરે, જેનું કર્યું રામાનુજે ભાષ્યરે ।
વળી ભગવદ્ગીતા જે પુનિતરે, રામાનુજના ભાષ્ય સહિતરે ॥૧૨૧॥

એ બે શાસ્ત્ર જાણવાં સારાંરે, અધ્યાત્મશાસ્ત્ર છે એ અમારાંરે ।
સત શાસ્ત્ર એ સર્વ અનુપરે, તેમાં વચન જે છે સુખરૂપરે ॥૧૨૨॥

કૃષ્ણસ્વરૂપ ને ધર્મ વળીરે, ભક્તિ વૈરાગ્ય એ ચાર મળીરે ।
એની મોટ્યપ કહી છે જેહરે, સહુ કરતાં મુખ્ય માનો તેહરે ॥૧૨૩॥

કૃષ્ણભક્તિ કરો ધર્મ સહિતરે, એ છે શાસ્ત્રનું સાર પુનિતરે ।
શ્રુતિ સ્મૃતિએ કહ્યો સદાચારરે, તેતો ધર્મ જાણો નિરધારરે ॥૧૨૪॥

માહાત્મ્યજ્ઞાન સહિત હેત અતિરે, એનું નામ જાણવી ભક્તિરે ।
કૃષ્ણ વિના બીજું જેને આગ્યરે, એનું નામ જાણજો વૈરાગ્યરે ॥૧૨૫॥

જીવ માયા ઈશ્વરનું રૂપરે, શુદ્ધ જાણો એ જ્ઞાન અનુપરે ।
હૃદયે વસ્યો સૂક્ષ્મ અણુ જેવોરે, જ્ઞાતા[2] ચૈતન્યરૂપ છે એવોરે ॥૧૨૬॥

જ્ઞાનશક્તિએ કરી નિજદેહરે, નખશિખા વ્યાપ્યો છે તેહરે ।
અજર અમર ને ન ભેદાય રે, ઈત્યાદિ ગુણે જીવ કે'વાયરે ॥૧૨૭॥

૧. ઉપનિષદોનો સિદ્ધાંત સમજાવવા ભગવાન વ્યાસજીએ બનાવેલ બ્રહ્મસૂત્રગ્રંથ ૨. જાણનારો.

ત્રિગુણાત્મક તમરૂપ જાણોરે, પ્રભુની શક્તિ માયા પ્રમાણોરે ।
જીવ દેહને દેહના સંબન્ધીરે, જેણે અહંમમતે રાખ્યા બન્ધીરે ॥૧૨૮॥

એહ જાણજો માયાનું રૂપરે, હવે કહું ઈશ્વરનું[1] સ્વરૂપરે ।
જેમ હૃદયમાં જીવ રહ્યારે, તેમ જીવમાં ઈશ્વર રહ્યારે ॥૧૨૯॥

અંતર્યામી સ્વતંત્ર આધારરે, જીવના કર્મફળ દેનારરે ।
તેને ઈશ્વર શ્રીકૃષ્ણ પ્રમાણોરે, પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ જાણોરે ॥૧૩૦॥

તે શ્રીકૃષ્ણ છે આપણા ઈષ્ટરે, સદા ઉપાસના યોગ્ય અભીષ્ટ[2]રે ।
સુંદર મૂરતિ અતિ સારીરે, સર્વે અવતારના અવતારીરે ॥૧૩૧॥

જ્યારે રાધા સહિત એ રહેરે, ત્યારે રાધાકૃષ્ણ એને કહેરે ।
રૂક્મિણી સહિત સોહાવે[3]રે, ત્યારે લક્ષ્મીનારાયણ કા'વેરે ॥૧૩૨॥

જ્યારે અર્જુન સહિત રહે શ્યામરે, ત્યારે નરનારાયણ નામરે ।
જ્યારે રહે બળભદ્રાદિ સંગેરે, નામ કે'વાય તે તે પ્રસંગેરે ॥૧૩૩॥

ક્યારેક રાધા આદિક હરિજનરે, ડાબે પડખે હોય પાવનરે ।
ક્યારેક રાધાદિ શ્રીકૃષ્ણ માંઈરે, અતિ સ્નેહે રહે છે સમાઈરે ॥૧૩૪॥

ત્યારે કૃષ્ણ કે'વાયછે એકરે, એમ સમઝી લેવો વિવેકરે ।
માટે કૃષ્ણનાં સ્વરૂપ માંયરે, ભેદ સમઝવો નહિ સદાયરે ॥૧૩૫॥

ચાર ભુજ અષ્ટ ભુજ જેહરે, સહસ્રાદિ ભુજ કા'વે તેહરે ।
તેતો દ્વિભુજમૂર્તિ જે શ્રીકૃષ્ણરે, તેહની ઈચ્છાએ જાણજો જનરે ॥૧૩૬॥

એવા કૃષ્ણ દેવ જે મુરારીરે, તેની ભક્તિ સદા સુખકારીરે ।
પૃથવીમાં રહ્યા જે મનુષ્યરે, તે સર્વેએ કરવી અવશ્યરે ॥૧૩૭॥

ભક્તિથી બીજું કલ્યાણકારીરે, નથી સાધન લેવું વિચારીરે ।
વિદ્યાવાન ગુણિજન જેહરે, તેના ગુણનું શુભ ફળ એહરે ॥૧૩૮॥

૧. પરબ્રહ્મ (અહિં ઈશ્વર એટલે પરબ્રહ્મ જાણવાં) ૨. માનેલા, ઈચ્છિત ૩. શોભે.

કરવી કૃષ્ણની ભક્તિ અભંગરે, નિત્યે રાખવો સંતનો સંગરે ।
ન હોય સત્સંગ ન હોય ભક્તિરે, એવો પંડિત તોય અધોગતિરે ॥૧૩૯॥

કૃષ્ણ ને કૃષ્ણઅવતાર રે, અથવા કૃષ્ણપ્રતિમા સાર રે ।
ધ્યાન કરવા યોગ્ય છે એહરે, ધરો ધ્યાન કરી તેમાં સ્નેહરે ॥૧૪૦॥

તે વિના મનુષ્યાદિ દેવતારે, કૃષ્ણભક્ત હોય બ્રહ્મવેત્તારે ।
તોય ન કરવું તેનું ધ્યાનરે, એમ સમઝવું બુદ્ધિવાનરે ॥૧૪૧॥

સ્થૂળ સૂક્ષ્મ કારણ દેહરે, તેથી પર નિજ આત્મા જેહરે ।
તેમાં બ્રહ્મભાવ આણી અતિરે, કરો અહર્નિશ કૃષ્ણ ભક્તિરે ॥૧૪૨॥

દશમસ્કંધ ભાગવત માંયરે, તેનું કરો શ્રવણ સદાયરે ।
કાંતો વર્ષો વર્ષ વાર એકરે, સાંભળો સહુ સહિત વિવેકરે ॥૧૪૩॥

પંડિતે વાંચવો નિત્યે પ્યારેરે, નહિતો વર્ષમાં એકવારેરે ।
વાંચો સાંભળો પૂરણ પ્રીતેરે, મારા આશ્રિત આદર સહિતેરે ॥૧૪૪॥

દશમનો પાઠ શુભ સ્થળેરે, કરવો નિજ સામર્થિ બળેરે ।
વિષ્ણુસહસ્ર નામ આદિ જપીજે[1]રે, અથવા જપ કરાવી ફળ લીજેરે ॥૧૪૫॥

મનુષ્ય દેવથી આપત્તિ આવેરે, અથવા રોગાદિ પીડા કહાવેરે ।
તેમાં પર પોતાનું રક્ષણરે, શક્તિભર કરો તતક્ષણરે ॥૧૪૬॥

એમાં જતન થાય તે કીજેરે, પણ વર્તો નહિ રીત બીજેરે ।
એક આચાર બીજો વ્યવહારરે, ત્રીજો પાપ ટાળવા વિચાર[2]રે ॥૧૪૭॥

તેતો દેશ કાળ વય દેખીરે, સામર્થિ દ્રવ્ય જાતિને પેખી[3]રે ।
એટલાંને જાણી અનુસરવુંરે, જેને જેમ ઘટે તેમ કરવુંરે ॥૧૪૮॥

મત અમારો વિશિષ્ટાદ્વૈતરે, ધામ ગોલોક પ્યારું પુનિતરે ।
કૃષ્ણ સેવો બ્રહ્મરૂપ થઈરે, મુક્તિ એજ માની બીજી નઈરે ॥૧૪૯॥

૧. જપ કરવો ૨. પ્રાયશ્ચિત્તનો નિર્ણય ૩. ધ્યાનમાં રાખી.

પ્રથમ ધર્મ કહ્યા અમે જેહરે, સહુ જનને સાધારણ તેહરે ।
મારા આશ્રિત ત્યાગી ને ગૃહસ્થરે, બાઈ ભાઈ સત્સંગી સમસ્તરે ॥૧૫૦॥

કહ્યા ધર્મ સહુના સામાન્યરે, પાળો સરખા થઈ સાવધાનરે ।
હવે વિશેષધર્મ છે જેહરે, કહું જુદા જુદા કરી તેહરે ॥૧૫૧॥

ધર્મવંશી આચાર્ય પુનિતારે, તેની પત્નીયો બન્ને પતિવ્રતારે ।
તેના ધર્મ કહુંછું વિશેષરે, અથ ઈતિપર્યંત અશેષરે ॥૧૫૨॥

મોટા નાના બે ભાઈ અમારારે, તેના સુત સુંદર બેઉ સારારે ।
અવધપ્રસાદ ને રઘુવીરરે, તમે સાંભળો બેઉ સુધીરરે ॥૧૫૩॥

નિજ સંબન્ધ વિના બાઈયો તેનેરે, મંત્ર ઉપદેશ ન દેવો કેનેરે ।
વળી ન અડવું કોઈ દનરે, તેશું બોલવું નહિ વદનરે ॥૧૫૪॥

કોઈ ઉપર ન રહેવું ક્રૂરરે, ન રાખવી થાપણ જરૂરરે ।
કોઈના વ્યવહારમાં જમાનરે, ન થવું સાંભળો બુદ્ધિવાનરે ॥૧૫૫॥

પડે આપત્કાળ જો તમારેરે, ભિક્ષા માગી ખાવું તે વારેરે ।
એમ આપત્કાળ ઉતરવુંરે, પણ કોઈનું કરજ ન કરવુંરે ॥૧૫૬॥

શિષ્યે આપ્યું ધર્મ અર્થ અન્નરે, તેને વેચવું નહિ કોઈ દનરે ।
થાય જીર્ણ તો દેઈ નવું લેવુંરે, તેતો અન્ન વેચ્યું નવ કે'વુંરે ॥૧૫૭॥

ભાદ્રશુદિ તિથી ચતુરથીરે, તેદિ ગણપતિ પૂજો પ્રેમથીરે ।
આશો વદિ ચૌદશ આવેરે, તેદિ પૂજો હનુમાન ભાવેરે ॥૧૫૮॥

વળી સત્સંગી મારા આશ્રિત રે, તેના ધર્મ રખાવવા હિત રે ।
તેના ગુરૂપદે સ્થાપ્યા બેહુનેરે, આપો કૃષ્ણની દીક્ષા તેહુને રે ॥૧૫૯॥

તે મારા આશ્રિત જે કે'વાયરે, રાખો આપ આપણા ધર્મમાંયરે ।
માનો સંતને કરી શું ઉલ્લાસરે, કરો સત શાસ્ત્રનો અભ્યાસરે ॥૧૬૦॥

દોહા-મોટાં મંદિર કરી મેં સ્થાપ્યા, લક્ષ્મીનારાયણ આદિ દેવ ।
તેહ કૃષ્ણસ્વરૂપની, યથાવિધિયે કરજ્યો સેવ ॥૧૬૧॥

કૃષ્ણમંદિર માંહિ આવે, ભુખ્યો જો કોઈ જન ।
આપી સનમાન આદરે, દેવું શક્તિ પ્રમાણે અન્ન ॥૧૬૨॥

વિદ્યાર્થી સારું વિદ્યાશાળા, કરી રાખો પણ્ડિત દ્વિજ સાર ।
સદ્વિદ્યા ભૂમિપર વિસ્તરે, એ છે પુણ્ય અતિ અપાર ॥૧૬૩॥

અવધપ્રસાદ રઘુવીરની, પત્નીયો તે ગુણનિધાન ।
નિજપતિની આજ્ઞા થકી, કહે કૃષ્ણમંત્ર ત્રિય કાન ॥૧૬૪॥

ચોપાઈ-

એમ વર્તે એહ અહોનિશરે, નરને ન કરવો ઉપદેશરે ।
સમીપ સંબન્ધી વિના નર સંગરે, કેદિ ન બોલો ન અડો અંગરે ॥૧૬૫॥

નહિ દેખાડવું વદનરે, એવી રીતે રહો નિશદનરે ।
અવધપ્રસાદ ને રઘુવીરરે, તેની પત્નિયો પરમ સુધીરરે ॥૧૬૬॥

કહ્યા વિશેષધર્મ એમ રહેજ્યોરે, મારી આજ્ઞા માની એહ લેજ્યોરે ।
ગૃહસ્થ નર અમારા આશ્રિતરે, સુંણો વિશેષધર્મની રીતરે ॥૧૬૭॥

સમીપ સંબન્ધ વિના જે વિધવારે, નથી આજ્ઞા તેને અડવારે ।
માતા સુતા ભગિની યુવાનરે, તેને સંગે ન રહેવું બુદ્ધિમાનરે ॥૧૬૮॥

આપત્કાળ વિના એકાંતરે, ન રે'વું નરને એ સંઘાતરે ।
તેમ પોતાની નારીનું દાનરે, ન કરવું કોઈને નિદાનરે ॥૧૬૯॥

વળી જે નારીનો કોઈ રીતરે, હોય નૃપશું વ્યવહાર નિત્યરે ।
તે નારીનો પ્રસંગ ન કરીયેરે, સર્વ પ્રકારે મનમાંહી ડરીયેરે ॥૧૭૦॥

આવે અતિથી કોઈ આંગણેરે, પૂજો અન્નાદિકે શક્તિ પ્રમાણેરે ।
દેવકર્મ હોમાદિક જેહરે, પિતૃકર્મ શ્રાદ્ધાદિ તેહરે ॥૧૭૧॥

શક્તિપ્રમાણે વિધિ સહિતેરે, જેમ ઘટે તેમ કરો પ્રીતેરે ।
વળી માત પિતા ગુરૂ હોયરે, અથવા રોગાતુર જન કોયરે ॥૧૭૨॥

તેની સેવા સદાય સુજાણરે, કરો પોતાની શક્તિપ્રમાણરે ।
નિજ વર્ણાશ્રમ ઘટિત[1] સોઈરે, કરો ઉદ્યમ આપશક્તિ જોઈરે ॥૧૭૩॥

ખેડુ ગાય ધણવાળા હોયરે, રખે બળદ સમારતા[2] કોયરે ।
સામર્થિને સમય જોઈ લેવુંરે, નર પશુનું[3] ખર્ચ હોય જેવું રે ॥૧૭૪॥

તે પ્રમાણે અન્ન ધન ચારોરે, મારા જન સંગ્રહ કરો સારોરે ।
રાખો એટલાં પશુ આંગણેરે, પાળી શકો સુખે જળ તૃણેરે ॥૧૭૫॥

ગાય બળદ ઘોડાં આદિ પ્રાણીરે, ઝાઝાં રાખી દુઃખી ન કરો જાણીરે ।
પુત્ર મિત્રાદિ સાથે વ્યવહારરે, ધરા ધનનો કરો જે વ્યાપારરે ॥૧૭૬॥

સાક્ષી સહિત લખાવી તે લીજે રે, એમ સમઝીને વ્યવહાર કીજે રે ।
પોતાના અને પારકા વિવાહના રે, પરઠ્યા[4] હોય જે દામ દેવાના રે ॥૧૭૭॥

કરો લેખ સાક્ષીએ સહિતરે, કેવળ વાતની[5] નહિ પ્રતીત[6]રે ।
પોતાની ઉપજ પ્રમાણરે, કરવું ખરચ સહુએ સુજાણરે ॥૧૭૮॥

થોડી ઉપજે ખરચ બહુરે, જે કરે તે દુઃખી થાય સહુરે ।
ઉત્પન્ન ને ખરચ થાય જેહરે, શુદ્ધ અક્ષરે લખવું નિત્ય તેહરે ॥૧૭૯॥

ધન ધાન્યાદિક જે કમાઈરે, પોતાની વૃત્તિ[7] ઉદ્યમ માંઈરે ।
તેમાં દશમો ભાગ કાઢવોરે, તે શ્રીકૃષ્ણને અર્પણ કરવોરે ॥૧૮૦॥

હોય દુર્બળ દાસ જો કોયરે, આપે ભાગ તે વિશમો સોયરે ।
એકાદશી આદિ વ્રત જેહરે, જેને શાસ્ત્રપ્રમાણ છે તેહરે ॥૧૮૧॥

તેને ઉજવવાં[8] શક્તિ પ્રમાણેરે, જેમ કહ્યું છે શાસ્ત્ર પુરાણેરે ।
એને ઉજવ્યાનું ફળ અતિરે, થાય મનવાંછિત પ્રાપતિરે ॥૧૮૨॥

શ્રાવણ માસમાં શિવપૂજનરે, બિલીપત્રાદિકે કરો જનરે ।
કરવું પોતે અતિ ઉલ્લાસેરે, નહિતો કરાવવું કોઈ પાસેરે ॥૧૮૩॥

---

૧. યોગ્ય ૨. વૃષણ ઉચ્છેદન કરતા નહિં ૩. ઘરના સભ્યો તથા પશુઓનું ૪. નક્કી કર્યા ૫. ફક્ત મોઢાની બોલીની ૬. વિશ્વાસ ૭. આજીવિકા ૮. વ્રત પૂર્ણ થયા પછી પૂજાવિધિ અથવા ઊજવણું કરવું.

આચાર્ય[1] ને શ્રીકૃષ્ણ મંદિરથીરે, ન લેવું કરજ કહું કથીરે ।
આચાર્ય ને કૃષ્ણભવન[2]રે, ત્યાંથી વસ્ત્ર ઘરેણાં વાસન[3]રે ॥૧૮૪॥
એ આદિ પોતાના કામ સારૂંરે, ન માગવું એ વચન અમારુંરે ।
શ્રીકૃષ્ણ ગુરૂ સાધુની પાસરે, જ્યારે જાઓ દર્શને દાસરે ॥૧૮૫॥
ત્યારે કોઈનું અન્ન ન ખાવુંરે, એહ રીતે દરશને જાવુંરે ।
હરિ ગુરુ સંતને સદન[4]રે, ત્યાં ન લેવું જે પારકું અન્નરે ॥૧૮૬॥
હરે પુણ્યને પારકું અન્નરે, માટે ગાંઠનું[5] ખાવું ત્યાં જનરે ।
મજૂરની મજૂરી નિદાનરે, દેવા કહ્યું હોય ધન ધાન્યરે ॥૧૮૭॥
કહ્યા પ્રમાણે આપવું પુરુંરે, આપીયે નહિ કેને અધુરુંરે ।
આપ્યું કરજ ને વંશ આપણોરે, તેમ ત્રીજું કન્યાદાન ગણોરે ॥૧૮૮॥
તેને પંચમાં[6] કરવું પ્રસિદ્ધરે, છાનું રાખવું નહિ કોઈ વિધરે ।
દુષ્ટસંગે વ્યવહાર નવ કીજેરે, મારા દાસ સહુ સુણી લીજેરે ॥૧૮૯॥
હોય પોતાને રહેવાનું સ્થળરે, ત્યાં આવે કઠણ કોઈ પળરે ।
શત્રુ રાજાથી ઉપદ્રવ થાયરે, લાજ ધન કાંતો પ્રાણ જાયરે ॥૧૯૦॥
એવા ગામ ગરાસને ત્યાગીરે, બીજા દેશમાં રહેવું સુભાગીરે ।
તજી તર્ત જવું બીજે દેશરે, સુખે હરિ ભજવા હમેશરે ॥૧૯૧॥
ધનવાન સુંણો દઈ ચિત્તરે, ધર્માર્થ ધન વાવર્યાની રીતરે ।
હિંસારહિત વિષ્ણુસંબન્ધીરે, કરો યજ્ઞ યાગ રૂડી વિધિરે ॥૧૯૨॥
વળી તીર્થ કે દ્વાદશી આદિરે, હોય પર્વણી[7] દિન ઈત્યાદિરે ।
તેમાં જમાડો બ્રાહ્મણ સંતરે, એમ પુણ્ય કરો બુદ્ધિવંતરે ॥૧૯૩॥
વળી ધનવાન જન સર્વરે, કરો કૃષ્ણમંદિરે ઉત્સવરે ।
કાંતો સુપાત્ર બ્રાહ્મણ જોઈરે, આપો બહુવિધિ દાન સોઈરે ॥૧૯૪॥

૧.આચાર્યજી મહારાજ પાસેથી ૨. મંદિર ૩. વાસણ ૪. મંદિર, ઘર કે નિવાસ સ્થાને ૫. પોતાની મહેનતનું, ખર્ચીનું ૬. પાંચ સારા માણસો વચ્ચે ૭. પૂનમ, પડવો આદિ પર્વ, તહેવાર.

મારા આશ્રિત રાજા સુજાણરે, વર્તો ધર્મશાસ્ત્ર પ્રમાણરે ।
નિજપુત્રસમ પ્રજા પાળોરે, સ્થાપો ધર્મ ધરામાં પાપ ટાળોરે ॥૧૯૫॥
વળી રાજા ને અંગ રાજ્યનાંરે, સાત છે સમઝવા કાજનાંરે ।
ચાર ઉપાય છ ગુણ જેહરે, જાણવા યથાર્થપણે તેહરે ॥૧૯૬॥
ચાર[1] મુક્યાનાં જે કોઈ સ્થાનરે, તેને જાણવાં જોઈ નિદાનરે ।
વળી વ્યવહારના જાણનારરે, જોઈયે સભાસદ[2] નિરધારરે ॥૧૯૭॥
જોવું મનુષ્ય દંડવા જેવુંરે, જાણો મનુષ્ય ન દંડાય એવુંરે ।
એહ સર્વ લક્ષણે જાણવુંરે, યથાર્થપણે પ્રમાણવું[3]રે ॥૧૯૮॥
એ છે સર્વ રાજાઓની રીતરે, રાખો રાજા જે મારા આશ્રિતરે ।
રહો સુવાસિની નારી સૌ પ્રીતેરે, નિજ વિશેષધર્મની રીતેરે ॥૧૯૯॥
જાણી પતિ ઈશ્વર સમાનરે, તેનું કરવું નહિ અપમાનરે ।
અન્ધ રોગી દરિદ્ર હોય અતિરે, હોય નપુંસક નિજપતિરે ॥૨૦૦॥
તેને ઈશ્વર જાણી સેવવુંરે, કેદિ કઠણ વચન ન કે'વુંરે ।
બીજો પુરુષ રૂપાળો યુવાનરે, સારા ગુણવાળો ને સુજાણરે ॥૨૦૧॥
તેનો પ્રસંગ સહજ સ્વભાવેરે, ન કરે પતિવ્રતા જે કા'વેરે ।
પરપુરુષને ન દેખાડોરે, ઉર નાભિ સાથળ સંતાડોરે ॥૨૦૨॥
ઓઢ્યા વિના ઉઘાડું ન રહેવુંરે, ભાંડ ભવાઈ નહિ જોવા જવુંરે ।
નિર્લજ્જ નારીનો સંગ ન કરીયેરે, નીચ નારીના સંગથી ડરીયેરે ॥૨૦૩॥
સ્વૈરિણી કામિની ને પુંશ્ચલીરે, તેનો સંગ ન કરવો વળીરે ।
નિજપતિ જાય પરદેશરે, વસ્ત્ર ઘરેણાં ન ધરવો વેશરે ॥૨૦૪॥
પરઘેર જઈ ન બેસવુંરે, વિનોદ વિલાસે[4] ન હસવુંરે ।
સુણો વિશેષધર્મ વિધવારે, પતિભાવે કૃષ્ણને સેવવારે ॥૨૦૫॥

૧. ગુપ્તચર ૨. સભાના સભ્ય, ન્યાયાધીશ-મંત્રી આદિ ૩. નક્કી કરવું ૪. ઠઠ્ઠા મશ્કરી કરીને.

પિતા પુત્રાદિ સગાં સુમતિરે, એની આજ્ઞામાં રહેવું અતિરે ।
કેદિ ન રહેવું પોતાને વશ્ય[૧]રે, એમ વર્તવું અહોનિશરે ॥૨૦૬॥
વળી સંબન્ધી વિના જે પુરુષરે, તેનો ન કરવો કેદિ સ્પર્શરે ।
હોય પોતે અંગે યુવાવતી[૨]રે, વળી યુવાન પુરુષ સંગતીરે ॥૨૦૭॥
અવશ્ય કાર્ય વિના તેહશુંરે, ન બોલવું બીજા[૩] નર નેહશુંરે ।
ખોળે ધાવતો બાળક નાનોરે, તેને અડ્યાનો દોષ ન માનોરે ॥૨૦૮॥
જેવો પશુનો સ્પર્શ પ્રમાણોરે, તેવો નાના બાળકનો જાણોરે ।
અવશ્ય કાર્યમાં વૃદ્ધ નર સાથેરે, નથી દોષ બોલ્યે અડે હાથરે ॥૨૦૯॥
નિકટ સંબન્ધી વિના નર પાસરે, ન કરવો વિદ્યાનો અભ્યાસરે ।
વ્રત ઉપવાસ કરી નિજ તનરે, કરવું વારમવાર દમનરે ॥૨૧૦॥

દોહા-ધન જો તનનિર્વાહથી[૪], હોય અધિક પોતાની પાસ ।
શક્તિ પ્રમાણે વાવરો, ધર્મમાં કરી ઉલ્લાસ ॥૨૧૧॥
એહ વચન માની વિધવા, વળી આહાર કરવો એકવાર ।
સદાય સુવું ભૂમિયે, કરી મનમાંહિ વિચાર ॥૨૧૨॥
મૈથુન યુક્ત શશ મૃગાદિ, જોવાં નહિ પ્રાણીજન ।
સંન્યાસિની વૈરાગિની સુવાસિની, તેનો વેષ ન ધરવો તન ॥૨૧૩॥
જેવો ન હોય નિજકુળમાં, વળી દેશમાં પણ વેશ ।
તેવો ન ધરવો વેશ વિધવા, માની મારો ઉપદેશ ॥૨૧૪॥

ચોપાઈ-

ગર્ભઘાતકી[૫] પાતકી[૬] નારીરે, તેનો સ્પર્શ ન કરવો વિચારીરે ।
નર રસ શૃંગારની વાણીરે, ન કહેવી ન સુંણવી સયાણી[૭]રે ॥૨૧૫॥
હોય વિધવા યુવાન તનરે, હોય નર નિજ સંબન્ધી જોબન[૮]રે ।
આપત્તિ વિના એકાંત સ્થળરે, ન રહેવું વિધવાએ કોય પળરે ॥૨૧૬॥

૧. સ્વતંત્રપણે ૨. યુવાન અવસ્થાવાળી ૩. સમીપ સંબંધ વિનાનાં ૪. જીવન જરૂરિયાત કરતા ૫. ગર્ભપાત કરાવનાર ૬. પાપી ૭. સમજુ સ્ત્રીએ ૮. યુવાન.

આપત્કાળમાં દોષ ન જાણોરે, એમ વિધવા સહુ પ્રમાણોરે ।
હોળી ખેલ ખુબી[૧] નહિ કરોરે, અંગે આભૂષણ નહિ ધરોરે ॥૨૧૭॥
ઝીણાં જરિયાની જે વસનરે, વિધવાએ ન પહેરવાં તનરે ।
સધવા વિધવા સુંણી લેવુંરે, વસ્ત્ર પહેર્યા વિના ન ન્હાવુંરે ॥૨૧૮॥
ન સંતાડો નિજ રજ[૨] કોઈરે, ધરે ગર્ભશંકા જન જોઈરે ।
સધવા વિધવા રજસ્વળારે, સુંણો રીત સર્વે અબળારે ॥૨૧૯॥
ન કરો મનુષ્ય ને વસ્ત્રનો સ્પર્શરે, રહો અણઅડે ત્રણ દિવસરે ।
ચોથે દિવસ નાહી શુદ્ધ થઈરે, વર્તો સહુ સહુની રીતમાંઈરે ॥૨૨૦॥
નારી નર આશ્રિત અમારારે, કહ્યા વિશેષધર્મ તમારારે ।
કહું આચાર્ય ને તેની પત્નીરે, એમ જાણજો રીત આપનીરે ॥૨૨૧॥
કાંજે ગૃહસ્થ છો માટે તમેરે, રહેજ્યો એમ જેમ કહ્યું અમેરે ।
હવે મારા આશ્રિત બ્રહ્મચારીરે, ધર્મ વિશેષ રીત તમારીરે ॥૨૨૨॥
તજો નારીને અષ્ટ પ્રકારેરે, ન અડો ન બોલો એશું ક્યારેરે ।
જાણી નારી ન જોવી ન કળવી[૩]રે, એની વાત ન કહેવી સાંભળવીરે ॥૨૨૩॥
જે સ્થળે નારીનો પગફેરરે, વર્ણી ન જાવું ત્યાં કોઈ વેર[૪]રે ।
દેવ પ્રતિમા વિના પુતળીરે, ચિત્ર કાષ્ઠ પાષાણાદિની વળીરે ॥૨૨૪॥
સ્પર્શ દર્શને તેને પરહરવીરે, નારી પ્રતિમા વર્ણીએ ન કરવીરે ।
નારી પહેરેલ વસ્ત્ર ન છોવું[૫]રે, મૈથુનયુક્ત પ્રાણીને ન જોવુંરે ॥૨૨૫॥
નારીવેષધારી નર હોયરે, તેને ન જુવો ન અડો કોયરે ।
નારીને સંભળાવવા જાણીરે, કથા કીર્તન ન કહેવી વાણીરે ॥૨૨૬॥
થાય બ્રહ્મચર્ય વ્રતનો પાતરે, એવી ગુરુની પણ ન માનો વાતરે ।
રહેવું વર્ણીએ ધીરજવાનરે, રાખો સંતોષ ને નિરમાનરે ॥૨૨૭॥

૧. ક્રીડા, મજા ૨. ઋતુધર્મ, રજસ્વલાપણું ૩. ઓળખવી ૪. સમયે, ક્યારેયપણ ૫. સ્પર્શ કરવું, અડવું.

નારી આવે સમીપ કોઈ જોર[1]રે, કરી તિરસ્કાર કરવી દૂરરે ।
કોઈ એવો આપત્કાળ આવેરે, ત્રિયના વા પોતાના પ્રાણ જાવેરે ॥૨૨૮॥

ત્યારે અડે બોલે જો ઉગરોરે, થાય જીવની રક્ષા એમ કરોરે ।
વળી તેલ મર્દન[2] ન કરવુંરે, વર્ણીને આયુધ ન ધરવુંરે ॥૨૨૯॥

ન ધરવો ભયંકર વેશરે, જિહ્વા ઈંદ્રિય જિતવી હમેશરે ।
જો દ્વિજ ઘરે પીરસે નારીરે, ત્યાં ન જમવું જઈ બ્રહ્મચારીરે ॥૨૩૦॥

જ્યાં પુરુષ હોય પીરસનારરે, ત્યાં ભિક્ષા લેવી બ્રહ્મચારરે ।
વેદ શાસ્ત્ર ભણવાં અભ્યાસેરે, ગુરુસેવા કરવી ઉલ્લાસેરે ॥૨૩૧॥

વળી નારી ને નારીના યાર[3]રે, તેશું રાખવો નહિ વ્યવહારરે ।
ચર્મવારિ[4] વિપ્રને ન પીવુંરે, લસણ ડુંગળી તે તજી દેવુંરે ॥૨૩૨॥

સન્ધ્યા સ્નાન ગાયત્રી જપીયેરે, પ્રીતિસહિત વિષ્ણુને પૂજિયેરે ।
વૈશ્વદેવ[5] કર્યા વિના જનરે, વિપ્ર વર્ણીને ન લેવું અન્નરે ॥૨૩૩॥

એવી રીતે નૈષ્ઠિક બ્રહ્મચારીરે, રહો વિશેષધર્મને ધારીરે ।
હવે સાધુના જે વિશેષધર્મરે, એનો કહી સમઝાવું મર્મ રે ॥૨૩૪॥

મારા આશ્રિત સંત સુજાણરે, રહો નૈષ્ઠિકવર્ણી પ્રમાણ[6]રે ।
નારી નારીના સંગિને તજીરે, અંતઃશત્રુ જીતો હરિ ભજીરે ॥૨૩૫॥

સર્વ ઈન્દ્રિયનું કારણ એકરે, જિહ્વા જિતવી કરી વિવેકરે ।
ધન ન રાખો ને ન રખાવોરે, એમ રહો તો અમને ભાવો[7]રે ॥૨૩૬॥

ન રાખવી કોઈની થાપણરે, ન મેલવી ધીરજતા પણરે ।
જે જગા રહેતાહો તમે જનરે, નારી નાવે ત્યાં કોઈ દનરે ॥૨૩૭॥

સંગ વિના ન ચાલવું રાતરે, આપત્કાળ તણી નહિ વાતરે ।
એકાએક[8] ન ચાલવું સંતરે, આપત્ પડ્યા વિના બુદ્ધિવંતરે ॥૨૩૮॥

૧. પરાણે, જોરાઈએ ૨. ચોળવું, માલિશ ૩. સ્ત્રૈણપુરૂષ ૪. ચામડાનાં સ્પર્શવાળું પાણી ૫. જમતાં પહેલા વિશ્વદેવોને નૈવેદ્ય આપવાનો વિધિ ૬. પ્રમાણે, રીતે ૭. ગમશો ૮. જોડ વિના, એકલા

વસ્ત્ર બહુમૂલાં વિચિત્ર ભાતરે, કસુંબી દુશાલ બહુ જાતરે ।
આવે અણઈચ્છયાં તોય ન લેવુંરે, લેવુંતો તર્ત વિપ્રને દેવુંરે ॥૨૩૯॥

ભિક્ષા કે સભા વિના સંતરે, કેને ઘેરે ન જવું બુદ્ધિવંતરે ।
હરિની ભક્તિ નવધા અવલરે, તે કર્યા વિના ન ખોઈયે પલરે ॥૨૪૦॥

રાંધેલ અન્ન પીરસે નરરે, નારીમાત્ર ન આવે નજરરે ।
એવું ગૃહસ્થતણું ઘર હોયરે, ત્યાં જવું સંત સહુ કોયરે ॥૨૪૧॥

નહિ તો માગી લેવું કાચું અન્નરે, કરો પાક હાથે મારા જનરે ।
કરી હરિને નૈવેદ્ય જમોરે, હરિભક્તિમાં દિન નિગમોરે ॥૨૪૨॥

મોરે ઋષભસુત[1] જે ભરતરે, ભૂમે જડવિપ્ર[2] જે સુવ્રતરે ।
જેવી રીત્યે એ વરત્યા વળીરે, તેમ વર્તો સંત મારા મળીરે ॥૨૪૩॥

મારા આશ્રિત વર્ણી જે સંતરે, ત્યાગો વ્યસનાદિક અત્યંતરે ।
ભાંગ્ય તાંબુલ તમાલ જેહરે, ત્યાગો અફીણ આદિક તેહરે ॥૨૪૪॥

સુંણો બ્રહ્મચારી સંત જનરે, ક્યારે ન ખાવું દૂષિત અન્નરે ।
ગર્ભાધાન આદિક સંસ્કારરે, તેનું અન્ન ન જમો નિર્ધારરે ॥૨૪૫॥

એકાદશ દ્વાદશનું અન્નરે, પ્રેતશ્રાદ્ધ કહે સહુ જનરે ।
તે ન ખાવું વર્ણી સંત કોયેરે, આપત વિના દિવસે ન સુયેરે ॥૨૪૬॥

ગ્રામ્યવાર્તા કેદિ ન કરીયેરે, કોઈ કરે તો કાને ન ધરીયેરે ।
ત્યાગીએ વણરોગે ન સુવું માંચે[3]રે, સાધુ આગળ વર્તો મન સાચેરે ॥૨૪૭॥

વળી મારે કોય ગાળ ભાંખેરે, કોય કુમતિ અપવાદ નાંખેરે ।
તે તો ત્યાગીએ સર્વ સહીજે રે, તેનું સારૂં થાય તેમ કીજે રે ॥૨૪૮॥

દૂતકર્મ[4] કેનું ન કરીયે રે, હેરૂ[5] ચાડીયાપણું પરહરિયેરે ।
નિજ દેહમાં અહંતા ન ધારો રે, કુટુંબ નિમિત્ત મમત વિસારો રે ॥૨૪૯॥

એમ સંક્ષેપે સર્વના ધર્મ રે, કહ્યા ત્યાગી ગૃહસ્થના પર્મ રે ।
ઈચ્છો ધર્મ સુંણવા વિસ્તારેરે, તો છે સંપ્રદાય ગ્રંથે અમારે રે ॥૨૫૦॥

૧. ઋષભદેવજીનાં પુત્ર ૨. ત્રીજા જન્મમાં જડભરત બ્રાહ્મણ ૩. ખાટલે, પલંગે ૪. સંદેશો કે ખબર પહોંચાડવાનું કામ ૫. જાસૂસી, ગુપ્તચરનું કામ

સતશાસ્ત્ર સહુનું આ છે સારરે, બુદ્ધિમાંહી મેં કરી વિચારરે ।
પછી શિક્ષાપત્રી લખી સારીરે, મનવાંછિત ફળ દેનારીરે ॥૨૫૧॥

રહો એ રીતે સહુ મા રા જન રે, મનગમતું ન કરો કોઈ દનરે ।
એમ રહો પુરૂષ ને વામરે, પામો ધર્મ અર્થ મોક્ષ કામ રે ॥૨૫૨॥

ચારે પુરૂષાર્થની થાય સિદ્ધિ રે , ત્યાગી ગૃહસ્થ રહો એહ વિધિ રે ।
એમ ન રહે જે નરનાર રે, તેતો અમારા સંપ્રદાય બા'રરે ॥૨૫૩॥

એમ સમઝી મારા આશ્રિત રે, કરો શિક્ષાપત્રી પાઠ નિત્ય રે ।
ભણ્યા ન હો તો ભાવે સુણજો રે, વાંચનાર ન હોય તો પૂજજો રે ॥૨૫૪॥

મારી વાણી તે મારૂં સ્વરૂપ રે, માનો આદરે સહુ અનૂપરે ।
દૈવી સંપત્તિવાળા[1] જે નરરે, તેને દેજો આ પત્રી સુંદર રે ॥૨૫૫॥

આસુરી સંપત્તિવાળા જે જનરે, તેને દેવી નહિ કોઈ દનરે ।
સંવત અઢાર વર્ષ બ્યાસી રે, મહા શુદિ પંચમી સુખરાશી રે ॥૨૫૬॥

તેદિ પત્રી લખી પ્રમાણ રે, જેથી થાય સહુનું કલ્યાણ રે ।
આશ્રિતની પીડા ટાળનાર રે, ધર્મસહિત ભક્તિ પાળનાર રે ॥૨૫૭॥

નિજભક્તવાંછિત સુખદેણ રે, એવા શ્રીકૃષ્ણ કમળ નેણ રે ।
કરો સર્વે અમારાં તે કાજ રે, મંગળ મૂરતિ શ્રીમહારાજ રે ॥૨૫૮॥

સહજાનંદ ગુરૂએ એ વિધિ રે, શિક્ષાપત્રી અનુપમ કીધી રે ।
પત્રી ગીર્વાણ[2] એ કહેવાતી રે, તેપર ભાષા કરી ગુજરાતી રે ॥૨૫૯॥

પત્રી ચોપાઈ બસેં ને સાઠરે, કહે રહે સુંણે કરે પાઠ રે ।
તેહ પામે અખંડ આનંદ રે, ઘણું શું કહે નિષ્કુળાનંદ રે ॥૨૬૦॥

ઈતિશ્રી નિષ્કુળાનંદમુનિવિરચિતા શિક્ષાપત્રીભાષા સમાપ્તા ॥

શિક્ષાપત્રીભાષા સમાપ્તા ।

નિષ્કુળાનંદ કાવ્યં સમાપ્તમ્ ।

૧. સદ્‌ગુણોવાળા ૨. સંસ્કૃત ભાષામાં.

સરધાર પરિચય